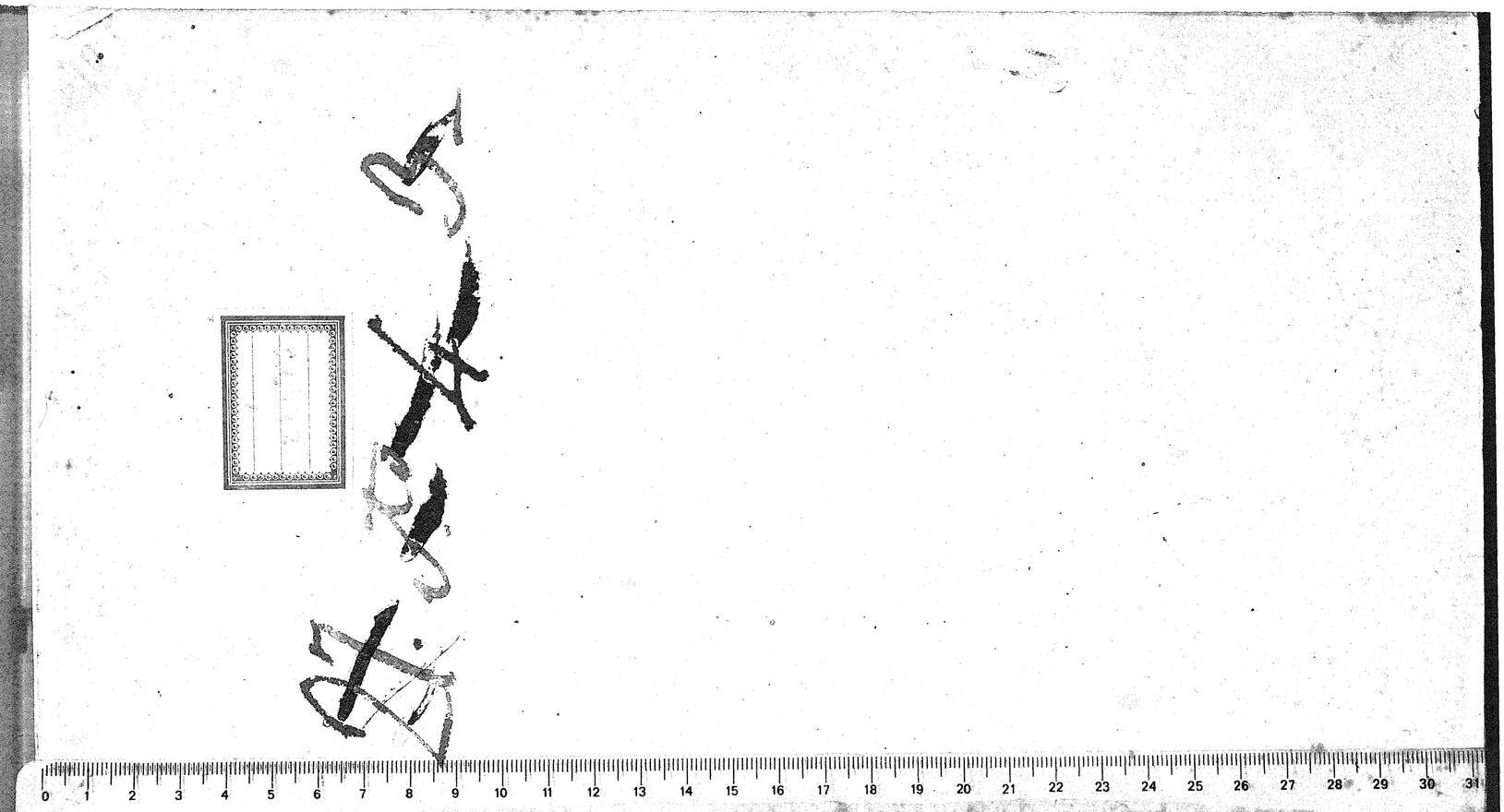
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31
7 400 40 Bafra MADE IN SPAIN

R. 3468

QVAE HOC IN VOLVMINE TRACTANTVR.

¶ Beſſarionis Cardinalis Niceni, & Patriarchæ Conſtãtinopolitani in calumniatorẽ Platonis libri quatuor, opus uarium, ac doctiss. in quo præclariſſima quæq; & digna lectu, quæ a' Platone ſcripta ſunt ad homines tam moribus, q̃ diſciplinis inſtruendos, breuiter, clare'q;, et placido ſtylo narrantur.

¶ Eiuſdem correctio librorum Platonis de legibus Georgio Trapezuntio interprete, ubi paſſim uerba græca ipſius Platonis recitantur & emendata, & cum ſuis accentibus, nam in libris Romæ olim impreſſis deſunt. Deinde a' Beſſarione ſæpe argumento præmiſſo, in latinum uertuntur. Poſtremo Trapezuntii tralatio ſubiungitur, quod eſt perq̃ utile iis, qui græcis literis inſtituuntur, atq; ex græcis bonis, bona latina facere uolunt.

¶ Eiuſdem de natura & arte aduerſus eundem Trapezuntiũ tractatus admodum q̃ acutus, ac doctus.

¶ Eiuſdem Metaphyſicorum Ariſtotelis XIIII librorum tralatio.

¶ Theophraſti Metaphyſicorum lib. I.

¶ Index eorum omnium, quæ ſingulis libris pertractantur.

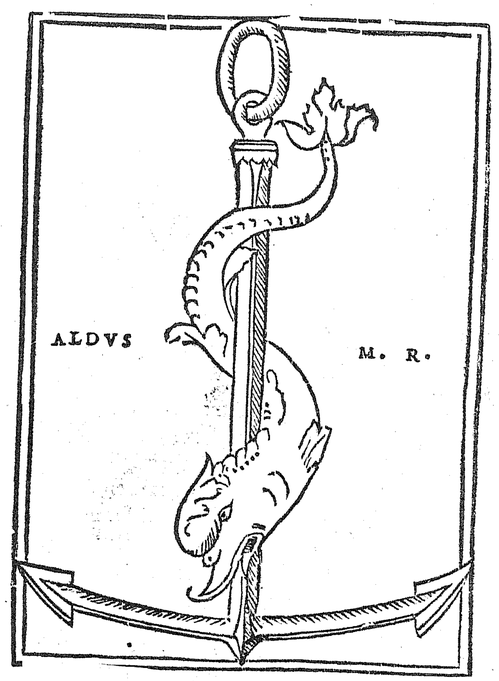

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. 1 C. 21 N. 3.

ALDVS RO. ACCVRSIO MAINERO AVENIONENSI IVRECONSVLTO, A.C.L.CHRISTIANISSIMI GALLORVM REGIS APVD VENETOS ORATORI PRVDENTISS. S.P.D.

℔ BESSARIONIS Cardinalis græci hominis q̄ doctiss. libros aduersus Calumniatorem Platonis in ædibus nostris summa cura nuper informatos tibi uiro doctiss. & doctrinæ Platonis perstudioso nuncupamus, dono' q̄ mittimus. placituros enim tibi summopere certo scimus, tum quia Platonem tuentur, tum etiam, q̄ tanti uiri aurea documenta ingeniose, & breuiter complectuntur. nam præter doctiss. disputationes. & cætera, quæ ad doctrinā faciunt, toto hoc libro dispersa, operæpretium inibi est legere, quo nā modo se ipsum q̄sq̄, tū domum, & familiam, hinc Pesp. sapienter regere, et gubernare possit. nihil enim fere à Platone tractatum est uitæ hominum cōducibile, quod hoc uolumine adductum breuissime nō habeatur. Quare inter summas occupationes tuas Christianissimi Regis Legatus, dum remittere, relaxare' q̄ animū uoles, has Bessarionis utilissimas lucubrationes legendas damus, simul q̄, ut sint Aldi tui apud te assiduum monimentum, & pignus amoris. VALE.

℔ Argumentum tertii libri, quod quidem suo loco ponendum fuerat, sed quoniam id opus, quod ipsius Bessarionis manu scriptum est, haberi non potuit, hic iterum imprimendum curauimus.

ADVERSARIVS ostendere cupiens Aristotelem ubiq̄ fidei nostræ cōuenire, quæ dā argumenta à theologis nostris, etiam ad uerbum sumpta usurpauit, ex q̄bus opiniones quasdam cōcludit ueras, atq̄ catholicas, utputa Deum esse creatorem uniuersi, & immediatū creatorem, qui ex nihilo omnia fecerit, qui non necessitate naturæ, sed libera uoluntate, & contingenter, mundum hunc, quem cernimus, produxerit, potentia quadam infinita non modo extē siua. (Necesse est enim Theologorum nostrorum uerbis uti,) Sed etiam intensiua, atq̄ omnimoda omnipotentia, & has quidem opiniones, quæ christianorum sunt, dicit Aristotelis fuisse, sic' q̄ per ea argumenta, tanq̄ argumenta Aristotelis, q̄q̄ à Theologis nostris, ea ad uerbum sumpserit, nititur propositum suum probare. Falsò tamē eas opiniones, aut alioquin maximā earū partem tribuit Aristoteli etiam expositorum illius, & doctorum nostrorum sententia. Nā præterq̄ q̄ nōnulli Aristotelem conantur tueri, & longe quidem sapiētius, q̄ aduersarius, quasi Deū rerum omnium opificē posuerit, in aliis omnibus eum passim accusant, neq̄ eum dunta xat, sed pariter gentiles omnes philosophos. neq̄ enim immediate, neq̄ ex nihilo, neq̄ libera uoluntate, neq̄ contingenter, neq̄ omnimoda omnipotentia Deū fatētur creare uoluisse, sed plane contrarium sentiunt. Intentio igitur authoris in hoc tertio libro est, aduersarium Aristotelicæ disciplinæ ignarum arguere, et argumenta eius ostendere à mente illius esse prorsus aliena, nec philosophiæ eius conuenire, e' q̄ propositis fundamentis, ac principiis Aristotelis nō sequi, quod imprudenter aduersarius colligit, nec ex argumentis illis cōclusiones catholicas elici, quin ex ipsius philosophi principiis facile dissolui, ac refutari posse, quod ꝓinde est, ac si philosophus aduersario contradicens, opinionum suarum rationem redderet, & ineptum illius de se iudicium irrideret. Pari modo q̄ ad trinitatis sacrū mysterium, & imaginem, seu uestigiū, & animæ naturam, atq̄ immortalitatem attinet, multa aduersarius, tanq̄ ex opinione Aristotelis adducit, quæ ab authore refelluntur, partim ut fidei nostræ cōtraria, quale est illud, qđ per uestigium Aristoteles expresse trinitatem intellexerit, quod sentētiæ sanctorum omnium repugnat, partim ut à sententia philosophi aliena, quale est illud, q̄ ex opinione Aristotelis anima simul cum corpore per creationem inceperit, nunq̄ tamen defutura, & cætera his similia, quæ oīa ostēduntur in hoc libro ex principiis Aristotelis nō sequi, nec id eum sensisse. Neq̄ id tamē fecit author, ut Aristoteles impugnetur, si quidem à multis doctoribus sanctis, & quibusdam expositoribus in nōnullis ex prędictis opinionibus defenditur ipe philosophus, qui' q̄ hoc suscī peret officiū à prædictis adiutus, multo melius, q̄ aduersarius fecerat, eū defendere posset, sed ut manifestum sit aduersarium, uel Aristotelem non intellexisse, uel sponte in maximis rebus fuisse mentitum.

TABVLA

BESSARIONIS CARDINALIS SABINI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI CAPITA LIBRI PRIMI ADVERSVS CALVMNIATOREM PLATONIS.

℔ Quæ causa authorē ad scribendum impulerit.
Confutatio de tribus uitiis obiectis Platoni, imperitia, discrepantia à christiana religione, & uitæ turpitudine.
Reprehensionē Platonis fidei orthodoxæ magnum detrimentum afferre.
Cur à nostris doctoribus in primis Platonis testimonia citentur.
Detrahentes Platoni infidelium impietatem adiuuare.
Nostræ ætatis latinos pauca habere Platonis opera, & raro ea legere.
Maiores nostros Platonem omnibus philosophis præposuisse.
Qui sit ordo, & series totius opis. Caput I.
℔ Quam ob causam Plato de summis rebus, aut nihil scripserit, aut per ænigmata scripserit.
Non esse argumētum ignorantiæ nihil mandare literis.
De more Pythagoreorum, & silentio.
Pythagoreorum morem in non diuulgandis mysteriis cum præcepto euangelico conuenire.
Thami sententia non memoriæ, sed reminiscentiæ literas opitulari.
Nullum Pythagoræ librum reperiri, & illum quædam à se scripta Damæ filiæ minime edenda reliquisse.
Pulcherrima Lysidis epistola ad Hipparchū.
Morem Pythagoreorum usque ad Platonem etiam ab eo ipso seruatum.
Platonem per nuntium de quæstionibus maximis potius, quam per scripta loqui consuesse.
Particula epistolæ Platonis ad Dionysiū, cur scribi diuina non debeant.
De similitudine Druidum cum Pythagoreis.
Præcepta artium melius memoriæ, quam literis commendari.
Quid inter sermonē interiorem, exteriorem' q̄ intersit.
Non modo eos, qui scripserunt, colēdos esse, sed etiam eos, qui censuerunt non esse scribendum.
Confutatio aduersarii, quod Platonem ideo ignarum disciplinarum probet, quia illarū præcepta non tradidit.
Theophrastum Aristotelis discipulum de rebus omnibus, & copiosius, & ornatius, quā illum scripsisse. Caput II.
℔ Non modo academicos, sed etiā peripateticos summam doctrinæ Platoni tribuisse.
Etiam in naturalibus magis aliquando Platoni credi, aut peripateticis, quā Aristoteli.
Platonem diuinum, Aristotelem dæmonium nuncupari.
Platonem omnia sapientiæ postposuisse.
Ciceronis testimonia de Platone.
Augustini testimonia de Platone.
Quintiliani sententia de Platone.
Plinii, & Apuleii sententiæ de Platone.
Græcorum de Platone testimonia.
Melius esse supra modum uituperari, quā frigē de laudari.
Non fuisse Aristotelem tandiu auditurū Platonem nisi continue profecisset.
Aristotelis domum lectoris studiosissimi sedē à Platone appellatam.
Theophrastum citra Aristotelem, Aristotelē laudandū esse citra Plotonē. Caput III.
℔ Platonem ex dialogis suis omnem doctrinam, eruditionem' q̄ exprimere.
Quàm rhetoricæ artis doctus fuerit Plato.
Qui fuerint ante Platonē rhetoricæ artis scriptores.
Qui oratores Platonis discipuli fuerint.
Quod partes orationis non sint præcipue ad persuadendum, sed adiutrices.
Quid præcipuum sit ad bene dicendum.
Qua in re Aristoteles rhetoricis præceptis excelluerit.
Phædri Platōis pars ex græco traducta, in qua excellētissima rhetoricæ artis præcepta traduntur.
Inter Platonis, atque Aristotelis traditionē de arte rhetorica magnum esse discrimen.
Non esse reprehendendam uel prolixitatem, uel breuitatem orationis, quæ ratione non careat.
Peripateticorum necessario prolixas esse disputationes.
De artificio mirabili Platonicæ orationis.
Aristotelem, quæ didicit à Platone latius tradidisse.
Quare in dicēdo semper sui similis fuerit Plato.
Quid potissimum attineat ad uerum philosophum.
Qualis sit philosophorum oratio.
Quid de Platonis oratiōe clari uiri senserint.

De modo dicendi Aristotelis.
Quare Aristoteles aliquãdo obscurior uidea/ tur.
Quibus in libris eloquentior sit Plato.
Ciceronis, & Aristidis de Platonis eloquẽtia testimonia.
Aristotelis sententia nobilissimum genus rhe toricæ cum dialectica conuerti.
Qui non profecerit in philosophia, eum recte loqui non posse.
In genere demonstratiuo orationem Platoni cam excellentissimam esse.
Quid proprium sit oratoriæ perfectissimæ.
De tribus dicendi generibus sublimi, tenui & moderato. Cap. IIII.
¶ Platonem differendi ratione excelluisse.
Eundẽ post grammaticam, poeticam'q; XX. annos Socratem audiuisse.
Eundẽ magos impedientibus Asiæ bellis, adi re nequiuisse.
De triplici genere syllogismi demonstratiuo, dialectico, & sophistico.
Platonẽ omni genere syllogismi usum fuisse.
Totum Platonis Timæum ex syllogismis de/ monstratiuis constare.
Quo argumẽto ostẽdat, cœlũ generatũ esse.
Aristotelem in libro de principiis rerum natu ralium Platonem sequi.
Cœlum esse ingeneratum demõstrari ab Ari/ stotele, a Platone uero generatum.
Quare animi imortalitas probet in Phędõe.
Quare animus non sit harmonia.
In Phædro animi immortalitatem ex motus ratione probari.
Quare animus sit ingeneratus.
Duobus modis corrumpi omne corruptibile.
Per deductionẽ ad impossibile animi immor talitatem probari.
Supposita Platonis tanquam oracula delphi/ ca accipi.
Platonem in Euthydemo captioso uti syllo/ gismo, quo modo Aristoteles in elenchis.
De artificio reperiẽdarum propositionum, cu ius Plato inuentor fuit. Cap. V.
¶ Naturalium rerum scientiam calluisse Pla/ tonem, & Aristotelis scripta ab illius scri/ ptis minime dissentire.
Animi generationem ab iis solis percipi pos/ se, qui Pythagorei, Platonici'q; sint, & ma/ thematicas calleant disciplinas.
Quibus nominibus Aristoteles uocet princi/ pia naturalia, quibus Plato.
De triplici genere intelligendi.
Platonẽ pfectius Aristotele de cœlo scripsisse.
Quibus figuris Plato quatuor corpora dicat esse formata.
Quare ex igne, et terra Plato cœlum dicat cõ stare, stellas autem ex quatuor elementis.
Quæ ab Aristotele dicta de elemẽtis fuerunt, eadem Platonem ante dixisse.
Parum consyderantes frustra irridere Plato/ nem de corporum figuris. Cap. VI.
¶ Theologiæ rationes neminẽ Platone subti lius attigisse.
Dionysium Areopagitam non modo senten/ tias, sed etiam uerba Platonis usurpasse.
De actiua philosophia perfectissime in dialo/ gis locutum fuisse Platonem.
De uoluptatis duplici ratione. Cap. VII.
¶ Mathematicarum disciplinarũ studiosissi/ mum fuisse Platonem.
Platonis libros intelligi non posse absque ma thematicis disciplinis.
Theonem cõposuisse compẽdium mathema/ ticarum disciplinarum ad Platonis libros.
Neminem geometriæ exptem scholam Pla/ tonicam ingredi aptum.
De oraculo delphico liberari Athenas pestilẽ/ tia posse, si aram cubicam duplicarent.
Platonẽ primũ cubi duplicationẽ inuenisse.
Quod sit difficillimũ problema geometriæ.
Sine geometriæ cognitione nec esse quẽquã doctum, nec appellari posse.
Qua uia leges possint custodiri.
Virtutes esse, & quatuor, & unum.
Cæteras artes a sapiẽtiæ nomíe excludi. Qua tuor mathematicas disciplinas adhiberi.
Particula libri legum traducta, in qua apparet quid tenere debeat, qui recte uult discere.
Duobus maxime argumentis cuiusque doctri nam probari. Cap. VIII.
¶ Peroratio, siue epilog⁹ primi libri. Cap. IX.

LIBER SECVNDVS.

¶ Christianæ religioni Platonis libros ma/ gis, quam Aristotelis conuenire.
Fidem christianis doctoribus minui, & existi/ mationem eorum ab iis tolli, qui Platoni detrahunt, cuius testimonio supra omnes gentiles christiani maxime utuntur.
Aristotelis testimonio doctores ecclesiæ nun/ quam usos.
Docto poti⁹ in arte sua, quam rudi sancto cre/ di oportere. Cap. I.
¶ Authoris excusatio, quod Aristotelem im/ pugnare nolit.
Platoni & Aristoteli plurimum laudis tribu/ endum.
Aristotelis sententia non modo doctissimis, sed his etiam, qui leuiter scripserunt, gratias esse habendas.
Timotheum musicũ posterioribus profuisse, Phrynem uero Timotheo.
Sapientes oẽs latinos secta peripateticos esse.
Interpretationem librorum Platonis non esse synceram.
Authoris mentem non esse omnia Platonis dicta probare. Cap. II.
¶ Quid in Parmẽide Plato differat de omni um entium principio.
De supersubstantiali dei diuinitate.
Quibus potissimũ libris Plato de deo loq̃tur.
Quæ nomina deo a Platone indita.
Non modo sententiis, sed etiam uerbis Plato nis uti doctissimos christianorum.
De sententia quadam Platonis in libro de le/ gibus christianæ fidei quam simillima.
De consonantia Platonicorum uerborum cũ diuina scriptura.
Mentem cœli, ac terræ regem esse.
Aristotelem semper in diuinis adhæsisse Pla/ toni. Cap. III.
¶ Quam ineptę interpretetur aduersari⁹ uer/ ba Aristotelis ĩ prĩcipio de cœlo, & mũdo.
Pythagoreos cuncta uoluisse ternario nume/ ro terminari.
Quid sit corporis proprium.
Lineam in unum distendi, supficiem in duo, corpus in tria.
Cur cuncta sint tria, & præterea nihil.
Testimonium Aristotelis ex Pythagoreis de ternario.
Aristotelem ad sensibilia Pythagoreorum in/ telligibilia traduxisse.
Neq; Platonem, neq; Aristotelem laudandos esse, quod prædicarint, aut coluerint uerita tem, quia neuter eo⁹ ita de trinitate sensit, ut ad christianorum accesserit ueritatem.
De gradibus diuinitatis, quos statuit Plato.
Quid Plato libro. VI. de republica, de secun/ da trinitatis persona locutus sit.
Solem non esse uisum, sed uisus causam, & ui su uideri.
De summi boni filio.
Platonem in epinomide uerbũ Deũ uocare.
De epistola Platonis ad Hermiam, & Hera/ stum, & Coriscum.
De libro Plutini de tribus personis.
Quid opinetur Plato opificẽ causam esse, mẽ tem scilicet, quæ creator sit.
Porphyriũ teste Cyrillo, ex Platonis sententia asseruisse diuinitatem ad tres personas pro cessisse.
De Numenii sententia de deo.
Amelium Platonicum Ioannis euangelistæ theologiã probare, quẽ barbaꝝ appellat.
Origenem, & Arrium non lectione Platonis, ut falso aduersari⁹ scribit, sed praua scriptu/ rarum interpretatione in hæresim lapsos.
Prauos interpretes errorum materiam etiam ex euangelio uenari.
Contra eos, qui baptizatum putauerunt non posse peccare.
Speciem quandam nostræ religionis in Pla/ tone fuisse.
Quid Platonis lectio ꝓsit homini christiano.
Platonem ob id maxime posse laudari, quod quã ꝓxime ad christianã ueritatẽ accedat.
Causam cur Aristoteles de diuinis non tracta uerit, eam esse, quod non uiderit illa posse demonstrari.
Fidem a Platone inter uirtutes primo loco po sitam esse.
Qui in seditione fidus sit, eum omni uirtute prædituꝫ esse, fidemq; posse perfectam iu stitiam appellari.
Non scientia, & ingenio ad summũ bonum, sed fide peruenire.
Non magis Platonem, quam Aristotelẽ deo/ rum posuisse multitudinem.
Aristotelem in libro de cœlo plures deos ex/ presse ponere.
Secundum Aristotelem cœlum, & stellas ui/ uere, & intelligere, & deos esse.
Aristotelem substantiam dicere intelligibilẽ, sempiternam'q;
De substantiarum numero.
Motus cœlestium corporum censeri ab astro/ nomis quinq; & quinquaginta.
Platonem, Aristotelem'q; longe a uulgari opi nione colendorum deorum abfuisse.
Discretionẽ rerum naturalium ab intelligen/ tiaꝫ distinctione ꝓuenisse. Cap. IIII.
¶ Quid de entium productione Plato, atque Aristoteles scripserint.
De causis, & earũ numero, & de causa exem/ plari Platonis.
Ex decimo legum libro reprehẽsione dignos esse, qui uel natura, uel fortuna res fieri asse runt. Deũq;, & mentẽ omniũ causam esse.
Secundum Platonis sententiam, q bonus est, eum inuidia minime tangi.
Quã ob causam Deus condiderit uniuersum.
Homines licet non immortales, aut indissolu/ biles sint, nunquam tamẽ dissolutionis, aut mortis conditionem esse passuros.
Voluntatem dei, & bonitatem omnium rerũ causam esse.
Conditorem in opificio mundi exemplar re/

ſpexiſſe ſempiternum.
Cur mundus ſit animal.
Platonem multa non coniecturis, ſed fidei ue ritate aſſeuerare.
Ariſtotelem de fabrica mundi, & ſimilibus hoc ſolum dixiſſe, Deum, & naturam nihil fruſtra agere.
Platonem, Ariſtotelem'q, ut de forma, ita etiã de materia tradidiſſe.
Ariſtotelem materiam, ut mundum, æternam poſuiſſe.
Principia reꝝ platõica, materia, forma, & deꝰ.
Nuſquam poſuiſſe Platonẽ materiam, & for mam materialem rerum principia.
Informem materiam, ac primam a` Deo pro ductam.
Quicquid ab immobili ſit, immutabilẽ eſſen tiam habere.
Primam materiam eſſe mediam inter genera tum, & ingeneratum.
In Parmenide oſtendi materiam unum eſſe, & nihil omnino actu eſse, & diſſimilem ſi militudinem cum prima cauſa habere.
Deum nihil rerum omnium eſse ratione excel lentiæ, utpote unum ſuperſubſtantiale.
Materiam nihil omnium rerum eſse ratione priuationis, & ideo omnibus rebus deterio rem eſse.
Materiam ſententia Platonis, nõ ens potius, quàm ens eſse, & aliquo modo unius eſse participẽ, unius uero participatione omnia ſubſtantiam habere.
Formam inuiſibilem, & informem omnium rerum capacẽ, ac receptricem, & quaſi ma trem eſse.
Falli eos, qui dicere Platonẽ exiſtimant mate riam, & formam corpora animata, prius, quã mundus fieret, temere ſolita moueri.
Qualis fuerit prima materia, ſecũdũ Philonẽ.
Cur Plato diſtinxerit informem materiam a` generatione, & forma.
De origine mundi ſecundum Orpheum.
Secũdum Heſiodum infinitudinem primum omnium fuiſse.
Librum geneſeos de prima materia idem ſen tire, quod uetuſtiſſimi philoſophi, & poetę ſenſerunt.
Principium entiũ, nec ab uno ente, nec a` mul titudine eſſe ſumendum, ſed ab ipſo uno.
Materiã, & ideas a` primo creatore datas ſecũ do creatori ad reꝝ ſenſibiliũ productionẽ.
Materiam ideo eſſe concauſam, quia potentia ens ſit eorum, quæ fiunt.
Deum ita materiæ impartiri eſſe, ut inſeparabi lis ſit a` forma.
Materiam, & ſi ſecundum Platonem ſit æter na, deo tamen ab eo minime coæternam poni. Cap. V.
¶ Non uerũ eſſe, quod aduerſarius dixit, ſen tire Ariſtotelem. quod ſcilicet mundus ex non ente ſimpliciter ſit productus ſola dei uoluntate.
Ariſtotelem negare omnino ex non ente ſim pliciter aliquid generari.
Generationem, & corruptionem ex cõtrario in contrarium fieri.
Omnia, quæ in tempore generantur ex ente quodammodo non ex omnino non ente produci.
Materiam hoc aliquid a` Platone nominari.
Ariſtotelem præbuiſſe hominibus ſuſpicionẽ quod creationem rerũ deo non tribuerit.
De æternis ſubſtãtiis, atq; immaterialibus, qd Plato, & Ariſtoteles ſenſerint.
Non conuenire ſecundum Platonem bonita ti dei, quæ optime conſtituit, & probauit deſtruere licet id in ſua poteſtate ſit, In quo Plato maxime cum noſtra religione con ſentit.
Aeternarum rerum nullam agentem cauſam ab Ariſtotele poſitam eſſe.
Ariſtotelẽ ſecundũ quorundam opinionem, ideo Parmenidem, & Platonem reprehen dere, quod res æternas ex non ente ſimpli citer productas opinentur. Cap. VI.
¶ De anima quid ſenſerit Plato.
Quæ, & qualia ſint de anima inueſtiganda.
De motuum diuerſitate, & quatuor eorũ ge neribus.
De differentia eſſentiarum incorporearum.
Quæ ſit Platonis uia ad inqrẽdum de anima.
Ariſtotelem ex motu ad dei cognitionem fer ri, & in motus ratione aliquãdo a` Platone diſcrepare.
Quales motus animæ tribuat Plato, & quæ ſint eorum nomina.
Ariſtotelem improprie dicere ſenſum, aut in telligentiam moueri, & pati.
Alexandrum Aphrodiſieum, & Auerroẽ uni cum intellectum omnium poſuiſſe.
Participatione idearum eſſe omnia, atque ap pellari.
Probatio immortalitatis animę per diuerſa ar gumenta Platonis.
Ariſtotelem in ſecundo de anima rationibus uti Platonis.
Vniuſcuiuſq; rei tum bonum eẽ, tum malum, & rem quanq; proprio malo interire.
Quæ mala habeat anima, quibus deprauetur.
Animam uitio corporis perire non poſſe, qq̃
corporis mala ipſum corpus interimant.
Non modo Platonem, ſed etiam Ariſtotelem mundum animatum, & uniuerſum animal eſſe opinari.
Animam, ut ſenſibilibus, ac materialibus ſupe riorem, ita intelligibilibus, & immaterialibꝰ inferiorem eſſe.
Mentem hominis, cũ incorruptibilis ſit, etiam ingeneratam eſſe.
Prius animam eſſe, quàm corpus generetur, et Platonis, & Ariſtotelis ſentẽtia.
Quæ Plato de numeris, proportionibus, me dietatibus, circulis, rectis lineis locutus ani mæ tribuit, non ita reprehendi ab Ariſtote le, ut quidam putant.
Ariſtotelem uerba quædã Platonis arguiſſe, quorum profundam ſentẽtiam probabat.
Subſtantiarum cœleſtium, ut nullum ſermo nem, ita nullam uocabulorum rationẽ pro priam haberi.
Vt Pythagoreos, ſic Platonem uelaminibus q buſdam de diuinis locutum fuiſſe.
Non abſurde a` Platone circulum, aut rectam lineam animæ tribui.
De duplici uiuẽdi animę ratione.
Sentẽtia Thomæ Aqnatis in laudẽ Platonis.
Male geſtoꝝ culpã hominẽ habere non Deũ.
Quanta ſit mathematicarum diſciplinarũ uti litas.
Quibus fabulis Plato interdum utatur.
Naturam diuinã bonoꝝ omniũ cauſam eſſe.
De animarum tranſitu in bruta animalia.
Quæ animæ in quæ corpora tranſeant.
Confutatio aduerſarii putantis Platonem ſen tire animas brutoꝝ eſſe immortales.
Brutorum nõ animas dici, ſed uitas quaſdam & ſimulachra animarum.
De triplici animarum genere, & earum diffe rentia. Cap. VII.
¶ Platonem dei prouidentiam non negaſſe.
Platonẽ ſacrificaſſe diis, & munera obtuliſſe.
A` deo initium eſſe ſemper ſumendum.
Platonem ſenſiſſe poſt mortẽ præmia bonis, & pœnas malis paratas.
Socratem malignitatẽ naturæ, uirtute & phi loſophia ſuperaſſe.
Difficile eſſe explicare, quid Ariſtoteles de di uina prouidentia ſcripſerit.
Quo modo Alexander Aphrodiſiẽſis de pro uidentia dei, ex Ariſtotelis ſententia locu tus ſit.
Quid reſponderit Alexander interroganti, an prouidentia per ſe ſit, uel per accidens.
Alienum a` diuina natura eſſe ꝓpter hominũ ſalutem aliquid agere.
Quid Plato de dei prouidentia ſcripſerit.
Cur multi de dei prouidentia dubitauerint.
Quo modo Plato eos conſolatur, qui ægre fe runt bonis male eſſe, malis uero bene.
Naturam diuinam omnia perfectiſſime noſſe, uelle optime omnia a` ſe producere.
Deum, qui uniuerſum mundum regit, partes quoq; neceſſario procurare.
Nullam rẽ bene agere, qui negligit minima.
De arbitrii libertate.
Platonem cum Dauid propheta quibuſdam in locis conuenire.
Singula ad uniuerſi ſalutem ordinata eſſe.
Iacturam partium, quæ toti conferat, non eſſe iacturam.
Neminem ſibi ſoli eſſe natum, ſed uniuerſo.
Platonicos hoc maxime obiicere Ariſtoteli, q de prouidentia male ſenſerit. Cap. VIII.
¶ Quo modo Plato de fato locutus ſit.
Voluntatem humanam liberam eſſe, & neceſ ſitati fati minime ſubiacere.
Chaldæos omnia ſtellarũ motibus tribuere.
Libertatẽ arbitrii noſtri potius eſſe ſeruitutẽ.
Quam poteſtatem habeant ſuperiora in cor pora humana.
Pulcherrima ſentẽtia Iamblichi Platonici de duabus animis.
Platonẽ duobus modis accipere prouidentiã.
Pulcherrima Procli ſententia, quo modo Deus intelligat, & quod diuina cognitio neceſſa ria non tollit rebus contingentiam, & pro priam naturam.
Ariſtotelem nomine quidẽ fati uſum, ſed qd ipſum ſit, non dicere.
Concordiam partium mundi cauſam eſſe, qd & locis, & temporibus diuerſis eadem ſæ pe contingant. Cap. IX.
¶ Quæ ſit de principiis rerũ naturalium Pla tonis ſententia.
Parmenidem, & Meliſſum licet de ente intel ligibili non phyſice, ſed theologice locuti ſint, tamen tanquam de naturalibus differẽ tes ab Ariſtotele reprehendi.
Cur Ariſtoteles contra animi ſententiam ad uerſus antiquos ſcripſerit.
Quo modo intelligatur, quod Plato naturali um rerum principia in figuras planas reſol uebat, & lineas.
Argumentum Ariſtotelis non ualere cõtra po nentes figuras naturales non mathemati cas.
Secundum Platonem principium principio rum Deum noſſe, & eum hominẽ, qui deo cariſſimus ſit.
Ariſtotelem de principiorũ dubitatione cum

Platone consentire.
Philosophos ueteres non ita audaces fuisse, ut rem oium tenere se causas existimarint.
Tandiu seruãda doctorum inuenta, donec inueniãtur meliora. Cap.X.
¶ De Parmenidis, & Melissi ente intelligibili, non physice, sed theologice disputato.
Versus Parmenidis de uno ente infinito.
Eiusdem uersus de ente finito.
In ente ītelligibili ueritatem esse. In rebus naturalibus homines falli.
Res naturales opinabiles potius appellandas esse q̃ scibiles.
Versus Parmenidis de elementis rerum.
Melissi uerba de entis immobilitate.
Disputationem immaterialis & simplicis entis ad physicum non pertinere.
Aristotelem undecimo diuinarum rerum cũ Parmenide & Melisso sentire. Cap.XI.
¶ Epilogus libri secundi. Cap.XII.

LIBER TERTIVS.

¶ Argumentis, quibus tanquã ex opinione Aristotelis usus est aduersarius, separatim respondendum esse, idq; scholastico, & dialectico more faciendum, sepositio omni ornatu, atq; artificio orationis. Cap.I.
¶ Plures a` Platone constitui deos eo ordine, ut secũdus a` primo, tertius a` secundo, & reliqui deinceps procedant, non modo consentaneum esse naturæ, sed etiam Aristotelis, & aliorum nobilium philosophorũ sententia constare.
Auicennam affirmare a` prima intelligentia secundam duntaxat prodire, illam uero ꝓducere tertiam.
Creaturã creare duplici modo intelligi posse.
Omnia secundum Proclum a` prima causa ꝓduci, & primam causam ipsum bonum eẽ, & quicquid a` secũdis ꝓducitur causis magis a` prima produci. Cap.II.
¶ Positionem Platonis de primo deo nõ uerbis tantum contineri, ut aduersarius ait, sed re ipsa constare, ꝓfirmariq; ratione, & sanctorum authoritate. Cap.III
¶ Cultum latriæ, quem Plato statuisse uidet suis diis, etiam ab Aristotele probari, q̃quã neuter sua opinione id fecerit, sed usu comuni.
Latriæ nomen in usum specialem diuini cultus fideles transtulisse, cum apud gentiles nõ religionem, sed durius quoddã seruitutis genus significaret.
Multa uocabula alioquin cõmunia, a` nostris ad aliquem specialem usum esse translata.
Ideo morti addictum Socratem, quia communem religionẽ negligere putabatur.
Aristotelem mortuo Socrate, in Macedoniam migrasse, ne illis bis in philosophiam peccã di occasionem præberet. Cap.IIII
¶ Platonem sub nomine Iouis unum, & primum Deum coluisse.
Iouẽ enim Optimum Maximum, & patrẽ deorum omnium ueteres dixerunt.
Authoritate Pythagoræ, & Varronis illum Iouem colere, qui unum Deum solum sine simulachro colit. Cap. V.
¶ Falsum esse, & sane` impiũ, qđ aduersarius asserit Platoni, quia secundos, & tertios coluit deos, serpentes etiam, & alia monstra colere debuisse, cum quæuis creatura in infinitum distet a` creatore.
Creaturam ad creatorẽ respectus bifariam intelligi posse.
Deum nõ quatenus infinitæ simpliciter potentiæ est, creare, sed quatenus sua potentia cõmensuratur rei creandæ.
Non ratione simpliciter infiniti, sed termini sui creaturam unam ab altera magis, aut minus a` suo creatore distare. Cap. VI.
¶ Non modo Platonem, sed etiam Aristotelem dæmones coluisse, non quales nũc diabolos dicimus, ut aduersari⁹ putat, sed naturas quasdã aereas diis ignobiliores, hominibus uero nobiliores.
Homerum siue beneficio naturæ, siue a` Moyse propheta edoctum lapsum luciferi, quem Atam appellat, descripsisse. Cap.VII.
¶ Nõ modo Platonẽ, sed etiã Aristotelẽ q̃dã sumpsisse a` poetis, nec id uitio dãdum esse.
Quæ recte, honeste q; a` poetis dicta sunt, hæc obseruari Platonem iubere, quæ uero turpiter ficta sunt, ueluti pestem uitari.
Censuisse Platonem poetas ciuitate pellẽdos esse. Homerũ etiã aliquãdo reprehendisse.
Omnem fere` theologiam Platonem ex sacris literis Ambrosii, Augustini, Cyrilli, & Eusebii sententia, sumpsisse. Cap.VIII.
¶ Minime reprehendendum esse Platonem, si uel fingit aliqua se accepisse a` mulicre, qđ in dialogis licet, uel uera refert, cum mulieres etiam constet multa diuinitus posse referre. Cap.IX.
¶ Falsò argumentari aduersariũ cœlestia corpora, ideo coli ab homine nõ debere, quia secundũ Aristotelem corpora cœlestia ad finem sunt, homo uero sit finis. cum cõstet Aristotelẽ in sexto ethicorum, cœlestia corpora longe hominibus anteferre, Eundem in libro de mundo ad regem Alexandrum dispositionem totius orbis ad primam causam referre.
Aristotelis sententia id corpus, qđ propè Deũ est, dei uirtute maxime fruí.
Rẽ alterã duob⁹ modis ad alteram ordinari.
Cœlum secũdum Aristotelem esse animal immortale, atq; diuinum.
Alterũ altero nobilius esse, aut sua forma, aut suo inuicem respectu.
Finem bifariam accipi, aut perfecti ue pro bono, & appetibili, quo perficitur id, a` quo appetitur, aut effectiue pro effectu, quo homo, aut equus, aut arbor, aut tale quid est, quod effectum est.
Finem item in rebus naturalibus accipi, aut p se ratione effecti operis, aut ad aliud, ad qđ scilicet refertur.
Non esse inconueniens finem duplicem, aut multiplicem esse eiusdem numero, ratione diuersa.
Cœlum ordinatum, quidẽ ad hominem esse, sed ut superius, non ut inferius.
Hominem cœlo nobiliorem esse, nihil aliud est dicere, q̃ id postq̃ hominẽ generauit, nobilius esse se ipso non dum hoie generato.
Cum duplex sit finis, quem, & cui, hominẽ quidem finem esse cui, nam finis quem cœlesti um homo est. Cap.X.
¶ Falsum esse, quod aduersarius asserit, uelle Aristotelem, ut primus motor nullo modo sit motor appropriatus primo mobili, neq; moueat primum mobile immediate effecti ue. Idq; probari Auerrois, & aliorum expositorum sententia.
Solutio septẽ argumẽtoꝝ aduersarii. Ca.XI.
¶ Confutatio & solutio alterius argumenti, quo aduersarius arguit primum mouẽtem esse uitam optimam, & uitam eius esse totã simul, cæterarum uero intelligẽtiarum minime totam simul esse, secundum Aristotelem, quod falsissimum est, & ideo ipsas ītelligentias non esse æternas.
Intelligentias omnes secundũ Aristotelis sententiam æternas esse, nec successionem ullam pati. Cap.XII.
¶ Falsum eẽ, quod Aristoteles, sicut aduersarius refert, dixerit omnia ex nihilo a` Deo producta. Atqui Platonem uere sensisse primũ principium, non per se ipsum, sed per alteꝝ creasse mundũ, quod religioni nostræ consentaneum est, quæ uult omnia per filium a` patre creata esse. Cap.XIII.
¶ Qui īterpretati sũt apud Aristotelem Deũ non uitam, sed animal esse, haud male interpretatos esse, ut aduersarius putat, sed bene, excusandum q; potius esse ī ea parte Aristotelem, ut Thomas existimat, q̃ damnandũ, ut censet Albertus. Cap. XIIII.
¶ Mysteriũ trinitatis neq; ad Platonem, neq; ad Aristotelem referẽdum esse, Siqua tamẽ apud hos philosophos eius rei significatio est, esse potius apud Platonem.
Impossibile esse trinitatem naturali rõne cognosci, sed dũtaxat sacris authoritatib⁹ probari posse.
De uestigio quo modo a` theologis accipiat, & quid sit.
Quæ sit inter uestigiũ, atq; imaginẽ differẽtia.
Probari aliquid per effectum bifariam posse.
Cum Paulus dicit inuisibilia dei cognosci ex rebus creatis, unitatem Dei intelligere, non trinitatem. Cap.XV.
¶ Platonem teste Augustino, patrẽ & uerbũ in unitate essentiæ statuisse. Eundem secundum Thomã appropriata diuinis personis intellexisse, sacris literis in Ægypto edoctũ, Tres etiã subsistãtias realiter distinctas ad eũ referri, quẽ Porphyri⁹ est secutus. Ca.XVI.
¶ Falsum esse, qđ aduersari⁹ inquit, uestigiũ satis esse ad trinitatis cognitionẽ, idq; & ratione, & sanctoꝝ authoritate ostendi.
Aduersarium manifeste sibi cõtradicere, cum hominem post peccatum per fidem potius, q̃ per uestigiorum cognitionem intelligere trinitatem uelit, & tamen Aristotelem, quĩ fide caruit, dicat per uestigia trinitatem cognouisse. Cap.XVII.
¶ Falsum esse, quod ait aduersarius tres dimẽsiones corporis realiter distīctas facere unũ sine compositione, & dimẽsiones corporis certius nos ad trinitatis cognitionẽ ducere, quàm animę distīcta, eademq; unita ratio. quod & rationi, & sanctissimorum uirorum authoritate repugnat. Cap.XVIII.
¶ Confutatio, ac solutio multoꝝ, quæ aduersarius collegit, ut ostẽderet Aristotelem trinitatis diuinæ cognitionem habuisse, cum id principiis eius sit plane` contrarium.
Formam, quæ nõ nisi in materia esse potest, secundum Aristotelem communicari pluribus eiusdem speciei indiuiduis posse, formã autem, quæ in materia non est, cõmunicari non posse. Item plures fore motores, si plures essent mundi, nõ autem posse distingui numero nisi materiam habeant.
Secũdum Aristotelem causam multiplicationis indiuiduorum duntaxat esse, ut species conseruetur.
Principium primum, & unum eẽ plene perfe-

ctum, & sua ipsum ratione sufficiens.
De triplici usu articuli apud græcos.
Τὰγαθὸν in principio moralium Aristotelis ipsum bonũ potius, q̃ summum bonum interpretandum esse.
Falsò dici nõ aliud eẽ naturã, q̃ deũ. Ca. XIX.
¶ Confutatio, & solutio octo argumẽtorum aduersarii, quibus demõstrare se putat, Aristotelem uoluisse mundum ex nihilo esse productum.
Sententia Aristotelis nõ modo ex nihilo productum esse mundum, sed nullo modo esse productum.
Apud Aristotelem pro principio haberi, nihil fieri ex nihilo.
Mundum esse ingenitum, sempiternum, & necessarium secundum Aristotelem.
Auerroẽ aperte tenere, q̃ ex nihilo nihil fiat, & contrarium tenentes reprehendere.
Auicẽnam ab Auerroe reprehendi, q̃ ex nihilo aliquid fieri posse contra philosophorũ sententiam existimauerit.
Alberti sententia nõ posse à principiis Aristotelicæ disciplinæ accipi productionem rẽ ex nihilo, quod etiã Ericis, & diui Thomæ sententia confirmatur. Cap. XX.
¶ Confutatio & solutio argumentorum aduersarii, quibus ostẽdere nititur secundum opinionem Aristotelis mundum produci, et depẽdere ex prima causa, nõ natura, aut ulla necessitate, sed libera Dei uoluntate.
Aduersarium nec uerbis Aristotelis, nec ullo dicendi modo illius uti.
Aristotelem, & Auicennam secundum sententiam Scoti, statuisse Deum necessario se habere ad omnia exteriora.
Rationes philosophorum, quas adducit Scotus ad probandum Deum agere ex naturæ necessitate, quod etiam Ericis Candauẽsis authoritate probatur, & Alberti magni.
Sentẽtia diui Thomæ noluisse Platonẽ mundum à Deo creatum, ex materia præexistente, ut aduersarius putat. Caput. XXI.
Platonẽ optime disseruisse de animæ immortalitate, ita, ut secũdum Albertum rationes eius paucis mutatis, demonstrationes uideri possint. Aristotelem uero secundũ Themistium, Alexãdrum, Auerroem, & alios, aut unicam esse animam omnibus ingenerabilem, & incorruptibilem sensisse, aut primum Deum esse intellectum agentem, qui illuceat omnibus, & separabilis, atq; ĩcorruptibilis sit, animam uero humanam generari, atq; corrumpi.
De uehiculo animæ quid Plato senserit.
Solutio argumentorum aduersarii, quibus probare nititur Aristotelem animæ immortalitatem posuisse.
Incorruptibilem intellectum trifariam accipi posse.
Quo modo intelligatur illud Aristotelis separari hoc ab hoc, tanq̃ perpetuum à corruptibili.
Reprehẽsio aduersarii, q̃ neminem dicat Aristotelis sentẽtiã intellexisse se uno excepto.
Quæ de compositione animi ex ĩtellectu possibili, & agente essentialiter, & de compositione intelligentiarum similiter scribit aduersarius tanquam primus earum rerum inuentor, hæc ab Auerroe primo scripta esse.
Argumẽta, quibus hæc probare nititur aduersarius, & eorum cofutatio, ac solutio.
Vnanquáq; substantiam abstractam esse sine materia, actionem q̃ eẽ puram sine ulla potentia adesse contra aduersarii sententiam.
Nullam formam abstractam esse compositã.
Nullam esse distinctionem in substantiis separatis nisi ĩtellectum, & proinde nullam esse diuersitatem partium essentialium componentium.
Licet diuus Thomas ĩtelligentias citra primã dicat compositas esse ex essentia, & esse, aut ex potentia & actu, nõ tamen intelligendũ cõponi eas ex materia, & forma. Ca. XXII.
¶ Confutatio aduersarii dicẽtis plura eiusdẽ speciei indiuidua esse posse in substãtiis intelligibilibus, & in mundo intelligibili secũdum Aristotelem. Cap. XXIII.
¶ Confutatio alterius partis, in qua aduersarius dicit, q̃si ex Aristotelis opinione, quemadmodum in substantiis corporeis, quædã formæ totam materiam perficiũt, ita, ut nõ nisi unum indiuiduum sit in specie, quædã autem non totam perficiũt, ideo q̃ plura in eadem specie indiuidua sunt, sic in mundo quoq; esse intelligibili. Cap. XXIIII.
¶ De tribus erroribus aduersarii, q̃ animas dicat indiuiduari per materiam, quam intellectum possibilem esse dicit, q̃ animas indiuiduari p inclinatiõem ad corpora diuo Thoma authore, q̃ eandem esse dicat compositionem ex esse, & essentia, quæ est ex materia, & forma.
Quid essentia sit secundũ Thomã. Cap. XXV
¶ Non esse culpandum Platonem, ut aduersarius censet, q̃ animum constitui dicat ex elemẽtis, & linea recta in circulum flexa, ex eodem q̃ circulo duos produci, quorum ex altero septem productos circulos naturæ animæ tribui. Cap. XXVI.
¶ Cõfutatio, ac solutio trium argumentoꝝ aduersarii, in quibus probare nititur, quasi ex Aristotelis sentẽtia, animam esse immortalem, atq; æternam parte post, Item eandẽ cum corpore esse incipere, & tamen non incipere esse per generationẽ, sed per creationem à Deo ex nihilo.
Aduersarium sensum Aristotelis in libro de anima conuertendo peruertere. non enim intellectum innasci in corpore ab Aristotele scribi, sed contingere, aut superuenire, qd̃ in libro de generatione animalium dixit de foris ingredi. Cap. XXVII.
¶ Non esse reprehẽdendum Platonem, ut aduersarius facit, q̃ uel animã dixerit corporibus præexistere, quod etiã Aristoteles uidetur sentire, uel scire hoĩs esse reminiscí.
Quo modo ĩtelligẽdũ sit illud Aristotelis. Intellectũ eẽ ueluti tabulã rasã. Cap. XXVIII
¶ Falsum esse, quod aduersarius affirmat, pro uidentiam secundum Aristotelem, nõ modo usq; ad lunam, sed etiam ad ea, quæ inferiora sunt, se extendere, etiam minima, atq; terrestria.
Prouidentia quid sit. Cap. XXIX.
¶ Mẽtiri aduersarium de Platone, q̃ nullam esse prouidentiam putauerit, sed omnia fieri necessitatate stellarum.
Non ideo res necessario fieri, quia à Deo præscitæ fuerint. Cap. XXX.
¶ Impie dici ab aduersario res nõ ideo esse futuras, quia Deus præuidit, sed ideo Deum præuidere, quia futuræ sint. Cap. XXXI.

LIBER QVARTVS.

¶ Platonem ab omni uoluptate mundum, intemeratum q̃ fuisse.
Platonis uitam fuisse continentissimam.
Platonẽ copiosius omnibus, & melius de uirtute disputare.
Poetas, & legumlatores à Platone reprehẽdi, q̃ aditum patefecerint uoluptati.
Libros turpes à pueris minime legendos.
Platonem tertio de repub. ad cõtinentiam iuuenes exicitare.
In quibus Plato Homerum arguat, ubi eum commendet.
Quales esse debeant ciuitatis custodes.
Quæ fingenda sint in pueritia, quæ non.
Cognoscere uitia oportet, non æmulari.
Quare Marti sit adiuncta in fabulis Venus, & plus licentiæ militibus, q̃ cæteris hominibus dari.
Qualem Plato principem uelit constitui.
Triplicem esse uoluptatem secundum Platonem, & uoluptatem eruditionis esse amœnissimam,
Platonem naturalem coniunctionem admittere, turpem detestari, & eam duntaxat maris & fœminæ cõiunctionem probare, quæ procreandæ sobolis gratia fiat,
Quo modo uenereis utendum sit.
Singulis hoĩbus duos comites amẽtes esse.
Spei nomen communem esse ad timorem, & fiduciam.
De duplici genere uitæ, & iustos quidem esse felicissimos, uoluptati uero deditos esse miserrimos.
Quibus officiis animus colitur, quibus uitiis corrumpitur.
Plus esse uoluptatis in temperantia, plus doloris in luxuria.
Homines uoluptatũ uictores esse felices, molles esse miseros.
Non à maribus solum, uerum etiam ab innuptis fœminis abstinendum.
Concubitores masculorum, & innuptarũ capite damnandos.
Adulterum impune à uiro posse occidi.
Quales esse debeant obstetrices.
Hominem luxuriæ deditum pecudi similẽ eẽ.
Expetendam esse temperãtiam, siquis optet se licitatem.
Omnes Platonis libros ad uirtutem hortari, à uitiis retrahere.
De ortu, & incunabulis Platonis.
Socratis somnium de Platone.
Cur Plato in academiam locum insalubrem, ac pestilentem se receperit.
Quomodo sit intelligendum mortem à philosopho expetendam esse
De duplici mortis genere.
Augustini de Platone præclarũ testimoniũ.
Platonem cœlibem, ac castum semper uixisse.
Platonem naturæ sacrificasse, quasi piaculum commisisset, q̃ liberos, non procreauerat.
Demodestia, & grauitate Platonis etiam ab ĩcunabulis.
Raro subridere, ridere nunquã uisum esse Platonem.
Sine mercede Platonem docuisse.
Quam iræ pepercerit Plato.
De somno, & uigiliis Platonis.
Nocte surgendum ad res agendas.
Immodicum somnum & corpori, & animo obesse. Caput I.
¶ De amore, & eius differentia.
Amorem castum in sacris literis celebrari.
Bonos recte, synceréq; interpretari, malos ne/

quiter.
Socratem reprobare Lysiæ oratoris de turpi amore sermonem.
Quo modo Phædrum amauerit Plato.
Qui sit animus uere felix.
Qui non sint beati, quãquam infelices, ac miseri non sint.
Animos post.x.millia annorum eodem, unde uenerint, redire.
Qualis sit dialogorum forma.
Quibus personis soleat Plato sententiam suã in dialogis explicandam committere.
Quem amorem Plato laudet.
A' definitione semper incipiendum esse.'
De partu quodam amoris.
Labores, & pericula propter gloriam suscipi.
Quæ sit optima ratio amoris.
Epigramma Platonis. Cap. II.
¶ De communi usu mulierum.
Vsum communem mulierum perdifficilem esse non ignorasse Platonem.
Quid optimum in republica, quid pessimum.
Quo modo conducat Reip. communicatio uxorum.
Aristotelis argumenta contra hanc Platonis opinionem.
Responsio ad argumenta Aristotelis.
Vnde labefactetur sępenumero Resp.
Platonem non multum in hac parte dissentire ab Aristotele.
Aristotelem magis sequi, quæ sensibus exposita sunt, Platonem, quæ intellectui.
Quo modo res, quæ aliena est, propria fiat.
Ciuitates nõ posse felices esse, nisi philosophi dominentur.
Quo meliori natura sit, eo peiorẽ fieri hominem, nisi recte instituatur.
Cur magnæ labes accidere soleãt ciuitatibus.
Platonem nõ in omnibus libris communem mulierum usum probare.
Eundem non qualitatis, sed quantitatis ratione unum accipere.
Quæ animalia unum habeant commune negotium.
Apud multas nationes rem uxoriam communem fuisse.
Massagetas cõmunibus usos fuisse uxoribus.
Nasamones usos communiter matrimoniis.
Thracum uirgines fuisse communes.
Brachmanes Persarum sapientes uxores communes habuisse.
Aethiopes nõ ducere uxores, sed mulieres habere communes.
Troglodytarum & mulieres, & liberos communes esse.
Apud Romãos, & græcos usum mulierum ali quando communem fuisse.
De uaria hominum consuetudine.
Massagetas, & Indos patres occidere, & esse.
Nouercas apud Persas priuignis nubere.
Apud Aethiopes infamẽ esse, siqs capitis reus e' patria fugiat.
Quale præceptum dabant Lacænæ matres filiis in aciem proficiscentibus.
Nonnullas gentes propalam coire.
Apud græcos turpe, & irreligiosum haberi, si quis matrem & filiam patri, & filio, uel duas sorores, duobus fratribus matrimonio iũxerit. Cap. III.
¶ Iniuste obiici Platoni, quod ad uoluptatẽ, luxuriam'q; iuuentutem hortetur.
Platonem fortitudinem ponere non modo in rebus horrendis, sed etiam in uoluptatibus superandis.
Oportere uiq; etiam in uoluptatibus exerceri.
De duplici genere timoris.
Malorum etiam notitiam haberi debere, ut uitari possint.
De liberis educandis.
Animos iuuenum facile quoscunq; mores imbibere, & pertinacius retinere. Cap. IIII.
¶ Quo modo Plato mares, ac fœminas nudos exerceri uoluerit.
Minoem, & Lycurgum non minus mulieres, quam uiros palęstra exercuisse.
Cur uirgines debeant nudæ exerceri.
Quid recta educatio iuuenum boni afferat.
Gorgonis uxoris Leonidæ perpulchrum responsum.
De saltatione multa, & q; saltatio ad matrimonia concilianda non parum conferat.
Rerum omnium ortum plurimum ualere ad frugem, ac finem commodum afferẽdum.
Qualis debeat esse iuuẽtutis custos. Cap. V.
¶ Falso' obiectam esse Platoni abrogatiõem legis Laiæ.
Platonis sententiam de amore cum Lycurgi lege conuenire.
Quibus mulieribus, & quo modo Plato commisceri uelit.
Quibus remediis uenus coerceat'. Cap. VI.
De breuitate matrimoniorum, paucitate liberorum, & patrimoniorum tenuitate.
Qualem rempublicam Plato describat.
Non minus, q̃ duos liberos procreandos esse.
An nouerca liberis superducenda sit.
Ante trigesimum annum non esse ducendam uxorẽ, & ante decimumoctauum annum minime nubendum.
Ex connubio iuuenum debilem, atq; imbecillam prolem creari.
Interpretatio sententiæ Aristotelis de matrimonio.
Cur opes improbet Plato.
Bonam non opulentã oportere esse ciuitatẽ.
Non posse eundem & ditissimum esse, & optimum.
Quantam deceat esse magnitudinẽ ciuitatis.
Aristotelis sententia de magnitudine ciuitatis in repub. uitanda.
Nimium numerũ ordinem seruare nõ posse.
Immẽsum oportere esse agrum, qui militum quinq; millia alat.
Non minus ab Aristotele, q̃ à Platone aduersarium dissentire. Cap. VII.
¶ De Milciade, Cimone, Themistocle, & Pericle Athenien sium oratoribus.
Non modo bona agenda pro patria, sed etiã bene agenda.
Qualem secũdum Platonem esse oporteat gubernatorem ciuitatis.
De duplici opera animo adhibenda.
Quibus uitiis Athenienses periere.
Milciadem, Cimonẽ, Themistoclem, & Periclem nauali tãtũ industria Athenienses exercuisse, terrestres pugnas contempsisse. Cap. VIII.
¶ De ebrietate, quam cõcessisse Plato uidet', & q; nihil dignum effici posse existimauerit sine mathematicis disciplinis.
Falso' calumniari aduersariũ, q; Plato se Deũ fecerit.
Lycurgum de conuiuiis legem tulisse.
Sodalitates Catone quæstore Romæ institutas.
Platonem Eudemi testimonio primum distinguendi rationem comperisse.
Non statim laudandum, aut carpendum esse quemlibet morem.
De eruditione liberali, atq; illiberali.
De duobus malis comitibus hominum.
Duo esse, ex quibus uictoria comparetur.
Vini auxilio facile animos perspici.
Primum sensum puerorum eẽ uoluptatem, et dolorem.
Prudentiam uix in senectute percipi.
Quid prosint feriæ, & dies solennes.
Iuuentutẽ nõ posse corpore, & lingua qescere.
Cætera animantia sensu ordinis, inordinationis'q; carere.
Cur Apollo, & Liber pater comites sint celebritatum.
Chorus unde dicatur.
De cantus, & saltationis utilitate.
Plurimum interesse inter bona, beneq; agentem, & eum, qui bona amet, exercere tamẽ nesciat.
Non esse permittendum poetis omnibus modulis uti.
Quid senibus conferãt certaminũ exercitia.
Diuersos ludos, diuersis ętatib⁹ magis placere.
Quales ludorum iudices esse debeant.
Quare ludi, & modulæ sint iuuenibus adhibendi.
Non licere poetis ipsorum arbitrio docere, sed iudicum.
Quæ uulgo appellantur bona, non esse bona, nisi coniuncta cum iustitia.
Felicitatem cum iniquitate, & contumelia esse non posse.
Bonum omne iucũdum esse. Malũ anxium.
Hominem solum inter animantes ordinis sensum habere.
Iuuenes usq; ad. XVIII. annum abstemios eẽ oportere.
A' decimo octauo anno ad trigesimũ modico uino utendum.
Ætati seniori plusculum uini concedendum.
Quæ musa sit pulcherrima.
Rei naturam in omnibus perdiscendam ei, q̃ recte uelit iudicare.
Cur seniores musicæ peritos esse oporteat.
Nihil bonum uideri posse absq; bono gubernatore.
Qualem esse conuiuii magistrum oporteat.
Quibus deneganda sint uina.
Quo modo ueteres in musica iuuenes exercere sint soliti.
Medicos aliquando uinum usq; ad ebrietatem commendare.
Vsum uini militibus omnibus a' Platone interdictum fuisse.
In procreatione liberorum uino abstinẽdum.
Platonem uinum Deum furentem appellare.
Apud ueteres ineruditos habitos esse, qui musicam ignorarent.
Cęrimonias olim cũ saltatione institutas esse.
Indos saltando solem salutare.
Æthiopes cum saltatione præliari.
Pythagoram plurimum musicæ indulsisse.
Alexandrum Macedonem ex Timothei tibia uarie incitatum. Cap. IX.
¶ Platonem nequaquã tyrãnidem probasse, ut aduersarius calumniatur.
Regis imperium a' Platone probari.
Optimates labi in factiosos, quorum imperiũ ὀλιγαρχία dicitur.
Imperium in tyrannum lapsum ad regem artificio reuocari.
Qualis esse debeat bonus artifex ciuitatis.

Quid tyranni nomen significet.
Quanto odio apud ueteres fuerit unius imperium.
Cur Plato unum principem uelit.
Summum imperium cum prudentia, modestia q; coniunctum optimum reipublicæ statum constituere.
Qualem tyrannum expetat Plato.
Platonem recusasse Cyrenensibus leges ferre. Caput X.
¶ Iniuste criminari Platonem, q suas tãtum leges iuuentutem doceri uoluerit.
Quo modo Plato uoluerit iuuenes literis erudiri
Tardos ingenio ad eloquẽtiã aptos non esse.
Lyræ triennio uacandum esse.
Quo spectent Platonis leges.
Omnia bona legẽda esse siue carmine scripta sint, siue soluta oratione, siue etiam illiterata uoce tradita. Caput XI.
¶ Inepte reprehẽdi ab aduersario Platonem, quod scripserit mathematicis erudiendos esse, qui diuini esse uoluerint.
Naturam ducem sequentibus nihil magis opitulari ad cognitionẽ diuinorum, q̃ mathematicas disciplinas.
A contrario ad contrarium uiam sine medio difficillimam esse.
Quales oporteat esse legum custodes.
De arithmeticæ necessitate. Cap. XII.
¶ Confutatio aduersarii Platonem damnantis, quia peregrinos e ciuitate pellẽdos censuerit.
Quo temperamento utatur Plato circa peregrinos.
Concedit Plato peregrinis XX. annorum habitationem in ciuitate, quam constituit.
Peregrinos omni immunitate donandos Plato existimat.
Talem uoluit Plato ciuitatem, qualẽ Romani senatum. Cap. XIII.
¶ Perperam damnari ab aduersario Platonẽ super censuum æstimatione.
Quid sit iustum inæquale secundũ Aristotelẽ.
De duplici æquali eiusdẽ Aristotelis sentẽtia.
Aequum in rerum inæqualium proportione consistere.
Quæ inæqualitas sit causa discordiæ.
De pecuniis quid Plato sentiat.
Quod sit optimum patrimonium.
Disciplinas, & honesta certamina diuitiarum cupiditate destitui.
Cupiditatem errorum omnium causam esse.
Pecunias tertium in bonis locum tenere.
Lacedæmonios tum defeciſſe, cũ spernere Lycurgi leges cœperunt.
Continentiam esse fontem fortitudinis.
Solonis uersus contra diuitias.
Cur Numa Pompilius fictilib⁹ sacrificauerit.
M. Curii præclara sententia de diuitiis.
Aristotelis sententia de diuitiis. Cap. XIIII.
¶ Falsum esse, quod aduersarius scribit ideo Græcos periisse, qa Platonis usi sint legib⁹.
Circulum quendam esse rerum humanarum.
Vt singulorum hominum, ita etiam nationũ certam ætatem esse. Cap. XV.
¶ Aduersarii magnam esse inconstantiam, q Platonem uituperet, quem aliquando summis laudibus extulerit. Cap. XVI.

LIBER QVINTVS.

¶ Procœmiũ, in quo pollicet author se exinfinitis pene erroribus, quos aduersarius in libris legum Platonis interpretandis commisit, se quosdam magis insignes notaturum. Caput I.
¶ Reprehẽsio, & emẽdatio unius, & quadraginta errorũ aduersari, quos in primi libri interpretatione maximos commisit.
Præclara Platonis sententia, q in rep. bonis legibus potius reconciliandi sint mali, q̃ securi feriendi.
Bellum pacis gratia fieri, pacẽ per se ipsam expeti, atque optari.
Fortitudinem non modo aduersis, sed etiã secundis rebus resistere.
Cum maiori dedecore uinci, qui a uoluptate superatur, q̃ qui a dolore. Cap. II.
¶ Reprehensio, & emendatio uigintinouem insignium errorum in interpretatione secũdi libri legum. Cap III.
¶ Reprehensio, & emendatio undecim magis insignium errorũ in interpretatione tertii libri legum, Cap. IIII.
¶ Reprehẽsio, & emendatio quatuordecim magis insignium errorum in interpretatione quarti libri legum. Cap. V.
¶ Reprehensio, & emendatio uigintinouem magis insignium errorum, quos in quinti libri legum interpretatione aduersarius magis insignes commisit.
Quo modo amicitiæ & gratæ, & firmæ Platonis sententia constituantur. Cap. VI.
¶ Reprehensio, & emendatio duodeuiginti magis insignium errorum, quos idẽ in sexti libri legum interpretatione commisit.
¶ Diæta quid sit, & quo modo ab aduersario interpretetur. Cap. VII.
¶ Reprehensio, & emẽdatio unius & triginta magis insignium errorum, quos idem in septimi libri legum interpretatione commisit. Cap. VIII.
¶ Reprehensio, & emendatio duodeuiginti magis insignium errorum, quos aduersarius in octaui libri legũ interpretatiõe cõmisit.
Qui fruct⁹ rustici a Platone nũcupẽt. Ca. IX.
¶ Reprehensio, & emẽdatio tredecim magis insignium errorum, quos aduersarius in noni libri interpretatione cõmisit. Cap. X.
¶ Reprehensio, & emendatio trium magis insignium errorum, quos aduersarius in decimi libri interpretatione cõmisit. Cap. XI.
¶ Reprehensio, et emẽdatio septendecim magis insignium errorum, quos aduersarius in undecimi libri interpretatione commisit.
Perquam pia Platonis sententia de cultu parentum. Cap. XII.
¶ Reprehensio, & emẽdatio tredecim magis insignium errorũ, quos aduersarius in duodecimi libri legum interpretatione commisit. Cap. XIII.
¶ Reprehensio, & emẽdatio uigintiquatuor magis insignium errorum, quos aduersari⁹ in tertiidecimi libri legum interpretatione commisit. Cap. XIIII.

LIBER SEXTVS.

¶ Procœmium libri, in quo continetur, q Plethon Constantinopolitanus contra Aristotelis sententiam, naturam & artem asserue rit omnia cõsulto agere, & argumẽta Theodori Thessalonicensis aduersus ipsum Plethonem. Cap. I.
¶ Licet de natura & arte utrũ consilio agant, magna inter Platonem, atq; Aristotelẽ esse dissensio uideatur, tamen siquis diligentius animaduerterit, eos nihil fere inuicẽ discrepare cognoscet.
Quod natura alicuius causa agat inter Platonem, atq; Aristotelem conuenire.
Naturam non esse primam rerũ causam secundũ Platonem, sed esse aliam causam natura priorem, & longe nobiliorem.
Aliquid tẽdere ad finem duobus modis dici.
Naturam causam esse instrumentalem.
Vnde oriatur perdifficilis illa, & perobscura quæstio de ideis, & in quo maxima sit inter Platonem & Aristotelem differentia.
Non ideo existimãdum nullum in arte consilium esse, qa habitus sit factiuus nõ actiuus.
Quę sit inter agere & facere differentia.
Ea, quæ ad artis finem pertinent, & genere cognita esse posse, & specie. quæ autem genere cognita sunt, eadem specie quoq; cognita esse posse.
Ars quid sit secundum Aristotelis sentẽtiam.
Non de quibuscũq; artibus affirmare Aristotelem, q non consultent, sed de iis duntaxat, quarum subiecta sunt certiora.
Quo modo intelligendus sit Aristoteles, quando dicit artem non uti consilio.
Ab iis, qui Aristotelem negant uelle artẽ cosilio uti, debilitari argumentum illud ipsius Aristotelis, quo probare nititur naturã alicuius causa agere.
Quod sit naturæ consilium.
Cõsilium duplex esse, alterum q ad theologũ, alterum ad moralem philosophum pertinere. Cap. II.
¶ Quibus rationibus Georgius Trapezuntiꝰ ostendere conetur falsum esse, quod supra dictum est, per eos, qui Aristotelẽ negant uelle artem cõsilio uti debilitari argumentum ipsius Aristotelis, quo ostendit naturã alicuius causa agere.
Cur motus fuerit Georgius ad scribẽdum contra authorem.
Authorẽ perlibẽter audire eos, a qbus discere aliqd possit etiã si sint pax amici. Cap. III.
¶ Confutatio eius rationis, qua aduersarius dicit aliud esse aliquid ratione agi, aliud alicuius causa agi, cum ratio ipsa nihil aliud possit esse, quam causa.
Quod alicuius causa agitur, non ratione solũ humana, sed etiam naturali agi posse.
Duplicem esse rationem, alteram, quæ menti tribuitur, alteram, quæ naturę.
Aristotelem, & si consilium naturæ nõ nominet, rationem tamen expresse fateri, qua naturaliter oĩa perfici existimat.
Sententia ipsius Aristotelis rationem finẽ esse, cuius causa agitur, non materiam, ut aduersarius sentit.
Causas secundum Aristotelem esse quatuor, Rationem uero unam esse causam finalem seu formalem. Cap. IIII.
¶ Cõfutatio alterius rationis aduersarii, qua dicit naturam nihil consultare, quanquam alicuius causa agat, cũ longius se extẽdat alicuius causa agere, quam consultare.
Consilium modo ad intellectum humanum, modo ad diuinum sententia doctissimorũ uirorum referri.
Platonicos naturam non sua intima facultate uel agere, uel cõsultare, asserere, sed hæc mẽti tribuere, siue intellectui exteriori.
Rationem consultandi exteriorem in natura, etiam ab Aristotelicis non tolli.

Impie damnare Georgium eos, qui in deo cõ
silium esse dicunt, cum sanctissimi nostrę re
ligionis uiri contrarium & sentiant, & prę
dicent. Cap. V.
¶ Confutatio alterius partis, in qua aduersa
rius inepte fatętur, Aristotelem consultare
artem uoluisse, cum potius Aristoteles exẽ
plo artis non consultare naturam conetur
ostendere.
Quod Aristoteles senserit cõtra aduersarii sen
tentiam, artem non consultate, omnium ex
positorum suorum sententia comprobari.
Per authorẽ concordare potius inter se utrũq;
philosophum, quam ut alterum reprehẽde
re conetur. Cap. VI.
¶ Responsio ad interrogationẽ Georgii utrú
mens, & natura idem sint. Vbi hæc longe
inter se differre latissime declaratur.
Confutatio eius argumenti, quod affert Geor
gius naturam, si instar instrumenti, mouere
tur, & moueret, necessario prius actu esse o
portere. Cap. VII.
¶ Duplicem esse naturã agentem, Themistii,
& aliorum peripateticorum authoritate.
Authoritate Simplicii, & Procli probari na
turam causam instrumentalem esse.
Aliis placere simplicia corpora per se moueri,
& in se principium motus cõtinere, aliis nõ
per se, sed ab alio, & extrinsecus moueri.
Formam quamuis non sit principiũ unde mo
tus, esse tamen principium ut finis, & cuius
gratia agitur, quod proprie principium est.
Duobus modis dici rẽ naturalem. Cap. VIII.
¶ Epilogus libri, quo ostenditur nõ recte dis
suadere Georgium a` lectiõe Platonis, quẽ
alioquin omnes latinæ linguę doctissimi ui
ri longe cæteris omnibus philosophis ante
ponunt. Caput. IX.

F I N I S

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER PRIMVS.

Quæ causa authorem ad scribendum impulerit.
Confutatio de tribus uitiis obiectis Platoni, imperitia, discrepantia a` christiana religione, & uitæ turpitudine.
Reprehensionem Platonis fidei Orthodoxæ magnum detrimentum afferre.
Cur a` nostris doctoribus in primis Platonis testimonia citentur.
Detrahentes Platoni infidelium impietatem adiuuare.
Nostræ ætatis latinos pauca habere Platonis opera, & raro ea legere.
Maiores nostros Platonem omnibus philosophis præposuisse.
Qui sit ordo, & series totius operis. Caput Primum.

INCIDIT NVPER IN MANVS NOSTRAS LIber quidam, qui Platonis, atq; Aristotelis comparationem pollicebatur. Eum mox libenter, auide'q; amplexi, posthabitis cæteris rebus, incredibili desyderio legere orsi sumus. Sperabamus enim fore, ut utriusq; philosophi, siue de rebus naturalibus, siue diuinis, siue iis, quæ ad mores pertinent, siue ad differendi rationem, quã uocant logicen, expositionẽ aliquã, comparationem'q; inueniremus, quomodo inuicem duo summi uiri aut conueniant, aut discrepent, quibus id rationibus probetur, & utrum prima, an secunda substantia potior sit, quid apud Aristotelem materia, & forma, quid apud Platonem magnum, et paruũ, quo pacto entelechia motui, quo per se anima mouetur, conueniat, An formæ aliquæ separatæ sint, an prorsus inseparatæ, q; si separatæ sunt, utrum per se subsistent, an in secundis animi conceptibus positæ sint. Tum quomodo equiuoce, quomodo uniuoce ens de entibus prædicetur, ut ratio illa diuidendi, quam Plato philosophiæ sepem appellat, idem cũ demonstrandi scientia sit, an diuersum. An mũdi hæc compago ingenita, atq; æterna, an genita, fluxa'q; sit, an uero & genita simul, & ingenita, atq; æterna, & quomodo genita, quomodo ingenita, tum hæc, tum anima dici possit. Vtrum præterea deus ipsius substantiæ, an duntaxat motus naturalium rerum causa sit, atq; opifex. Quintum'ne simplicium corporũ dici cœlum oporteat, an unum ex quatuor, quis præterea ultimus hominum finis censeri debeat, uirtus'ne, atq; honestũ, an scientia cõtemplandi. His, aliis'q; huiusmodi summoꝝ philosophorum opinionibus ne in singulis immoremur, plenum fore librum existimabam. Hoc enim ueteres plerique tum græci, tum latini facere, Platonis alii, Alii Aristotelis rationibus fauentes, & hæc quidem probantes, illa refellentes. Fuerunt etiam qui conuenire inter sese duos philosophos summo ingenio nixi sunt ostendere, ut apud græcos in plerisq;, Simplicius fecit, apud latinos, facturũ se pollicitus est Boetius, an impleuerit, nescio. Nullum enim tale illius opus, ætate nostra, uenit in lucem. Existimabã itaq;, authorem huius libri, quo sibi gloriã apud posteros compararet, & doctrinã suã, ingenium'q; ostentaret, hoc idem fecisse, & uel conciliasse inter sese, duorum philosophorũ opiniones, uel alteri inhærentem, quibus ad id rationibus duceretur, explicasse. Quod si præferendas Aristotelis opiniones, Platonis uero contẽnẽdas, existimaret, causam eius rei demonstratione, ut parerat, ac necessariis rationibus, exposuisse. Lætabar itaq; ea spe, mirum in modũ, & librũ singulari quadam auiditate legebam. Quãuis enim, in ipso fere` primordio iurgiis, ac maledictis plenus occurreret, id tamen æquo animo patiebar, sperãs fore, ut quod optabam, progressu tẽporis appareret. Iam uero, ubi perlecto libro, pro thesauris, quos sperabã, carbones (ut dici solet) inueni, & desyderio frustratus, nihil animaduerti prẽter cõuitia, & ꝓtumelias, & iurgia in Platonẽ. his enĩ dũtaxat, erat liber ille refertus, instar ueteris comœdiæ, immo, ut plane` oẽs, quæ unq; fuerunt, comœdias excederet, obstupui uehementer tãtæ rei nouitate attonitus. Neq; enĩ fieri posse existimassem, ut tale opus in lucẽ unq; prodiret, Aut quisq; ex omni hominũ genere, tam aperte & ueritati, & cõmuni omnium sententiæ cõtradicens, non modo nõ erubesceret, sed potius quasi præclaro quodam inuento gloriaretur, & more galli ignobilis, ut Plato inqt, à discerptandi certamine dissiliẽs caneret, gestiret, se'q; ipsum circũspiceret. Quippe Aristotelẽ,

cui Platonem comparat, extollit laudibus, quod quidē reprehēdi nō potest, Dignus est enim, qui maxime laudetur Aristoteles, Platonem uero contumeliis afficit, & iurgiis, maledictis'q; p sequitur, Admiratur Aristotelis uitam, doctrinam, eruditionem, sapientiam, oīum deniq; optimarum artium, disciplinarum'q; peritiam, quod iure ab eo fieri non diffiteor. Platonē uero, nō modo, quod tolerabile foret, Aristotele inferiorem facit, sed indoctum, ineruditum, nullā philosophiæ, nullam naturalium, aut diuinarum rerum cognitionem habētem, ignarum artis oratoriæ, mathematicarum disciplinarum inscium, omnium deniq; bonarum artium rudem, atq; inexpertum asseuerat. Improbum præterea, profusum, nepotem, & uitiis oībus contaminatū, quæ oīa tribus libris complexus, In primo doctrinæ comparationem facit, nullis prorsus rationibus innixus, nisi q; Aristoteles artium præcepta conscripserit, Plato minime. propter quod Platonem, eius'q; studiosos inconstantia absurda, inepta, cōtraria, sibi inuicem repugnantia, leuia, ridicula, puerilia scripsisse, ac disseruisse commemorat, nullis omnino rationibus, nullo ratiocinandi genere usos opinatur. Secundo libro opiniones Aristoteles nostræ religionis ueerissimis, optimis'q; sententiis consentaneas esse conatur ostendere, ac proinde ueriores, Platonis autē dissentire nostris, ideo'q; falsas eē, & a` ueritate prorsus alienas. Tertio uero, atq; postremo uitam Platonis cōtinentissimam, innocentissimam, integerrimam'q; accusat, ac iurgiis, & contumeliis insectatur, Pro` scelus, atq; flagitium, quo mimo, quo parasito, quo lenone, quo cinædo, quo scelerato, flagitioso, pestifero, infido, fraudulento, nebulone, profuso nō turpius, fœdius, detestabilius uixisse illum affirmat? O' nouum iurgiorum genus, o' iniquas calūnias, & ante hunc diē inauditas. Profecto` si affirmari hæc de aliquo possent, nemo tamen foret usqueadeo aut uirtutis expers, aut doctrinæ, qui res adeo fœdas, turpes, flagitiosas, nefandas, uel proloquēdo ora polluere, uel scribendo inficere, ac commaculare manus auderet. Heu quid iste sceleris in Platonē non euomit? Non`ne ebrietatem obiicit? nō`ne fornicatiōes, adulteria, stupra, et nefandos marium concubitus? non`ne ingratitudinem, tyrannidem, uim, rapinas, stultitiam, legū iniquitatem, & quicquid deniq; dici, aut cogitari dirum, tetrum'q; potest? Quod si omnes, qui unq; omnibus anteactis seculis fuerunt, uiros truces, agrestes, efferos, sæuis, ac teterrimis moribus simul collegisset, in quos grauissime, acerbissime'q; inueheret, quid obsecro te, plus haberet, quod aduersus omnes euomeret hic calumniator, & hostis hominū, & nouus Timon, atq; alter Momus? Hæc igitur cum legissem, non potui tam iniquam hominis mentem non execrari, eius præsertim, qui mecum familiaritate coniunctus aliquando fuisset. Eo autem molestius illius iniuriam tuli, quod non modo Platoni, cuius cura haud me usqueadeo solicitasset, sed etiam sanctissimis nostræ religionis uiris, qui Platonem semper magnifecerunt, & cum doctrinam eius, & mores, tum eā, quam in opinionibus cum nostra fide habet, similitudinem admirati sunt, non parū dedecoris afferre uidetur, q; talē hominē, qualē hic fingit, uel ignorauerint, uel falso` contra animi conscientiam laudare uoluerint, quod certe non est uiri boni, & sapientis, & integri præceptoris officiū. Auget uero magis, atq; magis nobis indignationem, quod sa uorem, quē nostra religio ab exteris accipere potest authoribus, calūniosa hæc Platonis reprehensio infringere, ac debilitare uidetur. Quippe doctores nostri sanctissimi uiri aduersus eos, q; rectę fidei fundamenta deiicere, & religionem christianā prauis rationibus pessundare uoluerunt, eam in primis defensionem rati sunt optimam esse, si uerbis authorū, quos ipsi tanq; sapiētes sectabantur, quasi quibusdam telis, eorum tela retunderēt, fidem'q; nostram illorum præsidio roborarent. Itaq; Platonem in primis quasi optimum testem citarunt, & dictis ipsius, quā tum peregrino testimonio fieri potuit, fidem nobis diuinitus traditam confirmauere, ea ratiōe in primis illius authoritatē secuti, q; simul & doctrinæ, & morum ei palmā tribui ab omnibus sentiebant. Siquis igitur tam graue Platonis testimonium contemnit, ac pro nihilo habet, longe'q; a` nostræ religionis usu alienum esse existimat, dum eum ignarum, improbum, stultū, sceleſtum, flagitiosum fuisse contendit, quomodo doctoribus nostris, & ueræ fidei propugnatoribus nō aduersatur, & quasi acerrimus hostis bellum indicit? Aut qui fieri potest, quin maximū afferat nostræ religioni detrimentū, dum exterorum præsidium nobis aufert, quo maxime aduersariorum uim propellere, ac propulsare possemus? Profecto` qui hæc a` nobis auxilia tollit, hic plane` fauere illorum parti uidetur, qui religionem nostram oppugnat, & quasi aditū aperire hostibus, ut impetu facto, eam depopulentur, atq; deuastent. Quapropter fauendum in primis censui authoritati sanctorum uirorum, elaborādum'q; mihi summo studio, ut religionem, cuius membrum diuina pietas me esse uoluit, pro mea uirili tuear, atq; defendam. Tum etiam Platoni succurrendum, cui tametsi propter doctrinam, morum'q; prestantiam nō magis obes-

se linguæ

se linguæ procacitas potest, q; tenuis nubecula radiantē solis splendorem obscurare, perabsurdum tamen, & periniquum iudicarem legi hæc sine contradictione, ab hominibus præsertim latinis, qui aut Platonis opera non habent, aut siqua habent in latinā linguam conuersa, perraro ea legere cōsueuerunt. Atqui Platonis doctrinam uariam, atq; multiplicem, tum diuersis rationibus, & authoritatem historię, communi'q; omnium sententia, tum ipsius operum testimonio demonstrabimus, Morum uero præstantiam, & integritatem uitæ, non solum fama publica, sed eius ipsius sermonibus, atq; præceptis ostendemus, quibus homines hortatur ad bene, beate'q; uiuendum. Hæc enim etsi græcis hominibus cognita, atq; explorata sunt, a` latinis tamen nostræ ætatis ignorantur. Nam licet maiores eorum, tam exteri, q; ecclesiæ doctores, Platonem cæteris omnibus, in quouis doctrinæ genere longe præferendum, anteponendum'q; cē suerint, obscurauit hæc nihilo minus seu uetustas, seu incuria, & negligentia hominum, ita ut in pauciſſimorum notitiam uenerint. Aggrediar igitur institutum opus, & ipsius (ut dixi) Platonis uerbis rem omnibus ante oculos ponam. Dicam autem simpliciter, animo ab omni contentione libero, & ad solam ueritatem spectante. Nec contumeliis contumeliosum ulciscar authorem, malo (ut dici solet) malum emendans, quin etiam scriptoris nomen non proloquar. nec a` me unquam, quis ille fuerit, quisquam intelliget. Dabo hoc necessitudini nostræ, qua simul olim iuncti fuimus, ne fiat nostra causa præsentibus, posteris'q; inuisus, Dabo cōsuetudini meæ, qui hanc maledicendi licentiam exhorrui semper, atq; execratus sum, cum præsertim defendenti Platonem nihil hoc præsidii allaturum sit, nec satis ultionis exigi ab aduersario posse uideatur, si mutuis cum illo conuitiis egerimus. Nam cum ea Platoni obiecerit, quæ de omnibus, qui unquam fuerūt scelesti, atq; peruersi homines, uix credibilia uiderentur, quid tandem in eum ipsum calumniatorem dici pro merito posset? Respondebo autem nō ad singula, quæ aduersarius obiecit (Longum enim id esset, & pene` infinitum) Sed tria illa, quæ supra memoraui, summatim attingam. Primo sapientiam Platonis, atq; doctrinam, mox scriptorum eius cū nostris similitudinem, & argumentorum contrariorum dissolutionem, Tum probitatem morum, uitam'q; integerrimam explicabo.

Quam ob causam Plato de summis rebus, aut nihil scripserit, aut per ænigmata scripserit.
Non esse argumentum ignorantiæ, nihil mandare literis.
De more Pythagoreorum, & silentio.
Pythagoreorum morem, in non diuulgandis mysteriis, cum præcepto euangelico conuenire.
Thami sententia, non memoriæ, sed reminiscentiæ literas opitulari.
Nullum Pythagoræ librum reperiri, & illum quædam a` se scripta Damæ filiæ mini me edenda reliquisse.
Pulcherrima Lysidis epistola ad Hipparchum.
Morem Pythagoreorum usq; ad Platonem, etiam ab eo ipso seruatum.
Platonem per nuntium de quæstionibus maximis potius, quàm per scripta loqui consuesse.
Particula epistolæ Platonis ad Dionysium, cur scribi diuina non debeant.
De similitudine Druidum cum Pythagoreis.
Præcepta artium melius memoriæ, q; literis commendari.
Quid inter sermonem interiorem, exteriorem'q; intersit.
Non modo eos, qui scripserunt, colendos esse, sed etiam eos, qui censuerunt nō esse scribendū.
Confutatio aduersarii, q; Platonem ideo ignarum disciplinarum probet, quia illarum præcepta non tradidit.
Theophrastum Aristotelis discipulum de rebus omnibus & copiosius, & ornatius, quàm illum scripsisse.

Caput II.

Sed quoniam ad ostendendum Platonis ignorantiam, præcipuum hoc argumentū aduersarius affert, q; nulla artiū præcepta, sicut Aristoteles fecit, pro cōmuni omnium utilitate cōscripserit, Et hac maxima ratione inuehitur in Platonē, ignarum'q; omnium scientiarum conatur ostendere, Primo causam cur Plato disciplinarū præcepta, præsertim de rebus diuinis, uulgo tradenda non duxerit, afferemus, Deinde aliis quoq; rationibus aduersario respondebimus. Constat profecto` inter omnes doctos præceptum illud Pythagoreorum, quos secutus est Plato, in primis obseruari solitum, nequid ex iis, quæ in eorum schola dicebantur, in uulgum emitteretur, Auditoribus uero quinquennio integro, nihil

omnino, uel interrogare præceptorem, uel de iis, quæ dicebantur, pconctari licebat. audiebant duntaxat, quæ a' præceptoribus legebantur, & taciti ſecum uoluebant, Peracto uero quinquẽnio, qui digni iudicabantur, admittebantur in ſocios, indigni a' conſortio reiiciebantur. Secreta diuinarum rerum, per omnem uitã occulta tenebant, neqd ad exteros, ac minus dignos homines exiret, quæ res ſimilis eſſe præcepto illi euangelico uidetur, Nolite dare ſacra canibus, nec proiiciatis margaritas ueſtros ante porcos. Quinetiam hæc nõ literis, ſed uoce tantum, & præceptores diſcipulis tradere, & diſcipulos inter ſe cõmunicare fas erat, quaſi tutius cuſtodiri altiores illæ de rebus diuinis ſentẽtiæ poſſent, ſi animis non libris continerentur, & ſtudioſi earum rerum doctiores euaderent, dum memoriæ potius, q̃ literarũ præſidio freti, inſtituta philoſophiæ animo, non codicibus cõmendarent. Reminiſcendi enim non memoriæ remedium literas eſſe a' Theut inuentas Thamus ille apud Platonem refert, Sed fieri tamẽ, inquit, ut obliuionem animis eorum, qui aliquid didicerint, afferant literæ, dum homines per negligentiam cultum memoriæ deſerunt, & extrinſecus fide ab alienis formulis proficiſcente, nõ intrinſecus ſuis uiribus reminiſcuntur. Idcirco opinionem potius, atq; umbram ſapientiæ, q̃ ueram ſapientiam auditorum animis recipi, fieriq; pro ueris ſapientibus umbratiles. Hæc cum ueritas hiſtoriæ ſatis comprobat, tum inde licet intelligere, q; nulla extant, nec unquã uiſa traduntur ſcripta Pythagoræ. Nihil enim ille ſcriptum reliquit, & ſiquid pauxillum ſcripſit, id Damæ filiæ moriens commendauit, monuitq; ut ſecretum cuſtodiret. Quod illa, quamuis mulier, diligentiſſime ſeruauit, & quanq̃ prægrandi pecunia uendere opuſculum potuiſſet, noluit. Tenuit id clàm omnibus præterq̃ patris diſcipulis, ac nemini quidem eorum opus unquam credidit. Sententias uero eius iis duntaxat expoſuit, qui uiſi ſunt patri Pythagoræ doctrina, & moribus digne ſucceſſiſſe. Eſt enim non mediocri argumento epiſtola Lyſidis, qua ad Hipparchum ſcribẽs, arguit eum, q; præcepta quędam Pythagoræ tradidiſſet literis, atq; aliis edidiſſet. Hanc ego ponendam hoc loco totam exiſtimaui, pergratam ſimul, atq; perutilem futuram iis, qui ſine animi cõmotione perlegerint. Lyſis Hipparcho Sal. Equidem poſt mortem Pythagoręnunq̃ futurũ exiſtimaui, ut diſcipulorum eius ſocietas diſiungeretur, ſed cum præter ſpem, quaſi naufragio facto, alii alio' diſiecti, delatiq; ſimus, nihilo minus meminiſſe diuinorum præceptorum illius pium eſt, Nec bona philoſophiæ cum iis communia facere, qui ne ſomniare quidem animi purificationem potuerunt, Nec fas eſt ea omnibus porrigere, quę nos cum tot laboribus adepti ſumus. Quemadmodum nec profanis hominibus eleuſinarum dearum licet arcana patefacere. ęque enim utriq; iſta facientes iniuſti, atq; impii haberentur. Operæpretium eſt igitur recenſere, quantum temporis in abſtergendis maculis, quæ noſtris inuſtæ pectoribus erant, cõſumpſerimus, ante quàm præcepta illius percipere digne poſſemus. Vt enim tinctores ſolent, prius quàm telam inficiant, quarundam rerum acrimonia eam purgare, quo facilius colorẽ imbibat, qui aboleri poſtea nõ poſſit, Sic uir ille diuinus ſtudioſos philoſophię inſtituere, & quaſi formare ſolebat, nequando fruſtrari ea ſpe poſſet, quam de alicuius uirtute concepiſſet. Neq; enim doctrinam mercenariam, atq; uenalem habebat, nec iuuenum animis, quod pleriq; philoſophiæ profeſſores facere ſolent, laqueos adnectebat, ſed diuinarum, humanarum'q; rerũ præceptor erat. Nunc uero pleriq; doctrinam illius ſimulantes, nullo ordine, nec, ut decens eſſet, iuuentutem erudiunt. Itaq; procaces, ac temerarios faciunt auditores ſuos, dum perturbatis, atq; impuris moribus, intemerata philoſophiæ præcepta commiſcent. Vt enim ſiquis in præaltum puteum cœno plenum aquam puram, atq; nitentem effuderit, nihil aliud q̃ cœnum perturbat, & aquam amittit, ita iis accidit, qui hoc modo docent, atq; docentur. Crebri enim, ac denſi uepres, & ſyluæ frequentes pectus, & præcordia eorũ, qui non rite initiati ſunt, occupant, Oẽm'q; animi cultum, omnem manſuetudinem, omnẽ rationem obumbrãt, atq; impediunt. Subeunt hanc ſyluam permultæ, ac uariæ belluæ uitiorum, quę depopulantur, arcent, propulſant, nullo modo ſinunt in lucem prodire rationem, Quarum belluarum duæ matres ſunt, incõtinentia, atq; cupiditas. Hæ partu fœcundiſſimæ ſunt. Incontinentia enim filias parit, illicitas nuptias, ebrietates, ſtupra, uoluptates contra naturam, uehementes, ac rapidos impetus ad mortẽ uſq;, atq; excidium hominem agitantes. Iam enim libidine quidam uſqueadeo inflammati fuerũt, ut ne a' parentibus quidem, aut pignoribus abſtinuerint. quos eadem, quæ cõtra leges, patriã, parentes, tyrannos impulerat libido, captiuos reuinctis poſt terga manibus ad poſtrema ſupplicia, interitum'q; pertraxit. Cupiditatis autem filię ſunt rapinæ, paricidia, ſacrilegia, ueneficia, et reliqua eius generis. Quamobrem ſyluam ipſam, in qua huiuſmodi affectus, iſtar belluarum latitant, ferro, igni'q;, et omni machinarum genere excidere, ac deuaſtare primũ oportet. Cum'q;

huiuſmodi

huiuſmodi cultu rationem ab'eius affectibus liberatam intellexerimus, tunc ferere optimam aliquam frugem debemus, & optimos, atq; uberrimos fructus inde prouenturos ſperare. Hæc tu quidem Hipparche, nõ paruo ſtudio, ac labore didiceras, Sed parum bone uir ſeruaſti, poſtq̃ ſiculam iſtam luxuriam cœpiſti deguſtare, cuius gratia nihil eſt, quod poſtponere debuiſſes. Multi etiam te publice philoſophari nobis retulerunt, quod Pythagoras uetuit, qui, dum moriens commentariolos ſuos Damæ filiæ commẽdaſſet, necui extra familiam ſuam traderet, teſtamento reliquit. Hęc autem licet prægrandi pecunia uendere illos poterat, noluit, pauperta-tem'q;, & uoluntatem patris, quamuis mulier, omni auro pretioſiores exiſtimauit. Ferunt hoc idem Damam quoq; poſtea morientem Vitaliæ filiæ ſuæ mãdaſſe. Nos autem uirilis ſanguis, parum officioſi in præceptorem ſumus, Et quæ promiſimus, ſpõte deſerimus. Si igitur te emẽ-daueris, gratum habebimus, ſin minus, inſtar mortui apud nos eris. Vale. Hic idẽ mos uſq; ad Platonis tempora ſeruatus eſt per omnes eius ſectę ſucceſſores. Plato quoq; hoc ipſum ſem-per diligẽtiſſime cuſtodiuit. Neq; enim libris, ſed uoce docuit, nec de iis, quę docuerat, libros reliquit. Siquid ſcripſit, Socratis eſſe, non ſuum fatetur. Ita præterea de diuinis rebus breuiter, implicite, atq; obſcure præcepta tradidit, ut non facile a' legentibus poſſit intelligi, quod ipſe quoq; teſtatur in epiſtola, quam de natura primi entis ad Dionyſium ſcripſit. Scribendum eſt, inquit, per ambages, atq; ęnigmata, ut ſi forte mari, uel terra iactari librum contigerit, qui legerit, non intelligat. Res ita ſe habet. Circa omnium regem cuncta ſunt, & illius gratia omnia, illud'q; eſt cauſa bonorum omnium. Secundum uero circa ſecunda, & tertium circa tertia. Poſt hæc, & alia pari obſcuritate ab eo ſcripta, hortatur Dionyſium, ut ſiqd certius cupit intellige-re, Archedemum ad ſe mittat, quem et miſſum iam laudat, et, ut rurſus mittat, ſemel, bis, tertio ſuadere conatur, nuntiaturum uidelicet ſibi dubia Dionyſii, & expoſitiones ſuas illi renuntiaturum. q; ſi ita feceritis, inquit, nullam negotiationem, aut tu inire, aut adminiſtrare Archedemus poterit uel meliorem, uel deo gratiorẽ. Quibus uerbis manifeſte negat uelle ſe huiuſmodi ſententias literis tradere, & per Archedemum, omnia ſe illi ſignificaturum pollicetur. quod tamen ita ſe facturum dicit, ſi hæc ille quoq; ab ineruditorum communicatione intemerata ſeruauerit. Sed caue, inquit, ne hæc ad homines ueniant ineruditos, Et rurſus. Caue ne te aliquando pœniteat eorum, quæ in præſentia minus digne deciderint. Tutum uero in primis eſt nihil ſcribere, ſed diſcere. Nam quæ ſcribuntur, fieri non poteſt, quin decidant. Ea ratiõe, nihil ego de iis ſcripſi unquam, nec eſt Platonis opus aliquod perſcriptum, nec erit. Nam quæ circunferuntur Socratis ſunt omnia, quem uirum etiam iuuenem uirtute, ac ſapientia clariſſe, compertum eſt. Mox autem, quaſi eum pœniteret aliquid de iis etiã per ęnigma ſcripſiſſe, addit, Hãc epiſtolam cum primum perlegeris, ures, ſed hoc ſolum rectè a' tyrãno factum dici poteſt, q; Platoni non obtẽperauit. Poſt hæc in epiſtola, quam ad propinquos Dionis, ac familiares ſcribit, moleſtiſſime uidetur ferre, q; Dionyſius, & qdam alii de huiuſmodi rebus ſcripſerint. Ita enĩ inquit, Sed de iis omnibus, qui uel ſcripſerunt, uel ſcripturi ſunt, quos audio aſſeuerantes ea ſe ſcire, qbus nos ſtudemus, ita affirmo, ſiue me, ſiue alios audierint, ſiue ipſi per ſe inuenerint, nihil de iis intelligere poſſe. Neq; uero opus meum de iis rebus ullũ eſt, neq; erit. nã ſcribi de iis, ut de aliis diſciplinis non poteſt. Cæterum, ut cauſam, propter quam nihil ſcripſiſſet, non inſciam, neq; inuidiam fuiſſe declararet, addit. Atqui hoc quidem ſcio, q; hęc ſi a' me uel ſcriberẽtur, uel dicerentur, promi optime poſſent, & male tradita non mediocriter me offenderent. Si uero uel uoce, uel ſcriptis proferenda in uulgum mihi uiderẽtur, quid præclarius a' nobis in uita agi poſſet, quàm & maxime prodeſſe hominibus, & naturã in lucem proferre? Sed nihil profuturum hunc noſtrum conatum hominibus reor, niſi admodum paucis, qui exigua ſignificatione poſſent ſuo ipſi ingenio plura inuenire. Apud reliquos uero cum nefarium pareret contemptum, tum uanam ſpem rerum altiorum, quaſi grauiora quædam eſſent conſecuti. Et paulo poſt. Siue igit' Dionyſius, ſiue qs alius Dionyſio aut maior, aut minor de ſummis, primis'q; rebus naturæ aliquid ſcripſit, is mea ſentẽtia nihil de iis, quæ ſcripſit, uel audiuerat rectè, uel didicerat. Nam ſi ſecus eſſet, pariter, ut ego, res illas coleret, & uenararetur, nuſquã inepte, indecẽter'q; pferret. Non enim quaſi in memoriæ ſubſidium hæc ille ſcripſit, ſiquidem nõ poterat obliuiſci eorum, quę breuiſſima ſunt, poſtquã ſemel didicerat, ſed uel turpi ambitioue id fecit, ut hæc ſua eſſe oſtẽderet, uel ut tanq̃ auditor eius diſciplinæ, qua dignus non erat, gloriam ſibi cum cæteris ſapientibus uendicaret. Iis itaq; manifeſtum eſt Pythagoram, atq; Platonem, nihil omnino ſcribendum cẽſuiſſe, nec eſſe res huiuſmodi ante oculos multitudinis ponendas. Simile illud etiam apud C. Iulium Cæſarem legimus, Druides, inquit, a' bello abeſſe cõſueue-

runt, neq; tributa una` cum reliquis pendunt. militiæ uacationem, omniumq; rerum habẽt immunitatem. Tantis excitati præmiis, & sua sponte multi in disciplinam conueniunt, & a` parẽtibus, propinquisq; mittuntur. Magnum ibi numerum uersuum ediscere dicuntur. Itaq; nonnulli annos uiginti in disciplina permanent, neq; fas esse existimant ea literis mandare, cum in reliquis fere` rebus publicis, priuatisq; rationibus, græcis literis utantur. Id mihi duabus de causis instituisse uidentur, q; neq; in uulgum disciplinam efferri uelint, neq; eos, qui discunt, literis confisos, minus memoriæ studere, q; fere` plerisq; accidit, ut præsidio literarum, diligentiam in perdiscendo, ac memoriam remittant. Ita non solũ iudicio Pythagoreorum, sed etiam Druidum, quos doctrina, & moribus antiquitas coluit, disciplinam maximarum rerum literis tradi non licebat, ne summa opinionum decreta in uulgum propagarẽtur. Plato igitur nihil de primis, supremisq; rebus, aut quãpauciss̃ima, & ea perobscure hac causa scripsit, q; rem tantã multitudini cõmunem facere non liceret, longeq; sanctius esset, hæc toto animo colere, & uenerari. Nam de cæteris qdem rebus, & si more pædagogorum, certas regulas nõ tradiderit, quo pacto scilicet uel orandum sit, uel disputandum, uel huiusmodi aliquid agendum, in dialogis tamen, quos summo artificio, singulariq; doctrina cõscripsit, plurima, atq; utiliss̃ima omnium fere` bonarum artium, ac disciplinarũ præcepta inseruit. Quanq; hæc quoq; tutius memoriæ mandari, q; literis possunt, præstatq; si præceptoris ore percepta assidua meditatione animo reuoluãtur, quod Druidibus placitum esse paulo ante memorauimus. Sed de iis, satis dictum esse arbitror apud eos qui inueniendæ ueritatis non cõtentionis cupidi sunt. Nam apud eos, qui temere, atq; impudenter uero aduersantur, & quæ dicta, & nõ dicta sunt, referunt, nulla nobis disputatio est, nec ad exteriorem sermonem loquimur, qui authore Aristotele obiicere aduersus oĩa potest, sed ad interiorem, & apud æquos iudices. Siquidẽ facile in se quisq; experiri potest, q; præstet, quæ uel ab aliis discimus, uel ipsi meditamur, memoriæ, q; literis mãdare, & quãto utilius sit, hæc filios a` parentibus, & discipulos a` magistris, quasi per successionẽ percipere, & animo custodire, q; si libris seruarentur. Hos enim & urbiũ depopulationes, & ruinæ, & incẽdia, & alii pene` ĩfiniti casus delere facilius possunt, q; hominum memoriam abolere. Sed esto utile, ac necessariũ sit, ea, quæ aut per nos ĩuenimus, aut ab aliis accepimus, literis mãdare, certe Aristoteli, & iis, qui ante eum fuerunt, quiq; futuri sunt, optimarum artium præceptoribus gratiæ sunt habendæ, non tamen, qui hæc non tradiderunt, tanq; rudes & ignari contemni debent, ac pro nihilo haberi. neq; enim sufficiens testimonium est inscitiæ illoꝝ, q; nihil scripserint, Quippe hoc modo cõplures doctiss̃imi, atq; eruditiss̃imi uiri, quasi de suo statu pulsi pro ineruditis, atq; indoctis haberentur. Causam aũt, propter quam nõ scripserint, hãc esse credamus, partim q; silentium, uenerationemq; exhibendã censebant rebus diuinis, & ne in cęteris quidem discĩplinis minorẽ percipi utilitatem existimabant, si memorię q; si literis cõmendarentur, partim q; parum curiosi ĩ scribendo fuerunt, quod tamen præstari a` Platone facillime potuisset. Gratias uero agamus utriq;, sed iis maiores, a` quibus beneficia sumus maiora consecuti. hoc enim & pietas, & ratio exigit. Cæteꝝ aduersariũ, qui ita turpiter impetendum esse Platonem existimauit, q; disciplinarũ præcepta nõ cõscripsisset, interrogemus, an Hermogenes Tarsensis, qui præcepta artis rhetoricæ perfectiss̃ime tradidit, Demosthene eloquentior, & in dicẽdi facultate doctior fuerit, uel, ut Demosthenem præteream, qui, quãuis de arte nihil scripserit, multas tamẽ orationes artificiosiss̃ime scriptas reliquit, an Hyperidem superauerit, a` quo nihil uel de arte, uel ex arte scriptũ habemus. Quippe Hyperidem usqueadeo in dicendo excelluisse dicunt, qui de decem oratoribus scripsere, ut pleriq; uisi sint dubitare, an Demosthenes Hyperide fuerit in orando præstantior. Nonnulli etiã Demostheni Hyperidem sine cõtrouersia præposuerint. Et Plutarchus author est hunc oẽs in concionando excelluisse, nõnulloꝝ etiam sententia Demosthenem superasse. Propter quod si Hermogenes Hyperide præstantior foret, Demostheni quoq; proculdubio anteponeretur. At hoc, ne ipse quidem Hermogenes, si ei cõcederetur, acciperet, sed quanta posset uoce clamaret, dic meliora. Magna certe res esset, & summa felicitas, uel mihi, uel cuiuis alteri, si uiri illius, aut Hyperidis, aut Æschinis, aut Andocidis, aut Lycurgi, aut alterius similis oratoris, satis digne iudicare orationẽ possemus, q; uis illi nihil de arte, ex arte uero uel parum, uel nihil scriptũ reliquerint. neq; enim hac una re doctrina describitur, neq; hoc tantum eruditionis testimonium est, sed fieri potest, ut & qui tacet doctiss̃imus sit, & qui multa aut loquitur, aut scribit, rudis, atq; indoctus. An tu existimas eos, qui nostra ætate permulta quidem, sed imperite, inepteq; scripserunt, propterea magnis illis, ac sapientiss̃imis uiris doctiores esse, quia nullum extat illorum opus? Magni profecto` æstimanda foret impudẽtia, atq; temeritas, si ita

tas, si ita esset, sed res longe aliter se habet. neq; enim idcirco Hyperide, aut Demosthene clariorem orator, quia præcepta artis rhetoricæ trado, Absit à nobis tanta temeritas, neq; Platoni ignorantiæ dandum est, q; disciplinarũ præcepta literis nõ mandauerit. Improbi certe, & indocti, atq; amentis iudiciũ de maioribus nostris hoc esset. Et Demosthenẽ igitur, & Hyperidem, & reliquos, quorum nomina ueneramur, quanq; nihil de rhetorica arte ꝓscripserint, iis tamen fatendum lõge clariores oratores fuisse, qui eius artis præcepta tradiderunt. Eadẽ ratione Plato quoq; etsi optimas artes, ac disciplinas in libros non redegerit, iis tamen, qui id fecerunt, doctior, uel certe non indoctior esse potuit. Quod si operum Aristotelis omniũ, ut iam aliquorum iacturã fecissemus, extarentq; sola opera Theophrasti, nam hic etiã & copiosius, & ornatius, q; eius præceptor Aristoteles scripsit, pleraq; etiã memoratu digna suopte ingenio addidit, non ideo præponẽdũ esse Aristoteli Theophrastum existimares, neq; alteꝝ maledictis prosequeris, alteꝝ laudibus extolleres. Quanq; pari ratione arguere tum posses, ubi nunc de diuisione, ubi de dialectica, ubi de rerum natura Aristotelis libri sunt, quẽadmodum Theophrasti, Nec M. Tullius, qui iudicio omnium, dono quodam prouidẽtiæ genitus dicitur, in quo omnes uires suas eloquẽtia experiretur, si familiaribus, publicisue negotiis impeditus rhetoricos ad Herennium non scripsisset, idcirco Quintiliano, qui multa scripsit, inferior haberetur.

Non modo academicos, sed etiam peripateticos summam doctrinæ Platoni tribuisse.
Etiam in naturalibus magis aliquando Platoni credi, aut peripateticis, q; Aristoteli.
Platonem diuinum, Aristotelem dæmonium nuncupari.
Platonem omnia sapientiæ postposuisse.
Ciceronis testimonia de Platone.
Augustini testimonia de Platone.
Quintiliani sententia de Platone.
Plinii, & Apuleii sententiæ de Platone.
Græcorum de Platone testimonia.
Melius esse supra modum uituperari, q; frigide laudari.
Non fuisse Aristotelem tandiu auditurum Platonem, nisi continue profeciss̃et.
Aristotelis domum lectoris studiosiss̃imi sedem a` Platone appellatam.
Theophrastum citra Aristotelem, Aristotelem laudandum esse citra Platonem. Cap. III.

Sed satis iam hanc partem (ut opinor) refutauimus. Nunc illustriũ authoꝝ, tam græcorum, q; latinorum de Platone iudiciũ in medium afferamus. Nec academicorum duntaxat, qui a` Platone principe Platonici nuncupant', sed etiã peripateticoꝝ, hoc est eoꝝ, qui sectę Aristotelis studiosi fuerunt, quod nõ leue argumentũ est aduersus hunc calumniatorem Platonis. Nemo quippe inter eos est, qui Platonẽ nõ probet, laudet, admiretur, & diuinũ uirum appellet, præsertim in ea parte philosophiæ, quæ est de rebus diuinis, in qua plus illũ studii consumpsisse, exploratũ est. Quin etiam in rebus naturalibus, nõnulli eorum facilius aliquando Platoni, q; Aristoteli cõsentire uidentur. Nam in diuinis, & iis, quæ de primo entium principio dicuntur, Item in mathematicis, & oratoria, & moralibus disciplinis, oẽs sine cõtrouersia palmã tribuunt Platoni, eumq; haud dubie sequuntur. Itaq; Platonẽ quidem diuinum, Aristotelẽ uero dæmoniũ tam peripatetici, q; platonici uocant, quod nomen a` dæmonibus sumptũ est, quos M. Tullius lares, Apuleius modo lares, modo genios appellat, Fuit apud ueteres honestum hoc nomen. Quod nunc nostræ religioni infestũ est, tantoq; a` diuini noĩe superabatur, quanto res naturales diuinis inferiores habentur. Nam quoniã Aristoteles res naturales orbi lunæ subiectas, in qbus dęmonũ genus uersari dicebãt, optime, ac diligentiss̃ime tractauerat, dæmoniũ uocauerunt. Platonem uero, q; de rebus diuinis omni uacãtibus materia, & de primo uero, ac præcipuo ente, tum de rebus mathematicis, quæ etiam omni sequestrata materia cõsyderant', in primis cõtemplatus fuerat, optimis præterea moribus, & uirtute claruerat, pecunias, honores, uoluptates, humana oĩa spreuerat, animum deniq; corporeis uinculis absolutum euehi ad supernas sedes uoluerat, diuinum esse dixerunt. Sed qui nam, aut quot græcoꝝ illustres authores huius rei testimoniũ præbeant, supuacuum est multis uerbis referre, Cum græcis qdem id notiss̃imum sit, latini aũt, quibus hæc scribimus, uel hinc intelligere facile possint, q; hic Platonis calumniator, inuidia, inquit, suos hoc est græcos motos esse, ut Platonem Aristoteli præferrent, & laude digniorem existimarent. Cæterum ex latinis audiant

duo illa clariſſima lumina. M. Tullium Ciceronem, & Aureliũ Auguſtinum, quorũ alter genti
lis, alter in noſtra religione ſanctiſſimus fuit, & quid iſti de Platone prædicent, quãtam illi do
ctrinam, quos mores, quam uitæ probitatem tribuant, quomodo hunc unum præferant omni
bus, animaduertant. Non illi Platonẽ reprehendunt, cũ Ariſtotelem laudãt, ut aduerſarius fa
cit, quaſi laudari unus non poſſit, niſi alter accuſetur, ſed utrũq; pro meritis extollunt, & alterũ
magis, alterum minus cõmendant, uituperant neminem. Itaq; M. Tullius Platonem alibi phi
» loſophoꝝ deum, alibi illorum Homerum appellat. Et alio loco, Omnes, inqt, qui unquã fue
» runt, magno interuallo excelluit Plato. Item, harum diſputationũ inuentori, & principi, longe
» oſum in dicendo grauiſſimo, & eloquentiſſimo Platoni. Et rurſus, Hoc maxime admirabar
» Platonem, q; in oratoribus irridẽdis eſſe ipſe orator ſummus uidebat. Tum ſi Iupiter, inquit,
» lingua humana uti uoluiſſet, non aliter q̃ Plato ipſe loqueretur. Quid q; Ariſtotelẽ laudans,
cum ingenio cũctos illum ſuperaſſe dixiſſet, addidit, Platonem ſemper excipio. Atqui diuinus
uir Auguſtinus eadem, quæ Cicero, & iiſdem fere uerbis, multis in locis de Platone cõmemo
» rat, Merito, inqt, Cicero deum inter philoſophos Platonem uocat, qui cunctos philoſophos
» & ingenio, & ſapientia ſuperauit, Et alibi, q cum eſſet Atheniẽſis, honeſto apud eos loco na
» tus, ingenio q; mirabili, longe ſuos condiſcipulos præiret, operæpretium tamen eſſe putans, ſi
» philoſophicis diſciplinis excelleret, id q; ſibi ſufficere, ſeipſum ſimul, & ſocraticã diſciplinã de
» ferens, uerſus omnem oram, cuius famã alicuius nobilis ſcientiæ percipiendæ eum comprehẽ
» debat, quã longe, late q; potuit, profectus perrexit. Item alio in loco. Nõ ſine rõne platonicos
elegi philoſophos, q̃bus cum diſputarem, cũ ipſe Plato, & de ultimo hominis fine, & de diui
na natura melius cæteris philoſophis dixerit, ad hæc ex ſentẽtia Labeonis ſemideum Platonẽ
» appellat, deo qdem inferiorem, ſed homine ſuperiorem. Et rurſus. Ariſtoteles, inquit, Platonis
» auditor, ſummo ingenio fuit, ſapientia tamẽ Platone inferior. Quid ego nũc Quintilianum
» cõmemorem? cuius uerba hæc ſunt. Philoſophoꝝ quis dubitet Platonem eſſe præcipuũ? ſiue
» acumine differendi, ſiue eloquendi facultate diuina quadã, & homerica. Multum enim ſupra
» proſam orationẽ, & quam græci pedeſtrẽ uocant, ſurgit, ut mihi nõ hominis ingenio, ſed quo
» dam delphico uideatur oraculo inſtinctus. Quid Plinium, quid Apuleium adducam? qui mul
tis in locis non modo uitam, & mores, & ſapientiã Platonis laudant, extollunt, admirant, ſed
etiam plenam illam oratiõem ſimilem niuibus hybernis, crebrã, aſſiduam, largam, poſtremo
diuinam, atq; cœleſtem? Multa ſane in hunc modũ, tum apud philoſophos, tum apud cæteros
latinæ linguæ ueteres authores reperiuntur, Ex quibus conſtat, quale latinorum de Platone iu
dicium fuerit. Quid autẽm græci ſenſerint, in primis ab ipſo Ariſtotele licet intelligere. Hic, cũ
in problematibus quæreret, cur ii, qui in philoſophia, uel poetica, uel liberalibus diſciplinis,
uel etiam Reip. adminiſtratione claruerunt, melancholici fuerint, poſtquam enumeratis ple
risq; antiquis ad iuniores deſcendit, Empedoclis, & Platonis, & Socratis exemplo uſus eſt.
Quin etiam præclaram orationem de laudibus Platonis cõſcripſit (ut Olympiodorus refert).
Et in elegiis ad Eudemum, hæc de Platone cecinit.

Cecropis ad claras uenerat uſq; domos
Dulcis amicitiæ. mox illi condidit aram,
Quem laudare nefas ora profana foret.
Qui ſolus, uita, doctrina, moribus, ore
Admonuit cunctos, & monimenta dedit,
Vt uirtute queant felicem ducere uitam.
Nulla ferent talem ſecla futura uirum.

Demoſthenes uero, qui Platonis diſcipulus fuit, ſcribens ad Heracleodorum quendam condi
ſcipulum ſuum, atq; eum reprehendens, q; poſtquã Platonẽ audierat, negligeret bonas artes,
& uitam parum honeſte duceret. Non'ne, inqt, erubeſcis ea negligere, quæ a Platõe accepiſtis?
Idem, cũ Antipatrum fugeret, Archiæ blandis uerbis ſe ei uitã ſeruaturum pollicenti, abſit, in
quit, ut uiuere turpiter malim, q̃ honeſte mori. Poſtquã Xenocratem, & Platonem de immor
talitate animi differentes audiui. Philiſcus quoq; Lycurgi oratoris uitam deſcribens, Magnus
uir, inquit, fuit Lycurgus, multa q; ſunt ab eo geſta pręclare, quæ facere nemo potuiſſet, qui nõ
fuiſſet Platonis auditor. Hæc ſunt, quæ de Platone tanti, tam q; excellentes uiri ſenſere. At no
uus hic reprehenſor, ne puero qdem, qui uix prima elementa deguſtarit, doctiorem exiſtimat
Platonẽ fuiſſe, & tamen Ariſtotelis gloriam augere ſe putat, comparans eũ homini, ut ipſe opi
natur, rudi, atq; indocto. Enimuero nimia calũniandi auiditate obcęcatus, qd dicat nõ animaduer

tit. nec

tit. nec intelligit ſcripta ſua, ne ueriſimilia qdem eſſe, nec aliquo modo ſibi cõſtare. Quippe So
cratem lenonem, Ariſtidem iniquum facit. Tot præterea tam temere, inepte, incõſtãter, abſq;
ullo ordine maledicta profert, ut quodã quaſi morbo improbitatis euomere oſa uideatur, in
ſtar eoꝝ, qui aduerſa ualetudine laborantes, nihil cibi ſtomacho retinent. Verum dignus certe
eſt, cui ob hanc unã rem gratias agamus, ſiquidem tam importuna, tam q; audaci, & proterua
lingua in Platonem inuectus eſt, ut manifeſtum oĩbus fecerit, ſe nõ aliquo iudicio recto, ſed te
merario quodã impetu in tãtam uerborum obſcœnitatem prorupiſſe. Præſtat enim (ut Phauo
rinus inquit) grauiter, et ſupra modum uituperari, q̃ exigue, frigide q; laudari, quoniã, qui malẽ
dicit, & uituperat, quanto id acerbius facit, tanto magis ſe iniquũ, inimicum q; oſtendit, & pro
pterea non meretur fidem, ſed qui ieiune, atq; exigue laudat, amicus quidẽ uideẽ eſſe eius, quẽ
laudat, ſed à cauſa deſtitui, & nihil, quod uere laudari poſſit, inuenire. Atq; ſi Ariſtotelẽ, ut cer
te dignũ eſt, laudemus, atq; admiremur, non propterea Platonis gloriæ aliquid detrahimus,
immo, ſi recte iudicetur, eam potius augemus. Quãuis enim agendę Ariſtoteli gratiæ ſint, pro
tot operum beneficiis, quę nobis, & poſteritati reliquit, non minores tamen agendæ ſunt Pla
toni, qui, ut id præſtare Ariſtoteles poſſet, effecit. Scilicet ille talẽ nobis Ariſtotelem reddidit, il
le ingeniũ eius coluit, ille eum oĩbus diſciplinis ornauit, illo uno præceptore uſus eſt Ariſtote
les, illum non quinquennio, aut decennio, ſed uiginti continuis annis audiuit. Nam qui ſemen
(ut Demoſthenes ait) terræ cõmittit, is cauſa eſt, ut fruges oriantur. Quomodo autẽ potuiſſet
Ariſtoteles præſtãtis uir ingenii tot annos Platonem audire, niſi fructum ſe percipere maximũ
ex Platonis doctrina ſenſiſſet? Niſi Platonis ſcientiam probandã, expetẽdam q; duxiſſet? Etenĩ
hoc ne aduerſarius qdem negare auſit, Ariſtotelem, cum medio ſpatio Platonem audiret, me
lius q̃ ego, q̃ ipſe, q̃ cæteri oẽs potuiſſe de Platonis ſcientia iudicare, nõ literis q̃buſdã inanima
tis, ut nos facimus, ſed uoce ipſius Platonis uiui, atq; p̃ſentis. Nec tamẽ deſtitit ab inceptis, nec
ſpreto Platone, tanquã rudi, & indocto, ſcholam eius deſeruit, ſed perſeuerauit audiendo eũ, et
doctrinã eius admirando, quã tu cõtemnis, atq; irrides homo potius ab aliis irridendus. Ariſto
teles igit, & ſi talis erat, ut domũ eius ſtudioſiſſimi lectoris ſedẽ Plato appellaret, Et cũ aliquã
do eum cũ Xenocrate cõferret, hunc quidẽ calcaribus, illum uero freno diceret indigere, Tãto
erat ingenii acumine p̃ditus, tamen uiginti integris annis Platonẽ audiuit, eoq; uno præcepto
re uſus eſt, præterq̃ q; Socratẽ triennio admodum adoleſcẽs, audierat, anteq̃ ſe ad Platonis gy
mnaſium cõferret. Neq; dici poteſt, propterea tantũ temporis Ariſtotelẽ in audiẽdo Platone
conſumpſiſſe, q; ea tempeſtate ſine libris doceri mos erat, cũ econtrario experiamur maiori fa
cilitate quãuis artem ſine libris, q̃ cum libris percipi poſſe. Multa ſunt enĩ, quę cũ libris magno
ſtudio, ac labore quæramus, aut nunq̃, aut uix tãdẽ inuenimus, At pręceptoris uoce celerrime,
apertiſſime q; accipimus, Natura etiã ita cõparatum eſt, ut, quæ ſine ſcriptis audimus, cõtinue
memoriæ cõmendemus, eamq; ne forte obliuio ſubrepat, aſſidua meditatiõe exerceamus, Ma
ior q; fiat in hũc modum breui tempore profectus, q̃ ſi in diem, ut fit, diſtulerimus, ſperãdo poſ
ſe, cum libuerit, ea, quæ in libris ſeruantur repetere, Itaq; tanta in audiendo mora, nõ librorum
inopiam ſignificat, ſed doctrinæ magnitudinem, quam niſi longo temporis interuallo aſſequi
non licebat. Hæc igitur non ignorantiæ Platonis, Sed ſingularis doctrinæ, ac ſapientiæ argu
menta ſunt, modo æqui ſint iudices, nec inſtar aduerſarii, ſine ratione huc, atq; illuc, prout fert
animi libido, ferantur. Ergo laudãdus eſt Theophraſtus, qui multo plura, nec deteriora, q̃ eius
præceptor Ariſtoteles ſcripſit, ſed magis laudandus Ariſtoteles, etiam ſi nulli eius libri extarẽt,
modo conſtet, eum Theophraſti præceptorem fuiſſe, Maxime autem oĩum laudandus, admi
randus q; Plato, magnus Ariſtotelis præceptor, & doctrinæ illius parens, quãdo etiam nullum
diſciplinarum eius ueſtigium ſupereſſet. quoniam Platoni iure optimo tribui debent, quæ Ari
ſtoteles ſcripſit, Siquidem, ut ita Ariſtoteles ſcriberet, ille author fuit.

Platonem ex dialogis ſuis, omnem doctrinam, eruditionem q; exprimere.
Quam rhetoricæ artis doctus fuerit Plato.
Qui fuerint ante Platonem rhetoricæ artis ſcriptores.
Qui oratores Platonis diſcipuli fuerint.
Quod partes orationis non ſint præcipuę ad perſuadendum, ſed adiutrices.
Quid præcipuum ſit ad bene dicendum.
Qua in re Ariſtoteles rhetoricis præceptis excelluerit.
Phædri Platonis pars ex græco traducta, in qua excellẽtiſſima rhetoricæ artis p̃cepta traduntur.

Inter Platonis, atq; Aristotelis traditionem de arte rhetorica magnum esse discrimen.
Non esse reprehendendam uel prolixitatem, uel breuitatem orationis, quæ rõne non careat.
Peripateticorum necessario prolixas esse disputationes.
De artificio mirabili Platonicæ orationis.
Aristotelem, quæ didicit a Platone, latius tradidisse.
Quare in dicendo semper sui similis fuerit Plato.
Quid potissimum attineat ad uerum philosophum.
Qualis sit philosophorum oratio.
Quid de Platonis oratione clari uiri senserint.
De modo dicendi Aristotelis.
Quare Aristoteles aliquando obscurior uideatur.
Quibus in libris eloquentior sit Plato.
Ciceronis, & Aristidis de Platonis eloquentia testimonia.
Aristotelis sententia, nobilissimum genus rhetoricæ cum dialectica conuerti.
Qui non profecerit in philosophia, cum recte loqui non posse.
In genere demõstratiuo orationem platonicam excellentissimam esse.
Quid proprium sit oratoriæ perfectissimæ.
De tribus dicendi generibus sublimi, tenui, & moderato. Caput IIII.

h Is itaq; hunc in modum expositis, supereſt, ut ex pauciſſimis Platõis operibus, in q̃bus differentẽ Socratẽ facit, præcipue q̃dem de moribus, de q̃bus diſputare Socrates frequentiſſime ſolebat, Interdũ etiam de cæteris diſciplinis, q̃ excellens in omni doctrinę genere Plato fuerit, oſtẽdamus, quod q̃breuius potero, et licebit, expediã. Sed de grammaticæ diſciplina, neq; aduerſarius contendit, neq; nos plura dicere eſt neceſſe. Vnus enim ſermo illius, qui Cratillus ſcribitur, Satis ſuperq; eſt ad exprimendũ, qualis Plato grãmaticus fuerit. In quo lõge melius, q̃ Prodichus de ſignificatiõibus, ac diuiſiõibus nominũ inueſtigauit, & quẽadmodum res rõne naturę ſuę noſcari deberent, edocuit. Atqui aduerſarius ipſe nolens fortaſſe, atq; inuitus hoc idem ꝓbat. Nã cũ ornatum, atq; elegantiam oratiõis tribuat Platoni, iis q̃ oẽs, q unq̃ fuerunt, aut ſunt, aut in poſterũ erũt, ſcriptores, lõgo poſt ſe interualo reliqſſe fateatur, profecto necesse eſt, ut & delectum uocabulorũ ꝓcedat, & ſtructurã oõnis, & eorũ, quę a poetis, ac cæteris ſcriptoribus dicunt, uſum, atq; eruditionẽ. Nec pauca certe huiuſmodi uidere apud Platonẽ licet, quę partim inſerit, ptim elegantiſſime exponit. Nã formas, modos, figuras, q̃bus ambitus oratiõis pficitur, cuius rei cura in primis ad grãmaticos ptinet, ſi dixero Platonẽ tenuiſſe, ridiculũ uideat. Quod uero artis rhetoricæ ignarũ hunc fuiſſe aduerſarius ſcribit, an ita ſit uideamus. Nunq̃ Platonem de rhetoricę diſciplina, aut eius aliqua parte locutũ aſſerit, & genus dicẽdi, quo uſus fuit, ſimplex eſſe, et natura potius, quàm arte ꝓtextum. Enimuero noluiſſe Platonem de arte dicendi cõi more perſcribere, q̃uis poſſet, iam ſupra dixi mus, & neminẽ hoc (præter aduerſariũ) latet. Iam.n. & Gorgias, & Thiſias, & Antiphon, atq; etiã Lyſias, & Iſocrates (ut Plutarchus in uitis decẽ oratorũ refert) pręcepta rhetoricæ artis edi derant, quos imitari, & ſuopte ingenio pleraq; addere, facile potuiſſet, ſed id neglexit, oratorũ tũ ꝓceptor diligentiſſimus fuit, & id munus, ut philoſophũ decebat, exercuit. Iſęus, Aeſchines, Demoſthenes, Lycurgus, Hyperides, excellentiſſimi oratores (Plutarcho teſte) diſcipuli Platonis fuerunt, & doctrina eius ad orandũ plurimũ ꝓfecere, quemadmodum ipſe, nõ cęteri illius ætatis pręceptores docere ſoliti erant. q̃ ſiqua etiã præcepta uere oratoriæ facultatis ex Platõis libris haurire cupimus, nouiſſimã eius dialogi partem legamus, q Phędrus inſcribit. quo loco breuiter de iis, quæ in oratoria, maxima, ac pręcipua ſunt, explicatur. Hæc.n. ſunt, quæ bene dicendi facultatẽ perficiunt, & quæ ſi dempſeris, nihil aliud erit, q̃ uſus expers rõnis, quemadmodum in Gorgia, quẽ aduerſarius reprehendit, latius improbat. Quod.n. maxime ꝓſuaſionem inducit, quã ꝓſtat finem eſſe rhetoricę, nõ exordiũ eſt, non narratio, nõ diuiſio, nõ argumentatio, nõ repetitio, nõ peroratio, nõ exornatio, nõ elocutio, nõ ſunt hæc in oratoria arte pręcipua, nõ his acqrit ille finis, ut apte ad perſuaſionem dicat, nec iſta ſummus uir Plato ignorauit. Siq dem multo etiam indoctiores hæc ſciunt, ſed iuuant iſta ſane, cũ recte diſponunt. Parum tamẽ afferunt utilitatis, niſi ea adſint, quę pręcipua ſunt ad bene dicendũ, & quæ ꝓſuadere maxime poſſunt. Hęc aũt ſunt, ſimilitudines rerũ, ac diſſimilitudines recte cognoſcere, nuſq̃ in his errare, quod ꝓcuti ingenii eſt. Rerũ bonarũ, honeſtarũ, uerarũ naturam noſſe, & iis accõmodare ra tionem, quę

nem, quæ ſequtur, ut quãcelerrime animaduertamus, ad quod genus referatur, quod dicturi ſumus, neq; eius definitionẽ ignoremus, multa in unũ recte colligere, unum ĩ plura diuidere poſſimus, & quæ oratio, quibus auditoribus conueniat, aut nõ conueniat, intelligamus. Hęc ſunt, quæ in primis uerũ oratorem conſtituunt. Hæc tanq̃ ſumma, atq; præcipua capita eius diſciplinæ tradita ſunt ab Ariſtotele in libris, quos de arte rhetorica ſcripſit. Quibus lõge cæteros, qui ante eum ſcripſerant, anteceſſit. Cũ enĩ & auditores, & res, quoadeius fieri poterat, diuiſiſſet, quibuſq;, & de q̃bus ſuaderetur, qui hoĩum mores eſſent, quæ cuiq; perſuadẽdi rationes accõmodarentur, diffuſius explicaſſet, tũ ꝓcepit, ut uarie ageretur, & aliæ aliis auditoribus, rebuſq; orationes adhiberẽtur. Quapropter laudatur paſſim ab oĩbus, non alios in hoc rhetores, ſed ſolum Platonẽ ſecutus. Siqdem prooemioꝝ quoq; artificium improbat, quaſi fraudem quãdam orationis, & iudicũ corruptelam. Quæ igit̃ ab Ariſtotele pluribus uerbis explicata ſunt, in his præſertim rhetoricę partibus, in q̃bus maxime ab oĩbus probatur, Vide obſecro quã breuiter, ſi mul & perfecte Plato in eo, quẽ ſupra diximus, ſermone tradiderit. Socrates. Hiſne in rebus error euenit, inter quas multũ intereſt, an in his, inter quas parũ? Phædrus. In his certe, ĩter quas parũ. So. At paulatim ꝓgrediens potius in contrariũ deueniens, q̃ ſummatim. Ph. Ita eſt. So. Oportet igit̃ eum, q decepturus eſt aliũ, & miñe ipſe decipi uelit, noſſe ſimilitudinẽ rerum, ac diſſimilitudinẽ. Ph. Profecto'. So. An igitur, qui rei ueritatem ignorat, ſimilitudinẽ eius uel paruã, uel magnã dignoſcere ĩ cæteris poterit? Ph. Minime

Socrates. Ergo qui, præter ueritatem aliquid opinantes, falluntur, eos per ſimilitudinẽ aliquam, ad hunc labi errorem perſpicuũ eſt. Phædrus. Quid ni. Socrates. Nunquid igitur arte quiſpiam poterit, uel transferre aliquem, uel paulatim per ſimilitudinem a ueritate, in contrarium q̃ deducere, uel ipſe deuitare, niſi norit, quid quæq; res ſit? Phædrus. Nunquam. Socrates. Ergo dicendi artem, o amice ridiculam quandam rem, & rationis expertem exercet, qui ueritatem ignorat, & opinionibus ducitur. Et paulo poſt. Socrates. Qui igitur artem orandi exercere ſtatuerit, primum hæc recte debet diuidere, atq; animo concipere formulam quandam indicem utriuſq; generis, in quo falli, & non falli multitudinem neceſſe ſit. Phædrus. Perpulchram certe, o Socrates is formulam cõcipiet, qui id negliget. Socrates. Tum, ut reor, ubi ad ſingula uenerit, nequid lateat eũ oportet, ſed quod dicturus eſt, quãcelerrime animaduertat, ad utrum genus referatur. Et paulo poſt. Socrates. Equidẽ cætera, quaſi per ludum, acta iam a nobis fateor. Sed duorum, quæ diximus, generũ ſiquis arte comprehendere ualeat, profecto pulcherrimũ ſit Phędrus. Quorum inquis? Socrates.

Ad unam ſpeciem reſpiciendo colligere, quæ uarie ſunt diſperſa, & quodlibet de quocunq; dicere uelis, definitiõe declarare. Quemadmodum, de amore quid ſit, modo a nobis definitũ fuit, ſiue bene, ſiue male, Tamen certum illud, ſibiq; cõſentiens, ob eam rem ita ſtatuendũ cenſuimus. Phędrus. Alterum uero genus, quod nã eſt o Socrates? Socrates. Vt rurſus per ſingula poſſis, quaſi articulatim ſecare, quæ ſuapte natura conſtat, nec membrum frangere ullũ, iſtar inepti coqui. Sed, ut modo, utraq; pars diſputationis noſtræ demẽtem, unam quandam communem ſibi ſpeciem accepit, quam digerendo uenit ad propriam, nam ut ex eodem corpore, partes duplices eiuſdem nominis depẽdent, quarum dextræ alteræ, alteræ ſiniſtræ uocantur, ſic dementiæ genus, tanquã unam ſpeciẽ pars diſputationis noſtræ utraq; exiſtimauit, quippe altera partem ſecans ſiniſtram, & reſecans, non ante deſtitit, q̃ uitioſum quendam amorem compererit, quem maledictis optimo iure inſectata eſt, altera uero, cum nos in dextram furoris partem deduxiſſet, nomine quidem eodem, ſed diuinum quendam amorem reperit, quẽ tanquam rerum ſummæ bonarum cauſam laudauit. Phædrus. Veriſſima loqueris. Socrates. Harum ego, mi Phędre, diuiſionum, collectionum q̃ ſemper cupidiſſimus fui, quo recte loqui poſſem, atq; intelligere. Quin etiam, ſiquando aliquem ſua natura, arbitror ad unum & plura poſſe reſpicere, huius libens ueſtigia, tanq̃ diui cuiuſdam ſequor, atq; eos, qui id agere poſſunt, recte'ne, an non appellem, deus ſcit. ſoleo tamen adhuc dialecticos appellare. Sed nũc eos, qui ex te, & Lyſia didicerunt, dicas uelim, quo nam appellare nomine oporteat. Hoc'ne illud eſt, ars, & facultas dicendi, cuius uſu Traſimachus, atq; alii pleriq;, & docti ipſi euaſerunt, & alios doctos faciunt, qui dona eis ferre, tanq̃ regibus ſuſtinent? Sint ſane uiri iſti regii, certe indocti ſunt earum rerum, de q̃bus rogas. Sed hoc genus ſi dialecticũ uoces, recte, meo iudicio, uideberis nominare. Rhetoricum autem illud adhuc nos fugere, mihi uidetur. Phædrus.

Quemadmodum inquis? Socrates. Num res ulla grauis, honeſta q̃ eſſe poteſt, quæ iis, quæ modo diximus, uacet, & tamen arte accipiatur? Profecto non eſt id aut tibi, aut mihi con

temnendum, ſed dicendum, quid nam ſit reliquũ illud oratoriæ facultatis. Phædrus. Per multa quidẽ o' Socrates ſunt, ea ſcilicet quæ in libris de arte dicendi continentur. Socrates. Perpulchre mihi in memoriam reuocaſti. Exordium, ut opinor, primum eſt, quod orationis idoneũ principium ſit. hoc'ne dicis eſſe illum artis ſplendorem? Phędrus. Ita. Socrates. Secundum narrationem, quam mox teſtimonia ſequantur, tertium argumenta, quartũ probabilia. Tum quam probationem, & approbationem appellat egregius eloquẽtię Antiſtes Byzantius ille uir. Phędrus. Theodorum'ne optimum uirum dicis? Socrates. Profecto'. Coargutionem item, & redargutionem, tum in accuſando, tum etiã in defendendo. Atqui prędantem uirum Euenum Parium, quamobrem in medium non adducimus, qui primus ſubdeclarationem inuenit, & ſociam laudationem. Sunt, qui eum ſociam quoq; uitupera tionem carmine cecinisſe dicant, memoriæ gratia. Phędrus. Docti uiri officium exercuit. Socrates. Tiſiam uero, & Gorgiam ueluti otioſos ſinemus, q probabilia ueris anteponẽ da eſſe duxerunt, qui'q; dicendi ui fieri dixere, ut quæ parua ſunt, magna, & quæ magna, parua uideantur, & noua etiã uetuſta, & uetuſta noua. Ad hęc breuitatẽ dicẽdi, & nimiã prolixitatẽ de qbuſcunq; rebus inuenerũt, quæ cum Prodicus me referẽte aliquãdo audiuiſſet, ſubriſit, et ſe unum inueniſſe dixit modum dicẽdi, eumq; eſſe, ut neq; plixa, neq; breuis oratio ſit, ſed mediocris. Phędrus. Sapientiſſime ille quidem. Socrates. Nec certe Hippias ſilentio prætereundus eſt, cuius ſententiam hoſpes eius Elenſis, ut ego exiſtimo, comprobauit. Phædrus. Nequaquam. Socrates. Poli autem ſcholam quibus uerbis digne proſequemur? qui replicationem, & ſententiã, & ſimilitudinem inuenit, & lycimnea nomina, quę Lycimno amico dono dedit ad elegantiorem carminis compoſitionem. Phædrus. Protagorea uero illa, o' Socrates, non'ne huiuſmodi fuerunt? Socrates. Rectitudines quædam uerborum illa fuere o' adoleſcens, atq; alia, & multa, & pulchra. Sed commiſeratiõis, ac deprecationis artibus ad ſenectutem, ſiue paupertatem accõmodatis, plurimum mihi ualuiſſe uidetur Chalcedonenſis, qui & inflammare ad irã animos, & ſedare mulcendo, ut ille dicere ſolebat, carminibus ſuis, plurimum potuit. calumnias etiam & moliri, & tollere, quoties oporteret, edoctus. De fine uero orationis, conuenit inter omnes, quem alii repetitionem, alii alio modo appellant. Phędrus. Redigere'ne ſummatim in auditorum memoriam ſingula dicta, extrema oratione dicis? Socrates. Hoc dico. Phædrus. Et ſiqd præterea habes, quod de arte exponas, cupio audire. Et rurſus Phædrus. Sed ars ueri oratoris, & ad perſuadendũ idonei, unde, aut quo pacto acquiri poteſt? Socrates. Fieri quidem poſſe, ut poteſtas certã di, abſolutè acquiratur, conſentaneum eſt, & fortaſſe neceſſarium, ita hoc eſſe, ut cætera, Sed ſi ita contigerit, ut dote ipſius naturæ ad dicẽdum idoneus ſis, euades profecto` in clarũ oratorẽ, ſi doctrinam, exercitationẽ q; addideris, quod ſiquo ex his caueris, eodẽ te imperfectũ eẽ, neceſſe erit. Quantum autem eius rei artem attingit, nõ qua Lyſias, & Traſimachus ducũt, hac uia, meo iudicio, incedit. Phędrus. At qua nam uia? Socrates. Pericles omnium oratorum perfectiſſimus fuiſſe iure optimo uidetur o' Phædre. Phædrus. Quo pacto? Socrates. Omnes excellentiores artes, tum ratione differendi, tum cognitione rerum naturaliũ egent. Hinc enim trahi poſſe uidetur illa excellẽtia rationis, & perfecta rerum oĩum cognitio, qua Pericles ingenium ſuum excoluit. Cum enim ſe ad Anaxagoram uirum doctiſſimum contuliſſet, naturalium rerum rationes, abunde ſibi hauſit, naturam'q; mentis, atq; dementiæ pcepit, de quibus diſputare plurimum Anaxagoras ſolebat, unde ad artem dicendi trahere, quantum ei commodum foret, facile potuit. Phędrus. Quomodo hoc dicis? Socrates. Eadem artis medicinæ, quæ rhetoricæ ratio eſt. Phædrus. Quo pacto? Socrates. Vtraq; arte, naturã diuidi oportet, corporis altera, altera animi, ſi uelis, non uſu dũtaxat, & experimẽtis, ſed etiam artis ratione, medicamẽtis, cibisq; adhibitis ualetudinem, & uires addere corpori. Oratione autem, & officio debito uirtutem, & quam placuerit perſuaſionem animo mãdare. Phædrus. Cõſentaneũ eſſe uidetur o' Socrates. Socrates. Animi itaq; naturã, ut digne intelligas, putas'ne fieri poſſe, ſine totius natura? Phædrus. Ego uero ne corporis quidem, ſine uia iſta, & ratione, modo Hippocrati adhibẽda fides ſit. Socrates. Recte qui dem Hippocrates, ſed an ratio cum eo conſentiat, perſcrutandum. Phædrus. Aſſentior. Socrates. De natura igitur, quid nam & Hippocrates, & uera ratio dicat, parũper cogita. Non'ne ita de natura cuiuſcunq; rei aduertendum eſt? primo utrum ſimplex, an multiplex ſit id, cuius artẽ & ipſi tenere cupimus, & alios artifices facere. Tum ſi ſimplex eſt uis eius, cõſyderari debet, quę nam ad agendũ, patiendum'ue ſit, & ſi pluribus ſpeciebus cõſtat, quod in unoq;

idem in ſingulis

idem in ſingulis inſpiciendũ, quod ipſum afficere, aut affici poſſit. Phædrus. Agendũ ita uidetur o' Socrates, & quidem doctrinam, quæ iis priuata ſit, greſſui hominis cæci, q̃ſimillimã arbitror. Socrates. At uero, qui arte quicquã exercet, nõ cęco, aut ſurdo ſimilis eſt, ſed patet, ut ſiquis arte cuiq̃ afferat orationẽ, naturã eius diligenter explicare debet, cui affert, id uero animus eſt. Phædrus. Quid ni? Socrates. Ergo res oĩs eo' tendit, ut perſuaſionẽ in animo facere conemur, ita'ne? Phædrus. Ita eſt. Socrates. Conſtat igit', ut ſiue Traſimachus, ſiue quis alius, artẽ dicendi tradere uelit, primũ ſcribere diligenter debeat, atq; effice re, ut perſpici animus poſſit, utrũ unum, ac ſimile ſit, an pro corporis forma multiplex habeat'. Hoc eſt enim, quod dicimus naturã oſtendere. Phædrus. Prorſus. Socrates. Mox id explicare, quo quid afficere, uel affici poſſit. Phædrus. Quid ni? Socrates. Tũ tertio loco, cum genera dicendi, & aĩorum affectus digeſſerit, exponere cauſas omnes accõmodãdo ſingula ſingulis, docẽdo' q; quis animus, quibus rationibus, quam ob cauſam aut perſuadetur, aut nõ perſuadetur. Phædrus. Pulcherrime ſic ageretur. Socrates. Aliter nunquam ſane', aut hæc res, aut ulla alia uel ſcribi, uel dici poſſet. At, qui nunc de arte dicẽdi ſcribũt, quos tu audiuiſti, callidi admodum, uerſuti' q; ſunt, Quamobrẽ cum pulcherrime docere de animo ſciant, neſcire diſſimulant, & ultro bona ſua occultant. Verum niſi ita dicant, & ſcribãt, nos arte quicquam ab his ſcribi, nequaquã credere debemus. Phædrus. Quis nã iſte eſt modus? Socrates. Equidem uerba ipſa, & nomina rerũ, haud facile dixerim. Sed quomodo ſcribere debeat, qui artifex eſt, quantum in me erit, exponam. Phædrus. Perge. Socrates. Cum ipſa dicendi facultas moderatio animi ſit, quot ſint animorum genera, ſcire eũ neceſſe eſt, qui in dicendo proficere uelit. Sunt autem tot, & tot, & talia, aut talia. Vnde fit, ut hominum alii tales, tales alii habeantur. Iis itaq; ſic definitis, genera quoq; dicẽdi, tot, ac tot, & unũ quodq; tale ſtatui oportet. Tales igitur homines, tali genere dicendi, ob hanc cauſam ad rẽ talem facile tibi obtemperat, qui autem talem ob cauſam, difficile. Hæc cum ſatis quiſpiam intellexerit, mox in agendo percipere, cum geruntur, & arguto ſenſus iudicio poſſe aſſequi, licet uel exiſtimare, ſe non dum plus ſcire, quantum acceperit, cum a' præceptore docebatur. Cũ uero quibus quis pareat norit, & præſentem poſſit agnoſcere, ſibiq; oſtendere hunc eſſe, & hanc eſſe illam naturam, de qua tum ſermo habeatur, ideo' q; tunc ei præſenti dandam operam eſſe, & afferendam hanc ad hunc modum orationem, cum inquam hæc omnia fuerit aſſecutus, ad ditis etiam dicendi, tacẽdi' q; occaſionibus, & breuitatis, & cõmiſerationis, & amplificationis, & omnium deniq;, quæ didicerit, generum dicendi opportunitate plene, atq; perfecte cognita, huic ars cognita iam eſt. prius autem minime, ſed quocũq; ex iis caruerit aliquis, cum aut orat, aut docet, aut ſcribit, & tamẽ agere ſe ex arte dicat, huic qui non crediderit, rectius iudicabit.

Iis uerbis, Plato præcipuam artis rhetoricæ partem, breuiter explicauit, quã Ariſtoteles uix longa oratione potuit expedire. Ex quo palam fit, an aduerſarius, Platoni iure obiiciat loquacitatem, cum tam paucis complexus omnia fuerit, quæ Ariſtoteles diu ſcribendo laborauit. Norat hic omnium maxime & tempus, & modum orationis. Longior eſt interdum, cum in dialogis aliqua re propoſita, non niſi pluribus cogi poteſt, qui reſpõdet aſſentire, Interim uero quã breuiſſimus eſt, dum rem aliquã definiri oportet, & ſcientię, ut ita dicã, puncto cõplecti. Quip pe ne Ariſtoteles qdem reprehẽdendus eſt, q; prolixius artẽ tractarit, dum particulatim de iis diſſeruit, quæ non dum ſcripta habebantur, & cognitu erant neceſſaria. Habet ſuũ unũquodq; genus dicendi modũ, atq; is aptiſſime agit, q modo longior, modo breuior eſt, pro reę, temporum'ue ratione. Demoſthenis qdem apud græcos, apud latinos uero Ciceronis, ea oratio optima fertur eſſe, quæ maxima. & certe, ut aliæ bonæ res, ita bonus liber, melior q; eſt, quo maior. Breuitas itaq; eatenus cuſtodienda eſt, quatenus cauſa permittit. Alioquin præuaricatio eſſet trãſire dicenda, uel curſim, & breuiter attingere, quæ inculcanda eſſent, et repetenda. Num ſiquis etiam peripateticorum, quod facere, hac tempeſtate, diſputantes conſueuerunt, cũ re aliqua propoſita, ſyllogiſmum protulerit, ſi ad eum, qui uel primæ, uel ſecundę propoſitioni contradixerit, reſpondere, atq; aliis ſyllogiſmis, tum ꝓpoſitum ſuum tueri, tum aduerſarii rationes ſoluere uoluerit, id' q; tandiu fecerit, quoad ſoluendi, obiiciẽdi' q; facultas detur, non modo, nõ breuior, ſed multo lõgior, q̃ apud Platonẽ ſit, diſputatio protrahetur? Neq; tamen perfici propoſitum poterit, nouis ſemper obiectionibus adductis, ſiquidem externæ orationi, inſtantiam ſemper afferri poſſe, author eſt Ariſtoteles. Atqui Plato, cũ primũ aduerſarium coegit, omnibus, quæ præpoſita fuerant, aſſentiri, quod pluribus uerbis fieri neceſſarium eſt, tum affert concluſionem, ſed qua ui dicendi, quo ſplendore uerborum, qua ſententiarum copia, qua demon-

ſtrandi, probandi'ue ratione, ſiue a` natura ducat argumentum, ſiue à notione cõmuni, ſiue ab exemplo, quo etiam multitudinem capiat, & doctos teneat, atq; indoctos, Nec ullam orationis ambiguitatem relinquat? Quantum etiam fructum, uſum'q; rerum commodiſſimarum auditoribus præbet? Quid eloquẽtiam eius, & dicendi copiam memorem? quam te non pudet loquacitatem appellare. Nullum profecto in eius ſermonibus uerbum eſt, quod nõ magnum aliquid ſignificet, & plurimum præſtet utilitatis. Quod ſi rhetoricæ finis perſuaſio eſt, hæc autem, quomodo optime fiat, Plato tradidit, Vt'q; Ariſtoteles, quæ à ſe didicerat, conſcribere poſſet, author fuit, quo iure inuehi in eum potes, tanquam oratoriæ artis ignarum? Fuerunt fortaſſe nonnulli, qui cum aliis, quomodo perſuaderi poſſet, præcepiſſent, id tamen ipſi præſtare ne quaquã potuerunt. Sed Plato & præcepit optime, & quæ præceperat, egit egregie. Conuenit ſane inter omnes, ſolo contradicente aduerſario, neminem in perſuadendo Platone præſtãtiorem fuiſſe. Neminem tam apte, diſtincte, ornate, copioſe'q; dixiſſe, quis machinas Platonicæ orationis euadere poteſt? quis eius artificio reſiſtere, quo minus uictus, proſtratus'q; diſcedat? Corruunt aduerſarii, quaſi uertigine capitis, & oculorum caligine capti, obmuteſcunt, atq; ut Menon ait, quaſi quodam ſtupore obtorpeſcũt, Protagoras, Hippias, Prodicus, Gorgias, Polus, Menon, Eutiphron, & quicũq; alii cum Platone decertãt, multum, diuq; dilapſi, & ſibi parum conſtantes, ac pugnantia dicentes, demum inaudita quadam dicendi ui ſuperati conſentiunt. Vnus, inq̃t, aduerſarius, idem'q; ſemper eſt Platõis ſtylus, ubiq; ſui ſimilis, natura factus, non arte. Fateor, philoſophus enim Plato erat, & philoſophiæ uerus ubiq; profeſſor, ſiue de rebus diuinis, & a` materia ſeparatis, ſiue de rebus naturalibus, ſiue de moribus, ſiue de religiõe, aut de republica, aut de differendi, orandi'ue facultate, aut de alia quacũq; re agat, morem philoſophi ſeruat, & ab eius officio nunquam diſcedit. De omni materia ita tractat, ut ueritatem cuiuſq; rei, eſſentiam, honeſtatem inueſtiget, ac contempletur. Hoc enim præcipuum philoſophantis munus eſt, indagatio, atq; inuentio ueritatis. Hæc uera philoſophia eſt. Huius rei amore, ac ſtudio, philoſophi nomen inuentum eſt. Huius ubiq; Plato ſtudioſus, atq; auidus indagator fuit. Huius limites ſeruauit, ut debuit, cum de rebus diuinis, humanis'q; differeret. Quod ab Ariſtotele quoq; Platonis diſcipulo, accuratiſſime ſeruatũ eſt. Sed aduerſarius non minus Ariſtotelis characterem, q̃ Platonis ignorat. Hoc igitur damnat, q; ſimili modo, de rebus ſimilibus Plato ſcripſerit. At ille hoc ipſum optat, eadẽ ſemper de eiſdem rebus dicere poſſe. Ergo etiam de ſimilibus ſimili modo, & non modo hoc, modo illud, de eadem re opinari. Simplex enim ueritatis ratio, atq; oratio eſt. Nec fieri poteſt, ut dum uarie qs de eadem re opinatur, & dicit, Non falſa etiam, & ſibi inuicem repugnantia ſentiat. Sed Plato ueram ubiq; rerum rationem, & genus, modumq; dicendi aptum ſecutus, nihil ſibi diſſimile, aut diuerſum cõtingere paſſus eſt. Neque uero aduerſarius negabit ſimile dicendi genus ſimilibus rebus deberi, cum uariis dicat uarium eſſe tribuendum. Ita enim natura comparatum eſt, ut ſi uariũ uariis tribuitur, idem quoq; eiſdem uideatur tribui oportere. Quod ſi Plato quantum in unaquaq; re eſſet ueritatis, ut philoſophũ decebat, inueſtigauit, atq; diſſeruit, conſtat nõ fucato quodã dicendi genere uti eum debuiſſe, nõ laſciuo, pumicato, populari, ſuperbo, theatrali, ſed graui, modeſto, honeſto, æquali, leni, quieto, dilucido, cũ dignitate, & ornamentis cõuenientibus ueritati, ac ſtudio philoſophiæ. quæ certe nemo unquã Platone perfectius eſt aſſecutus, quo cum nemo unquã oratione cõtendere auſus fuit. Probat hoc, ut cæteros omittam, M. Tullius uir doctrina, & eloquẽtia inſignis, » Mollis eſt, inq̃t, oõ philoſophoꝝ & umbratilis, nec ſentẽtiis, nec uerbis inſtructa » popularibus, nec iuncta numeris, ſed ſoluta liberius, nihil atrox, nihil mutabile, nihil aſtutum, » caſta, uerecũda, uirgo incorrupta quodãmodo. Itaq; ſermo potius, q̃ oratio dicit'. Vex aduerſarius, an hæc ad laudem Platonis aſcribi debeant, ignarus, ſermonem eius iudicat, naturali pulchritudine, non arte, aut ſtudio, aut cultu aliquo comparatum. Quod tamen ipſe naturale appellat, id Marcus Tullius, clariſſimis uerborum ſuorũ luminibus philoſophis tribuit. Simplex enim, uniformeq; genus dicendi, potius a` natura, q̃ ab arte proficiſci. cõtra autem, uarium, & pro rerum diſcrimine ſe immutans arte non natura inſtitutum aduerſarius ſignificat. Tametſi multi quoq; Platonis æquales, uiri ſingulari doctrina præditi, diuinũ Platonicæ orationis ornatum admirantes, nõ naturalem, ſed arte, ſtudio'q; acquiſitum dixerunt, adeo'q; & delectum uerborum, & rationem compoſitionis illi curæ fuiſſe, ut ſæpenumero eadẽ ſcripta mutarit, atq; reſcripſerit demptis aliis, aliis additis, ut pectere à ſe ſcripta diceretur. Cuius rei argumentũ eſt, q; poſt eius mortem, exordium librorum, quos de republica ſcripſerat, bis, ter'q; ſcriptum in ceris inuentum eſſe Diogenes Laertius refert. Cui proculdubio, plus fidei adhiberi, q̃ aduerſario debet

debet. Quod ſi iſito quodã naturæ beneficio, ita Plato locutus eſt, ut nemo unquã, uel ſummo adhibito ſtudio attingere eloquẽtiam eius potuerit, quod certe aduerſarius fatetur, cur diuino illum ingenio fuiſſe non iure exiſtimemus? Si uero arte, ſtudio, uigilantia eo` proceſſit, quo` nemo adhuc potuit peruenire, quis rurſus, tantam ingenii uim non admiretur, qua mortales oẽs in dicendo facile ſuperarit? Sed parum hæc uidet aduerſarius. Ariſtotelem uero, uario ſtylo uſũ fuiſſe ſcribit, quod plane` falſum eſt. etſi uerum eſſet, nihil laudis, aut gloriæ afferret Ariſtoteli. Siquidem is quoq; eodem ubiq; dicendi genere uſus eſt, rebus, de quibus tractauit, accommodato, quanquam interdum apertior eſt, interdum obſcurior, ſiue pro rerum difficultate, ſeu neceſſitate quibuſcunq; hominibus grauiſſimæ philoſophiæ rationes patefierent, ſemper tamen ſeruat quietum illud, & remiſſum, & ad docendum idoneum genus dicẽdi ſine ulla exornatione. Nam ſiquid forte elegantius ad Alexandrum, aut alibi ſcripſit, id perbreue fuit. Nec Plato huiuſmodi ornamentis caruit. Quippe omnes eius de republica libri, pleni ſunt ſ̃credibili quadam dicendi ſuauitate. Exordia Phędonis, Timæi, Parmenidis, Critiæ, diuino quodam ornatu ſcripta leguntur. Totus Gorgias eloquentia ſurgit, & miram quandam affert legentibus uoluptatem. Vbicunq; demum ſubiecti materia patitur, quo modo aliquid pulchrius, aut iucundius, aut ſplendidius, aut magnificẽtius dici poteſt, q̃ Plato dixerit? ut mihi uideatur, quod paulo ante ex M. Tullii ſententia dixi ueriſſimum eſſe, q; Plato in oratoribus irridendis, ipſe orator ſummus fuiſſe uideatur. Quin etiam Ariſtides Eudęmonis filius, uir optimarum artium cultu, tanto præſtantior aduerſario, ut pudeat me cum hoc illum conferre, quãquam Platoni pro arte rhetorica, atq; oratoribus repugnat, ſic tamen & ueritate ipſa, & doctrina Platonis eximia uincitur, ut modo patrem, ac magiſtrum oratorum eum uenerabundus appellet, modo ad eũ ſe conuertens, ſic alloquatur. Tu'ne, qui Neſtori illi, cuius ex ore melle dulcior fluebat oratio, ſimilis es, ne dicam præſtantior, cui Sirenes illas tot carminib⁹ celebratas, facile ceſſuras credidisti? Tu'ne inquam alios, ſiquid ſuauiter dicunt, accuſas, atq; reprehẽdis? Ita Plato dicendi facultate ſine controuerſia omnes anteiuit, Quẽ aduerſarius dicẽdi uarietates, ac orationis diſcrimina ignoraſſe contendit, ueruntamen ea dicẽdi facultas tribuenda eſt Platoni, quæ a` plebeia'q; fecedẽs ueritatis rationem complectitur, genusq; rhetoricæ artis longe nobilius conſtituit, quod Ariſtoteles conuerti cum dialectica dicit, Plato facultatem uocat, qua ſatis de unaquaq; re dici poteſt, nec ualet niſi philoſophiæ, ac ueritatis ſtudio comparari. Eius uerba in ſermone, qui Phædrus inſcribitur, hæc ſunt. Niſi qs philoſophãdi ſtudio ſatis profecerit, nõ poterit ulla de re, perfecte differere, quod enim ueritatem non attigit, neq; ars eſt, neq; fieri unquam poteſt. Quemadmodum & Marcus Tullius dum uerum, abſolutum'q; oratorem deſcribit, eloquentem eſſe oportere ꝓfirmat, id'q; perdifficile eſſe, & ſummo labore, ſummo'q; acquiri ingenio, omni nanq; ſcientia eruditum eſſe debere, quo fieri, ut diſertos multos uideamus, eloquentem uero neminem. Sed qui longior ſum, cum rem paucis explicare poſſim? Audi Hermogenem, qui rhetoricæ artis præcepta perfectiſſime tradidit, quid de Platonis ſentiat oratione, & cum quibus eum conferendum exiſtimet. Primũ, exempla quorũdam præceptorum artis accipit à Platone, deinde, cum de forẽſi genere dicẽddi pertractat, Demoſthenis orationem dicit eſſe optimam, quatenus ſimpliciter forenſis oratio intelligi poteſt, At uero cum ad eam partem acceſſit, quam demonſtratiuam uocamus, non forenſibus ſcilicet quæſtionibus ſurgentem, ſed pedeſtriorem incedentem quietius, Platonis orationem, omnium pulcherrimam eſſe confirmat, atq; ita pulcherrimam, ut reciprocari poſſit, &, quod in genere demonſtratiuo pulcherrimum eſt, id Platonis orationem dicere, quod uero Platonis oratio eſt, id pulcherrimum in demonſtratiuo genere liceat affirmare. Itaq; platonicam orationem, quaſi optimum affert exemplum iis, qui in demonſtratiuo genere uerſantur, nec in demonſtratiuo genere duntaxat, ſed etiam in ciuiliori illo, & theatrali Platonem Demoſtheni ꝑfert. In tertio uero demonſtratiuo genere, quod poeticũ eſt, principem ſtatuit Homerũ. Itaq; tres iſtos dicendi prícipes fuiſſe cõmemorat, Homerum, Platonem, Demoſthenẽ, & necui forte leue id uideat', quod Platoni tribuit, effici, inquit, eiuſmodi genus demonſtratiuum iis ideis, in quibus orationis magnitudo conſumit', grauitate, claritate, uigore, ambitu, excepta aſperitate, & uehemẽtia. Supereſſe etiam eodem in genere oportere eam, quæ mores orationis faciat, remiſſam locutionẽ, quĩ etiã dulcedinem adeſſe, & cultum, quæ delicatã, & pulchram reddunt orationẽ. Hinc uim accommodatã uiæ, ac rationi dicendi, quã præcipuam eſſe oĩum generum, quæ uim faciãt, fatetur tamen in eo genere demonſtatiuo, quod ultro, citro'q; locutionem cõtinet, quod & apud Platonem plurimũ eſt, aſperitatem quoq;, & uehemẽtiã opportune accipi, quomodo etiam omnia,

quæ uim facere poſſunt, Sed inciuile, & theatrale genus demonſtratiuum conſumi eiſdem formulis, quibus deliberatiuum. Qui itaq; nouit planam, puram, ac dilucidā facere orationē, nec magnitudinē ignorat, & eas, in quibus magnitudo cōſumitur, formulas exercere. Prętat præterea dicendi moribꝰ, & iis, quæ mores coficiunt, necnō delicata, pulchra'q; oratione, Et cum præcipua illa ui, tum oībus, quæ uim faciūt, exornationibus corroborat', quę omnia Platoni ab Hermogene tribuuntur, quomodo is artificio, ac facultate dicendi non iure optimo admirandus, anteponendus'q; oībus uidetur? Eſt enim, ut ab eodē Hermogene dicitur, abſolutæ, perfectiſſimæq; oratoriæ diſciplinæ, & ſcire, & poſſe uti occaſionibus. Hęc etenim præcipua uis eſt, ut in uno quoq; dicendi genere, & in unaquaq; ſententia ſcias quo tempore, quo loco, quo modo, in quam perſonam, qua cauſa utaris. nec ſolum, ut ſcias, ſed etiam ut poſſis, quod Platonē & ſciuiſſe, & potuiſſe teſtatur. Item cū tria dicēdi genera idē author Hermogenes ponat, quæ etiam figuras appellat, ſublime uidelicet, tenue, moderatum, quod eoꝝ non apud Platonē inueniasꝰ Quippe ſublimis, quod & uerborum, & ſentētiaꝝ magnitudine conſtat, uſus apud eū plurimus eſt, cum de rebus diuinis, ac maximis loqtur, quale illud eſt. Maximus ille princeps rerum moderator Iupiter currum agitans uolucrem primus incedit, curam gerens omniū, nutu'q; uniuerſa diſponens. Itē illud. Deus, ut uetus etiam ſententia eſt, initium, finem'q;, & medium rerum omnium cōtinens recte incedit, naturæ ratione cuncta pluſtrans. Et alibi. Circa oīum regem omnia ſunt, & illius gratia oīa, & ipſe cauſa eſt bonorū omnium. Et rurſus. Bonus erat, bonum autem nullius rei inuidia agitari licebat. & reliqua, quæ uerbis, figuris'q; aptiſſimis ad diuinarum reꝝ grauiſſimarum'q; ſententiaꝝ explicationem conueniunt. Tenuis autē generis, quod & ſententiarum, & uerborum humilitate extenuatum eſt, exempla apud Platonem multa inueniri poſſunt in libris, quos de legibus ſcripſit, ubi de cōmerciis, & agricultura, & aliis huiuſmodi rebus locutus eſt. Multa etiam ex cæteris eius ſermonibus licet colligere, in quibus ſæpenumero res quaſdam minutas ita accurate pertractat, ut eas plane` ante oculos cō ſtituere uideatur. Atqui moderati generis frequentior apud eū uſus eſt, præſertim cum de moribus, de honeſto, de uirtute, de felicitate, de fine hominis agit, ſiue demonſtrando, ſiue elicendo pedetentim rationes, ſiue afferendo, ſiue alia uia diſputando, ſemper enim formā orationis accōmodatam ſubiectæ materiæ diligentiſſime ſeruat. Sed de his, ſatis dictum eſt, & plus fortaſſe, q̄ res exigere uideatur, cū nemo ſit, ſolo aduerſario excepto, qui artificium in dicēdo Platonis non admiretur, & cæteris omnibus anteponat.

Platonem differendi ratione excelluiſſe.
Eundem poſt grāmaticam, poeticamq; .xx. annos Socratem audiuiſſe.
Eundem magos impedientibus Aſiæ bellis adire nequiuiſſe.
De triplici genere Syllogiſmi demonſtratiuo, dialectico, & ſophiſtico.
Platonem omni genere ſyllogiſmi uſum fuiſſe.
Totum Platonis Timæum ex ſyllogiſmis demonſtratiuis conſtare.
Quo argumento oſtendatur cœlum generatum eſſe.
Ariſtotelem in libro de principiis rerum naturalium Platonem ſequi.
Cœlum eſſe ingeneratum demonſtrari ab Ariſtotele, a` Platone uero generatum.
Quare animi immortalitas probetur in Phædone.
Quare animus non ſit harmonia.
In Phædro animi immortalitatem ex motus ratione probari.
Quare animus ſit ingeneratus.
Duobus modis corrumpi omne corruptibile.
Per deductionem ad impoſſibile, animi immortalitatem probari.
Suppoſita Platonis, tanq̄ oracula delphica accipi.
Platonem, in euthydemo captioſo uti ſyllogiſmo, quomodo Ariſtoteles in elenchis.
De artificio reperiendarum propoſitionum, cuius Plato inuentor fuit. Caput. V.

Vnc ad differendi ſcientiam, quā logicam, ſiue dialecticam dicimus, tranſeundum eſt. Qua in re, uſqueadeo indoctum fuiſſe Platonē, aduerſarius refert, ut nō uereat affirmare, nunquam illū ſyllogiſmo probare aliquid potuiſſe. Tradunt qui Platōis uitā ſcripſere, eū poſtq̄ grammaticæ, & poeticæ, & carmini dithyrambico, lyrico, & tragico operam dederat, uiginti annos Socratem audiuiſſe, quo mortuo, cōtuliſſe ſe ad Cratyllum, diſciplinæ

tyllum, diſciplinæ Heracliti profeſſorē, & Hermogenē, philoſophiæ, Parmenidis ſtudioſum, Tum Megara, ad Euclidem cū nonnullis aliis ſocraticis acceſſiſſe, Poſt hęc Cyrenem ad Theodorum mathematicum profectū, inde Italiā petiiſſe, ut Philolaum, & Eurytum Pythagoreos uideret. Mox peragraſſe Ægyptum, & ſacerdotes, ac prophetas eius prouinciæ adiiſſe. Perſarū etiam magos quæſiturum fuiſſe, niſi bella Aſiæ eum impediſſent. Hunc igitur uirum, qui tāto ſtudio, labore, uigilantia, literarum ſtudiis incubuit, & tot, tales'q; habuit præceptores, adeo'q; excellenti ingenio præditus fuit, homunciones quidam ingenio hebetes, nullum'q; unquā, uel ſtudio, uel magiſtrorum doctrina fructū cōſecuti, diiudicare audēt, Et, qd' intolerabilius eſt, in ſectari maledictis, atq; damnare, Sed ualeāt ipſi, Nos rem, de qua agimus, proſequamur. Cauſam, cur Plato nullius ſcientiæ præcepta, regulas'q; conſcripſerit, ſatis abunde, ſuperius expoſuimus. An uero ex arte, & ſcientiæ ratione ſcripſerit, & utrum'ne ex operibus, quæ reliqt, uideatur non modo ſecutus, ſed perfectiſſime aſſecutus, omnium optimarum artiū, diſciplinarum'q; rationem, deinceps oſtendemus. Quanquam pudet me, eam rem tueri, quā nemo unquā præter hunc homuncionem, in dubium uocauit. Veruntamen ita agere neceſſe eſt, cum affirmare impudenter auſus fuerit Platonem, ne figuram quidem, aut modum aliquem ſyllogiſmi tenuiſſe, nec prorſus aliquid ſcripſiſſe, quod uim demonſtrationis haberet, q̄ uera igitur hæc calūnia ſit, primum uideamus. Cum triplex ſit ſyllogiſmi genus, demōſtratiuum, dialecticum, & quod a` fallendo ſophiſticum dicitur, quorum primum ex ueris, neceſſariis, primis īmediatis, notioribus, cauſis'q; concluſionis conſiſtit, & ſuo primo, ac præcipuo modo, atq; etiā ſecundo, ea, quę per ſe inſunt prædicato, recipit, Secundum ex probabilibus, quæ aut omnibus placent, aut pluribus, aut clarioribus, nobilioribus'q;, Tertium ex iis, quæ non probabilia ſunt, ſed uidētur, Cū inquam, tripartito genere, ſyllogiſmus ita diſtribuatur, quod nam eorum genus Plato non tractauit? quod alios non docuit? Nam demonſtrandi uim, eius'q; ſummam neceſſitatem, nemo melius, q̄ ille explicauit, ut in Timæo patet, in Parmenide, in Phædone, in Philebo, ī Sophiſta, Item in decimo legum libro, & tractatu addito legibus. Secūdo etiam reipublicæ, in omnibus deniq; eius ſermonibus, quocunq; in loco materia patiatur. Ita enim ubiq; ex prioribus, aut ſimpliciter primis, ſi fieri poteſt, aut nobis primis, per reſolutionem exquirendo, neceſſariam affert ueritatis cōcluſionem, ut nemo obiicere quicq̄ poſſit. In Parmenide, ita demonſtratur, Vnum multa non eſt. quod multa nō eſt, nec partes habet, nec totum dici poteſt. Ergo unum nec partes habet, nec totum dici poteſt. Item unum partes nō habet, nec multa eſt, nec principium, aut finem, aut medium habet, & ob eam rem termino caret. quippe principium, finis, & mediū termini ſunt. Vnum igitur īfinitum eſt, quod infinitum eſt, neq; rotundū, neq; rectum eſt, Sic enī termino deſcriberet', Ergo figura etiā caret. Item quod figura caret, nec in ſeipſo, nec ī alio eſſe poteſt. Sed, ne longior ſim, omnis fere` hic ſermo Platonis ex ſyllogiſmis demonſtratiuis quantum ſubiecta materia patitur, cōſtitutus eſt, ut nullum argumētadi genus acrius, ut ita dixerim, atq; efficacius liceat inuenire. Cœlum, in Timęo inquit, uideri, ac tangi poteſt, corpore etiam conſtat, quæ autem huius generis ſunt, ſentiri poſſunt, quæ uero ſentiri poſſunt, hæc opinione etiā cum ſenſu comprehendi poſſunt. & generantur, generata'q; ſunt. Cœlum igitur generatū eſt. Rogemus obſecro parumper nouum iſtū præceptorē, an hæc oratio ſyllogiſmus ſit, & aliquid habeat demōſtrationis, ac neceſſitatem afferat, ſed iſte cū & quid ſit, & quemadmodum demonſtratio fiat, ignoret, nihil nobis reſpondebit, Verum ad maledicta ſe, contumelias'q; conuertet. At Plato more geometrarū, prius, quā demōſtret, ſumit terminos, & ſuppoſita ſtatuit, ex quibus inferat demonſtrationē. Vere ens, inquit, eſt, quod intelligentia cū ratione comprehendi poteſt. Generatum id eſt, quod opinione cū rationali ſenſu concipitur. Omne, quod generatum eſt, a` cauſa ortum eſt. Quod ab aliqua cauſa non prouenit, non eſt generatum. Cuius exemplū ſemper ens eſt, id bonum eſt, & neceſſarium, Cuius exemplum eſt generatū, id bonū nō eſt. Vniuerſum, ſiue cœlum, ſiue mundus uocetur, hūc in modum Plato ꝓponere, atq; hiſce principiis argumentari ſolet. Quem Ariſtoteles ſecutus, libro primo de principiis rerum naturalium, Illud, inqt, nobis propoſitum ſit, res oēs naturales, aut aliquas moueri. Et in libro, quē de cœlo ſcripſit, quinq; illa ſupponit. Motum ſimplicē corporis ſimplicis eſſe. Corpus ſimplex motū aliquem ſimplicem, ſecūdum naturam habere. Duos eſſe ſimplices motus, unum uni eſſe contrarium. Quod contrario caret, id nihil, a` quo corrumpatur, habere. Ex iis ſubſtantiam quanti corporis demonſtrat. Sed hic quidem, ingeneratū eſſe cœlum, his ſuppoſitis oſtendit, Plato uero generatum eſſe, ſuis ſuppoſitis declarat. Cæterū quomodo hic generatum, ille ingeneratum dicat, nō eſt animus hoc loco explicare. Syllogiſmus igitur, quē modo propoſui, demon-

ſtrationis uim obtinet, Ex definitione, per conuerſionẽ factus, in quo medium eſt ipſa defini/
tio, quę rei cauſa eſt. Nam quid eſt eſſe, quãuis demonſtratio eius non ſit, tamen per demõſtra
tionem patet, ubi per cauſam rei, eſſentia demõſtratur, quẽadmodum hoc loco fieri uidemus.
Cœlum enim propterea generatum eſt, quia uideri, tangi'q; poteſt, ſicut etiã Ariſtoteles ſecun/
do libro poſterioꝝ tradit. Quippe Lunę, inquit, propterea defectũ fieri, quia lumen Solis, tellu
ris opacitate priuatur. Item Plato. Cœlum generatũ eſt, ĩquit, quod autem generatum eſt, cau
ſam habet. Hęc ita. In Phædone autem, cũ de animi immortalitate pertractat, interim, ex cõtra
riorum ratione, & uicaria (ut ita dicam) generatiõe nõnunquã ex recordatione, aĩum demon/
ſtrat ante generationem corporis fuiſſe. interire autem cũ corpore non poſſe, Ex eius ſimplici/
tate declarat. quinetiã obiecta, quæ ſumi ex harmonia poſſent, ſyllogiſmis diligentiſſime ſol/
uit, Animũ, inquit, ante ortum corporis fuiſſe, oſtenſum eſt, Atqui harmonia ante compoſitum
eſſe non poteſt, ergo animus harmonia nõ eſt. Item harmonia compoſitum ſuum ſubſequitur,
animus uero corpori dominat᷑, atq; eo præſtantior eſt, Ad hæc harmonia magis, ac minus re/
cipit, animus minime. harmonia nequaq̃ iis contraria eſt, ex quibus conſtat, animus uero cu/
piditatibus corporis aducrſatur. His finitimũ illud in Phędro eſt. Animus ſeipſum mouet, qđ
ſeipſum mouet, ſemper mouetur, quod ſemper mouetur, immortale eſt, animus igitur immor
talis eſt. Item animus a᷑ ſeipſo mouetur, quod a᷑ ſeipſo mouetur, id cæteris, quæ extrinſecus mo
uentur, origo, & principium motus eſt, principium uero ingeneratũ eſt. ergo animus eſt ingene
ratus, atq; ob id etiam immortalis. His duobus ſyllogiſmis, corruptionem animi tollere oĩno
Plato uidetur. Cum enim quicquid corrũpitur, duobus modis corrumpatur, aut enim a᷑ ſeipſo,
propter materiã in eo contentam, aut aliunde fit corruptio, ut lignũ, tum ſua putrefactione cor
ruptioni obnoxium eſt, tum quia uri extrinſecus, ac ſecari poteſt. Primus ſyllogiſmus, animum
minime a᷑ ſe corrumpi oſtẽdit, Secundus ne ab alio quidem corrumpi poſſe declarat, Verũ enĩ
uero de motu ipſo animi, quo per ſe animus mouetur, ſiue oĩno de eius motu, quoniã uir qui/
dam præſtantis ingenii, ſingularis'q; doctrinæ dubitaſſe uidetur, poſſem equidẽ oſtendere Ari
ſtotelem a᷑ Platone nõ diſſentire. Sed hæc res alium locum poſtulat. Nũc uidendũ eſt, quomo/
do per deductionem ad impoſſibile, Plato animi immortalitatem defendat. Niſi principiũ ſit,
inquit, nec ipſum ex alio, nec aliud ex eo fieri, aut moueri poteſt. Siquidem ex principio oĩa fie
ri debent. Hoc autem ſequitur, ut cœlum omne, omnis'q; generationis ratio corruat, & rurſus
creetur. Quod cum impoſſibile ſit, ipſa quoq; ſuppoſitio, quæ principium tollit, erit impoſſibi
lis. Itaq; non ignorauit Plato ſyllogiſmum conſtituere, & demonſtrationem, quoadeius ſubie
cta materia patereturex principiis facere, diligenti ratione ſuppoſitis, quo rerum cognitio ma/
nifeſtior, ac certior haberetur. Quamobrem pleriq; ſingulari doctrina, ſapientia'q; præſtantes,
q̃bus religionis ſuæ ratione permiſſum eſt, ut ſuppoſita a᷑ Platone recipere poſſint, ea tanquã
delphica quædã oracula recepere, quod ex libris, quos ſcriptos reliquerũt, manifeſte poteſt in
telligi. Nã quomodo afferre in mediũ ſingula poſſim, cum philoſophi huius ſermo omnis ex
ſyllogiſmis cõſtet, ſit'q; pulcherrima demonſtrationũ neceſſitate refertus, et nihil oĩno habeat,
quod miro ratiocinãdi artificio uideatur carere. Legat, qui id cupit intelligere, Platonis libros.
Facile enim proſpiciet omne ſyllogiſmorum genus aptiſſime rebus, de quibus agitur, accõmo
dari. Tractatur ſcilicet pro rei opportunitate modo demonſtratiue, modo dialectice, hoc eſt p/
babili quadam ratione, interdum etiam captioſe. Nam etſi crebrior eſt uſus dialecticę propoſi/
tionis, tamen hoc etiã captionis genus adhibitum eſt, ut in Euthydemo patet, ubi omnes fere᷑
cauillationum modos attigit, quemadmodum feciſſe Ariſtoteles uidetur, in libro quẽ de Elen
chis, hoc eſt coargutionibus ſcriptum reliquit. Differitur ſyllogiſmo directo, prima, ſecũda, ter
tia figura, & modis figurarũ omnibus, uniuerſaliter, uel particulariter, affirmãdo, uel negãdo,
deducitur ad impoſſibile, ponitur uiciſſim conuerſionis ratio, inductio, inſtantia, ſunt proble/
mata a᷑ definitione, genere, proprio, accidente. argumẽta a᷑ maiori, minori, ſimili, omnibus de
niq; caſibus, ſunt enthymemata, ſunt probabilia, ſigna, exempla, omnis poſtremo diſciplinę lo
gicę uia, ac ratio. Per diuiſionem, per definitionem, per demonſtrationẽ, aut quouis alio mo/
do agi poteſt, Quippe, hęc oĩa ſubtiliter, abſolute'q; a᷑ Platone tractari, perſpicuũ eſt. Poſt hęc,
nemini dubium eſt, artificium reperiendaꝝ propoſitionũ, & copiam plurimũ ualere, ſiue dia/
lectice, ſiue demonſtratiue, ſiue captioſe arguere libeat, & hanc facultatem omnem artẽ, ſcien
tiam'q; cõplecti. Cum enim nulla ratiocinandi complexio, ſine propoſitione fieri poſſit, propo
ſitiones autem capi, niſi certo artificio, nequeãt, hinc plurimũ ualeat neceſſe eſt, in quouis do/
ctrinæ genere ea ratio, de qua tractauit Ariſtoteles in iis libris, quos a᷑ differendi facultate, logi

cos nominamus,

cos nomĩnamus, in quibus ſane᷑ tantum ſtudii uidetur uir ſapientiſſimus adhibuiſſe, ut nõ mi/
nus in iis, q̃ in aliis libris, excellentiam ingenii ſui manifeſtam fecerit. Tam uero commodam
hanc artificii rationẽ exiſtimauit, ut abſq; ea ſyllogiſmoꝝ doctrinam perfici poſſe prorſus nega
uerit. Non enim ſyllogiſmi formam duntaxat conſyderari, ſed etiã conſtituendi facultatem ha
beri ſcripſit oportere, quã cum traderet, non dubitauit affirmare genus omne, ea una pfici poſ
ſe, tum oſtendendi, tum ad impoſſibile deducendi, tum etiã hypothetice arguendi, & oĩno ra/
tiocinandi, ſiue materia neceſſaria, ſiue cõtingens, ſiue alia quæuis prædicãdi ratio fuerit. Cer/
tum'q;, & exploratum eſſe exiſtimat, nõ modo hac uia genus omne ratiocinãdi effici poſſe, ue/
rum etiam fieri nõ poſſe, ut alia uia recte ratiocinari ualeamus. Omnem enim ſyllogiſmũ figu/
ra certa, ex iis, quæ ab eo tradita ſunt, fieri poſſe exiſtimat. Figuram autem, non niſi huiuſmodi
artificio conſtitui poſſe, quod tale eſt, ut amborum terminoꝝ, cuiuſcunq; problematis, ſiue affir
mandi, ſiue negandi, ſiue uniuerſalis, ſiue ſingularis, ſiue prima figura, ſiue ſecunda, ſeu tertia,
& quocunq; ratiocinandi genere, conſequentia reperire poſſimus, qd præterea termini ipſi cõ
ſequantur, quid a᷑ ſe alienum recuſent, Conſequentiũ etiam, quid eſſentiale prædicetur, qd ut
proprium, quid ut accidens tribuatur, quid probabili, quid uera ſumatur ratione. His enim ita
compertis, apte'q; ordinatis, ſyllogiſmus oĩs conficitur, & quo pluribus eiuſmodi initiis abun/
damus, eo facilius concluſionem deducere poſſumus, & quo uerioribus, eo certius demonſtra
mus. Ex conſequentibus enim propoſitiones, media'q; ſumatur neceſſe eſt, nec ſyllogiſmus, ſi/
cut iam ſupradictum eſt, perfici aliter poteſt. Ita Ariſtoteles reperiendarũ ꝓpoſitionũ artificiũ,
non modo probat, ſed etiam tractat diligentiſſime, quod oĩbus, qui eius libros legent, conſtare
facile poterit. Hoc tam cõmodum, tam'q; utile, atq; præcipuum in differendi ratione artificiũ,
primus Plato, Ariſtotelis pręceptor expoſuit, in eo ſermone, q inſcriptus ẽ Parmenides. Quip
pe facultatem reperiendaꝝ propoſitionũ, mirifice in eo tradit, & quaſi ante oculos ponit. Præ
cipit enim, ut ueſtigandum, inueſtigandum'q; ſit, quid affirmationem, qd negationẽ cõſequa/
tur, aut non conſequatur, quid ſimul & conſequatur, & nõ cõſequatur. Rurſus'q; in utroq; eo/
rum, quid ſibi, ſuoq; ipſius reſpectu conſequens habeat, quid nõ habeat, quid ſimul habeat, et
nõ habeat. Simili etiã modo quid ſibi reſpectu aliorum conſequens habeat, quid non hẽat, qd
habeat, & non habeat. Ex quibus oĩbus ſimul iunctis, quatuor & uiginti coniugationes deriuã
tur, Ingens præterea ſumma propoſitionũ naſcitur, quibus omnibus uſus eſt Parmenides, cũ
de uno illo diuino ſermonem haberet, & quanq̃ uſu potius quodã artificioſo conſtare præce/
pta artis ſignificat, tamen non prætermittit, quinetiam de artificio multa præcipiat. Nam cum
Socratem, ad exercendum, in dialectica arte, ingeniũ fuiſſet hortatus, flagitante illo orationem
eius exercitationis, eam eſſe rationem reſpondit, qua Zenonem philoſophum, olim diſputantẽ
audierat, illam'q; his uerbis confirmat, Si tuum, inquit, exercere ingeniũ cupis, oportet, nõ mo/
do poſito, ut quæuis res ſit, quid accidere poſſit, ex ea ipſa poſitione cõſyderare, ſed etiam po/
ſito, q; non ſit, quid inde poſſit euenire. Verbi gratia. Si de eo agendum ſit, quod Zeno poſue
rat, an unũ ſit multa, animaduertendũ eſt, quid accidere poſſit, Tũ multis, uel reſpectu ſuo, ipſo
rum, uel reſpectu unius, tum uni, uel ſuo, uel multorum reſpectu. Rurſus ſi unum multa non ſit,
conſyderandum quid accidere poſſit, & uni, & multis, tum ſuo ipſorum, tum mutuę compara
tionis reſpectu. In ſumma, de quacũq; re ponatur, uel q; ſit, uel q; non ſit, uel aliquo modo affe
cta ſit, diligenter ſcrutari oportet, quæ accidant, tam ſuo ipſius, q̃ cuiuſuis alterius rei, quã intẽ/
deris, reſpectu. Eodem'q; modo, reſpectu, aut plurimũ, aut omniũ, quinetiam cętera, reſpectu,
tum ſuo, tum aliorum. Deniq; quicquid intenderis, ſiue ut ens, ſiue ut non ens, poſitum abs te
ſit, ita agendum eſt, Si perfecta ingenii exercitatione, ueri rationẽ cupis inueſtigare. En, q̃ bre/
uiter Plato, de huiuſmodi modis præcepit. Atq; etiam in rei propoſitæ demonſtratione, nouẽ
illis de diuino uno poſitionibus, in quibus tota Parmenidis diſputatio conſumitur, Vario arti/
ficio uſus eſt, quemadmodum & res exigere, & explicandi conſilium petere uidebat᷑. Hæc cũ
ita ſint, quis adeo amens, rudis, audax, temerarius eſt, qui Platonem dialecticę artis ignarum,
& differendi imperitum fuiſſe exiſtimet, atq; reprehendat? Immo uero quis non potius eius in
genium, doctrinam, eruditionem admiretur? Cuius artificium ſecutus Ariſtoteles, merito ab
omnibus probari & poteſt, & debet. Itaq; Plato in differendi ratiõe, facile princeps fuiſſe exi/
ſtimandus eſt, & quaſi fons qdam, a᷑ quo artificium diſputandi omne defluxerit. Quãobrẽ ad
mirari ſatis hunc eius aduerſarium non poſſum, q; calumnias ſuas latere diutius contra uerita/
tẽ poſſe exiſtimauerit. Niſi forte ea cauſa deceptus eſt, q; cũ latinis ſcriberet, qui uel Platonis li
bros nõ habent, uel uitio interpretũ ita obſcuros habent, ineptos, mẽdoſos, ut uix legi, ſine ſto

macho poſſint, Tutum proinde fore maleficium ſuum ſperauit. Sed de logica hactenus.

Naturalium rerum ſcientiam calluiſſe Platonem, & Ariſtotelis ſcripta ab illius ſcriptis minime diſſentire.
Animi generationem ab iis ſolis percipi poſſe, qui Pythagorei, Platonici q̃ ſint, & mathematicas calleant diſciplinas.
Quibus nominibus Ariſtoteles uocet principia naturalia, quibus Plato.
De triplici genere intelligendi.
Platonem perfectius Ariſtotele de cœlo ſcripſiſſe.
Quibus figuris Plato quatuor corpora dicat eſſe formata.
Quare ex igne, & terra Plato cœlum dicat conſtare, ſtellas autem ex quatuor elementis.
Quę ab Ariſtotele dicta de elementis fuerunt, eadem Platonem ante dixiſſe.
Parum conſyderantes fruſtra irridere Platonem de corporum figuris. Caput VI.

a T qui naturalium rerum diſciplinã ex Timęo Platonis, ſatis abunde licet haurire, ſiue principia reꝝ cõſyderemus, ſiue res ipſas ex principiis conſtitutas, atq; ex his eas in primis, quæ magis præcipuę, ac generales habentur, ut aĩum, cœlum, et cœleſtia corpora. Itẽ quatuor elementoꝝ uniuerſalem rationẽ, & particulatim cõditionem eorũ, ſed de generatione animi, hoc loco dicendũ non eſt, cum & multo difficilior quæſtio ſit, nec niſi ab iis intelligi poſſit, qui Pythagoreoꝝ, & Platonicorum rationes perfecte nouerunt, & mathematicaꝝ diſciplinaꝝ cognitionẽ habent. Sit præterea ad eam explicandã longe prolixior oratio neceſſaria. De cœlo, & cœleſtibus corporibus, ſiquis doctrinam Ariſtotelis ſequendã exiſtimat, quod equidẽ non improbo, profecto reperiet, nihil ab Ariſtotele melius, q̃ a Platone dictum fuiſſe, ſed prius, q̃ ad hoc uenio, de principiis reꝝ naturalium dicam, quæ Ariſtoteles formam ponit, & materiã, & priuationẽ, Plato ideã, materiã, & optimarum rerum opificẽ deum. Triplex item genus intelligi, inquit, oportere, Vnũ, qđ fiat, aliud, in quo fiat, Tertiũ ad cuius ſimilitudinẽ id, quod fit, oriatur, & ad patris, & matris, & nati cõparatiõem hæc trãsfert. materiã quidem, quæ oĩa recipit, & quaſi mater oĩum eſt, omnino iformẽ, & ſpecie omni priuatam eſſe, eiſdẽ plane rationibus probat, quas Ariſtoteles ab eo ſumptas explicauit, ita enĩ inquit. Siquã formã ſibi propriã haberet, hæc profecto occuparet, impedimento q̃ eſſet, ne cætera reciperentur. Quẽadmodũ ſiquis in rudi, inæquali, atq; aſperiore materia ſignũ aliquod imprimere uolẽs, fruſtraretur labore, niſi prius eam explanaret, & lenem, ęqualem q̃ ad unguem redigeret. Et rurſus apertius, Illud, ad cuius ſimilitudinẽ oritur, qđ fit ſemper eodẽ modo ſe habens, ingeneratum, & incorruptibile dicit, intelligentia conſyderandũ, quæ qdem & Ariſtoteles formæ tribuit, quod aũt fit, id ſenſibile, generabile, cõmutabile ſemper appellat. Tertiũ genus formæ capedinẽ ponit, incorruptibilẽ, & rerũ, quæ generantur oĩum, ſedem. Hanc aũt talem eſſe, ut ſine ſenſu attingatur, & ſpuria quadã, ut ipſe inquit, cogitatione, aĩo cõcipi poſſit. At enĩ Ariſtoteles etiã ipſe materiam primã ingenerabilẽ, & incorruptibilẽ ponit. Itaq; de primis rerum principiis, nihil prorſus a ſuo præceptore diſſentit. Cœlum aũt, ſecundum Platonis opinionẽ, cauſa ingeneratũ, tempore generatũ eſt, Ariſtotelis uero ſententia, tẽpore ingeneratum eſt, id q̃ unũ, & ſolũ in formã ſphærę conglobatũ, nullũ habẽs inſtrumentũ, finitũ quoq;, & ex tota naturali materia conſtans. Nullã enim inquit, alicuius rei partem, aut uirtutem foris relinquit. Sic recte ſimul, atq; apte locutus eſt Ariſtoteles, quæ oĩa iiſdẽ fere uerbis a Platone dicta accepit. Quanquã Plato perfectius de his diſſeruit, cum cauſam quoq; efficientẽ cœlo tribuerit. Sed ſi cœlum Ariſtoteles qntũ eſſe corpus opinat, a quatuor elementis diuerſum, Plato uero, uel nõ diuerſum ab iis quatuor uidetur uelle, uel eorum ſummum, atq; præcipuum, tamen, uel in his conuenire inuicẽ uidentur iudicio eoꝝ, qui hæc diligentius fuerunt perſcrutati. Quippe Plato quinq; illis figuris hæc corpora formari exiſtimat, Pyramide ignẽ, cubo terram, Icoſahedro aerem, octahedro aquam, dodecahedro cœlũ. Quod ſi dodecahedrum a reliquis figuris ſua eſſentia differt, ut cœlũ quoq; ſua natura a cæteris corporibus differat, neceſſe eſt. Quinetiã Xenocrates uir naturę rerum ſtudioſiſſimus, & diſcipulo Platonis apprime familiaris, in eo libro, quẽ de Platonis uita ſcripſit, ut Simplicius in expoſitione libri de cœlo, & mundo refert, hæc dicit. Sic aĩalia in formas, & partes oĩbus rebus diſtributa conſtituit, quouſq; ad oĩum animalium elementa deuenit, quæ figuras quinq;, ſiue quinq; corpora appellat, ætherẽ, ignem, aerem, aquã, terrã, Quibus uerbis apertiſſime conſtat, dodecahedrum illud pro ſimplicis corporis

figura, a Platone cœlo tribui, quod ætherẽ uocat. Itaq; hoc etiã inter Ariſtotelem & Platonem ꝓuenire uidetur. Nã etſi Plato, cœlum ex igne cõſtare affirmat, quatenus ſcilicet uiſibile eſt, & ex terra, quatenus tãgi poteſt, ſtellas q̃ ex omnibus quatuor elemẽtis eſſe cõpoſitas, non tñ hæc ita eſſe exiſtimat, ut quæ generationi, corruptioni q̃ obnoxia ſunt, corpus immortale conſtituant, ſed ex igne cœlũ eſſe, qa corpus æthereum lucidũ eſt, e terra, quia ſenſui occurrit, e mediis, qa medioꝝ præcipuam recipit rõnem, quod ne Ariſtoteles quidem inficias iret, cœleſtia ſcilicet corpora, conſtare ex his ſumitatibus elementorum, quando & ipſe cœlũ eſſe uult uiſui, tactui q̃ obnoxium, quod animatum quoq;, & animal eſſe, ut Plato cenſuerat, in libro de cœlo affirmauit. Nos enim, inquit, perinde, ut de animalibus iſtis conſyderamus, ad hæc, quæ de quadripartita elementorũ rõne, in libro de cœlo Ariſtoteles docet, eadem omnia Plato breuiſſime in Timæo expoſuit. Eaſdem plane qualitates ſpeciatim declarans, ut incorruptibile, atq; ingenerabile ſit ratione totius, ut ratione partis corruptibile, & generabile, neq; de his ſolum, ſed de multis quoq; aliis particularibus naturæ rebus, Plato diligentiſſime tractauit, ut de animalibus, metallis, & iis, quæ græci meteora, latini ſublimia uocant. De figuris, quas corporibus tribuit, qui hæc leuius conſyderauerunt, riſu digna ſcripſiſſe Platonem exiſtimauere, cum ipſi potius ridendi, uel certe magis deridendi forent. At quibus curæ fuit, huiuſmodi rerum notiones ab eruditiſſimis uiris, qui ante nos fuerũt, perſcrutari, hi quemadmodum a Platone hæc dicta fuerint, & ſciunt, & poſſunt explicare.

Theologiæ rationes, neminem Platone ſubtilius attigiſſe.
Dionyſium Areopagitam, non modo ſententias, ſed etiam uerba Platonis uſurpaſſe.
De actiua philoſophia perfectiſſime in dialogis locutum fuiſſe Platonem.
De uoluptatis duplici ratione. Cap. VII.

s Ed de his aliãs. Nam theologiæ qdem, atq; eius diſciplinæ, quæ ordine inueſtigandi, rebus naturæ poſterior eſt, dignitate, natura q̃ prior habet, quis mentis compos dubitet palmã Platoni eſſe tribuendã? Quippe etiã peripateticæ princeps ſectæ, uiueritatis, quæ ab inuitis pectoribus erũpit, aſtrictus, principatum eius ſciẽtiæ Platõi concedit. Quid toto Parmenide ſublimius? qd ſapientius? quid diuinius? quid de ſumma ſimplicitate, unitate q̃ primi entis, uel potius ſupra oĩa entia dei plenius, atq; explicatius? Cuius nõ modo ſententiis, uerũ etiam uerbis ipſis, princeps chriſtianę theologiæ Dionyſius Areopagita in oĩbus ſuis operibus utit. Multa etiã his ſimilia in Sophiſta, multa in Politico, in Phædone, in Philebo, in Timæo, in Sympoſio, in Phædro, in libris de Rep. in legibus, in epiſtolis, denicq; in omni ſuo opere, de deo, & de rebus diuinis, & intelligibilibus, & intellectualibus ſapientiſſime Plato diſſeruit. Actiuam uero philoſophiã, ſiue quæ ad mores ptinet, ſiue, quæ ad rem familiarem, aut ſtatum ciuilem Reip. ſpectat, ſi apud Platonẽ repire uolueris, pleni ſunt oẽs eius libri, ſed in primis q de Rep. ſcripti ſunt, de legibus, Eutiphron, Apologia, Criton, Theætetus, Menon, Hippias uterq;, Alcibiades uterq;, Sympoſiũ, Phędrus, Menexenus, Protagoras, Lyſis. Quid Philebum commemorem? in quo, cũ de ultimo hoĩs fine diſſereret, qđ in ea parte philoſophiæ, quæ de moribus tractat, præcipuũ eſt, & ab aliis in uoluptate, ab aliis in prudẽtia ꝓſtituitur. Ipſe multis, præclaris q̃ rationibus oſtẽdit, duplicẽ uoluptatis rõnem, eius q̃ generationem, & eſſentiam, tum prudentiæ mentis, & ſcientiæ rationem. Reſpectu quidem uoluptatis excellẽtem, ſed quatenus perfectam hominis felicitatem reſpicit, inferiorem. Quorum cum neutrum ſummum eſſe hominis bonum oſtendiſſet, poſtremo concludit tertium quidem illis duobus, longe præſtantius eſſe, felicitatem hominis, bonum q̃ extremum, id eſſe boni naturam ipſam, atq; rationem. Quæ, quanquam longo ſermone diſputata a Platone fuerũt, nullam tamen ſententiam, nullum membrum, nullum denicq; uerbum, & ne punctum qdem orationis protulit, non ſummę neceſſarium, & doctrinæ, ac ſapientiæ plenum. Quod idcirco a me dictum uelim, quia aduerſarius perturbata, ꝓtorta, inconſtantia, plena loquacitatis ſcripta Platonis eſſe commemorat, ſed de his hactenus.

Mathematicarum diſciplinarum ſtudioſiſſimum fuiſſe Platonem.
Platonis libros intelligi non poſſe, abſq; mathematicis diſciplinis.
Theonem compoſuiſſe compendium mathematicarum diſciplinarum ad Platonis libros.
Neminem Geometriæ expertem ſcholam Platonicam ingredi aptum.

De oraculo delphico liberari Athenas pestilentia posse, si aram cubicam duplicarent.
Platonem primum cubi duplicationem inuenisse.
Quod sit difficillimum problema Geometriæ.
Sine Geometriæ cognitione, nec esse quenquam doctum, nec appellari posse.
Qua uia leges possint custodiri.
Virtutes esse, & quatuor, & unum.
Cæteras artes a' sapientiæ nomine excludi. Quatuor mathematicas disciplinas adhiberi.
Particula libri legum traducta, in qua apparet quid tenere debeat, qui recte uult discere.
Duobus maxime argumentis cuiusq; doctrinam probari. Caput VIII.

Vnc de mathematicis disciplinis, quarum simili modo, ignarũ fuisse Platonem ad
n uersarius scribit, dicendum aliquid censeo, ut in his quoq; q̃ excellens fuerit Platonis doctrina intelligi possit. Multa pfecto' Geometrię, Arithmeticæ, Musicæ, Astronomiæ, passim in eius libris, præcepta cõtemplatione digna reperiuntur, quæ si Plato' Mathematicarum disciplinarum ignarus fuisset, ut quidam homunciones blaterare non uerentur, non potuisset suis libris inserere. Nunc uero tam crebro his utitur, siue de rebus diuinis, siue naturalibus, siue moralibus differat, ut nemo, nisi mathematicis disciplinis instructus, opa eius possit intelligere. Hinc pleriq; expositores Platonis, in explanãdis eius libris, de mathematicis rationibus plura dixerũt, & Theon, summus ille mathematicus, cum opus de quatuor mathematicis disciplinis edidisset, compendium in Platonis libros inscripsit, quasi ea duntaxat in his continerentur, quæ Plato in suis operibus tetigisset. Equidem, ita a' maioribus nostris tradĩtum accepi, Platonem non minus quadripartitam hanc mathematicarum disciplinarum rationem, q̃ aliam quamuis philosophiæ partem suis discipulis explicare solitum fuisse, ac uestibulo scholę eius, hoc epigramma inscriptum extitisse. Nemo huc Geometrię expers introeat, quod in primis significare uidetur, eum a' facello philosophię arcẽdum esse, q Geometriæ disciplina non sit institutus, q̃q̃ illud quoq; possit denotare. Neminẽ esse intromittendum, qui uirtutem ex geometrica mediocritate quæsitam, non sit cõsecutus. Megaram quoq;, & Cyrenẽ, quemadmodum supradiximus, profectum esse Platonem constat, ut illic Euclidẽ summum geometram, hic Theodorum inter mathematicos præstantissimum audiret. Illud quoq; de eo legit', cum aliquãdo Atheniẽses Apollinis oracula scisciatum ueniissent, quo pacto a' pestilẽtia, qua maxime uexabantur, possent liberari, huiusmodi responsum accepisse. Ita demum sospitem futuram ciuitatem, si illius aram, cuius figura cubica erat, duplicarẽt. Quapropter illos euestigio alterum cubum aræ coniunxisse. Sed non propterea morbum aliquo modo desæuisse. Quod cum ad Deum relatum esset, non dum sibi obtemperatum respondisse, quippe iussisse se, ut cubum duplicarent, eos uero cubo cubum superposuisse. Quamobrem Atheniẽses, cum aliquandiu ancipites consilii fuissent, ad extremum Platonem adiisse, quem norant mathematicarum rerum esse peritissimum. Consultum igitur Platonem, quid sibi Apollinis oraculum uellet, ita respondisse. Probro dare Athenienſibus Deum, quod Geometriæ disciplinam contemnerẽt. Post hæc, ita duplicari cubum, discipulis suis ostendisse. Si duabus lineis rectis, duæ mediæ, rectæ proportionales inuenirentur. Duabus enim unam mediam proportionalem inueniri compertum iam erat. Sed duabus reperiri posse proportionales, adhuc erat ignotum. Platonem itaq;, id primum comperisse, & quod nunc, in libris Archimedis legitur, illius esse inuentum. Quod si Geometria cæteris omnibus mathematicis disciplinis, ob certiorem demonstratiõis, ueritatis'q; rationem, nobilior habetur. Ex omnibus autem Geometriæ propositionibus, ea difficillima fuit, quo pacto posset cubus duplicari, id autem Plato inuenit, quis adeo indoctus est, temerarius, amens, ut ignorasse illum mathematicas disciplinas ausit asserere? Aut quid est minus simile ueri, quam hæc incognita fuisse Platoni, qui cæteros semper ad præclaram huiusmodi rerum cognitionem hortatus est, & sine his, nec esse, nec dici posse, quenquam doctum existimat? Quippe in libro de legibus duodecimo, cum leges exposuisset, & quẽadmodum obseruari possent, inuestigaret, ridiculum'q; diceret esse hominem, q frustra elaboraret in re, quæ firma, ac stabilis nõ esset, Salutem inquit, legum, potestatem'q;, tum demum perpetuam fore, si sapientissimi ciuitatis sæpenumero unum in locum congregati, suas, atq; alienas leges exquirerent. Et siquid in alienis opportunum, atq; utile esset, adderent suis, Siquid in suis minus probandum, id remouerent, & ad unam uirtutem, uirtutis'q; ducem, ac principem mentem oculos dirigerent. Esse enim uirtutes, & quatuor, & unum. quatuor quod subiectæ res circa quas

uersantur,

uersantur, diuersæ sunt, Vnum, quod ad unam mentem, & sapientiam respiciunt, quo sapientem quoque in administranda republica spectare, inquit, oportere. Sic enim fieri posse, ut & religionem erga Deum immortalem seruet, & diuinarũ rerum cognitionem habeat, & alios monere, atque instruere possit. Post hæc in tractatu, quem legibus addidit, cum quis, aut qualis sit sapiens, & quæ nam sit ea, quam petimus, sapientia, scrutaretur, primum, cæteras omnes artes a' sapiẽtiæ nomine excludit, mox quatuor mathematicas disciplinas, Arithmeticam, Musicam, Geometriam, Astronomiam probat, atque admittit. quod cum pluribus uerbis egisset, hæc addidit. Intelligẽdum præterea illud est, quod siquis hæc recte acceperit, maximum sibi fructum comparabit, sin minus, satius fuerit Deum semper implorare. Modus autem, quo recte accipi possint, hic est, dicere enim id aliquatenus oportet. Omnem geometricam circunscriptionem, & numeri constitutionem, & harmoniæ consonantiam, atq; astrorum circulationis rationem, unam omnium constare ei, qui recte discit, oportet. Constabit autem, si quod diximus, recte ad unum respiciens, discet. Ita enim quasi unum quoddam omnium innatum uinculum constabit. Quod siquis aliter hæc percipere statuerit, hunc fortunam, ut modo dixi, optare sibi secundam oportet. neque enim sine his effici ulla felix natura, in republica potest. Sed hic modus est, hæc educatio, hæ disciplinæ, siue difficilis, siue facilis uia sit, hac certe eundum est. Et paulo post. Qui autem hæc omnia acceperit, hunc uere sapientissimum dico, & siue ioco, siue serio loquor, confirmare non dubito. Et rursus, qui diuini, modesti, & reliquis uirtutibus præditi sunt, ac res, quę disciplinam beatam attingunt, sicut a' nobis expositum est, obtinuerunt, his solis cumulatissime felicitas comparata est.

Peroratio, siue epilogus primi libri. Caput IX.

Vod si Plato illum unum ueræ sapientem, illum felicem, illum pium, & immor
q tali Deo gratissimum esse fatetur, qui uirtutem colit, & mathematicis disciplinis incumbit, quo pacto rem, quam tantopere commendat, & ad quam capessendam cæteros hortatur, uel per contemptum ipse repudiet, uel per desidiam negligat? Errat nimirum, qui aliter iudicat. Desinat igitur aduersarius talibus contumeliis sapientissimum uirum impetere, quæ suam potius, quàm Platonis ignorantiam aperiunt. Cum enim duabus maxime rebus uniuscuiusq; doctrina probetur, siue, quod artium præcepta tradiderit, seu, quod ex ratione præceptorum aliquid scripserit, Plato quidem, quam ob causam præcepta non tradiderit, ut'q; id insciti̇æ testimonium non sit, satis, ut arbitror, supra demonstrauimus. Quo pacto uero ex ratione optimorum præceptorum scribenda quæsiuerit, & sapientissime, atque eloquentissime scripserit, tum a' nobis illius sermone ostẽsum est, tum, si forte uel aduersarius, uel quiuis alius contendere ultra uoluerit, in promptu sunt eius libri, quos pro uoluntate sua quisque & legat, & iudicet. Nemo igitur uerbis aduersarii, sine aliqua ratione stulte, temere'q; prolatis, condemnandum esse sapiẽtissimum uirum existimet, sed pro suo quisque ingenio, uel lectitando libros illius, uel ab aliis discendo, quanta fuerit eius doctrina, quàm excellens ingenium, quanta dicendi uis, animaduertat. Ita enim facile, nostram quidem defensionem ueram, ac iustam, Aduersarii uero calumnias falsas, iniquas, & plane' detestabiles esse comperiet.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER SECVNDVS.

Christianæ religioni, Platonis libros magis, quàm Aristotelis conuenire.
Fidem christianis doctoribus minui, & existimationem eorum ab iis tolli, qui Platoni detrahunt, cuius testimonio supra omnes gentiles christiani maxime utuntur.
Aristotelis testimonio doctores ecclesiæ nunquã usos.
Docto potius in arte sua, q̃ rudi sancto credi oportere.

Caput Primum.

PLATONEM, QVAMVIS PRAECEPTA ARtium literis non tradiderit, nemine tamen propterea docto, & sapiente uiro inferiorem existimandum, libros q̃ ab eo complures egregie scriptos, & ad posteritatis utilitatem relictos, satis superiori libro demonstrauimus. Nunc quoniam aduersarius, secundo uolumine, eum asserit, qui ad ueritatem christianæ religionis, & sanctæ ecclesiæ doctrinam propius accesserit, longe cæteris sapientiorem esse iudicandum, tum Platonem multo Aristotele inferiorem facit, quod ille a` doctorum nostrorum sententia alienissimus esse, hic uero maxime cum his consentire uideatur, nos huius quoq; rei contrarium plane`, nisi nos animus fallit, ostendemus, & doctrinam Platonis magis, quàm Aristotelis, nostræ religioni consentaneam esse demonstrabimus. Quod non ideo faciemus, quia Platonem aut existimemus, aut uelimus ostendere christianum fuisse, Alienus enim uterque a` nostra fide, tam Plato, quàm Aristoteles fuit, & ut nomine, sic religione gentilis uterq;, propter quod frustra Aristotelem hoc loco laudat aduersarius, & inops consilii, quo uera dicere uideatur ad religionem refugit, ut solent rei capitis, quærendæ salutis gratia, ad Asylum se, aram' q; recipere. Itaq; non est consilium laborare, ut Platonem christianum fuisse ostendamus, quemadmodum de Aristotele facit aduersarius, Sed ita hunc locum conabimur tractare, ut siquis ex authoritate quoque gentilium philosophorum, ueritatem nostræ religionis corroborare uoluerit, Platonis potius libris, quàm Aristotelis id effici posse demonstremus. Cum autẽ cerneret aduersarius, doctores ecclesiæ, uiros, ut uitæ sanctimonia, ita tam nostra, quàm gentilium doctrina insignes Platonis magis, quàm Aristotelis opiniones cum suis conciliare, & illius quidem testimonio, omnibus fere`in locis uti, Aristotelis uix unquam facere mentionem. Primum eos refellere conatus est, & existimationem, quam omnes de diuina illorum sapiẽtia conceperunt, animis abolere. itaq; suo potius, quàm illorum iudicio standum suadet. Nam quæ doctores nostri, inquit, afflati diuino spiritu scripserunt, si ad fidem duntaxat, & mortalium salutem pertinent, teneri, credi' q; ab omnibus fas est, reliqua uero non ita recipienda sunt, ut a`sanctissimis uiris tradita fuere. Atqui si in iis, quæ ad fidem, & ueram religionem pertinent, credendum esse existimas ó bone uir, Platonis autem uerbis sanctissimi uiri utuntur ad fidei, & ueræ religionis confirmationem, cur æquum non censes, præberi eis fidẽ, dum in his Platonem longe Aristoteli præferendum existimant? Quod si doctores nostri sancti quidem tantummodo, & Deo dediti fuissent, optimarum uero artium studia, uix summis, ut aiunt, labris degustassent, concederem tibi profecto`, geometræ potius, in rebus ad geometriam pertinentibus, quàm sanctæ simplicitati esse credendum, & studiosis philosophiæ, ac bonarum artium peritissimis uiris plus fidei adhibendum, quàm iis, qui rudes fuissent, atque ignari, tametsi uitæ sanctitate insignes haberentur. At siqui cum sanctitate ad summum etiam doctrinæ, & sapientiæ peruenerunt, legerunt' q; Platonis, atque Aristotelis libros, & utriusque philosophi opiniones diligentissime sunt perscrutati, quales fuerũt apud græcos Basilius, Gregorius, Cyrillus, Gregorius alter, apud latinos uero, Augustinus, Boetius, & alii complures sapientissimi uiri, & philosophiæ studiis illustres, & tamẽ cum de uera religione disseruerunt, gentilium philosophorum authoritatibus, libenter innixi sunt, quo pacto existimas homines tenuum, spretis illis authoribus sequi oportere? Sed nos, & quicunque mentis compotes sunt,

te dimisso, doctores nostros sanctissimos, ac sapientissimos uiros sequemur, eorum' q; sententiarem a` nobis propositam ostendemus.

Authoris excusatio, q̃ Aristotelem impugnare nolit.
Platoni, & Aristoteli plurimum laudis tribuendum.
Aristotelis sententia, non modo doctissimis, sed iis etiam, qui leuiter scripserunt, gratias esse habendas.
Timotheum musicum posterioribus profuisse, Phrynem uero Timotheo.
Sapientes omnes latinos secta peripateticos esse.
Interpretationem librorum Platonis, non esse synceram.
Authoris mentem, non esse omnia Platonis dicta probare. Caput. II.

VErum id mihi molestum hoc loco accidit, q̃ ea cogor scribere, quæ minime uellem, facit enim aduersarii iniquitas aduersus Platonem, ut qui non minus Aristotelem, quàm ipsum soleo laudare, fungi officio meo minus uidear. Nam cum aduersarius dicat, & suo duntaxat iudicio demonstret, melius Aristotelem, quàm Platonem de diuina natura scripsisse, quippe posuisse Aristotelem in diuinis trinitatem, Platonem minime, illum sensisse cœlum, & mundum sola Dei uolũtate ex nihilo esse productum, hunc materiam primam mundi principium posuisse. Ad hæc Aristotelem optime de animo disseruisse, Platonem figmenta quædam scripsisse, Illum, quæcunq; sunt, prouidentia' Dei regi, gubernari' q; existimasse, hunc omnia fato, ac necessitati subiecisse, eo` nos huiusmodi uerbis impulit, ut dum contrarium demonstrare nitimur, de Platone melius sentire, q̃ de Aristotele uideamur, atq; ita improbare Aristotelem, quod a` mẽte nostra longe alienum est. Nos enim de Aristotele quoq; semper honestissimè loquimur, Absit' q; a` nobis tam praua, atq; insolens cogitatio, ut, dum Platonem tuemur, detrahere illi uelimus. Vtrunq; enim sapientissimum fuisse arbitramur, Et gratias utriq; pro beneficiis, quæ in genus humanum contulerunt, agendas existimamus. quod ipsius quoq; Aristotelis authoritate agendum uidetur, Quippe in iis libris, quos metaphysica uocat, de ea parte philosophiæ perscriptos, quæ est de rebus diuinis, hunc in modum loquitur. Non modo iis agere gratias æquum est, qui nobis præcepta disciplinarum diligentissime tradiderunt, uerum iis etiam, qui de illis leuiter, ieiune' q; disseruere. Nam hi quoq; aliquid nobis utilitatis attulerunt, dum habitum nostrum exercitatione reddiderunt aptiorem. Enim uero si Timotheus non fuisset, non tantum modulorum haberemus, q̃ si Phrynis non fuisset, ne Timotheus quidem claruisset. Eodem modo de iis existimandum est, qui ueritatem indagare uoluerunt. Accepimus enim ab aliquibus opiniones aliquas, sed hi, ut tales essent, illi causa fuerunt. In hac igitur philosophorum comparatione, non alterum quidem laudibus extollemus, alterum iurgiis, ac contumeliis prosequemur, quod aduersarius facit (utrunq; enim colimus, ac ueneramur,) sed quæ nam sit Aristotelis de iis, quas supra diximus, rebus opinio, & utrum eorum, quæ aduersarius refert, aliquid ille scripserit, uel quomodo scripserit, uideãt, qui id possũt inuestigare. Permulti enim possunt, cum fere` omnes nostræ ætatis sapientes, latini peripateticæ sectæ æmuli sint, Et quæ Aristoteles scripsit, diligentissime indagauerint, atq; perceperint. Nos certe, ut Aristoteles, de his rebus melius, deterius'ue aut cogitarit, aut scripserit, minime dicemus, frustra enim in re notissima laboraremus, nec aliud quicquam aduersus eum loquemur, præterquam q̃ christianum fuisse Aristotelem negabimus. Et aliquibus fortasse in locis, explanationis gratia, non eo modo, quo aduersarius putat, intelligenda esse dicta Aristotelis, ostẽdemus, quod non eo consilio faciemus, ut crimen obiiciamus Aristoteli, sed ut calumniatorem hunc, uel minime intelligere Aristotelem, uel peruertere illius sententias declaremus, Platonis uero opiniones, summo studio conabimur exponere, quoniam omnibus fere` latinis ignotæ sunt, partim quia libri eius in romanam conuersi linguam non habentur, partim, q̃ si qui habent, interpretum uitio, minus rectè sententiam sui exprimunt authoris. Merito itaq; huiusmodi, præsertim de rebus diuinis opiniones explicandæ sunt, ut q̃ uicinæ, & quasi familiares sint nostræ religioni, etiam latini possint intelligere, Tum econtrario, quàm falsa sint, quæ ab aduersario obiiciuntur, manifestum sit. Hęc enim præcipua demonstrationis ratio erit, si cõtrarium eius, quod obiicit aduersarius, ipsius Platonis uerbis ostendam. Quod si ad hęc doctorum nostræ religionis testimonum adducam, & sententias Platonis, sacrosancto ore exponi,

probari q̄ demonſtrabo, magis profecto rei ueritas eluceſcet, nulli q̄ dubium erit, Platonem non, ut aduerſarius fingit, ſed, ut nos oſtendimus, cogitaſſe, atque ſcripſiſſe. Nam aduerſarii ineptas expoſitiones, & argumenta leuiſſima, ſuo loco, poſt hæc refellam, quantum q̄ ab Ariſtotelis opinione, & uerbis aberrent, explicabo. Sed prius, quàm ad rem ueniam, illud aperte profiteor, non ita me Platonis opinionem tueri, quaſi ex omni parte probandam, & cum doctrina noſtra comparandam exiſtimem. Neque enim illam animorum præexiſtentiam probo, nec numerum deorum, non cœli, ac ſyderum animas, non multa alia, quibus gentiles ab eccleſia damnantur, uerum quid duo philoſophi ſenſerint, quod inter eos diſcrimen ſit, exponere decreui. Etſi enim gentilis uterq̄ eſt, & a fide noſtra alienus, tamen uter eorum melius ſenſerit, & religioni noſtræ conuenientius, operæpretium erit declarare, præſertim, cum nullam Ariſtoteli iniuriam illaturus ſim, ſi præferre ei Platonem uidebor. ſiquidem non ultro ad hanc comparationem acceſſi, ſed iniquitate aduerſarii coactus, qui eos adeo turpiter, & ignominioſe conferre inuicem non erubuit. Nam mea quidem ſententia, Ariſtoteles laudandus eſt, & doctrina, qua plurimum claruit, & ſtudio, quo bene de hominum genere meritus eſt.

Quid in Parmenide, Plato diſſerat de omnium entium principio.
De ſuperſubſtantiali Dei diuinitate.
Quibus potiſſimum libris Plato de Deo loquatur.
Quæ nomina Deo à Platone indita.
Non modo ſententiis, ſed etiam uerbis Platonis uti doctiſſimos chriſtianorum.
De ſententia quadam Platonis in libro de legibus chriſtianæ fidei quamſimillima.
De conſonantia Platonicorum uerborum cum diuina ſcriptura.
Mentem cœli, ac terræ regem eſſe.
Ariſtotelem ſemper in diuinis adhæſiſſe Platoni.

Caput III.

Quid igitur de primo ente, uel potius de primo omnium entium, & ſupra omnia entia poſito principio, Plato in Parmenide ſcripſerit, uideamus. Ponam autem duntaxat capita rerum. Vnum, inquit, ipſum (ſic enim, ſic ſuperſubſtantialem Dei diuinitatem appellat) nō multa eſt, nec partem, nec totum, nec principium, nec finem, nec medium habet, infinitum, informe q̄ eſt, nullo loco circunſcribitur, nuſquam permanet, nullo ſiue loci, ſiue alterationis motu mouetur, nec ullo modo ſit, nec ſibi, alteri ue idem, aut diuerſum eſt, nec ſimile, aut diſſimile, nec æquale, aut inæquale, nec antiquum, aut nouum, nec in tempore ullo, ſed omnino ſine tempore, quamobrem, nec generatum unquam eſt, nec generatur, nec erat unquam, nec modo factum eſt, nec fit, nec eſt, nec poſt fiet, nec generabitur, nec erit, nec ſubſtantiæ particeps eſt. Iſta enim uerba erat, fiebat, generatum eſt, præteritum tempus ſignificant, erit autem, fiet, & generabitur futurum, eſt uero, & generatur, & fit, præſens. Quod autem nulli ſubiacet tempori, id nec erat, nec eſt, nec erit. Ex quo fit, ut nullum etiam nomen ei inditum ſit, nulla definitio detur, nulla ſcientia, aut ſenſus, aut opinio eius habeatur. Itaq̄ nec nominatur, nec dicitur, nec cogitatur, nec cognoſcitur, nec ab aliquo ente ſentitur. Hæc Platonis uerba ſunt in Parmenide, quamuis pauca ex multis collegi, In aliis uero operibus ſuis, ut in Phædro, Phædone, Philebo, Timæo, Sophiſta, legibus, republica, epiſtolis, omnibus deniq̄ locis, in quibus de rebus diuinis mentionem facit, ſemper ſui ſimilis eſt, eadem q̄ de eiſdem dicit, quod uiri docti officium, & ueræ, atq̄ inconcuſſæ rationis teſtimonium eſt. Vbiq̄ enim primum omnium principium Plato unum appellat, ubiq̄ opificem, & creatorem uniuerſi, ubiq̄ ſummum bonum, regem, & conditorem omnium nominat. In promptu ſunt græci eius libri, quos, qui uolet, legere poterit, & ex linguæ illius fonte haurire, quæ nos interpretamur, ut poſſumus. Adeo autem hæc Platōis theologia ſanctiſſimis fidei noſtræ doctoribus grata fuit, ut quotieſcunque de Deo aliquid ſcripſerunt, non modo ſententiis eius, ſed etiam uerbis uti uoluerint. Nam uir ſanctiſſimus Dionyſius Areopagita, qui primus, & ſummus chriſtianæ theologiæ author fuit, neminem q̄ ante ſe habuit diuinarū rerum ſcriptorem, præter apoſtolum Paulum, & Hierotheum Athenarū pontificem, quibus ipſe præceptoribus uſus eſt, in libro, quem de diuinis nominibus edidit, ita ſcripſit. Manet quidem ſupra omnes ſubſtantias, ſuperſubſtātialis infinitudo, & ſupra mētes, ſupmentalis unitas, & omnibus intelligentiis, inintelligibile eſt, qd oēm intelligentiā ſuperat unū, & ineffabile, qd

omne

omne dicēdi rōnem excedit, bonū. Et rurſus. Vnitas unifica, oīs unitatis ſupſubſtātialis ſubſtantia, mēs inintelligibilis, ratio ineffabilis, irrōnabilitas, inintelligibilitas, īnoīabilitas eſt, nullius entis ſimilitudinē gerit, et cauſa eſt entiū oīum, ipſum aūt eſt non ens, utpote, qd ultra oēm ſubſtantiā eſt. Item. nō ſenſus eius eſt, nō imaginatio, nō opinio, non ratio, nō ſcientia, nō nomen. Et paulo poſt. Supſubſtātiale diuinū principium, qd ſit ſup eſſentia, ſup bonitatis minime īntelligi pōt. Nec enī, ut rationem, aut uirtutē, nec, ut mentē, aut uitā, aut ſubſtantiā, memorare fas eſt cuiquam eorum, qui ueritatis omnem ueritatem ſuperantis amore tenetur, ſed ut ab omni habitu, uita, magnitudine, opinione, nomine, ratione, mente, intelligētia, ſubſtantia, motu, ſtatu, loco, unione, fine, infinitudine, omnibus deniq̄ rebus ſuperlatiue abſtractum perinde intelligendum eſt. Hæc per immortalem Deum, non ne a Platone per eadem fere uerba Dionyſius ſumpſit? Quid Gregorium memorem, qui ob excellētiam huius diſciplinæ, theologi cognomentum apud græcos adeptus eſt? Hic in ſermone de reſurrectione domini, ita inquit, Deus erat, & eſt, & erit, uel, ut rectius dicam, ſemper eſt. Verba enim iſta erat, & erit, temporis noſtri, naturę q̄ huius fluxæ, atq̄ inſtabilis particulæ ſunt. Ille uero ſemper ens eſt, id q̄ ſeipſe nominat, cum Moyſem in monte alloquitur. Totam enim in ſe eſſentiam complexus eſt, quæ nec inceperat eſſe, nec deſinet. Et paulo poſt. Infinita igitur Dei ratione contemplari quidem facile poteſt, Id q̄ unum de ea percipi, haud difficile eſt, ut infinita eſſe intelligat. Hæc de uno, & primo omnium principio, ac de ſimplicitate, & unitate Dei, Plato, luce dūtaxat naturæ illuſtratus ſcripſit. Hæc noſtri ſanctiſſimi, ſapientiſſimi q̄ doctores, chriſtianæ religionis proceres, diuino afflati ſpiritu docuere, quę res, aperte ſatis, teſtari uidetur recte hęc, & ſēſiſſe, & ſcripſiſſe Platonem. Quod ſi principes noſtrę fidei, hoc ſentiunt, quis cęteros dubitet idipſū opinari? Sed hos breuitatis gratia omittimus. Illud uero, quod Plato quarto de legibus ſcripſit, non ne libris noſtræ religionis, q̄ſimillimum eſt? Deus, ut uetus ſententia eſt, principium, finem, & medium rerum omnium continens, recte incedit, naturæ ratione cuncta perluſtrans. Hunc ſemper iuſtitia ſequitur uindex eorum, qui diuinæ legis præuaricatores fuerint, hunc, qui felix futurus eſt, deuinctus cōſequitur, humilis, & modeſtus, qui uero ſuperbia elatus, uel pecuniīs īſolens, uel honore, uel forma corporis, uel iuuentute ſimul, atq̄ amentia per contumeliam, animo erectus, non principem, non ducem ſibi ullum deſyderet, quaſi ipſe alios regere poſſit, deſeritur a Deo, & ſolus miſer uagatur. Animaduertite obſecro, quanta ſit horum uerborum cum ſacris literis ſimilitudo, atq̄ conformitas. Ergo inquiunt, Ille, deus ſum primus, & ego poſtea ero. Hic, Deus principium, finem, & medium rerū omnium continet. Ille, Rectitudines nouit facies eius. hic, recte incedit. Ille, Iuſtus dominus, & iuſtitias dilexit, & mihi uindictam, ego retribuam. Hic, Hunc ſemper iuſtitia ſequitur uindex. Ille, Poſt dominum Deum tuum ambulabis. Hic, Hunc qui felix futurus eſt, deuinctus conſequitur. Ille, Deus ſuperbis reſiſtit. Hic, Superbus a Deo deſeritur. Ad hæc in Philebo, Mens, inquit, rex cœli, & terrę eſt, quod poſtea in longum optime, pulcherrime q̄ declarat. quemadmodum etiam in Timæo quærit quid ſit, quod ſemper eſt, & nullam habet generationē. Et hoc quidem, inquit, intelligentia cum ratione cōprehendi poteſt, ſemper eodem modo ſubſtans, & reliqua, quæ ibi ſapientiſſime explicantur. Plato itaq̄ in his mirifice ab omnibus comprobatus eſt. Ariſtoteles uero, quicquid de huiuſmodi rebus ſcripſit, Platonem ſecutus eſt, quāuis non ita expreſſe de his locutus fuerit. Quale eſt, quod in libro de diuinis rebus, ponit Homericum illud. Rex unus, princeps unus, aut ſi uſpiam Deum, & naturam nihil fruſtra agere profitetur, aut ſiqua naturalis auditionis libro ultimo, & diuinarum rerum duodecimo, de primo mouēte immobili, per ſe ſubſtante, breuiſſime attigit, quæ & ſi recte, ſapienter q̄ ab eo ſcripta ſunt, quantum tamen inter hæc, & Platonis dicta interſit, facile quiuis poteſt iudicare.

Quàm inepte, interpretetur aduerſarius uerba Ariſtotelis, in principio de cœlo, & mundo.
Pythagoreos cuncta uoluiſſe ternario numero terminari.
Quid ſit corporis proprium.
Lineam in unum diſtendi, ſuperficiem in duo, corpus in tria.
Cur cuncta ſint tria, & præterea nihil.
Teſtimonium Ariſtotelis ex Pythagoreis de ternario.
Ariſtotelem ad ſenſibilia Pythagoreorum intelligibilia traduxiſſe.

Neq; Platonem, neq; Aristotelem laudãdos esse, q̃ prædicarint, aut coluerint ueritatem, quia neuter eorum, ita de trinitate sensit, ut ad christianorum accesserit ueritatem.
De gradibus diuinitatis, quos statuit Plato.
Quid Plato libro. vi. de Rep. de secunda trinitatis persona locutus sit.
Solem non esse uisum, sed uisus causam, & uisu uideri.
De summi boni filio.
Platonem, in epinomide uerbum Deum uocare.
De epistola Platonis, ad Hermiam, & Herastum, & Coriscum.
De libro Plotini, de tribus personis.
Quid opinetur Plato, opificem causam esse, mentem scilicet, quæ creator sit.
Porphyrium, teste Cyrillo, ex Platonis sententia asseruisse diuinitatem ad tres personas processisse.
De Numenii sententia, de Deo.
Amelium Platonicum, Ioannis euangelistæ theologiam probare, quem barbarum appellat.
Origenem, & Arrium non lectione Platonis, ut falso aduersarius scribit, sed praua scripturarum interpretatione in hæresim lapsos.
Prauos interpretes, errorum materiam etiam ex euangelio uenari.
Contra eos, qui baptizatum putauerunt, non posse peccare.
Speciem quandam nostræ religionis, in Platone fuisse.
Quid Platonis lectio prosit homini christiano.
Platonem ob id maxime posse laudari, q̃ q̃ proxime ad christianam ueritatem accedat.
Causam cur Aristoteles de diuinis non tractauerit, eã esse, q̃ non uiderit illa posse demõstrari.
Fidem a Platone inter uirtutes primo loco positam esse.
Qui in seditione fidus sit, eum omni uirtute præditum esse, fidemq; posse perfectam iustitiam appellari.
Non scientia, & ingenio, ad summum bonum, sed fide perueniri.
Non magis Platonem, q̃ Aristotelem, deorum posuisse multitudinem.
Aristotelem in libro de cœlo, plures Deos manifeste ponere.
Secundum Aristotelem, cœlum, & stellas uiuere, & intelligere, & Deos esse.
Aristotelem, substantiam dicere intelligibilem, sempiternam q̃.
De substantiarum numero.
Motus cœlestium corporum, censeri ab astronomis quinq;, & quinquaginta.
Platonem, Aristotelem q̃, longe a uulgari opinione colendorum deorum abfuisse.
Discretionem rerum naturalium, ab intelligentia & distinctione proueniisse. Caput IIII.

a

T qui de trinitate diuina, optime differuisse Aristotelẽ scribit aduersarius, in principio eius libri, qui de cœlo inscriptus est. Platonem uero nusquam, de ea re, quicquã dixisse, immo uero plures posuisse Deos, & dęmonum multitudinem, quibus exhiberi diuinum cultum oporteret. Quantam uero hęc uerba calumniam præseferãt, mox uidebimus. Primum, quæ de trinitate, in principio eius libri, Aristoteles scribit, tria cũcta esse, & ter quaq; parte, secundum Pythagoreorũ sententiam, qui uniuersum, & cuncta ternario numero terminari uolunt, principium nanq;, medium, & finis, numerum uniuersi obtinẽt, hæc autem ternariũ faciunt, ista, ineffabilem trinitatis diuinæ rõnem explicare, non minus inepte, q̃ prolixe aduersarius contendit. Quæ res, si ita foret, nequaq̃ id subticuissent, tot præclaro ingenio expositores, tam græci, q̃ latini, qui aduersarium præcesserũt. Præsertim sanctus doctor Thomas, uir & acumine ingenii, & optimarum artium philosophiæ studiis insignis, q opiniones nostras Aristotelicis rationibus, quantũ fieri potuit, roborare conatus est. Hic profecto, & q eum secuti sunt, doctissimi uiri, si quid tale religioni nostræ lucrifacere potuissent, id procul dubio fecissent. Sed neq; hi locum illum, ita intellexerũt, & structura orationis, nihil tale significat. Quod cum aduersarius ipse non ignoraret, uolens nouum hoc genus expositionis, quasi monstrum quoddam, excusare, à Deo sibi reuelatum fingit, multis q; uerbis ostendere conat, haud mirum esse, si arcanum, quod tot sanctissimos uiros latere uoluerat, uni sibi Deus reuelarit, Ita pueriliter, atq; inepte se iactat. Aristoteles autem, cum in libris, quos de naturali auditione cõscripsit, de principiis rerum naturalium differuisset, materia, forma, & priuatione, statuit librum de cœlo subiũgere, in quo, res ex principiis illis compositas tractaret. Hæc autem sunt

corpora,

corpora, quorum proprium est tribus dimensionibus constare. Magnitudinis, inquit, quod in unum distẽditur, linea est, quod in duo, superficies, quod in tria, corpus. Præter hæc, nulla alia est magnitudo, quoniam tria cuncta sunt, & ter quaq; parte. Tale autem cœlum quoq; esse perspicuum est. Cum igitur de natura, & rebus natura compositis ageretur, quæ nam occasio ferre poterat, ut de Deo, de incorporea, immateriali, separata q; natura, de trinitate, omnem rationem, atq; intelligentiã superãte, differeret? Enim uero, somnia ista sunt, ac figmẽta falsæ imaginationis, & quẽadmodũ supradiximus, monstra quædã, atq; portẽta. Verũtamen, si in contẽtione pristis, & de diuina trinitate, loq philosophũ asseueras, magis certe p Platone, q̃ pro Aristotele pugnas. Etenĩ Aristoteles, huius suæ sentẽtiæ testes citat Pythagoreos philosophos, nã tria, inquit, cũcta esse, & ter quaq; parte, ut Pythagoreis placet, hoc est uniuersum, & cũcta, ternario terminari. Finis enim, mediũ, & principiũ, numerũ habent uniuersi. Ergo hanc rationẽ, non tanq̃ suã Aristoteles profert, Sed Pythagoreis ascribit, quorũ Plato magis q̃ Aristoteles æmulus fuit, Ex quo fit, ut etiã siquid sublimius, atq; diuinius, his uerbis significet, q̃ capere humanus aĩus possit, id Pythagoræ potius, atq; Platoni, q̃ Aristoteli sit tribuendum. Siquidem, quæ illi de substantiis intelligibilibus, aut numeris, & reliquis huiusmodi dixere, ea Aristoteles ad res corporeas transtulit, sensui q; subiectas. Verum, nisi fingere, quę a uero absunt, & falsa simulare uelimus, nec Platonẽ, nec Aristotelẽ, nec alium quenquã gentilium fateri debemus, de trinitate locutos fuisse, quemadmodum christiani sentiũt, re nobis diuinitus reuelata, & sacris literis tradita. Neq; enim fieri potest, ut humana mens, tam excelsa, sublimis q; sit, ut ueritatẽ illam possit attingere. Non est diuinarum rerum quærenda ratio, sed sola fide, & diuina institutione, recipienda sunt, quæ credimus, alioquin nulla fidei merces nobis deberetur, ut doctores ecclesiæ sentiunt. Nemo igitur, siue Platonẽ, siue Aristotelem, ideo laudandum censeat, q; trinitatem diuinam aut coluerint, aut scripserint. Vterq; enim, huius ueræ opinionis exors fuit, & nostrę pietatis ignarus. Sed Aristoteles quidem nusquam tale aliquid aut dixit, aut cogitauit. Plato uero multa certe de trinitate locutus est, sed longe aliter, q̃ nostra religio doceat. Quippe dum gradus diuinitatum statueret, primum omnium entium principium ponit, ingeneratum, æternum, nullum habens principium, a nulla causa dependẽs, quod & unum, & summũ bonum appellat, neq; a se, neq; ab alio productum, omni mente, omni ente superius. Mox uero, primum ens statuit, quod & mentem primam, & formam primam uult esse. Productum q dẽ a primo Deo, qua unũ, sed a se quoq;, qua ens, & mens, & ordo naturæ secũdæ. Post hæc tertium, ordine, & dignitate, uniuersi animam ponit, productã quidem & ipsam a primo Deo, qua unum aliquo modo, ac etiam a primo ente, qua mens, sed qua p se mobile est a seipsa productam. Et hucusq; processisse diuinitatem existimauit, quamobrem, in epistola, quam ad Dionysium scripsit, Circa omnium, inquit, regẽ, omnia sunt, & illius causa omnia, eaq; causa est bonorum omnium. Secunda uero circa secunda, & tertia circa tertia. Sexto uero de repub. libro, quasi de secunda trinitatis persona loqueretur, cum mentionem primæ, hoc est patris feciſſet, ita, inquit, Sed o Beati, quid nam sit summũ bonum, hoc loco missum faciamus. Plus enim mihi esse uidetur, q̃ ut hoc ĩstituto, assequi id possimus. At enim, qui ipsius summi boni filius, eiq; simillimus esse uidetur, hunc explicare perlibenter uelim, si uobis etiam id gratum est, alioquin ipsum quoq; missum faciam. Sed dic, inquit, nam patris ratiõem postea reddes. Et paulo post. Non ne sol, cum minime uisus, hoc est sensus uidendi sit, sed ipsius uisus causa, tamen a sensu ipso uidetur? Ita est, inquit. Hũc igitur inquam, dici a me existimes summi boni filium, quẽ summum bonum generauit sibi proportione conuenientem, ut quod ipsum est in loco intelligibili ad mentem, & res, quæ intelliguntur, Idem hic esset, in loco uisibili ad uisũ, & res, quę uidentur. Tum addit, Ergo, quod ueritatem iis rebus, quæ cognoscuntur, & cognoscendi uim ei, qd cognoscit, præbet, id esse boni ipsius ideam existima, & rursus. Solem certe, non modo facultatem iis, quæ uidentur præbere dices, ut uideantur, uerumetiam ut generentur, augeantur, alantur, quamuis ipse generatio non sit, ita certe. Et iis igitur, quæ cognoscuntur, nõ modo ipsum cognosci, sed etiam & substantiam a summo bono prouenire, non q; summũ bonum substãtia sit, sed q; omnem substãtiam maiestate, potentia q; exuperet. His uerbis Plato, nõ modo cognosci, sed etiam esse, & substantiam præberi rebus a summo bono, hoc est a Deo profitetur, Deumq; ipsum, supra omnem substãtiã esse, & maiestate, potẽtia q; excellere, ut nec sine causa sint res ipsę intelligibiles, & Deus, qui eas produxit ui, ac reuerẽtia omnes excedat. Quem locum Gregorius theologus, cuius supra mẽtionẽ feci, totum fere eodem modo sumpsit, in ea

oratione, quam ſcripſit de laudibus Athanaſii. Quod rebus ſenſibilibus, inquit, ſol eſt, ideſt in telligibilibus Deus. Alter enim lucem mundo uiſibili, alter mundo inuiſibili præſtat, & alter ui ſum corporeum, alter naturam intellectualem ſibi ſimilem reddit. Atq; ut ſol uidentibus, & ui dendis, his quidem quo poſſint uidere, illis quo uideri poſſint, ſeipſum præbẽs, omnium, quæ uidentur, pulcherrimus eſt, Ita Deus intelligentibus, & intelligendis, illis quidem, ut intellige re poſſint, his, ut poſſint intelligi, præſtans, ipſe omnium, quæ intelligũtur, ſummus eſt, in quẽ uis intelligendi omnis quieſcit, & progredi ultra nõ poteſt. Item Plato, quaſi de uerbo diuino differeret, hoc ipſum uocabulũ uſurpans, in libro, quẽ legibus ſuis additũ Epinomidem inſcri pſit, ita locutus eſt. Honorẽ, inquit, exhibeamus oĩbus ſydereis diis, nec huic annũ, illi mẽſem, cæteris aũt nec regionem ullã, nec tẽpus ſtatuam⁹, quo ſuum orbẽ perluſtrent, circũeundo mũ dũ, quẽ dei uerbũ, uiſibilẽ fecit, hoc felix quiſq; primũ admirat'. Poſtea amore incẽdit' ad intel ligendũ, quantum uis humani ingenii attingere poteſt, exiſtimans futurum, ut hoc modo, & ui tam agere optimam, ac feliciſſimam poſſit, & poſt mortẽ, loca petere, quæ uirtuti parata ſunt. Hic Plato uerbum appellat mundi opificẽ, & contẽplationẽ eius, tam in uita, quã poſt mortẽ felicitatis, ac beatitudinis cauſam hominibus eſſe arbitratur, & in epiſtola, quam ad Hermiã, & Eraſtum, & Coriſcum ſcribit, ita inquit. Hanc epiſtolã uos omnes, q tres eſtis, legere opor tet, præſertim ſimul, uel ſaltim, dum bini eſtis, quanto frequentius fieri poteſt, utendum'q; uo bis eſt pacto, & lege certa, etiam iureiurando, ut æquũ eſt, interpoſito, non ſine elegãti ſtudio, & quæ ſtudii ſoror eſt, diſciplina, teſtando Deum omnium rerũ, quę fuerunt, quæ ſunt, quę'q; futuræ ſunt, principem, & principis, opificis'q; cauſæ patrẽ, dominum'q;, quẽ, ſi hoc modo phi loſophabimur, cognoſcemus aperte omnes, quatenus felicis hominis natura attingere poterit. hæc ſunt, quæ ex multis Platonis dictis, pauca admodum collegi. Ex Platonicis uero, qui nobi liores fuerunt, Plotinus in primis, librum de tribus perſonis principalibus ſcripſit. In quo pri mum notandus eſt titulus, cum & perſonas nominet, & ſecundum ritum noſtræ religionis ter nas conſtituat. Deinde in ipſo libro, poſt multa, ad hanc rem pertinẽtia, ita inquit. Æternũ il lud, atq; perfectum, ęternum ſemper, perfectum'q; generat, minusq; eſt, quod generatur, q̃ qđ generat. Quid igitur de perfectiſſimo illo dicendum eſt? Nihil'ne ab ipſo eſſe, an quæ ſumma ſunt, eſſe poſt ipſum? Summũ igitur poſt ipſum, mens eſt, & ſecũdum, Mens enim illud uidet, illo'q; uno eget, illud autem hoc non eget, & quod a` maiore illa mẽte generatur, mẽs eſt, atq; omnibus præſtantior, quia cætera poſteriora ſunt. Omne autẽ id appetit, amatq;, a` quo gene ratum eſt, præſertim cum ſola ſunt, quod generauit, generatum'q; ẽ. Cum autem optimũ ẽ, qđ generauit, tunc adeo cum eo coniunctum eſt, ut ſola, ut ita dicam, alteritate diſtinguatur. Ima ginem autem illius, mentem eſſe dicimus, quandoquidem manifeſte loqui oportet. Et paulo poſt. Idcirco apud Platonem, terna ſunt omnia. Circa omnium regem, inquit, omnia ſunt, ſe cunda circa ſecũda, & tertia circa tertia. Plato itaq; patrem eſſe dicit opificis cauſæ, hanc opifi cem cauſam, mentem eſſe opinatur, pro creatore enim mentem ponit, cuius mentis, & cauſæ, patrem dicit bonum ipſum, & ſummum bonum, atq; omni mente, ſubſtantia'q; nobilius, Ple runq; etiam ens, & mentem ideam eſſe fatetur, quapropter, hanc eſſe Platonis ſententiam ma nifeſtum eſt, ut mens ex bono ipſo, anima ex mente ſuum eſſe, ſubſtantiam'q; aſſumat. Porphy rius uero, teſte ſanctiſſimo uiro Cyrillo in libro, quem aduerſus Iulianum ſcripſit, dum Plato nis opinionem exponeret, uſq; ad tres perſonas, ſubſtantiam diuinitatis proceſſiſſe commemo rat. Primum quidem eſſe Deum ipſum, ſupremum bonum, Secundum creatorem, Tertiũ ani mam mundi, etenim ad animam uſq;, rationem procedere diuinitatis. Numenius quoq; eum, inqt, qui cognitionem de Deo habiturus eſt, primo, & ſecũdo diſtribuere ordine, quæq; opor tet, & poſtquam eius rei gratia, diuinum fauorem implorauit, ita proſequitur. Diſtribuendum iam eſt. Deus primus, in ſe ſubſtãs, ſimplex eſt, q; ſibi ipſi omni ex parte, ſemp copulatus, diſiũ gi, diuidi'q; non poteſt, Secundus autem Deus, & tertius unus eſt, ſed hærens materiæ, quæ bi naria eſt, eam unit, ipſe'q; ab ea ſecatur, Et paulo poſt. Neq; enim creare decens eſt primum de um, & creatoris Dei patrem eſſe primum Deũ putandũ eſt. Multa etiam his ſimilia, de eadẽ re dicit, quæ longum eſſet referre. Amelius uero, non'ne theologiam Ioãnis' euãgeliſtæ ſeq pror ſus uidetur? cum dicit, Atq; hoc erat illud uerbum, per quod ea, quæ facta ſunt, fiebant, cum ta men ſemper eſſent, quemadmodum & Heraclitus uoluit, & per Iouem, Barbarus ille cẽſet in ordine, dignitate'q; principii cõſtitutũ apud Deum eſſe, & Deũ eſſe, & per ipſum omnia facta eſſe, & in ipſo, quod factum eſt, uiuum, & uitam, & ens fuiſſe, & reliqua huiuſmodi. Neq; enĩ referre omnia opus eſt, cum in promptu ſint eius libri lectitare uolẽtibus. Hic ſane`, qa ueritatẽ licet inuitus,

licet inuitus, negare non poteſt, eius, quem, tanquam hoſtis, barbarum appellat, ſentẽtiam pro bat, & accipit fidem. Quod ſi aduerſarius, qui omnia perperã interpretatur, ea, quæ ſanctiſſimi doctores, tanquam adminicula quædam noſtræ religionis ſumpſere, cauſam fuiſſe calumnia tur, ut Origenes, Arrius, alii'q; huiuſmodi in pernitioſiſſimos errores inciderent, quippe Plato nem ſcribit, author ẽ fuiſſe uariarum hęreſum, quę inter chriſtianos pullularint, cur nõ pari ra tione, euãgelicos etiam, & apoſtolicos libros, ac omnem ſacrarum literarum doctrinam dãnet, atq; reiiciat? Quicunq; enim, minus recte, ſacros libros interpretati, a` uera ſententia deuiarunt, conati ſunt opiniones ſuas, diuinorum uerborum authoritate roborare. Quẽadmodũ Arrius, per uerba illa euãgelii, Pater meus, maior me eſt, Et de die illa, & hora, nemo nouit, nec filius, ſed pater, & mea doctrina, mea nõ eſt, ſed patris, alia'q; huiuſmodi, filiũ haud pri æqualẽ eẽ exi ſtimauit. Et Sabellius, qđa` filio dictũ eſt, ego, & pater unũ ſumus, Patrẽ, & filiũ, in unã cõtrahi pſonã cenſuit oportere. Quicunq; pterea, ſpiritu baptizatos, nunq; tẽtari poſſe a` dęmone credi
» derunt, uerbis illis Ioannis euangeliſtæ, ſuã pfirmarũt opinionẽ. Oĩs, q nat⁹ eſt ex deo, pctm̃ nõ
» habet, quoniã ſemen ipſius, manet in eo, & non poteſt peccare, qa ex deo natus eſt. & rurſus,
» Qui natus eſt ex Deo, non peccat, ſed generatio Dei, ſeruat eum, & malignus nõ tentat eum. Veꝝ nõ ſacrarum literaꝝ, hoc crimen eſt, q; illi ex iis argumẽta ſumant, quibus errorem ſuum tueantur, ſed ii potius reprehendendi, dãnandi'q; ſunt, qui recte dicta puertunt. Nam ſi Orige nes, aut Arrius perfecte ſacrã ſcripturã, intellexiſſent, nequaquã lapſi fuiſſent in tam pueſum errorem, quem inepte poſtea & Chriſti, & Platonis uerbis defendere cogerentur. Non enim Chriſti dicta, ad Platonis ſententiam accommodanda ſunt, ſed uerba Platonis, ad ſententiam Chriſti. Itaq; illi, non in exquirendis Platonis ſententiis, ſed in iaciendis opinionum ſuarũ fun damentis errabant. Quis enim neſciat Platonem chriſtianum non fuiſſe, neq; talem, quẽ ſeq; eueſtigio debeant, qui ſe chriſtianos profitentur? Speciem quandam noſtræ religionis, in Pla tone fuiſſe nõ diffitemur, luce naturæ illuſtratam, quam eius creator, et princeps, diuina filii ſui doctrina, poſtea plenius aperuit, & ſua beneficẽtia, manifeſtius reuelauit, qua ſpecie, nõ medio criter iuuari poſſe hominem arbitramur, qui ex Platonis doctrina ad noſtræ religionis perfe ctiorem ſtatum ſe contulerit, ita principia quædam uerę theologiæ e` Platonis ſcriptis ſurgere, & quaſi ſcaturire uidentur. Quod ſiquis a` perfecta ſacrarum literarum inſtitutione, per errorẽ diſcedens, ad Platonis diſciplinam ſe contulerit, ipſius culpa erit, nõ Platonis. Nam Plato, uel ex ea re laudari maxime poteſt, q; etiam, qui ſe chriſtianos profitentur, minime ſe ab illius opĩ nionibus diſcedere exiſtimant, quod profecto` non contingeret, ſi Plato ſimilitudinem quan dam, & conformitatẽ cum chriſtiana religione, nõ gereret. Hæc igitur, & alia huiuſmodi mul ta, tam Plato, q̃ eius ſucceſſores de trinitate ſcripſerunt. Ariſtotelem uero, neſcio ubi oſtendere poſſit aduerſarius, tale aliquid tradidiſſe, ſi uerum fateri uelit. Nam locum illum de cœlo, quẽ unicum afferre potuit, nihil ad rem facere, ſupra demonſtrauimus, nec ſiqd graue, diuinum'q; ſignificaret, Ariſtoteli magis, q̃ Pythagoræ, & Platoni id tribuẽdũ foret, ſiquidem ipſe quoq; Ariſtoteles ad Pythagoreos refert, quod ab eius conſuetudine alienum uideẽ. Perraro enim, ut expoſitores eius tradunt, Pythagoreorum teſtimoniis uti Ariſtoteles cõſueuit, nec ſane` mi randum eſt, nihil illum de huiuſmodi rebus, locutum fuiſſe. Demonſtrationis enim neceſſita tem ubiq; ſectatus eſt, nec uerſari in rebus uoluit, quæ probari, manifeſta ratione non poſſent. Fidem autem de ſupernis, ac diuinis rebus, quibus nihil eſt prius, unde ſumi demonſtrationis medium poſſit, cum omnium rerum primæ, & uniuerſorum cauſæ ſint, præteriit omnino, ita ut non modo nihil de his ſcripſerit, ſed etiam quid ſenſerit, obſcurum omnibus reliquerit. Pla to uero, in hoc præcipue, cum noſtra religione conuenire uidetur, q; nullam quærit demonſtra tionis rationem, ſed primam, pręcipuam'q; omnium uirtutum fidem conſtituit, per quam, res diuinas, merito colendas exiſtimat. Siquidem in Timæo, ita locutus eſt. Nam de aliis quidem dæmonibus, dicere ortum, atq; explicare poſſe, plus eſt, q̃ noſtræ uires ſufficiant? Carẽdum au tem iis eſt, qui ante dixerunt. Ex deorum enim, ut ipſi teſtantur, progenie orti ſunt. Itaq; maio res ſuos certius nouerũt. Quapropter, nefas eſt, deorum filiis nõ credere, quãquã nulla demon ſtrationis neceſſitate loquantur. Sed, quoniam ſua pronũtiare fatentur, obtemperandum legi, atq; eis fides adhibenda eſt. Item primo de legibus libro, cum Tyrtæum alloqueretur, qui uirũ fortem aduerſus exteras nationes laudabat, uolens oſtendere, eos illo longe pręſtantiores eſſe, qui tempore ſeditionis, quaminfeſtiſſimũ prælium nominat, ſeſe recte geſſiſſent, Theognidis carmen attulit.

» Ocyrne argento iuſte præfertur, & auro,

Qui ſeruat tetra in ſeditione fidem.

Quam Theognidis ſententiam, dum mox exponeret, Talem uirum, tanto illo præſtantiorem aſſeuerauit, quanto iuſtitia, temperantia, atq; prudentia cum fortitudine cõiunctæ, ſola fortitudine præſtantiores habentur. Fidus enim, inquit, & conſtans, nemo in ſeditione eſt, qui nõ ſit cæteris etiam uirtutibus præditus. Et paulo poſt. Hic quoq; a` Ioue legũlator conſtitutus, & q/cunq; alius etiam parum utilis, nihil aliud, q̃ ad ſummam uirtutem in primis ſemper reſpiciens, leges condet. Eſt autem hæc, ut Theognidi placet, Fides in rebus aduerſis, quæ perfecta iuſtitia appellari poteſt. Quin etiam duodecimo eiuſdem libri uolumine, cum legũlatores, orbatis parente filiis, tutores q; conſtitueret, quibus pupillorum curam commendaret, cupiens effĩficere, ut quaſi parentes alteri, nequaquam iis, qui genuiſſent, deteriores haberentur, & ut illi, ad hoc humanitatis officium excitarentur, elaborans, ita hortatus eſt. Opportuno quidem tempore, uerba latius ante iam fecimus, cum defunctorum animos poteſtate quadam prædi/tos eſſe explicaremus, qua rerum humanarum curam adminiſtrarent. Quæ opinio, ueriſſimo quidem, ſed longo ſermone continetur. Verum, fides quidem adhibenda eſt, tum famæ rerũ huiuſmodi, tam crebræ, & uetuſtate celebratæ, tum authoribus legum, qui hæc ita iubent, niſi prorſus dementes eſſe uideãtur. Hæc profecto` eodem tendunt, quò illa de Hieremia prophe/ta, in libro Machabęorum, ut poſtquam diem obierat, uiſus ſit deprecari pro populo, quaſi ad huc, ſuorum hominum ſaluti proſpiceret, Hæret igitur his opinionibus Plato, bona fide. Ac proinde in Gorgia, cum de inferis illis iudicibus, & ſuppliciis, & delitiis loqueret, fabulas quidem hæc illis uideri dixit, ſe uero non fabulas, ſed rem ueram iudicare, opinari q; eos quidem, qui iuſte, & ſancte uitam duxerint, ad inſulas beatorum demigraturos, qui uero iniuſte, atq; impie uixerint, in carcerem cruciatus, & pœnæ, quem tartarum uocat, detrudendos, quæ cum latius differuiſſet, hęc addit, Hæc ſunt Callicles, quæ ego opinor uera eſſe, Et poſtremo. Mihi igitur Callicles, his uerbis, omnino perſuaſum eſt. Proclus quoq;, quem ex eadem Platonis diſciplina fluxiſſe conſtat, iis, inquit, hominibus, qui ad ſummum bonum peruenire cupiunt, nõ ſcientia, & ingenii exercitatione opus eſt, ſed firmitate, ſtabilitate, quiete, tranquillitate, quod (ut ſummatim dicã) fides deoꝝ eſt, quæ nos ad ſummũ bonum, & deoꝝ, ac dæmonũ omnia genera, atq; animas beatas ineffabili ratione trahit, atq; coniungit. Non enim perſcientiam, aut oratione ullam ingenii, exquirere ſummum bonum, aut ad ipſum aſpirare debemus, ſed offerre, cõmendare q; nos diuinæ luci, & præcluſis ſenſibus, in illa incognita, & occulta entium unitate quieſcere. Hoc enim fidei genus, omni doctrina antiquius eſt. Verum, cũ aduerſarius Platonem accuſet, q; plures coluerit deos, cur non eiuſdem criminis reum peragit Ariſtotelem, q; ipſe quoq; non uno contentus, plures ſtatuerit? Nos quidem Platonem non chriſtianũ, ſed gẽtilem fuiſſe fatemur, & quod profeſſiõis ſuæ, intererat feciſſe, ut deos, & diuinitatũ gradus, plures ſtatueret, At ipſe, qui Ariſtotelem inter chriſtianos collocandum cenſet, Et unum tantũmodo Deũ ab eo poni proclamat, quid ad ipſius uerba hiſcere audebit? Hic enim in eo ipſo proœmio de cœlo, quo loco aduerſarius, eum trinitatis aſſertorem facit, Ita, inquit, & in ſacris deorum, hoc numero utimur. Item ſecundo eius libri uolumine, Cœlum, & locum ſupremum ueteres diis tribuerunt, Et rurſus coniecturæ, qua deos eſſe ſuſpicamur, ita duntaxat reddere rationes cõſentaneas poſſumus, Ad hęc, cœlum, & ſtellas uiuere, & animalia eſſe fatetur, nec ſolũ animata, ſed etiam ĩtellectualia, & diuina, & deos. Cœlum etenim, inquit, animatũ eſt, & motus principium obtinet, & corpus diuinum eſt, atq; unũquodq; ſydus ex eodem corpore eſt, in quo circunfertur. Poſt hæc cum cauſam expreſſiſſet, cur nã ſubinde, quæ magis a` primo deferente diſtant, pluribus motibus moueantur, ſed quæ interpoſita ſunt, plures habeãt motus, & quãobrem, in primo deferente, tantus ſtellarum numerus ſit, in cæteris ſingulæ ſingulis cohæreant, Nos, inquit, adhuc de his, tanq̃ corporibus tãtum, & unitatibus ordine poſitis, ſed prorſus inanimatis conſyderamus, at uero, exiſtimandum de his eſt, tanquam uitã, actionem q; habentibus. Vndecimo etiã uolumine eius libri, quẽ de rebus diuinis compoſuit, cum ſubſtantiã demonſtraſſet eſſe intelligibilem, ſempiternam, exortem partium, indiuiſibilem, infinitam, tẽpore infinito mouentẽ, paſſionis, alterationis q; exptem, tum una ne an plures huiuſmodi ſubſtantiæ ponendæ eſſent quærens, & ſi plures, quot nã eſſent ponendæ, demũ tot numero ſubſtantias eſſe reſpondit, quot ea ipſa ſunt, quæ mouentur. Vnãquanq; enim delationem, inqt, neceſſe eſt ab immobili, & per ſe ſempiterna ſubſtantia moueri. Poſtremo ad certum etiam numerum, eas ſubſtantias redegit, quinq; ſcilicet, & quinquaginta, q; totidem motus cœleſtiũ corporum, ueteres aſtronomi poſuiſſent. Quin etiã plures ſubſtantias facile ſe conceſſurum oſtendit, ſi motus

dit, ſi motus quoq; plures eſſe cõſtiterit, Hæc, & alia huiuſmodi permulta ab Ariſtotele ſcripta, quis nõ iudicet eius eſſe, qui plures deos ſtatuerit? fuerunt nimirum & ipſe, & Plato (ut ſupradiximus) gentiles, & plures uterq; diuinitates ſuperiores, atq; inferiores opinatus eſt. Nõ tamẽ uſqueadeo in errorem uulgi lapſi ſunt, ut fabulas quaſdam obſcœnas, & inanes ſtatuas colu/rint, ſed Deum unum, omnium rerum principium, ingenitum omnino, & omni cauſa uacantem poſuere, multas præterea alias ſubſtantias, eaſq; æternas, ſed a` primo illo gradatim deſcendentes, ut aliæ ſuperiores, aliæ inferiores habeantur, uerum omnes ad unum primum referri, in de q; pendere, atq; a` primo, & proximis primo, eſſe productas. Iſta Plato quidẽ apertius tradĩdit. Sunt tamen etiam, qui Ariſtotelem, non ſecus ſenſiſſe interpretentur. ut enim in rebus, quę ſenſu percipiuntur, ſic in iis, quæ intelligentia comprehenduntur, diſtinctionem dicũt, & naturarum diuerſitatem eſſe oportere, inde q; rerum naturalium diſcretionem prouenire. Nec Platonem igitur reprehendi fas eſt, q; ita ſenſerit, cum Ariſtotelem probamus, nec Ariſtoteles arguendus eſt, cum extollimus Platonem, commune enim amborum crimen eſt, & pari ratione alienus uterq; eſt a` religione chriſtiana. Sed de his hactenus.

Quid de entium productione Plato, atq; Ariſtoteles ſcripſerint.
De cauſis, & earum numero, & de cauſa exemplari Platonis.
Ex decimo legum libro, reꝑhenſione dignos eſſe, qui uel natura, uel fortuna res fieri aſſerunt, Deumq;, & mentem, omnium cauſam eſſe.
Secundum Platonis ſententiã, qui bonus eſt, eum inuidia minime tangi.
Quam ob cauſam Deus condiderit uniuerſum.
Homines, licet non immortales, aut indiſſolubiles ſint, nunq̃ tamen diſſolutionis, aut mortis conditionem eſſe paſſuros.
Voluntatem Dei, & bonitatem, omnium rerum cauſam eſſe.
Conditorem in opificio mundi, exemplar reſpexiſſe ſempiternum.
Cur mundus ſit animal.
Platonem multa, non coniecturis, ſed fidei ueritate aſſeuerare.
Ariſtotelẽ de fabrica mundi, & ſimilibus, hoc ſolum dixiſſe, deũ, & naturã, nihil fruſtra agere.
Platonem, Ariſtotelem q;, ut de forma, ita etiam de materia tradidiſſe.
Ariſtotelem materiam, ut mundum, æternam poſuiſſe.
Principia rerum Platonica, materia, forma, &, deus.
Nuſquam poſuiſſe Platonem materiam, & formam materialem, rerum principia.
Informem materiam, ac primam a` Deo productam.
Quicquid ab immobili fit, immutabilem eſſentiam habere.
Primam materiam, eſſe mediam inter generatum, & ingeneratum.
In Parmenide, oſtẽdi materiam unum eſſe, & nihil omnino actu eſſe, & diſſimilem ſimilitudinem cum prima cauſa habere.
Deum, nihil rerum omnium eſſe, ratione excellentiæ, utpote unum ſuperſubſtantiale.
Materiam, nihil omnium rerũ eſſe, ratione priuationis, & ideo omnibus rebus deteriorẽ eſſe.
Materiam, ſententia Platonis, nõ ens, potius, quã ens eſſe, & aliquo modo unius eſſe participẽ, unius uero participatione, omnia ſubſtantiam habere.
Formam inuiſibilem, & informẽ omnium rerũ capacem, ac receptricem, & quaſi matrẽ eſſe.
Falli eos, qui dicere Platonem exiſtimant materiam, & formam corpora animata, prius, quam mundus fieret, temere ſolita moueri.
Qualis fuerit prima materia, ſecundum Philonem.
Cur Plato diſtinxerit informem materiam a` generatione, & forma.
De origine mundi, ſecundum Orpheum.
Secundum Heſiodum, infinitudinem, primum omnium fuiſſe.
Librum geneſeos, de prima materia, idem ſentire, quod uetuſtiſſimi philoſophi, & poetæ ſenſerunt.
Principium entium, nec ab uno ente, nec a` multitudine eſſe ſumendum, ſed ab ipſo uno.
Materiam, & ideas a` primo creatore datas ſecundo creatori, ad regẽ ſenſibilium productionẽ.
Materiam ideo eſſe concauſam, quia potentia ens ſit eorum, quæ fiunt.
Deum ita materiæ impertiri eſſe, ut inſeparabilis ſit a` forma.
Materiã, etſi ſecundum Platonẽ, ſit æterna, deo tñ ab eo, minime coæternã poni. Caput. V.

n Vnc de productione entiũ consyderãdũ est, quam Plato (si aduersario credimus) ex materia præexistente, Aristoteles uero, ex nõ ente simpliciter, sola uolũtate diuina fieri opinatur. At mihi quidem, contrarium prorsus uidetur, nec mihi solum, sed oĩbus doctissimis uiris, qui Platonis, atq; Aristotelis libros exposuerunt. Verba etiã ipsorum authorum sententiam nostram uidentur aperte confirmare. Sed quoniam de causa rerum, quæ fiũt, agimus, uidendũ'q; est, an materia earum, causa sit, idcirco de ipsis causis primo tractandum uidetur, ut res, de qua agimus, perfectius explicari possit. Causas igitur Aristoteles quadrifariã partitus est, qppe materialem posuit, formalem, finalem, agentem. Plato autẽ his addidit etiam exemplarem, atq; instrumentalem. Sed quid de causa agẽtem, finali, exemplari, si ue formali, locutus sit, uideamus. Causam agẽtem in Timæo exponens, mundum inquit, factũ esse, oportere autem omne, quod fit, ab aliqua causa fieri, impossibile enim prosus fore, aliquid fieri sine causa. Post hæc, creatorem, inquit, atq; opificem uniuersi, nec inueniri facile, nec si inuenerimus, fieri potest, ut omnibus explicemus. Itẽ, ĩ libro de legibus decimo, reprehendens eos, qui res factas, & quæ fiunt, quæ'q; futura sunt, natura, siue fortuna dixerũt, euenire, totũ, inquit, cœlum, & omnia, quæ cœli ambitu cõtinentur, animantes etiã, & stirpes, & tempora anni, nõ mente, nõ deo aliquo, nõ ulla artis ratione, sed (quod diximus) natura, & fortuna creari uolũt. quos certe, ideo arguit Plato, quia deo, & mente omnia esse, fieri'q; eãq; esse causam agentem existimabat. Finalẽ uero causam, qbus uerbis in Timæo extollat uideamus, Dicamus, inqt, qua cã generationẽ, & hoc uniuersũ cõdiderit, q cõdidit. Bonus erat, bono nullius rei ĩuidia eẽ poterat. illius igitur expers, omnia sibi quãsimillima effici uoluit. Et rursus. sic igitur, optimo iure dicendum est, mũdum hunc, animal esse, mente prædituꝫ, sola dei immortalis prouidentia creatum. Item, uos quidem non ĩmortales, neque omnino indissolubiles estis, Nullam tamen dissolutionis, aut mortis conditionem patiemini, cum iam uoluntatem meam potiori, firmiore'q; uinculo adepti eritis q̃ illa erant, quæ uos, dum crearemini, uinciebant. Hęc eadẽ in sermone ciuili, quem græci πολιτικὸν nominãt, & oĩbus fere locis, in qbus, de hac re loquit', sibi constans exponit uolũtatem'q;, & bonitatẽ, Dei fuisse, & esse finalem rerũ omniũ, tum intelligibilium, tũ sensibilium causam prædicat. Exemplarem etiam causam tradẽs, utrum nam, inquit, exemplar spectauit, qui condidit, id'ne, quod per eadem, eodem'q; modo se habet, an id, quod genitum est? Certe, si pulcher hic mundus est, & ipsius mundi opifex bonus, sempiternum exẽplar respexisse cõditorem manifestũ est. Item, cum deus omniũ, quę in intelligentiam cadunt, rerum, pulcherrime, & perfectissime similẽ maxime eum facere uellet, animal unũ uisibile, cuncta naturę animalia sibi cognita intra se continens, creauit. Et paulopost, unũ esse mũdum fatetur, siquidem ad suũ exemplar creatus est. Et iterũ, atq; etiam magis, magisq;, inquit, similem ad suum exemplar efficere illũ uoluit. Hæc Plato, & multa his similia, non coniecturis quibusdã, & ueri similibus argumẽtis, sed fidei authoritate, omnibus fere locis suoꝝ librorũ asseuerat. Aristoteles uero, siqd tale de huiusmodi rebus locutus est, præterq̃ quod deum, & naturã, nihil frustra agere affirmauit, ostendat aduersarius, & palmam adeptus, coronatus incedat. Sed iam de materia, quid Plato senserit, consyderemus, ut discerni ab omnibus possit, utrũ'ne, qd̃ dicit aduersarius, præexistere materiam, uel tempore, uel magnitudine, uel loco distinctã opinet. Vterq; porro, & Plato, & Aristoteles, non modo de forma, uerũetiam de materia locutus est. Nã rerum sensibilium causam quoq; materialẽ esse necesse est, nec fieri põt, ut aliquid huiusmodi sit sine materia, uerũ Aristoteles, materiã, formã, & priuationem, principia oĩum entium posuit, & simul ingeneratam, æternã'q; esse materiam scripsit, quẽadmodum mundũ quoq; ęternũ et putat, & conat' demonstrare. Plato aũt materiam posuit, & formã, & deũ, quæ rursus ens, & formæ capedinẽ, & generationẽ uocauit, & formã quidem duplicem statuit, aut enim exemplarem, aut materialem, deũ autẽ posuit causam agẽtem, atq; finalẽ, cũ de ortu, ac generatione mundi differuit, quẽ & ens ipsum, & uere ens, & supra omne ens noĩauit. Neq; materialẽ formã, neq; multo minus materiã, ex aduerso distinxit cõditori, neq; has principia rerum absolute prima, nec æquales entiũ causas esse posuit, neq; præexistere, quomodo aduersari9 intẽdit, materiã præfuisse informẽ, ex qua postea deus mũdũ crearit. Sõnia ista, portẽta'q; aduersarii sunt. At Plato, a Deo, formas cẽsuit esse productas, tum primas, & exẽplares, ideas deas, tum secundas, rebus generãdis accõmodatas, siue eas sepabiles, siue insepabiles dicere uelis. a Deo etiã productã esse materiã, oĩno informẽ, ac primã, ut a prima absolute, & uniuersali oĩum entium causa. æternã etiã ipsam, atq; ingeneratã, sicut formæ sunt. propterea q̃ a causa immobili sunt productę. omne enim, quod ab immobili causa fit, immutabilẽ habere essentiam censet, nõ tamen, aut

men, aut omnino ingeneratam, cum generata sit, quia non sine causa est, aut omnino generatam, cum tempore ingenerata sit. nullo enim tempore generata est, sed inter generatũ, & ingeneratum, quasi mediam consistere, ut in Parmenidis quinto suppposito, latius declarat, quo in loco, eam unum esse, & nihil actu omnino esse, & dissimilem similitudinem cum prima causa habere, per negationes aperte demonstrat, cum negationes in materia quidem priuationẽ, in Deo autẽ rerum omniũ causam significent, q̃ si Plato, nihil omniũ reꝝ esse materiã ponit, id'q; nõ ratione excellentiæ, quẽadmodum supersubstãtiale unũ, sed propter priuationẽ, & qa reb9 oĩbus deterior est, quo pacto ausit, quispiam affirmare, eũ posuisse materiã præexistẽtem, equalẽ Deo, omniũ simplicissimo, ac oĩbus bonis præstantiori, & causæ omniũ primæ? Enimuero tantum abest, ut Plato præesse materiã, ac deo æquiperari existimet, ut eam potius non ens dicat, nec alia ratione ens, nisi quatenus unius particeps est, cuius participatione cætera quoq; omnia & sunt, & substantiam habent. Rei enim generatæ, inquit in Timæo, uisibilis, atq; omnino sensibilis matrem, & receptricẽ, nõ terram, non aerem, non ignem, non aquam dicimus, nõ aliud quicq̃ ex iis constitutum, aut ex quibus ipsa constituta sunt, sed formã quandam inuisibilem, informem, omnium rerum capacẽ, ac receptricem, quam si parum intelligibilem, & perdifficilem cognitu esse dixerimus, haud profecto mentiemur. Nam si Plato præesse ens, & capedinẽ, & generationẽ, ante mundi originẽ dicit, quibus uerbis decepti pleriq;, materiã putant rerũ causam, ab eo positã esse, & ante mundi originẽ fuisse, intelligant, si possunt, hæc non reseparari, ut alterum præcedat, alterum sequatur, sed cogitatione, seu ratiõe generationis seiungi, quemadmodum Deus simul producit partes, & totum, sed ratio distinguit, quæ simul constituta sunt, & pro eoꝝ natura alterũ prius, alterũ posterius dicit. Cũ itaq; uia, & ratiõe generationis, materiam præesse oporteat, & ex materia subiecta cõsentaneum sit, quod generatur generari, ob eam causam, præfuisse materiam Plato inqt, nec secus Aristoteles sentit. qppe subiici, atq; preęesse materiam in quacũq; generatiõe, demonstrat oportere. quod si in quacũq; generatione, quã dederis, ita fit, & in prima, sic ratione est distinguendum. Concedat enim uel ipse aduersarius primam generationẽ, oportet, quãdoquidẽ Aristotelẽ dicit ex nõ ente simpliciter mundũ, ꝓducere. Ratio igitur, quæ simul fiunt, distinguit, & generat, quæ ingenerata sunt, & diuidit secũdum tẽpus, quæ æterna sunt. Quod Timæus quoq; ille Pythagoricus, in suo sermone, uidetur significare. Prius, inquit, q̃ cœlũ, rationis distinctione fieret, erat idea, & materia, et opifex deus: Cum itaq; generationẽ cœli, nõ re, uel tẽpore, sed ratione distingueret, non temere, materiam præesse dixit, quẽadmodum partes, per distinctionẽ intellectus, toto priores sunt. qppe ante omne cõpositum, necesse est ea intelligi, ex quibus constat illud esse cõpositum. Eo dẽ ptinet illud quoq; in Timęo Platonis. Cum enim post cœli generationẽ, tractare de anima cœpisset, haud posteriorem, inquit, ut nos secũdo loco tractauimus, eam cõstituit ꝓditor, & natura enim, & uirtute antiquior corpore, anima est, quinetiam tẽpus cœlo posterius, dicere uidetur, cum tamen alio loco simul cũ cœlo factũ esse tẽpus dixisset (ut inquit) simul orta, simul intereant, siquando accidere possit eorũ interitus. Cum enim, inquit, pater, qui genuerat uiuum ipsum, se'q; mouens sensisset, & deorum immortaliũ effigiem habẽs, mirifice lætatus est, & exẽplari magis simile reddere cogitauit. Itaq; tẽpus imaginẽ mobilem æui deorũ machinatus est. Permulta etiã eodem, quo sunt, aut fiunt modo, exprimi non possunt, prẽsertim cum de rebus diuinis loquimur. Quis enim nesciat, cum dicimus, deum fuisse ante, q̃ tẽpus, aut cœlum fieret, improprie hoc dici? & tamen cõcedi oportet, quia aliter loqui nõ possumus, Cui loco, haud dissimile esse illud etiam in Timæo uidetur. Verba ista, erat, & erit, quæ tẽporis species sunt, imprudentes ad substantiam sempiternam transferimus. Non recte etenim dicere de ea solemus, erat, est, erit, at uera ratione, solum est ipsi conuenit. Cuius tam ineptæ locutionis mox causam reddens, Sed nos, inquit, qui uicissitudini fortunæ, & casus subiecti sumus, ita loqui solemus. Mouere etiã fortasse aliquos possent illa uerba Platonis. Ita ille, cũ omne, quod uisibile foret, recepisset, minime tranquillum, sed inordinato quodam, & tumultuario motu agitatũ, ad ordinẽ, ex inordinatione redegit, existimans, id omnibus rebus fore præstantius. hoc enim loco dicere Plato uidetur, nõ modo materiã, sed corpora quoq; ipsa, ac etiam animam temere moueri solitam ante, q̃ mũdus cõderetur. Corpus nãq; anima uacans moueri, uel ordinate, uel inordinate non potest. hæc uero sic inchoata, & errantia Deũ postea recepisse, ut expoliret cũcta, ac certa ratione disponeret, quasi nõ naturã, atq; essentiam rerũ creauerit Deus, sed ordinẽ dũtaxat, atq; ornatũ rebus addiderit. Verum, hæc quidẽ non ita accipienda sunt, ut humano sermone ꝓferunt, & sonãt. Quippe rem intelligibilẽ, ac diuinã, per uerba humanis auribus fami-

liaria Plato exponit, quomodo diuinus propheta Moyſes, de mũdi creatione locutus eſt. Non enim Deo manus erant, quibus acciperet, non oculi, quibus uideret, non os, lingua, & dentes, quibus loqueretur, non primum, aut poſt, erat, cum tempus nõ erat, ſed partim hominum & uerborum cõſuetudini indulgent, cum ita loquũtur prudentiſſimi authores, partim res profundiſſimas, ad doctorũ hominũ intelligentiam ducunt, quod a` Philone quoq; iudæo, uiro doctrina illuſtri, & græcæ linguæ facũdia celeberrimo, actũ uidemus, ſic enim ſcribit in eo libro, quẽ ex ſententia Moyſi, de mundi creatione edidit. Nam ſiquis cauſam, quare uniuerſum hoc creatũ ſit, uelit exquirere, nõ errabit, meo iudicio, ſi id exiſtimabit, quod quidã ex ueteribus ꝓtulit, bonum eſſe creatorem ipſum, & genitorem, & authorem uniuerſi, & bonitatis ſuæ gratia, nulli ſubſtãtiæ inuidiſſe, quæ ſua natura, nihil boni haberet, & tñ fieri oĩa poſſet. Erat enĩ ſua ipſi⁹ natura inordinata, informis, inanimata, omnino uaria, incõgrua, incõcinna, inconſtans, apta, quæ in cõtraria mutaretur, & optimaꝝ rerum rõnem ſuſciperet, formę uidelicet, animationis, ſimilitudinis, cõgruitatis, cõcinnitatis, oĩum deniq; rerũ ideæ melioris. Item in ſecũdo eiuſdẽ libri uolumine. Cũ, inqt, creator ſubſtantiã inordinatã, & natura ſua cõfuſam, in ordinẽ ex inordinatione, & indiſcretionẽ, ex cõfuſione traductã formare cœpiſſet, terrã, atq; aquã, medio loco firmauit. Ita hic etiã uir ſapientiſſimus loquit᷑, cũ materiã præeſſe uia generationis, qd᷑ philoſophi oẽs admittũt, ſignificat, & quæ ſine tempore, & uniuerſa creata ſunt a` Deo diſtinguere, atq; ordine humanæ cõſuetudinis, explicare cõmodius arbitratur, Plato uero & corpus, & animũ cœli conſtitutũ a` Deo dicit, quãq; non cõſtitutũ, aut cœlũ, aut aĩum opinat᷑, ea ꝓſtitutione, quæ nõ a` temporis, motuſq; ratione diſiungit᷑. Quapropter, is quoq; de materia locus, qua eã præeſſe dixit, ante q̃ mũdus, ſiue crearetur, ſiue generaret᷑, ſiue cõderetur, ſiue cõſtitueret᷑, nec contentioſe tractandus eſt, nec, ſi aduerſarius intelligere nolit, idcirco cõtemnendus uidetur. Perſpicuũ eſt enim, Platonẽ, cũ prouidentiam Dei, & quot, quanta'q; bona in hũc mũdum ex mente animę, q̃ præſentia influant, uellet oſtendere, qua uniuerſa diſponit, moderatur, & gubernat, primũ ipſam ſeorſum per ſe materialẽ naturã cõſyderaſſe, incõditam, errãtem, temerariam, atq; etiam maleficã, talẽq; poſuiſſe in generatione præexiſtentem, ut ordinẽ, atq; ornatũ formæ, & habitus cum diſpoſitione, conſtantia, & moderatione a` cõditore, animoq; ipſo proficiſcente intelligeremus, & naturã utrãq;, propria poſſemus ratione deſcribere, quid materia ipſa per ſe, anima priuata eſſet, quid forma, quid uia generationis præcederet, quid ſequeret᷑, qd generãdo poſterius foret, qd᷑ tamẽ natura eſſet prius. Hæc, ut ita intelligeren᷑, Plato materiã ſeparauit a` forma, eamq; generationẽ, & capedinẽ nominauit. naturã etiã inordinatam, incõditã, temerariã, errantẽ, tumultuariã, eandẽq; a` conditore receptam, diſpoſitam, inſtitutã, ornatãq;, pulcherrima mũdi cõpage fuiſſe. Et Plato igitur ipſe, correlatiua eſſe ſimul, & generationẽ, ab oppoſito ad oppoſitũ uiam eſſe, & ſimul eſſe materiam, ac formã nõ ignorauit. qppe qui, de his oĩbus aptiſſime diſſeruit, Verũtamẽ, ne quod addi debuit, deeſſet, ita locutus eſt, ut & ratio, qua materia antecedit, ac præeſt, intelligeretur, & morẽ ſermonis ciuilis, atq; uſitati ſeruaret. Animaduertẽdũ præterea eſt, cum Plato dicit authorẽ illũ, & patrẽ uniuerſi inuenire, difficile eſt, qd ſibi uelit, illud uniuerſum, & quomodo qui uniuerſum dicit, nihil excludat. Cum itaq; uniuerſi creatorem dicit, non minus materiã, q̃ formam creari, dũ cõpoſitum creatur, affirmat. Quis enim uſqueadeo rudis eſt, ut cum uniuerſam hanc mundi machinam creatam audiat, prę fuiſſe aliquã eius partem exiſtimet, ex qua uniuerſum ipſum crearet᷑? Ad hæc ſi Plato animæ, quæ multo nobilior, atq; diuinior eſt, non modo habitũ, ſed etiam ſubiectum, & quaſi materiam productam a` Deo dicit, idẽ uidelicet, & diuerſum, tanquã animæ elemẽta cõſtituens, quomodo materiã corpulentię, longe ignobiliorẽ, minime ab eodẽ creatore productã exiſtimaret? Iam uero in Philebo materiam non extrinſecus quæſitam, ſed a` primo opifice generatã, manifeſtiſſime declarat. Ex uno, inqt, & multis conſtant ea, quę ſemper eſſe dicuntur, & finem, atq; infinitudinem habent in ſeipſis generatã. Et alibi, deum dicebamus, duplicẽ illã naturã rerum, in lucẽ protuliſſe, finitum dico, & infinitum, ex qbus tũ corpora, tum cætera oĩa cõſtituuntur. Ad hęc calidum, frigidum, humidum, ſiccũ, maius etiam, & minus, & reliqua his ſimilia, in infinitũ progredi poſſunt. Quod ſi corpora, ex fine, & infinitudine conſtant, finis autem nihil aliud, q̃ forma eſt, hæc enim terminat, definitq; materiam, manifeſtũ eſt, materiã infinitudinem eſſe, & hoc loco, dici a` Platone, quapropter, cum omnem infinitudinẽ producat deus, materiam etiam, quæ ultima infinitudo eſt, producere. Quoniam aũt res naturales p cõparationẽ quandã, & proportionem intelligibiliũ; Plato produci exiſtimat, quẽadmodum a` ſubſtantia ipſa, ſubſtãtiam, & ab æquali ipſo æquale, & reliqua id genus eodẽ modo. Cõſtat ex

tremam

tremam quoq; materiæ infinitudinem, hoc ipſo authore a` prima produci, quam Platonici omnes, in rerum intelligibilium ſummitate conſtituunt. quod Orpheus quoq;, quem Plato in pleriſq; ſequitur, uiſus eſt probare. Siqdem a` tempore, ætherem, & chaos, prodiiſſe ſcribit, qd᷑ & ſi profundius dictum, uel forte fabuloſius uidetur, hoc tamen uoluit ſignificare, materiam, formam'q; a` primo æuo fluxiſſe, tempus enim pro æuo poſuit, imaginis nomine appellans exẽplum, ætherem uero eſſe cauſam finitudinis cẽſuit, quæ forma eſt, chaos cauſam infinitudinis, quæ materia eſt, atq; ab his duobus principiis, tum diuinam hanc, & intelligibilem mundi machinam ducit, tum etiã mouentẽ, & diuerſificam, & perpetuam productionem. Ad hęc ab aliis quidẽ terminatã, ab aliis uero conſeruatã naturã, poſtremo ultimã finitudinẽ, qua etiã materia ipſa continet᷑, producit. hanc omniũ entiũ primã fuiſſe Heſiodus tradit. Principio enim, inqt, factum eſſe chaos, hoc eſt materiã, rudem, informẽ, & uix in intelligentiã cadentẽ, quod ſacræ quoq; literæ ſignificare uident᷑, cũ in principio creatã tradãt terrã, inanẽ, uacuã, tenebris'q; obductam. hæc. n. nihil aliud, q̃ materiã indicant rudẽ, informẽ, & non dum faciem aliquam rerũ habentẽ, quẽ locum nobiliſſimi quoq; doctores eccleſiæ ita expoſuerunt. Verũ qd multa ꝓſequor? cum Platonem ſemper, ad unũ principiũ reducere omnia, perſpicuũ ſit, quod certe nõ faceret, ſi materiã poneret cauſam deo æqualẽ, atq; alterũ per ſe principium, ſicut aduerſarius credit. Sane` in libro de Rep. cauſam rerũ omniũ intelligibiliũ, bonũ ipſum eſſe dicit, uiſibiliũ autem ſolem, quẽ etiam bono ipſo genitum aſſeuerat, quo fit, ut ipſum bonũ, cauſa in primis ſit omniũ intelligibiliũ, & ſenſibiliũ rerũ. Item in epiſtolis, circa omniũ regẽ, inqt, cuncta ſunt, & illius cauſa omnia. qꝝ ſi omnia ab illo proficiſcuntur, & illum repetunt, atq; in eo quieſcunt, illeq; nimirũ, rerũ omniũ cauſa eſt, atq; principium, ergo et materiæ quoq; nã & materia illũ appetit. qppe, niſi appeteret, nulla ratione, aliqd aſſequeret᷑ bonitatis, parũ autem aſſeqtur (ut ſupius Platonis uerbis oſtendimus) quẽ ſecutus Ariſtoteles, materiã appetere diuinitatem, & formã, ſcripſit, ut turpe pulchrum appetit, & fœmina marem, quod ſi appetit, cõuertat ſe ad illud, qd᷑ appetit, & inde dependeat, neceſſe eſt, quẽadmodũ iis, quorũ cauſa ſunt, circa cauſas, euenire conſueuit. In Sophiſta quoq;, cũ eorũ ſniam improbaret, q uel eſſe plura entia dicebant uel ens ipſum, principiũ ſtatuebant, oſtendit nec a` multitudine, nec ab uno ente principiũ entium capi oportere, ſed ab ipſo uno, quod ideo facit, quia ad primum, & ſolum unũ omnia refert. Quĩ igitur, ubicũq; hæc ſcribit, & ita aperte unum, ac ſolum principium omnium entium facit, atq; ad ipſum unũ, oĩa refert, cui tandem mentis cõpoti uideri poteſt, materiã pro principio poſuiſſe? Enimuero Plato principium per ſe primum, cum cæterarum rerũ omniũ, tum materiæ ipſius, cauſam poſuit. quod enim a` ſecunda cauſa prouenit, id multo magis cenſendum eſt a` prima prouenire. ſiquidem, ea cauſa eſt, ut id a` ſecunda proueniat. Seruat quidem hoc propoſitũ Plato ſemper, ut non primũ per ſe principiũ exiſtimet creatorẽ ſenſibiliũ rerũ propinquum, ſed eũ, q poſt primũ illũ, quem unũ uocat. ſecũdo loco conſtitutus eſt, cui cum materia, tum ideæ a` primo tributæ ſunt, quas reſpiciẽs creator ſecũdus, formas materiales, atq; ſenſibiles materię imprimit iã præuiæ, altero mentis conceptu, & a` primo pẽdente, ſiue enim ſignis, ſiue relationibus, iſta diſtinguant᷑, nihil refert. Sed de his aliãs. Nã de materia, quã præeſſe generatiõi Plato fatetur, uel eatenus tetigiſſe ſatis ſit, ut hinc etiã pateat, non temere dictũ fuiſſe ab illo, præeſſe materiã. Ergo materia non caret cauſa, apud Platonẽ, nec principiũ eſt per ſe primum, etſi enim concedimus, principiũ eſſe materiã earũ rerum, quæ fiunt, quod & Platonis, & Ariſtotelis ſententia, perſpicuũ eſt, non tamen ſimpliciter, ſed elemẽtale principiũ, tum materiã ipſam, tum etiam formam materialẽ ponimus, ex quibus res cõpoſitæ conſtant. Nec principiũ hoc elementale, aduerſum eſſe cauſæ agenti, aut finali, nec tam cauſam eſſe, q̃ illę ſunt, ſed dũtaxat eſſe concauſam. Si enim materia, nõ eſt ens, & ultra omne non ens degenerat (ut in ſophiſta Platonis oſtenditur) profecto` nec cauſa quidem eſt, nec ſolum non cauſa, ſed etiã, ſi non cauſatum quis dixerit, haud forte a` uero aberrabit. quod. n. nõ dum eſt, dum non ens eſt, nec cauſam habet ullam, nec ipſum rei ullius cauſa eſſe poteſt, uerũtamen quia potentia ens, cõcauſa eſt eorũ, quæ fiunt. Atq; ut ens cõpoſitum, ſic ea materia, quæ elementũ cõpoſiti eſt, a` Deo rerũ omniũ conditore, producta eſt, & ratione quidem, ante compoſitum, mente percipitur, re autẽ, nec eſſe ſeorſum, nec intelligi poteſt. Nam ſiquis, ullo modo, & quẽadmodum Plato inquit, inſtar ſomniantis, cõprehendere animo poterit, quid materia ſit, reperiet, eã ſentẽtia præſtantiſſimorum expoſitorũ Platonis, atq; Ariſtotelis, nec corpus eſſe ex quale, quod nonnulli ſubiectũ ſecundum dixerunt, nec incorporeum quicquã, ut determinatam quandam incorporei naturam accipimus, ſed ut per negationem corporis dicimus eſſe, dimenſionem quandã corporis inde-

terminatam, quæ formali magnitudine determinetur, & qua formæ intelligibiles, differunt a` ſenſibilibus inde deductis, & in partitionem, ac diſcretionem de impartibilitate illarũ, & unita te diſpoſitis, quæ etiam ſequeſtrata omni forma, diuiſione, figura, magnitudine, poſſit cogitatione comprehendi, apta'q; ſit formam, figuram, diuiſionẽ, quantitatem, & quoduis eiuſdem generis recipere. Aliter enim, intelligere non poteſt, quod omnis formę expers eſt. Quãobrem Timæus Locrẽſis, & Plato, cogitatione ſpuria, Ariſtoteles, & idem ipſe Timęus per proportionem, intelligi poſſe materiã uolunt. Quia enim non per formæ innixum, ac firmitatẽ, ſed per negationem, ſequeſtrationem'q; formarum omniũ, quaſi uacillante cogitatione materia intelligitur, ideo cogitatione ſpuria dicitur comprehendi. nam ea, quæ per formam, & habitum fit, legitima cogitatio eſt. Rurſus, quia primam rerum naturalium materiã ita ſe habere ad ens, & ſubſtantiam, manifeſtum eſt, ut æs ad ſtatuam, & lignum ad lectulum, per proportionem aſſeueratur intelligi. quod ſi talis, aut ſimile aliquid, materia eſt, quis eã dubitet, a` Deo eſſe, & diuino intellectu cõprehendi, quę a` corporibus, quoꝝ conditor eſt Deus, & quantitatẽ, quæ corpus eſt qualitatis expers duntaxat, ſecunda notione ſeparetur, nec tamẽ ſit hoc aliquid, aut ſimpliciter ſubſtet, ſed quæ formas reſpiciat, quaꝝ creator deus, materiã quoq; ipſam producit, eſſe'q;, ita ei impartit, ut a` forma inſeparabilis ſit. hæc de materia, Platonis opinio eſt. hæc Plotini, Porphyrii, Amelii, Iáblichi, Syriani, Procli, omniũ deniq;, qui Platonis diſciplinã ſunt ſecuti, hoc etiã Hermæ Triſmegiſto placere Iáblichus ſcribit, quippe uoluiſſe Hermen affirmat, materiã ex ſubſtantialitate, produci. Quæ cũ ita ſint, nõ uideo, cur Platonẽ, reũ peragat aduerſarius, quaſi materiã, deo coæternã poſuerit. æternã quidem Plato eſſe materiã dixit, coæternam deo, nuſq; ab eo dictũ reperies. Quod ſi qa æternũ deũ, & æternã materiã Plato aſſeruit, ideo cũ coæternã deo poſuiſſe materiã aduerſarius exiſtimat, æquocatione decipit'. Non. n. uniuoce æternũ de deo, & materia prædicat, ſed ut ea, quæ ab uno denominant', & ad unum referunt'. Multi. n. apud Platonẽ, ac uarii ſunt gradus æternitatis, immutabilitatis, aliarũ'q; conditionũ, quæ de deo, atq; entibus cõmuniter prædicantur, quam multiplicẽ rõnem ſiquis uoluerit, facile poterit ex eius libris accipere. Maxime. n. differt æternũ illud, quod oẽm ſimul infinitudinem entis comprehendit, qualẽ Plato ſtatuit Deũ, ab eo æterno, quod ſuũ eſſe, non abſolute, ſed cũ fluxu generationis connexum habet, & ut perpetuum eſſe poſſit, aliunde acquirit, qualis, Platonis ſententia, eſt mundus, & res oẽs naturales, ſuo quæq; genere, & ut ſequitur, materia ipſa. hunc de ęternitate locum Boetius quoq;, non aliter, q̃ nos fecimus, in libro de ꝓſolatione expoſuit, quod profecto` mirandum eſt aduerſariũ latuiſſe. Adde quod cum æternitas dei, cauſa ſit æternitatis materiæ, atq; mundi, longe hæc inter ſe differre neceſſe eſt. Nã ſiquis etiam Ariſtoteli hoc ipſum obiecerit, cum ipſe quoq;, & ęternã materiã, & Deum æternum ſtatuerit, facilis erit pro eo reſponſio, ex æquiuoci ratione, quod ſcilicet plurimum interſit inter æternum cauſans, & æternum cauſatũ. quippe maxima inter cauſans, cauſatum'q; oppoſitio eſt, nec minor, q̃ ſit eoꝝ, quæ contradictorie opponuntur, quæ oppoſitionum omniũ maxima eſt, neq; enim fieri poteſt, ut quod cauſatum eſt, etiam cauſa eius ſit, a` quo eſt cauſatum. quod leuibus, ac etiam pene` uulgaribus exemplis, oſtendi poteſt. Siquidem ueſtigium pedis æternum foret, ſi pes eſſet æternus, & umbra baculi æterna, ſi baculus æternus eſſet, ſplendorem'q; ab æterno ſole reciperet, nec tamen coæternum cum pede ueſtigium, nec umbra cum baculo coæterna diceret'. Hæc propterea latius expoſuimus, quod plura erant, quæ deſyderari in hac quæſtiõe uidebantur, & ratio non magis pro Platone, q̃ pro Ariſtotele explicanda erat.

Non uerum eſſe, quod aduerſarius dixit, ſentire Ariſtotelem, quod ſcilicet mundus ex nõ ente ſimpliciter ſit productus, ſola Dei uoluntate.

Ariſtotelem negare, omnino ex non ente ſimpliciter, aliquid generari.

Generationem, & corruptionem, ex contrario in contrarium fieri.

Omnia, quæ in tempore generantur, ex ente quodammodo, non ex omnino nõ ente produci.

Materiam, hoc aliquid, a` Platone, ab Ariſtotele uero, formam, hoc aliquid, nominari.

Ariſtotelem præbuiſſe hominibus ſuſpicionem, ꝙ creationẽ rerum Deo non tribuerit.

De æternis ſubſtantiis, atq; immaterialibus, quid Plato, & Ariſtoteles ſenſerint.

Non conuenire ſecũdum Platonem bonitati Dei, quæ optime conſtituit, & probauit deſtruere, licet id in ſua poteſtate ſit, in quo Plato maxime cum noſtra religione conſentit.

Aeternarum rerum, nullam agentem cauſam ab Ariſtotele poſitam eſſe.

Ariſtotelem, ſecundum quorundam opinionem, ideo Parmenidem, & Platonem reprehẽdere, quod

re, quod tres æternas ex non ente ſimpliciter productas opinentur. Caput VI.

Ed iam finẽ huic parti imponamus. Nunc uidendum eſt, utrum Ariſtoteles, ex non ente ſimpliciter, ſicut aduerſarius refert, ſola Dei uoluntate, mundum productum eſſe uoluerit. Enimuero Ariſtotelem, nuſquam in omnibus ſcriptis ſuis, de uoluntate dei mentionẽ feciſſe compertum eſt, cum Plato uoluntatẽ, & bonitatem, & prouidentiam Dei, ubiq; prædicet, & cauſam productionis entium fateatur. quod ſi uolũtate dei, conditum eſſe mundum non dicit Ariſtoteles, tum longe minus ex non ente ſimpliciter productum exiſtimat, res tamẽ generari ex eo, quod aliquo modo ſit, aliquo modo non ſit, quemadmodum Plato dixerat, arbitratur, multis'q; id rationibus nititur probare, cum aliis in locis, tum maxime in eo libro, quẽ de naturali auditione ſcriptum reliquit. Et quaſi hoc peculiare eius inuentum ſit, admodũ gloriari uidetur. Sed & Plato, & Timæus, & alii ante eum complures id tradiderant. At uero, ex nihilo ſimpliciter generatum eſſe mundũ, non modo non probat, ſed aperte etiam improbat, multis'q; uerbis demonſtrare nitit', fieri non poſſe, ut ex non ente ſimpliciter aliquid generet', adiicit etiam ueterum teſtimonia, quibus opiniones ſuas corroboret. Conuenit, inqt, hac de re inter omnes, qui de natura diſſeruerunt. Tum expedita ratione, quæ ad alios ſpectabat, ſuam ipſe opinionem exponit his uerbis. Nos autẽ & ipſi generari nihil ſimpliciter ex nõ ente dicimus, uerũtamen generari ex non ente, tanq̃ per accidens. Nã ex priuatione, quæ per ſe eſt nõ ens, minime in exiſtẽte generat', & paulopoſt. Vnus quidẽ hic modus eſt, alter aũt, quia dici hæc poſſunt per potẽtiam, & actũ. Itaq; (ſicut diximus) dubitationes illæ ſoluuntur, ex quibus infringi aliqua, quæ a` nobis dicta fuerant, uidebant'. Rurſus quoq;, cũ oſtendere uellet, quomodo ex contrario generatio, & in contrariũ corruptio fieret, & aliquid, inqt, contrariis eſſe ſubiectũ oportet, quod aliquo modo ens, aliquo modo nõ ens ſit, ex quo primo in exiſtẽte generant', quæcũq; generant'. hæc enim Ariſtotelis uerba, nullam excipiunt productionẽ, ſed planè ad oẽm generabilium reꝝ generationẽ referuntur. nihil enim oĩno ex iis, quę fiunt, cenſet fieri poſſe, niſi ex aliquo ſubiecto, quod partim ens ſit, partim non ens. quamobrẽ ſiquis mundum a` Deo factum dici, ex eius opinione putat, factum eſſe ex ſubiecto fateatur, neceſſe eſt, alioquin incidet in plura abſurda, ut latius explicabimus ſuo loco. Hic ſcripturæ adductæ rationem exponemus. Generantur enim quæcunq; generantur, & corrumpuntur quęcũq; corrumpuntur, certe ex ſubiecto, & ex contrario, & in contrarium, ſubiecto ſemper eodem manente. contrariis inuicem commutatis. Etenim cum aqua ab igne in ignem mutatur, generat' ignis ex contraria ſibi qualitate, quæ frigiditas eſt, & a` contraria aquæ qualitate, quę caliditas eſt. Eadem materia utriq; qualitati ſubiecta, quæ enim prius erat aqua, mutatis qualitatibus, factus eſt ignis. Contrarium enim quod corrumpitur, ei, quod corrumpit, & ſimile quod generat, ei, quod generatur, eſſe oportet. Atq; ut generatio, ex contrario in contrarium, codẽ ſubiecto manente, ſic etiam corruptio fit. Corrumpitur enim aqua ex igne ad ignem, & generatur ignis ex aqua ab igne, eodem'q; modo fit in cęteris rebus, quæ aut generantur, aut corrũpunt', ita ut alterius corruptio, ſit generatio alteri⁹, & alterius generatio ſit corruptio alterius, ſublatis prioribus qualitatibus, & aliis contractis contrariis. Cum enim ex aqua ignis generat', qualitas frigida, & humida remouetur, calida, & ſicca inducitur, eadem materia corporis manente. Solent nanq; corpora, quæ globo lunæ ſubiecta ſunt, quæcunq; naturaliter agunt, ad eum agere finem, ut ſeipſa multiplicent. Quæ autem ob eam rem agunt, ea, quæ patiuntur, hoc eſt, ea, in quæ agunt, in ſeipſa tranſmutant. quod dum faciunt, corrũpunt neceſſario, quæ in patiẽtibus ſunt, & permanere ſecum non poſſunt. hæc autem contraria ſunt, quę a` ſuis contrariis neceſſario corrumpunt'. Cum itaq; contraria, quæ in patiente ſunt, ab iis, quæ ſunt in agente, contrariis corrumpantur, fit, ut recipiat ſubiectum, quantitatẽ, qualitatem'q; agentis, pro iis, quas ante illas contrarias habebat. Itaq; ad agentis tranſmutatur naturã, & quod ante erat aqua, ſi forte ſic accidit, fit ignis ab igne, poſtquam ui ſuæ caliditatis, tantum agere potuit. hinc merito ſequit', ut omnis ſub orbe lunæ generatio, & corruptio, mutatio ſit, manente aliquatenus eo, qd' mutat'. manet. n. ſecundũ ſubiectum, quod non determinate hoc, aut illud eſt, ſed aliás ſit hoc, aliás illud. Quamobrẽ non ex non ente, quatenus non ens eſt, ſed quatenus ens aliquo modo eſt, generant' omnia, quæ in tempore generant'. Nam, ut tẽpus, in quo res generant', præcedit id tẽpus, poſt quod tempus hoc eſt, ſic & rem, quę generat', præcedit res alia, poſt quam, & ex qua ea extat, quæ gñata eſt. qua propter mutationem, tanquam genus, omnis, quæ ſub globo lunæ eſt, generationis, Plato, atq; Ariſtoteles poſuere. Cuius rei, teſtis eſt Platonis Timęus, qui

& docet hoc aperte, & cũ Aristotele consentit, prẽterquam q̃ Plato, dum materiam in manendo consyderat. manet enim (ut dictum est) eadem. eam hoc aliquid nominat, in quo enim, inq̃t, generari omnia uidẽt, & rursus pereunt, id solum appellare hoc aliquid, & hoc certe oportet. Aristoteles autẽ hoc uerbum formę tribuit, per quam unaquæq; res hoc aliquid, & ens sit. hæc de materia rerum, quæ generationi, corruptioni'q; subiectæ sunt. Platonis, atq; Aristotelis opinio est, principium uterq; ponit eã elemẽtale, & concausam rerũ, quæ generantur, ex eaq;, ut aliquo modo est, & aliquo modo non est, generationẽ ambo constituunt, utpote cum sua ipsius natura, nullam sortita sit formam, ne forma propria (ut Plato inquit) cæteris formis recipiẽdis obstaret (ut Aristoteles quoq; Platonẽ secutus ait) sed quascũq; formas uicissim, & quasi p successionem posset recipere. Itaq; nulla est de hac re inter Platonem, atq; Aristotelẽ cõtrouersia. Præcipuas uero causas, hoc est agentem, & finalẽ, optime quidem, & clara (ut aiunt) uoce, quẽadmodum supra diximus, Plato ad Deum retulit. Aristoteles autem, quoniam ingenitum omnino & causa, & tempore mundum statuerat, nõ immerito præbuit suspicandi causam, se opificẽ Deum minime entibus tribuisse, In qua re, quantum Plato Aristoteli, religione, & pietate præstiterit, aliorum sit iudicium, nobis satis sit, aduersarii calumniam detexisse. Iam uero de æternis, & immaterialibus substantiis, utrum hę quoq; ex non ente omnino, an ex ente aliquo modo, & aliquo modo non ente productæ sint, quid Aristoteles sentiat, perspicuum est. Nusquam n. de productione huiusmodi substantiarum locutus est aliquid, ut q a` nullo produci eas, & necessarias esse existimauit. Quippe libro septimo de diuinis rebus, Substantias, inqt, materiam non habẽtes, nec causam quidẽ quare sint, ullam habere. At Plato bonum ipsum, & unam causam esse illarum substantiarum, ingenue profitet, & cum eas, tum primam, & omnino informẽ materiam a` primo omnium principio, infinita eius potestate produci, quod Aristoteles obiicere ei, & Parmenidi uidet. Etenim Plato uniuersum hoc, simul & æternũ, & a` Deo productum, produci'q; arbitrat, & potẽtia non ens semp esse existimat. Partim ob naturalium rerum materiam, cui potẽtiam, & non ens tribuimus, partim ob immortalium formarum à primo dependẽtiam. Sic enim & produci, ac generari, & seruari, contineri'q; eas, Plato cẽset, & esse earum a` dependẽti ratione omnino sumẽdum intelligit. Quapropter, patrẽ omnium ad generatos deos, ita loquẽtem inducit. Vos quidẽ non immortales, neq; omnino indissolubiles estis, non tamen unq̃ dissoluemini, quasi dicat eos tales esse, ut possint non esse, quandoquidẽ creati sunt, uerum nunquam futurum, ut non sint, quia ut semp sint, uoluntas est opificis Dei. Nã etsi quæ constituta sunt, destrui, dissolui'q; omnia possunt, tamẽ quæ recte constituta sunt, & bene se habent, ea dissoluere, ac destruere uelle, praui animi est, & sibi repugnantis. Ita Plato fidei nostræ consentanea & sentit, & loquit'. Siquidem nos quoq; cœlestes, immateriales, atq; intellectuales uirtutes, angelos inquam, atq; etiã rationales, intellectuales'q; animas a` deo creatas, communi omnium creatore, Natura sua cẽsemus posse dissolui, atq; perire, cum omne creatum corruptibile sit, dum iam in potentia est ad non esse. Verum immortales, & incorruptibiles semper futuros, diuina uoluntate, Vnde semper sibi hauriunt esse. Aristoteles autem creationem esse in substantiis æternis, siue perpetuis omnino negat, nullam'q; in his non essendi potentiã esse concedit. Itaq; eas nec generatas, nec creatas, nec factas putat, cum semper fuerint, nec corruptioni obnoxias, cum nullam non essendi potentiam habeant. Ex quo fit, ut qui rerum æternarum, siue perpetuarum, causam agentẽ, siue efficientem, nequaquam ab eo positam dixerunt, non sine ratione moti esse uideantur. Itaq; minime credendum aduersario est, cum cœlum, ac mũdum produci, ac generari a` Deo sensisse Aristotelem existimat, quia ab eo scriptum est, cœlum, ac naturã a` Deo dependere. Errat profecto` uehementer, atq; erroris eius causa est, quod non intelligit, dependere, nullam temporis rationem exigere. Creari autem, generari, fieri, produci, cætera'q; huiusmodi, ipsius etiam Aristotelis sententia, tempus requirere, quod quia tribui æternis rebus non potest, nihil tale de mundo affirmari posse Aristoteles censet. dependere tamen a` Deo cœlum, & naturam fatet', seruari quoq; ab eo, & contineri, quę si aduersarius, produci, creari, & generari esse contendit, profecto` nostram, non suam rem agit. Nos enim & concedimus hæc, & ad Platonem referenda esse censemus. scilicet altera generandi ratione. Ipse autem, dum christianum facere Aristotelem cupit, Platonis sententiam illi tribuit, & quod ille aperte negat, ac conatur refellere, ratione uidelicet naturæ, ac temporis, id ipse frustra tueri nititur ratione, qua Plato de mundi generatiõe locutus est. Verum ad Aristotelem reuertor. hic, cum de materia, & priuatione, primo naturalis auditionis libro differuisset, inuehitur in eos, qui ex non ente simpliciter res generari uniuersas dixerunt, Platonem uidelicet

delicet significans, hĩc enim, quia Parmenidis sententiam probat, ens unum esse dicentis, & quod præter ens est, id esse nõ ens, non ab re censere uidetur, ex non ente simpliciter, primam fieri generationem. Neq; enim fieri potest, ut cum ens unum sit, & quod præter ens est, sit non ens, non aliquo modo, aut per accidens nõ ens, sed non ens simpliciter (ut Parmenidi placuit) seruetur natura materiæ, quæ aliquo modo ens, aliquo modo non ens, est, & potentia quidem est, actu uero minime. quod si ex eo, quod unum, & solum est, nihil fieri potest, quippe immutabile est, & quod præter ipsum est, nihil omnino est. siquid autem generatur, id ex alio generari oportet. Sequitur, ut qui huius sententiæ est, & tamen' generationem ponit, opinetur eam produci ex non ente simpliciter, etiam si id uerbis, minus expresserit. Tam longe ergo abest, ut Aristoteles ex non ente, quicquam simpliciter generari existimet, ut eos potius, qui id dixerunt, reprehendat, & in Platonem, Parmenidem'q; inuehat'. Atqui si Aristoteles, propterea illos reprehendebat (ut pleriq; dicunt) quod de rebus æternis, uerissime'q; entibus disputantes, quæ præter illa sunt, non esse entia dicebant, ut quæ sunt mutationi semper obnoxia, profecto` Platonem, & Parmenidem, fatetur res æternas, ex non ente simpliciter opinari esse productas, quod a` nobis erat probandum. Siquis uero, quod equidem laudarem, ita illos reprehendi ab Aristotele putat, ut auditorum suorum utilitati consuleret, ne generationem rerum naturalium ex non ente simpliciter fieri posse existimarent. Iam patet generationem illã ex nihilo simpliciter, ab Aristotele prorsus repudiari, quam Plato, & Parmenides probauerunt (si modo uerba illorum, hoc modo exponenda sunt.) Res uero ęternas productas a` causa esse, secũdum opinionem Platonis, manifestum est, quemadmodum supra diximus. Ergo si Aristoteli magis, quam aduersario de opinione & sua, & Platonis adhibenda fides est, profecto` Plato, non Aristoteles est, qui substantias intelligibiles, & cœlum, naturã'q; uniuersam, ex nõ ente simpliciter produci affirmans, maxime cum nostra religione consentit. Poteram alia quoq; permulta, huic loco accõmodare Platonis, & Aristotelis, & expositorum dicta, sed nec dici omnia, necesse est, & hæc, quæ diximus satis, tum quod instituimus, probare uidentur, tum ueritatis auditores, ut si plura optant, unde quærere ea possint, intelligant.

De anima, quid senserit Plato.
Quæ & qualia sint, de anima inuestiganda.
De motuum diuersitate, & quatuor eorum generibus.
De differentia essentiarum incorporearum.
Quæ sit Platonis uia, ad inquirendum de anima.
Aristotelem, ex motu, ad Dei cognitionẽ ferri, & in motus ratione, aliqñ a` Platone discrepare.
Quales motus animæ tribuat Plato, & quę sint eorum nomina.
Aristotelem, improprie dicere sensum, aut intelligentiam, moueri, & pati.
Alexandrum Aphrodisieum, & Auerroem unicum intellectum omnium posuisse.
Participatione idearum esse omnia, atq; appellari.
Probatio immortalitatis animæ, per diuersa argumenta Platonis.
Aristotelem in secundo de anima, rationibus uti Platonis.
Vniuscuiusq; rei, tum bonum esse, tum malum, & rem quãq;, proprio malo interire.
Quæ mala habeat anima, quibus deprauetur.
Animã, uitio corporis perire non posse, quãq̃ corporis mala ipsum corpus interimant.
Non modo Platonem, sed etiam Aristotelem mundum animatum, & uniuersum animal cẽse opinari.
Animam, ut sensibilibus, ac materialibus superiorem, ita intelligibilibus, & immaterialibus inferiorem esse.
Mentem hominis, cum incorruptibilis sit, etiam ingeneratam esse.
Priũs animam esse, q̃ corpus generatur, & Platonis, & Aristotelis sententia.
Quæ Plato de numeris, proportionibus, medietatibus, circulis, rectis lineis locutus, animæ tribuit, non ita reprehẽdi ab Aristotele, ut quidã putant.
Aristotelem, uerba quædam Platonis arguisse, quorum profundam sententiam probabat.
Substãtiarũ cœlestiũ, ut nullũ sermonem, ita nullã uocabulorum rõnẽ propriã haberi.
Vt Pythagoreos, sic Platonẽ, uelaminibus quibusdam, de diuinis locutum fuisse.
Non absurde a` Platone circulum, aut rectam lineam animæ tribui.
De duplici uiuendi animę ratione.

Sententia Thomæ Aquinatis in laudem Platonis.
Malegestorum culpam, hominem habere, non Deum.
Quanta sit mathematicarum disciplinarum utilitas.
Quibus fabulis Plato interdum utatur.
Naturam diuinam, bonarum omnium causam esse.
De animarum transitu in bruta animalia.
Quæ animæ in quæ corpora transeant.
Confutatio aduersarii putantis Platonem sentire animas brutorum, esse immortales.
Brutorum non animas dici, sed uitas quasdam, & simulachra animarum.
De triplici animarum genere, & earum differentia. **Caput VII.**

I Am de anima quid Plato senserit, explicabo. Vos, in quorum manus hæc forte uenient, uiri docti, atq; præstantes, figmenta ne ille, & fabellas scripserit (ut obiurgator noster blaterare non desinit) an digna potius illustri, magnoq; ingenio, ita, ut neq; melius, neq; sublimius, neq; diuinius ab homine dŭtaxat, ueræ fidei lumine non illustrato, dici potuerint, iudicabitis. Cum duplex de rebus immaterialibus quæstio sit, Vna, cur sint, altera, quid sint, & de causa quidem, cur sint, agat, cum, causa ne uacet, nec ne, & sponte ne, an a deo productæ sint, quærimus, quid sint uero, indagemus, cum substantia ne, an accidens sit, scrutamur. Primŭ, an producta a deo anima sit, quærendŭ est. Mox, qd sit. Tum, inuĕto iam genere, in quo sit, quoniam bifariam genus omne diuidit. aut enim potentia, aut actu est, ut ouum potentia animal est, semen planta, Sed auis non potĕtia, sed actu animal est, & arbor, planta, Idcirco, tertio loco consyderandum est, utrum, tanquā potĕtia quædam subiecta, & substantiæ accŏmodata, an tanq̄ actu subsistens, natura existimanda sit. Ad hæc, de eius potentia, & actione cogitandum. omnis enim substantia, & potentiā consequentĕ habet, & actionem simul. Item, cum anima corporis animati forma sit, utrum ante corpus, an post corpus, an una cŭ corpore sit, inuestigandum. Et si ante corpus, utrum post corpus etiam permaneat, an una cum corpore intereat, etsi permanet, Vtq; postq̄ multa subiit corpora, seq; in diuersa, sæpe numero transtulit, ultimo tandem corpore exusta ipsa etiam moriatur, an omnino incorruptibilis, immortalisq; sit, atq; ut ante omne corpus est, sic etiā post omne corpus perpetua maneat. Scrutandum præterea an partibilis, nec ne sit, et si partibilis, utrum, ut corpus, an ut ars, & scientia in partes scindat. Sunt enim & medicinę partes, & philosophię. At si impartibilis est, simplex ne omnino natura sit, & nullius multitudinis capax, an partium quidem multitudinĕ nullā, potentias uero, quas etiam uirtutes dicimus, habeat multas. hoc enim plurimum refert, siquidĕ pars a parte, subiecto differt, uirtus autem a uirtute actionis, siue operationis diuersitate. Post hæc, utrum omnes animæ, sub eadĕ specie cŏtineant, an sub diuersis. Et si diuersæ species sunt, utrum genere etiam differant, quĕadmodŭ anima hominis, & anima eq. Si differŭt specie, an sint ĕt genere diuersę, & quanq̄ homo, & equus, sub uno animalis genere comprehĕdunt, animæ tamen eorum, non sub eodem animæ genere conueniant. Quęrere etiam dignŭ est, plures ne animæ sint in uno quoq; animali, ut uegetatiua, nutritiua, sensitiua, appetitiua, intellectiua, an hęc unius animę partes, seu uirtutes dici debeant. Et si partes unius animæ sunt, utrŭ & rŏne, & subiecto inter se differant, an rŏne diuersę, subiecto eædem sint. Hæc, de anima quæri maxime solent, & cognita, perspecta q, scĭam eius absolutæ perficiunt. Animaduertendum ergo, an Plato de his omnibus disseruerit, omnes q huiusmodi locos (quantŭ gentilis hominis ingeniŭ assęq potuit) plene, perfecte q tractauerit. Neq; enim (ut sępe dixi) christianŭ mihi animus est, ostendere Platonem, Sed inspiciendum censeo, an magis cŏsentaneæ sint nostræ religioni Platonis de anima opiniones, q̄ Aristotelis, quĕ aduersarius conuenire ubiq; cŭ fide christiana, frustra nititur ostendere. Principio igit, uidendum est, quomodo in decimo libro de legibus exquirat Plato, atq; inuestiget, cur anima sit, quo inuento, essentiam eius, ac rationem absoluit, atq; ita progrediens, diuinitatis essentiam rimatur, & cŏfirmat, Dicam autem de his, quanto breuius potero, satis a me factŭ existimans, si loca ostendero, unde cætera, quæ desyderari possent, qui inuestigandi cupidi sunt, accipere facile possint. Ex omnibus, inquit, rebus, alias solum moueri, alias inter utraq; constitui, quæ scilicet & mouere possunt, & moueri. hanc tertiam speciem bipartito distribuit, ut aut ab aliis motas mouere, aut ex se moueri necesse sit. Itaq; quatuor genera hoc modo constituunt. primum quod mouet solum, patitur q ab aliis prioribus causis. Secundum, quod & alia mouet, & ab aliis mouet. Tertium, quod ex se mouetur,

se mouetur, sua natura sibi exordiens motum, & motum alteri affert. Quartum, qd immobile est, postremum omnium, quæ motu actiuo, passiuoq; participant. Dependere etiam oĕ, qd ab alio mouetur ex eo, quod se mouet, idq; ipsum, ex immobili, Plato arbitrat. Verum omnis motus initium esse, quod ipsum ex se mouetur. Cŭ enim hoc illud moueat, & illud aliud, atq; aliud semper aliud, nullum erit principium motus, quoniā ab alio, semper aliud mouetur, Ne cesse est autem, motus principium esse, alioquin in infinitum fieret progressus. Cum igitur id, quod seipsum mouet, alteri motum affert, & illud rursus alteri, sicq; alterum subinde alteri, pse cto id principiŭ motus est, quod seipsum mouet. Nam si cŏsistere cuncta, & quieta esse dederimus, quem nam ex iis, quos modo enumeraui, motum fieri necesse erit aut quod tandem erit, quod primum moueatur, nisi quod a seipso mouetur? Aliunde enim fieri motum dici non potest, quod enim immobile est, quoniam natura sua moueri non potest, non est primum mouens, quod autem suapte natura moueri ab alio potest, id porro aliam ad se mouendum uirtutem requirit. Superest igitur, ut quod seipsum mouet, & a seipso hunc actum exorditur, id omnium motuum, & mutationum principium sit omnium optimum, atq; antiquissimum. Secundum locum obtinet, quod ab alio motum, aliud mouet. Verum quod seipsum mouet, id proculdubio uiuere dicimus, uiuunt autem quæ animam habent. Ex quo colligitur, animam esse, quæ ipsa seipsam mouet. Cumq; in unaquaq; re, tria consyderari oporteat, unum quidĕ substantiam, alterum rationem substantiæ, tertium nomen, interdum quidem, proposito nomine, rationem interrogamus, interdum contra, & tamen siue nomini rationem, siue rationi nomen assignemus, idem semper appellamus. Quippe idem est dicere, parem numerŭ esse, quĭ in duas partes æquales secatur, & numerum, qui in duas partes æquales secat, esse parem. Ita igitur hoc loco de anima consyderandum est. Huic enim substātiæ, cui nomen anima est, nulla ratio magis conuenit, q̄ quæ eam per seipsam moueri statuit, de qua modo diximus. Nā formam esse hanc, siue actum corporis, uere quidem affirmamus, non tamĕ commune hoc cuiusq; animæ est, siquidem intellectiuam animā corporis actum esse, nemo diceret. Cŏmunĭori ergo ratione animā id esse dicimus, quod seipsum mouere potest, & uicissim, quod seipsum mouere potest, id animam esse. Ex quo sequitur animam esse primam generatiōem, & primŭ motum rerum omniŭ, quæ sunt, quæ fuerunt, quæq; futuræ sunt, & omnis motus, ac mutationis causam præbere, omnium motuum antiquissimŭ esse, omnis motus principiŭ, & omnibus corporibus priorem. Corpus enim natura secŭdum est, & aīa posterius. Quippe corpora oīa dŭtaxat mouentur. nec ipsa quicquā efficiŭt. Quicquid enim efficiens, mouensq;, aliorum est, id uirtute incorporeæ essentiæ ad efficiendŭ, mouendumq; inducitur. Incorporearum autem essentiarum, aliæ cum corporibus diuiduntur, ut qualitates, & formæ materiales, quæ & aliunde mouentur, & aliud mouent. aliæ se a naturaliŭ rerŭ diuisione sequestrāt, qualis est substātia, quæ a seipsa mouetur, nec in aliis, sed in seipsa consistit, atq; omnium concretione corporis uacat, a qua prima omnis mouendi ratio corporibus præstatur, quam diximus esse animā omnĭ corpore antiquiorem. Hæc uia Platonis, & ratio est, ad inuestigādam causam, & essentiam, et definitionem animæ, quibus simul actu, non potentia esse animam demonstratur, tum operationĕ eius uitalem esse, & præcedere eam omne corpus natura, & substantiam esse impartibilem, quinetiam, ulteriori progressu, essentiam diuinitatis, ex his demonstrari, de qua nŏ ĕ hoc loco dicendum. Sed cum uterq; philosophus, Plato scilicet, atq; Aristoteles, cur anima sit, quid ue sit, conquisierit, operæpretium est uidere, quomodo Plato id ex motus ratiōe inuestigarit, quem imitatus Aristoteles libro naturalis auditionis octauo, ex motu in dei cognitionem fertur, quem primum mouens immobile nominat, siue id mentem statuat, siue animum. Incipit enim penè a simili diuisiōe, quanquā interim ab eo dissentit, & præsertim incorporeoq;, quæ per se mouentur, ratione, Primumq; illud mouens quidem, sed immobile statuit. Nā cum motus dŭtaxat corporeos, pro definitione, quam motui dederat, pertractet, merito nullŭ motum passiuum in substantiis incorporeis probat. Sane motus passiuos naturales, & posteros, ne Plato quidem animo tribuit, quod tam apertum est, ut nemo sit, qui cŏtradicere audeat. Sed quos ille motus tribuerit animæ, ex uerbis eius intelligamus. Gerit quidem, inquit, animus cœlum, terram, mare, mundum suis motibus, quorum nomina sunt uelle, intelligere, curare, cŏsultare, recte, aut falso opinari, tum gaudere, dolere, audere, metuere, diligere, odisse, oīb; deniq; motibus, qui iis cognati, aut primi sunt. Hi secŭdos sibi assumentes corporis motus, omnia ducŭt in augmentum, diminutionem, cŏcretionem, discretionem, & quæ hæc consequŭtur. Aperte hic Plato de corporeis motibus mentionem faciens, quos solos motus Aristotcles uocat, eos

dūtaxat corpori tribuit, animæ uero motus, ut sunt, uelle intelligere, & similia, quæ ipse quoq; Aristoteles concedit animæ, cōmuniori uocabulo motus uocat, cum id in aliis locis, tam ipse, quàm Aristoteles energian, hoc est operationem appellent. uti. n. nominibus licet pro uoluntate scribētis, & præsertim nominibus speciei pro nominibus generis. Quippe operationis species motus est. Nā omnis motus operatio est, sed non omnis operatio est motus, quo fit, ut Plato sæpius alterum pro altero nominet. Quemadmodum Aristotelem quoq; facere uidemus, cū sensum, aut intelligentiam dicit moueri, & pati, quod ipse etiam minus proprie a' se dictum fatetur, cum sensum, & mentis mutationē, aut motum non esse, aut aliud genus esse motus affirmat. sed de his hactenus. Aeternitatem uero, immortalitatē q; animi, cum aliis plerisq; in locis, tum maxime in Phædro, & Phædone Plato demonstrat, ex ipso illius per se motu, & ex principio motus, quod illi tribuit, argumenta deducens, quibus & ingeneratum eum, & incorruptibilē esse declarat. Animus, inquit, in Phædro seipsum mouet, quod autē seipsum mouet, id semper mouetur. Cū. n. semper in se sit, & nusquā se deserat, semper sui simile est, ergo semper se mouet. immortale igitur est. Quo. n. pacto semper moueri posset, quod mortale est? Nā simulac interierit, fiet immotū. Et rursus, Si animus seipsum mouet, principiū omnis motus, ac fontē esse necesse est. quicquid enim mouetur, ab eo, quod ex seipso mouet, motus causam sumit, quod cū principiū motus sit, etiā ingenitū esse oportet. quod enim genitū est, principiū esse non potest. Cū aūt ingenitū sit, incorruptibile etiam esse necesse est. Quippe sententia Aristotelis ingenitū, & incorruptibile conuertuntur. In Phædone autē, cū duplex quæstio sit, Vna, utrum anima corpus antecedat, altera, an post corpus permaneat, prima dubitatio ex iis manifesta fit, quæ ante dicta sunt, & satis quidem, quatenus ad nostrū hoc de Platone institutū pertinet, ut nisi diuinitus animi quoq; in tēpore procreentur, præesse quod immortale permaneat, ostendatur, satis etiam ad homines illos gentiles, apud quos Plato de animorum immortalitate differebat. Nam qui mundū ingenitū, atq; incorruptibilem, & nihil actu infinitum ponit, hunc Platonis sententiā probare de transitione animarum necesse est, si animā hominis esse īmortalē fatet', nec Aristotelē hoc negaturū fuisse existimo, modo, quod equidē reor, immortalē esse hominis animā censuerit, quod nisi hunc teneat animationis modum, nefarium illud amplexetur, necesse est, quem eius expositores, qui præsertim doctiores habiti sunt, Alexāder Aphrodisiensis græcus, & Auerroes Arabs ei manifeste tribuerunt, ut unus, cōmunis' q; sit omnium hominum intellectus. Nos ex fide religionis nostræ omnia rite tuemur, cum principium, finem' q; uniuersi statuamus. At gentiles, qui mundū æternū posuere, fieri non potest, ut hanc Platonis opinionem aspernentur. Sic igitur animam, priorem esse corporibus probat. Quemadmodum uero post corpora maneat, ita ostendit. Cum formas quasdam, quas ideas uocat, esse demonstrasset, earū' q; participatione cætera & esse, & appellari, Tum illud docuit, nullam unq̄ earum, sui contrarii fieri posse particip̄, quippe magnitudinem nunquā fieri posse paruitatem, rerum autem, quę ideis participant, alias esse, quæ contrarii participes sint, ut eam, quæ magnitudinis particeps est, paruitatis quoq; contingit participē esse, uerbi gratia, Simmiam maiorem Socrate, Phædone minorē dici posse, alias, quæ nunquā possint contraria simul capessere. Niuem enim calidam, aut ignem frigidum, dum nix, aut ignis est, fieri non posse, Si quidem qualitates primæ aduenientе contrario facessunt, & pereunt. Ternarius etiam, cum non imparitas sit, sed imparitate participet, nunquā fieri posse, ut uel paritas, uel par efficiatur. Mox addit non modo in contrariis fieri, ut alterutro subeunte, permanere alterū non possit, uerum etiam in iis, quæ quāuis non sint ipsa contraria, semper tamen contraria secum habent. Et enim quæ ternarii idea participant, hæc non solū tria, sed etiā imparia necessario sunt, et nunq̄ paris formā, quę, contraria est, sortiuntur. His itaq; distributis, subiūgit, oportere intelligi animam, non modo, ut formam, siue ideam simplicē, uitam' q; simplicem, cui nihil unq̄ contrarium unde minuatur, uel pereat, accidere possit, sed talē etiam, quæ suam ideam iis cōmunicet, quibus se absq; ullo contrarii consortio iungit, quæ certe eo' tendunt, ut animi īmortalitas seruetur, siue eam per se formā, & uitā simplicem, tanq̄ ideam, ut caliditatē, ac frigiditatē contemperis, siue substantiā uita contentam, quēadmodū ignis sua essentiali caliditate continetur. utrunq; enim de anima dici rectissime potest. Nam si animam afferre corporibus uitam cernimus, profecto' manifestum est, eam contrarium uitæ, hoc est mortem, neq; iis, quæ subierit, corporibus afferre, neq, quod absurdius esset, eā excipere. Itaq; relinqui, ut incorruptibilis, immortalis' q; sit. Colligi etiam id syllogismo potest hoc modo. Formas, quæ ita applicantur subiecto, ut nunquam illi contrariū afferant, semper easdē manere, necesse est. Atqui anima ita corpori

pori applicatur, ut uitæ, qua corpus afficit contrariū, hoc est mortem nunq̄ afferat, animā igit' semper uitam, semper' q; uitæ, nunq̄ mortis participem esse oportet. quemadmodum ternarius imparis semper, paris nunq̄ particeps est, cum ea, quæ complectitur, non modo tria, sed etiam imparia sint. Item quicquid alicui rei aliquid affert, ipsam, cui affert, rem præcedens, contrarii eius, quod affert, impatiens est, at anima corpori, quod natura præcedit, uitam affert, impatiens igitur contrarii eius est, id autem esse mortem constat. Ad hæc cū anima, inter formas connumeretur, quarū participatio nomen etiam earundem recipit, nulla autem earum formarū contrariū patitur, quippe magnitudo, nunq̄ paruitas effici potest, sequitur, ut aía, quæ uita est, nūq̄ mortem patiatur, quæ uitæ contraria est. Ergo anima corporibus exui omnibus inoffensa, immortalis' q; potest. Hi certe Platonis syllogismi sunt, quē obiurgator noster nūquā syllogismo usum fuisse affirmat, quia. s. quæ ipse redigere ad formam nequit, hæc sine syllogismo dici existimat. Paulo quidem lōgius Plato, interdum sua protrahit argumēta, & quasi præparat locis, terminis, propositionibus, syllogismis præuiis, quod demōstraturus est, ante quàm inferat suam conclusionem, uerūtamē, nihil sine summo artificio, exquisitissimis' q; rationibus loquitur, quinetiam ex similitudine, quā anima cū substantia, magis, q̄ cū generatione habet, immortalem esse, pulcherrime ostēdit. Cū enim quæ propria sunt, tū substantiæ, tum generationis enumerasset, & substantiæ quidē diuinitatē, immortalitatē, intelligibilitatē, indissolubilitatē, uniformitatē, identitatē, & perpetuitatē incōmutabilē, ac perseuerantē tribuisset, generationi autem opposita omnia, atq; hominis cōstitutionē diuisisset in corpus & aíam, tandē quærit, utrū similior aía, q̄ corpus substātiæ, rebus' q; indissolubilibus sit, ac tribus mediis similiorē esse aíam ratiocinat', hoc est inuisibili intellectiuo imperio in corpus, & ob eā rē corpore diuturniorē, cōstantiorem' q; ostendit, quē locū Aristoteles imitatus, secūdo libro de anima, quid aía sit, per diuisionē perquirit, atq; definit. Adde, q; cum aíam Plato ab īmobili causa produci affirmet, hīc etiā substantiā eius īmortalē esse demonstrat. Quicquid enim primo ab immobili causa, prouenit, incōmutabilē habere essentiā testatur, Sic enim apud eū creator loqtur. Quæ a' meipso facta sunt, deoq; uitā possunt adæquare. Cōtra uero, quod a' causa mobili est, id mutabile esse necesse est. quod enim immobile est, non per motū, sed suo esse id agit, atq; ita quod producit, sibi familiarius habet, & naturā alterā, quasi comitē constituit. Vnde fit, ut semper illud producat, cum semp sit ipsum, & quod producitur, semper sit, cum semper sit, quod producit. Decimo ēt de Rep. libro habetur, uniuscuiusq; rei, tum bonū esse, tum malū, ac bonū quidē seruare, malum uero corrūpere eā rē, cui utrūq; tribuit'. qppe morbū, qui malū corporis est, corpus corrumpere, sanitatē, quę bonum est, seruare, tum unāquāq; rem suo, nō alieno malo interire. Cibi enim uitium nequaq̄ corpus perimere, nisi morbū in eo cōtraxerit, q̄d ipsius malū est. Atq; ita colligit minime id numerari debere inter ea, quæ pereunt, quod malū habens, quo deprauetur, non dissoluit' ab eo, neq; interiit. Quibus ita positis, aíam dicit habere aliquid mali, quo deprauet', utpote iniuriā, intemperantiā, auaritiā, insciti ā, & reliqua huiusmodi uitia, quæ depraua re quidē animam possunt, nō tamen dissoluere eam, atq; perimere, Ita ut anima non sit, quē admodum morbus, qui malū corporis est, male corpus afficit, demum' q; extinguit, ita ut corpus præterea nō sit. Nec uero corporis morbo, quod malū alienum est perire, inquit, aíam posse, quādo ne deprauari quidē, nisi suopte uitio potest. Ergo nō febre, non dolore, non ipso corporis interitu aíam posse uitiari, nedū interire. Quis enim deteriorē factam esse aíam uel morbo, uel morte dicat, cum contra uideamus corrigi potius, atq; emendari hominū mores, morbis, & cruciatibus corporum. quod si anima, nec alieno malo interit (quod cōmune omniū est) neq; suo, semper sit, necesse est. quod autem semper est, immortale est. animam igitur immortalem esse, manifestum est. In Timæo quoq; diffusius explicatur, productam a' deo aíam esse, tum nostram, tum mundi uniuersi, substātiæ' q;, & uirtutis eius ratio redditur. Qui locus, & si non facile percipitur, tamen ingenii bonitate, & ope scriptorū, qui libros Platonis exposuere, satis intelligi potest. Verum nequis Platonis hoc esse propriū crimē existimet, quod cœlum, & uniuersum mundū animatū, atq; animal esse posuerit, Aristotelem quoq; idem sensisse, & superius dixi, & nunc repeto. Dicit enim cœlum animatum esse, & aíam, & corpus diuinum. Theophrastus quoq; nobilissimus Aristotelis discipulus, aíam esse principium motus, & cœlū esse animatū in libro, quē de cœlo edidit, scribit his uerbis. Nam si diuinum est, & optime degit, animatum est, Nihil enim præclarū esse sine anima potest. Plato igitur, cum substantiam, atq; originem animę a' Deo esse cōmemorat, Ex eiusdem, inquit, & alteri⁹, & ex diuidua, indiuidua' q; natura constituit eam, qui constituit, Quæ certe ita dicit, quoniam rebus sensibilibus,

ac materialibus, quibus & alterum, & diuiduum, cætera' q huiusmodi competunt, longe superi
or anima est. Intelligibilibus uero, & immaterialibus substantiis, quibus idem, & indiuiduum
conueniunt, inferior. Cũ enim uniuersum hoc, in mentẽ, animam, ac corpus distribuatur, me/
dium animæ tribuit locũ, ut neq; instar corporum diuisibilis sit, neq; instar intellectualium sub
stantiarum indiuisibilis, quando non simplicissima est, sed uarias continet uirtutes, & neq; ge/
nerabilis est, modo sensibilium, quæ in tẽpore generabilia, & corruptibilia sunt, neq; ingenera/
bilis, modo intelligibilium, quæ sempiterna sunt, & intra se totũ suum esse, omnino cõplectũ/
tur. Verum ingenerata, & ingenerabilis tẽpore, & incorruptibilis, sua quidem substantia est,
ideo' q quodammodo æterna, cum tamen suas operationes in tempore agat, quemadmodum
Socrates in Phædro, quasi numine quodam (ut Plato inquit) afflatus, eloquitur. Causa tamẽ,
substãtiali' q ab intelligibilibus causis ortu, genitam, & generabilem esse, quod omnium intel/
ligibilium substantiarum cõmune est. Sed proprium animæ, quod infinitudinem entis, haud
uniuersam complectitur, sicuti intelligibiles, sempiternæ' q substantiæ faciunt, sed subinde ma/
nantem recipit semper, quam Plato ipse in politico aduentitiam immortalitatem appellat. Vt
enim naturam corpoream generabilem dicit, quod semper gignitur, & subinde infinitã essen/
di potẽtiam recipit, sic animam generabilem dicit, quod non simul totam infinitudinem entis
possit accipere, sed subinde manãtem recipiat semper, & quemadmodum corpus, cœlũ' q uni
uersum, quanq̃ finitum, tamen mouetur, authore etiam Aristotele, in infinitum a' primo, semp
potentiã, qua semper moueatur, recipiens, nec simul infinitam complectens potentiã, Sic ani/
ma, cum per transitum operetur, & uarie promens alias aliter agat, idcirco tẽporis particeps est.
Omnis enim trãsitiuus motus tempus sibi habet adnexum, nec uniuersam complectitur infini/
tam, potentiam, a` qua semper operatur, sed subinde eam recipit semper. Quocirca, non semp
eodem modo, sed aliãs aliter agit. Quatenus igitur talis anima est, generata, siue generabilis &
nuncupatur, & est. Quid igitur per Deum immortalem fabulæ, quid figmenti in his dictis Pla
tonis animaduertimus, ut aduersarius obstrepit? uel potius quid non optime, & sapientissime
dictum? Si eum cũ Aristotele, cæteris' q gentilibus contulerimus, nam (quod sæpe dixi) Plato/
nem illis dũtaxat cõparamus, non cũ fide, & religione christiana conferendũ censemus, quanq̃
cũ nostris plerunq; cõueniat magis, q̃ Aristoteles, & si in plerisq; etiã discrepet. Quippe de ani/
marum præexistentia eius opinio a` nostra fide prorsus aliena est, quanq̃ a' cęteris gentibus, atq;
ipso Aristotele teneri oporteat. Etenim si omne, quod incorruptibile est (ut ipse etiã Aristote/
les demonstrat) id etiam ingenitum esse oportet, incorruptibilem autem mentẽ hominis esse
Aristoteles existimat. (Malo enim ita de eo sentire, q̃ eos sequi, qui cõtrarium de illo sentiunt,
& eum affirmant mortalem animam opinatum fuisse, quanq̃ doctissimi illi sunt, partim genti
les, partim nostræ religionis uiri,) ergo si incorruptibilem, profecto` etiã ingenitã esse animã fa
teatur, necesse est. Eodem pertinere uidetur, quod in libro de generatione animaliũ dixit, men
tem deforis, posterius' q superuenire. Vterq; igitur prius animam esse, q̃ corpus generetur, cu/
ius anima est, existimat cõtra Christianorũ opiniones, sed uiam, ac modum Platonis, quibus
ex ratione motus ad ostendẽdam animæ immortalitatem usus est, iam uidimus. Nunc uidea/
mus si quis reprehendat, quæ numeris, proportionibus, medietatibus, circulis, rectis lineis, Pla
to animæ tribuit, & siue naturalẽ, siue mathematicam sumpserit lineam, improbet, atq; etiã ma
gnitudinẽ animæ, propter circulum statuere eum existimet. Quæ scilicet ab Aristotele dispu/
tantur aduersus Platonem, quod si quis talis est, uelim animaduertat, non ita Aristotelem reli/
quis Platonis auditoribus ingenio tardiorẽ fuisse, ut quæ tam multi intellexerunt, tenuerũt' q,
& tutati sunt, ea solus uel nõ intellexerit, uel parum probauerit. At certe uir doctus dũtaxat uer
ba, quorum profundiorem sentẽtiam probabat, ad usum cõmunem, uulgarẽq; referens, reprehen
dit, ne quod significare primo aspectu uidebantur, id ita esse putaretur. Quẽadmodũ si quis no
strum reprehẽdere uelit Aristotelem, q̃ deum animal dixerit, aut genituram, quod ille sperma
uocat, generationem, aut uirtutem, substantiam, aut formam, operationem, aut aliud huiusmo
di, ne quod uerba uidentur pręseferre, id parum consyderate aliquis sequatur, sed neq; hæc sine
causa ab Aristotele, nec illa sine ratione a` Platone dicta sunt, licet tamen aduersus hæc & illa
obiicere, si quis auditores suos attentiores reddere uelit, quomodo aut uerborum improprieta
tem uitare, aut sono uocabuli non facile arripi debeant. Quanq̃ nec Aristoteles reprehenden/
dus est, nec Plato, eoq; minus Plato, quo magis ei licuisse uidetur, ad aliũ usum uocabula trãs
ferre, cum de rebus intelligibilibus, & earum causis ageret. Etenim substãtiarum huiusmodi, ut
nullus sermo est, ita nulla uocabulorum haberi proprietas potest, sed si nos loqui de illis aliqd
conamur,

conamur, a` rebus nostris, hoc est naturę uernaculis uerba mutuemur, oportet, puriorib⁹ tamẽ,
quoadeius fieri potest, quales mathematicæ sunt, quæ a` materia prorsus abstrahuntur. Quod
si quis ita esse (ut dicimus) existimat, & nihilo minus fallacibus, captiosis' q rationibus infringe/
re, ac debilitare sapientissimi hominis authoritatẽ nitit̃, hic a` boni uiri officio, lõgissime abest.
Accedit ad hæc, rerum diuinarũ decens occultatio, quas Plato uerbis mathematicis adumbra/
re pulcherrime conatur, quemadmodũ alios quoq; gẽtiles theologos, fabulis alios, alios ænig
matibus, siue allegoriis uidemus feciſſe. quid principes nostræ religionis cõmemorem? quos
quis non uidet quantis uerborum uelaminibus diuinarum rerum præcepta contexerint? Pleni
sunt huiusmodi arcanis libri prophetarũ, plena uetus omnis scriptura sacra, allegoriis scilicet,
suspectionibus, relationibus, translationibus, & tamẽ nemo hanc, nisi impius reprehendit. ne/
mo doctrinam ita opertam, quasi fabellas irridet, sed omnes admirantur, colunt, uenerant̃, p/
pter quod plerique; sapientissimi uiri, sanctissimi' q ecclesiæ doctores, multũ laboris, operæ, stu/
dii, in iis exponendis, consumpserunt. Sic olim Pythagorei philosophi, docere res diuinas sole
bant, sic Plato facere uoluit, non modo Pythagoreos, & ætatis suæ morem secutus, sed etiam
Chaldæos, & Iudæos, quos adierat, & Prophetas e` nostris aliquos uiderat, a` quibus pleraq;
fuerat ectoctus, quæ eodem ritu tradenda suis hominibus cẽsuit. Credendũ est enim doctorib⁹
nostris, qui hæc de Platone prodiderunt. Quo pacto igitur, qui christianam fidem non ficte, ac
simulate, sed uere, constanter' q profitetur, hæc apud Platonem reprehendat, atq; irrideat, quę
in sua religione magnopere probat, & laudat? Ergo q⁹ diuini illi prophetæ rectissime, sanctissi
me' q fecerunt, id a` Platone factum, non modo improbandum non est, sed potius summope/
re laudandum. Cæterum, quid absurdum dici a` Platone uidemus, cum aut circulum, aut rectã
lineam tribuit animæ? Sane` Aristoteles quoq; ita docet, ut anima simplicem rei rationem in
star rectę lineę, ipsum uero cõpositum, instar fractæ iudicet, atq; intelligat, sed Aristoteles in for
ma, rectam potius probat, Plato flexam in circulũ. Id enim uisum est ei conuenientius, quando
intelligentia, quæ se ad materiam flexerit, reuertitur ad se, suamq; naturam, uel tale aliquid re/
petit. Item Aristoteles in materia fractam maluit, Plato rectam, ut transitiuus animæ motus,
idest operatio promenda significaretur, cum eiusmodi motus instar rectæ lineæ, terminos un/
de, & quo habeat sibi præscriptos. Cum' q animæ duplex uiuẽdi ratio sit, una per intelligẽtiã,
altera per opinionem, idcirco Plato duplicẽ circulũ, & duplicem rectam lineã statuit. Primor/
dia item contineri in anima putat, proportione, medietate' q, tum geometrica, tum arithmeti/
ca, aut musica, quibus iustitię munus prodeat, & amicitiæ, societatis' q officia nascantur. Cur
autem harmoniam quandam, atq; concentum animæ concedendum non censeamus, quan/
do sensus ipsos seruari, oblectari, & deliniri sensibilium rerum cõsonantia, & uaria partium cõ/
positione uidemus? At enim aduersarius, quid ueritas habeat, quid' q ex æquo spectari oporte
at, parum attendens, Platonis scripta, ad usum uulgarem accõmodat. Nec unquã potuit audi/
re, quod fuerit sanctissimi doctoris Thomæ Aquinatis de Platone iudicium. Hic libros de ani/
ma Aristotelis exponens, reprobat, inquit, Aristotelęs uerba Platonis. Sed attendendum, non
id improbari, quod Plato senserit, sed quod uerborum consuetudo ostendat, quod ita ab Ari/
stotele fit, nequis propter uerborum improprietatẽ, & profundiorẽ, atq; opertum Platonis ser/
monem, in errorem labatur, cum animam circulum, aut numerum esse audiat. Hæc enim & si
aliter, q̃ sonent, significare uidentur, tamen, ut cautiores essent, qui legerent, placuit cõtra scri
ptum, omissa authoris sententia, differere. Ita hic quoq; uir plane` Peripateticus, nec minus in/
ter doctos sanctissimus, q̃ inter sanctos doctissimus Platonis opinionem probat, quãquã uerba
eius magis accõmodata, ad profundiorem illam, & implicitam uetustatis philosophiam, q̃ ad
simplicem, & perspicuam traditionem intelligat. His ergo, atq; aliis huiusmodi rationibus mo
tus Plato, naturam animæ talem a` creatore Deo factam scribit, quæ innata sibi principia habe
at, & quasi rationes mathematicas, dignæ proportionales ad rerum omnium bonarũ delectũ,
& actum, & effectum. quod si quis male egerit, culpa hominis, qui delegerit, inquit Plato, non
dei est. Hæc, & plura alia longe subtiliora, ratio indicat mathematicarũ rerum, quam Plato re
petens altius rerum causas cõtemplatur, & rebus creatis omnibus tribuit. Exercet etiam inge/
nia auditorum, & mathematicarum disciplinarum ratione ad superiora, intellectu' q difficilli/
ma mentem dirigit, more eorum Pythagoreorũ, qui nihil existimarũt aptius ad insitã in nobis
recordationem diuinarum rerũ, q̃ mathematicas disciplinas. Quo circa his mediis ad illas trã/
seundum censebant, quandoquidem inter res naturales, atq; immateriales locum tenent me/
dium, quippe nec cum materia cõsyderant̃, nec esse sine materia possunt, sed per abstractionẽ

quãdam intellectus ſumuntur. Non hęc pedalis, quæ ſcripta eſt, linea ſumitur, inquit Ariſtoteles, ſed illa, quæ intelligitur expers latitudinis, & pedalis, etiam ſi maior prę ſcripta eſt. Hac uia & Pythagorei omnes, & Plato ad immaterialẽ, diuinam q́ naturã eundũ iudicarũt, & qcunq; aliam aggreditur uiam, hunc magis propitiã ſibi fortunã Plato inquit, optare oportere. Vſus interdum fabula Plato eſt, ſed non more poetarum, quos aperte improbat, & e` ſua Rep. prorſus expellit, uerum id fabularũ genus probare uidetur, quod ad honeſtatẽ ſpectat, & ad uirtutẽ hortatur, ac diuinæ naturæ rationem, figmentis quibuſdã non ineptis modeſtiſſime indicat, plerũq; etiam, quę pala m pronũtiare non decet, quaſi ſubtilioribus quibuſdã uelis obtecta oſtẽdit. Hoc genere quẽadmodum Socrates in conſtituenda republica docet eſſe faciendum, ſapiẽtiſſimus Plato nõnunq̃ utitur, ut rude uulgus, atq; indoctum, facilius percipiat. Diuinam naturam bonorum omnium cauſam eſſe, mali nullius. Eundem præterea ſemper ſibi locum ſeruare, nullam omnino pati mutationem, ueritatis fontem in ſe cõplecti, nihil fraudis cuiquã moliri. Quæ cum ignoraret Platonis obiurgator, quanquam dilucide genera fabularum, apud Macrobium in expoſitione M. Tullii de ſomnio Scipionis, uidere potuerat, figmẽta Platoni, & fabulas obiecit, ſurdus uidelicet, tum ad ea, quæ modo retuli, dicta Platonis, tum ad alia permulta, quę in Timęo, in Parmenide, in Phędone, in Philebo, in Sophiſta, atq; in aliis pleriſq; locis, exquiſitiſſime, perfectiſſime q́ differuit. Sed quid de tranſitu animarũ in brutorũ corpora ad uerſarius dicet? Ad hoc quoq; facilis reſpõſio eſt, & cognita omnib⁹, ſolo aduerſario excepto, qui omnia in deteriorem ſemper accipit partem. Sententia certe Platonis hæc eſt, animã, ſi ex hoc loco intemerata, ac uirtute prædita abierit, ſedem ſupernæ immortalitatis recipere, ubi felix, & diuinitatis compos ſapientior degat, ſin minus, pœnas luere. Pœnis autẽ delegata ſunt, inquit, loca hæc naturæ inferiora, & corpora hominum. Itaq; redit anima, quæ ſede illa ſuperiore digna non eſt, ad generationis labẽ, corpus q́ aliud induit, ut uita altera melius agat, quo poſſit deorum ſedem, unde profecta eſt, purificata repetere. De belluarum autẽ corporibus, reliquiſ q́ huiuſmodi, non modo a` Platone, ſed etiam a` Timæo deterrendi cauſa uulgo proditum fuit, ut homines pœnæ formidine a` uitiis retraherentur, quod aperte Timęus ait in eo libro, quem de mundo, & anima ſcripſit, quẽ poſtea imitatus eſt Plato. Cum enim expoſuiſſet quomodo anima bonis moribus inſtitueretur, addit. Pertinacibus autem proteruis, & obduratis, ſupplicia adhibeantur a` legibus, ac etiã timor uitæ futurę a` ſermone, qui perterreat pœnis ſuperis, inferiſ q́ grauiſſimis, & in deprecabilibus, niſi uirtutem coluerint. Vt enim corpora interdum ægrota in ſalubri aliquo cibo, ſiue medicamento, priſtinæ ualetudini reſtituimus, ſi primo ſalubrib⁹ rebus exhibitis non bene ceſſit, ſic animos ſæpenumero coercemus, retinemus q́ falſo ſermone. Si uero minus obtemperãt, quo quidem in loco neceſſaria eſſe uideo pœnarum genera quædã inaudita, utputa uitioſas animas uaria pro uitiorum ratione induere corpora, & timidi hominis animam muliebri corpori tradi, turpiſſimi dedecoris gratia, homicidæ, ferino ad erumnas, & cruciatus, ſalacis, ſuillo, leuis, atq; ſuperbi, uolucri, otioſi, & ignaui, aquatili. Hęc Timæi uerba ſunt, quibus perſpicue fatetur rem inauditam fingi ad hominum utilitatem, ut metu perculſi abſtineant a` uitiis, uirtuti q́ incũbant. Atqui aduerſarius, qui plane` omnia peruertit, belluas dicit apud Platonem humana anima formari. quod etiam ſi animã hominis belluinum corpus ingredi Plato cõcederet, non tamen ita intelligendum eſſet, ut aduerſarius ſentit. Neq; enim ſi hominis anima bruti induit corpus, conſtitui propterea brutum ex materia, & anima hominis Plato opinatur, ſed animam corpus alienum ſubire, inſinuari q́ ſpiritu imaginario bruti, atq; ita coercitam plecti, & pœnã pendere ſcelerum, nec ullum opus ſuum exercere poſſe, inſtrumentis eius, in quo detruſa eſt, animantis, donec longo temporis curriculo purificata, ad cœleſtem demum digna redeat ſedem. Hoc genus pœnæ, haud inepte a` Platone adiungi poteſt cęteris illis, quas apud inferos eſſe memorat, ignes dico tartareos, fluuios flammiferos, luctificos, triſtifluos, quos ille pyriphlegethontas, cocytos, acherontas uocat. Sequitur alter error aduerſarii. Nam cum Platonem audiuiſſet omnem animam immortalẽ poſuiſſe, Brutorum quoq; animas ab eo immortales cõſtitutas exiſtimat. Etenim quomodo Plato genera animarum diſtribuerit, ut animæ nomen acceperit, nõ ſatis audiuit, uel, ſi audiuit, haud intelleXiſſe ſe ſimulat. Etſi enim Plato, eodem nomine tam bruti, q̃ hominis animam ſæpenumero uocet, de hominis tamen uniuoce, de bruti anima æquiuoce loquitur, nec animas dici brutorum cenſet, ſed uitas quaſdam, & ſimulachra animarum. animæ autem triplex genus eſſe conſtituit, cœleſte, geniale, humanum. Primo generi, omnium rerum ſciẽtiam tribuit, quod in cœleſtibus locat. Secũdo, opinionem rectã, quod in geniis, dæmones enim hoc nomine, latini uocant. Tertio

cant. Tertio generi, ancipitem opinionem, quæ partim recte, partim nõ recte habetur, aſſignat, id hominibus præſcribit. hactenus nomen animæ, in propria ſignificatione diſtribuit. Brutorũ animam (ut modo dixi) uitam quandam appellat, & metaphorice animam, quapropter, cũ animam omnem immortalem eſſe affirmat, nequaq̃ de brutis itelligit, licet hoc ex ipſius Platonis uerbis accipere. quippe in Timæo de anima ſenſitiua, qualis brutorum eſt, ita loquitur. Hi uero initium animæ, quod immortale acceperant, corpus attexuerunt mortale, aſtruxerunt q́ alterũ animæ genus mortale. Poſt hæc, affectus animæ ſenſitiuæ enumerat, deinde, ſenſu autẽ, inquit, rationis experte, omni libidini expoſito temperantes, mortale animæ genus conſtituerũt. Poſtremo in pectore, ac thorace, mortale animæ genus uincire uoluerunt. Quis igitur tam impudens ſit, ut Platonem auſit aſſerere, animam ſenſitiuam, & cum brutis cõmunẽ opinari eſſe immortalẽ, cũ tã ſæpe, tam q́ aperte affirmet eam eſſe mortalem? plura a` Peripateticis contra hæc dici ſolere, non ignoro, ſed argumẽta eorum omnia diſſolui facile poſſunt. Quamobrem, cum ſatis dictum de anima ſit, nunc de prouidentia diſſeramus.

Platonem, Dei prouidentiam non negaſſe.
Platonem, ſacrificaſſe diis, & munera obtuliſſe.
A` Deo initium eſſe ſemper ſumendum.
Platonem ſenſiſſe, poſt mortem præmia bonis, & pœnas malis paratas.
Socratem malignitatem naturę, uirtute, & philoſophia ſuperaſſe.
Difficile eſſe explicare, quid Ariſtoteles de diuina prouidentia ſcripſerit.
Quomodo Alexander Aphrodiſienſis de prouidentia, dei, ex Ariſtotelis ſententia locutus ſit.
Quid reſponderit Alexander interroganti, an prouidentia per ſe ſit, uel per accidens.
Alienum a` diuina natura eſſe, propter hominum ſalutem aliquid agere.
Quid Plato, de Dei prouidentia ſcripſerit.
Cur multi de Dei prouidentia dubitauerint.
Quomodo Plato eos conſolatur, qui ægre ferunt, bonis male eſſe, malis uero bene.
Naturam diuinam, omnia perfectiſſime noſſe, uelle optime omnia a` ſe producere.
Deum, qui uniuerſum mundum regit, partes quoq; neceſſario procurare.
Nullam rem bene agere, qui negligit minima.
De arbitrii libertate.
Platonem cum Dauid propheta quibuſdam in locis conuenire.
Singula ad uniuerſi ſalutem ordinata eſſe.
Iacturam partium, quæ toti conferat, non eſſe iacturam.
Neminem ſibi ſoli eſſe natum, ſed uniuerſo.
Platonicos, hoc maxime obiicere Ariſtoteli, q́ de prouidentia male ſenſerit. **Caput. VIII.**

Prouidentiam aduerſarius ſcribit, omnino negaſſe Platonem, & fato, ac neceſſitate, uniuerſa fieri ſtatuiſſe. Equidem magnam pietatis partem, in diuina prouidentia cõtineri fateor, facile q́ hoc aduerſario concedo, ſed hanc pietatis partem cum tollere Platonem affirmat, aperte mentitur. Plato enim pietatem, his tribus rebus potineri maxime docet, in opinando deos eſſe, prouidere q́ rebus omnibus, & iuſte, ac ſine ulla mutatione, uidere. Sic enim decimo de legibus libro loquitur, Qui in deos peccat, ſiue rẽ impiam uel agit, uel loquitur, aliquod ex his tribus facinus patrat, aut certe eos nõ eſſe exiſtimat, aut eſſe quidem, ſed humanarum rerum nullam curam habere, aut (quod tertiũ eſt) faciles eẽ, qui precibus, ſacrificiis q́ flectantur, atq; mutentur. Qui igitur fieri poteſt, ut Plato, qui eum impietatis reum peragit, qui prouidentiam negat, ipſe diuinam neget eſſe prouidentiam? Nihil profecto` apud eum reperies, quod facinus hoc affirmet. Nec uero fato, aut neceſſitate agi omnia, uel factis unquam, uel dictis oſtendit, quin & diis munera obtulit, & ſacrificiis eos placauit, q́ ei ab aduerſario obiicitur. familiaribus, quæ uiderentur profutura, conſuluit, ſuam q; ipſe ad ea, quę agenda probaret, operam præſtitit. precibus quoq;, non modo ipſe a` diis, quod optabat, petere conſuecuit, uerũetiam cæteris, ut idem facerent, ſuadere. Itaq; Timæus apud eũ de rebus, quas tractandas propoſuerat, dicturus, precat deos, ut ſibi adſint, quo ex ſententia, uolũtate q́ eorũ agere poſſit, id q́ non ſemel tantum, ſed bis etiã facit. Admonet præterea, ut ſiue parum aliquod, ſiue magnũ opus aggredimur, a` Deo ſemper initium ſumamus. Et in legibus quidẽ ſuis, cum de diis agere ſtatuiſſet, Age, inquit, ſi unquã uocandus eſt Deus, nunc maxime auxi-

lium eius implorandum est. omni igitur studio, deorum opem quæramus, quorum res agitur, siquidem deos esse, demonstrare instituimus. Ad hæc homines, quorum uita scelerata fuerit, suppliciis, & pœnis obnoxios ostendit. Contra uero, qui recte, & cũ uirtute uixerint, iis beatorum insulas, & Elysios campos, & sapientium uirorum societatem, & beatorũ, uel potius deorum felicissimum consortium pollicetur. Nec uero Socratis præceptoris sui sententiam ignorabat, quem cum Zopyrus, qui se naturam cuiusq; ex forma perspicere profitebatur, multis ingenium uitiis iudicasset, propterea q; a` cęteris, qui illa in Socrate uitia non cognoscerent, derisui haberetur, solus ipse Socrates laudauit. Nolite mirari, inquiens, uere enim Zopyrus iudicauit, talis q; essem profecto`, nisi ratione, & præceptis philosophiæ, naturã superassem. Patet igitur, non omnia fato subiecisse Platonem, nec fieri necessitate omnia uoluisse. Maxime enim inter se distant, fatalis necessitas, & libertas arbitrii, quam semper tueri conatus est Plato. Et quidem in Gorgia effœminati animi, & ignauæ mulierculæ esse dixit, nõ credere fatum posse deuitari, quod si uitari ab homine fatum posse affirmat, iniusta profecto` est obiurgatoris reprehensio, hoc & si plane` manifestum est, tamen quid Plato de diuina prouidentia, & fato senserit, explicare decreui, ut non modo opinio eius, sed etiam ratio, cur prouidentiam cum fato cõiunxerit, intelligatur, quo in loco, quid Aristoteles de eisdem rebus senserit iudicare difficile ẽ. Nihil enim tale ab eo scriptum legitur (ut Alexãder Aphrodisiẽsis testatur,) qui librorum eius diligentissimus indagator fuit. Hic, cum de prouidentia differendum esset, difficilem sibi eam materiam esse dixit, quod nihil de ea certi ab Aristotele cognitum haberet. Nec ipse dũtaxat, plures q; alii gentiles, sed etiam ex nostris pleriq; doctores sancti, Aristotelem, prouidentiã dei tollere putauerunt, ob ea fortasse uerba, quibus duodecimo de rebus diuinis libro usus est, per quæ diuinam intelligentiam a` rebus humanis, naturalibus q; excludit, nihil enim ex iis a` mente diuina intelligi posse affirmat, cum summa sit, & diuinitatis ratione suprema, ac proinde se solam intelligat. Nam si aliud intelligeret, moueri profecto`, necesse esset, in deterius q; mutari, quod si humana nequaq; intelligit, ne prouidere quidem his posse, dicendum est. Nemo enim ea curare potest, quæ ignorat. Verum, quid ex sententia Aristotelis Alexander dicere uideat, exponam, ut latini homines, qui græcos libros non legerint, intelligere possint, & iudicare. hic cum de prouidentia iuxta opinionem Aristotelis scribere statuisset, primum de incorporea, immateriali q; substantia, & forma, quæ semper intelligit, consyderat, quam proprie mentẽ agentem, & oĩum primũ, authore Aristotele uocat. Mox, cũ de diuino (sic enim appellat) & uolubili corpore, atq; animato, & per animam mobili differuisset, appetitu quidẽ, id moueri dicit, sed non appetitu corporis alicuius, nullum siquidẽ corpus, aut prius cœlo, aut nobilius esse, sed primæ, de qua dictũ est, & sempiternæ, immobilis q; substantiæ, nec uero, ut quicquã ab ea accipiat, appetere, sed ut quãsimillimũ illi fiat. hoc autẽ esse, ut eadẽ motus æternitate moueatur. qeti enim quodãmodo similem esse cœli cõuersionem, quãdo per eadẽ, eodẽ q; modo agitur, semp qua una, & simplici conuersione primũ ipsum corpus moueri, tum septẽ sphæras illi subiectas duplici motu agitari, altero suo, scilicet per appetitum, quo mouentur appetentes quãdam certam substantiam, ut prima, altero, alieno uidelicet, quo a` prima circunferuntur, Cuius duplicis motus causam esse, quod præter diuinum illud, atq; æternum corpus esse alterum oportet in generatione, ac corruptione positum, quod nisi uario superioris corporis motu regatur, æternum sua specie manere non possit. Hactenus prouidentiæ propriæ dictum, nullum esse locum fatetur, sed rebus deinceps generabilib⁹, & corruptibilibus, tantũmodo eam perficit, hæc cum ita sint, inquit, siquis prouideri dicit, quoties aliquid, propter aliquid, & ab aliquo, quocunq; modo mutatur, mouetur q; sic porro` omnis corporea substãtia tam superior, & ęterna, quàm inferior, & generationi, corruptioni q; obnoxia, a` prima substantia prouidetur, quæ sempiterna, immortalis, incorporea est. hic nullam substantiam intelligibilem, & immaterialem prouideri, ne improprie quidem dicta prouidentia existimat. post hæc addit. At siquis ea solum prouideri dicit, quorum gratia id, quod prouidere dicitur, mouetur, & fungitur aliquibus operationibus suo motu, Ita corpus lunæ subiectum unum, ac solum sententia Aristotelis erit, cui prouideatur. Hoc autem est corpus materiale, & generationi, corruptioni q; expositum. quoniã mutationis eius ordinatæ, æternæ q; secundum speciem perseuerationis causa moueri motu secundo statuitur sphęras septem, quæ post primam, quæ firmamentum dicitur, dispositæ sunt. Cũ enim rebus, quæ generantur, & corrumpuntur, uarius motus deberetur, fieri non poterat, ut eodem modo diuinis corporibus constitutis, simul, & generationis, & corruptionis ordinatę causa iis rebus probaretur, quibus generatione scilicet, & corruptione, ad hunc modum uicissim

succedentibus,

succedentibus, æterna hæc secundum speciem manent, quandoquidem uarius illis motus semper seruatur. Idem alibi interrogatus, utrum præcipue, & per se, an per accidens, secũdum Aristotelis sententiam, prouidentia sit, neq; per se, respondit, neq; per accidens. Est enim per se prouidere, inquit, cum quispiam spectans commoditatem eius, cui prospicit, operatur, & agit, eius commoditatis gratia, ea quibus consecuturum se id, quod spectat, existimat, finem sibi statuens actionum suarum commoditatem eius, cui dat operam, quod quidem diis non conuenit. Talem enim diuinitus prouidentiam exhibendam rebus generationi, corruptioni q; obnoxiis fateri, deosq; arbitrari actionibus fungi suis propter mortalium salutem, a` diuina natura prorsus alienum est. Perinde enim hoc esset, ac siquis diceret, liberos, & dominos seruorum suorũ gratia esse, & suis idcirco officiis fungi, ut serui incolumes, fortunati q; agere uitam possint. Atqui alium quoq; modum prouidendi, expositurum se, secundum Aristotelis opinionem pollicetur. utrum id fecerit, nescio. Nullam enim aliam prouidendi rationem, scriptam ab eo legimus, nisi, quatenus hoc loco tetigit, inter modum per accidens, & per se, esse alium modũ, cum quispiam agens alterius gratia, sequatur, ut alteri prosit, id q; ipse, qui agit, sciat, ac etiã uelit. In hoc fortassis, diuinæ prouidentiæ rationẽ constituit, sed parum digne. quandoquidem, tantum dei beneficium rei superuacuæ ascribendum censet. Idem alibi, perspicue negat eam, quam nos in præsentia quærimus, prouidentiam. Nam si mundus, inquit, natura sua æternus est, Mundi autem essentia, non nisi certo ordine constat, sequitur, ut ordinem etiam ipsum, natura sua possideat. Quod si ita est, nõ eget mũdus, uel ad suã essentiã, uel ad eum, quem habet ordinem, altero, qui prouideat. Adde, quod omne, quod ꝓuidet, uel, ut sit, aliquid prouidet, uel ut bene sit. At mũdus, neq; ut sit, neq; ut bene sit, indiget aliquo, qui prouideat. Ergo a` nemine dicẽdũ ẽ, mũdũ ꝓuideri, an ipse quidẽ mundus uniuersus non eget altero, qui ꝓuideat, neq; ut sit, neq; ut bene sit? ꝓuidentia aũt, quæ in ipso desyderat, proficiscit a` parte eiusdẽ, mũdi ad partẽ, ita ut pars ꝓuideat, ps; ꝓuideat. Pars. n. ei⁹ corpea, quæ ingẽita, & incorruptibilis est, suaq; natura, animaq; ordinata, suum q; motum exercens, appetitu imitandi primi dei, hæc nihil alterius indiget, qui prouideat, cũ suapte natura perfecte & sit, & bene sit. Pars aũt, quæ generabilis, & corruptibilis est, atq; aliunde adiumẽto, egens, ut & sit, & æterna secũdũ speciem sit, per ordinatã apte mutationẽ, hæc est, quæ ꝓuidet a` motu ordinato, certo q; diuinæ partis mũdi respectu, & regit, & gubernat. Ita enim pars mortalis ordinẽ, cuius particeps est, cõsequit, & quoad eius fieri potest, secũdum speciẽ, seruat immortalitatẽ, hæc, atq; his multa similia, Alexãder ex sententia, ut ipse inqt, Aristotelis de ꝓuidentia tradit, in quibus quinq; animaduertenda sunt. Primũ, nullã oĩno prouidẽtiam rerũ intelligibilium, et imaterialiũ poni, uel actiuã, uel passiuã. Secũdũ cœlum, & uniuersum hũc mũdum, quem deũ æternũ, ingenitũ, incorruptibilẽ opinat nulla, uel ut sit, uel ut bene sit, ꝓuidentia egere. Tertiũ, quod ex dictis sequi uidetur, mundum nullam causam efficiẽtem aliũde habere, siquidẽ neq; ut sit aliquo egere, qui prouideat. Quartũ, dũtaxat generabiliũ, & corruptibiliũ rerũ, quo ad speciem earũ pertinet, ꝓuidentiã haberi. Quintũ, atq; postremũ, ne hanc qdem prouidentiã præcipue, atq; per se, sed ꝓsequẽter, atq; per accidens fieri, quãdo operationẽ deorum ad alium sensum pertinẽtẽ, hęc cõsequitur, quanquã nõ præter eorũ uolũtatẽ. Hæc utrũ religioni nostræ, & fidei christianæ consentanea sint, ut ad uersarius optaret, iudicẽt iam qui Aristotelis opinionẽ auide perceperũt. Quæ enim Alexãder tradit, non secus, q; si ab Aristotele acciperemus, iudicãda sunt, cum nemo omniũ sit, qui libros Aristotelis uel diligẽtius indagarit, uel exquisitius, ac certius exposuerit. Plato uero, quid de diuina ꝓuidentia, cum aliis pluribus in locis, tum duodecimo de republica libro scripserit, & q; digna sua sapientia, & nostræ religioni cõuenientia illa sint, audite quæso breuiter a` me nũc, latissime ab illo, siquãdo libebit, libros eius in manus sumere, atq; perlegere. Fuerũt certe nõnulli, q & ꝓfi deũ qdẽ esse cõfessi sunt, utrũ tamen humanarũ rerũ curam habeat, uiri sunt dubitare. Cuius rei causa est, q homines plerũq; uident, impios, sceleratos, facinorosos, fortunæ benignitatẽ experiri, &, ut ipsi putãt, felices esse, uidelicet quia diuitiis affluũt, imperia obtinẽt, recta uaㅣletudine fruunt, ad ultimã senectutẽ ꝓueniũt, liberos, summis functos honoribus, hęredes sibi relinquunt. Cõtra uero, optimos, atq; sanctissimos uiros, inopes, afflictos, calamitosos, ægritudinib⁹ debilitatos, acerbæ, atq; ĩmaturæ morti ꝓpinquos, nullos sibi liberos, uel abiectos eos, atq; ignobiles relniq̃re, et qd oĩum grauissimũ, ac molestissimũ ẽ, uexari ĩpune ab ĩpiis tyrãnis, dilacerari, excruciari, opprimi. Hęc itaq; cernẽtes, & sæpenumero etiã experti dolẽt, ꝓturbant, angunt, decidunt animis, atq; succumbũt, deumq; nulla erga humanum genus charitate teneri existimant, nulla prouidentia mortalium rebus consulere, nullum uirtuti meritum, nullam sce-

leri pœnam ſtatuere, ob eam cauſam, nullam omnino eſſe prouidentiam rentur, & omnia inſta
bili quadam fortunę temeritate uolutari. Hos igitur, cum admonere erroris ſui, & ad meliorem
frugem trahere uir ſapientiſſimus uellet, Primum ea, quæ de deorum bonitate, de prudẽtia, de
fortitudine, de temperantia, de omni genere uirtutis, tum de uitiis etiam, & rebus turpibus di
cta ab eo fuerant, repetit. Quibus ita poſitis, cum rerum turpiũ authores interdũ homines ſint,
honeſtarum ſemper dii, negligentia, odio, deſidia, uoluptate, quæ uitii partes ſunt, uacare de
os oſtendit. Et quia, qui ſuis rebus non conſulunt, hac parte uitii peccant, ideo qui uacare hoc
uitio uolunt, ſuis conſulant, neceſſe eſt, & omnibus tam leuioribus, q̃ grauioribus rebus proui
deãt. Nam ſiquis illos (loquar enim uerbis Platonis) prouidere negat rebus humanis, certe ita
euenire neceſſe eſt, fateantur, uel quia nolunt, uel quia nequeunt, uel quia officium ignorant,
primum'q; bipartito diſtinguitur, aut enim ideo nolunt, quia uoluptatibus, & turpi otio dediti
id negligunt, aut ob uilem rerum, atque abiectam conditionem aſpernantur, quaſi curam tan
torum principum indignum ſit, ad regulam naturæ deſcendere. Atqui diuinam naturam co
gnoſcere quæq; exquiſitiſſime, poſſe ualidiſſime, uelle optime, & quæq; ex ſe producere, latiſ
ſime a` Platone demonſtratum eſt. Ergo dii, nec ignorant officium eſſe ſuum, ut iis, quæ pro
duxerunt, & quaſi domum quandam, atque familiam ſibi conſtituerunt, prouideant, neque
non poſſunt, nihil enim diuinam ſuperat facultatem, & qui produxerunt, quod maius eſt, ii
dem prouidere etiam poſſunt, quod eſt longe minus, neque nolunt, ſiquidem non uolupta
te, ſiue ignauia negligunt, quaſi ueternoſi quidam, & ad nullius rei uſum accommodati, nec
rerum naturæ paruitatem aſpernantur. Quippe homo, ſummum inter omnia naturæ anima
tia locum tenet, & naturæ ſuæ nobilitate cũcta excellens mentis ſuæ iudicio deum cognoſcit,
& colit. Quapropter, merito curam, charitatem, gratiam, conſequi apud deum, dignus eſt.
Tum ſi Deus mundum uniuerſum tuetur, & curat, partibus etiam conſulat, oportet. Ita enim
natura comparatum eſt, ut bene eſſe uniuerſo non poſſit, niſi partes etiam ſint recte diſpo
ſitæ. Non medicus, non gubernator nauis, non dux exercitus, non paterfamilias, non re
ctor, moderator'q; reipublicæ, non quiuis alius ratione, conſilio'q; aliquid agens, grauiora
negotia adminiſtrat, leuiora contemnit, ſed tum demum ſuo quiſq; officio fungi arbitratur,
cum ſingulis ſtudio, & diligentia, ut cuiuſq; ratio poſcit, incumbit. quod ſi homines ne leuio
ra quidem prætereunt, profecto` nec deos exiſtimandum eſt exigua quæq;, ac minima negli
gere. Neq; uero animis laborant, aut a` beatiſſima, quam degant, uita, declinare uidentur, cũ
munere diuinæ prouidentiæ funguntur. Nam difficultates, quæ hominibus in adminiſtran
dis rebus ſuis occurrunt, & non mediocres ſæpe dubitationes afferunt, ita ut poſt longam,
diuturnam'q; cogitationem, uix quid commodius ſit, ſtatuere aliquando poſſint, in diis non
ſunt. Omnia apud eos facilia ſunt, nulla illic dubitatio, nulla difficultas. agũt ſemper, quę ſci
unt meliora eſſe, quippe omnium rerum cognitionem habent, quando & creatores omnium
ſunt, & ipſi ſeſe intelligunt, & ad ſe uertunt. Non exitum rerum ſpectant, non ſedulo nego
tiis, ut nos facimus, incumbunt, donec finis ſequatur, ſed ut author reipublicę conſtituendæ, cõ
ditis, ac promulgatis legibus, quæ quid cuiq; tribuendum ſit, iubent, & negotio omni magiſtra
tibus delegato, quieſcit, ſic deus, qui hanc mundi compagem, & genus hominum cõdidit, lon
ge quidẽ dignius, cum omnẽ actionum noſtrarũ rationẽ animo proficiſci, & partim uirtutibus,
partim uitiis ſuperare perſpexiſſet, adhibuit curam, ubi, & quomodo quæq; pars poſita, uirtutẽ
uitio ſuperiorem facillime exhiberet, & qualis, quę'q; facta, quẽ locum reciperet, quã ſedẽ, quã
iuris actionem mereret. Morũ aũt, officiorum'q; cauſa uolũtatibus hominum dedit, atq; ar
bitrium inſtituit liberum, ſcilicet boni, mali'ue authorẽ, utcũq; ſponte elegerit. Nõ enim inſtar
tabellę, in qua nihil ſit ſcriptum, animã Plato cõſtituit. Siquidẽ, hac ratione libertas arbitrii tol
leretur, ſed ita, ut a` primo rerũ obtuitu, poſſit ipſa ſuo actiuo principio aſſentiri obiectis, & utri
parti maluerit hærere, ſic'q; in ea facultas ſit eligendi, ſeu uirtutem uoluerit, ſeu uitiũ. Immutã
tur igitur ſua ſponte, quæ uim hanc animæ poſſident, cum intra ſe cauſam habeãt, quare mutẽ
tur, immutata'q; tẽdũt fatali ordine, atq; lege, uel ad locum ſuperum, honeſtum, & felicem, uel
ad manes, & loca infera, utcũq; pro uirtute, aut uitio digni fuerint. Atq; hæc iuſtitia eſt deorum
ſuperum, quam nemo unquam uitare poteſt. Nec eſt quiſquã, uel humilitate ſua ita humi defi
xus, uel excellentia ita in cœlum erectus, ut eã diffugere potens ſit. Vos, qui Deos humana cu
rare minime, putatis, ſic habetote. Nullum locum diis immortalibus incognitum, nullum inex
ploratum eſſe. quod ſiue hic mãſeritis, ſiue profundiſſimas terræ cauernas ſubieritis, ſiue aliud
quoduis diffugium, atq; latibulum quæſieritis, haudquaquam latere poteritis diuinum illum
oculum,

oculum, æternum, atq; peruigilẽ, nec pœnas uobis iuſte debitas euitare. Hæc Plato iiſdem fere
uerbis, qbus Dauid noſter diuinus propheta locutus eſt. Quo ibo a` ſpiritu tuo, & quo a` facie
tua fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades. Quid igitur ab
ore hominis gentilis accipi poſſet, ad noſtram religionem, accõmodatius? Quid ea præſertim
ætate dici potuiſſet præſtantius, atq; diuiniusʔ Nã cũ cæteri deos immortales ſua dũtaxat cura
re, res uero humanas, ui quadã naturæ regi, gubernari'q; exiſtimẽt, quod crimẽ etiã Peripateti
cis obiicit, ſolus Plato, nõ aliter fere, q̃ noſtræ religionis doctores fecerint, loq de ꝓuidẽtia ui
det. Improbo, inqt, hoĩum cõmoda, proborũ'q; incõmoda, qũo poſſunt opinionẽ prouiden
tiæ iuſtã, intemeratã'q; infringere? qñ primum nulla res humana dici ꝓprie bona, aut noſtra po
teſt, niſi quæ in noſtra poteſtate ꝓſtituta ſit. Tũ ſingula ordiata ſunt ad ſalutẽ, pulchritudinẽ'q;
uniuerſi, ex quo fieri põt, ut pars uario modo faciat, aut patiat. Quoties id pro totius cõmodo
fit, cuius cura apud deũ præcipua eſt, partibus aũt ſingulis ſinguli rectores, & quaſi tutores de
legati ſunt, q oĩa ad unũ finẽ dirigant, hoc eſt ſalutẽ uniuerſi, Ita. n. partibus quoq; ſimul cum
toto ꝓſulit, nec iactura huius, aut illius particulæ facere põt, ne partibus bene ſit, cum toti opti
me cedat. Finis tamẽ, ut dictũ eſt, ſalus eſt, & cõſeruatio totius, & pars quæq; quãtacũq; eſt, eò
ſpectat, ut ſeruet uniuerſum. Siqs ergo fortunæ aduerſitatẽ cõquerit, meminerit, ſe non ſibi ſo
lum natũ eſſe, ſed reꝑ uniuerſitati, immo potius illi, q̃ ſibi, naturá'q; ita cõparatum eſſe, ut quæ
nobis incõmoda accidũt, hæc uniuerſo cõmoda ſint, quod ortus noſtri præcipuam ſibi partem
merito uendicat. Itaq; æquo, ac tranqllo animo ſua incõmoda ferat, ne cũ Deo pugnare, more
illorum gigantũ, uideat. Cõmoda aũt improborum hominũ, non magis præſenti ſolatio, q̃ fu
turo dolori aſcribenda ſunt. Quæ enim uel fortunæ facilitate, uel aliqua induſtria poſſedere, mi
ſerabili ſæpe exitu amittũt, nec diffugiũt pœnas illas, quas diuina ꝓuidẽtia comites, & quaſi ſa
tellites quoſdã, atq; lictores ſecũ habens, oĩa perluſtrat. Patitur qdem ſæpenumero diuina ꝓui
dentia, plura improboꝝ hominũ cõmoda, ſic enim agi neceſſe eſt, ne quod uniuerſo ſancitum
a` Deo, atq; decretũ eſt, irritũ fiat, & quaſi improbet, quod optime ꝓſtitutũ fuit, ſed repẽdit tan
dem fatali neceſſitate primũ bonũ ultimo malo, & quo plenius bonum præceſſit, eo grauiori
ſupplicio compenſat. Nihil igitur a` deo negligit, nihil fortunę temeritati relinquit, ſed oĩa di
uina prouidẽtia gubernant. Hæc ſunt, quæ Plato de ꝓuidentia diſſeruit. Aduerſarius uero tan
tum uiꝝ maledictis inceſſere non erubeſcit, quaſi prouidẽtiam negarit, & Ariſtotelem ita lau
dare, quaſi non ſecus de ea ſenſerit, q̃ noſtra religio. Atqui Platonici illud in primis Ariſtoteli
obiicere cõſueuerunt, ꝙ male de prouidẽtia iudicauerit, qua in re, dum Ariſtotelem tueri Peri
patetici uolunt, non audent dicere, Platonem prouidẽtiam negaſſe. Quis enim in re tam aper
ta mẽtiri auſit? ſed Ariſtotelem, modo quodam, poſuiſſe prouidẽtiam conant oſtẽdere. Quip
pe Alexander Peripateticoꝝ facile poſt Ariſtotelẽ princeps ita loquit. Conabor oſtẽdere eos,
qui Platonis diſciplinam ſequuntur, ſibiq; ꝑſuaſum habent, nihil ab Ariſtotele de prouidẽtia
dici, parũ explorate de hoc philoſopho iudicare, & nihilo minus obiurgator noſter, quaſi oĩbꝰ
doctior ſit, Platonẽ, nec dixiſſe quicq̃ de prouidẽtia, nec eam probaſſe contẽdit, & clamat.

Quomodo Plato, de fato locutus ſit.
Voluntatem humanam liberam eſſe, & neceſſitati fati minime ſubiacere.
Chaldæos, omnia ſtellarum motibus tribuere.
Libertatem arbitrii noſtri potius eſſe ſeruitutem.
Quam poteſtatem habeant ſuperiora in corpora humana.
Pulcherrima ſententia Iamblichi Platonici de duabus animis.
Platonem, duobus modis accipere prouidentiam.
Pulcherrima Procli ſnía, quomodo deus intelligat, & quod diuina cognitio neceſſaria nõ tol
lit rebus contingentiam, & propriam naturam.
Ariſtotelem nomine quidem fati uſum, ſed quid ipſum ſit, non dixiſſe.
Concordiam partium mundi cauſam eſſe, quod & locis, & temporibus diuerſis eadem ſæpe
contingant. Caput IX.

Maxime uero auget calumniam ſuam, cum Platonem de fato reprehendit, quaſi fa
tali neceſſitate fieri cuncta uoluerit. Enimuero Platonem fatum ponere non diffi
teor, quemadmodum etiam Ariſtotelem facere manifeſtum eſt. Neuter tamen eo
rum, ita de fato ſentit, quaſi omnia neceſſario fieri uelint, ſed locum poteſtati no

ſtræ ampliſſimum relinquũt, permultaq; eſſe, quæ fieri poſſint, arbitrantur, nulla fati neceſſitate obſtante. hinc poſſibilis, contingentisq; nomen uſurpatum eſt. hinc honores, præmia, merita iis, qui uirtuti operam dederint, proponunt. Contra uero, iis, qui uitam improbe egerint, cõtumelias, damna, ſupplicia, quibus rebus refertum eſt opus Platonis, quod de legibus luculentiſſime ſcripſit. Vult enim eum, qui ultro peccarit, nulla neceſſitate actum peccaſſe. Alioquin, quo pacto pœna afficiendus eſſet, qui aliunde cogeretur ad peccandum? De conſilio etiam capiendo, plura præcipit, ut dictum iam eſt, & precibus, uotisq; locum tribuit, quibus deus placatur, conciliatur, inuitatur, quapropter liberum ſeruatur arbitrium, & poteſtas uolendi, nolendi ue non tollitur. Priuationi uero accidenti fortunæ, caſui, cauſam in rebus materialibus tribuit. At in rebus diuinis, intelligibilibus, immaterialibus, & perpetua illa æternarum, & immutabilium cauſarum, & rerum ſerie, in ratione etiam naturæ uniuerſali. qua ſemper eodem modo quæcunq; proueniunt, tum in perfecto, atq; ordinato adminiſtrandi modo, & lege diuina, qua optime omnia, & pro ſua natura abſolute ſeruantur, atque reguntur. In his inquam, ſi fatum quis eſſe dixerit, abutens nomine, quamuis ſupra omne fatum ſit, nequaquam ab utriuſq; philoſophi ſententia diſcedet. Hanc tamen rerum diſpoſitionem Plato Adraſtiam appellare ſolet in ſuperioribus, intelligibilibusq; ſubſtantiis, ac etiam legem Adraſtiæ, ut in Phædro, neceſſitatem autem in intellectualibus, & matrem parcarum, ut in libris de Republica. Himarmenen uero, hoc eſt fatum, in naturalibus, ſenſibilibusq;, ut in politico, Protagora, Timæo. In hac tripartita rerum ratione, omnis natura conſumitur, primaq; parte intelligibili, ſecũda intellectuali, tertia naturali continetur. Extrema quoq; habet, & medium, atq; ordo his datus, & per cuncta diſcurrens, in intelligibilibus quidem omnino, inſenſibilibus uero, quoad eius capere poſſunt, immutabilis, & ineuitabilis permanet. Vnde a rerum ineuitabili ordine, Adraſtia nomen accepit. Neceſſarius etiam hic ordo eſt, ſed non, ut talis neceſſitas ſit, quæ omnia ſuperet, & quaſi per uim trahat, adimatq; uitæ noſtræ libertatem arbitrii, & poteſtati illi noſtræ aduerſetur ex ſe promptæ, & mobili. Non ſic Plato cenſet, ſed legem quandam diuinam eſſe arbitratꝰ innatam omnibus, quam legem Adraſtiæ tribuit in Phædro, cum inquit. Lex Adraſtiæ eſt, ut quæcunq; anima comes deorum perſpexerit aliquid ueritatis, hæc ad alterum uſq; circuitum inoffenſa inſiſtat, & ſi ſemper id agere poteſt, ſemper manet inoffenſa, Sed in politico, Saturno eam legem aſcribere uidetur, cum dicit, Lex erat Saturni temporibus, quæ adhuc apud Deos eſt, Ioui in legibus dat, ut hoſpes ille Athenienſis loquitur, hunc iuſtitia ſequitur, uindex eorũ, qui legem diuinam præuaricati fuerunt, Fato aſſignat in Timæo, cum ait, Leges q; his fatales aperuit. Minime igitur Plato uidetur a prouidentiæ ratione diſcedere, cum hanc legis rationẽ docet optimo ordine diſtributam, ſtabilem, indiſſolubilem, quantum ſubiectarum rerum ratio patitur, quæ rebus indeterminatis terminum, inordinatis ordinem affert, Sicuti Boetius quoq; libro de conſolatione, ex Platonis ſententia, de fato ſcribens, bifariam diſtribuit. Nam de exqſita rerum intelligibilium, diuinarumq; diſpoſitione differens, quæ ex principiis prouidentiæ immobilibus proficiſcitur, eam immobilem eſſe refert. Contra uero de ea agens, quæ inde ad nos profluit, Fatum eſſe diſpoſitionem confirmat, rebus mobilibus inhærentem, per quam prouidentia ſuo ordine, quæq; connectat. Itaq; inter fatum, & prouidentiam, quid interſit, non poteſt, ſed ratione diſtingui. Adraſtiam neceſſitatẽ parcas, quibus nomina Clotho, Lacheſis, Atropos, poetarum etiam libri nominant. Sed quid quodq; eorum ſit, & quem uſum præbeat fato, aut qua ratione eidem iungatur, explicare, hoc loco, nõ eſt neceſſe, niſi hoc ſolum de parcis, ne eas quidem neceſſitatem omnino rebus humanis afferre, quanquam enim uim quandã ineuitabilem habere uideantur, ut apud Homerum eſt.

Mortalis nemo fugiet decreta ſororum,
Improbus, atq; probus debent ſua corpora morti.

Nec ipſe tñ uim, & neceſſitatem ineuitabilẽ inferunt, qd̃ idem Homerus alio loco, fateri uidet. Ne contra Parcas manes trudaris ad imos. Fatũ autẽ, de quo nunc agimus, Plato in Timæo naturam quandam de creatore pendẽtem eſſe dicit. poſtq̃ enim uniuerſi naturã, & aſas hoſium ꝓductas ætheriis uehiculis iũctas expoſuit, tũ leges iis aperiri fatales narrat, ſeriẽ ſcilicet, atq; ordinẽ reꝝ, quem creator ꝓſtituit, atq; cõſeruat, neq; uero animas ipſas, quatenus animæ ſunt, his legibus obtemperare fas eſt. Præſtantiores enim ſunt, quãdiu mentis ratione uiuunt, & prouidentiæ lumine apud ſummum deum fruuntur, ſed corporea uehiculorum natura, & ſorte, qua ad colendas, gubernandas q; terrę partes ducuntur, fato uulgari ſubiiciuntur. Quamobrem nõ ante quam uehicula ſibi iuncta acceperint, ſed poſt audiũt leges illas fatales, quibus corporum

ſtatum, &

ſtatum, & gubernatiõem ſortiuntur. Plato igitur naturalem cœleſtium corporum reuolutionẽ primam tribuit fato, tum ipſorum corporum diſpoſitionem, quorum eiuſmodi motus propriꝰ eſt, eodem refert, atq; etiam animas, quæ ad generationem deſcenderint, Quam ſententiam apertius in politico exponit. Cũ mũdum uoluebat, inquit, fatum, innatusq; appetitus, Vbi certe fatum id uocat, quod propinquum res ſenſibiles mouet, idemq; de prouidentia pendet diuina, plures etiam ex poſterioribus, & maxime, qui aſtrologiæ operam dederunt, Chaldæos, atq; Aegyptios ſecuti, hoc idem fatum eſſe declarant, ſiquidem aſtrorum diſpoſitionem, fatalem dicunt, qua quiſpiam, uel conceptus, uel natus extiterit. Chaldæi enim, ut Philo, de quo ſupra mentionem fecimus, narrat, aſtrologiæ ſtudioſiſſimi, omnia ſtellarum motibus ſubiecerunt, eorumq; modo, & genere, cuncta, quæ mundus complectitur, geri, atq; ſeruari putauere, ſed Plato diligentius rem hanc rimari uidetur, quandoquidem nõ modo cauſam cœlo tribuit, uerum etiam ipſum cœlum ad diuinam prouidentiam refert. ut inde depẽdeat. Quippe in eodem politico inquit, rerum omnium opificem, gubernatorem q; poſt rerum omnium abſolutionẽ, generationem q; animarum, quaſi claui gubernaculo dimiſſo ad ſuæ excellentiæ culmen reuertiſe, cum ſcilicet iam alteri motus principia delegaſſet. Item paulopoſt, Deum dicit interdum omnia luſtrantem adeſſe, una inuoluendo, regendo, & dirigendo hoc uniuerſo, interdum laxare, cum iam circuitus debiti temporis modum compleuerit, tum rurſus hoc ſponte ſua uerſari, labiq; in deteriora. quippe quod animal eſt, & prudentiæ compos inſtitutum ab eo, quod conſtituit, ita Plato perſpicue, manifeſteq; diuinam prouidentiam prædicat, naturamq; uniuerſi, ac motum illi adnectit, & ſubiicit, cum ſcilicet appetitu innato, & deſyderio, diuinitatis hoc ad ſummum illud bonum ſpectare, moueriq; perpetuo, & æquabiliter fatetur, quod ſi modo inſiſtere, modo deſiſtere dicit, id iam declaratum eſt, communi conſuetudini conceſſum eſſe, ut quod non niſi ratione diſtingui poteſt, id ſenſu præſentiæ, & abſentiæ percipiatur. Sed quanta uis huic, uel appetitui, uel deſyderio, ſeu cupiditati ſit, exponens Plato in Cratyllo, ſic percũctatur. uinculum, quod facit, ut quoduis animal, uſquam permaneat, utrum potius erit, neceſſitas ne, an deſyderium? Longe, inquit Socrates, deſyderium potius erit, Sed hoc idẽ alia ratione, neceſſitatem in Epinomide uocat his uerbis. Hæc animi mente præditi, neceſſitas, præclariſſima neceſſitatum omnium fuerit. quippe cum ipſe imperans, non ſeruiens iura det. Cum enim omnia bonum appetant, quæ æterna quidem, aut perpetua ſunt, & quod gẽtiles illi cor pus beatum uocant, idq; animæ iungunt adhuc ſynceræ, hæc, utpote, omni errore uacantia, ſummum primum, & uerum bonum illud ſemper aſpiciunt, nunquam ab eo declinant, immutabili conſtantia id appetunt, eoq; aſſidue fruuntur, & una feliciſſime uiuunt, ſumma uidelicet neceſſitate, in primisq; diuina, illi deuincta, & arbitrio libero, ideſt poteſtate in utrãuis partem omnino ſoluta. Nam libertas iſta arbitrii noſtri, potius ſeruitus dicenda eſt, neceſſitas illa felicitatem, ueramq; libertatem complet. Nos autem quoniam in uices naturæ ſingularis fortuitas, ac temerarias magna ex parte retruſi ſumus, nihil conſtanter, aut ſolide agimus, ſed aliãs recte, aliãs non recte, in eligendo, uel iudicamus, uel deliberamus. Interdum quod uidetur bonum, non quod eſt, quaſi bonum eligimus, & interdum meliora, interdum deteriora anteponimus. aut enim ratio, qua neſcio quid diuinum in nobis eſt, & quę fatali neceſſitati nequaquã ſubiecta eſt, ut alterum neceſſario eligat, uincit temeritatem, aut temeritas ſuperat non ſine detrimento rationem. Superatur enim hoc modo, & uincitur a motu ſuperioris corporis, hoc eſt Dei, atque ita fato ſubiicitur, ut a motu cœleſti ducatur, & neceſſariam ſubiectionem rerum inferiorum communem patiatur. Ducit hæc ſecum eam animæ partem, quam ſuperauit, mentem dico, & uoluntatem, quæ ſuæ naturæ ratione, actioni cœleſtium corporum ſubiectæ non ſunt. In his enim duntaxat uirtutibus animæ, quæ inſtrumentorum corporeorum actus ſunt, illa operantur, quod noſtri etiam doctores facile concedunt, eodem modo, quo Plato, qui motum cœleſtium corporum uim habere in naturalia corpora euidenter, ac per ſe dicit. In uirtutibus autem, quæ corporeorum inſtrumentorum actus ſunt, euidenter quidem, ſed per accidẽs, non per ſe, quoniam huiuſmodi uirtutum actionem tolli neceſſe eſt, quoties inſtrumenta deprauantur, uelut oculus conturbatus, cernere recte non poteſt. At in mentẽ, ac uoluntatem, quoniam actus inſtrumentorum corporeorum minime ſunt, neq; euidenter, neq; per accidens uim ullam habere. Ex quo fieri, ut humanarum electionum, ſiue actionum per ſe cauſæ non ſint, per accidens tamen in mentem etiam, ac uoluntatem poſſe aliquando agere, quatenus mens, & uoluntas ab inferioribus uirtutibus, quæ inſtrumentis corporeis egent, uiſa recipiunt. quippe ſiue phantaſia, quam latine imaginationem dicimus, ſiue memoria turbata ſit, confe-

ſtim actio quoq; mentis turbatur, unde diuerſi errores in eligendo, deliberando'q; contingunt, ne aſſequi commoda, atque honeſta poſſimus, ſiquidem iudicium rationis peruerſum habemus, quod integrum ſeruare iam poteramus. Erat enim in poteſtate noſtra ſiue affectus, ſiue paſſiones moderari, & reſiſtere obiectis ratione aduerſis, ac uim animi inoffenſam tueri, qua imaginamur, atque meminimus, Hæc noſtrorum ſententia eſt. Iamblichus autem eorum, qui Platonem ſequuntur, decus, cum tueri liberum arbitrium uellet, & reſiſtere Aegyptiis, qui ad ſtellarum motus omnia referunt, eiuſdem fere ſententiæ eſt, & licet diuerſis uerbis, tamen idē ſignificantibus utitur, etſi ætate longe antiquior ſit, hic duas eſſe animas in homine dicit, quarum altera a primo intelligibili deſcendit, creatoris'q; ſui uirtutem repræſentat. hæc intellectiua eſt, altera, quæ a diuina cœli reuolutione corporibus impartitur, ad uſum corporeorum inſtrumentorum accommodata, hæc ſenſitiua eſt. hanc, quæ a cœlo datur, ſequi, inquit, circuitus, & momenta cœleſtia, reliquam, quæ ab intelligibili proficiſcens, intelligibiliter ineſt, naturæ appellationem excellere, & huius animæ nobilioris ratione fieri fati ſolutionem, ac ad deos intelligibiles reditum. Itaq; non uinculo inexplicabili, quod fatum uocamus, omnia conſtringi, habere enim animum uim ſuam, quo in intelligibile ducatur, diſcedat ex generabili, iungatur cum ente, atque diuino. Et paulopoſt. Eſt etiam, inquit, alterum animæ principium, quod naturam, & omnem hominis intelligentiam ſuperat, quo & diis coniungi, & ordinem, diſpoſitionem'q; mundi ſuperare, & uitam æternam, deorum'q; ſupcœleſtium gratiam adipiſci poſſumus, hoc eodem principio, nos etiam ſoluere poſſumus. Cum enim pars, quæ in nobis eſt præſtantior, agit, noſter'q; animus ad præſtantiora reducitur, tum ſeparatur omnino ab iis uinculis, quibus erat in generatione deuinctus, diſcedit'q; hinc liber ad ſtatum honeſtiorem, uitam'q; longe perfectiorem pro hac imperfectiore commutat, & felix ad alterum cultum, primo relicto, transfertur. Hæc cum ita ſint, dic, obſecro te, an Plato, qui'q; eum ſecuti ſunt Platonici, libertatem arbitrii tollant, fato'q;, & neceſſitati omnia ſubiiciant, an contra, nihil unquam ab his planius, nihil clarius, nihil dilucidius, atque apertius dictum fuerit, quàm animabus, quæ recte, & cum uirtute uixerint, reditum ad cœlum, & uitam beatam patere, contra uero, iis, quæ relicta uirtute, uitiis, atque ſceleribus contaminatæ ſunt, pœnas, atq; ſupplicia parata eſſe, quæ uitæ contagionem uicerint, iuſtas, quæ uictæ ſint, iniuſtas appellari? Quapropter creatorem, Plato ait, certis legibus monſtraſſe, quibus officiis felices euaderent, quibus facinoribus miſeræ, ne uitii futuri culpa aſcribi ſibi a mortalibus poſſet. Virtus enim libera, ſuiq; iuris eſt, inquit, hanc ut quiſque magis, minus'ue coluerit, ita magis, minus'ue excellet. Nullam prorſus eſſe neceſſitatem dicit, quàm homines uitam, & mores hoc potius modo, quàm illo inſtituant. Non enim uos, inquit, fata ſortientur, ſed uos fata uobis deligetis, uelle ſemper animas, quæ meliora ſunt, affirmat, ſed interdum deteriora eligere. Volunt nanq; ſemper deum, & iura ſequi, ut in Timæo dicitur, qui ſemper iura, & nos ſequi uelint, nec tamen ſemper ſequuntur, ut in Gorgia declaratur, ubi uoluntas uera ab ea, quæ mendoſa eſt, diſtinguitur, de qua nos etiam ſuperius diximus. Cæterum, ſatis eos admirari non poſſum, qui ita fatum abhorrere, ac formidare uidentur, quaſi inde neceſſitas in rebus humanis ſequatur. prouidentiam autem, & prædeſtinationem, ſiue præſcientiam diuinam, quæ omnia in Deo ponimus, ſuſpectam non habent, nec uerentur, ne hinc uoluntates, & officia, & omnes hominum actiones prouenire neceſſario uideantur. Cur enim magis a fato, q̄ ab his, uim fieri rebus humanis ſuſpicemur? Nam quod a Deo præſcitum eſt, ſic fieri oportet, alioquin fruſtra eum præſciſſe diceremus, falſáq; eſſet diuina cognitio, Simili modo, quod prædeſtinatum eſt, ita ut prædeſtinatum eſt, neceſſe eſt euenire. Etenim poſita cauſa p ſe, ac neceſſaria cuiuſcūq; rei generabilis, & corruptibilis, neceſſario omnia erunt, quemadmodum Ariſtoteles quoq; libro ſexto de rebus diuinis, oſtendit, q; ſi rerum omnium cauſa per ſe, ac neceſſaria, atq; æterna, cognitio, ac prouidētia dei eſt, p̄fecto neceſſario oía fient. Verum non ita eſt, quod Ariſtoteles etiam ſatis, eodē loco expoſuiſſe uidetur, cum & rationem contrariam ſoluerit, & locum accidenti reliquerit. Plato quoq; eiuſdē ſententiæ eſt. Siquidem res uniuerſas, diuina prouidentia geri, duci'q; ad ſuum finem, & bonū exiſtimat, ſed non omnes, neceſſitate aſtringi, uerum eſſe aliquas, quæ in potentia ſint ꝓtradictionis. Et quoniam ſumma, & caput rerum omnium, perfectio uniuerſi eſt, hæc autem non in ſimplicem rerum naturam, ſed multiplicem, uariam, ac multiformem conſumitur, ideo aliquibus rebus cauſas neceſſarias, quibus neceſſario eſſent, aut fierent, datas eſſe, aliquibus non neceſſarias, ſed contingentes, ut contingenter pro ſuæ naturæ ratione euenirent. Duobus itaque modis prouidentiam accipit, uno modo pro ordine ipſo rerum, ac diſpoſitione, aut etiam ordinis

ipſius

ipſius, diſpoſitionis'q; cauſa, quę prima, & princeps cauſa omnium entium eſt, altero pro actus ſecundi executione, & quaſi perfecto, abſoluto'q; officio, proficiſcente a cauſis ſecūdis, & mediis, atq; etiam ſingularibus, Quem actum non ſemper, aut neceſſario conſequi effectum, cum fieri aliquando poſſit, ut cauſa ſecunda impediatur. Quo circa eſſe euenta per accidens, & contingens, & fortunam, & caſum, & reliqua ſupradicta, eodem plane pertinet, quod de generatione opinatur. Non enim rerum omnium generationem immediate a primo effici Deo, ne omnia neceſſaria ſint, & diis æquiperari uideantur. Sic enim creator de reliquis animantibus procreandis, deos nuper creatos affatur in Timæo. Nam ſi a meipſo facta eſſent, Deorū uitā poſſent adæquare. Ne igitur id ſequeretur, ſed defectus, corruptio, priuatio, accidēs, cōtingens, ſuū haberēt locū, & uniuerſum oībus, quoadeius fieri poſſet, ſpecieb⁹, & graduū rōnib⁹, perfectum, abſolutum'q; redderetur. Properate, inquit, ad animantium mortalium procreationem, Sic igitur Plato ab ea opinione quamlongiſſime abeſt, ut omnia fieri neceſſario arbitretur. Quamobrem Proclus Lycius, uir eximiæ, ſingularis'q; doctrinæ, in hunc modum neceſſitatem exponit, ſiue eam prouidētiæ, ſiue prædeſtinationi, ſiue fato tribueris. Deus, inquit, res diuiſibiles indiuiſibiliter intelligit, quæ in tempore ſunt, ſine tempore, non neceſſarias, neceſſario, mutabiles, immutabiliter, lōge omnia melius, q̄ ordo ipſorum, & ratio poſtulet. Nam ſi omne, quod in Deo eſt, modo quodam peculiari, & diuina natura digno, eſt, Rerum etiā huiuſcemodi cognitionem, rationem eſſe naturæ non caducæ, & labilis, ſed excellentiſſimæ, atq; inauditæ, manifeſtum eſt, unita igitur, & impaſſibilis earum rerum cognitio erit, quæ multiplices, & paſſibiles ſunt. Itaq; licet res, quæ ſub cognitione cadit, partibilis ſit, diuina tamen cognitio, etiam partibilis, rei impartibilis eſt, & quamuis res ipſa mutabilis ſit, aut contigens, aut indefinita, illa tamen immutabilis, neceſſaria definita eſt. nō enim extrinſecus, pro rerum deteriorum natura ſuam cognitionem recipit natura diuina, ex quo fieret, ut qualis res cognita natura ſua eſt, talis eius cognitio haberetur. Sed hæc deteriora iuxta definitam deoꝝ naturā indefinita ſunt, & iuxta immutabilem mutationem patiuntur, & impaſſibilem notā, paſſibiliter, in temporalem, temporaliter recipiunt. quippe deteriora digredi de melioribus poſſunt, ſed meliora, hoc eſt deos admittere, quicquam ex deteriobus, nefas eſſet. Ex his facile ſolui ea ratio poteſt, quæ probare uidetur cognitionem Dei, neceſſitatem rebus afferre. Etſi enim diuina cognitio neceſſaria eſt, naturam tamen ſingulis diſtributam non aufert, itaq; quod cōtingens eſt, ſuam naturam ſeruat, quanquam indeo nihil contingens, ſed cuncta neceſſaria & ſint, & intelligantur, nec ſequitur, ut quod a Deo præſcitum, aut prædeſtinatū eſt, neceſſario fiat. Præſciētia enim, ſiue prouidentia diuina cauſa præ ſe eſt, ut hoc neceſſario, illud contingenter fiat, nec deum fruſtra præſciſſe aliquid, aut prædeſtinaſſe dicendum eſt. erit enim, quod nouit, futurū, ſeruata tamen natura, quam rebus quibusq;, ſiue neceſſariis, ſiue contingētibus dederat, ſiquidem deo non modo effectus rerum, ſed etiam cauſæ ipſę, & omnes eſſendi modi ſubiecti ſunt. Quapropter non ſequitur, ſi a Deo regunt gubernantur'q; uniuerſa, aut neceſſario omnia effici, peſſundari'q; arbitrii libertatem, aut fruſtra pleraq; a rerum conditore prouideri, et cum fatū prouidentia quædam ſit, ne ipſo quidem hæc tolli manifeſtum eſt. Nam & ſi fatum immutabile eſt, utpote diuinę prouidētiæ diſpoſitio quędā generalis, a cauſa ſcilicet immutabili proficiſcens, tamen cum res ſubiectæ mutari uarie poſſint, & cauſæ mediæ, nequaquā ppetuę ſint, factum quoq; ipſum mutari una cum rerum, cauſarum'q; imbecillitate neceſſe eſt, ut ſæpe quod futurum eēt, nō fiat, uel cōſilio, atq; induſtria hominis, uel aliqua naturę cauſa efficaciore. Quo circa Boetius fatalem rerum diſpotionem dicit, non modo ab immobilibus prouidentiæ initiis proficiſci, ideo'q; immutabilem eſſe, uerumetiam rebus mobilibus inhærere, facit enim rerę ipſa mobilitas, ut quod ſua ratione perpetuum, uniuerſale'q; eſt, id in agendo, & generādo ſingulare ſit, & uario modo cōtingere poſſit, quo fit, ut accidentis, contingētis'q; rationem rerū natura ſortiat'. Hinc apud Syneſium, uirum doctrina illuſtrem, rex Ægyptiorum, idem'q; (ut ille ait) propheta, & diuinarum rerum peritiſſimus, cum imperium Oſiri filio traderet, admonet eū, ut Typhonem fratrem e medio tollat, quaſi peſtem quandam, & fatum iniquum. Fratrem tuum, inquit, ſi recte ſentis, remouendum cura, ut tuum, Aegyptiorum'q; omnium fatum aduerſum occupes, & conſilio ne inuadat, prohibeas, licet enim, ac fieri poteſt. Poſſem multa quoq; alia ad hunc locum pertinentia, tum Platonis, tum aliorum, qui ab eius diſciplina fluxerunt, in medium afferre, de prima cauſa, & productione, gradu, ordine, diſpoſitione, cōmunicatione etiam bonitatis ad res omneis, atq; earum differentia, & ſimilitudine, tum quæ magis, & quamobrem bono, & neceſſario participant, & quæ minus, & quare minus participant,

paulatim deducto in malum diſceſſu, ac lapſu, tum etiam latius, unde accidens, contingẽs, poſſibile, & reliqua his ſimilia extiterint, & quomodo ſimul hæc, & bonitas ſumma ſeruantur, & manent, & neceſſitas rerũ ſuperiorum poteſtati noſtræ nulla ex parte repugnat. Verum ne longior ſim, quàm à principio conſtitui, hæc miſſa faciam. Nam quæ de fato, Platonis ſentẽtia dicenda erant, quãtum pro loci, & temporis ratione licuit, diximus ſatis. Ariſtoteles autem uſus quidem nomine fati eſt, ſed quid fatum ſit, minime declarauit. Videtur tamen ipſe quoq; naturam fatum uocare, ſed longe aliter, quàm Plato. Etenim ſi Alexandro eius expoſitori adhibenda fides eſt, fatum iuxta Ariſtotelis opinionem, non in ſubſtantiis æternis eſt, non in iis, quæ ſemper eodem modo fiunt, ſed duntaxat in rebus, generationi, corruptioniq; ſubiectis, & natura aptis ad mutationem oppoſitorum, ut non omnis natura, ſed ſingularis tantummodo fatum contineat. Artem uero, arbitrium, omnem hominis rationem fato ſolui, uidetur exiſtimare. Fatum itaq; ſentẽtia Ariſtotelis, non omnem complecti naturam, ſed eam tantummodo partem, quæ generatione, ac corruptione uarietur, idemq; eſſe, quod ipſam partem naturę, & neq; naturam, neq; fatum eſſe neceſſaria, ſed ut præter naturam, ſic pręter fatum, multa euenire à dilgẽtioribus eius expoſitoribus accepimus. Nec uerba eius ex primo Meteorωn libro, ab hoc diſſentire uidentur. Horum, inquit, omnium cauſa ponenda eſt, quod per tempora fatalia fiunt, ut in temporibus anni hyems, ſic circuitus cuiuſdam longi, pars hyems ſit, his uerbis naturam fatum eſſe, dicere uidetur. hæc enim fatalia ſunt, hyemis, & reliquarum uiciſſitudinum tempora, quæ quãuis naturales habeant redditus, non tamen tales, ut tranſcendi non poſſint. Vnde etiam qnto phyſicæ auditionis libro dictũ legimus, an generationes etiã ſint uiolẽtæ, nec fatales, quibus contrariæ naturales ſunt? Cum itaq; uiolentum, & non fatale, pro eodem accipiat, profecto quod ſecũdum naturam ſit, idem eſſe, quod fatale, ſententia eius exploratum eſt. qd enim uiolentum, id præter naturam eſt, quinetiam alibi, augmenta, quę præter naturę ordinẽ fiunt, augmenta pręter fatũ, appellat, quaſi certũ reuolutionũ cœleſtiũ ordinẽ, fatum eſſe exiſtimet, ſed Plato cauſam ordinis, diſpoſitionisq; ipſius naturæ, in primis fatũ cenſet, & cur ſæpe uariis temporibus, locisq; eadẽ eueniant, omnisq; generatio agat, cauſam reddit, mũdi ꝓiunctionem, & unionem, & quaſi conſpirationem, ac partium inter ſeſe omnium conſenſionem, atq; etiã corpus beatum (ut ille uocat) quod circũfert, & cuncta ambit, & continet. Inde initia quædã mitti ad hæc inferiora conſtituit, & circuitus quoſdã ex aſtrologia ſtellarũ, ac ſphærarũ adiicit, alios ſimplices, alios cõpoſitos, qbus redeuntibus, redire etiam ortus, uitas, mores, fortunas, opera, eodẽ modo, atq; iiſdem, quæ olim fuerant, cauſis. Hæc etſi in magna ſore cõtrouerſia, nõ ignoro, an uidelicet fatum ſit, & quid ſit, & utrum ita, ut Plato cenſet, an ut Ariſtoteles, an alia quauis rõne, tñ quod ad calumniatorem ſpectat, ſatis dictũ eſt, quando nec utrum ſit, aut non ſit fatum, nec qd ſit, nec tale aliqd quærit, ſed Platonẽ duntaxat reprehẽdit, quod oĩa, fati neceſſitate conſtrinxerit. Ex cuius uerbis palam fit, non ita eſſe, ut aduerſarius ſcribit, ſed contra, uel ſolum Platonẽ, uel unũ ex omnibus maxime, cũ noſtra religione hoc loco cõuenire. Hoc.n. præcipue meum inſtitutum fuit, ut non dubia ipſa diſcuterem, ſed Platonis de huiuſmodi rebus opinionem aperirem. falſoq; eum oſtenderem ab aduerſario reprehendi.

Quæ ſit de principiis rerum naturalium, Platonis ſententia.

Parmenidem, & Meliſſum, licet de ente intelligibili, nõ phyſice, ſed theologice locuti ſint, tamen tanq; de naturalibus differentes, ab Ariſtotele reprehendi.

Cur Ariſtoteles contra animi ſententiam, aduerſus antiquos ſcripſerit.

Quomodo intelligatur, q; Plato naturaliũ rerũ principia in figuras planas reſoluebat, & lineas.

Argumentũ Ariſtotelis non ualere cõtra ponentes figuras naturales, non mathematicas.

Secundum Platonẽ, principium principiorũ deũ noſſe, & eum hoĩem, qui deo cariſſimus ſit.

Ariſtotelẽ de principiorum dubitatione cum Platone conſentire.

Philoſophos ueteres, non ita audaces fuiſſe, ut rerum omnium tenere ſe cauſas exiſtimarint.

Tãdiu ſeruanda doctorum inuenta, donec inueniant meliora. Caput X.

Quod cum ſatis iam à me factum exiſtimem, dixi enim quid Plato de deo primo, & ſummo ſenſerit, quid de trinitate, quid de entium productione, quid de anima, de prouidentia, de fato. ſupereſt, ut de principiis, quæ Plato ad figurarum rationem refert, reſpondeam. Siquidem aduerſarius, ex hoc maxime detegi Platonis

inſcitiam aſſeuerat, quod in figuras planas rerum naturalium elementa reſoluit. Quem locum ne minus multa ſcire uideretur, argumentis quibuſdam, quæ (neſcio quo dictante) accepit, urgere conatur, & telis alienis armatus, in certamen deſcendit. Quippe argumenta, quibus Ariſtoteles aduerſus Platonem uſus fuit, non ad ſententiam, ſed ad primum quaſi aſpectũ, pro ſuis ſumpſit. Addidit etiam nonnulla, quæ noſtræ ætatis expoſitores Ariſtotelis argumentationem ſecuti captioſe quidem, non tamen ſine artificio protulerunt, quæ omnia non modo apte, ſed etiam facile ſolui poſſe, progreſſus noſtri operis explicabit. Nã ſiquid ex ſe aduerſarius addidit, ne reſponſione quidem dignum eſt, cum nihil habeat, quod ad aliquam philoſophiæ partem poſſit referri. Agit quidem Ariſtoteles ſemper more eorũ, qui aliqua de re docent, ſermone artificioſe ſcripto, & optima ratione diſpoſito. Sentẽtias enim ſuperiorum authorum exponit, & q̃maxime poteſt, coarguit, ſed ſiqui in opinionibus errarunt, eorum medullitus exquirens errorẽ explicat. Siqui uero uerba fortaſſis ex re alia in aliam transferentes, minus proprie locuti uidentur, eorũ uerba ipſa parũ proprie inſectatur, nec quod illi ſenſerunt, ſed quod uerbi im proprietate urgeri poſſunt, conatur refellere. Quod iudicio quidem omniũ doctiſſimorũ, ideo, ut ſupra diximus, facit, nequis, primo aſpectu ſermonis arreptus, ſentiat, quod alienũ ſit à rei, de qua agitur, recta, ueraq; ratiõe. Quod autem hoc uere dicamus, uno quodã exemplo oĩum maximo, atq; apertiſſimo, manifeſtũ faciemus. Id autem eſt, quod primo phyſicæ, auditionis libro, Parmenidi, & Meliſſo opponit. etenim quæ illi, nõ ut phyſici, ſed ut theologi de ente intelligibili, ac primo principio, differuerunt, ipſe quaſi de principiis, cauſis, & de elementis naturalibus dixiſſent, reprehendit, erraſſeq; illos, pluribus argumentis conatur oſtẽdere. Si enim hoc in loco, ubi de ſummis philoſophiæ opinionibus agit, ſententiam Parmenidis, & Meliſſi, quãq; uerã eẽ exiſtimat, nec ab ea opinione diſſentit, tamen diuerſa diſſimulat, & quaſi non recte illi ſenſerint contra argumenta obtendit, profecto nemini dubium eſt, quin hic uerbis, non ſenſui obiiciat, ne imperitum uulgus uocabulis hęrens, ſeduci poſſit, ac decipi. Hunc igitur locum, ſiquis latius audire cupit, multos autem eſſe opinor, præſertim latinos, qui cum nõ hẽant ueterum illorũ opera, libenter audierint, quibuſnã rationibus adducti, ea de rebus ꝓpoſitis ſenſerint, quæ non parum abſurda primo aſpectu uidentur, hunc inq̃ locũ poſtea exponã, quantũ ſatis eſſe iudicauero, nunc quod incepi, ꝓſequar. Nemo certe exiſtimare debet, uel Ariſtotelem peruerſe, aut imprudenter feciſſe, uel ſapientiſſimos illos uiros, qui interdũ ab eo reprehẽdũtur, ea, de quibus arguũtur, ſenſiſſe. Nam quod ad mores Ariſtotelis pertinet, equidem probum illum fuiſſe uirum exiſtimo, quod uero ad doctrinam, ſciebat quidem ille, quæ ſæpiſſime à Platone præceptore ſuo audierat, eaq; memoria tenebat, ſed auditorum adhuc imperitiorũ ingenio humaniter conſulens, ea ꝓponebat, ut omni ex parte tutiſſime erudirentur, itaq; eos, qui male Platonis uerba uel intellexiſſent, uel intelligere potuiſſent, coarguens, Platonẽ ipſum reprobare uidebatur. Cæterum, ut ratio, cur Plato principia rerum naturalium in figuras planas, lineasq; reſolueret, & quomodo id Ariſtoteles reprehenderit, intelligatur, animaduertendum eſt, quod inter omnes cõuenit, tam Platonem, quàm Timæum, qui Platone uetuſtior eſt, ignem, aerem, & reliqua huiuſmodi elementa, pro materia ſecunda compoſitorum corporum ſtatuiſſe, eaq; ipſa elementa reſoluiſſe in materiam primam, & formam, quod licet plane intueri, tum in Timæi libro, tum in eo Platonis ſermone, quem Timæũ ſecutus, nomine eius inſcripſit. Sed quoniam forma ipſa elementorum recipi in materiam non poteſt, niſi ipſa materia ſibi indeterminate inſita habeat, ea, quæ in generatione determinãtur, ideo alii qualitatibus primis, caliditate ſcilicet, ſiccitate, humiditate, frigiditate, præcedentibus quodammodo in materia hoc eſt corpore ex quali, generationem fieri uoluerunt, cuius ſententiæ Ariſtoteles eſt, addita leuitate, & grauitate, quæ cauſæ ſunt motus ſimplicis, ac naturalis. natura enim motu pręcipue notatur. Alii, quorũ princeps eſt Democritus (ut Theophraſtus in libro de naturalibus tradit, ſpretis iis, qui caliditatem, frigiditatem, reliquaq; huiuſmodi principia ponebant, indiuidua corpuſcula, quæ ipſi atomos uocant, pro primis cauſis ſtatuere. Pythagorei uero, Timæus, & Plato, figuras planas excogitarunt, uidelicet quæ ſimul & quantitatis, & qualitatis rationẽ ſuggererẽt. Cum enim authores illi qualitatum primarũ cauſam, quare ignis calefaceret, aqua frigefaceret, nullam redderẽt, niſi quod alterum calidum, alterum frigidum eſſet, nec quicquã ulterius quærerent, hæc ſcilicet pro primis cauſis accipientes, Pythagorei exquiſitius hęc tractari cenſuerunt, ſi qualitatum quoq; huiuſmodi cauſas inueſtigarẽt, itaq; ulterius reſoluentes, ad planas demum figuras deuenerunt, easq; cauſas eſſe priores caliditatis, frigiditatisue dixere. Quæ enim diſcernere, ac diuidere poſſent, hæc ſenſu caloris, quæ uero cõſtringere, ac ꝓdẽſare,

hæc frigoris ſenſu efficere poſſe crediderunt. Figura autem etſi qualitas eſt, tamen ante qualitatem intelligi poteſt, utpote quæ de genere quantitatis deducta eſt. Omne enim corpus, prius, q̃ quale ſit, quantum eſt figuratum, itaq; materia prima per ſe incorporea eſt, ſecundũ autem ſubiectum, corpus ex quale per ſe eſt, ſed figuris uarie formatũ, quod a` corpore mathematico differt, quatenus ipſum materiale eſt, tangi q; poteſt, cum ſcilicet corpulentia ſua, quãquam non caliditate, aut frigiditate, tactui obnoxium ſit. Hoc igitur ſecundo ſubiecto uarie figurato, ſuggeri quatuor elementorũ principia uolũt, ſcilicet Pyramide ignis, octahedro aeris, icoſahedro aquæ, cubo terrę, atq; ex huiuſmodi figurarum differẽtiis cæteras omneis, ſiue uirtutes, ſiue potentias ſequi, & uiciſſim mutationes, & gñationes, utputa quod ex pauxillo aquæ multũ aeris generetur, cauſam reddunt, quod cum aquæ figuræ ſint plures, icoſahedris enim complentur, quoties diſcernunt, multa neceſſe eſt octahedra conſtitui, proinde q; multũ aeris, qui ex octahedris conſtat, conflari oportet. Rarefactioni enim, & condenſationi, quæ potentiæ incorporeæ ſunt, cauſam tribuere auctionis, diminutionis ue non probant, quandoquidem non poſſe fieri exiſtimant, ut potentia incorporea ſuperuenicnte, uel augeri, uel diminui ipſa corpora poſſint, diuidi etiam poſſe negant. Diuiſionem enim fieri per figuram ignis, qui diuidit, non autem potentia incorporea exiſtimant. Negant quoq; fieri poſſe, ut frigidæ qualitatis additione grauior corpulentia fiat, quod enim graue eſt, quãtum, non quale eſſe opinantur, itaq; æqualitate, & inæqualitate cenſent eſſe diuidendũ. quemadmodum igitur Ariſtoteles corpus exquale, quod qualitatibus ſubiaceat, primũ fieri ex materia, & forma, finitum q; eſſe ſtatuat, profecto, ut figuram quoq; idẽ habere concedat, neceſſe eſt, nec figuram præcedere, qualitates ſequi neget, ſic Pythagorei, cum principia qualitatum quærerent, ad figuras poſtremo deuenerunt, non tamẽ figuras mathematicas, quæ longitudinem duntaxat, & latitudinem haberẽt, his enim opponi illa merito poſſent, quæ ab Ariſtotele dicta ſunt, ſed naturales figuras, quæ cum lõgitudine, & latitudine altitudinem etiam, ſiue profunditatem haberent, & primę conſtitui in rebus naturalibus poſſent. Quod ita opinari ſe plane oſtẽdunt, cum materiales dicunt figuras. Quocirca cũ primo de materia docẽt. figurari eã formulis, & numeris aiũt, qd' Timæus in eo, quẽ ſupradixi mus libro, his uerbis expreſſit. Principiũ eorũ, quæ generant, eſt materia, ut ſubiectũ, forma, ut ratio, ex qbus corpora ſimplicia orta ſunt, terra, aqua, aer, ignis, quorũ gñatio talis eſt. Corpus oẽ ex planis eſt, plana ex triangulis, quorũ alius rectãgulus eſt, alius æqui cruris, alius ſemiquadrangulus, cum q; reliquas enumeraſſet triangulorum differẽtias, quatuor ex his ſupradictas figuras conſtituit, quas elemẽtis quatuor tribuit. Hanc igitur opinionẽ, nihil ex iis, quæ Ariſtoteles obiicit, infringere poteſt, neq; enim ex his partem lineæ non eſſe lineam ſequit', neq; lineam ex punctis conſtitui, aut magnitudinem non eſſe in infinitum diuiſibilem, nec reliqua, quæ ex mathematica ratione obiici poſſent. Nec uero impoſſibilia illa, quæ ſequi corpora naturalia dicit, ex linearum indiuiduarum poſitione ſequuntur, non. n. lineæ ex punctis conſtituunt', ut in puncta diuidi poſſint, neq; motus a` corporibus tollitur, neq; grauitas, aut leuitas, aut ullæ oĩno paſſiones huiuſmodi a` rebus naturalibus, hac ratione remouentur, multo quoq; minus ſequit' quicq̃ ex iis, quæ aduerſarius effudit. Magni profecto` momenti eſſent obiecta Ariſtotelis, ſi illi mathematicas figuras ſtatuiſſent. Verum quoniam non mathematicas, ſed naturales eſſe uoluerunt, argumenta illa non tam ſenſum coarguunt, q̃ uerbis illudunt. Ratio igitur, quamobrẽ Plato pro qualitatum principiis figurarum quãtitatem ſtatuerit, ſatis hinc manifeſta eſt. Licet tamẽ, etiam aliter, hanc opinionem tueri. quod uidelicet, nec Pythagorei, nec Plato principia rerum naturalium huiuſmodi, triangulos tanq̃ rem certam poſuerit, ſed quẽadmodum aſtrologi, cum cauſam quærerent, inæquabilis motus cœleſtiũ corporum, qui ſcilicet æquabili, certo, & ordinato eorum motui contrarius eſt, alii excẽtricos, alii epicyclos, alii reuoluẽtes ſphæras introduxerunt, non quod uarietas iſta in cœlo ſit, ſed quia principiis huiuſmodi poſitis, ſeruari poſſunt ea, quæ præter rationem uidebantur accidere, cum tamẽ omnia cœleſtia corpora orbe ſuo, & æquabiliter moueantur, Sic illi cũ generationis rationem nullo modo ſeruari poſſe exiſtimarẽt, niſi quantitas aliquo modo prior conſyderaret', & quoniam indeterminata eſſet, ad figurarum rationem ſimplicium, & ſimilitudine, proportione q; cohærentium aptius referretur, Idcirco figuras ita pro principiis ſimplicioribus poſuerunt, ut eiuſmodi quantitas ſub notitiam ſuæ qualitatis, quæ certa figura eſt, caderet, & quanq̃ nõ ita eſſet, quaſi tamẽ ita eſſet, intelligeret'. Cuius rei (ut clarius ueritas eluceſcat) uidete quid Plato ipſe, poſtquã figuras pro principiis ſtatuerat, loquat', & quomodo eam poſitionem non ſatis certam, probandam q; exiſtimet. Sed ſiquis, inquit, aptius excogitare quicq̃ poteſt, ad eorum conſtitutionem, illum ego non ut

non ut hoſtem odero, ſed ut amiciſſimum amplectar. Et ante hæc, principium ignis, inquit, & corporum cæterorum ponimus, quemadmodũ ſuadere nobis probabilior ratio uidetur. Principium autem principiorum Deus norit, & homo, qui deo cariſſimus eſt. Simile quiddam ab Ariſtotele de huiuſmodi rerum dubitatione in ſecundo libro de cœlo dici uidetur. Cum enim cauſam indagaret, cur non ea, quæ longius a` prima ſphæra ſunt, paucioribus motibus mouean tur, ueneratione, inquit, potius dignum, q̃ reum temeritatis hunc animum arbitrari oportet. Siquis philoſophandi diſciplinam ſitiens, exiguas etiam facultates libenter haurit in iis rebus inueſtigandis, quarum dubitatione maxime teneatur. Itemq; exquirendum amplius de his eſt, quanq̃ parum certi habemus unde exordiamur, tam q; remoti ſumus ab euentis, quæ ipſis accidunt, nõ ita ſane` audaces, ac temerarii doctiſſimi illi uiri fuere, ut ſe rerum omnium, cauſas cõpertas habere exiſtimarent, ſed quæ perfecte nouerant, demonſtrabant, de quibus uero ambigebant, ea quanto magis poterant, probabili ratione tractabant, nec pudebat eos fateri, non oĩa naturæ ſecreta potuiſſe cõprehẽdere. Sic igitur Pythagorei, & Plato in exqrendis naturę principiis, ulterius, q̃ elementorum ſumerent qualitates, comperire ſimplicius aliquid conati ſunt, & quod compererunt, tandiu ſeruandum cenſuere, donec melius aliquid occurreret, quem morem, doctiſſimi omnes, & uetuſtiores, & iuniores ſeruauere. Aduerſarius autem uiros doctiſſimos reprehẽdit, damnat, maledictis, contumeliis q; inſequitur, qnaſi ipſe norit, quæ illi neſciuerunt, & liceat, in quem uelit, pectoris ſui uirus euomere.

De Parmenidis, & Meliſſi ente intelligibili, non phyſice, ſed theologice diſputato.
Verſus Parmenidis de uno ente infinito.
Eeiuſdem uerſus de ente finito.
In ente intelligibili, ueritatem eſſe, In rebus naturalibus homines falli.
Res naturales, opinabiles potius appellandas eſſe, quam ſcibiles.
Verſus Parmenidis de elementis rerum.
Meliſſi uerba de entis immobilitate.
Diſputationem immaterialis, & ſimplicis entis ad phyſicum non pertinere.
Ariſtotelem undecimo diuinarum rerum cum Parmenide, & Melliſſo ſentire. **Caput. XI.**

Sed iam tempus eſt, ut quod pollicitus ſui, perſoluam, ambiguã q; apud Latinos Parmenidis, & Meliſſi rationẽ explicem. Erit enim (ut opinor) operæpretiũ id audiuiſſe, Deinde huic quoq; libro finem imponã. Cum Ariſtoteles rerum naturalium principia, quot, & quæ eſſent, inueſtigaret, neceſſe eſt, inquit, aut unum eſſe, aut plura, & ſi unũ, aut ĩmobile, ut Parmẽides, Meliſſus q; dixere, aut mobile, ut phyſicis placet. Poſt, ubi nõ nulla de altera ſuæ diuiſionis parte differuit, aggreſſus eſt alteram, atq; unum, & immobile eẽ ens, ſiue principium entium, quod poſitum a` Parmenide, & Meliſſo fuerat, refellit, poſitionem q; huiuſmodi, haudquaq̃ ad naturæ conſyderationem pertinere dicit, nec poſſe principiũ eſſe, ſi unum ſit, & ita unũ ĩmobile. quippe alicuius rei, aut aliquarũ rerũ, principium eſſe oportere, quod principium ſit, uidelicet, ut ea, quorum principium eſt, repræſentet, Hoc uero, nõ ita eſſe, ſi ens (ut illi dixerunt) unum ſit ſolum. Itaq; poſitionem inopinabilem, ratiocinationem captioſam, falſam, inconcluſam, tam materia, q̃ forma argumenti peccantem. Hanc Parmenidis, & Meliſſi ſententiam dicit, & reliqua, quæ prætereo, neq; enĩ referre omnia neceſſe eſt, ſic Arĩſtoteles illorum inſcitiam redarguere, ſententiam q; eorũ nulla ex parte probare uidetur, Verũ longe aliter res ſe habet, quod ut dilucidius aperiatur, repetendum paulo altius eſt, qd' illi docere pollicerentur, & de ea re ſentirent, quam ſibi exponendam ſtatuerant, non illi naturalis diſciplinæ ſeſe profeſſores faciebant, nec de principiis, elementis q; naturæ, eo loco docere propoſuerãt, ſed de uere ente intelligibili, & primo principio ſciſcitabant'. Quod ipſe quoq; Ariſtoteles ſignificare uidetur, principio ſtatim ſuorum uerborum, cum dicat. Neceſſe eſt, aut unũ principium eſſe, aut plura. & ſi unum, aut immobile, ut Parmenides ait, & Meliſſus, aut mobile, ut phyſicis placet, quaſi dicat, Parmenidẽ, & Meliſſum in phyſicis minime numerari. Et rurſus ad extremum, ita inquit. Ens eſſe unum, quod impoſsibile ſit, apertũ iam eſt, at (ut phyſici dicũt) duplex eſt modus, recte quidem a` phyſicis eos ſeparat Ariſtoteles. non enim phyſici erãt, nec de principiis phyſicis, hoc eſt naturalibus, ſed diuinis, & intelligibilibus differebant, quinetiã ĩ iis libris, quos de eiſdem rebus ſcripſit, & metaphyſica, hoc eſt ſupernaturalia appellat, non ita eos inſanos facit, ut inter ignẽ, & aquã nequaq̃ diſcrimen eẽ cognouerint, ĩmo uero in libro de

generatione, & corruptione, tam ipſe, q̃ eius expoſitores referũt Parmenidem in eo uolumine, quod de opinabili ratione inſcripſit, quia uidelicet res ſenſibiles, & opinabiles in eo tractãtur, ignem, ac terram principium rerum omnium ſtatuiſſe. In eo autem, qui de ueritate inſcribitur, ubi de intelligibilibus, & diuinis tractat, in qbus ſolis, ueritas certa, præcipuaq; cõſiſtit, unũ oía eſſe, dictum ab illo fatentur, tum etiã alibi idem Ariſtoteles plus tribuere Parmenidi uidetur, q̃ rerum naturalium ratio patiatur, ſiquidẽ ita inquit. Parmenides itaq; alio uidetur ſpectare, qua ſi dicat, non rem naturalem Parmenidis tractat, cum unum eſſe omnia aſſerit, ſed aliud quidẽ intelligere uidetur, quomodo enim Ariſtoteles ignorare illos exiſtimaret, tam uariã, atq; multiplicem rerum formam, aut ſaltem illud ſe duos pedes habere. Cum itaq; uiri illi de rebus intelligibilibus, ac diuinis, & de primo principio, uereq; ente agerent, his uerbis utebantur, unum eſſe ens ipſum, idq; immobile, & infinitum, & reliqua, quæ huic ſententię conueniunt, in qua re, cum alios plerosq; uetuſtiores ſecuti ſunt, tum in primis Xenophanem dictiſſimum uirum, qui præceptor Parmenidis fuerat. Cõuenit enim inter Xenophanẽ, atq; Parmenidẽ ens ipſum unum, atq; finitum eſſe, ea ratione, q; unum, prius, q̃ multa eſſe, neceſſe ſit, & qd cæteris omnibus cauſa eſt, ut determinentur, & finiantur, id finitate magis, q̃ infinitate deſcribi debeat, tum etiam, quia quod omni ex parte perfectum, abſolutumq; eſt, ſuumq; præcipuum obtinet finẽ, id finitum, & finem, ac principium omnium eſſe oporteat. quod enim imperfectum, & indigens eſt, id non dum finem recepiſſe dicendum eſt. Verum in eo inuicem diſſident, quod ad motus priuationem pertinet. Xenophanes enim in eo, quod motu ita priuatur, ut nunq̃ moueri poſſit, quietem etiam eſſe merito negat, quod Plato etiam facere uidetur in prima Parmenidis poſitione. At Parmenides cum carmine ſcriberet, morem ſecutus eſt uulgatiorem, & quia quæ manent, nequaq̃ moueri perſpicuum eſt, idcirco cũ ens ipſum immobile uellet ſignificare, manere dixit. Melius idem ens infinitum aſſeruit, quia eius ſubſtantia immenſa eſt, & uirtus infinita, Ingenitum etiam eadem ratione dixit, in cæteris cum ſupradictis conſentit. Hoc modo ipſi quoq; inter ſeſe, cum ſententia minime diſcrepent, uſu tamen quodam uerborum contraria dicere uidentur. Afferam uerba ipſa Meliſſi, quibus unius entis infinitudinem, per ingenĩ ti rationem demonſtrat. Cum igitur, inquit, non genitum ſit, ſemper, & erat, & eſt, et erit, nec principium habet, aut finem, ſed infinitum omnino eſt. Nam ſi genitum eſſet, principium certe haberet, incepiſſet enim aliquando gigni. finem etiam haberet, deſineret etiam aliquãdo eſſe. Cum itaq; nec inceperit, nec deſierit, ſemperq; fuerit, futurumq; ſit, ſequit, ut neq; principiũ habeat, neq; finem, proindeq; infinitum ſit. ſic Meliſſus, quia ens ipſum, unum principio, ac fine temporis caret, ſemperq; eſt, infinitum eſſe aſſeuerauit, Quod a Parmenide quoq; probari uidetur, quatenus ad hanc pertinet rationem, nec infinitum ſolum, ſed ingenitum etiam, & incorruptibile dicitur, iiſdem fere Meliſſi uerbis, niſi quod hic uerſibus ſcribit, in quibus translatio ſæpe uocabulorum concedi ſolet. Ita enim inquit.

Ingenitum quando eſt, ſit & immortale neceſſe,
Vnigenum, immotum, immenſum ſine fine, perenne,
Quod nec erat, nec erit, totum nunc eſſe fatendum eſt.
Vnum, continuum, nam quem eius ortum?
Aut quo tandem? aut unde? nec ex non ente putandum eſt.
Nec dici ore poteſt, noſtra nec mente reuolui,
Quod nihil eſt. Nam quid poſt ipſum fecit oriri,
Aut prius? entis enim non ſunt primordia primi.
Nunq̃ ergo, aut ſemper, de quo nunc dicimus, ens eſt,
Ex nihiloq; nihil fieri ſententia perſtat.
Ergo ortus nullus. nec erit poſt ſęcula finis.

Ita Parmenides ens ipſum unum, ingenitum, incorruptibile, infinitum, immobile ſtatuit, finitum autem his uerſibus exprimit.

Eſt & idem, perſeq; manens ens ſemper eodem.
Immotum, fixumq; ſimul, uis magna neceſſi,
Implicat hoc circum ſummo quoq; fine coercet.
Quod ſi fine uacet, nequaq̃ dicimus eſſe.
Siquid nanq; deeſt, opus eſt ens omne deeſſe.
Nam ſi ens ipſum eſt, nec non ens, nihil deſyderat, nulloq; eget, nullo autem egens, perfectum eſt, perfectum quod eſt finem habet. nõ itaq; infinitum eſt. quod enim finem habet, terminum, atq; exitum

atq; exitum habeat, neceſſe eſt. Quo fit, ut nulla, in eorũ ſententiis controuerſia ſit, ubi eadem de re ab eis differitur, Quãuis autem apertum iam eſt, per ea, quæ dicta ſunt, non de rebus ſenſibilibus, & principiis, aut elementis naturæ, ſed de ente itelligibili, abſtracto ab omni materia, & primo, uereq; ente, quam formam primam appellare poſſumus, illos differuiſſe, tamẽ, ut id etiam lõge manifeſtius eluceſat, quid Parmenides ipſe poſt ea, quæ dicta ſunt, adiunxerit, audite.

Hactenus, & ueri mentem, intemerataq; uerba,
Nunc res mortales, carmen quoq; ſumite fallax.

Veram ſententiam, & rationem, uſumq; ſermonis intemeratum hic dicit eum, quem de ente intelligibili, & uere ente quiſquam habeat. Senſus autem, & opiniones mortales, & ſermonem fallacem rebus naturalibus tribuit, non quod in entis intelligibilis etiam conſyderatione falli, decipiq; homo nõ poſſit, ſed quia ens ipſum ſua natura ẽ, certiſſimę, firmiſſimęq; rationis. Res enim naturales, quoniam ſub ſenſum cadunt, & fluxæ, atq; mutabiles ſunt, opinione potius cõprehendi, q̃ ſcientia dicuntur. Scientia enim eſt cognitio certa, & immutabilis, quam habere in rebus, quæ ſenſu percipiuntur non poſſumus, ſed decipi, falli, errare, ut Parmenides inquit, neceſſe eſt. quemadmodum etiam Plato, ea, quæ ſemper ſunt, nec unq̃ gignuntur mente, inquit, percipi poſſe, ac certa ratione cognoſci. Contra uero, quæ ſemper gignũtur, nec unq̃ ſunt, hæc opinione cum ſenſu rationis experte comprehendi. Affert deiceps Parmenides principia, ſiue elementa rerum, primamq; opoſitionem ipſe quoq; exponit, quam ſuo uerſu flammam, & noctem appellat, quaſi lumen, & tenebras. Rarum etiam, & denſum, aut leue, & graue, aut idẽ, & diuerſum, & oíno oppoſita dicit, quæ omnia proculdubio ad priuationem, & habitum referuntur. Nec formæ, aut materiæ nomen ignorare uidetur, quanq̃ uocabuli diuerticulo utitur, uel carminis gratia, uel ut ſuperiorum philoſophorum cõſuetudinem ſeruaret, niſi, quod reor, illi etiam uerſu philoſophiæ præcepta tradiderint. Ita enim ſcribere uetuſtiores illi ſolebant, & primum Pherecydem, ſoluta oratione uſum legimus. Verũ animaduertite, quæ deinceps duobus ſuperioribus uerſibus addidit.

Principio duplicem ſtatuerunt dicere formam,
Altera ſed minus eſt tali cognomine digna,
Quod ſimulans uerum, fallit mortalia corda,
Has contra aduerſo poſuerunt ordine metas.
Hic flammam ætheriam ſtatuunt, raramq;, leuemq;.
Ipſa ſui ſimilis, ſemperq; ſibi undiq; conſtat
Illic obſcuram, aduerſantemq; undiq; noctem,
Incomptam, humentem, gelidam, denſamq;, grauemq;.

Hæc de principiis rerum naturalium Parmenides refert. Ens autem illud intelligibile, & uere, ac proprie ens, quod unum non ſolum ipſe, ſed etiam uetuſtiores philoſophi, & ponunt, & nominant, quando unum, ſolumq; opinatur, non ſine cauſa, immobile eſſe affirmat. Ita.n. inquit.

Immotum, ualidis iniecta in finibus arcet
Vincula, principiiq; expers, finisq; futuri.
Hinc etenim longe, finisq;, ortusq; recedunt,
Vera fides hæc eſt, nec hoc qui credit aberrat.

Et cauſam, quare immobile ſit, reddens, ea dicit, quæ ſimul, & finitũ, & ímobile eẽ demõſtrãt,

Immotum, inquit, fixumq; manet, uis magna neceſſi, Implicat hoc circũ, ſummo quoq; fine coercet, Et reliqua, quę ſequunt. Ita enim exiſtimat, cũ nõ ens oĩbus careat, ens nullo careat, ſed pfectũ, abſolutũq; ſit. qd aũt mouetur, ea re careat, cuius gratia mouetur, neceſſario ſequi, ut ens ímobile ſit. quod Meliſſo quoq; placere uidetur, cum eo medio, quod nihil uacuũ, atq; inane ſit, ímobilitatẽ entis conat demõſtrare. Eius uerba hæc ſunt. Nec uacuũ ullũ eſt, qppe uacuũ, nihil eſt. ergo qd nihil eſt, eẽ nõ põt, nec uero moueri ens põt. Quo enim fieri poſſet cũ nihil ſit, præter ens ipſum. Nam ſi uacuũ foret quicquam, iretur ad uacuum. Sed quoniã nihil eſt, quod uacuum dicitur, ideo uno ente omnia complentur, & quo ens ipſum moueri queat, cum plenum ſit, nihil eſt. Quinetiam cum nullo omnino motu, ens mutabile omne oſtẽderet, unum, inquit, & idem ſibi ſemper ſimile eſt. Quod autem ſibi ſimile hoc modo eſt, nunquã uel perire, uel augeri, uel dolere, uel alia huiuſmodi mutatione affici poteſt. Nam ſiquo huiuſmodi motu afficeretur, eſſe non poſſet. quod enim motu quouis mouetur, id de altero in alterum mutari neceſſe eſt. At nihil eſt, pręter ens ipſum, ergo ens ipſum ímobile eſt. Sic igitur uiri illi locuti fuere, quos Ariſtoteles falſa ſenſiſſe, nec ratione quicquam ſcripſiſſe criminatur. Sed

magis, inquit, Meliſſi ratio importuna eſt, & nullam dubitationem habet. Vos iam quid Meliſſus, & quemadmodum dixerit, intellexiſtis, facileq; iudicare poteſtis, an importune aliquid, & temere, uel ille, uel Parmenides diſputarit, & ſenſerit. Differunt illi quidē de ipſo ente ſimpliciter, & forma prima immateriali, intelligibili, æterna, quæ omnem phyſici conſyderationē excedit, ſentiuntq; ea, quæ nemo theologus negare auderet, & ea probant argumentis, debita forma diſpoſitis. Verūtamē ab Ariſtotele, quaſi nihil recte uel ſenſerint uel ſcripſerint, reprehēduntur, & quę illi de diuinis rebus locuti ſunt, quaſi de naturalibus dicta eſſent, a` phyſica ratione propulſantur. Quod utrum honeſtius diſtinguendo, quàm reprehendendo fieri potuiſſet, non equidem quæro. Sed cum ita Ariſtoteles uoluerit, reprehenſio eius pro diſtinctione potius, q̄ pro nota inſcitiæ doctiſſimorum uirorum accipienda eſt. Cæterum, qa cauſam hanc apud iudices agimus, ne egiſſe protinus ſine teſtibus uideamur, citetur Theophraſtus, alter Ariſtoteles. hic Xenophanem, quem Parmenides audiuit, atq; ſecutus eſt, nequaq̄ inter phyſicos numerandum, ſed alio loco conſtituendum cenſet. Nomine, inquit, unius, & uniuerſi Deum Xenophanes appellauit, quod unum, ingenitum, immobile, æternum dixit. ad hæc aliquo quidem modo, neq; infinitum, neq; finitum, alio uero modo etiam finitum, tum etiam cōglobatum, diuerſa ſcilicet notitię ratione, mentem etiam uniuerſam hoc idē eſſe affirmauit, nec uero Theophraſtus ſolus hæc dicit, ſed Nicolaus quoq; Damaſcenus, & Alexander Aphrodiſienſis eadē de Xenophane referunt, opusq; Meliſſi de ente, & natura inſcriptū dicūt, Parmenidis de ueritate, & opinatione. quod ſi hęc illi, quis Ariſtotelem hæc eadem cognita, perſpecta'q; habuiſſe non credat? ſed uoluit, ut ſupradictum eſt, auditoribus ſuis conſulere, ne forte diuinarum rerū diſciplinam, ad naturalium conſyderationem imprudenter transferrēt. Itaq; diſſimulat uerbis in phyſicis, quæ duodecimo diuinarum rerū libro de primo principio aperte fatetur, cum unū immobile æternum eſſe dicat, & uerſu Homeri, ne Parmenidis carmen uſurparet, opinionem iandudum apud omnes probatam confirmet. Ita enim Homerus inquit.

» Res mala, multiplici terras ditione teneri.
» Eſto unus princeps, populos cui pace regendos,
» Iuſtitia'q; dedit magni regnator olympi.

Epilogus libri ſecundi. Caput XII.

h Abetis iam, quod & ipſe pollicitus fui, & fidem ampliſſime facit, non ita accipiendas eſſe in quoſcunq; Ariſtotelis reprehenſiones, ut uerba ipſa præferre uideant, ſed multos iure optimo defendi poſſe. Quo in loco, cū Parmenidē, & Meliſſum, tum in primis Platonem conſtituendum arbitror, cuius dūtaxat gratia, ea mihi in mentem uenerunt, quæ de Parmenide, & Meliſſo ab Ariſtotele ſcripta in pręſentia commemorauī. Sed cum iam perſpicuum omnibus ſit, aduerſarium fruſtra operam, atq; oleum, ut aiūt, in reprehendenda Platonis diſciplina perdidiſſe, Platonem'q; non modo doctiſſimum, & planè diuino ingenio præditum, uerum etiam catholicæ fidei ueritati, quatenus gentili homini licuit, proximum fuiſſe, Iam ſecundi libri finem faciamus.

Beſſarionis

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER TERTIVS.

Argumentis, quibus tanquam ex opinione Ariſtotelis uſus eſt aduerſarius, ſeparatim reſpondendum eſſe, id'q; ſcholaſtico, & dialectico more faciendum ſepoſito omni ornatu, atq; artificio orationis. Caput primum.

p POST HAEC ALIO VOLVMINE COLLIGAM AD reſpondendum recte, aduerſarii argumēta omnia, quæ in Platonē affert, quaſi ex philoſophi Ariſtotelis opinione, quāquam hæc loco certe illorum habenda ſunt, quibus Ariſtoteles uir præclarus ne reſpondendum quidem & cenſet, & præcipit. Tam enim nulla in eis uis eſt, ut contemnenda potius, q̄ ad ſolutionem repetēda eſſe uideātur. ſed cum meum his in libris inſtitutum non id potiſſimum ſit, ut hominē hunc erraſſe oſtendam, quod effici ſine ulla difficultate poteſt, ſed ut grauius aliquid, & philoſophādi ſtudio dignius afferam uiris noſtra ætate ſapientiæ ſtudioſis, quo eorum ingenia quamuis acuta, acutiora fortaſſis ad iudicandum reddentur, idcirco repetam argumenta illa, ut friuolis aduerſarii rationibus aliàs reſponſum, utile pro uiribus reddam, ſyllogiſmos'q; eius colligam, ex medio tumultu uerborum, quibus cum Platonem reprehendere ſtudeat, ſeipſum decipi, labi per ſummos errores declarat, quāq̄ colligi eos, atq; in aliquam redigi ſpeciem ratiocinandi, lōge difficilius, q̄ ſoluere eſt. Ita enim reprehenſor hic Platonis argumentatur, ut non quid dicat, intelligendum, ſed quid dicere uelit, uaticinandum omnino ſit. Sed ne hoc quidem laboris recuſo, modo hæc mea reſpondendi ratio, non nihil fructus hominibus ſcientiæ philoſophandi deditis afferat. Exponam igitur ſingulas eius rationes, ea figura, eo modo, quo ipſe afferri uelle uideatur, & ſingulis reſpondebo, nō aliter, q̄ ex more uulgaris diſputationis, ſcilicet omiſſo ſermone, ac omni præparādi, diſponendi, exornandi'q; artificio, ut quiſq; meæ reſponſionis rationem accipere, & q̄aperte argumēta aduerſarii refellantur, proſpicere facilius, & iudicare diligentius poſſit. Nec longius, q̄ neceſſarium ſit progrediar, niſi in authorum probatiſſimorum teſtimoniis, quæ eo afferri copioſius debent, quo quid unuſquiſq; uir doctrina illuſtris eadē de re ſenſerit, audiuiſſe non modo plurimum iuuat, uerum etiam delectat, Nec uero numerum, aut ordinem capitum aduerſarii prætermittāt, ut ſi ubi nā quæq; ſcripſerit, minus meminit, locú audiat, &, ut libitū eſt, ſua repetat.

Plures a` Platone conſtitui Deos eo ordine, ut ſecundus a` primo, tertius a` ſecundo, & reliqui deinceps procedant non modo conſentaneum eſſe naturæ, ſed etiam Ariſtotelis, & aliorū nobilium philoſophorum ſententia conſtare.

Auicennam affirmare a` prima intelligentia ſecundam dūtaxat prodire, illam uero producere tertiam.

Creaturam creare, duplici modo intelligi poſſe.

Omnia ſecundum Proclum a` prima cauſa produci, & primam cauſam ipſum bonū eſſe, & qc quid a` ſecundis producitur cauſis magis a` prima produci. Caput II.

c Apite ſuo primo libri ſecundi, plures dicit a` Platone ſtatui deos, quorum ſecūdus a` primo immediate, tertius a` ſecūdo, & reliqui ad hunc modum uſq; ad ultimum proceſſiſſent, atq; ob eam rem irridendum cenſet. Sed q̄ naturæ rationi ꝓſentanea hæc Platonis opinio de diis fuerit, cum reuelationis diuinæ adhuc tempus non eſſet, intelligere licet iudicio tum Ariſtotelis, & reliquorum nobilium philoſophorum, tum ſanctorum noſtræ religionis theologorum, qui & ipſi eadem quodāmodo admittunt, quæ Plato ſenſerit. Iam Auicēna (ſi phyſice loqui aduerſarius uelit) a` prima intelligentia ſecundam ſolū prodire aſſerit, ſecundam autem cum ad primam ſe cōuertens intelligit, producere tertiam, tū deinde eandem ſeipſam intelligendo, animam primi orbis creare, uidelicet ea naturæ ratione, qua authore Ariſtotele, ab uno, ſimplici'q; principio, non niſi unum ꝓduci poteſt. Sic enim ille ſecundo de generatione, & corruptione libro edocuit, ſatisq; ſibi placere ſignificat, ut ſi intelligentiæ creatæ ſunt, ſecundā a` prima, & tertiā a` ſecunda creatam eſſe neceſſe ſit. Quod & Al-

bertus cognomine Magnus idem ſenſiſſe in octauo phyſicorum ſuorũ libro affirmat, quæ cum ita ab Ariſtotele inchoentur, ab Auicenna, & Alberto expreſſius ad creationis rationem accõmodentur, Aduerſarius, qui hanc Platonis de diis ſentẽtiam irridendã exiſtimat, plane` ignorare uidetur, ordinem, quem in creandis rebus natura ſibi proprium ſeruat. Si theologice potius agere uelit, ſciat irriſor huius opinionis doctores ſanctos, tametſi inter omnes cõuenit, oẽm creaturam ab uno principio immediate eſſe productam, tamen nõnullos admittere quodãmodo, ut creandi potentia creaturæ etiam poſſit communicari, atq; altera creatura producere alteram poſſit, licet non principaliter, ſed ratione inſtrumentali in primi uirtute. Patet hoc ſententia magiſtri ſententiarũ. IIII. C. quarti libri, & diui Thomæ Aquatis, qui poſtea quãplura cõtra hunc illius locum argumentatus eſt, demum hac tuetur diſtinctione, Duplici modo intelligi poſſe creaturam creare. Aut enim ita, ut nihil præſupponatur ex parte agentis, hoc eſt, ut nihil aliud ſit prius ipſa creatura, quomodo impoſſibile eſſe creaturam creare ait, aut ita, ut nihil præſupponatur ex parte facti, hoc eſt, ut nulla materia antecedat, ex qua res creanda efficiatur, quomodo poſſibile eſſe potentiã creãdi cum creatura cõmunicari. Non enim ſequitur ex hoc, ut in creatura creante potentia ſit infinita, cum ſemper ipſa creatura agat in primi uirtute, ut miniſtra. Ita quod theologi noſtri diuinitus edocti, poſſibile eſſe cõfirmant. Philoſophi, qui ratione tantum naturæ ducti, rerum omnium cauſam efficientem poſſuerant, confeſſi ſunt, cuius opinionis principem fuiſſe Platonem, cõmendandum profecto eſt, non, ut aduerſarius ducit, irridẽdum, ſic Plato, & qui eum ſecuti ſunt, ſic Auicẽna, & pleriq; alii, quãuis pluribus tribuant creationem, tamen cuncta ad unum, idem'q; principium referunt, id'q; ſummũ, primum'q; omniũ initiũ & cauſam eſſe arbitrantur, omnia, inquit Proclus, ab una prima cauſa prodeunt. Rerum omnium principium, & prima cauſa ipſum bonum eſt, Omne, quod a` ſecundis producitur cauſis, magis a` primis producitur, quæ & magis cauſæ ſunt, & ſecundarum ipſarum cauſarum productrices, ſed hic aduerſarius, quæ a` grauiſſimis philoſophis, tam uehementer probantur, cum irriſione reprehendit.

Poſitionem Platonis de primo deo non uerbis tantum contineri, ut aduerſarius ait, ſed re ipſa conſtare, confirmari'q; ratione, & ſanctorum authoritate. Caput III.

a Ddit poſitionem Platonis de primo Deo in uerbis tantũmodo contineri, nec plus quicq̃ ſignificari, q̃ figmẽtũ, uerbalem'q; eam uocat. Ad quem eius locum, & ſi ſatis ſecundo pro Platone uolumine reſpondi, tum ex uerbis eiuſdem Platonis, tum etiã ex doctorum ſanctorum ſententia, tamen & Auguſtinum, & Thomam uiros ſapiẽtiſſimos, eoſdem'q; ſanctiſſimos adiiciendos putaui, ut latius teſtimonio piiſſimi ordinis, non uerbalem, ſed perquãrealem poſitionem illam Platonis eſſe conſtaret. Affert ſane` Auguſtinus libro de ciuitate Dei octauo eaſdem, quas Plato, rationes ad oſtendẽdum illud primum, quod aduerſarius nihil, præterq̃ uerbum exiſtimat. Thomas uero exponens librum diui Dionyſii de diuiuis nominibus, ſcribit de Platonis opinione hæc. Conſyderandum difficultatem eſſe in libris Dionyſii propter multa, ſed maxime quia utitur modo loquendi, quo Platonici uſi ſunt, q̃ apud iuniores conſuetus non eſt. Cum enim illi reducere uellent omnia compoſita, & materialia in ſimplicia, & immaterialia, principia, poſuerũt ſpecies ſeparatas, unde hominem ſingularem ſenſibilem non eſſe ipſum hominem, ſed participatione illius primi hominis ſeparati ſingularem hunc eſſe dicebant, quod ut in ſpeciebus ponebat, ita etiam in maxime communibus unum primum, quod eſſet ipſa eſſentia bonitatis, unitatis, & eſſe, quod deũ dicimus ponẽdum cenſebant, a` quo omnia per deriuationem bona dicerentur, unde illud primum nominabant ipſum bonũ, Quæ Platonicorum opinio non conſonat ueritati, aut fidei, quantum ad hoc, q̃ de ſpeciebus naturaliter ſeparatis ſtatuit, ſed quantum ad id quod de primo principio dicebãt ueriſſima eſt, & fidei chriſtianæ conſona. Hanc a` ſummis theologis approbatã opinionem, hic uerbalem appellat, nec ſolum remotiſſimã eſſe a` chriſtiana doctrina, cõtra doctorẽ ſanctiſſimũ Thomam dicere audet, uerum & nihil eſſe omnino arbitratur.

Cultum latriæ, quem Plato ſtatuiſſe uidetur, ſuis diis etiam ab Ariſtotele probari, quãquã neuter ſua opinione id fecerit, ſed uſu cõmuni.

Latriæ nomen in uſum ſpecialem diuini cultus fideles tranſtuliſſe, cum apud gentiles non religionem, ſed durius quoddam ſeruitutis genus ſignificaret.

Multa uocabula

Multa uocabula alioquin cõmunia, a` noſtris ad aliquem ſpecialem uſum eſſe translata.

Ideo morti addictum Socratem, quia cõmunem religionem negligere putabatur.

Ariſtotelem mortuo Socrate, in Macedoniam migraſſe, ne illis bis in philoſophiam peccandi occaſionem præberet. Caput IIII.

d Icit præterea cultum, quem Deo ſoli, & principio primo attribuimus, quem latriã theologi noſtri uocauerũt, diis creatis, & creaturę tribui a` Platone, cum huiuſmodi diis ſacrificia ſtatuat. Ab Ariſtotele uero nihil tale eſſe ſcriptum cõtendit, nec uidet crimen hoc idem cõmune illis eſſe hominibus oĩbus, quos gentiles uocamus. omnes enim illi diis ſuis ſacrificandum cenſebant, Ex quo cultu uetus ſacrarum literarum ritus reuocans gentes hortatur, necui, niſi uni uero deo, ſacrificent, illi ſeruiant ſoli, illum unum adorent, a` quo nos poſtea Chriſti felici nomine nũcupati, latriæ nomen in uſum ſpecialem translatum accepimus, cum apud gentes, non religionem, ſed ſeruitutis genus quoddam obſtrictius ſignificaret, quod uel hominibus notæ ſuperioris ab inferioribus exhiberetur. quomodo & multa alia uerba translata a` noſtris in alio uſu, ſiue uno, ſiue prȩcipuo remanſerũt. Iam Dei nomẽ, & angelis, & ſanctis apud illos tribuebatur. Angeli homini cuilibet nũtio, Apoſtoli claſſi, ſancti uiro cuiq;, uirtute, pietate'q; antecellenti, Eccleſiæ conuentui populi, Euangelii, nuntio felici, crucis uallo martyris teſti. Adde duliam, hyperduliam, quæ nos alio modo, q̃ illi accipimus. Longum eſt omnia enumerare, quæ noſtri ad alium uſum tranſtulerunt. Quod ideo ſubiicere uolui, ut nomen ſacrificii, & latriæ, quã Platoni aduerſarius obiicit, non idem hoc tẽpore apud nos, atq; olim apud ueteres illos ſignificare conſtaret. Etenim illis in religione fuit ſacrificium Diis ſuis facere omnibus, ſiue (ut Porphyrius ait) geniis reddere, nobis uero latriã, niſi deo uni reddere fas non eſt. Itaq; quod modo dixi, Plato ex uſu ſuæ ætatis uſque a` Zamolxide, & Orpheo incepto, agit de ſacrificiis, & quod in religionis cærimonia temporibus illis conſuetum erat, ſeruandum cenſet, quanquã ipſe remotius a` uulgari intelligentia ſentiens ad ſummũ, primum'q; omnium principium referebãt eum cultum, quem multis, ac uariis numinibus uulgo diſponeret. Quod ſi ſcrutari diligentius uelimus ea, quæ ille de ſacrificiis, & huiuſmodi cultu deorum ſcripſerit, uidebitur certe, non ex ſuo iudicio ſanguine coli præcipere deum, ſed ex uſu uulgari, & conſuetudine longæ ætatis coactus ſic agere ne ſolitam religionem tollere uideatur, quod idem quoque Ariſtotelem feciſſe apertum eſt. Nam quid ipſe Plato hac de re ſenſerit, explicat ſatis, cum in Epinomide dicat. Ita diis ſummum exhibemus honorem, ſi ea de illis ſentimus, quę optima, recta'q; habeantur. Et Porphyrius in ſecũdo de abſtinẽtia animatorum.

» Colamus, inquit, deum ſilentio puro, religione, puris, ueris'q; de eo opiniõibus, aſſimulari'q; ei

» atq; coniungi conemur, uitæ'q; noſtræ ſanctimoniam pro ſacrificio offerre, id'q; deo ſacrum ac

» cõmodare. Non ergo ille ſua ſententia Diis honorem ſanguine, nidore'q; uituli deſcribit, ſed uerbis aliis idem ſignificat, quod noſtræ ſacroſanctæ literæ cenſent, ſpiritum eſſe deum, & ſpiritu, ueritate'q; eum adorari oportere. Quod & Ariſtotelem probaſſe nõ equidem negem. uerȩ ille quoq;, ut modo dixi, cedens uulgi opinioni, ſacrificia diis, & huiuſmodi latriam decernit. quãquam aduerſarius nuſquam aliquid tale dixiſſe Ariſtotelem putat, ſcilicet per inſcitiã quibuſnam de rebus philoſophus ille ſuis in libris politicis tractet. Iubet ille profecto` his in libris, condi templa diis, atq; heroibus cõſtitui ſacerdotes, & ſacræ pecuniæ quæſtores adhiberi ſacrificia, & ritũ ſeruari paternę religionis, nec diſcedere ullo pacto ab errore ſuæ ætatis audet, quãdo etiam animabus hominum latriã ſtatuit, iam etiam uti hoc nomine licet, quæ deo immortali uni attribuenda eſt. Heroes enim, quibus ſacrificandum cenſet, homines erãt, qui excelleti quadam uirtute noti, e` uita abiiſſent. Sed enim ita agere libuit, ne plebiſcito iterimeret, ut Socrates communis præceptor pauloante mortem obiit, quoniam religionem uulgarem negligere putaretur. Erat quidem longe laudabilius aperte confiteri, quæ recte ſenſerint, mortem'q; pati ob ueritatem, uerum hoc tantum noſtri potuerunt, illi Socratem Sophroniſci filium præceptorem ſibi habuerunt, a` quo exempla uirtutis humanæ caperent, non Chriſtum patre Deo immortali natum, qui ſuo diuino munere profeſſores ſuæ ueritatis redderet firmiores longe, q̃ natura humana pateretur. Ergo non mirum, ſi Ariſtoteles, Socrate enecto, in Macedoniã abiit, uocatus'q; ab Athenienſibus, nolle ſe dixit præbere illis occaſionem, ut bis in philoſophiã peccarent. Non mirum ſi Plato ſe in Italiam, & Siciliam contulit, euitans ſuoȩ hominum in philoſophos iniquitatem, ægre'q; ferens uulgi opinionem. Ita illi melius de cultu diuino ſenſerunt, q̃ ſcripſerint, atq; aliter quã probarent, uulgo aſſentiri coacti ſunt, q; ſiquis eos reprehẽdit, q; la

triam Deo tribuendam, creaturis dederint, quanq̃ ſentirent, non minus requirit, q̃ noſtri fece/rint martyres, cum nos ne chriſtianos quidem illos, ne dum ſanctos fuiſſe fateamur.

Platonem ſub nomine Iouis unum, & primum Deum coluiſſe.
Iouem enim Optimum, Maximum, & patrem deorum omnium ueteres dixerunt.
Authoritate Pythagoræ, & Varronis, illum Iouem colere, qui unum Deum ſolum ſine ſi/mulachro colit. Caput. V.

Sed aduerſarius lógius a' furore ꝓgrediẽs, Platonẽ primũ, de quo docuerat, Deũ co/luiſſe omnino negat. Cum enim, inquit, cultus latriæ in ſacrificio maxime conſiſtat, Plato uero nuſquã inueniatur iuſſiſſe primo principio ſacrificandũ eſſe. niſi cæteris diis citra primum, conſtat eum non colere primum Deum, quo etiam in loco homi/nis inconſtantia patet. Cum enim pauloante Platonem dixerit omnibus diis ſacrificandũ cen/ſuiſſe, mox primum Deum neglectum ab eodem eſſe criminatur, & ipſum dicit, non eum co/luiſſe Deum, quem primum, quem ſummũ, quem ineffabilem prædicauerat, reſpondeo, & ſi non ſub hoc nomine primi, aut unius, coli primum Deum a' Platone ſcriptum eſt, quoniam/nulgus, cui leges ferebat non eiuſmodi nomina ſibi cognita, familiaria'q; haberet, tamen cum/in libro. VIII. de legigus dies feſtos duodecim, & cęrimonias cõſtituat diis numero duodecí, quorum primus Iupiter eſt, nemini dubium eſſe debet, quin idem Iupiter in præceptis publi/cis ſit, quod in priuatis philoſophiæ diſputationibus, unum, & primum eſſe bonũ ab eodem di/cebatur. Egit itaq; nomine Iouis cognito oĩbus de primo illo, & uno. Iouem enim optimum/maximum, & patrem deorum omnium ueteres illi & appellarunt uulgo, & in primis obſeruã/dum inſtituerunt. Nec omittere nomẽ hoc debuit, q uulgo de diis colẽdis p̃ciperet. Facile enim/per noĩs primi, aut unius inſolentiã incideret ĩ ſuſpicionem uulgi, quaſi Deũ alium p̃ter pater/nos quendam afferret, & nouam religionem conderet, quod & ipſe Plato, & diſcipulus Ari/ſtoteles in ſuis ciuilibus inſtitutis ſemper cauit, & ſuã opinionem, quoad tutius poſſet, operuit. Appellat inquã Plato, in uſu ciuili, ſermone'q; plubico, primum illud, aut unũ, & ineffabile im/plicite ſub noĩe Iouis, quod ſi græce dicis, ut ille locutus eſt, id ſignificatur, q; uitam in ſe conti/neat, & cæteris oĩbus p̃ſtet. Quo noĩne nihil aptius Deo Summo & Optimo attribui poteſt. quãdo nos quoq; uitam eſſe in Deo dicimus, & quicqd creatum eſt, uitã in illo fuiſſe, & uiuere/nihil poſſe ſine Dei ſemp uiuentis uiuificatione. Nec uero cæteros Deos eiſdem noĩbus obſer/uandos tradit, qbus cõſueuerat de eoꝝ natura diſputare, ſed, ut uulgus appellare ſolebat, ita no/minat, hoc eſt Mineruam, Mercuriũ. Saturnũ. Neptunum, Iunonem, Vulcanũ, Apollinem, & reliquos ad hũc modũ, licet ueteres illi doctores, hæc rõne rerum uel diuinarũ, uel naturalium/interpretarent', atq; ut Iouis noĩe rationem unius, aut primi intelligebant, ſic Mineruã ad ſapiẽ/tiam, Mercuriũ ad rationem, Saturnũ ad æternitatẽm, Neptunũ ad formam, Iunonẽ ad mate/riam, Venerẽ ad naturam, Apollinẽ ad ſolem, Pana ad uniuerſi mundi rõnem referebãt. Atta/men cũ de eorum obſeruantia apud populũ ageret, non ſapientiã, aut rõnem, aut æternitatem, aut formã, aut materiam, aut naturã, colito dicebat. Sed Mineruã, Mercurium, Saturnũ, Neptu/num, Iunonẽ, & reliqua ex uſu uulgari, nã niſi ita nuncuparet, facile nouæ religionis argueret', quod Atheniẽſes καινὸν δαιμόνιον dicebant, & capite puniret'. Stultus præterea eſſet, qui cũ le/ges populo ferret, & religionẽ probaret, quæ morũ bonorum cuſtos eſt, nõ his uetaret' noĩb⁹, quæ multitudini ueneranda eſſent, ſed qbus aĩos hoĩum ad cõtemnẽdã religionem ĩduceret. Quis q̃ſo Plutonem, Proſerpinã, Cererem obſeruaret, ſi non his noĩbus ſacra eorum acciperet, ſed terræ, frugum'q; rõne moneretur? ſcilicet mulierculæ illæ atticæ, raptũ Proſepinæ lugerẽt, pectora tunderent, genas raderent, ſi Proſerpinã rapi a' Plutone, nõ aliud eſſe audiuiſſent, niſi granum frumenti excipi in terra, idem'q; occatum repeti ab agricola cum labore. Arcana hæc apud ſapientes illius ętatis erant, nec uulgo apperienda, Quod ſi hæc non alio modo dicere de/buit, q̃ uulgo noĩarentur, quanq̃ ut fecit, integrius, q̃ uulgus intelligere debuit, cur non ſub Io/uis etiam noĩe primum, aut unũ illud, & cauſam oĩum ineffabilem coli debuit admonere, quã ipſe aliter appellaret, quã populus? Tradidit certe ille multitudini p̃fanæ, & imperitæ primum Deum colendũ, ut eam ipſam audire decebat, & colere. Ipſe autẽ non tẽplo, non ſigno, nõ im/molato uitulo, ſed, ut uerbis ipſius optime utar, ſentiendo ea, quæ optima, recta'q; haberẽt', hoc eſt ueritate, & ſpiritu idẽ coluit, idem'q; egit ſibi, q; tricẽteſimo fere' anno poſt a' Marco Varro/ne ciui Romano uiro doctiſſimo ſcriptum apud diuum Auguſtinum legimus, ut cum Deum ſi/ne ſimulachro

ne ſimulachro coleret, Iouẽ coleret. Illi, inquit, Iouem colunt, qui unũ Deũ ſolum ſine ſimula/chro colunt, ſed alio nomine nuncupatũ. Vnde nimiꝝ eſt, q; Numa quoq; Pompilius, qui pri/mus apud Romanos deoꝝ cultũ condidit, a' Dionyſio Halicarnaſenſi traditur templa condi/diſſe, ſed nullũ in iis ſignum cenſuiſſe conſtituendũ. Cũ enim, inquit, Pythagoræ doctrinam
» probaret, & omni ex parte illius opinionẽ philoſophi ſequeretur, idcirco Deum ſpecie, forma'
» ue oĩno uacare arbitrabatur. Sacrificiis uero non ex materia concretis, ſed intellectu capiendis
» gaudere Deũ aſſeuerabat. In hanc ſententiã illud quoq; a' Porphyrio profecto' ſcriptũ eſt in/libro ſecundo de abſtinentia animatoꝝ. Sacrificemus, inquit, ergo nos etiam, ſed, ut conuenit, Deo quidem Summo, & primo, ut quidã uir doctus cenſuit, nihil uel immolando, uel ſuffien/do, uel noĩando. Nulla res enim materialis, non ilico impura ſit excreto illi, immateriali'q; nu/mini, quod in eodẽ quoq; repetit, & plane' confirmat idem author. Vbi ſacrificia facta ex ſan/guine, non diis, ſed geniis reddi cenſuiſſe eos, qui poteſtates uniuerſi perceperãt. Scribit & alio/loco idẽ author, Sanguinem diis non placere ullo pacto declarans, hæc dicens. Quanquã uete/res non ita agendũ cenſuerant, ſed frugibus numina coli uoluerunt, in quibus natura, omnis'q; ſenſus integer delectaret', huiuſce rei argumentũ, uel ex more aræ Deliacæ adducere licet. Nul/lum enim animal illic immolatur, atq; ob eam rem ara pia eſt' nuncupata. In templo quoq; Epi/daurico ita inſcriptum eſſe refert.
» Caſtus ſit templi quiſquis pia limina adibit,
» Eſt caſtus quiſquis relligioſa ſapit.
Quæ omnia ſatis dilucide explicare uidentur, 'qualis nam de his Platonis opinio fuerit, ſiue de uulgari, & ciuili deorum cultu, ſiue de uera, & certa philoſophiæ, atque philoſophantium ſententia quærere uolueris. Ex quo loco intelligi poteſt, aduerſarium nulla ductum ratio/ne, hæc in Platonẽ effudiſſe. Quã enim recte Plato de unitate diuina, & principio primo ſen/ſerit, ſatis uolumine ſecundo expoſuiſſe me arbitror, numerum uero deorum, & uaria numina, quæ ex more uulgari, tum ab eo, tum ab Ariſtotele ad uſum ciuilẽ afferuntur, uulgo erant ne/ceſſario concedenda, quod q̃ inuitus fecerit Plato, licet intelligere ex ipſa eius breuitate ſermo/nis, qua in libro octauo de legibus, cũ de ſacrificiis ageret, uſus eſt. Qui enim cætera omnia co/pioſiſſime explicauit, hunc unum locum, tam paucis uerbis perſtrinxit, ut coactus ſequi uulgi/ opinionem plane' uideretur. In Epinomide etiam parendum eſſe legi paternæ ad uſum ſacri/ficandi ait ſolum, quaſi non ipſe ſit, qui ſponte hæc ſtatuat. Ita nos, cum uera pro Platone re/ſpondeamus, Ariſtotelem etiam defendimus. quem aduerſarius cum Platoni præferre ſtude/at, ita detrahit illi, ut uituperare hunc plane' uideatur.

Falſum eſſe, & ſane' impium, quod aduerſarius afferit Platoni, qa ſecundos, & tertios coluit de/os, ſerpẽtes ẽt, & alia mõſtra colere debuiſſe, cũ quæuis creatura in ĩfinitũ diſtet a' creatore.
Creaturarum ad creatorem reſpectus bifariam intelligi poſſe.
Deum non quatenus infinitæ ſimpliciter potentiæ eſt creare, ſed quatenus ſua potentia com/menſuratur rei creandæ.
Non ratione ſimpliciter infiniti, ſed termini ſui creaturam unam ab altera magis, aut minus a' ſuo creatore diſtare. Caput VI.

Sed quid deinde? Cum Plato, inquit, ſecundos, & tertios coleret deos, cõſequenter/etiam ſerpẽtes, & alia monſtra colere debebat. Cũ. n. q̃libet creatura in infinitũ di/ſtet a' creatore, & ideo æq̃liter. Vnũ. n. infinitum nõ eſt altero maius. Si una creatu/ra eſſet adoranda, eadẽ rõne & alia. Quid dicã de doctrina huius hoĩs? q; ſophiſma/te, qd' exercitationis cauſa in ſcholis afferũt, ipſe ſibi uelut demõſtratione potiſſima ꝑſuaſerit, nullã creaturã differre ab altera, ſed oẽs ęque ſua ex parte diſtare a' creatore in infinitũ, atq; ita ſtudioſius ad hoĩum utilitatẽ, ut ipſe dicit, diſputans, Platonẽ putat ob eã potiſſimũ rõnem ſer/pentes etiã colere debuiſſe, qa quæuis creatura diſteta' creatore in ĩfinitũ. Prorſus hæc eius opi/nio non ſolũ aduerſus Platonẽ, uerum ẽt contra ſacroſanctæ eccleſiæ rationẽ, & uſum tendit, quæ diuinos angelos, q̃uis creatos, uenerat', atq; obſeruat, ſerpẽtes autẽ odit, atq; execrat', ut be/ſtiam ueneratã, & miniſtram, ueteris in genus humanũ fraudis. Quamobrẽ eo libẽtius reſpon/debo, quo Dei immortalis, non minus, q̃ Platonis cauſam agam. Creaturaꝝ ad creatorẽ reſpe/ctus bifariam intelligi põt. Aut. n. ut ad ens infinitum, aut, ut ad ens cæteris ꝑfectius oĩbus ad/ſummũ. Quod ſi, ut ad ens infinitũ refers, æque oẽs creaturę diſtant a' creatore in infinitũ. Sed

ſi, ut ad pfectius, quoniam qua pfectius eſt, non protẽdat infiniti rationẽ, nihil obſtat, ne creaturæ pro ſua uaria conditione, aliæ aliis ſimiliores Deo, ꝓpiores q̃ habeant. Cõfirmari hæc ratio poſſe uidetur, uel creatoris ad creaturã proportione, nõ enim qua ſimpliciter infinitæ potẽtiæ Deus eſt, creat, ſic. n. infinitum crearet, non finitum, ſed qua ſua potẽtia cõmenſurat rei creandæ, agit producendo, ita creator eſt. Quod ſi reſpectu eius, altera creatura cũ altera conferenda eſt, non ratione ſimpliciter infiniti referendũ, ſed ut creatorem cõmẽſurate, ſic & creaturas uarie determinari intelligendum eſt. Dici enim poteſt, non rõne ſimpliciter infiniti, ſed termini ſui, creaturã alteram plus altera, aut minus diſtare a` ſuo ĩfinito creatore. Sed quoniã de re theologica agitur, placet in primis afferre ea, quæ a` diuo Thoma de hac re ſcripta ſunt, ut ſi prædicta ratio authoritate illius affirmet, ualeat. Sin minus, omiſſis cæteris oĩbus, unus ipſe ſufficiat. Verba eius ex quarto ſnîax. q. V. hæc ſunt. In creatione non ita eſt, ut cum aliquis facit ex ſimpliciter non ente, quia non ens, purum nõ eſt per ſe terminus creationis, ſed ꝓ accidẽs ſe habet ad eam, dicitur enim aliquid fieri ex non ente, uelut poſt nõ ens. Vnde creator non habet quãtitatẽ ex diſtantia non entis ad ens, ſed ab ente, qd̃ cauſat, & ideo nõ oportet, ut potẽtia creantis proportionetur diſtantiæ, quę inter ens & nõ ens eſt, ſed ſolũ ei, quod creatur, quod non eſt infinitum, quare non requritur potẽtia infinita ſimpliciter, ſed infinita ſecundũ quid, ſcilicet, ut cõmenſurata alicui materiæ determinatæ, ſicut & omnia agentia naturalia, & materialia agũt. Ignis. n. non producit effectum niſi in materia determinata, quia uirtus eius materialis eſt. Vel dicendũ, non eſſe diſtantiam infinitã inter ens & nõ ens, ex parte ipſius entis, niſi ens ſit infinitum, quoniam tantũ aliquid diſtat ab altero oppoſitoꝝ, quãtum participat altero, unde non diſtat in infinitum a` non eſſe, niſi quod eſſe habet infinitũ ſcilicet deus, quo quanto reliqua entia ſunt proximiora, tãto magis a` non eſſe diſtant, quanq̃ diſtantia illa inter ens & nõ ens, quodã modo infinita eſt ex parte non entis ſimpliciter, eo q̃ oẽm determinatam diſtantiã ab aliquo ente ſignato tranſcendit. Nihil enim magis ab ente diſtare poteſt, quã non ens. fit enim, ut aliqua diſtantia ſit infinita ex altera parte, & finita ex altera, ut cũ finitum cum infinito cõparat. Niſi enim talis diſtantia eſſet aliquo modo finita, nõ minus aliæ aliis creaturę diſtarent a` deo, & niſi eſſet aliquo modo infinita, intelligi poſſet aliquid magis diſtare a` creatura quacũq̃ quã deus. Creatio uero non reſpicit hanc diſtantiam ex parte nõ entis, ſed magis ex parte entis, qd̃ eſt creationis terminus. Sic Diuus Thomas creatorem Deum non proportionari interuallo infinito non entis ad ens, ſed ſolum ei, quod creatur, finitumq̃ eſt, cõmẽſurari, & moderari autumat. itaq̃ non requirit potentiam infinitam ſimpliciter ad creandum, ſed menſuratam materię determinatæ. Ad hæc, non eſſe diſtantiam infinitam niſi inter Deum & non ens, & ob eam rẽ, nullum ens finitum diſtare ſua quidẽ ex parte in infinitũ, uel a` Deo, uel a` nõ ente. Quod ſiqua ita ſe habẽt, ut alteꝝ ſit præſtantius altero, id quod præſtat, ꝓpius ad Deũ accedere, & longius diſcedere a` nõ ente. Nec uero creatiõis rõnẽ metiri, ac ſtatui ex nõ ente, ſed ex ente, q terminus creatiõis eſt, uidelicet ne Deus qua infinita potẽtia ſimpliciter eſt, creare intelligatur, ita fit, ut creaturę, quæ aliquo modo æque diſtẽt in infinitũ a` creatore, nõ æque diſtẽt aliquo modo ab eodẽ infinitũ, quod Diuus quoq̃ Auguſtinus affirmans, duo inqt, creaſti domine, unũ ꝑpe` nihil, quod eſt materia, alterum prope` te, quod angelorum natura eſt. Plurium ſententiam aliorum ex phyſica ſchola afferre eodem poſſum. uerum illa reſpondendi ratio Thomæ theologi ſancti tanti ponderis eſt, ut nihil omnino ſit, quod a` phyſicis deſyderemus. Planẽq̃ aduerſarius, qui hoc deceptus ſophiſmate, credidit, ſerpentes non minus colendos eſſe, q̃ angelos diuinos, nullam diſtinguendi, uel iudicandi rationem tenere coarguatur.

Non modo Platonem, ſed etiam Ariſtotelem dæmones coluiſſe, non quales nunc diabolos dicimus, ut aduerſarius putat, ſed naturas quaſdam aereas diis ignobiliores, hominibus uero nobiliores. Homerum, ſiue beneficio naturæ, ſiue a` Moyſe propheta edoctum lapſum luciferi, quem Atam appellat, deſcripſiſſe. Caput VII.

c Rimen etiam illud affert, q̃ dæmones Plato coluerit, quod nos cõmune oĩum ætatis illiº hoĩum crimẽ eſſe fatemur, nec Ariſtotelẽ excipimus, ſiqdẽ, ut Plato, is quoq̃ iudicãdus ex iis, quę ſcripſerit de dęmonibus eſt. Crediderũt. n. illi eſſe dęmones, q̃ bus merito honor exhiberet, ſed nõ eos, quos aduerſarius arbitrat. hic. n. eos tantũ, dęmones nouit, quos a` criminatoris uitio diabolos nũcupamus. At illi nõ eos in religionẽ receperũt, ſed naturas quaſdã aerias, diis qdẽ ignobiliores, ſed hoĩe nobiliores, quaꝝ opera genus humanum

humanũ ad Deũ reduceret, cõmuni q̃ illi, & ſummo principi cõciliaretur, qui q̃ interceſſores, atq̃ interpretes qdam inter Deum, & hoĩes haberent. Lucifeꝝ uero illum ſua culpa eiectum in terrã e` cœlo, execrandũ q̃ eſſe, illi quoq̃ didicerũt ab Homero ſuo theologo, q ſiue beneficio quodã naturæ, ſiue Moyſis ꝓphetæ ſcriptis carmine ſuo expoſuerat lapſum Luciferi, quem ille Atam appellat. Errat igit uel hoc in loco aduerſarius ꝑ noĩs dæmonum æquocationem.

Nõ modo Platonẽ, ſed etiam Ariſtotelẽ, quædã ſumpſiſſe a` poetis, nec id uitio dandũ eſſe. Quæ recte, honeſteq̃ a` poetis dicta ſunt, hæc obſeruari Platonem iubere, quæ uero turpiter ficta ſunt, ueluti peſtem uitari.
Cenſuiſſe Platonẽ poetas ciuitate pellendos eſſe, Homerum etiam aliquando reprehẽdiſſe.
Omnem fere` theologiam Platonem ex ſacris literis, ut Ambroſii, Auguſtini, Cyrilli, & Euſebii ſententia eſt, ſumpſiſſe. Caput VIII.

s Ed qd de tota Platonis theologia? Tota, inqt, a` poetis ſumpta eſt, nec a` theologia poetica, & fabuloſa differt. Poetas nihil oĩno dixiſſe recte, qd̃ uel Plato, uel Ariſtoteles digne accipent, nemo dixerit mẽte ſanus. Quãobrẽ, & ſi non oĩa, quæ de diis a` poetis dĩr, Plato ſecutus eſt, tñ aliqd accepiſſe eũ non inficior, qd̃ uel ab Ariſtotele receptum, ꝓbatumq̃ uideo, quale illud quoq̃ egregiũ eſt, qd̃ in duodecimo metaphyſicæ lib. ab Homero poeta accipit, ad primi, unius q̃ entis ꝓfirmationẽ.
Rex ſit, dux q̃ unus, numero haud iuuat eſſe tyrãnos.
Quæ enim de diis pie, honeſteq̃ dixerunt, poetæ dixerunt, hæc Plato recipi iubet, & obſeruari, qua uero minus recte illi finxerunt, hęc deteſtari, & pinde ac peſtem uitare, qnimmo ipſos, q ita carmẽ exerceant, pellendos ciuitate cenſet, ac præcipit. Quod & Diuus Auguſtinus teſtificatur, cum in ſecundo libro de ciuitate dei, ſic dicat. Theologiam poeticam Plato penitus repudiauit, & poetas duxit eſſe pellendos ex urbe, quã inſtituit. Homeꝝ etiã ipſum, ut in eius politica patet, ꝓpter inhoneſta quædã de diis figmẽta, reprehẽdit. Quid igitur ſit, qd̃ Plato a` poetis male acceperit? Eqdem hunc plura a` ſacris lĩris noſtris uideo, q̃ a` ſuis poetis accepiſſe, quando in Aegyptũ profectum, adiuiſſe Hieremiã ꝓphetam, conuenit, ut idẽ Auguſtinus ex ſnîa dui Ambroſii refert, nec incredibile ſibi uideri dicit, hebræas literas illum didiciſſe, unde qd̃ in Timæo de mundi creatione ſcripſit, ex libro geneſis accepiſſet. Sanctus quoq̃ Cyrillus, doctor
» ſingularis, in libris, quæ ꝓtra Iulianũ in defenſionẽ ſacri euangelii edidit, Pythagoras, inqt, &
» Plato, cum in terra Aegypto operã diſciplinis darent, multoꝝ aliorum uiroꝝ illuſtriũ, & in pri
» mis Moyſis doctrinam pro ſuo ſtudio nõ ignorarũt. erat. n. ꝑ id tẽpus, apud Aegyptios nomẽ Moyſis nõ in mediocri admiratione. unde rõnẽ Dei, hoc eſt primæ cauſæ, eos qdem integrius accepiſſe, ꝓindeq̃ ſenſiſſe, differuiſſeq̃ melius cęteris, de rebus diuinis exiſtimo. Quod idẽ Euſebius quoq̃ Pamphilus uir doctus, & uaria reꝝ hiſtoria peritiſſimus narrat in libris de euãgelica prę paratione, qui longius de Platone ꝓgrediens, oẽm fere` theologiæ Platonicæ rõnem a` ſacris literis noſtris acceptã eſſe ingenue fatet. Noĩbus tñ deoꝝ eiſdem, qbus poetæ, Plato etiã uti uoluit, qm̃, ut ſupra dictum latius eſt, diſcedere a` publico, uulgari q̃ uſu eiuſmodi nominũ, ſine ſuo ꝑiculo nõ poſſet. Nec aliter ab Ariſtotele de uſu noĩum ſcriptũ intelligo, quã, ut iis, quę uulgo tradita ſint, utamur, q̃q̃ nõnulla aliter, atq̃ uulgus intelligere debemus. Siquid etiam uel morem ſermonis ſeruans, uel hoĩum ingeniis conſulẽs opertius dixerit, ſatis me reſpondiſſe, hac de re arbitror, ſecundo uolumine, quod nuper de eius opinionibus edidi.

Minime reprehẽdẽdum eſſe Platonẽ, ſi uel fingit aliqua ſe accepiſſe a` muliere, quod in dialogis licet, uel uera refert, cũ mulieres etiã ꝓſtet multa diuinitus poſſe referre. Caput IX.

q Vod aũt aduerſari⁹ adiicit, Platonẽ anilibus fabulis credidiſſe, cũ ea de diuino amore differeret, quæ in libro, q ꝓuiuium, uel de amore inſcribit, explicant, hoĩs planè nõ eruditi iudiciũ eſt. Quis. n. neſciat dialogi, quo utit Plato, eam eſſe ſiue legem, ſiue naturã, ut ꝓſonæ fingant, quę diſputent, & uariis ultro, citroq̃ argumentis de re ꝓpoſita diſcutiant, & quaſi excudant, qd certi, ueriq̃ ſtatui debeat. Quẽ diſputandi modũ. M. Tulliũ ẽt ſeruaſſe uidemus. nemo tñ ob eã rem, ſnîam eſſe ꝓſonaꝝ, quæ diſputare fingunt, ſed authoris, q ꝓſonas finxerit, arbitrat, niſi quędã ioci, & ſolatii cauſa, aut improbatiõis, ꝑ ingenio ꝓſonaꝝ ꝓſtitutaꝝ diſtribuantur, quæ. n. grauiter digna, quæ hoĩe ſapiente differunt, nemo

inquam tam fatuus est, ut psonę fictæ, quæ illa nunq̃ disputarit potius, q̃ authori ipsi, q̃ dialogũ conscripserit, censeat tribuẽda, q̃q̃ ab alio se fatenti accepisse. At hic aduersarius, quæ Socrates in dialogo fingit se accepisse ex muliere Diotima, non Socrati, non Platoni, sed Diotimæ attribuit, atq; aniles fabulas uocat, quæ Diuus Dionysius Areopagita, uerbis eisdẽ Platonis scribẽs de diuino amore exposuit, ut in libro secũdo latius declaraui. Platonis hæc sunt, non mulieris, sed libuit ita fingi, ut quæ diuinitus dicerentur, uates quædam, & uelut Sibylla referre uideret. Non enim siqd a' muliere dictum est, cõtinuo fabula est, sicut aduersarius putat, hinc enim suę reprehẽsionis sumit rationẽ, quasi non multæ extiterint mulieres doctæ, non multæ spiritu actę diuino futura prædixerint, & cõmodissime admonuerint uiros. Atq Sibyllæ de Saluatore nostro, de redemptione nostra, & generis humani restauratione præcinuere, spiritu sancto præparante usq; a' tẽporibus illis salutẽ hominum. Profecto' Plato nõ modo non uituperandus, uerũ etiam laudandus est, siqdem afferri posse opera mulieris credidit ad rex diuinax cognitionẽ. In qbus cognoscendis, Aristoteles suis principiis nihil posse attingere arbitratus est, & Albertus philosophus singularis aliud desyderare initium se fatetur in suis metaphysicis libris, cũ dicat. Siqua est irradiatio superiorum ad inferiora, ut Plato dixit, & theologi oẽs confitentur, illa certe p rationem inuestigari non potest, sed ad eius cognitionẽ, alia principia statui oportet, scilicet ex fide religionis, reuelatione'q; spiritus, quæ cum peripateticox doctrina non conueniant. Ita Plato siue fingit, seu uere fatetur se illa accepisse a' muliere, non peccat, quando & lege dialogi fingere licet, & mulieres diuinitus plura posse referre planum est, nec fabulas narrat. Sed quæ uel naturæ ratione cognosci possunt, uel nostri olim theologi, & prophetæ lumine illustrati superiori, cernere potuerunt, hæc & credidit, & docuit.

Falso' argumẽtari aduersarium, cœlestia corpora ideo coli ab homine non debere, quia secundum Aristotelem corpora cœlestia ad finem sunt, homo uero sit finis, cum constet Aristotelem in sexto ethicorum cœlestia corpora longe hominibus anteferre. Eundẽ in libro de mũdo ad regẽ Alexandrum, dispositionẽ totius orbis ad primam causam referre.

Aristotelis sententia id corpus, quod prope' Deum est, Dei uirtute maxime frui.

Rem alteram, duobus modis ad alteram ordinari.

Cœlum secundum Aristotelem esse animal immortale, atq; diuinum.

Alterum altero nobilius esse, aut sua forma, aut suo inuicem respectu.

Finẽ bifariam accipi, aut pfectiue pro bono, & appetibili, quo pficitur id, a' quo appetitur, aut effectiue, pro effectu quo homo, aut equus, aut arbor, aut tale quid est, quod effectum est.

Finẽ itẽ in rebus naturalibus accipi, aut p se, rõne effecti opis, aut ad aliud, ad qd' scilicet refert'.

Non esse inconueniens finem duplicem, aut multiplicẽ esse eiusdẽ numero, ratione diuersa.

Cœlum ordinatum quidem ad hominem esse, sed ut superius, non ut inferius.

Hominem cœlo nobiliorem esse, nihil aliud est dicere, quã id postquam hominem generauit, nobilius esse seipso non dum homine generato.

Cũ duplex sit finis, quẽ, & cui. hoiem qdẽ finẽ esse cui, nã finis quẽ cœlestiũ hõ est. Caput X.

a Ffert etiã aduersarius argumentũ, quo se demonstrare certo putat ex principiis Aristotelis, cœlestia corpa coli ab hoie non debere. Finis, inqt, nõ debet colere ea, quę sunt ad finẽ, cũ nullũ nobili⁹ debeat colere id, qd' est ignobilius, sed hõ est finis corpox cœlestiũ, nõ debet ergo colere corpora cœlestia. Huius argumẽti minorẽ pbare conat' ex uerbis Aristotelis, quæ partim a' secũdo libro de gñatione sumit, partim a' secundo physicox. Vbi.n. in illis de gñatione phs hic dixerit gñationẽ esse ꝓtinuã p motũ cœli ꝓtinuũ, & cãm gñationis, corruptiõis'q; esse accessum, recessum'q; solis p circulũ obliquũ, declarans id p cãm finalẽ, Cũ natura appetat, inqt, semp qd' melius sit, melius'q; sit esse, q̃ non eẽ, hoc autẽ impossibile sit esse in oibus, qm̃ longe ab ipso principio absunt, Idcirco Deus eo, q reliquus esset modo, uniuersum suppleuit, cũ gñationẽ fecisset ꝓtinuã. Vnũ itaq; hinc locũ sumit, alterũ uero a' libro secũdo physicorũ, ubi nos esse finẽ oium dicit'. Sic.n. hic nouus ꝑipateticus rõcinat', oium corporũ naturaliũ finis nos sumus, corpora aũt cœlestia sunt, quædã corpora naturalia, ergo ea quoq; ad hominẽ, ut finẽ ordinant'. Ita fidẽ suæ minoris affert ꝓpositionis. Argumentũ uero, & uis tota argumẽtationis cõsistit in eo, q; corpora cœlestia ordinari ad hoiem, ut ad finẽ ponatur. Ad quod respondendum recte est, omissis superuacuis, in quibus abundare solẽt, qui in necessariis deficiunt. Sed quoniam aduersarius hoc ita esse ex Aristotelis philosophi opinione contendit

ne contendit, breuiter uerbis ipsius Aristotelis prius aperiã, cõtra oĩno sensisse illũ, quã hic putat. Ille enim in libro sexto ethicorum, sic de nobilitate cœlestium corporum scribit, & hominẽ illa anteponit. Nec refert, inquit, q; homo optimũ cæterox aĩalium est, etenim multa alia natura diuiniora homine sunt, ut ea aptissime, ex quibus mundus constat. Ita hic cœlũ nobilius esse hoie aperte fatetur, quẽ aduersarius suæ opinionis patronum adducit, nec minus hoc idem declarat' in iis, quæ ad regem Alexandrum scribens de mũdo, dispositionẽ totius orbis, & respectum ad primã causam edocet. Censet enim Deũ summum, perinde ac regẽ sedere in sublimi immotũ, corpora aũt cœlestia, perinde, ut principes alteros suo motu agere, & gubernare oĩa, suiq; summi principis potestatem referre, quã sententiã secutus Auerroes in cõmẽto quadragesimoquarto. Dispositio inquit, in iuuamento cœlestiũ corporum, & in cõseruando entia, est ut dispositio optimox magistratuum ciuitatis, quorum oẽs actiones ad primi principis actionem referuntur. Plura etiã Aristoteles eodem in loco de excellenti cœli natura, quorum unum illud quanti ponderis sit, intelligat aduersarius, si potest. sed maxime, inquit, uirtute Dei fruit' id, qd' prope' illud est corpus, dein, quod ab hoc proximũ, atq; deinceps ad hunc modum. Hinc nemĩ ni dubiũ esse potest, quin cœlum ex sententia Aristotelis rõne & aĩæ, & corporis nobilius hoie sit, quando & propius est, & magis fruitur Dei uirtute. Quid uero illud, qd' in primo libro meteororum legimus? continuus uero necessario quodammodo supernis delationibus est, ita, ut eius uirtus oĩs inde gubernetur, unde enĩ principium motus oĩbus est, illi causa prima attribuẽda est. Num quisquã dubitare potest, quin cœlũ nobilius Aristoteles putet, cui gubernãdi potestatem, & primam causam tribuit? Hæc cum ita sint, q̃ docte, & uere locutus sit aduersarius, facile intelligi potest. Nunc ad respondendum recte eius argumẽto, nonnulla subiiciam, ut mea respondendi ratio distinctius, ac dilucidius reddi possit. Primũ rem alteram ordinari ad alterã duobus modis, aut enim, ut inferiorẽ, quomodo materiam dicimus ordinari ad formã, eamq; esse propter formam, non formam propter materiam. Aut, ut superiorẽ, quomodo principem constituere aliquem dicimus, qui sua uice id faciat, quod ipsum facere immediate non deceat. Constitui enim quenq̃, ordinari est, & hæc ordinandi ratio, non inferiorẽ, sed superiorem esse declarat eum, qui ad aliud ordinatur. Gerit enim personã superioris, qui ordinauerit, & alter ille tantisper est, unde magistratus constitutos a' summo pontifice, aut rege, plebs nó tanq̃ ignobiliores cotẽnit, sed, ut superiores, nobiliores'q; honore prosequitur, & iussu eorum seruit obedienter. hoc notius est, q̃, ut ulla authoriate Aristotelis egeat. Secundũ, corpora cœlestia eẽ ita ingenue aĩata, philosophi sententia, ut cœlum ipsum, de quo loquor, aĩal sit immortale, atq; diuinum, constat hoc libro secundo de cœlo. Sed nos, inquit, de his, uelut corporibus tantum, & unitatibus ordine quidem præd.tis, sed oĩno inanimatis cogitamus. At uero ita existimandum est, ut actione, & uita participent, & demonstratum iam est, inquit, quod mouet' primũ, & simplex, & ingeueratum, & incorruptibile, & oĩno immutabile esse. Tertium, alterum altero nobilius esse, aut sua forma, aut suo inuicem respectu, sua inquã forma, si hominẽ esse ꝙuo nobiliorem dicam, cum hic rationale, ille irrationale sit animal. Respectu aũt suo inuicem, si alterox fortę finis, alterum spectans ad finem sit, quomodo materiam esse forma ignobiliorẽ fatemur' qd' plenius Aristoteles in secũdo physicorum declarans, aut, inquit, quod finis bonumq; cæterorum est. nam cuius causa illud optimũ, finis'q; esse uult cæterorum, quod siue bonũ, siue apparens bonum dicis, nihil referat, finem etiam ipsum esse, quo id perficiatur, cuius sit finis, author idem in quinto metaphysicæ est. Eo, inquit, perfecta sunt, qua habent finem, itaq; cũ finis ultimum sit, in malam etiã partem transferentes dicimus quicquã petiisse pfecte, cum nihil interitus, maliq; deest, atq; in ultimo res est, sed suo quodq; in genere, hoc est analogice, pfectissimũ, & optimum esse suo fine intelligendum est. Nam, si inter seipsa cõparantur, finem aliũ nobiliorem alio esse apertum est uel ordinis ratione. Sicut Aristoteles in primo ethicorum tibiã finẽ tibificis imperfectiorem esse ostendit tibicine, scilicet fine, cui efficitur. Vel quia forma, quæ finis est, præstat, aut quia finis melioris agentis est, ut idem in tertio topicorũ. Cuius finis melior est, & ipsum melius esse asseuerat. nec uero finẽ, quo perfici unũquodq; dicimus, in alio eẽ, nisi in ipso, cuius est finis. Sua enim forma perficitur unũquodq;, perfectum'q; est, cum a' fine, qui intellectu, rationem'q; prouenerat, motum peregerit, formã aũt ipsam principiũ motus esse, quã uis non naturale, author Aristoteles in secundo physicorum est. Quoniã igitur quod naturaliter mouet duplex est, tametsi alter non naturale est, quippe, quod in seipsum non cõtineat mouendi principium. tale aũt est, siquid ipsum non motum moueat, quale est quod omnino immobile, primum'q; oĩum est, atq; etiam quod qd est, & formam dicimus. finis enim hoc, & cu

ius gratia est sed qm̃ quod agit, & actu iam est, quod potentia fuerit non solũ suum bonum, & suam ꝓfectionem appetit, sed etiam efficere opus certũ intendit. Ideo finem bifariã accipi, aut enim ꝓfectiue pro bono, & appetibili, quo ꝓficitur id, a' quo appetit, aut effectiue pro effectu, qua homo, aut equus, aut arbor, aut tale qd est, quod effectum est. Primũ Aristoteles designat, cum in primo ethicoꝝ dicat. Quamobrẽ bene asseruerunt, id esse ipsum bonũ, quod oía appetant. Secũdum etiam in eodem declarat, cum tibias, denicꝫ instrumẽta fines appellet. Ad hanc sniam & Simplicius locũ secundi physicoꝝ de duplici fine exponit, uir in exponẽdis libris Aristotelis diligẽtissimus. Verbum.n. illud σχάζεσθαι, quod spectare, & ex usu uulgari disputationis intẽdere est, ad effectum refert, non ad bonum, cuius proprie appetitus est. Licet ẽt hũc physicum finẽ, illum metaphysicũ appellare. Finem.n. physicum esse reꝝ subiectam sensui rõnem Aristoteli placet in tertio de cœlo. Finis inqt, scíæ, facti'ue opus est, physicę aũt quod proprie secundum sensum subinde appareat, forma uero, quæ finis est, attribui metaphysico aptissime potest, quãdo idẽ philosophus non id esse naturale principiũ motus apte fatet. Sed cum finis physicus actionis, & motionis ultimũ sit, ut Aristoteli placet. Finis, inqt, est tale, quale ipsum quisq̃ est, genuisse, & nullũ, inqt, tam naturale est, q̃ tale fecisse alteꝝ, quale ipsum quicq̃ est, & qppe cum magis egisse, inqt, & gnatum esse finis sit, q̃ gnari, & agere, in sexto topicoꝝ hoc, in secundo de anima illa, cum ita sit inquã, nõ effectu, qua forte homo, aut tale aliqd est ꝓficit agẽs, sed pacta actione, quæ forma agẽtis, qua agens est, atqꝫ ita finis alteram intelligi differẽtiam, ut alter actiue sit, alter passiue. Egisse.n. finis agẽtis est, actum esse, & hoc, aut hoc, ex parte rei subiectæ stat. In qua motum esse passiue certum é, & cũ sibi quodꝫ nobilitatẽ, ꝓfectionẽ'q; inde trahat, unde ortum est, effectum eo nobiliorẽ esse, quo a' nobiliore agẽte ꝓdierit, qppe cum medicina sanitas quodãmodo sit, & ędificina forma sit ædium, & homo hoiem generet. Verba hęc Aristotelis ex duodecimo metaphysicę sunt, & forma, inqt, quam intelligis, talis est, qualis res unaquæqꝫ est, in libro de motu aíalium, & qualis quisqꝫ est talia agit, & loqtur, & uiuere itidem solet, in quarto ethicoꝝ. Ad hæc finẽ in rebus physicis accipi, aut per se rõne effecti opis, aut ad aliud, ita, ut quod primo modo fuerit finis, cesset tantisp esse finis, id'qꝫ loco ultimi finis sit, ad quod referat', uerbi gratia, Sanitas, quæ finis medici per se est in intendẽdo sanitatẽ efficiẽdã, cessat iam esse finis, dum ad hoiem ptinet, cui medicus sanitatẽ cõpararit, & ensis q finis fabri p se est in intendẽdo ensem efficiẽdum, cessat iam esse finis, dum ad militẽ ptinet, qui eo utat'. Finis ergo ulterior est, & pfectior ibi homo, hic miles, de qua duplici rõne finis, docet Aristoteles in primo ethicoꝝ, cum dicat. Sed cum plures fines uideant', eorum'qꝫ aliquos eligamus propter alium, uerbi gratia, diuitias, tibias, & omnino instrumẽta ꝓstat non esse eos pfectos. Cuius loci meminit idem & in secundo physicoꝝ dicens. Nam & faciunt artes materiã aliæ simpliciter, aliæ cultiorẽ, & utimur, utpote, cum oía nostri causa sint, qppe cum nos etiã finis quodãmodo simus. duplex.n. cui⁹ causa illud est, ut in libris de philosophia exposui, & in hoc.n. loco, idem de fine docet, ut quæ fines sunt artium, eadẽ ad hoiem, q his utatur, non præterea rõnem habeant finis, sed ptinentis ad finem, atqꝫ homini tanq̃ fini subiiciant'. Quin & in secundo de anima duplicem hanc rõnem repetit finis, & terminis propriis differuit, quo loco animam, & effectalem, & finalẽ causam esse demonstrat. Corpora, inqt, naturalia oía tam aíalium, q̃ plantaꝝ instrumenta animæ sunt, utpote quæ aíæ causa habeant'. Sed id, cuius causa bifariã est, aut enim quod, aut cui. Nec uero Simplicius hãc differentiam finis, quem, & cui, alio modo declarat, q̃ ego exposui. Item non esse inconueniẽs, finem duplicem, aut multiplicem esse eiusdẽ numero, ratione diuersa, ut hominis medici finis, seruasse, aut recuperasse sanitatem est, qui medi co competat, & uirtus qui homini. Accipitur hoc a' secundo physicorũ. Naturam etiam ubi fieri non potest, ut pluribus ad plura utatur, eodem uti ad plura, ut lingua ad loquẽdum, & ad saporem percipiendum, dentibus ad cibum conficiendum, & ad locutionẽ expressiorem, respiratione ad cordis refrigerationem, & ad uocẽ. Constat hoc in libris de animalibus, & de anima. Hęc ita plenius subiicere uolui, ut facultas esset ad dissoluenda argumenta quorundã, qui exercendi ingenii causa, plures de fine difficultates mecum his diebus mouerunt. Nam quãtum ad argumẽtum aduersarii attinet, non tanta opus est præparatione. Sed quid ille? Homo, inquit, nobilior cœlo est, cum finis sit motus cœlestis, & quisqꝫ finis nobilior sit eo, quod spectet ad finem. Quidam negarunt hominem habere in motu cœlesti rationem finalem, qui si aliás metaphysice ipsi hunc locum tractarent, apte statuere ita possent. Sed quoniam respõdere ad homi nem debuerint, qui ex motu, generationeq̃ arguerat, non recte negarunt, quod principium fe re' physicorum est, ut quod per motum intenditur, finis sit. Fateor enim uerũ, quando non eq̃dem Platonẽ

dem Platonem defendo, sed ueritatem, quam si uspiam apud aduersarium uidero oppugnari, non minus me, siue ipsam, quã Platonem defendam, facile itaqꝫ ego aduersario cõcedo, motũ cœlestem habere finem, generasse hominem, & sua cõtinuitate seruasse species generabilium omnium. Nec uero contendam sophistarũ modo, si hominem dicit finem, sed sit homo finis, modo stet in eorum, quæ subiecimus ratione, & quidem affirmo, & peritius fortasse, q̃ aduersarius hominem esse finem, ex loco secundi physicorum illo Aristotelis. Constat igitur necessarium id in rebus naturalibus esse, quod uelut materia dicitur, atqꝫ etiam motus eius ipsius materiæ, & cum de ambabus causis differere homo studiosus naturę debeat, tum uel maxime de ea, quæ cuius causa est. Hæc est enim causa materiæ, nõ materia est causa finis, & nimirum finis ipse, & cuius causa illud a' definitione, ratione'qꝫ petitur, ut in iis patet, quę arte construunt', reb⁹. Cũ enim talis sit domus, hæc fieri oportere, atqꝫ præcedere necesse est, & cũ ualetudo hoc sit, hæc fiant, & antecedent necessario cõuenit. Ita si hõ hoc est, hæc. & si hoc hęc. Atqꝫ etiam ex septimo Politicorum illo, ratio nostra, & intellectus finis naturę est. Sit itaqꝫ cœlo finis in motu naturali, generasse hominem, aut speciem seruasse humanam. Diuus autem Thomas, & Auerroes, & Alexãder, qui finem cœli esse dixerunt assimulationem siue dei, siue primi motoris, metaphysice de fine locuti sunt, nõ physice. Nec absurdum, finem hũc duplicem esse, alterum, ut cœlo, & simpliciter, alterum, ut generatori, & secundarium ex officio naturali. Intelligi etiã potest, ut ordinandus ad finem ulteriorem, siue Deum, siue naturam uniuersalẽ, atqꝫ ita finẽ, quẽ pertinere ad finem cui, imperfectiorem'qꝫ esse. Sed aduersarius, cœlum, inquit, ordinatũ ad hominem est. Concedo. Sed ut superius, non inferius, finem, inquit, hominẽ habet. Cõcedo. Sed passiue, & denominatiue a' fine posito in pactione agentis, & ut finalis actionis subiectũ. Talis autem finis imperfectior est. Contra, inquit, finis ratione finis perfectissimum, atqꝫ optimũ est. Concedo. Sed suo in genere, & ratione boni, non ratione effectus, & hominis, atqꝫ ita bonum illud & finis, quem cœlum in generando appetit, in ipso cœlo positus est, eoqꝫ nobilius cœlũ habetur, quo hominem generauerit, nec aliud est dicere, ita hominem cœlo nobiliorẽ, nisi cœlum, postquam hominem generauit, si ipso esse nobilius, non dum homine generato, quod & philosophus diceret, & propterea colẽdum, qꝫ generarit, sicut & Deum, quia creauerit. Ergo, inquit, finis hic homo est. Concedo. Sed non sic. i. ut forma mista materiæ, sed ut forma sine materia posita in intellectu agentis producenda in opus, quam ubi produxerit, consecutũ est suum finem, & proinde nobilius est suo materiali effectu, & nobilitat eum, non eo nobilitatur. Nunquid forma, inquit, in materia hominis, bonum sit, & appetendum? Ita est, sed non tantisper appetendum. Ergo, inquit, bonum illud cœli, foris in effectu, non in cœlo positum est. Non sequitur bone uir. Forma enim in materia hominis est, quam appetat materia hominis prius, q̃ formetur, & qua ipsa perficiatur, non quã sibi appetat cœlum, cum enim actu sit cœlum, non plus uel appetit, uel intẽdit, q̃ generasse, qua generationis ratione perficitur ea forma, quæ non in homine, sed in ipso, quod generauerit, est. Cæterum te fallit ambiguitas termini, siue nominis, qꝫ enim formam domus idem esse, quod ædificandi habitus audieris, credis nihil referre in intellectu, an foris acceperis formam. Alterum etiam locum, quem a' secundo physicorum sumit sibi præsidio, non secus, q̃ primum exponit. Nõ enim ita omnia esse nostri causa ibi dicitur, ut nihil excipi possit. Sed Deus, & cœlestia corpora excipi debent. Agit' enim ibi de usu hominis, illa autem non sunt usui nobis, & proinde nos finis illorum non sumus, & utimur, inquit, utpote cum omnia nostri causa sint. Sumus enim & nos quodãmodo finis. Quæ itaqꝫ ad usum ueniunt hominis, horum tantummodo finis est homo. Sed quoniam duplex sit finis, quẽ, & cui, ita intelligendum, ut homo finis sit cui, nam finis quem cœlestiũ homo est, Res igitur arte confectæ, & animalia, quibus homo utatur, & reliqua generis eiusdẽ referri ad nos, ut ad finẽ non superiora illa putandum est. Quod uel ex illo libri secundi de anima satis probari potest. Corpora, inquit, naturalia omnia, tam animalium, q̃ plantarum instrumẽta animæ sunt, utpote cũ animæ causa habeantur. In primo etiam Politicorum ipse, quibus nam describi debeat rebus usus hominis declarat. Nemo enim expositor eius esse melior potest, q̃ ipse sui. Existimandum inquit, ut plantæ animalium causa sint. ipsa autem animalia hoís gratia, cicures certe ad usum, uictum'qꝫ, feræ autem, & si non omnes tamen plurimæ uictus, cõmoditatis'qꝫ alterius causa habeantur, quo uestis, & pleraqꝫ ex his alia subministrentur, quod si natura nihil uel imperfectum, uel frustra facit, Hæc hominis causa facta esse a' natura necesse est. Quãtum itaqꝫ sub hoc termino omnia complectatur, planum hinc est cum hæc dicens ostendet, ea tantũ, quæ natura ad usum hominis fecerit. Quanquã eum locum Simplicius familiaris noster, ita exponit, ut ne

naturales quidē res illæ, ſed ſolum artificiales intelligantur, in qua ſentētia & Diuum Thomā fuiſſe certū eſt. Sed ego liberalius agens cū aduerſario, do non ſolū res arte confectas, uerū etiā natura, dūmodo non ſe extēdat ad ſuperiora, quæ diuina animalia eſſe, & nihil cōmune habere cū miſeriis hominis Ariſtoteli placuit. Scripta autem huius philoſophi, quæ a me ita in latinum cōuertuntur, ſi diſcrepare uidentur ab iis, quoꝝ expoſitiones, & cōmenta habent, petant græca exemplaria, & an bene querterim, quærant diligentius eruditi linguæ latinæ, & græcæ. Confido enim ſic fore, ut eos, qui illa commentis prædita ſequuntur, ſi hæc noſtra ad ſcripturam Ariſtotelis iudicent, in his potius uellent fortaſſis ſtudium ſe conſumpſiſſe. Nec uero ſi ali quibus terminis nouis fere uſi ſumus, reprehendendum eſt. licet enim docendi cauſa ita facere, quando qui aliis quibuſuis terminis utens, de re mecum contendat. demum ſeſe de termino non de re contendiſſe intelliget. Sed hactenus de fine.

Falſum eſſe quod aduerſarius aſſerit, uelle Ariſtotelem, ut primus motor nullo modo ſit motor appropriatus primo mobili, neq; moueat primum mobile immediate effectiue, Id'q; probari Auerrois, & aliorum expoſitorum ſententia.

Solutio ſeptem argumentorum aduerſarii. Caput XI.

Illud etiā affert, Ariſtotelē uelle, ut primus motor, qui prima cauſa eſt, nullo pacto ſit motor appropriatus primo mobili, neq; moueat primū mobile īmediate effectiue. Quod & ſi nōnulli & doctiores ipſo tueri conant, tñ ita audacter ꝓnūtiare, ſumma temeritas eſt, præſertim cū expoſitores multi ꝓbatiſſimi Ariſtotelis aliter ſentiant. Iā Auerroes in duodecimo metaphyſicę cōmento quadrageſimo ſecūdo, qd' a iunioribꝰ dicit, inqt, primā ſubſtantiā eſſe priorē primo motore, falſum eſt. Vnaquæq; n. ſubſtātia abſtracta, eſt principiū ſubſtantiæ ſenſibilis, ſecundū motū, & ſecūdū finē. quāobrē Ariſtoteles inqt, ſi aliquæ ſubſtātiæ eſſent non mouētes, eſſent otioſæ. Idē cōmento quadrageſimo quarto. Dicamus igit inqt, nullā formā eſſe, quaſi finē cōmunē, & uniuerſalē, niſi eā, ex qua cæteris cōmunis actio habeat, quæ ſcilicet mouet primū cœlū motu diurno. Idem cōmento trigeſimo. Subſtantiæ, inqt, abſtractę, ſecundūidem mouent, ut finis, & ut efficiens. Quibus aperte exponit, eandē ſubſtantiā, quę finaliter mouet, efficienter etiā mouere, & omnes ſubſtantias abſtractas eſſe principiū alicui ſubſtantię ſenſibili, quod certe nō ita eſſet, niſi & prima ſubſtantia appropriaretur, & efficienter moueret. Pluribus etiā aliis locis idē ita de ſeparatis ſubſtantiis loquit, ut nullā excipere uideat, quæ non appropriet, aut non moueat eadē, & ut finis, & ut efficiēs. In hac ſentētia & Thomas Anglicus author grauis eſt, q cū ex aliis uerbis Ariſtotelis, tū ex illis octaui libri phyſicoꝝ, qbus infinitam eſſe potentiā primi motoris oſtēdit in motu ꝑpetuo diurno, arbitrat hoc ex philoſophi illius opinione, ſubſtātiam primā appropriari mobili primo, & cum idem, ubi nam ſit ille motor, qui nec per ſe, neq; ꝑ accidens moueat, quærat, ſtatuit demū illum in deuexo eſſe primi orbis, quo facilius, & uelocius ipſe orbis moueri poſſit, in qua ſentētia & Alexander græcus commentator eſt, atq; Simplicius octauū phyſicoꝝ exponens. Plutarchus quoq; in libris de opinionibus philoſophoꝝ, Ariſtoteles, inquit, deū formam eſſe intelligibilem dicit, & eundē inſidere ſphæræ uniuerſi aſſeuerat, unde fit, ut effectiue īmediate moueat, & appropriet, quando & locus ille circūferentia primi mobilis deſignatur, nec dici ab aduerſario poteſt hæc de motore interpoſito illo intelligi. Ariſtoteles. n. de motore, qui nec ꝑ ſe, neq; per accidēs moueatur, diſſerit, quam quidē immobilitatis rationē non niſi primo motori competere aduerſarius ipſe arbitratur. probat hoc idem ille doctor, ex numero ſubſtantiarum ſeparatarum, īueſtigatione, qua uſus Ariſtoteles in duodecimo metaphyſicæ eſt. Quod enim totidem eſſe intelligentias dixerit, quot delationes ſint cœleſtium corpoꝝ, & ordinem illarum eſſe ad motus aſtrorum rationē, Concludit hic ſingulas ſubſtantias ſeparatas ſingulis appropriari mobilibus, quod non ita conſequeretur, ſi prima, ut aduerſarius uult, non appropriaret, nec totidem eſſent numero, quod Ariſtoteli placet. una enim illa non appropriata numerum addita augeret. Accedit ad hæc teſtimoniū diui Thomæ Authoris grauiſſimi, qui exponens hunc Ariſtotelis locū, & reprehendēs Auicēnæ opinionē, q primū mobile nō moueri immediate a primo, ſed ab intelligentia cauſata a primo ſtatuerit, concludit his uerbis. Satis ꝓuenire uidet, ut primus motus reꝝ corporaliū, ex quo cæteri oēs depēdent, habeat ſibi pro cauſa primā īmaterialiū ſubſtantiaꝝ, ut quædā connexio, & ordo ſenſibiliū, & intelligibiliū ſeruetur, ita huius quoq; doctoris ſentētia declaratur, primā ſubſtantiā, motorē eſſe appropriatū mobili primo, &

ratio cur

ratio cur ita, redditur illa, ut cōnexio, & ordo ſenſibilium, & intelligibilium ſeruetur. Sed tamē aduerſarius nimirū quantum audacter contra tot, tam'q; clarorum uirorum iudicium, dixit ita eſſe ex Ariſtotelis ſentētia, ut primum mobile non īmediate moueatur a primo, et Platonicos, qui ita Ariſtotelis uerba interpretantur, reprehendit. Cæterum argumēta, quibus hoc probare conatur, uideamus. Motor, inquit, appropriatus, beatur ex generatione cōtinua inferiorum, quia finis beat ea, quæ ſunt ad finem, deus autē non beatur ex aliquo extrinſeco. Item quia motor appropriatus mouetur per accidēs ad motū mobilis, quāuis non per ſe. Aut enim ſicut aīa, aut ſicut gubernator mouetur. Deus aūt nec per ſe, nec per accidens mouetur. Item oīs motor appropriatus cōponitur ex actu, & potentia, & ſubiicitur motui, & tota uita ſua non eſt ſimul, quæ non cōueniunt Deo. Item Ariſtoteles in primo de cœlo, ea, quæ ſunt extra cœlum non eſſe in loco, nec in tempore dicit, nec ſeneſcere, nec ullo modo mutari, ſed uitam habere optimā, & eſſe æterna, atq; diuina. omne etiā diuinum eſſe īmortale, & primum, & ſummū. At primū, & ſummū non niſi deus ſolus eſt. Ergo deus eſt extra cœlum, uita æterna immobilis, & nullo in loco, ſed motor omnis appropriatus eſt in loco mobilis, quod mouet, & mouetur per accidens, nec uere æternus, & immortalis eſt, ergo deus non eſt motor appropriatus. Item idē philoſophus dicit, ex eo depēdere cœlum, & totam naturam. Ergo motor appropriatus primi mobilis depēdet ex primo motore ſimpliciter. Aliter enim non depēderet cœlum, & tota natura, ſed pars tm̄. Item nullum primum ſimpliciter, eſt primū tale in aliquo genere, qa illimitatū ſic eſſet limitatū, ſed deus eſt primum ſimpliciter, ergo nō eſt primus motor appropriatus, quia eſt ſe appropriatum aliquam affert additionem, & reſtringit. Itē ſi primus motor moueret, ut motor appropriatus, nō differret a cæteris motoribus natura, & dignitate, nam ſi differret, hoc eſſet ratione mobilis, ſed mobile primum non differt ſua natura a cæteris, omnia enim cœleſtia corpora, quintū corpus eſſe ab Ariſtotele ponitur. Ergo nulla ratione differret a cæteris. Hæc colligi ita poſſunt, quę ipſe paſſim, confuſe'q; in ſecundo ſuo capite refert, hallucinans argumēta aliorum ſine iudicio, & dans ſine mente ſonum. Solutio primi, q non omnis motor appropriatus beatur ex generatione īferiorum. Siquidem beari, perfici eſt. perfectio enim motoris ex fine, non niſi his motoribus cōtingit, qui naturaliter moueant, quod ſi deus, & quæcūq; ſubſtātia ſeparata non naturaliter mouet, ſed ratione boni, & appetibilis, quēadmodum ſuperiori ſolutione declaratū eſt, ꝓficit ſane, nō perficit, dū mouet. Cōtra, inquit, finis eſt, quo unūquodq; perficit, cōcedo. & ideo modo dixi, deū eſſe eū finē, quo mobile primū perficiat, & beetur, ſed nego quodcūq; mouens habere finē ſibi naturalē, ad quem moueat, hoc eſt, ut motum ipſum moueat alterum. Hæc enim ratio cauſæ, unde motus phyſica eſt. In ſubſtātiis uero illis intelligibilibus, ſi admittēda eoꝝ ſententia eſt, qui effectiue eas mouere dixerunt. Aut ita hic effectus intelligendus eſt, ut cōſequens ſit appetitū, & finis non intentus, ſed acceſſorius, quo perficiatur non motor, ſed mobile, & alteram afferat naturam, & cōſtat ratio huius finis decimo libro ethicoꝝ. Aut ita, ut uelut obiectū moueat intelligentiā ad ſe appetēdam, qui & ipſe motus non mouēs, ſed mobile perficit. Ad ſecundum negatur motorē appropriatū moueri per accidēs. Demonſtratū eſt enim ab Ariſtotele, in octauo phyſicoꝝ, non moueri, nec per ſe, nec per accidens, quod mouet motu ſempiterno, nec poſſe continuum, & perpetuum eſſe hunc motum, ſi eius motor ita moueretur. Alexander etiā, & Simplicius ita uolunt, ut ne per accidens quidem moueatur, quāquam Alexāder, hoc ideo eſſe dicit, quia motor ipſe non in parte, ſed in tota orbis circūferētia eſt. Simplicius autē, quia abſtractus, eximius, & ſupremus. Ad rationem uero, quam affert, q aut ſicut anima, aut ſicut gubernator, dicimus uerū hoc eſſe in motu naturali ꝓ principium unde motus, ſed deus non ita mouet, ſed ut amatum, deſyderatum, quod in duodecimo metaphyſicæ conſtat. Cæterum, ſi rem, de qua agit, intelligeret aduerſarius, probabilius utiq; argueret inde, quod motores orbium ſecūdorum moueantur per accidens. Verum & ſi illi quidem mouentur per accidens, tamen ita per accidens moueri intelligendum, ut per aliud moueantur, non per ſe. mouētur enim illi motores, inquātū ſphæræ, quas mouent, raptæ aliūde moueantur, quod moueri per accidens, per aliud eſt, nō per ſe accidēs, quod ei cōuenit, qđ ad motum ſui mobilis proprium moueatur. Deus uero per aliud moueri nō poteſt, quia ſphæra eius non mouetur motu alterius ſphæræ ſuperioris. Ad tertium, negat omnem motorem cōponi ex actu, & potentia, hoc eſt paſſiua, ut ipſe acccipit. Id enim in motu mere naturali ſolū eſt, negant etiā reliqua, quę ſine ulla ratione, ſine ullo teſtimonio adiicit, quaſi ſatis ſit aſſeruiſſe tm̄ præſertim per abſurda quædam ad integram diſputandi rationem. Ad quartum, quæ ab Ariſtotele in libro de cœlo de ſupercœleſtibus ſubſtātiis dicunt, quoniā pluratiuo numero

explicantur, non ſolũ ad primam ſubſtãtiam ſeparata referri debent, ſed etiã ad ſecundas, quas & antiquorum opinio, quæ in eodem loco memoratur, ſupercœleſtes tulerit, & æuo prędotas, ĩmortalitate q̃ ſumma prædicarit. Itaq; diuus Thomas eũdem locum exponens, hoc intelligendum eſt, inquit, de deo, & de ſubſtãtiis oĩbus ſeparatis, quæ non in tẽpore ſunt, neq; in loco, qa abſtractæ a` materia ſunt, & ideo ibi, non ut in loco, ſed ut non cõtenta incõtinẽtia corporaliũ rerum ſunt, quia totam rerũ corporaliũ naturã excedunt, & ideo non mutãtur, & uitã optimã habent, & ſufficientem. Idem mox adiicit antiquos authores ſub his uerbis diuinũ, immutabile, primum, ſummum, intellexiſſe omnem ſubſtãtiã ſeparatã, diuinã q̃ appellaſſe, quia non ſub iectã motui eſt, primam, quia non ſubiecta tempori eſt, ſummam, quia non cõtenta in loco eſt, ita diuus Thomas, locũ eũ exponit, in quo aduerſarius Ariſtotelem, ideo plurari numero uſum dicit, ut uel myſterium trinitatis induceret, uel quia plura pro ſingulari uti liceret. Sed quis tam eius ineptum ſenſum non ſpernat, quãdo uel Ariſtotelem docere trinitatis myſteriũ arbitratur, uel quod in græco ſermone plurali numero exponi non poteſt, id pluraliter dictum arbitratur, præſertim ab Ariſtotele, qui quoties de primo, & ſummo principio loquitur, cauet magnopere nequid pluralitatis ſuſpicetur. Cũ igitur nõ ſolum primus, ſed etiã ſecũdi motores, extra cœlũ eſſe dicantur, non ob id primus motor appropriatus non ſit. nec uero ſi tam primus, q̃ ſecundi incircũferentiæ ſuorũ mobilium ſint, ideo accidit, ut in loco limitentur, quod ipſe inepte imaginatur, neq; per motum ipſum aliquid ex ſua immortalitate poſſunt amittere. Ad quintum, non cum cœlum nominatur, ſimul & aggregatum ex mobili, & motore intelligitur. Itaq; ſenſus huius ſcripturæ integer ille eſt, ut cœlum non ſuo cum motore ex Deo depẽdeat, ſed ipſum corpus cœleſte ſine altero motore ex primo immediate. quod autem ſibi magnifacit, illud & tota natura quid iuuet, non uideo, nam ut eius fraudem omittam, cum ipſe addiderit tota, ubi Ariſtoteles non tota, ſed natura tm̃ dixerat, quid iuuet, quæſo etiam tota natura dependens, ut ipſe accreſcens dicit. Non enim ſi tota natura, cõtinuo & intelligentia dependet, quæ res naturalis non eſt. iam Ariſtoteles, cum naturam dependere ex primo illo principio dicat, ita intelligit, authore Alberto, ut principium motus corporum naturalium generabiliũ, nõ cœleſtiũ inde depẽdeat, quoniam motus ille ab anima, non a` natura eſt, authore autẽ diuo Thoma motꝰ cœleſtis dicitur naturalis, ratione paſſiui principii, Itaq; dici poteſt primum cœlũ circũſcripto motore ratione ſui principii paſſiui, & naturam, hoc eſt principiũ motus primi paſſiuũ, depẽdere.

Ad ſextum, Quidam uolũt, ut ſiquid principiũ eſt omniũ entium, ſicut deus eſt, idem poſſit, & ſimpliciter dici primũ tale in aliquo genere, ſed inferri ab aduerſario poteſt, nihil poſſe dici principium omniũ entiũ, aut generum, quod primum ſimpliciter ſit. Quare aliter reſpõdendũ, negando quod primum ſimpliciter ſit, idem non poſſe primum dici in aliquo genere. Iã enim theologiæ prima ſciẽtia ſimpliciter eſt & prima in ordine, cum a` ciuili authore ordinant̃ ſcientiæ ad uſum ciuilem. Ad rationem uero dicendum, non eſſe incõueniens, ut, qd̃ illimitatũ ſimpliciter ſit, aliquo modo limitetur, hoc eſt in quãtum cõſyderatur cum aliis, ut primum ad ſecũdum. Item cum eadem res, aliter a` phyſico, q̃ a` metaphyſico cõſyderetur, nullum incõueniẽs ſit, ut Deus, qui primum ſimpliciter ſit, per conſyderationem metaphyſici, motor ſit primus p phyſicã cõſyderãdi rationẽ, in quantum phyſicus procedens deueniat ad ultimum, quod moueat, non motum ipſum, & ſi plura huiuſmodi ſint, quod prius, & principalius ſit, conſyderet.

Ad ultimum, irridẽdus iam hic Platonis irriſor eſt. in quo enim Ariſtoteles reprehenditur a` Platonicis, quod parum digne de deo egerit, cum nihil grauioris fungendi officii illi tribueret, q̃ ut cum cæteris intelligentiis partes ſuas moueret, hoc ipſe inconueniens, pro ſui argumenti ratione accipit, & ſi primus motor moueret, appropriatus, ĩquit, non differret natura, aut dignitate a` cæteris ſit, ita Pletho uir Platonicus dixerit, qui hoc argumento uſus in Ariſtotelẽ eſt, nec uidet ſe cõtra Ariſtotelem, quem defendit, arguere, cum ita ratiocinet̃, quod itaq; ad eum pertinet, reſpõſum ſit illud, ita ſit. Sequitur enim inconueniens iſtud, non culpa Platonis, ſed eius, qui motorẽ primum appropriatũ ſtatuerit. Verum quia me non affectus, ſed ratio uera ad hãc cõtrouerſiam mouerit, non minus Ariſtotelem, q̃ Platonẽ defendendum a` me cenſeo, atq; ita apud cæteros dico non bene afferri, motores non differre inter ſeſe, quoniam mobilia ipſa in natura corporis quinti conueniant. non enim ſi cõueniunt in natura quinti, cæteris quoq; oĩbus rebus cõueniant. iam homo, & equus cõueniunt in natura animalis, & tamen differũt ſua ꝓpria ſpecie, q; ſi cœleſtia corpora differunt inter ſe ſpecie, ut pleriq; authores illuſtres ſentiũt, motor primus, q̃q̃ appropriatus, pręſtãtior cęteris eſſe poteſt, differentia ipſa ſui mobilis ſpecie deſcripta longe nobiliori, ſed ſi ſpecie non differũt, ut aliqui nõ contẽnendi authores uoluerũt,

ne ita quidem

ne ita quidẽ ſequet̃ quid incõueniens, authore Auerroe, & Meſſalaco, & Alexandro, q ea conuenire in ſpecie differre participatione ſpeciei eiuſdem inæquali ſecũdũ prius, & poſterius, atq; ita alia aliis eſſe poſſe nobiliora exiſtimarũt. Neq; id eſſe impoſſibile in iis, quæ materia carent paſſiua, ĩmo uero aptius, q̃ ut cõueniant in genere, & ſpecie differãt, quãdo forma, quæ cõuenientior cœleſtibus eſt, ſpeciem comitat̃, q̃ materia, qua generis nomine indicetur. Quãquã Albertus, & diuus Thomas, & Simplicius eam ſententiam oppugnãt, uolũt̃q; omnino, ut ſpecie cœleſtia corpora inter ſe differant, ſed huius quæſtionis diſcuſſio non conuenit huic loco, ſatis itaq; ſit tueri Ariſtotelem in reſpondendo, ſi differentiam eſſe cœleſtium corporum dicimus, licet, uel in genere, uel in ſpecie conueniant, quod facere aduerſarius neſciẽs, cedit rationi Platonicorum, ut Deus nobilior cæteris motoribus eſſe nõ poſſit, ſi motor appropriatus ſtatuat̃. Ita aduerſarii tela fruſtra in Platonis ſcholam conięcta ſunt, quæ deum eſſe motorem primi mobilis appropriatum, refert ad Ariſtotelem authorem.

Confutatio, & ſolutio alterius argumenti, quo aduerſarius arguit primũ mouẽtẽ, eſſe uitam optimam, & uitam eius eſſe totam ſimul, cæterarum uero intelligentiarum minime totã ſimul eſſe, ſecũdum Ariſtotelẽ, quod falſiſſimum eſt, & ideo ipſas intelligentias nõ eſſe æternas. Intelligentias oẽs ſecũdũ Ariſtotelis ſniam æternas eſſe, nec ſucceſſionẽ ullã pati. Caput. XII.

Enio ad aliam eius argumẽtationẽ, quæ talis eſt. Primũ mouens, eſt uita optima, inquit, & uita eius eſt tota ſimul. Vita aũt cæterarũ intelligẽtiarum ſecũdũ Ariſtotelem non eſt tota ſimul, ſed in quadam ſucceſſione cõſiſtit, in quãtum appropriãtur mobili, & ideo æternitas eoꝝ non eſt tota ſimul, nec cõtinet totũ tẽpus, & eaꝝ duratio æterna eſt magis extenſiue. Hæc uidetur quidẽ ex noſtra theologia hallucinari, ſed imperitia uitam intelligẽtiarum nõ eſſe totã ſimul pronũtiat, & ignarus, qd̃ Ariſtoteles hac de re ſcripſerit, attribuit illi inepte, & falſo`, quod ipſe peruerſe a` noſtris theologis intellexerit. Noſtri enim ſic cenſent, ut eſſe Dei ſolũ æternitate mẽſuret̃, neq; in eo ſit aliquid ſucceſſionis, uel ſecũdum eſſe, uel ſecũdum opationẽ, ſed ſimultas ſit omnifaria, angelos uero, quãtum ad eſſe nõ æternitate mẽſurari uolũt, ſed æuo. differre aũt æuum ab æternitate, quod eſſe æternũ nullam recipit ſucceſſionẽ, quod eſſe æui utiq; patitur, propter uarias angelorum electiones, a` tẽpore uero differre, quod eſſe temporale prius, & poſterius habet, eſt̃q; mutabile, cũ in æuo nõ ſit prius, & poſterius, in quo ĩnouatio, & ĩueteratio eſt, quæ in angelis eẽ nõ poſſunt. At hic nouus theologus uitã intelligẽtiarum cæterarum non ſimul totam eſſe ait, id̃q; Ariſtoteli fidenter aſcribit, quod q̃ Ariſtotelis placitũ ſit, uideamus. Appellat ille intelligẽtias oẽs ſempiternas, ut cõſtat in duodecimo metaphyſicæ, ubi ultra ſubſtãtiam ſenſibilem, ꝑpetuã eſſe, ac ſempiternã ſubſtantiã ꝓbat, & ubi numerũ ſubſtãtiaꝝ ſeparataꝝ inueſtigat, oẽs eiuſmodi ſubſtãtias ſempiternas uocat, q; ſi oẽs iudicio illius ſunt ſempiternæ, uitam earũ totam ſimul eſſe neceſſe eſt. primo etiam libro de cœlo, quæ ſunt extra cœlum, & ęterna, & uitam habere nõ tẽporalem, & extẽſam demõſtrat, quẽ locum diuus Thomas exponẽs de oĩbus ſubſtãtiis ſeparatis, intelligẽda eſſe uerba hæc Ariſtotelis ait. Nulla igitur intelligentia eſt, cuius uita ſucceſſionem ullam patitur, ſi ex opinione Ariſtotelis, iudicio probatiſſimoꝝ expoſitoꝝ loqui uelimus, ſed quæuis ſeparata ſubſtãtia prima, ſumma, & diuina ab eo ipſo philoſopho appellat̃, prima, quia nõ ſubiicitur tẽpori, neq; a` tẽpore mẽſuratur ſumma, quia non loco continetur. diuina, quia non ſubiicitur motui, ratione etiam rei facile coargui poteſt. Nam ſiqua ſucceſſio eſt in ſecũdis intelligẽtiis, hæc aut in earũ eſſe, aut in operatione ſit, neceſſe eſt. At non in eſſe eſt, quia eſſe illarum (ut Peripateticis placet) abſtractum oĩno a` motu eſt, cuius ratiõe motus ſucceſſio eſt. Nec uero in operatione eſſe poteſt, quãdo intelligere, & uelle in ſubſtãtiis ſeparatis non differunt ab earum eſſentia, ut tertio de aĩa ꝓſtat, & cõmento Auerrois, qui in intellectu agente nõ eſſe potentiã ad aliquid, ſicut in intellectu recipiẽti aſſeuerat. Cõmento etiam duodecimo libri metaphyſicę trigeſimo primo, oportet, inquit, has ſubſtãtias exiſtere. cum enim moueãt, ſine ulla potẽtia, ſine ulla materia eſſe neceſſe eſt, æternas enim eſſe neceſſe eſt. necnon cõmento trigeſimo nono, intellectum, & quod intelligitur idem eſſe ita affirmat. Omne, inquit, cõpoſitũ eſt nouũ, niſi qd̃ per ſe cõponi dicatur, ſed ſiquid per ſe cõponat̃, id de potentia in actũ per ſe exeat, & moueatur per ſe ſine motore neceſſe eſt, quo in loco, addit in formis materia carẽtibus, prędicatum, et ſubiectũ, hoc eſt quicquid prædicatur, & ſubiicitur, unũ eſſe in re, q̃q̃ duo in cõſyderando, reduci nãq; ad unã intẽtionẽ, ſiue rõnem eſſentialem, nec differre niſi in intelligendo ſolum, Ita

actio intelligentiæ non differt ab eius esse, & cum nulla in his cõpositio, nulla creatio noua sit, nec successionem esse possibile est, uel in ipso esse, uel in operatióe. Sed aduersarius, qui nostrę theologiæ rationẽ ad Aristotelẽ refert, cum a` nostris audierit Deũ nosse spiritualẽ creaturam per tempus, hoc est per successionẽ tẽporis discreti, ꝓpter uarias angelorum electiones, & uarios actus intelligẽdi, Aristotelẽ hoc sensisse ait, quod remotissimũ ab eius philosophi sensu est, cum unitum esse, & unitã actionẽ, apertissime ipse statuat, cum & esse cœlestiũ corpoꝝ nullo tẽpore mẽsuratur, quoniam nullam in se habet successionẽ inesse, nec sunt in potentia ad esse, sed æuo ipsa mẽsurantur sentẽtia Aristotelis, licet motus eorũ tẽpore mẽsuret, nec dici põt, successionẽ hanc esse inquantum mouẽt cœlestia corpora, aut enim ratione moti, aut ratione mouẽtis hoc fit, qd si ratione moti, pari ratione deus quoq; habebit successionẽ, a` quo primũ cœlũ mouet. Sed si ratione mouẽtis, cũ mouere nõ aliud sit, nisi uelle ipsius intelligẽtiæ, ut in uolũtatis actu nulla successio est, authore Aristotele, sic ne in mouendo quidem esse potest.

Falsum esse, quod Aristoteles, sicut aduersarius refert, dixerit omnia ex nihilo à deo ꝓducta. Atqui Platonem uere sensisse, primum principiũ nõ per seipsum, sed per alterũ creasse mũdũ, quod religioni nostræ cõsentaneũ est, quæ uult oía per filiũ a` patre creata esse. Caput. XIII.

d Einde opinio Aristotelis, inquit, de rerũ productione, est magis cõsona fidei, q̃ opinio Platonis, quia Aristoteles posuit deũ oía produxisse ex nihilo, & a` Deo oía dependere immediate, sicut a` causa efficiente, quæ quidẽ dogmata cũ dogmate christiano multũ conueniunt, solũ differũt in mundi æternitate, quã fides non asserit. Plato aũt credidit, q̃ primus deus nõ ꝓduxerit uniuersum immediate, sed per alterũ Deũ a` primo productũ, & q̃uis regẽ eũ appellat, tamen nõ sibi rerũ causalitatẽ actiuã immediate tribuit. Hæc nullo pacto ad Aristotelẽ posse referri, declaratũ satis a` nobis secũdo uolumine est. Plato nẽ aũt ita sensisse, ut principiũ primũ non per seipsum, sed per alteꝝ crearet mundũ, uere ab aduersario dicit. Sed hoc cõsentaneũ magis nostræ fidei est, q̃ illa Aristotelis opinio, ut deus non produxerit mũdum. Nã ne fides qdem aliter ponit, q̃ ut per filiũ cũcta creata a` patre sint, oía ꝑ ipsum facta sunt, inquit. Ipsum aũt est uerbũ, quod in principio erat, & deus erat. quod si mysteriũ trinitatis suspectũ ab aliquo illoꝝ gentiliũ dici fas sit, Platoni hoc uni dandum est, qui a` primo principio genitã asserit personã diuinã, quæ in uirtute patris cuncta crearet. Audi Porphyrium in quarto libro historiæ philosophicæ, Platonẽ ita de bono scripsisse referentẽ. A` bono
» mens prodiit, in intelligibilis quodammodo humano ingenio, atq; per se subsistens, in qua ea,
» quæ uere entia sunt, cõtinentur, omnis'q; entium substantia sita est, quod & primitus pulchrũ
» est, & de se ipsum formam pulchritudinis possidet. Prodiit uero æterne a` causa Deo ipso ema-
» nãs, q̃q̃ sui ortus principium non ad aliud refert, quoad non per motũ ꝓducta est, sed ipsa spon
» te sua ex Deo prodiit, suiq; ipsa author est, nec uero a` tẽporali ullo initio processit, tẽpus enim
» nõ dũ erat, nec facto iam tpe, subiicit ipsa temporis rationi. semper enim intẽporalis, sola'q; est,
» atq; ut primus deus, quãuis cũcta efficiat, tamẽ unus, solus'q; semper est, propterea quia nõ cũ
» iis numeret, & ordinet, sic mens sola, sempiterna'q; est, & tẽpore ipsa uacãs, tempus ipsa reb⁹
» temporalibus est, manẽs in eadẽ suæ sempiternæ subsistẽtiæ ratione. Hæc Porphyrius, ex Platonis sententia. Verum aduersarius pro sua consuetudine, ne illud quidem intelligere unquam uoluit, quod apertissime ab Aristotele scriptum est, Platonẽ solũ arbitratũ, creatũ, generatũq; esse cœlum. Atq; ita, qd nullo pacto est Aristotelis placitũ, quod ipse dogma appellat, Aristoteli tribuit, & cum Platonẽ calũnietur, Aristotelem ita præfert, ut non satis callere aristotelicã disciplinam uideatur.

Qui interpretati sunt apud Aristotelem, deum non uitam, sed animal esse, haud male interpretatos esse, ut aduersarius putat, sed bene, excusandum'q; potius esse in ea parte Aristotelem, ut Thomas existimat, q̃ damnandum, ut censet Albertus. Caput XIIII.

a Dhæc, interpretes, inquit, male interꝓtati sunt Aristotelẽ, ubi dicit, q̃ deus est aĩal æternũ, & optimũ. Debuerunt enim interpretari uitam, aut uiuens, nõ animal, qa animal in græco non dicitur ab anima, sicut in latino, sed a` uita. Alter hic error aduersarii est, ut græca noía ex etymologia, ideſt ratione noís, non ex usu analogico interꝓtemur, uerbi gratia cũ græce ἀνθρωπον dicimus, ne hominẽ interpretemur, sed reminiscẽ

tem, & cum θεὸν, non deum, sed currentem, & cũ ζωὸν, non uitã, sed feruorẽ. Sic enim censet, ut quãuis Aristoteles ζῶον, hoc est animal dixerit, tu non animal interpreteris, sed uitam, a` qua ζῶον dictum est, quasi cũ aĩal dicit, nullo pacto quis intelligere uitam queat. Atqui animal ab anima dicta referri eodẽ potest, quo ζῶον. Anima enim principiũ uitæ est, & licet in plãtis anima, uita'q; sit, tamen qa perfectius, patentius'q; in animali hæc sunt, hinc Græci a` uita ζῶον, Romani ab anima animal nominarũt. Sed cur deum animal Aristoteles appellauit, facile dignoſci ab homine potest, qui usum, & uernaculos, ut ita dixerim, mores græci sermonis teneat. Nõ enim suo ipse iudicio, & inuestigatione cõpertũ hoc ita esse asserit, sed φαμὲν dicit, hoc est, dicere solemus deũ esse animal sempiternũ, optimũ, ut ex publica opinione ꝓfessum accipiat aĩal esse, cui æuum cõtinuũ ipse attribuat, quod per demõstrationẽ iam cœperit, aut certe, ut suæ demonstrationi uulgarẽ etiã opinionẽ cõgruere ostẽdat, quod fæpenumero ita facere ꝓsueuit, ad quẽ sensum & diuus Thomas exponens, appellat, inquit, Aristoteles deũ animal sempiternũ, optimum, qa uulgo ita dicebatur. Vita enim in solis animalibus manifeste nobis sentitur, quæ cũ illi præcipue cõpetat, proinde animal dictus est, sic diuus Thomas, quanq̃ Albertus cœli motorẽ dici aĩal, errori Aristoteli ascribit, ita constat Aristotelẽ animal uoluisse, nõ uitã dicere, sed aduersarius, non usquequaq; peritus græci sermonis, nec aĩaduertens, quẽadmodũ Aristoteles in docẽdo ꝓcedat, dãnat, & emẽdat interꝑtes, & quæ nunq̃ addiscere ipse potuit, docet alios.

Mysterium trinitatis neq; ad Platonẽ, neq; ad Aristotelẽ referendũ esse, siqua tamẽ apud hos philosophos eius rei significatio est, esse potius apud Platonem.
Impossibile esse trinitatẽ naturali rõne cognosci, sed dũtaxat sacris authoritatibus ꝓbari posse.
De uestigio quomodo a` theologis accipiatur, & quid sit.
Quæ sit inter uestigium, atq; imaginem differentia.
Probari aliquid per effectum bifariam posse.
Cũ Paulus dicit inuisibilia Dei cognosci ex reb⁹ creatis, unitatẽ dei intelligere, non trinitatem.

Caput XV.

s Ecũdi capitis crimen est, quod Plato nihil de trinitate diuina sentire potuerit, cum Aristoteles aperte intellexerit trinitatem esse in Deo ex solo uestigio impresso in rebus creatis. Quod ita ꝓbat, per uestigiũ, inqt, põt intelligi uestigiatũ, cũ uestigiũ sit similitudo uestigiati. Ergo Aristoteles, qui res naturales, & creatas intellexerat, trinitatẽ etiã ĩtellexit. De cognitiõe trinitatis, qd ad hos philosophos ptinet, dixi satis secũdo uolumine, cuius loci summa hæc est, ut mysteriũ trinitatis nõ sit referendũ nisi ad nostræ fidei authores. Siqd tñ significationis, & cuiusdã suspectionis tantæ rei uel in exteris authoribus quærẽda sit, & notãda, lõge plura, expressiora'q; indicia cõperiri apud Platonẽ, q̃ apud Aristotelem possunt. quod cũ satis suo loco ostẽsum sit, hic argumentũ solũ aduersarii, quo Aristotelẽ probare conatur aperte cognouisse trinitatis diuinæ rationẽ, refellere debeo, quia cõtra theologorũ nr̃oꝝ sentẽtiam est. Dicit ex reꝝ peritia naturaliũ, cognitã esse trinitatẽ diuinam, cum diuus
» Hylarius libro de trinitate dicat, nõ putet homo sua intelligentia, generationis sacramẽtũ posse cognoscere. Diuus Ambrosius, Impossibile est generationis scire secretũ, mens deficit, uox si
» let. Diuus Thomas in prima parte, quæstione trigesima secũda, articulo primo, Impossibile est
» inquit, per rationẽ naturalẽ ad cognitionẽ trinitatis diuinæ peruenire, & qui ꝓbare enitit̃ trini
» tatẽ personarum naturali rõne, fidei derogat. primũ quantũ ad dignitatem, cum fides de rebus
» inuisibilibus sit, quę humanã excedũt rationẽ, ut Apostolus epistola ad Hebrẽos, fides, inquit,
» de non apparentibus est. Mox quantum ad utilitatem inuitandi ad fidem homines, cum enim
» rationes nõ cogentes inducat, incidit certe in irrisionẽ infideliũ. putabũt enim nos illi rationi
» bus tantum his inniti, & propterea ita credere, quæ igitur ex fide sunt, non nisi per authoritates
» ꝓbari debent apud eos, q authoritatem recipiãt, apud cæteros uero, satis est defendisse, ut im
» possibile nõ sit, qd a` fide prædicat. Quibus grauissimis, ac uerissimis sanctorũ uiroꝝ testimoniis latissime patet, primũ trinitatẽ cognosci ratione naturali impossibile esse, secũdum, pluri
mũ derogari fidei ex huiusmodi rõne, tertiũ, fidẽ irrideri, quartũ, authoritatib⁹ tantũ sacris posse ꝓbari trinitatẽ. Cõtra, quæ aduersarius pala`m scribere audet, expressius item sanctus idẽ demõstrat, philosophos non cognouisse propria diuinarum personaꝝ ex authoritate Pauli epistola ad Corinthios, Loquimur Dei sapientiã, inquit, quam nemo principum huius seculi nouit.
» principes enim pro philosophis ibi accipi cõfessum est. Diuus quoq; Augustinus primo de tri
» nitate, mentis nostrę acies inualida, inquit, in tam excellẽtissimã lucem figitur, nisi per iustitiã

dei emũdetur. In hac eadẽ ſentẽtia eſt & diuus Baſilius, homilia ſuper ſcripto illo, In principio erat uerbũ, & diuus Gregorius Nazanzenus cum locis pluribus aliis, tum ſermone de diuinitate, & altero ſermone de filio. Sed aduerſarius, qui ſuo argumẽto fretus, quid ſancti authores ſcrīpſiſſent, minime curarit, plus ualet, inqt, apud me ratio una, q̃ multæ authoritates, reſpõde ad rationẽ, inquit, aut te uictũ fatere, q̃ ſuæ rationi confidens hic uerba, & impetũ facit. Sed quãtũ ualeat eius ratio, uideamus. In rebus naturalibus, quas Ariſtoteles nouit, ueſtigiũ eſſe trinitatis, atq; ita cognitam eſſe trinitatẽ ab Ariſtotele ait. Veſtigiũ trinitatis eſſe in creaturis, ſiue reb⁹ naturalibus certũ eſt, Sed quid, & quẽadmodum hoc ueſtigiũ ſit, & quãtum cognitionis afferre poſſit, cogitemus, quo eius ratione expoſita, perſpicuũ ſit, in quãtum errorẽ inciderit aduerſare poſſit, cogitemus, quo eius ratione expoſita, perſpicuũ ſit, in quãtum errorẽ inciderit aduerſarius in ratione ueſtigii definiẽdi. Veſtigiũ itaq; a` theologis tranſlatum a` rebus corporeis analogiæ quadam ratione, accommodatum diuinis eſt, atq; ut corporis ueſtigium perobſcure, ac imperfecte repræſentatur, ſic diuinitatis ueſtigium admodum imperfecte in creatura eſt. Nam ut qui ueſtigium pedis humani uiderit, intelligit quidem non equum, ſed hominem eſſe, qui impreſſerit, uerum quis nam ſit Socrates ne, an Plato, intelligere nequit, ita & quod metaphora ueſtigium primæ cauſæ in creatura haberi fatemur, impreſſio quædã eſt, qua eſſentialia attributa diuinis perſonis cognoſci poſſunt, appropriata uero, & propria, nó niſi fide, quaſi fundamẽto ſubiecta recipi poſſunt, cum. n. ſumma apud theologos differẽtia inter ꝓpria, & appropriata diuinarum perſonarum eſt, tum ne ipſa quidem eſſentialia rationem appropriatorũ recipiunt, niſi per relationem intelligantur, propriũ nanq; id eſſe uolũt, quod ita uni perſonæ conueniat, ut nullo modo, ſalua fide, poſſit attribui alteri, ut paternitas, et generatio actiua, patri attribuuntur ꝓpria, nec filio ullo pacto, aut ſpiritui ſancto cõmunicantur, filiatio autẽ, & generatio paſſiua filio, ſpiratio uero paſſiua ſpiritui ſancto, Appropriata autẽ eẽ attributa eſſentialia. ut potẽtiam, ſapientiam, bonitatem, quæ non ita attribuũtur, ut potentia ſit in patre, & nullo modo in cæteris perſonis, ſapientia in filio tantum, bonitas in ſpiritu tantum. Sed ita, ut cõmunia omnibus, atq; eſſentialia ſint, Eſſentialia uero ipſa ita intelligi, ut nulla cum relatiõe adhuc ad perſonas deo attribuantur, ut potentia, ſapientia, bonitas abſolute diuiuę naturæ attributa. Cũ itaq; ueſtigium trinitatis in rebus his creatis ineſſe fatemur, non propriorũ, aut appropriatorum, quæ appropriata ſunt, ueſtigium intelligimus, ſed eſſentialia, quibus & ducimur ad dei cognitionẽ, uelut præuiis quibuſdam, ſiue erudimentis, ſiue elementis, quo ad naturæ humanæ imbecillitas diuinas res aſſequi poteſt, id'q; triplici ratione. Aut enim ut aſſimulatum ad exemplar refertur creatura ad deum, quod idea diuina eſt, aut ut productum ad productorem, aut ordinatum ad finem relatione menſuræ, ſuo enim quodq; fine menſuratur, Nec uero ueſtigium intelligi integre poteſt, niſi triplici hoc reſpectus genere, cum ſingula non ſufficiãt, authore diuo Auguſtino libro octuagintatriũ quæſtionum, quæſtione ſeptuageſima quarta. His igitur tribus reſpectibus theologi cõſyderant appropriata diuinis perſonis. Quippe cum creatura reſpectu ſimilitudinis repræſentet exemplar, quod filio appropriatur, reſpectu productionis potentiã, quæ patri appropriatur, reſpectu ſpirationis bonitatem, quæ ſpiritui ſancto, quæ uel aliis nominib⁹ interdum reddũtur, nam & nomine ſubſtantiæ uirtutis, operationis, & numeri, põderis, & menſuræ, & unitatis, ſpeciei, ordinis. Quamobrem generale, & ueluti regula reddi de ueſtigii partibus ita poteſt, ut omnes perfectiones, quæ reduci ad trinitatem poſſint, ſub quadam mutua connexione ueſtigium conſtituere poſſint. Verbi gratia, cum a ſubſtantia uirtus procedat, ſicut filius a` patre, & a` ſubſtãtia, & uirtute operatio, ſicut a` patre, & filio ſpiritus ſanctus. Ideo his trib⁹ conſumi ueſtigium poteſt. Patet etiam qua ratione ueſtigium ab imagine differat. Veſtigium enim imperfecte, & ſub ratiõe ſpeciei repræſentat, ut dictum eſt. imago autem perfectius repræſentat. quippe quæ ſub ratione indiuidui refert, ut deſcribi poſſit, quo repræſentatiuum ſit alicuius totius tum ſpecie, tum particulari, imitando illud, cuius imago eſt. Sed redeo illuc. Cum ueſtigio inquã ad Dei eſſentialia reducti fuerimus, finem ibi faciamus neceſſe eſt, niſi fide ſubiecta, maiora deinde contemplemur, unde fit, ut iuuemur quidem cognitione reum naturalium ad Dei contemplationem, ſed non amplius, q̃ quo ad deum omnipotentem, ſapiẽtem, bonum, & reliqua huiuſmodi intelligemus, Id'q; eſt, quod ab Apoſtolo ſcriptũ legimus. Inuiſibilia Dei cognoſci ex rebus ſenſui ſubiectis, paternitatem uero ineffabilem illam, & filiationem, & ſpirationem nullo pacto noſter attingere intellectus poteſt, & niſi principiis his eſſentialibus attributis utendo, & fidei in primis ſubiecta, ad propriorum cognitionem enitatur, remaneat in cognitione eſſentialium tantum, atq; exteriora quædam, non interiora diuinæ naturæ cõtempletur, neceſſe eſt. omnino ut ſimilitudine ueſtigii, aut imaginis utimur ad docendam trinitatẽ, poſt,

q̃ fide firma

q̃ fide firma articulum tenuimus trinitatis. Sic inueſtiganda, cõperienda'q;, his eiſdẽ iuuamur, & aut ſimilitudinem deſignamus, quemadmodum argumento intellectus uerbi, & uoluntatis perſonas diuinas diſtinguimus, aut diſſimilitudine quadam, ut diuus Auguſtinus ꝓpterea patri appropriari potentiam ait, ne, quia patres apud nos ſolẽt eſſe ob ſenectutem infirmiores, aliquid tale ſuſpicemur in patre illo ſummo, atq; omnipotenti. Hæc a` diuo Thoma parte prima, quæſtione. XXXIX. articulo ſexto, plene ſcribũtur. Ex quibus facile intelligi põt Ariſtotelẽ, & reliquos philoſophos illos eſſentialiũ attributorũ dei cognitionẽ ex ſuis ſtudiis aliquã, ꝓpriorũ uero, aut appropriatorũ nullam oĩno habuiſſe, atq; oppoſitum eius, quod aduerſarius putat aſſecutos, ex rerum naturaliũ diſciplina, q̃q̃ enim deus triplici perſona diſtinguitur, tamẽ hæc ueſtigia non ſunt a` tribus illis perſonis, in quantum ſunt tres, ſed in quãtum ſunt unum. Ita q; fit, ut intellectus, qui ratione monitus naturali, diuina contẽpletur, quæ in his diſtingui ſenſerit. ſuitio naturalis cõditionis, hæc unienda iudicet in diuinis, & quo priora, ſuperiora'q; repetat, eò deueniendum cẽſeat ad ſimpliciora, unitiora'q;. Dixi philoſophos nullã habuiſſe cognitionẽ appropriatorum, quoniam, & ſi eſſentialia attributa cognouerunt, tamen non ut appropriata diuinis, dignoſcere potuerunt. Quippe cũ appropriata ipſa relationẽ quãdã deſignãt, quę cognoſci nó põt, cum proprium, hoc eſt terminus ignoratur. Vnde Auerrois cõmentator exponẽs lo cum duodecimo metaphyſicæ, quo Ariſtoteles deum eſſe ſubſtantiam ſapientẽ, & uiuẽtem fatet'. Eſt igitur, inquit, deus unus, & ſapiens, quo argumento quidã trinitatem eſſe in dei ſubſtãtia putauerunt, conãtur'q; ſuam tueri opinionẽ, ea rõne, q; deus ſit tres, & unus, tueri tamẽ non poſſunt, qa cum ſubſtantia fuerit numerata, congregatum entium erit unum per intentionem unientem additam congregato. Non igitur ſi Ariſtoteles attributa eſſentialia cognouit, eadem & ut appropriata cognoſcere potuit, longe'q; minus per eſſentialium cognitionẽ deuenire ad propriorum potuit. Adde quod creaturæ ducunt in dei cognitionem in quãtum ille cauſa entium productiua eſt. Talis autem cauſa cõmunis toti trinitati eſt, cum in hoc tres perſonæ uniãtur, non diſtinguãtur. Atq; ita per effectum cognoſci non trinitas, ſed unitas poteſt, ut & diuo Dionyſio placet, capite ſecundo de diuinis nominibus, cõmunia totius trinitatis eſſe oĩa cauſalia, & diuo Auguſtino in quinto de ciuitate Dei, capite decimo ſeptimo, Sicut pater, & fili⁹, inquit, ad ſpiritum ſanctum ſunt principium unum, ita omnes tres perſonæ ſunt unum principiũ ad producendam creaturam. Nec uero Scotus uir ſummæ ſubtilitatis aliter ſentit, cũ dicat, ultra doctrinam philoſophorum eſſe neceſſariam chriſtianam theologiam, quoniam proprietas primæ ſubſtãtiæ, quæ cõmunicabilis in tribus perſonis eſt, intelligi non poteſt ex effectibus, qui a` deo procedunt, ut ab uno non trino, Plus'q; erroris, inquit, q̃ cõmoditatis afferunt, cũ nulla creatura ſit una numero in tribus ſuppoſitis diſtinctis. Deniq; ratio creandi uſqueadeo uni tãtũ tribuitur, ut ſummi theologi dicere non dubitarint, ſi una tantum eſſet perſona, adhuc in ea eſſe plenam ſapientiam, & potentiã, poſſe'q; producere omne poſſibile, ita cauſalitas ex ſua ratione in quãtum ad exteram productionem refertur, non affert habitudinem ad internam productionem, licet Deus fundamentum neceſſario ſit, & ratio, & cauſa utriuſq; productionis, & quidem prius internæ, q̃ externæ, quapropter philoſophi, quãuis habitudinem rerum ad principium efficiens, neceſſario animaduerterent, tamen productionis externæ habitudinem, ad internam productionem non adhibuerunt. Cum'q; res naturales productas eſſe faterentur, ad internam tamen diuinam illam productionem aſpirare non potuerũt, & cum creare nihil aliud ſit, q̃ dare eſſe, terminus autem actionis oſtendat principium actionis, omne enim agens ſibi ſimile agit, ſi terminus creationis eſt eſſe principium quoq; producens creaturam eſt eſſe diuinum, tribus perſonis cõmune, ſicut & eſſentia eſt. Ergo eſſe creatum, nõ trinitatem, ſed unitatem declarat, tum etiam cum deus cauſa creaturæ ſit, nõ uniuoce, ſed æquiuoce, aut analogice, nec niſi minimam quandam ſimilitudinem fundatam in unitate analogica habere poſſit creatura cũ deo, nõ ſequitur, ut ſi in re creata ſit aliqua trinitas, in re etiam increata ſit. quæ enim in inferioribus diſtinguntẽ, hæc in ſuperioribus uniuntur, nec ex naturali quidẽ rõne intelligere quicquã multiplicari in natura diuina poſſumus, quando quod in effectu multiplicatur, atq; diſtinguitur, id in cauſa eminens, unitum'q; cõtinetur. Vnde diuus Thomas quæſtione undecima de ueritate, articulo ultimo, quamuis, inquit, in creaturis aliqua reperiatur ſimilitudo perſonarum, non tamen ex ſimilibus illis concludi licet ita eſſe in diuinis, cum ea, quæ in creaturis reperiantur diſtincta, in creatore ſine ulla diſtinctione ſint. Sed aduerſarius uacuus harum rationum putat Ariſtotelem exploratum ſibi habuiſſe myſterium trinitatis, peritia rerum, quas calluerat naturalium, & quod munus ſanctiſſimæ fidei, & reuelationis ſolum eſſe theologi noſtræ religio-

nis arbitrantur, ipſe naturæ attribuit, & argumento, quod inſolubile putat, hoc aggredit' ſapiẽ tiſſimos omnes doctores, qui adhuc in religiõe Chriſti claruerint, per ueſtigium, inquit, poteſt ītelligi ueſtigiatū. In rebus aũt creatis, & naturalibus eſt ueſtigiũ trinitatis. Ergo Ariſtoteles, q̃ res naturales, & creatas intellexit, trinitatẽ etiã ītellexit. Hoc nõ ſolũ nõ īdiſſolubile eſt, ſed etiã facile ſolubile, Falſo etenim dicitur ueſtigium trinitatis in quantũ trinitas eſt, eſſe in rebus creatis. Non enim ea ratione, qua trinitas, diſtinguitur ſua productione interna. Veſtigium trinitatis in reliquis creaturis eſt, ſed qua unitum, & unum quomodo expoſui. Contra, inquit, Ariſtoteles hoc cognouit demonſtrato deo. hoc autem eſt trinitas, ergo cognouit trinitatem. Hoc a pueris didicit, qui in ſcholis ingenii exercẽdi cauſa ita arguunt, Sed quod uel illis ſoluere facile eſt, ſic reſpodendo, Ariſtoteles deum trinum, & unũ cognouit, & tamen non cognouit deum trinum, & unum, ipſe imperitia ſoluendi lapſus eſt in tantum impietatis errorem, ut noſtrę religionis arcana declarari naturæ facie pingui exiſtimet. At ſi trinitatem cognitam ab Ariſtotele dicit ſub ratione, qua trinitas eſt, ſine cognitione propriorum, atq; appropriatorum, id nec poſſibile eſt, ut quis trinitatem ſub ratione, qua trinitas eſt, cognoſcat, & tamen ignoret qua ratione diſtinguantur ipſa ſuppoſita, & propriis ſuis, aut appropriatis deſcribantur, ac limitentur, & eodem uoluitur, ut in natura diuina diſtinguat, quæ unire omnino debet. Quid uero trinitas illa Ariſtoteli cognita, per diſtinctionem ne rationis ſit, an per diſtinctionem realem? Nam ſi per diſtinctionẽ rationis, nihil ad nos pertinet chriſtianos, ſed ſi reali prorſus, aut ita eſt, ut accidẽtia realiter diſtincta ſint, quod eſſe in deo nemo conceſſerit, aut ita ut tres ſubſtantię primę realiter ſint diſtinctæ. Sic enim ab illo ſuppoſita, & hypoſtaſes diſtingũtur. Plura, inquit aduerſarius, meam ſententiam tuentur. dic ſodes reliqua, ut calor effectus a ſolo, in hoc ſubiecto calorem eſſe a ſole declarat, ſic & trīitatem eſſe in creatore exprimit ueſtigium, quod in creatura a creatore poſitum eſt. Hoc reliquum nihil eſt, & contra te eſt. Calor enim effectus a ſole non eſt in Sole formaliter, neq; ita ſol calidus, ſed uirtualiter eſt. Quid uero, cum ne effectum qdem a Deo quicquã ſit opinione eiuſdem philoſophi Ariſtoteliſ? Quid, inquit, theologi ſancti adducunt rationes ad probandam trinitatem, ſi nulla exprimi ratione poſſit? Quid Paulus inuiſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt, conſpici intellectu dicit? Sunt iſta quidem, ſed tu imperitia diſtinguendi, quẽadmodum dicantur, intelligere nequis. probari enim aliquid per effectum bifariã poteſt, aut enim ita, ut ab effectu ad cauſam cognoſcendam deueniatur, quomodo ex motu primus motor, & Deus cognoſcitur, aut ita, ut poſita cauſa conuenire effectum cauſæ poſitæ oſtẽdatur, ut in ſyderali ſcientia eccentricos eſſe probamus, quod ratio apparentium circa motũ ſeruari poſſunt cõuenienter tali poſitioni. Cum itaq; diuus Auguſtinus arguat ex proceſſione uerbi, & amoris, ita intelligendum, ut non ducatur per inueſtigationem ab effectu ad ponẽdum trinitatem, ſed ut poſita trinitate ex fide, congruere poſitioni rationem uerbi amoris, & reliquorũ huiuſmodi declaret. Quod probandi genus ratio ueriſimilis quædam eſt, & quæ ſolui de facili poſſit. Non enim, ſi deus eſt infinitus, ſequitur, ut filium quoq; infinitum producat. phyſicus. n. productionem hãc internam eſſe impoſſibilem dixerit, & potentiã Dei infinitam apparere in dependentia entium, aut in productione rerum ex nihilo, ſi admittit ex nihilo eſſe ꝓductas, nec oportere tantam in effectu, quantam in cauſa eſſe perfectionem. Nec uero ſequitur ſi intellectus noſter producit uerbum, ut intellectus quoq; diuinus idem faciat, cum non uniuoce intellectus de nobis, & de Deo dicatur. Paulus uero neminem principum huius ſeculi, hoc eſt philoſopho rum trinitatem cognouiſſe aperte ad Corinthios ſcribit, ut dictum eſt, quod autem ad Romanos dicit, Inuiſibilia dei intelligi ex rebus creatis, unitatem dei, non trinitatem ſignificat. Agit enim apud eos, qui plures Deos colebant, in quem errorẽ aptiſſime uti poterat argumẽto creaturarum, quæ deum unum eſſe declarant, ut a theologis expoſitum omnibus. Magiſter ſententiarum in primo refert. ita aduerſarius fruſtra capita tria tota conſumpſit ad oſtendendum Ariſtotelem chriſtianum fuiſſe contra q̃ religio cenſet.

Platonẽ, teſte Auguſtino, patrem, & uerbum in unitate eſſentiæ ſtatuiſſe. Eũdẽ ſecũdũ Thomam appropriata diuinis ꝓſonis intellexiſſe, ſacris literis in Aegypto edoctũ, tres etiã ſubſtantias realiter diſtinctas ad eum referi, quem Porphyrius eſt ſecutus. Caput. XVI.

s Ed cum friuola hæc ita dixiſſet, quaſi iam potiſſimis rationibus victoriam obtinuerit, effert ſeſe cõtumelioſius, & Platonem ne ſomniare qdẽ trinitatis rõnẽ potuiſſe ait, fateꝫ tñ eũdem, quẽ ne ſomniaſſe qdẽ trinitatẽ dicit, ſemel tanq̃ furore ꝯcitatũ appellaſſe

appellaſſe deum patrem, quaſi parum hoc ſit ad Platonis egregiam laudem. Sed q̃ Plato pro/pius ad trinitatis cognitionem, q̃ Ariſtoteles acceſſerit, ſatis ſuo loco oſtẽdimus. Nunc breuiter diuum Auguſtinũ meminero, qui in octauo libro confeſſionum fatetur ſeſe legiſſe in libris Platonicoꝝ authorum, q̃q̃ non eiſdem uerbis, rationẽ euangelii noſtri illius, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & reliqua loci eiuſdẽ, uſq; ad uerbũ caro factum eſt, excluſiue. Diuum etiam Thomã non prætereo, q̃uis properẽ, qui inter initia ſnīarum, allegans diuũ Auguſtinum. Plato, inqt, hoc intelligere potuit, cũ in Aegyptũ ꝓfectus eſſet. In prima etiã parte, repitur, inquit, in libris Platonicorum. In principio fuiſſe uerbũ ueꝝ, non ut uerbum ꝓſonãgenitam ſignificet, ſed ut ratio rerum idealis intelligat, ꝑ quã deus cuncta creauerit. Cæterum & ſi appropriata tribus ꝓſonis illi cognouerunt, tñ deuenire ad ſpiritus ſancti bonitatẽ non potuerunt, qa cognoſcẽtes deum, non ut deũ coluerunt. Hocidẽ & diuus Auguſtinus de Porphyrio Platonico authore in decimo libro de ciuitate dei teſtificatur, uidelicet tres ſubſtãtias illum ſtatuiſſe. primã, quam patrẽ uniuerſitatis appellaret, ſecundam, primã mẽtem, quæ filius a Macrobio dicta eſt. tertiam, animã mundi, quã Maro poeta ex Platonis opinione ſpiritum uocat,

» Spiritus intus alit, totos q̃ infuſa per artus,
» Mens agitat molẽ.

Ita Plato, teſte diuo Auguſtino, patrẽ, & uerbum in unitate eſſentiæ ſtatuit, Diuo aũt Thoma altero teſte. Appropriata diuinis ꝓſonis intellexit, idq; in Aegypto a ſacris līis didicit. Tres etiam ſubſtantias realiter diſtinctas referri ad Platonẽ, qui author Porphyrii fuerat, iuſtum eſt, nec magis damnandus ille eſt, q; non trium ſuppoſitorum diſtinctionem realẽ in eadem natura ſtatuerit, q̃ commẽdandus, quod præter alios, tam prope ad diuinæ trinitatis rationẽ acceſſerit. Plato, inquit, ſemel, quaſi furore concitatus, patrẽ deum appellauit. Ergo & filium affert, qui patrẽ appellarit. Non. n. pater uel eſſe, uel intelligi põt ſine filio. pulchrum uero, & quod fateris ipſum, furore quodam actum illum ita dixiſſe. furor. n. hic eſt pius, ille & laudabilis, quem iis tribuimus, qui numine inſtincti, res diuinas, quas ratio attingere nequit humana, referunt, ſed tu, quæ laudare debes, uituperas.

Falſum eſſe quod aduerſarius inquit, ueſtigiũ ſatis eſſe ad trinitatis cognitionẽ, idq; & rõne, & ſanctorum authoritate oſtendi.

Aduerſarium manifeſte ſibi contradicere, cum hominẽ poſt peccatum per fidem potius, q̃ per ueſtigiorum cognitionẽ intelligere trinitatem uelit, & tamẽ Ariſtotelem, qui fide caruit, dicat per ueſtigia trinitatem cognouiſſe. Caput XVII.

p Ergit in aſſerendo ueſtigium ſatis eſſe ad trinitatis cognitionem, affert q; non itẽ argumẽtum, ſed cõcluſione ſine ulla ꝓbatione. Si oĩa, inquit, ueſtigia creaturarum in unum colligerentur, ꝓfecta dei cognitio haberet ad oĩa, excepta cõprehenſione dei & infinitate. Arguimus igitur contra hãc falſam ꝯcluſionẽ ad hũc modum. Si p ueſtigia creaturaꝝ põt eſſentia dei diſtincte intelligi, hoc certe fuerit aut p ſpẽm reꝝ ſenſibilium, quæ non modo rem, cuius ſpẽs eſt, ueꝝ ẽt cauſam rei eiuſdẽ repræſentet p ꝓpria ipſius rei cauſata ueſtigiis, aut p argumentationis rõnem a noſtro intellectu proficiſcentẽ. At p ſimilitudinẽ effectus ęquoci, cognoſci eẽntiam cauſę æquocę impoſſibile eſt. Non. n. ſimilitudine uermis cognoſci põt eſſentia ſpecifica ſolis, cum non ſolum ſpecie differant, ſed gñe etiam phyſico. Cum itaq; deus ſit cauſa æquoca oĩum creaturaꝝ, nec niſi unitate analogica cum his ꝯueniat, hinc p eiuſmodi effectus ad quædam cõmunia tm̃ non ad propria uſq; cognoſci põt. Nec uero intellectus noſter ex cõibus argumẽtandi principiis elicere poteſt ꝯcluſionẽ ꝓpriam ad dei rationem, qñquidẽ immediatas ꝓpoſitiones deo aptas ignorat. Sint etiã oĩa ueſtigia in eodẽ collecta, qd aduerſarius argumẽto deducit. Sed cum aggregatum hoc finitum, limitatum q; ſit, nec diuinã æquare poſſit ꝓfectionẽ, ſed in infinitũ a Deo ipſo excedat, ideo aut uno, aut altero ueſtigio eſſentia dei cognoſci non põt, ſic ne p ueſtigium aggregatũ quidẽ, poterit ꝓpter diſſimilitudinẽ limitationũ, & infinitam diſtantiã quocũq; poſito. Authoꝝ etiam oĩum ſnīa eodem plane tenor dit. Iam diuus Thomas in primo ꝓtra gẽtiles, capite tertio, eſſe aliquas ueritates diuinas refert, quæ cognoſci niſi p reuelationẽ diuinam non poſſint, ut ueritatẽ diuinæ gñationis, aut ꝓceſſionis. Idẽ in prima parte, quæſtione XII. articulo ſecũdo. Impoſſibile eſſe ait eſſentiam p aliquã ſimilitudinẽ cerni ab intellectu noſtro, quod his mediis probat. primum diui Dionyſii authoritate, q̃ capite primo de diuinis noĩbus, ſimilitudine rerum ordinis inferioris, nullo modo poſſe cognoſci res ſuperioris ordinis confirmat, ut enim per ſpeciem corporis cognoſci ſubſtantiam

incorpoream non posse, ita multo minus per quauis speciem creaturæ posse cognosci substantiam dei arbitrat'. Mox ratione, q̄ essentia dei est ipsum eius esse, quod nulli formæ creaturæ cõpetere possit, & quia esse diuinum est incircũscriptum, & illimitatũ, eminens supra oía, quę intelligi possint, quęq; aũt forma creata est limitata ratione uel sapiẽtiæ, uel uirtutis, uel essentia, uel alicuius gñis eiusdẽ. Philosophi uero sic uolunt, ut quiditas substantiarum separatarum, & maxime primæ, cognosci non possint quantum ad quid est, per materialia, & sensibilia, q̄q̄ alĩ quam esse huiusmodi substantiam intelligi põt, id'q; magis ad id, quod ipsa non est, q̄ ad id, qđ est. Vnde Aristoteles primo metaphysicę. Vt uespertilionum inqt, oculi ad lucẽ diei se habent, sic mens aĩæ nostræ ad ea, quæ naturæ oĩum aptissima sunt. & in primo de partibus animaliũ, res nãq; illas superiores, inquit, tametsi leuiter attingere possumus, tñ ob eius cognoscendi generis excellentiam magis oblectamur, q̄ cum hæc nobis iuncta oía tenemus, & in secũdo de cœlo argumenta de corporibus cœlestibus facta, dissolui non posse, nisi ratiõe topica scribit. Auerroes etiam commento tertii libri de anima trigesimosexto declarans quęstionẽ illam Aristotelis, an intellectus noster possit intelligere substãtias non in materia positas. Impossibile est, inquit, per res sensibiles intelligere quiditatem substantiæ abstractæ, sed hoc fuerit, cum intellectus agens unie', ut forma intellectui possibili. Alexander quoq; in hac eadem sententia est, & Diuus Thomas exponens secũdum metaphysicę librum, & tertium de aĩa, dicit substantiam, nos intelligere posse, quãtum ad esse, non quãtum ad essentiam, ita & rei ratio, & authoritas uirorum illustrium impossibile esse declarat, ut per res corporeas essentia dei proprie, atq; distincte intelligatur, quod aduersarius possibile esse autumat, si uestigia in idem omnia colligantur, delapsus ad hunc errorem, ut opinor, cum referẽtem quẽpiam illud Scotcum audiuisset, posse hac in uita distinctam haberi cognitionem de articulis fidei, quod schola diui Thomæ nõ probat. Cæterum Scotus non id fieri posse per uestigia creaturarum arbitratus est, sed per spẽm diuinitus miraculo procreatam, quæ distincte hoc repræsenter. Sed an hæc opinio recta sit, non hoc loco quærẽdum est. Aduersarium hic nihil uel a' se ratiõis, uel ab aliis authoritatis pro sua opinione habere, iam ostẽdisse satis est. finem huius responsionis faciam, si prius sibi ipsum cõtradicẽtem aperiam. Dicit hominem, nisi peccasset, prius cognoscere potuisse trinitatem per sapientiam ex uestigiis, q̄ per fidem, sed post peccatum cognoscere prius p̄ fidem, q̄ per sapientiã hoc est per uestigiorum cognitionẽ esse necesse. Quod si post peccatum illud originale nemo potest ad trinitatis cognitionem per uestigia deuenire, nisi antea fide illustretur, Aristotelẽ autem fide caruisse, nec aliquid literarum sacrarum degustasse, ne ipse quidem negat, qui fieri potest, quin sibi ipse turpiter contradicat, cum eundem & fide caruisse, & per uestigia trinitatem cognouisse confiteatur, sed uidetur non satis uim colligẽdæ contradictionis, syllogismi'q; cum animaduersione conficiendi habere. Nec uero, quod de primo homine putat cognoscere illũ potuisse trinitatem, si in statu innocentiæ p̄stitisset, caret impietatis errore. religio enim ita uult, ut quãuis ille non peccasset, perfectam'q; haberet scientiam, tamen nunquam assequi posset trinitatis cognitionem, & reliqua, quæ à fonte fidei profluunt.

Falsum esse quod ait aduersarius, tres dimẽsiones corporis realiter distinctas facere unum sine compositione, & dimensiones corporis certius nos ad trinitatis cognitionem ducere, q̄ animæ distincta, eadem'q; unita ratio, quod & rationi, & sanctissimorum uirorum authoritati repugnat.

Caput XVIII.

IN quinto suo capite, cũ demonstrare uestigiũ expresse, & trinitatis cognitionẽ præbere uellet, corpus, inquit, quãuis secũdum quod est in prędicamẽto substantiæ sit cõpositum ex materia, & forma, tñ secũdũ quod est in prædicamẽto q̄titatis, & habet tres dimẽsiones, nullã compositionẽ dicit, & sicut tres p̄sonę diuinæ sunt unum sine compositione in eẽntia, realiter tamẽ distinctæ, sic tres dimẽsiones corporis realiter distinguunt', & faciunt unũ sine cõpositione. Sed falsum, quod dicit est, & recte Ioãnes Gattus theologię p̄fessor familiaris noster rñdit, affirmãdo corpus, uel ita sumptũ dicere cõpositionẽ, his'q; usus est rationibus. Si tres dimẽsiones unum cõstituunt sine ulla cõpositione, hoc fuerit, aut qa in altero quodã ita idem efficiuntur, ut una res numero sit, quomodo de tribus personis respectu diuinæ essentiæ dicimus, quod quidẽ rebus naturalibus dare, non modo aduersus rationẽ physicæ disciplinæ est, uerum etiã theologis nostris derogat authoritatẽ, q diuinæ naturæ proprium esse prædicãt, ut in ea tantum sint tria distincta numero, & suppositа, quæ res una numero absoluta

ro absoluta sint. Aut quomodo a' Scoteis dicitur, ut licet in diuina essentia sint distincta attributa formaliter, tamen non faciunt cõpositionem, quia nullũ eorum sit in potẽtia ad alterum, cũ nullum per alterum perficiatur, quod dimẽsionibus non congruit. Altera enim perficit' altera, ut suo fine, & cum singulæ ipsæ dimẽsiones, neq; actus puri, neq; potẽtiæ puræ sint, sed partim in actu, partim in potentia statuantur, hinc unum fiat ex his, necesse est, sicut ex entibus, quorũ alterum se habet ad alterũ, ut actus, aut potẽtia, quæ quidem unio, nisi cum compositione fieri non potest. Hæc ille. Sed quoniã de Aristotele, & de dimẽsionũ naturali rõne agimus, placet afferre, quæ is philosophus de hac re senserit. Cẽset ille in primo de gñatione, & corruptiõe rerum naturalium unãquãq; bifariam dici, ut carnẽ, os, corpus, & reliqua, aut. n. secũdũ formam aut secũdum materiã. Nã & materia, inqt, & forma dicit' caro, aut os. Item octauo metaphysicæ negat hominẽ esse idẽ, quod aĩal rónale, mortale, aut aĩal ingressibile, bipes, sed aliqd p̄ter hęc esse arbitratur, qñ hæc materia sunt. Nõ est, inquit, cõpositio, & mistio ex iis, quorũ cõpositio, aut mistio est, sed aliquid esse oportet, qđ p̄ter hæc sit, nõ utiq; elemẽtum, neq; ex elemẽtis, sed substãtia, qđ excluſa materia dicit'. His ita positis respõdeo. Corpus, de quo loquimur, indicare cõpositionẽ, utpote quod tribus dimẽsionibus p̄stet, longitudine, latitudine, profunditate, aut ut qđ tribus dimẽsile sit, q̄q̄ ut forma simplex esse intelligatur, corpus, inquit, ut quantũ, & in prædicamẽto positũ quantitatis, in quo nulla materia sit, & tamẽ p̄tineat tres dimẽsiones, unitas sine ulla cõpositione est, hominẽ dialecticũ, qđ impossibile est, pro possibili accipit. partes enim definitionis in quauis re pro materia habentur. id'q; est corpus, si corpus, quod definitur est. licet & excluſa materia corpus accipi põt, altero modo, sed id non ex dimẽsionib⁹ est, ut ne homo quidẽ ex animali, & bipede, quæ scriptura, quam modo p̄posui Aristotelis declarant'. Sed hic non aduertẽs quid ille author de his rebus scripserit, credit dimẽsiões in corpore nullam oĩno facere compositionem, nec potuit cogitare quodlibet corpus fore nobilius intellectu humano suo iudicio, qñ triplex illa dimẽsio, in corpe tñ est, cui uim cognoscẽdi trinitatem diuinã ipse attribuit. Fuerũt ergo ipsi quidẽ infimæ creaturę magis ad imaginẽ dei, q̄ homo, & reliquæ præstãtiores, qđ insania est. Quod aũt affert corpus in quãtum habet tres dimẽsiones unitas sine compositiõe subsistit, sicut deus in tribus p̄sonis, nõ solum cognatũ præcedenti eius opinioni est, sed ẽt a' philosophiæ ratione alienum, q̄q̄ suæ scholæ aptissimum, nihil. n. nisi substantia subsistere põt. Corpus aũt, de quo loq̄mur, nõ substãtia, sed q̄titas est, pinde'q; accidẽs, qñ prædicamẽtum q̄titatis inter prædicamẽta accidẽtis enumeratũ est. Postremo licet, inquit, in aĩa nostra nobilior similitudo trinitatis inueniat', tñ nobis, qui in sordibus corporum includimur, nullũ expressius uestigium est, q̄ quod in corpore continet'. Quod si de se ipse dicit, numero utẽs plurali p̄ singulari. s. sua regula, qua & Aristotelem locutum de intelligentiis putat, ita fit, ut ipse p̄pter suas, si ita uult, sordes, trinitatem nisi in corpore cognoscere nequeat. Sed si de oĩbus hoĩbus ita sentit, uehementer errat, ut solet. Non. n. diuus Augustinus, cuius iudicium si grauius iudicio aduersarii dicam, non digne agam cum uiro illo diuino, cũ explicare articulum trinitatis nobis studeat, a' uestigio dimẽsionum accipit argumẽtum, sed a' processione uerbi, & amoris in nostra aĩa positi, quod non ita ageret, si (ut aduersarius indicat) uestigium in corpore expressius, cõmodius'q; ad cognoscendam trinitatẽ cõtineretur. Nõ diuus Thomas in tractatu derõne fidei docens quẽadmodum respõdendum sit infidelibus de fidei ratiõe, corpus, dimensiones'q; p̄bat, & petit, sed nullũ est, inquit, medium aptius ad declarandam infidelibus trinitatem, q̄ ea, quæ in nostra anima reperiunt', nõ cæteri sancti, qui exemplum, aut ab aĩa, aut a' nõnullis aliis rebus, spreto corpore acceperunt, & recte illi quidem. notior. n. nobis est imago posita in aĩa nostra, q̄ dimensiones, & uerius suggerit similitudinis rõnem, qñ quisq; nostrũ in se ipse experit' uerbũ, amorem'ue in spũm, dimensiones uero cõiectura quadam intelligit. Iam si aduersario cõcedatur lineam esse improductam, superficiem aũt, & p̄funditatem esse p̄ductam, cognosci quidem hoc uestigio põt unum esse improductum, duo aũt p̄ducta. Sed quæ nam p̄ductio sit, cognosci non põt. At aĩæ nostræ argumento cognoscit' p̄ductionem filii esse modo uerbi, spiritus sancti, modo amoris. Non ergo dimensiões corporis certius nos ad trinitatis cognitiõem ducent, q̄ aĩæ distincta, eadem'q; unita ratio, nec sordibus immergi intellectus humanus existimandus est, dum intelligentiis iungitur, & Deo immortali assimulatur.

Cõfutatio, ac solutio multorum, quæ aduersarius collegit, ut ostenderet Aristotelem trinitatis diuinæ cognitionem habuisse, cum id principiis eius sit plane' contrarium.

Formam, quę non nisi in materia esse põt, secũdum Aristotelem cõmunicari pluribus eiusdem

ſpeciei indiuiduis poſſe. formã autẽ, quæ in materia non eſt, cõicari non poſſe. Itẽ plures fo re motores, ſi plures eſſent mundi, non aũt poſſe diſtingui numero, niſi materiam habeant. Secũdum Ariſtotelẽ, cauſam multiplicationis indiuiduoꝝ dũtaxat eſſe, ut ſpẽs conſeruetur. Principium primum & unum eſſe plene perfectum, & ſua ipſum ratione ſufficiẽs.

De triplici uſu articuli apud Græcos.

τἀγαθον in principio moralium Ariſtotelis ipſum bonum potius, q̃ ſummum bonum inter pretandum eſſe.

Falſo dici non aliud eſſe naturam, q̃ Deum. Caput XIX.

Ed quãuis finem capitis aduerſarius faciat, tñ ꝓpoſiti finem nõ dum facit. Vex ꝓce dens ulterius capite etiã quarto, & quinto conatur Ariſtotelem corporis uſu cogno uiſſe trinitatem diuinã oſtendere, Scriptũ eſſe ab Ariſtotele ait, principiũ, ultimum, & medium habere numerũ uniuerſi, eaq; ipſa trinitas, quo in loco, cũ trinitatis no men, inquit, cũ articulo poſuiſſet, dicens, τῆς φιάδος, ſummam trinitatem ſignificare uoluit, quæ deus eſt. Alioquin fuerit alia præcipua trinitatis ratio, quod ne fingi qdem poteſt. Hoc ar gumẽtum tãtam habere uim dicit, ut & ſibi, & cæteris recte ſentiẽtibus plene ſatisfacere poſſit. Dictum etiam ab eodẽ authore refert, homines quaſi lege a' natura accepta, uel ad cærimõias deorum hoc uti numero, & appellationes hoc pacto accõmodare, cum duo ambo dicamus, et duos ambos, aut utroſq; non omnes, ſed de tribus hac appellatione primum utamur. Ex qui bus arguere ſic uelle uideẽ, ad quod impellimur a' natura, & maxime in ſacrificãdi rõne, id & profluit a' Deo, & referendũ ad deũ eſt, cum quodcũq; in natura cõmuni ꝓtentum à prima im preſſum ſit cauſa. Ergo quod in ſacrificando ſeruãdum natura ipſa docuerit, id naturæ diuinæ attribuẽdum eſt. Item cũ homines oẽs a' natura impellantur ad ſenſum trinitatis, ſequitur ut ra tio trinitatis naturalis ratio ſit, ꝓinde'q; trinitatẽ in Deo eſſe putãdum ſit, natura enim ipſa im pellẽs nihil aliud eſt, niſi naturæ author ille, & creator, q deus eſt, & cũ oĩs cauſa imprimat ſui ſimilitudinem in effectu, res autẽ naturalis ſit dei effectus, ſequitur, ut quod in hac pateat, idem in deo eſſe intelligẽdum ſit. Eodem tendũt & quæ in primo libro de cœlo de ſupercœleſtibus ſubſtãtiis modo plurali, modo ſingulari numero differunt', hoc.n. trinitatem dei declarat. Ad de quod in problematibus quæritur, cur aquilo nocte ortus nunq̃ tertiam lucem excedat. Red ditur enim cauſa, q; oĩa per terna perficiantur, & quæ minima ſunt per primam trinitatem finẽ aſſequantur, nam ſi omnia trinitate perficiunt', quo autem unũquodq; perficitur, finis ultimus eſt, ſequitur, ut trinitas ſit ultimus finis, & bonũ ultimum rerum, ſed tale bonum deus eſt, ergo deus trinus & unus eſt. Hinc intelligi etiam facile poteſt, trinitatem diuinã cauſam eſſe efficien tem omnium rerum. principium enim primum, & finis idem re ſunt, q̃q̃ differant ratione, ut in natura, & quauis arte manifeſtum eſt. Efficiens nãq; forma, & finis coincidunt authore Ariſto tele, quod ſi trinitas ſit finis ultimus rerum, ut demonſtratum eſt, principiũ quoq; efficiens eam dem eſſe neceſſe eſt. Ita fit, ut Ariſtoteles trinitatem ſanctam & cognouerit, & coluerit. Hęc ex longa eius futilitate collegiſſe me fateor, & nulla forma ratiocinandi ab eo expoſita, redegiſſe ad ſyllogiſmos, quẽadmodum ipſe argumentari uelle mihi uidebat'. Nam ipſe quidẽ ſuum ſen ſum ne exprimere quidem ſatis mihi uidetur. Conatur igitur Ariſtotelem ex gentili, & infideli apoſtolũ facere, &, quod peius eſt, ꝏ ſnĩam authorũ ſanctoꝝ, qui trinitatẽ non niſi ex fide poſ ſe cognoſci arbitrantur. Cæterum quod Hieronymus ſcribens ad Paulinam dicit in illos, qui Virgilium de incarnatione filii dei locutum putarent, Puerilia ſunt hæc, & circulatorum ludo ſimilia, ac ſi, ſine Marone non poſſemus eſſe chriſtiani. Idem aptiſſime dici poteſt in aduerſari um noſtrum, puerilia ab eo ſcribi, & ut minime uera, ſic nullo pacto chriſtianæ religioni utilia. Atq; ut latius doctrina hominis appareat, primum trinitatis diuinæ rationem principiis Ariſto telis eſſe abſonam, & contrariam, oſtendam, Mox rationes, quas hic attulerit, patefaciam, fal ſas, leues, pueriles eſſe, & authoritates, quas allegauit, minime quo tẽdant, ab ipſo intelligi. Nã tertium illud Ariſtotelem dico, ne ſuſpicatũ qdem fuiſſe trinitatis diuinæ ratiõem, declaratum iam eſt eo loco, ubi trinitatem cognoſci naturali quidem rõne non poſſe oſtendi, & fide illum philoſophum caruiſſe, ſine qua ipſe quoq; aduerſarius fatetur nemini poſſe cõtingere hanc co gnitionem, nec uero reuelatione dignatũ, aut à libris hoc didiciſſe iudæorũ, quando ne aduer ſarius quidem ipſe uel peritiorem fuiſſe Ariſtotelem iudæorum libris, uel diuinitus reuelatum ſibi habuiſſe trinitatis intellectum cõtendit, ſed una rerum naturalium ſcientia id factum autu mat. Ergo cum primo de cœlo Ariſtoteles mũdi unitatem inueſtigaret, accepit uelut pronun

tiatum

tiatum quoddam, ſiue proloquiũ, ut forma, quæ nõ niſi in materia eſſe poteſt, cõmunicari plu ribus ſpeciei eiuſdem indiuiduis poſſit. Forma autem, quæ in materia non eſt, cõmunicari non poſſit, utpote quę per ſe ipſa ſubſiſtat, ſed adiicit, ut ſi forma in tota materia eſt, cõmunicari cũ pluribus nõ poſſit. Ex quo intelligi poteſt, ut ſi diuina eſſentia, et deitas ipſa ſit forma ꝑ ſe ſubſi ſtens, nec in materia poſita, nullo modo pluribus naturæ eiuſdem perſonis cõmunicari poſſit, eius quidẽ ipſius philoſophi ſentẽtia, Nec dici poteſt Ariſtotelẽ hoc de cõmunicatione cum di ſtinctione ſubſtãtiæ, non de cõmunicatione cum unitate eſſentiæ cogitaſſe. Impoſſibilius enim Ariſtoteli eſt, unam eſſentiam numero non in materia poſitã, cõmunicari pluribus numero di ſtinctis, q̃ formã non in materia poſitam cõmunicari pluribus indiuiduis cum diſtinctione ſub ſtantiæ, quippe cum in illo duo repugnent. ſ. formã ſubſiſtẽtem cõmunicari pluribus, & unum numero eſſe in tribus realiter diſtinctis, in hoc autẽ unũ tãtum illud obſiſtat, formam ſubſiſten tẽ cõmunicari pluribus. Item. XII. metaphyſicæ plures fore motores arbitrat', ſi plures ſint mũ di, nec poſſe diſtingui numero, niſi materiã habeant. Quod ſi plures perſonę diſtinctæ numero ſunt in diuinis cõuenientes in natura una, ſequitur iudicio eius philoſophi, ut diſtinguãtur nu mero per materiam, quod abſurdum eſt, nec dici poteſt diſtingui ꝓprietates relatiuas, hoc. n. nõ Ariſtotelis eſt, ut ex iis, quæ modo expoſui, patet. Diſtinctio enim indiuiduorũ eiuſdem na turæ per materiã eſt, nec poſſibile apud Ariſtotelem habeẽ, ut ſuppoſitum cõſtituat' in eſſe per ſonali, ſubſiſtat'q; nobiliſſimum per relationẽ, quæ minimæ entitatis eſt, nec fundat' immedia te in ſubſtãtia, ſed in quãtitate, qualitate, & actione, ut author ipſe in quinto metaphyſicæ eſt, & inter prædicamẽta accidẽtis enumeratur, quæ & ſi a' noſtris theologis ita exponunt', ut qđ fide tenemus, non implicet ſibi cõtradictionem, tamen hoc tuẽtis eſt ſua, nõ mõſtrantis, & Ari ſtotelem itidem ſenſiſſe dicitur etiã ſecũdo de anima cauſam eſſe multiplicationis ĩdiuiduorũ, ut ſpecies conſeruetur, cum in uno indiuiduo cõſeruari nequeat. At natura primæ ſubſtãtiæ ab ſtractæ conſeruari in uno ſuppoſito poteſt. ergo authore Ariſtotele trinitatẽ in illa eẽ nõ neceſ ſe eſt. Addo etiam, quod in duodecimo metaphyſicę demõſtratũ eſt principiũ primũ, & unũ eſſe plene perfectũ, & ſua ipſum ratione ſufficiens. Nam ſi ipſum ſufficit unum ad oĩa tuenda, quæ de Deo dicantur, fruſtra poſueris plura, ſicut & primo phyſicorũ ſcribit'. principia fruſtra eſſe infinita, quando tria ſufficiũt, & cum generatio ſit ſpecies motus, quod'q; intelligit, & qđ intelligitur idem ſit in abſtractis ſubſtãtiis, nullus autem motus eſſe poſſit in primo motore, & abſtracta ipſe ſubſtãtia ſit, non eſt, quod Ariſtoteles ex ſuis principiis cogatur ponere trinitatẽ, uel propter filii generationem, uel ꝓpter uerbi productionẽ, ita ratio trinitatis diuinæ nõ ex ꝓn cipiis Ariſtotelicis accipi poteſt, immo uero pugnat cum eis, & altius ad gratiam reuelationis ſe refert, quæ ſi aduerſarius animaduertiſſet, non fruſtra tam multa dixiſſet. Sed uenio ad eiꝰ ar gumenta. Atq; ad primum, quod a' primo libro de cœlo ſumitur, reſpondeo, male id ita ſumi. Expoſitores enim, quorũ maior, q̃ aduerſarii authoritas eſt, non ita eũ locũ exponũt, ſed diuus Thomas in primo ſentẽtiarum. Non, inquit, trinitatẽ perſonarum ponẽdam in Deo Ariſtote les cenſet, ſed cum in omnibus creaturis perfectio in trinario principium dico, medium, & finẽ appareat, ideo ueteres numerum hunc ſeruandum in cærimoniis ſtatuiſſe narrat. Idem in quæ
» ſtionibus de ueritate, quæſtione. XI. dicẽdum, inquit, Ariſtotelem non trinarium numerum in
» Deo intellexiſſe, ſed huius perfectionem numeri oſtendere uult ex eo, quod ueteres hunc inſa
» cris ſeruarint. Quod idem in prima etiam parte. q. XXXII. ar. primo refert. Albertus ẽt tractãs eundẽ locũ C. II. Numerus, inquit, hic trinitatẽ rerum ſignificat naturalium. quamobrem Py thagoras eo ipſo colẽdos eſſe Deos per ſacra admonuit, quoniã eius actus apparet ĩ naturalibꝰ rebus, utpote cum ita perficiantur. Reliqui uero expoſitores, quos enumerare lõgum eſt, in hac eadem ſentẽtia ſunt, ut Ariſtoteles, cũ uerbis uteret' illis, non intellexerit trinitatem diuinã, ſed trinitatẽ ſolũ rei naturalis, cuius perfectio in ternario cõſiſtit, cũ oẽs eiuſmodi res perficiant' ſuo principio, medio, & fine. Articulus uero, quẽ Ariſtoteles græce loquens ꝓiũgit cũ noĩe trinita tis, nõ ſummã, & præcipuã quandã rem ſignificat, ut aduerſarius credit, ſed præterea uſus eiꝰẽ tum ad rei ipſius rationẽ, & formã, hoc eſt nõ ſub cõditione particulari ſuppoſiti huius, aut illi us, ſed ſub rõne formali, in qua ſuppoſita cõueniant oĩa, ut ſi cum dicere uelim hoĩem, in quo particulares cõueniãt oẽs hoĩes, cum articulo dicam ὁ ἄνθρωπος, cũ aũt particularem, ſine articu lo ἄνθρωπόν τινα, tum etiã ad rẽ cognitã iam ei, apud quẽ loquor, tendit uſus eiuſdẽ, ut ſi diſcipu li inter ſe de ſuo doctore loquuntur, cum articulo nominẽt neceſſe eſt ὁ διδάσκαλος. Res enim alteri cognita ab altero nominatur. Cum itaq; triplex uſus articuli apud græcos ſit, Ariſto. cum uniuerſitatẽ rerũ naturaliũ numero cõtineri ꝓncipii, medii, & finis dixiſſet, hæc trinitatis habe

re numeꝝ attulit cũ articulo τῆς ϑιάδος, ac ſi diceret, non huius, aut illius particularis trinitatis, ſed trinitatis ipſius ſimpliciter ſub ratione trinitatis. qđ non facit, ut trinitas abſtracta in diuinis illa intelligatur, ſed qđ ex ꝓpoſito eſt, ea ſignificet trinitas, quę in materia eſt ſub trinitatis ſimpliciter rõne, quæ cã formali ſingulis trinitatibus eſt, ſicut & forma hoĩs addicta materiæ, cum hoĩs nomine ſpẽm humanam ſignifico. Sed aduerſarius, ꝙ Leonardum Aretinum audierat cõuertiſſe primo ethicorũ libro τὰγαϑὸν ſummũ bonum, credidit ſemp uſum eiuſmodi articuli egregiã quãdam, & ſummã rem dicere, cũ nec Leonardus recte cõuerterit, ſed melius Ioannes Argyropilus noſter, q bonum ipſum interpretatus eſt. Appetũt. n. oĩa bonum, nõ rõne ſummi, ſed ea qua bonũ, & expetendum eſt, rõne formali, qđ per ipſum nõ ꝓ ſummũ ſignificatur. & licet aliquando ſummũ ſignificetur, tñ nõ ſemp, ut ſatis iam declaratũ eſt. Hoc eſt illud aduerſarii argumentũ, in quo tãtam uim eſſe dicit, ut plene & ſibi & cæteris, q recte ſentiunt, ſatisfaciat. ſed q̃ imbecille, ac friuolũ hoc ſit, iam oĩbus conſtat. quæ tñ de eo aduerſarius prædicat, non omni ex parte falſo dicta uelim. facile. n. ſuo, ut dicit, authori, & qdem plene ſatiſſacere poteſt.

Ad ſecũdum, cũ a deo, & in deo eſſe id, in qđ a natura impellimur, dicit, ꝙcedo id eẽ in deo, ueꝝ nõ eodẽ modo, ſed ut effectus in ſua cã eſt, nihil igit ualet ꝙſequentia aduerſarii illa, ꝙ a natura impellimur offerre deo aĩal aut numeꝝ ꝓfectum, ergo id tale in deo eſt, quale a nobis offertur, q̃q̃ ſeqtur, ut in deo ſit aliquo modo, qđ qdem & nos ꝓfitemur ex ſnĩa Ariſtotelis numerum ternarium eſſe in deo, ut effectus in ſua cã eſt, nec minus quaternariũ, q in quadrupedis ratione continetur. q̃q̃ ne efficiens qdem deus eſt iudicio Ariſtotelis, niſi in quãtum qđ a ſecũdis efficitur cauſis ꝓprie, id referri quodãmodo poſſit ad primã, quæ principium eſſendi, uiuendi, ſeruandi, dependendi ſecundis eſt, ſed tamen qđ nos dicimus, qcqd factum eſt, in deo fuiſſe & eſſe, ne Ariſtoteles quidem negare poterat, cum oĩa unite in illo principio contineri, atq; ex eo dependere fateretur, q̃q̃ creatum, & factum dicere recuſaret. Ad tertium non ſequitur trinitatem eſſe in deo, propterea qa trinitatis ratio naturalis eſt, ut dictũ iam eſt. unite. n. in deo ſunt ea, quæ diſtincta res ꝓficiunt naturales iudicio Ariſtotelis. Ad rõnem uero, nec uere dicitur nihil aliud eſſe naturam niſi deũ, qppe cum natura non deus ſit, ſed ex deo dependeat authore Ariſtotele, & ſi iſtud, quod male dicit, trahere ad meliorem ſenſum uelimus, ut natura quodãmodo deus ſit, quia dei uicarius quidam eſt, inquantum ea facit, quæ deus ab ęterno uoluerit, tñ non ſequitur, ut ſi ternario res ſuas perficiat, ternario quoq; pficiatur ipſe, qui naturæ author eſt. Vt. n. ille longe eminentior eſt, q̃ natura, ſic & modo ſuæ pfectionis longe ſuperior eſt, q̃ ut trinitate perficiatur. quod itaq; in deo unitum eſt, id in natura diſtinctum ternario refert ſui authoris ſummã & ineffabilem unitatem, quod idem & Syneſius Cyrenẽſis philoſoph⁹ illuſtris docet, cum dicat. Entia prima ſimplicia ſunt, deſcẽdens uero natura multiplici ratione uariat. Plato, Proclus & omnes platonici idem ſentiunt. Igitur ex Ariſtotelis ſentẽtia, unitas quæ in deo eſt ſimplicitatis repræſentatur trinitate, quæ in rebus naturæ eſt, ſcilicet modo, quo fieri poterat meliori, quãdo impoſſibile erat, ut ſimul & natura eſſet, & unitas ſeruaretur. Ad quartum, non ſequitur, ut dictum ſæpius eſt, eodem modo haberi in cauſa quod exprimitur in effectu. non enim quia homo bipes, aut equus quadrupes eſt, deum quoq; bipedẽ eſſe, aut quadrupedem dixeris. omnem autem cauſam imprimere ſuam ſimilitudinẽ in effectu, ita intelligẽdũ, ut pro ſubiecta materia, & pro natura ipſius effectus, modo, quo fieri poteſt meliori, ſimilitudo exponatur. quo fit, ut qm̃ forma producẽda in materia, ſtare non poterat cum unitate, ſed optime ꝓ re ſubiecta cũ ternario ſtaret, idcirco trinitas in re naturali ſit, quæ in cauſa eſſe nõ poteſt, ſicut & quadrupedis rõnem diſtinctam, ſine qua equus ſtare non poteſt, in deo eſſe nefas dictũ eſt. Ad quintum ſatis ante reſponſum eſt. Ad ultimũ, Ariſtoteles in eo problemate, non ita uſus eſt uerbo, ut argumentando aduerſarius ſumit. In tribus. n. & per terna ille ad exitum deueniri dicit, quo & medici ternariis diem criticum. i. decretoriũ ſtatuunt morbis. Sed aduerſarius inexperiẽtia tum rerũ, tum græci ſermonis putat τελεῖσθαι. unũ illud ſemp ſignificare, formaliter pfici, cum nõ ſolũ formalẽ pfectionẽ, ſed ẽt exitum rei, & terminũ motus ſignificet. unde & τέλος non mõ finem, cuius cã cætera agant, ſignificat, ueꝝ terminũ quoq;, & exitum ipſum actionis, q̃obrem & ridiculũ dicere, ꝓductũ ait Ariſtoteles illum poetã, q dixerit, habet ipſum finẽ, cuius ortus gratia eſt, finem. n. ſtatui, nõ omne extremũ, ſed qđ optimum eſt. Cæteꝝ, ſi ita loqui aduerſario placet, non referat, modo trinitate pfici ita intelligatur, ut per ternariũ aut ternarios ad exitũ uentũ ſit, aut bonũ, aut malũ, Sic. n. æger quãrto aut ſeptimo die moritur, & flatus aquilõis, de quo Ariſtoteles diſſerit, tertio finitur, ideſt deſinit. Quo ita poſito, quẽadmodũ arguit aduerſarius, uideamus. Oĩa trinitate pficiunt ingt. quo autẽ unumquodq; perficitur,

pficit, finis ultimus eſt, ergo trinitas eſt ultimus finis. Reſpõdeo pfici trinitate biſariã. aut. n. fine, qui forma eſt pficit, aut fine, qui terminus, & exitus motionis eſt, finitur, quod & ipſum perfici dici poteſt, præſertim ſi exemplo græci huius loqui uelimus, ut & perfecte periiſſe Ariſtoteles dixerit, quod in ultimo corruptionis iam eſt. Sed quid ulterius? Ergo inquit, trinitas eſt ultimus finis, & bonũ ultimũ rerum. Nõ ſequitur bone uir, finem enim, cuius cauſa cætera ſint, nõ omne extremum ſtatuimus, ſed quod optimũ eſt & forma. Quid uero dicam cum progrediẽs afferat concluſionem illam? Ergo hoc ultimum & bonum Deus eſt. Nam & ſiquis conceſſerit trinitatem eſſe bonum, & ultimum, nõ ſequitur ut & Deus hoc ſit. perficitur enim unũquodq; ſuo bono, & hoc ultimũ, & optimum analogice eſt. Alioquin cõſequetur ex hac illatoria ratione aduerſarii dialectici noui, ut aſinus ſit Deus. forma enim aſini finis, & ultimũ bonum, quo perficit aſinus, eſt ſuo in genere. Quod ſi omne bonũ & ultimum eſt Deus, forma aſini eſt Deus, & aſinus eſt Deus rõne aduerſarii noſtri, qui in eos errores dilapſus eſt per ignorationem diſtinguendi. Sed corollarium eius uideamus. hinc & facile intelligi poteſt, inquit, trinitatẽ eẽ cauſam efficientem omnium rerum. principium enim primum & finis, idem re ſunt, efficiens nanq; & forma, & finis coincidunt. Formam eſſe finem uere ab aduerſario dicitur, ſed hoc nuper, uti puto, didicit, correctus a Theodoro noſtro familiari, quippe agens aduerſus Theodoꝝ hoc argumento mãdauerat ſuis literulis, Generatio inquit, nihil aliud eſt q̃ inductio formæ in materia, unde ſi forma generationis ſit finis, ſeqtur idem ſibiipſi finem eſſe, quod ridiculoſiſſimum inuenit. Hæc ita antea ſentiebat, & ſcribebat, nũc uero poſt q̃ reſponſione Theodori melius ſentit, formam eſſe finem confitetur. Sed ſit ita, ut tria hæc ueniãt ſæpe in idẽ authore Ariſtotele. nã homo hoĩem generat, & equus equum. Veꝝ qd tandẽ? Ergo inquit trinitas, qui finis eſt, efficiens quoq; eſt. Ridicula res. quaſi coincidãt ſemper, ita argumentat. At nõ ſemper hęc conuenire, ſed ſępe, hoc eſt, quoties quod efficit idẽ ſibi ſpecie efficit, Ariſtoteli placet. Aliter enim ſequetur ut cœlũ, aut ſol ſit homo, cũ in generãdo hominẽ, finẽ hominem habeat, qđ & aduerſarius uſus eſt argumento, cum demonſtrare uellet hominẽ eſſe cœlo pręſtantiorem. Adde ꝙ ſi finis & efficiens cõueniunt in diuina trinitate, ad Ariſtotelis ſenſum, quo aduerſarii ratio fundatur, ſequitur ut trinitas diuina, efficiat trinitatem ſibi eandem ſpecie. Cæterum trinitas nec finis eſt is, quẽ aduerſarius putat, ut declaratũ iam eſt. nec efficiens eſſe poteſt, & lõge minus ad deũ referri hæc poſſunt. Sed ipſe fallitur, & miſcet, confundit q̃ res, quarum concluſiones monſtra plane ſint contra naturæ rationem.

Confutatio & ſolutio octo argumentorũ aduerſarii, quibus demonſtrare ſe putat Ariſtotelem uoluiſſe mundum ex nihilo eſſe productum.

Sententia Ariſtotelis non modo ex nihilo productum eſſe mundum, ſed nullo mõ eẽ ꝓductũ.

Apud Ariſtotelem pro principio haberi, nihil fieri ex nihilo.

Mundum eſſe ingenitum, ſempiternum, & neceſſarium ſecundum Ariſtotelem.

Auerroem aperte tenere, ꝙ ex nihilo nihil fiat, & contrarium tenentes reprehendere.

Auicennam ab Auerroe reprehendi, ꝙ ex nihilo aliquid fieri poſſe, contra philoſophorum ſententiam exiſtimauerit.

Alberti ſententia, non poſſe a principiis Ariſtotelicæ diſciplinæ accipi productionẽ rerum ex nihilo, quod etiam Ericis, & diui Thomæ ſententia confirmatur. Caput. XX.

Tranſit aduerſarius ad mundi creãdi rationem, & ꝙ Platonem audierit ſcripſiſſe mũdũ eſſe creatũ ex materia, conatur capite ſuo ſexto. VIII. IX. X. demonſtrare Ariſtotelem opinatum ex nihilo mundi productionẽ, ut ueriorẽ chriſtianũ faciat Ariſtotelẽ, quaſi Plato ex materia ſenſibili præſuppoſita mũdũ creatũ putauerit, quę cũ ꝓbare ſtudeat, ſic argumẽtari uelle uidet. Deus prima cauſa efficiens omnium rerum eſt, authore Ariſtotele q. XII. metaphyſicæ libro, cœlũ & naturã dependere ex deo ait, hoc enĩ produci & effici eſt. & ſecũdo de generatiõe, deũ cõpleuiſſe totũ faciẽdo cõtinuã generationẽ. & primo de cœlo, & tertio de anima, deũ, & naturam nihil facere fruſtra, hoc enim indicat, deũ eſſe efficientẽ cauſam principalem, Naturam autem cauſam inſtrumentalem. Item cum Deus cauſa finalis rerum omnium ſit, finis autem, & efficiens in deo coincidant. Agit enim propter ſeipſum Deus, ſequitur, ut deus ſit cauſa efficiens omniũ, & proinde mũdi, de quo agit. Itẽ cauſa, quæ eſt actus purus, nõ agit per motum, neq; ĩ tẽpore, & ꝓide nõ ex potẽtia materiæ alicui⁹, nec ſubiectũ ullũ materiale ſibi ꝓſupponit, quia ſic per motũ & in tẽpore ageret. Deus aũt eſt

cauſa, quæ actus ſit purus, ut duodecimo metaphyſicæ demõſtratũ eſt, ergo deus ſine motu, & tẽpore agit, & nihil præſupponit, & ꝓinde ex nihilo producit. Itẽ cã oĩpotẽs nihil in ꝓducẽdo ſibi præſupponit. nã niſi eius potentia ultra ſubiectũ materiale ſe extenderet, non oĩpotẽs eſſet. ſed deus eſt cauſa omnipotẽs, cũ enim actus ſit purus, ſine ulla potentia paſſiua, habeat infinitã potẽtiam intẽſiue non extẽſiue neceſſe eſt, proindeq; oĩpotẽs ſit, ergo Deus ex nihilo oĩa producit. Item neceſſe fuit, ut Dei omnipotẽtia aliquo modo manifeſtaret, quod cum non alio modo fieri poſſet, niſi per productionẽ ex nihilo, ita. n. potẽtia infinita requiritur, quæ ſuper diſtantia infinita, quę inter ens & nõ ens terminos creationis eſt, prævaleat, ideo cũcta ex nihilo Deus produxit. Item dari primã ſimpliciter cauſam efficiẽtem in ordine cauſarũ efficiẽtium neceſſe eſt, ut ſecũdo metaphyſicæ demonſtrat. Hęc aũt deus eſt, quę cauſa cũ nihil præſupponat ſua rõne, nam niſi ita eſſet, non prima ſimpliciter, ſed in gñe eſſet, ageret enim in ſubiectũ & per motum, ſequitur quod deus propter primam cauſalitatẽ efficientis cauſæ, nihil ſibi præſupponat, ſed ex nihilo agat. Item cum tria principia ſint agentia, ars, quæ formam accidẽtalẽ producat, non attingẽs ſubſtãtiam, natura, quæ formam producat ſubſtantialẽ, non attingens materiam, & deus quod potius primo, ſecundoq; eſt, cum ex eo illa dependeant, ſequit, ut hoc ſimpliciter poſſit producere, & nihil agendo præſupponere ſibi, atq; ita ex quibus conſtituta eſt, mũdus quoq; ſi reſoluetur, ad id reuerteretur, ex quo factus eſt. at remota uolũtate diuina, reuertet ad nihilum, ex nihilo ergo factus eſt. His rationibus perſuaſus aduerſarius, Ariſtotelem mundi productionẽ ſenſiſſe, & ex nihilo arbitratur, quæ ipſi quidẽ potiſſimæ quædam habentur demonſtrationes. Cæteris uero etiã mediocriter eruditis, ſophiſmata ſunt, & ſolui facillima. Sed prius, q̃ ſoluam ineptias iſtas, explicabo ſentẽtiam Ariſtotelis, & expoſitorum, impoſſibile eſſe, nõ ſolũ ut ex nihilo, ſed etiam ut omnino productus ſit mundus, aut creatus, nihil enim refert, apud philoſophum hunc, ſiue productũ, ſiue creatum, ſiue factum, aut gñatum dicis. ergo nihil ex nihilo fieri inter omnes conſtat. Quod & Ariſtoteles primo phyſicorum pro principio accipit. quod ſiquis aliquid ex nihilo factum, ſiue productum dicit, aduerſus Ariſtotelem enuntiat. Nihil enim fieri poſſe, & aliquid fieri poſſe, ſibi inuicem pugnant. Nec recte dici poteſt, hoc intelligi de productione rerum ꝑ motum, quæ materiam præſupponat, non de ſimplici emanatione rerum, quæ nihil preſupponit. Hęc enim diſtinctio non ex ſenſu Ariſtotelis eſt, ſed eorũ, qui Ariſtotelis opinionem non pugnare cum creatione oſtendere uelint. Quod & ipſum non tollit, quin Ariſtotelis ſenſerit mundum nõ productum. Hic enim philoſophus nec uerbo uſus eſt tali, ut & aduerſarius ipſe fatetur, neſcio quo admonente, nec ſuis principiis indicat ſimplicem illam emanationem, ut quamuis non explicite, tamen implicite dicta elici poſſit, niſi quis cœli, naturę, q; depẽdẽtiam, emanationẽ interpretetur, quod uel nos facile conceſſerimus. Iam uero is primo phyſicorum libro, cum materiã primam ingenitam eſſe probare uelit, accipit rationẽ, quod ſi gñaretur, præſupponeret ſibi aliquod aliud ſubiectum, & in octauo eiuſdẽ operis, omne, quod fit, inquit, poſſibile eſt fieri, alioquin impoſſibile eſſet id fieri, & quod eſſe poſſibile eſt, id ex materia eſt, quæ eſt in potẽtia ad formam, in quinto etiam metaphyſicorum potẽtia actiua eſt, inquit, principium mutandi alterum, qua alterum ẽ. Quod & in octauo eiuſdẽ operis repetit, ubi Commentator definitionem hanc dicit eſſe priorem omnibus definitionibus eorum, quæ nomine potẽtiæ appellantur, ut principium ſit mutandi alterum, qua alterum eſt. Item eodem in libro ſcriptum legimus. Siqua ſubſtantia eſt forma ſine materia, hanc protinus per ſeipſam eſſe ens, atq; unum, nec ullam habere cauſam, quæ ſe faciat ens, & unũ, ita patet nullam aliam productionẽ intelligi ab Ariſtotele, niſi eam, quę per motũ ſit, ſubiectũq; præſupponat, quandoquidem in libris metaphyſicis ita loquitur, ubi non de motu, non de natura, non de aliquo eiuſmodi agitur, ſed de ente ipſo, qua ens eſt. Profecto ſi ad phyſicam tãtum producendi rationem hæc redigenda putaret, ut aduerſarius credit, non ea parte philoſophiæ, quares diuinas tractare uellet, potẽtiam definiret actiuam per mutationem, nec diceret potentiam immutandi eſſe primam in genere potẽtiarum, ſi potentiam creandi illam agentem ſine motu ullo pacto admitteret, neq; negaret formam ſine materia ſubſiſtẽtem habere cauſam ſui eſſe, niſi materiam ſemp in productione præſupponi arbitraretur eſſe neceſſe. Quid uero mundum ingenitum, ſempiternũ, & neceſſarium eſſe diceret, ſi productum putaret neceſſarium. n. id eſſe uult, quod nullo modo poſſit non eſſe. at ſi creatus ex nihilo eſt, poteſt non eſſe, cum ita eius naturæ conueniat non eſſe, & habeat eſſe à cauſa externa, & prius naturæ ordine conueni at non eſſe, quam eſſe, quod neceſſarii rationi repugnat. Quamobrem Auicenna opinatus eſt, quod creat

quod creatura à primo, poſſibile eſſe ſua natura, & neceſſarium cauſa externa. quam opinionẽ Auerroes improbat in primo de cœlo commentator, quo diligentiorem neminem Ariſtotelis opinionum fuiſſe omnes arbitrantur, quapropter in allegandis expoſitoribus hunc in primis cenſui adducendum. Hic igitur in primo phyſicorum cõmento octuageſimo primo, exponens locum Ariſtotelis illum ex nihilo nihil fieri, hæc refert. Qui generatum eſſe quicquam ex non ente dicit, cõcedat alterum de his duobus neceſſe eſt. aut enim ut mutatum ſit ſine mutatione, aut, ut mutatio ſit in mutatione, quæ impoſſibilia ſunt. Sed iuniores, hoc impoſſibile recipiunt, ſcilicet aſſueti, quoniam à pueritia id audiant. Cõſuetudo enim natura altera eſt. Nunquid dubium ſit, ne iudicio Auerrois ex ſententia Ariſtotelis impoſſibile ſit aliquid ex nihilo fieri. Hoc igitur primum ex Ariſtotelis opinione accepimus ab Auerroe, ut nihil productum ex nihilo eſſe poſſit. Secundum autem in octauo phyſicorum cõmento quarto, ad hunc modum. Conuenit inter ueteres omnes authores, ut ex non ente puro nihil generetur, ſed aſſertores, & Sarracenorum noſtri negant principium hoc, & poſſibile putant, ut ex nihilo aliqd generetur, cuius erroris cauſa eſt, quod plura uiſu comprehenſibilia generentur à rebus uiſu incomprehẽſibilibus, nam ratio, quam afferunt ad id probandum, ꝙ ſubiectum neceſſarium agendi diminuit authoritatẽ agentis, uulgaris, & friuola admodum opinio eſt. Agens enim, ſi agere non poteſt quicquã impoſſibile, dicendum non eſt amittere ſuam authoritatem, ſed rẽ, quæ impoſſibilis eſt, effici poſſe arbitrari. Id certe falli, & decipi eſt. Ita Auerroes ſpectator intimus Ariſtotelicæ diſciplinæ, & principium hoc per ſe notum eſſe exiſtimat, nihil ex nihilo fieri, & chriſtianos, iudæos, & ſarracenos, qui creatum eſſe ex nihilo opinantur, impoſſibile ſibi admittere, aſſertores enim, & loquentes hos uocat, quoniam ſine demonſtratione loquãtur, & tantum aſſerãt. Rationem enĩ illam, ꝙ ſubiectum requiritur in actione agentis imperfecti, non perfectiſſimi & infiniti. Friuolum eſſe arbitratur, cum fieri non poſſit, ut aliquod agens rem impoſſibilem faciat, quale eſt ex nihilo quicquã fieri, id q; non eſſe impotentiam, & defectũ agentis, quando dignius id nõ poſſe, quàm poſſe Deo eſt. Falli item, ac decipi eum, qui credit ex nihilo poſſe quicquam fieri aperte exponit. Ex quibus latiſſime patet aduerſariũ loqui ex opinione fidei noſtræ, & Platonis nõ Ariſtotelis, ſed Auerroes, uel ſuper tertio phyſicorum idem fatetur, ubi & Auicẽnam reprehẽdit, ꝙ aliquantulum diſſentire uiſus fuerit in opere de ſubſtantia orbis à communi philoſophorum conſenſu, ut nihil ex nihilo poſſit fieri. Quod ſi opinio hæc Auicennæ aperte ab Auerroe improbatur, ut à ſententia Ariſtotelis aliena, nemo utiq; poteſt ſine reprehenſione attribuere Ariſtoteli creationem ex nihilo factam, plura etiam Auerroes de hoc locis aliis affert improbando, q̃le uel illud eſt, qđ in duodecimo metaphyſicæ, cõmento decimonono, his uerbis exponit. Qui aũt creationem ſtatuũt, ens totum ab agente creari ex nihilo aiunt, nec eſſe neceſſe, ut materia ſit, in quã agat. Totum enim ipſum creari, quę quidem opinio aſſertorum legis tum noſtræ, tum chriſtianorum eſt, & quidẽ Ioannes chriſtianus poſſibilitatẽ nõ eſſe niſi in agẽte ait, ut Alpharabius narrat libro de entibus mutatis. Auicennæ quoq; opinionẽ loco eodẽ meminit, quæ datorẽ ſtatuit formarũ, ut agentia naturalia diſponãt tantũ materiã ꝑ qualitates primas. Forma aũt detur aliũde. Memorat etiã Anaxagoræ opinionẽ de formarũ latitatione. Poſtremo Ariſtotelis affert ſnĩam, ut agẽs faciat cõpoſitum ex materia, & forma, id q; certo modo mouendo, & immutando materiam, donec exeat de potẽtia in actũ, atq; educẽdo nõ inducendo, ne creatio ex nihilo ſit, ſed præſuppoſito ſemp ſubiecto, agens extrahat in actũ, quod in potentia eſt, & quodãmodo latitat, quo fit, ut & latitationi Anaxagoręaliqua ex parte aſſimuletur, & creationi uidelicet, quatenus, quod potentia fuerit, actu ex nihilo quodãmodo exiſtat. Addo quod ſuper eodẽ libro cõmento quadrageſimo quarto cõtra Auicennã ab eo dicit de intelligentiis. Aiunt, inquit, quaſdam intelligentiarũ conſequi, quaſdam, ut cauſatum cauſam, primã uero unã eſſe debere, ac ſimplicem, à motore autem primo ꝓuenire aĩam primi cœli, & motorem orbis ſequentis, atq; ita eſſe neceſſe, ut nõ ſit ſimplex, & habeat cauſam priorẽ. Quæ ratio imaginaria eſt. Nullus enim ibi prouentus, nulla conſecutio eſt, ut actio, ut dici poſſit unam actionem conſequi unum agens tantum. Cauſa enim, & cauſatum ibi eo modo eſt, quo intellectum eſſe cauſam dicimus intelligentis. Quod cũ ita ſit, poſſibile eſt, ut qđ eſt per ſe intelligentia & intellectum, Id cauſa plurimorum entium ſit, in quantum uariæ intelligũtur. Idem mox. Verborum autem, inquit, conſuetudo illa apud iuniores, ut à tali motore, talis proueniat motus, aut proſequatur, aut producat, aut procedat, & reliqua id genus nõ uere de abſtractis ſubſtantiis prædicantur. Hæc enim omnia diſpoſitiones ſunt agẽtium ſuperficie tenus, non ueræ.

nihil enī prouenit ab agente, ut dixi, ſed tm̄ extrahere in actū, qđ eſt, ī potentia intereſt agētis. Itaq; cū ibi potentia nō ſit, nec agens eſt. Intellectus utiq; tātum, & intellectū ibi eſt pficiens, & pfectū, quēadmodū artificia alia ab aliis ꝓficiſcuntur eo', q; ſua prīcipia alia ab aliis trahunt, de mū' q; oīa reducunt' ad idem uniuerſale artificium, unde ſua quæq; principia accipiant. Quam obrem ſcientia proprior primi dei eſt, quæ in prima philoſophia continetur, ſcientia uero propria principiorum, quæ ſub illo ſunt, ſimilis eſt ſciētiis particularibus, quæ primæ philoſophiæ ſubiacent, ut Nicolaus peripateticus in ſuo de philoſophia primo opere refert. Quod autem a' Platone ſcribitur, creatos eſſe a' primo deos, quibus præciperetur, ut mortalia animalia ipſi crearent, primum autem illū creatorem requieuiſſe, ac uacuum labore māſiſſe, non eſt ita intelligēdum, ut uerba ſonant. Quinto etiam libro eiuſdem operis exponens locum de neceſſario, hæc refert. Si ſunt entia ſimplicia, ęterna, & īmutabilia, ut declaratum alibi eſt, nullum illorū acquirit ſibi eſſe neceſſarium, ab alio, neq; eſt quicquā in illis extra naturā. Hæc Auerroes. Sed redigamus ad ſummam, quæ huius Ariſtotelici authoris ſententia contra aduerſarium dicit, opinionem Auicennæ ſtatuentis creationem eſſe omnino repudiandam. In intelligentiis nō eſſe cauſam, & cauſatum, nec agens, & actum, ſed intelligens, & ītellectum, quoniā aliam alia ītelligit, ītelligendo' q; perficit. Agens nulla alia ratione dici agēs, niſi quia extrahit, ad actum, quod in potentia eſt, & proinde ſemper agens præſupponere ſubiectum materiale, nec eſſe poſſibile, ut nullo præſuppoſito ipſum agens producere quicq; poſſit. Intelligētias eſſe entia neceſſaria per ſe, ac ſibi eſſe neceſſarium, ab alio non acquirere. Item Platonis uerba non ita eſſe exponēda, ut ſonant, quæ cum ita ſint, conſtat latiſſime aduerſarium falſo' per ignorātiam attribuere Ariſtoteli creationem ex nihilo. Sed alterum teſtem, & hunc grauiſſimū adducam, Albertum Ariſtotelicæ ſcholæ familiarem, ut q; aduerſarius erret, magis, magisq; explicet'. Hic duodecimo metaphyſicæ tractatu ultimo, capitulo ſeptimo, ita concludit. Incertus eſt nobis motorum numerus cœleſtiū corporum cum ſuis motibus, Ideo' q; Ariſtoteles dubie locutus de his eſt. ſed quoniam per rationem cauſandi, nihil aduerſus hæc comprehēdi poſſit, ideo aut nihil omnino de his diſſerit, aut talia eſſe reprobat. Cæterum ſunt, qui neutram harum uiarum ſequentes putant ſeſe per uiam philoſophandi incedere. ſi philoſophiam cū theologia confundant, ab uno ſimplici primo agente per eſſentiam, non eſt niſi unū inquiūt. Itaq; ſi quod ab aliquo eſt, multum & multiplex ſit, non id, a' quo eſt, agit per eſſentiam. Videmus autem nō alterum per alterum cœlum produci ineſſe, nec omnino generari ex materia, ipſum' q; multiplex eſſe, & uariū. Ergo producitur ineſſe ab aliquo agente per electionem. Hoc enim multa agit unū exiſtens, ut uult, & cauſat ex nihilo, cum nō indigeat materia præiacente, ꝓpter ſuæ infinitæ uirtutis exceſſum ſupra omnis agentis rationem. Sed nos, ut ſupra diximus, non poſitiones has tractare hoc loco uolumus. non enim hoc negotio niſi ſententiam peripateticorum inſtituimus explicare. Quæ autem a' Platone dicuntur, maneant quoad poſſunt, donec ab aliquo exponantur. Theologiæ uero ratio noſtræ, non cum philoſophorum principiis conuenit, quoniam reuelatione, inſpiratione' q; diuinitus hæc fundatur, non demonſtratione humana. Sic Albertus negat a' principiis Ariſtotelicæ diſciplinæ accipi poſſe, productionem rerum ex nihilo, & deum eſſe agens per electionem multa producens, & propter ſuæ infinitæ uirtutis exceſſum, nulla egens materia, ſed a' theologia tantum hæc accipi poſſe fatetur, quæ per reuelationem habeatur. Verum aduerſarius, quod peculiare fidei eſt, ad peripateticam ſcholā refert, & quod noſtri theologi penitus repudiarunt, ipſe tueri, & ad ſacram ducere aulā contendit. Erix Candauēſis doctor egregius, ex Ariſtotelis opinione, inquit, Triſariam aliquid dici ſe habere ad eſſe poteſt, aut enim, ut ex ſe ſit formaliter neceſſum eſſe, & ab alia cauſaliter, aut ex ſe ſit formaliter neceſſum eſſe, & ab alio dependenter. Aut tertio, ut ex ſe ſit poſſibile eſſe, & ab alio habeat eſſe neceſſariū, qa cauſa poſſibile illud neceſſario cauſet. Primus modus ꝓtradictionē ſcludit, nam qđ cauſatum ab alio eſt, id de ſe eſt nō ens, & poſſibile eſſe, quod autem de ſe eſt neceſſū eſſe, nullo mō poſſibile ē. Ergo dicendum eſt Ariſtotelem addidiſſe hunc modū notando cōtradictionem, & quia putauerat intelligētias habere neceſſariū per ſe eē, negauit eas a' prima cauſaliter depēdere. Tertiū etiam modum negat, qui ſimiliter contradictionem includit, ut Cōmētatoris iudicio patet in duodecimo metaphyſicæ. Contra Ioannem grammaticū. Male, inquit, a' Ioanne grammatico dicitur, motum de ſe poſſibilem poſſe ab alio perpetuari. Subſtantia enim poſſibilis perpetuari non poteſt, atq; ita ſubſtantia perpetua non eſt ab alio, quoniā ſi ab alio eſſet, perpetuaretur, quæ poſſibilis de ſe eſſet, q; oppoſitum ſententiæ authoris eſt. In primo etiam de cœlo idem ex

ponens locum

ponens locum illū. Impoſſibile eſt ne generabile deueniat ad corruptionem. Si inueniretur, inquit, aliquod generabile ęternum, poſſibile eſſet, ut natura poſſibilis mutaretur in neceſſariam naturam. aliter enim eſſe non poteſt, niſi aut altera in alteram mutetur natura. Aut duæ naturę contrariæ ſint in eodem. Reliquum igitur eſt, ut ex tribus his modis ſecundus tātum ab Ariſtotele probetur, hoc eſt ut aliquid habens formaliter ex ſe neceſſum eſſe. Dependeat ex deo, non ut a' cauſa efficiente, ſed finali, & perfectiſſimo entium omnium. in hac ſententia nonnulli etiā moderniores doctores ſunt. Tertium teſtē fide dignum referā, diuum Thomam Ariſtotelicæ diſciplinæ peritiſſimum, qui in prima parte quæſtione quadrageſimaquarta, articulo ſecundo, quærēs an materia prima ſit facta a' Deo, Veteres, inquit, philoſophi paululum ueritatis cognitionem attigerunt. primi enim illi rudiores adhuc, nulla entia niſi corpora ſenſibilia eſſe putauerunt, ponentes' q; in his motum, non niſi per aliqua accidentia motum conſyderarunt. Verbi gratia, ſecundū raritatem, denſitatem, aggregationem, ſegregationem, & cum ſubſtantiam ipſam corporum incauſatam ſtatuerēt, cauſas aliquas reddebāt accidētalium mutationū, amorem, litem, intellectum, aut huiuſmodi aliquid. Tum proceſſu temporis diſtinguere formā ſubſtantialem, & materiam, quam ponerent incauſatam excogitarūt, & mutationes in corporibus ſecundum formas eſſentiales percipere inceperunt. Sed earum mutationū cauſas uiliores quaſdam eſſe uoluerunt, ut circulum obliquū, aut Ideas. Sed conſyderandum materiā cōtrahi per formam ad ſpeciem ſibi determinatam, ut ſubſtantia alicuius ſpeciei per accidēs ſibi aduenies contrahitur ad determinatum modum eſſendi, ut homo per album. Vtriq; igitur illi conſydera runt ens particulare, uel in quantū hoc ens, uel in quantum tale ens, atq; ita cauſas agentes particulares reddiderunt. Sed ulterius alii ſtudio progreſſi ſe altius erexerunt ad conſyderandum ens, qua ens eſt, atq; ita contemplati ſunt cauſas rerum non ſolum qua hęc, aut talia ſunt, ſed ēt qua entia ſunt. Hoc igitur, quod cauſa entibus eſt, in quantum entia ſunt, cauſam eſſe oportet nō modo in quantū per formas accidentales talia ſunt, uerum etiam ſecundum unūquodq; ad eſſe eorum pertinens quoquomodo. Atq; ita materiam etiam primam ſtatui cauſatam, a' cauſa entium uniuerſali. Ergo ad primū dicendum. Ariſtotelē loqui de fieri particulari, quod & de forma in formam, ſiue accidētalē, ſiue ſubſtātialem. Nos autem loquimur de rebus ſecundū emanationem earum ab uniuerſali principio eſſendi, a' qua quidem emanatiōe materia nō excluditur, licet a' primo modo faciendi excludatur. Sic diuus Thomas. primum ueteres philoſophos totam ſubſtantiam rerum naturalium incauſatam eſſe exiſtimaſſe, productionem tantum accidentium ſtatuentes refert. ſecundo Platonem, & Ariſtotelem indicat, qui productionē particularem animaduertentes formam ſubſtantialem produci, materiam autem primā improductam & ingenitam, utpote primum ſubiectū & cuiq; facturæ ſubditum exiſtimarūt. Poſtremo ad eos uenit, qui ulterius pergentes conſyderarunt ens ſimpliciter, & materiam quoq; a' Deo eſſe productam putarunt, Platonicos indicans, qui hęc apertiſſime dicunt. Quod ſi teſtimoniū uel huius doctoris ſancti, Ariſtoteles non inter eos enumerandus eſt, qui productionem rerum uniuerſalem, & entis ſimpliciter poneret, ſed inter eos, qui productionem tātum particularem attigerint, ſequitur prorſus, ut Ariſtoteles non conſyderauerit productionem materiæ primæ, & proinde ne creationem quidē ex nihilo, de Platone uero, cuius nam opinionis de hac re fuerit, & in ſecundo dictum eſt latius, & poſt hæc clarius dicetur. Nunc ad reſpondendū argumētis aduerſarii uenio. primum, dependentia cœli fundatur, & eo q; Deus fecerit generationem ꝓtinuam, & ſæpius dixerit idem author Ariſtoteles deum facere. Hinc enim aduerſarius putat cauſam eſſe deū efficientē omnium rerum. Ratio, quam ſibi potiſſimā arbitratur, & ſæpius repetit, hæc eſt. Sed q; leuis, & infima ſit, facile iam ex iis, quæ expoſuimus, intelligi poteſt. Depēdere enim quod ἐξηρτῆσθαι Ariſtoteles dixit, nō efficientiā, aut creationē monſtrat, ſed aut finē, cū res unaquæq; ex ſuo depēdeat fine, aut ſi propriā termini ſignificationē, & uſum frequentē ſequamur, ſitū dicit partis fundatæ in altera ꝓte, ſine qua eē nō poſſit, atq; plurimū refert, crearī aut effici, an dependere dicas, ſi ſnīam Ariſtotelis ſeq uelis, & uſum ſeruare uerboꝝ, quem ipſe ꝓbauerit. Alimentū enī augeri, & δημιουργεῖσθαι, q; creari eſt, a' calore dicit in libro de ſenſu, & in corde, primo uim eē creantē ſanguinē, in ſecūdo de ꝓtibus aīaliū, in quo & ſanguinē craſſiorē, calidiorem' q; ποιητικώτερον, ideſt efficientiorē eſſe uiriū corporis aſſeuerat, Videlicet cū cauſam efficientē alimenti ſanguinis, uiriū uelit explicare. At uero cū partiū ſitum, reſpectū, & copulationē certā exponit, non effici, aut creari dicit, ſed dependere, uelut in primo de hiſtoria animalium ex medio renum uenam dependere ſcribit, & in quarto de partibus aīalium, omentum ex medio uentriculo dependere. Non enim uel renes uenam, uel uenter omentū creat, ſed

principium eſt, ſine quo ſtare ad totius compoſitionẽ non poſſit ea pars, quæ inde dependeat. Vt igitur in his dependendi ratio partium copulationem ſecundaꝛ in primis, & principaliorib⁹ fundatam ſignificat, ſic in uniuerſæ naturæ ratione intelligendum eſt, id quod duodecimo metaphyſicæ ſcribitur, cœlum & naturã ex principio, quod Deus eſt, dependere, & primo de cœlo ex æuo immortali, diuinoq; dependere. Cæteris partim apertius, partí obſcurius eſſe, & uiuere. Nominat hanc uniuerſã naturam apertius Ariſtoteles in primo politicorum libro, cum dicat. In ominibus, quæ ex pluribus ſiue continuis, ſiue diuiſis cõſtituũt, & unum aliquod fiũt, inſpici imperans, & imperatũ, idq; ex uniuerſa natura eſſe in ſingulis animatis. Non itaq; deũ efficere, aut creare putandum, eoq; dependere ex illo uel naturam, uel uitam ſcriptum eſt. Sed ad aggregati rationem referendũ, qꝫ ueluti partium modum, tum eſſentialium, tum etiã integralium recipere poteſt, aut certe ad finem, cum aꝛ ſuo quodq; dependeat fine, ut dictũ eſt, & finis, qua finis eſt, eſſe non poſſit efficiens cauſa. Quod ſi aduerſarius ſignificatum dependẽtiæ, ita intelligens, ut nos exponimus, uerbo tamen efficiendi, & creandi abutitur ad eundẽ ſenſum, non plus peccat, q̃ qꝫ impropie loquitur. Sed ſi, quoniam cauſam eſſe Deũ, ut mundus ſit, audit, ideo & efficere putat, longe aberrat, non enim qꝫ cauſa ſit eſſendi, idẽ propterea & efficiendi eſt. Iam aĩa cauſa eſt, ut homo ſit, ſed tamen non eſt, quæ efficiat hominem, niſi in quãtũ id efficit, cuius forma ipſa anima eſt, quod deo, & nos ex Ariſtotelis opinione tribuimus, ut per cœlum efficiat quæcunq; ab ipſo cœlo immediate efficiunt. Vnde uel alterius loci ſolutio patet, quo libẽter aduerſarius uoluitur. Facit enim & Deus, & quidem bonitas, atq; diuinitas ſemper ſecundum ſuam naturam cauſa melioris in rebus contigentibus eſt, ut in ſecundo de generatione animalium dicitur, ſed per motum cœleſtem, & naturam. Cum enim duplex ſit ratio cauſæ efficientis, aut enim per ſe, aut per alterũ, hoc eſt, altera unde principium motus ſimpliciter, altera, quæ forma eſt eius, quod ſimpliciter moueat, & efficiat, Deus non ita cauſa efficiens eſt, ut quod ſimpliciter moueat, ſed ſicut id, quo actu quicq̃ iam ſubſtãs moueat, & efficiat, quomodo, & animę cauſam efficientem tribuimus. Quod enim forma hominis eſt, qui ſimpliciter & proprie agere dicatur, ideo, quæ ab homine effectiue agantur, hæc ad formam quoq; referẽtes dicimus ab anima effici, quanq̃ melius dici poteſt anima effici, q̃ ab anima, teſte Ariſtotele primo de anima. melius, inquit, fortaſſe ſit non animã dicere miſereri, aut diſcere, aut intelligere, ſed hominem anima. Atq; lõge improprius dici exiſtimat, ſiquis texere, aut ædificare animam refert. Atqui texendi, ædificandiq; principium, unde motus anima eſt. Sed quoniam ita principium efficiens eſt, ut non ſimpliciter ſit, ſed in quantũ forma eſt eius, quod ſimpliciter, & ꝓprie efficiens texendi, ædificandiue eſt, ob id inepte anima dicitur texere, aut ædificare, & lõge ineptius dixeris deum efficere cœlum, aut ex his aliquid, quæ cœlũ ſuo motu efficiat iudicio Ariſtotelis. Nec enim anima efficit hominem, quãuis principium ſit actiuum, nec deus cœlũ, quãuis nõ paſſiuum, ſed actiuum principium ſit, de quo ſit, & ſeruetur cœlum, atq; natura. Cũ itaq; aduerſarius dicit deum feciſſe, & facere continuam generationẽ. Idq; ad Ariſtotelẽ authorẽ refert, diſcat, ita deum feciſſe, & facere ſententia Ariſtotelis, ſic ut anima texit, atq; ædificat. Idq; nõ ſolum ex rõne diſciplinæ Ariſtotelicæ colligi, ſed uerbis etiam eiuſdem authoris exprimi in libro de mundo ad Alexandrum regem. Cum deum dicat genitorem omnium, quæ in mũdo efficiuntur eſſe, nõ qꝫ ipſe operator ſit, ſed quoniam cœli opera, quod primum uirtutis diuinæ particeps eſt, omnia faciat, diſponat, gubernet, conſeruet. Tale eſt argumentum aduerſarii, quo præcipue fretus, Ariſtotelem chriſtianum non dubitauerit facere. Sed attendẽdum quod adiecerit, naturam cauſam eſſe inſtrumentalem. Sibi enim ipſe contradicit, cum ſuperiori tempore ſcribẽs ad Heſaiam contra Platonem demonſtrare uoluerit, ex ſua opinione, naturam eſſe nõ poſſe cauſam inſtrumentalem, rationeq; uteretur, quod inſtrumentũ ſeparatur ab eo, qđ per ipſum efficitur. Natura autem non ſeparatur aꝛ rebus, quas efficit naturalibus, ſed altera tũc noſtra reſponſione emendatus dicit captiunculam ſui argumenti, & intellectum inſtrumentalis cauſæ ex opinione Platonis, quem non parum probaſſe uidetur quando, quod ante reprehendebat, eo nunc decorare Ariſtotelem ſtudet. Sit igitur natura cauſa inſtrumentalis. Idq; Ariſtotelem uoluiſſe, concedo, quando eum non ſolum hoc, ſed omnia Platonis ſui præceptoris placita animo coluiſſe intelligo, quanquã interdum uerbo præceptorem urget, & imperitos fallit. Sed quid nam ſi natura ſit Dei inſtrumentũ, fecerit ita profecto Deus mediante natura, ut & anima mediante corpore. Verum naturam ipſam nunquã, nec fecit, nec facit. Ad ſecũdũ, Finis & efficiẽs, & ſi concidunt, ſiue conueniunt in idem, tamẽ quoniã deus nihil immeditate efficit, ut oſtenſum eſt, fruſtra ita arguitur, & licet idem, Deus & finis ſit, & efficiẽs, tñ qa non

per ſe, ſed

per ſe, ſed per aliud efficiens eſt, nihil hoc aduerſarium iuuat, ut deus ex nihilo faciat. Ad tertium, Theologorum noſtrorum ſunt iſta, quibus nos quoq; adhæremus, nõ Ariſtotelis, ut iam expoſitum eſt. Nam ſententia eius quidem authoris nihil effectiue, niſi mediante cœlo aꝛ Deo agitur. Cœlum autem ſemper ſubiecto præſuppoſito efficit, quicquid efficit, contra, inquit, ſi per motum, & tempus, & ſubiectum agit, eſſe actus purus non poteſt. Immo uero poteſt, non enim ſuæ puritatis ratione impoſſibile etiam agere debet, quale iſtud eſt, ex nihilo aliquid fieri. Quod enim ſeparatum aꝛ materia eſt, nõ poſſe immediate materiam immutare, author Ariſtoteles ſeptimo metaphyſicæ eſt, quem locum exponens Auerroes. Impoſſibile eſt, inquit, ut formæ ſeparatæ immutent materiam niſi corpore mediante non mutabili, ſcilicet cœleſti. Ad quartum. Si omnipotentiam accipit eo mõ, quo noſtri theologi, ut deus facere poſſit immediate, nec repugnat fieri aꝛ Deo, quicquid non implicat cõtradictionem. Reſpondeo talem omnipotentiam remotam eſſe ab Ariſtotelis opinione, quod & cęteri oẽs theologi noſtri, & Scotus doctor inſignis fatetur, & rationem cur aꝛ philoſophis impoſſibile uocatur, ut deus ita omnipotens ſit, ut ímediate efficere poſſit, illam reddit, qꝫ principium neceſſarium, & oĩno perfectũ ad nihil ímediate ꝓtingenter ſe habet. Ita enim fit, inquit, ne Deus poſſit omne poſſibile cauſare, cũ hæc nouitatis ratio aſſignari non poſſit, neq; ex parte principii, quod neceſſariũ eſt, neq; ex parte alicuius impedimenti, qñ principium ipſum pfectiſſimũ, & inimpedibile eſt. Sequeretur ẽt ſi deus creare poſſet oẽm effectum ſine cauſa ſecũda, ut & facere poſſet, quo nulla cauſa ſecũda haberet propriã actionẽ, & eſſentiã propriã. Quod abſurdum oĩno eſt, ut Cõmẽtatoris ſententia patet in duodecimo metaphyſicæ. Quoniã ſecundum Ariſtotelẽ, præter cauſam primã, Aliæ quoq; ſunt neceſſariæ, quin etiam ſequereť, ut ordo in cauſis nõ eſſet ſimpliciter neceſſarius & eſſentialis, quod negať ab Ariſtotele, ſecũdo metaphyſicæ libro. Sic & Scoti iudicio referri ad Ariſtotelẽ nõ poteſt, omnipotentia eo modo, quo aꝛ noſtris theologis intelligiť. Quamobrem, aut nulla dei omnipotentia eſt, ſententia Ariſtotelis, aut ea tantũ eſt, quæ in dependentia mundi ex prima cauſa, & in ꝓſeruatione reꝝ cunctaꝝ appareat. Contra, inqt, Deus eſt actus purus, ergo habet potentiã infinitã intenſiue, & proinde omnipotentiã. Reſpondeo, nõ ſequi iſtud, quando nec uſpiam ab Ariſtotele ſcriptũ legimus, deum eſſe uirtutis infinitæ intenſiue, & licet ſit actus purus, tñ non propterea ita eſſe omnipotens poſſit, ut aliquid ex nihilo faciat. Quod enim ſeparatú aꝛ materia eſt, materiam ímutare nõ poteſt, qua rõne uſus Ariſtoteles eſt contra Platonis ideas ſeptimo metaphyſicæ. Nullam igitur rem factibilẽ attingere poſſit, niſi p motũ cœleſtem. Cõtra, inquit, debuit ita manifeſtari omnipotentia dei. Hoc enim qntũ erat argumentum. At non ita manifeſtari debuit, ſed potius in depẽdentia cœli ex prima cauſa, & in cõſeruatione cunctaꝝ rerũ, qñ impoſſibile eſt, etiã deo ipſi, ut quicq̃ ex nihilo fiat. Ad ſextũ. Dari qdem primã cauſam efficientem, in ordine cauſaꝝ efficiẽtium, ꝓcedo, ſed quod præterea adiicit cauſam illã efficiẽtem primã nihil ꝑſupponere, nego, & ad rõnem, qꝫ ſi præſupponeret, non eſſet prima ſimpliciter, falſum id eſſe reſpondeo, cũ non dicať prima ſimpliciter, qa nihil præſupponat. Id enim ĩpoſſibile eſt, ſed quia non in uirtute prioris cauſæ efficiẽtis ipſa efficiat, & per primũ motum agat uniuerſalẽ. Sic enim ab Ariſtotele cauſa efficiens definitur, ut hoc ſit unde principium motus. Subiectum autem motui eẽ neceſſe eſt. Ad ſeptimũ. Non quia deus agens potentius cæteris agentibus eſt, ideo ex nihilo poſſit agere. Non enim ita aꝛ natura deus diſtinguitur, ut ſubiectum, qđ ſibi præſupponit natura, ille non ꝑſupponat. Quod enim impoſſibile eſt, ratio diuini agentis non recipit. Sed quia, quod natura facit, ut inſtrumentũ & miniſtra, id aꝛ Deo efficiť, ut authore, agenteq; principali. Ideo potentius agẽs, & nobilius illud eſt. Hic enim agendi modus & dignior eſt, & perfectionis diuinæ ſignificãtior. Quãobrem opus naturæ, opus eſſe intelligentiæ Auerroes ait. Similitudo itaq;, quã aduerſarius ab agentibus inferioribꝰ ſumit, non admittenda eſt, cum deus nõ agat in uirtute prioris agentis, ſatisq; ad eius pręſtantiam ſit, ut primũ, principaleq; enumeretur. Ad ultimum. Conceditur, remota dei uolũtate, mũdum poſſe reuerti in nihilũ, ſed negatur ſequi propterea, ut ex nihilo creetur. Multa. n. uel ex materia creata, ſiue generata, reuerti in nihilum poſſunt, remota dei uolũtate, ut ſingula animalia, ſingulæ plantæ, & reliqua generis eiuſdem. Sed tamen nemo ob id negauerit hęc eſſe ex materia facta. Nempe dato uno abſurdo, cætera conſequuntur, quod ſi Dei uoluntas remoueatur, quod impoſſibile eſt, nulli dubium eſt, quin mundus in nihilum reuertatur, ſed hoc, non ideo euenit, quia ex nihilo creatus eſt, ſed quia cauſa remouetur, quæ cuncta ingenita ab æterno conſeruat. Refugit etiam aduerſarius ad obſcuriora, ut ſuus lateat error, aitq; Ariſtotelem non aperte, ſed occulte ſcripſiſſe de hac ex nihilo productione, quod cum dicat, fateť quo-

dammodo nihil se habere, quod certo referat. Nos uero & diui Thomæ iudicium sequimur, qui Aristotelem scribit attigisse productionem entium particularium, nō uniuersalem, & Platonem eiusdem ætatis authorem uidemus ausum dicere aperte talem mundi productionem. Quod si ille ita locutus est, ne Aristotelem quidem tacere, aut perobscure inferere suis scriptis uoluisse arbitramur, si ita sentiret. Falsō igitur ad Aristotelem aduersarius refert creationē, quā neq; ut Auicēna, ab ęterno, neq; ut theologi nostri, de nouo ille opinatus est.

Cōfutatio, & solutio argumētoꝝ aduersarii, qbus ostēdere nitit secundū opinionē Aristotelis mundū ꝓduci, & dependere ex pria cā, nō natura, aut ulla necessitate, sed libera dei uolūtate.

Aduersarium, nec uerbis Aristotelis, nec ullo dicendi modo illius uti.

Aristotelem, & Auicenam secundum sententiam Scoti, statuisse deū necessario se habere ad omnia exteriora.

Rationes philosophorum, quas adducit Scotus ad probandum Deum agere ex naturæ necessitate, quod etiam Ericis Cādauensis authoritate probatur, & Alberti magni.

Sentētia diui Thomæ, noluisse Platonem mundum a' Deo creatum ex materia præexistente, ut aduersarius putat.

Caput. XXI.

Itur præterea altera argumentorum colluuione probare Aristotelem arbitratum, n produci, & rependere mundum ex prima causa nō natura, aut ulla necessitate, sed libera dei ipsius uoluntate, quon rationibus his demōstrare conatur, quas & ipsas redactas a' me in formam, & congruam locutionem intelligi uolo. Nam, ut ipse exposuit, non caput, nō pes, ut aiunt, apparet. Omne, quod ab aliquo naturaliter dependet, aut depēdet, ut pars a' toto, aut, ut propriū accidens a' suo subiecto, sed mūdus nō depēdet a' Deo, ut pars a toto, cū enim Deus sit actus purus, partē nō habet, nec, ut propriū accidens a' suo subiecto, qa cognitio proprii accidētis confert ad cognitionē qditatis subiecti, per mundū aūt cognoscere dei qditatē non possumus. Adde, q nullæ sunt oppositiones, quæ nō possunt conuenire æque substātiæ, & proprio naturaliter a' substātia ꝓfluēti, siue substātia, siue accidēs est. Nō est. n. possibile, ut subiectū æternū sit, propriū autē tpale, aut, ut alteꝝ corruptibile, alterū incorruptibile sit. Nā si propriū corruptibile est, subiectū quoq; corruptibile est, quēadmodū si ignis est corruptibilis, & calor eius corruptibilis est. Quod si æternitas, & ímutabilitas Deo cōueniant, q̄ non cōueniant mūdo, sequtur ne mūdus naturaliter a' deo emanet, qđ si oís, inqt, dependētia naturalis sit, aut partis a' toto, aut ꝓprii accidentis a' subiecto, & tñ neutra mūdo attribui possit p relationē ad deū, sequtur mundū nullo mō a' deo naturaliter depēdere, & cū præter depēdētiā naturalē sit altera, q̄ dependeat qppiā ex uoluntate, sequtur si mūdus non naturaliter ex deo depēdet, ut ex libera eiꝰ uoluntate depēdeat. Itē demonstratū iam, inqt, a' nobis est, deū ex nihilo facere. Quod si ex nihilo Deus mūdū produxit, atq; ex se depēdetē habet, sequitur, ut libere ab eius uoluntate mūdus ipse dependeat, Itē propriū accidens ꝓfectio substātiæ est, at mundus, nullam deo affert ꝓfectionē, ergo mūdus non naturaliter a' deo depēdet, ut, ꝓprium accidēs a' subiecto. Itē Aristoteles, secundo physicoꝝ reprehendit eos, q cū plantas, & aíalia dicerent nō furtuito facta, sed aut natura, aut intellectu, tñ neutrā harum causaꝝ motui corporum cœlestiū tribuerunt, ex quo loco sic arguimus, corpora cœlestia causam aliquā habent, a' qua motus eoꝝ ordinate ꝓcedat necesse est, sed cū duæ causæ illæ sint natura, & intellectus, natura aūt causa esse nō possit rebus sup natura substantibus, intellectum esse principiū cœli necesse est. Igitur ab intellectu cœlum dependet, ut a' causa primi principii, & proinde ab eius uoluntate. Vbi enim ítellectus, ibi & uoluntas est, idem' q; intellectus, & uoluntas in primo est, quod si ab eius uolūtate dependet, non natura, sed libera uoluntate, mundū produci & ꝓseruari a' deo, authore Aristotele cōstat. Item secundo de generatione scriptū ab Aristotele est, motū esse factum a' Deo perpetuum propter generationem cōtinuam, uidelicet eius gratia finis, ut generatio continuaretur. Ad qđ factum ab aliquo est, & ad finem. Id a' uoluntate egentis, aut dirigentis actionem agentis factū est. Ergo cœlum, & dei motus a' dei uoluntate & fit, & dependet. His rationibus philosophus hic nosternoui peripati author mundū producit a' libera dei uolūtate. Sed qd de hoc peripatetī co dicam? qui cū se ex opinione & libris Aristotelis differere fateatur, nullis Aristotelis uerbis utitur, nullo dicendi modo illius philosophi agit, præsertim eo loco, ubi uis tota argumentationis consistit, sed liberā uoluntatem esse in deo dicit, unde mundus procreetur, & producatur. ubi. n. Aristoteles usus lingua sua his uerbis est? Velim ipse aduersarius dicat, quid libera uoluntas apud

tas apud Aristotelem sit, & quemadmodum græce dicatur. Vt an id esse in Deo possit, iudicio Aristotelis uideamus. Nam uoluntatem ille secundo de anima appetitum esse aperte fatetur. Quid si in Deo uoluntas sit, appetitum quoq; in eo esse necesse est, & cum appetitus, uirtus q; appetēdi moueat, cum ipsa moueatur, ut in libro de motu aíalium dicitur, primum, inquit, nō motū mouet, appetitus autem & appetitiuū motū mouet, & causa ultima est, ut qđ appetit moueatur. Atq; etiam in tertio de aía, qua appetitiuum animal est, eo sui motiuum esse, nec appetitiuum esse sine phantasia posse scriptum sit. Cum inquam hæc ita apud Aristotelem legamus, sequitur, ut Deus, qui non motus mouet, moueatur, & phantasiam habeat, & plura alia absurda ex definitione uoluntatis, & appetitus recipiat. Item quod libere quis uelit, contingenter id uelit, authore eodem philosopho. Contingens autem, ut esse potest, sic & nō esse potest. Itaq; sequitur, ut si Deus contingenter uult, & producit, possit & non uelle, & non producere, proinde' q; mundus possit non esse, quod remotum ab Aristotelis opinione est. Nam, quod nostris theologis placet, ut Deus immutabiliter uelit quicquid ab æterno uoluerit, non tollit, quin possibile sit mundum non fuisse. Sed id quoq; ab his admittitur. At uero Aristoteles pati non potest, quin mundus fuerit semper, &, futurus sit semper, & ut nullo fine, sic nullo principio describi debeat. Quamobrem uerius sequitur, opinione quidem eius philosophi, ut naturaliter, et necessario mundus ex Deo dependeat, si corrumpi non potest, quàm corrumpi nō posse, si cōtingenter a' libera uoluntate producatur. Contingens etiam esse in Deo sequitur, cū libera ipsa uoluntas de contingentibus sit, nam si libere Deus produxit, poterat etiam non ꝓducere. ideo enim libere agi dicitur, quod in potestate agentis est, ita non agere, ut agere, ergo præcesserat Deus mundum sua duratione nihil mouens, sed in potentia substans ad mouendum, quod arguit eum non esse actum purum, ut in XII. metaphysicæ patet, ordo præterea causarum essentialis tollitur, quando contingenter ex Deo mundus dependet, quod ab Aristotele improbat, ubi ordinem causarum secundarum essentialem esse demonstrat. Vnde & Scotus doctor illustris negat admitti a' philosophis omnipotentiā Dei, rationem' q; affert, quod pro principio potissimo apud philosophos est. principium necessarium, & omnino perfectum nullam ad rē immediate contingenter se posse habere, cū nulla reddi ratio nouitatis, ac ꝓtingentiæ possit in ꝓncipiato ímediate a' tali principio, q enim, inqt, aliter se habere possit hoc principiū quod oīno necessarium est, semper' q; uniforme, aut a' quo tandē impediatur, qđ pfectissimū, & potissimū est? Non igitur Deus effectum oēm causare ímediate, hoc est sine secunda causa pōt, ordo nāq; causatoꝝ in causis est necessarius & essentialis, prēter' q; Deū, alia quoq; necessaria sunt sentētia Aristotelis. Quæ si uere ab hoc tanto doctore dicuntur, mentitur certe, qui Aristotelē dicat ita sensisse, ut mūdus a' libera Dei uoluntate dependeret, cū naturaliter, & necessario depēdere cōstet. Quærit etiā idem doctor distinctione octaua, quæstione qnta. An Deus sit ímutabilis, ubi concludens, Aristoteles, inqt, & Auicenna statuerunt Deū necessario se habere ad oía exteriora, quo sequit', ut cætera oía necessario se habeant ad Deū, siue immediate referant' ad eū, siue mediante motu, q ex uniformitate in toto ponat difformitatē in partibus mobilis, & mediante mobili generabilia, & corruptibilia difformiter referant' ad eum. Quod siqs Aristotelis fundamentū hoc seruans Deū necessario creare, uel esse causam necessariā dicit, non uidet' ꝓtradicere sibi, statuens causatū necessarium, ut quinto metaphysicæ edocet. Adiicit idem author eodē in loco rōnes philosophoꝝ, qbus ꝓbat, Deū agere ex naturæ necessitate, quaꝝ prima hæc est, pfectior causandi modus attribuendus causæ primæ est. Sed causare necessario perfectior modus, q̄ cōtingenter est, cū necessariū sit nobilius, q̄ contingēs. Ergo prima cā necessario causat. Secūda ratio est, q; in quo agente, idē est esse & agere. Si esse est necessariū, & agere necessariū est, sed in deo idē est esse & agere, ergo si dei eē est necessariū, & agere necessarium est. Deꝰ igitur necessario causat, nō libere, aut ꝓtingēter. Tertia, q; sūmo enti nihil p accidēs cōpetere pōt, cū ens p accidēs impfectionē dicat. Agere aūt ꝓtingēter, ē agere p accidēs, ergo attribui deo nō pōt. Hæc Scotꝰ. Erix uero Cādauēsis author & hic clarus, philosophi, inqt, statuūt deū eē causam creaturæ nō uoluntatis dispōne, sed naturæ necessitate, ut Ambrosius primo hexameri refert, Idē mox, sentētia philosophoꝝ de mūdi æternitate est, ne mūdus hēat nō eē ex sua natura, sed tñ p intellectū, & ipossibile sit ne fuerit, & aliq̄n possit nō esse. unde principiū apud eos est, nō posse mundū nō eē, aut nō fuisse, q̄n deus nec potuerit nō dare eē, nec pōt auferre, q̄n sola naturæ necessitate mūdus hēt esse a' deo, aut uolūtate ímutabilitatis, cōiuncta necessitate non libera ad dandū, & non dandū. Ita ab his doctissimis uiris de rōnibus potissimis philosophoꝝ exponit', Aristotelē, & Auicēnā cōuenire, ut deꝰ agat ex naturæ necessitate, nec libere, ut aduer

ſarius putat, ne ſequaꝫ, ut cõtingẽter agat, qđ dicit impfectionẽ. Albertus uero magnus in octa uo phyſicoꝝ, tractatu primo. Peripatetici, inqt, & Ariſtoteles ipſe, mũdũ ꝓcedere aꝫ ꝑma cauſa ꝑ modũ neceſſitatis dixere. Volũt enĩ, ut notũ ꝑ ſe ſit, ab uno principio non niſi unũ ꝓcedere, atq; ita aꝫ prima cã ꝓcedere intelligentiã, quæ ſit ſecundũ naturæ ordinẽ tm̃ primũ. licet. n. primũ ſecundũ rõnem reſolutionis ſit eſſe, tm̃ in iis, q̃ ſimpliciter ſunt ſimplici⁹ & potẽtius ĩtelligẽtia ſiue ſubſtantia ĩtellectualis eſt, q̃ qm̃ ſe intelligit, & ſuo ĩtellectu ĩ ſe ipſa reflectit, cõpoſita eſt aliquo modo compoſitionis, qui determinandus hoc loco non eſt, quo fit, ut intelligentia ſit quiddam per modum actus, & quiddam per modũ potẽtiæ, atq; ex parte ipſius potentiæ, quiddam aꝫ prima cauſa, primaq; intelligentia procedit tantũ primum corporeũ, quod cœlum eſt uniforme. Ex parte autẽ actus procedit ſecunda, ſiue ordinis ſecundi intelligentia, aꝫ qua & prima cauſa cum prima intelligentia procedit intelligentia ordinis tertii, cœlũq; eius, atq; ita proceſſus agitur multiplicatis ſubinde principiis per omnem cœloꝝ diuerſitatem. Quod. n. diſtantia alterius cœli ab altero nihil faciat ad diuerſitatem reliquorũ cœlorũ, ut in elementis fit, propterea rem totam ad intelligentiarum diuerſitatem referunt. Ita & Albertus contra aduerſariũ de Ariſtotele loquitur. Quod ſi admittimus Ariſtotelem ita ſenſiſſe, ut mundus aꝫ Deo, ceu cauſa efficiente productus fuerit ab æterno, qua opinione Scotus eſt? Reſpondere cum ipſo poſſumus mundũ neceſſario ab æterno productum. Atq; ita ex fundamentis, tum Ariſtotelis, tum Auicennæ deducere differentiã agentis naturalis, ut bifariam ſit, aut enim perfectum, aut quod perficiatur eo, quod producitur. Quod quidẽ nõ propter ſe, tanq̃ finem agit, ſed propter aliud, quo ut fine perficiatur. Alterum autem agẽs naturale eſt perfectum, quod liberaliter agat, ideſt nõ expectans perfectionẽ aꝫ producto, idq; ꝓcedit imperfectum illud, cum ſemper imperfectũ præſupponat perfectum eodẽ in genere, quod ſi cauſalitas effectiua Deo attribuaꝫ, hoc agens dicam ex Ariſtotelis opinione eẽ Deum, quippe cum Dei natura ſit bonũ, atq; munificũ. Ita. n. inclinetur ad mundum producendũ, tanq̃ effectum coæuum, & ſibi connaturalem, itaq; productio hæc naturalis nullam in Deo acquiri perfectionẽ oſtendit, ſed tãtum naturã diuinam eſſe liberalem, benignamq; qua adid faciendum natulaiter inclinetur, ſcilicet non eius, quod producitur ueluti finis cauſa, ſed ſui cauſa bonitatis. Ita conſtat mentiri aduerſarium, cum ad Ariſtotelem authorem referat, Deũ libere, contigenterq; mundum producere, & ſeruare. Ad argumentum primum, cũ quod naturaliter dependeat, dicit dependere, ut uel partem aꝫ toto, uel proprium accidens aꝫ ſuo ſubiecto, dicimus non argui ex ſufficente diuiſione, nam præter illos duos depẽdendi modos, tertius eſt per effectum propriũ & adæquatum cauſæ naturalis, ut motus cœli dependet ab intelligentiis, quæ naturaliter mouent, dependet itaq; mundus ex Deo, ut proprius effectus, & adæquatus, qui naturaliter producatur. Aut ſi hoc minus, tamen certe conſeruatur. Sed quãuis aduerſarius per ignorãtiam tertium diuiſionis membrũ prætermiſerit, tamen damus ei dictum, quod pretermiſſum eſt, & intelligatur, aut per propriũ, & adequatum effectum naturalaliter profluentem aꝫ cauſa naturali. Reſpõdemus uero mundũ eſſe propriũ, uel productum, uel conſeruatum, & cum nullas eſſe oppoſitiones dicit, quæ non poſſint cõuenire æque ſubſtantiæ, & eius ꝓprio, falſum id eſſe reſpondeo, proprium enĩ quod ſit accidens, inhęret, & tamen ſubſtantia non inhæret, ſic ergo & mundus, quod propriũ, uel productum, uel cõſeruatum aꝫ Deo dixi dependet, quanquam Deus aꝫ nullo dependeat, nec uero ſequitur, ut ſi quæ oppoſitiones conuenire non poſſunt, pariter ſubiecto, & eius ꝓprio, ut una ex his ſit oppoſitio illa æterni, & temporalis. Fieri enim poteſt, ut alterum oppoſitorum, cauſa, alterum effectus ſibi proprium habeat. Quamobrem non ſequitur, ne mundus ſit proprius effectus naturalis Dei æterni, ſi ipſe eſt temporalis. Immo uero oppoſitum ſequitur, ut quoniã mundus nõ ſit Deo æqualis, ſi Deo attribuitur æternitas, & immutabilitas mundo oppoſita attribuãtur, cum longius aꝫ Deo deficiat, nec Deum adæquare poſſit, Reſponſum, uel ex uniuerſæ naturæ ratione dari poteſt, ut mundus dependeat aꝫ Deo, tanquam pars uniuerſæ naturæ ab altera eiuſdem naturæ parte, quæ principalior eſt, & ad rationem dicimus, Deum per reſpectum ad uniuerſum, hoc eſt aggregatum ex motore & mobili, aut dependente, & depenſore, per modum partis intelligi ſuo modo & genere, quam qui ſuo ſimplicior eſſe, actus eſt purus.

Ad ſecundum, quod ex eo deducit, quod ſe demonſtraſſe dicit, ut Deus ex nihilo faceret. Reſpondemus, quod ſæpius dictum eſt iam, non eſſe ex Ariſtotelis opinione, ut Deus ex nihilo quicquam faciat, nec ſequi, ut ſi mundus non dependet ex Deo, ſicut uel res artifica ex arte, uel naturalis ex natura, non naturaliter ex eo dependeat, ut declaratum ſuperius eſt. Reſpondere etiam ex opinione Auicennæ licet, ut & ſi ab æterno mundus creatus ex nihilo eſt,

nihilo eſt, tamen naturaliter ex deo dependeat, nec ſequitur, quod infert, ut ſi ex Deo naturaliter dependet, ex aliquo inſito, naturaliq; inferiori Deus mũdum produxerit. modus. n. iſte agẽdi naturalium imperfectoꝝ agentium eſt, non illius ꝑfectiſſimi naturalis agentis, qđ Deus eſt.

Ad tertium, quidam reſpondẽt, non omne agens naturaliter perfici ſuo effectu, aut eo q; ex ſe dependeat. Sed hoc de agente impfecto naturali tantũ dici, nam perfectiſſimum illud agens naturale, quod Deus eſt, non perfici ſuo uel effectu, uel dependente, ut dictum eſt. Sed nos poſito, ut Deus agat efficiendo & producendo, dicimus etiã eum qua ita agens eſt, ſua ipſum ꝑficiactione, hoc eſt ſeipſum perfectiſſimum ſemp eſſe, & qua ſibi annexum, dependentemq; habet mundum, non nouo perfici, ſed ſemper eſſe ꝑfectum, quoniam & ſemper habeat ſibi depẽdentem, nec id inconueniẽs eſt, ut deus ſua perfectus ſit actione, immo uero attribuendum neceſſario eſt, cum imperfectus ſit, niſi agat, quæ ſua maieſtate ſunt digna. Ad quartum, Intellectum diuinum eſſe fateor, ex quo mundus dependeat, quẽ intellectum, ſi libet, & uolũtatem, & naturam diuinam uocare non recuſo. Sed hic intellectus principium apud Ariſtotelem eſt conſeruans, & mouens id, quod ex ſe naturaliter dependet. Intellectus, inquit, idem quod uolũtas in deo eſt. Quod ſi mundus ex intellectu dependet, ex uoluntate quoq; dependeat, neceſſe eſt. Reſpondeo, conceſſum iam eſſe, mundum ex dei uoluntate dependere, ueꝝ id non facit, ne naturaliter dependeat. uoluntas enim finem naturaliter appetit. Diuus etiam Thomas concedit ſpũm ſanctum produci per modum uoluntatis, & tamen non libere, ſed naturaliter produci.

Ad qntum. Non ſequitur, ſiquid factum ad aliquem finem eſt, ut idẽ & ex uoluntate tantũ, nec naturaliter factum ſit. Deus enim, ut naturaliter ſeſe uult, ſic & mundi conſeruationem naturaliter uult propter ſe ipſe. Ad ultimum quoq; pari ratione reſpondemus. Nam ſi uolũtas diuina remoueatur aꝫ mundo, nemini dubium eſt, quin mundus in nihilũ conuertatur, ſed, ut conſequens iſtud impoſſibile eſt, ita & antecedens uidelicet, ut deus ſuam uoluntatẽ aꝫ mundo remoueat, quãdo id naturaliter, & neceſſario uult. quippe, qui naturaliter ſuam uult bonitatẽ, quam naturaliter ſequitur mundi uel productio, uel conſeruatio. Concedo igitur uoluntatem diuinam eſſe principium mundi, ſed quod ſæpius dictum iam eſt, uoluntas dei naturaliter mũdum uult ſiue ſtatuit per quandã comitantiam naturalem, eaq; ipſa dei uoluntate exultat mundi productio, aut conſeruatio. Ratio reſpondendi ad hæc eadem argumenta, uel aꝫ naturæ differentia accipi poteſt. Nam, ut dictum iam eſt, duplex naturæ ratio intelligitur, altera uniuerſalis, altera particularis, quam & ſecundam, & inferiorem, & temporalem dici nõ dedecet. Sunt qui alteram naturantem. alteram naturatam uocent. alii aliter nominant. Eodemq; pertinere, uel illud uidetur, quod cauſarum eſſentialem ordinem dicimus. Nõ referat quo nã nomine appelletur, quando nomina ex inſtituto aut facta ſint, aut facimus. Appellet unuſquiſq; ut libet, modo de re conueniat. Mihi uniuerſalem uocare placuit. quod Ariſtoteles deum compleuiſſe totum ſiue uniuerſum faciendo generationem cõtinuam dixerit, propterea quod natura omnibus ſemper quod melius ſit, appetit. Naturæ enim uniuerſalis intẽtionem his uerbis ſignificat, cuius cauſa conſulẽs deus patri deficienti ſuppleuit eo, quo fieri poterat modo, effectq; ut ſpecies ſeruarentur, nequid rerum uniuerſitati deeſſet, quæ cum ita ſint, cum aduerſarius mũdum produci, aut ſeruari aꝫ dei libera uoluntate dicit, ita ne naturæ illius neceſſitatẽ intelligat, errat. neceſſaria enim naturæ ratione producitur, non ἐκ προαιρέσεως, quod liberã uoluntatẽ dicit. Sic enim hoc utitur uerbo Ariſtoteles, ut primo politicorum conſtat. Coniungi, inquit, marem cum fœmina neceſſe eſt, idq; nõ ἐκ προαιρέσεως, ſed ſicut in cæteris tum aĩalibus, tum plantis naturale eſt appetere, tale re linquere alterum, quale ipſum quodq; eſt, naturaliter igitur, & neceſſario producitur, & ſerua tur. Verũ non naturæ particularis neceſſitate, ſed uniuerſalis, cuius cauſa deus agit nequid deſitex iis, quibus uniuerſum conſumaꝫ. Deum enim eſſe, & mundum aut aliquam partem mundi neceſſariam non eſſe, ratio uniuerſalis naturæ non patitur. Quamobrem ſimul fuerunt mundus, & deus, & erunt ſimul ſemper iudicio Ariſtotelis, q̃q̃ fides, & uera religio ita uult, ut libere omnino mũdus productus aꝫ Deo fuerit, nullaq; neceſſitate id factũ aut inclinatione naturali a uthore diuo Paulo, qui ſcribẽs ad Epheſios, Opatur omnia, inquit, ſecundum propoſitum uolũtatis ſuæ. Hęc ubi ita probauerit aduerſarius, quaſi iam indubie demonſtratum eſſe Ariſtotee em produxiſſe mundum ex nihilo, Platonem inuadit crimine, quod ille materiam dixerit, coæternam deo, & improductam. Addit q; ad huius ſententiæ reprehenſionẽ, quod ita deus nihil plus poſſet, q̃ opifex, qui ex materia facit, & quod materia ſine loco, tempore, forma, ab æterno fuiſſet. Quod nõ conueniret, nec per ſe, nec ꝓ accidẽs, & quod deus eſſet materia prima, cum deus non ſit in loco, nec ꝓ ſe, nec per accidẽs, & duo eſſent principia,

quorum neutrum ſub altero eſſet, & alterum ſummum bonum eſſet, alterum ſummum malũ. Proinde Platonem poſuiſſe dicit deos duos primos, Alterum fontem lucis, & uitæ alterum tenebrarum, & mortis. Sed materiã non eſſe a` Deo productam ex Ariſtotelis opinione oſtẽſum iam eſt. Platonem uero ita creari materiam, ut & cõpoſitum, quod ex materia eſt, uoluiſſe, ſatis libro ſuperiore expoſui, & nunc ea, quæ a` diuo Thoma dicuntur de Platone in exponẽdo opere diui Dionyſii de diuinis nominibus refero, ut aduerſarii imperitia, teſte tãto uiro, ſit notior.

» Conſyderandum eſt, inquit, emendatum eſſe a` Platone errorẽ ueterum authorum, qui non diſtinguere materiam à forma potuerant in rebus generabilibus, & corruptibilibus. Statuerunt
» enim materiam primam eſſe aliquod corpus in actu, ut ignem, aut aerem, aut aliquid tale. Plato autẽ formæ corporali ſubeſſe materiam animaduertit, quæ in ſui eſſentia nullam ſpeciem haberet, ſed tantum eſſet materia. Eandẽq; a` priuatione non diſtinxit, ut ab Ariſtotele in primo phyſicoꝝ libro ſcriptum eſt. Quãobrem tam ipſe, q̃ eius conſectores materiã appellarunt, non ens, ꝓpter priuationem adiunctam, quo modo loquendi Dionyſius etiam utit̃, q̃q̃ ſecundum Ariſtotelẽ neceſſarium eſt materiam a` priuatione diſtinguí. quoniam interdũ ſub forma, interdum ſub priuatione repiatur, itaq; priuatio adiungitur ei per accidens. Itẽ conſyderandum ſecũdum Platonicos authores, quo altior cauſa aliqua eſt, eò ad plura ſe extendere eius cauſalitatẽ. Vnde quod primũ ſubiectum in effectibus eſt, materiã dico primã, hoc eſſe oportet effectũ primæ naturæ ſolius, quæ bonum eſt. omnis aũt effectus conuertitur ad ſuã cauſam ꝓ deſyderiũ, unde materia prima deſyderat bonum, quod deſyderium magis naturale in eſſe uidetur, q̃ priuatio, & ordo eius ad actum. Ergo Plato, & eius conſectores, non materiã præfuiſſe, ex qua deus mundũ crearet, putarunt, nec duos primos ſtatuerunt deos, ut aduerſarius calũniatur, ſed argumẽta quoq; ipſa nullam habere uim ꝙs non uideat. non. n. ſequit̃ ne deus præſtantior opifice ſit, qa uterq; ex materia faciat, nã deus formaꝝ ſubſtantialium author eſt, opifex uero accidẽtalium. Quid uero ſequat̃, ut materia ab æterno fuerit ſine forma, aut materia prima ſit deus. nec enim Plato ex materia præſuppoſita mũdum creatũ ſcribit, ſed uia, rõneq; gñationis præcedere materiã intelligẽs, docendi gratia, ex materia creatũ dicit, & deo non ꝙuenit locus, neq; tẽpus ꝓpter infinitatẽ actiuitatis. Materiæ aũt hæc determinata non ꝙueniunt ꝓpter paſſibilitatis indeterminationem. eſt. n. pura potẽtia paſſiua indeterminate habẽs ad oía. Ita aduerſarius præ ſua ignoratione, & falſa ꝓponit, & inepte argumẽtat̃, hęc in aduerſarium potius, q ſeſe ex opinionũ Ariſtotelis fonte iſta hauſiſſe ꝓfiteat̃, q̃ in ipſum Ariſtotelẽ diſputata uolumus, nã qd̃ ad hunc philoſophum ſpectat, nõ admodũ difficile nobis foret, pluribus, ac certioribus ſcriptorum ſuoꝝ teſtimoniis oſtẽdere eũ à præceptoris ſui ſnĩa de æterna mundi ꝓcreatione nõ diſceſſiſſe, quã rem a` nõnullis cũ theologoꝝ, tum philoſophoꝝ factitatam fuiſſe nõ ignoramus, nec certe minus ſtudioſe amplectimur Ariſtotelẽ huius opiniõis authorẽ, q̃ Platonẽ ipſum cũ fidei noſtræ ueritate, quãtum gẽtilitatis ratio pati potuit, ꝓſentiẽtem in productione uniuerſi ex uno primo, ſimpliciſſimo q; principio, q̃uis nõ tpaliter, neq; libere, ſiue ꝓtingẽter, ut religio nĩa docet, qd̃ diuus quoq; Thomas in iis qõnibus, quas de potẽtia diuina grauiter, & appoſite diſputauit, plane` ꝓfirmat, utrũq; philoſophũ dicẽs in mũdi creatiõe ab æterno inter ſe conſentire.

Platonem optime diſſeruiſſe de animæ immortalitate, ita ut ſecũdum Albertum rationes eius paucis mutatis, demõſtrationes uideri poſſint. Ariſtotelem uero ſecũdum Themiſtium, Alexandrum, Auerroem, & alios, aut unicam eſſe animam omnibus ingenerabilẽ, & incorruptibilem ſenſiſſe, aut primum Deum eſſe intellectum agentẽ, qui illuceat omnibus, & ſeparabilis, atq; incorruptibilis ſit, animam uero humanam generari, atq; corrumpi.

De uehiculo animæ, quid Plato ſenſerit.

Solutio argumentoꝝ aduerſarii, qbus probare nititur, Ariſtotelẽ aĩæ immortalitatẽ poſuiſſe.

Incorruptibilem eſſe intellectum, trifariam accipi poſſe.

Quomodo intelligatur illud Ariſtotelis, ſeparari hoc ab hoc, tanq̃ perpetuum a` corruptibili.

Reprehẽſio aduerſarii, qd̃ neminem dicat Ariſtotelis ſnĩam intellexiſſe, ſe uno excepto.

Quæ de compoſitione animi ex intellectu poſſibili & agente eſſentialiter, & de compoſitione intelligentiarum ſimiliter ſcribit aduerſarius tanquam primus earum rerum inuentor, hæc ab Auerroe primo ſcripta eſſe.

Argumenta, quibus hæc probare nititur aduerſarius, & eorum confutatio, ac ſolutio.

Vnãquãq; ſubſtantiam abſtractam eſſe ſine materia, actionem q; eſſe puram ſine ulla potentia ad eſſe contra aduerſarii ſententiam.

Nullam

Nullam formam abſtractam, eſſe compoſitam.

Nullam eſſe diſtinctionem in ſubſtantiis ſeparatis, niſi intellectum, & proinde, nullam eſſe diuerſitatem partium eſſentialium componentium.

Licet diuus Thomas intelligẽtias citra primam dicat compoſitas eſſe ex eſſentia, & eſſe, aut ex potẽtia, & actu, non tamen intelligendum componi eas ex materia, & forma. Cap. XXII

Vm capite ſuo ſeptimo, & uſq; ad decimumſextum agit de aĩa, & primũ Platonem dicit, nihil noui diſſeruiſſe de immortalitate animoꝝ, ſed, quæ a` poetis acceperat retuliſſe, & uehiculo ſuſtentari corporeo animũ uoluiſſe, quod poetæ umbrę nomine appellauerunt. Sed qbuſnã, & quot rationibus Plato animã eſſe immortalẽ oſtenderit, ſatis me libro ſupiore expoſuiſſe arbitror. Cæteꝝ aduerſarius cõuitio magis, q̃ iudicio motus differentiam, quæ inter Platonẽ, & poetas eſt, cernere animo neqt. Itaq; ſpurciſſimis uerbis fœdat authorẽ, cum ne unum qdem ex multis argumẽtum eius in mediũ integre afferat, quod refellere conetur. Agit ipſe, tantũmodo maledictis infectans rationem Platonis de immortalitate, quã rationem Macrobius uir doctiſſimus non modo probat, ſed etiam tuendo, rñdet argumentis Ariſtotelis, qbus ille negat, aliqd poſſe mouere ſeipſum, quã Albertus magnus cõmendat opere ſuo de origine animæ his uerbis. Quibuſdã, inqt, ꝓquam paucis mutatis ratio hæc
» Platonis fortis demonſtratio eſt. Sed. n. intelligere motũ, qa` Platone tribuit̃ animæ, non eſſe aliud niſi actionem, ſiue operationẽ, quæ corporeo inſtrumẽto non utat̃, quo quidẽ argumẽto præcipuo Ariſtoteles deforis intellectum, ſiue mẽtem accedere, immortalẽq; eſſe probat, non intereſt hominis, qualis hic Platonis aduerſarius eſt, uehiculum uero illud animę ex corpore lucido, ætherioq; cõtractum, aduerſarius quidẽ pro ſua conſuetudine irridet, Platonici uero his rationibus neceſſario id ponẽdum exiſtimant. Cum enim animam bifariam diſtinguãt, & aut imparticipatam eſſe dicant, qualis eſt uniuerſalis illa, quam mundi animam uocant, tertiamq; in diuinitate perſonam ponunt, quam ſcilicet nos ſpiritum ſanctum eẽ dicimus, ut ſæpe in ſuperioribus oſtendimus, aut participatam, hanc quidem aiunt, cum participata ſit, atq; æterna, utì corpore oportere primo æterno, ingenito, & incorruptibili. Cum enim omnis anima per eſſentiam æterna ſit, eſſe aũt eius ſit immutabile, ꝓfecto ipſo eſſe animet aliquod corpus, ſemperq; illud animet neceſſe eſt, unde ſequitur, ut & quod animatur, ſemp animet̃, ſemperq; uitæ particeps ſit, & cum ſemper uiuat longe magis, ſemper ſit, quod uero ſemper eſt, profecto ęternũ eſt. Cum igitur anima participata ſit, ſuoq; ipſius eſſe, animet, neceſſariũ eſt, ut corpore primo, æterno, ingenito, & incorruptibili ſecundũ eſſentiam. Huiuſmodi uero ſunt cum cœlorum, & ſyderum animæ, tum reliquæ illis inferiores, quemadmodum enim ſyderum, ac cœlorum animas perpetuo unitas corpore, tam Ariſtotelici, q̃ Platonici uolunt, & hæc diuina nominãt animalia, ita has quoq; inferiores animas cẽſet Plato aĩalia eſſe, & perpetuo corpore unitas, quippe niſi ex anima & corpore conſtet, eſſe animal non poteſt. cui ſentẽtiæ nonnulli etiam ex philoſophis noſtræ religionis conſentire uidentur, aut enim non eſſe animam formam ſubſtantialem corporis, aut perpetuo uniri corpori debere aſſeuerant, ne alioquin ſit forma per accidens. Neceſſarium præterea eſſe huiuſmodi uehiculũ Platonici dicunt ad adunitiones, abunitiones, & tranſitiones. oportet enim in latina lingua rebus huiuſmodi noua accommodare uocabula. Nam cum nihil ſecundum naturam de extremo. ad extremum procedat, ſic enim uacuum daretur, ſed per aliquod medium omnis tranſitus fiat, neceſſarium exiſtimãrũt, animam immaterialẽ, & incorpoream corpori huic compoſito uiſibili, materiali, & corruptibili, non immediate, ſed medio aliquo ſublimiore, ſubtiliore, incorruptibili, atq; perpetuo corpore uniri, id autem diuerſis animis, diuerſum eſſe arbitrantur, & eam unum uehiculum ad aliud proportionẽ habere, quam habet anima ſuperior ad inferiorem, quippe ſecundum cuiuſq; animæ naturam, diſtributionem etiam uehiculorum eſſe oportere. Ad hæc cum Plato, & ſectæ eius æmuli nihil ſere` in hac parte a` noſtra religione, & fide catholica diſcrepantes, quemadmodum præmia æterna, & ueram felicitatem recte agentibus ſtatuerunt, ita etiam male uiuentibus non leues pœnas & corporis cruciatus paratos eſſe cenſuerint, anima uero incorporea, atq; ímaterialis, pati a` corpore immediate non poſſit. itaq; nec pœnas ullas ſentire, nec ſentiẽdo turbari. haud ab re corpus iſtud quãuis ſubtile, atq; ætherium, corpus tamen ei perpetuo uniuerunt, in quo puniri pro meritis poſſent. ſic etiam aliqui ex doctoribus noſtris, haud ignobiles philoſophi ſueſtigare uolentes, quomodo incorporea anima, igni corporeo affici poſſit, dicunt, poſteaq; carne ipſa exuta eſt, ſenſitiuas potentias remanere in ea, & ut Auguſtinus, inquit, omnes ſenſus uiuaciter tene

re. Enimuero hanc rationem unionis extremorum per medium uſqueadeo neceſſarium etiam Ariſtoteles ipſe putauit, ut idem fere libro de gñatione animalium ſecundo, dixerit, unionē q animæ cum corpore hoc corruptibili fieri ſtatuerit intercedēte alio corpore diuiniore ipſis elementis, ac ſeparato. Omnis, inquit, animæ uirtus aliud ſortiri corpus uidetur, & his quidem dīuinius, quæ uocantur elementa, atq; ut animæ inter ſe nobilitate, uel ignobilitate differunt, ſic talis natura corporis inuicem differt, & paulo poſt de eodem corpore loquēs, hoc, inquit, non ignis eſt, nec ulla talis potētia, ſed ſpiritus, qui in ſemine illo genitali, ſpumeo q concipitur, & natura, quę in ipſo ſpiritu, analogum eſt elemēto ſtellarum, quin etiam paulo poſt id ponit, partim a genituræ corpore ſeparatum, partim nō ſeparatum, quod ſcilicet craſſius, ac materialius humidum, atq; aquoſum ſit. hoc. n. diſſolui & diffiari per totum ſperma exiſtimat, tanq in lacte coagulum. Nulla igitur ratio eſt, cur irridere Platonē Aduerſarius debeat, quod animam exiſtimarit cum excellētis naturæ corpore ad gñationē accedere. Secundum, ait Platonē ineptius etiam, quàm poetas ipſos ſcripſiſſe. Illos enim immortalitatē animæ ſolum humanæ, hunc omnī animæ tribuiſſe, & nobis animam talē, qualē ſcarabeis, & uermiculis ſtatuiſſe, eandēq; tranſire de belluis ad homines, & de hominibus redire ad belluas. Hæc obiicit Platoni, & turpē, indoctū, atq; hoſtē fidei catholicæ ſuis nominibus appellat, qbus de rebus nos ſatis ſupiori libro rīdimus, ut niſi qs beſtia ſit, & belluino ducat ſenſu, non ita de Platone ſentire poſſit. Tertio, Platonē dicit ratione uſum remota a rei natura ad probandā animæ īmortalitatē, Ariſtotelē uero naturæ conueniēter ſic demōſtraſſe, qd corporeo non utit organo, id ſeparabile eſt, Intellectus non tali utit organo, ergo intellectus ſeparabilis, & pinde incorruptibilis, īmortalis q ē. Equidē Ariſtotelē male ſenſiſſe de anima non dixerim, immo plura afferre poſſum ex eius opiniōe de animæ īmortalitate, quā aduerſarius afferat. Nec uero id inſtitutum eſt mihi, ut Ariſtotelē erraſſe oſtēdam, ſed ut Platonē non erraſſe, quando uel Ariſtoteles eadē, quæ Plato diſſerit. Itaq; ſit ita, ut Ariſtoteles recte opinetur, nec aliter atq; Plato, & mea quidē cauſa non uale at authoritas uel Auerrois, uel Alexandri, quorum alter Ariſtotelē ſcribit ſenſiſſe unicā eſſe animā intellectiuā omnibus ingñabilē, & incorruptibilē, Alter primum Deum eſſe intellectū agētē, qui illuceat omnibus & ſeparabilis, atq; incorruptibilis ſit. Animā uero humanā gñari, atq; corrumpi. Themiſtius itē eadē fere Ariſtoteli tribuit, quæ Auerroes. Sed, quod modo dixi, ualeant plus, qui meliora, q qui iſta illi aſcribunt, plura tñ referre ad Ariſtotelē authorē, q philoſophorum ratio patiatur, derogare profecto eſt religioni noſtræ, & fidei, quæ neminem, præter ſanctos chriſtianæ ſnīæ authores, animam eſſe ppetuam parte poſt ſolū uoluiſſe autumat. Cum itaq; aduerſarius contra religionis ſentētiam dicat, animā intellectiuā ex Ariſtotelis opinione formam eſſe ſubſtantialē humani corporis, quæ det eſſe ſpecificum, & multiplicetur ad corporis multiplicationem, & incipiat eſſe cum corpore, & tamen non finiat corrupta per corporis corruptionē, ſed æterna parte poſt maneat, an ita Ariſtoteles ſenſerit, uideamus. fieri enī non poſſe uidetur, iudicio eius quidē philoſophi, ut aliqua forma ſubſtantialis materiæ det eſſe ſpecificum, & tamen remancat materia, hoc eſt proprio ſubiecto corrupta. Nam ſi forma incipit eſſe cum materia, & eſſe deſinat cum materia neceſſe ē, ut ſeptimo metaphyſicæ demonſtratur. Quod. n. partes, ex quibus totum conſiſtit, materiales ſunt, hinc his deſtructis, deſtruatur totum neceſſe eſt, & cum prēter partes, formam poni in toto oporteat, hinc toto non manētē, forma ipſa manere non poteſt, ut ſi ce ſyllaba reſoluatur in ſuas literas, ſuerint quidem c, & e, ſed non fuerit ce ipſa ſyllaba, & proinde forma interimetur, quæ exultans cōpoſitum ipſum cōſequitur, nec dici poteſt id de forma totius, nō de forma partis intelligi, quaſi corrupto corpore, non remaneat humanitas, quæ forma totius eſt, & principia ſpeciei eēntialia refert, licet remaneat anima, quæ forma eſt partis. Humanitas. n. contracta in hoc corpore, per formā partis contracta eſt. Itaq; ſi corrupto corpore, non manet humanitas, animam ipſam prius periiſſe neceſſe eſt, quando nihil corrumpitur ſaluis adhuc ſuis principiis. Item aliquid incipere eſſe, & tamē non deſinere aliquando eē, impoſſibile apud Ariſtotelē iudicatur, unde principium eius eſt, ut quod perpetuum & incorruptibile eſt parte poſt, idem etiam parte ante perpetuum ſit. Quamobrē Platonē primo de cœlo reprehendit, quod mundum principium habuiſſe, finē autē nunquā habiturum dixerit, quod ſi anima aliquando incepit, & eſſe aliquando deſinet, Dixerit aīam dari a Deo creatam de nouo, & propterea non ſubiici naturæ rationi, ut qa inceperit, deſinat, id q ita Ariſtotelem uoluiſſe. Sed ubi nam hoc ab Ariſtotele ſcriptum eſt, aut quo modo ex libris, quos ille reliquit id accipi poteſt? Tribuit aduerſarius Ariſtoteli, quæ fidei noſtræ peculiaria ſunt. Mirum, q & incarnationem, & paſſionē, & reſurrectionem, & reliqua noſtræ religiōis

ſtræ religionis ſacra profanare in gentes tēperarit. ſed enim non alienis placitis exponenda doctrina Ariſtotelis eſt, ſed ſuis, nec ſatis eſt, aſſeruiſſe Ariſtotelē eadē, quę nos chriſtiani, ſenſiſſe, ſed etiam refelli rationes eorum, qui id negent, requiritur. Reſpondeat igitur aduerſarius, ſi poteſt, diuo Thomæ improbanti rationem illorum, qui cum mundū æternum ſtatuant, animas eſſe actu infinitas abſurdum non putent, & iudicanti fieri non poſſe, ne aut infinitū ſit actu cōtra naturæ rōnem, aut per circuitionē animarum agant, aut una omnibus anima ſit, aut una cū corpore intereat omnibus. Nam per infinitum tēpus præteritum infinitas fuiſſe animas certum eſt, quæ ſi non ſunt, deſiit, quod inceperat, ſi autē ſunt, ſequitur ut actu ſint numero infinitæ. Reſpondit qdem Auicenna nō eſſe inconueniens eſſe infinitū actu in multitudine per accidēs, qualis multitudo ſit animarum, cum omnes eiuſdem ſint ſpeciei, q q impoſſibile eſt in multitudine, quæ per ſe ſit, qualis multitudo eſt cauſarum eſſentialiter ordinatarum. Sed Diuus Thomas, nullam uim eſſe in hac reſponſionis ratione arbitratur. Cum enim quæuis multitudo certa ſpecie numeri contineatur, quiſq; autem numerus ſit finitus, ſequitur, ut nulla ſit multitudo actu infinita, neq; per ſe, neq; per accidēs, & cū omnis multitudo indiuiduorum ſit cauſata, ſequitur, ut animarum quoq; ſeparatarum multitudo ſit cauſata. At omne cauſatū ſub certa agentis intentione comprehenditur, proinde q ſub certo numero eſt. Sic Diuus Thomas, qui etiā quærens, an poſſibile ſit mundum eſſe ab æterno, quæſtione quadrageſimaſexta, reſpondet de animarum infinitate hoc modo. Qui mundi æternitatem ponunt, rationem hanc multifariam uitare conantur. alii enim non putant impoſſibile eē animas actu infinitas in multitudine per accidens, quod ſupra refellimus, alii animam una cum corpore corrumpi exiſtimarunt, alii circuitum quendam ſtatuūt animarum per itum, ac reditum, alii eandem omnibus eē intellectiuā animā uolunt. Reſpondeat itaq; aduerſarius iudicio, & rationibus his ſancti doctoris, Quonā pacto animæ ſint ab æterno. Nō per circuitum dixerit, & tranſitionē, quia Platonis hoc eſt, nō per infiniti rationē, quia hoc improbatum eſt. Igitur alterę de his duobus dicat neceſſe eſt. aut enim unum, eundem q intellectum omnibus eſſe, aut una cum corpore animam interire. Quo fit, ut nemo ex Ariſtotelis opinione poſſit animam dicere diſtingui ad corporis diſtīctionem, & eādem poſt corporis corruptionem permanere. Albertus etiam in hac eadem ſententia eſt, Thomas uero Anglicus in ea quæſtione, quam de intellectu ſcribit, Arbitror, inquit, Ariſtotelē & Auerroem eiuſdem fuiſſe opinionis, & quod ad primum articulum pertinet, eam ſentētiam Ariſtotelis eſſe, ut intellectus incorruptibilis quidem ſit. Sed cum omne incorruptibile ſit ingenerabile iudicio eiuſdem philoſophi, ſequitur, ut æternus ſit, tā parte ante, q parte poſt. Quod autem ad ſecundum pertinet, licet nec Ariſtoteles, nec Commentator poſuerit indiuidua in genere ſubſtantiæ diſtingui ſub eadem ſpecie, per quantitatem, aut per aliquid exterius, ſed per interius, tamen multitudinem indiuiduorum ſpeciei eiuſdem incorruptibilibus tātum poſuerūt, quoniam natura ſpeciei ſeruari in uno indiuiduo non poteſt. Quamobrem ubi tota ſpecies in uno aliquo ſeruari poſſe uidebatur, fruſtra poni eiuſdem ſpeciei indiuidua putauerūt, nec adiici oportere conditiones indiuiduales ſpeciei arbitrati ſunt. Itaq; in formis carentibus materia, nec ſuo eſſe dependentibus ex materia, ſingula indiuidua, ſingulis ſpeciebus poſuerunt, ut duodecimo metaphyſicę conſtat. Sed Scotus quidem in quarto ſententiarū, neq; perſiſtere Ariſtotelem in eadē ſnīa, quoties de aīa agit, ſed dubitare, & modo hoc, mō illud adducere ait. Varie, inquit, locutus Ariſtoteles eſt, & locos eoſdem ex diuerſis principiis tractat, ut tum hoc, tū oppoſitum ſequi uideat. Vnde crediderim illum hac in re dubitaſſe, itaq; ut fit, dum in dubio eſt animus, modo huc, modo illuc impulſum acceſſiſſe, prout materia alterutram in partem cōuenienter tractaretur. Affert etiam argumenta plura, quibus probet immortalitatem animarū principiis Ariſtotelis repugnare, quale uel illud adduci poteſt, cum enim ex eius philoſophi opinione, melius ſit animæ eſſe cū corpore, q ſine corpore, Si anima ita a corpore ſeparatur, ut ſubſiſtere per ſe poſſit, aut reuertetur aliquādo ad corpus, ut Plato opinatus eſt, aut nūq, ut aduerſarius dixerit, ſi ſibi conſtare uelit, quod ſi nunq reuertetur, carebit prorſus per infinitum tēpus corpore, quo cū eſſe melius eſt, et deſyderio tenebitur eius, ſine quo infelicius degat, neceſſe eſt, & appetet fruſtra, quod aſſequi nunq poſſit. Sed ſi, ut ſolet, conuictus ratione, fugiet reus ad aram, & inde reſurrectionē fidei noſtræ peculiarem Ariſtotelē opinatum clamabit, ridendum iam fuerit, non diſputandū. Merito igitur & diuus Thomas, quāuis & ipſe poſſibile eſſe mundum fuiſſe ab æternō ſtatueret, tamen multitudinem infinitā per accidens aīarum īprobat, & aut unum omnibus eſſe intellectum, aut tranſitū animarum probat in ea ipſa æternitatis mundi opinione, & ante Themiſtius, Alexander, Auerroes, quorū mentionem modo fecimus, pu-

tant intellectus unitatẽ conuenire Aristotelis opinionĩ, quę cum ita sint, cur aduersarius dicere non dubitat necessariis argumẽtis demonstrari ab Aristotele, animos esse immortales, eodem modo, quo nos ex fide opinamur, sed rationes, quas potissimas affert, uideamus. Quoniam, inquit, animus non utitur organo corporeo, separabilis, proindeq; immortalis est. Sed cum ideo uti organo negetur corporeo, ne ꝑfectio organi sit, & corrupto organo, ipse quoq; corrumpatur, dicat aduersarius quo nam organo phantasia a' se perfecto utatur, quæ non separabilis est. cum enim aliud sit phantasia, q̃ sensus, & intellectus, ut in tertio libro de anima scribitur. Non est dicẽdum phantasiã, qua phantasia est, & ꝑ se, id esse quo organum, aut tactus, aut uisus, aut auditus, aut odoratus formetur, & ꝑficiat. Quod si ne a' phantasia quidem ꝑficitur ullum sentiendi instrumẽtum, quod organũ aduersarius græce appellat, nõ necessario sequitur, ut propterea incorruptibilis sit intellectus, quia non utatur instrumento. Item incorruptibilem esse intellectum, trifariam accipi potest, aut enim ita ne a' toto depẽdeat naturali & corruptibili, aut, ut incorruptibilis sit in sua opatione, quãuis corruptibilis in esse, quomodo potentiam uidendi, q̃q̃ corruptibilem in essendo, utpote dependentem a' toto corruptibili dicimus, tamen non in sua operatione corruptibilis est, nisi per accidens, uidelicet ratione instrumenti, unde fit, ut si se nex oculum obtinuerit iuuenis, possit ꝑinde, ac ipse iuuenis cernere, ut in primo de anima scribitur, aut tertio modo, ut ratione tum instrumẽti, tum operationis incorruptibilis sit, quomodo intellectus, ut qui non utatur corporeo instrumento incorruptibilis est ratione instrumenti ꝑaccidẽs, & ratione opationis per se. Verum nisi probetur non dependere a' toto corruptibili, quod nusq; ꝓbatum ab Aristotele est, nõ sequit' incorruptibilẽ esse suo esse. Ergo si intellectus non habet instrumẽtum corporeum, non corrumpitur per instrumẽti ipsius læsionẽ, & ob eam rẽ non corrumpitur ab amplificatione rei intelligibilis, sed non sequitur, ut simpliciter incorruptibilis sit, cum depẽdeat in esse a' toto, cuius ẽ actus primus. In hac eadẽ snía Scotus quoq; est, quarto snĩaꝝ, distinctione quadragesima quarta, ubi non posse ex his Aristotelis uerbis accipi animam esse ímortalẽ, aut separabilẽ, nisi instrumẽti rõne ostendit, quin etiã siquis adducat ex libro secundo de anima, genus hoc animæ aliud esse uideri, & separari, ut ꝑpetuum a' mortali. Respondeo item cum eodem doctore Scoto, dici de separatione, quæ ratione instrumẽti intelligatur, cum intellectus ipse nullius instrumẽti actus siue perfectio sit, proindeq; perpetuus esse debeat, atq; immortalis, quia nunq̃ ratione instrumenti quidẽ corrumpi potest. Vel dicã cum Alexandro, intellectum esse agentem perpetuum, & incorruptibilem qui deus sit, non q̃ remaneat singularis exutus corpore. Quod autem ab Auerroe scribitur aĩam cõponi ex partibus incorruptibilibus, intellectũ dico possibilẽ & agentẽ, opinio eius ꝓpria est, nec uniri corpori aĩam secundum esse, sed eandẽ distribui oĩbus scriptum ab eo est. Nos de ea differimus anima, quæ forma hominis sit dans esse, & ad corporum numerum multiplicetur. Quod uero aduersarius adiicit aĩam a' se ipsam intelligi, & in seipsam conuerti, id q̃q̃ a' Platonicis deducitur argumẽtũ & immortalitatem, ut ipsi sentiunt, concludit, tamẽ peripatetica schola nõ assentit', eoq; ímortalitatem non indicari cõtendit. Nam & cogitandi uirtus ab Auerroe dicit' cognoscere intentiones indiuiduales oĩum prædicamentorum, quod quidem explicat eam uirtutem seipsam cognoscere, & in seipsam conuerti, & tamen nemo dubitat corruptibilem eã esse, atq; extensam. Si ad hunc locum rationẽ argumenti a' Platonicis authoribus mutuetur, ut ante pluribus locis iam fecit, audiat satis esse non uti corporeo instrumento, aut materiali & extenso ad eam facultatẽ, ut intellectus ad se ipsum conuertatur. Quarto neminẽ intellexisse Aristotelis sententiam dicit, se excepto, glorioſum militẽ & hominẽ nouæ laudis auidissimum, qui cum philosophiæ rudimẽta non dum satis attigerit, se unum ea intellexisse iactat, quæ alii complures, & summi uiri philosophandi sciẽtia clari, assequi nequiuerint, scilicet ne quempiam suæ gloriæ participem habeat, damnat omnes, qui sentẽtiam philosophi Aristotelis exposuerint, & neminem, se excepto, uiam ꝑ intellectum possibilẽ esse ad intelligẽdum substantias separatas animo aduertere potuisse gloriatur, & tamẽ uerba, quæ hac de re ipse frangit, sumpta ab Auerroe sunt. Sed quid & unde nam sit quod refert, non eius interest nosse, atq; ꝓpẽdere. Quinto animum nostrum dicit eẽ compositum ex intellectu possibili & agẽte eẽntialiter, ut possibilis pro materia sit, agẽs pro forma, & ut res corporeæ ꝓstant ex materia & forma sensibili, sic intelligẽtias oẽs excepta prima, componi ex possibili & agẽte intellectu, ut ex materia & forma intellectuali, & sicut inter corpora, quæ supiora sunt, nobiliora sibi trahunt principia, sic substantias incorporeas, quo supiores sunt, eo nobiliorẽ intellectum agẽtem, & possibilem obtinere. Nunquid parum cogitasse uidetur, qui snĩam nouam dicturum pollicitus est, quæ ab Auerroe scribun-

tur sup

tur super tertio de anima, commento quinto, hic pro nouis & suis adducit. Audite Auerroem. Tertia, inquit, quæstio est, quo nam modo intellectus materialis sit aliqd̃ ens, nec sit aliqua forma rei materialis, aut materia prima, quæ dissolui sic potest, ut sensibile esse diuidit' in materiã & formam, sic intelligibile esse diuidi potest in similia quædam his duobus, ut alterꝝ simile materiæ, alterum formæ simile sit, id'q; statui in omni abstracta intelligentia necesse est, quæ intelligat aliud, alioqn esse non põt multitudo in rebus abstractis. Quamobrem declaratũ in prima philosophia est, nullam esse formã liberatam simpliciter a' potentia, nisi prima, quę nihil extra se intelligat, sed eius essentia quiditas eius sit, cum cæterarum formarum essentia differat a' quiditate quoquomodo. Nec uero intelligere possemus multitudinem in substantiis abstractis, nisi genus hoc entium esset, quod scientia acquirimus animæ. quemadmodum nisi sciremus materiam nostri intellectus, intelligere non possemus uirtutes mouentes abstractas esse debere intellectus. Ita Cõmentator prius, q̃ hic nouus author scripserat. Sed qbusnam argumẽtis hoc aduersarius probet, uideamus, Omnia, inquit, differũt a' primo, quod simplicissimũ est. Ergo cætera omnia sunt composita. Item scriptum in duodecimo metaphysicæ legimus, ideo eẽ mũdũ unum, quia motor unus est primus, plures'q; eẽ posse, si plures essent motores, qui numero differrent, specie cõuenirent, haberẽtq; materiã. primũ uero motorẽ quia entelechia est, nõ habere materiã, hoc est intellectum possibilem. Ergo si primus solus materia caret, sequitur ut cæteræ intelligentiæ materiam habeant talem, & ex actu & potentia componantur, Itẽ omnis motus est actus eius, quod in potentia est, qua mobile est, quare, ut mobilia sunt in potentia, quia mouentur, ita & motores appropriati, quo fit ut potentiam habeant, & actum, & proinde cõpositi sint. Item dicitur tertio de anima, in omni natura esse aliquid eodem in genere, ut materia, quæ sit in potentia ad omnia eius generis, & aliquid ut efficiẽs, quod faciat omnia in actu, quæ uerba rem omnem subsistentem significant. Ergo præter primam, in qua nulla est compositio, cæteræ omnes compositæ sunt, aut ex materia & forma, aut ex possibili, & agente intellectu. Item consyderandum, inquit, intellectum appellari interdum partem animi essentialem, interdum uim intelligendi, interdum etiam operationem ipsam intellectus. partes autem animæ essentiales esse intellectum possibilem, & agentem, & probat ex proprietatibus attributis ab Aristotele, & modo docendi, & quod alterũ ut formam, alterũ ut materiã ille nominarit. nam si utriq; intellectui attribuerit, inquit, immistum, separatum, incorporeum, quæ substantiæ primitus, & per se cõueniant, qualitatibus autem rõne substantiæ, sequitur, ut uterq; intellectus sit substantia, & pars animæ essentialis, quibus hæc primũ competãt. modus etiam docendi idem ostendit. Tractatur. n. in tertio de anima, primum de intellectu, qui substãtia est. mox de intellectu, quę potentia est. prius. n. intellectum dixit impassibilẽ esse, specierũ'q; susceptiuum, & tale potentia non hoc, & reliqua huiuscemodi, quæ ad intellectum, qui substãtia sit, plane' referunt'. Sed cum intellectum id esse dicat, quo aĩa ratiocinet', atq; existimet, neq; corpori admisceri, quoniã ita, calidus, aut frigidus esset, neq; pati, ut sensus patit', hæc de intellectu, quæ potentia sit, dicuntur. procedens etiam a' manifestis ad intellectum agentẽ, ꝓponit in omni natura corporea, esse aliquid ut materiam, & aliquid ut causam efficientem, & formã huius materiæ, mox affert has differentias esse in anima quoq; oportere. ergo ut in re corporea partes essentiales cõpositi sunt materia, & forma, ita ꝑ ꝓportionẽ agẽs, & possibilis ítellectus, partes essentiales sunt animæ intellectiuæ. Dicit etiã Aristotelem opinari intellectum agentẽ, esse causam efficientem intellectus possibilis, & formalẽ, & finalẽ, quoniã sicut in rebus corporeis forma est causa formalis materiæ, & efficiens, cum per eam habeat formam, & finalis cum ad eam ordinentur, ita de intellectu agente per ꝓportionẽ respectu intellectus possibilis. dicendum est. quæ cum ita sint, inquit, patet ex Aristotelis opinione, animam intellectiuam componi ex possibili, & agente intellectu, tanq̃ partibus essentialibus. quod idem de quauis etiã intelligentia citra primam dicendum est. Hæc aduersarius, ex quibus omnibus tria hæc certe colligi possunt, quæ & ipsa minime principiis Aristotelis congruũt. primum omnem intelligẽtiam citra primam esse cõpositã ex duabus essentialibus partibus, hoc est intellectu possibili, & agẽte. Secũdum intellectum possibilem, & agẽtem partes esse animæ nostræ essentiales, quibus cõponatur. Tertium, intelligẽtiam citra primam esse intelligentiam possibilem, & agentem. Sed q̃q̃ nonnulli philosophi alii intelligentias, & theologi nostri angelos uoluerunt compositos esse ex materia spirituali, & forma, tamen idem referri ad Aristotelem quoq; non potest, quippe cum ille duodecimo metaphysicæ, ubi cõditionem substantiarum separatarum diligẽtius inuestigat, primum probet statui posse substantiam insensibilẽ, in qua nulla materia, aut potẽtia sit,

plures'q̄ esse substantias eiusmodi ostēdat ex numero delationum cœlestium corporū, easdē'q̄ natura sempiternas esse, & immortales, quo fit ne solum primæ, sed etiā cæteris substantiis abstractis attribuatur ab Aristotele conditio simplicitatis, & immaterialitatis. Auerroes etiam cō mento trigesimoprimo super eodem libro, oportet, inquit, substantias illas existere, mouent enim sine ulla potentia, & sine ulla materia sint necesse est, propterea ut æternæ sint. ęternū. n. omne actio pura est. quæq̄ autem actio pura nullam potentiam habet, cum & cōmento trigesimonono, omne, inquit, compositum est nouum, nisi quid per se componi dicatur. sed siquid p se compositum sit, idem per se exeat de potentia ad actum necesse est. Plura ad hunc locum ab Auerroe differuntur, demū concluditur, differentiam esse in substantiis abstractis, non ex parte rei ipsius, sed ex parte intellectus. patet igitur ex his uerbis Auerrois, primo substantiam unāquāq̄ abstractam esse sine materia, actionem'q̄ esse puram sine ulla potentia ad esse, cōtra aduersarium, qui intelligentiis potētiam passiuam essentialem ad esse tribuit. secundo nullam formam abstractam esse cōpositam, quoniā ita sequeret', ut noua esset, & p motum producenda, quo planum est, falso' ab aduersario dici intelligētias compositas esse ex duabus essentialibus partibus authore philosopho Aristotele. Tertio nullam esse distinctionē in substantiis separatis nisi in intellectu, & pinde nullam esse diuersitatē partium eēntialium componētium, cōsonat uero his & quod duodecimo metaphysicæ dicit' eē aliqua, quæ materia careāt. quod exponēs idē Auerroes, non de corporibus cœlestibus hoc dicit', inquit, ut aliqua ex iis corporibus sint, quæ materia uacēt. Oía. n. cœlestia corpora materia uacant, materiæ nanq̄ esse in potētia est, quæ quidē potētia non nisi in substantiis gñabilibus, & corruptibilibus repiatur. substantiæ. n. æternæ, quoniam potētia ad corruptionē carent, materia etiam carēt. sed pro materia habent, quod substet in actu, hoc est corpus, quod dignius appellari potest subiectum, q̄ materia. Substātiæ itaq̄ cœlestium corporum materia carēt, quæ in potētia sit, cum nec generentur, nec corrūpantur, q̄q̄ materiam habeant, quæ in loco eē dicatur. Hinc duo illa contra aduersarium affe ram. Primum compositionē esse ex partibus eēntialibus, ubi potētia sit ad esse, ubi autē potentia sit ad esse, ibidem esse gñationem, & corruptionem, quæ intelligentiis non conueniunt, Secundum, nullam esse potētiam ad esse intelligentiis, nam si cœlestia corpora potētiam ad esse non habēt, sed tantū ad locum, longe minus intelligētiæ habeant, quæ nobiliores sunt. In hac eadem snía & diuus Thomas aperte locis pluribus est, sed præcipue, secundo contra gētiles, capite quadragesimonono, ubi non esse materiam in substantiis intellectualibus, sed formas esse subsistentes ostendit, quo in loco rationes adducit, quod materia formas diuersas recipere non potest, nisi per distinctionem quantitatis in partibus suis distinctis, quoniā substantia ipsa, quantitate subtracta indiuisibilis est, ut primo physicorum Aristoteles docet, quod si intelligētiæ quantitate carent, materia quoq̄ uacent necesse est. sed si aduersarius dicit argumētum ualere in materia corporea non intelligibili, qualis intelligētiarum est. contra sic arguo. operatio cuiusq̄ potentiæ pro modo suæ naturæ est, angelis autem natura est intellectualis, ergo potētia intelligendi erit pro modo essendi, potentia autem cuiusuis rei talis est, qualis eius perfectio recipitur, perfectio uero intellectus est intelligere, qua intelligere est. id autem est qua forma intelligibilis in intellectu recipiatur, cum itaq̄ talis forma in intellectu sit secundum rationem communem, potentia tali formæ proportionata, non potest esse materia, cum materia formam recipiat, contrahendo eam ad esse indiuiduale, siue materia sit corporea extensa, ut omnes fatentur, siue spiritualis, atq̄ intelligibilis. cum enim materia formam recipit, contrahit, in indiuiduum, quod uel aduersarius confitetur, cum dicat formas intelligētiarum per proprias indiuiduari naturas. item forma lapidis, & reliquæ huiusmodi formæ sitę in intellectu, nobiliores, quàm foris habentur, sunt enim simpliciores, & illimitatæ, cum per eandem hominis formam intelligamus homines omnes. formæ autem positæ in materia & limitantur, & singulares describunt'. Quod si ex intellectu, ut materia, & forma lapidis unum aliquod componat', fuerit certe id lapis uerior, q̄ qui materialis sit lapis, non igit' angelos, siue intelligētias ullo pacto componi ex materia, & forma dicēdum est, nec uero si diuus Thomas intelligentias citra primam compositas esse ex eēntia & eē, aut ex potētia & actu dicit, propterea compositionē materię & formæ, intelligendum qualiscunq̄ materia sit. qui autē dici potest ex Aristotelis quidem sentētia materiam esse eandem intelligētiarum omnium? Sic enim fuerit unum primum principium actiuum, & plura passiua æque prima, nisi altera materia dependeat ab altera, quæ dependētia quonam in gñe sit, interrogo. Nō enim in gñe causæ materialis, aut efficiētis, aut formalis, aut finalis esse potest. ergo intelligentiæ non ex duabus partibus essentialibus compositæ sunt, sed

formæ

formæ simplices subsistunt, quibus conueniat intelligere, uelut proprius actus. Ad primum uero argumentum respondendū, intelligentias non esse tanta simplicitate, quanta est prima. Habent enim cōpositionem, sed non essentialem ex duabus partibus, materialem dico, & formalem, ut aduersarius arbitratur. Cōpositum enim bifariam accipi potest, aut enim ita, ut ex pluribus reali distinctis ratione consistit, quo modo nec Aristoteles, nec Auerroes componi intelligentias opinatur, aut ita ut respectu, ratione'ue compositum esse intelligatur, ita ut una, eadēq̄ res simplicissima cōparatione nobilioris, potentia esse dicatur, ignobilioris autem, actus. ut forma sensiua comparatione intellectiuæ, potentia est, uegetatiuæ autem, actus, q̄q̄ sensiua ipsa nō est cōposita ex materia, & forma. Alioquin processus in infinitū fuerit requirendo subinde formæ cōpositionem, ad hunc sensum, & in primo physicorum ab Auerroe dicit', formas, quę inter materiam primam, & formam ultimā sunt, compositas esse. Igitur eadem intelligētia respectu superioris, inferioris'ue, potentia dicitur, aut actus, atq̄ ita cōposita per respectū est, & hoc modo Auerroes in omni forma abstracta præter primam esse potentiā dicit. Ad secundū, Aristoteles, cum duodecimo metaphysicę illa de intelligentiis differit, materiam nominat eā, quæ radix indiuiduorum sit per quantitatem eadem in specie, nec intelligentiis ullo pacto conueniat, materiam uero spiritualem, quā aduersarius somniat, nullus expositor laude dignus Aristoteli tribuit. Adde q̄ licet primus motor distinguatur nobilitatis præstantia a' cæteris intelligentiis, tamen cōmune cum his habet, ut quēadmodū esse plures motores primi eadem in specie non possunt, quia primus caret materia, sic plures esse intelligentiæ non possunt eadem in specie, propter eandem rationem, & maxime ducimur ad hoc ita intelligendum ex eo ipso Aristotelis scripto. Vnde Albertus, tractatu secūdo, capite uigesimo octauo, super hoc loco, ex hac, inquit, probatione habemus omnes substantias separatas differre inter se specie, & ut differunt, ipsę, sic & sphæras, quę ab his mouētur, differre. Non igit' oís conditio attributa primæ remouetur a' cæteris intelligentiis, id'q̄ planum Aristoteles facit, cum postea, q̄ cōclusit substantiam abstractam non habere potentiam, aut materiam, quærat an talis substantia sit una, uel plures, ac plures esse decernat. Ad tertiū, scriptū illud tertii libri de anima male ab aduersario intelligitur. Aristoteles. n. postquam intellectum esse possibilem docuit, mox statuens probare intellectum agentem, Sed quoniam, inquit, in omni natura est aliquid partim materia generi cuiq̄, idest quod potētia sit, oía illa, alterum uero, quod causa, effectiuum'q̄ sit, eo qua omnia faciat, quale ars ad materiam est, ideo in anima quoq̄ has differentias inesse necesse est. quem locum exponens Auerroes, Aristotelem dicit uoluisse explicare, ut in omni natura, hoc est omni genere rerum corporalium, & naturalium aliquid est, uelut materia, aliquid uelut agens, atq̄ efficiens, sic uel in ratione intellectus esse. Itaq̄ cum omnem naturā noīat, corpoream, & generabilem naturam intelligit, non oēm naturam subsistentem, quēadmodum aduersarius accipit, ut enim in rebus corporeis, quia materia est, ideo agens esse, necesse est, sic in intellectu, qa possibilis intellectus est, ideo agentem esse intellectum necesse est. Cum itaq̄ formæ abstractæ possibili intellectu careant, ut quæ simplices sint, non sequitur ex eo, ut compositæ sint ex duabus partibus essentialibus. Item cū usus intellectus possibilis sit recipere species abstractas, ut Auerroi placet, cōmento uigesimo tertio, super tertio de anima, Abstrahere autem nihil aliud sit, nisi imaginata, quę potētia intellecta fuerint, facere actu intellecta, quod remotū ab intelligētiis est. Non enim illæ per phantasmata, & imaginationem intelligunt. Idcirco non est, quod habere intellectum possibilem debeant. Diuus etiam Thomas ita sentit, ut ne intelligentiis sit intellectus agentis, & possibilis ratio, tum propter phantasmata, quæ nullo modo intelligentiis cōpetant, tum quia nos quidem actu aliquando intelligimus, qui potentia ad hunc actum fuerimus. Virtutem enim aliquā inesse nobis talem oportet, quæ sit in potentia ad intelligendum, atq̄ etiā alteram talem, quę rerum naturalium formas actu intelligibiles faciat, cum ipse nō substiterit, nec actu intelligibiles sint, sed in angelis, siue intelligentiis hæc necessitatis ratio nō est. Intelligunt enim illæ actu semper, & rem sibi habent intelligibilem, nō in potētia, sed in actu. Quod enim intelligant principaliter immateriale est, & actu intelligibile, quamobrem agētē, aut possibilem intellectum in illis esse, non nisi ęquiuoce dici potest. Angelum uero inferiorem subinde a' superiori illuminari, placet theologis nostris, & alterum agentem, alterę esse recipientem, sed æquiuoce superiorem angelum intellectum agentem, inferiorem possibilem dixerint. Agens enim intellectus illuminat non alterū intelligentem, sed rem ipsam intelligibilem, possibilis uero intellectus est in potentia respectu rei naturalis cognoscibilis, neq̄ semper in actu est. Ita patet, non esse intellectum possibilem in omni natura citra primū, ut aduersarius falso' exi-

ſtimat. Errat etiã, cum aĩam intellectiuam compoſitam dicat ex partibus eſſentialibus, tanq̃ materia & forma, ita ut intellectus agens, & poſſibilis partes ſint eſſentiales animæ componentes. Nam & ſi nonnulli ex theologis noſtris hoc tueri uoluerunt, tñ ex Ariſtotelis opinione, aliter diſſerẽdum eſt. Cum enim aĩa forma corporis ſit, aut ſecundũ ſe totam forma eſt, aut ſecundũ ſui partem. Si ſecundum ſe totam, nulla eius pars materia eſſe poteſt, cum materia ſit ens in potẽtia oppoſitum actui, ſed ſi parte aliqua ſui forma eſt, pars, quæ materia eſt, prius formabitur ab anima, quę eſt forma, quod contra Ariſtotelem eſt, cum eo authore anima ſit actus purus corporis naturalis, & nihil ſit prius corpore naturali, quod recipiat animam, & cum anima ſit uirtus intellectiua, qua ratione intelligentiæ componi ex materia & forma non poſſunt, eadem ne ipſa quidem componi poteſt. Qui enim fieri poteſt, ut intellectus poſſibilis recipiat aliquid uniuerſaliter, & per cõmunem rationem, ſi, ut aduerſario placet, indiuiduet intellectum agentem, ſicut materia formam, & contrahat? recipitur enim quodq; pro modo recipiẽtis, neq; uero ex uerbis, quæ adducit Ariſtotelis, ſequit᷑ eſſe partes eſſentiales animæ intellectum poſſibilem, & agentem, licet enim ſeparatum eſſe conueniat prius ſubſtantiæ, quàm qualitatibus, tamen non ſequitur intellectum poſſibilem eſſe ſubſtantiã, ſi ſeparatus, ſiue abſtractus eſt, quanq̃ ſequitur, ut anima intellectiua, cuius intellectus agẽs, & poſſibilis, qualitates abſtractæ ſunt, ſubſtantia ſit non immerſa materiæ, neq; per modum docendi, quo uſus Ariſtoteles eſt, id oſtenditur. Semper enim de intellectu, qui qualitas eſt, loquitur, quem non partem eſſentialem animæ uocat, ſed potentialem, & cum agentem, & deficientem cauſam dicat, nuſquam formam eſſe intellectus poſſibilis agentem intellectum dixiſſe reperitur. Qui uero cauſa eſſe efficiens materiæ poſſit? rõne? ne ipſius materiæ? at materia formã præcedit, an ratione eſſendi? at eſſe aut idem, quod forma eſt, ut aliqui uolunt, aut, ſi differt ab agente, eſt efficienter, ut dixi, quamuis per medium formæ. Errat itaq; cum formã eſſe efficientem cauſam materiæ dicit, formalis enim, finalis? q; tantum eſt, neq; efficienter a` forma eſt eſſe, ſed formaliter agente formã de potẽtia educẽte in actum, neq; efficiens, ſed formalis cõuenire in idem numero poſſunt. non igitur intellectus agens eſſe forma ſubſtãtialis intellectus poſſibilis poteſt, eo quod agens eſt, ut aduerſarius putat. Eodem uel illa diui Auguſtini pertinent, quibus ſeptimo ſuper Geneſi probat animã non eſſe compoſitam ex materia neq; corporali, neq; ſpiritali, quã eſſe intellectũ poſſibilem, aduerſarius opinatur. Se de his hactenus.

Confutatio aduerſarii dicentis plura eiuſdem ſpeciei indiuidua eſſe poſſe in ſubſtãtiis intelligibilibus, & in mundo intelligibili, ſecundum Ariſtotelem. Caput. XXIII.

Sequitur caput decimumquintum aduerſarii, in quo primum plura eiuſdẽ ſpeciei indiuidua eſſe in ſubſtantiis intelligibilibus, & in mundo intelligibili poſſe argumentatur, hoc modo. Cum in ſubſtantiis intelligibilibus citra primam materia ſit, materia autem cauſa ſit, ut indiuidua multiplicentur in eadem natura, quemadmodum ĩ hoc ſenſibili mundo cernimus, neceſſe eſt, ut in mundo quoq; intelligibili ſubſtantiæ intelligibiles, excepta prima, ſint numeroſæ, in eadem ſpecie, indiuidua plura habeantur, Sed quanq̃ plures ex noſtris theologis ita putarunt, ut plures angelos eſſe ſpeciei eiuſdem nõ repugnaret. tñ non ſatis hoc eſt aduerſario; qui niſi ex Ariſtotelis opinione nihil ſe diſſerere confitetur, quãobrem ne ipſe quidem hoc negat, ſed ita Ariſtotelem opinatũ aſſeuerat, uidendum itaq; eſt, an id Ariſtoteles ſenſerit. Demonſtrat ille in primo de cœlo, formas nõ ſubſtantes in materia, non poſſe eadem in ſpecie multiplicari, & primo phyſicorũ uult, ut remota quantitate, ſubſtantia ſit indiuiſibilis, & ſeptimo metaphyſicę. Homo inqt, & equus, & reliqua huiuſcemodi particularia ſunt. uniuerſalis uero non eſt ſubſtantia, ſed concretum quid ex hac ratione, & hac materia ut uniuerſali, particulare autem ex particulari materia, Socrates iam eſt, idem'q; de reliquis ſentio. Idem mox. conſtat etiã animam eſſe ſubſtantiam primã, corpus autem materiã, hominem uero, aut aĩal, quod ex utroq; ſit, ut uniuerſale. Socratem aũt, aut Coriſcum ſi aĩa ſit duplex eſſe. alii enim pro aĩa, alii pro concreto accipiunt, ſed ſi ſimpliter anima hæc, & corpus hoc ſit, quẽadmodum uniuerſale, ſic eſſe & particulare. ex quibus Ariſtotelis uerbis patet materiã eſſe, tũ uniuerſalem, tum particularẽ, & alteram eſſe partẽ ſpeciei, aut generis, alterã eſſe indiuidui partem, neq; diuidi in particularia, ſiue indiuiduari poſſe uniuerſalẽ materiam, niſi recepta quãtitate. Quod ſi materia, quæ pars ſpeciei, aut generis eſt, non ſuapte natura in indiuidua multiplicatur, ſed alio ad ipſum eſſe indiuiduale cõtrahitur, ſequitur porrò, ut, & ſi materiam eſſe in ſubſtantiis

ſtantiis intelligibilibus damus, tñ multiplicari ipſa in indiuidua non poſſet, quando neq; quantitas eſt, neq; coniuncta eſt quãtitati, ut ne in ſubſtantiis quidem corporeis ſpecies cõtrahi poſſit in indiuiduorum numerũ ſine quãtitate, quãuis ſua ipſa natura cõmunicabilis pluribus ſit. Non ergo quia materia eſt, continuo & diuiditur, qua ſcilicet paſſiuum principium eſt, ut aduerſarius putat. deceptus certe ex uerbis illis, generãs generat alterum, ꝓpter materiã, & in iis, quæ materiã habent, quiditas differt ab eo, cuius qditas eſt, & aliud eſt magnitudo, & magnitudini eſſe, & caro & carni eſſe, quę nõ materiam per ſe, & quomodolibet principium eſſe indiuiduationis ſignificant, ſed materiã una cum quãtitate principium eſſe indiuiduationis. Auicenna etiam ſuo quinto metaphyſicæ libro. Equum, aut hoſem, neq; unum, neq; plura eẽ, ſed tantum equum, aut hoſem eſſe confirmat, quoniã ex ſua natura, neq; unitatem habeat ſingularem, ſic enim nõ niſi in uno poſſit reperiri, neq; pluralitatem oppoſitã unitati ſingulari, quoniã ſic repugnet unitas ſingularis, ergo huius quoq; authoris ſentẽtia materia nõ per ſe ipſa indiuiduatur, ſed per aliud, cũ itaq; materia ſuapte natura, hoc eſt qua materia eſt, indifferens ſit ad unitatem ſingularem, atq; ſpecificam, ſequit᷑, ut per ſe ipſa principiũ eſſe nequeat indiuiduationis, alioqui in quocunq; eſſet, ilico per indiuidua eſſet ſignata, & pars eſſe naturæ communis non poſſet, cuius oppoſitum Ariſtoteles probat, ut iam expoſitum eſt. Item ſi ſubſtãtiæ plures intellectuales ſint in eadem ſpecie, materias eſſe diſtinctas ipſarum diuerſa? ſubſtãtiarũ intellectualium neceſſe eſt. Diſtinguitur aũt materia aut ſua ratiõe, quomodo genera diuerſa exiſtũt, aut ratione quantitatis, quatenus diuerſis dimenſionibus uariatur, quomodo diuerſa indiuidua eadem in ſpecie exiſtunt. At in angelis ſiue intelligentiis diſtinctio materiæ, ratione quantitatis eſſe non poteſt, cum illæ ſubſtantiæ incorporeæ ſint, & ſine dimẽſionibus ſubſtẽt. Ergo quod reliquum eſt, ratione materiæ diſtingũtur. Itaq; non ſolũ ſpecie, ſed etiã genere differũt. Item ſi tot numero intelligentiæ ſunt, quot motus cœleſtium corporum, ut Ariſtoteli, & Auerroi placet, ſeq̃t᷑, ut quemadmodum mobilia ipſa differunt ſpecie inter ſe, q? oſtenſum iam eſt, ita motores etiam ſpecie diſtinguant᷑. probatur etiã ab eodem philoſopho eſſe unum mũdum ex unitate motoris. Nam ſi plures mundi eſſent, plures quoq; primi eſſent motores, atq; ita cõuenirent ſibi ſpecie, & differrent numero. Ex quo Ariſtotelis argumento, Albertus affert, ut dictum eſt, cœleſtia corpora, & eorum motores differre inter ſe ſpecie, ſed tamen aduerſarius, q ſe Ariſtotelem ſequi fatetur, intelligentias numero inter ſe differre ſub eadem ſpecie opinatur, & ſcribit exiſtimans idem Ariſtotelem quoq; ſenſiſſe. Quod argumentũ ſibi a` quodã Scoteo datum exponit. Non enim ipſe, quid interſit inter materiã, de qua Ariſtoteles agit, & hęcheitatem, de qua Scotus, facile poſſet diſcernere, ſed cum a` Scoto, non ea materia pro ꝓncipio indiuiduandi angelos diuinos ponatur, quæ ſit pars compoſiti, ſed quæ ſit differentia indiuidualis, quæ ſingularitas quædam dici poteſt, & materia non recipiens (hoc enim ſibi uult nomẽ illud hæcheitatis) Ipſe materiam, quæ uariis receptis dimenſionibus diſtinguatur in numerum indiuiduorum, intelligentiis accipit, ſperat'q; idem ꝓuenire poſſe ex tam diuerſis principiis Scoti, & Ariſtotelis. Nam Ariſtotelem, ne Scotus quidẽ aliter q̃ nos opinatum expreſſe fatetur, in ſecundo ſententiarum, quippe qui Ariſtotelis eſſe opinionem dicat, ſubſtantiam unãquanq; intellectualem carentem materia, uidelicet ea, quæ pars cõpoſiti ſit, idem eſſe, quod quid eſt eẽ, cum'oẽ tale ſecũdum eum philoſophum, ſit formaliter neceſſarium, & de ſe ſingulare, item, ſi ita eſſet, ut aduerſarius putat, ſequeretur, ut ordo accidentalis in intelligentiis eſſet, quod remotum ab Ariſtotelis ſententia eſt. In indiuiduis enim ſpeciei eiuſdem, non eſſe ordinem eſſentialem, neq; prius & poſterius tertio metaphyſicæ conſtat, & cum pars uniuerſi pręcipua ſint intelligentiæ ipſæ, participẽt in primis neceſſe eſt bono ordinis neceſſario, & ſi in corporibus cœleſtibus ordo accidentalis non eſt, longe minus in intelligentiis talem eſſe ordinem decet. Legimus etiam apud eundem philoſophum in ſecũdo de anima, cauſam quamobrem plura indiuidua eadem in ſpecie habeantur eſſe, quod in uno indiuiduo ſpecies ſeruari non poteſt. Quod ſi in eodem indiuiduo intelligentiarum ſpecies tota ſeruari poteſt, quãdoquidem perpetua eſt, ſuperuacuum certe eſt plura conſtitui. fit igitur & ratione rei ipſius, & authoritate doctiſſimoꝝ uirorum, ut in rebus diuinis, & intelligibilibus illis materia aut nulla ſit, aut, ſi eſt, faciat differre non modo numero, uerum ſpecie quoq;, & genere, quod perabſurdum eſt. Nec ſequitur, ut cętera a` ſimpliciſſimo uno ſi numerantur, numerentur, ut plura indiuidua ſpeciei eiuſdem. Cum enim formæ abſtractæ ſint, nullo'q; pacto in materia recipiant᷑ indiuiduari per ſe ipſæ poſſunt, ut quæ ſubſiſtant, & per gradus ſuos ſpecificos diſtinguantur.

Cõfutatio alerius partis, in qua aduerſarius dicit, quaſi ex Ariſtotelis opinione, quẽadmodum in ſubſtantiis corporeis, quædam formæ totã materiam perficiunt, ita, ut nõ niſi unum in diuiduum ſit in ſpecie, quædam autem non totam perficiunt, ideo'q; plura in eadem ſpecie indiuidua ſunt, ſic in mundo quoq; eſſe intelligibili. Caput. XXIIII.

Secundum eiuſdem capituli eſt, ut in ſubſtantiis corporeis quædam formæ peficiũt materiam totã, ita, ut non niſi unum indiuiduum ſit in ſpecie, quædam aũt non totam perficiunt, & ideo plura indiuidua eadẽ in ſpecie ſunt, ſic in mundo quoq; eſſe ĩtelligibili. Sed quoniam hoc ita eſſe ex Ariſtotelis opinione aduerſarius aſſeuerat, dicat & ubi nam philoſophus ille docuerit, intelligentiaq; alias inter ſe ſpecie differre, alias numero, uel unde apud eum authorẽ accipi talis differẽtia poſſit in iis rebus, quę nullam oĩno materiam, nullam habeãt quantitatẽ. Nam ſi, quæ in hoc ſenſibili mũdo, ſiue ſunt, ſiue aguntur, eadem in illo quoq; intelligibili, ratione optima eſſe debent, ut ipſe iudicat, non id prætermiſſum eſſe ab Ariſtotele, conſentaneum eſt, immo uero neceſſario ille de re tanta edocuiſſet. Dicat igitur ipſe locum, in quo hac de re agitur, etenim nos quidẽ nuſquã id reperimus, & remotiſſimum eb eius philoſophi ſententia arbitramur, ſed argumentum ipſum, qua ratione fundetur, uideamus. Ait hunc mundum imaginem eſſe illius intelligibilis, & propterea, ut ĩ hoc, ita uel in illo diſtinctionẽ eſſe numeralem debere, ſed hoc argumento generabiles quoq;, & corruptibiles eſſe intelligentias ſtatuendum eſt. Nam ſi, quoniã mundus ſenſibilis imago eſt mundi intelligibilis, cuncta, quæ in ſenſibili ſunt, & in intelligibili eſſe debent. Sequitur prorſus, ut & aliquid corruptibile ibi ſit, ut hic eſt, quinetiam, ut in ſenſibili mũdo portiones materiæ ſuis indiuidualibus formis, non bene acquieſcunt, ſed ſunt in potẽtia ad aliam formam, cum talis forma non obtineat totam ſpeciei perfectionem, ſic in intelligibili, cum plura ſint eadem in ſpecie indiuidua, portiões illæ materiæ acquieſcere ſuis formis nõ poſſunt, utpote, quibus ſingulis tota ſpeciei perfectio non contineatur, ſed appetant ſubinde alteram formam, & proinde generabiles, & corruptibiles intelligentiæ ſint argumento aduerſarii philoſophi noui. Item materia, quam ipſe intelligentiis tribuit, aut plene pficitur ſua forma, atq; ita ſingula indiuidua in ſingulis ſpeciebus eſſe neceſſe eſt, aut non plene, atq; ita mutatio de forma in formam ſequatur neceſſe eſt. Nam niſi tota ſpeciei perfectione materia cõtineatur, ꝓſtare in eadẽ forma nõ poteſt.

De tribus erroribus aduerſarii, q̃ animas dícat indiuiduari per materiam, quam ĩtellectũ poſſibilem eſſe dicit, q̃ animas indiuiduarí per inclinationem ad corpora diuo Thoma authore, q̃ eandem eſſe dicat compoſitionem ex eſſe, & eſſentia, quæ eſt ex materia & forma. Quid eſſentia ſit ſecundum Thomam. Caput XXV.

Tertium eiuſdem capituli eſt. Animas ſeparatas a` corpore non confundi in unã, eandem'q; aĩam, propterea, qa materiã habeãt, quæ cauſa ſit, ut diſtinguantur, dici'q; a' diuo Thoma animas indiuiduari per inclinationem ad corpora, ut reſurrectio probet', implicari'q; ꝓtradictionẽ, cũ idem libro de eſſe, & eſſentia, ꝓbauerit aĩam cõponi ex eẽ & eſſentia. talẽ. n. cõpoſitionẽ nõ eſſe niſi ex materia & forma. Cõmittit in his aduerſarius errores tres. Primũ, animas indiuiduari p materiã, quã ĩtellectum poſſibilem eſſe dicit. Secũdũ, animas indiuiduari per inclinationẽ ad corpora authore diuo Thoma, ut reſurrectio probetur. Tertium, eãdem eſſe cõpoſitionẽ ex eſſe & eſſentia, quę ex materia & forma, apud eundem ſanctũ doctorem, quem & ſibi ipſi cõtradicere audet dicere. Ad primũ, cũ intellectus poſſibilis ſit pars animæ eſſentialis ſpecifica iudicio aduerſarii, omnes certe animę cõuenient in eo ipſo intellectu poſſibili, proinde, quæ non diſtinguãtur inter ſe per eum ipſum intellectum poſſibilem indiuidualiter, Idem enim principium eſſe diſtinctionis, & conuenientiæ non poteſt. Dixerit fortaſſis conuenire animas in intellectu poſſibili non indiuiduali, ſed q̃ hoc dicat, idem intellectum poſſibilem de ſua natura non eſſe indiuiduum confiteatur neceſſe eſt, atq; ita non intellectus poſſibilis fuerit materia, quæ indiuidualiter diſtinguatur, ſed aliud, quid igitur illud ſit, prorſus aut hæchacitus fuerit Scoti, aut aptitudo quædam ad corpus, ut diuo Thomæ ex Auicennæ ſententia placet. Sic enim uoluit Auicenna, ut animę indigerent corporis ad ſui indiuiduationem in fieri, & quantũ ad ſuum principiũ, quia niſi corpora eſſent diſtincta non animæ diſtinctæ producerentur, ſed nõ quantũ ad eſſe completum, & in facto eſſe, quia deſtructis corporibus remanent animę in ſuo eſſe indiuiduato diſtinctæ, quod in corpore acquiſiuerint.

acquiſiuerint. Ad ſecundum, nuſquã ideo dictum hoc eſt a` diuo Thoma, ut reſurrectio poſſe fieri naturaliter probaretur, ſed oĩbus locis, quibus agit ille ſanctus de reſurrectione, ita differit, ut dato, aĩam ſeparatam a` corpore manere, & aptitudinem ad ſuũ corpus habere, nõ tñ naturaliter poſſit corpori reuniri, ea ſcilicet ratione, quia forma ſe ipſa unire materiam nõ poteſt, ſed indiget agentis, q̃ id extrinſecus faciat. Nullũ autem agens naturale præſtat authoritate ad formam ſeparatam a` materia. Itaq; opus eſt agente ſupernaturali. Ad tertium, aperit aduerſarius latiſſimæ ſuum ingenium, cũ diuum Thomam cõpoſitionẽ intellexiſſe dicat materiæ cũ forma, dum eſſe, & eſſentiæ cõpoſitionem ſtatueret. Quis. n. excepto aduerſario, tã ignarus eſt, ne nullam compoſitionem ex forma & materia eẽ in ſubſtãtiis ſeparatis authore diuo Thoma intelligat, quando ille ſecundo contra gentiles apertiſſime probat, nullam in angelis compoſitionem eſſe ex materia & forma, & tamen cõpoſitionẽ eſſe ex eẽ, & eſſentia. Quod ſi manifeſte ille alterã de his compoſitionibus affirmat in angelis, alteram negat, mentitur aduerſarius, cum non differre, niſi termino differentias has enuntiat. Addo, q̃ ſecundum eundem ſanctum authorem eſſentia eſt completa natura in ſpecie, gradum habẽs determinatum ſibi inter entia ſpecificum. Materia uero prima, ſiue ſpiritalis, ſiue corporalis pura potentia eſt, & pars nõ totũ, neq; gradum ullum inter entia ſpeciei determinate ſibi uendicat. Eſſe autem exiſtẽtia ipſa eſt, quæ non eſt forma, quæ eſſe ſpecificum det, ſed actus, qui eſſe ſpecificũ præſupponat, quãobrẽ in rebus corporeis, duplex cõpoſitio eſt, altera ex materia & forma ad eſſe ſpeciei, altera ex natura ſpeciei, & eẽ exiſtentiæ ad eſſe utiq; indiuidui. At in rebus intellectualibus una tantũ compoſitio eſt, quoniam eẽntia ſimplex eſt ad eſſe duntaxat ſpecificum, non ſibi includẽs partes diſtinctas, & eẽ exiſtere cum natura ſpecifica angeli exiſtat. tale. n. eſſe participatio quædam primi eſt authore hoc quidẽ ſancto. Quapropter non hic p eſſentiam materiam, p eẽ formam intelligi uoluit, ut aduerſarius putat, q̃q̃ ſi æquiuoce loqui libet, materia dici poteſt eẽntia illa, ſed hoc nihil præſidii aduerſario eẽ põt. Non enim quid æquiuoce dixeris, ſed quid eſſentia ſit rerum diuinarum differimus. Itaq; ſeruandus eſt terminorum uſus cõmunis, & ſignificatio propria, ut idem ſanctus in quæſtione de creaturis ſpiritalibus cenſet.

Non eẽ culpandum Platonem, ut aduerſarius cenſet, q̃ animum conſtitui dicat ex elemẽtis, & linea recta in circulum flexa, ex eodem'q; circulo duos produci, quorum ex altero ſeptẽ productos circulos naturæ animæ tribui. Caput. XXVI.

Vltimum huius capitis eſt, male a` Platone cõſtitui animum ex elemẽtis, & linea recta in circulum flexa, ex eodẽ'q; circulo duos produci, quorum ex altero ſeptẽ productos circulos naturæ animæ tribui. Hæc & reliqua, quę ex mathematica diſciplina Plato p ſuo excellenti ingenio aptiſſime ad animã trãſfert, portẽta aduerſarius appellauit, homo ingenii plane` portẽtoſi, qui non uideat, q̃ aptius ratiões, & uerba mathematicæ diſciplinæ accõmodari rebus diuinis poſſint, q̃ materia, & reliquæ ſordes, quas ipſe eodẽ transfert. Cognatio enim longe maior rebus mathematicis cũ diuinis, q̃ cum naturalibus eſt, quãdo abſtractionis ratio cõmunis mathematicis, & diuinis eſt, quam præcipue diuinis attribuimus. Quod ſi animæ uirtutes, & actiones Plato ſimilitudine, ſiue exemplo quodam circulorum & linearum docere uoluit, quod portentum, quod'ue inconueniens hoc ſit, nõ uideo. Iã & Ariſtoteles ipſe exemplo uſus eſt linearum in tertio libro de anima, cum intelligendi rationem exponat, partim per modum lineę rectę, partim per modum lineæ flexæ exiſtere, & diuus Thomas Ariſtotelem dicit, non ſenſum Platonis, ſed uerba carpere, & diuus Dionyſius Areopagita, motum duplicem cõtemplationis animi ſtatuit, alterum circularẽ, alterum rectum, ſed de his ſatis libro ſuperiori reſpondimus.

Confutatio, ac ſolutio trium argumentorum aduerſarii, in quibus probare nititur, quaſi ex Ariſtotelis ſententia, animam eſſe immortalem, atq; æternam parte poſt, item eãdem cum corpore eſſe incipere, & tamen non incipere eſſe per generationem, ſed per creationem a` Deo ex nihilo.

Aduerſarium, ſenſum Ariſtotelis in libro de anima conuertendo peruertere. non enim intellectum innaſci in corpore ab Ariſtotele ſcribi, ſed contingere, aut ſuperuenire, quod in libro de generatione animalium dixit deforis ingredi.

Caput XXVII.

Decimumſextum caput aduerſarii eſt, in quo duo hæc eſſe ex Ariſtotelis ſententia di
d cit. Vnum, animam eſſe immortalem, atq; æternam parte poſt, quod ſuperioribus ſuis capitibus demonſtrare conatus eſt, Alterũ, Animã cum corpore eſſe incipere, & tamen nõ incipere eſſe per generatiõem, ſed per creationem a` Deo ex nihilo, cuius prolixam probatoriam delirationem collegimus ad tria illa argumẽta. Vnum, quod dicitur ab Ariſtotele primo de anima, intellectum innaſci ſubſtantiam quandam exiſtentem, & non corrumpi. Nam ſi in corpore naſcitur, inquit, incipere cum corpore certum eſt, & ſi nõ corrumpitur corpore corrupto, æternus eſt parte poſt, uerum nõ incipere per generationẽ, ſed per creationem oſtenditur ſecundo de generatione animaliũ. Cum enim intellectus ipſe ſine organo corporeo operetur, deforis ſit neceſſe eſt. Alterũ ex eodem libro habetur. Inquit, animam uegetatiuam, ſenſiuam, & intellectiuam eſſe in potẽtia, prius, q̃ in actu, ergo, ut uegetatiua & ſenſiua, ſic intellectiua quoq; incipit eſſe cum corpore, ſed quoniã fieri in corpore, nõ per principia corporis dicitur, non educi de potentia materiæ declaratur. Tertiũ, Si Deus, inquit, oĩa creauit ex nihilo, ut demonſtrauimus, animam quoq; eſſe creatam a` Deo neceſſe eſt, cum alio modo produci non poſſit, & Deus de facili poſſit omnia creare. Vere aduerſarius narrat animã cum corpore eſſe incipere, nec perempto corpore, ĩterire, & bene cãtat gallus, ſed nihil ad propoſitum. Fidei enim, & religionis noſtræ hæc ſunt peculiaria bona, ut animæ infundantur corporibus a` Deo creatore, & incipiant quidem cum ipſis corporibus, ſed nõ ex uirtute ſeminis genitalis, uerum a` Deo ipſo infundẽte. Ariſtotelis uero opinio longe ab his noſtris diſcedit. Nec enim principia doctrinæ eius philoſophi patiuntur creationem de nouo, &, ſi credendum commentatoribus eius eſt, aut Deus eſt, quem pro intellectu agente cunctis diſtribuens cõmendat, aut unus, idemq; intellectus omnibus pro phantaſmatum differentia aliis aliter appropriatus. Nam intellectũ quidem poſſibilem, tametſi aliter Cõmẽtator, Arabẽ dico, iungit cum agente, & ęque incorruptibilem ſtatuit, tamen alter græcus ille, corruptibilem eſſe aſſeuerat, neq; aliter hunc q̃ ſentiendi, uegetandiq; animam produci ſententia Ariſtotelis, deforis autẽ illum ſuperuenientem non eſſe intellectum poſſibilem, ſed agentẽ ſolum, qui Deus ſit immortalis lucem impartiens, idem oĩbus ad agendum pro captu cuiuſq; recipientis, quomodo & colores a` ſolis luce actuari, formariq; certum eſt, idq; conſtare, luce clarius ait ex tertio de anima, ubi excluſis omnibus, quæ leuius ante fuerint tacta, ſolum hunc intellectum agentem, immortalem, ſempiternumq; eſſe concluditur. Quid igitur garrulitas aduerſarii efficit, cum authoritas tanta commentatorum aduerſetur? ſed miſſos facio cõmentatores ipſos, Auerroem dico, & Alexãdrum, quid ex uerbis Ariſtotelis accipi de anima poteſt, & argumenta ipſa aduerſarii qua ratione fundentur uideamus, ne nos dicat authoritatem hoĩum indoctorum ſecutos ſe cõtempſiſſe, ait Ariſtotelem opinari animum eſſe æternum parte poſt, & tamẽ incipere eſſe cum corpore per creationem. At uero, quod æternum parte ante eſt, idem æternum etiã eſſe parte poſt, & quod parte poſt, idem & parte ante eſſe ęternũ author ipſe Ariſtoteles eſt in primo libro de cœlo & mũdo. Statuitur etiam ab eodem authore primum agens nihil agere immediate in his inferioribus rebus, hoc eſt ſine cauſis ſecundis propter eſſentialem ordinẽ, quo fit, ut anima quoq; ſiue creatur, ſiue generatur, non a` Deo immediate proueniat, ut aduerſarius putat, probat' item ab eodem philoſopho ſeptimo metaphyſicæ contra Platonem, nullum agẽs ſeparatum poſſe immediate mutare materiam primam, q̃q̃ mediante motu id facere poteſt. Itaq; impoſſibile eſt Deũ immediate animam creare, atq; infundere corpori iudicio eius quidẽ authoris, ſi aduerſarius dicat fieri poſſe, ut materia cauſa ſuæ diſpoſitionis aliquid extrinſecus influens ſibi recipiat, quod non ante recipere, atq; ita corpore ſuis inſtrumentis bene inſtituto, præparatoq; animam diuĩnitus influere. Reſpõdeo, nihil ita conſequi poſſe, quod in Platonem ibi ab Ariſtotele cõcludatur. Dixerit enim Plato ideam, licet forma ſit ſeparata, poſſe tamẽ immutare materiam propter diuerſam ſubiecti diſpoſitionem. Addo, q; ſi cauſa diſpoſitionis, quæ pręceſſerit immediate anima accedit, non infundi a` Deo dicenda eſt, ſed prouenire ab eo, qui ita materiam diſpoſuerit. ſequitur enim ſua quãq; diſpoſitionẽ forma, & actio, idemq; eſſe, quod diſponat, & formam præſtet naturæ ratio exigit. Quid uero Deus potius creator ſit adhibendus, q̃ ſecunda alia cauſa, quando ſubiecta ſufficiẽti diſpoſitione materiæ, agens generale, hoc eſt primũ mobile ſatis ſit ad animæ quoq; productiõem, neceſſitas uero nulla eſt, qua Deus animam creet, cum & qui unicum intellectum omnibus ex opinione Ariſtotelis ſtatuunt, non dum conuinci phyſicis rationibus potuerint. Cum itaq; opinio Ariſtotelis non ea fuerit, quam aduerſarius refert, ſequitur, reſponſio quoq; recte ad eius argumẽta, perq̃ facilis ſit. Quod enim primum adducit ex

adducit ex primo libro de anima, ſua interpretatione non id cõuertit, ſed peruertit, ut ſolet. nõ enim intellectum innaſci in corpore ab Ariſtotele ſcribitur, ſed cõtingere, aut ſuperuenire. uerba hæc Ariſtotelis ſunt. ὁ δὲ νοῦς ἔοικεν ἐγγίνεσθαι ἰδία τὶς οὐσία, καὶ οὐ φθείρεσθαι. Quod in ſecundo de generatione animalium θύραθεν εἰσιέναι, hoc eſt deforis ingredi, aut adire dicit. Quæ quidem Theophraſtus, Alexander, Themiſtius, Auerroes, ita accipiunt, ut cõmune qd ſit, ex quo quiſq; hoĩum ortus ilico ſibi intellectum excipiat, & ſuam quiſq; appropriatam, ſiue applicatã portionem, ita extinctus relinquat in cõmune, ut ortus excepit, non aliter, ac ſi Sole quis naſcẽs participare dicatur, moriens autem priuari, & lucem, quam exceperit, iam relinquere. Deforis enim & ſolis lux homini ſiue contingit, ſiue accedit, aut ſuperuenit, neq; oritur, aut perit, ſed incorruptibilis, & ingenerabilis eſt, cõmune tamen bonum quibuſcunq; hominibus id contingere quis neget? Nõ igitur particulariẽ animam eſſe, quæ deforis accedat, illi uolunt, ſed ex cõmuni exceptam applicationem, & ſiquis admittat uerbum aduerſarii iſtud innaſci, in quo uim ſummam eſſe arbitratur, non ſequitur, ut eſſe ſimpliciter cum corpore incipiat intellectus, ſed eſſe in aliquo indiuiduo, in quo ante non fuerit. Itaq; principium, & inceptio iſta non ſubſtantiæ intellectus, ſed effectus eſt, quo modo loquendi & Iſaias propheta utitur, cum dicit. Domi
» nus ſupra te Hieruſalem orietur. ortus enim hic non ad Dei ſubſtantiam, quæ æterna eſt, refer
» tur, ſed ad effectum ab ipſo Deo in Hieruſalem producendum. Quod autem a` ſecundo de generatione aduerſarius ſumit, quid ſignificet, ſatis conſtat ex iis, quę modo diximus. Diſtinguit enim intellectus a` ſenſiua & uegetatiua anima, eo, q; deforis adeat, ſiue ingrediat, hoc eſt excipiatur per unionem hominibus ſingulis ex cõmuni aut numine, ut Alexandro placet, aut mẽte, ut Auerroi, nouitio enim creari a` Deo animum, qui deforis accedat, nuſquam ſcriptum ab Ariſtotele eſt, unde, quod mundi æternitati, & ſpeciei humanæ conueniret, idemq; aptũ oĩno doctrinæ Ariſtotelis eſſet, Id cõmentatores primarii Alexander, & Auerroes ei philoſopho tribuere uoluerunt. Nouitio tamen excipi, & uniri, quod ſemper fuerit, nemo neget. Ad ſecundum, etſi anima intellectiua eſt in potentia, tamen alio modo, q̃ ſenſiua eſt. cũ enim ſenſiua ſit in potentia ad eſſe ſimpliciter, nam, ut eſſe deſinit parte poſt, ſic incipit parte ante ſimpliciter. Intellectiua certe ipſa non ſimpliciter eſſe in tali corpore recipit, ſed præſiſtens eſt in potẽtia, ut tali corpori uniatur, quo modo ne corrumpi quidem ſimpliciter poteſt, corrupto corpore, ſed ſecundum quid, cum non præterea eſſe in tali corpore habeat. Ad ultimũ, quod ſe demonſtraſſe dicit, non uerum dicit. non enim ſolum non demonſtrare, ſed ne probare quidem leuiter potuit ex Ariſtotelis opinione, Deum cuncta ex nihilo creare. Quod ſi Deus neq; ex nihilo quicq̃ facit, neq; immediate, animæ certe rationem, ſi Ariſtotelis iudicio loquimur, nõ ad creationẽ ex nihilo, quam a` noſtris accepimus ſanctis, referre debemus, ſed ad eorum ſententiã, qui unũ, eundemq; omnibus tribuunt intellectum.

Non eſſe reprehendendum Platonem, ut aduerſarius facit, q; uel animam dixerit corporibus præexiſtere, quod etiam Ariſtoteles uidetur ſentire, uel ſcire hominis eſſe reminiſci.
Quomodo ĩtelligendũ ſit illud Ariſtotelis, intellectũ eſſe ueluti tabulã raſam. Cap. XXVIII

i Tem reprehẽdit Platonem aduerſarius, q; aĩam præexiſtere corpibus, & ſcire hominis recordari, & reminiſci dixerit. probat enĩ, quod ab Ariſtotele dicitur, intellectum eſſe, perinde, ut tabula, in qua, nihil ſit ſcriptum, neq; cẽſet animam intellectiuã, quæ forma corporis eſt, præexiſtere poſſe ſine materia, ſed quid hæc in Platonẽ iuſtius, q̃ in Ariſtotelẽ dici poſſunt? Nã ſi deforis animus adeat, ut & Ariſtoteles ipſe fatet, præexiſtat neceſſe eſt ante q̃ corpori uniatur, uel, ſi hoc aduerſarius negat, detꝫ oppoſitũ nõ præexiſtere ante, quã uniatur, & quid cõſequitur, animaduertat, ſi poteſt. Venerit, deforis enĩ, qdꝫ nihil ſit, niſi id per ſe ſit, & præexiſtat, qdꝫ ueniat. Ratio quoq; reminiſcendi, aut recordãdi illa Platonis per generationem, nõ contẽnenda eſt, ut aduerſarius putat. Quis enim ĩmortalẽ, atq; æternam ſtatuens animam, & longe ante corpora præexiſtentem, negare poſſit eã ſcientiæ plenam eſſe, & rerum oĩum intelligibilium ſpecies in ſeſe habere? obliuiſci autem earum, cum corpori unitur, ob nimium materiæ fluxum, rurſumq; doctrina, & ſtudio, atq; exercitatione reminiſci, nec niſi prouecta iam ætate fluxu materiæ, uel ceſſante iam, uel potius refluente. aut igitur explodenda eſt illa poſitio, aut ea ſalua, prædicta ſequantur oportet, quemadmodum & philoſophus Arabs Auerroes poſſibilem intellectum, quem unicum omnibus, & immortalẽ tribuit, cenſet omnium ſpecierum ſemper pleniſſimum eſſe, ſemperq; adeptum eſſe, ſed quatenus cor-

pori coniunctus est per uaria phantasmata, uarie intelligere. Quinetiam aliquando quidem intelligere, aliquando uero minime, nec ipse sane Aristoteles ab huiusmodi opinione reminiscē tiæ longe abesse uidetur, quippe uerba illa ex septimo physicorum, ad hūc etiam sensum accōmodari possunt, ut scilicet omnibus sedatis passionibus, siue affectibus prauis, sublatisq; impedimentis, incipiat anima scire, & sapere. Scientię primæ acquisitio, inquit, nō est generatio. Scire enim, & sapere dicimus eo, q; quieuerit, & constiterit intellectus, ad quiescendum autē nulla est generatio, nulla enim mutatio est, ut dictum iam est. Quid uero inconsyderatius dici potest, q̄ quod aduersarius refert, ut anima intellectiua sine materia esse non possit, quam separabilem esse fatet, & perpetuā parte post? nam si postea superesse ꝑpetue sine materia potest, pari ratione uel ante præexistere potest sine materia, siue igit' prę̄existere aīam, eo modo Aristoteles uoluit, quo suus præceptor statuerat, animas ab ęterno creatas præcedere, singulas hominū generationes, siue unum, eundem'q; intellectum esse putauit unicum toti speciei humanæ, qui quoduis indiuiduum eiusdem speciei præcederet. Non adducenda in argumētum est ratio inde, q; anima sine materia stare nō potest, nam neq; si unus, idem'q; omnibus intellectus est, nō præexistit sine materia, neq; si per creationem præcedit, repugnet priuatio materiæ, quādo ad suum simpliciter esse, ut post, sic ante sine materia stare potest. Tabulę autem illa similitudo, nō ad simpliciter esse intellectus referenda est, sed ad corporariam operationē, ad quā intellectus perinde se habet, ac tabula, in qua nihil sit scriptū. nihil enim cognitionis phantasmatariæ possidet, sed in potentia est ad cognoscendum duntaxat per phātasmata ipsa, aut certe, q̄d ἀκροσμα πικέρον, & ex penitiori ratione disciplinæ peripateticæ est, ad scientiæ primæ acquisitionem per quietem, & constantiā intellectus, illa tabellę ratio referri debet, quā & ipsam recordatiōis, & reminiscentiæ nomine Plato significare uoluit. Nam respectu quidem speciei ipsius refertus semper scientia est intellectus, neq; aliter Aristoteles, q̄ Plato hac de re sentit, q̄d & Auerroes fatetur, cōmento quinto, super tertio libro de anima.

Falsum esse, quod aduersarius affirmat prouidentiam secundum Aristotelem, non modo usq; ad lunam, sed etiam ad ea, quæ inferiora sunt, se extendere etiam minima, atq; terrestria.

Prouidentia quid sit. Caput XXIX.

s Ed quid post hæc aduersarius differit, uideamus. Facit caput decimumseptimū, & decimumoctauum, quibus de fato, & Dei prouidētia agit. Dicit prouidētiā authore Aristotele, non se extendere solum usq; ad lunam, sed etiam ad ea, quæ inferiora sunt, & ad quæuis minima, & terrestria, q̄d probat ex. XII. metaphysicæ, q; ibi cœlū & naturā dependere a` Deo dicitur, atq; etiam ex secūdo de generatiōe, quod ibi Deū fecisse continuam generationē dicitur. Adde, inquit, q; animi a` Deo producuntur immediate ex nihilo, & corporibus infunduntur. quod quia deus tantum facere potest, utpote actus purus & nec creatura illa, quia finita est, eundem etiā prouidere singulis, opinari, & mūdū eiusdē ꝓuidentia regi, necesse est, sed Aristotelem non ea esse opinione, ut prouidētia Dei rebus generabilibus, & corruptibilibus consulat. s. opera immediata, cōstat authorum græcorū sententia, qui eam non ulterius, q̄ ad lunam descendere ex Aristotelis iudicio asseuerant, tum aliorū, tum Plutarchi uiri sapientissimi, qui in libris de opinionibus philosophorum, Aristoteles, inqt, mundum non totum usquequaq; aīatum, aut rationalem, aut intellectualem, aut prouidentia gubernandum statuit, sed cœlestia quidem his prædita. orbes. n. qui contineant, animatos, aīmantes'q; esse, At inferiora, & terrena, nihil eiusmodi obtinere, nec ordine principaliter, sed p accidens participare. Auerroes etiā cōmento. LI. libri. XII. metaphysicę, Deū nihil ex iis, quæ hic fiunt, intelligere, utpote nihil extra seipsum intelligentē ex Aristotelis sententia scribit, q; si non hæc intelligit, quæ a` luna inferiora sunt, sequitur necessario, ut his nō prouideat. prouidentia. n. actio siue officium intellectus est dirigens rem, cui consulitur ad finem cōmodum, q̄d nisi cum cognitione rei ipsius effici minime potest, ut idem etiā cōmentator Auerroes super eodem Aristotelis libro. Species tantum cognosci, easdē'q; solum procurari a` Deo propter materię priuationem fatetur, quinetiam diuus Thomas super primo sententiarum, distinctiōe trigesimanona. Alii, inquit, nullam prouidentiā esse statuerūt, ut Democritus, alii eatenus prouidentiam esse uoluerunt, quatenus se extendere ad species, neq; ad indiuidua descēderet, uidelicet eā de causa, quia, quod suum egreditur cursum, id legibus non subiicitur prouidentiæ. Itaq; ea, quæ sæpe a` cursu ordinato deficiunt, non prouidentia gubernātur, qualis particularis generabilium, &

rabilium, & corruptibilium rerum conditio est, quæ quidem opinio tribuitur Aristoteli, q̄q̄ ex eius uerbis manifeste id accipi non potest. Cōmentator tamē Auerroes negat expresse fas esse bonitatem diuinam solicitari rebus particularibus, nisi quoad in naturæ cōmunis ratione conueniunt, sic diuus Thomas, & cōmentator Auerroes, qui summus Aristotelicæ scholæ consectator habitus est, unde latissime iam patet prouidentiam Dei, non ad hæc inferiora descendere, sententia Aristotelis. Quid uero tam prolixæ ab eo ipso philosopho oſtēditur. i. periherme nias, uerum non esse determinatum in futuris contingentibus rebus, si cognitio dei seipsam ad hæc usq; inferiora porrigat. sic. n. cognitione ipsa, & præsciētia dei determinetur, altera pars cō tradictionis, nec consultare, aut agere quicquam oporteat, ut uel ita eueniat, uel ne ita eueniat, probatur etiā ab eodem philosopho. VI. metaphysicæ esse aliquod ens per accidēs, q̄d nō sem per, aut magna ex parte fiat, sed raro, ac eiusmodi entis non esse sciētiam, neq; causam ullā per se, sed casualem, siue fortuitam, quæ ad nullam aliam causam reducatur. At si prouidentia Dei ad hęc usq; perueniat causa illa fortuita, & casualis, reduci profecto ad causam per se, hoc est ꝓuidentiam ipsam potuerit, atq; ita omnia fient ex necessitate, nullum'q; ens per accidens fuerit, q̄d Aristotelis sententiæ aduersat'. Non ergo ita putandū, ut Aristoteles senserit, puideri a` Deo rebus his contingentibus & particularibus, in qbus nihil certi est, fatum autem non referri ad Aristotelem authorem, non mētiri aduersarium dixerim, si id esse fatum intelligit, quod motui cœlesti, & causæ per se tribuatur. hinc. n. & qui prouidentiam statuunt, negāt ullā rem casu, & fortuito posse fieri. Quapropter diuus Thomas in exponēdo eo prædicto loco, Idcirco, inquit, ex fide catholica dicimus nihil temere, aut fortuito, sed cuncta prouidentiæ subdita esse diuine. Aristotelem etiam eodem in loco, benigne interpretatur, afferens illum de rebus his contingētibus ordine ad causas particulares dixisse, non ordine ad causam uniuersalem, quæ diuina prouidentia est, quæ rerum effectus partim necessario, partim cōtingenter prouenire statuerit, q̄q̄ ipsi effectus suis assimulentur causis proximis non remotis, quas pro sua imbecilli natura attingere nequeant. Sed hæc, ut modo dixi, benignius referuntur. nam argumenta adhuc Aristotelis manent insoluta, quoniam si causa contingens reducatur ad causam per se, prouenerit necessario effectus, atq; ita nihil per accidens fit, Ita enim secūda causa mouet, ut a` prima mouet', & prima plus influit in effectum quā secunda, ut ex authore de causis constat. Nec uero cōcedi ex doctrina Aristotelis potest aliquid immediate contingenter a` Deo ipso ordinari. Ad argumenta quoq; aduersarii facilis responsio est, quod enim sæpenumero repetit cœlum, & naturā dependere ex deo, non id prouidentiæ ratione significat, ut, quæ contingenter proueniunt, & generabilia, corruptibilia, fortuita sunt, reducantur, qua talia sunt, ad causam primam. Sed causationem primā rei cuiusq;, & cōseruationem refert. cuncta enim ex prima causa trahūt sibi eē, & quod sunt in eodē semper inde seruantur. Quod si contingentis siue ratio, siue portio in natura continetur, prorsus, ut natura ipsa ex deo dependens, & est, & seruantur, sic & ipsa contingētiæ ratio, inde est, quod est, & seruatur. Non ergo ꝓtingens, & corruptibile, ut tale referēdū ad causam necessariam est, sed aut ad fortuitam, quæ nō reducatur per se ad superiorem, aut ad prauam materiæ conditionem, quæ causæ contingentiæ, temeritatis'q; est. Vel, ut Auerroi placet ex Aristotelis sententia, dependent a` Deo, omnia quantum ad species, non quantum ad indiuidua. Ad secundū etiam argumentum eadē ratione respōdemus, nā & si deus propterea prouidet, quod continuam fecerit generationem, non tamen ideo constat, prouidentiam longius se porrigere, quam ad esse rei specificum, & necessariū. Ideo enim facta est generatio continua, ut species seruarentur. Deus nanq; speciem conseruandam spectat, quæ stabilis, & perpetua est. non indiuiduum, quod mutatur, & perit, utpote, quod non ratiōe sui esse indiuidualis, sed specifici participet ordine. Quod autem de creatione animæ aduersarius dicit, satis iam responsionem suo loco recepi:, & quæ subnectit, labuntur de facili cum eo fundentur. quod iam confutatum est. Plura de prouidentia, fato, & libero arbitrio superiori libro exposui quare paucis hunc locum prætereo, & cum non plura ex Aristotelis, ac cæterorum philosophorū opinione, hic tum ne nostrarum quidem literarum sacrarum placita repeto, quæ longe a` sentētia dissentiunt Aristotelis. Cuncta enim legi diuinæ prouidentiæ subiecta esse uera religio probat. Sapientia, inquit, attigit a` fine ad finem, & res hominum disponit suauiter.

Mentiri aduersarium de Platone, q; nullam esse prouidentiam putauerit, sed omnia fieri necessitate stellarum.

Non ideo res necessario fieri, quia a` Deo præscitæ fuerint. Caput. XXX.

a Diicit aduersarius falso` nullam a` Platone statui diuinitus prouidẽtiam, & omnia fieri ex necessitate, quæ a` stellis dependet, sed nos, quoniam quid de prouidentia Plato senserit, satis libro superiori exposuimus, non hic plus respõdemus, q̃ ut qd simpliciter, quid ex suppositione sit necessarium, quę conditionalis necessitas, quę absoluta sit, Aduersarium ignorare, dictum uelim. Nam si Plato præsciri cuncta a` Deo putauerit, non ideo necessario fieri omnia sequitur. Non enim ipsa præscientia Dei affert rerum cõtingentium futurarum necessitatem, nisi respectu causæ primæ, quæ necessitas consequentiæ est, non consequentis, & conditionalis, non absoluta, ut & nostris sanctis authoribus placet. Qua re eadem pro Platone responsio reddi potest, quæ pro nostris theologis in eos, qui cõtingentię rationem, & liberum arbitrium tolli ex Dei prouidentia arbitrantur.

Impie dici ab aduersario, res non ideo esse futuras, quia Deus præuidit, sed ideo Deum præuidere, quia futuræ sint. Caput XXXI.

p Ostremum uelut apicem suæ impietatis apposuit aduersarius contra oĩum sanctorum sententiam, res non ideo esse futuras, quia Deus præuidit, sed ideo Deũ præ»uidere, quia res sunt futuræ. Diuus uero Augustinus in decimoquinto de trinitate
» Diuersas, inquit, creaturas, & spirituales, & corporales, non quia sunt, ideo nouit
» Deus, sed ideo sunt, quia nouit. Reliqui etiam sancti hoc idem docuerũt, & author quoq; sen
» tẽtiarum in primo, Dicimus, inquit, res futuras nullatenus esse causam præscientiæ, uel sciẽtiæ
» Dei. Nec ideo præsciri, uel sciri, quia futuræ sunt, quinetiam res ita exigit, ne tẽporale sit causa
» æterni, & scientia Dei causetur. Cum enim prouidentia, & præsciẽtia Dei æterna sit, futura au»tem sint temporalia, sequitur porro` ut temporale sit causa æterni, & scientia Dei nõ aliter, quã
» nostra a` rebus ipsis causetur, & per multa alia deduci possent absurda. Res igitur, ideo futura
» est, quia Deus præuidit, non ecõtrario. Sed iam satis me respõdisse arbitror, uel ad eas inepti»as, quibus ipse aduersarius plurimum confidens, certamen aggressus est, in quo si recte iudica»bit, profecto` non minus prostratum se esse dolebit, q̃ lætatus pro sua imperitia est, cum hæc ar»ma ne dicam festucas fragiles in Platonem sumere uoluit. Nam & ea, quę Aristoteli tribuit nõ iure ad illum referri posse, & quæ Platoni obiicit, aut eadem, quæ uel Aristoteles senserit esse, aut falso`, peruerse, & imperite adduci explicatum iam est.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI IN CALVMNIATOREM PLATONIS LIBER QVARTVS.

Platonem ab omni uoluptate mundum, intemeratum'q; fuisse.
Platonis uitam fuisse continẽtissimam.
Platonem copiosius omnibus, & melius de uirtute disputare.
Poetas & legumlatores a` Platone reprehendi, q; aditum patefecerint uoluptati.
Libros turpes a` pueris minime legendos.
Platonem tertio de repub. ad continentiam iuuenes excitare.
In quibus Plato Homerum arguat, ubi eum commendet.
Quales esse debeant ciuitatis custodes.
Quæ fingenda sint in pueritia, quæ non.
Cognoscere uitia oportet, non æmulari.
Quare Marti sit adiuncta in fabulis Venus, & plus licẽtiæ militibus, q̃ cæteris hominibus dari.
Qualem Plato principem uelit constitui.
Triplicem esse uoluptatem secũdum Platonem, & uoluptatem eruditionis esse amœnissimã.
Platonem naturalem cõiunctionem admittere, turpem detestari, & eam duntaxat maris, & fœminæ coniunctionem probare, quæ procreandæ sobolis gratia fiat.
Quomodo uenereis utendum sit.
Singulis hominibus duos comites amentes esse.
Spei nomen communem esse ad timorem, & fiduciam.
De duplici genere uitæ, & iustos quidẽ esse felicissimos uoluptati uero deditos, eẽ miserrimos.
Quibus officiis animus colitur, quibus uitiis corrumpitur.

Plus esse

Plus esse uoluptatis in temperantia, plus doloris in luxuria.
Homines uoluptatum uictores esse felices, molles esse miseros.
Non a` maribus solum, uerũ etiam ab innuptis fœminis abstinendum.
Concubitores masculorum, & innuptarum, capite damnandos.
Adulterum impune a` uiro posse occidi.
Quales esse debeant obstetrices.
Hominem luxuriæ deditum pecudi similem esse.
Expetendam esse temperantiam, siquis optet felicitatem.
Omnes Platonis libros ad uirtutem hortari, a` uitiis retrahere.
De ortu, & incunabulis Platonis.
Socratis somnium de Platone.
Cur Plato in academiam locum insalubrem, ac pestilentem se receperit.
Quomodo sit intelligendum, mortem a` philosopho expetendam esse.
De duplici mortis genere.
Augustini de Platone præclarum testimonium.
Platonem cœlibem, ac castum semper uixisse,
Platonem naturæ sacrificasse, quasi piaculum commisisset, q; liberos non procreauerat.
De modestia, & grauitate Platonis etiam ab incunabulis.
Raro subridere, ridere nũquam uisum esse Platonem.
Sine mercede Platonem docuisse.
Qua`m iræ pepercerit Plato.
De somno, & uigiliis Platonis.
Nocte surgendum ad res agendas.
Immodicum somnum & corpori, & animo obesse. Caput Primum.

s VPEREST, ut de cõtumeliis, iurgiis, ac maledictis, quibus Platonem aduersarius infectatur, agamus. Neq; enim hoc loco deserendus est uir singulari, ac pene` diuina uirtute præditus, nec permittendum, ut præter ius, fas'q; ab homine iniquissimo laceretur. Quanq̃ húc locum, ex quo alioqn laudes Platonis facile dilucescerent, difficilem tractatu facit temeritas maledici hominis. quis enim dũtaxat uir modestus, & grauis possit sine pudore ea scelera nominare, quæ aduersarius tam fœde, ac turpiter de moribus Platonis fingens adducit? Auget uero difficultatem loquacitas hoĩs prope' immensa, quæ uix comprehendi nisi oratione longissima potest, uerũ tamen conabor ita agere, ut nec defensio necessaria prætermissa esse uideatur, & quę ab aduersario sparsim, ac tumultuarie dicta sunt, quanto honestius, & breuius potero, attingam, Quod si forte contigerit ob nimiam aduersarii loquacitatem trahi me aliquando longius, q̃ uellem, erit certe iusti, & humani uiri officiũ mihi ignoscere, & dare hoc Platoni, ne molestum sit pro tãto uiro aduersus summam iniuriam nobis aures p̃bere, Quippe res honestas, non modo explicandas latius, sed etiã sæpenumero repetendas Platonis, quem defendimus, sentẽtia est. Quæ autem res esse, aut dici honestior potest, q̃ defensio ueritatis? hanc nos pro Platone facile, libenter'q; suscepimus, ne in hominem tam magnifice de hominũ genere beneméritum, pax grati esse uideremur. At quoniam aduersarius uoluptatem in primis Platoni obiicit, & eam maxime uoluptatis partẽ, quæ in rebus uenereis consistit, studet'q; iu primis Platonem ostẽdere incõtinentem, & obscœnis deditum uoluptatibus fuisse, nos quoq; hũc locum primum aggrediamur, & in quo libẽtius ille uersatur, ei primum occurramus. Postquã igitur ita aduersario placet, ut ex iis, quæ de moribus a` Platone, atq; Aristotele scripta sunt, utrius uita honestior fuerit, iudicet', Platonis'q; uitia explicaturum se ex illius operibus ostẽdit, & ita, quãtum in se est, molitur, Primum libri ipsi Platonis a` nobis in medium proferendi sunt, ex iis'q;, quid ille de uirtute, moribus, honestate, præcipiat, moneat, consulat, perspiciendum. Mox uero ab iis, qui ante nos fuerũt, doctissimis uiris testimonium petendum est, tum ad ratiões aduersarii plane` falsas, ac temeritatis, & impudentiæ plenas ueniendum, ut uidere omnes manifestissime possint, hunc, quæ scribit, partim fingere, partim animi malignitate peruertere. Platonis itaq; uitam continentissimam fuisse, abhorruisse'q; eum semper ab omnibus corporis uoluptatibus, licet in oĩbus eius sermonib⁹ animad uertere. ubiq; enim uirtutem mirifice laudat, Contra uero, uitia reprehendit, & ipsam in primis,

de qua agimus, uoluptatem ita infectatur, ut non tam philosophi, quàm seueriſſimi cuiuſdam censoris officio fungi uideatur. Multi profecto quid uirtus esset, & quæ sint eius officia, scripse re, sed nemo tanto studio, tanta facundia, tanta erga genus humanum beneuolẽtia, & charitate ita inuitat, hortatur, consulit, excitat ad uirtutem, ut Plato facit. Quod non uerbis quidem nos fingimus, ut aduersarius scelera, sed facile discerni potest, q̃ hęc ĩ eius libris uarie, apte, grauiter, accommodate, tractẽtur, q̃ uetustos poetas, seu legum authores reprehendat, qui inhonestis uo luptatibus locum aliquem reliquerint, quando uel summum hominis bonum uoluptate defi nierint, uel illustrium uirorum, aut etiam deorum, uoluptates narrauerint, uel quouis alio mo do ea uisi sint probare, quę ad turpem uoluptatem referri possunt. Hinc cum ratiõe, qualis esse debeat reipublicæ status firmaret, poetas censuit urbe depellendos esse, nec iuuentuti permittẽ dum, ut eorum libros lectitarent, ne teneræ adhuc mẽtes deorum, siue heroum authoritate per motæ, his moribus corrumperentur, quos abolere postea ualidior ætas non posset. Nam si uel stuprum, uel aliquod huiusmodi scelus a` diis patratum serio adolescentes audierint, parum ab stinere poterunt, cum homines sint, ne simile aliquid committant, quãdo id referre possint ad tam excellentes authores. Hæc cum pluribus aliis in locis, tum tertio de republica libro a` Plato ne scribuntur, ubi cum permulta de officiis, quasi diuinitus differuisset, & quamadmodum mu sica eruditi iuuenes clari possent euadere, tũ de modestia, temperãtia, cõtinentia seorsum præ cipit, & hortatur, modestiam itaq;, & temperantiam in primis magnopere excolendam censet, ut iuuenes senioribus, & principibus ciuitatis obtemperẽt, uoluptatibus resistãt, libidiné, ideſt cibi, ac potus, rerum'q; uenerearum usum deuitent. Probat ad modestiæ officium illa Homeri.

» Mi iuuenis taceas, & nostra amplectere dicta, & reliq̃ similia. Reprobat illa, Ebrie, cui catuli
» sunt lumina, corda'q; cerui. Illa quoq; tanq̃ contra officium continentiæ dicta reprehẽdit. Nul
» la, crede mihi, res mensa suauior illa est, Quæ cererem, bacchum'q; simul, carnes'q; ministret.
» Item illud, Quam parit atra fames, dirum est heu morte perire. Improbanda etiam illa eiusdẽ poetæ censet, in quibus Iouem usqueadeo libidine incensum narrat, ut omnium rerum, quas optimo consilio agendas statuerat, oblitus, cum primum Iunonem uidit, ita arserit, ut ne tan tisper quidem potuerit differre, quo ad Domiciliũ ingrederent, sed humi, ubi forte erant, uxo rem amplexus, desyderium explere uoluerit, fassus nunq̃ se amore ardentius concitatum, etiam eo tempore, quo primum mutuo amplexu clàm nequid parentes sentirent, coniuncti fuerant. Martis etiam & Veneris fœdos amores, & uincula a` Vulcano ĩstructa apud eundem poetam reprehendit. Ea autem, quę animi magnitudinem, constantiam, & patientiam declarant uehe mentissime laudat, quale illud est eiusdem poetæ.

» Intendens animum percusso pectore fatur.
» Fortiter ista feras, iamiam grauiora tulisti.

Tum latius imitari suadet, quæ ad uirtutẽ perducunt, uitare autẽ, quæ parere uitiũ possunt, aut detrimentũ iis, qui audiũt, afferre. Quo in loco maiorẽ in modum poetarũ carmen detestatur, qui de diis turpiter, atq; inhoneste locuti sunt, & suaues potius, atq; iucundi, q̃ honesti, & utiles esse uoluerunt. A` custodibus deinde suæ ciuitatis, nihil aliud curandum censet, præter ea, quæ ad conseruandam reipublicæ libertatem pertineãt, hoc unum officium, hanc solam prouinciã illis demandat, & exẽplar, quod aut imitentur, aut fingãt, proponit. At siquid præterea fingen dum est, inquit, fingi continuo a` pueritia oportet, quæ officio conueniant, uidelicet animi ma gnitudinẽ, constantiam, fortitudinẽ, fidem, temperantiam, modestiam, ꝓtinentiam, religionẽ, & reliqua, quæ mores ĩgenuos, ac liberales instituãt. Res autẽ illiberales, & inhonestę, & tur pes neq; agẽdæ, neq; fingendę sunt, ne fictione huiusmodi eorum, quæ fingunt, habitũ ꝓcipiãt.

» An nescis, inquit, eam uim simulationis esse, ut si a` pueritia lõgius perseueret, mores, naturãq;
» constituere & animi, & uocis, & corporis possit? Hominibus igitur, quibus consulimus, & mo
» res ingenuos cõparari probamus, minime concedimus simulare, uel mulierem, uel iuniorem,
» uel seniorem, uel litigantem, & maledicentem, uel se iactantẽ, & cum diis immortalibus cõten
» dentem, uel suas calamitates deplorantem, ac multo minus ægrotantem, aut amãtem, aut par
» turientẽ, nec uero improbos uiros, & cõtraria his rebus, quas superius laudauimus, agẽtes, ma
» ledicos, petulantes, contumelioſos, reliquos'q;, qui rem turpem uel agunt, uel loquũtur. Deniq;
» nullum facinus, quod ab hoĩe improbo, uel contra se, uel contra alios inferatur, simulandũ est.
» quin etiam mentecaptos effingere, uel in agendo, uel in loquendo, nequaquã tutum opinor.
» Cognoscendi sunt enim & mentecapti, & moribus deprauati, non modo uiri, sed etiam mulie
» res, effingendi uero non sunt. Hęc & alia pleraq; Plato de ingenuis moribus scribit. Sed plura

afferre in

afferre in præsentia longum esset. Satis sit hæc breuiter tetigisse, quasi indicium quoddam, un de cætera & peti, & sumi facile possint. An igitur Plato uoluptati se, uitiis'q; permittit? an scele ra probat? an meretur hæc a` tali homine de se dici? qui non modo cęteros ciues, qui honestius, q̃ milites solent uiuere, sed ipsos etiam custodes, qui milites sunt, ita erudiendos censet, ut cum a` cæteris malis, tum a` uoluptate in primis abstineãt, nec solum amore inflammari se minime sinant, sed etiam amãtes non simulent, qui cognoscere quidẽ uitiosos ꝓmittit, sed agere quicq̃ more uitiosorum, ne per simulationẽ quidem & iocum, aut ludum concedendũ existimat. Atq;

» in militibus plus licentiæ esse Aristoteles quoq; secũdo Politicoꝝ libro fatetur, maior pars, in
» quit, nationum militariũ, strenuarum'q; libidini mulierũ dedita est, exceptis Gallis, & siqui alii aperte mulieribus mares antepoſuerunt. Et certe, qui primus fabulam finxit, nõ sine causa Mar tem cum Venere uidetur cõiunxisse. Vniuersum enim id hominum genus puerorũ, aut mulie rum auidissimum est. At Plato eos quoq; seruare temperantiã iubet, sed facit hoc testimonium Aristotelis, quod modo adduxi, ut mecum cogitem, quid aduersarius ageret in Platonẽ, quo modo eum urgeret, insectaret, clamaret, & tam nefarium scelus notari ab omnibus flagitaret, siquid tale ab eo dictum fuisset, q̃le militibus Aristoteles sine aliqua detestatiõe permittit, qua si parum ad rei uenereæ libidinem intersit, mulierem'ne aliquis, an marem expetat. Veꝝ Pla to non in quibus uitiis uersentur milites, narrat, nec fabulæ authoritate sceleris usum compro bat, sed authores huiusmodi fabularũ detestatur, atq; e` Rep. eiicit, milites autẽ non minus, quã cæteros honestissimos ciues, & principes Reip. non modo a` tam nefando scelere, sed a` q̃uis ue nerea uoluptate iubet abstinere, & quo pacto ita uiuere possint, docet, peruicaces digno suppli cio authoritate legũ constringit. Nec poetis modo nequid flagitiosum narrẽt, interdicit, sed et fabris, ut sunt fictores, pictores, excusores, & cæteri id genus, nequid tale repręsentẽt. Sic enim

» eodem de Rep. libro scribit. Num igitur poetas solũ monere debemus, & cogere, ut bonorum
» morum exempla carminibus suis præbeant, alioquin apud nos carmen non componant, an cę
» teris quoq; opificibus uetandum est, nequid peruerse, libidinose, lasciue, illiberaliter, turpiter,
» uel in imaginibus, statuis'q; animalium, uel in ædificiis, aut in quouis alio opere faciant, ne no
» stri custodes dũ in exemplis uersant' uitiosis, q̃si per herbas noxias uagãtes, paulatim ad id ani
» mũ adhibeant, & q̃si ex tanta copia metentes quotidie aliqd, malũ usq; ad summũ imprudẽtes
» augeãt. Post hæc ita de uoluptate rõcinat'. Cum ꝓpter ĩmodicã uoluptatẽ hoĩem de statu suæ mẽtis labi cõtigerit, nullũ cum prudẽtia, modestia, tẽperantia, cõmerciũ habet uoluptas, sed co mes est luxuriæ, dementiæ, & temeritatis. Voluptate aũt uenerea nulla est uehemẽtior. Quocir ca repudiandã esse oĩno huiusmodi uoluptatẽ arbitrat', ut pestẽ quãdam animi, rõnis'q; pniciẽ. Quin etiã talem principẽ, atq; custodẽ perficiẽdũ cẽset, qui in reb⁹ formidabilibus, & uario uo luptatũ genere cõstitutus, & q̃si aurũ in igne probatus, tñ constans euaserit integer, honestus, & sui ipsius custos egregius, qui autẽ talis non fuerit, eum oĩno dimittẽdũ. In nono etiã eiusdẽ libri uolumine, libidines rei uenereæ, & cruoris, & gulæ iniquas esse, inquit, immanes feras. Tum etiam triplicem eẽ uoluptatẽ, ꝓ triplici animi parte, ut singulæ uoluptates, singulis animi partib⁹ cõueniãt, ex his unã eẽ suauissimã, q̃ in prudẽtia, & rõne sita est. Cũ enĩ triplex sit, inqt,

» genus uoluptatis, suauissimum id est, quod parti animi, qua discimus, & erudimur, tribuẽdum
» est, & homo, in quo ea pars pręcipue dominatur, suauissime uiuit. Cæterorum autem uolupta
» tes, nõ ueræ, neq; synceræ sunt, sed quasi umbratiles. homines enim prudẽtię, & uirtutis exper
» tes, epulis, & aliis huiusmodi delitiis obruti humi detinentur, et si aliquando paululum emerse
» rint, non amplius, q̃ interpositam partẽ attingunt, sic'q; tota uita aberrant, nec parte inferiore
» unquã supata, superiorẽ illam, & uere excelsam, aut attingere, aut suspicere possunt, nec rei ue
» ræ cognitione se satiant, aut integram, firmam, synceram'q; uoluptatem degustãt, sed more pe
» cudum proni humum semper spectant, & terrestres mensas secuti, se cibis ingurgitant, & reb⁹
» uenereis inuoluuntur, quarum rerum cupiditate alterutrum calcitrant, & cornibus, aut unguĩ
» bus ferreis se inuicem percutientes interimunt, utpote, qui gustum rei ueræ nullũ habent, cibo
» partem sui animi integram exaturantes. Postremo, qui recte sibi cõsulit, inquit, primũ discipli
» nas colere debet, quibus animus totus meliori natura informatus, habitum recipit meliorem,
» & prudentiam, iustitiam, temperãtiam'q; acquirit, tum corporis habitudinẽ, & uitæ cultũ cura
» re, non quemadmodũ uoluptati ferinæ deditus uitam degat, aut quẽadmodum uel uiribus su
» peret, uel secunda ualetudine, ac pulchritudine præstet, si hæc bona modestiæ, ac tẽperantię ra
» tionẽ adimant, sed ita, ut uitæ, & corporis cultus oĩs accõmodari ad animi rationem aptissime
» uideatur. Hæc cum ita a` Platone scribãtur, iudicare cuicũq; liberum sit, an uoluptatis reus agĩ

debeat, qui ita de uoluptate loquitur, qui uitã uoluptati deditam brutoꝝ, & pecudum eſſe arbi
tratur, qui nõ modo, nequis aliquid fœde, aut turpiter agat, uerũ etiam ne loquatur quidẽ, aut
fingat rem turpem, uetat, & prohibet. Quid autem in libris quoq; de legibus, de eadẽ re docue
» rit, quæſo animaduertite. Non modo enim illic hortatur, & monet, uerũ etiam iubet, & forma
» legum præſcripta, unũquẽq; ad uirtutis officia impellit, & cogit, honorẽ ſtatuit probis, ſuppli-
» cia improbis, ut alteri uirtutẽ ardentius colant, alteri uel inuiti ſeruent honeſtatem. Primo itaq;
libro de legibus, cũ de rebus uenereis loqueretur, coniunctionẽ maris, & fœminæ legitimam,
» naturalem q; eſſe dixit, utpote a` natura ad liberorũ procreationẽ conceſſam. At maris cũ mare,
» aut fœminæ cum fœmina, contra naturã eſſe dixit, ſummũq; & nefandũ luxuriæ ſcelus. quo lo
co plane` oſtenditur, nõ modo rem turpẽ, atq; illicitam prohiberi, ſed etiã legitimã maris, & fœ
minæ coniunctionẽ, non alia, quã procreandæ ſobolis cauſa cõcedi, quod apertius etiã octauo
» eiuſdem libri uolumine exponitur. Vbi p̃cipit debere quẽq; ab omni fœminea tellure abſtine-
» re, in qua oriri nolit, quod ſeminatũ ſit, itaq; Plato in rebus etiam uenereis, nequaq̃ a` legib⁹, &
inſtitutis noſtræ religionis diſſentit. Quod ſi maris etiã cum fœmina cõiunctionem non aliter
concedit, quã procreandorum liberorum gratia, quo modo dirum illum, atq; nefarium coitum
aduerſus naturã, ſuũ etiam ſexum profanantem, quem ipſe quoq; ꝓtra naturam eſſe fatetur, &
ſcelus ferum, ac ſummę miſeriæ cauſam noſat, uel permiſiſſet aliis, uel ipſe cõmiſiſſet? Ad hęc
» duo iſti, inquit, uoluptatum, dolorũ q; fontes, ut a` natura profluant permiſſum eſt, ex qbus, q
» quẽadmodũ, & quando, & quãtum oportet haurit, ſiue ciuitas uniuerſa, ſiue priuatus ciuis, ſeu
» quodlibet animans id fuerit, felicitatis ſuæ modum cõſequatur, neceſſe eſt. At qui imperite, in
» opportune q; haurit in ſumma miſeria, atq; infelicitate uiuat oportet. Itẽ unuſquiſq; noſtrũ, q̃q̃
» unus eſt, duos tamen intra ſe comites habet, quorum conſilio utitur, utrũq; amentem, & alterũ
» alteri contrarium, nomẽ huic uoluptas, illi dolor eſt. Singulos præeunt futurorum opiniones,
» quarũ nomen cõmune ſpes eſt. Proprium eius, quæ doloꝛẽ præcedit, timor, eius, quæ uolupta-
» tem, fiducia. Hæc oĩa præcedit ratio, diiudicans quid melius, aut deterius ſit rationis, deinceps
» cõſilium aureum, fortunatũ q; eſſe ait, ac hoĩes priuatim, & publice huic obtẽperantes, uirtute
» præſtare, uitam q; feliciſſime agere. Quin etiã ſecundo eius operis libro, duplex eſſe uitę genus
» ſcribit, alteꝝ iucũdiſſimũ, iuſtiſſimum alteꝝ, & q uitã uiuũt iuſtiſſimã, eos feliciſſimos eſſe, con
» tra qui iucũdiſſimam ſine uirtute, eos eſſe miſerrimos. Itẽ qui uirtute p̃ditus uitã uiuit, ſua mo-
» deſtia, tẽperantia, iuſtitia felix, beatus q; eſt, ſiue magno, & p̃ualido corpore ſit, ſiue paruo, atq;
» ĩbecilli, & ſiue diues ſit, ſiue pauper. Si uero opib⁹, plus etiã, q̃ Cinyras ille, aut Midas excellit,
» iniuſte aũt uiuit, ꝓfecto` ĩfelix eſt, oẽm q; uitam acerbiſſimam ducit. Quinto etiã libro, dum qb⁹
officiis colat animus, quibus uitiis negligat, exponit, uoluptatis uſum neglectũ, ac dedecus aĩo
parẽre his uerbis declarat. Quin etiã quoties uoluptatibus, p̃ter legis, & laudis rõnem ĩdulget,
minime animum colit, immo ſpernit, & ignominia afficit, cum ſcilicet malis, pœnitendis q; fa-
» cinoribus eum patitur compleri. Mox addit, animum eſſe rem omnium, quas homo poſſidet,
» maxime diuinam, nec aurum omne, quod ſub terra, ſupra q; terram eſt, cum uirtute eẽ æquipa
» randum. Tum uoluptatũ, dolorum q; rationem deſcribit, & uitæ genera, atq; hominum uolun
tates complexus, negotia exponit, quæ uitanda ſit, demõſtrat. Modeſtam,
ac temperantẽ deligendam cenſet, luxurioſam uitandam. Plus etiam uoluptatis in temperãtia,
» & caſtitate, plus doloris in luxuria, & libidine eſſe his uerbis exiſtimat. Qui recte iudicat, uitam
» continentem, ac temperantem ſtatuit in unaquaq; re placidam eſſe, atq; trãquillã. habet enim
» hæc uiuendi ratio tum dolores, tum uoluptates moderatas, ac mediocres, cupiditates etiam le-
» ues, & amores non effrenatos, aut furibundos, luxurioſam autẽ cõtra, in unaquaq; re inquietã,
» ac perturbatã uehementes habere tũ dolores, tum uoluptates, cupiditates intẽſas, atq; inſanas
» amores urgentes, & ſupra quã dici poteſt inflammatos. Voluptates etiam in temperantia plu-
» res eſſe, quã dolores, in luxuria autem contra, tum amplitudine, tum etiam copia, aut cõtinua
» tione. unde fit, ut uita altera iucundior, altera acerbior neceſſaria naturę ratione ſequatur. Qui
» ita læte, & iucunde uiuere cupit, caueat ne uiuat luxurioſe. Ad hæc libro ſexto uoluptatem
ueneream incenſam dicit, quo uerbo acumen uitii, & temeritatem, & furorem ſignificat, quẽ
impetum incenſum, modo ratione moderandum, modo metu legum cohibendũ præcipit, &
» ſeptimo libro. Mea, inquit, ſententia eſt, ut recte uiuendi ratio, nec uoluptates appetere, nec do-
» lores omnino uitare debeat, ſed mediocritatem quandã ſeruare, & colere, quod nũc leuiter mi-
» ti nomine expoſui. quã quidem animi diſpoſitionem, Dei etiã eſſe quadam celebris oraculi fa-
» ma recte ab omnibus exiſtimari poteſt. Hãc igitur habitus, mediocritatem expeti ab eo, qui di-

uinus futurus

» uinus futurus eſt, cenſeo oportere, ſuumq; arbitrari officium, nõ modo ne ipſe uoluptatibus ſe
» permittat, quibus potiri non ſine dolore poteſt, uerũ etiam, ne alium uel ſeniorem, uel iuniorẽ,
» ſiue marem, ſiue fœminã, ita affici patiatur. ita ſuos homines ad uirtutem hortabatur Plato, ut
ſuis etiam diis, his ſcilicet inferioribus, & regioni aereæ præſidẽtibus, qbus & uoluptates, & do
lores accidere gentiles putabant, eos cuperet æquari. Atqui libro octauo, præter alia pleraq; ne
» ceſſaria, quæ paulopoſt proferemus, homines, inquit, cõtinentes, & uoluptatũ uictores feliciſſi
» me triumphare, molles autem, & a` uoluptatibus peſſundatos inſtar mancipioꝝ, duci infelices,
» & miſeros. Cauere etiam eos, qui bene, beate q; uitam agere uolunt, nõ modo a` maris, ſed etiã
» a` mulieris ĩnuptæ nefanda libidine, nec aliam, quã ſuam quẽq; uxorem pertingere, nec ſpurios
» procreare, & genitale ſemen irreligioſe mandare pellicibus. Nono etiam non modo eum, qui
cũ puero, ſed etiam, qui cum muliere innupta ſe miſcuerit, mortis ſupplicio cõdemnat. Adul
» terum etiam lege ſanxit, impune occidi a` uiro poſſe. In Phędone autẽ temperãtes dicit, nõ eos,
» qui uoluptates cum uoluptatibus permutant, nec eos, qui timore quodã, ne aliis, quas cupiunt,
» uoluptatibus priuentur, ab aliis abſtinent, & ab iis, quas appetunt, tenẽtur. Quod etiam his uſu
» uenit, qui præſeferre modeſtiam uidentur. ſuperant enim aliqua genera uoluptatũ, cum tamen
» ab aliis ſuperentur, ut plane` propter luxuriã, atq; libidinem alteram, tẽperantes eſſe in altera ui
» deantur. ergo non tales temperantes eſſe, ſed eos, qui omnem uoluptatem prudentię, rationi q;
» poſtponunt, & officio debito, uel omnem uoluptatis uſum deſpiciunt, uel honeſte admittunt,
» hos temperantiam colere, & uera, ĩtemerata q; uirtute decorari, cęteros lineas quaſdã, atq; um
» bras habere uirtutis, nõ ueritatis, aut ĩtegritatis ſpeciem poſſidere. At in Theæteto coitum illi-
» citum iniuriam uocat, & inertẽ ꝓiũctionẽ, lenocinia etiã ꝓbro dat, & obſtetrices honeſtiſſimas
» recuſare auſpicũ officiũ dicit, ne forte incidãt lenocinii finitimã culpã. in Phædro quoq; hoĩem
» luxuriæ deditũ pecudi ſimilẽ dicit, & flagitioſum, ĩpudentẽ, uoluptatis non naturalis auidũ uo
» cat. Multa etiã alia refert cõtra inhoneſtũ, turpẽ q; amorẽ, de qbus tũc dicemus, cũ ad eũ locum
uentũ erit, in quo aduerſarii calũniæ, quas ĩpudẽter ex eodẽ ſermone fingit, refellẽdæ erũt. Cę
teꝝ ĩ Gorgia Calliclem Socrates uehementer reꝓhẽdit, q; dicẽdi facultatẽ ita tractaret, ut nihil
laudare poſſe uideret, niſi qđ uoluptatẽ p̃ſtaret, & delitiis, luxuria, atq; licẽtia, mõ tute percipi
poſſent, uirtutẽ, felicitatẽ q; deſcribunt, nec modũ cupiditatis, aut uoluptatis ullũ ſtatueret, ſed
quo affluẽtius uoluptates undecũq; poſſent hauriri, eo meliorẽ, beatioꝛẽ q; agi uitã cõtenderet.
Doliũ hoc eẽ illud danaidũ facete Socrates dicit, inexplebilẽ iſtã uoluptatũ ſatietatẽ, & animĩ
» luxuriã, atq; effrenatã libidinẽ, monetq;, ut p uita laſciua, & libidinoſa, quã laudat, modeſtiam
» deligat, & paucis ꝓtentus ſobrie, honeſte q; uiuat. Tũ pluribus interiectis, hoc poſtremũ addit,
ut hõ tẽperans, iuſtus, & reliqs uirtutib⁹ p̃ditus, p̃fecte, abſolute q; felix ſit, & cõpos bñ, beate q;
uiuẽdi, luxurioſus aũt iniuſtus, ĩprobus ſit, miſer, atq; ĩfelix. Itaq; eũ, q felicitatẽ optat, tẽperan-
tiã expetere oportere, luxuriã uero deuitare, & q̃ magis ueloci, ac p̃cipiti curſu põt, aufugere. Ex
qb⁹ fit ut aduerſarii ĩprudẽtiã ſatis admirari nõ poſſim, qđ ꝓtra ueritatẽ manifeſtiſſime diſſerẽs,
latere ſe poſſe exiſtimauerit. quis. n. locus apud Platonẽ, nõ plenus eſt laudibus cõtinẽtiæ, tẽpe
rãtiæ, modeſtiæ, ꝓſtantiæ, patiẽtiæ, tolerãtiæ? Quis nõ uitia reꝓhẽdit, & reprimit, atq; ut uirtu-
te felicẽ, ſic uitio miſeꝝ fieri unũquẽq; declarat? qs poſtremo nõ ad uirtutẽ hortat, & a` uitiis re
trahit ſũmo ſtudio, cura, & uigilantia? an forte latinos hoĩes fallere ſe poſſe aduerſarius cẽſuit?
At ne latini qdẽ authoritatẽ tãti p̃ĥi unius homũcionis uerbis, deiicere aĩs potuiſſent, & grẽcos
facile erat ueritatẽ rei detegere, & falſam, atq; iniuſtã criminationẽ cõfutare, atq; refellere, ſed
oĩa, quæ ꝓ ſua diuina ſapientia de uirtute, & moribus Plato conſcripſit, hoc loco repetere non
eſt neceſſe. rem. n. immẽſam aggrederemur, & oratio uoluminis modũ nimis excederet. Qua-
propter iis, quę diximus, contenti, poſthac doctiſſimoꝝ uirorum, & omni uirtutis genere illu-
ſtrium teſtimonia petemus, q Platonẽ ita uixiſſe memorãt, ut uirtutes, quas ſcribit, & probat, et
laudat oĩ uita ſua excoluiſſe mirifice fateantur. Quo in loco grẽcos authores, qui uitam Plato-
nis innocentiſſimam admirantur, atq; extollunt, ſponte omittam, quanq̃ plurimos habeo, im-
mo fere` omnes, qui aliquid unquã ſcripſere, quod eo ꝓſilio facio, ne aduerſarius oblatrare poſ-
ſit, authores grẽcos, ꝓpterea uberius Platonẽ laudaſſe, quia Ariſtoteli inuiderũt, latinos dũ-
taxat teſtes citabo, de qbus nullam huiuſmodi ſuſpicionem mentiri obiurgator auderet, uerum
quæ de ortu Platonis, tam a` latinis, q̃ a` grẽcis authoribus, eodem modo narrant in pręſentia
prætereo, ut ſcilicet Perictiona mater prius, q̃ cum marito congrederetur, dæmonis cuiuſdam
aſpectu conceperit, atq; enixa fuerit, ut infanti, dum adhuc in cunalibus eſſet, examen apum cir
ca ora præteruolans labellis inſederit, & poſtq̃ aliquãdiu ĩmurmurauerat, abiit, ut Socrates per

quietem uiderit, cygnum primo in uolucrem ſuis genibus aſſediſſe, mox uero uolucrem factũ, ſuauiſſimo quodam cãtu in cœlum aduolaſſe. Poſtridie uero cum Plato ad eum ueniſſet, ſeq; illius doctrinæ tradidiſſet, illis, qui aderant, dixerit, hunc eſſe illum cygnum tam ſuaue canentẽ, quem pridie per quietẽ uiderat, hæc inquã omnia prætereo. At illud certe prætereundum non eſt, ideo ſe Platonem in academiam cõtuliſſe, locum non ſolũ deſertum, ſed etiam peſtilentem ut partim cura, & aſſiduitate morborum, partim ſolitudine, corporis irritamenta compeſceret, ac partem animi, rationis expertẽ moderaretur, rationiq; ſubiiceret, ſicq; libidinis impetũ frangeret, & modeſtiam, continentiam, temperantiam ſequens, nullam aliã uoluptatem, q̃ ſtudioſe ſentiret. Hæc enim de eo refert ſanctiſſimus uir Hieronymus, in eo libello, quem aduerſus Iouinianum eloquentiſſime ſcripſit. Plato, inquit, cum eſſet diues, & toros eius Diogenes lutatis
» pedibus cõculcaret, ut poſſet uacare philoſophiæ, elegit Academiam uillam ab urbe procul, nõ
» ſolum deſertam, ſed etiam peſtilentem, ut frequentia morborum, ſimulq; ſolitudine, libidinis
» impetus frangeretur, diſcipuliq; ſui nullam aliã ſentirẽt uoluptatem, niſi earum rerum, quas dĩ
» ſcerẽt, ita fiebat, ut academiam colentes, cæteris omnibus curis omiſſis, duntaxat philoſophiæ
» uacarent. Quo certe pertinere uidetur Platonis illa deſcriptio, qua philoſophiam definit, eſſe mortis meditationem, atq; illud quoq;, quod in Phædone ſcriptum eſt, debere philoſophum mortem expetere. neq; enim iſta ſignificant expetendam eſſe animæ diſſolutionẽ a corpore ante, quam præſtitutum a Deo tẽpus aduenerit, quod Plato nefas eſſe dicit, ſed debere quẽq; animum ab hac mole corporea, & uitiis hinc, atq; hinc ſcaturientibus erigere, & quantum fieri poteſt, omni cantagione carnis ſequeſtrata, in ſola profundiſſimarum rerum contemplatione uerſari, legat, qui uelit Macrobii librum de ſaturnalibus, & bipartitam hanc mortis diuiſionem inueniet, ut altera natura accidat, altera ex uirtute proficiſcatur, quã præcipi a Platone cõfirmat, eamq; eſſe cũ aĩus adhuc iunctus cũ corpore, uoluptates corporis reſpicit, & oĩbus uitioꝝ uinculis ſolutus ad nobiliora erigit̃, ſtudioq; ad ſuperiora, & natura ſua digna ſublimis euehitur, legat ꝑterea ſapientiſſimũ uirũ, & uere diuinũ Aureliũ Auguſtinũ, cuius duntaxat grauiſſimo, firmiſſimoq; teſtimonio, oĩa ineptiſſimi obiurgatoris cõuitia, & maledicta debilitari, diſſolui, infringi, reiici poſſunt, & longe qdem facilius, quã tela aranea rapidiſſimo uenti fragore diſrumpi, nec certe ſine admiratione uel legi, uel audiri poſſunt, quæ a tãto uiro dicunt̃, libro nãq; de uera religione, Platonẽ ſcribit diſcipulos ſuos docere ſolitũ, ut a uenereis uoluptatib⁹ abſtinerent, ꝑſuaſumq; ſibi haberẽt, ueritatẽ non corporeis oculis, aut ſenſu aliquo, ſed ſola mẽtis puritate uideri, ad quã percipiendã nihil magis ĩpedimento eſſe, quã uitam libidinibus deditã, & falſas imagines reꝝ ſenſibiliũ, quæ nobis ꝑ corpus imprimunt̃. Itaq; ſanandũ in primis eſſe animum ad ꝑcipiendã incõmutabilem reꝝ formã, & eodẽ modo ſemꝑ ſe habentẽ, atq; omni ex parte ſibi ſimilẽ pulchritudinẽ, ipſum ꝓterea Platonẽ, uitam cœlibem, ac caſtã ſemꝑ uixiſſe, propter, qđ uſqueadeo timuiſſe ꝑuerſam tẽporum ſuoꝝ opinionem, ut ſacrificaſſe naturæ ꝓbeatur, quaſi peccatũ expiare uellet, q; liberos nõ ꝑcreaſſet. Sic Auguſtinus de Platone refert, Quo teſtimonio, quid amplius dici, quid certius poteſt? Quis enĩ excepto aduerſario, tam ĩprobus, tamq; ab omni ueræ rõnis cogitatione remotus ſit, ut Platonẽ incõtinẽtẽ, aut libidinoſum fuiſſe exiſtimet, quẽ Auguſtinus, cũ de uera religione ſcriberet, in exemplum caſtitatis adduxit? Legimus etiam Platonẽ ab ipſis iam inde ĩcunabulis uſqueadeo modeſtũ, & grauẽ fuiſſe, ut raro ſubridere, ridere nunq̃ uiſus ſit. Mercedẽ a nemine unquã ex iis, quos docebat, exegit, ultroq; etiã oblatam reſpuens. Iræ tam continens fuit, ut ne in ſeruos qdem unq̃, quod inauditũ eſt, uel ſecerit quicq̃, uel dixerit iratus. Virgis, ĩquit, aliquãdo te cæderẽ, niſi irat⁹ eſſem, & rurſus, cũ q dã ex ei⁹ ſeruis grauiter erraſſet, ad Xenocratem, qui tũ forte aderat, ꝓuerſus, uerberato tu, inq̃t, puerum, ne ego per iram concitatius id agam. Continentiam autem cibi, & potus tãtam in eo fuiſſe tradunt, ut non ſolum delicatiores epulas, & opipara conuiuia ſpreuerit, & bis tantum in die cibum ſumere conſueuerit, ſed tantum duntaxat per omnem uitam ſumpſerit, quãtum ſatis eſſet ad uitæ neceſſitatem, oliuis tantum academicis, & uili pane, atq; aqua cõtentũ fuiſſe accepimus, quem uictum, quantum ſomni ſequi ueriſimile eſt, tantũ dormire ſolitum, ſcilicet, non plus, q̃ quod ſatis eſſet ad euitandam ex nimia uigilia malam ualetudinem. Cæteros etiã, quod ex primo libro de legibus conſtat, ſolebat admonere, ut nocte ſurgerent ad res tum publicas, tum priuatas obeundas. Somnum enim immodicum, & corpori, & animo obeſſe dicebat, parumq; inter mortuum, & dormientẽ intereſſe, itaq;, ut quiſq; uiuere, & ſentire cuperet, ſic uigilare oportere, quantum ſalua corporis ualetudine id fieri poſſet. Hæc omnes tã græci, q̃ latini de Platone perhibent, & latiſſime referunt. Quanq̃ ego, ut inſtitui, breuiter ea percurro, ne in

rebus notiſſimis

rebus notiſſimis longior ſim. Quis enim ueſtrum uiri latini, non legit laudes de uita, ac moribus Platonis, apud M. Tullium, apud Quintilianum, apud A. Gellium, Apuleium, Macrobiũ, reliquoſq; linguę latinæ authores, quos enumerare lõgiſſimũ eſſet? Quot, & quãta uir ſapientia, & morum integritate inſignis. L. Anneus Seneca de Platone honeſtiſſime refert in epiſtolis ad Lucilium, in libro de ira, de beneficiis, reliquiſq; operibus, quam mores illius admiratꝰ, & pro exemplari quodam uirtutis pulcherrimo conſtituit? Quantam ſplẽdor, & decus Romanæ linguæ M. Tullius Platoni laudem tribuit? Omnes profecto quocũq; te uerteris illius uirtutem admirantur, etiam ſiqui opinione ab eo diſſentiunt, quod etiam ab ipſo, quem modo nominaui, M. Tullio aperte explicatur in libro, quem Thuſculanas quęſtiones inſcribit. Credamus igitur, inquit, Panętio a Platone ſuo diſſentiente, quem omnibus locis diuinum, quem ſapientiſſimum, quem ſanctiſſimum, quem Homerum philoſophorum appellat. At ſi Auguſtinus, & Hieronymus, non modo ſciẽtia præclari, ſed etiam uita, & moribus tales ſunt ut in religione noſtra pro ſanctiſſimis uenerẽtur, & Platonem quidem teſtantur optime, ſtegerrimeq; uixiſſe, quis hoc nõ ſatis teſtimonii eſſe exiſtimet, & hunc uirum iure optimo arbitretur omni uirtutis genere ornatiſſimum fuiſſe? Ita Plato non modo ſuis operibus, ſed optimorum etiam uirorum teſtimonio ſine ulla culpa, ſine reprehẽſione, ſanctiſſime, innocentiſſimeq; uixiſſe demonſtratur, nec eſt, qui rem hanc in controuerſiam unq̃ traxerit, præter aduerſarium.

De amore, & eius differentia.
Amorem caſtum, in ſacris literis celebrari.
Bonos recte, ſyncereq; interpretari, malos nequiter.
Socratem reprobare Lyſiæ oratoris de turpi amore ſermonem.
Quo modo Phædrum amauerit Plato.
Qui ſit animus uere felix.
Qui non ſint beati, q̃q̃ infelices, ac miſeri non ſint.
Animos poſt. X. millia annorum eodem, unde uenerint, redire.
Qualis ſit dialogorum forma.
Quibus perſonis ſoleat Plato ſententiam ſuam in dialogis explicandam committere.
Quem amorem Plato laudet.
A definitione ſemper incipiendum eſſe.
De partu quodam amoris.
Labores, & pericula propter gloriam ſuſcipi.
Quæ ſit optima ratio amoris.
Epigramma Platonis.

Caput II.

Vnc eius argumenta aggredior, & quoniam nefandi amoris crimen in primis Platoni obiicit, quibus id rationibus oſtendere conetur, poſt uidebimus. Nunc de amore aliquid differamus. Equidem non is ſum, qui neminem unquam incidiſſe ĩ amores illicitos, ac perlibidinem ſcelus commiſiſſe exiſtimem. neq; enim negari poteſt plures ex omni natione extitiſſe natura puerſa, & deprauatis moribus, qui non animos, ſed corpora marium amant, inſtar eorum, qui, ut Plato inquit, fructus appetunt. Quippe & Apoſtolus Paulus in epiſtola, quã ad Romanos ſcribit, eos nefandi amoris arguit, et Plato nõ ſine cauſa idipſum & reprehendit, & lege uetat. Sed illud animaduertendum eſt, nõ omnem amorem uitioſum eſſe, ac turpẽ, ſed quemadmodũ pleraq; alia cõmuni nomine appellata, diuerſam habere rationem, & partim honeſtum, partim turpem conſtitui, quod non modo ex iis, quæ gentiles authores ſcripſere, ſed etiã ex ſacris noſtræ religionis literis oſtendi poteſt. Gentiles enim amorem ſiue cupidinem, ſicui ita uocare magis placet, quanq̃ non apte hoc omnibus locis dici poteſt, duplicem eſſe uoluerunt, ne eadem uia, eodemue afflatu animos hominum incendere, ſed alterum, ut nimis pueriliter ſentientem, nulla ratione regi, ac inſipientium ſolummodo animis inſidere, libidinis, atq; luxuriæ comitem, impudentem, ſceleſtum, ad id, quod male appetit temere ruentem, alterum honeſtum, modeſtum, uerecundum, cõſtantem, ſanctum, beatum, caſtitatis, continentiæq; cuſtodem, benigne animis afflantem, & amantem, obſeruãtemq; uirtutis, itaq; cum unum amoris ſit nomen, non eaſdem, ex utroq; prodire actiones, quẽadmodum pudoris quoq;, & contentionis eodem permanente nomine diuerſæ actiones ſunt. Nẽpe homini cultus profuit, nocuitq; pudoris, ut Heſiodus inquit. Cõtentionis item genus non ſim-

» plex, ſed duplex eſt, ut. n. idem poeta, ínquit, Hæc puerſa nimis, digna eſt laudarier illa. Aduer
» ſos q̃ animos longe propellere tendunt. Quid igitur mirum ſi beneuolétia honeſta & ſancta,
idem nomen habet, cum turpi, fœdo q̃ affectu? Honeſtum hoc genus amoris, quem Plato cœ/
leſtem etiam, ac diuinum appellat, in literis quoq; ſacris celebrari uidemus, quemadmodũ Sa/
lomon ſpecie quadam elegiæ ſacra cantica modulatus eſt, quæ niſi quiſq; pro ſua, & ſcribentis
uirtute iudicet, male de uiro illo diuino ſentiat neceſſe eſt. Profecto ita natura comparatum eſt,
ut qui caſtitate, ac moderatione animi præſtat, quæcunq; huiuſmodi uerba in meliorem partẽ
accipiat, qui uero propriis ſceleribus coinquinatus eſt, omnia perperá interpretatur, & pro ſuis
» moribus & ſenti t, & iudicat. Sed quid ſponſus ille apud Salomonem loquat attẽde. Quàm
» pulchra es amica mea, q̃ pulchra es, & decora, oculi tui columbarum, capilli ſicut gregis capra
» rum, quæ aſcenderunt, de monte Galat. Dẽtes ſicut greges tonſæ, quæ aſcẽderint de lauacro,
» Labia tua, ut uitta coccinea, & eloquiũ tuum melle dulcius. Sicut fragmẽ mali punici, ita genæ
» tuæ, & ſicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cũ ꝓpugnaculis. Vbera tua, ſicut duo
» hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis. Tota pulchra es amica mea, & macula nulla in
» te eſt, ueni de libano ſponſa mea, ueni de libano, uulneraſti cor meum ſoror mea, ſponſa mea,
» uulneraſti cor meum oculis tuis, & crine colli tui. Quid ſponſa? dilectus meus candidus, & rubi
» cũdus, electus ex millibus, caput eius aurum optimum, comæ eius ſicut elatæ palmarum, nigræ
» quaſi coruus, oculi eius ſicut columbæ, genæ ſicut areolæ aromatum cõſitæ a pigmẽtariis, labia
» diſtillãt myrrhã primam, manus tornatiles aureæ plenæ hyacinthis, uenter eburneus diſtinctus
» ſapphyris, crura columnæ marmoreæ fundatæ ſuper baſes aureas, ſpecies eius, ut libani, lectus,
» ut cedri, guttur ſuauiſſimũ, & totus deſyderandus, talis eſt dilectus meus. Et plura alia ad hũc
modum amatoria uerba, quę ſiquis peruertat, & male intelligat, nõ minus cantica Salomonis,
q̃ Platonẽ libidinis uenereæ arguere poterit. Dionyſius uero Areopagita, uir ſanctiſſimus, qd
quarto de diuinis nominibus, capite de amore locutus fuerit, uideam⁹, uel potius, quid ante eũ
Hierotheus dixerit, uir ſanctimonia uitæ præclarus, qui Dionyſii præceptor fuit, cui⁹ ſentẽtias
» ex amatoriis hymnis ipſe Dionyſius accipit, Amorem, inquit, ſiue diuinũ, ſiue angelicum, ſiue
» intellectualem, ſiue animalem, ſiue naturalem dixerimus, uim quandam uniendi, cõtinẽdi q̃
» intelligere debemus. Item plures, & uarios amores de uno ait prodire, deumq; ipſum eſſe au/
thorem generalem, cæteros ſingulares, qui ex illo proficiſcantur, & ad eundem unũ & cõplica
» tum amorem redeant, & coniungatur. Hunc præceptorẽ ſuum Dionyſius ſecutus, Omnia, in/
» quit, ſummum bonum, honeſtum, & pulchrum petunt, affectant, diligunt, tum propter ipſum,
» tum ipſius gratia, & ſuperiora a ſuis inferioribus amantur per conuerſionis reſpectum, inferio/
» ra a ſuis ſuperioribus per prouidentiam, paria a ſuis paribus per cõmunicationẽ, quęq; ſe ipſa
» amant per conſeruationem. Deniq; omnia per appetitũ boni, honeſti, & pulchri, & uolunt, et
» agunt q̃cunq; uolũt, & agũt. Auſim dicere, uere enim ipſum etiã reꝝ oĩum authorẽ, & principẽ
» propter ſuæ bonitatis exuperantiã, quæq; amare, quęq; agere, perficere, ſeruare quæq; ad ſe con
» uertere, eſt q̃ amor diuinus bonus propter bonum. Ipſe enim amor omnium reꝝ author,
» & effector præcipue, ſupraq; modum præexiſtens í ſummo bono noluit ſe infœcundum in eo
» dem manere, ſed mouit ad agendum per exuperantiam omnium rerum genitiuã. Sed quoniã
amoris nomen magna ex parte minus honeſte accipi ſolet, quàm modeſte aures pati poſſe ui/
» deantur, quid ea cauſa idẽ doctor dixerit, animaduertendũ. nemo nos, inquit, exiſtimet præter
» uſum literarum ſacrarum amoris nomen probare, quaſi dicat, rudem ſiue improbum eſſe, qui
non ſermonis ſenſum conſyderat, ſed uerba rimatur, & ſpeciem ſequitur, quam illa prætendũt.
Plura quoq; ſimilia de eadem re ſcribit, docẽs ne alienam quidem uerborum ſpeciem aſpernã/
dam eſſe, dum uis, & ſententia ſermonis incolumis ſeruetur. uſum enim uerborum, propterea
duntaxat neceſſarium eſſe, quia ſenſus noſtri moueri aliter nequeãt, hæc latius ab eo ſcribunt,
& nomen amoris, haud alienum eſſe a ſacris literis demonſtratur. Ne, inquit, hæc de amore di
cta a nobis putet quiſpiam aliquid in ſacris literis innouare, audiant qui amoris, aut amorum
» uocabula aſpernantur. Amato ardentius eam, & te ſeruabit, uallo eam munito, & te extollet,
» honore eam proſequere, ut te amplectatur, & reliqua, quæ per diuinos amores dicunt. Diuus
» etiã Ignatius ita ſcribit. Meus amor crucifixus eſt, & alius amator pulchritudinis ei⁹ factus ſum.
» Item alius. Incidi in amores tuos, pinde quaſi in puellarũ amores. ergo nomen hoc ſiue amo
» ris, ſiue amorũ minime formidare debemus. Nihil eſt enĩ, quod nos ea cauſa turbare, ac detere/
» re poſſit. Nam ſi recte uerba ſanctorum theologorum animaduertimus, nomẽ caritatis dilectio
» nis, & amorum, pro eodem accipi uidetur. Sed ne, ſi plura afferam documenta, nimis in lon/

gum oratio

gum oratio noſtra uagetur, Caput illud Dionyſii de amore legendum arbitror, ſiquis plura no
ſce uoluerit, mihi ſatis in præſentia ſit, tum ſanctorum authoritate, tum ſacrarum literarum exẽ
plo demonſtraſſe, amorum nomen non ſemper uitio dari, ſed fieri ſæpenumero, ut qui ſe amo
re teneri, aut amoribus excitari, aut ardere dicit, non continuo incontinentiæ damnandus ſit.
Sed iam, quid Plato de eadem re ſenſerit, & an cõſentanea ſacris literis locutus ſit, uideamus,
ac primo Phædrum, deinde conuiuium in medium proferamus. Quos ſermones obiurgator
Platonis in primis criminatur, & libidinis arguit. In Phædro igitur, ſiue Plato, ſiue Socrates
apud Platonem loquens, orationem, quam Lyſias orator de amore turpi ediderat, non modo
non probat, ſed in eam acerrime inuehitur, & eiuſmodi amorem inſectatur, arguit, deteſtatur.
O Ieſu bone, qua animi integritate, qua ui uerborum, qua copia dicendi, peruerſum illũ, & ſce
leratum, & nefarium affectum damnat, quàm turpem, fœdum, pernitioſum, tam amanti, quã
amato eſſe oſtenditur? Et quidem cum definire ipſum amorem uellet, audi quibus uerbis orſus
» eſt. Ita ſtatuendũ eſt, inquit, duo quædam genera eſſe in nobis, quæ dominantur, & regunt,
» quæ q̃ nos ſequimur, quocunq; duxerint. Vnum eſt innata in nobis uoluptatũ cupiditas, alte/
» rum aduenies opinio affectatrix boni, hæc aliàs conſentiunt inter ſe, aliàs diſſentiunt, & mo/
» do hoc, modo illud ſuperius eſt. Cum itaq; opinio illa ad id, quod optimum eſt, ratione ducit,
» & ſuperat, tum huic poteſtati nomen eſt temperantia, Cum autem cupiditas temere trahit ad
» uoluptates, & principatum in nobis obtinet, contumelia uocatur, quod genus, ut uarium, &
» multiplex eſt, ita in plures partes ſecatur, quæ ſingulæ pro ſua cuiuſq; cõditione nomen ſibi cõ/
» ſentaneum uendicant, & ut quæq; uictrix extiterit, ſic hominẽ ſuo nomine appellari facit, haud
» certe honeſto, uel digno, uel liberali. Cum enim in edendo rõnem optimam, cæteros q̃ appeti
» tus ſuperarit, gula nuncupatur, & homini ita affecto hinc uendicat nomen. Rurſus cum per e/
» brietatem uicerit eo ducens hominem, quonam appellari nomine debeat, apertum eſt, & reli/
» qua his germana, & germanarum cupiditatum nomina, ut quæq; uicerit, manifeſtum eſt, quo
» noſe ſint uocanda, ſed quorſum hæc, & ſi iam fere conſtat, omnia tamen clariora ſolent eẽ, cũ
» dicta ſunt, quàm cum non dicta. Cupiditas igitur, quæ ſine ratione ſuperat opĩonẽ, ad recta tẽ/
» dẽtem, rapitq; ad uoluptatem formæ, poſtq̃ a germanis, quæ ſub ea ſunt circa corporis formã,
» cupiditatibus cõfirmata uictrix euadit, & hoſtem ducit ab ipſa inſolentia, q̃ res inſolita, & abſq;
» more ſit, amor appellatur. Tum paulopoſt, quãta ignominia, quantũ dedecus, quantum in
cõmodum ex amore uitioſo, & turpi amatore redũdet, Plato exponit, & tũ amorem huiuſmo
di fœdum, atq; teterrimum, tum talem amatorem perfidum, moleſtum, pernitioſum, labẽ hu/
» mani generis, & fortunarum excidiũ eſſe oſtẽdit. Poſtremo animaduertere, inquit, adoleſcẽ
» tule, & certo ſcire oportet, animum hominis te amãtis, haud tibi beneuolum eſſe, ſed perinde,
» ut in ciborum deſyderio, ſatietatis cauſa incendi, & quemadmodum a lupis agnos, ſic ab ama
» toribus pueros amari. Ita Plato quid amor turpis, & qualis ſit explicat, ut nihil dici melius poſ
ſit, nihil eruditius, nihil doctorum noſtrorum ſententiæ cõuenientius, qui libidinem, & omnẽ
uitioſum amorem reprehendunt, modeſtiam, continentiam, & temperantiam cõmendant, &
prædicant. Quæ cum ita ſint, quis iure Platoni ſuccenſere, aut detrahere poſſit, & amoris tur/
pitudinem ei obiicere? Atqui reclamabit aduerſarius Phædrum a Platone amari, fateor, ſed nõ
talem ſe amatorem exhibet Plato, qualis erat Lyſias, & cæteri, quos deteſtat, cauere q̃ ab his,
quaſi a peſte quadam, atq; pernitie hortatur, & conſulit, uerum talem, qui honeſto, ſancto q̃
amore deuinctus ducem ſibi ſtatueret formæ, quam cernerent elegantiam, ad ſummã illã, inau
ditam q̃ uoluptatem cœleſtem, quam non minus ipſe, q̃ quiuis noſtrum ſanctiſſimus author fu
turam hominibus, qui uirtutem colerent, opinabatur. Sed obiurgator noſter, turpe illud & ſce/
leratum, non pium hoc ſyncerum, & felix amoris genus reſpiciens, exclamat pro nefas, & lati
nos hortat, ut Phędrum Platonis legant, quaſi turpem Platonis amorẽ in eo poſſint intueri,
» Legite, legite, inquit, ipſum Phædrum, qui non creditis, aut ab eis, qui legerunt, niſi Platoni ſa
» ueãt, quæritote. Quem Phædrum quæſo nominas, in quẽ ita inueheris? Certe nihil iſtiuſmo
di huic noſtro accommodari, aut infligi poteſt, quem ſi æquioribus oculis introſpicere uoluiſ/
ſes, neq; ipſe te uidens fortaſſe, uolens q̃ decepiſſes, aliqd ex iis, quæ modo protuli, intelligere
potuiſſes in Phædro, & ueritatis ipſius ueneratione Phędrum adorares, tanq̃ diuini amoris ra
tionem, atq; doctrinã. Sed legite quæſo Phædrum uiri latini, nihil enim impedio, immo rogo,
& oro, & in eo interpretando operã meã libentiſſime præſto, ut hominis calumnias, & falſo
obiecta crimina percipere aperte poſſitis. Et hęc enim, quę nos exponimus, & alia longe plura
ad eundem modum in eo comperietis, aut ſi malueritis audire, ab iis, qui legerint intelligetis,

modo eruditi ſint, nec, quales uelle uidetur aduerſarius, ídocti. Sic enim dicit, niſi Platonis laudi faueant, quaſi quis eſſe queat, qui, cum Platonem intelligat, poſſit laudi eius non fauere. Idē profecto & doctrina profecit, & Platonis laudator eſt, idē & iudex ídoctus eſt, & Platonis uituperator. Quæritote, inquit, ab iis, qui legerunt, ita profus, ſed a doctis hominibus, non ab imperitis, rudibus, & furiis, ut aiunt, agitatis, ſed cur ipſe uobis non ea, quæ uituperat, in medium profert? ſicut nos ea, quæ laudamus, exponimus, & digna laude eſſe demóſtramus? Nempe qa pro libidine animi ſui, illa reprehēdit, & quæ ipſe non poteſt ferre, alios, ut legant, hortatur, legite legite inquiens, quæ ego ſine ſtomacho lectitare non poſſum. Scilicet hic longe uobis honeſtior eſt optimi uiri, quos ad ea legenda mittit, quæ ipſe referre, quia obſcœna ſunt, non poteſt. Atqui Platonis dicta, utrum talia eſſent, debuit demonſtrare, prolatis in medium, quæ ſto machari uidebat, uerbis authoris, ne mētiri, calumniari, & in hoſtem, quem, ut cæteros omittā, Auguſtinus, & Hieronymus, uiri ſanctiſſimi tantopere laudant, inuehi temere uideretur. Vere quia proferre nihil niſi aduerſus ſe poterat, nihil protulit, ſed mittit latinos ad Phædrum legendum, qui, ſi literas neſciunt græcas, qui legere poſſunt? Si ſciunt cur eos teſtes non adhibet? ſed ad legendum tranſmittit. Enimuero iſta tergiuerſatio, nec docti, nec probi hoſis eſt. neq; enim damnari quēpiam fas eſt, niſi uel errorem faſſus, uel teſtibus conuictus fuerit. Quorum neutrū aduerſarius quærit, ſed ſuo unius iudicio eum, quem accuſat, quaſi dictatoria poteſtate cēſet eſſe condemnandum. At quemadmodum Platonis ſetētiā referat, uideamus. Pro nefas, inqt,
» pro inquam nefas, eorum beatam fore uitam auſus eſt ſcribere, quos Deus aliquis amatū, atq;
» amantem contuſos, liquefactos'q; in unum ex duobus hoſiem rediget, legite librum, qui de cu-
» pidine inſcribitur, quemadmodum in breuibus, atq; ſtagnis ſaxa plerūq; latentia ſubſunt, ita oīs
» doctrina eius, ſicut adulteratum aurum lapidi admotū, ſubalbet, & orichalcum, ſi proiiciatur in
» ignem, prodit, Sic fallacem ſub ſpecie rerum bonarum ſcelerum congeriem ſuboſtendit. Hæc ſunt aduerſarii uerba in Platonem, ubi primo animaduertendum eſt, q; Platonem dicit ſub ſpecie rerum bonarum ſcelera docuiſſe. ergo amās & amatus, quos ,p amore beatos futuros Plato affirmat, ſpeciem honeſti non ſceleris præſeferunt, etiam ipſius aduerſarii ſententia. Sic'q; reprehendi Platonem nefas eſt, ſin ſaxum in his latet, ut aduerſarius ſcribit, oſtendendū id primo eſt, poſt reprehendēdū, & exclamandum, pro nefas, nam ſi nō latet, & tuta omnia ſunt, auide nimis, & fruſtra exclamatur, pro nefas, & ipſe potius, qui ita exclamat, q̄ Plato deridēdus eſt, uerum, quoniam tuta ſunt uniuerſa, & per uirtutem unictiq; uiam, & domicilium prębent, nihil tale demonſtrare poteſt, ideo'q; quod peruerſi hominis eſt, exclamādo ſubterfugit, & fallere auditorum animos conatur. Hoc igitur modo, uel quæ ipſe fingit, uituperat, uel ſibi repugnantia loquitur, cum ſermonis ſpeciem reprehendat, quam bonam eſſe confitetur. Nos autē & ſpeciē honeſtā, quod aduerſarius nō negat, in Platonis oratiōe ſeruari dicimus, & quod ipſe fingit, negamus, atq; ut nullam ipſe rerum, quas cōmētatur, rationem affert, ſic nos uerā illam, & neceſſariam rationem adducimus, quod ſi Plato ſub ſpecie honeſtatis ſcelus ſuaderet, profecto non idem ſcelus tam aperte in eodem ſermone reprehenderet, nec palàm honeſtum amorem laudaret, turpem uero deteſtaretur, quod ne leuis quidē, & rudis homo faceret, ne dū Plato uir in dicendo grauiſſimus. Tum etiam quod mores Platonis, qui a tot optimis, atq; doctiſſimis uiris laudantur, nō fallacem induunt ſpeciem, ſed quod proferre uidentur, idem intra ſeſe conplectuntur, & excolunt. Verum quid aduerſarius ſuopte ingenio hominibus honaſta beneuolentia deuinctis addiderit, uideamus. Ita tamē, inquit, ut utriuſq; uoluptas permaneat. Sic enim futuræ, inquit, ut nunq̄ ardor ille libidinis extinguatur, nunq̄ uoluptas minuat, nunq̄ amor commutetur, ſed una, eadem'q; perduret, atq; permaneat, ſi in unum confuſi eiſdē ſemp amoribus uoluptate, libidine'q; perfruantur, hæc & ſi non recte intelliguntur, illud tamē ſibi uelle aduerſarius uidetur, ut amans cum amato per libidinem quandam turpem coniungatur. qđ Plato apertiſſime execratur, & amentem, qui ita amat, nō amātem appellat, quippe honeſto, pio, ſancto'q; amore coniungi animos præcipit, quod & aduerſarius ipſe cōcedit, cū Platonem dicit ſub ſpecie rerum bonarum fallacem congeriem ſcelerum oſtendere, quod ſi Platonis ſermo præſefert ſpeciem honeſtiſſimi amoris, certe quæ turpia ab aduerſario & ſcribuntur, & uituperant, nō Platonis, ſed ipſius aduerſarii eē certum eſt, quod ex ipſius quoq; Platonis ſermone perſpici facile poteſt, in quo nihil tale eſt, quale refert aduerſarius. ¶ Cū itaq; Plato de amore modeſtiſſimo ſermonem ſe habere fateatur, & quod ab eo ſcriptum eſt ea ſpecie, qua docetur, accipere debeamus, profecto aduerſarius perinde agit, ac ſi uirum aliquē religione uenerandū publice prædicantem (Sic enim concionantes hodie uocant) cōtra turpem, nefandum'q; amorem, & quēadmodum

rem, & quemadmodum pie, ac ſancte amandum ſit, docētem, ſceleratus aliquis id ægre ferēs eum maledictis inſectetur, & quod improbarit, deteſtatus'q; ſit, agere ipſum mentiatur. Sic plane facit aduerſarius iſte Platonis, introducit enim Phædrum Atheniēſem adoleſcētulum, narrantem perquam multos pulchritudinis ſuæ turpes amatores habuiſſe, quaſi hoc uitium commune Athenis eſſet, & tamē Platonē ſummū philoſophum, & magiſtrum bonorum morum uituperat, q; eundem Phædrū moneret a turpibus amatoribus cauēdum eſſe, & quo pacto honeſte amandi adoleſcentes eſſent, doceret, cū ſumma cōmendatione, & laude uirtutis. Lyſiam uero oratorem laudat, cuius oratio deteſtabile iſtud ſcelus, quod a Platone reprehēditur, adoleſcenti Phædro nititur ſuadere. Quæ cum ita ſint, quis dubitet aduerſarium, non ratione aliq̄, ſed duntaxat malignitate animi motum in hæc aduerſus Platonem iurgia prorupiſſe? cuius uitam, ſi aliorum teſtimonia quærimus, omnes laudant, ſi ex ipſius ſermone colligimus, non niſi piam, & honeſtam, & ſanctam poſſumus iudicare. uerū id quidem uix tolerabile uideť, qđ ad uerſarius ea, quæ grauiſſime, honeſtiſſime'q; a Platone ſuo iudicio dicuntur, dedita opera præterit, quæ uero in conuiuio, & a perſona qualibet referūtur, ut his propoſitis habeat Socrates quid poſſit reprobare, ea auide complectitur, & partim addit aliqd, partim adimit, partim pertuertit, ac ſuo arbitratu cōmutat, & paginas male literatas ſordibus complet, ac fœda uerborū ſuorum colluuione commaculat, hac una re fretus, ita fore, ut homines, qui Platonis libros nō legerunt, uaniloquentia ſua decipi facile poſſint, ſed, ut magis hominis puerſitas pateat, et quo modo Platoni tribuat, quæ ab eo dicta non ſunt, uideatur, proferenda ſunt loca ipſa Platonis, & an tale aliquid in his ſit, quale aduerſarius ſimulat, attendēdum. neq; enim, pro nefas, a nobis exclamandum eſt, nec, ut Phædrum, aut conuiuium homines legant ſuadendū, quod ideo aduerſarius facit, quia nihil, quo ſuſtentare poſſit calumnias ſuas inueniens, & omni rationis præſidio deſtitutus, quo ſe uertat, non habet, incerta'q; incertis probans, pro cōcluſione iurgiorum congeriē affert. Sed quæ aliter a Platone dicta ſunt, q̄ ipſe recitet, explicabo, nihil addens, aut cōminuens, aut mutans, aut inſtar aduerſarii deprauans, atq; corrumpens, qn authoris ſententiam ſyncere, & de uerbo, ut aiunt, ad uerbum, interpretabor. Cū itaq; Plato in Phædro Lyſiæ orationem, quæ fœdum, ac deteſtādum amorem ſuadebat, reprehēdiſſet, & libidinis uitiū, ortum'q;, & incrementū eius ita docuiſſet, ut non modo authoritate, inſtitutis'q; maiorū ſuoꝝ, ſed etiam ratione credere quiſq; cogeretur, rem turpem, ac noxiam eſſe luxuriā, tum quot modis amoris nomen, de quo agitur, accipi poſſit, oſtendit. Itaq; duplicem eſſe amorē dicit, alterū terreſtrem, atq; uulgarem, alterum cœleſtem ſingularem, & plane diuinum. Hunc quidem laudabilē eſſe, & omni ſtudio, opera, ac diligentia expetendū; illum uero reprehēdēdū, uitandū'q; tanq̄ humano generi pnitioſum, & hunc quidē cœleſtem, ac diuinū amorē, furorē etiā uocat, ſed ſanctum furorem, & diuino quodam inſtinctu prouenientem, ac ueluti raptu mentis cuiuſdam numinis complexum, & formæ cōtemplationem, quā Aurelius Auguſtinus incōmutabilem, & eodem modo ſemper ſe habentem, atq; undiq; ſui ſimilem pulchritudinem interpretatur. Furorem enim haud ſimplicem eſſe, Plato exiſtimat, ſed primo bifariam diuidit, ut unus ab humanis morbis fiat, alter diuina quadam mentis alienatione. Mox partem hanc laudabilem quadripartito diſtribuit. Vnum diuinatione contineri ſtatuit, alterum initiationibus. tertium poeſi, poſtremum ſancto, felici'q; amore, tum bona, & utilitatem, & commoda ſingulorꝝ furorꝝ, quæ modo enumeraui, commemorat, & nequis amoris nomen uelut anceps repudiet,
» Ne id, inquit, uereamur, nec ratio nos ulla deterreat, quaſi homo mente cōſtans potius, quàm
» alienatus in amicum deligendus ſit, ſed illud ſi demonſtret, uincat, genus hoc amoris, qđ ego
» probo, non utile a diis immortalibus datū amanti, atq; amato. Quo in loco animaduertēdum
» eſt, quomodo Dionyſius in iis, quæ ſuperius retuli, non modo ſenſu, ſed uerbis ipſis Platonis
» uſus ſit, cū de amore loqueretur. Ergo hoc nomē amoris, inquit, minime formidare debem⁹.
» nihil eſt enim, quod nos hac de cauſa turbare poſſit, aut deterrere. Plato igitur, nec uereť, nec
» in deligendo amico prohibendum exiſtimat, quo minus furentis hominis familiaritas conſtantis hominis amicitiæ pręferatur. Sed ſi illud demōſtret, inquit, uincat genus hoc amoris, quod
» ego probo non utile datum a diis immortalibus amanti, atq; amato. Nobis autem contra de-
» monſtrandum eſt pro ſumma felicitate datū eſſe id genus furoris, quod cū demonſtrare aper-
» tius uellet, repetit de immortalitate animorum, rationem, animos'q; immortales eſſe declarat, atq; æternos, tum ad ipſius animi formam uenit, ac occultis quibuſdam, profundis'q; ſentētiis eum indicat, ut mos eius eſt, dum de rebus diuinis, & intelligibilibus loquitur, quippe bigarū alatarum, aurigæ'q; ſpecie animum repręſentat uidelicet rationē eius aurigæ, irā, & cupiditatē

equis comparans, ſed iram equo probo, & pulchro, cupiditatem cõtra. Itaq; aurigam nõ ſine difficultate poſſe bigam regere oſtendit, cum par illud equorum ex contrariis naturis conſtet, animum igitur, quãdiu integer, & alatus ſit, ſublimẽ ferri, inquit, & diuino frui aſpectu, ubi uero alas amiſerit, deferri, quoad ſolidum aliquid nactus fuerit, tum terrenum corpus ſubeuntem conſtituere animal mortale, atque ímortale, ali itaque, augueri'q; animi alas, dum pondus ſibi coniunctum ſublime tollunt, quo genus deorũ incolit, bonitate'q;, & ſapientia, & pulchritudíe animus præſtat. minui uero, & perire, dum uitiis animus deprauatur, atq; degenerat. neq; per ardua uſq; ad cœli conuexum ſectari numina poteſt, bigarum prauitate auerſus, quæ nõ æque iugi equorum concordia pergunt, alterum enim equorum ſua improbitate deorſum labi, & pondere ſuo deferri in terram, quando ab auriga non recte inſtitutus fuerit. Animum igitur, q deum ducem optime ſequitur, q̃q̃ non ſine moleſtia equi uitioſi, nec ſine labore, tamẽ ad ſuper cœleſtem illam regionem tandem euehi, ubi res uere ſubſtantes contempletur, & ſcientia, iuſtitia, modeſtia, temperantia uera pefruatur. ſciẽtiam dicit, non qualis rebus generabilibus tribui tur, & diuerſe in diuerſis comprehenditur, ſed quæ in uere entis ratione contemplanda ſemp uera, eadẽ'q; habetur. Sic de iuſtitia, temperantia, reliquis'q; uirtutibus par ratio eſt, & hunc eſſe aíum felicem, beatum'q; oſtendit. Qui aũt nõ ſatis ſecurus eſt, ſed modo ſuperarit optatũ illud quexũ, modo defecerit, & equoꝝ diſcordi itinere, partim aſpexerit, partim nõ, hunc, & ſi non miſerũ, non tñ felicem appellat. Reliquos ſequi quidem deſyderio regionis ſuperioris, ſed ſua imbecillitate collapſos in imum deferri, & interim uitio aurigarum plures collidi, læſis'q; crurí bus fieri claudos, plures confractis alis effici tardiores, omnes longo labore fruſtra conſumpto exortes uiſionis ſummi entis abire. Tum defatigatus cibo opinabili recreari, & lapſos í terram ſubire corpora, quibus egreſſos, ꝑ ſua quoſq; anteacta uita citius, tardius ue redire, unde deſcen derint. Poſtquam purificati grauiori, leuiorí ue pœna fuerunt, hæc omnia quis non uideat ho/
» neſtiſſime dicí? Quid uero deinceps, quaſi fœde, ac turpiter dictum aduerſarius inuadit. Nul/
» lum aíum Plato ait, niſi poſt decẽ millia annorum inſtaurato alarum remigio eodem, unde ue/
» nerit, redire, præter eius animum, qui digne philoſophatus ſit, aut amori pulchritudinis, ut phi
» loſophũ decet, ita ídulſerit. hos enim tribus annorum millibus recuperatis alis euolare eo` poſ/
» ſe, unde deſcenderint, hoc eſt ſummum illud iudicio aduerſarii crimen, qd' Plato indulgendũ amori cenſuit, hoc ſcelus uocat, hoc uituperat, hoc deteſtatur, ita clamitans, quaſi Platonem in furto deprehendiſſet. At ſi Plato amorem in officio ſyncerę philoſophiæ cõſtituit, profecto` is ſceleratus eſt, qui ſceleris Platonem accuſat, non ille, qui honeſtiſſime, caſtiſſimeq; amare præ cepit, ſiue puellæ, ſiue pueri nomine placeat aduerſario amoris obiectum ſtatuere, puer, inquit, aduerſarius a` Platone nominatur. Ita eſt, ſed cur non ſine iuſta cauſa, ſatis ex iis, quæ de Lyſiæ oratione dicta ſunt, intelligi poteſt, & tamen ſi rurſus etiã breuiter dicemus, nõ erit abſurdum. Lyſias, cuius ſceleratiſſimam orationẽ aduerſarius ꝑbat, ita Phædro ſuadere uidebatur, ut pue/
ri quinam eorum amore caperentur, minime aduerterẽt, ſed quoties cum cõmodo eorum fie/
ret, libidini obſequerentur, etiã eoꝝ, qui non amore capti eos adirent. Quod Lyſiæ ſcelus Pla
ret, libidini obſequerentur, etiã eoꝝ, qui non amore capti eos adirent. Quod Lyſiæ ſcelus Pla
to in eodem puero, quem ille nominauerat, reprehẽdit, ac deteſtatur, & primo quidẽ turpem, nefandum'q; amorem execratur, mox uero quo pacto quis honeſte amare poſſit, puerum, quẽ turpiter Lyſias amabat, oſtendit, ita Plato pueri non puellæ nomẽ iuſta cauſa motus uſurpauit, amori'q; pueri honeſte, & ut philoſophi officium eſt, indulgendum dixit, q̃q̃ ſub hoc nomine omnem hominum honeſtã, ac probam conditionem, cui amore poſſumus, beneuolentia'q; cõ iungi, intelligit, & pulchritudinem, uenuſtatem, cõueniẽtiam diuinam, ad cuius exemplar ho/
mo formatus eſt, ſui animi oculis cernit, ac ex creaturis, ut Paulus apoſtolus ait, ad rem inuiſibi lem dei intelligendam, contemplandam'q; reducitur, oculorum, inquit, in nobis eſt ſenſus acer rimus, quibus ſapientiam non cernimus. Quam illa ardẽtes amores excitaret ſui, ſi uiderentur? Hanc igitur pulcherrimam ſapientiæ formã, quæ oculis percipi nequit, mentis acie, & philoſo phię ſtudio, ſolertia'q; indagandam hortatur, hunc amorem probat, & laudat, qui nõ ſordib⁹ naturæ inuolutus eſt, ſed ad excellentem, iucundiſſimum'q; Dei aſpectum aſpirat, & tendit, hoc captum amore non dubitat repetere cœlum facilius poſſe, ita adoleſcentulum conſtituit in de/
» litiis, ut id ſeruetur, quod diuus Apoſtolus ait, omnia diligentibus Deũ cooperanť in bonum,
» & quanq̃, ut alter ille uir ſanctiſſimus dixit, incidiſſe te fatearis in amorem dei, quaſi in delitias
» puellarum, nihil tamẽ ſit, quod te amaſſe pœniteat. Quod ſi aduerſari⁹ præter turpem amorẽ, diuinum quoq; illum oculis interioribus, & mentis lumine cernere uoluiſſet, non ſtatim amo/
ris nomine audito, tam fœdã, nefandam'q; libidinem animo concepiſſet, & Platonem cenſuiſ/
ſet tantopere

ſet tantopere reprehendendum, agit ſane` hirudinum more, quæ feces ſemper, partẽ'q; ſangui nis uitioſam fugere, ſalubrem uero, integram'q; relinquere ſolent, quærit duntaxat circũquaq; quibus calumniari innocentem poſſit, & cum nihil afferat ex Platonis ſermone documenti, ni/
hil íterpretet', quod turpitudinẽ amoris redarguat, fæuit, & huc, atq; illuc lingua fœdiſſima de/
bacchatur. Nos uero, quã ueritatis uiribus freti Platonis cauſam agamus, attendite. Hierotheũ uirum noſtræ religionis ſanctiſſimum, idem, quod Platonem dixiſſe oſtendimus. Cũ enim hic amorem, diſtingueret, præter cætera eius genera, animale genus conſtituit, quod uim uiendi, continendi, ſeruandi'q; haberet, & ab uno primo, uniuerſo'q; amore, qui deus eſt, proficiſceretť, eodẽ'q; rediret, atq; ex hac ſiue animi, ſiue corporis uenuſtate, quæ participatione, ac delibatio ne quadã diuinæ pulchritudinis habetur, ad ipſam ueræ, diuinæ'q; uenuſtatis rationem aſcen/
» deret. Plato uero ſoli animo philoſophi reſtituto alarum beneficio patere eodẽ, unde uenerit,
» aditum ſcribit, propterea q philoſophus, dum uitam ſua ꝑfeſſione dignam agit, repetit ea me/
» moria, quæ olim in diuina ſede conſpexerat, & hæc eſt inquit, recordatio illorum, quæ noſter
» animus a` Deo comitatus aliquando uidit, cum deſpectis iis, quas nunc eſſe dicimus, rebus ſtu
» dio contẽplandi ueriſſimi entis ad` ſuprema illa emerſiſſet, unde fit, ut ſola integri philoſophi
» mens alas recuperet. Quippe ad ea ſemper, quantum fieri poteſt, memoria incũbit, ad quę deus
» ſemper intendens diuinus eſt. Huiuſmodi igitur recordatiobus qui recte utitur, perfecta ſem/
» per perfectione ſolus uere perfectus efficitur. Sed cũ a` ſtudio rerum humanarum ſe retrahit, &
» rebus diuinis hæret, reprehenditur a` multitudine, tanquam mentecaptus, atq; inſanus, cum ta
» men ipſe deo plenus multitudinem lateat. huc ergo tota noſtra oratio tendit, ut quartum furo/
» ris genus declaret, quando quis hic uiſa pulchritudine, aliqua ueræ illius uenuſtatis reminiſcať,
» alas'q; recipiat, quibus euolare conetur, ſed cum id facere nequeat, tanq̃ auis ſuperna aſpiciens,
» & inferiora contemnens, quaſi furore correptus reus agitur. hæc igitť omniũ alienationum o/
» ptima, & ex optimis orta cõtingit, tam habenti, quam participãti, & qui hoc furore concitatus
» eſt, amore uenuſtatis tenetur, & amator dicitur, nam, ſicut dictum eſt, omnes hominum animi
» ſuapte natura diuinas res íſpexere, alioquin nunq̃ in hæc animantia deſcendiſſent. Verum ex
» iis, quæ hic ſunt, reminiſci illorum non facile omnibus eſt, neq; iis, qui illa breui tempore aſpe/
» xerunt, neque iis, qui huc delapſi infelices fuerunt, neq; iis, q cõſuetudine quadam deprauati,
» ſacra, quæ aliquando uiderant, obliuioni tradiderunt, perpauci itaq; ſupſunt, quibus ſatis me/
» moriæ ſit, qui quoties ſimilitudinem aliquam eorum, quæ illic inſpexerant, uident, obſtupe/
» ſcunt, & quaſi mente alienantur, quæ tamẽ iſtæc affectio ſit, quoniam non ſatis ſentiunt, igno/
» rant. Iuſtitiæ igitur, & temperantiæ, & reliquarum rerum, quæ præclare animis inſunt, nullũ
» lumen clarum, nulla perfecta ſimilitudo eſt, ſed porobſcura quædã inſtrumenta ad illam iuſti/
» tiam, & alias ueras uirtutes reducimur. pulchritudinem uero tunc cernere apertiſſime fas erat,
» cum in cœtu illo feliciſſimo cõſpectum, uultum'q; diuinum intuebamur, nos quidem comites
» Iouis, alii uero aliorum deorum, initiabamur'q; ſacris, quæ licet beatiſſima dicere, eaq; integri
» celebrabamus, & malorum omium expertes, quæ nos in in poſterum expectabãt, uiſa etiam í
» tegra, ſyncera, ſtabilia, ſolida, beata, per cęrimonias ſanctas, pura in luce aperiebantur, puris no
» bis, atq; hoc onere liberis, quod nunc circũferentes, corpus, uocamus, in modũ oſtreæ illud in/
» duci, ſed hæc memoriæ concedantur, per quam deſyderio rerum illarum prolixiorem ſermo/
» nem habuimus, pulchritudo autẽ, quemadmodum diximus, inter illa elucebat, & nunc ex iis
» locis, in quos deuenimus, perſpici a` nobis poteſt per ſenſum, quem omnium efficaciſſimũ ha
» bemus. Viſus enĩ in nobis ſenſuũ noſtri corpis oĩum acerrimus eſt, quo ſapientiã nõ cernimus.
» incredibiles enĩ ſui excitaret amores, ſi quid eius ſimulachrum oculis noſtris expreſſum habere
» mus, idem'q; cætera amabilia facerent. Nunc uero hoc uni pulchritudini datũ eſt, ut & illuſtrĩ
» or ſit, & amabilior. Qui igitur iamiam initiatus non eſt, aut qui eſt deprauatus, nõ ſubito hinc
» ad illam diuinæ pulchritudinis rationem reducitur, cum hic ueſtigium, & nomen illius ſentit,
» itaq; non ueneratur, nec pie aſpicit, ſed per uoluptatem íſtar pecudis profuſus aggreditur, et ne
» fandum maris concubitum appetit, contumelioſe'q; agens, non metu, non pudore retrahitur,
» contra naturam uoluptatem ſecutus. Atqui initiatus iam eſt, & plura tũc diuina inſpexit, quo/
» ties formam liberalem, & diuinitus delibatam uenuſtatem, quaſi incorpoream quãdam ſpeciẽ
» uidet, horret primum animo & formidine quadam ſicut in diuinis ante conturbatur, mox ue/
» ro intuens, quaſi Deum ueneratur, & colit, ac niſi uehementioris furoris uulgarem opinionem
» timeret delitiis ſuis, quaſi ſacræ ſtatuę, & immortali Deo ſacrificaret. Quemadmodum igiť lo
cutus Plato fuerit, iam uidetis, quem aduerſarius turpem amorem probaſſe, laudaſſe, conſuluiſ

» se affirmat. At ille amorem, & uenustatis humanæ consuetudinem castissime ad contemplan/
» dam diuinæ pulchritudinis rationem aspirare posse fatetur, sed solos eruditos, ac philosophiæ
» studiis incumbentes. hos enim excellenti uirtute, ac sapientia informatos moueri sanctissimo
» impulsu, felicique cursu eo efferri, unde descēderunt. Nihil est igitur, ut Dionysius ait, quod nos
» turbet, aut deterreat nomine amantis, aut capti amore, aut amati. rudis enim inquit, ac temera
» rii hominis est, non uim rei attendere, sed uim facere uelle uocabulis. Solent certe de nomi
» bus altercari, qui non diuinas res exquirunt, sed sonos uerborum sectantur, & aurium tenus ea
» recipiunt, quæ mente uolutare, recto, pioque iudicio debuissent. Nolunt quippe inquirere, quid
» uerbum hoc significet, & quemadmodum idem aliis quoque uerbis expressius eodē seruato sen/
» su, possit exponi, sed elementis, formulis, & nominibus friuolis, stolidisque argutiolis inhærent,
» quæ minime ad numen animi penetrant, sed foris per labra, & aures obstrepunt, q̄si non liceat
» quaternarium numerū, si bis duo potulerim significare, aut homines si mortales dixerim, aut
» patrem, si genitorem, aut aliud, quod perinde, ac plures aliæ partes oratiōis significet. Hoc mo/
» do nonnulli peruerse contendunt, cū scire, probareque debeant uerbis nos uti uel scriptis, uel nō
» scriptis, ut sensum necessarium moueamus, non, ut mentem, aut intelligentiam ad uocabulorū
» legem obligemus. Sic diuus Dionysius homines, qui uerba reprehendunt, quorum sensus in/
» teger est, ut rudes, & temerarios increpat, cōtemnit, ac pro nihilo habet. Plato uero post ea, quę
» modo protulimus, amoris tam honesti, q̄ turpis occupationem sapientissime exponit, tum ra/
» tionis cum libidine contentionem, & pugnam, iræ præterea, uel cum ratione societatem, uel tā
» cum ea ipsa ratione, q̄ cum libidine dissidium, atque omnibus rationē disputandi eisdem de re/
» bus amplissime, commodissimeque ministrat. Capitur, inquit, qui amat, hoc modo, quēlibet ani
» mum ab initio huius nostræ fabulæ trifariā diuisimus, ut duo quædā genera essent, quæ equo/
» rum speciem gererent, tertium, quod auriga. eodem modo nunc illa nobis seruentur. equorum
» itaque illorum alterū probum, alterum improbū diximus, sed quæ nā uirtus probi, aut quod im/
» probi uitium sit, non dum dictum est. Quamobrem dicendum iam censeo. Probus igitur ille
» corpore procero, compacto, robustoque est, ardua ceruice, naribus leuiter aduncis, colore cādi/
» do, nigris oculis, appetēs honoris, sed modestæ, ac uerecūdæ, & bonæ, ueraeque existimatiōis stu
» diosus, item agilis, promptus, iussu tantum, & uerbo regi idoneus. Alter uero corpore intorto,
» fuso, male composito, ceruice rigida, breui collo, naribus aduncis, surdus etiam, & uix flagello
» stimulisque obtemperans contumeliosus, temerarius, insolēs. Cum igitur auriga uenustatem, &
» elegantiam obiecti aspexerit, toto animo feruet, & desyderio rei amatæ allicitur. Tum equus, q̄
» aurigæ obtemperare cōsueuit, solito pudore, quin in amatum desiliat, se sustinet, alter uero nō
» stimulis, non uerberibus, non habenis cohiberi potest, sed exultans ui fertur, & socium equum,
» aurigamque perturbat, & rapit ad suas delitias, & uenereę gratiæ meminisse cogit, illi principio
» resistunt, & molestę ferunt, ut qui rem pati coguntur iniquam, & grauem. Demum, cum nullus
» exitus rei malæ in præsentia pateat, cedunt, & sequuntur, facturos se polliciti quodcūque iussum
» fuerit. Cūque ad ipsas delitias puenerint, splendoreque eaꝝ senserint, cōfestim auriga memoria re
» petit uēustatis naturā, & rursus caste aspicit, fixāque pudico solo obseruat. Timet etiā & reuocās
» gradū labiq̄ supinus, simulque habenas retrorsū trahit, usqueadeo uehemēter, ut uterque equus se/
» moribus innixus resideat, sed unus ultro, q̄ nullo mō aurigæ resisteret, alter uero, flagitiosū dico,
» admodum inuitus. Cūque longius aliquanto discesserint, alter pro uerecundia, atque stupore sum/
» mo sudore totum animum perfundit. Alter sedato iam dolore, quē a freno, lapsuque acceperat,
» uix recreatus maledictis per iram socium, atque arigam lacessit, quasi formidine, & pusillanimi/
» tate loco cesserint, deseruerint ordinem, & nequaq̄ promissa seruauerint, ac rursus ad idē repe/
» tendum inuitos hortatur, eoque accedere impellit, recusant illi, & ut in aliud tēpus differat, pre
» cantur, uix in præsentia impetrant. Vbi uero iam tempus statutum aduenerit, cuius illi haud me
» minisse se simulant, hic rem ad illorum memoriam reducens, impellens, hinniens, trahens, tā/
» dem denuo cogit delitias petere. Cumque iam haud lōge absunt, procumbēs caudā tēdit, frenū
» mordet, impudētissimeque enixus, omni conatu trahit. Auriga item eodem, quo ante, modo enī
» titur, & quasi de termino flectens, resupinus habenas longe uehementius trahit, dentes eq̄ fla/
» gitiosi reprimit, linguam, & os cruore inficit, crura, & femora solatio addicta graui dolore per/
» turbat. Cūque hoc modo sæpius tractatus equus a contumelia, flagitioque desiterit, obtemperat
» iam humilis, atque aurigæ consilium sequitur, & ubi aliquam pueri liberalem formā aspexerit,
» memor cruciatus propemodum metu ĩterit. Sic Plato sustinet prauum appetitum, sic libidinē
» coercet, & eam, quam aduersarius concedi, probari, laudari, scribit, exterminat, potestne quicq̄

iniquius dici,

iniquius dici, aut a ueritate magis alienum, quam quod homo iste cōtumeliæ plenus fingit, & uirum honestissimum, ac sapietissimum criminatur? Videre uiri optimi, quanta hominis huius calumnia sit. Phædrum quidem legendū à uobis suadet, quasi in eo res fœda, ac turpis a Platone probet, & tamē quid in Phædro dicat, iam intellexistis, diuersum plane, quam aduersarius asseueret. Quippe amor turpis eiicitur, uituperatur, exterminat, honestus uero, ac pius probat, laudatur, extollitur. Verum aduersarius Platonē uituperat, ab eiusque disputatiōe ita abhorret, ac refugit, quasi in graueolentia, aut uenefica animalia incidisset, orationem uero Lysiæ prosequitur laudibus, & consilium eius probat, qui scelus, quod Plato detestatur, aperte, & suadet, et consulit. Ac nequis fortasse existimet nos odio aliquo ista fingere, ut aduersarius ea fingit, quæ nunq̄ Plato aut probauit, aut sensit, dicta illius proferam, & partem oratiōis Lysiæ interpretabor. Totam enim conuertere cum longum esset, tum minime necessarium, siquidem ex parua illius particula facile totius orationis sensus percipi potest, facit hic prosopopeiam quādam risu dignam, & Phædrum introducit laudantē orationem, de qua loquor, his uerbis. Ibi oratiōnē Lysiæ perbreuem, quasi diuinam, mihique perutilem Socrati perlegi. Hæc aduersarius. quid uero oratio probet, quam ipse perutilem, & diuinam existimat, pudet certe dicere. Id enim suadet, ut Phędrus, & quicūque adolescētulus, nō propterea a præstando alicui turpi, atque nefando obsequio temperet, quod illū sui amore ardentem non uideat, a quo desyderatur, sed cuicūque sine discrimine obsequatur, modo sibi commodum sit, potiusque libidini illius obtēperet, a quo minime amatur, quam eius desyderium expleat, quem sui amore flagrantem intelligit. Talis est uiri optimi oratio Lysiæ, quam aduersarius amat, laudat, in cœlum tollit, nec perutilem solū, sed etiam diuinam appellat. Lysias aūt ipse, & si minus se Phędri amore captum simulabat, non minus tamen, neque honestius amabat, quam cæteri scelerati amatores faciunt, quod a Pla
» tone in eodē sermone significatur. Erat, inquit, puer quidam forma eleganti, ac liberali, cuius
» amore capti plerique, ut sibi obsequeretur, orabāt. Sed inter eos unus aderat fallax, fraudulētus,
» atque occultus, qui cum nihilo minus, quam cæteri, amore pueri captus esset, ita tamen adoles/
» tulo suadebat, quasi ipse minime flagraret. Cūque sibi obsequium aliquando ab eo peteret, ea ra
» tione hortabatur, quod non amanti potius, quam amanti obsequendum, ac gratificandum so
ret. Hic est Lysias ille, quē aduersarius Platonis sibi amicum facit, & diuinam, ac perutilem habuisse apud Phædrum adolescentulum orationem dicit, ac iureiurando affirmat. Sed quid oratio ipsa Lysiæ sibi uelit, illius etiam uerbis attendendum est, ut quemadmodum Platonem iam loquentem audistis, sic etiam ipsum Lysiam audiatis. Sed ignoscite mihi obsecro, facit enī peruicacia, atque importunitas aduersarii, ut loqui de rebus cogar, quæ sine pudore dici ab hone
» sto homine nequeant. Vnum igitur ex argumentis, quibus in ea oratione utitur, tale est. Sed
» si forte morē publicum metuis, ne, cum id senserint homines, probro tibi dent obsequiū, quod
» mihi præstiteris, uelim ita scias, eos, qui capti sunt amore, ut ipsi magnificare res suas arrogan/
» tius solent, sic etiam cupere, ut ab aliis existimētur, itaque uerbis se ambitiosius extollere, & iacta
» re res suas cum omnibus, quod bene, feliciterque euenerint. At eos, qui capti amore nō sunt, quo
» niam continere se possunt, caute agere, &, quod tutius est, id hominū existimationi anteponen
dum cēsere. Quid ergo suadeat Lysias, quid Phædrū postulet, iam uerbis ipsius omnes intelligunt, nihil certe hac suasione turpius, nihil flagitiosius, nihil detestabilius esse, aut dici potest, & tamen ab aduersario probatur, laudatur, extollitur. Quantum inter hanc sceleratam Lysiæ orationem, & sanctissimam illam Platonis intersit, iam uiri latini uidetis. Et tamē aduersarius Platonem uituperat, ac bonorum morum subuersorem uocat, Lysiam uero in cœlum tollit, & perutilem, ac diuinum uirum appellat. Sed de his satis. Quam uere enim in Platonem uir iste inuehatur, quem etiam in rebus apertissimis, nouas machinari calumnias non pudet, uestrum sit iudicium. Venio ad alterū Platonis sermonem, quem de cupidine inscriptum aduersarius dicit, hoc est Symposium Platonis, quod latine conuiuium dicimus, in quo uarie de amore a compluribus agitur, ut in eiusmodi rebus fieri solet. Phædrus, Pausanias, Eryximachus, Aristophanes, Agathon, Socrates inter medias epulas loquuntur, & pro suo quisque arbitrio amorē laudat, incipit Phædrus, sequitur Pausanias, mox Eryximachus. Tum Aristophanes, deinde Agathon, postremo Socrates. Cæteri igitur mistim de amore diuino, humanoque agunt, & uel laudant utrunq̄, uel alterum laudant, alterum reprehēdūt, pro suis quisque moribus, siue studiis, & ingenio. Hinc nactus occasionem aduersarius, quę uel a poeta, uel ab oratore, uel ab aliquo adolescēte inter potum, uoluptatemque conuiuii dicuntur, transfert in Platonē. Aristophanes quippe poeta comicus fuit, & ridiculorum, ac turpium uerborum uel author, uel simulator offi

cio ſuo fungit, & quod ſibi decens ſit, ſeruat. Narrat fabulas, & partim obſcœna, partim ridicula quædã admiſcet, hic eſt, q cõflari, & coaleſcere ſimul duos ardore amoris expoſuit, quos aduerſarius cõtuſos, & liquefactos in unũ interpretatur. Beatam etiam uitam iis, qui amore ita deuincti fuerint, idem Ariſtophanes futuram pollicetur. Atqui Phædrus admodũ adoleſcens amori uulgari, & publico fauens, honeſtũ Achillis, & Patrocli, atq; Alceſtis, & Admeti amorẽ peruertit, & in peiorem accipit partem, atq; ita demum laudat, cum minime laudandus ſit, nec ad Homerum quidem, aut aliquem nobilem authorẽ referri poſſit, nemo enim, cui fides adhibenda ſit, amorẽ Achillis cũ Patroclo turpem fuiſſe ait, ſed honeſtũ fuiſſe cũ cæteri, tũ maxime Homerus fatet, q primus Achillẽ, & Patroclũ, ſingulari, mutuáq; beneuolẽtia deuinctos fuiſſe cõmemorat. Hæc igit, quę ab Ariſtophane, & Phædro, ſeu quouis alio turpiter, quaſi per iocũ dicta ſunt, obiurgator noſter Platoni aſcribit, & quaſi ſniam, ac decretũ eius reprehẽdit, pinde, ac ſi ignoraret, hanc eſſe dialogi formam, ut, quæ reprobare uult author, ea prius ꝓbari ab aliquibus faciat, tales q; adhibeat collocutores, qui qd eos deceat ſeruent, & pro ratiõe ſuæ qſq; perſonæ, & loci, & temporis loquant. Quod Plato pro more ſuo diligẽtiſſime ſeruauit. Nam cum cæteri fœdum, atq; inhoneſtum amorem probaſſent, Socrates pluribus eũ uerbis infectatus eſt, honeſtum q, & ſanctum amorem digne cõmẽdauit. Quod omnibus fere dialogis ſuis facere Plato cõſueuit. Aut enim Socratem introducit, qui ex opinione ſua loquatur, aut aliquẽ aliũ doctrina, & authoritate præſtantẽ. Quinq; autem ſunt perſonæ illæ, quibus tribuere Plato ſuã ſententiã ſolet, Socrates, Timæus, Parmenides, hoſpes Atheniẽſis, & hoſpes Velinus. Cæteri omnes, qui apud eum diſputant, ſuis opinionibus agunt, & ab aliquo eorũ, quos ſupra memoraui, uel probantur, uel arguuntur. Quæ cum ita ſint, quid ad tantam iudicii iniqtatem poſſit accedere? quando ea, quæ Plato reprehẽdit, dãnat, refellit, aduerſarius Platoni, quaſi ab eo dicta ſint, obiicit, & fœdiſſime calumniatur philoſophum, qui uirtutis cultũ, ornatum q & ſeruauit ipſe ſemper, & cæteris, ut ſeruarent, conſuluit, ac cum ſumma cõmendatione prædicauit. Iam Ariſtoteli quoq; obiicere idem aduerſarius poſſet, cum & ipſe aliorum opiniones ſibi proponat, quas arguat, atq; confutet. Cur enim magis Platoni hæc obiici debeant, quàm Ariſtoteli? cum non minus ab Ariſtotele, quàm à Platone ſcribantur, quę corrigi, reprehẽdi q; poſſint? Sed, ut inſanus eſſet, qui propterea detraheret Ariſtoteli, Sic amens, planéq; ratiõis expers iudicandus eſt, qui iſta iudicet obiicienda eſſe Platoni. Ergo ubi cæteri conuiuæ, quemadmodum diximus orationem de laudibus amoris habuerunt, ad extremum Socrates, ut qui grauiſſimã, honeſtiſſimam, ſanctiſſimam q; Platonis ſententiam declaraturus erat, ac cæteros correcturus, & quem nam amorem, colere, laudare q; deberent, eos docturus, quo pacto de amore, quaſi numine quodam diuino afflatus loquatur, animaduertite. Spernit hic quidem, omnem humanum amorem, & labem naturæ, contagionem q; omnem mortalis generis exterminat, cœleſtẽ duntaxat, ac diuinam petit rationem amoris, illum probat, illum laudat, illum omnibus hominibus amorem commendat. Ab eo autẽ orditur, ut quid ſit ipſe amor oſtendat, quod in omnibus rebus principium eſſe aptiſſimum dixit, tum in hoc libro, tũ in Phædro. Omnibus, inquit, in rebus adoleſcentule, unum illud initium ſeruãdum eſt iis, qui recte conſilium capiunt, ut intelligatur, quid ſit, de quo conſultetur, alioquin aberrent prorſus neceſſe eſt. Primum igitur, quis, aut qualis amor ſit, exponit, quem cum cæteri egregia quadam ſtatura, forma, & ſapiẽtia eſſe dicerent, deumq; laudando demonſtrare conarentur, ipſe interrogando, ut mos diſputantium eſt, eò deducit, ut deſyderio earum rerum, quas expetit amorem teneri, ob id q; inopem, atq; egentẽ earundem rerum eſſe declaret. Neminem enim, quæ poſſidet, ſed ea, quibus caret, deſyderare. Quod ſi amor, inquit, uirium, pulchritudinis, prudentiæ, ſapientiæ, rerum prorſus bonarum, honeſtarum q deſyderio tenetur, conſtat eum idcirco deſyderare, qa caret, & ſubin de non ualidum, non pulchrum, non ſapientem, non aliquid ex iis, quæ deſyderat, eſſe, quanq; ne contrarium quidem, ſed medium inter hæc eſſe ait, ſolitũ ad res bonas, ac laude dignas obrepere, ſolicitum etiã, uigilantem, audacem, uerſutum, callidum, foro uti, ad colendum, obſeruãdum q idoneum, machinantem aliquid ſemper, ſolertem, ingenioſum, prudentiæ cupidum, omni uita philoſophandi ſtudio incumbentem, Sapiẽtem quidem non eſſe, ſed ſapientiæ ſtudioſum, ideóq; non deũ, nullum enim deum philoſophari, aut effici cupere ſapiẽtem. Etenim cum dii omnes ſapientiſſimi ſint, & ſapiẽtia uniuerſas res forma, pulchritudine q excedat, cuius incredibili cupiditate amor ipſe ſemper incenſus eſt, profecto expeti ab amore pulchritudinem, deſyderari q oportere. Quæ cũ ita ſint, effici, ut amor plurimum hominibus ad beatitudinem cõferat, Bonis enim, quæ expetit, ac ſibi magnope ſtudet acquirere, felicitatem hominis

comparari. Audiendos item non eſſe illos, qui amantem ſui dimidium dicunt quærere, quod Ariſtophanes fabuloſe iocabatur, & cõflari quodammodo in unum, coaleſcere q dicebat, quę aduerſarius Platoni tribuere non ueretur. Cum tamen Socrates, qui Platonis opinionẽ exprimit, ita dicat. Mea quidem ſententia, neq; dimidii amor eſt, neq; totius, niſi bonum ſit, qd amet. Nam & pedes, & manus abſcindi ſibi homines patiuntur, ſi forte ea membra uitiũ contra here cœperint. Etenim ne ſua quidẽ amare quenquã intelligo, niſi rem bonam ſuã putet, malã alienam, cũ nihil aliud hoíes ament, quàm bonum. Cupiũt enim, & amãt, ut bonum ſibi & ad ſit, & ſemp adſit, ita, ut in ſumma, amor ſit rei bonæ habẽdæ, ſemper q habendæ appetit⁹. Partum quoq; amoris quẽdã fieri dicit, tũ corpore, tũ etiã animo. hominũ enĩ naturã, uterũ partim corpore, partim animo gerere, cum q; iuſta ætatis ratio uenerit, parturire, nec deforme, ſed formoſum id, in quo pariat, petere. Maris itaq;, & fœminæ coitum partũ corporis eſſe, & hoc præclarum qddã eſſe, ac plane diuinum, quod mortalẽ humani generis ꝓditionem faciat immortalem, id q ipſum ab amore expeti, ut immortalis ſeruetur, & quod bonum eſt, fiat quantũ natura patitur, hac rõne perpetuum. Hinc etiam labores ſuſcipi ad res præclaras obeundas, quo immortalis memoria ſeruetur, hinc pericula, mortẽ q ipſam homines libenter ſubire, ut nomẽ, immortalis memoria ſeruetur, hinc pericula, mortem q; ipſam homines libenter ſubire, ut nomẽ, gloriam q apud poſteros relinquant. An tu, inquit, cenſes Alceſtẽ pro Admeto mortẽ oppetere uoluiſſe, aut Achillẽ pro Patroclo, aut Codrum maiorem noſtrum, pro imperio filiorũ ſuorum, niſi uirtutis immortalem quãdam memoriam ſe relicturos exiſtimaſſent? Omnes profecto pro fama, pro gloria, pro nominis immortalitate, omne ſuum ſtudium, operam q; conſumunt, & quo uirtute præſtantiores ſunt, eo magis rebus agendis incumbũt. Sic igitur Socrates differit, quo in loco animaduertendũ eſt, quàm longe aliter Alceſtis, aut Achillis amorem Socrates, quàm Phædrus accipiat. Phædrus enim mortẽ illorum nõ ſatis honeſtam, Socrates honeſtiſſimam ponit, ſiquidem eos pro gloria, & immortalitate nominis mortẽ oppetiiſſe fatet, etenim Alceſtem, tametſi propter immoderatum mariti amorem, tamen nõ ſine laudis cupiditate, mortem uitæ anteponendam duxiſſe, Achillem uero pariter, & honeſtiſſimo amori, & immortalitati nominis ꝓſuluiſſe. At Codrum, partim boni, & gratiſſimi ciuis officium in patriam præſtitiſſe, partim filiis imperium ſuo interitu quæſiuiſſe, quæ certe aduerſarii calumnias oſtendunt uanas eſſe, ac plane pueriles. Sed amoris partum illum corporeum, mulieris, inquit, gremium requirere, & ita per liberorum procreatiõem immortalitatem generis, felicitatem q; acqri. At partu altero, qui utero animi in lucem ꝓditur, ſapientiam, iuſtitiã, tẽperantiã, & reliq; uirtutis genera procreari. hæc enim fas eſſe aĩum & utero ferre, & parere. Quæ ſiquis ab ineũte ætate ingenue educatus, eruditus q conceperit, hũc poſtquã per ætatem licuerit, parere, fœtum q; producere in lucem uehementer cupere. Itaq; formam petere liberalem, in qua partum emittat. Turpem enim ad hunc partum ſuſcipiendum, ineptam arbitrari. Quod ſi ingenium liberale, ut natura fert, iunctum cum forma corporis liberali forte compererit, duci indicio corporis ad uirtutẽ animi interiorem, quã ſancto, immaculato q; amore complexum, ea uirtutis decora parere, quibus immortale nomẽ, & felicitas longe perfectior comparetur. Itaq; præceptis inſtituere optimis, rationes rerum docere, & omnino, quæ ante utero gerebat, edere in lucem, ſumma cum utilitate illius, in quo parere ſtatuit, alere etiam partum una cum eo, & ambos longe cõiunctiores uiuere, quã patres cũ ſuis liberis, cõſtantiores etiam in amando eſſe, cũ procreatione contineantur liberorum multo honeſtiorum, ac diuturniorum, talium etiam facile dixerim, quales ſibi quiſq; potius optaret, quàm quos Homerus, Heſiodus, cæteri q poetæ reliquerunt, aut quales Lycurgus, & Solon leges tutrices Reip. Lacedæmonioꝝ, & Athenienſiũ, atq; uniuerſæ Græcię cõdiderunt. Hanc eſſe animi rationem amatoriam, cœleſtis q; operã amoris, parére q eam cuiq; Socraces ait. Quanq; aliam quoq; amoris rationem ſtatuit, in cõtemplanda idea longe perfectiorem, ad quam tandem hanc ipſam refert, & ad ſummam felicitatem aſcribit, illam adipiſci, ac poſſidere. Eundum enim ad ipſam rei rationem cẽſet, & a pulchritudine corporis, ad ideæ, hoc eſt exemplaris pulcherrimi rationem, qua pulchra omnia uniũtur, docet eſſe tranſeundũ. Animi etiam pulchritudinem, nobiliorem, quàm corporis ſtatui oportere exiſtimat, & legum, officiorum q formam elegantiorem cenſeri, hinc ſcientiarum decorẽ petere, & in pelagus tandẽ pulchritudinis dirigendo magnifice parere. Hic receptis, auctis q; uirib⁹ reduci ad ipſam ſciendi ideã, & pulchritudinis ratiõem, ac ſpeciem, uere q pulchrũ, & nihil aliud niſi pulchrum ipſum agitare. Qui enim, inquit, hucuſq; amatoria facultate erudietur contemplando per ordinem pulchrarum rerum genera, hic ad extremum uidebit mirum quoddam pulchritudinis genus, uidelicet idipſum, cuius cauſa labor omnis ſuſceptus eſt, hoc primũ qui-

» dem ſemper eſt, nec oritur, aut interit, neq; augetur, aut minuitur, præterea nõ partim pulchrũ,
» partim turpe eſt, aut interdum pulchrum, interdũ turpe, aut in alia re pulchrũ, in alia re turpe,
» aut aliis pulchrum, aliis turpe. Nec uero uidebitur ipſum pulchrum uelut facies quædã, aut pe/
» ctus, aut manus, aut quoduis corporis particeps, nec ſicut ratio, aut ſcientia quædam, nec in ali
» qua re poſitum, uerbi gratia, in animali, aut terra, aut cœlo, aut aliqua alia re huiuſmodi, ſed
» ipſum per ſe ſecum, uniforme, ſempiternum. Cætera uero pulchra ita illo participant, ut dum
» ipſa oriunt, atq; intereunt, nec augeatur illud, nec minuatur, nec pati aliquid poſſit. Cũ itaq; ex
» his qſpiã per amorẽ honeſtũ, & probũ repetens, pulchrũ illud ſupernũ intueri cœperit, iã penè
» finẽ attigiſſe iudicandus eſt. Hæc eſt enĩ ratio illa recte in amore ꝓficiſcẽdi, ſiue ſuo qs, ſiue alte
» rius ingenio utit, ut hinc ex pulchris, quæ apud nos ſunt, initiũ capiat, ſupniilli⁹ pulchri gratia,
» q̃ſi per gradus ab uno ad duos, a` duobus ad omnia corpora, mox a` corporibus ad pulchra of/
» ficia, tum ab officiis ad pulchras diſciplinas, poſt a` diſciplinis ad illam diſciplinam, quę nõ niſi
» pulchri ipſius diſciplina ſit, & poſtremo pulchrum ipſum per ſe cognoſcatur. Hac uitę ratione
» magis, q̃ alia uidendum in pulchro ipſo per ſe cõtemplando. Quod ſi uidere poteris, profecto
» non tale tibi uidebitur, quale aurum, aut ueſtis, aut adoleſcentulus, quẽ quando aſpicis, admi/
» raris uehementer, & tam tu, q̃ alii plures amantes, ita aĩo ardetis, ut his delitiis incũbere ſemp
» uelitis, nec cibus, aut potus uobis curæ ſit, modo illis frui poſſitis. Quod ſi hęc ita hoĩem rapiũt,
» qd fore putandũ eſt, ſiquis pulchrum ipſum ſummũ, ſyncerum, purũ, immiſtũ, nõ humana car/
» ne, non colore, non multis aliis mortalibus nugis implicitum, ſi ipſam inquã diuinam pulchri/
» tudinem uniformem ualeat intueri. Nũ praui hoĩs uitam exiſtimas illuc poſſe aſpirare, & qd
» uidendum ꝑcipue eſt, uidere, eidem q̃ adeſſe? an tantũmodo homini uirtute prædito facultatẽ
» dari pariendi non uirtutis ſimulachra, ſed uerã uirtutem, quæ ab hoĩe uirtutem adepto contin/
» gi poſſit? hanc aũt ueram uirtutem q peperit, educauit q̃, cariſſimus Deo eſt, & ſicui ĩmortali/
» tatis munus debet, ei ipſi deberi par ẽ. Hi ſunt uiri optimi amores illi Socratis, atq; Platonis,
hunc amorẽ, hanc uenerẽ, has delitias probarũt illi, & coluerunt. Sic amare, amari q̃ hortãtur,
ita patere in cœlum aditum amanti, amato q̃ fatentur, hoc modo felices futuros affirmant, ſi
in contemplanda uera, diuina q̃ pulchritudine uerſentur, nõ ſi, quẽadmodum aduerſarius ſcri
bit, in unum confuſi, eiſdẽ ſemper amoribus, uoluptate, libidine q̃ perfruant, ita cũ cæteri oẽs,
tum in primis diuus Dionyſius diſcipulus diui Hierothei, diui q̃ Pauli apoſtoli, doctor noſtræ
» religionis, primus accipiunt Platonis amorẽ. Et ueri, inquit, Dionyſius amoris, qui nõ ſolum a`
» nobis, ſed etiam a` ſacris literis laudatur uniformẽ rationem multitudo capere, ſibiq; accõmo/
» dare non potuit. Sed ad diuiduum corporeũ multiplicẽ, & diſpartitũ amorem dilapſa eſt, quĩ
» nõ uerus eſt amor, ſed ſimulachrũ, uel potius lapſus ueri amoris. Iiſdẽ etiã uerbis ſanctiſſimus
uir, quibus Plato uſus eſt, cũ de amore, quarto de diuinis nominibus libro loqueretur, ut dictũ
iam, atq; oſtenſum eſt. Totũ illud de amore caput, laus, & cõmendatio amoris eſt ex Platonis
ſermone deducta, nõ modo ſenſu, ſed etiam uocabulis eiſdẽ. quod ſi obiurgator iſte ſententiã
ſermone deducta, nõ modo ſenſu, ſed etiam uocabulis eiſdẽ. quod ſi obiurgator iſte ſententiã
Platonis uituperat, quid de ſanctiſſimis noſtræ religionis doctoribus dicet, qui eadẽ cum Pla/
» tone & ſentiunt, & loquuntur? Quid dicam, aduerſarius inquit? quos appellabo? qui mihi iudi
» ces erunt? hominũ, aut dei fidem exclamabo? Sed cur tam uehemẽter indignetur, moleſte q̃ fe
rat homo, qui male, quę bene dicunt, accipere ſolet, nõ uideo. iudices tñ uidetur petere, & iam
iudices adſunt, Auguſtinus, Hieronymus, Dorotheus, Ignatius, Dionyſius, & pmulti alii ſan/
ctiſſimi, ac ſapientiſſimi uiri, qui Platonis dicta, atq; ſententias probant, accuſatorẽ ipſum calu/
mniatorẽ eſſe iudicãt, fidem requirit hominum. Dei etiam fidem exclamat, quã penitus tollit,
dum amorem diuinum, quem Plato cõmendat, improbat, atq; uituperat. Sed, ut tam grauem
aduerſarii indignationem propterea fuiſſe intelligatis, quia Plato ſcelera improbarit potius, q̃
» probarit, audite quid Plato ipſe octauo libro de legib⁹ dicat. Hoc eſt, inquit, quod a` me dictũ
» eſt, ingenium ſcilicet, atq; ſolertiam adhibere me poſſe ad hanc legem, quo uſus procreandorũ
» liberorum, ut natura requirit, ſeruetur, Si abſtinent amare, ne genus humanum conſulto ita in/
» terimant, ſi cauent, ne in terram, & lapides ſemen iaciant, ubi nunq̃ actis radicibus, uim ſuã ge/
» nitalem, atq; naturam capere poſſit, ſi abſtinent ab omni fœmineo ſolo, in quo id, quod ſatum
» ſit, nequeat enaſci. Quinetiam ſi nobilem, innuptam q̃ mulierẽ nemo tangere audeat, ſed ſua
» quiſq; contentus uxore uiuat, nec ſemina irreligioſa, & ſpuria pellicibus mãdet, aut in marem
» præter naturam iaciat, inane ſemen, ac ſterile. An maris quidem hũc uſum prohibere omnino
» debemus. Mulierum aũt ita deſcribere, ut ſi quis cũ aliqua congreſſus fuerit, præter eas, quas cũ
» diis, & ſacris nuptiis domum duxerit, uel emptas, alio ue modo acquiſitas habuerit, nec lateat

omnes ſic

» omnes ſic egiſſe, hũc ſi honore, ac laude Rep. priuari lege ſtatuerimus, recte ſancitum ſit. nono
» etiam libro huiuſmodi delictis ſupplicia ſtatuens, ſiquis, inquit, mulieri, aut puero, uim per libi
» dinem affert, impune ab eo occidi poſſit, cui allata uis eſt, aut a` patre, uel fratre, uel filio. Et ſi ma
» ritus uxorem uiolari repererit, interficere impune poſſit eum, qui uiolat. Sic Plato lege conſti
tuit, necui liceat marem ad libidinem prouocare, quem aduerſarius bonorum morum ſubuer
ſorem, & in clunibus puerorum uerſari ſolitum dicit. Sic cum noſtris euangelicis legibus con/
uenit, quando ne mulieris quidem ſterilis, aut infœcundæ concubitum permittit. Quid de ea
re loquar, quam ſignificare uidetur, cum dicit, Si cauent ne ſemen in terram, & lapides iaciant?
His enim uerbis id uitii uetat, quod religionis noſtræ profeſſores molliciei nomine reprehen/
dunt, & dãnant. Vſqueadeo rem omnem ueneream Plato ſemper deteſtatus eſt, ea dũtaxat ex
cepta, quæ procreãdoꝝ liberoꝝ gratia ꝑmittitur, nec tã in alios, q̃ in ſe ipſũ iudex fuit acer, atq;
ſeuerus. Quippe ne legitimis qdem nuptiis ĩmiſcere ſe uoluit, ſed ĩtegerrime ſemp et caſtiſſime
uixit, qd etiã ex dictis ſanctiſſimi, atq; ſapiẽtiſſimi uiri Thomæ Aquinatis, ubi ĩ ſecũda ſecũdæ de
» uirginitate loquitur, colligi poteſt. Legimus, inquit, Platonẽ unum apud ueteres abſtinuiſſe
» ab omni uenerea uoluptate, ſtudio cõtemplandæ ueritatis, & optimaꝝ artiũ cupiditate. Quod
ſi Diogenes Laertius Platonem in eo libro, quem de eius uita, & moribus ſcribit, adoleſcentu/
los quoſdam dicit in delitiis habuiſſe, & epigrammata quædam laſciuiora adiungit, facile in/
telligi poteſt, minime eum ex ſua ſententia iſta ſcripſiſſe, ſed ad comicos quoſdã, & Ariſtippũ
referri. Nã, quod ad ipſius Diogenis opinionẽ ꝑtinet, nõ modo hoc uitiũ alienum a` Platonis
moribus arbitratur, uerũ etiam moleſte admodũ fert, calumniã hanc in tantum uirũ, & plane
quid ipſe ſentiat, exprimit. Quippe poſtq̃ de ortu, educatione, eruditione, uirtute, opinionibus
Platonis honeſte, honorifice q̃ locutus eſt, & quæ nã de eo uiro apud oẽs opinio fuerit, declara
uit, ut q̃ ingredientem olympia græci oẽs ſpectare conſueuerint, & Mithridates Perſa ſtatuam
» eius in academia collocarit, hæc affert. Sed quanq̃ ita uirtute Plato claruerit, tamẽ ne is quidẽ
» carere maledictis improboꝝ hoĩum potuit, ſed ipſe quoq; a` comicis conuitio affectus eſt. Quo
in loco comicorum in eum cõuitia exponit, & Ariſtippi Cyrenẽſis, quem modo nominaui, ca/
lumniam ex adoleſcentulorũ familiaritate conceptam. Verum, an iuſte Ariſtippus hæc de Pla/
tone ſcripſerit, & quanti uerba eius facienda ſint, argumentũ ex uita eius, & moribus accipi põt,
» de quibus idẽ Diogenes ſcribit. Licet. n. ut breuiter oĩa cõplectar, percipere eum hoĩem, facile
» ſemp quæſtui ſeruiuiſſe, & uentri uoluptatibus oĩbus obſcœnis tyrannoꝝ aſſentationi deditũ
» fuiſſe, in primis q̃ Dionyſii Syracuſani mancipiũ extitiſſe turpiſſimum. Ad hæc inimicũ Plato
» nis, Xenophontis, oĩum doctiſſimoꝝ, modeſtiſſimorũ q̃ uiroꝝ uituperatorẽ de gurgite ſuoꝝ
» uitioꝝ emerſiſſe. fit. n. ut q peſſimis moribus ſunt, facile linguã ſuam maledicã in uiros probos
» exerceant, ne cũ reprehendunt a` probis, ꝑptera reꝑhendi uideant, q̃ ſua culpa reꝑhenſione dĩ
» gni fuerint. Quis igit mẽte ſanus homini tam improbo, ſcelerato, & inimico fidẽ adhibeat?
quis eũ non deteſtetur? & ſcelus, qd ab eo commiſſum eſt, fingi in Platonẽ arbitretur? Diogenes
uero ipſe, qd nã de Platone ſenſerit, q̃q̃ de eo honeſte loquatur libro toto, quẽ de eius moribus,
& diſciplina edidit, dilucide oſtendit. pulcherrimo etiam diſticho uirtutem eius commẽdat.
» Sol genuit terris Aſclepion, atq; Platona,
» Scilicet hic animam, corpus ut ille regat.
» Quinetiam de uita, & moribus Speuſippi, qui nepos Platonis fuerat, ſcribẽs, Seruauit, inquit,
» Speuſippus eaſdem Platonis opiniones, ſed mores nõ eoſdem ſeruauit, quippe irę, & uolupta
» ti indulſit. Quod ſi hic longe aliter, q̃ Plato fecerat, uoluptati deditus fuit, quis non uidet iudi/
cio Diogenis Platonem ſpreta uoluptate, caſtiſſime uixiſſe? quod latiſſime cęteri quoq; nobiles
ſcriptores teſtantur. Sed hæc longius ſane`, q̃ Platonis optima apud omnes exiſtimatio require
ret, ſcripſimus furore aduerſarii tracti, qui Platonis libros ſcelera probaſſe gloriabatur. Sic enĩ
neceſſe fuit, quædam huius philoſophi loca interpretari, ut ab his legi poſſent, qui græce Plato
nem legere neſcirent.

De communi uſu mulierum.
Vſum communem mulierum perdifficilem eſſe, non ignoraſſe Platonem.
Quid optimum in republica, quid peſſimum.
Quomodo conducat Reip. communicatio uxorum.
Ariſtotelis argumenta contra hanc Platonis opinionem.
Reſponſio ad argumenta Ariſtotelis.

Vnde labefactetur fæpenumero reſpub.
Platonem non multum in hac parte diſſentire ab Ariſtotele.
Ariſtotelem magis ſequi, quæ ſenſibus expoſita ſunt, Platonem, quæ intellectui,
Quomodo res, quæ aliena eſt, propria fiat.
Ciuitates non poſſe felices eſſe, niſi philoſophi dominentur.
Quo meliori natura ſit, eo᷑ peiorem fieri hominem, niſi recte inſtituatur.
Cur magnæ labes accidere ſoleant ciuitatibus.
Platonem non in omnibus libris communem mulierum uſum probare.
Eundem non qualitatis, ſed quantitatis ratione, unum accipere.
Quæ animalia unum habeant commune negotium,
Apud multas nationes, rem uxoriam communem fuiſſe.
Maſſagetas communibus uſos fuiſſe uxoribus.
Naſamones uſos communiter matrimoniis.
Thracum uirgines fuiſſe communes.
Brachmanes Perſarum ſapientes, uxores communes habuiſſe.
Aethiopes non ducere uxores, ſed mulieres habere communes.
Troglodytarum & mulieres, & liberos communes eſſe.
Apud Romanos, & græcos uſum mulierum aliquando communem fuiſſe.
De uaria hominum conſuetudine.
Maſſagetas, & Indos patres ocidere, & eſſe.
Nouercas apud Perſas priuignis nubere.
Apud Æthiopes infamem eſſe, ſiquis capitis reus e᷑ patria fugiat.
Quale præceptum dabant Lacænæ matres filiis in aciem proficiſcentibus.
Nonnullas gentes propala᷑ coire.
Apud græcos turpe, & irreligioſum haberi, ſiquis matrem & filiam, patri & filio, uel duas ſoro
res, duobus fratribus matrimonio iunxerit. Caput. III.

n Vnc, quoniã quæ de libidine Platonis obiiciebãtur, multis, optimis᷑q; rationibus, ac doctiſſimorum, & ſanctiſſimorum uirorum teſtimonio, refutaui, Venio ad eam partem, in qua de cõmuni mulierum uſu agitur, quam reprehẽdens aduerſarius argumento Ariſtotelis accinctus inuadit. Verum hunc locũ nemo a᷑ me ita defẽdi exiſtimet, quaſi recte prorſus hoc a᷑ Platone ſcriptum exiſtimẽ. abſit. n. hoc a᷑ nobis, ut qui rationem didicimus meliorẽ, ritum᷑q; ſanctæ eccleſiæ probauimus, cum Platone ſentiamus. Sed ratiõe eius ætatis, qua Plato nulla religiõe aſtrictus, mores, & iura, arbitratu ſuo ſtatuebat, haud perperam eum ita ſenſiſſe exiſtimo. Nam ſi profeſſio, & inſtituta illo᷑ temporum patiebantur, ut uir unus plures haberet uxores, & quã quiſq; nollet, facile repudiare, & pro libidine animi ſui ducere aliam poſſet, ſi non rationem naturæ perfectiorem ſequebãtur, quam nos poſtea ſecuti, tam nobis melius inſtituiſſe iudicamur, ſi deniq; non quid honeſtius, aut ſanctius ciuilis illorũ hominum uſus quæreret, ſed quid aptius, aut commodius foret, ad naturę uulgaris uoluptatem attendebant, eatenus certe excuſari poſſe Platonem arbitror, dum ratio, cur ita fecerit, aut plus aut non minus ualeat, q̃ eorum, quos eadem ætate, eadem᷑q; religione cum Platone uixiſſe indubitatum eſt, q̃q̃ ætas deinde melior, & uera religio omnia ad meliorem, perfectiorem᷑q; cultum reducere potuerit. Nam, ut tota ætas eiuſdem hominis, plures continet partes, quarum officia diuerſa ſunt (alia. n. pueritiæ ſunt, alia adoleſcentiæ, alia conſtantis ætatis, alia ſenectutis,) & adoleſcentẽ optimum iudicamus, non qui hoc, aut illo ſeniore optimo præſtãtior fuerit, ſed qui iter æquales ſuos iure debeat anteponi, ſic ætatis hoíum uniuerſæ, atq; æui communis, partem accipi quãdam oportet, qua Plato uixerit, & num melius, qua᷑m cæteri ſuę ætatis homines, ſenſerit, decreuerit, ſcripſerit, attendendum, nõ aũt quid diui Apoſtoli melius, quid ſancti, atq; beati, quid in noſtræ religionis profeſſione edocti diiudicauerint, atq; probauerint. Perdifficilem ſane᷑ eſſe uſum mulie᷑ communem, haudquaq̃ Plato ignorauit, qui & uix, ut de ea re ſcriberet, adductus eſt, & poſtquã eius cõmoda declarauit, quo᷑ue modo effici poſſet, q̃q̃ ſumma cum difficultate oſtendit, rurſus ambigit, & diuinum potius, q̃ humanum huius reip. ſtatum eſſe fatetur. Sed quoniã inter omnes conſtat nihil, uel melius in Rep. eſſe, q̃ quod homines cõiungit, & unit, uel peius, q̃ quod diſtrahit, & uario animo, ac diuerſa uoluntate multiplicat. alterum enim meũ, & non meum, exitioſum illud in repu. peculiare, ſummam᷑q; diſcordiã ciuium facit, alterum

facit, alterum cõmune omnium cõmodum, & ſummam concordiam parit, hanc autẽ coniunctionem, & quaſi unionẽ effici nõ poſſe Plato exiſtimat, niſi una᷑ cum cæteris rebus, uxores etiã & filii ſint communes, idcirco rem uxoriam communem eſſe uoluit, putauit᷑q; ita fore, ut ciues omnes ex eiſdem rebus uoluptatem, mœrorem᷑q; perciperẽt, idem᷑q; omniũ eſſet uel ꝓprium, uel alienum, uno᷑q; animo omnes omnia agerẽt, & cogitarent. Itaq; ſicut alii quidam nõ ignobiles Reip. authores, uni uiro plures uxores concedendas eſſe duxerunt, Sic Plato pluribus plures dari poſſe ſine errore exiſtimauit, modo plures illi uiri ita eruditiõe, uirtute᷑q; inſtituti eẽnt, ut omnes quaſi unus eadem bona et uellent, & quẽadmodũ ipſe docuit, exercerẽt. uirtus enim & ſi non ſine difficultate, efficere tamen poteſt, ut plures homines idem ſentiant, idem uelint, idem nolint, ita deniq; uiuant, ut qui plures ſunt, quaſi unus ſecum uiuere, conſentiẽs, cõſtans, placidus uideatur. Contra hoc Ariſtoteles arguit, cuius argumentis, quaſi telis armatus aduerſarius, in aciem deſcẽdit. Negocia, inquit, publica, neceſſe erit, negligantur, charitas, & amor, extinguatur, tollatur officium, quod a᷑ filiis parẽtibus debetur. Sed, quod cum bona uenia Ariſtotelis dictum ſit, nihil contra dicta Platonis ratio hæc momenti habet. Plato enim & cogitauit hoc, & diſſoluit prius, qua᷑m uſum mulierum cõmunem ſtatueret. Præcepit. n. ciues, uirtute, doctrina, literis, ita educari, inſtitui, erudiri, ornari oportere, ut ꝯſi homo unus ſibi ꝓſtans, cõſentiẽs, aptus uirtutis beneficio eſſe uideret᷑, ſic᷑q; ciuitas uniuerſa ſibi ꝓſtaret, ſibi ꝓſentiret, idẽ uellet, idẽ nollet, iiſdem rebus gauderet, iiſdem mœreret, quo poſito, quid eſt, inquit, q̃ negocia publica negligantur, quando plures ciues perinde, quaſi unus rem ſuam, hoc eſt cũmunem tuetur, & curat? quod nõ ſecus eſſet, q̃ ſi quis rem hominis unius negligi propterea exiſtimaret, quia plura ſunt membra, ex quibus cõſtat, ut caput, pectus, uenter, crura, cætera᷑q; huiuſmodi. at uideat, qui ita ſentit, ne contra prorſus contingat, &, dum ſuam quiſq; rem agit, & curat, tanto proprii cõmodi deſyderio teneatur, ut contemnat publica, ac pro nihilo habeat. unde fit ſæpenumero, ut ampliſſimarum urbium ſtatus debilitetur, infringatur, euertat᷑, dum ciues ſingu li ſtudẽt uel ſibi, uel liberis ſuis, honores, opes, dignitates acquirere, augere, ſeruare, nõ patriæ ſaluti, non publico cõmodo, non communi felicitati conſulere. Sic præclarus Atheniẽſium ſtatus periit, ſic Lacedæmoniorum admiranda Resp. euerſa eſt, ſic ſummũ illud, ſtupẽdum᷑q; Romanorum imperiũ ita paulatim corruit, ut qui olim uniuerſi orbis habenas tenebant, uix nunc exiguo Italiæ angulo uideant᷑ imperare. Florebat profecto᷑ Romana Resp. cũ Iunius Brutus filios ſuos ſtudio publici commodi, nõ ſecus, q̃ alienos, atq; hoſtes morte multauit, cum P. Decius ſe pro Rep. deuouit, cum alter Decius ad uoluntariam mortẽ, curſu equi pro eiuſdẽ Reip. ſalute prolapſus eſt. at euerti iam cœpit, cum C. Cæſar rerum ſuarum auidus, regẽ ſe facere urbis Romæ, & Octauio nepoti Romanum imperium relinquere cogitauit. Omitto exẽpla noſtræ ætatis, necui forte moleſtus ſim. Equidẽ nullam ciuitatem uel priſcis illis temporibus, uel noſtra ætate euerſam alia cauſa fuiſſe arbitror, q̃ quod ciues relicta publicarum rerum cura pro priis negotiis nimis indulſerint. Verũ tamen uſum cõmunem rerũ omnium, ita nonnulli aſpernantur, ut Platonẽ audiendũ eſſe nõ putent, perituram᷑q; eam Rẽp. credant, ubi quotidianas controuerſias reꝝ priuatarum, furta, rapinas, mendacia, extorſiones, minas, uiolẽtiã, ſeditiões, cætera᷑q; huiuſmodi eſſe non ſenſerint. nã quæ alia cauſa horum oíum malorum cenſenda eſt, niſi quod proprii cupiditate diſtractæ familiæ, tot ſibi urbes, oppida᷑q; cõſtituũt, quot ipſę numero ſunt? quæ quãdiu cum exteris pugnant, cogunt᷑ neceſſitate quadã, uitam agere ꝓcordem, ubi uero ab externis bellis requieuerint, ſæuiunt ipſæ inter ſeſe, & tandiu conflictantur, donec cruentis ſeditionibus, & ad extremũ etiam ciuilib⁹ bellis patriam perdant. Quo enim modo filius Marci, fratrem ſibi Lucii filium, non hoſtem potius arbitret᷑, quãdo ſic ei ꝓſuaſum eſt, naturam in propriis potius, q̃ in communibus eſſe conſyderandam, colendam, & obſeruandam? Quanq̃ non ſolus aduerſarius (fatendum eſt. n.) rem hanc aduerſus Platonẽ defendit. Iam. n. Ariſtotelem quoq; huc profectũ eſſe, cõfeſſus ſum. Sed quoniã Platonem ea, quæ ab Ariſtotele obiiciuntur, & animaduertiſſe, & diſſoluiſſe uideo, quæ eum ad hæc ratio mouerit, & intelligere me arbitror, & iam clare expoſui. Quid uero Ariſtotelem in contrariam ſententiam traxerit, deberet aduerſarius explicare. Ego uero cum mecum, quid uter᷑q; philoſophus dicat, ꝓtemplor, non contrariũ mihi omnino dici ab Ariſtotele uidet᷑, ſed quod Plato intẽſius dicit, id remiſſius ab Ariſtotele decerni. uter᷑q; enim unire ciuitatem uoluit, ſed alter magis, alter minus id facit. Verum quo minus fit, eo᷑ plura euenire incõmoda neceſſe eſt, principium nãq;, & cauſa commodi unio eſt, & ciuium cõmunitas, incommodi uero diuiſio, & proprietas. facilius tamen id eſt, & ſenſui noſtro propinqus, quod quidem ſectari Ariſtoteles ſolet, id᷑q; phyſici offi-

cium esse arbitratur. Plato contra cõmune respicit. partem enim hominis, quæ sensu nobilior est, mentem uidelicet, atq; intelligentiam sequitur, ob id'q; difficiliora semper aggreditur, sed quæ menti, & intelligentiæ magis conueniant, Aristotelis itaq; sententia sensui Platonis intelligentiæ propinquior est, hæc tanq; à Platone dicta uelim. Curabunt igitur uniuersi ciues, tanq; unus, rem communem, & amabunt non minus ne dicam magis, q̃ singuli suam amare solent. plurimũ enim amoris & charitatis in iis est, qui optimis moribus copulati uitam agunt, & uirtutis necessitudine deuincti, unanimes idem amant, idem'q; oderũt. Brutum Romanum ciuẽ, quem supra memoraui, securi filios pcussisse legimus, nequid sui erga Remp. officii præteriret, sed pietatem, quam patrię debebat, pietati, qua liberos ꝓsequebatur, anteferret. Erat enim uirtute cum cæteris ciuibus ita deuinctus, ut suum id esse putaret, quod commune, non proprium haberetur, & rem communem magis, q̃ propriam diligeret, atq; curaret. Aliena. n. res sic propria fit, si quod propriũ dicimus, iunctum cum cæteris propriis uenerit in proprietatem uniuersi. ergo amabat ille suos filios, tanq; partem prolis communis suæ ciuitatis, quandiu commode cum reliquis partibus iuncti totum conficiebant, quod patris uniuersi proprium erat. At ubi incommode, propter eorum prauitatem coniungi perspexit, illico nõ suam rem, sed alienam esse duxit, & quasi putridum, & incurabile membrum ex toto corpore amputandum, abiiciendũq; putauit. Non igitur extinguitur amor, immo diligentius seruatur in uniuersum, quod uniuersorum ciuium obiectum est, reuerẽtia autem, & officium minoꝝ erga natu maiores ita seruat', sicut unius filii optime instituti erga parẽtem, ut enim singuli filii, singulos patres nunc obseruant, sic tunc uniuersi uniuersos obseruarẽt, & colerẽt, & uniuersos singuli, quando ita ab ipsis incunabulis instituti essent, ut omnibus natu maioribus, tanq; patri obtemperarent, omnes colerẽt, oẽs omni officii, & uenerationis genere prosequerentur. Cõmodius itaq; futurũ Plato existimauit, si proprium, ex quo cõtentiones, crimina, controuersiæ, seditiões, ciuilia bella oriri solent, omnino tolleret', & usus rei uxoriæ, qui propriæ possessionis præcipua causa est, cõmunis fieret. Veꝝ perdifficile id fore minime dubitauit, fieri tamen posse qnto, & sexto de Rep. libro exposuit. Initium etenim, & quasi fundamentum, quo talis Resp. constitui possit, uirtus perfecta, & absoluta est, quæ si desit, ne Plato quidem ipse constitui posse existimat. Eius uerba hæc
» sunt, Omnino nisi uel philosophi imperẽt, uel imperantes diligenter, perfectéq; philosophent', & ipsa ciuilis potestas cum philosophandi ratione coniungat', excludantur'q; uariæ uolũtates, quę seorsum in utranq; partem hominũ animos trahunt, fieri non potest, ut ciuitatibus ulla malorum requies adsit, immo, ut opinor, nec huius, quẽ modo exposui, Reip. status, consistere in genere humano, augeri'ue poterit, nec primo quidẽ ortu in lucem prodire. Quæ cũ ita dixisset, singulatim ꝓsequit', quales esse philosophos oporteat, ueritatis scilicet studiosos, uirtutis æmulos, contemplationis studio feruentes, per quã ex, iusta, honesta'q; reꝝ humanarum ratione reduci ad illa diuina possint, quoꝝ participatione hæc sunt, appellantur'q;, & non dubiam quandam opinationẽ, sed certam rerum scientiam possidere. Tales simul & philosophos, & principes, & tutores, custodes'q; ciuitatis esse, inquit, oportere, quos. n. legum, officiorũq; obseruatores statuit, eosdem custodes quoq; idoneos fore nõ dubitat. sic. n. sperat futuꝝ, ut ipsi optimo philosophãdi studio nihil agant, nisi, quod ad exemplar illud pfectum, absolutum'q; referatur, quod humana officia imitant', & quoadeius fieri potest, repræsentant, & exprimunt, rerum'q; usu, & uirtutis cultu, atq; exercitatione cogitent, & quæ facto opus sunt, egregie faciant, quę'ue seruanda instituta sunt, diligentissime seruent. Esse pręterea philosophi, inquit, uoluptates corporis repudiare, animo studere, pecuniã quasi rẽ exiguam, & philosophi magnitudine animi minime dignam cõtemnere, mortẽ nõ formidare, iustitiam colere, cõstantem, fidelem, modestum, benignum, facilem, ingeniosum, memorẽ, iucundum, elegantem, tum natura, tum industria festiuum esse, cæteꝝ perraro eius naturę hoiem reperiri fatetur, & si quis huiusmodi ortus fuerit, multa, grauia'q; pericula obire, nisi ingenue educetur, regatur'q;. Naturę. n. optimę hanc esse rationẽ, ut nisi recte instituat', uitiosior euadat, q̃ ea, quæ à natiuitate uilis, ignobilis'q; exiterit. Deniq; animos ingenio præstantissimos, si male instituti fuerint, pessimos reddi, quippe non uulgarẽ, & quãlibet esse naturam, quæ summi uel boni, uel mali causam præbeat, sed eximiam quãdam, & singularẽ, quæ, ut summa bona, sic summa mala facere possit, si debita educandi ratio defuerit, labem autem, pernicieq; naturæ tum maxime accidere, cum permulti, frequentes'q; scelerati uel in senatu, uel in foro, uel in theatro, uel in exercitu, uel in quouis hominum cœtu, res, quæ honeste, & cum laude aut aguntur, aut dicuntur, reprehendunt, atq; uituperant, contra, quæ turpiter agunt', dicuntur'ue, probant, & laudant, atq; utrunq; supra modũ faciunt,

faciunt, & tumultuantes, uociferantes, plaudentes, suum uitium augent. Sic. n. adolescentũ animos cogi, ut illis assentiantur, eadem'q; & probent, & agant, accedere ad hæc supplicia, uiroꝝ bonorum ignominias multas, discrimina capitis, damna, iacturas, quibus optima quæq; indoles ab officio uirtutis ad facinus euocetur, cui paulatim assuescens, peior in dies, ac cæteris longe scelestior euadat, itaq; uerissime dici posse, diuino quodam auxilio contingere, siquis in statu huiuscemodi Reip. incorruptus seruari, & uirtutẽ colere possit. Cum igitur Plato principes ciuitatis philosophos instituat, ciues'q; omnes perfecta uirtute, & integerrimis moribus institutos, ac pręditos, quasi unum hominem formet, non temere censet fieri posse, ut usus mulierum cõmunis seruetur, sine detrimento, atq; incommodo ciuitatis. Siquidem peculiaris ille, & proprius distrahit ciuium uoluntates, facitq; ut per discordiam mala oriantur, quibus tandem ciuitates intereunt, atqui perdifficile hoc esse, minime negat. Verum si fieri possit, ut homines plures cum natura, tum studio eum faciant perfectũ, ut omnes uno animi consensu uiuãt, usum'q; rei familiaris, atq; uxoriæ, non propria uoluptate, sed procreatione duntaxat liberorum, & patriæ tutela definiant, satis sibi rationis esse ad opinionem tuendam arbitratur. quod siquis plures hoc modo coniungi uinculo uirtutis non posse, uel contra naturam id fieri existimat, ratione demonstret, & explicet, ut sublata Platonis positione, nihil præterea sit, quod consequi possit, etenim hac salua, frustra laborare uidetur, qui rem communem damnat, & reprobat. nã sicuti ostensum a' se putat, & cura negotiorum, & charitas liberorum, & reuerentia parentũ, nõ minus hoc modo seruatur, q̃ si uarie sua quisq; seorsum matrimonia procuret, mihi quidẽ non secus argumentari uideretur, qui ita obiiceret, q̃ si corpus humanum ex pluribus, uariisq; membris a' natura constitutũ in cæteris qdẽ uitæ officiis, cõmuni opera oĩum mẽbrorũ fungi cẽseat oportere, quod autem uniuersum corpus seruet, non ab eodem, pari modo procedere, sed singulatim id a' singulis partibus fieri, ut partim caput, partim manus, aut pedes dissimili id fine perficiant, nec uidet magis naturæ consentaneum esse, immo plane' necessarium, ut qẽ ad ꝓseruationem uniuersi attinet, id ab uniuerso agatur cõmuni partium opera, pariq; consensu, &, ut ita dicam, magis unito. Quod enim ciuitatis speciem seruat, liberorũ procreatio est, quę ut dirimit, atq; interimit, si priuatim secedit, sic si publice cõstituitur, unit, & seruat. sed enim falli plerique consueuerunt, dum priuatis fauẽt, quia id melius esse iudicant, ad quod homines sentiunt esse propensiores. Natura quidem ad uoluptatem homo propensior est, quam usu propriæ potius, q̃ communis rei augeri constat. Verum cõmodum ciuitatis, dignitatem'q; uirtutis, nõ maioris uoluptatis cupiditate, sed melioris conditionis ratione definire fas est, etiam si labores, si
» pericula, si mortem ipsam subire oporteat. Ob nimiam tamen difficultatem, quæ in hoc Reip. statu constituendo esset, atq; seruando, ne Plato quidem ubiq; hanc matrimonii cõmunionem probat, sed in libris de re publica hoc cõsulit, de legibus uero, suum cuiq; matrimoniũ assignat, ut si quod optimum esse ei usum est, effici nimia difficultate non potest, non desit consilio, & opera eius, secundum reipublicę genus, & tertiũ, quo homines cõmode in unum locum coalescere possint, & uiuere. Cũ igitur plura sibi ipse, q̃ uel Aristoteles, uel quiuis alius obiecisset, de communi mulierum, cæterarum'q; rerũ usu, de uictus, & cultus tenuitate, de auri, & argẽti inopia, se'q; ex aliorum opinione damnasset, quasi ex cera finxisset ciuitatẽ, aut somnia narrasset,
» aut rem factu impossibilem suasisset. O' amici, inquit, nõ sum nescius, dici quodammodo uere
» istæc posse, nec me fugit, tantam esse rei difficultatem, ut quasi omnino effici nequeat, præter-
» mittenda uideatur. Veruntamen in unaquaq; re agenda, exemplar proponendum optimum
» est, cuius imitatione enitendum pro uiribus sit, maiora attingere. Vbi uero contingit, ut uires
» nostræ deficiant, desistendum est, satisq; actum esse existimandum, si studio, opera, solertia, et
» diligentia nostra q̃maxime fieri potest, ad eius exemplaris dignitatẽ accesserimus, quod nobis
» imitandum, sequendum'q; proposueramus. Quamobrem in ea quoq; Reip. ratiõe, de qua agi
» mus, hoc idem seruandum est. Et si enim ita uidetur eiusmodi Reip. statum effici minime pos-
» se, proponendum tamẽ exemplar fuit, omni ex parte perfectum, cuius specie, forma, & imago
» Reip. q̃maxime excellentissima constitueretur. Quẽadmodum de iustitia quoq;, qualis nam es-
» set, quęrendo hucusq; egimus. Nam si qualis iustitia sit, comperimus, nõ iam uirum iustum ni-
» hil ab illa differre, omni'q; ex parte talem esse oportere, qualis ipsa est, censebimus, sed satis es-
» se, si q̃proxime accesserit, & supra cæteros oẽs particeps eius factus sit, perinde, ac si pictor ali-
» quis exemplaris gratia, pulcherrimũ hominem pinxerit, & uniuersa humani corporis ornamẽ-
» ta, perfectissime expresserit, non propterea minus laudandus erit, si effici nõ poterit, ut talis ho-
» mo procreetur, qualem suo ingenio, artificio'q; confinxit. Sic nos cum ciuitatis optimæ statum

» uerbis depingimus, & eximia quadam forma deſcribimus, nihil propterea erramus, q̃ nullam
» ita cõſtitui ciuitatem, ut diſputat', demonſtrare poſſimus. Quid ad hęc dicet aduerſarius? An
Platonem affirmabit ignoraſſe difficultatem Reip. quam conſtituit, nec aliud quicq̃ de re uxo/
ria, niſi publicum, ac cõmunem uſum probaſſe? Cum enim hæc, & multo plura in eandem ſen
tentiam Plato ſcripſerit in libris, quos aduerſarius in latinam linguam conuertiſſe gloriatur. ta
men, q̃ſi nihil unq̃ ex his legerit, illud unum ſemper in ore habet, communem mulierum uſum
Platonem ſtatuiſſe, quæ res, utrum'ne ideo acciderit, q̃ ea, quæ conuertiſſe in latinum ſe iactat,
parum intellexerit, an quia ueram rationem peruertens, fallere alios conatus ſit, haud facile di
xerim. Vtrunq; certe a` probi, & docti uiri officio alienũ eſt. Sed quid præterea Plato de re uxo
» ria, ſtatu' q̃ Reip. optimo, in libro de legibus ſcripſerit, uideamus. Noſtrum, inquit, officiũ eſt,
» ut ſtatum Reip. primæ, & ſecundæ, & tertiæ explicemus, tum poſitis omnibus, quẽ quiſq; ma
» luerit, pro ſuo arbitrio ſibi colendum, ſeruandum' q̃ eliget. Ergo ita agendum, ut primum, qui
» primus ſit, qui ſecundus, & tertius uirtute, dignitate' q̃ exponamus, mox eligendi poteſtatem
» Cliniæ noſtro in præſentia demus, & ſiquis alius utcũq; libitum fuerit, patriam ſibi eligere, ciui
» tas prima, & Reſp. & leges optimę illæ ſunt, ubi quod ueteri prouerbio dicitur, per omnem ci
» uitatem diligentiſſime ſeruatur, ut ſcilicet res amicorum omnes cõmunes ſint. Hoc igitur, ſiue
» terrarum uſpiam temporibus noſtris ſeruatur, ſiue aliquando ſeruabitur, ut uxores communes,
» liberi communes, pecuniæ cõmunes, res denicq; omnes cõmunes habeãtur, & quod proprium,
» peculiare' q̃ uocatur, ex omni uita tollatur, adhibeatur' q̃ opera, quanto magis fieri poteſt, ut ęt
» quæ natura unicuiq; noſtrum propria eſſe uoluit, noſtro ſtudio communia efficiantur, et iidem
» ſint oculi, aures, manus, quo & uidere, & audire, & facere cõmuni ſenſu omnia poſſimus, idẽ
» omnibus expetendum ſit, idem laudandum, idem uituperandum, idem iucundum, idem mole
» ſtum, & iiſdem legibus uniuerſi ciues diligentiſſime copulentur, & quaſi in unum corpus coa/
» luiſſe uideãtur, profecto` nihil ad huius ſtatus integritatem accedere poterit, nihil ad felicitatis
» cumulum, uel cõmodius, uel iucundius, uel pręſtabilius excogitari. Talem igitur urbem ſi ali/
» cubi uel dii, uel deorum filii incolunt, & plures unius uitam degunt, quid ni feliciſſime uiuunt,
» nihilq; experiri poſſunt hac ſua ſocietate iucundius. Quamobrem non aliud Reip. exemplum
» proponendum eſt, ſed hoc uno propoſito enitendum, pro uiribus, ut ſtatum, quem intẽdimus,
» Reip. huic q̃ ſimillimum faciamus. Poſthæc alium ſtatum ſecundo loco exponit, & hunc legi/
bus mandat, primo illo prætermiſſo, quaſi parum cõſentaneo moribus præſentis ætatis, ſic ne
Plato quidem rei difficultatem ignorauit, & ętati ſuæ moderatius cõſulens, alterum Reip. ſta/
tum inſtituit, ſic quo pacto primus ille effici poſſet, declarauit, diſſoluit' q̃ eorum ratiões, qui ci
uitatem in uaria, & multiplici quadam rerum partitione conſtituendã cenſebant, putabant' q̃
eam ſolui, atq; perire ſi in unum redigeretur. Neq; n. unum ratione quantitatis accepit Plato,
quod deſtructio ciuitatis eſſet, ſed qualitatis, ut unum ſit concordia, conſenſu, unanimitate, de
niq; uirtutis unitate, quod unum ciuitatem egregie non modo conſtituit, ſed etiam conſeruat,
& auget, quapropter Ariſtoteles quoq; hominẽ ciuile, ac ſociale animal uocat, ciuilia uero ani/
malia primo libro de hiſtoria animalium ea eſſe dicit, quorum negotium unum, commune' q̃
omnium eſt, id' q̃ non omnibus animantibus, quæ gregem conſtituunt accidere, ſed aliquibus
ut ſunt homo, apes, ueſpa, formica, grus, quod ſiquis exterarum nationum exempla petere ue
lit, quæ uſu rei uxoriæ cõmuni, non modo ſine diſcordia, uel publica, uel priuata uixerunt, ueꝝ
etiam hoſtes ſuperarunt, propagarunt fines imperii, & Remp. ſuam feliciſſime ſeruauerũt, per
multa ſane` comperiet. Verum nos paucis quibuſdam cõmemoratis, ne longiores ſimus, huic
parti finem imponemus, cum præſertim etiam pauciora, ſatis, ſuperq; ſint ad refellẽdum eorum
errorem, qui Platonem ea, quæ ferre natura non poſſet, ſcripſiſſe de Rep. opinant', id tantũ na
turę concedendum rati, quod legibus, aut inſtitutis, aut moribus ſuæ uel gentis, uel ætatis ſen
tiunt comprobari. Maſſagetæ gens ampla, & ſtrenua, cõmunibus matrimoniis utuntur, ut He/
rodotus Halicarnaſeus eximius hiſtoriarum ſcriptor refert. Atqui hi ſunt, qui contra Cyrũ ma/
ximum illum Perſarum regem, & uires, ac potentiam eius nationis, quæ ſibi cæteras nationes
ſubegerat, bellum geſſerunt, & pro cõmunibus liberis, & uxoribus pugnantes, non rem cõmu
nem neglexerunt, non amorem erga liberos cõmunes remiſſius exhibuerunt, ſed magno, for/
ti' q̃ animo dimicantes, uictis, triumphatis' q̃ hoſtibus, & occiſo Cyro, domum cum ingenti glo
ria remigrauere. Quem morem C. Iulius Cæſar a` Britanis ita coli, in cõmentarios ſuos retu/
» lit, his uerbis. Omnes uero ſe Britani ultro Glaſto inficiunt, quod cœruleum efficit colorem,
» atq; hoc horridiore ſunt in pugna aſpectu, capillo' q̃ ſunt promiſſo, atq; omni parte corporis ra/

ſa præter

» ſa præter caput, & labrum ſuperius, uxores habent deni, duodeni' q̃ inter ſe cõmunes, & maxiẽ
» fratres, cum fratribus, parentes' q̃ cum liberis. Sed ſiqui ſunt ex his nati, eorum habẽtur liberi,
quorum primũ uirgo quæq; deducta eſt. Afros etiam Naſamones apud Herodotum legimus
communi uxorum uſu, eodem, quo Maſſagetæ, more uitam degere, horum Ariſtoteles quoq;
ſecundo politicorum libro mentionem facit, appellat' q̃ Afros ſuperiores, & procreatos liberos
inter ſe poſtea ex ſimilitudine partiri cõmemorat. Thraces uirgines ſuas cum quibuſcunq; libi
tum fuerit concumbere ex more permittunt. Brachmanes Perſarum ſapientes uxoribus utunt'
cõmunibus Philoſtrato, atq; Ariano authoribus. Diodorus etiã Siculus narrat pleraſq; natiões
eiſdem legibus, ac moribus uiuere. Aethiopes uxores nõ ducere, ſed cõmunes habere, natos' q̃
pueros communi opera educare, atq; æque diligere. Sæpe etiam infantes permutare, ut ne ma/
tres quidem ſuos cognoſcere poſſint, quo fieri, ut nullo propriæ rei ſtudio inter ſe diſſidentes ui
tam felicem agant, ita nõ modo poſſe cõmuni rei uxoriæ uſu Remp. conſtitui, ſed etiam com/
modiſſime poſſe oſtendit. Tum uero incolas orarum arabici maris ad Indiam uſq; tendentes
complures tradit cõmuni uſu degere mulierũ, & liberos habere cõmunes. Troglodytas quoq;
& mulieres, & liberos communes habere, excepta una, quæ principis uxor eſt. Nec uero apud
exteras nationes duntaxat, ſed etiam apud Romanos, & Græcos, qui optimis legibus claruere,
nobiliſſimus hiſtoriæ ſcriptor Plutarchus Cheronienſis, hoc idem in uſu fuiſſe teſtatur, tempo
ribus Numæ Pompilii grauiſſimi legum cõditoris, & Lycurgi Lacedæmonii, qui eam Remp.
condidit, quæ hoĩum memoria maxime celebratur. Numa, ut ab eo, quem modo noſtaui, ſcri/
ptore traditum eſt, lege ſanxit, ut liceret omnibus, poſtq̃ ſatis liberorum procreaſſent, uxorem
ſuam, alteri prolem deſyderanti ad procreandum concedere, ſeu magis cõmodare, ſeu locare
libuiſſet, quod Catonem quoq; Vticẽſem uirum ſapientiſſimũ Hortenſio conceſſiſſe certũ eſt.
Lycurgus locare, aut ullo pacto emittere domo uxorem non permiſit, ſed cuicunq; domi apud
ſe uxoré habẽti ſaluis matrimonii iuribus, admittere aliũ conceſſit, quẽ exiſtimaret ex uxore ſua
digne poſſe ſobolem procreare, hoc idem Xenophon quoq; Socraticus, uir doctrina illuſtris,
non modo ad Lacedæmonios refert, ſed etiam probat, ita illi, quorum leges præ cæterismaxiẽ
probari ſolent, inſtituerunt, & cum nullam gentem felicius uixiſſe, quã Romanos, & Lacedæ/
monios ſcriptorum omnium ſententia ſit, utrũq; tamẽ populum idẽ fere, quod a` Platone præ
cipitur, ſeruaſſe manifeſtum eſt. Verum quid melius ſit, nõ eſt noſtri conſilii in præſentia expli/
care, cum noſtra opinio cum ſacra religione conueniat. Satis eſt, quod obiecta aduerſarii diſſo/
luimus, & quod ille dixerat ſtatum huiuſmodi Reipublicę fieri non poſſe, & factum, noxium,
exitioſum' q̃ fore, maledici, & per ignorantiam, tum rationis naturæ, tum etiam rerũ geſtarum
& morũ, qui fuerunt, & ſunt, ita exiſtimari demonſtrauimus, plus' q̃ fere` cõſuetudinẽ, uſum' q̃
præſentem rei, quam naturæ rationem ualere. Quippe, ut Ariſtoteli etiã placet, tãta eſt in una/
quaq; re uis cõſuetudinis, ut fabulæ etiã, & figmẽta ſæpenumero pro ueris accipiantur, nedum
p̃cepta legũ, & inſtituta longo tpe cõprobata. Quid crudelius, qd ĩmanius, qd execrabili⁹ dici,
aut fingi pót, q̃ filios, ſenes parentes occidere, & eoꝝ carnibus ueſci? Et tñ Hiſtoricoꝝ p̃ncep⁹
Herodotus de Maſſagetis, & Indis hoc refert. Darium quoq; regem perhibent interrogaſſe alĩ
quando Indos, quo pręmio induci poſſent, ut parentes ſuos non ederent, ſed Græcorum more
rogo imponerent, atq; cremarent, illos uero reſpondiſſe, dii meliora. tum ad Græcos ꝓuerſum,
ab illis quoq; quæſiuiſſe, qua ſpe permoti, defunctos patres non cremare, ut eorũ mos erat, ſed
inſtar Indorum edere paterent', eos uero ita dixiſſe, nullam rem eſſe, pro qua tantũ ſcelus pati,
aut committere poſſent. Atq; apud Perſas nouercæ priuignis nubunt, ut idẽ ſcriptor refert, qđ
apud alias nationes nefas haberet'. Diodorus hũc eſſe morẽ Æthiopũ narrat, ut rei capitis quæ
rendæ ſalutis gratia, e` patrio ſolo ſine dedecore migrare non poſſint. Ita q; cum quidam capite
damnatus, fuga aliquando ſalutem quærere cogitaſſet, mater eũ ne uniuerſa familia ſua ob id
factum ignominiæ nota afficeretur, iniecto ad collum cingulo ſtrangulauit, quæ res apud alias
gentes ĩpia, & crudelis fuiſſet iudicata. Nec ob aliã cauſam id euenire ipſe hiſtoricus exiſtimat,
quam ob conſuetudinem inueteratam, quæ quamuis iuſta careat ratiõe, longo tamen tẽpore,
uſu' q̃ animis hominum hærẽs, neſcit rebus etiam abſurdis diſſentire, atq; obſiſtere. Tale etiam
eſt præceptum illud, quod lacænæ matres filiis, dum in expeditionem proficiſcerentur, ſcutum
porrigentes demandare ſolebant, ἢ τὰν, ἢ ἐπὶ τᾶν, ideſt, aut hoc ſcutũ reporta uictor, aut ſup
hoc mortuus reportare. Sicut enim temporibus illis fœdiſſimum habebatur, quoties aliquis de
relicto ordine, & armis per metũ abiectis, aufugeret, Sic nunc, (modo uita ſeruet') nihil eſt, qđ
miles, uel propter iacturam armorum, uel propter fugam, dedecoris, aut ignominiæ uereatur.

Nam quæ tandem mulier ætate noſtra id filio iuberet? At Lacędemonioꝝ matres facile id præ
cipiebant, & reportatis ſicut fortuna aliquando ferebat, ſuper ſcuto filiis, non eiulatu, & lachry
mis, ſed gaudio, & lætitia celebrabant diem, quo filios intellexerunt pro patria fortiter pugnan
tes occubuiſſe, non ſecus, quã ſi uictores in patriam remigraſſent. Taceo, qđ de Troglodytis,
qui poſtremã Ægypti oram incolunt, idem author refert, quanq̃ ſummo ardore ſolis adurant̃,
non modo tamen de ſolo natali diſcedere nolle, ſed mortem etiam potius pati, quàm loca alia,
& diuerſum uitæ genus uelint experiri. Præterea fuiſſe nationes quaſdam, quæ coitum in pro
patulo inſtar pecudũ ſine pudore exercuerunt, quas imitatus Diogenes ille philoſophus cyni
cus idem Athenis egit, cũq̃ a` cæteris reprehẽderetur, ſi turpe eſt, inquit, ne occulte quidem agẽ
dũ eſt, ſi non turpe, cur omnibus ſpectantibus agi non debeat? quis neſcit honeſtum, decensq̃
apud chriſtianos latinos haberi, ſi pater, & filius, uxores ſibi matrem, & filiam ducãt, uel duob⁹
fratribus duæ ſorores nuptui tradantur, quo & familiæ arctius colligentur, et patrimonia inte
griora ſeruentur? Apud græcos uero turpe id, irreligioſum q̃ cẽſetur, nec minus illicitũ eſt uxo
ris ſororem, quam propriam, ducere uxorem. uſqueadeo apud omnes conſuetudo ualet, & q̃
in re ſuam quiſq̃ ætatem cõſumpſerit, hanc meliorem, honeſtiorem q̃ eſſe arbitratur. Hæc igit̃
pro ſuo quæq̃ arbitrio gentes conſtituunt, & utcũq̃ aliquid commodius eſſe uidetur, ſic alii ra
tionibus aliis probant, atq̃ recipiũt. Nihil ergo mirum uideri debet, ſi alii aliter de re uxoria ſta
tuerunt. Quod ſi non ſoli Platoni communem mulierum uſum placuiſſe manifeſtum eſt, nec ſi
ne ratione ab eo ita eſſe cogitatum, profecto` non modo longa illa aduerſarii diſputatio de na
turæ rõne, de liberoꝝ amore, de cura negotioꝝ, fruſtra cogitata eſt, ſed etiam, quod de uiro for
ti poſtea addidit, nullum habet locum reprehenſionis. Nam ſi uſum uenereũ duntaxat ad ne
ceſſariã ſobolis procreationẽ determinandũ eſſe exiſtimauit, quid uel ſibi, uel naturę, uel reipu.
aduerſatur, qui uiro forti mulieris, quam deſyderat, uſum concedit? Abſurdũ certe id eſſet, ſi no
ſtris legibus, inſtitutiſq̃ iudicaret̃, ſed, ſi, qđ ille uoluit, priuata coniugia tollunt̃, ſi nulla uirgini
tatis ratio eſt, ſi cõmodius agi putat̃, ut nemo priuatis rebus ſtudeat, ſed rẽ cõmunem, & publi
cam oẽs procurent, quæ tandẽ iniuria, aut iuidia, aut obtrectatio ſequi Platonem debeat, ſi tali
præmio ad ſtrenue, fortiterq̃ agendum ciuium ſuorum animos inflammãdos eſſe putauit?

Iniuſte obicii Platoni, q̃ ad uoluptatem, luxuriam q̃ iuuentutem hortetur.
Platonẽ, fortitudinem ponere non modo in rebus horrendis, ſed etiã in uoluptatibus ſupandis.
Oportere uirum etiam in uoluptatibus exerceri.
De duplici genere timoris.
Malorum etiam notitiam haberi debere, ut uitari poſſint.
De liberis educandis.
Animos iuuenum facile quoſcũq̃ mores imbibere, & pertinacius retinere. Caput. IIII.

Ed de his hactenus. Poſt hæc aliud crimen, quo reum facere Platonẽ aduerſarius ni
titur, uideamus. Hunc, inquit, uoluptatem, atq̃ luxuriam iuuentuti ſuadere, cũ ita li
» bro de legibus primo ſcribat. Quæ nã igitur officia ĩ utroq̃ ueſtræ reipublicæ ſtatu
» conſeruentur, explicemus, quæ uoluptatem deguſtandam, non omnino deuitandã
» cenſebant, quemadmodum, nec dolores euitabant, ſed in mediis uoluptatibus, atq̃ doloribus
» homines ſtatuendo honoribus propoſitis hortabantur, eos illa ſuperare. Hinc Platonem aduer
ſarius reprehendit, quaſi iuuentuti licentiam uoluptatum permittat. Ita omnia inique iudicat,
& Platonis uerba, arbitrio ſuo interpretatur, & damnat. Atqui Platonis ſentẽtia longe alia ẽ,
uirtutem animi, quam fortitudinem appellamus, uir ille doctiſſimus, non modo in rebus, in q̃
bus metus, aut fiducia ſit, uerſari uoluit, ſed etiam in uoluptatibus, & doloribus, & deſyderiis,
fortis q̃ animi officium eſſe ſtatuit, tam rebus formidoloſis, quàm iucundis obſiſtere, ac timidũ
non modo eum, qui timore, uerum etiam qui uoluptate ſuperatur, exiſtimat. itaq̃, ut neminem
effici conſtãtem, fortem, impauidum putat, niſi ſe per uarios caſus, & pericula, & res formidã
das exerceat, ſic neminem cenſet, fieri poſſe continentem, temperantẽ, modeſtum, niſi inter me
dias collapſus uoluptates fortiter reſiſtat, & cum his colluctatus tãquam fortis athleta eas ſuper
ret, atq̃ proſternat, & quemadmodũ, qui ab ineunte ætate, omnes labores, oẽs curas, omnẽ q̃
dolorem uitare conſueuit, ſiquando laborare cogitur, & cum hominibus robuſtis, exercitatis q̃
contendere, facile ſuperatur, & uincitur, ſic qui inexercitatus eſt, & ſpernere uoluptates, ac reſi
ſtere illecebris inſuetus, ut ille a` timore, ipſum a` uoluptate ſuperari, & qui dũs eſt, mãcipiũ fie
ri eius, qui

ri eius, qui temperans eſſe in rerum delectabilium copia poteſt. Quæ cum ita ſint, iudicare iam
quilibet poteſt, an iure hoc aduerſarius Platoni obiiciat, & utrum per ignorantiam potius Pla
tonicæ linguæ, quàm per malitiam peccet. Id enim aliorum iudicio liberũ relinquimus. Nunc
» quid latius Plato de duplici timoris genere differuerit, conſyderãdum eſt. Vnum eſſe ait, cum
» res aduerſas expectamus, alterum, cum timemus, neqd a` nobis turpiter factũ, dictũue ſit, qđ ma
» lam de nobis opinionem parere poſſit, hoc pudorem uocat, colendum q̃ a` nobis in primis exi
» ſtimat, & contrarium eius uocat impudentiam, ſummum q̃ eſſe malum, & publice, & priuatim
» exiſtimat. Tali uidelicet timore, ciuium ſalutem conſeruari, bona augeri, uictoria magis, quàm
» alia re acquiri. Etenim duo eſſe, quæ parere uictoriam poſſint, aĩum in hoſtes, pudorẽ erga ami
» cos. Itaq̃ ununquẽq̃ noſtrum pauidum, & impauidum eſſe oportere. & quemadmodum quo
» ties hominem intrepidum, audacem q̃ facere uolumus, in rebus trepidis, ac formidabilibus eũ
» conſtituimus, eoq̃ modo aduerſus metum exercemus, Sic cum pauidum, & uerecũdũ reddere
» ſtudemus, ad eas res eum ducentes, a` quibus impudentes minime temperant. Nam qui huius
» certaminis expers, atq̃ inſuetus eſt, Plato, inquit, dimidio uirtutis carebit. nec perfecte tẽperans
» erit, qui non aduerſus uoluptates, libidines, cupiditates q̃ multas ad impudentiã, iniuriam, con
» tumeliam trahentes, diu, multum q̃ pugnauerit, tandẽ q̃ uictor euaſerit, ratione, officio, ſolertia,
» ſtudio, ſiue ioco, ſiue ſerio quicq̃ aut agit, aut loquitur. Quinetiam libro tertio, eos, qui uariæ ra
» tionis rerum tum honeſtarum, tum inhoneſtarũ expertes ſunt, perfectos uirtute eſſe non putat.
» Item ſeptimo, ambo contraria cognoſci ab homine pefectæ uirtutis affirmat, ſed alterum dun
» taxat agere, quod bonum eſt, alterum uitare, quod malum. Eenimuero cognoſcenda eſſe mala,
» non, ut agantur, ſed, ut uitentur, ſiquidem, quæ ignoramus, uitare non poſſumus, Seriã, inquit,
» rem, ſine ioco, & contrariam prorſus ſine cõtrario percipere nequit, qui prudentẽ ſe facere ſtu
» det, Agere uero utrunq̃ nemo poteſt, ſiquod in ſe uirtutis ſpecimen cupit habere, ſed ipſius rei
» cauſa noſſe contrarium conuenit, nequid, quod minus deceat, per ignorantiã uel faciamus, uel
» dicamus. Ad hæc cum in eodem libro de educatione liberorum ſcriberet, & quemadmodum
animi iuuenũ, ſublato clamore, ploratu, & querelis, tráquilli, placidi, et lęti fieri poſſẽt, doceret,
quod Clinias adhibitis uoluptatibus effici poſſe dicebat. Equidem, inquit, minime id Cliniæ
» noſtro dandum exiſtimo. Nã ſi ita agere cœperimus, omnis liberalis educationis ratio peribit,
» mea quidẽ ſententia, nec uoluptates recta uiuendi ratio ſequitur, nec dolores prorſus uitandos
» ducit. ſed mediocritatem quandam amat, qđ mitiori noſe dictũ a` me uelim, quàm quidẽ ani
» mi diſpoſitionem, dei etiam eſſe quadã celebris oraculi fama recte ab omnibus exiſtimari po
» teſt. Hunc habitum ſectari debet, qui uirtute diuinus eſt futurus. ergo elaborandum omnibus
» eſt, ut nec ipſi ad uoluptatem procliues ſint, nec alios ſiue ſenes, ſiue iuuenes, ſiue mares, ſiue fœ
» minas, ita affici patiantur, minime autem omnium, qui nuper in lucem prodierint. Tunc enim
» tenera ætas facile mores imbibit, qui ita animo hærent, ut nulla deinde ratione poſſint aboleri.
» Sic Plato interitum iuuentutis uoluptatem & putat, & nominat, ſic omnibus locis ei occurſat,
» aduerſatur, exterminandam q̃ exiſtimat. Siquidẽ tertio quoq̃ de republica libro, dignos reip.
» cuſtodes, hanc ſibi firmam tenere opinionẽ ait, ut quod reipublicæ profit, id probẽt, & faciant,
» quod obſit, id nullo pacto probare, aut facere uelint. Quę opinio an ſeruari quacunq̃ ętate poſ
» ſit, experiendum eſt. Et quoniam his tribus rebus furto, ui, fraude amittere inuiti ueræ opiniõis
» poſſeſſionem ſolemus, animaduertendum, an ipſi non furtim, aut uerbis perſuaſi, aut tempore
» obliti, nõ per uim doloribus, & cruciatibus coacti, aut illecebris uoluptatum decepti, aut metu
» perculſi, decretũ illud animi, quod modo diximus, amiſerint, & ueræ opinionis poſſeſſionem.
» Item animaduertendum, inquit, eſt ab ineunte ætate, & propoſitis quibuſdam negotiis, in qui
» bus quis poſſit maxime decipi, obliuiſci q̃ eius opinionis, quam ſeruare ſtatuerit, & memorem,
» conſtantem, cautum probare, immemorem, incõſtãtem, incautum reprobare oportere. Labo
» res etiam, & contentiones, & dolores, adhibẽdi, in quibus hæc eadem obſeruentur. Necnon
» tertii generis, ideſt fraudis periculum faciendum. Velut, qui pullos equinos ad ſtrepitũ, tumul
» tum q̃ ductos, an timidi, feroces ue ſint, experiuntur. Sic homines teneræ ætatis ad metus, et pe
» ricula ducendi ſunt, rurſus q̃ ad uoluptatẽ transferendi, exquirendo etiam diligentius, quã de
» auro in igne fieri ſoleat, an honeſtus eſſe poſſit, omnibus q̃ in rebus inuictus, probus ſui cuſtos,
» & merito laudandus. Atq̃ eũ, q ſine ulla culpa euaſerit, cõſtituere principẽ, cuſtodem q̃ reipu
» blicę decet, & dignis eum honoribus, tum uiuum, tum etiam defunctum afficere. Contra uero,
» qui talis euaſerit, hunc reprobãdum eſſe, ac pro nihilo habẽdum. Iam ergo ſentire Platonem,
quis non uideat, quoniã officia, uirtutes q̃ omnes, quæ ad mores pertinent, cõſuetudine, actio

ne, exercitatione & oriuntur, & uires sumunt, idcirco præcipiendum esse, ut in oppugnandis, propulsandis q; uoluptatibus ciues exerceatur, quo eas illecebras ualeant superare. At obiurgator, quę a Platone recte dicta sunt, pro sua consuetudine, uel malignitate, uel inuidia peruertit, & ad libidinem, ac uitiosam institutionem transfert.

Quomodo Plato mares, ac fœminas nudos exerceri uoluerit.
Minoem, & Lycurgum, non minus mulieres, q̃ uiros palæstra exercuisse.
Cur uirgines debeant nudæ exerceri.
Quid recta educatio iuuenum boni afferat.
Gorgonis uxoris Leonidæ perpulchrum responsum.
De saltatione multa, & q̃ saltatio ad matrimonia concilianda non parum conferat.
Rerum omnium ortum plurimum uelere ad frugem, ac finem commodum afferendum.
Qualis debeat esse iuuentutis custos. Cap. V.

a Ddit deinde, ut calumnię suæ argumẽta corroboret, Platonẽ nudos adolescẽtes, et puellas simul exerceri, choreas q; agere uoluisse, q̃propter exclamat pro nefas, nec fieri posse existimat, quin iuuentus hunc in modũ se exercẽs, libidinis ardore inflammetur. Nos uero adolescentium, puellarum q; nuditatem ueterem illam esse arbitramur, quæ sine uitii suspicione fieri solebat. Permultas enim nationes, ita olim exerceri consuetas, omnis historia testatur, nec solum extręq; incultę q; nationes id fecerunt, sed nostræ etiã moribus, & eruditione cultiores, ut Athenienses, Lacedęmonii, Macedones, alii q; complures. hi enĩ naturam ducem sequebãtur, quæ cum tam marem, quàm fœminam nudos procreasset, uestem utriq; dedit, cõtra frigus, rõnem castitatis, & cõtinentiæ contra luxuriã, omnem q; libidinis cupiditatẽ. Itaq; exuti uestib⁹, illi se priscis tpibus exercebãt uirtute potius, q̃ lana opti. Nec uideo fœminas nostræ ætatis lacænis illis castiores esse, quæ nõ modo domi, sed etiã foris, femore, deducta tunica nudato solebant incedere. Nec tpibus nostris italicæ mulieres, q̃ facie, collo, pectore q; aperto ambulant, magis ad libidinẽ mouent hoiem ptinentẽ, quàm turcæ, quæ mẽbris omnibus obnuptæ domo prodeunt. Sic igitur illæ, quanq̃ femur, aut quoduis membrum detegerent, nihilo tamen propterea magis prouocabant ad libidinem uiros, qui ab ineunte ætate continentiam fuerant, ac temperantiam secuti. Valet etiam in his plurimũ cõsuetudo. ita enĩ natura comparatum est, ut magis moueant, quæ raro uidentur. Quod si uiri illi crebro, immo uero quotidie, publico usu, ea membra perspiciebant, quæ hoc tempore detegi, obscœnũ uidetur, profecto credendum est, non magis tunc illos moueri solitos, cum uiderent, quàm nos hac tempestate, qui nihil uidemus. Ergo nec ratione naturæ, quod ita statuerit, reprehẽdendus est Plato, nec primus hunc morẽ probasse dicendus est. Quippe ante eũ Minos, & Lycurgus, sapientissimi legumlatores, nõ minus mulieres, quàm uiros cursu, palæstra, iaculo, saxo exerceri uoluerunt, ut Plutarchus uir doctrina, uirtute q; ornatissimus testatur. nec solum recitat, sed etiã probat hunc morem, ea scilicet ratione, ut liberorum procreatio ualidum nacta initium in matre firma, atq; robusta, quasi solidis actis radicibus cõmodius prodeat, tum etiã matres ipsæ corpore exercitato, ac duro, facilius tolerare possint part⁹ doloręq;, & siquãdo res ita exegerit, pro patria pugnare. Quod si tu reprehendis, inquit, & causam quæris, cur uirgines nudæ sese exercere debuerint, disce propterea sic agendum fuisse, ut, quæ uires corporis, & animi uirtutem, nõ minus, quàm uiri capere possent, non secus etiam, quàm uiri erudirentur. Opinionem autem extorum, qui diuersa sentiunt, contemnunt, putantes eos sub nomine honestatis uoluptatem sibi parare, dum mulieres, ĩtra sepia domus inexercitatas continent, quo eas molliores, cãdidiores, delicatiores q; efficiant. Quid ptĕrea de legibus Lycurgi Plutarchus refert? Respublica, inquit, Lacedæmoniorum, quãdiu leges Lycurgi seruauit, ĩter omnes græcorum ciuitates principatum tenuit annis fere quingentis. Mox ubi eas negligere cœpit, & cupiditate luxu, priuatis q; studiis Reipu. curam omittere, eo decidit, ut quibus imperare solebat, seruiret. Quid igit aduersarius de Lycurgo dicet? qui uirgines nudis corporibus exerceri, certare q; inter se coràm uiris præcepit, nec animaduertit tam grauem eius sententiam, quod præ libidine status reipublicę ĩterimeretur. At Lycurgum opinor laudabit, Platonem minime, ut semper sui similis, nullo ĩloco sibi cõstet. Sed enim Plato, qui Lycurgum secutus est, eadẽ, qua Lycurgus eruditione, atq; etiam integriore fretus, non dubitauit corpora mulierum nudare, atq; ita publice exercere. Nãsi recte, inquit, iuuenes educentur, atq; erudiantur, bene se res habebunt. Sin minus taceo in noua republica,

» ua republica, ne tanq̃ in diuinatione superstitiosi mali, aliquid ominemur. Itaq; nõ modo adolescẽtes, ueros etiam puellas armatas prosilire, choreas ĩstruere, saltitãdo exerceri, & qcquid ad bellum, ac pugnam pertinet, meditari, & Lycurgus, & Plato p̃cipiunt, nec rẽ aggrediunt, quã natura muliebris ferre non possit. Iam enim & Amazones rebus præclarissime gestis, satis docuerunt, muliebrẽ naturã id pati, & Lacænæ postea ita exercitatæ, quæ de Amazonibus dicta fuerant, cõfirmarunt. Vnde pulcherrimũ illud Gorgonis Leonidæ Lacedæmonii uxoris dictũ extat, aduersus eã, quæ ita dixerat, solæ uos Lacænæ uiris uestris imperatis, certe, inqt, solæ enĩ uiros parturimus. Apud Lacedæmonios, id genus saltationis Lycurgus instituit, quam Hormũ dici Lucianus in libro, quem de saltatione edidit, refert. Constituebatur id genus ex adolescentibus, & uirginibus alternatim ad choream dispositis. Ducebat adolescens militarem exercens peritiam, qua postea, cum hostem inuaderet, uteretur. Sequebatur uirgo modestia quadã insignis, & saltum fœminæ decenter agebat, ex qua re intelligebatur hormum constitui, ex duab⁹ illis uirtutibus tẽperantia, & fortitudine. quod saltandi genus id fortasse est, quod ueteres Romani Sicinum appellarunt, & in usu frequentissimo habuere. Virtutem igitur, & eruditionem non inutilem saltatio illa præseferebat, non uitium, ut dare probro aduersarius conatur. Communionem etiam quandam, & necessitudinem ad matrimonia obeunda commodissimã hinc fieri Plato dicebat, quod aduersarius irridet, quasi nihil omnino ad futuri matrimonii rõnẽ cõferat, conspectus mutuus maris, & fœminę & uerba, & gestus corporis, & reliqua, quæ experiri inuicem possunt prius, q̃ matrimonio copulentur. Atqui complures puellæ plus uirtutis, q̃ auri, aut argenti possidentes, cum pro dote uirtutem suam ita patefecissent, ut Plato consulit, facilius nupsere, quàm quæ prægrandi pecunia sibi matrimonium quæsiuerunt. Laudandũ præterea illud est tam Lycurgi quàm Platonis consilium, quod puellas, quas ita cõparere probabant, nequaq̃ sine custode esse uoluerunt, sed delegerunt uirum ætate prouectũ, ex eo ordine, unde summi magistratus creabantur, qui adolescentum, ac uirginum collegio pręesset, & inhonestum, aut turpe aliquid agentes puniret acerrime. Hunc pædonomum Lycurgus appellauit, quem Plato non minus quinquaginta annis natum esse uoluit, ciuem q; esse honestissimũ, & legitimorum filiorum parentem statuit, qui erudiendæ, gubernandæ q; iuuentutis curam susciperet. Ac ne senectute quidẽ, & liberis, & honestate ptentus fuit, quanquã hæc præcipua sunt, uerum etiam addidit, ut qui huic prouinciæ præfuerit, omnium reipublicæ magistratuum summus habeat. Ortus, inquit, primus uniuscuiusq; rei bene depromptus pro suæ naturæ uirtute
» plurimum ualet ad finem commodum afferendum tam in stirpibus, quàm in omnium animã
» tium, tum mãsuetorum, tum agrestium genere. Homo autem, quanq̃ mite animal est, atq; man
» suetum, tamen si bene eruditur, & felici quadam natura præditum sit, mitissimũ, & uere diui
» nũ animal reddet, Sin minus, omniũ, quæ natura ꝓduxit, maxime agreste euadat, necesse est.
» Quamobrem, non secundo loco, nec pro re superuacua, educatio liberorũ habenda est, apud
» legum authorem, Sed ante omnia, qui recte consulit, inde exordiri debet, ut ex ciuibus unus eligatur, qui omnibus in rebus uirtute præstantissimus sit, is q; summa diligentia constituatur iu
» dex, procurator, tutor, magister iuuentutis, & quinquennio magistratum gerat. Mox alius eo
» dem modo eligatur, qui q; officio suo recte functus esse censorum examine diligentissimo, qui
» & ipsi ex summis debent esse magistratibus, decernetur, maximis donetur honoribus. Qui ue
» ro cõtra fecerit, summis suppliciis plectatur. Quis igitur putet negligi posse iuuẽtutẽ ab homine prudẽti, honesto, annos quinquaginta nato, patrefamilias, summo magistratu duntaxat ad quinquennium fungente, subtili examini subiecto, & uel summum honorem, uel summã ignominiam recepturo, usu etiam rerum prudente, paterno amore, propinquo tẽpore magistratus breui, solicito, examinis expectatione cauto. Nemini profecto formidandũ est, ne talis uir summo studio, fide, diligentia q; procuret adolescẽtum, & puellarum pudicitiam, & eruditioni eorum liberali, quantum potest, inuigilet. Primum itaq; hoc statutum a Platone est, ad seruandã iuuentutis honestatem. Secundo, ut, quod idem fere est, iuuenum animis persuaderet, nihil turpius, aut pernitiosius esse, quã obscœnis uoluptatibus, ac libidinibus indulgere. Sed prestat uerba ipsius Platonis audire. Vbi, inquit, ad iuuenum eruditionẽ ueni, animaduerti adolescentes,
» & puellas inter se perquã familiariter congredientes, atq; ob eam rẽ, timui, ut fieri solet, ne parum frugi ea Resp. esset, in qua adolescentes, & puellæ robore corporis præstãtes, otiosi forẽt,
» & uehementiorum, atq; illiberalium laborum expertes, quibus præcipue extingui uitiorum cupiditas solet, dediti etiã festis, & ludis, & choris. Quo igitur pacto in ea ipsa Rep. abstinere iu
» uenes poterunt a uoluptatibus, quæ multos, multas q; impulerunt in mala postrema, cũ aliarũ

rerum, tum uel maxime amoris in puellas, aut, quod deteſtabilius eſt, in pueros, et uel mulierum in uiros, uel uirorum in mulieres, unde innumera damna extitiſſe hominibus, & publice, & priuatim manifeſtum eſt? Quo inquam cõſilio uitare tantum hoc malum licebit? aut quam medicinam tanto diſcrimini adhibere? Quæ cum dixiſſet, habeo, inquit, quo iuuentus, nõ quidẽ inuita, ſed ſponte ſua ſeſe contineat, quo etiam frater cum ſorore, pater cum filia caſtiſſime uiuãt, & caueant ſummopere, ne aut aperte, aut clàm, cũ ſimul cubant, aut quouis modo ſe inuicẽ tãgunt, libidinoſe quicquam agatur. Lex nimirum nõ ſcripta, ſed uehemens hoc agit, & exiguũ quoddam uerbum, omnem huiuſmodi uoluptatem poteſt extinguere, ſi uidelicet hæc turpiſſima eſſe, nefanda, impia deteſtanda dicũtur, nec id quidem raro, ſed crebro ſermone uſurpatur, ut omnes ab ipſa natiuitate ſentiant omni tempore, omni loco, hæc uituperari, expui, extermi nari, tum per ridicula quædã, tum per ſtudia tragica, quoties aut Thyeſtę, aut Oedipodes, aut Macarei concubuiſſe clàm cum ſororibus ſuis introducuntur, & peracta re, ſtatim ſibi mortem cõſciuiſſe, quaſi ſui erroris, ac peccati pœnam ſibi ipſis digne decreuerint. Famæ enim admirabilis quædam uis eſt, cum nemo contra legem dicere aliquid audet, & in unoquoq; tam ſeruo, quàm libro, tam puero, quàm muliere, deniq; in uniuerſa ciuitate, famæ ipſius obſeruantia, & cura, conſecrata lex eſt, ita enim firmiſſima, certiſſimaq; efficitur. Sic Plato, de iuuentutis erudi tione præcepit, & ut honeſtas, & continentia ſeruaretur, ſummo ſtudio curauit. Verum aduerſarius neq; ueritatem cernere, neq; Platonis rationes intelligere uidetur.

Falsò obiectam eſſe Platoni abrogationem legis Laiæ.
Platonis ſententiam de amore cum Lycurgi lege conuenire.
Quibus mulieribus, & quomodo Plato commiſceri uelit.
Quibus remediis uenus coerceatur. Caput VI.

Obſthæc ſubiungit Platonem, legem laiam abrogaſſe, quæ igne cremãdos ſanxerat, qui nefariam ĩ mares libidinem exercuiſſent. Reuoluit ſemper iſte eodem, ſed nos quoq;, quocunq; ſe uerterit, ſequi neceſſe eſt. Non modo autem reprobaſſe Platonẽ hanc legem aduerſari9 ſcribit, ſed etiam turpem, atq; nefandam libidinem non prohibuiſſe, immo, ut clàm patrari poſſet id ſcelus, conceſſiſſe, quod falſum eſſe, apertiſſimum eſt. Nuſquam enim a` Platone lex iſta abrogatur, aut tollitur. Legem autẽ laiam recte afferri poſſe, Plato affirmat, ut quæ naturam ducem ſecuta mares maribus miſceri prohibeat, id'q; brutorũ exemplo confirmet, apud quæ inauditus eſt adeo turpis, nefarius'q; cõcubitus. Hanc igitur legem Plato nimirum approbat, & recta ratione conditã eſſe fatetur, Vtrunq; enim peccare, & dignum eſſe, qui uituperetur, exiſtimat, & eum, qui mare pro fœmina utitur, & eum, qui uſum huiuſmodi fœdiſſimum præſtat, alterum, q; nefariæ uoluptati cedat, alterum, q; mutare ſexũ, & ex uiro inſtar fœminæ fieri patiatur, non tamen amorem omnem reprehendendum, tollendum'q; eſſe dicit. Sed cum duplex amandi genus ſit, ut ſuperius declaratum eſt, alterum turpe, alterum honeſtum, turpe quidem eiiciendum, honeſtum uero tanq̃ uirtutis alumnum ſeruãdum cenſet. diſtinguit itaq; Plato amandi rationem, & bipartitum, quod dixi genus, aſſignat, ita tamen agit, ut ſimul & lex laia ſeruetur, & genus amoris honeſtum, turpis illius gratia, non temere improbetur. Quo in loco, triplici illa partitione, amoris pulcherrime uſus eſt. quam ſecutus Ariſtoteles, formam amari a` materia ſcribit. Amorẽ enim, aut iter ſimiles uirtute ac pares eſſe, aut inter diſſimiles, atq; cõtrarios, cum alter alterius egeat, quomodo diuitem amari ab inope dicimus, aut ex utroq; iſtorum conſtare, quoties pars diuerſa ad res ſuaues, atq; iucũdas hortatur, ſimilis dehortatur, fit'q;, ut modo huc, modo illuc animus trahatur, & pẽdeat, quam diſſenſionem, imagine etiam illa equorũ, & ſpecie ſignificauit, cum alterum equorum pulchrum corpus aſpicere, ad id'q; potiundum hortari, & cogere diceret, alterũ recuſare, dehortari, obſiſtere, utpote non pulchritudinem corporis appetentem, ſed animi elegantiam, & liberalem uirtutis formam amãtem. quod ſi diuerſa amandi ratio eſt, non male Plato, inquit, legem illam diſtinguere amorem debuiſſe, & primum illum ex uirtute ortum concedere, reliquos duos prohibere, quẽadmodum a` Lycurgo quoq; Reip. Lacedæmoniorũ authore grauiſſimo lege ante ſanctum fuerat, teſte Xenophonte Atheniẽſi uiro illuſtri. Hic enim, cum Lacedæmoniorum rẽp. deſcriberet, Lycurgi conſiliũ probat, quo rõnẽ amandi diſtinxerat, & quomodo amandi adoleſcẽtes forent, ex cõmoda, laudata'q; morũ honeſtate deſcripſerat, cõmẽdauerat'q; amorem ex uirtute pficiſcẽtẽ, alioquin nõ minus abſtinere, q̃ patrem a` filio, aut fratrem a` fratre uoluerat.

Verba ipſa

Verba ipſa Xenophontis hæc ſunt, λεκτέον δὲ μοι δοκεῖ καὶ περὶ τῶν παιδικῶν ἔργων. ἔστι γάρ τι καὶ ἐνταῦθα πρὸς παιδείαν. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ἕλληνες, ἢ ὡς πρὸς οἱ βάρβαροι, ἀνὴρ καὶ παῖς συζυγέντες ὁμιλοῦσιν, ἢ ἀσπερ ἐλεῖν δεῖ καλέσαντα τὴν ὄρεξιν χρῶνται. ἐσὶ δὲ καὶ οἱ παντάπασι φ διαλέγεσθαι τοὺς ἐραστὰς ἐρῳτῶσιν ὑπὲρ τῶν παίδων. ὁ δὲ λυκοῦργος σφόδρα καὶ τούτοις παῖσι γνοὺς, ἐμηχανήσατο αὐτὸς ὧν δεῖ ἐκ παιδὸς, πειρᾶσθ ἄμεμπτον φίλον ὑπὲρ τελέσθαι, καὶ σωφρονεῖν, ἐπήνει, ἢ καλλίω ταύτην παιδείαν οὐ μέζον, ἐδ ἔτις παιδὸς σώματος ὀρεγόμενος ἄλλο τ θεὶς, ἐ ποίησεν οὐ λακεδαιμόνι μηδὲν ἧττον ὁρᾶσθαι παιδικῶν ἀπέχεσθαι, ἢ γονεῖς παίδων, ἢ καὶ ἀδελφοὶ ἀδελφῶν εἰς ἀφροδίσια ἅπτεσθαι. Ita lex laia a` Platone emendatur, nõ tollitur, immo, quod ad turpe amoris genus pertinet, & probatur, & recipitur in Rep. & diligẽtiſſime ſeruatur, perficitur etiam addita illa parte perutili, qua ſiue negligẽtia, ſiue imperitia ſui authoris carebat, ut infamia rerum eiuſmodi ab ineunte ætate cognita, & teneris adhuc animis concepta faciat legibus poſitis obtemperare. Quas autem leges de rebus uenereis ſtatuerit, & quẽadmodum continẽtiæ, caſtitati'q; conſuluerit, iam uidetis. Qua in re, nequis forte plus iuberi exiſtimaret, q̃ natura humana uideretur poſſe tolerare, exemplo uſus eſt Icai Tarẽtini, Criſonis, Aſtyli, Diopompi, & alioq; athletarum, qui tametſi robore, & bona habitudine corporis proniores eẽ ad libidinem uiſi ſunt, q̃ qui corpore imbecilliori fuerunt, tamen uictoriæ cupiditate, quam conſequi ex palæſtra cupiebant, continentiſſime uixerunt, nullam alioquin animi eruditionem habentes. quod ſi eiuſmodi homines, inquit, ita faciunt, longe profecto facilius id facere poſſunt, qui pulcherrimæ oĩum uictoriæ cauſa aduerſus uitia pugnãt, ſeq; feliciſſimos ſperant futuros, ſi ſuperatis uoluptatibus continentiæ palmam obtinuerint. oportere ait homines, haud deteriores eſſe auibus, aut cæteris belluis, quæ inter greges ampliſſimos ortæ, ad iuſtam uſq; ætatẽ procreãdæ prolis, caſte, immaculatéq; uiuunt, ubi uero ætatis iam ratio exigit, mas cum fœmina, & fœmina cũ mare ſuauiſſime iunguntur, atq; ita reliquum uitæ ſuæ tempus, iuſte, religioſéq; uiuunt, ſumma fide, prima amoris ſui fœdera, & iura ſeruãtes, oportere igitur homines meliores belluis eſſe, non deteriores. Primam itaq; legem de rebus uenereis Plato ſuis hominibus tulit, ut à marium, omni'q; contra naturam libidine prorſus abſtineãt, & ab omni ſolo, in quo naſci nequeat, quod fatum eſt. Secundam, ut ſi ſe nullo modo continere poſſunt, maris ſaltem neſandam, & plenam ſceleris, atq; abhominandam libidinem uitent, fœminas autem, ſiquas libuerit, præter coniuges, utpote ancillas, & pediſequas, aut alias contubernales, adeant quidem, ueꝝ non temere, neq; imprudẽter, ſed ita, ut cæteros lateant, alioquin priuari laude ciuili, & notari ignominia debeant. Ita. n. ait. εἴ τις συσκέοιτο τίνι, πολλῶ ταῖς μᾶλλον θεῶν, ἢ οἱ ἄρχοντες γάμων ἐλθούσας εἰς τὸν οἰκεῖον, ὡνητὰς, ἢ ἄλλῳ τῷ τρόπῳ κτητὰς, μὴ λανθάνων ἀνδρὸς τε, καὶ γυναῖκας πόσας; τάχ' ἂν ἄτιμον αὐτὴν ἐν τῇ πόλει ἐπαίνων νομοθετοῦντες, ὀρθῶς ἂν δόξαιμεν νομοθετεῖν. Sic Plato legitimaꝝ uxorum uſum paſſim cõcedit, reliquarum prohibet, uel ſiquid plus ueneris naturalis permittit, non niſi cum pellicib9 domeſticis, & clàm, & ut omnes tam uiros, q̃ mulieres lateat, fieri iubet, ea. ſ. cauſa, ut pudore, atq; ignominiæ metu, homines raro auſint peccare. Sic enim libro ſexto de legibus ſcribit. Duplicem eſſe appetitum, in quo uirtus, uitium'ue cõſiſtat, prout quiſq; bene, uel male inſtitutus eſt, alterum uentris, alterum ueneris, præcedit ille edẽdi, bibendi'q; appetitus, ſequitur ſummo cum ardore, quaſi furiis hominem agitans uenus. Itaq; conſilio opus eſt, quo animus a` uoluptate ad uirtutem reuocet, quod tribus illis præcipue fit, metu, lege, uera monendi ratione. Hæc Plato, aduerſarius uero, quæ de fœminarum uſu ab illo dicta ſunt, trahit ad mares, & Platoni obiicit, q; maris uſum cõceſſerit, modo qui peccat, latere poſſit, homo magis calumniæ, q̃ ueritatis ſtudioſus. Quod enim Plato de fœminæ uſu illicito puniendum eſſe dixit, niſi omnes, tam uiros, q̃ mulieres lateat, hic ita accipit, ut ſiue mare, ſiue fœmina aliqs libidinoſe utatur, modo id clàm fiat, irreprehenſibilis ſit, quod certe fieri ſine ignorãtia, aut animi peruerſitate non poteſt.

De breuitate matrimoniorum, paucitate liberorum, & patrimoniorum tenuitate.
Qualem rempublicam Plato deſcribat.
Non minus, q̃ duos liberos procreandos eſſe.
An nouerca liberis ſaperducenda ſit.
Ante trigeſimum annum non eſſe ducendam uxorem, & ante decimumoctauũ annum minime nubendum.
Ex connubio iuuenum debilem, atq; imbecillam prolem creari.
Interpretatio ſententiæ Ariſtotelis de matrimonio.

Cur opes improbet Plato.
Bonam, non opulentam oportere esse ciuitatem.
Non posse eundem & ditissimum esse, & optimum.
Quantam deceat esse magnitudinem ciuitatis.
Aristotelis sententia de magnitudine ciuitatis in Rep. uitanda.
Nimium numerum ordinem seruare non posse.
Immensum oportere esse agrum, qui militum quinq; millia alat.
Non minus ab Aristotele, q̃ a Platone aduersarium dissentire. Cap. VII.

Sed quid præterea Platoni obiiciat, uideamus. Vetuisse hũc, inquit, nequis ultra decennium uxore uteretur, néue plures duobus liberos procrearet, tum etiã prohibuisse, ne patrimonia supra quatuor minas augerent, super qbus exclamat aduersari⁹, & uerba inordinate de opulentia fundit. Tum mores Platonis hoc etiam loco uituperat. Sed maledicentiam aduersarii nihil, quod Platonis moribus conueniat, exprimere, supra demonstrauimus, in qua re necessariũ fuit pleraq; loca Platonis interpretari, ut latini græcam ignorantes linguam, qd ex illius sententia legerent, haberent. Hoc uero loco, multorum interpretatio minime necessaria erit, quippe ratio ipsa rerum satis superq; erit ad Platonis defensionem, quam quisq; uestrum approbare facile poterit, etiam si plura Platonis uerba non audiat. Enimuero non uulgarem quandam lasciuam, & diuitiis affluentem Remp. condit. non colluuiem pastorum, aut profugorum hominũ, quasi in Asylum congregat, non mercatores, sartores, tonsores, nutrices, uectores, histriones, saltatores, adulatores, parasitas, coqnæ, & popinariũ ministros admittit, sed puram, synceram, sine ullo fuco, sine ulla labe uoluptatis, ciuitatem constituit, quæ omnia ad humanam uitã necessaria abunde suppeditet, superuacua, & inutilia, quæ appetere deprauata natura consueuit, nõ habeat, nihilo egeat, nihilo abundet. Itaq; modũ & pecuniis, & liberis procreandis describit, ne alterutra re uoluptas, quæ exitiũ Reip. eẽ solet, contrahatur, aut per inopiam proles numerosior ali digne, educariq; nõ possit, præsertim temporibus belli difficilibus, & iniquis, non tamen duobus filiis prolem ad summum determinat, ut aduersarius fingit, sed, ut saltẽ duo sint liberi iubet, nec uetat, nequis ulterius procreet, sed ne quis minus, q̃ marem, & fœminam habeat, edicit, quanq̃ nõ quot quisq; uoluerit, procreãdos censet, sed hunc statuit terminum minoris numeri, quod aduersarius intelligere noluit, & quasi duorum duntaxat numerum Plato præscripserit, reprehẽdit. Cæterũ sicui procreatis iam liberis mare, & fœmina uxor obierit, huic liceat nouercam suis liberis non ducere, si ita libuerit, quem etiam locum male aduersarius intelligit. non enim ne omnino ducatur nouerca Plato iubet, sed, ut, si libuerit, non ducat, liceat tamen ducere, si uelit, cũ aduersarius intelligat, omnino ne ducatur, Platonem prohibere. uoluit sanè Plato postq̃ & naturæ satisfactum, Reip. maris & fœminæ procreatione, censebat nouercæ molestiam, quæ sæpenumero intolerabilis est, priuignis, si ita patres uellent, auferre, officium q; legũlatoris existimauit. Id parentis arbitrio integrum relinquere. illud uero uetuisse Platonem fateor, ducere quẽquam uxorem nisi annos triginta, uel quinq; & triginta natus esset, & nubere aliquã nisi uigesimum, uel saltẽ duodeuigesimum annum excessisset, quod eo consilio fecit, ut florente ætate parentum, liberi robustiores procrearentur. A etate. n. adhuc imperfecta debiles, infirmos, parum uiuaces necesse est liberos procreari, quapropter nec ingraueſcente iam ætate, procreandæ soboli indulgendũ arbitratur. Vt enim iunioꝝ, sic senioꝝ filii, parũ perfecti, ualidiq; gignunt. Quod Aristoteli quoq; placere uidetur, cũ libro politicorum septimo, ita scribit. Iuuenum coniunctio uitiosa est ad sobolem procreandam. Nam in omni animantium genere, proles adolescentũ imperfecta est, magnaq; ex parte fœminea, & perexigua oritur. Quamobrem hoc idẽ hominibus quoq; accidat, necesse est. Cuius rei argumentum est, quod in his ciuitatibus, in quibus mos est adolescentes cum puellis nõ dum uiro maturis matrimonio copulari, homines imperfecti, & parua statura sunt. Tum etiam in parturiendo uehementius laborant puellæ, magnaq; ex parte pereunt. Seniorũ quoq; imperfecta est proles, tum animo, tum etiam corpore, & sicut iuniorum, ita etiam senum lõge imbecillior, puenit. Aetas etiam ab Aristotele eadem fere, quę a Platone soboli procreandæ decernit, fœminæ enim quintus & uigesimus annus, mari quintus, & trigesimus statuitur. Cum igitur tam Plato, quam Aristoteles, annum qntum, & trigesimum initio procreandi tribuant, neuterq; eorum seniorum procreationem probet, cur errare dicendus est Plato, si tẽporis spatium, quo procreari commode possit, decem, aut quindecim annis descripsit, quod

ab aduersario reprehẽditur? Profecto si animo libero esset, si recte iudicaret obiurgator iste Platonis, non tanta id cum asseueratione reprehenderet. Opes autẽ, & diuitias Plato de sua Rep. eiicit, quia nouit hinc oriri seditiones, controuersias, odia, simultates, inimicitias, tum uero uoluptates, luxum, libidinem, & reliqua malorũ genera, quæ Remp. pessundãt, & optimã quãq; ciuitatem euertunt. Bonam enim non opulentam ciuitatẽ suam facere conatur, nec fieri posse existimat, ut idem & prædiues sit, & uirtute præfectus, quemadmodũ in sacris libris nostræ religionis legitur, facilius esse camelum per foramen acus transire, quàm diuitem ingredi regnũ cœleste. Quàm multa in tertio de legibus libro? quàm multa in quinto, in octauo, in nono de malis disseruit, quæ a diuitiis proficiscuntur? quæ, ut prolixitatem fugiam, hoc loco prætereo. Quadraginta uero & quinis millibus locupletum constituẽs ciuitatem, non exiguam, ut aduersarius dicit, & contẽnendam facit, sed talem, quæ & ulcisci uicinos, si iniuriam fecerint, & iuuare, si acceperint, ualeat. Nam si de quinq; millibus familiarum decem millia strenuorũ militum proficiscuntur, qui tandẽ tot uiros, tam fortes animo, tam corpore robustos, tam diligenter eruditos, atq; exercitatos, nec qdẽ mercenarios, aut peregrinos, sed ciues, pro patria, p uxoribus, pro liberis, p larib⁹, & sepulchris parentũ dimicãtes, uincere, supare, ac pſternere possit? Audiat aduersari⁹, si tamẽ assequi potest, quid Plato quarto de Rep. libro de hac re dicat. Nã cum id de ciuiũ inopia sibi ipse obiecisset, quod aduersarius affert, ciues scilicet inopes, atq; egẽtes, impotentes esse ad bellum gerendum, præsertim si aduersus magnam gentem, atq; opulẽtam mouere arma cogunt. Nulla, inqt, maior hac nostra ciuitate esse potest, nec ulla alia ciuitas appellanda est, sed potius ciuitates, quando ciues ipsi partim diuites, partim pauperes sunt, eosq; rursus distrahi in plures, ac uarias conditiones necesse est. Itaq; ciuitatem eiusmodi minime formidare debemus. facile. n. nostri homines belli, pugnæq; peritissimi, diuites illos parum peritos superabũt, etiam si numero multo plures fuerint. Tum si nostri ciues oratoribus missis ad alteram ciuitatem hæc uere referant, Nos quidem auro, & argento non utimur, nec fas uti apud nos est, uobis fas uti, & licet. Quod si amici, & socii nobiscũ bellũ, aduersus alios geritis, uos soli illorum diuitiis potiri facile poteritis, putas ne aliquos fore, qui cum hæc audierint, malint aduersus robustos canes, ac macilẽtos pugnare, quàm præsidio horum canum aduersus pecudes pingues, & tenerας? Sic Plato sacra illa sentẽtia fretus, omne regnum in se diuisum dissolabitur, non dubitat, quin sui homines tam unanimes, atq; cõcordes, facile debellare possint diuisos inter se hostes, atq; discordes, & animo, officio, rebus ferè omnibus distractos, quam ciuium concordiam, communitatemq; perfectam, quoniam in quocũq; populi numero seruari posse non arbitratur, idcirco Remp. non amplius augendam censet, quàm dum una esse, seruariq; possit, & si magis crescat, amissura sit uires, qbus & se tueri queat, & alios supare. Quã sententiam Platonis, Aristoteles quoq; secutus septimo politicorum libro, magnitudinem ciuitatis, non magno ciuium numero, sed uirtute describit. De qua, inquit, urbe artifices multi, milites pauci proficiscuntur, hæc magna esse non potest. Neq; enim numero populi maiore, magnitudo ciuitatis iudicãda est, sed uirtute, ac morib⁹. Quod si quãtalibet ciuitas, fungi ciuitatis officio potest, hanc magnam esse arbitrandum est. Frequẽs admodum illa, ne recte quidem legibus regi fortasse poterit. Itaq; nullam ex iis, quæ regi bene existimantur, Remp. uidemus excedere numero. Quin etiam ratione hoc idem constat. Lex enim ordo quidam est, & legis uirtutem, ordinis esse uirtutem necesse est. Numerus autem admodum excedens, seruare ordinẽ non potest. Terræ etiam amplitudo quanta satis sit iusto ciuium numero, modusq; ipsius numeri statui debet, & quidem tam a Pla. quàm ab Aristotele recte statuitur. Nam Plato, qnto de legibus libro author, inqt, Reip. sapiens ampliſſimam constituere ciuitatem, cui iura dare rus est, non debet, neq; uero opulentissimam, argenti q;, & auri prædiuitem, & plurimarũ nationũ terra, ac mari dominam. Sed, ut q̃ optimam, felicissimam q; constituat, dare operam debet, qui recte consulit. Partim enim ex iis, quæ optamus, effici possunt, partim nequeunt. Itaq; ea, quæ effici possunt, qui consulit, uelit, at ea, quæ fieri nequeũt, nec uelit frustra, nec tẽtet. Homines igitur simul probos, felices q; effici posse, manifestũ est. At uero prædiuites fieri, simulq; optimos, impossibile est. Sed ditissimum quẽq; pessimum esse, necesse est. Author autem legũ, & Reip. eo spectat, ut sua opa ciues, q̃ felicissimos faciat. Aristoteles uero in eo libro, quẽ modo nominaui, Officium, inquit, ciuilis institutionis est, quot, quales q; ex ratione naturæ oporteat esse ciues, decernere, eodem q; modo, & q̃lis terra esse debeat. Quin etiam, secundo libro de numero militum agẽs, quos Plato quinq; millibus constituerat, Tot, inquit, militibus terra Babylonia, aut aliquo agro summæ amplitudinis opus erit, ex quo qnq; millia hominũ otioso

rum uictum quærant, & cũ his etiam numerus alter mulierum, famulorũq; multo amplior ali possit. Sic Aristoteles pro terræ amplitudine, modum numero hominum instituit, & quidem parcius, q̃ Plato facit. At obiurgator noster Platonem reprehẽdit, frustraq; eum metuere dicit, ne propter ciuium multitudinem uictus desit, rem minime formidandam, quippe lõge plures facillime ali posse, nec solum uictu necessario, sed etiam delicato, & quibꝰ Aristoteles uix a terra Babylonia suppeditari uictum posse existimat, eos, immo uero longe plures ex eius exigua regione uiuere delicate posse affirmat, ita, qui cum Aristotele sentire se iactat, non minus Aristoteli, quàm Platoni diuersa, & plane contraria loquitur.

De Milciade, Cimone, Themistocle, & Pericle Athenienſium oratoribus.

Non modo bona agenda pro patria, sed etiam bene agenda.

Qualem secundum Platonem esse oporteat gubernatorem ciuitatis.

De duplici opera animo adhibenda.

Quibus uitiis Athenienses periere.

Milciadem, Cimonem, Themistoclem, & Periclem nauali tantum industria Atheniẽses exercuisse, terrestres pugnas contempsisse. Caput VIII.

Vnc quid de quatuor illis siue oratoribus, siue imperatoribus Athenienſium Milciade, Cimone, Themistocle, Pericle scripserit, Platonem ingratitudinis arguens, uidendum est. Facinus ingratissimi, atq; iniquissimi hominis esse dicit, eos uiros assentatores appellare, & turpes ministros, & uoluptatum authores, qui ea tempestate, qua Resp. Atheniẽsium in summo discrimine erat, adiuuerunt, seruarunt'q; nõ modo Athenas, sed etiam Græciam uniuersam. Hoc aliud Platonis crimen est, si aduersario credimus. Atqui Platonem, homines bene de Rep. meritos laudare, summis'q; extollere præconiis, nemo, qui eius libros legit, ignorat. Eos tamen bene de Rep. meritos putat, qui non modo bona pro patria, sed etiam bene egerint. Itaq; hominum salutem, non summum bonum, secundum uulgi opinionem statuit, sed salutẽ cum uirtutis cultu, & officio summum bonum appellat.

» Quippe in libro de Rep. quarto ita scribit. Seruat sæpenumero nauem gubernator, magno'q;
» periculo eximit eos, qui nauigant, uerum meliores non reddit. Sic qui Remp. regunt, uincunt
» quidem interdum hostes, & populum seruant, sed quoniam eius, quẽ seruant, praua explent
» desyderia, & quæ iucunda, non quæ commoda sunt, student administrare, nequaq̃ benemere
» ri eos de Rep. dixerim, immo uero malefacere, ac uehemẽter errare. Equidem nõ inficior esse,
» qui hostẽ superarunt, Remp. fecerunt opulẽtiorẽ, urbẽ muris auxerunt, ædificiis'q; tũ publicis,
» tũ priuatis ornarunt, Veꝝ nõ hos de ciuitate benemeritos dixerim, sed eos, q ciues suos bonis
» moribus instituerunt, ingenue erudierũt, uirtutẽ docuerunt, probum deniq; unũquẽq;, & fru-
» gi, quantum in eis fuit, reddiderunt. Nã qui hæc fecerint, illud etiam non minus, immo longe
» plenius consequentur, ut hostem uincere, uitam'q; omnẽ cum summa felicitate agere possint.
» Etenim si aliter seruari patria, ornari'q; ciuiũ beneficiis non posset, quàm si gratificari unusq;sq;
» semper, & iucunda agere studeret, profecto hac uia eundum eẽt, & ita regẽda, gubernanda'q;
» Resp. q uero ita gubernarẽt, sũmis laudibus efferendi forent. At si potius probitate morum, &
» uirtute contingit populis, ut hostium copias prosternant, id'q; pſæpe euenit, rationẽq; fieri so-
» let, contra uero perraro uictoria, fortunáq; excipitur, cur eos, qui utrunq; simul, uirtutẽ scilicet,
» & potentiam suis ciuibus pepererunt, iis non longe anteponẽdos existimem, qui alterum dun
» taxat, & quidẽ deterius Reip. præstiterẽ? Hac igitur lege, & optima regula exquirit Plato, re
censet'q; uiros, quos modo nominaui, in eo sermone, qui Gorgias inscribitur, de quibus uiris
testatur, profecto, quod clari imperatores fuerint, quod uictoria potiti triumphum meruerint,
quod Remp. summo discrimine liberarint, quod uero uirtute non minus cum suis hominibus,
quàm pro his cum hostibus dimicauerint, quod'q; uincere, ac refrenare suos potius appetitus,
quàm hostium impetũ docuerint, testari non potest. Cum'q; eos animaduertat in administranda Rep. multa temeritati plebis concessisse, multa, ne displicerẽt, prætermisisse, pleraq; etiam,
ut populo gratificarentur, iucunda, q̃q̃ noxia essent, adhibuisse, recto philosophiæ studio ad ea
reprehendenda duci uidetur. Itaq; a Callicle, cum quo Socrates disputabat, ueram illam reprehendendi rationem accipit, quæ duplicem operam animo adhibendam statuit, alteram a consilio, & solertia proficiscentem, quæ, ut probus efficiatur animus suscipi solet, alterã, quæ quid animo prosit, minime curat, sed quemadmodum uoluptate affici possit, studet, operatur'q;, hãc assentationem,

assentationem, siue adulationem, tum corpori, tũ animo, inquit, adhiberi, & oratores magna ex parte, in administrãda Rep. hanc operam nauare, omissa'q; communi utilitate, cõmodis suis dũtaxat cõsulere. Qua culpa, ne eos quidem, de quibus sermo habetur, quatuor uiros caruisse. non enim uera dicendi facultate usos fuisse, sed ea, qua oblectare potius populum, quàm emẽdare uiderentur, quæ a Demosthene quoq; oratore grauissimo damnatur, cum eos oratores reprehendendos putat, qui id fere sciscitantur apud populum, quid scribam? quid placeat? quid gratificer? Quod siquis uiros istos tueri uolens, uictoriam narret, & trophæa, & triũphos, imperatorum officia hæc esse, aut tẽporum, & præsentis necessitatis munera Plato respondebit, quæ a se quoq; laudẽtur. Sed quoniam, qui exercitum feliciter duxerunt, uiros se bonos ꝓfitentur, & bello iam peracto sese ad Reip. gubernacula cõtulere, functuros'q; bonorum uirorũ officio in ea quiete, ac tranqlle administranda polliciti sunt, dicat nunc, qui patrociniũ eorum suscepit, quid egerint, demonstret nihil eos feciſſe reprehendendum, etenim Plato minime curasse uiros istos, quod in primis curãdum erat, arbitratur, ut ciues moribus meliores, uirtute'q; animi præstantiores euaderent. Sed late populo concessisse otia, luxum, cupiditatem, dicacitatem, superbiam, permulta'q; alia uitia, quibus Athenienses infensi sociis, seditiosi'q; iuicem facti, tandẽ perituri essent. An uiri isti (loquar enim Platonis uerbis) statum Reip. emẽdare studuerunt, ut melioribus legibus iustitia, & uirtutes reliquæ colerentur? An honestiore unq̃, siue
» commodiore pugnæ genere, quàm nauali ciues suos exercuerunt, ut siquando arma, uel Macedonum, uel Romanorum, aut aliorum mortalium terra inualuissent, non deessent, qui fortiter
» possent obsistere? Iam pugna terrestris apud Marathonem, & apud Plateas acta potius, q̃ naua
» lis apud Salaminem, aut Artemisium rem seruauit, & tamen nihilo diligẽtius terræ, q̃ mari na
» uare operam quatuor illi uiri consulere, immo uero nauium numerum longe amplius auxerũt,
» & duntaxat rem naualem maiorem in modum amplexi sunt, quasi duplex hoc cõsilium esset,
» aut nauali pugna semp decernere, aut siquis a terra inuaderet, classe per mare fugere, & in ali-
» um locum migrare. Hæc Plato q̃tuor illis uiris obiicit, quæ si ita se habent, haud iniuria id facit. Sin minus, exponere ea primũ aduersarius deberet, quibus mentiri Platonem ostẽderet, tũ eum reprehendere. Verum dicere iste permulta potest, non periisse autẽ Remp. Atheniẽsium, consilio prauo, & eorum uitio, qui ciuitatis gubernacula tenebant, nunq̃ poterit ostendere. Sũma igitur criminis, quod a Platone obiicitur, hæc est, quatuor illos uiros populum, cuius curã gerebãt, non reddidisse uel moribus meliorem, uel solertia cautiorem, uel industria ualidiorẽ, id'q; permultis rationibus explicat in eo sermone, quem Gorgiam inscribi supradiximus. Nec propterea ĩgratitudinis, aut inuidiæ damnandus est Plato, sed potius laudandus, quod & morum probitatem exigat, & consilii cõmoditatem. quæ res cum apud omnes proculdubio probentur, frustra aduersarius conatur ostendere Athenienses culpa eorum, qui remp. regebãt, minime periisse, cum se bonorum morum authores, & commodissimarum rerum magistros profiterentur. Verum ne solum quidem Platonem de iis, qui Reip. Athenienſium præerãt, ita sensisse animaduertimus, cum Aristoteles quoq; secundo Politicorum libro idem præseferat.

» Tribunos, inquit, rectores'q; plebis in præsentem popularem statum Remp. detulisse, cum
» populo tanq̃ tyranno gratificarent. Quoniam Solon forum iudicibus sorte sumẽdis ex omni-
» bus constituendum cẽsuisset, id'q; ualeret. Senatum enim Areopagitarum, inquit, Ephialtes di
» minuit, & Pericles, iudices uero mercenarios Pericles instituit. Atq; in hunc modũ unusquisq;
» tribunus, & rector ad præsentem popularem magistratum rem auxit, quod quidem minime ex
» Solonis sententia uidetur accidisse, sed casu potius, atq; euentu. Populus enim, q̃ causa fuerat,
» ut pugna nauali Medorum copiæ superarentur, elatus animo exercere superbiam cœpit, & suo
» arbitratu tribunos sibi, rectores'q; constituit, improbos aduersus probos, qui bene remp. admi
» nistrarent. Quarto etiam libro, populum non legibus obtemperantem, sed ipsum principem
» rerum omnium constitutum improbat, & tribunos, rectores'q; ab eo declarari dicit, qui idem
» apud populum faciant, quod assentatores apud tyrannos facere consueuerunt. Etenim plebisci
» ta omnia neglectis legibus ad populi potestatem deferri, ꝓpterea'q; usu uenire, ut rectores ipsi
» magni efficiantur, cũ populus rerum omnium dominus sit, populi autem uoluntati ipsi domi-
» nentur, qui remp. gubernant, & regunt. Sic Aristoteles, eos, quos Plato, oratores reprehendit,
quem si nemo propterea uel inuidum, uel ingratum appellat, cur aduersarius Platonẽ ea causa inuidiæ, atq; ingratitudinis tanquam deterrimum hominem arguit, & quantum potest insequitur? Nec intelligit ea, quæ in Platonem dicit, Aristoteli quoq; obiici posse. Quippe Aristoteles non minus, quàm Plato officium tribunorum plebis, & Reip. rectorũ esse dicit, ne multitu-

dini adulentur, ne assententur, ne gratificentur, ne res iucundas, sed commodas consulant, atq; suppeditent, ne propriis, sed publicis commodis summo studio, uigilantia'q; incumbant. Tum quatuor illos oratores crimine nequaquam caruisse arbitratur. Verum, neq; Plato, neq; Aristoteles accusandi sunt, sed ambo laudandi, quod ueritatẽ dũtaxat, cuius indagatores erant, respicientes philosophorum officium persoluerunt.

De ebrietate, quam concessisse Plato uidetur, & quod nihil dignum effici posse existimauerit sine mathematicis disciplinis.
Falso calumniari aduersarium, quod Plato se deum fecerit.
Lycurgum de conuiuiis legem tulisse.
Sodalitates Catone quæstore Romæ institutas.
Platonem Eudemi testimonio primum distinguendi rationem comperisse.
Non statim laudandum, aut carpendum esse quemlibet morem.
De eruditione liberali, atq; illiberali.
De duobus malis comitibus hominum.
Duo esse, ex quibus uictoria comparetur.
Vini auxilio facile animos perspici.
Primum sensum puerorum esse uoluptatem, & dolorem.
Prudentiam uix in senectute percipi.
Quid prosint feriæ, & dies solennes.
Iuuentutem non posse corpore, & lingua quiescere.
Cætera animantia sensu ordinis, inordinationis'q; carere.
Cur Apollo, & Liber pater, comites sint celebritatum.
Chorus unde dicatur.
De cantus, & saltationis utilitate.
Plurimum interesse inter bona, beneq; agẽtem, & eum, qui bona amet, exercere tamẽ nesciat.
Non esse permittendum poetis omnibus modulis uti.
Quid senibus conferant certaminum exercitia.
Diuersos ludos, diuersis ætatibus magis placere.
Quales ludorum iudices esse debeant.
Quare ludi, & modulæ sint iuuenibus adhibendi.
Non licere poetis, ipsorum arbitrio docere, sed iudicum.
Quæ uulgo appellantur bona, non esse bona, nisi coniuncta cum iustitia.
Felicitatem cum iniquitate, & contumelia esse non posse.
Bonum omne iucundum esse, Malum anxium.
Hominem solum inter animantes ordinis sensum habere.
Iuuenes usq; ad xviii. annum abstemios esse oportere.
A decimo octauo anno, ad trigesimum modico uino utendum.
Aetati seniori plusculum uini concedendum.
Quæ musa sit pulcherrima.
Rei naturam, in omnibus perdiscendam ei, qui recte uelit iudicare.
Cur seniores musicæ peritos esse oporteat.
Nihil bonum uideri posse, absq; bono gubernatore.
Qualem esse conuiuii magistrum oporteat.
Quibus deneganda sint uina.
Quomodo ueteres in musica, iuuenes exercere sint soliti.
Medicos, aliquando uinum, usq; ad ebrietatem commendare.
Vsum uini militibus omnibus a Platone interdictum fuisse.
In procreatione liberorum uino abstinendum.
Platonem uinum deum furentem appellare.
Apud ueteres, ineruditos habitos esse, qui musicam ignorarent.
Cerimonias olim cum saltatione institutas esse.
Indos saltando solem salutare.
Aethiopes cum saltatione præliari.
Pythagoram plurimum musicæ indulsisse.

Alexandrum

Alexandrum Macedonem ex Timothei tibia uarie incitatum. Caput IX.

POst hæc alia quoq; crimina aduersarius adducit, quod Plato ciuibus suis abuti uino, & ebrietati indulgere concesserit, longum'q;, ac prolixum de ea re sermonẽ habuerit, quod deum se appellari quæsierit, homo alioqn stultus, & leuis, qd nullis aliis literis, q̃ legibus suis institui iuuentutem iusserit, quod deniq; tantũ mathematicis disciplinis tribuerit, ut nullã alicuius rei curã susci pi ab ullo cõmode posse existimet, nisi sit mathematicis disciplinis recte institutus. Hæc obiicit, & suo more uituperat, partim peruertens uerba Platonis, partim addens aliquid, aut minuens, dũ insatiabilem illã maledicẽdi sitim possit explere. Primo autem, quo modo deũ se appellasse Platonẽ uelit, et unde id acceperit, audite. Plato a Clinia interrogatus, an effici posset, ut conuiuia, & edẽdi, bibẽdi'q; societas ad usum
» ciuilem, rectam'q; erudiendi rationem publice conferrent, respondit, certum quicquã de his re
» bus asserere non suum esse, sed dei immortalis. Tũ ita esse, ut tempestiua cõuiuia iuuent suo iudicio ostendit, hinc aduersarius arguit, quod Deũ se fecerit, & cum iudæis clamat, crucifigat. Vsqueadeo uerborum rimator, & consequentiarum acutus artifex est, ut sequi illud solus ipse aĩaduertat, quod nemo alius unq̃ uidit. Deo, inquit, Plato tribuit eius rei cognitionem, quam ipse exponere uoluit, ergo Deum se ipse fecit. O nouum argumentandi genus, o dignam demonstrationem, atq; præclaram. quis tam firmam, ac solidam argumenti uim infringere, & tã inexplicabilem probandi rationem dissoluere possit? At non sequitur bone uir, ut se Deum faciat, qui cũ Deum dixerit ueritatem rei nosse, nihilo minus eam, quantũ humano ingenio assequi potest, inuestigare, atq; aperire conatur. Cognitio enim, quã Deo tribuimus, ea certior est, quam sibi homines uendicant. Itaq; ut certissima illa dei scientia carere se Plato fatetur, sic humanã, quam attingere potest, exponit, & pro uiribus, ut homo, non, ut Deus, docet. Cũ enim de uini usu disputaretur, qui si mediocris, & modicus est, prodest, si uero immodicus, detrimẽtum affert, nõ facile pro sua modestia susci pere uini, haud satis honestis nominis patrociniũ uoluit. Sed paulatim ipsa differendi ratione ducitur, ut modici uini usum cõprobet, quod prius, q̃ faciat, ad eum, q interrogauerat, an uini usus ad mores, ad peritiã, ad ualetudinem, ad ciuilem
» usum adiumenti aliqd afferret, ita respondet. Quid ueri, certi'q; ea de re dici possit, Deus scit.
» Varia enim hominũ sententia est, quid ego quidem probẽ, pace omniũ explicare, ut opinor, po
» tero. Hanc partem, qd ego quidem probẽ, aduersarius tacuit, ut suam calũniam faceret ueri
» similiorem, etenim quod causam aperit, cur ipse quod ad Deum refert, exponat, hoc ipsum est.
» Si certam, inquit, ueritatem quæris amice Clinia, non paruam rem, non uile negotium, nõ sa
» tis homini cognitũ scire cupis, Deus enim unus id nouit, cuius id nosse interest, q unus ueritas
» ipsa & est, & appellatur. At si quid mihi ex hoc humano ingeniolo uideatur, dicendum est, di
» cam, ut opinor, si placet, absq; hominũ molestia. Quid quæso his uerbis Platonis modestius dici potest? quid moderatius? quid ab insolẽtia magis alienum? Veruntamen aduersarius, ut arroganter dictũ uituperat, & Platonẽ ob hanc rem, fecisse se Deum exclamat. Nec minus mentitur, cũ Platonem magnam operis partem consumpsisse differendo de usu uini, & temulentiã concessisse hominibus dicit. Pars, quã ipse reprehendit, & sextam esse asseuerat, uix decima totius operis pars est, eius'q; partis exigua quędam particula est, in qua de uini usu tractatur. Reliqua de erudiendi ratione, & musica institutione scribuntur. Cum enim pars liberalis institutionis, sit ipsa uiuendi sobrietas, & cibi potus'q; moderatio, non immerito addi uidetur in ipsa erudiendi ratione. Quod tamen in primis cõsyderatur, & agitur, ipsa eruditio publica est, quã si in toto etiam opere tractari aduersarius uere diceret, nihil tamen esset, quod posset iure reprehendi, siquidem totum opus eo spectat, ut ciues bene instituantur, erudiant, ornẽtur. Vereor, inquit, Plato, ne de uinolentia parua re, multa dicere, ac prolixius, q̃ debeam, progredi uidear, quanq̃ usus ipsius temperari, emendari'q; satis debita naturæ ratione non possit, nisi musicę rationis integra præceptione quasi cõcinnior efficiatur, quæ musicæ ratio absq; uniuerso erudiendi negotio tradi non põt, unde fit, ut permulta dici necesse sit. De musicæ igitur, erudiendi'q; rõne sermo habetur, in ea parte, quã aduersarius dũtaxat uino tribuit. Nec indecens est Platonem de conuiuiis, & uini usu eo loco differere, quandoquidem legumlatoris officiũ est conuiuioꝝ quoq;, & uini usum legibus p̃scribere, quod & Lycurgus apud Lacedęmonios fecit, et Romæ sodalitates, Catone quæstore constitutæ sunt, quanq̃ semper in usu maiorum fuere tempestiua conuiuia, & solatia quædam ad publicam eruditionem accõmodata. Quãmulta hoc loco Plato de disciplina ciuiũ docet, q̃ bene iuuenes suauissimis moribus instituit, musicæ ratio-

nem cõmendat, usum uini honestissimũ, & tum ad ualetudinem corporis, tum ad animi facilitatem, & mores accõmodatissimũ tradit? Nemo profecto est, qui eius ingenium non admiret, & summa cũ laude cõmendet, solo aduersario excepto, qui ebrietatis, & temulentiæ nomine uocat tẽpestiua cõuiuia, & sodalitates, quas more Lacedæmoniorũ, Romanorũ, reliquarum q; honestissimarũ nationum cõmodissime constitutas ad publicæ disciplinæ usum, & mutuã ciuium gratiam, & charitatẽ accepimus, de quibus Cato, quẽ modo nominaui, apud M. Tullium in eo libro, q de senectute inscriptus est, plura cũ summa approbatione, & laude disseruit. Plurima etiam ex Platonis sermone hoc loco interpretemur, oportet, ut clarissime, quid ille de ingenua ciuiũ institutione, de conuiuiis publicis, de uini usu scripserit, uideatur, & iniqua aduersarii calumnia deprehendatur ab omnibus. Quem locũ non ita a me positũ uelim, quasi eodẽ, quo a me profertur, sermone, Plato scripserit. Nã quæ de hac re pluribus ille locis disseruit, nos simul texentes ab illo dici ostendimus, ne uel plures libros enumerare cogeremur, uel, inquit, sæpius interponeremus. Cũ Lacedæmonius ille hospes, qui apud Platonem disputat, haudq; licere suis hominibus diceret per temulentiã debacchari, quomodo Atheniẽses festis diebus liberi patris agere consueuerunt, Plato ita respondet, ut siquid prima minus honeste faceret, nõ ilico stulte insultando reprehenderet, sed modeste, prudenter q; corrigeret, & distinguẽdi rationẽ, quã primus ipse teste Eudemo doctissimo uiro, in disputãdo cõpererat, explicaret, & qd
» ex ea re ad uirtutis officiũ capi cõmode posset, ostenderet. Ita enim, inquit. Nec uinolẽtia, nec
» quinis ex more usus laudãdus omnibus in rebus, aut uituperandus mox est. Sed ante animad-
» uertendum est, qua tandẽ causa, seu ratione id agatur, & quo modo, quibus personis, cum qui
» bus, quo animo, affectu, studio, tempore, loco. Vt. n. si alius cultũ caprarum, & possessionem
» eius gregis probat, usui q; esse, & cõmodo arbitratur, alius cũ capras sine pastore depascẽtes p
» segetem, fruges uastare uiderit, improbat, & omnẽ pecudem damnat, quod aliquas errare, atq;
» obesse, uel sine pastore, uel prauo cũ pastore aliquãdo perspexit, sniam non eius, qui damnat,
» pro recta accipimus, sed illius potius, qui probat, & quemadmodũ grex colendus sit, præcipit,
» sic siquis ciuilẽ aliquem cœtum, qui regi suo magistratu cõmode potest, quia peccantẽ uidet,
» quod aut magistratu careat, aut prauo gubernetur, idcirco uituperat, non iudiciũ eius probandum censemus, sed expectamus consilium illius, qui & rem seruet, & usum corrigat. Cõuiuiorum itaq;, & sodalitatũ cœtus, si quoadeius fieri potest, probe ꝓstitutus, magistro præfecto sermone adhibito, reliquis officiis conseruatis, iure adhuc improbari potest, recte uituperes. At si
» male institutũ, & temere sine magistro congestum, tumultuantem q; cõspiciẽs aspernaris, neq;
» rem, sed modũ consyderas, haud recte facis, ita. n. unaquæq; res mala iudicaretur, quoties bo-
» nus princeps, ac dñs deesset. Et poculis igitur magister, ac princeps cõstituendus est sobrius, sa
» piens, eruditus non temulẽtus, & stultus. Nã si, qui præest hominibus liberalius per cõuiuii li-
» centiam potantibus, non ipse sobrius, ac sapiens fuerit, sed uel temulentus, uel imperitus iuue-
» nis, ac temerarius, nimirũ fortunatus hic erit, nisi tetrum aliquid, sceleſtum q; cõmiserit. Cogi-
» tandũ est igitur, an ex conuiuio recte instructo boni aliquid uel publice, uel priuatim possit ac-
» cidere. Nã si unus qlibet ex ciuium numero recte institutus profecerit, aut etiã si cœtus aliquis
» ad choreã agẽdam bene compositus, probatus fuerit, parũ utilitatis hinc Reip. fore manifestũ
» est. At si uniuersam erudiendi rationem, & publicã disciplinã tractamus, facile magni aliquid
» ciuitati ita afferri posse dixerimus, ut. s. ingenue instituti, uiri boni efficiantur. Tales autem factĩ
» cum cæteras res præclare agere, tum hostes superare facile poterũt. Quod si hæc ita se habẽt,
» quid uerũ, certum q; sit, Deus nouit, quid ego sentiam, si dicẽdũ sit, pace omniũ dicam, Sed ue
» reor, ne de uinolẽtia parua re plura dicere, prolixũ q; admodũ sermonem producere uidear, qq;
» uini usus temperari, emẽdari q; satis debita naturæ ratione non potest, nisi integra musicæ præ
» ceptione concinnior efficiatur, quæ absq; uniuerso erudiendi negotio tradi non potest. Vnde
» fit, ut permulta dici necesse sit. Dicendũ tamen est, & primũ quid eruditio sit, & quam uim, fa
» cultatem q; habeat, definiendum. Ea igitur instituendi unica ratio, quæ per uirtutem, educatio-
» nem q; liberalem cupiditatem in animis iuuenũ parit, ut ciues optimi efficiantur, & iuste tum
» imperare, tum imperari consueſcant, eruditio appellanda est, quæ autem ad rem pecuniariam
» pertinet, aut ad corporis uires, aut ad ullam solertiã, iustitiæ, mẽtis q; expertem, hanc illiberalẽ
» esse, ac sordidam, nec eruditionis nomine appellandam existimo. Ergo nullo in loco erudiẽdi
» ratio contemnẽda est. Quandoquidẽ omnium rerum pulcherrima contingere homini potest.
» Præterea memoria repetẽdum est, quod ante concessimus, uiros esse bonos, qui continere se
» se, sibiq; dominari possunt, malos, qui id nequeunt facere. Sed quoniã unusquisq; nostrum, qq;

unus est,

» unus est, habet tamen secũ duos comites, quasi consultores, sibiq; inuicem aduersos, quorũ
» alterum uoluptatem, alterum dolorem uocamus, tum etiam metum habet, & fiduciam. Ad
» hæc rationem cogitandi, quid nam ex iis melius, quid ue deterius sit, quæ quidem ratio reda-
» cta in decretum ciuitatis publicum, lex dicta est. Ergo hi affectus, quasi nerui, & funes quidam
» tendentes in nobis cõuellunt, cõtra q; uicissim ad res agendas contrarias retrahunt. Quo fit, ut
» rei ratio, cuius uirtutẽ præscriptam habemus, in retrahẽdo eniti debeat, & nunq;, quin aduersus
» alteros neruos contendat, desistere, eadem q; ipsa cogitandi, & renitendi ratio aurea, sancta, et
» augusta nomen legis communis Reip. accepit. In hac enim uel illud apertius intelligi potest,
» quid significetur, cũ quempiã seipso superiorẽ, aut inferiorẽ dicimus. Enimuero singuli quiq;
» homines ueram rationem, quã ex hoc renixu statuerunt sequentes uiuunt, & ciuitas lege, quã
» recepit uirtutem probat, uitiũ reprobat, recte q; cũ cæteras res, tum uini usum, de quo dicere in
» cepimus, quomodo bonus, malus ue sit, potest iudicare. Cõfessum itaq; id accipimus, liberio-
» rem uini usum, uoluptates, dolores, iras, amores, reliquas animi affectiones intẽdere, atq; auge-
» re, quasi habitus eorum hominum, qui hauserint eo uigoris redeat? in quo erat tempore iuue-
» nilis ætatis, propterea q; homines continere se nequeãt. Quod tam graue malũ, an aliquid no
» bis cõmoditatis afferre possit, animaduertendũ est. Quomodo exercitatio corporis licet homi-
» nem fessum, debilem, imbecillum reddat, & quomodo epotum medicamẽtũ, qq; extenuat cor
» poris uires, atq; debilitat, nihilo minus futuri commodi gratia in usum recipiuntur. Nam si pari
» ratione ex uino utilitatis aliquid percipi potest, satius istud fieri dixerim, quandoquidem exerci
» tatio corporis, non sine labore, molestia q; contingit, uini aũtusus maiori facilitate suscipitur.
» Cum itaq; duplex sit timoris genus, unũ, quod expectatio mali est, alterũ, quo ne dicẽdo aliqd
» aut agendo tanq; mali reprehendi possimus, formidamus, simul atq; cauemus, quod genus pu
» dor, seu uerecundia dicitur, contrariam q; sibi habet impudentiam, & cum alia summa bona
» tum uictoriæ, salutis q; munus præclarum adhibet, hinc porro fit, ut uini usus, ad hoc bonũ cõ
» parandũ, dignoscendam q; animi naturam, utrum idonea, nec ne sit, non parũ mea sentẽtia cõ
» ferat. Ita enĩ uelim consyderes. Quæ pariunt uictoriam, duo sunt, animus fidens, aduersus ho-
» stes, timor, seu pudor erga amicos, ita ut unusq; q; nostrũ, & impauidus, pauidus q;, & fidẽs, ac
» uerecundus esse debeat. Quapropter quemadmodũ cum iampauidũ aliquẽ reddere uolumus,
» in rebus formidabilibus, atq; horrendis eum constituimus, sic q; salubri lege eum exercentes,
» talẽ reddimus. Eodem mõ quẽ pauidum, seu uerecũdũ facere statuimus, ad res minus pudicas
» ducimus, & in medio earum, illos probantes, ac uoluptatibus opponentes superare eas assuefa
» cimus. Neq; enim, qui uim plurimarum uoluptatum, cupiditatum q; ad impudẽtiam prouocã-
» tiũ, cũ ratione, atq; solertia aduersus eas pugnãdo non superarint, esse perfecte temperans põt.
» Neq; ad uiri fortis officiũ accedere quisquã integer potest, nisi animi timiditatẽ pugnando p-
» uicerit. Etenim, qui expers, inexercitatus q; huiusmodi certaminis est, ne dimidiã quidẽ uirtu-
» tis partẽ attingere potest. Officium autẽ legũlatoris est, posse, uelle q; experiri ciuium animos,
» quomodo se ad fortitudinem, ac timiditatem habeant, id q; facere loco, & tẽpore cõmodo, &
» tuto, potius, q; suspecto, & periculoso, ut fortitudinem conciliet animis, timiditatẽ exterminet.
» Quẽadmodum igitur siquis deorum immortaliũ medicamentũ aliquod, quod haustũ timorẽ
» pelleret, ciuibus dedisset, hoc tractando, hortãdo q; impauidos illos effici oportere diceremus,
» sic cũ uini usus medicina quædã, sic ad audaciã, & nimiam, importunam q; ꝓfidentiã, fit enim,
» ut qui id hauserit, hilarior sit, & quo liberalius hauserit, eo spe maiore, meliore q; impleatur, et
» audacia plenus, quasi præcipua sapientia præditus, animosior fiat, & libere, atq; impauide au-
» deat, profecto hoc modo pauidos, uerecũdos, & ingenuo quodã pudore præditos hoies fieri
» posse dicendum est. Cum enim duo illa, animis nostris perfecte concilianda sint, fiducia, & ti-
» mor, ut fiduciã, & fortitudinem in bello meditari debemus, sic timorem, & uerecũdiam in his
» rebus exercere, per quas audere, & fidentes esse possimus. Talẽ autẽ rem, uini usum esse intelli-
» go. Nulla enim leuior, aut securior uoluptas, uel ad experiendũ, uel ad exercendum esse, aut di-
» ci põt, quam hęc iocandi, atq; solandi ratio, quã exhibere uinũ uidemus. Nihil sane moderati?
» adhiberi potest, præsertim si caute agatur, Nec enim animum difficilem, agrestẽ, iniquũ expe-
» riri potius per cõmercia, nõ sine tuo periculo debes, q; per conuiuium liberi patris, nec examen
» animi ueneri succumbentis, per fallacem uxoris, & liberorũ cõmendationem faciẽdũ est, & ca-
» rissimarũ periculo rerũ potius, quã per iocum, usu uini sine discrimine iacturæ mores animi pspi
» ciendi sunt. Hoc igitur unum non mediocre cõmodum ex uini usu ad examẽ ciuium capitur,
» perutile certe homini ciuili, ne habitus, naturas q; animorũ ignoret, fit q; etiam per eius impu-

nitatem, ut pauidi, uerecundi'q; efficiantur, qui caute, & moderate ſub optimo magiſtro tempe
ſtiuis conuiuiis utſitur. Alterũ longe amplius, & maiori ſtudio dignius ſequitur, quod planius,
» perfectius'q; explicabitur, ſi rectã erudiendi rationẽ repetierimus. Dicimus itaq; puerorũ primũ
» ſenſum eſſe dolorem, ac uoluptatẽ, quibus primus efficitur, ut uirtus, aut uitiũ animo primũ cõ
» cipiatur. Nam prudentiã, ueram'q; opinionem uix nõnulli prouecta etiam ætate capeſſunt, eru/
» ditionẽ uero eam eſſe uirtutẽ, quæ a` pueris prima recipiatur. Voluptatis igitur amoris, & odii,
» ante q̃ ratio recipiat', uſus rectus, poſtq̃ recepta ratio eſt, & cõuenientia, recta'q; conſuetudo, uir
» tus integra eſt. Sed eruditio, proprie eius uirtutis pars eſt, quæ in uoluptatib⁹, ac doloribus adhi
» bito temperamento conſiſtit, ut mox ab initio ad finem odio habeant, quæ habenda odio ſunt,
» amentq;, quæ amanda ſunt, Verum cũ omnis erudiendi ratio in uoluptatibus, ac doloribus re
» cto adhibito temperamento uerſetur, ſed accidat, ut pleraq; in uita langueant, atq; iterimãtur,
» dii immortales, labores mortaliũ miſerati requiem his laborũ, ferias, & ſolẽnes numinũ dies
» ſtatui uoluerunt, muſas'q;, & muſarũ principem Apollinẽ, ac Libeꝝ patrem, celebritatũ ſocios
» adhibuerunt, qui deprauatam inſtitutionẽ emendarent, Quod idẽ naturæ quoq; conſentaneũ
» eſſe uidemus, ſiquidem iuuentus fere` omnis corpore, aut lingua quieſcere nõ poteſt, ſed ſemp
» moueri, loquiq; appetit. partim ſaliens, & exultans, quaſi numeroſum quendam motũ, ac ludũ
» cum uoluptate exercens, partim etiam uocem emittens crebram, & uerã. Cæterũ reliquæ ani/
» mantes ſenſu ordinis, inordinationis'q; ſuorũ motuum uacant, quibus bene compoſitis nomẽ
» inditum eſt numeri, & concentus. Nos deos, quos modo nominaui, celebritatũ noſtrarũ comi
» tes habuimus, qui ſenſum numeroſum, concinnũ, ſuauẽ, periucundũ nobis dedere, modulos,
» ſaltandi'q; genera docuere, choros ἀφ' ἡδονῆς χαρᾶς, hoc eſt gaudio aptiſſime nominarunt. Itaq;
» primam erudiendi rationem effici muſarũ, & Apollinis opera perſpicuũ eſt, ineruditũ'q; homi
» nẽ eſſe, qui choreæ muſarũ expers eſt, eruditũ uero, qui compos eius eſt, totũ'q; id genus in cho
» ream, ſaltationem, & cantũ diſtribui declaratur. Quo fit, ut qui bene eruditus eſt, bene cantãdi,
» ſaltandi'q; peritiam habeat, quã cum bene exerceat, bona etiã ſuo cantu, & ſuo ſaltu præſtet ne/
» ceſſe eſt. Plurimũ enim inter eum intereſt, qui bene, & bona agit, atq; eum, qui uel bona quidẽ
» exercet, ſed minus bonis delectatur, malaq; aſpernatur, uel qui bona amat, mala odit, ſed uoce,
» aut corpore nequit exercere. Quæ cum ita ſint, quid boni in cantu aut ſaltatione ſit, noſce eos
» oportet, qui ſcire cupiunt, quo modo eruditio conſeruetur. Indagandus eſt igitur honeſtus cor
» poris geſtus, modulus, cantus, ſaltus, ſiquando uenturi eo` ſumus, ut recte, nec ne inſtitutũ ſit, &
» quæ nam recta erudiendi ratio, ſiue græca, ſiue barbara ſit, noſſe poſſimus. Sed quoniam uaria
» ſtudia fortitudinis, timiditatis'q;, & omnino uirtutis, ac uitii habentur, uarii ſunt geſtus, ſaltus,
» ſoni, uoces, & partim honeſti, partim inhoneſti. Verum homines per errorẽ non omnes æque
» eiſdem modis chorearũ utuntur, ſed aliis alii, ut ſuo quiſq; ingenio, aut more decreuerit, non
» paruum'q; hinc detrimentũ iis euenit, qui prauis, aut modulis, aut geſtibus delectẽtur, contra
» ſummũ iis cõmodum, qui uoluptatem capiant ex honeſtis. Similem enim his quẽq; effici, qui/
» poſterũ conſtituentur, maxima cura adhibenda eſt, ne poetis liberum ſit, omnia ſuo numero,
» modulo, & uocabulo mandare, & pro arbitrio ſuo, liberos optimorũ ciuiũ, quibuſlibet modis
» inſtruere. Licentia enim huiuſmodi poetarũ, quibus licere uideo in omnibus fere` ciuitatibus
» ita agere, cauſa eſt, ut ſumma cũ improbitate uſus rerũ ciuilis habeatur. Quod ſi moduli, nume
» ri, uocabuli recta rario capienda eſt, lege, atq; ordine cõſtituendũ. quemadmodũ hæc agi debe
» ant, atq; ita iuuenes educandi, inſtituendi'q; ſunt, ut præter hæc nihil omnino cantare, aut noui
» facere auſint, ſicut apud Ægyptios lege ſancitũ eſt, apud quos ea, quæ ante decẽ millia annoꝝ
» picta, ſculpta'ue habentur, iis, quę modo facta ſunt, proxima cernimus. Et quoniam rectus muſi
» cæ, ac lodorũ uſus non ſine chorea habetur, chorus autẽ ipſe ἀφ' ἡδονῆς χαρᾶς, ideſt gaudio, ut ſu
» pradiximus, nomen accepit, gaudemus autẽ, cũ nos felices ſentimus, gaudentes'q; felices nos
» eſſe arbitramur, nec quieſcere poſſumus, ſed iuuenes in choreã uertuntur, ſeniores, quia ingra/
» ueſcente iam ætate nequeunt ſaltitare, aſſident, ludos iuuenum cũ delectatione, & amœna cele
» britatũ ſolatia ſpectantes, ſtatuunt etiã certandi genera, quæ nos memoria, q̃ maxime poſſint
» ad florentis ætatis officia reuocare. Cũ inquã hæc ita ſint, illũ ex omniũ celebrantium numero
» ſapientiſſimũ iudicari præſtantiorem'q; cæteris haberi, fortaſſe dixeris oportere, qui nos maio
» rem in modũ gaudere, atq; oblectari faciat. Attamen nõ recte ita iudicaueris. Cũ enim uariũ
» iudicium a` uaria ætate de hominibus uarie certantibus proficiſcatur, quo modo & oblectatio
» euenit, Alii enim circulatores, putant præſtantiores, quoniam his uehementius delectantur,
ut qui

ut qui pueri adhuc ſunt, Alii comœdos, ut qui floreſcente iam adoleſcentia comœdiis delectã/
tur, & eius generis authores obſeruant. Alii tragœdos, ut mulieres, quas tragici actus tenent,
» alii rhapſodos, ut ſeniores fortaſſe, quos ex Homeri, aut Heſiodi carmine ſeries quædã decan/
» tata oblectat. Hinc illos potiſſimum præſtare iudicandum eſt, qui præſtantiorum ſpectato/
» rum iudicio, noſtrorum'q; æqualium ſententia decernantur eſſe præſtantiores, & optimorum,
» atque eruditorum uirorum non uulgi delectatione ſtatuendum, quæ muſa iucũdior, aut quod
» modulandi genus pulchrius ſit. Etenim dignos iudices, cum ſapientes, tum fortes eſſe oportet,
» alterum ne uulgi tumultu arrepti, ſui conſilii inopes a` temerario theatro quid ſentire debeant,
» admoneantur, alterum, ne, quod ipſi recte norunt, per puſillanimitatem in iudicando mentiã/
» tur, & ut magiſtri, quod eſſe debent, qui iudices adſunt, non diſcipuli ſpectantis multitudinis
» ſedeant, & his contradicant, qui uoluptatem non digna ratione deſcribunt. Quæ cum ita ſint,
» eadem illa ratio ſequitur, ut eruditio ſit educatio, & inſtitutio iuuenũ ex recta legum ratiõe de/
» ducta, & peritia optimorum uirorum approbata. Ergo, ut animus iuuenis legi obtemperet,
» eiſdem'q;, qbus ſenex rebus delectet', aut mereat, elaborandũ eſt, ut iuuenes cantu, & modulo,
» quo eoꝝ animus, q̃ſi carmine quodã adhibito duci ſolet, erudiant'. Cum enĩ, eorum natura ſtu
» dia grauiora ſuſcipere nequeat, ludi, & moduli genera adhibenda ſunt honeſta, qbus oblecta/
» ri aſſueſcant in rebus honeſtis, & his acquieſcere, quemadmodũ in curãdis ægrotis agitur, qb⁹
» ſalubres cibos ſuauiter conditos p̃bere ſolemus, ut libenter accipiãt, inſalubres contra aliq; ſpar
» ſos amaritudine, ut aſpernent', atq; reiiciant. Hac igitur cauſa ſapiẽs legumlator minime poetę
» concedet, ut quoſcũq; numeros, modulos'q; iucundiores exiſtimauerit, docere poſſit, ſed ut per
» ſuadeat, uiroꝝ fortium continentiã, optimoꝝ uiroꝝ nõ uitioſorum res geſtas canat, eaſdem'q;
» uerbis honeſtis decoret, & geſtibus, numeris, cõcẽtibus moderatis, ut noſtri iuuenes ab ineun/
» te ætate, honeſta erudiendi rõne imbuti, & liberali muſica inſtituti ingenue educent', & in prę
» claros uiros euadant, amantes ſemp, atq; amplectentes res honeſtas, inhoneſtas aũt aſpernãtes
» atq; uitantes. Ergo cogendus eſt poeta, ut eum felicẽ, beatum'q; appellet, qui iuſtus, ac tẽperãs
» eſt, etiãſi pauper, infortunatus'q; ſit, miſerum aũt, & uitæ acerbitate ſemp anxium eũ uocet, q
» iniuſtus, incontinens, improbus eſt, etiãſi Cimyra, aut Mida fuerit opulẽtior. Quę enim uulgo
» bona appellantur, ualetudinẽ dico, pulchritudinẽ, uires, diuitias, ingenium etiam, imperiũ, im/
» mortalitatẽ, non recte prorſus ita appellari cenſeo, ſed ſi iuncta cũ iuſtitia fuerint, optima erũt,
» ſi cũ iniuria, peſſima. Neq; enim homo, qui bene ualet, aut diues, potensq; eſt, felix eſſe cũ iniq
» tate, & contumelia põt, ſed plane` miſer eſt, licet pulcher, & uiribus corpis p̃ſtans, ſed iniuſtus,
» ſed contumelioſus moleſte, anxie, turbide uitã agit. Quod ſiquis e` ciuibus noſtris aliter dixerit,
» putans eſſe aliquos, q quãuis praui, tñ læti uiuant, aut alia cõmodiora, utiliora'q; eſſe, alia iuſtio
» ra, atq; honeſtiora, hunc ſumma propemodum pœna condemnandũ arbitraretur, uita enĩ ea/
» dẽ, & iuſtiſſima, & iucũdiſſima eſt, nulla'q; res bona eſſe poteſt, quin eadem ſit iucunda. Sicuti
» nec mala, quæ eadem anxia nõ ſit. Laus nãq;, & honor, & gloria apud oẽs, ſiue homines, ſiue
» deos, ut bona, honeſta'q; ſunt, ſic iucũda etiam ſunt. Vituperatio, ĩfamia, ignominia, dedecus,
» ut mala, & turpia ſunt, ſic etiam anxia. Iuuat ergo ne bonum a` iucundo ſeparet', ad uitæ uſum
» iuſtæ, pięq; agendæ. Nemo enim id agere ultro uelit, ex quo non plus uoluptatis capiat, q̃ dolo
» ris. Hæc igitur & legumlatoribus oĩbus, & poetis dicẽda ſunt, tum choris omnibus, quos tres
» numero inſtituendos diximus. Muſarum, Apollinis, Liberi patris. Hæc, & reliqua eiuſdem ge
» neris ſemper cantanda ſunt, quorum ſumma, & caput illud eſt, ut idem uiuendi genus, & iucũ
» diſſimũ, & optimum eſſe putetur. Hæc primus adoleſcentulorum chorus rite carmine poeta/
» rum ſuorum coràm omnibus canet. Secundus eorum, qui ad trigeſimum uſq; ętatis ſuæ annũ
» peruenerit pæana referet, cõſcium ueritatis ſuorum uerborum, optabit'q; iuuenibus benigno
» numine inſpirari. Tertius eorum, qui a` trigeſimo anno, ad ſexageſimum ſunt prouecti, hæc ea
» dem, & omnino quicquid ad uirtutis officium ſpectat, modulabitur, Totidem enim choris,
» Lacedæmonium illum legumlatorem, tribusq; his ætatibus apte diſpoſuiſſe, manifeſtum eſt,
» Senes exordiri choream uoluit, cantantes.

» Nos fuimus iuuenes robuſto pectore quondam, Mox iuuenes florẽtis ætatis reſpondere.
» Nos ſumus, & ſiquis dubitat, ualet ille probare, Poſtremo adoleſcentes ſubdere,
» Nos probitate alios quidni ſuperare neceſſe eſt.

» Cum enim iuuentus oĩs, ut dictum iam eſt, non uoce, nõ corpore quieſcere poſſit, ſed concitet'
» ſemper, & ſaliat, uocem'q; inordinate emittat, ordinis aũt ſenſum homo ſolus ex oĩbus aĩanti/
» bus ſuapte natura habeat, hunc ordinem in mouendo numeꝝ uocauit, temperamentum autẽ

» uocis concentum, compoſitum uero ex utroq; choream. Sic'q; & choreæ cõſtitutę ſunt, & dii
» præſides chorearum, ſocii'q; acceſſerũt, Muſę, Apollo, Liber pater, eorum'q; ſingulis, chori ſin
» guli delegati ſunt, ut primus muſarum ſit, ſecũdus Apollinis, tertius Liberi patris, cui ordinem
» ſenectutis noſtræ commendamus, & cantare, choream'q; agere homines annum ſexageſimum
» excedentes cenſemus. Quam rem profecto non temere ita probari a nobis animaduerto, ſiqui
» dem omnes tam uiros, q̃ pueros, tam ſeruos, q̃ liberos, tã mares, q̃ fœminas, honeſtiſſime mo
» dulari, id'q; ſedulo exercere par eſt, In primis autem ciuitatis præſtantiſſimi uiri, & tum ætate,
» tum prudentia inſignes, quæ maxime honeſta ſunt, ea de ſua Rep. optime merentes, modulari
» debẽt. Hoc ita q; & cõueniens, & cõmodum, & honeſtũ eſſe aperte iã declaratũ eſt. Verũ haud
» ſatis facile eſſe uidetur, quippe ſenior quiſq; tardior iam ad canẽdum, & pigrior factus, min⁹ ea
» re delectari uideť, & quo ſenior eſt, eo magis pudore retrahiť. Quod cũ ita ſit, agendũ ne aliqd
» eſt, quo ſenes aĩo recreati, & hilariores facti, modulos, & muſaꝝ gratiã recipiãt? An Liberi pa
» tris feſtiuam illã iucunditatẽ minutis poculis prælibantes p tẽpeſtiua conuiuia inuitabimus ad
» officiũ? Iuuenibus enim uſq; ad octauũ ſupra decimũ ætatis annum, oĩno ne uinũ guſtent præ
» cipiendũ, efficiendum'q; eſt, ne ignẽ ſupra ignem corpori, atq; aĩo hauriant. Ab hoc ad trigeſi
» mum uſq; annum cõcedendũ aliqd uini eſt, modice tñ, pro ætatis iam cõſtantis rõne, ſed uetã
» dum oĩno, ne liberalius hauriãt. At ſenili ætati iã tardæ, ac frigidæ dãdum plus aliqd eſt. Iuuat
» enĩ, ut hęc ætas Liberi patris benignitatẽ in ſuæ neceſſitatis auxiliũ imploret. Pater ipſe demul
» cendo repubeſcere faciet, & ex molliuſculis duriores, quaſi ferrũ igne demiſſum reddet, animi
» mores obliuioni anxietatis cõciliabit, unde fiet, ut tandẽ ſocios ſe in cantãdo exhibeãt. Nec uul
» gari, & theatrali modo id faciẽt, ſed ſua muſa hoc eſt illa uenuſtiſſima, quæ ſuã ætatem deceat,
» & laudatiſſime ſenectuti cõueniat, quæ facile p̃ſtabit, ut præclara bona publice uſu ueniãt. Pręcentione enĩ, & ſuccentione huiuſmodi mores iuuenũ, & oĩno uniuerſæ ciuitatis noſtræ infor
» mati, iuſtiſſimi, honeſtiſſimi'q; euadent, & qd optamus, beata uita p̃tinget. Quemadmodũ cõ
» trarii mores ex p̃trariis uerbis ſententiis modulis ꝓcedere conſueuerunt. Pulcherrima autem
» muſa illa ſit, quæ non modo uoluptatẽ parit, & iucunditatẽ, uerum etiã cõmoditatem, opemq;
» ad uitã recte agẽdam. Nullius enim officii ratio intẽdit, ut dũtaxat uoluptatẽ ſuppeditet, ſed ut
» utilitatẽ cum honeſta uoluptate, qd in ſingulis perquirẽdis perſpicuum erit. Ergo pulcherrima
» muſa, quã petimus non uoluptate, iucunditate'q; tantũmodo, ſed uera quoq; utilitate determi
» nãda ẽ. At qa rei naturã noſſe oportet, ſiqs de qũuis re iudicare uere, recte'q; uoluerit, idcirco
» muſicæ natura conſyderanda eſt iis, qui ſcire cupiũt, qd in ea recti, boniq; ſit, & eo magis, quo
» ipſa mores uel deprauat, uel inſtruit, ut male, bene'ue adhibita fuerit cũ pręſertim uideamus in
» terdũ poetas geſtibus, & modulis mulierculaꝝ uerba uirorũ tribuere, & modulis, ac geſtibus
» hoĩum liberoꝝ, honeſtiſſimorũ'q; numeros ſeruorum, atq; illiberaliũ hoĩum accõmodare, aut
» ingenuis numeris, & geſtibus reddere modulos, uerba'q; ꝓtraria, ac rurſus numerũ, & geſtus ſi
» ne modulo uerbis ſolis in uerſu collocare, aut modulũ, atq; numeꝝ ſine uerbis, ſolo fidium pul
» ſu, aut tibiæ flatu exprimere. Quo fit, ut perdifficile cognitu ſit, qd ſibi numerus, aut concentus
» uelit, & quã dignã ſimulationẽ ſequať. Ergo ſeniores noſtros inſtitutos eſſe oportet numero
» rũ, & concentuũ ratione, ex qbus muſica conſtat, & in quibus maxime uerſatur pollere'q; iudi
» cio, quo uirtutẽ modulandi diſcernãt, & finiãt. Cũ enim genus omne modulandi, ſi ea, quæ cõ
» ueniant, habet, recte cõpoſitum eſt, ſi quæ minus cõueniant, praue, & qui norit qd habeat, idẽ
» dignoſcere, an recte ſit compoſitum, põt eatenus ſeniores noſtros iſtitui, & muſicę rõne erudi
» ri decet, q̃tenus numeroꝝ gradus, & moduloꝝ, fidiculas aſſequi ualeant, quo peritia, & longo
» uſu concentus, & numeri, qd tãtæ, taliq; ætati conueniat, quibus'ue ipſi ſeſe uoluptatibus tute
» afficiant, deliberare poſſint, præbere'q; exẽpla iuuenibus morũ bonoꝝ, ac ſeſe exhibere dignos
» uirtutis authores, atq; magiſtros. Tãtũ nobis afferet bonũ chor⁹ Liberi patris, ſi recte exerceať,
» tãtum'q; ad cõparandã uirtutem iuuabit. Bene aũt exerceri poterit, ſi qd euenire in cõuiuiis ſo
» let, ut pleraq; per tumultũ cõmittanť, id ne fiat, ꝓcurabiť, adhibito magiſtro ſobrio, atq; erudi
» to, q lege optima alacrioris animi contumaces motus cõtineat. Nulla enĩ res, ut ſupradictũ eſt,
» tam bona haberi põt, quin, ſi bono careat rectore, praua eſſe uideaťť. Ergo cõuiuiis quoq; magi
» ſter præficiendus eſt ſobrius, conſtans, & integer, qui aĩos cõuiuaꝝ ſeniorum, leuiores qdẽ, agi
» liores, audaciores'q; faciat fomento poculi liberalioris, ſed nihilo minus molliores, pinde, ut fer
» rum igne remittitur, atq; obedientiores magiſtro, qui informare, erudire'q; poſſit, quẽadmodũ
» olim cum ætatẽ adoleſcentis habebãt, corrigat etiã audaciam, & quod pudoris, ordinis, ſilẽtii
» impatiens eſt, emendet, & fiduciæ minus honeſtæ occurrat, honeſtiſſimo illo metu perterrens,
quem uerecũdiam,

» quem uerecundiã, pudorem, & formidinẽ quandã diuinam ſupra appellauimus. eos præterea,
» qui obtẽperãt, honore, quĩ nõ obtẽperant, ignominia afficiat. Ita enĩ effici poterit, ut conuiuæ
» amiciores diſcedãt, nõ, ut nunc accidit, inimici. Ergo munera Liberi patris, unde nr̃a oĩs oratio
» fluxit, non oĩno uituperanda, abiiciẽda'q; ex uſu Reip. uidenť, nã ſi recte, digne'q; adhibeãtur,
» gignere ea poſſunt, quę modo expoſui, hoc eſt aĩo pudorẽ, uires, ac ualetudinẽ corpori. Quod
» ſiqua ciuitas hoc munere modeſte utetur, cõparans ſibi cõtinentiã uoluptatis, & tẽperãtiæ ha
» bitum, felicẽ, tranqllam'q; uitam aget. Sed ſi ioco, et uoluptate cõuiuia, & uini uſum deſcribet,
» ut cuiq; cũ qbus, & quoties, & quẽadmodũ uelit, epulari, ac bibere liceat, equidẽ nunq̃ aut hãc
» ciuitatẽ, aut hũc uirũ uti uino ſtatuerim. Hæc Plato de uino diſſeruit, ſuoꝝ tempoꝝ uſum cor
rigens, quẽ reprehendere uideť, dum cõuiuas ita affirmat ſæpe diſcedere, ut q amici uenerant,
abeant inimici. Sic ille uix ſenibus uini uſum relinqt, quẽ adoleſcentiæ prorſus tollit, iuuentuti
parciſſime cõcedit, id'q; p cõuiuia tẽpeſtiua, & publice charitatis, ciuiliſ'q; ſolatii gratiã more
Lacedæmonioꝝ. Sic ille ad pudoris, & uerecũdiæ tẽperamentũ, habitũ'q; exercendũ uini uſum
accõmodat, qd aduerſarius ebrietatẽ, uinolentiam, temulentiã uocat, pclamat'q;, & uociferať,
ſextã partẽ totius libri de legibus, nihil aliud cõtinere, q̃ quo modo ciues debeant ebriari. Mos
certe priſcis illis tpibus fuit, ut iuuenes muſicæ uſu inſtituerenť, id'q; pars publicæ eruditiõis ha
bebať, quem morẽ, quoniã minus recte exerceri uidebať, emendare conatus eſt Plato, & quẽ
admodũ agi modeſte ex lege deberet, inſtituit. Quo loco ſenili ętati tũ remedii, tum ſolatii gra
tia uinũ indulſit, illoꝝ ſententiã reprobans, q ita de rebus diſſerunt, ut diſtinguẽdi rõnem igno
rent, qd oĩbus fere locis facere ſolet, iure'q; diuidẽdi artificiũ ſibi tribuit. Primus enĩ diſtinguẽ
di rõnem excogitauit, permultas'q; ueterũ dubitatiões ita diſſoluit teſte, (quẽadmodũ ſupradi
ximus) Eudemo. Vſum itaq; uini, quẽ illi penitus reprobabãt, diſtinguẽdũ ipſe cenſuit, & par
tim honeſtum, cõmodum'q;, partim inhoneſtũ, & noxiũ eẽ oſtẽdit. Sed an ſexta totius operis
pars in his cõſumatur, facile ex iis, quæ dicta ſunt, põt iudicari. Nullũ enim de hac re uerbũ ali
bi fecit, & hic pauca, ut uidetis, de uino, multa de muſica rõne, de educatione, & inſtitutiõe ui
tæ, de morũ ꝓſuetudine grauiſſimo, ornatiſſimo'q; ſermone diſſeruit, quæ ſimul, & qd de ipſo
Platone ſentiẽdũ ſit, admonẽt, & qd de aduerſario, qui ſextã operis partẽ in cõmendãda ebrie
tate conſumptã eſſe calũniať. Medici etiã uini uſum ꝓbant, non modo quotidianum, & modi
cum, ſed etiã, quod interdũ ebrietatẽ faciat, q̃lis illa Auicennæ ſentẽtia eſt. Sũt qbus placeat ſe
mel, aut bis in menſe uino ingurgitari, ꝓpterea q ꝓ ita & uirtutes aĩales corroborant, & urina
mouet, et ſudores excitant, & excremẽta reſoluunť. Quod ſi Plato etiam cõmodi alicuius gra
tia uini uſum liberaliorẽ aliquãdo probauerit, qs ei iure ſuccenſeat, aut quis, niſi mentis inops, p
multa de uino fruſtra a Platone diſputata exiſtimet? quãdo oẽm ille ſermonẽ, de recta erudiẽ
di rõne pfecit, nec niſi minimã partẽ in uſu uini cõſumpſit? Poſtrema etiã parte libri ſecũdi mi
litibus oĩbus uini uſum prohibuit, & ſeruis, & magiſtratib⁹, quo tpe gubernacula Reip. tenẽt,
& iudicibus, & ſenatoribus, & nauiũ gubernatorib⁹, & interdiu oĩbus, niſi aut exercitii, aut ua
» letudinis gratia neceſſe ſit, & nocte cũ procreatiõi liberoꝝ indulſerit. Permulta, inqt, dici poſ
» ſunt, quæ uino minime utendũ eſſe oſtẽdant. Itaq; ne uino qdem utendũ eſſe facile aliquis di
» xerit. De cuſtodibus aũt, tertio de Rep. libro, hæc ſcribit. Abſtinendũ his eſſe ab ebrietate iã di
» ctum eſt. nemini enĩ tam turpe, atq; indecens uideri debet ebrietatis uitiũ, q̃ cuſtodi, q uino⁹ de
» tẽtus, ubi nã ſit ignoret, & q cuſtos alioꝝ deſignatus eſt, ipſe cuſtode egere uideatur. Quinetiã
alibi uinũ Deum furentẽ appellat, ſibiq; expoſcentẽ beneficium aquæ, dei ſobrii, ac modeſti, q
moderet, & tẽperet. Sũma certe animi prauitate is peccat, q Platonẽ de publico uini uſu rep
hendit, quæ enĩ ille palã uetat, & uel tollit prorſus, uel moderať, quis ſine magno ſcelere aſcri
bere ei uitio poteſt? Veꝝ hoc ſane facit aduerſarius exemplo ebrii, ac nebulonis illius, de quo
A. Gellius mentionẽ facit. hic enim hortabať oẽs ad bibẽdũ, id'q; facere ſe ex Platonis ſentẽtia
p̃dicabat. Sed quẽadmodũ uir doctiſſimus Gellius eũ reprehẽdat, attendite, facile enim ex uer
» bis eius, qd Plato ſenſerit, ĩtelligetis. Plato, inqt, in primo & ſecũdo de legibus, nõ, ut ille ne
» bulo opinabať ebrietatẽ iſtã turpiſſimã, quæ labefacere, & imminuere hoĩum mẽtes ſolet, lau
» dauit, Sed hanc largiorẽ paulo, iucundiorem'q; uini inuitationẽ, quæ fieret ſub qbuſdã q̃ſi arbi
» tris, & magiſtris conuiuioꝝ ſobriis, nõ improbauit. nã & modicis, honeſtis'q; inter bibẽdũ re
» miſſionibus, refici, integrari'q; aĩos ad inſtauranda, ſobrietatis officia exiſtimauit, reddit'q; eos
» ſenſim lætiores, atq; ad intentiones rurſum capiendas fieri habiliores, & ſimul ſiqui penitus in
» his affectionum, cupiditatum'q; errores ineſſent, quos aliquis pudor irreuerens concælaret, ea
» omnia ſine graui periculo, libertate per uinum data, detegi, & ad corrigendum, medendum'q;

» fieri opportuniora. Atq; hoc etiam Plato ibidem dicit, nõ diffugiendas esse, neq; respuendas
» huiusmodi exercitationes aduersus propulsandam uini uiolentiam. Neq; ullum unquam conti
» nentem prorsus, ac temperantem satis fideliter uisum esse, cuius uita nõ inter ipsa errorum peri
» cula, & in mediis uoluptatum illecebris explorata sit. Nam cui libentiæ, gratiæ'q; omnes con
» uiuiorum incognitæ sunt, qui'q; illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas huius
» modi uoluptates, aut uolũtas tulerit, aut casus induxerit, aut necessitas coegerit, deliniri plerũq;,
» & capi, neq; mentem, aĩum'q; eius cõsistere, sed ui quadam noua ictũ labi, atq; pessundari. Cõ
» grediendũ igit', & quasi in acie pugnandũ censet cũ uoluptatibus, & cũ ista uini licentia com
» minus decertandũ, ut aduersum eas non fuga, aut disiunctione tuti simus, sed uigore animi, &
» ꝓstanti ꝓsentia, moderato'q; usu cõtinentiã, ac tẽperantiã tueamur, calefacto'q; simul, ac redin
» tegrato aĩo, siqd in eo uel frigidæ tristitiæ, uel torpẽtis uerecũdiæ fuerit, diluamus. Ita illustris
author A. Gellius aptissima, uerissima'q; sentẽtiæ Platonis expositione, ebriosum, ac nebulonẽ
illum auertit, qué aduersarius sequẽs eandẽ repetere controuersiã uidet', nisi qđ ille Platonicã
disciplinã simulabat, ut uino operã daret authoritatẽ, hic uinũ dissimulat, ut Platoni ꝓpera de
mat authoritatẽ. Porro ad hãc eandẽ sentẽtiã, illa accõmodata esse uident', quæ Macrobius uir
» præstantissimus in saturnalibus suis scripta reliquit his uerbis. Et Euãgelus agite ante q̃ surgen
» dũ nobis sit, uino indulgeamus, quod decreti Platonici authoritate faciemus, q existimauit so
» mitẽ esse quẽdam, ignitabulũ ingenii, uirtutis'q;, si mens, & corpus hoĩs uino flagret. Tum Eu
» stachius, qd agis, inqt, Euangele? An Platonẽ existimas hauriendã passim uina suasisse? Et nõ
» magis inter minuta pocula iucũdiorẽ, liberioré'q; inuitationẽ, quę fieret sub qbusdã q̃si arbitris,
» & magistris cõuiuiorũ sobriis nõ improbasse? Et hoc est, qđ in primo, & secũdo de legib⁹, nõ
» inutile uiris esse decernit. Nã & modicis, honestis'q; inter bibẽdũ remissionibus refici, integra
» ri'q; aĩos ad instauranda sobrietatis officia existimauit, redditos'q; sensim lætiores, ad intentio
» nes rursus capessendas fieri habiliores. Hęc, & plura alia ab eo authore egregio in hũc sensum
conscripta sunt, quæ siqs latius haurire cupit, repetat secundũ de saturnalibus librũ, ex quo fon
te hæc pauca deduximus. Sed qm̃ quæ a Platone de musica rõnedicunt', min⁹ ꝓsuetudini no
strę ætatis ꝓsentanea esse uident', repetere parũper uetustæ illius ætatis memoriã debemus, &
hoĩum illoꝝ eruditionẽ cogitare, quæ talis sane usu fuit, ut ineruditior haberet', qui musicę di
sciplinæ operã nõ dedisset. Plurimũ itaq; studii ĩpendere illi solebãt fidibus, choris, numeris, &
cõcẽtu, usũ'q; musicę ĩstruebãt se morib⁹ moderatis, tranqllis, & placidis, & saltãdi exercitio ui
res curabãt, corpa agiliora, robustiora, aptiora'q; reddebãt, tũ uero ꝓstãtẽ, fortem'q; aĩum, quo
uti in hostẽ, qm̃ usus exigeret, possent, eadẽ musicæ rõne sibi parabant, & tum tranqlli, tũ citati
» nitebant'. Nẽpe Lacedæmonii authore Plutarcho tibia utebant' ꝓcitatoria, & modulis, q aĩos
» augerent, ac ĩpetus facerent uehemẽtiores. Quippe res gestæ uiroꝝ illustriũ, qui pro Sparta, &
» patriæ suæ salute mortẽ obiuerant, eorũ'q; laudes canebant', aut cõtra conuitia eoꝝ, qui ꝓpter ti
» miditatẽ uitam agere uoluissent, infelicẽ, & miserã. Vsum itaq; musicæ ad rem militarẽ accõ
modabant, & ut aĩum modo incẽderent, modo sedarẽt tibiis, ac fidiculis operã impendebant.
» Eodẽ etiam spectat Cariatas, de quo Lucian⁹ Syrius scribit. Genus id saltatiõis erat ex Cariis
» Laconicæ terræ oppido a Castore, & Polluce delatũ. Alteꝝ item genus, qđ supradiximus hor
» mum, apud eosdẽ Lacedæmonios usui fuisse, idẽ Lucianus narrat. Homerus etiã pheaces saltã
tes, & planipedes facit. Thessali uero strenuos uiros, & in dimicando principes planipedes pri
mos appellabãt, ita apud illos genus hoc exercitatõis honestũ, atq; in primis cõmodũ habebat'.
Ad hæc cerimoniæ cũ modulis, & saltatione, Orpheo, Museo'q; authorib⁹ ꝓstitutæ sunt. Adde
sacrificia, quæ Apollini nõ sine musicæ, & saltationis amœnitate in Delo insula fieri solebant.
Indos quoq; prima luce, cũ primum surrexissent, saltãdo solẽ salutare solitos legimus, et Æthio
pes præliũ ex saltatione cõficere. Romanos quoq; haudquaq̃ genus hoc eruditionis cõtempsis
se, memoriæ ꝓditũ est. Salios enĩ sacerdotes Martis, q bello ꝓerat, ex nobilissimis familiis cõsti
tuebant, q sacris choris, & saltatione, a qua nomẽ sumpserũt, Deo Marti sacrificia facerẽt. Per
multa ex usu diuersaꝝ gentiũ accipi possunt, qbus musicã, in publica educatione, ciuili'q; erudi
tione usui fuisse, manifestũ est. Pythagoras uero Samius, uir admirandæ sapientiæ, & uirtutis
cultor eximius, quantũ musicæ indulserit qs ignoret? Hic enĩ & inflãmare, & rursus sedare, nõ
modo iuuenũ, uerũ etiã seniorum aĩos musico artificio, & excogitauit, & docuit. Alexandrum
etiã Macedonũ regẽ, uario modo ex Timothei tibia moueri solitũ legimus, & tum impelli, pro
uocari'q; ad arma, tum ad otium, quietem'q; reuocari. Quæ cum ita se habeant, non temere ue
teres illi ad usum ciuilem adhibẽdum hoc disciplinæ genus summa cũ diligẽtia censuere.

Platonem

Platonem nequaq̃ tyrannidem probasse, ut aduersarius calumniatur.
Regis imperium a Platone probari.
Optimates labi in factiosos, quorum imperium ὀλιγαρχία dicitur.
Imperium in tyrannum lapsum, ad regem artificio reuocari.
Qualis esse debeat bonus artifex ciuitatis.
Quid tyranni nomen significet.
Quanto odio apud ueteres fuerit unius imperium.
Cur Plato unum principem uelit.
Summũ imperiũ cum prudentia, modestia'q; coniunctũ optimũ reipublicæ statũ constituere.
Qualem tyrannum expetat Plato.
Platonem recusasse Cyrenensibus leges ferre. Caput X

Enio nunc ad tyrannidis crimen, qđ Platoni aduersarius obiicit. Ex eo sane pbatã
u a Platone tyrannidẽ conatur ostẽdere, ꝙ eam ciuitatẽ idoneã eẽ ad mutationẽ in
optimũ statũ suscipiendã esse existimat, quæ sub tyrãno degere cõsueuit. Sed nul
lum hoc eẽ Platonis crimen optima ratione demõstratur, q̃q̃ aduersarius pro sua
ꝓsuetudine, & uerba, & snĩas oẽs in malã accipit partem, culpat'q; ea, quæ quo modo a Plato
ne dicta sint, nescit. Plato qdem imperiũ unius, atq; optimi uiri maxime ꝓbat, id'q; regnum uo
cat, qđ simulac deprauatũ, uitiosum'q; extiterit, tyrannidẽ esse arbitrat', hoc Aristoteli etiã pla
cet, nã, ut optimatũ imperiũ deprauatum in paucoꝝ imperiũ degenerat, qđ græci ὀλιγαρχίαν
uocant, & ut Reip. status in populare statũ mutat', sic regia potestas, cũ ab officio suo discedit,
in tyrannidẽ labitur. Quod si repetẽdũ, instituendũue est laudatissimum illud genus imperan
di, quod regi tribuimus, nõ ex populari statu, aut paucoꝝ, aut optimatum repetẽdũ, siue insti
tuendum est, sed potius ex ĩperio tyranni, ad hoc enim per errorẽ, optimum illud imperiũ col
lapsum erat, & quẽadmodũ medici lapsum corporis temperamentum in calidiorem, frigidio
rem'ue habitũ, inde ad pristinã temperiem reuocãt, nõ ex paruitate, aut magnitudine, aut nu
mero, aut situ, Sic author, qui ad bonã, ut ita dicam, ualetudinẽ ciuitatis respicit, non ex quoli
bet statu, quẽlibet ꝓstituere, aut ꝓsentaneũ, aut facile arbitrat', sed, si optio detur, id accipere de
bet, qđ propinquius est. Vt si optimatũ imperium cõstituere uelimus, ex paucis, penes quos re
rum potestas est, id faciẽdũ sit, si regem ex tyranno. Quod qa Plato ita agendũ statuit, uitupe
ratur, ex quo facile ĩtelligi põt, quantã aduersarius eaꝝ rerum, de qbus loqtur, peritiam habeat.
Nihil enim interesse existimat undecunq; corruptã, ac deprauatã ciuitatem corrigere, atq; emẽ
dare quis cœperit. Præterea tyranni nomẽ nõ modo eum significat, q iniustũ, atq; iniquum im
periũ in subditos exercet, sed etiã eum, q etsi optime ĩperat, sibi tñ omnia tribuit, & in sua uni⁹
potestate reꝝ oĩum arbitrium constituit, quẽ hoĩes priscorum temporũ uehemẽter detestaban
tur, uel iniquitate tyranni alterius territi, uel cupidi libertatis, quã natura oẽs expetũt, licet ple
rũq; temere, & cõtra ꝓpriam salutẽ eam aliq quærant. Itaq; magna ex parte populari imperio,
qđ græci δημοκρατίαν uocãt, ciuitates illis tpibus regebant', rara optimatũ potestas erat, nulla
unius. Quod siqs se unũ constituere principẽ nitebat', q̃uis bonus esset, tyrannus appellabatur,
& odiũ hoĩum uitare non poterat. insolentia itaq; rei, ea tẽpestate non minus, q̃ uitio, infensum
erat unius uiri imperiũ, qđ quia tyrannidis noĩe uocabat', Plato tyrannũ reqrit ueteri usu uni
cum principẽ ita appellans, quẽadmodum apud latinos quoq; hoc nomen in bonã partem fre
quentissime usurpat', ut apud Maronẽ de optimo rege dictũ est, dextram tetigisse tyranni. Nã
si nõ plures, sed unus principatũ obtinet, facile ei fuerit addere, quæ optimo regi adhibẽda cen
set. iam. n. bonã desyderii sui partẽ habet, si unũ assecutus est principẽ, qui nõ plures, sed unũ in
tendit cõstituere. Quin etiã Plato cum suũ instituendæ ciuitatis genus, asperius esse ĩtelligeret,
q̃ ut facile ab hoĩbus otio, uoluptati'q; deditis recipi posset unũ desyderat, q cæteris oĩbus uim
etiã, si ita res exigat, possit inferre. Vnius. n. iussu, atq; authoritate cogi, emendari'q; plures &
» cõmodius, & facilius possunt. Legumlatorẽ itaq; dicit interrogatũ, qd nã aliunde nactus ope
» ra sua adhibita recte ciuitatẽ constituere posset, ita respondisse. Detur mihi ciuitas sub tyrãno,
» sit'q; tyrannus ipse iuuenis, ĩgeniosus, memoria ualens, fortis, sua natura magnificus. Talem. n.
» nõ longo tpis interuallo egere ad morũ publicoꝝ, quã decreuerit, institutionẽ. Sed ipsum pri
» mum quo libuerit iter posse facere, siue ad uirtutis officia, seu ꝓtra hortari ciues statuerit, tũ sua
» ipsum authoritate, qd cæteris agendũ sit, decernere, partim laudando, quę ꝓbet, partim uitupe
» rãdo, quæ ĩprobet, & siqs minus obtẽperauerit, puniẽdo, quẽadmodũ ipse iudicauerit, oporte

re. Sic. n. ex tẽplo fieri posse, ut cæteri ciues eũ sequant, qui simul & suadendi rationẽ, & cogendi uim habeat. Nec uero existimandũ posse cõtingere, ut ciuitas illa alioqn mores, leges q; suas facilius mutet, q̃ si apud huiusmodi tyrannũ summus aliqs legũlator, & laude dignus extiterit, aut si ipse simul & tyrãnus sit, prudentia, ac modestia p̃stet. Nõ enĩ mala ciuitatis extingui posse iã dixit, nisi uel philosophus ĩperet, uel rex ingenue philosophet, in idẽ q; incidãt facultas ciuilis, & sciẽtia philosophãdi. Quod cũ usu uenerit, tum bona oĩbus supra, q̃ dici fas sit, posse cõtingere in libro de legib⁹ affirmat. Cũ q; diuinus qdam amor uirtutis, potentium aĩs infulserit, uel principatu unico, uel diuitiarum excellẽtia, uel familiæ nobilitate, uel Nestoris, quem oẽs suæ ætatis homines eloquentia superasse legimus, mira quadã facultate dicendi, tunc nimirum felices fore ciuitates. At Nestorem illum belli troiani tẽporibus uixisse, inqt, nostris nihil tale extitisse, quod equidẽ sciam, affirmare possum. Siquis tamen aut futurus est, aut nunc ex nostro numero est, felix ipse, felices, qui orationẽ ex eius ore fluentem audiũt. Eadem q; de reliquis oĩbus uirtutibus ratio est, ut cum summa potestas, cũ prudẽtia, & modestia coniuncta fuerit, tũc optimæ reipu. status, & huiusce modi legum ortus existat, alioquin id fieri nequeat. Tum ueterem quãdam rempu. sub forma, & specie fabulæ optimã narrat, cuius simulatione præsens fieri optimatum imperium dicit. In qua non hoĩes hominibus præerant, iinquit, sed dii, quomodo nos hoc tempore, non boues præficimus bobus, aut capras caprarum principes cõstituimus, sed curam armenti, & gregis damus hoĩbus, quod genus animalis est longe præstantius. Sic temporibus illis dii, nullam esse hoĩum naturam rati, quæ res humanas ita gubernare, ac regere posset, ut nulla iniuria, aut uitio deprauaretur, non hoĩes, sed dæmones, genus certe magis diuinum, q̃ humanũ, præficere ciuitatibus uoluerunt, qui & pro sua natura possent, & pro nostro commodo uellent rerum gubernacula tenere, & humanum genus felix tueri. Quib⁹ itaq; ciuitatibus nõ deus, sed mortalis aliquis dominatur, iis nulla contingere potest laboꝝ, aut malorum requies. Verum nos sequi uitam illam antiquã oportet, & huic, quod in nobis immortale est, obtemperando, ciuitatẽ publice, ac priuatim gubernare, legem q; appellare nostri consilii accomodatam distributionem. Quinto etiam de legib⁹ libro, cum de ciuitatũ lustratione differeret, quã, ut percommodam, sic uariam putat, aliam, inquit, faciliorẽ, & mitiorem esse, aliã difficilioré, asperiorem q;, secundã hanc meliorem, ac commodiorem statuit, qualis ea est, quæ grauiora delicta supplicio capitis, aut exilio plectit, & istam posse tyrannum inferre ait, qui idẽ & dominus est, & legumlator, legumlatorem aũt sine tyrannide, in cõstituenda noua repu. & sanciendis legũ præceptis uix miti lustratione, qualis est in coloniam mitere, ad exterminandos malos mores agere posse, quid hoc loco, tyranni nomen significet, apertum iam est, nam & uirtute prẽditum esse decernit, & secum doctissimum aliquem uirum habere, cuius consilio, præceptis q; utatur, quæ res manifeste declarat, non tyrannum illum a Platone probari, qui iniquã in subditos potestatem exercet, sed eum, qui se principẽ unum omnium moderatorem fecerit, qui bonis discĩplinis incumbat, memoria, ingenio, studio p̃ditus singulari, sit præterea philosophiæ alumnus, bonoꝝ morum studiosus, fortis, liberalis, magnificus, cõtinens, prudens. Itaq; tot, tãtis q; uirtutibus huic nomini adiunctis, profecto optimus ille princeps describit, quem regẽ dicimus, non is, quẽ aduersarius intelligit, uerboꝝ uim, & uariũ linguæ usum ignorans. Hunc sibi tyrannum Plato exigit, q; eũ existimat optima rõne posse facilius iura dare populis, & deprauatos p libertatẽ, atq; opulentiam ciuiũ mores corrigere. Neq; n. fieri põt, ut hoĩes, qui uel suo consilio non eligunt, aguntq;, quæ meliora sunt, uel recte cõsulentibus nõ parent, aliter, q̃ ui, & summa q̈dã necessitate a prauis moribus discedere possint, quã melius, lõge q; facilius unus princeps, q̃ plures põt inferre. Nec uero si unus ille iuuenis aliqd uitii in se habeat, idcirco Plato errare dicendus est, quandoquidẽ unum potius, q̃ plures uitiosos desyderat. facilius. n. unus, q̃ plures emendari põt, & iam præceptorẽ ei adhibet summũ aliquem uiꝝ, q eum erudiat, atq; instruat bonis moribus, & literis, & dignũ reddat regẽ, quem uerã felicitatem allaturꝝ ciuitatibus polliceat. Sic Plato de tyrãno locutus est, quẽ aduersarius cupidũ iniquæ tyrannidis dicit, & leges, quas scripsit huc tãdẽ spectare. Atqui si cupidus tyrãnidis Plato fuisset, nõ recusasset leges ferre Cyrenẽsibus tãtopere ab eis rogatus, atq; ĩpulsus, quod p difficile esse diceret illis iura dare, q tanta regum copia affluerent, & tam diuturna in uiuẽdo licentia usi fuissent. Permulta sane adduci possent, qbus palã fieret, Platonẽ non tyranno, qualẽ aduersarius ĩtelligit, sed regi hoc est optimo, & iustissimo principi, omni opera, cura, & diligentia semp fauisse. Sed obiurgator ĩstitutũ suum sequitur diligẽter, & quæ male iudicat, uituperat, puertit, atq; cõtaminat. Equidẽ mirari satis nõ possum, q; hoc etiã loco non dixerit Platonẽ sese Deum appellasse, q; ille Deũ ciuitatibus dominari

minari oportere, & leges ferre tradiderat, aut regnum sibi popposcisse, cũ malorum exitum non contingere ciuitatibus, nõ aliter posse scripserat, q̃ si philosophus, qualis ipse erat, Reip. gubernacula teneret. Iam quoq; eum, qui regiam potestatẽ dixerit tũ armis, tum iustitia munitam esse oportere, prauitatis arguere, crudelitatis q; potest, q; armis dixerit, non facultate dicẽdi, qua sicilicet p̃suadere melius esset, siue exteri aduẽtarent, siue domestici res nouas molirentur, aut aliquid prorsus contra leges auderent, facile quisq; puertere quælibet, & mẽtiri potest. Sed hoc, ut nefandum optimus quisq; existimat, & nunq̃ ad id faciẽdum inducitur, ita pessimus quisq;, quasi pulcherrimum officium, & semper, & perlibenter exercet.

Iniuste criminari Platonem, q; suas tantum leges iuuentutem doceri uoluerit.
Quomodo Plato uoluerit iuuenes literis erudiri.
Tardos ingenio ad eloquentiam aptos non esse.
Lyræ triennio uacandum esse.
Quo spectent Platonis leges.
Omnia bona legenda esse siue carmine scripta sint, siue soluta oratione, siue etiam illiterata uoce tradita.

Caput XI.

Pergit deinde aduersarius, ac Platoni detrahit, q; leges dũtaxat suas doceri iuuẽtutẽ cæteris omnibus literis neglectis, uoluerit. Sed utrum id recte, atq; ex usu Reip. dictũ sit, uideamus, qui ius ciuile, quasi animũ ciuitatis esse optima ratione cẽsemus. Nã cum Plato septimo de legibus libro, quemadmodum literis erudiẽdi sint pueri tradat, ita præcipit, ut tantum literarum pueri discant, tantum q; scientiæ, lyræ, aut solis, lunæ, reliquorum q; syderum hauriant, quantum necesse sit ad rem militarem exercendam, ad rem familiarem tractandam, ad Remp. administrandã, literis itaq; triennio dandam opam censet, quousq; uidelicet legere, ac scribere possint. Aptam uero, aut celerem ad scribendum manum, eos, qui ingenio tardiores sunt, habere minime curat. Lyræ etiam triẽnio altero studere. Poetarum scripta lyra uacua quouis in genere uersuum, quoniã partim honeste, partim inhoneste fœdis fabularum figmentis, nec deoꝝ natura, de qua sepe loquuntur, dignis, composita sunt, iudiciũ censoris exquirere, qui quantum utilitatis aliquid afferre possit, legi permittat, quantum uero obesse posset, prohibeat, ne teneræ iuuenum mẽtes fœda fabulaꝝ lectione deprauentur. Cõcedit igitur, immo uero suadet ea lectitare, quæ recte ad cõparandam uirtutem scripta sunt, & legum suarum exemplar proponit, quod spectare debeant, qui alia sibi legenda eligãt, alia omittant. Legum aũt eius iudicium illud est, quo de religione, de moribus, de eruditione ad usum ciuilem præcepit, quæ si recte præcepta sunt, recte etiam suas leges in primis doceri iuuenes uoluit, nec est ullo pacto reprehendẽdus, q; sibi tantũ tribuerit, dum quæ præcepit, & commoda, & iure laudanda iudicant. Nã, quod aduersarius addit, ut, cæteris literis neglectis, legibus dũtaxat opera daretur, aperta calumnia est. Enimuero Plato simul cum suis legibus cætera quoq; bonarum literarum genera præceptoribus cõmendat, quæ a norma, ac ratione legum non dissonẽt, siue poetarum carmina sint, siue soluta oratione scribantur, siue etiã illiterata uoce profe
» rantur. Cẽsori, inqt, & custodi, & præceptori nullum exẽplum, meo quidem iudicio, commo
» dius dare possum ad doctrinam iuuẽtutis, q̃ quæ legibus modo expositis continentur, & his si
» milia sunt. En Plato, non sua sola, sed etiam his similia tradenda iuuentuti existimat. Quod si surdis auribus aduersarius est, ipse potius non Plato reprehẽdẽdus est. Audiat iterum, & intel
» ligat, si potest, uerba Platonis rectius, q̃ sua sint a nobis latine interp̃tata. Siqua, inquit, poetaꝝ
» carmina compiuntur, aut alioꝝ authorum soluta oratione scripta, aut etiam illiterata uoce tra
» dita, germana scilicet sermonum, rationum q; nostraꝝ, officium censoris sit prouidere, ne quo
» pacto ea omittantur, sed excribi iubeat, & præceptores bonaꝝ literarum hortetur, cogat q; hęc
» cõmendare, & iuuenes, quos eruditos acceperint, doctrina eorum cõmoda, atq; honesta instituere. Plato ne igitur, an aduersarius peccat, qui Platonis uerba nequaq̃ intelligit, & quẽ intelligere non põt, reprehẽdere conatur, & audet. Ille quidẽ non modo hortandos, uerum etiam cogendos præceptores existimat, ad cæterarum literaꝝ præcepta tradenda, hic non nisi sua legenda dixisse eum calumniatur, nec cum tam aperte ementitur, erubescit.

Inepte reprehendi ab aduersario Platonem, quod scripserit mathematicis eruditos esse, qui diuini esse uoluerint.

Naturam ducem ſequentibus nihil magis opitulari ad cognitionem diuinorum, q̃ mathematicas diſciplinas.

A' contrario ad contrarium uiam ſine medio difficillimam eſſe.

Quales oporteat eſſe legum cuſtodes.

De Arithmetice neceſſitate. Caput XII.

Imile etiã illud obiicit, q̃ Plato diuinos fore ait, quĩ mathematicis diſciplinis recte inſtituti fuerint, iiſq̃ ſummo ſtudio, ac diligentia incubuerint. Deridet hæc aduerſarius, & negaſſe Platonẽ dicit, attingere quẽq̃ diuinitatẽ poſſe, niſi unum, duo, tria, paremq̃, atq̃ imparem numer̃ nouerit, his dũtaxat omnẽ mathematicã rationem obiurgator deſcribit, & proinde irridendũ cenſet Platonẽ, q̃ neminem inter mortales ſine his dignum nomine Dei, uel genii, uel herois euadere poſſe arbitratus eſt. Sed quid Plato dixerit, uideamus. Cum oĩs mathematicarum diſciplinar̃ ratio quadrifariam diuidatur, in muſicã uidelicet arithmeticam, geometriam, aſtrologiã, Poſtq̃ de muſica ſatis quatenus ad ciuilẽ uſum ptinere uidebatur, differuit. Tres, inquit, diſciplinę adhuc reſtant dignę homine libero, in quibus elaborandũ uſq̃ ad ſummũ, multitudini quidẽ non arbitror, ſed paucis qbuſdã, de quibus poſtea dicam. Multitudini enim licet ex his quantũ neceſſariũ ſit, ignorare turpe eſt, tamen, ut diligẽter cuncta inueſtiget, ne fieri quidẽ poteſt. Primum igitur quampauciſsimos ad earum diſciplinarum pfectiſſimam ſciẽtiam hortatur, reliquos neceſſaria tantum, & quæ ad ciuilem uſum accõmodata ſint, capere iubet. Tum quanta ſit in eius diſciplinæ pfecta, abſoluta'q̃ cognitione utilitas, q̃q̃ ad diuinũ cultũ, & ſummam felicitatẽ hoĩbus profit, differẽs, paucis qbuſdã explicatis, Pleniorem expoſitionẽ in finem operis differt. Quippe in Epinomide, quem librum legibus additum ſupradiximus, latius diſputat de his rebus, & nullam eſſe uiam cõmodiorem ad diuinarum rerum cognitionẽ fatetur, quam mathematicarum diſciplinarum rationẽ, ſiquidem nulla adhuc ætati ſuæ conceſſa diuinitus reuelatio erat, quod poſtea diuina pietas mortalibus indulſit. Ducitur ipſe dũtaxat naturalis lucis ratione, diuinam'q̃ naturam pro uiribus explorans, nihil compire commodius poteſt ad illuſtrationem humani ingenii, quam mathema-
» ticas diſciplinas, quæ a' materia abſtrahẽtes diuinam præſeferre conditionẽ uidentur, & quaſi
» gradus præbẽt, quibus animus ad res diuinas poſſit aſcẽdere. Cum enim res diuinæ immateria
» les ſint, & ſola mente percipi poſſint, naturales autem materiæ prorſus cohæreant, & triplici di
» mẽſione conſtent, ac loco, tempori, mutationibus omnibus ſubditæ ſenſu cognoſcantur, hinc
» rerum naturalium adminiculis diuina intelligi poſſe, non modo Plato, ſed etiam omnes uetu
» ſtiores, iuniores'q̃ philoſophi negare non dubitarunt, ſenſis enim uiſis, imaginatis'q̃ indagan
» do mentem, atq̃ intelligentiam hominis occupari exiſtimant, fieri'q̃ ne ſyncerius poſſit ad res
» immateriales aſpirare. Mathematicis autẽ, quæ in media natura conſtitutæ, partim materiales,
» partim immateriales ſunt, confidunt effici poſſe, ut mens quo' tendit peruenire facilius poſſit.
» Quippe triangularẽ figuram, aut lineam, aut punctum contineri in materia neceſſe ẽ, conſtat
» autem, mente abſtrahi poſſe ad uſum mathematicæ rationis, ſine ulla materiæ præſcriptione.
» Nec ad pedalem lineam Ariſtoteles, inquit, quæ deſcripta eſt, ſed ad eam, quam animo conce
» ptam habemus, reſpiciẽtes, pedalem dicimus, quanq̃ fortaſſis tanta non ſit. Sic diſcedere a' ma
» teria per abſtractionem aſſueſcimus, & ad formam per ſe ſine ulla materiali conditione conſy
» derandam ingenium exercemus, atq̃ ita facilius ad res diuinas aptiſſimo medio, quaſi uehicu
» lo quodam penetrantes reducimur. Via enim de contrario in contrarium ſine medio, non mo
» do facilis, aut tuta non eſt, ſed ne perfici quidem poteſt, ſeu diuinarum rerum cognitionem pe
tamus, ſeu quoduis officium alicuius artis, aut ingenii pertractemus. Enimuero mathematicæ res quaſi imagines quædam rerum uere intelligibilium eſſe uidentur, eo fere' modo, quo naturalium rerum imagines umbris, aut aquis, aut ſpeculis repræſentari uidemus. Qui autem earũ ſtudiis incumbunt, non ſemp in huiuſmodi imaginibus conſyderandis immorantur, ſed tandem ad ea, quorum ſunt imagines, eriguntur. Itaq̃ geometræ, & arithmetici poſitis figuris, & paribus, imparibus'ue numeris, reliquis'q̃ materia contẽtis incipiunt agere, demũq̃ ad id, quo' tendunt conſyderandum deueniunt, nec inſuper iis utuntur, quæ uiſus percipit, ſed illa, quorũ hæc ſimilitudinem gerunt, contemplantur, ipſam ſcilicet quadrangularem figuram, aut ipſam diametrum, non eam, quam pauloante deſcripſerant. Senſum quippe paulatim ſequeſtrant, & ſolo animi iudicio de iis rebus agunt, quas intelligibiles mathematicas dicimus, quarum conſuetudine iam diſpoſiti ad res illas ueniunt uere ſubſtantes, propriéq̃ intelligibiles, hoc eſt ſubſtantiam

ſtantiam illam omnino immaterialẽ, atq̃ æternam, cuius cognitio pietatẽ affert, religionem, uirtutem, felicitatem pfectam, qua una, homo uere diuinus, ac Deus appellari poteſt. Quapropter perutilem Plato, & admodum neceſſariam libero homini mathematicarum diſciplinarũ cognitionem arbitratur, hortatur'q̃ ad earum ſtudia iuuenes, ut felices, & quantum natura humana patitur, diuini poſſint euadere. Verum paucis quibuſdam ad hæc ſtudia uehemẽtius incumbẽdum præcepit. Hi autem ſunt cuſtodes ciuitatis, & tutores, & præceptores bene iuuẽdi. Reliquis neceſſaria tantũ ſtatuit diſcenda, ſeruanda'q̃ eſſe. Etenim præcipuos legum cuſtodes oportere, inquit, perfecte ueritatem cognoſcere cum omnium rerum, tum uel maxime diuinarum, ut deos immortales eſſe, & quanta eorum poteſtas ſit, quantum humano ingenio percipi poteſt, accommodatiſſimis uerbis, & honeſta dicendi facultate poſſint explicare. Reliquis omnibus ſatis ſuperq̃ eſſe ſi credant, ac legum authoritatẽ, & famam ſequant'. His enim neceſſaria tantum diſcẽda eſſe, ſeptimo libro præcipit, & illa neceſſaria eſſe dicit, unde tritum illud,
» prouerbium ſumptum eſt, neceſſitati ne Deum quidẽ poſſe reſiſtere. Atqui diuinas quaſdam
» eſſe neceſſitates arbitratur, quas ſi quis, inqt, nec intellexerit prorſus, nec exercuerit, nunq̃ inter
» homines, uel Deus, uel genius, uel heros haberi poterit, quo ſuſcipere curã, & negotium mor
» talium cõmode ualeat. Lõge igit' abeſt, ut homo diuinus effici poſſit, qui non unum, non duo,
» non tria, nec oĩno parẽ, aut imparẽ numer̃ norit, aut ſciat enumerare, nec dies, ac noctes cõple
» cti numero poſſit, nullã habẽs lunæ, & ſolis, & reliquor̃ ſyder̃ neceſſariã cognitionẽ. Sic Pla
to cognitionẽ, & uſum numeri uulgarẽ, ad uitam ciuilẽ cõmodũ, ac neceſſariũ, leuiore quadã appellatione unius, duor̃, trium, paris, atq̃ imparis numeri ſignificauit, quæ ratio mercibus, et negotiationibus, & oĩno rei familiari tam accõmodata eſt, ut ſine ea negotiũ omne familiare neceſſario pereat. Norũt hoc prudẽtes oẽs patresfamilias, norũt pĩti mercatores, norũt deniq̃ uiri ciuiles, uſu, & experientia rer̃ callidi, & ingenio ad agendũ idonei. Quã cõmoda, neceſſaria'q̃ ſit in uita hoĩum cognitio eius rõnis numeror̃, qua uulgares utunt', nemo ambigit, hãc uero deſignat Plato, cũ ſine peritia arithmeticæ effici ullum poſſe diuinũ negat, conſilio ſcilicet & prudentia rei familiaris gubernatrice, quã ciuilẽ partem diuinitatis licuit appellari. Quo. n. qſq̃ eruditior, ac peritior eſt, eo plus diuinitatis attingit, & ſicut q in rebus contẽplandis excellit, tanq̃ deus qdã inter hoĩes ciuiles uerſari putat', ita ciuilis ipſe peritus, & prudens, ſi cũ ruſtico impito'q̃ conferat', diuinus non iniuria dici põt. Hoc inq̃ genus arithmeticæ Plato tradit, quod ſi aduerſarius teneret, non tam turpiter in exponẽdis legibus Platonis erraret, ut nonaginta ho
» minum partem duodecimã accipiẽdam eſſe affirmaret, ita. n. inepte, ut aſſolet, ſcribit. Centũ
» octuaginta de oĩbus cenſibus deligantur, quorum dimidia pars ſuffragio comprobet', duodeci
» ma uero pars eius in mẽſes diſtributa, alia poſt aliã cuſtodiat. En q̃recte diuidere, & multiplicare numer̃ ſcit aduerſarius noſter, q duodecimam partẽ ex nonaginta accipi poſſe exiſtimat, & Platonẽ reprehẽdit, q̃ pitiam numeri ptinere ad hoĩs diuinitatẽ, hoc eſt felicitatẽ uoluerit. Hanc igit' tantã numer̃ impitiam Plato deteſtatur, hanc iacturã, calamitatẽ, & pniciem rei familiaris tum publice, tum priuate deuitans, opam uulgari numero impendi iubet, longe'q̃ a' diuinitate abeſſe eum hoĩem dicit, qui ignoret rationem numeri ad uſum ciuilem, ſumma cum neceſſitate accõmodari. Poteſt etiã ea Platonis ſnĩa hoc modo intelligi, non, ut q numerorum peritus eſt, continuo ſit diuinus, ſed cũ is diuinus ſit, q mathematicis diſciplinis excellet, longe ille a' diuinitate remotus ſit, q ne partem qdem neceſſariã, quę uitæ uſum continet, nouit, qua, q caret, ne homo qdẽ appellari meret', ſed bellua potius, q̃ homo dicẽdus eſt, q oĩno neſcit numerare, cũ ipſa numerandi facultas p̃ cæteris aĩantibus in primis homini tribui poſſit. Quippe ſolus homo præterita repetit, futura proſpicit, unũ ex pluribus colligit, unũ in plura diſtinguit, partes dinumerat, reſpectus inuicẽ notat. Cæteræ aĩantes dũtaxat ſenſu mouent'. Quapropter
» ita apud eundẽ authorẽ in Epinomide legimus. Nunq̃ aĩa eius aĩantis uirtutẽ capere integre
» põt, cui ratio deeſt. Animal aũt, quod duo, & tria ignorat, nec numer̃ parem, aut imparem no
» uit, & oĩno numerandi rõne uacat, nunq̃ reddere poterit rationẽ earum rerum, quas ſenſu dũtaxat, & memoria pcipit. Ad hæc artes oẽs perire affirmat ſublata numeri rõne, quam arithmeticam dicimus. Vbi enim hæc ratio deeſt, ibi nec rõnem ullam, nec uniuerſationẽ eſſe poſſe exiſtimat, qbus ſublatis, nullam poſſe uirtutẽ conſiſtere, & ſubinde abeſſe felicitatẽ, diuinitatẽ'q̃ illam, quã beatis hoĩbus uirtutis merito tribuimus. Ita ſiue partẽ diuinitatis in uſu rei familiaris, ciuili'q̃ negotio conſumẽdam dicas, ſiue in rer̃ contẽplatione oẽm diuinitatis rõnem ꝓſiſtere arbitreris, haud perperã dixiſſe Plato uidet', neminẽ impitum, atq̃ ignar̃ numeri, poſſe eſſe diuinũ. An hæc exprobranda Platoni, & maledictis inſectãda ſunt, qd' aduerſarius facit? An po-

tius digna laude, & prudentiũ oĩum iudicio cõmendanda, legat, qui latius hæc ĩtelligere cupit ſeptimũ de legibus librum, & decimũ, & Epinomidem totam, & qntum, ſextum, ac ſeptimum de Rep. plurimaq; in his comperiet, de hac re pulcherrime ſcripta, & facile cũ Platone ſentiet,
» nullam eſſe uiam ad cognitionem reꝝ diuinarum certiorẽ. Hic modus eſt, inqt, hæ diſciplinæ,
» quæ ſiue faciles, ſiue difficiles ſunt, hac uia gradiendum eſt, & rurſus. Animi oculus cæteris ne-
» gotiis obcæcatus, atq; obrutus his tantum reluceſcit, & exercetur, eum oculum dico, quem ſer-
uare accuratius, quam mille corporis oculos debemus. hoc enim uno rerum omniũ ueritas cer nitur. Hęc qui eo modo, quo a` me dicuntur, acceperit, hunc ego ſapientiſſimum appello, & ſi-ue ioco, ſiue ſerio agam, ſemper id affirmabo, ſed de his hactenus.

Confutatio aduerſarii Platonem damnantis, quia peregrinos e` ciuitate pellẽdos cenſuerit. Quo temperamento utatur Plato circa peregrinos.
Concedit Plato peregrinis. xx. annorum habitationem in ciuitate, quam cõſtituit.
Peregrinos omni immunitate donandos Plato exiſtimat.
Talem uoluit Plato ciuitatem, qualem Romani Senatum. Caput XIII.

n Vnc reliqua uideamus. Peregrinos è ciuitate pelli reprehẽdit, eamq; legem incõmodam eſſe ciuibus arbitrat'. Laudat Aſyla, in quæ nocẽtes recepti numeꝝ, & uires ciuium augent. Platoni detrahit, quod hac lege de expellẽdis inqlinis, ciuitatem longe melius conſeruari poſſe crediderit. Sed uetuſta lex iſta fuit, & apud Lacedæmonios, q rõne legum præſtitiſſe putantur, Lycurgo authore probata. Ita. n. primus ille præcepit pegrinos hoſpitio prohibendos eſſe, ne ciues externis moribus inficerent', & per contagionem quorũlibet hoĩum ſuã integritatẽ amitterent. Quãquã Plato non prorſus ſecutus eſt Lycurgũ, ſed mitius hoc præcepit. Enimuero neminem pegrinum in ciuitatem recipi, neminem ciuem peregrinari, alterum ut inhumanũ, atq; ĩhoneſtum, alterũ, ut difficile repudiat, mediam autem quandam uiã conſtituit, ut ciues alio` peragrare interdum honeſtis de cauſis poſſint, & peregrini in urbem modo conuenienti recipi, ut duodecimo de legibus libro latius exponit. Frequẽtia autem illa peregrinorum commercia, & liberos congreſſus non temere ſuſpectos habet. Nam cum Remp. ſuam, quẽadmodum Lycurgus fecerat, nõ magnitudine populi, & copia pecuniarum potẽtem, ſed uirtute præſtantẽ inſtituat, & augꝝ, argẽtum, reliquaq; huiuſmodi uel artibꝰ, uel pecudibus, uel fœnore quæri uetet, cultum & animi, & bonoꝝ morum curam præcipue iubeat, non ſine iuſta ratione externos mores, & ignotorum hominum diuturniorem in ciuitate
» morã prohibuit. Solet. n. inqt, peregrinorum mora parere in ciuibus mores uarios, perfidos,
» inconſtantes, prauos peruerſos, & alienigenæ ſocietatis contagionibus inficere, quod homini-
» bus optimarũ legum alumnis, maximam ſolet afferre iacturam. Quemadmodum nos quoq; in ſacris literis habemus, corrumpere bonos mores colloquia mala. Idcirco ex duobus ſummis legumlatoribus, alter peregrinorum contubernium omnino uetat, alter parce admodũ, & caute concedit, incolas ſiquidem recipiendos cenſet opifices, q ciuitati utiles ſint, ſed ne ætatẽ illic conſumẽtes peregrina prole urbem contaminent, familiasq; ſuas propagare latius poſſint, certis pactionibus recipi eos iubet, hoc eſt, ut non diuturniorẽ, quã uiginti annorũ moram in ciuitate liceat facere, quo tempore & ipſi rebus ſuis conſulere commode poſſint, & ciues fructũ ex peregrinis capere, quem deſyderant. Sed enim donat eos omni immunitate, nec a` uectigalibus duntaxat, quæ aut aſportantur, aut importantur, eos abſoluit, a` quo apud alias gẽtes ne ciues quidem immunes eſſe conſueuerunt, uerum etiã à ſolutione annui cenſus, quo incolæ oẽs tenentur, quæ res profecto` cauſam præbet, ut peregrini libentius ſeſe ad ciuitatem conferant. Ad hæc peracto iam habitandi tempore, permittit abeuntibus res omneis ſuas ſecum ferre, et ſi qui inter eos de Rep. benemeriti ſunt, uelintq; aut differre commigrationẽ, aut ius habitandi perpetuum impetrare, concedit id fieri poſſe, ſi ciuibus perſuaſum fuerit. Ex quo facile intelligi poteſt Platonem non peregrinos, aut incolas uiros bonos ciuitate expellere, ſed potius ad beneficia in Rẽp. conferenda prouocare. Siquidem ius perpetuo habitandi conceſſum iis eſt, qui bene de Rep. meriti fuerint. Cum cæteris uero ſatis humane actum uideꝰ, ſi terminus abeundi ad uigeſimum annũ conceſſus ſit, Interea enim quo` ſe conferre debeant mature conſulere, & quod ſtatuerint, cõmodius agere poſſunt. Ita Plato & peregrinos humaniſſime fouet, & ſuos pariter tuetur, nequid labis extrinſecus cõtrahere poſſint. Atqui aduerſarius neminem ad eam urbem uenturum exiſtimat, ex qua poſt uigeſimum annum migrare oporteat, nec attendit immunitatem

munitatem, qua donantur, qui ueniunt, atq; uſum artium, & quæſtum ex quibuſcunq; honeſtis operibus. Sic præterea licere peregrinis, quemadmodum ciuibus, aut poſſe quenq; quantum ſibi acquiſierit, ſecum portare, cum abit, aut ſi bene egerit, poſſe quẽq; manere, quæ res profecto` inuitare omnes, atq; allicere ad colendam Platonis urbem uidetur. Nihil ergo a` Platone iniquum præcipitur, nihil incõmodum, nihil turpe, ut aduerſarius opponit, & detrahit. Immo uero honeſtiſſime, commodiſſimeq; ab eo agi uidetur, quando nihil a` peregrinis exigit, præter uirtutem, quam ſi præſtiterint, licebit eodem iure perfrui, quo ciues utuntur, Sin minus, opera pro iis, quas ceperunt, pecuniis, ad uſum ciuium reliquentes abibunt. Sicq; ciues non paruam utilitatem a` peregrinis capient, peregrini uero nihil, de quo curandum ſit, incommodi afferent. Solent enim magna ex parte homines, qui uirtutem ſimulant, primo quoq; tẽpore modeſtius, & cautius uitam agere, poſtea uero audere aliquid. quod tempus ne tutum prauitati hominũ foret, prudentiſſime Plato proſpexit, dum poſt uigeſimum annum iuſſit incolas recenſeri, remoueriq; eos, qui uirtutem minime exercuiſſe uiderentur. Ergo non Aſyla turbæ hominum ſceleratorum paranda ſunt, non quælibet multitudo in ciuitatem recipienda, non peregrinorum colluuies admittenda eſt, ut aduerſarius cenſet, & Romanorum exemplo opinionem ſuã nititur confirmare, quaſi id Romani, ut melius elegerint, non, ut poſtremum neceſſitatis remedium paſſi fuerint, nec intelligere poteſt eodem delectu ciuitatem a` Platone conſtitui, quo a` Romanis Senatum. Itaq; ut illi non quem libet in ſenatorio ordine, recipiendum iudicarunt, ita hunc peregrinos quoſcũq; ſuæ ciuitati inſerere noluiſſe, ac miſcere iis ciuibus, quos optimo eruditionis genere inſtitutos ſatis complere numerum poſſe ciuitatis exiſtimabat. Addit hoc loco aduerſarius deſcriptionem factam tempore Octauii Cæſaris Auguſti, cunctorum ciuium romanorum deſcriptionem fuiſſe, quippe, qui oẽs romani imperii dicto audientes ciues romanos factos, & ob eam cauſam deſcriptos cõmemorat. Quod q̃ inepte dicatur, quis non uideat? Nemo certe ignorat deſcriptionem illam nõ ciuium romanoꝝ, ſed ſubditorum oĩum Romani ĩperii fuiſſe. Quid uero diuus Paulꝰ noſter ſe ciuẽ romanũ dicebat, cũ a` iudæis, & Felice illo uirgis cædebatur, ſi omnes, qui romano imperio ſubſunt, ciues romani dicuntur? Quid M. Tullius Archiam poetam romanum eſſe ciuem tot rationibus demonſtrare nitebatur, ſi græci omnes ciues erant romani? Legimus apud Suetonium Trãquillum Octauiũ uix tandem eos ciuitate donaſſe, qui ſumma in remp. beneficia cõtulerant, multisq; aliis petẽtibus oĩo id muneris negaſſe. Ex quo quanta ſit huius hiſtorici noſtri peritia, facile percipi poteſt.

¶ Perperam damnari ab aduerſario Platonem ſuper cenſuum exiſtimatione.
Quid ſit iuſtum inæquale ſecundum Ariſtotelem.
De duplici æquali eiuſdem Ariſtotelis ſententia.
Aequum in rerum inæqualium proportione conſiſtere.
Quæ inæqualitas ſit cauſa diſcordiæ.
De pecuniis, quid Plato ſentiat.
Quod ſit optimum patrimonium.
Diſciplinas, & honeſta certamina diuitiarum cupiditate deſtitui.
Cupiditatem errorum omnium cauſam eſſe.
Pecunias tertium in bonis locum tenere.
Lacedæmonios tum defeciſſe, cum ſpernere Lycurgi leges cœperunt.
Continentiam eſſe fontem fortitudinis.
Solonis uerſus contra diuitias.
Cur Numa Pompilius fictilibus ſacrificauerit.
M. Curii præclara ſententia de diuitiis.
Ariſtotelis ſententia de diuitiis. Caput XIIII.

p Oſt hæc cenſus inæquales, quos Plato decernit, ſeditionis cauſam eſſe exiſtimat, & authorẽ eius cõſilii maledictis ĩceſſit. quod ſi æquales probat, laudare profecto` Platonem debuit. genus enim reipublicæ, quod optimum ille arbitrat', nõ modo in æquali cenſu conſiſtit, uerũ etiam in omnium rerum uſu comuni, ac pari. etenim Plato parem omnium eſſe rationem, & arithmetica quadam mediocritate cuncta æquari uehemẽter optabat. Verum hoc maius eſſe, quam ut a` præſente hominum more, atq; inſtitutione recipi poſſet exiſtimans, geometricam ipſe quoq; illam mediocritatem probauit, qua uetuſtiores

» omnes, iuniores'q; usi authores fuerunt. Nam Aristoteles quoq; tertio politicorum libro iu-
» stum, inquit, esse uidetur, quod inæquale est, etenim ita est, sed non oibus, sed inæqualib⁹ tan-
» tum. Quinto etiã uolumine eiusdẽ libri, cũ eos reprehenderet, qui iustũ, & quod ꝑ proportio
nem æquale esset, probarẽt, nec idipsum assequerentur, aberrare eos dicit ex ea re, quã sibi sta-
» tuerunt, & in aliud Reip. genus incidere. Dissident enim, inquit, omnino de æquali. Duplex
» autem æquale est, alterum dignitate. Numero æquale dico, quod multitudi-
» ne, aut magnitudine idem, æqualéq; est. dignitate autẽ, quod ratiõe. Verbi gratia, duo a` trib⁹,
» & unum a` duobus, æquali numero exuperãtur. dignitate autem æque excedunt quatuor duo,
» & hæc unum. Partes. n. æquales hæ inter se sunt, cũ utraq; dimidiũ sit, altera quaternarii, altera
» binarii numeri. Eos igitur, qui iustum simpliciter confitentur, & de distribuendis pro dignita
te facultatibus dissentiunt, perperam agere dicit, id'q; exitu rei palam fieri. Nullam enim ex his
rebus publicis, quæ ita agunt, firmam, constantem'q; permanere posse affirmat. Quod idem a`
» Platone quoq; iam dictum fuisse, manifestũ est. Sexto nanq; de legibus libro. Aequalia, inquit,
» inæqualibus distributa, nisi modum obtineant suum, inæqualia erunt, hinc Reip. seditiones re
» dundant. Vetusq;, & uerum illud prouerbium, ꝙualitatem amicos facere, recte admodũ, atq;
» eleganter dictum est. Quæ uero sit ea æqualitas, quæ id facere possit, non satis constat. Ideo'q;
» usu uenit, ut sæpe fluctuantes erremus. Tum de duplici genere ꝙualitatis, quod supra dictum
fuit, pulcherrime, atq; commodissime docet, & iustum ciuile id esse cõfirmat, quod pro digni-
tate ꝙuale, iustum'q; distribuitur, & eius exemplo condere ciuitatẽ, quã instituit, oportere. Ob
hanc causam quinto etiam libro eiusdem operis cum de diuidũdis prædiis, & distribuendis pe
cuniis dixisset, & q̃ quisq; sibi fortitus esset partem agri, eam putare cõmunem iuberet, cũ uni-
uersa ciuitate habere, ac pro uirili colere, & unũ ex libris, quẽ uellet, hæredẽ relinquere, nec prę
dia aliquo modo uenũdare, atq; ẽt fieri nõ posse differuisset, ut idẽ & ditissimus sit, & optim⁹,
oẽm'q; pecuniaꝝ curam tertio loco post animi, & corporis curam iis habẽdam addidisset, qui
uitã feliciter agere uellẽt, & aurũ, atq; argẽtum nemini licere priuatim possidere subiunxisset.
» Postremo optimum, inqt, esset. reliqua ẽt omnia pari modo oẽs habẽtes in coloniã proficisci,
» sed quoniã ita fieri nequit, uerum, ut alii plura, alii pauciora possidẽtes, migrent, oportet. Ideo
» æqualitatis gratia, necesse est census fieri inæquales, ut magistratus, munera, distributiones, sin
» guli quiq; non solũ pro uirtute sua, maiorum'q; suoꝝ, aut pro uiribus, & forma corporis digne
» assequant', sed etiã copiarum, aut pauptatis ratione, quã æqssime inæquali qdem, sed modico
» certe iudicio ius recipientes acquiescant. Nec uero ratione tãtum Plato, & Aristoteles freti de
» hac iuris inæquali distributione ita scripsere, sed etiam exemplo, cũ cæterarũ ciuitatũ, tum ma-
» xime Atheniẽsium, q quadripartito distincti, munera pro facultate cuiusq; partis uario modo
obire solebant, maiora locupletes dicti, leuiora iugarii, tum eqtum ordo, postremo artiũ uulga
rium professores. Nec seditio unq̃ Athenis ea causa fuit, immo concordia, & congruentis ordi
nis ratio semp seruata est. Aequũ. n. quod seruari conuenit, non minus in proportione rerum
inæqualiũ, quã in q̃titate æquali, sicut supradictũ est, consistit. His itaq; causis, quæ non pa-
rum quieti, & tranquillitati Reip. conducere posse uident', inæquales qdem census Plato in-
stituit, sed non sine termino, quatenus plus, minus'ue decernatur, & quo maxime aduersarius
decipitur, ut inæqualem censum simpliciter incõmodum putet, id ne accidat, euitandum arbi-
» trat'. Neq; n. inæquale simpliciter est, quod discordiarũ, ac seditionum causam præbet, sed qd'
» pluris, aut paucioris modũ excedit. In ciuitate, inquit, quæ morbo illo grauissimo uacat, quem
» discordiam, & seditionẽ nuncupamus, neq; summã inopiam, neq; summas opes, & copias esse
» oportet, utraq; enim discordiam pariunt. Itaq; Plato extrema uitat, & nequid uel per negligẽ
tiam rei familiaris, uel per iniquã æstimationem fiat, quod in ciuitatem discordiã inducere pos
sit, procurat, unde fit, ut ĩæqualitatis, & æqualitatis rõne commode habita, cõsulat. Quanquã
aduersarius oẽs auri, atq; argenti diuites magnificiẽdos exclamet, & Platonẽ dicat humanaꝝ
rerum ignarũ, diuitias prohibuisse. Atq; Plato, quantũ boni insit in pecuniæ mediocritate, quã
» probat, tertio de legibus libro ostendit. In quacũq;, inqt, hominũ societate, nec summa copia,
» nec summa inopia comes est, in ea ferme` mores æqssimi effici possunt. Neq; enim contumelia
» illic erit, neq; iniuria, neq; æmulatio, neq; inuidia. Quinto etiam libro ita ait. In possidendis pe
» cuniis, copia inimicitias, seditiones'q; publice, ac priuatim parit, inopia magna ex parte seruitu
» tem. Liberorum autem gr̃a, nemo studere debet pecuniis acqrendis, ut. s. hæredes quam diti-
» simos relinquat. hoc enim neq; illis, neq; patriæ cõmodum est. Iuuenũ enim patrimonia, si lu-
» xu uacant, dũmodo non careant necessariis, oĩum patrimoniorũ accõmodatissima, laudatissi-
máq; habẽda

» ma'q; habẽda sunt. Et rursus mediocritatẽ ciues amare debent, paupertatẽ'q; existimare, nõ cũ
» patrimonia minuerint, sed cũ auxerint cupiditatẽ. Salutis Reip. optimũ initiũ est, ipsa reꝝ me-
» diocritas, super eaq; quasi super fundamento firmissimo ædificandũ est, curandũ'q; non tam, ut
» maxima, opulentissima'q; ciuitas sit auri, atq; argenti possessione, q̃ ut felicissima, & uirtutũ or
» namentis celeberrima. Octauo etiam libro causam, quare exercitationes, & reliquæ rationes
certandi negligantur, in primis diuitiaꝝ assiduũ studiũ esse scribit, quod hoiem occupat, facitq;
ne prædioꝝ suoꝝ cultum procuret. Qui enim toto animo a` diuitiis pendent, nullam rem nisi
afferat quæstum, exercent, omne'q; studium suum, oẽm diligentiam, atq; industriam eo` cõuer
tunt, cętera negligunt, cõtẽnunt, ac pro nihilo habent, nullum'q; est tam sordidũ opus, & tur-
pe, quod inexplebili auri, atq; argenti cupiditate, non libẽs aggrediatur, quo tandẽ diues fieri,
» facultatẽ'q; assequi possit, oĩa tam bona, quã mala pro animi sui libidine agendi. Nono item li-
» bro omniũ, inquit, periniuriam errorum, quos ultro quispiã cõmiserit, causa est cupiditas, quæ
» animũ exuperat, & uariis agitat desyderiis, quod tunc fieri maxime solet, cũ homines pecunia-
» rum desyderio tenentur, & copiarũ libidine inflãmati, explere auiditatem nequeunt, quadam
» naturæ, atq; institutionis suæ prauitate. Causam autem prauæ institutionis diuitiarũ laudes de-
» derũt, quæ publica existimatione, & authoritate tam apud græcos, quã apud barbaros celebrã
» tur. Cũ enim id primum in bonoꝝ enumeratione constituant, quod tertio loco ponẽdum eẽt,
» rem tã sibi, quam posteris pernitiosam instituunt. Permulta Plato de hac re non modo in li-
bris de legib⁹, sed etiã de rep. & reliquis suis sermonibus, diuinitus ꝑpe` differuit, grata hoibus,
qui uirtutis studiosi sunt, illis inuisa, qui uirtuti diuitias anteponunt. Nec Plato duntaxat, uerũ
etiam Xenophon lumen alterum Socraticæ scholæ, & Lycurgus ille grauissimus legũlator id
senserũt simul, ac præceperunt. Quippe Lycurgus lege sanxit, necui liceret aurum, aut argen-
tum, aut aliquid tale possidere, Xenophon uero Remp. Lacedæmoniorum exponens, hanc le-
» gem commendat his uerbis. Quinetiã hæc a` Lycurgo diuerso, q̃ a` cæteris græcis modo, con-
» stituta iura sunt. Cũ enim in cæteris ciuitatibus, oẽs pecuniis comparandis pro uiribus studeãt,
» ipse spartanis liberis omnino ꝓhibuit nequis sibi pecuniã acquireret. Quæ autem ad liberalem
» usum pertinent, ea tantum in officio habenda decreuit. Post hæc, causam maloꝝ, quæ Spartæ
» acciderant, eam reddidit, quod leges Lycurgi minime seruarentur. Noui, inquit, Lacedæmo-
» nios prius domestica tenuitate cõtentos uiuere uoluisse potius, q̃ peregrinis delitiis deprauari.
» Mox uero, qui ante formidare solebant, nequid auri possidere uiderentur, eos gloriari opibus,
» atq; diuitiis uideo. Post hæc fructũ, quem contra leges, ex auro ceperint, adiungit. Ergo, inqt,
» græci oẽs, priscis temporibus Lacedęmonẽ confugientes obsecrare cõsueuerant, ut se ducerẽt
» in eos, a` quibus iniuriam recepissent. Nunc uero pleriq; potius mouẽtur ad prohibendum, ne
» iterum imperiũ Lacedæmonii obtineant. Plutarchus quoq; insignis historicus, Lycurgi uitam
» scribens, ita inquit, Resp. Lacedæmonioꝝ uniuersæ Græciæ pręstitit bonis legibus, & authori
» tate annis fere` qngentis, q̃diu s. Lycurgi leges seruatę sunt. has nullus e` regibus, quos quatuor
» decim a` Lycurgo ad Agim Archidami filiũ fuisse constat, negligi passus est. Regnãte aũt Agi
» de lapsus primũ in ciuitatem est numus, & cũ eo cupiditas, & opulentię æmulatio urbẽ intro ie
» runt authore Lysandro, qui tametsi pecunia ipse capi nõ potuit, tamẽ patriã uertit, in studia di
» uitiarum, & luxum, atq; illecebras. Hęc Plutarchus refert, & in quantã pernitiẽ auri, atq; argẽ
ti gratia Spartani inciderint, subiungit. Lycurgũ etiam scribit a` ciuibus suis interrogatũ, quo-
» modo obsistere hostibus possent, respondisse, si pauperes sitis, nec inter uos uicissim, ut alius
» alio ditior euadat, decertetis, facile omnem hostilẽ impetũ propellere, ac propulsare poteritis.
Sic ille fortitudinis fontẽ esse inopiam, & cõtinentiã existimauit, quã usqueadeo aduersarius
detestatur, ut lasciuiam, & luxum, quæ ex opulẽtia oriri solent, plane` probare uideat'. Qui enĩ
mediocritatẽ, qua Plato opes definit, ne uia uitiis aperiatur, sequendam non censet, is certe di-
uitias probare uidetur, quæ ea uitia pariunt, quæ Plato prohibere conatur. Solon quoq; Athe-
niensium legũlator, diuitiaꝝ uitium lepidissimis uersibus declarauit.
» Nullus opum finis miseris mortalibus extat. Et rursus.
» Sæpe malus diues, sæpe est pauperrima uirtus,
» Ast ego uirtutem præfero diuitiis.
» Illa uiget semper, florens'q;, & uiuida durat,
» Has fortuna suo dat'q;, capitq; modo.
Quid Numã Pompilium memorẽ, quo nemo pręstantior uir, nemo disciplinæ ciuilis peritior
fuit? Hic usqueadeo diuitias ꝓtempsit, ut omnẽ sumptũ, magnificentiam, omnẽ'q; lasciuiã ciui-

tate exterminās a' diis primum incepit nec argēteis, aut aureis uasis, sed fictilibus res sacras fieri iusserit. Merito igit' talis princeps quādiu regnauit, annos scilicet tres, & q̄draginta, pacē, tranquillitatē q̄ oīum rerum populo Ro. seruauit. Quo tepore urbs Roma non opibus, sed uirtute amplificata, totius orbis principatū obtinuit. Mox uero eo defuncto, diuitiæ simul, & bella urbē inuasere. Atq; aduersarius, nōne propter diuitias, inquit, Roma amplificata est, & omnibus nationibus imperauit? Cui non ego, sed Plutarchus respondeat in ultima parte eius libri, quē
» de uita, & moribus Numæ Pompilii edidit. Longius, inquit, sermonē producat oportet, qui
» respondere uelit hoībus, qui bonū diuitiis, lasciuiis, & imperio determinār potius, quā salute,
» pace, uiribus, & usu rerū, quē uirtus necessario suppeditat. Quid uir doctissimus Plutarchus
senserit, manifeste indicat, & prauam eoꝝ sentētiam refellit, qui Platonē damnant, quod suos hoīes ditari, lasciuire, & studio quæstus inuicem contēdere noluerit. An satis ab eo responsum aduersario sit, uestrum sit iudicium. Ego uero illam M. Curii sniam, summi apud Romanos ciuis, omni hoīum memoria dignam existimo, qui, cum Samnites magnū ei auri pondus attulissent, repudiauit, nec habere aurum, præclarum sibi uideri dixit, sed iis, qui aurū haberēt, imperare. Sed quid ais o' M. Curi? Quo modo impare aurum habētibus potest, qui auro caret? Diuitē esse oportet, qui cæteris studet impare. Ita sane' stultorum, & auarorum iudicio, sed snia hominis mētem sanam habētis non ita est, neq; enim diuitiis hostes uincuntur, sed uirtute, quæ debilitari potius, q̄ augeri diuitiis solet. Non aureo, argenteo'ue mucrone opus est, sed ferreo, non mercenarium quærere militē debemus, quē grandi pecunia conductum nobis dominum constituamus, eiq; turpius, q̄ hosti seruiamus, sed nos ipsi ciues, & principes esse, & milites. Nō cōmeatus magno emi pretio oportet, nam si in gerēdo bello uirtute præstantiores sumus, cōmeatus nobis illi abūde suppeditabūt, quoꝝ agrum inuaserimus, nec solū cōmeatus, sed etiam pecunias eorum nostras facere poterimus, cauēdū tn, neqd supra necessitatē capiamus. Copia. n. diuitiarum facit, ut hi mancipia ducantur, quoꝝ diuitias aduersarius magnificat, & admirat' hęc certe M. Curius ad obiecta respōderet, Aduersarius uero illinc traxisse hūc errorē uidet', q̄ pecunias instrui lautius, domos ædificari magnificētius, uestes parari decentius ex ampliori pecunia perspexerit. Vnde hoc idē arbitratur in re militari effici posse, ut qui ditiores sunt, hi uictoriam adipisci facilius ualeant, pinde quasi existimare uideatur, non peritiores medicos posse ægrotum piculo eximere, sed ditiores, nec philosophum oportere esse, qui de rerum natura egregie differat, sed locupletē. At non ita esse Aristoteles quoq; ostēdit, cum primo politicorum libro,
» ita de diuitiis, & re familiari loquitur. Genus, inquit, possidēdi unum naturale est rei familia-
» ris pars quod aut præesse oportet, aut adhiberi studio curæ ipsius rei familiaris, ut pecuniæ tan
» tum adsit quantum ad usum necessarium, & commodum sit pro ciuitatis, aut familiæ societa
» te, & in hoc consistere ueræ diuitiæ uidentur. Etenim eius possessionis necessitas ad bonorum
» hominum uitam immēsa non est, pecuniæ uero illius exitum nullum esse fatetur, nec naturalē
» quidē eam esse, cum altera, quæ desyderiis satisfaciat necessariis, & naturalis, & laudabilis sit.
» Quippe nihil a natura uel imperfectum, uel frustra fit. Sic Aristoteles, Plato, Lycurgus, Xenophon, Solon, Plutarchus & reliqui sapiētissimi uiri de hac re in eandē sentētiam locuti sunt, q̄bus aduersari, & contradicere obiurgator noster conatur.

Falsum esse, quod aduersarius scribit ideo græcos periisse, quia Platonis usi sint legibus. Circulum quendam esse rerum humanarum. Vt singulorum hominum, ita etiam nationum certam ætatem esse. Caput XV.

h Aec ubi de uita, & moribus, & legib⁹ Platonis blaterator effudit, addit græcos Platonis legib⁹ usos fuisse, ideoq; miseros periisse. Ac proinde latinos admonet, ne his legibus utantur, quod si secus faciant, pituros testatur, & peccato nefario homines pios, & sanctissimā dei ecclesiam fœdat quod profanum mariū congressum usurpauerint. At. n græcos amisisse impium, quod multis annorum curriculis tenuerant, fateor, sed non ideo qdē, quod Platonis legibus usi eēnt. eadē. n. illi iura, quæ cæteri christianæ Reip. homines coluere. Vex qa natura rex ita fert, ut nihil ortū sit, qd' nō aliquando occidat. Quapropter non temere dici solet, circulū esse usum rex humanax sese uoluētem, & quos modo habebat supiores, inferius deducētem, & ptra, q̄ inferiores erant, tollētem supius. Tenuerunt quidē aliquādo græci principatū, nec exiguo tpis spatio dūi fuerunt. Sed fieri non poterat, quin ipsi quoq; legi naturę obsequerent', & fortunę uicissitudini subiecti forēt, ne semp felices, fortunati'q; durarent.

ti'q; durarent. Quod si aliqñ euenire necesse erat, miserandi sunt, postquā perierūt, nō uituperādi. Sic Assyriox imperiū periit, sic Medox, Persax, Macedonū, Atheniēsiū, Lacedæmoniorū, Romanox, quos Platonis legib⁹ usos eē ne aduersarius qdē dicere auderet. Enīuero, ut singulox hoīum, ita nationū quoq; certa ætas est, qua ꝓsumpta, uniuersa gēs perit, eo mō, quo Plato, aut Theophrastus, aut quis mortaliū senectute extinguit', sic illi perierūt, qbus hic obiicit nefandū coitum puerox, & latinos hoc ipso scelere Turcox mancipia futuros uociferat, nō ob leges Platonis. Nā qd' ad eas qdē attinet, si quæ in illis præcipiunt', uel græci, uel qcunq; antehac perierūt, seruassent, ut ciues iugi ꝓcordia uixissent, ut suos amassent, ut hostes odissent, ut oē ftu diū, laborē, atq; industriā ad unā patriæ salutē, & libertatē, & gloriā ꝓuertissent, nec mercenariis, peregrinis q̄ militib⁹ usi fuissent, sed ipsi rē militarē exercuissent, postremo studia literax, et liberales artes, qb⁹ olī græci excelluerūt, coluissent, neglexissent dīuitias, et tenuiorē uictū secuti essent, si hæc inq̄, quæ & Plato præcepit, & oēs, q unq̄ claruere, seruarūt, græci hoīes, & aliī obseruassent, nequaq̄ perire potuissent. Ita non modo ꝓpter Platonis leges græci nō perierunt, sed seruari ēt potuissent, si eax legū ꝓsilio, q̄ten⁹ diuinis legib⁹ nīis ꝓueniūt, rēp. admīstrassent.

¶ Aduersarii magnam esse inconstantiam, quod Platonem uituperet, quē aliquādo summis laudibus extulerit. Caput XVI.

c Ætex hæc pro Platone exposuisse satis sit, longe quidē pauciora, q̄ eius uiri diuina sapiētia, & uirtus, & ingeniū exigere uideant'. Supereſt, ut aduersariū ipsum parūper audiamus, laudantem Platonis doctrinā, & mores, & ingeniū, præferentē q̄ eum cæteris oībus clarissimis uiris, quos unq̄ anteacta secula tulerūt, ut ipsius etiā uerbis deprehendat', q̄ iniquus, prauus, peruersus q̄ sit, cū uirtutes Platonis, quas alias prędicauit, & quanto potuit studio, atq; ingenio extollere conatus est, nunc neget, & scelera fingēs uituperet, maledictis q̄, & contumeliis insectetur. Hic iussu Nicolai Quinti, pontificis maximi, uir doctrina, & sanctitate uitæ singularis, Platonis leges interpretatus, & ad eum, ut moris est, præfationem scribens, quot Platonem laudibus extulerit, quo studio eruditionem eius, summam' q̄ doctrinam, cognitionem omnium rerum, sanctitatem morum, uitæ integritatem, diuinam pene' legum inuentionē, ac inauditā sapientiam prosecutus sit, ipsius uerbis, quamuis in-
» epta sunt, quæso parumper uideamus. Iussisti, inquit, beatissime pater, ut libros Platonis de
» legibus de græca lingua in latinam uerterem, tum quia res ipsa uel a' maioribus nostris digna
» semper principe iudicata est, tum quia sanctitas tua Platoni tanquam philosophorum patri, ac
» principi, unde philosophia recte propagata est, plurimū, atq; plurimum afficitur, Parui manda
» tis tuis, rem' q̄ arduam, ac nemini priscox attentatā suscepi. Qua quidem in traductione, adeo
» sum admiratus uel ingenium, uel doctrinam, uel potius diuinitatem illius hoīs, ut rem præ stu-
» pore uerbis exprimere nequeam. Nam quod a' sanctitate tua memini audisse a' pręclaris qbus-
» dam theologiæ magistris, cum in comparationem disciplinæ ciuilis Aristotelicæ, atq; Platonicæ incidissent, scriptum esse, huic quidē uitæ hoīum Aristotelicam, innocētię uero, si homo lapsus peccando nō esset, Platonicam magis conuenire, id certe in his libris, quasi per integmenta quædā, & ænigmata cernitur, ænigmata dixi? immo uero sic aperte nonnulla quadrāt, ut liberari a' pturbationibus totū humanū genus posse legibus suis sperare uideatur. Nō enim male facta magis punit, quā motus ipsos. nulla ira, nulla cupiditate moueri oportere sancit, siqs pecunia motus hoīem in iudicio sua oratione defenderit, morte plectit, quod' q̄ mirabilius est, decēnio solum dare oportere liberis operam censet. Id aūt uel hac luce clarius eidē illi est, quod in
» nonnullis ecclesię doctoribus legitur, si homo lapsus non esset, cum inferior ratio nullo modo
» superiori repugnaret, conuenirent quidem masculus, & fœmina, ut procrearent, sed nō ita lon
» gis temporibus conuenirent, quippe cum ita multos nasci opus non esset, sed electos tantūmo
» do, qui cœlos adimplerent, quod ipse quoq; somniasse uidetur. Nam quamuis decennio, ut di
» ximus, statuat, dandam liberis operam esse, magistratibus tamen permittit, si qui forte non pro
» creauerint, aut si procreati obierint, ut ad longius tempus conuenire, cōiugatis indulgeāt, pro-
» creatorum' q̄ numerū sufficere ait, cum masculus, & fœmina unus, & una e' cōiugio nati sunt,
» Ita non tam multos, quā bonos, & quasi ab hac uiuēdi colluuie separatos ciues habere studet,
» quæ oīa nō magis crediderim, quod uulgo fertur, a' iudæis illum institutum fuisse, quam diui-
» nitus illi ad futurorum hoīum utilitatem donata. Et paulo post. Sic ergo duos præstātes hoīes
» diuerso tramite profectos, Platonem, atque Aristotelem ex diuina prouidentia hoībus eodem

» penẽ tempore miſſos cõtenderim, quorum alteri naturæ ſecreta, & quæcũq; huic hoĩum ſtatui
» conueniunt, infudiſſe uidetur, alteri ſpem iniecit poſſe ciuitatem legibus ſuis ad ſublimiorem
» uitam, quã hæc ſit, reduci, atq; ab aliis ſeparari, mẽtes certe gentiũ diuinitãs, & quaſi p ſomnia
» uaticinando ad ſuſcipiendam euangelicam doctrinam pręparaſſe Plato uidetur, quippe, qui ſic
» ad ſeparatam illam uitam, atq; diuinam oẽs leges accommodat, ut ſi hoĩum illius temporis mo
» res, atq; uitam traducere præcepta penitus urbis, multo minus cõſequenter dici certe uideant.
» Nam, quæ de cœlo, ſtellis q; tanq̃ de diis dicit cõſuetudini tẽpor, moribus q; illius ſeculi ſeruiſ
» ſe ipſum crediderim, uel forſan, quia Deus nihil perfectum ab humano ingenio poſſe gigni
» tam per multos, q̃ maxime per hunc oſtendere uoluit, cum nemo ſit, qui nihil errauerit, præter
» eos, qui ſpiritu diuino compulſi diuina ſcripſerunt, unde ſcripta quoq; ſua, non ſuam, ſed diui
» nam ſcripturam appellamus, quod q; tanta ei authoritas apud oẽs, quod q; ad oẽs gentes, quę li
» teris utãtur, adeo late Platonis nomen diffuſum eſt, ut nulla uis hoĩem præſertim priuatũ, atq;
» pauperem, cuius ſcripta linguam adhuc alienam ignorant, præter diuinam, ad tãtam nominis
» gloriam perducere potuiſſe uideatur. Huius ergo tanti uiri, tam q; diuini libros de legibus, qui
» bus nihil melius edidit, iuſſibus tuis magis parentes, q̃ nobis confidentes traducere aggreſſi,
» orationibus tuis, atq; felicitate adiuti abſoluimus, tibiq; afferimus. Poſt hæc Platonẽ Deum
appellat, & grauiſſimarũ ſententiarũ authorẽ primariũ eſſe iudicat, nec digne rem tantam con
» uertere ſe poſſe in latinũ ſermonẽ fatetur, atq; hæc addit. Plato autem ſic grauitatẽ in his ma
» xime libris, ſuauitatem q; in unum conduxit, ut arduũ ſit iudicare, utrum grauior, an iucundior
» oratio ſit. Quin etiam in altera præfatiõe, quam ad uirũ doctiſſimũ Nicolaum Cardinalem
Cuſenſem miſit in ĩterpretationẽ ſermonis Platonici, qui Parmenides inſcribit, hæc de Plato
» ne teſtatur. Eſt autem liber ſic & altitudine rerũ profundus, & argumentorũ crebritate refert,
» ut facile hinc Platonis ingeniũ, & naturæ acumen, & differendi in utranq; partẽ mirabilis facul
» tas illuceat, breuitas q; dicendi tanta, ut nil breuius dici poſſit. Sic Platonẽ homo iſte, quem
» pauloante doctiſſimum, quẽ eloquentiſſimũ, quẽ uita, & moribus præſtantiſſimũ, quem inge
» nio, & prudentia ſingularem, quẽ legũlatorem egregiũ, quẽ deniq; uere diuinũ dixerat, & ſum
» mis laudibus extulerat, admiratus q; fuerat, nunc indoctũ, ĩprobũ, ineptũ, dementẽ fuiſſe dicit,
» & iurgiis, ꝓtumeliis q; inſequit. Nũ igit ĩterea mutat ẽ Plato, & ex laudato uiro, factus illaudat,
» An poti aduerſarius ubiq; ſui ſimilis, hoc eſt iconſtãs, uan q; eſt? Et Platonẽ mõ laudat, modo
» uituperat, nec unquam ſibi uel re, uel uerbo cõſentit? Nam & librum, quẽ, ut ſupradiximus, Ni
» colao quinto pontifici maximo nuper dicauerat, non longe poſt Frãciſco Barbaro patritio Ve
» neto miſit, & Venetorum nomini dedicaturũ ſe pollicitus eſt. Atqui uir doctiſſimus Frãciſcus
» Barbarus his uerbis illi reſpondet. Tibi gratias ago, qui docuiſti patres noſtros nõ ſolum uſu
» rerum humanarum, ſed Platonis quoq; conſilio uſos eſſe ſecundum deum ad iaciendum fun
» damenta, quæ tantam laudem, atq; amplitudinẽ cũ belli, & pacis artibus eſſent habitura, & pau
» lò poſt. Vnde cum ciuitas noſtra nullum fere magiſtratũ habere potuerit, aut gloria clariorẽ,
» aut authoritate grauiorem, aut humanitate politiorem, quam Platonem, mihi gaudeo ex me
» moria uetuſtatis, te interprete tandem erutam eſſe antiquam nobilitatem quarundam legum
» noſtrarũ, quarum utilitas, & ſi ſatis ex diuturnitate, concordia, & tranquillitate ſtatus per ſe lau
» datur, tamen ex hoc etiam authore tantam dignitatẽ, & authoritatẽ habent, ut non minus, quã
» Cretenſes Minoe, q̃ Athenienſes Solone, quam Lacedæmonii Lycurgo conditoribus legũ
» ſuarum, ſic nos, ſi deo placet, Platone ueſtro gloriemur. Cæterum te hortor, ſi tibi licet, & inte
» grũ eſt, cũ præfatiuncula, quæ digna ſit authore, & magnitudine rei, inſcribas nobis leges iſtas
» Platonis ueſtri, & ego illas ita diſſeminabo apud ciues noſtros, ut aliquãdo nõ mediocrem fru
» ctum ſis conſecuturus laborum tuorum. Hæc Barbarus. Aduerſarius uero rurſus hunc librum
altera præfatione Venetis dicat, rurſus leges Platonis cõmendat, & admiratur, & laudat, tãto q;
libros iſtos cæteris eiuſdem authoris operibus præſtare fatetur, quãto Venetorum reſp. cæteris,
quæ unquã fuerunt, rebus publicis antecellit, & ſi quis Platonis leges conſyderat, quibus remp.
ſuam liberam, ac perpetuam fore confidit, facile intelligi poſſe Venetorũ leges, perinde, ac ſcin
tillas, aut riuulos quoſdam inde prouenire. Etenim quod ille optimum Reip. ſtatum eſſe diſſe
ruit, qui ex hac triplici regis, & optimatum, & populi poteſtate conſtaret, hoc plane Venetiis
actum intelligi poſſe, illum præterea cuſtodes legum ſtatuiſſe, Venetos aduocatos feciſſe, illũ
ſuffragiis agi comitia iuſſiſſe, Venetos hoc idem ſeruaſſe. Permulta q; alia eodem modo, quo
Platonis iura decernũt apud Venetos in uſu eſſe. Tum his uerbis, eaſdem Platonis leges defen
dit, & laudat. Nã ea, quæ de perpetuitate ciuitatis Plato ſcripſerit, quis multis etiã ante remp.

Venetam

» Venetam ſeculis, & poſteaquam initium cœpit, parumper doctus non intellexit? Quis autẽ in
» tellexit, qui non probauit? Fabulæ tamen, figmenta q;, ac omnino impoſſibilia hæc uidebãtur.
» Curita? Quia cum cupiditates noſtræ alium alio rapiant, dum imperare gliſcimus, parẽre ne
» quimus. Vnde nec periculum quidem huiuſmodi ſtatuendæ ciuitatis factum unquam antea
» fuit. Recte præter cæteras laudes, quas Platoni aduerſarius tribuit, hanc addit, neminem eſſe
etiam mediocriter eruditum, qui Platonis præcepta non intellexerit, nec intellexiſſe quẽq̃, qui
non idem probarit, Quod ſi nemo intellexit, quin probarit, etiam ipſius iudicio reprehenſoris,
profecto, qui non intellexit, probare non poteſt. At ipſe nunc probare non poteſt, ergo mini
me ipſum intelligere manifeſtum eſt. Ita fit, ut nõ minus ſibi ipſi, quam Platoni aduerſarius re
pugnet, & quod nos ei opponimus, idem ſibi ipſe deducat ignorantiæ argumentum. Quid ue
ro præterea ad Ducem Venetum ſcribit? Ciuem ſe Venetum facit, & permultis ſe beneficiis a
Venetoꝝ Senatu honeſtatum dicit. Quapropter nihil cõmodius, nihil aptius, nihil dignius ha
buiſſe, quod reip. redderet bene de ſe merenti, quàm Platonis leges e græco in latinum conuer
» ſas. Ita fit, inquit, ut reip. in qua natus ſum, educatus q;, & tibi, per quem, ipſo uiuo, nũc feliciter
» gubernatur, hoc opere gratias referã, & me ſi Platonis diuinã eloquentiã aſſecutus ſi traducẽdo
» non ſum, ſub authoritatis tuæ defenſione deliteſcere patiaris. Ergo perbelle tu qdem gratias
habes, & refers gratiam Venetis, a quibus permulta te bñficio fateris accepiſſe. Leges enĩ Pla
tonis pro eorũ erga te meritis reddis. In qbus quicqd unq̃ flagitii fuit, quicqd libidinis, quicqd
luxuriæ, quicqd iniuriæ, impietatis, demẽtiæ, prauitatis, cõtineri, lõgo ſermone conatus es oſtẽ
dere. Taline munere homines bene de te meritos donandos eſſe cenſuiſti? tales ne gratias ha
bendas eſſe amicis? aut tali præmio eos, qui in te benefici fuerãt, remunerãdos, aut talibus præ
ceptis cohortãdos ad uirtutem homines exiſtimaſti? An talis eſt reſp. Venetorum, quã tu Pla
tonis reipu. ſimillimam eſſe confirmas? Probãtne leges Venetæ dirum, atq; nefandum mariũ
concubitũ, quẽ tu ꝓbari a Platone uociferaris? Tu ne in ea repu. natus, educatus, eruditus q; es,
ubi ea ſcelera exercẽtur, quæ Platonis legibus ſanciri affirmas? Donas Venetis leges, qbus græ
cos periiſſe commemoras? Proponis liberis eorum ad uitæ, ac morum eruditionem inſtituta
Platonis, quæ tua quidem ſententia nihil aliud docent, quàm uino ingurgitari, & profanare ſe
xum, naturam q; peruertere. Quin potius ſi huiuſmodi leges apud eos uidiſſes, tollere e rerum
natura, & uel igni abſumere, uel digitis lacerare, uel in profundum deiicere, uel alio quouis mo
do abſumere, ac labefactare debebas, ut nec audiri poſſent, nec uideri, nec in hominum conſpe
ctum proferri, ne ciues ſanctiſſimi, & de te optime meriti, earum præceptis aĩos cõtaminarent.
Tu uero cõtra, illas literis abditas græcis ſummo ſtudio latinis reſeraſti, & ĩcognitas Venetis,
reuocandas in uſum, colendas q; ab his, atq; obſeruandas tradidiſti. Scilicet hoc illud erat, quo
te nihil cõmodius, nihil aptius, nihil dignius reddere poſſe ei reipu. fatebaris, in qua natus, edu
catus, iſtitutus q; eſſes. Quid quæſo aliud dici de hoc hoĩe poteſt, niſi ſummum illum interpre
tandi laborem ea cauſa ſuſcepiſſe, ut ſcelera iuuentutem doceret? bonos mores peruerteret? uir
tutem exterminaret? ſi modo credendũ iis, quæ obiicere Platoni conatur. q; ſi uel tum, quæ pra
ua iudicabat, pro bonis dediſſet, ut Venetorum remp. cõtaminaret, uel nũc quæ optima, atq;
ſanctiſſima eſſe cognoſcit, dãnat, & ut pro peſſimis habeantur conatur efficere, quid ad tãtam
hominis improbitatem poteſt accedere? Talis hic Platonis aduerſarius eſt, quẽ laudauit, uitu
perat, quem probauit, improbat, quẽ ſequendum, imitandum, amandum q; propoſuit, enndẽ
deteſtandum, eiiciendum, exterminandũ ſcribit, tanta eſt eius inconſtantia, tãta peruerſitas. Ad
hæc, Platonem non ſatis ſibi conſtare, ſed repugnantia loqui audet dicere, qui tam aperte incõ
ſtans eſt, & ſibi ubiq; contrarius. Indignatur etiam ſiquando homines aſſentatores, incõſtãtes,
dictis, factis q; inſtabiles Plato reprehendit, quaſi ad officium pertineat, nunq̃ in eadem ſentẽtia
permanere. Sed cum ſatis iam et rationibus, & doctiſſimorum uirorum authoritate crimina ab
aduerſario in Platonem obiecta diluta ſint, quarto quoq; uolumini finem imponamus.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI TRANSLATIONIS LEGVM PLATONIS EXAMINATIO, ET ERRORVM EIVS DECLARATIO, LIBER QVINTVS.

¶ Procœmium, in quo pollicet' author se ex infinitis pene` erroribus, quos aduersarius in libris legum Platonis interpretandis commisit, se quosdam magis insignes notaturæ. Caput. I.

POST HAEC, VT MANIFESTIVS ELVCESCAT, QVANta sit peritia huius hominis, qui se Platonis, atq; Aristotelis summorum philosophorum iudicē facere, & uter eorū in philosophia, atq; altioribus disciplinis magis excelluerit, statuere nō ueretur, interpretationem legum Platonis, quā eum semel, atq; iterum edidisse supra memorauimus, perscrutemur, in qua eo diligentiorem fuisse aduersarium existimandū est, quo opus suum primo. Ro. ponit. rursus senatui Veneto dedicauit, cum præsertim multum iterit, recte'ne, an perperam conuersæ leges edātur, Ex quarum fonte, & uita, & mores hominum, & oīno felicitas omnis emanat. Sed quanto summo studio, & diligētia fuerit assecutus, operæpretiū est uidere. Quo, sicut pauloante dixi, apertius fiat, quanta sit in eo homine peritia earum rerꝫ, quarū iudicium suscepit, & reprehendere eas, dānare, uituperare, temere disquiredo præsumpsit. Exponam aūt non omnes eius errores. Longū enim id admodum esset, cū nullus sit locus, qui uacet errore, sed carptim ea duntaxat colligam quæ uel quilibet interpres intelligere facile potuisset, et sine tanta labe conscribere. Ex his percipi facillime poterit, q̄ in grauiori uel sententiæ, uel elocutionis genere deficere huius interpretis ingenium oportuerit quandoquidē in locis adeo facilibus labitur, errat, iacet, & turpiter abeo, quem iterpretatur, authore recedit. Sed nemini quęso molestum sit, si pluribus iterdum uerbis explicauero, quod Plato breui oratione complexus est. Ita enī me facere oportet, quo error interpretis conspici facilius possit, tum re, qua de agitur, cognita, tū ui uerborum, & forma orationis, ac authoris dignitate perspecta. Initium uero a` primo capiemus libro, & secundum uoluminum ordinē procedemus, aperientes, quæ maxime interpretis peritiā demonstrēt. Quanq̄ difficilius futurum est iudicare, quid omittendum, q̄ quid accipiēdum nobis sit, ita nihil sine iusta reprehensione potest præteriri.

¶ Reprehensio, & emendatio unius, & quadraginta errorum aduersarii, quos ī primi libri interpretatione maximos commisit.

Præclara Platonis sententia, qꝺ in repu. bonis legibus potius reconciliandi sint mali, q̄ securi feriendi.

Bellum pacis gratia fieri, pacem per se ipsam expeti, atq; optari.

Fortitudinem non modo aduersis, sed etiam secundis rebus resistere.

Cum maiori dedecore uinci, qui a` uoluptate superatur, q̄ qui a` dolore. Caput. II.

QVæritur apud Platonem in ipso fere` initio primi libri de legibus, belli'ne, an pacis respectu scribere leges legumlatores debeant. Et quoniam id agebatur inter homines disputantes, quorum alter Cretēsis, nomine Clinias, alter Lacędemoniꝰ erat, & Megillus uocabatur, iterrogatum est, quid nā apud eorum homines potius probaretur. Clinias itaq; Minoem legum latorem suum existimat, eo animo leges tulisse, ut bellū potius, q̄ pacem spectare uideretur. Itaq; de armis eum præcepisse diligētissime, cuius generis esse deberent, quo & naturæ locorum, & hominū disciplinæ magis accōmodarentur, conuiuia etiam instituisse, quorum usus ad rem militarē aptissime cōueniret, cuius rei rationem cū Clinias redderet. Quæ enim, inquit, tēpore belli, eadem pacis etiam tempore exercenda sunt, propterea qꝺ omnes inter se ciuitates bellum natura nō caduceatore indictū gerunt improuisum. Itaq; nihil utilitatis in cæteris officiis est, nisi quis bello, armisq; superior sit. Cuncta enim eorum, qui uicti sunt, bona ad eos trāseunt, qui uictoriam fuerint adepti. Hæc ille. Interpres uero bellum, quod natura nasci improuisum, & πόλεμον ἀκήρυκτον. i. sine caduceo dicitur, īterpretatus est bellum, quod nullo fecialium officio tolli possit. His enim uerbis usus est, quod si ita esset, & nullo fecialium officio id bellum tolli posset, sequeretur unāquanq; ciuitatem belligerando tempus omne consumere, nullam'q; ab armis uacationem habere. hoc uero falsum est, & plane` ridiculum. Hæc eadem sententia, cum ab altero quoq; differendi socio Megillo Lacedæmonio diceretur, Plato fateri eos ratiōibus coegit, nō modo ciuitatem cum ciuitate, sed etiam uillam cum uilla, & uirum cum uiro singillatim bellum gerere, & ad postremum singulos quosq; homines dissentire secum, atq; pugnare. In qua pugna pulcherrimū esse, cum quis seipsum uincit, turpissimū uero cum a` seipso superatur. Ita bellum singulos quosq; aduersus seipsos gerere. Et sicut in quouis nostrum usu euenit, ut aut superet, aut superetur, ita in quauis familia, & uilla, & urbe contingere, qꝺ si, qui meliores sunt, uicerint, recte succedere, si uero, qui deteriores, nō recte.

» Tum affert τὸ μὲν γὰρ νῦν ἐλθεῖν ὅτι ἄν τοῦ, τὸ χεῖρον κρεῖττον τοῦ ἀμείνονος, ἐάσω μέν. Verum, qꝺ aliquando ita accidat, ut pars deterior superet meliorem, missum hoc loco faciamus. Quem locū Interpres ita conuertit. Sed utrum, quod peius est, meliore aliquando sit melius, nō prætermittamus. Quid nam hoc peius sit, quod esse possit melius meliore, equidem nō intelligo, dicat ipse, qui Platonis clara, & dilucida uerba, in obscura quædam ænigmata, & monstrosa conuertit κρεῖττον, quod quandoq; melius, q̄nq; fortius significat, pro meliori accepit interpres, pæquiuocationem deceptus, cum hoc in loco fortius significet. Item Plato ἐὰν πολίται εὐσεβεῖς, μὴ τῆς αὐτῆς πόλεως γεγονότες ἄδικοι, μὴ πολλοὶ ξυνελθόντες, δικαίους ἐλάττονας ὄντας βιάζονται ἀδί-
» κους. Si ciues, inquit, gentiles, sodales'q; iniqui, & plures in pauciores uiros bonos cōspirabunt, atq; in seruitutem eos redigent. Interpres. Si multi, inquit, conspirauerint aduersus iustos, quasi multorum conuentu, non iniuria uiri boni opprimantur, eam partem tanquam superuacaneam omisit. Nec uero tam proborum aduersus improbos uictoriam prodesse Reip. Plato existimat, q̄ si quispiam inter eos arbiter constitutus, non improbos interimat, probos autem imperare sibiipsis decernat, nec probos īperare, improbos uero subesse imperio faciat, sed alteros alteris reconciliet, amicos'q; inuicem reddat legibus commode institutis. Nam etsi superiora quoq; illa iuuare possunt, hoc tamen longe præstantius esse, atq; commodius, & qui ita egerit legumlatorem, ac iudicem esse multo excellentiorem. Cui sententiæ cum omnes assentirēt, tandem ipse concludit, non bellum, sed pacem potius spectando, leges scribi oportere, qꝺ his uerbis exp̄ssit καὶ μὴν θαυμάζοιγε ἢ πρὸς πόλεμον αὖ βλέπων αὐτοῖς τοὺς νόμους διανομοθετοῖ. At uero contra, atq; respectu belli leges eis ferre uoluerit. Interpres, atq; inquit, contra, q̄ si bellum respiceret, huiusmodi leges sibi conscribet, q̄si sibi legumlatores non aliis leges conscriberent. & de quibusdam huiusmodi legibus, non simpliciter de legibus ageretur. Tum Plato pacē esse in primis a` legumlatoribus spectandam probare nititur, exitu rei dignioris, quod enim præstātius est, inquit, id spectari in primis oportere, pacem autem bello esse præstantiorem. Quippe bellum siue ciuile sit, siue externum, comparandæ pacis gratia, necessarium esse, pacem uero per seipsam expeti, atq; optari. Sed cum defensores illi opinionis alterius, leges tum Lacedęmoniorum, tum Cretēsium eo` spectare contenderent, ut dūtaxat res bellica excolatur, atq; seruet'. Plato ad Cliniam conuersus. Fortasse, inquit, ita sit, uerū tamen non contētiose altercari. ἀλλ' ἡ μάχη ἐρωτᾶν, ὡς μάλιστα τοῦδε τοῦτο, ἡμῶν τε, κἀκείνων σπουδάζοντων. sed modeste percuncta-
ri debemus, studio q̄ maxime tam a` uobis, q̄ ab illis huiusmodi rebus adhibito. Interpres. Sed tamen, inquit, non oportet cōtētiose, sed quiete inquirere, quasi maxime rebus bellicis & nos, & illi studeamus. Hic particulam illā Platonis, fortasse ita sit omisit. Et quod ille ad Cretenses, & Lacedæmonios refert, dicens tam a` uobis, q̄ ab illis, hic prima persona interpretat', nos, & illi studeamus, quasi Plato, & ii, cum quibus disputat cum aliis agant, nō cum Clinia, & Megillo sermo sit. quorum alter Cretensium iura, alter Lacedæmonioꝝ tueatur. Ad hæc Plato uersus cuiusdam Tyrtæi poetæ attulit patria Athenienſis, sed in Lacedęmoniorum ciuitatem ascīti, & Cliniā Cretensem rogauit, num id carmen aliquando legisset. Ab altero enim, hoc est Megillo Lacedęmonio sæpius lectitatum esse nō dubitabat. Cretensis igitur ita respondit. μὰ μὸν, καὶ παρ' ἡμᾶς ἐλήλυθε κομιδῇ τι ἐκ λακεδαίμονος. Nempe ad nos quoq; Lacedæmone delatum fuit. Interpres, ad nos quoq;, inquit, ueniſſe ipsum Tyrtæum Lacedæmone ꝓstat. Tyrtæū præterea Plato, inqt, summopere laudasse uiros, qui strenue aduersus exteras nationes pugnassent. Cui Theognin opponit Siculum poetam. Hic enim homines, qui se constantes, fidos, & strenuos tempore seditionis exhibuerint, magnis effert laudibus, quos Plato quoque præstantiores esse arbitratur, tum quia genus id belli grauius est, tum qꝺ iustitia, temperantia, & prudētia cum fortitudine iunctæ αὐτῆς μόνον αὐσφρέιας. ipsa una fortitudine præstantiores habentur. Interpres, ipsa una fortitudine reliquit, & ita exposuit, ut uirtutes ipsæ plures conglutinatę, cui

tandem comparentur intelligi minime possit. Cum itaq; Plato, inquit, nemo sine oĩbus uirtutĩ
bus integer possit esse seditione urgente, multi autem mercenarii peregre profecti strenue pu/
gnent, & mori potius, q̃ uinci patiantur, q̃q̃ magna ex parte iniurii, contumeliosi, dementesq;
» sunt, ut Tyrtæus etiam fatetur, σφᾶλον ὡς παντὸς μᾶλλον, καὶ ὁ τῆι δὲ πατρὰ διὸς νομοθέτης, πᾶς τις,
» οὗ καὶ σμικρὸν ὄφελος. Constat, q; tam hic a` Ioue profectus author, q̃ quiuis alius, a` quo uel parũ
» fructus habeatur, nisi in primis uirtutis potius respiciat amplitudinem, leges ferte non sustine/
» bit. Interpres conclusionem hanc Platonis, cõstat, & reliqua, quæ sequuntur, quemadmodum
» exponat audite. Quia si utilis futurus sit, q̃ eum, qui huc a` Ioue missus sit, ac legũlatorẽ oẽm.

Vos nũc, quod nos assequi minime possumus, quid sibi interpres uoluerit, diuinetis. Euenĩ
re Plato ait, ex ea ipsa Tyrtæi ratiõe, ut fortitudo, quã ille antepositam erat, locum obtineat quartũ
in rerum nobilium, atq; honestissimarum numero, & Iouis author Minos, si ad bellũ respiciens
leges tulit, ad uirtutis membrum, id'q; minimum, non ad uirtutem uniuersam, ac summã, men/
tem aduertat. Quamobrem Cretensis ille, quasi iniuria quadam afficeret, cum id esse minimũ
» audiret, subdidit. ὦ ξένε, τὸν νομοθέτην ἡμῶν ἀποβάλλομεν εἰς τοὺς πόρρω νομοθέτας; ergo legum/
» latorem nostrum abiici inter scriptores imperitos patiemur? Quam indignationem Interpres
» ita reddidit. Legum latorem nostrum lõge ad alienigenas legum scriptores eiicimus. Mox
Plato genera bonorum enumerat de matrimoniis, de procreandis, educandis'q; liberis, de prę
diis, de sumptibus, de funeribus, & sepulturis, de obseruatione legum plenius differens, quibus
» hæc subdit. οὕτως ὦ ξένοι ἤδηλον αὖ ὑμᾶς διεξελθεῖν, πῶς ἂν τοῖς τῶ διὸς λεγομένοις νόμοις, τοῖς τε τῶ
» πυθίου ἀπόλλωνος. οὓς μέντοι τε, καὶ λυκοῦργος ἐθέτην, οἵεσί τε ταῦτα πάντα, καὶ ὅπη τάξιν τινὰ ἐλλη
» φότα, διάδηλα ὅτι τῶ τεθὲν νόμων ἐμπείρως τέχνη, ἢ καὶ τισὶν ἔθεσι. τοῖς δὲ ἄλλοις ἡμῶν, οὐδαμῶς ὅστισ ἡμῶ
» ταφανῆ. ita hospites audire a` uobis uellem, Quo modo in iis legib⁹, quæ ad Iouem, aut
» Apollinem Pythium referuntur, quas Minos, aut Lycurgus tulit, cuncta hæc cõtineãtur, & quo
» ordine posita conspicua sint homini, qui legum siue arte, siue more quodã, usu'q; peritus sit, no
» bis autem aliis minime pateant. Interpres ut eam sententiam seruauerit, quæso attẽdite. Sic
» o amici, inquit, ego uos uoluissem dicere. Nã hæc omnia in legibus Iouis, & Apollinis Pythii,
» quas Minos, & Lycurgus conscripserint, inesse uidebitis, quæ omnia patent illis, qui artificio,
» & exercitatione legũ peritiam habent, cæteris uero nullo pacto. Sic quod Plato requirit, &
» propterea leges illas minus integras esse arbitratur, quia id non habent, hoc interpres inesse af/
firmat, cum'q; Plato, quo ordine posita pateant, roget, hic patere omnia asserit. Quod, ut latius
» declaretur, Plato subiungit. Officia fortitudinis repetamus. Non'ne exercitationum, & conui/
» uiorum rationem constitutam a` legumlatore ad belli negotium tuendum censemus? Ita est.
» καὶ τεῖον, ἢ τέταρτον. ἴσως γοὺρ αὖ οὕτω χρεὶν διαριθμήσασθαι, καὶ πρὸς τῶν τῆς ἄλλης ἀρετῆς, εἴτε
» μέρῶν, εἴτε ἅπαντα αὐτὰ καλεῖν χρεών ἐστι. Tum tertium, & quartum aliquid reddi potest. Sic enim
» fortasse enumerandum sit, tum in hoc uirtutis genere, tum in cæteris siue partibus uirtutis, seu
» quo tandẽ libet nomine appellari. Ita Plato. Interpres, tertium uero, inquit, aut quartũ adhuc
» non diximus. Sed forsan enumeranda, & de aliis uirtutibus siue partibus. Item ubi Lacedęmo
» nius dixit. Equidem quartum dixerim, quod consyderandum est. in doloribus perferẽdis, q̃d
» plene seruari apud meos homines perspicuum est. Interpres partem hanc, Quod plene seruari
apud meos homines perspicuum est, omisit q̃q̃ necessariam, siquidem usus rei Lacedęmonioꝝ
authoritate confirmandus erat. τὴν αὐθρείαν δὲ φόβε πιθῶμεν, πότερον ἀπλῶς οὕτω πρὸς φόβους,
» καὶ λύπας ὀρθὴ μάνον διαμάχη, ἢ κὴ πρὸς πόνους τε, καὶ ἡδονὰς, κὴ τινας ὀφνὰς θωπείας κολατικὰς, αἳ κὴ
» τῶν σωμῶν διομώων ἢ δὲ θυμοὺς μαλάπτουσαι, κηείνους ποιοῦσι. Tum Plato de fortitudine quæ/
» rit, num etiam aduersus timores, uoluptates'q; pugnet, quod genus uitii assentationis, & blan/
» ditiarum nomine appellat, eoq; animos, inquit, grauiorum etiam moribus hominum molliri,
» & quasi cereos effici. Interpres. Quæ faciũt, inquit, ut ira de honestorum numero esse uideat.

O'rem plane` ridiculã, ita, ne seipsum quidem quid dicat intelligit, nedum Platonẽ. Quis. n.
mentis compos uoluptate effici putet, ut ira honestetur, quæ longe turpior cum libidine, q̃ sine
libidine habenda est? Plato fortitudinem aduersus uoluptates quoq;, & dolores obsistere cer
tum esse confirmat, & tum uiros singulos, tum ciuitatem uniuersam a` se ipsa uinci, atq;, ut q do
lore, ita q uoluptate succumbit, esse ignauum, magisq; eum, qui uoluptate superatur cum de/
» decore uinci, q̃ qui dolore opprimitur, quanto scilicet fœdius, ac detestabilius uitium est, uolu/
» ptas quam dolor. οὐ δήπου ὁ διὸς, καὶ ὁ πυθικὸς νομοθέτης, χωλὴν τὴν αὐθρείαν νενομοθετήκασιν,
» πρὸς τὰ ἀρίστερα μόνον ἀντιβαίνουσαν. πρὸς δὲ τὰ δεξιὰ, κὴ κομψὰ, καὶ θωπευτικὰ, ἀδύνατον εἶναι.
obrem nequaq̃, inquit, ita existimãdum est, ut Iouis ille, et alter Apollinis author fortitudinem
claudicare

» claudicare in legibus suis uoluerint, ut rebus sinistris, hoc est tristibus occurreret. Dextris autẽ,
» & blandis, ac lætis deficeret. Quibus uerbis apertissime declaratur, fortitudinem impfectã,
& quasi claudam, tradi a` Minoe, atq; Lycurgo, si eius officium in metu tantũ, dolore'q; consti/
tuant, nec uoluptati quoq; eiusdem uirtutis studio resistendum existiment, cum optima ratiõe
constet, ad fortitudinis officium pertinere, non modo timori, ac dolori, uerum etiam uolupta/
ti obsistere. Interpres uero, quo modo rem tam facilem, claram'q; intellexerit, uos, qui legitis ex
» illius uerbis iudicate. Iouialis ergo, inquit, Pythius'q;, legumlatores bilẽ nequa solũ aduersis
» resistat. Secundis uero, atq; iucũdis, ac assentatiunculis nullo pacto fortitudinem esse sanxerũt,
» an qua utrisq;? Ita hic biliosum ex claudo fecit, qui non modo interpretari Platonem, sed etiã
reprehendere audet. Sed unde tãdem persuasus, claudicationem in bilem cõuerterit, operæpre
tium est audire. Bilem, quã medicorum nostræ ætatis scholæ choleram uocant, græci appellãt
χολήν, atq; o breui primam syllabam scribunt, ut cuiuis etiam imperito, palàm sit eã literã bre/
uem esse, non longam, eodem nomine etiam claudam adiectiuo uocabulo nominant, sed o pro/
ducta, ea scilicet litera, quæ ultima alphabeti est, longe'q; a` breui diuersa, cum breui ipsa gemi/
nata figuretur, hoc modo ω. Cum itaq; Plato uirtutem χωλὼ, hoc est læsam, & claudicantẽ
nominarit, & scripserit, Interpres noster pro clauda bilem dixit, & postea reprehendere, ac ui
tuperare audet Platonẽ. Tum illis Platoni assentientibus, idem'q; a` suis authoribus actum dicẽ
» tibus, ut fortitudo utroq; spectans tradita eorum legibus haberetur, Plato λέγω μὲν δίκαιον φαὴν
» ἐπιτηδεύματα ποία ἔσθ' ὑμῖν ἀμφοτέρους ταῖς πόλεσιν ἀγόντα τὼν ἡδονὼν, μὴ οὐ φεύγοντα αὐτὰς,
» καθάπερ τὰς λύπας οὐκ ἔφυγον, ἀλλ' ἄγοντα εἰς μέσα, διάγμαχε, καὶ ἐπιθετιμᾶς, ὥς τε κρατεῖν
» αὐ τῶν. Exponantur, inquit, officia, quæ in uestra repu. degustandum aliquid uoluptatis, non
» omnino uitandum aperiant. Sicut ne dolores quidem uitari, sed in medias eas duci iubẽtur, ut
» homines partim ui impellantur, partim præmiis inuitentur ad superandum laboris incommo/
» dum. Quę Platonis uerba eo` tendunt, ut consuetudo ea exercitandi ratione capi debeat, qua
rem uitandam nisi degustando experiaris, spernere, ac superare nõ possis. Fit enim, ut quam ra
tione cõtempseris, eandem impulsu propensioris naturæ nequeas uincere, cum primum cœpe
ris experiri. Re itaq; uoluptatem experiri, sed caute iubet, atq; ita assuescere eam contẽnere, &
facile desyderium eius tolerare, q̃q̃ ne desyderium quidem adesse dicendum est, ubi cupiditas
deest. Plato igitur hæc scribens, quo modo spernendis uoluptatibus assuescẽdum sit, docet. In
terpres autem modum ipsum assuescendi, in quo uis tota, ratio'q; consistit, omisit, & exponat,
inquit, quæ nam studia, exercitationes'q; uestris ciuitatibus sunt, quibus non, ut fugiant, sed, ut
superent uoluptates compelluntur. Sic plura illa Platonis, & necessaria ratiõe dicta in hæc pau
ca peruertens hic scribit, & quasi compelli tantum, non etiam persuasus ratione agere quispiã
possit, relinquit eam partem, qua Plato præmiis persuaderi, inuitari'q; ad laboris incõmoda to
leranda existimat. Post hæc dicatur, inquit, Plato, quid est, qd' uos tum ad dolores, tũ ad uo/
» luptates fortes faciat. οὐδὰ μῶς ἱπλωμένους τῶν ἐχθρὰ ταὶ ἑαυτῶν, καὶ χαλεπωτάτων πολεμίων.
» idest proximorum, & atrocissimorum hostium uictores. Interpres dolores, & uoluptates, de
quibus agitur, & quos hostes propinquos Plato appellat, omisit. Graues autẽ, & proximos ho
stes duntaxat in quæstione constituit, quasi id quæreretur, quid esset, quod hostem uicinum su
peraret, non quid uoluptatem, aut dolorem. Tum Cretensis ille, & Lacedæmonius nõ æque
» abundare sese exemplis de uoluptate, & de dolore fatentur. Mox Plato se excusans ἀὴ τις φησὶ
» ὑὸς αὐτῶν ἐνομίσων οἴκοι νόμους λέξῃ τί, βουλόμενος ὑρεῖν τὸ ἀληθὲς ἅμα, καὶ βέλτιστον, μὴ χαλεπαί/
» νειν πως, ἀλλὰ πρᾴως ἀσπάζεσθαι. Siquis, inquit, nostrum domesticas reliquorum leges repre/
» hendit, cum quid ueri, atq; optimi sit, reperire uelit, non molestè, sed æquo animo alter alteri⁹
» pati debet reprehensionem. Interpres ultimam partem, qua sic fieri oportere affirmat, quasi
dubiam affert, & ueluti problema quoddã a` Platone propositum. Molestè'ne, inquit, an æquo
» animo feretis? Id'q; ita ingeniose facit, ut ne suæ quidem interrogationi reddat conueniens
responsum, sed quod apud Platonem apte ad assertionẽ illam affertur, recte ais, inepte hic suæ
coniungat interrogationi, instar cęretanorum illorum, qui cum de nomine urbis suæ interro/
garentur, χαῖρε responderunt, hoc est salue. Ita hic cũ interrogarit, molestè'ne, an æquo ani/
» mo feretis. Subdit. Probe tu dicis Atheniẽsis amice. Ad hæc Plato. εὖ μὲν τοίνυν ὀρθῶς, ἢ μὴ, ὡς
» ἐπιτιμᾶ τῇ τε λακώνων, καὶ τῇ κρητικῇ πολιτείᾳ, λόγος αὖ ἑτέρωσ ἐὴν. Recte'ne igitur an non, quis/
» piam reprehendat Laconum, aut Cretẽsium remp. alia inquirendi ratio est. Interpres. Sed ui/
» rum Laconum, quis, aut Cretensiũ leges reprehẽdere posset? alia quæstio est, omisit, recte'ne,
an non? quod uim omnem continet rationis, non enim utrũ reprehendere aliquis possit, quæ/

ritur, cum clarum sit, quẽlibet reprehendere posse etiam imperitũ, sicut Interpres ipse Platonẽ reprehendit. Sed recte ne id facere possit, quærere consentaneum est, quod Interpres omisit.

Hinc Plato sententiam illam probat legum Cretensis, & Laconicæ, reipu. q̃ nemini liceat coram iuuenibus ea reprehendere, quæ cuncta recte se habere ab ea ætate existimari oportet. Senibus autem permissum sit, de huiusmodi rebus cum æqualibus agere, non liuore aliquo, sed studio, & beneuolentia erga remp. Vobis igitur, inquit, a' legumlatore sancitum est, solis omniũ mortalium, tam græcorum, q̃ barbarorum, quorum notitiam habemus, summis abstinere uo» luptatibus, atq; solatiis, nec degustare quidem rem tantam permissum est, τὸ δὲ τῶν λυπῶν, καὶ » φόβων, ὅπερ ἀρτι διεληλύθαμεν, ἠγήσατο, εἴ τις ἐκ παίδων φθεγξεῖται δεῖ τέλος, ὁπόταν εἰς ἀνάγκαί » ους ἔλθῃ πόνους, καὶ φόβους, μὴ λύπας, φθεγξάσθαι δεῖν ἐν ἐκείνοις γεγυμνασμένους, καὶ δουλεύσειν αὐ » τοῖς. Doloris autem, timoris q̃ rationem, quod modo exposuimus, huiusmodi esse ille quoq; » existimauit, ut siquis eam à pueritia omnino euitauerit, cum aliquando, uel in necessariis labo» ribus, uel in metu, aut dolore constitutus fuerit, fugiat homines, qui in his exercitati sunt, & ser» uire illis patiatur. Interpres, ad dolores autem, atq; timores, ut modo tetigim⁹, dux est, putauit » enim exercitatos in istis ita effugere posse, ut eis non seruiant. Ducem dicit fuisse, legumlatorem ad dolores, & dux sit, q̃q̃ Plato non ducem dixit, sed duxisse, hoc est existimasse, quẽadmodum enim apud latinos, ita etiam apud græcos uerbum hoc ambiguum est, & ut sæpe aliàs, ita hoc loco interpres, uerbi æquiuocatione labitur in eorrorem, & ducem interpretatur, pro eo, q̃ existimauit. Illud uero desydero, & cur omissum sit, quæro. Siquis eam a' pueritia omnino euitauerit, cum aliquando uel in necessariis laboribus, uel in metu, & dolore constitutus fuerit, Id enim totum præteriit interpres, quod tamen necessarium est. Quibus uero seruiant tandem, q̃ dolores nequeant tolerare, Plato hostibus exercitatis in labore, ac dolore tolerando dicit. Interpres exercitatos in istis, uti enim uerbis eius necesse est, effugere posse, ut eis non seruiãt, scribit. Plato inexercitatos præ ignauia fugere exercitatos homines asserit. Interpres exercitatos ita in doloribus effugere posse, ut eis non seruiant. Quàm recte itaq; Platonem intellexerit, Pla» tonis reprehẽsor, facile est iudicare. Item Plato ὦ λακεδαιμόνιε ξένε, ἐπαινετὰ μὲν πάντ' ὄντ' τὰ » τοιαῦτα, ὅπου τινὲς ἐνδισι κωμῳδήσεις, ὅπου δ' αὖ ἀνέντται, γλακικώτερα. Hospes lacedæmonie, inquit, » hæc quidem omnia laudanda sunt, ubi aliquis tolerandi animus ineſt. At uero ubi laxatus est » animus, nimirum molliorem reddunt, atq; effœminãt. Interpres laudabilia hæc omnia sunt o amice lacedæmonie, ubi abstinentia quædam est, ubi autem omnino permittuntur, mollificant. Item Plato explicare uolens uictoriam belli, non esse uirtutis documentum, cum pleriq; » etiam improbi uincere aliquãdo potuerint ὦ ἄριστε φησὶ, μὴ λέγε ταῦτα. πολλαὶ γὰρ δὴ φυταὶ, καὶ » δι' ὠξέας, ἀτέκμαρ δι γεγόνασί τε, καὶ ἔσονται. διὸ, φανερῶς ὅρον τόδε οὐκ ἄν ποτε λέγοιμεν ἀναμφισβητήτου » μον τοῦδε κρατῶν ἐστὶ τῶν δυμάτων, καὶ μὴ, νίκη τε καὶ ἥτταν λέγοντες μάχης. Noli, inquit, uir egregie ita dicere, permulti enim fugarũt, aut fugati sunt, nõ iustis de causis, id' q̃ sæpe usu eueniet.

» Quamobrem nihil certi hinc statui potest de uita, & moribus, quando uictoriæ cõflictus ue» nulla ratio certa est. Interpres. Noli hæc dicere o amice. nam cum multi iam fugauerint, fu» gati' q̃ sint, de quibus hæc causa nec cogitari poterit, fiat' q̃ id sæpius ambiguum profecto', non » certum id argumentum de uita sumemus, si uictoriam, offensionem' q̃ belli accidere hinc puta» uerimus. Item cum Plato iudicium cunctarum nationum pluris fieri debere, q̃ duarum, cum quibus agebat, explicare uellet, præsertim, inquit, cum infinitæ pene' nationes in ꝓtrouersiam, cum uestris duabus ueniant ciuitatibus, & contradicendo pertinacius pugnẽt. Interpres uestris omisit, quod ciuitates, siue nationes, cum quibus agitur, declarat. Alter enim eorum, qui cũ Platone disputabant, Cretẽsis fuerit, ut supra dictũ est, Gnoso ciuitate. Alter Lacedæmonius Sparta oriundus, quas Plato proculdubio signat, cum dicit, uestris. Et tamen interpres, quasi nihil id ad rem pertineret, omisit. Præsertĩ, inquit, cum mille gentes de hac ipsa re dubitantes, dua» bus cũ ciuitatibus cõtendant, ex quo sequi manifestum est, ut cum quibus ciuitatibus cęterę na» tiones contendat, itelligi minime possit. Post hæc Plato εἴ τις αὐτῶν ζοφὴν, καὶ τὸ ζῶον αὐτὸ » κτῆμα ὡς ἔστι κρεῖττον, ἐπαινοῖ. Siquis caprarum cultum, & genus id animantis habendũ, ac possidendum probet. Interpres, siquis caprarum lac, animal' q̃ ipsum, quasi bonum laudet. Notari hinc facile potest, quanta sit eruditio interpretis, cultum, & curã in alendo, ac possidendo gregę, lac ĩterpretatur, & animal, quod in possidendo cõmodum esse probet', laudari, quasi bonũ dicit, inepte sane', ut non minus offendere aures, q̃ percipi intelligentia nõ posse uideat', ζοφὴν, quæ & alimentum, & educationem in hominibus significat, in aliis uero animantibus cultum hic pro alimento accepit, & lac pro cultu dixit. Rursus Plato constituendum aliquem censet

νήφοντα, καὶ

» νῆφοντα, καὶ σοφὸν ἄρξοντα. Sapientem, & sobrium, qui temulentis hominibus præsit, & im» peret. Interpres pro sobrio uigilantẽ dixit, quasi melius, aptius' q̃ ebrietati opponeret' uigilantia, q̃ sobrietas. Item Plato necessariam esse iuuenum ingenuã educationẽ idcirco existimãs, » quia effici boni ciues non possint, nisi liberi, ex qbus sunt ciues, bene instituantur, ἀλλ' ὅλως ὅπω» τῃσι φησι παιδείαν τῶν παιδευθέντων τὶ μέγα τὴν πόλιν ὀνίνησιν. Sin rogas, inquit, quid omnino » magni cruditio iuuenum bene institutorum afferat. Interpres uero, si uniuersaliter de disciplina quid magni ciuitatibus afferat, interrogati fuerimus, plurali numero protulit, interrogati, emendans scilicet Platonem, qui se respondere, Cliniam autem, siue Megillum interrogare statuerat, ut præteream omisisse eum mentionem facere iuuenum, de quibus tota ratio consistit.

» Item Plato uini usum moderari musica ratione optime posse existimans ἡ κατὰ φύσιν αὐ τῷ » διόρθωσις, οὐκ ἂν δυνᾶσθαι φαίνοιτο ἄνευ μουσικῆς ὀρθότητος. Temulentiæ, inquit, castigatio, nunq̃ apte sine » musica norma afferri poterit. Interpres, compotationis autem naturalis gubernatio, nunquam » sine musica regula recte fiet. Item Plato de uinolentia uerba facturus, quoniam pleraq; ex musica ratione, ad eum locum accommodari posse animaduerterat, ueniam precatur, si forte plixiori oratione usus fuerit, cum præsertim alter eorum, cum qbus loquebatur, Cretẽsis, Lacedæmonius alter foret, uterq; breuitati sermonis, more patrio studẽs. Quibus uerbis subdit Megillus agere eum debere, quo magis libeat modo, & causam huius rei affert, q̃ familia sua hospes sit Reip. Atheniẽsium, & ipse Atheniẽsium sit amicus, & defensor eorũ, aduersus oẽs, q̃ Athenien sium nomen carpere uellent ὦ ξένε φησὶν ἀθηναῖε, οὐκ οἶδ' ἴσως ὅτι τυγχάνει ἡμῶν ἡ ἑστία, τῆς πό λεως οὖσα ὑμῶν πρόξενος. Hospes, inqt, Atheniẽsis tu fortasse nescius es, familiã nostram hospitem esse Reip. uestræ. Interpres. ignoras, inquit, Atheniẽsis amice, quia Vesta nostra ciuitatis uestræ causa fuit. Quàm recte hic & græcam, & latinã linguam callet? Familiaritatẽ enim » qua quispiam publice deuĩctus sit, causam Reip. nominat. Proximis, enim quo nomine Plato » usus est, familiaritatem quãdam, atq; hospitium significat alieni ciuis cum populo. Nam, ut φιλίαν græci amicitiam inter ciues eiusdem patriæ uocant, hospitium uero ξενίαν, hoc est amicitiam inter ciues diuersa ortos patria, sic πρόξενον eum nominant, q̃ ciuis cuiuscunq; urbis consuetudine deuinctus est honestis de causis cũ Rep. aliena. At uero Interpres noster cãm Athenarum fuisse dicit, Vestam Lacedæmonii illius. Quænam obsecro te, Vesta hæc est? Nam eam, quam religiose olim Romani coluerunt, accipi hoc loco posse non uideo, quicquid tamen sit, certe, ut Atheniẽsium ciuitas sit, causa esse non põt. Nihil. n. tale Lacedæmonii præseferunt.

» Paulopost in eundem etiã incidit errorem, cum enim Plato diceret, ἴσως μὲν δὴ καὶ πᾶσι τοῖς » παισὶν, ἐπεισδὺν ἀκούσασιν ὅτι τινὸς εἰσι πόλεως πρόξενοι. Forsitan omnibus adolescẽtibus idem » accidit, cum audiant se hospites alicuius ciuitatis esse. Interpres, quod forsan oĩbus adolescentibus accidit, cum audiant patriam suam ciuitatis cuiusdam causam fuisse, addidit ipse patriam, ut Platonem corrigeret, & πρόξενον, ideſt hospitẽ in causam traduxit. Tum Megillus idem » apud Platonem. Audiebam, inquit, a' pueritia Lacedæmonios, quoties aliquid uel succenserẽt » Atheniẽsibus, uel laudi darẽt, ita dicere, ἡ πόλις ὑμῶν δ μέγιλλε ἔφασαν οὐ καλῶς, ἢ καλῶς ἐρρήθη.

» Vestra Megille urbs nobis hoc mali, aut boni fecit. Interpres. nam cũ audirem æquales accu» sari Atheniẽses a' Lacedæmoniis, q̃ nõ recte ciuitatẽ nostrã tractassent. Clinias etiã ille Cretẽsis Atheniẽsem hortat' ad dicendũ fidẽter, quæ uelit, & amicitiã, ipse quoq; suos ciuiũ cũ Athenien sibus cõmemorat, atq; Epimenidẽ Cretẽsem, aliquando Atheniẽsibus utilem fuisse dicit, » ἐπιμενίδης φησὶ, γόητα αὐτὸν θεῖον, ὃς ἡμῖν οἰκεῖος. ἐλθὼν δὲ πρὸ τῶν πολεμικῶν δέκα ἔτεσι πρότερον » παρ' ὑμᾶς κατὰ τὸ τοῦ θεοῦ μαντεῖον, θυσάμενός τε ἐθύσατό τινα, ὡς ὁ θεὸς αὐτῷ ἐκέλευε. καὶ δὴ καὶ φόβου » μενον τὸν πολεμικὸν ἀθλιωτάτων πόλεμον, εἶπεν ὅτι δέκα μὲν ἐτῶν οὐχ ἥξουσιν. ὅταν δ' ἔλθωσιν, ἀπαλλαγήσον » ται, πράξαντες οὐδὲν, ὧν ἤλπιζον. Epimenides, inquit, ciuis noster, atq; ex familia nostra uir fuit » diuinus, annis decem ante Persicum bellum ad uos Dei oraculo profectus, sacrificia quædã, di» uino iussu peregit. Quo tempore cum metu Persicæ classis, perculsi Atheniẽses forent, prædi» xit Persas non nisi decẽnio post uenturos, & postq̃ uenissent, reb⁹, quas speràssent, infectis, di» scessuros. Interpres. prędixit decennio illos nequaq̃ cessuros. Quod plane' cõtrarium est uerbis illius. ille ante decennium non uẽturos Persas prædixit, hic nequaq̃ cessuros interpretatus est. Cuius erroris causam hanc fuisse existimo, quod græcum uocabulum ἥκω si p. n. literam scribitur, uenire significat. Si uero per ει diphthongum, cedere, Itaq; uir doctus, & reprehensor Platonis uerbi similitudine lapsus est in errorem. Item Clinias Cretẽsis maiores nostri, inqt, facti uobis sunt hospites, Ideo' q̃ mihi, & parentibus meis beneuolẽtia uobiscum interceſſit. Interpres tunc maiores nostri Athenas reliquerũt. Nõ parum sane' hoc erroris est, ut Clinias ho»

mo cretẽſis maiores ſuos Athenas reliquiſſe dicat. Ille qdem Epimenidem, & alios Cretẽſes hoſpitatos aliquando Athenis narrat, Hic quoniã Athenienſes aduentante Perſarum exercitu, deſerta urbe, ſeſe in naues receperunt, Cretẽſes dicit urbem reliquiſſe, & uerbum illud græcum ξενοῦσθαι exiſtimat eſſe alienari, cum hoſpitari, & deuinci cõſuetudine hoc loco aperte ſignificet. Item Plato definiẽdam primum eſſe eruditionẽ cenſet, & quænam eius facultas ſit, quærendum. Cui ſententiæ hæc ſubdit, per eam enim eundum huic noſtræ, quã inſtituimus, diſputationi cenſemus. Interpres per eam nanq; illi eundum eſt, de quo modo diximus. Item Plato, cum oportere unũquenq; id à pueritia exercere perciperet, in quo præſtare cæteris ſtudeat. Statim, inquit, hoc idem exercere oportet, ſiue agriculturæ, ſeu fabrili, aut cuiuis arti ſtudendũ eſt, & ferramẽta, atq; inſtrumẽta parua effigies quaſdam ueræ, atq; integræ ſpeciei teneris adhuc annis adhibenda ſunt, ab eo, qui inſtruendi curam ſuſceperit. Interpres, aut quædam agriculturæ inſtrumenta fabricare, quæ q̃uis inutilia ſunt, ad imitationem tamẽ utilium, uerorum'q; inſtrumentorum, non parum conferunt, hoc q̃uis non ineleganter dictum latine uideatur, multum tamen a ſenſu recedit authoris. Rurſus Plato de eruditione iuuenum κεφάλαιον δὲ παιδείας λέγω μέν φησι, τὸ ὀρθῶ τροφῶ, ἢ τὸ παίζοντος τὴν ψυχὴν, εἰς ὄρεξιν ὅπ μάλιστα ἄξει τοῦτο, ὃ δὴ τέλειον γενόμενον, ἄνδρὸ αὐ τον τέλειον εἶναι τῆς τὸ πράγματος ἀρετῆς. Caput, inquit, eruditionis ſtatuimus, rectam educandi rationem, quæ pueri adhuc, & ludẽtis animum, ad eius rei amorẽ præcipue trahat, quæ uirilem ætatem adeptũ ſua uirtute perfectũ facere poſſit. Interpres, caput autem doctrinæ infantium alimentum eſt, quod ludentium animum ad expetẽdum illud adducet, quo in uirili ætate ipſos uti decreuimus. Quid iſtud alimenti ſit, quod uim tantam habeat, ut hominem uirtute præſtantem efficiat, non uideo, præſertim infantium, ut interpres dicit, alimentum, quod lac eſt. Nam quid addiderit hoc loco, quid dempſerit non eſt opus quẽre. Merito reprehendere uidetur Platonem Interpres, quando omnia mutans, ſapientius, ornatius'q; cuncta exponit, & quoniam ζοφὴ apud græcos, & eruditionẽ animi, & alimẽtum ſignificat corporis, alimẽtum maluit, q̃ eruditionẽ dicere, ignorauit. n. alterã ſignificationẽ ita huic loco cõuenire, ut altera ſit penitus abſurda. Ad hęc Plato de affectibus, rõneq; animi diſſerẽs, δεῖ δὴ τῇ ἡδονῇ πρώτῃ τῇ τοῦ νόμου ξυλλαμβανόμενον· ἅτε μὲ τοῦ λογισμοῦ ἡδοῦ μὲν ὄντος, πρᾶξ δὲ, μὴ οὔσης, δεῖσθαι ὑπηρετῶν αὐτοῦ τῷ ἀπαγήν. Pulcherrimo igitur, inquit, legis inſtituto opitulandum eſt rationi, ut affectus uidelicet uincere ualeat. Cum enim ratio ipſa bona quidẽ, ſed mitis, ac minime uiolenta ſit, ſubminiſtrantis officium deſyderat. Interpres, oportet igitur optimam legis ductionem ſequi. Nam cum ratiocinatio bona ſit, miti etiam, & non uiolenta, ductione ſibi opus eſt, quaſi miniſtra. Itẽ Plato δύο φόβων εἴδη, ἀνδρὸν εἰανλία δυνάμεθα καταναῆσαι, duo, inquit, metuendi genera fere inter ſe cõtraria animaduertere poſſumus. Interpres. ptraria omittit, in quo uerbo tota uis ſentẽtiæ eſt. Metuimus enim, aut de rebus horrendis, aut de turpibus, & an duo timoris genera intelligi poſſint, interrogat. Item Plato, quo pacto quis timidus efficiatur poſſit, ac rerum omniũ, quæ iure timẽda ſunt, metu detineri perquirit, atq; ita rogat Τί δ' ὃ ταν ἐπιχειρῶ μεύ τινα φοβοῦ ποιεῖν μᾶλ λίκης. Quid cum timidum quẽpiam facere aptiſſime tentamus. Interpres. Quid porro cum pertimeſcẽdum iure facere aliquem cupimus, quæ ſententia plane contraria eſt ſententiæ Platonis. Iterum Plato modum exponens, quo quiſpiam timidus fieri aptiſſime poſſit. ἆρ' οὐ καὶ ναυμαχυλία ξυμβάλλοντας αὐτὸν, καὶ τροσομυάξοντας, νικᾶν δεῖ ποιεῖν, δίαμαχόμενον αὐτῷ ταῖς ἡδοναῖς. Non'ne, inquit, rebus parum pudicis admouendo eum, tentare, atq; exercere inſtituemus, atq; ita aſſuefaciemus, pugnando uoluptates ſuperare? Interpres non'ne ipſum in impudẽtiam iniiciẽtes aut uoluptates ſuas, aut fortitudinem uincere pugna hortamur? Equidẽ hominem, quem interpres in impudẽtiam, ut uerbis eius utar, iniecit, fortitudinem ſuam uincere pugna non debere, exploratum habeo. ſeruanda eſt enĩ fortitudo animi, uoluptatem, aut hoſtem uincere uolenti. Cur autẽ contrarium aduerſarius dixerit, aut quid ſibi tandem uelit, non ſatis intelligo. Deinde Plato, duos, inquit, timores ajebã, quorum alter quidem contrarius doloribus, contrarius etiam plurimis, atq; maximis uoluptatibus eſt, utrũq; uidelicet horum de eo timore, qui ex pudore oritur dicens his uerbis, δύο ἔλεγον φόβους. ὧν ὁ ἕτερος, ἐναντίος μὲν τοῖς ἀληθέσιν, ἢ τοῖς ἄλλοις φόβοις· ἐναντίος δ' ἐστὶ τοῖς τολέμοις, καὶ μεγίστοις ἡδοναῖς. Interpres corrigẽs Platonem, quorum ait alter doloribus, alter plurimis, atq; maximis uoluptatibus contrarius eſt. Ad hæc Plato interrogat. Num effici q̃piam perfecte temperans poſſit, niſi uoluptatibus longe aduerſatus, uictor tandem euaſerit. Reſpondet ſocius, οὔκουν τόνγ' εἰκότα λόγον αὖ ἔχει. Non, quoad probabili quidem ratione fieri poſſit. Interpres hoc ſocii reſponſum cum Platonis interrogatione coniungit, & additis quibuſdam ptinentem

dam continentem reddit orationem, hoc modo. Nam qui nihil harum rerum perpeſſus eſt, is rationem modeſtiæ ueram non poſſidebit. Itẽ Plato uini uſum exiſtimans adhiberi cõmode poſſe ad tẽtandos hoſium animos, explorãdũq; timore'ne moueant, an nõ? & ad alacritatẽ, ac ꝓfidentiã excitandã, interrogat ſociũ, an uino uti uelit? ad huiuſmodi rei deſyderiũ his uerbis. χρῆσθαι δ' αὖ εἰς ἰοὺς φόβους τοὺς ἄτων, καὶ ἐλέγχων ἐν τοῖς παθήμασιν, ὥστε μὴ μάζειν ἄφοβον γίγνεσθαι· παρακελεύομενος, καὶ νουθετῶν, καὶ τιμῶν· ἂν δὲ, ἀλιμάζων, ὅς τὶς ὁ μὴ πείθοι τὸ εἶν τοιοῦτος, ὅσον σὺ τάτοις ἐν πᾶσι. καὶ γυμνασάμενον μὲν δὴ, καὶ αἰσθόμενον, ἀλήμμον ἀπαλλάττοις αὖ. καὶ καὶ ζημίαν ἐπιτιθεὶς, ἢ ὃ παρέπαυν οὐκ αὖ χρῆσθαι μηδὲν ἄλλο ἐγκαλοῦν τῷ πόμα. Vis'ne, inquit, uti uinũ? homines in metu conſtituis, & diſquiris per animi affectus, ut impellendo intrepidũ facias, & partim hortando, admonendo, honorando, partim notãdo, ſiquis demandatũ ſibi officium negligendo non pareat, atq; exercitio ſtrenue functum, impunem dimites. Qui uero contrafecerit, perages reum? An oĩno hoc potiõis genere abſtinẽdum cenſes, quanq̃ nihil habeas in eo aliud, quod accuſes. Interpres hæc omnia ita confundit, atq; peruertit, addendo, minuendo, mutando quæ libet, ut dubitẽ non tam ſi Platonem, quã ſi ſeipſum quid dicere uelit intelligat. Vtaris igitur, inquit, ad terrores iſtos compellens, ac in ipſis affectibus arguens, ut imperritos monitu tuo, ac iuſſu homines facias, alios honorans, alios uituperans, ſiqui tibi non pareant. Ita eos, qui probe, atq; uiriliter ſeipſos exerceant indẽnes. Improbe uero, atq; ignaue, aut damno afficias, aut nulla in re poſtea utaris. adhibebis'ne hanc potionem? Hic cum nihil ſine errore dictum ſit, tum in primis quod Plato de uino dixit, an omnino hoc potionis genere abſtinẽdum cẽſes, bonus interpres ad homines tranſtulit puertẽs ad partem ſuæ illius diſiunctionis, aut dãno afficias, aut nulla in re poſtea utaris. Mox Plato uinũ, eam habere uim dicit, ut homines, q liberalius hauſerint, uaria impleat ſpe, & ſummoq; bonorum opinione, his uerbis. ὁ πόσῳ αὖ τλέον αὐτῷ γένηται, τοσούτῳ τλεόνων ἐλπίδων ἀγαθῶν τληρῶται; μὴ δυνάμεως, εἰς δὲ ξαν. Quo amplius hauſerit, eo ſpe ampliore, & facultate ſecundum ſuam opinionem impletur. Interpres, quanto plus biberit, tanto maiore ſpe, meliore'q; cum uirtute ad gloriam refertur uirtutis, & gloriæ nomine ea uerba interpretatur, quæ apud Platonem facultatem, & opinionem ſignificãt. Nimirum ea de cauſa, quia & δόξα tam opinionem, quam gloriã ſignificat, & uirtus apud latinos tam δύναμιν. ideſt facultatẽ, quam ἀρετήν. ideſt uirtutẽ. ſectator igitur uerborum potius, quam ſnĩarum, quas non percipit, accommodare rebus propria nomina nequit. Hæc ex primo libro interpretationis legum, omiſſis aliis permultis, notanda exiſtimauimus, ad oſtẽdendã pitiam eius interpretis, qui doctrinam Platonis ita aperte reprehẽdit, & damnat.

EX LIBRO SECVNDO. Caput III.

Ecũdus quoq; liber totus fere errorib⁹ ſcatet, ut ſi comparare ſingula cum authoris uerbis uelimus, neceſſe ſit totum fere Platonis librũ rurſus interpretari. Sed nos hic etiam paſſim quædam adnotanda cẽſuimus, quo doctrina interpretis noſtri fiat illuſtrior. Plato igitur cũ in ſecundo libro, de publica eruditiõe differeret, Τί τοτόφησι λέπω μὲν ἡμῖν εἶναι τῷ ὀρθῷ παιδείαν. τοῦτον γὰρ ὡς ἐτὼ τοπάζω, παυλῶ ὄξιν ἐν τῷ ἐπιτηδεύματι τούτῳ καλῶς καθορθοῦν μεύῳ σωτηρία. Dicamus, inquit, quid recta eruditi ratio ſit, eius nãq; incolumitas mihi uidetur hoc officio contineri. Interpres. Quid recte diſciplinam eſſe fatemur, id enim, ut ego arbitror in recta uini potione ineſt, ſalus'ne? Item Plato deus, inquit, cõſtituiſſe hominibus uarietatem dierum feſtorum, requiem laborum. Interpres. multas, inqt, quietes laborum ſtatuerunt, diesq; feſtos in retributionem ſibi ipſis præbuerunt. Cum enim ἀμοιβὴ apud græcos, & retributionem, & uarietatem, ſiue permutationem ſignificet, pro retributione hic accepit, addidit & ſibi ipſis, quaſi dii ipſi laborum requie indigeant. Item Plato ἀπόλλωνα, καὶ μούσας ξωτορτασὰς ἔδοσαν, ἵν' ἐπανορθῶνται τὰς γενομένας ζοφὰς ἐν τοῖς ἑορτοῖς, μετὰ θεῶν. ὁραῖ δῖω χρὴ πότερον ἀληθὴς ἡμῖν καὶ τὰ φύσιν ὁ λόγος ὑμνεῖται ταυτῦν, ἢ πῶς; Apollo, & Musæ ſocii celebrandi adhibiti ſunt, qui deorum conſilio mores publicos emẽdarent ipſo tempore celebritatum. Quocirca diligentius conſyderandum eſt. utrum noſtra hæc ratio diſputandi uera ex genio proficiſcens in præſentia agatur, an non. Interpres concelebratores ad emendationem conceſſerunt, alimenta quoq; in diebus feſtis una cum ipſis diis, ut, quę decẽt, oculis uideant. Vtrum modo uerus hic ſermo uideatur, an non, ſatis hinc habent homines latini quid de præclaro hoc Platonis interprete iudicent. Hæc ſunt præclara illa interpretationis munera, quæ primo Põtifici romano, mox Reipublicę Venetorum dicata ſunt. Hic certe, neq;

Platonis uerba seruantur, nec ordo, nec sensus, nec est ulla cũ his prorsus similitudo. Huius rei causam reddet Interpres. Plato, cum inter rectam, prauamq; eruditionem plurimum interesse diceret, his usus est uerbis, πολὺ δ' διάφορον ὦ ξένε λέγεις τῆς παιδείας. Dicis tu quidem hospes discrimen eruditionis non mediocre. Interpres magnam huius disciplinæ præstantiam esse amice dicis. Item Plato, cum de musica ratione differeret, quatenus ad erudiendi rationem liberis accommodandam pertinet, genera modulandi distinguit, & alia permittit, alia uetat, qualia sunt quædam poetarum minus honesta, & Phœbo indigna. Vbi ita rogat ὅπου δὴ νόμοι καλῶς εἰσκείμενοι, ἢ καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον ἔσονται, τιὼ τῷδε τὰς μούσας παιδείαν τε, καὶ παιδειὰν, ἐξέσεσθαι τοῖς ποιητικοῖς, ὅ, τι ὑπὲρ αὖ αὐτὸν τὸν σωτῆρα ἐν τῇ σοφίᾳ σεσῳ, ἐυθμουμένου ἢ μέλους, ἢ ῥήματος ἐχόμενον, ἆρ' ἀισθάνεσθε τοὺς διδάσκοντα, καὶ τοὺς τῶν ἀνόμοιον παῖδας, καὶ νέους ἐν ποίοις χρῆσθαι, ὅ, τι ἂν τύχῃ ἀπερχόμενον πρὸς ἀρετὴν, ἢ μοχθηρίαν; οὐκοῦν δὴ ἕνεκα λόγον ἔχει· ὡδὶ χαίρων; Quid apud homines, qui uel hac ætate uiuunt, uel aliquando uicturi sunt, legibus bene ratione erudiendi, musica, & solatio conditis, licebit'ne poetis, in quo genere numeri, moduli, uocabuli ipsi delectantur, id docere & liberos'q; ciuium bene instituorum, atque adolescentes in scenis, quouis modo afficere ad uirtutes, & uitia? Equidem nullam in hoc uideo esse rationem. Respondet, qui ita interrogatus est, nec ego quidem. Sic Plato aperte uetat, nequid poetæ minus graue, minus'ue honestum fingant, Id'q; socius cum quo disputat consentit. Interpres uero, quid pro hac sententia reddiderit, operæpretium est uidere. Vbi ergo, inquit, bene sẽ habent, ibi musarum disciplina, & actum poeticis connexum sore putamus. Poeta quippe uel rhythmico, uel cantu, uel uerbo innixus delectabit pueros, adolescentes'q; docens in chorea, quid uirtutem, quid prauitatem efficiat, non'ne rationabiliter dicitur? quo modo non? Hæc quidem sententia, ut cætera taceam, planè contraria est sententiæ Platonis. Nam quod ille uetat, hic tanquam liceat, permittit. Deinde Plato ὃ δ' οὖν πρὸς μουσικὴν φησὶν, ἀληθές τε, καὶ ἄξιον ἐννοίας, ὅτι διῳκατὸν ἐρᾴδιον τῶν τοιούτων νομοθετεῖσθαι βεβαίως θαῤῥοῦντα μέλη τὰ τὴν ὀρθότητα φύσει παρεχόμενα. Musicæ tum uera ratio est, tum digna, quæ docet, quàm licuerit fidenter decerni legibus de huiusmodi rebus modulos, qui recta naturæ ratione ad usum accommodentur. Interpres. Sed de musica diximus, & uerum, & memoratu dignum est. Est ergo possibile legem de talibus condere, fretum concentu, qui rectitudinem natura præstare solet. O' bone Deus, quod hoc portentum est, diu dit orationem, commiscet uerba, nec quid intelligat, nec quid intelligi possit, animaduertit. Mox Plato iudicia ætatis suæ de huiusmodi poetarum carminibus reprehendit, & pruam consuetudinem, qua homines indocti, id esse melius, atque præstantius iudicant, quod iucundius, suauius'q; est. ἐξελῶ, φησὶ, τῷ παλαιῷ τε, καὶ ἑλληνικῷ νόμῳ, καθάπερ ὁ σικελικός τε, καὶ ἰταλικὸς νόμος, ναῦ τῷ πλήθει τῶν θεατῶν ἐπιῤῥέπων, καὶ μὴ νικῶντα διακείνων χειροτονίαις, διέφθαρκε μὲν τοὺς ποιητὰς αὐτούς· πρὸς γὰρ τὴν τῶν κακῶν ἡδονὴν ποιοῦσιν, οὖσαν φαύλην· ὥστε αὐτοὶ αὖ τοῦ οἱ θεαταὶ παιδεύουσιν. Licebat, inquit, lege ueteri, & græca, ut nunc lege sicula, & italica, plebi enim demandatur iudicium, & suffragiis populi, quis præstantius egerit, declarandum censetur. Itaq; ipsi poetæ huiusmodi lege deprauantur, quandoquidem tale edere carmen studeant, quod iudicibus suis pariat uoluptatem, quam illi prauam anteponunt. ita, ut spectatores poetarum sint magistri. Interpres. Quod prisca, græca'q; lege fiebat, non quẽadmodum sicula lex, & italica modo se habet, quæ multitudini spectatorum rem permittens, & manibus tensis uictorem declarans poetas ipsos deprauauit. Ad uoluptatem enim iudicum prauam, omnia componunt. Ita, ut ipsi spectatores seipsos doceant. Tollit hic, quod Plato ponit de lege, cum dicat, quemadmodum sicula lex, & italica modo se habet. Et quos Plato iudices esse poetarum dicit, hic sui ipsorum iudices interpretatur. Item Plato. ἴνʼ οὖν, φησὶν, ἡ ψυχὴ τῶν παιδὸς, μὴ ἐναντία χαίρειν, καὶ λυπεῖσθαι ἐθίζηται τῷ νόμῳ, καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ νόμου πεπεισμένοις, ἀλλὰ ξυμπίπτειν χαίρουσά τε, καὶ λυπουμένη τοῖς αὐτοῖς, ὅς τὸν ἐγγὺς ἀγωγὸν, οὗτος ἔνεκα, ἵνα τῶν ἡδονῶν μὲν, ὄντως μὲν ἐπῳδαὶ ταῖς ψυχαῖς αὗται νῦν γεγονέναι, πρὸς τὴν διαύτην, ἣν λέγομεν συμφωνίαν ἐπουσθαι σμένας· ὀρθὴ δὲ τὸ πουσθὴν μὴ λιώσθαι φθορὰν τὰς τῶν νέων ψυχὰς, παιδιά τε, καὶ ᾠδαὶ καλεῖσθαι, καὶ πράπεσθαι. Ne igitur pueri lætitiam, mœrorem'ue cõcipere animo discant, secus, q̃ lex, & qui legem sequuntur, iubeant, sed obtemperantes eodẽ quo senes uoluptatis, seu doloris genere afficiantur, Idcirco moduli, quos uulgo cantiunculas uocamus, sin quidem accentus quidam carminis adhibendi ad animos salutaris commode compacti, scilicet ad eum, quem tractamus, concẽtum. Sed quoniam iuuenũ animi adhuc

adhuc teneriores pati studia nequeunt, nomine, consilio'q; solatii, & cantilenæ uocentur, atque agantur. Interpres. Vt igitur puerorum animus legem ita sequatur, q; una' doleat, atq; gaudeat, odas perdiscat, crebro'q; cantet, quibus laudes, uituperationes'q; earum rerum cõtineantur, quas lex laudat. Quoniam enim teneriores animi rationem uirtutis non suscipiunt, ludo, cantu'q; præparentur. Quid quæso ineptius dici potest, quàm, ut pueri odas perdiscant, quibus una doleant, & gaudeant? Quid enim hoc commodi, aut honesti est, una' dolere, & gaudere, nisi recte id, atq; ex officio agatur? Quod Plato addit, cum dicit, eo modo, quo lex, & boni uiri præcipiunt. Interpres autem eam partem relinquit, quasi satis sit dixisse, neminem una' gaudere, & dolore, quod ita esse, cum natura comparatum est, tum ne pueri quidem, atq; infantes ignorant. Item Plato, lege etiam cogendum esse poetam existimans ad carmen honestum, & clarorum uirorum commendationem. Hoc idem, inquit, ταύτῃ δὴ καὶ τὸν ποιητὴν ὁ ὀρθὸς νομοθέτης ἐν τοῖς κανόσι ῥήμασι, καὶ ἐπαινετοῖς, πείσει τε, καὶ ἀναγκάσει μὴ πείθῳ, τὰ τῶν σωφρόνων τε καὶ ἀνδρείων καὶ πάντως ἀγαθῶν ἀνδρῶν, εἴ τι ἐυθμοῖς ῥήμασι, καὶ ἁρμονίᾳ σῳ μελοποιοῦντα, ὀρθῶς ποιεῖν. Sapiens legumlator poetam admonebit, & nisi dicto audiens fuerit, coget honeste loqui, & recte suo numero, concentu, & gestu uti, quoties de uiris continẽtibus, strenuis, & uirtute præstantibus aget. Interpres, ita probus legum conditor suadebit, immo uero coget poetam laudabilibus uerbis, laudabilibus'q; figuris in rhythmis, & cantu, & harmonia, recte facere. Equidem non reprehendo interpretem, quod poetam cogendum ad recte agendum dixerit, quippe recte agendum est, & poetis, & ægrotis, sed quid sit, quod recte agatur, requiro. Nam ut medicus ille imperitus est, qui uictum quidem salubrem probat, & iubet, sed qui cibus salubris sit, qui contra insalubris, ignorat, utputa gallinam quidem salubrem esse, anserem uero insalubrem. Ideo'q; non tam insalubre uitandum esse præcipere medicus debet, quàm quid insalubre sit, ostendere. Sic Interpres quid esset, quod recte facere oporteret, poetam debuit exprimere. Nam Plato ipse satis quid a' poeta recte agatur exponit, cum dicat, quoties de uiris continentibus, strenuis, & uirtute præstantibus agit. Sed ubiq; sui similis Interpres est, nec quid Plato dicat, nec quid ipse loquatur, intelligit. Item Plato, cum consuetudinem musicæ deprauatæ, & nouæ saltationis suorum temporum argueret, οὐχ ὧδε νόμων μεταβαλλόμενα φησὶν, ἀλλ' ὧδε· τινων ἀτάκτων ἡδυπαθῶν ἀμούσων τῶν αὐτῶν εἶναι, μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ, ὡς σὺ κατ' αἴγυπτον ἀφῤῥμωδίας. Non legibus, inquit, mutatio huiusmodi fit, sed uoluptate quadã enormi, quæ multũ uariat, nec in eodẽ cõtẽta persistit, quemadmodũ tu in Aegypto cõstare omnia existimas. Interpres. nõ a' legibus mutata, sed a' uoluptatib⁹ quibsdã, quę nec eorũdẽ sunt, nec eodẽ pacto, ut tu nũc ĩ Ægypto dicebas. Itẽ Plato, ταῦτα μὲν λέγω δοκεῖν τοὺς παρ' ἡμῖν ποιητὰς, πείσειν τε, καὶ ἀναγκάσειν μὴ ἔτι τοῖς ἐθισμοῖς ῥυθμούς τε καὶ ἁρμονίας ἀρχαίους ὄντας, παιδεύειν οὕτω τοὺς νέους ἡμῶν. Hæc, ut opinor, dicere uestros poetas, & hortari, & cogere statuetis, uestros'q; adolescẽtes numeri debiti, & concentus usu erudire. Interpres. Hæc igitur uestros cogetis poetas dicere, & sic numero, ac rhythmo adolescẽtes erudietis. Breuior in his esse uoluit Interpres, ideo cogendos tantum dixit poetas esse, non etiam hortandos, taceo, q; nescius quid rhythmus significet, numero, ac rhythmo dixit, cum inter numerum, ac rhythmum nihil intersit, nisi, q; hoc nomen græcum est, illud latinum. Deinde Plato, multa de uirtute refert, ac uitæ felicitate, in quo loco, ostendit neminem sine iustitia posse ad beatitudinem peruenire, etiam si cætera omnia possideat, quæ bona existimari ab hominibus solent, eandem præterea uitam esse iustam, & iucundam, non aliam iustam esse, aliam iucundam, ut illis, cum quibus disputatio erat, uidebatur. ἐμοὶ γὰρ δὴ φαίνεται φησὶ ταῦτα οὕτως ἀναγκαῖα, ὡς οὐ δὲ ὦ φίλε κλεινία, κρίνειν νῦν ὅς σαφῶς καὶ νομοθέτης ὢν ταύτῃ πειρώμενον αὖ, τούς τε ποιητὰς ἀναγκάζειν φθέγγεσθαι, καὶ πάντας ὑπὸ τῇ πόλει ζημίαν τὸ ὀλίγου μείσην ἐπιθεῖναι, ἀνθ' ὅτου οὐ τῇ χώρᾳ φθέγξαιτο. Nam mihi, inquit, hæc ita necessaria esse uidentur amice Clinia, ut Creta insula est. Quod si legumlator essem, profecto poetas, & reliquos ciues ita dicere compellerem, pœnam'q; in eos grauissimam statuerem, si quis apud suos dicere auderet, aliter uidelicet. Interpres. Nam mihi quidem o' Clinia ita hæc necessaria uidentur, ut si leges ipse Cretensibus conderem, tam poetas, quàm cæteros omnes ciues sic dicere compellerem, maxima'q; damna intentarem, si quis in tota iusula diceret. Profecto' bonus Interpres, ut nomen patriæ suæ præteriret, uim ademit orationi, subticuit'q; particulam illam, ut Creta insula est. In cæteris uero quid somniet, aut quo modo cum Platonis sententia conueniat, ipse uiderit. Tum Plato, hoc idem latius explicans interrogat eos, qui aliam esse iustam uitam aliam iucundam exi

ſtimant, utram feliciorem ſtatuant, iuſtam'ne, an iucundam, Nam ſi iucundam reſpondeant,
» conſtare ſibiipſis non poterunt. Sic enim, inquit, filium aduerſus patrem argumentari, ὦ παῖ
» τὸν, οὐχ ὡς δίκαιον μονέστατά με ἐβούλου ζῆν, ἀλλ' ἀεὶ διακελευόμενος οὐδὲν ἐπαύου ζῆν με ὡς δικαιότατα.
» Non'ne mi pater, uitam mihi feliciſſimã comparans, iubebas ſemper, ut q̃iuſtiſſime uiuerem?
» Interpres. O pater non'ne q̃feliciſſime uolebas me uiuere? Cur ergo nunq̃ ceſſabas iubere, ut q̃
» iuſtiſſime uiuerem? Diuiſit hic unicam Platonis propoſitionẽ in duas, & primam eius partem
ſine ullo medio reprehendit, quaſi iuſtiſſime uiuere contrariũ ſit uitæ felicitati, & ſimul iſta cõ
fiſtere nequeant. Prorſus mutatum eſſe Platonis ſermonẽ, & in aliam formam redactum, quis
» non uidet? Tum Plato, εἰ δ' αὖ τὸν δικαιότατον, βέλτιστα μονέστατον ἀποφαίνοιτο βίον εἶναι, ἦ δ' ὅπου
» πᾶς αὖ ὁ ἀκούων οἶμαι, λέξει ἐν αὐτῷ τὸ τῆς ἡδονῆς κερδαλεώτερον ἀγαθόν τε, καὶ καλὸν ὁ νόμος ἐνὸν ἐπαινεῖ-
» ν; γαρ δὴ δικαίῳ χωριζόμενον ἡδονῆς ἀγαθὸν αὖ γίγνοιτο; φόβε κλέος τε, καὶ ἔπαινος πρὸς ἀνθρώπων
» τε καὶ θεῶν; ἆρ' ἔστιν ἀγαθὸν μὴ, μὴ καλὸν, ἀεισὲς δέ; δύσκλεια δὲ τἀλαγίαν; At uero ſi uitã iuſtiſſimã
» eſſe feliciſſimam dicet, quæret aliquis quid tandẽ in ea uita boni, aut honeſti ſit, quod tanq̃ a
» uoluptate ſeparatum laudari poſſit? Quid enim boni contingere iuſto poteſt ſine uoluptate?
» Dic obſecro. Gloria, & laus ab hominibus, ac diis immortalibus proficiſcens num res honeſta,
» bonaq; eſt, at uero iniucunda? contra autẽ ignominia, & infamia inhoneſta, & tamẽ iucunda?

Hæc ita a Platone dicuntur, ut uita, quæ iuſta eſt, eadẽ iucũdiſſima, & feliciſſima eſſe exiſti
metur, ſcilicet ex patris reſponſo, qui uitam iuſtam, felicẽ eſſe conceſſit. Aſſumitur uero, ut etiã
ſuauiſſima ſit, ea ratione, q; nullum bonum poteſt eſſe iniucundum, ut gloria, & laus, nec malũ
iucũdum, ut ignominia, & uituperatio. Interpres, qd Plato per interrogationem dicit. Quid
boni, aut honeſti eſſe poteſt in iuſto ſine uoluptate, quaſi dicat, nihil eſſe huiuſmodi, ſed idem
» eſſe bonum, atq; iucũdum, ipſe inq̃ Interpres ita cõuertit. Et cur nam, inquit, uoluptatis bonũ
» lex laudat, quaſi reperiatur, inſitq; in uita? Quid enim a uoluptate ſeparatũ iuſto bonũ adeſſe
» poteſt? An laus, & gloria apud homines, & apud deos? Num reperitur aliquid bonum quidẽ,
» atq; honeſtũ, iniucũdũ autem? Ornatum hic, & acrimoniam facit diſertus Platõis Interpres,
» ſed quid dicat, neſcio ſi rediens ab inferis Oedipus diuinare facile poſſit. Item Plato eos etiã,
» qui trigeſimũ annum exceſſerint, & ad ſexageſimũ uſq; puenerint, cantare inſtituit. τοὺς ἐπὶ
» διακοντα μέχρις ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονότας ᾄδειν. Interpres & ad ſexageſimum uſq; peruenerint
omiſit, cum hic terminus ſit ætatis, cui cantandi officium demandatur. Eos enim, qui ſexage
ſimum annum exceſſerint, à cantandi munere immunes eſſe Platonis leges uolũt. Quod ita In
» terpres exponit. Non minus eos compellere, qui ſexageſimum exceſſerint, q̃ qui trigeſimum,
» planè contra ſenſum eius, quem interpretatur, authoris. Item Plato, λέγεις δὲ ὦ ξένε, πῶς τοὺς
χορεύτὰς τοὺς φίλους; Sed quoſnam hoſpes tertios choros conſtituis? Interpres quoſnam o amĩ
» ce tres tu hos choros appellas? Itẽ Plato. μάλα γαρ ἄτοπος γίνοιτ' ἂν ὡς γ' ἐξαίφνης ἀκούσαντι διονύ
» σου πρεσβυτῶν χορὸς, εἰ ἀρά οἱ ὑπὲρ διακοντα, καὶ πεντήκοντα δὲ γεγονότες ἔτη μέχρις ἑξήκοντα αὐτῷ
» χορεύσειν. Nimirum primo aſpectu, abſurdus quidam ſenilis chorus hic Liberi patris uideri
» poteſt, quando homines, qui trigeſimum annum exceſſerunt, & qnquaginta iam annos nati,
» ac etiam ad ſexageſimum uſq; prouecti choream agere conantur. Interpres. Turpe nanq; erit,
» ſi ſeniorum chor' ultra trigeſimum, & quinquageſimum, & uſq; ad ſexageſimum, cum ſubito
» Dionyſum audierint, tripudio ſaliant. Quam recta, & pulchra interptatio iſta ſit, facile a quo
» uis iudicari poteſt. Tũ Plato eos, q ſexageſimum annũ exceſſerint à cantãdi munere eximẽs.
» οὐκοῦν ἐν δεκάτῳ γε, καὶ πανυ οἷοις ἀνθρώποις ᾄδειν ἔστω ὀρθὸς, ἔτι μᾶλλον αἰσχύνοιτ' ἄν, καὶ τοῦτό γε εἰ
» καθάπερ οἱ τῶν νίκης χοροὶ ἀτονιζόμενοι, τεφωνασκημότες, ἰσχνοί τε, καὶ ἄσπονδοι. ἀναγκάζοιντο ᾄδειν οἱ δι
» ὅτι παντάπασιν ἀνδρῶς τε, καὶ αἰσχυντηλῶς ᾄδοντες, ἀπροθύμως αὖ δὴ τότ' ἂν δεχόμενοι. Et quidem
» in theatro, inquit, inter uarios homines ſtare cantando longe turpius ſibi putabit, præſertim, ſi
» quemadmodum chori de uictoria certantes ſtudio clarificandæ uocis, extenuati, ieiuni q; can
» tare cogentur. Tales enim moleſte prorſus, nec ſine pudore cantabunt. Itaq; ſegni, & pigro ani
» mo id facient. Interpres. Sed multo magis in theatro coram multitudine rectus cantare non
» poterit, præſertim ſi chori quemadmodum, qui de uictoria contendunt, tenues, atque ieiu
» ni cantent, propter meliorem habitudinem uocis. Sic enim omnino alieni ab hac re ſenio
» res erunt. Poſthæc Plato adoleſcentibus uinum omnino uetat, uſque ad duodeuigeſimum
» annum. μὴ χρῆναι, φησὶ, πῦρ ᾧδὶ πῦρ ὀχετεύειν εἰς τὸ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν, πρὶν ὧδί πως τοὺς πό
» νους ἐγχειρεῖν προβιβάσθαι, τὴν ἐμμανῆ διαβουμένους ἕξιν τῶν νέων. ignem igni ſuggerere in cor
» pus, atque animam adoleſcentis, nequa quã, inquit, oportere prius, q̃ aditus detur ad labores,
» ſcilicet ne furibundi iuuentæ impetus uſu uini effrenatiores reddantur. Interpres, non oporte

re ignem

re ignem ad ignem ſiue animæ, ſiue corporis effundere, ante, quam labores furioſus iuuenum
habitus ſubire incipiat. Confundit ſententiam Platonis, & cauſam, quam ille poſuerat dicẽs.
Ne furibundi iuuentæ impetus effrenatiores reddantur, omittit. Item Plato quadraginta an
nos natis aliquando meracius uinum haurire permittit, cum aliorum plurium commodorum
gratia, quæ ipſe enumerat, tum etiam, ut hilariori animo fungantur officio cantandi diebus fe
» ſtis, & publicis patriæ ſolatiis ἐς μέντοι τὸ προάγειν τοίνυν αὖ δεῖ μετέχειν ἡμῖν ᾗπῃ, ὅπως ὁ τρό
» πος ἐκ αὖ παντάπασιν ἀσχήμων γίγνοιτο. Non omnino, inquit, hic modus indecens fuerit ad maiores
» natu in moduli noſtri conſortium inuitandos. Interpres, hic igitur modus erit, quo nos quoq;
» ſine pudore cãtu participabimus. Vertit in primam perſonam, quod a Platone in tertia dictũ
fuit, quaſi illi de ſeſe agerent, non de ſenioribus ciuitatis conderent legem. Itẽ Plato Cretẽſes
& Lacedæmonios dicit rẽpublicam habere, quaſi caſtrenſem potius, q̃ ciuilẽ. Itaq; fieri, ut ado
leſcentes ſuos, ueluti pullos equos gregatim paſcentes, ſtulte, atq; iprudenter poſſideãt, & iſert,
» λαβὼν δὲ οὐδεὶς ὑμῶν τὸν αὐτοῦ παρὰ τῶν ξυνόντων ἀποσπάσας σφόδρα ἀγριαίνοντα, καὶ ἀκανακλοῦν
» τα, ἱππικὸν τὸ ἐπίστασθαι διδάξει ψήχων τε, καὶ μορῶν, καὶ πάντα προσήκοντα ἀποδύ
» λους τῇ παιδοφοσίᾳ. ὅθεν μόνον ἀγαθὸς ἂν γένοιτο ἱππικὴς εἶναι, πόλιν δὲ, καὶ ἄστυ δυνάμενος διοικεῖν.
» Et nemo ueſtrum eſt, inquit, qui capiat ſuum, & ex ſociorũ cõſortio euellat, ut ferocẽ admo
» dum, ac ad uehendum difficilem domari ſeorſum iubeat, eruditaq; pertractando manſuefaciẽ
» do, & conuenientem cultũ oĩbus in rebus adhibendo. Quo non modo in re militari præſtet,
» ſed etiam rempublicã adminiſtrare egregie poſſit. Hanc Platonis elegantiſſimam ſimilitudi
» nem Interpres in aliam ſermonis ſpeciem ineptiſſime peruertit. Nec ſententiam Platonis, nec
» ſplendorem orationis reddens. Vnde, inquit, quiſq; ueſtrum arripiẽs ſuum priuatim domat,
» & cætera, quæ conueniunt, facit, quare miles quidem probus erit, ciuitates autem, atq; urbes gu
» bernare neſcio ſi poterit, ſicut ille, de quo iam diximus. Ex hoc in primis coniecturam facere la
tini homines poſſunt, quanta ſit huic interpreti cæteris in rebus fides adhibenda. præſertim cũ
de Platone, de Ariſtotele, ac de cæteris philoſophis iudicat. Poſt hæc Plato, quænam mu
ſa ſenectuti accommodatior ſit, quærit, cum'q; hanc iudicet optimam eſſe debere, decernit eã
eſſe, quæ non modo uoluptatem, ſed etiam fructum commodiſſime pariat his uerbis.
» οὐκοῦν πρῶτον μὲν δεῖ τόδε γε ὑπάρχειν ἅπασιν, ὅσοις συμπαρέπεταί τις χάρις. ἡ δὲ ὃς αὐτῇ μόνον
» τὸ ἀστυδαιότατον εἶναι, ἢ τινὰ ὠφέλειαν ἕξεται, ἢ τὸ τρίτον, ὠφέλειαν. Itaq; hoc primũ, inqt, ineſſe opor
» tet oĩbus rebus, quas uoluptas cõſequitur, ut aut uoluptas ipſa ſola alliciat, eaq; præcipuum ſit,
» ut aliqua recti ratio, aut tertium commoditas teneat. Sic Plato. Interpres. Quid uel, inquit, ut
» id ipſum, quod ſit cauſa ſolũmodo ſui ametur. Reuiuiſcat iterum, atq; exurgat Oedipus, & qd
hoc loco Interpres dicere uoluerit, diuinet. Item Plato demonſtrare exemplis conatur, quid
in ſingulis officiis, ſtudiis q; uoluptatem afferat, quid recti ratiõem, quid cõmoditatem, aut in
educando, erudiendo q; aut in coniectandis, imitãdis q; artium exemplaribus. Quo in loco uo
luptate determinandum cenſet, quid ſine detrimento oblectet, nec recti, aut commodi ratione
expetatur, id q; iocum, ſolatium ue appellat. Recti autẽ rationem in rerum imitatione cõſtituit,
& iudicio, quid tandem recte animo conceptum noſtra opera expreſſerimus, deſcribit, quo per
tinere, inqt, diligentem rei cognitionẽ. Neq; enim fieri poſſe, ut recte ne an cõtra imago quæ
libet repreſentetur, intelligas, niſi exemplaris naturam fueris ſummo ſtudio perſcrutatus. Itaq;
peritum iudicem tria illa noſſe oportere, quid ipſa res ſit, quid in ea recte a natura tributum fue
rit, quid bene, male ue in exprimenda eius effigie ab ingenio factum extiterit. Quod ut aperti
» declaret, exemplum affert huiuſmodi. Ἐὰν δ' ἐπιγνώσκοι μὲν ὅτι τὸ γεγραμμένον, ἢ τὸ πεπλασμένον
» ὄντιν' ἀνθρωπον, μὴ τὰ μόρια πάντα τὰ ἑαυτῶν, καὶ χρώματα ἅμα, καὶ σχήματα ἀπειληφεν ἐκεῖνο τῆς τέ
» χνης; ἀβάκχου ἀναγκαῖον ἦσθ' ἂν τῷ ταῦτα γνόντι, καὶ ἐκεῖνο ἐτοίμως γνώσκειν, εἴτε καλὸν, εἴτε ὅπη ποτὲ
» ἐλλιπὲς αὖ εἴη καλλους; Quid ſi forte, quod pictum, fictum ue eſt hoſtem eſſe, ac ſua membra oĩa,
» ſuas figuras, ſuos colores, ab arte recepiſſe cognoſcimus? Num quoniã hæc ita ſentimus, illud
» etiam continuo agnoſcamus oportet, dignitatem hominis aut integre apparere, aut ex aliqua
» parte deficere? quaſi dicat minime id continuo cogniturum, qui hominem eſſe norit, quod pi
ctum eſt, & membra, colorem, figuram q; hominis uiderit. Nam ſi hominem cernis, & caput,
aut manũ, ſiue pedẽ eius intueris, quid aũt recti in unoquoq; mẽbro requiri debeat, quã conue
nientiã, ac moderationẽ ſeruari deceat, ignoras, nequaq̃ tu qdem aut officiũ noſſe poteris, aut
uenuſtatis, dignitatis q; rationẽ. Quippe nõ cuiuſuis hoc iudiciũ eſt, ſed exploratoris naturæ, et
architecti opifici aĩantiũ contẽplandi authoris. Quapropter idẽ hęc uerba addit, πάντως μέντ'
ἂν ὡς ἔπος εἰπεῖν ὦ ξένε, τὰ καλὰ τῶν ζώων ἐγνώσκομεν. Nẽpe mi hoſpes, ſi hoc ita eſſet, oẽs fere

quænam animalia pulchra forent, nosse facile possemus. Sic Plato. Interpres autē nec quid interrogetur, nec quid respondeatur, intelligit. Et quod Plato, interrogando, ac reprehēdēdo refutat, ponit ipse, atq; admittit. Siquis, inquit, depictum cognoscet hominē, qui partes, colores, figuras omnes artificiosissime habeat, nōne statim cognoscet, sicubi defectus aliquis sit? omnes o amice hoc pacto picturam animalium cognoscimus. O præclarum interpretis ingenium, merito scilicet Plato reprehendi à tali homine meruit. Quid hoc loco musicam disciplinā commemorem, de qua Plato latissime tractat publicæ eruditiōis gratia? hanc noster Interpres amplissimam operis partem usqueadeo peruertit, ut tota unus error sit prorsus intolerabilis. Quapropter hac parte, ne prolixiores simus, omissa, ad reliqua pergemus. Constituit deinde Plato uiros seniores, uirtute præstantes, q conuiuiis præsint, & errores, qui per uini usum fieri plerūq; solent, moderentur. Quocirca lege decernit, nequid turpiter agatur, sed sobrii magistratus consilio uinolentorum uitia compescant his uerbis ὧν δὴ χωρὶς, μέθη διαμάχεσθαι δεινότερον, ἢ πολεμίοις εἶναι, μὴ μεθ' ἁρμόττων ἀθορύβων. Difficilius esse dicit ebrietati resistere sine magistro, atq; authoritate legis, q̄ hostibus sine duce constante, atq; tranquillo. Quem locum Interpres ita exposuit. Vinolentos duces, quibus cum pugnare non ebriū difficilius est, quā cum hostibus perturbatis. Tum Plato καὶ τὸν αὖ μὴ διωκάμενον ἐθέλειν πείθεσθαι τούτοις, καὶ τοῖς ἡγεμόσι τοῖς τῶν δι νύσου, τοῖς ὑπὲρ ἑξήκοντ' ἔτη γεγονόσιν, ἵνα, καὶ μείζω τὴν αἰσχύνην φοβῆται, ἢ τὸν τοῖς τῶν ἀρείων ἀπειθοῦντα κόλασιν. Qui, inqt, his obtemperare nolit præceptis, & liberi patris ducibus, ætate iam ultra sexagesimum annum prouectis non minus, immo grauius notetur, quam, q Martis principibus non obtemperat. Interpres. Siquis autem ultra sexagesimum annum natus legibus, ac ducibus Dionysii non obtemperet, æquale uel etiā maius dedecus ferat, quā qui ducibus Martis non paret. Parū ne hoc loco errat Interpres Platonis, cum in eos pœnam statuat, quib⁹ tanq̄ integerrimis uiris gubernandi munus à Platone demandatur, & non secus his parendum censetur, q̄ ducibus exercituum? Supplicium uinolentis præscriptum bonus Interpres transfert in uiros sobrios, & probos magistratus, qui sexagesimū iam ætatis annum excesserint. Itē Plato, τόδε τοσόνδε οἶσθα, φησὶν, ὅτι πᾶν ζῷον, ὅσον αὐτῷ προσήκει νοοῦ ἔχειν τελεωθέντι, θεῖον, καὶ θοσοῦτον οὐδὲν ἄλλο πω φύεται. Noui equidem, inqt, ita esse, ut nullū animal quantū ingenii sibi conuenit iam perfecto, tantū à primo naturæ ortu habeat. Interpres. Illud tamen scio, q̄ aīal cum tanto nascitur ingenio, quantū p̄fecta ætate habet. Peruersor sanè potius, q̄ conuersor legum Platonis dici aduersarius merito potest, cum planè per contrarium pleraq; interpretetur. Item Plato cum de musica ratione satis disseruisset, uellet q; iam de corporis exercitationibus agere, interrogauit socios, an audire de ea re aliquid uellent. Cui Clinias hoc modo respondet. ὦ ἄριστε, κρησὶ, καὶ λακεδαιμονίοις διαλεγόμενος μουσικῆς πέρι, διελθόντων ἡμῶν, ἐλλιπόντων δὲ γυμναστικῆς, εἰ ποτε οἶσθα σοι πότερον ἡμῶν ἀρκεῖ ἐᾶσθαι πρὸς ταύτην τὴν ἐρώτησιν, πρὸς ἃ ὁ πλάτων τανῦν ἀπόκεισός τόδιν, ὡς ἔπον. καὶ ἔτι πρόσαξις διαπεράνασθαι τὰ περὶ γυμναστικῆς. O uir egregie, q cum Cretensibus, & Lacedæmoniis disseris, postq̄ de musica disciplina satis disputatum est, & desyderio exercitationum adhuc tenemur, quid tandem nos potius, ad istam tuam interrogationē responsuros arbitraris? Tum Plato equidē satis tam abs te responsum arbitror, post, q̄ ita interrogas, planè q; intelligo te sic rogando respondere qd maius, & quæ ad exercitatiōis rōnem ptinēt, iubere explicari. Interpres, qd ò uir optime, tu cū Lacedæmōios, & Cretēses alloquaris, ac tractatū de musica sit, sed de gymnastice nihil, qd inq̄ siqs interroget rūdebis? Interrogantē te affirmabo ipse apte rūdisse. Nā hæc interrogatio respōsio est. quā p̄clara interpretatio uiri in utraq; lingua eruditi? Sed hæc pauca ex multis satis sit ex secundo lib. collegisse.

EX LIBRO TERTIO. Caput IIII.

Vnc tertiū quoq; librū q̄ scite cōuerterit, uideamus. Narrat Plato uitā, & mores hominū, q post diluuiū illud generale primi fuerūt, rudes scilicet, atq; exptes uirtutū, ac uitioꝝ ei⁹ ætatis, qua ipse uiuebat, atq; ita interrogat. ἆρ' οἰόμεθα ὦ θαυμάσιε, τοὺς τότε ἀπείρους ὄντας, πολλῶν μὲν καλῶν τῶν νῦν τὰ ἄσημα, πολλῶν δὲ καὶ ἐναντίων τελέους πρὸς ἀρετὴν, ἣ καὶ πρὸς κακίαν γεγονέναι. Nū prisco illos hoīes exptes rei⁹, usu ciuili, tū honestaꝝ, tum inhonestaꝝ, uirtute, aut etiā uitio calluisse arbitremur? Interpres. Nū intelligis uir eximie multoꝝ bonoꝝ, multorū̄q; contrarioꝝ, quæ in urbibus sunt exptes tūc illos, uel ad uirtutē, uel ad uitia p̄fecti⁹ postea p̄fectos fuisse? Negat ætatem p̄fecisse uirtute, aut uitio, & curriculo annorum

annoꝝ uersutiorē fuisse, qd apte à Platone scriptū uidem⁹. Tum qm̄ priscis illis tpib⁹ non dū usus ferri, aut æris, & cæteroꝝ metalloꝝ erat, affert Plato, οὐκοῦν μὴ τέχναι, ὅσαι πρὸ σιδήρου δέονται, μὴ χαλκοῦ, μὴ τῶν δι' αὐτῶν ἁπάντων, ἦν αὐτὸν χρόνον, μὴ ἔτι πλέονα, ἠφανισμέναι ἂν εἶεν. Igitē artes etiā oēs, quæ ferrū, aut æs, aut quod uis huiuscemodi metallum sibi requirunt, iisdem illis tē poribus, ac longe post haberi non poterat. Interpres, Erant igitē ferri, æris, omniū̄q; huiusmodi artes eo tpe, imo maiore ignorantiæ tenebris obsitę. Quod Plato superius dixerat, repetit frustra, & qd à Platone affertur, cernere nō pōt. Non enim artē excusoriam defuisse affert hic Plato, hoc. n. dictū superius est. Sed cęteras etiā oīs artes, quæ ferri usum reqrunt. Nam si usus ferri, aut alterius huiusmodi materiæ nō dū erat, ne artes quidē haberi poterāt, quæ sine ferro, aut alia huiuscemodi re exerceri nō possunt. Quis. n. esse faber lignarius possit, sine serra, ascia, dolabro, cultro, ac cæteris ferramentis ad hāc artē necessariis? At uero Interpres unā ferri, atq; æris artē affert, q̄si cæteræ esse eo tpe possent, quo ferrum nō habebat. Item Plato. ὅτι δέφημι δύχῃ χρῆσθαι σφαλερὸν εἶναι, νοῦν μὴ κεκτημένον, ἀλλὰ τἀναντία τοῖς βουλήσεσι γίγνεσθαι. Optare quicq̄, inquit, aut p̄cibus à Deo petere, haud tutū eē, nisi q optat prudēti, & recto cōsilio ea expetat, quæ tribui sibi à Deo desyderat. Nisi. n. ita agatur, satius esse his cōtraria petere, quæ optant. Interpres hanc Platonis sententiā ita exponit. Dico. n. non esse tutū cupiditatē seq, si mētē nō habeas. p̄tra. n. q̄ uelles oīa fiunt. Itē Plato uiros, q magistratib⁹ p̄esse debeāt enumerans θεοφιλῆ δέ φησι, καὶ δύτυχῆ τινα λέγοντες ἐθέλω μὲν ἀρχὴν, εἰς κλῆρόν τινα προάγομεν. Septimum, inqt, magistratū felicē, diis̄q; carissimū constituētes ad sortē aliquam euocemus. Interpres. Deo aūt, amicis, atq; felicibus septimā in principando sortē attribuimus. Post hæc Plato Remp. Lacedæmonioꝝ cōmendat, ut ex rege, senatu, & cōsulibus, quos illi ephoros uocant, ad ciuitatis salutē commode constitutā, & nisi talis, inqt, Resp. eoꝝ esset, nequaq̄ superioribus tpibus à Temeno, & Cresphonte, & legūlatoribus ætatis illius, factio Aristodemi, seruari potuisset. ἐπῄνω τὴν μένω, μὴ κρεσφόντη, μὴ τοῖς τότε νομοθέταις, οἵτινες ἀρχαῖσιν νομοθετοῦντες, οὐδ' ἢ ἀρίστοθήμας μερὶς ἐσώθη πότ' αὖ. Aristodemus aūt iste Lacedęmoniorū rex fuit, cuius nomē quoniā ab optimo, & populo est cōpositum, quemadmodum sæpe accidit, ut noīa propria ab appellatiuis reperiant esse cōposita, Doctus Interpres putauit, non unū proprium nomē esse, sed duo appellatiua, & non regē Lacedęmonioꝝ, sed partē populi optimā significari. Itaq; hūc in modū conuertit. Nec optima quidem pars populi seruata esset. Itē Plato uitā priscorū̄ hominum q̄q̄ ferro caruit, artibus tū, quæ sine ferro exerceri possunt, nō caruisse fatetur αἱ πλάσεις καί φησι, μὴ ὅσαι πολεκτικαὶ τῶν τεχνῶν, χἀδὲ αὖ προσδέον σιδήρου. Quippe figuli, inquit, & ptexturum ars ferro non eget. Interpres ne longior esset, cōtextorum omisit, quanq̄ ea particula ad artium diuisionem necessaria adhibita à Platone fuerat. Item Plato, causas interitus rerū publicarū̄ quærit, quaꝝ unā dicit esse cupiditatem, atq; auaritiā, unde sæpenumero bella oriūtur, hoc exemplo græcoꝝ confirmat, repetens bellum persicū, quo græcos parum honeste pro se dicit pugnasse, non quia uictoriam adepti nō fuerint ἀλλὰ τῶν ζιῶν τότε δόσων αὐ ἑλλάδι πόλεων τῶν μεγίστων, ἀρίστους, λακεδαίμονος, καὶ τῆς ἀθλιωτάτης πόλεως, μίαν μὲν ὑπὲρ τῆς ἑλλάδος ἀμῦναι, τὼ δὲ δύο κακῶς οὕτως εἶναι διεφθαρμένω, ὥς τε ἡμὲν, καὶ λακεδαίμονα διεκώλυεν ἐπαμύνειν αὐτῇ, πολεμοῦσα κατακράτος. Sed, q̄ cum tres essent Græciæ præcipuæ ciuitates, Lacedæmon, Argus, Athenæ, una tantum earum pro Græcia decertarit, reliquæ non modo nō fuerint utiles, sed etiam alteram bello impedierit, ne communi saluti succurrere posset. Interpres, ut altera Lacedę monem quoq; ne se defenderet prohibuerit. Officium, quod Plato in communem omnium græcorum statū requirit, hic dūtaxat ad Lacedæmonios refert. Item Plato genus omne græcorum dicit facile dirimi potuisse, & facile per barbaras nationes dispergi, nisi Athenienses, & Lacedæmonii strenue pugnantes cōmunem statum seruassent. Et καθάπερ ὧν τέρσαι τυραννεῖσι τοῦνῦν, διαπεφορημένα, καὶ ξυμπεφορημένα, κακῶς ἐσωρμένα κατοικεῖται. Quemadmodum, inquit, graii, quibus Persæ hoc tēpore dominantur, passim dispersi, male diducti, ac dissipati incolunt, Sic tum genti græcoꝝ uniuersæ accidere potuisset. Interpres. Sicuti modo Persæ male dissipata omnia tyrannice regunt. Item Plato, cū ostendere uellet idem Persis, atq; Athenienſib⁹ ac cidisse, sed alteris ob summam seruitutē, alteris ob summam libertatē πῶς δή, καὶ τί λέγω μοι φησὶ θωὐτεῦθεν, οἱ προγεγονότες ἡμῶν ἔμπροσθεν λόγοι, ζόπον ἵνα καλῶς εἰσιν εἰρημένοι. Quid, & quemadmodum, inquit, deinceps dicendum est. Sermo, quem adhuc habuimus, recte quodāmodo est habitus. Interpres. quomodo uero, & cur habita iam uerba quodāmodo dicta ostenderunt. Ita, qd Plato dicturus est, hoc dictum iam esse Interpres putat. Tum Plato, ubi ordinem, & modestiam ueterum Atheniēsium exposuit, poetis potissimum culpam deprauatę mu

» ſicæ tribuit. ποιητικὴ φησιν ἐγκύνοι τῇ φύσει μὲν ποιητικοὶ, ἀγνῶμονες δὲ τοῦτο τὸ δίκαιον τῆς μούσης,
» καὶ τὸ νόμιμον βακχεύοντες, καὶ μᾶλλον τῶν δέοντος ἡττεχόμενοι ὑφ' ἡδονῆς. Poetæ, inquit, inge/
» nio quidem ualuerunt, ſed in officio, ac iure muſicæ diſciplinæ fuerunt iniquiores, cum debac/
» chari, & uoluptati, ultra, quàm oporteret, indulgere ſtatuerunt. Interpres. natura quidem
» poetici, ſed erga iuſtam muſicam ingrati, legem cauponantes, & a' uoluptate magis, q̃ oporte/
» ret uicti. Egregie certe, ut reliqua. Item Plato deprauatæ muſicæ errorem primum fuiſ/
» ſe dicens, hæc ſcribit. νῦν δὲ, ἦρξε μὲν ἡμῖν ἐκ μουσικῆς, ἡ πάντων εἰς πάντα σοφίας δόξα, καὶ πα/
» ρανομία. Incepit quidem a' muſica omnium in omnibus ſapiẽtiæ uulgaris opinio, & depra/
» uatio. Interpres. Nunc uero cum a' muſica reciderimus, iniquitas ſapientiæ, quæ opinio, quã
» omnes in omnibus habebant, principiata eſt. Sed hæc ex tertio libro ſatis.

EX LIBRO QVARTO. Caput V.

Ranſeo nunc ad quartum librum, in quo Plato interrogat. Num ciuitas, quę condi
t tur, portum habeat. Reſpondet Clinias, portum habere, et quidem cõmodiſſimum.
» tum Plato, παπαῖ φησιν, οἷον λέγεις; Heu inquit, quid ais? improbans uidelicet ma
re, ac portum uicinum, ob deprauationem morum, quæ ex cõgreſſu, & cõmerciis ho
minum peregrinorũ ſolet accidere. Interpres dictũ hoc Platonis omiſit. Heu qd ais, quanq̃ ne
ceſſarium erat, ad eam, quã modo dixi, ſententiã Platonis, uerba enim hæc aſpernantis ſunt, &
rem, de qua agitur, repudiantis. Deinde Plato, cauſam cur maris uicinitas incõmoda ſit, expo
nit. Ita, ut eius etiã rationem tangat, q̃ aliter ſentit, & cõparatione maioris damni poſtponat le
» ue delectationis cõpendium. πρόσοικος γοῦν φησι θάλαττα χώρᾳ, τὸ μὲν παρ' ἐνίοις ἡμῶν ἡδύ,
» μάλακον μὲν ὄντως ἅλμωρον, καὶ πικρὸν γειτόνημα. Mare, inquit, ciuitati uicinũ affert quidẽ in ui
» ta delectationẽ, ſed certe ſalſum admodum, & amarum conſortium eſt. Interpres. q̃ prærogati
ua quædã, eſt maris uicini, & ut id probetur efficiat, hoc eſſe cauſæ dicit, ut uitia cõſequãtur, ſic
» enim ſcribit. Mare nãq̃ ciuitati proximũ ſalſam nimium, atq̃ amarã ex quotidiana iucundi/
» tate ſolet uicinitatem afferre. Non ex quotidiana iucunditate praua affertur uicinitas, bone in
terpres. Non enĩ iucundus aſpectus, aut cõmodus uſus maris ciues deprauat, ſed inhoneſti, ac
uitioſi peregrinorũ mores, quos Plato deuitat. Nã quod ad eam quidẽ uicinitatis iucũditatem
attinet, profecto' mare Platonis quoq̃ ſententia probãdũ eſt. Deinde Plato. Etſi ciuitas, inquit,
» uicina mari ſit, portum' q̃ cõmodiſſimum habeat, παραμύθιον πρὸς ταῦτα τὸ καὶ πάμφορος εἶν
» κέκτηται. Remedium tamen contra hæc habet, q̃ oĩum eſt maxime fertilis, quæ uidelicet ad ui
» tam hoĩum neceſſaria ſunt, abunde ſuppeditat, nec eget peregrinarũ rerum commerciis. Inter/
pres, aduerſus, quæ oĩa fœcũditatem, inquit, etiã poſſidet. Omnia eſſe putat, q̃ unũ ad mariti/
mum ſitũ Plato refert, fœcunditatẽ etiã male pamphoriæ, quo uerbo Plato utit', reddit, nõ enĩ
copiã, ſed uarietatẽ rerũ hoc uerbũ ſignificat, quã ipſe quærere uidet' cũ agrũ ſuum tantũ uniuſ
cuiuſq̃ rei afferre deſyderet, quantũ modeſtæ ſufficiat ciuitati. Copiã enim, & fœcunditatẽ illã
interpretis, nõ modo non optat, ſed etiã recuſat, ne in aſportandis rebus, quę ſuperãt, ciues nõ
minus depraueẽtur, q̃ in importãdis, quæ deſunt. Quãobrem ita ſubdit, Ἀγαθὸν δὲ οὖν, ἄλλον ὡς
» οὐκ ἂν πολύφορός τε εἴη, καὶ πάμφορος ἅμα. Aſper aũt ſi ſit ager, fieri nõ põt, ut ſimul, & fertilis
» ſit, & oĩum ferax. Quẽ etiam locũ puertit Interpres, cũ inqt, Verũ cum terra ſit, atq̃ aſpera, nõ
oĩum erit fœcunda, omiſit enĩ fertilis, q̃ copiã indicat diuerſam, a' uaria rerũ, et, ut uerbũ Plato
» nis latino exprimere uerbo conemur, omnifaria facultate. Itẽ Plato τὸ μὲν πονηρίας νόμων ἑκάστοις
» κόσμου γένος ἀνθρώπων ἄλλαξὴ, μὴ δεῖ σωιήθειαν, ζητοῦντι ἐπὶ χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς ἔθεσι, σπάνιον πρότερον
» ἐφθαρήν. Quod uitio legũ ſuarũ, inqt, diffidere iã pridẽ cœpit, genus uidelicet hoĩum, & ꝓpter
» ꝓſuetudinẽ quæritat iiſdẽ moribus uti, q̃bus ante deprauatũ eſt. Interpres. Quod uero ſeditiõe
» cõcitatur cũ primos, q̃bus corruptũ eſt, mores deſyderat. Itẽ Plato, Ἄθον φησὶ πρὸς τὴν τῆς πό
» λεως μεταστάσεως ἐπανορθώμεθα. ὁ δὲ, ἀκηδιαστέ τε. μὴ ὑπακούσας, ἵ' ἄλεως, δυσμενής τε ἡμῖν ἄλλοι ζωιδίαν
» κοσμήσων τὴν πόλιν. Deũ, inqt, ad ciuitatẽ a' nobis condendã inuocemus, qui annuat optatis,
» uotiſ' q̃ noſtris benignus, ac propitius accedat exornaturus ciuitatem, cui operã dare ſtatuim⁹.
» Interpres, deum igitur ad ciuitatis conſtitutionẽ inuocemus, qui cum audiat, exaudiat' q̃, felix,
» propitius' q̃ una' nobiſcum ciuitatẽ, & leges exornaturus ueniat opto. Item Plato de æquo, &
» iniquo differẽs, primũ opinionẽ illorũ exponit οἱ δίκαιον εἶναί φασι τὸ τῶν κρείττονος ξυμφόρον.
» Qui æquũ id eſſe exiſtimarũt, quod potentioris cõmodum ſit, & hoc ęqui rõnem deſcripſe
rũt, quẽadmodum etiã Thraſimachus ille primo reipublicæ libro cõtendit, quo in loco poten/
tioris nomen principẽ indicat, & fortuna ſuperiorẽ. Nam uulgo ita fieri uidet'. ut ſuperior qſq̃
ita & leges

ita & leges conſtituat, & cætera omnia agat, ut non tam ſubditorum commodũ, q̃ ſuum ſpecta
» re uideatur. Interpres melioris utilitatẽ dixit, quod eſt a' Platonis propoſito prorſus alienum.
Adducit enim ille hanc opinionem refellendam, ut prauam, cum ſæpenumero ita accidat, ut
potentiores, hoc eſt principes ſua abutantur poteſtate, & tyrannica authoritate faciant, quod
ſibi, non quod ſubditis proſit, hic melioris utilitatem dicens, nihil inconueniens iuſtitiæ affert,
iuſtam enim actionem uiro bono, & meliori eſſe commodam poſſe, nemini dubium eſt, quo
fit, ut Plato deſipere uideatur, cum per interpretem dicat, melioris utilitatem eſſe iniuriam, &
quod uiro uirtute prædito commoditatem affert, id eſſe iniquum. Sed certe non Platonis, ſed
Interpretis error eſt, qui potentiorem nomine melioris appellat. Item Plato, ἀρ' οὖν οἵ ποτέ φησι δῆμον νικήσαντα, ἢ τύραννον ἄλλον, ἢ καὶ τυραννίδα, θήσεσθαι ἐκόντα πρὸς ἄλλους νό
» μους, ἢ τὸ συμφέρον ἑαυτῷ τῆς ἀρχῆς τοῦ μένειν; Num inquiunt, ſi quando tyrannus, aut popu/
» lus, aut Reſp. ulla uicerit, putas eos ultro legem laturos aliter, quàm ut commodum ſuum in
» primis ſeruetur, & ſtatus permaneat? Interpres. Num igitur putas inquiunt, populum, ſi ty/
» rannum, aut alium quempiam ciuitatis modum euerterit, leges' q̃ ſponte ferat ad aliud prius.
Quod Plato commune dixit ſiue populus, ſiue tyrannus, ſiue aliquis uicerit, hic ad populum
unum refert. Etſi populus, inquit, tyrannum, aut alium quempiam euerterit, quaſi de populo
ſolum a' Platone quæratur, non de quouis domino, aut principe. Item Plato ſententiam reiicit
Protagorę, qui hominem eſſe dicebat modum, ſiue mẽſuram, aut metam rerum omniũ. quam
ſententiam in ſermone quoq̃, qui Theætetus inſcribitur, pluribus, atq̃ optimis rõnibus ꝓfutat.
» ὁ δὴ θεὸς ἡμῖν φησὶ πάντων χρημάτων μέτρον αὖ εἶη μάλιστα, καὶ πολὺ μᾶλλον, ἢ ὥτου τὶς, ὡς φασιν αὖτος.
» Deus, inquit, ſit nobis meta omnium rerum in primis, longe' q̃ magis, quàm homo, ut aliqui
» uolunt. Interpres. Deus igitur omnium menſura maxime rerum eſt, multo' q̃ magis, ſiquis, ut
» fertur homo eſt. Ergo Deum hominem eſſe fertur, Platonis ſententia, ſi credendum eſt inter/
preti. Et quoniam homo eſt, meta eſt omnium rerũ, quod Plato naturæ humanæ tribui nefas
arbitratur. Ita hic opiniones nouit philoſophorũ, Ita Platonẽ, quẽ reprehẽdit, intelligit. Itẽ Pla
to, poſtq̃ de parẽtibus tũ uiuis, tum mortuis docuit, cõtinuo de prole, & cõſanguineis præcipit.
» ἃ δ' ὑπὲρ ἐκγόνους, καὶ ξυγγενεῖς, μὴ φίλους, καὶ ἑταίρους φησὶν, ὅσα τε ξυνηκὼς περὶ θεῶν θεραπεύματα,
» καὶ ὁμιλίας, συμπάντων τύπων ἀκροτελοῦντα ἐν ἑαυτοῦ βίον φαιδρυνάμενον, ἡττὰ νόμον κοσμεῖ
» δεῖ τῶν νόμων αὐτῶν ἡ διέξοδος. τὰ μὲν, πείθουσα· τὰ δὲ μὴ ὑπείκοντα πειθοῖ τῶν ἠθῶν, βίᾳ, καὶ δίκῃ κο/
» λάζουσα τὴν πόλιν ἡμῖν, ξυμβουλησθέντων θεῶν, μακαρίαν τε καὶ εὐδαίμονα ἀκροτελεῖ. Quibus, in
» quit, erga prolem, cõſanguineos, amicos, ciues, atq̃ etiam erga hoſpites propter deos, & in cõ/
» greſſum horum omnium ſeruandis officiis, uitam quiſq̃ ſuam illuſtrare, ornare' q̃ optima lege
» debet, ordo legum ipſarum, partim ſuaſione, partim ui, & ſupplicio, moribus conſulens effi/
» cit, ut diis bene iuuantibus Respublica noſtra felix, beata' q̃ habeatur. Interpres. oportet etiã
» filiis, atq̃ nepotib⁹, conſanguineis, amicis, ciuibus' q̃ noſtris, & deniq̃ aduenis, honorem ſuum
» tribuere, atq̃ ita ornatu, ſecundum' q̃ leges uiuere, legum uero ipſarum tractatio aliis quidem
» perſuadendo, duritiæ aũt morum inobedientes uia iuſtitiæ puniendo, ciuitatem nobis diis uo/
» lentibus felicem reddet, atq̃ beatam. Quid pro quo ĩterpretetur, ut ſententiam omnem puer
tat, & quemadmodũ loquatur, ipſa interpretatio oſtendit, nec eſt, cur id apertius explicare de/
beamus. Tũ Plato ſingulis rebus prædictis legẽ dicit debita forma accõmodari nõ poſſe, ſed
» aliter tractare de his oportere. ἔστι δὲ δὴ τὰ τοιαῦτα οὐ τινὶ μάλιστα σχήματι κείμενα, ᾗ πάνυ ῥᾴδιον οὐ
» πολιλαβόντα, οἵῳ τύπῳ εἰπεῖν. ἀλλ' οὕτω σί τινα δόξομεν λάβωμεν. Quo, inquit, in genere ſint hæc,
» haud facile una quaſi forma complecti poſſunt, ſed hoc modo ferme' accipi debet. Interpres
» plane' contrarium uertit. Alia, inquit, etſi maxime figuram habeant ſuam, non facile tamen for
» ma una connectuntur, ſed modum quendam capiamus. Item Plato interrogat ſimplices' ne
leges ſcribi oporteat, an duplices? hoc eſt additis exordiis quibuſdam, & cauſis, cur unũquodq̃
ita præcipiatur, reſpondet Megillus, duplicem approbans legum expoſitionem. Plato nõ ſatis
ait eſſe Megilli approbationem. Sed præterea Cliniæ uoluntatem requiri, cui ciuitas conde/
» batur. Non ſatis hoc eſt, inquit, ὦ μὴν ἀλλά που χρὴ κλινίᾳ τούτῳ ἀρέσκειν δεῖ τὰ ναῦ νομοθετοῦ/
» μενα. ὑπὸ γὰρ ἡ πόλις ἡ νῦν τοιούτοις νόμοις χρῆσθαι διανοουμένη. Sed Cliniæ quoq̃ placere ea,
» quæ legibus ſancimus, oportet. huius enim ciuitas eſt, quæ huiuſmodi legibus uti debet. Itaq̃
» interrogatus Clinias reſpondet, ſimili modo, duplicem legum approbans expoſitionem. In/
» terpres quod interrogandum erat, pro certo, & iam explorato ponit his uerbis. Quod huic
» etiam Cliniæ probari exiſtimo. Item Plato cauſam, cur ita in legibus additã eo' pertinere exi/
» ſtimans, ut auditor beneuolus, docilis, attentus reddatur, διὸ δὴ κατά γε τὸν ἐμὸν λόγον τοῦτ' αὐτὸ

» προοίμιον, ἀλλ' οὐ λόγος αὖ ὀρθῶς προσαγορεύοιτο ἢ τῶν νόμων. Mea, inquit, ſententia hoc exordiũ
» rectius, quàm ratio legis appellari poteſt. Interpres. Quare non legis pars, ſed exordium recte,
» ut ego arbitror, appellabitur.

EX QVINTO LIBRO. Caput VI

Ediam quintum librum aggredior, in quo Plato ſuum cuiq; animũ poſt deos co/
» s lendum dicit, & quiſnã animi cultus, quæ obſeruãtia ſit, docet, quo in loco, οὐδ' ὁ
» πόταν φησὶν ἡγῆταί τις τὸ ζῆν πάντως ἀγαθὸν εἶναι, τιμᾷ τιὼ αὐτοῦ ψυχήν. Nec uero
inquit, cũ uitam quiſpiã ſummũ eſſe bonum arbitratur, animum colit. Interpres,
nec quando uitam bonum animo arbitratur, honorat. Omiſit ſummum, quod uim totam ſen
tentiæ continet, uitam non malum eſſe, ſed ſummum bonum non eſſe a` Platone decernitur.
» Hic autem quaſi malum decerneretur, interpretatus eſt dicens, nec cum uitam bonũ arbitrat.
Deinde Plato eum, qui pecuniis, & muneribus animum ſuũ proſequitur, nequaq; eum co/
» lere dicit, ſed παυρὸς μὲν δεῖ λείπειν, ideſt tota uia aberrare, ſeu longe abeſſe, utroq; enim modo
» dici latine poteſt. Interpres eam particulam, tota uia aberrare, ſic exponit. Sed dolore penitus
» exagitat, ſcilicet ipſe quoq; tota uia a` recta interpretatione aberrans. Idcirco autem in hunc erro
rem delapſus eſt, q; per imperitiam literarum græcarũ exiſtimauit λείπω uerbũ, quo uſus eſt
Plato λύπην, hoc eſt dolorẽ ſignificare, quanq; locus iſte nullam doloris ſuſpicionem affert.
» Mox Plato corporis ualetudinem, dignitatem, robur, celeritatem, & reliqua huiuſmodi χαύ
» νας φησὶ τὰς ψυχὰς, καὶ θρασείας ποιεῖ. animum uel audacem, uel quodammodo mollẽ dicit, red/
» dere, niſi moderationis ratio adhibeatur, hic mollem illum prodigum interpretatur, prodigos
» inquit, aſios, audaces q; reddunt. Deinde Plato amicitias, & ſodalitates ita potiſſimum conſti
tui gratas, firmas q; exiſtimat, ſi ſua quiſq; beneficia in amicum collata minora, q; ille arbitret,
» ꝓtra uero, qui acceperit, maiora, q; qui dederit, putet. Quo loco his utitur uerbis ἐλάττους δ' αὖ
» τοὺς αὐτοῦ διανοούμενος εἰς τοὺς φίλους χάριτας, αὐτῶν τῶν φίλων τε, καὶ ἑταίρων. Minoris autem
» ſua in amicos beneficia facit, q; ipſi amici, ſodales q; faciãt. Interpres. Suam uero in eos gratiã
» minorem. Item Plato, cum eum reprehenderet, qui nihil fortunarum ſuarum impertiat aliis
» αὐτὸν μού φησι λέγειν, τὰ δὲ κτῆμα, μηδὲν μᾶλλον δεῖ ἢ κεκτημένον ἀλλαχόθεν. Ipſe, inquit, uituperan/
» dus eſt. Res autem, quam poſſidet, nihilo magis damnãda eſt, uitio poſſeſſoris. Interpres. Nec
» propter hominem, qui male poſſideat, res uituperanda ulla, nullam rem eſſe uituperandã di/
cit propter hominem, qui male poſſidet. Hoc uero nec Plato dicit, nec ullo pacto congruit ue/
ritati. Nam ſi res bona eſt, uitium poſſeſſoris rei bonitatem non adimit. Itaq; res nequaquam
damnanda eſt uitio poſſeſſoris, ut Plato ait. Sed ſi mala res eſt, eo` magis uituperanda eſt, quo
» uſu poſſeſſoris ſui reddi deteriorem oportet. Item Plato, ξυμφορᾶς μὲν φησι χρὴ πάντα αὔρρακα
» εἶναι, πρᾶον δὲ ὡς οἷόν τε μάλιστα. Omnes, inqt, bonos uiros, & animoſos ſimul, & mites eſſe opor
tere, ut animoſitate uidelicet, iniuriam uincant, atq; propulſent, eam ſcilicet iniuriam, quæ cor
rigi alioquin non poteſt, facilitate autem non miſerentur eos, quos in tolerabilem aliquem er/
rorẽ prolapſos uiderint, & pro ſua mãſuetudine, atq; humanitate, neqd præterea peccent, ad/
moneant. Tales autem & in Rep. dicit eſſe debere cuſtodes ciuitatis, canibus eos comparans,
» animoſos ſcilicet erga inimicos, erga ciues uero mites, atq; humanos. Interpres. Oportet, inqt,
» unũquenq; maximi quidẽ animi eſſe, ſed mitem fũmopere. quid inter animoſum, & magnani
mum interſit, notum eſt omnibus, ſolo aduerſario excepto. Tum Plato de iis, qui tolerabi/
» lius peccant, τάλλ' αὖ, τῶν, ὅσοι μὲν ἀδικοῦσί φησιν. ἰατὰ δέ. Errorem, inquit, eorũ, qui iniuriam
» quidem fecerint, ſed quæ corrigi poſſit. Interpres. Qui autẽ ſua iniuriis ita uexant, ut ſanabi
les ſint. Quod coniunctio, & quod articulus eſt græci ſermonis, hæc, pronomine, ſua, Inter/
pres accipit, exprimi hoc latinis literis difficile poteſt, tamen ita eſt, ut per ignorantiam erret.
neſciens quid αὖ, quid τῶν græce dictiones ſignificent, quarum altera coniunctio eſt, interdum
exornans potius ſermonem, q; aliquid deſignans, interdum aduerbium ſignificans rurſus, alte
ra articulus eſt, qui in lingua græca cum noſe iunctus profertur. Apud latinos uero, dum gram
matice loquuntur, in uſu nõ eſt, quanq; uernacula lingua loquentes eo utantur, & more græco
rum cum nominibus iungant. Ex his nanq; Interpres noſter unum conſtituit illud pronomen
ſua, frangens uerba, & Platonis ſententiam nõ intelligens. Agit enim Plato de iniuria, quæ in
alios infertur. Hic ſanabilem eum dicit, qui ſua iniuriis uexet, uti enim eius uerbis, qualiacũq;
» ſunt, neceſſe eſt. Item Plato πάντα ἄνθρωπον φησι χρὴ φεύγειν τὸ στρόβρακ φιλεῖν ἑαυτόν. ἦν δὲ αὖ

τοῦ βελτίω,

» τῶ βελτίω, διώκειν δεῖ. Neminem, inquit, diligere ſe nimium oportere, ſed unũquenque ſequi
» eum, quem ſe præſtantiorem eſſe cognouerit. Interpres. Meliores ſe uehementer amare, inqt,
Inepte ſane` amare pro ſequi poſuit. Platonis enim ſenſus eſt, neminem debere ſibi turpe exiſti
mare, quando id agat. turpitudo autem non eum, qui amat, comitatur, ſed eum, qui ſequitur
meliorem, quaſi meliorem ſectando, deteriorem ſe eſſe fateatur. Nullo igitur modo amare di/
» cendum eſt, ſed ſequi. Item Plato de dolore, ac uoluptate differens λύπην ἐλάττω μᾶλλα μείζω/
» νος ἡδονῆς βουλόμεθα φησιν. ἡδονὴν δὲ ἐλάττω μᾶλλον μείζονος λύπης, οὐ βουλόμεθα. ἴσα δὲ, καὶ ἴσων ἐνίο/
» τοῦτα τούτων. οὐχ ὡς βουλόμεθα ἔχειμεν αὖ ὀλίγα σαφῆν. Dolorem, inquit, leuiorem nos uelle cum
» uoluptate maiore. Voluptatẽ autem minorem cum dolore maiore nequaquã uelle. Subdit q;.
» Pari autem modo, utrunq; horum habere nos nolle, fateri poſſumus. Interpres. Æqualia ue
» ro ſi uolumus, non poſſumus declarare. Cur declarare non poſſimus, ſiqd uolumus, aut cur uo
lumus pro nolumus, poſuerit, Interpretem interrogate. Itẽ Plato decernẽdos eſſe cenſet ma/
giſtratus eo modo, quo in texendis telis fila firmiora pro ſtamine, infirmiora uero pro ſub/
» tegmine capimus. ὅλως δεῖ φησὶ δὴ τοὺς ἀρχὰς αὖ τοὺς πόλεσιν ἀρξαντας, δεῖ διακεῖνεσθαί τινα,
» τρόπον τοιοῦτον. καὶ τοὺς σμικρᾶ παιδεία βεβιωθότας, ἐνόντα κατὰ λόγον. Ita uiros, inquit, q ma/
» giſtratum gerant, decerni, eodem fere` modo ſemper oportet, & eos, qui in leuiori eruditione
» comprobentur. Interpres, Ita homines magiſtratus habituros in ciuitate oportet diſcernere
» in diſciplina ciuili comprobatos. Item Plato de luſtrandis ciuitatibus agens, genera luſtrãdi,
partim grauiora eſſe, inquit, partim leuiora, meliora q; eſſe ea, quę grauiora ſunt, inſtar medica
» mentorũ, quæ eo amplius purgant, quo moleſtiora ſunt. ἔστι δ' ὁ μὲν ἄριστος φησὶν, ἀλγεινὸς, καθά
» περ ὅσα τῶν φαρμάκων τυγχάνοντα. Idcirco genus, inquit, luſtrandi optimum cum dolore eſt,
» ſicut ea medicamẽta, quæ ualidiora corporibus adhibemus. Interpres. Nam optima purgatio,
» quemadmodũ medicina ueneni particeps, ita doloris plena. Quoniam pharmaca apud græ
cos, & ſalubria dicuntur, ut ſunt medicinæ, quæ exhibentur ægrotis, et mortifera, ut eſt cicuta,
quæ data fuit Socrati, quo modo etiam uenena apud latinos capiuntur, ideo dicta, quod per
uenas eant, exiſtimauit doctus Interpres, quod a` Platone de ſalubribus dictum fuerat, intelligi
de mortiferis debere. Item Plato genus luſtrandi alterum explicat, quod ratione coloniæ
» deſcribit, ciues enim non probos remoueri, mitti q; per colonias cenſet his uerbis. ὅσοι δὲ τιὼ
» τῆς ἀσφῆς ἀφορείαν. οἷς ἠγεμόσιν ὧδε τὰ τῶν ἐχόντων μὴ ἔχοντες, ἑτοίμους αὐτοὺς αὖ δείκνυσθαι παρ/
» ρεσκευακότες, ἕπεσθαι τούτοις, ὡς νοσήματι πόλεως ἐμπεφυκότι. δι' εὐφημίαν ἀπαλλαγῆς. ὄνομα ἀποι/
» κίαν τιθέμενος εὐμενῶς, ὅτι μάλιστα ἐξεπέμψατο. Qui per uictus inopiam duces quærunt, his q;
» ſponte ſe offerunt ſecuturi inopes adueſus eos, qui non egent, hos tanquam morbum ciuita/
tem labefactantem, honeſto coloniæ nomine, benigne expellendos cenſuit. Interpres. Vt
» quotquot alimentorum indigentia premuntur, ſi paratos ſe principibus offerunt, ad habẽtiũ
» loca migrare laudabili coloniæ nomine mittantur, iſto q; pacto ciuitatem ægrota parte libere/
» mus. An nos interpretem iſtum iniuria exiſtimamus iudicem ſe, ac reprehẽſorem Platonis
conſtituiſſe? dignus certe eſt, qui ſumma petat, & palmam deferat, quando tã excellenter Pla
tonem interpretari poteſt. Eiiciendos ille de ciuitate cenſet homines ſeditioſos, & ſibi ducem
quærentes, qui cum improbitatem ſuam exerceant, & fortunas bonorum ciuium ſuorum diri/
piant. Quibus eiectis, luſtrari ciuitatem arbitratur, hos Interpres facit ſeſe principi offerentes,
cupidos migrare longius, ad loca neſcio quorum habentium. Qui enim ſint habentes illi, niſi
ipſe explicet, neceſſe eſt uaticinari. Ad hæc colonia, quam mittit Interpres, eo animo mitti uĩ
detur, ut antiquis poſſeſſoribus ſua ſede expulſis, alienam occupet ciuitatem. Et occiſis per ſce
lus habitatoribus, eorum bona diripiat, & nefandiſſimæ partis gaudeat. At hoc Plato maxime
deteſtatur, & nequid tale ciues ſui committant, ſummo ſtudio iubet. Prauos itaq; homines tã/
quam peſtem, ac perniciem ciuitatis, urbe expellendos cenſet, honeſto coloniæ nomine, quod
Interpres laudabile dicit, & hominibus tribuit, quos mittit in excidiũ alicuius iuſtæ, piæq; na/
tionis. Item Plato plura differens de ſeditione ciuitatum, ac ciuium diſſenſiõe, unde nouæ ta
bulæ, & æris alieni deciſiones, & agrorum diſtributiones ſolent prouenire, & quemadmodũ
» ea diſcordia uitari poſſit, præcipiẽs, ὠφελιμλήους δεῖ φησι τοὺς οὐσίας πρὸς ἀλλήλους καταστιβιά
» ζεσθαι ἀμωσγέπως. ἢ μὴ ποιῆναι πρόσφορον εἰς τοῦμπροσθεν ἐκίνησιν εἶναι τῆς ἄλλης καταστιβιᾶς, ὅτι
» ἢ παλαιὰ ἐγκλήματα πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὅσοις νοῦν καὶ σμικρὸν μετῆ. Cenſus, inquit, quos ſibi ci/
» ues pararint, careant quodammodo crimine oportet, uel ulterius in acquirendo progredi ultro
» deſiſtant, quibus inuicem uetera crimina habẽtur, quibus q; uel parumper mens impartita eſt.
» Interpres, ut niſi cenſus ipſos inculpabiles inter ſe ciues quodammodo parauerint, ad maiora

» non progrediantur. Reliquam partem ſermonis hic ſeparat, & inferiori coniungit, multis, quæ
intelligere nequit, omiſſis. Item Plato numerum locupletum, quem quinq; millibus, & qua-
» draginta conſumpſit, digerens primũ in duas partes. δύο μὲν δὴ μόρια φησὶ τοῦ παντὸς ἀριθμοῦ τὸ
» πρῶτον νεμηθήτω Primum, inquit, duæ partes totius eius numeri diſtribuantur. Interpres.
» Duæ igitur partes numerum primum diſtribuant. Tum Plato quiſnam ſit in ciuitatibus con
» modior numerus pquirens, λέγωμεν δὴ τὸν πολείτας, καὶ ἐφ' ἑξῆς μάλιστα διαιρωμὰς οἱ αὐτῷ κεκτη
μένον. Dicamus, inquit, eum numerum commodiorem eſſe, qui plurimas, & præſertim σωε
» χεῖς, οὐ διεχεῖς ordine diſpoſitas in ſe diſtributiones continet. Quibus uerbis aperte numerus
» ille ſignificatur, qui continuo ordine in plures partes ſecari poteſt. Interpres. Dico autem quiſ-
» nam deinceps maxime plurimas in ſe ipſo diuiſiones recipiat. Item Plato, cum pleraq; de re-
pub. ſuæ ciuitatis, minus uulgo, & hominibus ætatis ſuæ conſueta expoſuiſſet, expoſiturus q;
» eſſet, Mirari, inquit, fortaſſis eum, qui audierit primo aſpectu hæc cogent, ueruntamen ſiquis
» diligentius cogitet, rem q; experiatur, uidebit ciuitatem condi loco ſecundo, reſpectu optimæ,
quaſi dicat, iſta reſpu. quæ minus conſueta, & factu difficilis eſſe uidetur, non optima illa eſt, &
primo loco conſtituenda, ſed, quæ ſecundo loco optima cenſetur. Nam & ſi alia longe perfe-
ctior explicari poteſt, tamen fragilitati hominum parcens illam omiſi, hanc tractans, quæ poſt
» illam ſecundo loco tanquam optima ſit collocanda. Vnde hæc ſubdit. Recte ſane agetur, ſi
» optimum reipu. genus, & ſecundum, & tertium explicabimus, tum eligendum proponemus,
» ut arbitratu ſuo ſtatuat ſibi quiſq;, quod condere malit. quod idem etiam paulopoſt exprimit,
» cum dicit, exemplar, ad cuius ſimilitudinem fieri aliquid oportet, perfectum, abſolutum q; omni
ex parte poni debere, at ſiquis id aſſequi non poteſt, agere quod illi proximum eſt. His itaq; po
ſitis optimum, ac primũ reipub. genus eſſe dicit, in quo res omnes communes ſunt, etiam quas
nobis natura peculiares fecit, ſi fieri poteſt, quod quidem genus a diis, ſeu deorum filiis incoli
ſumma cum felicitate cõmemorat, id q; eſſe exemplar optimæ reipub. quod reſpiciens, & quan
tum natura patitur, atingens, proximum ei per ſimilitudinem conſtituas. Tale autem uult eſſe
» quod ipſe in præſentia condit, etenim ita ait. ὡὐ δὴ νῦν ἡμεῖς ἐπικεχειρήκαμεν, εἴη τε ἂν γενομένη
» πως ἀθανασίᾳ ἐγγύτατα. καὶ ἡ μὲν, δευτέρως. τελεῖν δὲ μᾶλλον τε, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, διαπραυσό-
» μεθα. Quam nos rempu. condendam ſuſcepimus, proxime quodammodo ad immortalitatẽ
» accedet. Hæc autem ſecundo ſit loco, tertiã poſthac, Deo propitio, explicare curabimus. Ita pri
mum illud Reip. genus exemplar conſtituit, ſecundum autem, quod ipſe iam cœpit condere,
ſecundum eſſe dicit a primo, quanquam non tam immortalitatis compos, quaſi primum, ter-
tium autem pollicetur, quod ſecundo leuius ſit, quæ prorſus eodem tendunt, quo illa ſupradi-
cta genus reipu. primum, ſecundum, & tertium ex plicari oportere, tum deligendum propone
re conditori, quod eorum malit accipere. Nunc quemadmodum hæc Interpres reddat, ani-
» maduertite. Quam uero, inquit, modo nos ingreſſi ſumus, utinam proxime ad immortalita-
» tem perueniat. & una ſecundo, ſed de tertia poſtea, ſi Deus uoluerit, determinabimus, Pro De
um, atq; hominum Ieſum, interpretatur ne hic Platonem? hoccine eſt conuertere leges e græco
in latinum ſermonem? An potius peruertere eas deprauare, atq; corrumpere? ponit Plato ſecũ
do loco rẽpu. quam condere incepit, & proximam immortalitati conſtituit, hic uero optat, ut
proxime ad immortalitatem perueniat, & una ſecundo. Quid autem una ſecundo ſibi uelit, in
margine libri declarat, ſignificare enim, inquit, utinam una, ſola q; ſecundo poſt illam primam
ad immortalitatem perueniat. Ita hic primum, ſecundum, & tertium genus reipu. Platonis in-
terpretatus eſt, qui philoſophos iudicat, & quis eorum doctior ſit, doctrina ſua fretus, exponit.
Deinde Plato patriam coli, uenerari q; non modo tanquam matrem, ſed etiam tanquam domi
» nam, utpote deam cenſet oportere. πατρίδος δὲ ἔστης τῆς χώρας, θεραπεύειν αὐτὴν δεῖ φησι μει
» ζόνως, ἢ μητέρα παῖδάς, τῷ καὶ θεσπέσιον θεὸν αὐτὴν ἔχειν, θνητῶν ὄντων, γεγονέναι. Patriam, inquit,
» quam ſibi quiſq; ſortitus eſt, colere, ac uenerari debet magis, quam filius matrem, ſiquidem pa
» tria, cum dea ſit immortalis, domina mortalium habetur. Interpres. Nam cum tota regio una
» patria ſit, magis eam, colere debent, quam filii matrem. Hæc enim diuorũ etiam, qui mortales
» ſunt, domina eſt. Tum Plato, quoniam ex quinq; & quadraginta millibus ciuium conſtitui
ciuitatem decernit, nec ampliorem patitur populi multitudinem, coloniam mitti præcipit,
ubi aut ſobolis fœcunditate, aut alia cauſa auctus populus eum numerum exceſſerit, his uerbis.
» ὡς ἐὰν ἐπίχυσις ἡμῖν πολιτῶν γένηται βάλλουσα, δίκῃ φιλοφροσύνης τιὴ τῶν ξυνοικούντων ἀλλήλοις ξυμ
» βαίνῃ. καὶ ἀπορᾶμεν τὸ παλαιόν που ὑπάρχει μηχάνημα, ὃ πολλάκις εἴπομεν, ἐκπομπὴ ἐφικισθὲν
» φίλη γιγνομένη παρὰ φίλων, οἵαν ἐπιπλέον εἶναι δοκεῖ. Quod ſi, inquit, ob nimium in procrean

dis liberis

» dis liberis ſtudium, ita aucta ſit ciuitas, ut numeri modum excedat, itaq; inopia, & caritate rei
» prematur, uetus illud repetatur conſilium, quod ſæpe iam dictum eſt, ut colonia mittatur cara
» a caris, quo commodius agi poſſe uidebitur. Interpres. In magna uero ciuium abundantia ſi
» timetur inopia, colonia emittatur beneuole a beneuolis facta quibuſcunq; id commodum eſſe
» uideatur, quod Plato dicit, quo commodius agi poſſe uidebitur. hic interpretatur quibuſcunq;
id commodum eſſe uideatur. Item Plato, dum conſulit, ne locupletum ille numerus quinq; &
» quadraginta millibus præſcriptus unquam deficiat. καὶ δὴ καὶ νῦν φησι, τὸν ἀριθμὸν πρῶτον ὅσ-
» ους πάντες φυλάξατε τὸν εἰρημένον. Primum, inquit, numerum ſupradictum tota uita ſeruate.
» Interpres. numerum primum per totam uitam conſeruate. reliquit ſupradictum, ſine quo uer
» bo, qui ſit ſeruandus numerus non poteſt intelligi. Item Plato. μηδὲ νόμισμα φησι παρακαθί-
» ζεσθαι, ὅτῳ μήτις πιστεύῃ. Neq; pecunia, inquit, deponenda eſt apud hominem, cui non
» adhibes fidem. Interpres, nec pecuniam deponere, inquit, reliquum prætermiſit, hoc eſt apud
hominem, cui fidem non adhibes, quanquam id ſuo cum detrimẽto didicerat, quod Plato mo
net nemini credendam eſſe pecuniam ſine fide, ſine conſilio aſtuto, & callido. Item Plato.
» τοῦτ' οὖν δὴ τοιαῦτα ἐπισημαίνεσθαι φησι χρὴ τὸν νομοθέτην τί τε βούλομαι, καὶ ἐμοὶ ξυμβαίνῃ τάδε,
» ἢ καὶ ἀτυχήσαντα τοῦ σκοποῦ. καὶ οὕτω τοίχ' αὐτὸς ἐκ τῆς νομοθεσίας αὐτός τ' ἐκβαίνοι, καὶ τοὺς ἄλλους
» ἀπαλλάττοι. Hoc igitur ſæpius proteſtetur legumlator oportet, quid uelit, quid ſi contigerit,
» bene ſuccedet, ſin minus, inſtituti ſui ſpe fruſtrabit, atq; ita fieri forſitan poterit, ut & ipſe one-
» re legum ſcribendarum leuetur, & cæteros leuet. Interpres. Sæpius igitur legislator ſignificet
» qd ipſe uelit, & ſi ſibi illud contingit, aut ꝓtra, & ſic forſan & ipſe a ferendis legibus liber erit,
» & cæteros liberabit. Itẽ Plato de fundoꝝ poſſeſſoribus. ὁ δὴ λαχὼν φησι, κεκτήσθω τὸν κλῆρον
» ὧδε τούτοις, οἷς εἰρήκαμεν. Poſſideat, inquit, ſuam quiſq; partem, quam ſortitus eſt ea, qua dixi-
» mus, cõditione. Interpres partem hanc ea, quam diximus, conditione reliquit, quanquam ne-
ceſſariam. etenim ſeruari in ea re iuſſum eſt, nequis fundũ aut uẽdat, aut emat, & ut pater unũ
ex filiis, quem malit, hæredem fundi relinquat, non plures. Hæc, & pleraq; alia tam neceſſaria
» legi agrariæ a Platone adhibita prætermiſit interpres, & hoc ſolum dixit. Sortitus igit fortẽ
» ſuam poſſideat. Item Plato. διὰ γὰρ τὸ πόλει φησὶ τῇ τοῦ μεγίστου νοσήματος οὐ μεθεξούσῃ. ὁ διάστασιν,
» ἣ στάσιν ὀρθότατον αὖ εἶναι κεκλῆσθαι. In ciuitate, inquit, quæ grauiſſimo illo morbo nõ laborat, quæ
» diſcordia, aut ſeditio recte appellatur, oportere cenſemus. Interpres igitur dicimus, ut in ciuita
te, quæ ſit expers ſummæ pecuniæ, quam diſſidium, aut ſeditionem appellari. Hic profecto
peritior fuſoriæ artis, quàm interpretandi eſt, poſtq; ex ſummo morbo pecuniam ſibi ſummã
facere potuit. νόσημα nanq;, quod morbum ſignificat in νόμισμα, hoc eſt pecuniam tranſtulit.
» Item Plato ubi numerum, modũq; cenſus ciuibus deſcripſit. ἐὰν δέ τις, φησὶν ἀπειθῇ τούτῳ τῷ
» νόμῳ, φανεῖ μοὶ ὁ βουλόμενος ἀεὶ τοῖς ἡμίσεσιν. ὁ δὲ ὄφλων, ἄλλο τοσοῦτον μέρος ἀργύσει τῆς αὐτῆς
» κτήσεως. Siquis, inquit, huic legi nõ pareat, deferet, qui uelit ſub dimidio, qui autem iudicium
» pro ſe nõ habuerit, tantũdem de ſuo cenſu exſoluet. Interpres. Si uero legi non obtemperaue
» rit, iudex medietatem conſequatur. Satis, quod uolumus ab interprete habemus. Tum Plato
» agrum diuidens totum, μετὰ δὲ ταῦτα, φησὶ, μέρη δώδεκα διελέσθαι θέμενον ἑστίαν πρόσθεν, ἢ Διὸς,
» καὶ Ἀθηνᾶς ἱερὸν ἀκρόπολιν ὀνομάζοντα. Deinde, inquit, diſtribuendum in partes duodecim,
» Quarũ prima Veſtæ, Ioui, ac Mineruæ dedicanda eſt, quæ arx nominatur. Interpres. deinde
» duodecim partes eligantur, Veſta q; tam Iouis, quàm Palladis cõſecretur, & ſacrum arx appel
» let. Eligit hic quod Plato diſtribuit, & Veſtã Ioui, & Palladi conſecrat. Cui Plato nihilo mi-
nus, quàm Ioui, & Palladi partem agri dicandam cenſuit. Item Plato, quod ſupradictum erat,
repetit, exẽplar uidelicet optimũ cõſtitui oportere, tũ ſeq quoad quiſq; niti propinqus poterit.
» δικαιότατον, φησὶν, οἶμαι τὸ δὲ εἶναι ἓν μοὶ τὸ παράδειγμα διῳκισῶσθαι, δεῖ δεῖ τὸ ἐπιχειροῦντα γίγνε
» σθαι, μηδὲν ἐλλείπειν τῶν προσόντων, καὶ ἀδυνατεῖν. ᾧ δὲ ἀδυνάτου τι ξυμβαίνῃ τούτων γίνεσθαι, ἐκεῖνο
μὲν αὐτὸ ἐκκλίνειν, καὶ μὴ πράττειν. ὅ, τι δὲ τοῦτου τῶν λοιπῶν ἐγγύτατα ἔσται, καὶ ξυγγενέστατον ἕφυ τῶν
προσηκόντων πράττειν τοῦτ' αὐτὸ διαμηχανᾶσθαι ὅπως αὖ γίγνηται ἓν νομοθέτην ἢ ἑπόμενον τέλος ἐπιθεῖναι
τῇ βουλήσει. Aequiſſimum, inquit, eſſe id arbitror, ut qui exemplar ponit ad cuius ſimilitudi-
» nem, quod opus eſt fieri debeat, nihil prætermittat, quod ad ſummam dignitatẽ, ueritatem q;
» conueniat. Quod ſiquis excellentiam illam imitando aſſequi nequeat, is omiſſo, quod uires ſu
» perat, ad id incumbat, quod proximum, cognatum q; eſt eius, ad quod aſpirabat, & quomodo
» id ipſum efficiat, ſummo ſtudio inuigilet, nec legis latorem interpellet, quo minus inſtitutum ſu
» um uſq; ad finem proſequatur. Interpres, qua ſententiæ integritate, qua uerborum dignitate,
» hæc in latinum conuerterit, quæſo attendite. Sed iuſtiſſimum, inquit, eſt, ut cum exemplari

» proponam, quale fieri oporteat, quod incipitur, quod autem fieri ab aliquo non poteſt, præter
» mittatur, & quod rebus conueniat, nec impoſſibile eſt, id omni ſtudio legislator aggrediatur,
» & ad finem perducat. Quàm longe a' Platonis ſenſu labatur, uerba eius aperiunt, ut nihil dice
» re præterea opus ſit. Item Plato. ᾧ ὁμολογούμενον αὐτῷ ἑαυτὸ, φησὶ, δεῖ που παντα χῇ ἁρμοτ-
» ζεσθαι, καὶ ἢ τῷ φαυλοτάτου δημιουργοῦ ἄξιον ἐσόμενον λόγου. quod ſecum conſentit, id a' quo
» uis authore ubiq; efficiendum eſt, etiam in re minima, quandoquidem hoc modo laudem aſſe-
» qui poteſt. Interpres. nam quod ſibiipſi undiq; conuenit, id uel uiliſſimus opifex non recuſa-
» bit. Item Plato. νομίσαντα φησὶ, πρὸς πάντα εἶναι χρησίμους τὰς τῶν ἀριθμῶν νομὰς, καὶ ποικίλ-
» σεις, ὅσα τὸ αὐτὸ αὐ ἑαυτῆς ποικίλοντα, καὶ ὅσα αὖ μήκεσι, καὶ βάθεσι ποικίλματα. ita ſentiens, in-
» quit, perutiles in omnibus rebus numerorum eſſe diſtributiones, ac uarietates, quibus cum ipſi
» inter ſe uarii ſunt, tum in longitudinibus, ac profunditatibus, quas uario modo conſtituunt.
» Interpres. Sed danda opera, ut ad omnia perutiles ciues ſint, tam ad numerorum partitiones,
» quã ad uarietates, quibus ſeipſos exornãt, quibus'q; longiora, profundiora'ue ornamenta effici
» unt. Quænam ſint iſtæ uarietates, quibus ſeſe ciues exornent, & longiora ornamenta efficiant,
explicet rurſus Interpres in margine libri, non enim minus hoc obſcurum eſt, quàm quod ſupe
rius dixerat, una ſecundo. Item Plato, cum uarios eſſe hominum mores pro locorum uarieta
» te conaretur oſtẽdere, μηδὲ τοῦθ' ὑμᾶς λανθανέτω, φησὶ τῶδε τῷ τόπῳ, ὦ μέγιλλέ τε, καὶ κλεινία, ὡς οὐκ
» ἐσὶν ἄλλοι ζῶντες διαφέροντες ἄλλων τόπων, πρὸς τὸ γεννᾶσθαι αὐθρώπους ἀμείνους, καὶ χείρους, οἷς οὖν οὐ
» ἀναγκαιότατον νομοθετητέον. Ne uos inquit, hoc lateat Megille, & Clinia plurimum in locis diſcrimi-
» nis eſſe ad hominum uel meliorum, uel deteriorum generationem, quibus contrariæ penè le-
» ges conueniant. Sic Plato dilucide de locorum diſcrimine ſcribit, & leges ob eam rem prope
modum contrarias ferendas exiſtimat, aliàs nanq; aliis pro uaria naturæ, atque ingenii ratione
» cõueniunt. At uero noſter Interpres, ne id quidem intelligere potuit. Sed nec illud uos fugiat,
» inquit, magnam eſſe locorum ad ferendos meliores, peiores'q; uiros differentiam. Quibus con
» traria legibus ſáncienda non ſunt. Videte quanta ſit huius hominis peritia, magnum eſſe di-
ſcrimen locorum dicit, nec tamen animaduertere poteſt, diuerſa loca, diuerſam poſcere legum
rationem. Sed contraria non eſſe ſanciẽda in tanta locorum, & hoíum differentia teſtat'. Hæc
ex quinto libro interpretatiõis eius excerpſimus, pauciſſima ex plurimis, ut ſi tot errores, quot
uerba eſſe dixerimus, non diſcedamus a' uero.

EX LIBRO SEXTO. Caput VII.

a Tſextum iam eodẽ modo percurramus. In quo, cũ Plato de comitiis Reip. diſſe
rat, quoniam Resp. de qua agit, noua adhuc, parumq; erudita, nõ ſine errore, am
pliores magiſtratus creare poſſet, quo modo tutius tanta res agat', exquirit, & q̃q̃
difficile id eſſe cõſilium fatetur, neceſſario tñ ſubminiſtrandũ affirmat his uerbis.
» ἀλλὰ γὰρ ἀτῶνα, προφάσεις οὐ πάνυ δέχεσθαι. Sed enim certaminis ratio nullam patitur excuſa
tionem, quaſi dicat, ſed quoniam ſcribendarum legum prouinciam iam ſuſcepimus, nulla dif
ficultatis cauſa eſt, per quam ab inſtituto recedere debeamus, quemadmodum illis detrectãdi
pugnam facultas nõ datur, qui iam certamẽ adierint. Vnde prouerbiũ hoc in uſum uenit, Cer-
» tamen nullam patitur excuſationem. Interpres, hoc a' Platone tam breuiter, & pulchre di-
» ctum, quo modo peruertat, attendite. Atqui non oportet, inquit, nõ quærendi cauſam ſuſci-
» pere. Tũ Plato φημὶ γὰρ ὦ κλεινία, λέγῃ, κινδύνους χαλεπῶς διαφθόνους τῶν ἄλλων κριτῶν, μὴ μό-
» νον ἀφοσιώσασθαι πρὸς τῆς χώρας, ὧν νῦν ἡμεῖς ποιήτε. σωτόνως δ', ἐπιμεληθῆναι τὰς πρώτας ἀρ-
» χὰς εἰς δύναμιν, ὅπως ἂν στῶσιν ὡς ἀσφαλέσατα, καὶ ἄριστα. Equidem Gnoſios tuos o' Clinia, in
» quit, præ cæteris Cretẽſibus debere arbitror, nõ modo quaſi libando inchoare, quã nunc rẽp.
» conditis, uerum etiam ſummo ſtudio nauare operam, ut ampliſſimi magiſtratus pro uiribus,
» quam firmiſſime, atq; optime conſtituantur. Interpres. Gnoſios oportet o Clinia non ſolũ ha-
» bitandam hanc eſſe regionem determinare, ſed operam quoque pro uiribus nauare, ut quam
» tutiſſimi, atq; optimi magiſtratus conſtituantur. Item Plato. μέγα μὲν φησὶν, ὦ κλεινία, φρονοῦ
» σιν αἱ ἀθῆναι, μέγα δὲ καὶ ἡ σπάρτη. καὶ μακρὰν ἀποικοῦσιν ἑκάτεραι. Plurimum ſibi Athenienſes
tribuunt mi Clinia, plurimum ſibi Lacedæmonii, & longinqui incolunt, quod ita Cliniæ di-
cit, quoniam ille tum Platonem, tum Megillum rogarat, ut ſe ſocios declararent ampliſſimo-
rum magiſtratuum nouæ Reip. quam ipſi in agro ſuo conderent. Hoc enim Plato recuſat, par
tim ob Athenienſium, ac Lacedæmoniorum elatiorem animum, partim ob locorum longin-
quitatem, ſed licere, inquit, perbelle, tam illum, quã eius Gnoſios ſeſe ad eã, quã cõdunt Rẽp.
conferre.

conferre. Hæc Interpres intelligere minime potuit, ſed quod ad interuallum locorum refertur,
» ipſe ad coloniam uertit, & longe, inquit, nimium colonias mittunt. Ita quos habitare procul
Plato ſcribit, Interpres longe colonias mittere exponit. Deinde Plato præcipuum magiſtra-
tum, in primis'q; declarandum eſſe ſcribit eum, qui leges tueatur, atque cuſtodiat, & quoniam
plurium conſilio opus eſt eruditorum uirorum, qui decernant, ac deligant, tot autem in ciuita-
te adhuc noua haberi non poſſint, Megillum, & Gnoſios ipſos tanquam conditores, & pa-
» tres patriæ, ſummis præficiendos magiſtratibus cenſet. Atque hoc ita agendum conſulẽs. Ὑ-
» μῶν οὖν ὦ κλεινία, καὶ μέγιλλε, φησὶ, πάντα ἡμῖν ταῦτ' ἐν τῇ πόλει καταστήσουσι τῶν ἀρχῶν τε πέρι,
» καὶ δοκιμασιῶν αὐτῶν· ἆρ' ἐννοοῦμεν, ὡς τοῖς πρῶτον ὕστερον καταζυγωμένοις πόλεσιν, ἀνάγκη μὴ οὐ
» ναί τινας, οἳ τινῶν δ' ἕκαστον αὖ πρὸς πασῶν τῶν ἀρχῶν γεγονότες οὐκ ἔσι. Quinam tandem, inqt, Cli-
» nia, & Megille, hæc omnia in hac noſtra urbe magiſtratibus, & eorum probationibus apte, cõ
» mode'q; conſtituant? num neceſſe exiſtimamus ciuitatibus nouis præfici aliquos, nec tamen
» ſunt, qui ex omnibus magiſtratibus eligantur? Interpres. Sed, qui magiſtratus omnes præce
» dant in ciuitatibus, quæ primo conduntur, minime ſunt. Tum Plato de ſenatu conſtituendo
differit, quem numero trecentorum & ſexaginta deſcribit, quos ex omni cẽſu iudicat eſſe pro-
ponendos, tum eorum dimidiam partem ſorte accipit, his negotium conſultandi annuum de-
» mandans, ὀγδοήκοντα δὲ φησὶ καὶ ἑκατὸν ἐκλέξαντας ἀφ' ἑκάστων τῶν τιμημάτων, τοὺς ἡμίσεις τού-
» των ἀποκληρώσαντας, δοκιμάσαι. τούτους δ' εἶναι τῶν ἐνιαυτὸν βουλευτάς. Horum, inquit, quos
» ex omnibus cenſibus elegeris, dimidium, hoc eſt centum & octuaginta. Hic nanq; numerus dī
» midius eſt trecẽtorũ, & LX. quorum ſuperius meminit, ſorte ad Senatus ordinẽ comprobent'.
» Interpres, ita centum, & octuaginta de omnibus cenſibus deligantur, quorum dimidia pars
» ſuffragio comprobetur, qui annui conſiliarii ſint. Dimidiam partem centum & octuaginta hic
nonaginta accipit. Vnde cum paulopoſt à Platone dicatur, partem duodecimam, hoc eſt quin
decim, dimidii iam ſumpti, ideſt centum, & octaginta delegandam ad circuitores, hoc eſt cu-
ſtodes agri mobiles, & uagantes, manifeſte in alterum præcipitatur errorem, ut dimidii, quem
acceperat, numeri, hoc eſt nonagenarii partem duodecimam dicat, quod falſum eſſe perſpicuũ
eſt. Nulla n. nonagenarii numeri pars duodecima integra eſt. Item Plato, cum iam ab omni-
bus probaretur, ut conſtituerentur uiri, qui ſeruandæ legum curam haberẽt. τὰ μὲν τῶδε τῶν
» νομοφυλάκων, φησὶ, ταῦτα ῥηθήσω προστάγματα τέλος. προϊόντων δὲ εἰς τὸ μπροσθεν τῶν νόμων, ἕκα
» στος προστάξει τοῦτοις τοῖς ἀνδράσιν, ὧν τινων αὖ τοὺς δεῖ πρὸς τοῖς νεωτερισμένοις, προστιμελεῖσθαι.
» De cuſtodibus, inqt, legum tria hæc ſint præcepta tum legibus proficiẽtibus, quiuis poterit
» his uiris præcipere, quæ procurare opus erit plura, quã modo diximus. Interpres. Legibus iam
» confirmatis, ſi plurium rerum curam hos uiros habere oportet a' ciuitate quauis proponente
conſyderabitur. quaſi quid ciuitates aliæ proponant, quid illę conſyderent quæratur, non qd,
ciuium eius, quæ conditur, ciuitatis conſilio addi debeat, ſic noſter Interpres iudicat, atq; expo-
nit. Dehinc Plato de æqualitate inæqualis hoc eſt æqui proportionarii, & diſtributione pro
uirtute, ac dignitate differit, quod quidem æqualitatis genus, & ſi ratiõe aduſum ciuilem reqri
» tur, raro tamẽ, & à paucis ſeruatum legumlatoribus cõſtat. πῶς ἀληθέστατον, καὶ ἀρίστην ἰσότητα
» οὐκέτι ῥᾴδιον παντὶ ἰδεῖν. δίος γὰρ δὴ κρίσις ὄζει, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀεὶ, σμικρὰ μὲν ἐπαρκεῖ, πᾶν
» δ' ὅσον ἂν ἐπαρκέσῃ πόλεσιν, ἢ καὶ ἰδιώταις, πάντα ἀγαθὰ ἀπεργάζεται. Veriſſimam, inquit,
» optimam'q; æquabilitatem cernere, haudquaquam facile omnibus eſt. In Iouis enim iudicio
» hæc conſiſtit, & quamuis mortalibus quidem raro eam ſufficiat, tamen quoties, & quantulum
» cunq; ſuffecerit, aut publice, aut priuatim plurimum iuuat, bonorum'q; omniũ author eſt. Inter
» pres. Iouis enim iudicium eſt, cuius parua quædam pars hominibus ſufficit, & bene omnia
» tam ciuitatibus, quàm priuatis, ſi adhibetur, diſponit. Sufficit uerbo utitur non improprie, ſed
ita inſcite, ut non ſuppeditare, ſicut apud Platonem eſt, ſed plene ſatiffacere id uerbum putet ſi
gnificare. Quapropter uerba ita coniungit. Parua quædam pars hominibus ſufficit, & bene
omnia diſponit. ſcilicet idem eſt ſufficere, & bene omnia ſuppeditari, uel, ut uerbo eius utar, di-
ſponi. Item Plato, cum hanc æqui inæqualitatem cauſam interdum effici poſſe animaduerte-
ret, ut ſeditiones eſſent, diuerticulis uti quibuſdam admonet, & partim ſorti rem committere,
partim Deũ, fortunam'q; inuocare, ut recte, feliciter'q; ſuccedat. Quippe niſi ita agatur, fieri nõ
» poſſe, quin detrimentum ſequatur. τὸ γὰρ ἐπιεικὲς, φησὶ, καὶ ξύγγνωμον τοῦ τελέου, καὶ ἀκριβοῦς,
» παρὰ τὴν δίκαιον τὴν ῥᾳδίως παρατρεφομένου, ὅταν γίγνηται. Aequalitas enim, inquit, illa lau
» dabilis, & æqua diiudicatio boni, cum præter rectam rationem fiat, uiolatur, & frangitur. In-
» terpres. Humanitas enim, & indulgẽtia quando adhibetur a' perfecto, exacto'q; iuxta rectum

» iudicium declinat.humanitatem, & indulgentiam uocat Interpres,quam Plato æquabilitatem
nominat, & declinari à perfecto, exactoq; eandem humanitatem ait iuxta rectum iudiciũ, cũ a`
Platone uiolari, frangiq; dicatur, cum contra rectum ius agitur. Item Plato de assidua ciuitatis
» custodia differit, quo in loco custodes decernẽs, πλῆθος δέ, φησὶν, ἀθλιώτατον ὀξέως οὐδὲ ποτε οὐδὲν
» τούτων πράττειν. Multitudo, inquit, nihil huiusmodi agere celeriter potest. Interpres.quorum
» nihil multitudo acute agere potest. Incidit sæpissime noster hic Interpres in eundem errorem,
qui pererudite a` diuo Augustino reprehenditur libro de doctrina christiana in iis, qui ex anci/
piti linguæ uocabulo, hoc est per æquiuocationem falluntur, ut sententiam transferant, quæ a`
sensu scriptoris omnino sit aliena. Ex ambiguo, inquit, ille diuus linguæ præcedentis plerunq;
Interpres fallitur, cui non bene sententia nota est, & eam significationem transfert, quę a` sensu
scriptoris penitus aliena est, sicuti quidam codices habent, A cuti pedes eorum ad effundendũ
sanguinẽ. ὀξὺς enim & acutum, & uelocem apud græcos significat. Ille autem uidit sententiã,
qui transtulit, ueloces pedes eorum ad effundendũ sanguinem. Ille autem alius ancipiti signo
in aliam partem raptus errauit. Ita planè & hic noster non solum genere erroris eodẽ, sed etiã
specie, eodemq; ancipiti signo omnino labitur, cũ quod Plato ὀξέως dicit, referens ad rei mã
» datæ paratiorem executionem, ipse non celeriter, sed acute interpretetur. Item Plato, ἱερῶν δὲ,
» ἱερέων· οἷς μὲν ἐστι πάτρια ἱερώσυνα, καὶ οἷς μὴ νῦν· ἐὰν δὲ δέον ἃ πρῶτον καθορισμένοις, ἐκὼς γίγ
» νεσθαι τοῖς τοιούτοις, ἢ μηδενὶ, ἢ πόθεν ὀλίγοις, οἷς μὴ καθεστήκοι, καταστάντων ἱερέα τε, καὶ ἱερέ/
» ας. Sacerdotes, inquit, qui paterna sacerdotia habent, permaneant, sed si, quod usu euenit ho
» minibus, qui nuper simul uiuere cœperint, aut nulli, aut pauciss. habent, noui constituendi
» sunt sacerdotes tum mares, tum fœminæ. Interpres. Si uero nulla huiusmodi sunt, quod acci
» dere illis par est, qui nunc ciuitates condere cœperunt, aut nullis, aut paucis concedendũ. Quã
bene Platonem Interpres noster intelligit, cum nullos cõstitui sacerdotes arbitratur præcipi a`
Platone, qui cõtra ubi nulli sunt, paterna sacerdotia habentes, ibi sacerdotes constituẽdos esse
» decernit. Item Plato de eligẽdis legũ interpretibus iubet, ut quatuor tribuũ unaquæq; tres de
» suis eligat uiros, atq; ex his duodecim, qui electi sunt, tres præ cæteris suffragio cõstitui, reliquos
» nouem mitti probent ad Apollinem Delphicum, qui ex singulis ternis, singulos discernat. Hi
» uero tota uita interpretes sint. Interpres uero. Expositores, inquit, quatuor tribus ferant qua/
» tuor quælibet, ex quibus nouem, qui suffragio erũt delecti, Delphos mittãtur. Sexdecim eligit
» iste non duodecim, siquidem quatuor tribuum unaquęq; quatuor exhibet. nec a` tribus ter tres
» mittentur, quem numerum trinitatis ratione Plato obseruat, sed a` septem quos interpretes cõ
stituit. Omitto, quod si, ut hic scribit, quælibet tribus quatuor præstet, nec sexdecim erũt, q eli/
gentur, nec nouem, sed quatuor tantũ. Quis enim Romanæ linguæ peritus nõ intelligat, quã/
libet, non omnes, siue unãquanq;, sed duntaxat unam aliquam significare, nec referre si aliquã
quatuor tribuum dicas, uel quamlibet quatuor tribuum, sub neutro enim licet, nisi disiunctim
descendere. Cum igitur dicit aduersarius, ut quælibet tribus quatuor ferat, perinde est, ac si di/
ceret, ut una tribus, quæcunq; illa sit, quatuor ferat. Item Plato, in demortui locum eligi a` qua
tuor tribubus alium iubet, ex ea, unde ille fuerat, tribu, his uerbis, τὸν δὲ λειπόντα προαιρείσθω
» σαν αἱ τέσσαρες φυλαὶ, ὅθεν αὖ ἐκλίπῃ. Interpres, & ad mortui locum quatuor tribus alium eli
» gant, omisit, ex ea, unde ille fuerat, tribu, quod in primis necessarium est, non enim de qualibet
» tribu eligẽdum Plato censet, sed de ea, cuius tribulis erat, qui uita est functus, nequa tribus sit,
» quæ honore careat magistratus. Item Plato de agrorum custodibus. σπουδὴ δὲ περὶ ταῦτα
ἥδε ἔστω φησὶ, πᾶσιν ἐξικνουμένη ἐπόψεσι, τὸν αὐτὸν τόπον φυλάττειν. Danda, inquit, summo studio ope
» ra est, ut singuli sexagenis sua loca custodiant, non modo hostium gratia, uerum etiam eorum,
» qui se amicos uocant. Interpres. Studium autem sexaginta uiris, qui loca custodiũt sit, ut ad/
» uersus hostes amicis ista custodiant. Item Plato de causis, & iudicib⁹, & magistratibus dispu
» tans omnem iudicem, magistratumq; reddere administrationis suæ rõnem iubet, exceptis iis,
» qui finem causis imponunt, a` quibus fas non sit prouocare, quod in ciuitatibus regi subiectis,
honor regius est. δικαστὴν δὲ, καὶ ἀρχὴν τὰ αὐτοπρόσωπον, οὐδένα φησὶ, δικάζειν, καὶ ἀρχὴν ἣν
τῶν τὸ τέλος ἐπιθέντων. οἷον βασιλέων. Nullus itaq; inquit, iudex, & magistratus immunis
» examinis sit, exceptis iis, qui finem imponunt, instar regum, quod enim in ea ciuitate, quæ uni
» us imperio gubernatur, rex sibi uendicat, idem in rebus publicis, iis, qui tertio foro finem causis
imponũt, iudicibus datur. Interpres. Nemo autem iudex magistratusue in ciuitate aliqua sit,
qui gesti officii sui rationem non referat præter reges. quasi 'de regibus solum dicatur, præter
reges, inquit. Et quod loco exempli Plato ex persona regum addit, id pro magistratu, qui unus

a` reddenda

a` reddenda ratione immunis sit, accipit, & tertium cancellũ Platonis prætermittit, quod aliãs
reges, aliãs principes, nomine, quo magis tãdem libuerit, appellandos, cõtinet summos magi/
stratus, finemq; affert causis, a` quo nemini licet prouocare. Vnde fit, ut quãtum ex uerbis inter
pretis accipi potest, non de quauis Rep. sed de regio duntaxat statu præcipiatur. Item Plato
» conuiuia instituit agri custodibus, quibus cum adesse omnes præcipiat, ὁ δὲ ἀποστατήσας φησὶ,
» καὶ ἥντινα οἶν ἡμέραν, ἢ νύκτα ἀφοικοιμηθεὶς· Qui autem cõuiuio, inquit, defuerit, etiam si uno die,
» aut una nocte excubarit, probro detur. Interpres, qui aũt concibationi non affuerit, omisso ex/
» cubauerit reliquo, quod potius lege punitur. Item Plato, τοὺς ἀγορανόμους φησὶ, τὸν περὶ τὴν ἀγο
» ρὰν κόσμον διαταχθέντα, ὧδε νόμῳ φυλάττειν. Ædiles, inqt, ordinem in foro à legibus depu
» tatum seruent. Interpres, uenalium curatores uenditionis loca legibus constituta ornate custo/
» diant, Ædiles uenalium curatores uocat, & forum locum uenditionis interpretatur. Item Pla
» to. αἱ πάσαι τοίνυν ἀρχαὶ φησὶ, πλὴν βουλῆς, καὶ πρυτάνεων. Omnes, inqt, magistratus sena
» tu, quæstoribus q; exceptis. Interpres. Omnes magistratus consiliũ, & consilii principes, nihil
hic excipit, & senatum consilium appellat eodem modo, quo ædiles uenalium curatores, sed sit
ita sanè, res enim seruatur, quãquam sub nomine parum proprio. At uero cum quæstores con
silii principes dicit, quis ferre possit rem usqueadeo absurdam? Item Plato, res, quæ in cõtro/
uersiam cadunt, perscrutari diligentius præcipit, percũctariq; ipsum etiam iudicem, non tantũ,
quæ ab aduersariis dicuntur, audire ea uidelicet causa, ut ueritas clarius eluceat, quod idem arbi
tris quoq; agendũ censet, & arbitrorum exemplo legitimos iudices ita agere iubet, his uerbis.
» ἄφωνος δ' αὖ δικασὴς ἡμῖν φησὶ, καὶ μὴ τελείω τῶν ἀντιδίκων ἐν ταῖς ἀνακρίσεσι φθεγγόμενος, καθά/
» περ ἐν ταῖς διαίταις, οὐκ ἂν ποτε ἱκανὸς γένοιτο περὶ τὴν τῶν δικαίων κρίσιν. Iudex tacitus nec ampli
» us aliquid instar arbitri, quàm dictum ab aduersariis fuerit, percunctans iudicare integre nunq;
» poterit. Interpres, Iudex, qui nihil plus, quàm litigantes dixerint, loquitur, quemadmodum in
» diæta nunquam ad iuste iudicandum sufficiẽs erit. An quid præceptum a` Platone fuerit, intel/
lexerit Interpres, quæso iudicate, diætam enim huic loco inseruit, quod uerbum apud latinos
id significat, quod a` medicis pro uictus rõne ægrotis datur, & iudicem scribit loqui oportere,
quid autem debeat loqui, non explicat, quasi fabellas etiam, & anicularum deliramenta liceat
iudicibus causas audiẽtibus recitare. Plato quidem percunctari uult iudices, & hoc modo plus
aliquid ab aduersariis elicere, quàm ab his propositum fuerit, hic autem nõ percunctari, sed lo
qui dicit. Diæta uero quam Interpres rationem uictus esse existimauit, arbitri officium est, hoc
est eius, quem agens, & reus priuatim sibi eligunt iudicem, & sequi sentẽtiam eius consentiũt.
Licet enim arbitrũ, dum causam audit, interrogare, & percũctari, partim actorem, partim reũ,
atq; ita re diligentius intellecta, iudicare. Iudicem uero publicum, & legibus institutum audire
tantũ solitum est, quæq; audierit, lege iudicare, atq; ita sententiam ferre, quem morem Diodo
rus historicus etiam a` iudicib⁹ Aegypti seruari solitum scribit. At Plato minime hanc consuetu
dinem probat. Ideoq; instar arbitri agere iudicem iubet, ut res, de qua agitur, percipi certi⁹ pos
sit, & iudex ipse quasi procurator, & tutor ueritatis, nõ modo audire rem, sed etiam pscrutari
ueritatem, & quod æquum fuerit, decernere syncerius possit. Interpres uero ita hunc locum ex
ponit, ut planè dicere uideatur iudicem nihilo magis loqui, quàm ægrotum, cum rationem uic/
tus a` medico tacitus, atq; obtemperans accipit. Hos igit' admodũ paucos, ex infinita pene`er/
rorum sexti libri colluuione notauimus, qui ingenium, atq; doctrinam interpretis demonstra/
rent. Nunc, ne longiores simus, septimum aggrediamur.

EX LIBRO SEPTIMO.

Reprehensio, & emendatio unius & triginta magis insignium errorum, quos idem in septimi libri legum interpretatione commisit. Caput VIII.

t Radit Plato in septimo de educatione, atq; eruditione liberorum, & educatiõis no
men frequenter eo in loco usurpat. Interpres uero pro educatione ubiq; alimẽtum
ponit, nec tantum consequi ingenio potuit, ut intelligeret, non quid cibi, aut potus
capiant, sed quo modo ingenuis moribus, ac liberalibus disciplinis c iuium liberi in
stituendi sint, a` Platone disqri, atq; tractari. Item Plato, quoniam recta erudiendi ratio efficit,
ut tam corpus, quàm animus bene habeat, primo de corporibus, quomodo apta, robusta, & sa
lubria reddant, exponit, cui rei nihil tam commodum esse, quàm laborem, atq; exercitationem

fatetur. Itaq; iuuenes laborare plurimum suadet, propter uigorem incrementi, & excremento rum abundantiam, quæ res cum probari in omni ætate non posset, is, qui cum disputatur, quid hospes, inquit, num infantibus quoq; nuper editis plurimum laboris mandabimus? Tum Plato, minime, inquit, his primis, sed illis prius, qui adhuc in utero genitricis alimenta suscipiunt. Miraꝛ denuo socius, & quo modo hæc inqt, uir egregie dicis? ἢ πρὸς κνουμένοις φράζεις; Num de iis loqueris, qui adhuc intra aluum parẽtis geruntur? Interpres hanc ultimam partẽ sic trãsfert, prægnantes ne laborabunt, & matres uterũ ferentes pro fœtu accepit, qui adhuc maternis uisceribus continetur. Mox Plato, θαυμαστὸν δὲ οὐδέν ἐστιν ἀγνοεῖν ὑμᾶς πάνυ τῶν τηλικούτων γυμναστικῶ. Nihil sane mirum est, si uos tantillæ ætatis exercitationem ignoratis. Interpres, nec mirum est tantæ rei gymnasticam uos ignorare. quaꝫ recte, atque eleganter expressit primordia eius ætatis, quibus nullum consuetum exercitationis genus tribuimus. Posthæc interrogat Plato, an infantium nutrices eos gestare debeant, modo rus, interdũ ad templa, aliquando ad gẽtiles, & familiares exercendæ eius ætatis gratia, & nisi id faciant pœna legitima puniri. Hęc autem ita interrogat, utrunq; sane illud comprobans, ut, & gestet infans, & pœna nutricib⁹, nisi ita egerint, decernat, εἰ γάρ μή φησι, γέλωτα αὖ πολὺ ὀφλήν ἡμᾶς πρὸς τῷ μὴ ἐθέλειν αὖ παιδεύεσθαι γυναικεῖά τε, καὶ δούλεια ἤθη σοφῶν. Alioquin, inquit, risum late captabimus, dum muliebres, seruiles q; mores nutricũ recusent obtemperare, quasi dicat, nisi nutricibus pœnam constituamus, irridendi erimus, cum a mulierculis contemnemur. Interpres. risus, inquit, de nobis magnus, quando nutrientium moribus muliebribus, simulatq; seruilibus obtemperare nolint. Itẽ Plato motum, & modulum iuuare ad somnum infantibus excitandum dicit, quo modo etiam ad desipientem debacchationem uidetur conferre. Et utrunq; huiusmodi affectũ genus esse timoris existimat, uitio quodam animi contractũ, quod tolli numeroso motu adhibito possit, & concussione leui, ac placida, interiorem illam animi furibundam, ac timidam concitationem sedari, ac tolli posse, arbitratur. Cũ itaq; exponere, quid uterq; affectus sit, uelit λειμαίνειν δεῖ που ταῦτ' ἀμφότερα τὰ πάθη. Timor, inqt, uterq; huiusmodi affectus est. Interpres. formidandæ utræq; istæ sunt passiones. Ita, quod Plato sub timoris genere posuit, hic è contrario formidandum dicit. Debacchationẽ uero insipientis, baccham furentem interpretatur. Item Plato per interrogationem, ὁ δὲ δύσκολος, φησὶν, ἀδάμας τις ἴλεως· ἆρ' οὐ δεικέσφωνι θρηνώδης τε ἔστιν, καὶ ὀδυρμῶν ὡς ἥδιστα πολὺ πλήρης μᾶλλον, ἢ χρεών ἐστι τὸν ἀγαθόν; Homo, inqt, difficilis, & minime placidus, nõne gemebũdus, magnaq; ex parte q̃rulus ultra, q̃ deceat bonũ uiꝝ eẽ, uobis uidet? Interpres. Nõne igit difficilis, ac minime placabilis fletu, clamoribusq; plenior fore uobis uidet, q̃ mitis, & mãsuetus? Itẽ Plato, uoluptatis, ac doloris mediocritatẽ cõmẽdans, subdit eãdẽ mediocritatis rõnem diuinæ quoq; naturæ ꝓsentaneã esse his uerbis. ὧν δὴ λιτέσθην, μὴ θεοῦ τινα μαντεῖον φήμην, ἀλλ' ὅτι ὄχως πάντες προσαγορεύομεν. Quẽ affectũ, uel deo nõ inepte oẽs quadã diuinatiõis fama tribuimus. Interpres. Quẽ affectũ placabilẽ dei quodã oraculo cõmode appellam⁹. Itẽ Plato, neqs se uoluptatib⁹ dedat, admonet, qm̃ dolore ita uacare nõ poterit, μήτ' ἂν αὖ πρόπετῆ, φησὶ, πρὸς τὰς ἡδονὰς γιγνόμενον ὅλως, ὡς ἀεὶ ἐκ τῆς λυπῶν ἐσόμενον. Quapropter, nec ipsum, inqt, ad uoluptates ꝓpensiorẽ esse oportet, qm̃ ne dolore qdẽ uacare possit, Interpres. Nec ipse ad uoluptates, inqt, ꝓcliuus erit oĩno. Reliquã partẽ ꝓtermisit, hoc est, qm̃ dolore uacare nõ poterit, qd ad euitandã uoluptatẽ alioqn plurimũ ualet. Itẽ Plato, nutrices adhuc tantillo, qbus ĩfantes cõmittit, τὰς δὲ τροφὰς, φησὶν, ἔτι τῶν τηλικούτων, κοσμιότητός τε, καὶ ἀκολασίας ἐπιμελεῖσθαι. Oportere, inqt, curam ornatus, cõtinentiæq; hãe. Interpres. De qbus curã nutrices habeãt, ornatũ uero, & ꝓtinentiã, & adhuc tantillo, ne lõgior esset, omisit. Tũ Plato, ex singulis tribub⁹ singulas mulieres ætate ꝓfectas, deligẽdas cẽset numero duodecim, quę tum gregi puero, tũ nutricib⁹ ꝓsint, ea officiũ reuisant, & quoties opus est, emẽdent, τῶν δὲ τροφῶν αὖτ', καὶ τ' ἀγέλης ξυμπάσης, τὰ δώδεκα γυναικῶν μίαν ἐφ' ἑκάστῃ τεταχθαι κοσμεῖν κατ' ἐνιαυτὸν τῶν προειρημένων, ὅσα αὖ τάξωσιν οἱ νομοφύλακες. Ipsaꝝ aũt nutricũ, inquit, gregisq; uniuersi, singulis, singulæ de duodecim mulieres præficiantur, quæ ordinẽt, ac disponant per annum quæcunq; ex supradictis censores mãdauerint. Interpres. Vna muler unicuiq; gregi annuo tempore præsit, omisit nutrices, & duodecim mulierum numerũ, & quod dixit, ita obscurum est, ut non possit intelligi. Item Plato, ταύτας δὲ, φησὶν, αἱρεῖσθωσαν μὲν αἱ τῶν γάμων κύριαι τῆς ἐπιμελείας, ἐξ ἑκάστης τῆς φυλῆς μίαν ἥλικα αὐτοῖς. Eligant, inquit, eas, quæ nuptiis præsint, mulieres, singulas singulis tribubus sibi æquales. Interpres. Duodecim mulieres de duodecim tribubus eligant, & nuptiarum principes mulieres eligant. reliquit sibi æquales, quod necessarium est. non enim ætatem iuuenilem res postulat, sed senilem. Item Plato, mulieri, quæ

lieri, quæ præfecta sit nutricibus, aĩaduertendi in quosdã iuuenes peccantes potestatẽ concedit, reliquos aũt ad tribunitiã refert potestatẽ, δοῦλον φησὶ, καὶ δούλου, καὶ ξένου, καὶ ξένην, κολαξέτω αὐτὴ δέ τινος τῶν τῆς πόλεως οἰκητῶν. Seruum autẽ, inquit, aut seruã, peregrinũ, aut peregrinã, ipsa ꝑ aliquẽ ex ministris reip. puniat. Interpres, omisit ipsa, quod uerbum perneceſſarium est, additur enim respectu tribunitiæ potestatis, a qua puniri reliqui debent. Item cum Plato ignorantiã dicat nutricũ, & matrum, ἄγνοιαν τροφῶν, καὶ μητέρων, Interpres nutricum, & matrum amentiã dicit, q̃si nihil, aut parũ ĩter ignorantiã, amentiãq; interest. Itẽ Plato, pueros, puellasq; ad choreã hortatur, exẽplo Mineruæ uirginis, quæ Athenis præcipue colebat. Hãc enĩ studio choreæ delectatã, aliqñ armatã saltitasse memoriæ ꝓditũ est. Interpres, pro Minerua, aut Palla de, de qua Plato locutus est, Proserpinã dixit. Itẽ Plato, agones, & proagones dicit, hoc est, ludos, & ꝓludia quædã. Interpres, certamina & bella interpretat. Itẽ Plato, τῶν παιδιῶν γένος, εἰ μὴ μεταβαλλόμενον ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον, ἀλλὰ μόνιμον εἴη, μεγάλων ἂν ἀγαθῶν αἴτιον εἴη, πρός τε νόμους τοὺς τιθεμένους μονίμους εἶναι. Ludoꝝ genus, si nõ ab uno in aliud mutet, sed idẽ semp maneat, plurimũ, inqt, ad legũ stabilitatem ualere. Interpres. Genus puerorꝝ scribit πρὸ παιδιᾶ. hoc est ludũ, pro παιδίου. uidelicet puero accipiẽs, ubi nec oĩonis series, nec rõ rei stabilitatẽ patiẽ puerorꝝ. Itẽ Plato, iura recte cõstituta, ut rata, firmaq; maneãt, scribit oportere, q̃ quidẽ mutatio eoꝝ magnã afferret iacturã. Quem locũ ita exponit, κινήσεις δὲ τὰ αὐτὰ, μὴ κινουμένοις, μεταβολαῖς τε ἄλλαις ἀεὶ χρώμενα, καὶ μηδέ ποτε ταυτὰ φίλα προσαγορεύειν τῶν νέων μηδ' ἐνοχλήσει τοῖς τῶν σωμάτων, μητ' ἐν τοῖς ἄλλοις σκεύεσιν ὁμολογουμένως αὐτοῖς ἀεὶ κεῖσθαι, τό, τ' ὄχλημον, μὴ ὄχλημον ἀλλὰ τόν τι νέον ἀεὶ καινοτομοῦντα, καὶ εἰσφέροντα τῷ ἐσθῆτι ἕτερον κατά τε σχήματα, καὶ χρώματα, πάντα, μὴ ὅσα τοιαῦτα, θεῖον δ' ἁμαθῆ διαφερόντως. Οὐ δὴ πολὺ λώβην ἂν εἶναι μείζω φαῖμεν ἄν, ὀρθότατα λέγοντες. Cũ aũt eadẽ mouent, & ĩnouant, ac mutatione subinde uaria diffidẽt, nec eadẽ unq̃ iuuenib⁹ grata, familiariaq; appellant, ut nõ in corporꝝ gestibus, nõ in aliqua supellectile certũ, confessumq; habeat, qd honestũ, qd turpe sit, sed q subinde aliqd noui cõpererit, diuersumq; attulerit a supiori uel figura, uel colore, uel aliqua huiusmodi diuersitate, hic præ cæteris comprobetur, hac re si nullam perniciosiorem pestem esse in rep. posse dicimus, recte ꝑfecto arbitramur. Interpres. Quo modo locũ hunc in latinã linguam transtulerit operæpretiũ est audire. Si uero, inqt, nouis semp rebus, mutatiõibusq; utat, ac aliis, atq; aliis, tũ figuris corporꝝ, tum cæteris uasis delectari assuescat, honestũ quoq; ac turpe sit, semp esse mouẽdum arbĩtrabitur. Quare siqs aliqua noua figuris, odoribusq; in mediũ afferẽs honoratꝫ, hoc recte sentiẽtes dicemus pestẽ Reip. maiorem nullam futurã. Quid in his Platonis sit, equidem nõ uideo, nec alios puto secus, q̃ ego sentio, existimaturos. Quid aũt sibi hæc uelint, Interpres dicat, si tũ, qd mihi difficile uidet, se ipsum intelligit. Itẽ Plato, erudiendos in re militari liberos ciuiũ, seu uolentibus, siue inuitis parentibus decernit. οὐχ ὃν μὲν ἂν βούληται φησὶν ὁ πατὴρ ποιεῖσθαι τῶν τέκνων, ὃν δ' ἂν μὴ ἐῶν τὰς παιδείας, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον, πάντ' αὖ ὄρθρια, καὶ παῖδα καὶ τὸν ὀλιγωτόν, ὡς τῆς πόλεως μᾶλλον ἢ τῶν γεννητόρων ὄντας, παιδευτέον ὀρθῶς ἀνάγκης. Non quem pater, inqt, uoluerit discere, quẽ noluerit, missas facere disciplinas, sed, ut aiunt, oẽs, quauis ætate dare pro uiribus operã, etiam inuitos, qñquidem Reip. filii potius sunt, q̃ eoꝝ, a quibus geniti fuerunt. Interpres. Venient aũt illuc, non q a parentibus mittunt solũ, sed uiri, adolescentes q oẽs. Ciuitatis enĩ magis, q̃ genitoꝝ suoꝝ sunt, ita nec dignitatẽ seruat Platonici sermonis, & sentẽtiam oĩno peruertit.

Itẽ Plato, mulieꝝ nimium otium, atq; inertiã improbat, nec satis esse arbitrat, q res domi re cõditas seruant, & aut nent, aut texunt, sed ad exercitationes etiã ꝓdeũdũ arbitratur, & corpus parandũ ad labores, & pericula, quoties opus sit, subeunda, εἰς τινα μίαν οἴκησιν ξυμφορήσαντες, φησὶ τὸ λεγόμενον πάντα χρήματα παρέδωκεν ταῖς γυναιξὶ διαταμιεύειν τε, καὶ κόσμους ἀρχειν, καὶ πόσης ταλασιουργίας. Domi, inquit, uniuersas res, ut dici solet, reconditas mulieribus custodiendas tradimus, & radiis, omniq; lanificio cõcedimus, dũtaxat eas ꝑsse. Interpres. Conductis in unã mulieribus domũ, radios, & texturã, cæteraq; huiusmodi cõmittemus. Quã scite, & prudẽter, res domi reconditas uertit peritus Interpres, in mulieres unam in domum conductas. Itẽ Plato, mulierũ lacænaꝝ morẽ in lanificio, et re militari positum narrans, γυναῖκας δὲ, φησὶν, ἀργοὺς, μὴ ταλασίας ἀστικτικὸν δὲ ζῶνα βίου, καὶ οὐδὲ μῶς φαῦλον, οὐδ' βυτελῆ δεῖ ἀπολείπειν. Θεραπείας δὲ, καὶ ταμείας αὖ, καὶ παιδοτροφίας, εἰς ἓν μέσον ἀφιγμένας, τῶν δ' εἰς τὸ πόλεμον, μὴ κοινωνούσας. Mulieres, inquit, lanificio quidem uacare, sed uitam quandam solertiorẽ, & minime uilẽ, atq; abiectã agere, quinetiã domestici cultꝰ, & penuarii officii, ac curæ filioꝝ mediũ quoddam tenere, bellicæ aũt rei consortium recusare. Interpres. Mulieres uero cultui filioꝝ uacare, bellisq; nõ participare. Itẽ Plato. γεωργίαν δὲ φησὶν, ἐκ δεδομένην δούλοις ἀπαρχὴν τῶν ἐκ τῆς γῆς

» ἀποτελοῦσιν ἱκανὴν ἀνθρώποις ζῶσι κομιδήν. Ager ſeruis traditus ad colendum fructum ſane red-
» det, q ſatis ſit hoibus uitã modeſte agentibus. Interpres. Agricultura ſeruis cõmendata, q ho-
» mines primitias agror ſatis perſoluant, honeſte uiuunt, recte ſane, ut cætera. Itẽ Plato, Ciues
ne otioſe uiuãt, deterret, inde afferẽs metũ, q nisi uitæ officiis pfungant, facile in eã, quæ conue
niat, rem delabent. Conueniẽtem aũt, ac debitã eſſe rem dicit, ut aĩal, qd otioſe, ac negligẽter
» degit, ab alio aĩali rapiat, qd riget laborib9, & uirib9 præſtat. οὐδ' ὅσιόν τε, φησὶ, τὸν ζῶντα οὕτως
» ἀτυχῆσαι τῆ προσήκουσῃ. προσήκει δὲ ἀργῷ, καὶ ῥᾳθύμως κατατετιτισμένῳ ζῴῳ, ἁρπασθὲν ὑπ' ἄλλου
» διαρπασθῆναι ζῴων τῶν σφόδρα τετευχότων μεγάλου ἄμα, καὶ πάνων. Nec fieri, inqt,
» poteſt, ut homo, q ita uiuit, ea re uacet, quæ ꝓuenit. Conuenit aũt otioſo, & p inertiã obeſo, ia-
» centi q aĩali, ut ab alio rapiat, qd labore extenuatũ ſit, & ualeat aĩo. Interpres. Nec poſſit ui-
» uus qſpiam ad tantũ infortuniũ deuenire, otioſo enim, pinguiq aĩali ꝓuenit, ut ab alio laborib9
» extenuato, fortiq rapiat. Itẽ Plato, ad exercendũ tam corp9, q aĩum hortat, & neqd tpis rei
» tam neceſſariæ detrahat ꝓſuadens, πᾶσαν δὲ νύκτα, φησὶ, καὶ ἡμέραν ἅπασαν, οὐκ ἔστιν ἱκανὴ τοῦτ' αὐτὸ
» πράττοντι, τὸ τέλεόν τε, καὶ ἱκανὸν αὐτῶν ἐκλαμβάνειν. Nox, inqt, tota, diesq ferè totus, ſatis nõ
» eſt ad plenũ, abſolutumq eius rei fructũ capiendũ. Interpres. Tota uero nox, totaq dies, id fa
» cienti nõ ſufficit, reliqua ne lõgior eſſet, omiſit. Sic. n. ſæpe, quæ Platonis ſunt ꝓtermittit, quæ
nõ ſunt, addit, & ut in neceſſariis, quæ authoris ſunt, breuior, ſic in ſuis, quæ pabſurda ſunt, pli
» xior eſt. Item Plato, quantũ ſomni ſatis ad hoĩs ualetudinẽ ſit, deſcribens, ἔστι δὲ οὐ πολὺ, φησὶ,
» καλῶς εἰς ἕξιν ἰόν. Non multũ eſt, inqt, ſi bene aſſuefcis, qſi dicat, qd ad ualetudinẽ requirat, nõ
» multũ eſt, præſertim homini bene morato, & mediocritati aſſueto. Interpres. Somn9 ergo tur
» pis eſt, & ꝓſuetudine creſcit. Itẽ Plato, ὁ δὲ μὴ πειθόμενος, φησὶν, ἄλυμος τῆ παιδείαν ἔσται μωρῶν.
» Qui nõ parebit, inqt, expers honoꝝ erit, q uiris eruditis, & in aliquo diſciplinę genere excellẽti
» bus dari ſolẽt. Interpres. Pueriles, inqt, honores non ꝓſequet. a diſciplina dilapſus eſt in pue-
» rilitatẽ. Item Plato, ne puellas qdem in reb9 bellicis uult eſſe inexercitatas, ut cũ matronę fue-
rint, poſſint, ſi ita res exigat, ꝓ filiis ſuis pugnare, nec ad ſacra ſolũ, & tẽpla, ꝓuolutæ ululatu, ac
gemitu oĩa cõpleãt, & muliebrib9 ſuppliciis inſiſtãt, prauã generi humano opinionẽ contrahẽ
tes, qſi oĩum aĩantiũ natura ignauiſſimũ ſit. Interpres, opinionem q generi hoĩum dare, oĩum
aĩaliũ mulieres eſſe ignauiſſimũ. Mulieres tm ꝓ uniuerſo hoĩum genere, de quo Plato loquit,
accipit. Item de exercitio luctãdi, & reliquo iuuenilis ætatis motu, Plato diſputat, quo in loco
plura ſaltandi genera enumerat, quorũ alia probat, alia improbat, & in hunc modũ loquit.

» δύο μὲν αὐτῆς εἴδη χρὴ νομίζειν εἶναι, φησὶ τὴν μὲν, τῶν καλλιόνων σωμάτων, ἐάν τε σεμνὴν μί-
» μουμένην. τὴν δὲ, τῶν αἰσχιόνων, ἐάν τε φαῦλον. καὶ πάλιν τὸ φαῦλον τε δύο, καὶ τὸ σπουδαῖον δύο
» ἕτερα. τὸ δὴ σπουδαῖον, τὴν μὲν κατὰ πόλεμον, καὶ τὸ βιαίοις ἐμπλακέντων πόνοις, σωμάτων μὲν
» καλῶν, ψυχῆς δ' ἀνδρικῆς. τὴν δ' οὖ βιπραγίας τε, οὔσης ψυχῆς σώφρονος, οὐ ἡδυναῖς τε ἐμμέτροις
» εἰρηνικὴν αὖ τις λέγων, κατὰ φύσιν τὴν διαύτην ὄρχησιν λέγοι. τὴν πολεμικὴν δὴ τούτων ἄλλων οὖ-
» σαν τῆς εἰρηνικῆς. πυῤῥίχην αὖ τις ὀρθῶς προσαγορεύοι. τὰς τε βλαβείας παντῶν βολῶν, καὶ πλη-
» γῶν ἐκνεύσεσι, καὶ ὑπείξει πάσῃ, καὶ ἐκπηδήσεσιν οὐ ὕψει, καὶ σωτηρίαις πεπονωμένων. καὶ τὰς
» τούτοις ἐναντίως, τὰς δὴ τὰ ὁρατικὰ φερομένας αὖ σχήματα, οὗ τε ταῖς τῶν τόξων βολαῖς, καὶ ἀκον-
» τίων, καὶ παντῶν βολικῶν μιμήματα ἐπιχειρήσας μιμεῖσθαι. τό, τε ὀρθὸν, οὐ τούτοις, μὴ τὸ βύτονον τ' ἄγα
» θὸν σωμάτων, καὶ ψυχὴν ὁπόταν γίγνηται μίμημα βίου φέρῃς, ὡς τὸ πολὺ τῶν τῆ σωματος μελῶν γι-
» νόμενον, ὀρθὸν μὲν τὸ ῥᾴουον. τὸ δὲ βούτοις ἀναῤῥιπτον, οὐκ ὀρθὸν ἀποδεχόμενον. τὴν δὲ εἰρηνικὴν ὄρχη-
» σιν, τὴν δ' αὖ θεωρητὸν ἐκφώνων, εἴτε ὀρθῶς, εἴτε μὴ κατὰ φύσιν τὶς τῆς καλῆς ὀρχήσεως ἀντιλαμβανόμε-
» νος εἰ χρείας πεποίηται βύνομων ἀνθρώπων διατελοῖ. τὴν τοίνυν ἀμφισβητουμένην ὄρχησιν, λέγωμεν
» τὸν χρεὼν τῆς ἀναμφισβητήτου διατυπῶσαι. τίς οὖν αὕτη; καὶ πῇ δεῖ χρεὼν τύπωσιν ἑκατέραν;

Eius duo genera eſſe cenſendum eſt. Alterum, quod digniorum corporum honeſtatem imi
» tet, alterum, quod deformium uitia ſequatur. Vitioſi item generis ſpecies duplex eſt, & duplex
» probi. Probi inquã ſi alteram ſpeciem bellicam dixeris, cũ uiolentis laboribus, corpore dign, o
» forti q animo implicamur, alteram uero pacificam, cũ per felicitatem animo modeſto uolupta
» tibus modice utimur, ſcite, recteq cum ratione appelles. Bellicum igitur genus illud diuerſum
» ab hoc pacifico pyrrichiam recte nomines, q cautiones omnium tum iactuum, tum plagarum
» declinatione, ceſſionéq uaria, & ſaltu, aut ſublimiore, aut humiliore referat, atq etiam ꝓtrarios
» geſtus, quos agẽdi peritia formet. Tũ uero in iaciendis aut ſagittis, aut iaculis, in omni denicq
» telo ſiue ictu, conetur decorum exacto ſimulandi ingenio ſeruare, ac reddere. Itaq officium in
» his probet, & corporum, animorumq conſtantiam ſæpe directo membrorum geſtu, interdum
» etiam indirecto ſimulatam cõmendet. Pacificum rurſus ſaltitandi genus in ſingulis hoc modo

conſyderandum

» conſyderandum eſt, recte nec ne profeſſor dignæ ſaltationis in choreis uirorũ optima lege eru
» ditorum recipiatur. Ergo ſaltandi genus, quod in cõtrouerſiam cadit, primum ſeorſum ab eo,
quod certum, confeſſumq habetur, ſecari debet, quod nã igitur hoc eſt, & quo modo ſeorſum
diſtinguendum. Hæc cum ita a Platone ſcripta ſint, Interpres partem maiorem, & inſignio-
rem, & cõmodiorem notarum, quib9 Plato ſaltandi genera exprimit, prætermiſit, & uerba in
» culcans ita loquitur, ut qd dicat, a nemine poſſit intelligi. In duas, inquit, ſpecies eam diſtri-
» buimus. Nã uel ad honeſtius, uel ad turpius deducũtur, quorũ utriuſq duo rurſus genera ſunt,
» honeſti ergo generis, ſi corpora pulchra ſunt, animusq modeſtus, pacifica hæc ſecũdum natu
» ram motio appellabitur. Quæ autem bellica eſt, magnitudinem q animi quęrit, Pyrriche recte
» uocabitur, in qua ſunt, fluxus corporis, quibus tela, plagæ q uitantur, exaltationes in altum, hu
» miq, protractiones, cætera q huiuſmodi dubiæ quoq ſaltationis ſeorſum genera diſtinguẽda.
Quã ſcripta Platonis ab hoc interprete recte in latinum uertantur, manifeſtum eſt, hinc mouet
aduerſarius, ut obiiciat Platoni, q pulchritudini corpoꝝ indulſerit, quia uidelicet dignitatem
corporis, quam ille tribuit bello, hic ad pacẽ peruertit, magnitudinẽ prorſus corporis, pulchri-
tudinem eſſe, nemo, excepto interprete, ignorat. Quapropter Plato corpus dignitate prędituũ,
& animum fortitudine præſtantem in bello conſtituit, hic huiuſmodi corpus in pace ponit, &
pulchritudinis nomine contaminat animi modeſtiam uoluptate modice utentem. Fluxũ uero
corporis quis neſciat apud latinos uentris profluuium dici, & tamen hoc uocabulo uſus eſt In
terpres pro iis, quæ Plato nutum, flexum, ceſſum, ſaltum nominat. Taceo, q ea, quæ a Plato-
ne ꝓtraria ſupradictis adducũtur, hic eis uerba illa adiungit, aliaq ſimilia. Facit hic ſane ex ora
tione Platonis, tanq ex pulcherrima arbore truncum quẽdam, omnibus, quæ dignitatem illius
complerent, amputatis, atq reſciſſis. Tum Plato de diſciplinarum ſtudio diſſerit, & quaten9,
aut quomodo his danda opera ſit, iubet. Tum uero in ſermonem incidit incõmenſuratarum,
& cõmẽſuratarum magnitudinũ, quas noſſe neceſſariũ arbitrat, alioqn tortũ eſſe, uiciſſimq ſe
niores, propoſitis huiuſmodi qõnibus morã animi cauſam trahere, multo iucundiorẽ talis, &
» teſſeris ſtudio cõtendentes, libero hoĩe digno. Reſpondet his ſocius, ἴσως ἔοικεν ἥττε παιδείας, καὶ
» ταῦτα ἀλλήλων τὸ μαθήματα, καὶ πάμπολυ κεχωρίσθαι. Quid ni? Plurimum enim inter teſſe-
» ras, ac diſciplinas iſtas intereſſe, longoq interuallo diſiungi manifeſtum eſt. Quod reſponſum
plane illud explicat, longe iucundius poſſe ſenes in his diſciplinis, animi cauſa uerſari, quam in
talis, & teſſeris, quandoquidem hæc ſtudia longæ nobiliora ſunt, & ſenili ætati magis accom-
» modata. Interpres. Non multum forſan teſſerę, iſtæq doctrinæ inter ſe diſtare uidentur. Pa
rum, ſi Deo placet, receſſit a Platonis ſententia, quando ille diſiungi hæc longo interuallo di-
» cit, hic non multum inter ſe diſtare interpretatus eſt. Deinde Plato, de uenatione, & quæ nã
» ſequenda, quæ reſpuenda ſit, dicturus. ἐὰν μὲν νομοθέτην ἐπαινέσωμεν, μὴ ᾄδεσθαι φησὶ, χρεὼν τὰ πόδε-
» ῥήσαν πρὸς τοὺς τῶν νέων πόνους τε, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα. ἐὰν δ' αὖ νέον ἀκούσαντα πείθε-
» σθαι. καὶ μηθ' ἡδονῇ, μή τε πόνῳ ὀκνήσειν αὐτόν. τῆδε δὲ τῇδε ἕκαστα ἀπειλεθέντων μᾶλλον ἐμμέτρως,
» καὶ μοθετηθέντων, τὰ μετ' ἐπαίνου ῥηθέντα μᾶλλον τιμᾶν, καὶ προσαχθέντα ἀρτελεῖν. Legum-
latorem, inquit, uenandi rationem, partim probare, partim dãnare, oportet ad labores, & ſtu-
dia iuuentutis. Iuuenes autem ipſi obtemperare præceptis debent, & neq a uoluptate, neq a
labore arceri, quo minus officio ſuo fungantur. Tum uero, quę cum cõminatione dicta ſunt dĩ
ligentius colere, atq ſeruare, quã quę minaciter addita pœna, lex ſanxerit. Interpres. Oportet
ut legislator ad incitandum labores, ſtudia q iuuenum uenationem laudet. Iuuenes autem ita
parẽre, cum audierint, ut nec labor, nec uoluptas a uenãdo ipſos arceat, magisq honorẽt, quæ
dicta cũ laude ſunt, q quæ minis, multiſq firmata perhorreant. Mox Plato, τούτων δὴ προῤῥη-
θέντων, φησὶν, ἐξῆς ἂν γίγνοιτο ἔμμετρος ἔπαινος ῥηθείς, καὶ ψόγος. Hoc ita, inquit, exorſi, laudẽ de-
inceps modice, improbationem q uenandi dicemus. Interpres pro modica laude, metricam
dixit, qui uel ſolus error ſatis, ſuperq hominis peritiam ĩdicat. Quis eſt enim adeo mẽtis inops
qui carmen, & metricam poetarum rationem, huic loco accommodari poſſe, arbitretur? Item
Plato, νυκτερευτὴν δέ, φησὶ, ῥητέον τὸν δηλονότι, κυσὶ, καὶ ἀλεκτρυσὶ τισὶν, μηδεῖς μηδέποτε ἑκὼν μη-
δαμοῦ θηρεύσαι. Venatorem, inquit, nocturnum, retibus, & canibus ſuis fidẽtem, nemo uſpiã
ſinat uenari. Interpres. Noctu ſine canibus, & retibus nemo id audeat facere. Sed reliqs omiſ-
ſis, quę notari in hoc libro poſſent, nunc ad octauum tranſeamus.

EX LIBRO OCTAVO.

Reprehensio, & emendatio duodeuiginti magis insignium errorum, quos aduersarius in octa ui libri legum interpretatione commisit.

Qui fructus rustici a` Platone nuncupentur. Caput IX.

» Isserit in hoc Plato de duplici amicitiæ genere, atq; his utitur uerbis, φίλον μέν που
» d καλοῦμεν, φησὶν, ὅμοιον ὁμοίῳ κατ' ἀρετὴν τὸν ἴσον ἴσῳ· φίλον δ' αὖ τὸν τῷ δεομένῳ, τοῦτο
» τοῦ πλούτου τοκέα, ἐναντίον ὂν τῷ γένει· ὅταν δ' ἑκάτερον γίγνηται σφοδρόν, ἔρωτα ἑπονομάζο
» μεν. Amicum appellare eum solemus, qui uirtute similis, ac par est, atq; etiam eũ,
» qui pecuniis eget, diuitis amicũ nuncupamus, quanq̃ genere est plane diuersum. Vtrunq; uero
» quoties amplificatum est, amorẽ iam dicimus. Interpres. Amicum enim simile simili, & æqua
» le æquali asserimus. Sed rursus etiam amicum, qui diuitis indigeat, quanq̃ genere contrariũ sit.
amicum dicit eum, qui diuitis indiget, sed cuius tãdem amicus sit, tacet, cum id Plato exponat
dicens, amicum diuitis esse, qui pecuniis eget. Item, quod Plato dicit, utrũq; uero quoties am
plificatum est, amorem iam dicimus. Interpres ita exponit. Cum uero utrunq; concurrat, cupi
dinis ardorem nuncupamus, quod duplicem in se continet errorem, neq; enim coniunctio, aut
concursus, ut ipse ait, amicitiarum huiusmodi amor est. Vtraq; enim per se cum amplificata est
authore Platone, nomen amoris recipit, neq; si coniungantur, amorẽ facient, nisi amplificatio,
hoc est uehemẽtia quædam amoris accesserit, quod ab interprete prætermissum est. Taceo, q̃
ne ardor qdem cupidinis dici debet, quod Plato ἔρωτα dixit. Ερως enim amplificationẽ be
neuolentiæ refert, & honestæ rei melius, q̃ ardor cupidinis accõmodari potest. Item Plato ter
tium amicitiæ genus exponit, quod ex duobus iam dictis mistum habetur, explicatis'q; duorum
» illorum simplicium conditionibus affert tertium his uerbis, ὁ δὲ μιχθεὶς, φησὶν, ἐξ ἀμφοῖν τέτοκε
» ἔρως, οἷος ἐφ' ὁτέρῳ μᾶλλον ὡς τρίτον. Tertius autem amor, qui ex ambobus illis permistus
» est, genus illud est amoris, quod nos tertium exposuimus. Interpres hoc totum relinquit, cau
sam ipse afferat, si potest. Item Plato, modũ, quo superari libido, atq; inhonesta uoluptas pos
sit, exponens cõuiuiorum exemplo utitur, quæ quanq̃ institui posse ante, q̃ in usum uenirẽt, mi
nime putabantur. postea tamen recepta sunt. Sic enim de uoluptate sentiendum arbitratur, ut
quanq̃ superari posse nequaquam existimetur, excogitari tamen modus aliquis possit, quo su
peretur, qui si adhibeatur, crederetur facile, qđ ante pſuaderi sine difficultate nequiuisset. Quo
» in loco his utit' uerbis, ἀλλὰ γὰρ εἰς τοῦτο πρὸς θέβηκε νῶν, ὥς τ' ἐπ' αὖ ποτε γενέσθαι δοκεῖ. Sed
» enim, eo' res prouecta nunc est, ut nunq̃ effici posse uideatur. Interpres. Sed ad hoc modo per
» uenit, ut uideatur, nec tunc quidem fieri posse, sicut ꝓcibationis studiũ non credebatur. Quod
Plato existimari dixit, minime effici posse, hic ad tempus quoddam præteritũ refert, sed quod
sit illud, nec ipse dicit, nec nos quærimus, quando nullum tempus a` Platone determinatur, cõ
cibationes autem appellat suopte uocabulo, quæ nos conuiuia dicimus. Itẽ Plato, dum uinci
posse uoluptates ostendit, mentionẽ athletaꝝ quorundã facit, qbus tametsi corpora ualidiora,
& animi longe deteriores, q̃ cæteris bene institutis ciuibus erant, a` rebus tamen uenereis absti
nere potuerũt, quo in palæstra possent uictores euadere, quibus affert. Longe igitur magis no
stri adolescentes multo pulchrioris uictoriæ gratia temperare a` uoluptate deberent, post, quæ
socius percunctatur, quam tandem uictoriam intelligat, cui Plato uoluptatum, inquit, uictoriã,
quas qui superare potest, felicem agit uitam. Qui uero ab his pessundari se permittit, infelicẽ,
» ac miserum, πρὸς δὲ τούτοις ἔτι φόβος ὁ τὸ μηδαμῇ μηδαμῶς ὅσιον αὐτὸ εἶναι. Δώσαμεν οὐκ ἄρα
» ἔξει κρατῆν, ὧν ἄλλοι κεκρατήκασι, τούτων ὄντες χείρονες; Ad hæc timor, inquit, neqd impie com
» mittatur, non ne efficere poterit, ut ea meliores superent, quę superare deteriores potuerũt? In
» terpres. Quid igitur formidamus, ne minime rem uincamus, quã alii peiores suparunt? Item
» Plato, modos, quibus superari uoluptas possit, exposuit, eos q̃q̃ non faciles, tamen commodos
» esse existimans, ταῦτα δέ φησι, καθάπερ ἴσως αὐ μύθῳ τινὶ λεγόμενά ἐστιν, δύσκολα. πολὺ γε μὴν ἄρι
» στα, εἴπερ γίγνοιτο, αὐ πόσοις πόλεσι γίγνοιτ' ἄν. Hæc fortasse, inquit, quæ modo dicimus, perin
» de quasi per fabulam optanda sunt. Verum si fieri potuerunt, q̃ optima omnibus ciuitatibus cõ
» tingent, q̃si dicat, fabulas ista esse, & quæ optari potius, q̃ capi consilio possint. Interpres. Duo
» hæc membra orationis commiscens, & sententiam Platonis deprauãs. Hæc, inquit, quasi per
» fabulam dicta, preces ad Deum sint multum collaturæ, si hę leges ubiq; obtinebunt. Tum Pla
» to de aquarum ductibus, & puteis faciendis differens, ἀῦσρία δὲ ἀ πισ τόσις, φησὶ, ξύμφυ ὸς ἐκ γῆς, τὰ

γῆς τὰ ἐκ δὸς ἰόντα ἀρο ἐργει νάματα, καὶ ἐλλείπει τῶν ἀναγκαίων πομάτων, ὀρυ τέτω μὲν αὐ τῷ ἑαυ
τῆ χωρίῳ μέχρι τῆς κραμίτιδος γῆς. Siqua, inquit, aliquibus in locis aquæ inopia solo incita,
» riuos arcet a` Ioue prodeuntes, atq; ita defectus necessarii liquoris urget, suo quisq; in loco ad
» cretam usq; effodiet. Interpres. Quod si aquæ inopia in agris est aliquibus, & pluuialibus aqs
» retentis uiuunt cum necessitate, quispiam in loco suo ad terram usq; solidiorem effodiat. De
inde Plato de fructuum usu, διτ ὰς μὲν, φησὶ δωρεὰς ἡ θεὸς ἔχει χάριτος αὕτη, πρὸ μὲν, παρασκευ
ασάσθαι ἀθησαύριστον, πρὸ δ' ἐς ἀπόθεσιν γνωμόνως κατὰ φύσιν. Duplex, inqt, gratiæ munus
» hæc dea nobis largitur, alterum ad delitias non recondendas, alterũ ad recõdendas aptissimũ.
» Interpres, alterum ante depositionem, alterum in depositione. Item Plato, ὅς αὖ, φησιν ἀγρο ί
» κου ὀπώρας γένηται, ἐαυτοῦ, εἴτε καὶ σύκων, Quicũq; de rusticis fructib⁹, uuas, aut ficus gusta
» rit, quo in loco rusticos fructus, eos nominat, qui apti sunt ad recondendum. Interpres. Qui
» uuam ante uindemiæ tempus gustauerit. Item Plato, contumaces eius legis de fructu rustico
» puniens, ἐὰν δὲ δή δοῦλος, φησὶ, μὴ πείσας τὸν δεσπότην τῶν χωρίων, ἅπτηται τοῦ τῶν τοιούτων, καὶ
» τὰ ῥᾴγα ἐκ τοῦ ύων, καὶ σῦκον συκῆς, ἰσαρίθμους πληγὰς τούτοις μαστιγούσθω. Si seruus, inquit, domino
» fundi inuito, tetigerit hæc, quotcunq; uuæ acinos siue ficus comederit, totidem plagis cædatur.
» Interpres. Quod si si seruus id quispiam fecerit, per singulas ficus, acinos'q; uuæ, æqualia nu
» mero uulnera patiatur. Omisit particulam illam domino fundi inuito, quæ maxime necessaria
erat, Nam siquis cõcedente domino collegerit, nulli pœnæ obnoxius erit. Nec uero reliquam
» partem sine errore interpretatus est, seruum enim, qui uuam comederit, totidem, iquit, pati uul
» nera debere, quot acinos comederit, quare nihil esse posset iniquius, nihil a` Platonis sententia
» alienius. Ille enim uerbera ait, seu plagas, non uulnera. Item Plato, ἐὰν δέ τις, φησὶν ἀλλότριος ὢν
» αὐτὸς, ἢ δοῦλος, ἅψηται τοῦ μὴ δούλου, κολάζειν ἐν ἐλεύθερῳ ον. ἀπωτιμᾶσθαι. Siquis nescius te
tigerit, si seruus est, flagris cædat, si liber, dimittatur admonitus, ut reliquos tãgat fructus, qui
» uuæ passæ conficiendæ, aut uino, aut carycæ commodi non sint. Interpres. Si uero depositio
» ni aptas sciẽs tetigerit, seruus quidẽ plectatur, Liber autem repellatur, ut re doceat ficus, uuã'q;
» solummodo ad depositionem ineptas capere alienis licere. Nescium Interpres scientem dicit,
& repelli, quem dimitti Plato cẽsuit, quid tangi posset, a` quo abstinere oporteret admonitum.
passam autem carycam, uinum hoc est fructus reconditos, dicat cur nominare noluerit. Item
Plato, legem de malis, piris, malis punicis, reliquis'q; huiusmodi scribens peregrinis quidem &
in fundo comedere, & domum deferre permisit. Ciuibus uero liberis esse tantum in fundo ni
» hil uero inde deferre, ἐαὶ δὲ πρεσβύτερος ὢν, φησὶν, ἅπτηται τούτων, φατὸν αὐτῷ, καὶ ἀποφέρων μηδὲν,
» καθάπερ ὁ ξενος, πωλῇ κοινωνείτω τοιούτων ἁπάντων. Si senior, inquit tetigerit edendo, & ni
» hil deferendo, sicut peregrino permissum est, omnium huiusmodi fructuum particeps sit. Inter
» pres. Sin uero senior quispiã comederit, nec asportauerit, sibi quoq; i his oĩbus liceat. Itẽ Pla
» to tertiã partem fructuũ duntaxat cogi quẽq; debere ĩstituit, ut cuiq; uẽdet, & qm̃ fruct⁹ partim
» nobiliores, partim ignobiliores afferri solẽt, mistã ex utroq; genere tertiã partẽ uẽdi decernẽs,
» χείρω που, τὴ βελτίω τούτ', φησὶν, ἕκαστα αὐάσκη φυ ν, τὴ ἐκ τέφυ πλὴν γῆν. Meliora, inqt, aut deterio
» ra quęq; ex his agrũ gignere, augere'q; necesse ẽ. Interpres. Necesse est enĩ, ut agri alia copiose,
» alia cõtra ꝓducãt, modũ reddit ꝓ genere, cũ dicat copiose. Mox Plato, λαβὼν δ' ἕκαστος τ πο
» λιτ τὰ δύο μέρη, φησὶ, κύριος ἔστω τ νομῆς δίδοις τὴ ἐλευθέροις, ὅπως αὖ, τὴ ὁ πδία βέλτιστ' διανέμῃ.
» Duas, inquit, partes, quas ciuis sibi quisq; seruauerit, distribuere suo arbitratu possit seruis, libe
» risue, quatenus, & quo modo uoluerit. Interpres. Quilibet autem ciuis, cũ duas partes seruo
» rum, liberorũ'q; acceperit, sicut uelit ipse, distribuat. Tum Plato de eisdẽ rebus uenalibus agẽs,
quemadmodum ciues uendere debeant peregrinis statuit, eas scilicet res, quas uendere peregri
nis licebat. τῶν δὲ ὠνίων, φησὶ, πρῶτα μὲ τὰ τοῦδε δοῦς ξένους ταχὺ πωλεῖν. τοῖς ἀστοῖς, σκοπεῖν,
» ἐὰ γίγνεται κατὰ νόμον ἕκαστα. In uenalibus, inquit, rebus primum de his ꝓsyderandum est
» quas a` ciuibus uẽdi peregrinis decreuimus. Interpres. Tametsi hoc a` Platone subobscure di
ctum ex iis, quæ sequuntur, apertius intelligi possit, ita tamen trãstulit, consyderent'q; an cõue
» næ secũdum leges singula ciuibus uendant. Ita cum Plato consyderandum dicat, An ciues iu
ste uendere peregrinis possint, hic contra interpretat', an peregrini iuste ciuibus ualeant uenun
dare. Nam cõuenas recens eius uocabulũ, ego quidẽ peregrinos significare arbitror. Itẽ Plato
nullam cauponandi rationem ciuibus suis permittit, uetatq;, ne aut ipsi aliis cauponẽtur, uel ab
aliis emant obsonia, Peregrinos tamen peregrinis in foro peregrino cauponari posse conce
» dit, hoc modo, οἱ δὲ ταῖς τῶν ξένων ξένος ἀγορᾶις, πωλείτω τοῖς δημιουργοῖς τε τὴ τούτων δούλοις.

» Peregrinus autem in foro peregrinorum opificibus uendat, & eorum ſeruis. Interpres, hoc re
» ferens ad ciues, in peregrinorum tamen foro, inquit, opificibus, ſeruiſq; ſuis uendere liceat. Ita
ciuibus permitit cauponari, cum peregrinis uẽdunt, Longe aliter, quã Plato decernat. plerosq;
etiam alios errores in hac lege committit, quos perſpicere facile poterit, ſiquis interpretationẽ
eius cum Platonis libro contulerit. Cæterum in ultima huius libri parte, cum Plato de inqui/
» linis diſputaret, ὑᾷ ἔᾶναι φησὶ, τῷ βουλομένῳ ἰόντι εἰς τὴν μετοίκησιν ἀδήᾳ ῥητοῖς, μιᾷ ὁίκιον μηδὲ σκη
» νὴν τελοῦντι, πλὴν ὧν τοῖς ὠφροντῶν, μηδὲ ἄλλου τέλος ὄντινα τινὲς ὠνῆς, ἢ πράσεως. Licere cuiuis
» inquit, certo tempore urbẽ colere, ſine aliqua incolendi mercede, aut ullo uendendi, emendi'ue
» uectigali, uno officio uirtutis excepto. Interpres immunitatem hanc incolariæ mercedis reli/
» quit, & quod ab incolis Plato unum uirtutis officium requirit, ſimiliter prætermiſit, quaſi parũ
interſit, uirtutem quis an uitia exerceat. At uero Plato, neminem niſi cum uirtute in urbem reci
piendum cenſet, etiam ſi cõmoditatis deſyderium urgeat, qua quidé una commodi ratione re/
cipi peregrinos, legumlatores permittunt. Nam cæteris quidem de cauſis melius agi putãt, ſine
huiuſmodi ſociis, qui peregrinos inferant mores, et ciuium probitatem deprauent. Ita Plato, in
colas admitti quidem cõcedit, ſed ſalua uirtute, quod unum quaſi mercedem, & uectigal poſtu
lat, exigendum'q; ab omnibus decernit. Atqui Interpres partẽ hanc prętermiſit, qua ſublata, le
gem omnem labefactari manifeſtum eſt.

EX LIBRO NONO.

¶ Reprehenſio, & emendatio tredecim magis inſignium errorum, quos aduerſarius in noni libri interpretatione commiſit. Capu X.

Am uero quid in nono libro aduerſarius egerit, uideam⁹. Principio excuſare ſe Pla
i to uidetur, q; de ſceleribus quibuſdam turpiſſimis, ac nefandiſſimis legem ferat, &
quanq; non eſſe ſe neſcium dicit, eam rẽp. in qua optimæ leges cõditæ ſint, uix poſ/
ſe in tantum errorem delabi, quoniam tamen non dum aut deorum filii ſunt, qui uel
dant, uel accipiunt iura, ſed homines natura fragiles, & ad errorem propenſi, non indecens eẽ
interdum ſuſpicari, ac timere, nequis etiã in tali rep. natus, educatus'q;, quaſi ſua natura incox
prodeat, ueluti uſu euenit, ut nõnulla fata fulmine tacta dura efficiantur. Itaq; haudq̃quã ine/
ptum eſſe arbitratur, huiuſmodi quoq; delictis præſidio legum ꝓuideri, quæ cũ a` Platone mi/
ro quodam ornatu, ac ſplendore ſcribantur, Interpres omnia peruertit, ꝓfundit, atq; dilacerat,
» Neq; eſt turpe, inquit, oĩa legibus cõplecti, ea præſertim in ciuitate, quã dicimus recte ſe ad uir
» tutis adq̃ſitionẽ habiturã. Oportet enĩ, ut ꝓueniamus minantes, neq; flagitio, aut facinore, tũ
» ſe, tũ alios corrũpat. Leges igit̃ iſtæ faciendæ ſunt auertẽdi a` uitiis gratia. Ve; quoniã non ut
» priſci legis latores agimus, q cum deo; filii eſſent heroibus, q & ipſi a` diis nati ſunt, leges fere/
» bant, ſed hoĩes hoĩbus iſta ſancimus, uereri par eſt, neq; ciuiũ, ita natura indomit⁹ nobis gigna
» tur, ut q̃ſi prædura legumina igni legũ decoq nequeat. O admirabilẽ peritiã interpretis, O do
ctrinã ſingularẽ, nõ turpe exiſtimat, ĩ ea rep. ſcelera lege cõplecti, de q̃ ſpes uirtutis optima eſt,
& quam Plato cauſam affert, ut tacẽdũ ſit, eandẽ hic cauſam adducit, quãobrẽ nõ ſit tacẽdũ,
ſed reliq̃, ne lõgior ſim, ꝓtereo. Poſthæc Plato ordinẽ inimicitiaꝝ deſcribit, & quẽ primo, quẽ
ſecũdo loco reip. hoſtẽ exiſtimari ꝓſentaneũ ſit, explicat. Vbi cũ de primo dixiſſet, de ſecũdo ita
» loquitur, ὃν δὲ κοινωνοῦντα μὲν τῶν τοιούτων οὐδενὶ, τῶν μεγίστων δὲ μετέχοντα ἀρχῶν οὐ τῇ πόλῃ, λε
» λυθότα τε ταῦτα αὐτὸν, ἢ μὴ λελυθότα, δεινὰ δ' ἔστιν πατρίδος αὐτῇ μὴ ᾠμωρούμενον, δεῖ δὴ τοῦτο
» φρονήσεως ἢ τοιοῦτον πολίτην κρίνειν. Qui autem eorum facinorum particeps quidem non eſt,
» Ampliſſimos tamen reip. magiſtratus aſſecutus non inuigilet ciuitatis ſaluti, ſed aut lateant eũ,
» aut non lateant ea facinora, præ animi autẽ ſui ignauia patriæ hoſtes nõ ulciſcatur. Hunc ſecũ/
» do inter prauos ciues adnumerari par eſt. Interpres. Secũdus deinde, qui quãuis particeps eius
» ſceleris non ſit, timiditate tamẽ effugere pœnas, illum patiẽ. omiſit magiſtratus ampliſſimos,
» omiſit negligentiam in inquirẽdo, quæ contra ſtatum ciuitatis cõmittuntur, & ignauiam in ul
ciſcendis hoſtibus patriæ. Quo; cauſa Plato eum, qui præeſt condẽnat, ſiue rem nouit, ſiue
ignorat, Nam ipſius intereſt ſcire, qui remp. adminiſtrat, & magiſtratu ampliſſimo fungit̃. Itẽ
» Plato, οὐ κακῶς, φησὶν ἀπειλήσαμεν, ὅτε δούλοις ὡς ἰκέρδυμόνοις ἔσθ' ὅλλων ἀπειλήξομεν πάντως
» τὸν νῦν νομοθετούμενον. Non male, inquit, contulimus, cum eos, qui nũc uulgo leges recipiũt,
» ſeruis ęgrotis dixerimus ſimiles, qui ab aliis ſeruis curarentur. Interpres. Neq; mala nos ima/
» gine uſos, quando legũlatores uniuerſos ſeruis contulimus, qui aliis ſeruis medentur. Itẽ Pla/
to, omnem

to, omnẽ actum, affectum'q; quatenus æqui particeps ſit, eatenus honeſtatis quoq; participẽ eſ
» ſe oſtẽdens, ἐὰν δέχῃ, φησὶ, δίκαιον μὲν εἶναι ὁμολογοῦμεν, αἰσχρὸν δὲ πάθος, ὃ ꝓφανήσει τὸ τε δίκαιον,
» καὶ τὸ καλὸν, λεχθέντων τῶν δικαίων αἰσχίστων ἔσῃ. At ſi æquum, inquit, affectum eſſe, uerum non
» honeſtum, ſed turpem confitemur, diſcrepet honeſtum ab æquo neceſſe eſt, cum iam turpe eẽ
» dicatur, quod æquum eſt. Interpres, poema quanto iuſtitiæ, tãto boni, honeſti'q; particeps eſt,
» Quare affectus quoq; tanto bonus, honeſtus'q; eſſe cognoſcitur, quanto iuſti particeps non diſ
» ſonam ab eo habet rationem. Si ergo, qui iuſtus conceditur, is turpis eſſe affectus, non negatur,
» iuſtum, honeſtum'q; diſſonabunt. Iuſta. n. turpiſſima eſſe dicentur. Poema uir doctus interpre/
tatur, quod apud Platonem actionem ſignificat, quã reſpectu paſſionis Plato conſyderans, idẽ
cõuenire agenti, patienti'q;, uel potius actioni, paſſioni'q; iudicat, quãdoquidem idem ſunt, ut
etiam Ariſtoteli placet. Quãuis alterum reſpectu agentis actio, alterum reſpectu patiẽtis paſſio
dicatur. Magna eſt ergo peritia interpretis, qui poema pro actione ponit, magni uidelicet alicu
ius poetæ carmen. Quid enim aliud, q̃ carmen ĩtelligere poſſunt latini, cum poematis audiunt
mentionem? Item Plato, cum ſuperius omnẽ iniuriam inuoluntariam eſſe dixerit, quam ſen
tentiam ſequi uidetur, q; non recte ſimilibus peccatis pœnæ inferri diſſimiles debeãt, ſocius al/
» terum ex duobus faciendum dicit, ἢ μὴ λέγειν ὡς πάντα ἀκούσια τὰ ἀδικήματα, ἢ ὡς ὀρθῶς
» εἴρηται, πρῶτον διορίσεον. Aut dicendum non omnem iniuriam inuoluntariam eſſe, aut primo
» demonſtrandum recte, hoc dictum fuiſſe. Reſpondet his Plato, τούτοιν τοῖν δυοῖν τὸ μὲν,
» οὐκ ἀνεκτὸν ἐμοί πάντως γε γίγνεσθ' τὸ μὴ λέγειν, οὕτως οἰόμενον ἔχειν τὰ λυθέντα· οὐ γὰρ ἂν ἐμαν,
» οὐδ' ὅσιον εἶη. πῶς δὲ ὀκφθέγετον, ἐὰ μὲ τῷ ἑκουσίῳ, ἢ ἀκουσίῳ πειρατέον δηλῶν; Alterum igit̃ iſto
rum pati equidem non poſſum, ut quod ita eſſe exiſtimo, negem. Cum enim a` uitæ meæ inſti/
tuto alienum hoc eſt, tum pium eẽ, nequaquã iudicatur. Reliquum explicare aliquo modo co/
» nabor, quemadmodũ duo ſint, quæ non uoluntario, & inuoluntario, ſed quodã alio differant,
» Interpres. Quorum alterũ ipſe non patiar, ſed dicam, cur nam ita mihi uerum uideatur. Non
» enim æquum, ideſt, quo modo autem ſi ſponte, & non ſponte non differunt, duo ſunt, et quo
» alio differant ſubaperire conemur. Item Plato, αὖ πάλιν, φησὶ, ὃς αὐτόχειρ μὲν κτείνῃ ἑλὼν ἥρωα,
» τὸ δὲ ἀεπλημμύρον ἀπροβουλήτως ὀργῇ τινι χώνται πρὸς θεῶν, τὰ μὲν ἄλλα, καθάπερ εἴθυ ἐμοῦ
» κτείναντι προσῆκε τὴν φυγὴν ἐτη φυγόντα. Siquis ſua manu homi/
» nem occiderit liberum, uerum id per iram inconſulto fecerit, cætera quidem mala ſubeat, quæ
» conueniunt ei, qui non per iram hominem occiderit, ſed biennium a` patria exulet. Interpres.
» Siquis liberum hominẽ ſine præmeditatione, & ſine inſidiis, ſed repentina cõmotus ira inter/
» emerit, cum ea fecerit, quæ illi facienda ſunt, qui abſq; ira occiderit, duobus ad iram ſuã domã/
» dã exulet annis. Quo modo hæc cum Platonis ſententia conueniant, manifeſtum eſt. Itẽ Pla/
to ſuam illam ſententiam exponit nihil mente, & ſcientia eſſe præſtantius nõ ordinem, non le/
gẽ, non quiduis ex omnibus rebus protuleris, neq; enim fas eſſe mentẽ alicui rei ſubiici, atq; ſer
uire, ſed omnium principem eſſe illã decet. Itaq; ſiquis mente, ſciẽtia'q; liberali, ac naturali præ
» ditus eſt, hunc legẽ minime deſyderare. Quo in loco, νῦν δὲ χαρ' ὅτιν ἐστὶν μὴ ἐστὶ μᾶς, ἀλλ' ἢ κρα/
» τεῖ βραχύ· διὸ δὴ τὸ δεύτερον αἱρετέον τάξιν τε, καὶ νόμον. Sed nunc, inquit, quoniam nemo uſpiã
» niſi raro talis habetur, eligendum, quod loco ſecundo eſt, ordinem dico, & legem. Interpres.
» Nunc uero nuſq̃ hic eſt, quare alterum, lex uidelicet, atq; ordo eligẽdus. Nuſq̃ hunc eſſe dicit,
qui mente, ſcientia'q; prędituſ ſit, quoniã Plato nuſq̃ niſi raro reperiri, ut debuit, dixit, hic nuſq̃
eſſe affirmat. Item Plato dum legumlatorem, non de omnibus etiã notiſſimis rebus iubere
» exiſtimat oportere, ſed pleraq; iudicibus decernenda opinatur, ἢ μὲν δὴ, φησὶ, παντῶν ἀνεμέσητον
» τὸ μὴ νομοθετεῖν αὐτοῖς τὰ πολλὰ, καὶ μέγιστα, ἃ καὶ φαυλοτέρως ἂν πεπαιδευμένοι δικασταὶ δύναιν
» ἂ κατιδεῖν. Nobis, inqt, ſuccenſendũ non eſt, q̃ nõ de ſummis, plurimis'q; ſcripſerimus, q̃ etiã
mediocriter eruditi iudices poſſint ꝓſpicere. Interpres. Nemo ergo nos incuſet, ſi maiora, plu/
raq; legibus ordinamus, quæ uel improbe educati iudices poſſent conſpicere. Quãta ſit prudẽ
tia, quod acumẽ, quale ingenium interpretis, facile ex hoc loco licet perſpicere. Plato, quę no/
tiſſima ſunt omittenda exiſtimat, uel quia minima, uel quia ſumma, ut cuique perſpicua eſſe
poſſint. Fit enim in uſu ciuili, ut minima, & ſumma æque omnes cognita habeant. Quis enim
paricidam, aut impium neſciat eſſe puniendum, quod ſummum eſt? aut qs ignoret, licere uni/
cuiq; panem, quem comedat, emere, quod eſt minimum? Interpres uero maiora, & plura, quæ
iudices uel improbe educati poſſint conſpicere dicit ab eo ordinari, a` quo ſuperius dictum fue/
rat, legumlatorem non de omnibus oportere decernere. ſed ad reliqua pergamus. Plato prohi
bet nequis ætate minor ſeniorem ciuem, a` quo naſci ratione ætatis poſſet, uerberare auſit. Tũ

etiam nequis peregrinos uerberibus uel inferendo, uel ulciſcendo emendet. Interpres, quod de ætate ciuibus præſcribitur, idem peregrinis etiam tribuit, quod ex Platonis ſententia nō eſt.

Item Plato, cum iunioribus ciuibus legem præſcripſiſſet, nequem ſeniorem cædere audeant, ſiue ciuis, ſiue peregrinus ſit, quāuis ab eo laceſſiti, deinceps, quod ad peregrinos pertinet, ita ſancit, ut ſiquis iunior a' peregrino uapulet, non audeat eum afficere ipſe uerberibus. At ſi puniendum iudicat, ad tribunorum plebis iudicium uocet, his uerbis, ξένον δὲ ἀσελγαίνοντα, καὶ θεραπεύοντα μᾶλλον ἑαυτὸν τύπτοντα, αἴτιος οἰητέος λέγειν κολασθῆναι, λαβών, πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν ἀστυνόμων ἀγέτω τὸν τύπτοντα, δικαιούτω, ἵνα πάρεδρος γένηται τῷ τὸν ἰδιῶτην κολάζοντι· αὐτὸς δὲ μηδέποτε πατάξαι. Audentem peregrinum, contumelioſe'q agentem, ut ciuem cædat, ſi qui cæditur puniendū illum cenſet, capiat, & ad tribunos plebis perducat, nec ipſe uerberet, ut eo magis a' cædendis ciuibus ſuis abſtineat, quando etiam ſe a' peregrinis ꝓtinet. Interpres, quod ſi peregrinus elatus furore uerbera inferat, & inde puniēdus uideatur, captum ad tutores urbis perducat, ut minus audeat ciuem cędere. Reliquit, nec ipſe uerberet, ut errorem ſuum ſimilem ueri faceret, quandoquidem, ut minus audeat ciuem cædere, dicit de peregrino, cum Plato non de peregrino, ſed de ciue dicat, ciuem non eſſe cædendum. Item Plato ἥλιξ δέ, φησὶν, ἥλικα, καὶ ἂν ἀπαιδίαν προέχοντα ἥλικα ἑαυτὸν ἐὰν τύπτῃ ἀμυνέσθω κατὰ φύσιν αὖθις βέλουσι ψιλαῖς ταῖς χερσίν. Si iuuenis æqualem aut etiam maiorem filium familias non dum patrem cæciderit, liceat eum ulciſci armis naturalibus, hoc eſt manibus nudis. Interpres. æqualis autem æqualem, aut eum, a' quo natus eſſe per ætatem non poſſet, ſi uerberibus cædat ex filio familias natu maiore, eum facit, a' quo cædens natus eſſe per ætatem non poſſet. Item Plato iubens nequis per facinus audeat parentes cædere omnes ad opitulandum, defendendum'q hortatur, quicunq; patrem, aut matrem cædi a' pignoribus ſuis uiderint, & tum ſpe præmii, tū metu ignominię quoſcunque impellit, ſiue ciues, ſiue incolæ, ſeu peregrini ſint, qui interſunt. ὁ δὴ μὴ μέτοικος, φησὶ, βοηθῶν μὲν ἔπαινον ἐχέτω· μὴ βοηθῶν δὲ, ψόγον. Non incola, inquit, ſi opē tulit laudē aſſequatur, ſi nō tulit, uituperet'. Interpres, incola uero, aut uituperationē, aut laudē ſi fecerit, ꝓſequat'. Quis incola ſit, uidetur ignorare, & ideo de eadem re duo cōtraria ponit. Taceo enim, quod Plato incolis, ac peregrinis pro præmio ſtatuit, ſi opitulentur conuocationem ad auxilium diriſſe. Ita enim Plato ſcribit, ὁ μὲν μέτοικος, ἢ ξένος, εἰς πρόνοιαν τὴν ἀπόντων καλλείσθω βοηθῶν· μὴ βοηθήσας δὲ ἀσφυίαν ἐκ τῆς χώρας φευγέτω. Incola, & peregrinus, ſi opem tulit, ad ſedendum ante alios, dum ludi aguntur, uocetur. ſi nō tulit, perpetuo exul ſit, non incola, ſi opem tulit, laudē conſequatur, ſi non tulit, uituperetur. Interpres uero & peregrini, ac incolæ ad auxilium cō uocentur, & qui auxiliari noluerit, peregrinus quidē ꝑpetuo exterminetur, Incola uero aut uituperationem, aut laudem, ſi fecerit, conſequatur. Sed iam tempus eſt, ut ad decimum librum tranſeamus.

EX LIBRO DECIMO.

¶ Reprehenſio, & emendatio trium magis inſignium errorum, quos aduerſarius in decimi libri interpretatione commiſit. Caput XI.

d Iſſerit Plato in decimo legum libro de anima ſolis tripartita quadā opinione. Vt anima, aut forma corporis eius uolubilis naturalis hærēs intrinſecus moueat, quē admodum nos ab anima noſtra de loco ad locū mouemur, aut extrinſecus adepta corpus quodam ignis, aeriſue, ut aliqui uolūt, impellat per uim corpe corpus, aut tertio ipſa, quamuis uacans corpore, alias quaſdam uirtutes habeat admirabiles, ſupra, quā dicere homini fas ſit, quibus regat, & moueat. Aſſentitur his ſocius, qui cū diſputatio eſt, atq; ita demū concluditur ὅδε μὲν αὐάγκη τούτων οὕτω γε ἔχειν ὁρᾶσθαι ψυχὴν, πάντα διαγέλων· αὐτοῦ δὲ ἄμεινον τούτων πρὸ ψυχὴν, εἴτε σὺ αἰθέρα εἴτε πῦρ εἴτε ἥλιον ἄγει, φῶς τοῖς πᾶσιν, ἢ ἔξεσθαι, εἴθ' ὅπως, εἴθ' ὅπῃ θεὸν ἡγεῖσθαι χρεὼν πάντα αὖθρα. Anima igitur, ut aliqua ex iis, quas diximus, ratione agēs omnia regat oportet, unde præſtat aīam eius, ſiue intus agitās currum, ſolem nobis adducit, lumen cunctis mortalibus iucundiſſimū, ſiue extrinſecus, ſiue quo modo, & qua tandē libet, præſtat inq̄, ut deum eſſe oēs arbitremur. Sic Plato cōcludit ſuperiora, quæ de anima ſolis dixit affirmans, aut ſcilicet intrinſecus mouere, aut extrinſecus tactu corporis, aut incorporea quadam uirtute, quod uerbis illis ſignificat quo modo, & qua tādem libet. Interpres. Certe uno iſtorum modorum cuncta circunduci ab anima neceſſe eſt. Quid porro' cum ſine curru ſolem nobis anima

bis anima eius circunducit, ſiue cum in ipſo inſit, ſiue cum foris ſit, ſiue quomodocunq; quis imaginetur, Non'ne Deum eſſe oēs arbitrari debemus? Addit hic modum quartū, ut ꝑ currum aſia moueat, quo ſublato, quomodocūq; quis imagineť, inqt, Deū eē oēs arbitrari debemus, Videte uidete hominis eruditionem. Plato, poetaꝝ metaphoram tangens, qua ſolem curru deferri dicunt, ſiue intus, inquit, agitans currum, ſolem nobis adducit, hic quid porro' cum ſine curru ſolem nobis anima eius circūducit, ſiue cum in ipſo inſit, ſiue cum foris ſit. Item Plato plura de prouidentia locutus eſt, quæ doctus Interpres, non literarum luci, ſed tenebris tradidit, ſiquidē alia præterit, alia adiicit, alia confundit, oīa miſcet, ut, quid dicat, a' nemine intelligi poſſit, longum admodum eſſet exponere, q̄ deprauauerit eum locum, in quo Plato, ita īquit, Ob hęc oīa te īcuſare tāq̄ rerum eiuſmodi authores minime pati propter cognationem certum eſt, q̄ etiam peruerterit ꝓclusionem, qua Plato per diſiunctionem complectitur, deos, aut propterea parua negligere, quia indecens eſſe norunt ea curare, aut quia, uel ita agendum eſſe ignorant, uel negligere patiuntur, quæ curanda eſſe ītelligunt. Quid cū dicit, indigere adhuc uerbis, quibus q̄ſi cantu frangatur. Vbi Plato, inquit, afferenda eſſe, adoleſcēi uerba quædam, quaſi carmē, quo pſuadeatur, ducatur'q ad credendum ſingula agi, ad tuendam, abſoluendam'q uniuerſi incolumitatem. Item Plato, cum principes quoſdam neceſſario eſſe dixiſſet, Qui cœli uniuerſi gubernacula tenerēt, ſubdit, ἀλλ' ἆρα ἔστι προσφορὰ εἰς τῶν ἀρχόντων, ἢ τινὲς εὐτοῖς, ὧν σὺ λόγων ἡμῖν ἀπεικάζουσι τυγχάνειν, μείζουσιν ἐλάττοσιν; πότερον ἰώμεθά τινος αὖ ἕως τοιοῦτοι. ζώντων ἀμελλόντων, ἢ πολίων νοσερῶς ἔχει; τάχα δὲ καὶ ἀπεικασθέντε, σκοπῆσαι ἀρχουσῶν ἢν δ' αὖ καὶ νόσων πόλεμον βλαβουμένοις ἀκριβῶς. ἐοικέναι τοῖς σώμασι, ἢ γεωργοῖς τοῖς φυτῶν γένεσιν ἐσθλῶν ὧν ῥᾳδίως χαλεπὸς δεῖ φόβον προσέχομεν ἢ μὴ ποιμέσιν ἐπισάτας. Sed quibus tandem principibus ſimiles illi ſint, Aut quinam illis ſimiles ex his habeantur, quos apte conferre poſſimus? in feriores uidelicet cum ſuperioribus? Vtrum aurigæ bigarum certātium ſpeciem illam beatam referant? an nauium gubernatores? Tum uero cum prīcipibus quibuſdam exercituum fortaſſe conferri poſſunt, aut cum medicis, qui bella morborum ab humanis corporibus arcēt, atq; propulſant, aut, cum agricolis, qui orientibus ſtirpibus tēpora ſolito grauiora ſuſpicātur. Aut etiam cum pecudum cuſtodibus, atq; magiſtris non inepte comparari poſſe exiſtimem. Interpres.

Sed forſan quibuſdam prīcipum omnes, aut eorum aliqui ſimiles ſunt, ut poſſibile nobis ſit, minores, maioribus comparare, utrum aurigæ aliqui certantium curruum tales ſunt, aut gubernatores nauium? fortaſſe etiam exercituum ducibus conſtituendum, uel medicis, quaſi aduerſus ægrotationes corporum bellum gerāt, aut agricolis inimicas fructuum tempeſtates timentibus, aut etiam gregum, armentorum'q præſidētibus. En Interpres noſter omnes, aut eorum aliquos ſimiles principibus dicit, cum Plato omnes ſcripſerit, quaſi ipſe animaduerterit, eſſe alī quos cœli rectores, qui conferri cum principibus nequeant, & q̄ Plato medicis tribuit, ut morborum bella arceant, & propulſent, hic in bellum peruertit, quod dii aduerſus ægritudines gerant. Et cum Plato ortum ſtirpium dicat, hic fructus reddit, quaſi abſurdū ſit ortui arborum tempora aliqua eſſe aduerſa, & grauia. Prætereo reliqua, quæ tum in hac, tum in cæteris huius libri partibus noatri merito poſſent, cum ſatis hæc ad inſtitutum noſtrum eſſe exiſtimemus.

DE LIBRO VNDECIMO

¶ Reprehenſio, & emendatio ſeptēdecim magis inſignium errorum, quos aduerſarius in undecimi libri interpretatione commiſit
Perq̄ pia Platonis ſententia de cultu parentum. Caput XII

q Vām in undecimo quoq; libro ſibi conſtet Interpres, nūc uideamus, Cenſet in hoc libro Plato ciuium libertos, non admodum diuites effici oportere. Itaq; ſupra tertiū cenſum augeri eorum peculium nō permittit ἐὰν δὲ, τῷ ἀπελευθερωθέντι, φησὶν, οὐσίαν πλείων γίνηται τοῦ τείτου μεγέθει τιμήματος, ἢ αὖ ὅδε ἡμβλὺς γίνηται, τειάκοντα ἡμέρας ἀφ' ταύτης τῆς ἡμέρας, λαβὼν, ἀπίτω τὰ ἑαυτοῦ, καὶ μηδὲ μία τῆς μονῆς παραίτησις, ἔτι τύπων παρ' ἀρχόντων γινέσθω. Si liberto, inquit, tertii cenſus modum facultates exceſſerint, Is. XXX. die poſtq̄ deprehēſa res fuerit, cū ſuis rebus abito, nec magiſtratus facultatem ei amplius in ciuitate manendi cōcedunto. Interpres. Si autem liberti alicuius bona tertiū cenſum adæquauerīt, trigeſimo die, poſteaquam hoc factum ſit, rebus ſuis acceptis recedat, nec ulla manendi facultas a' magiſtratibus ſibi concedatur. Hæc lex interpretis eſt, non Platonis. Lex enim Platonis facultates liberti tertium cenſum excedere nō patitur, æquare permittit. Lex uero iſta

interpretis ne æquare quidem permittit. Item Plato ciuibus ſuis abſtinẽdum ab illiberali cau
» ponandi negotio cenſet ὃς δ' ἂν, φησὶ, καπηλείαν τῆς ἀνελευθέρου τέχνης τινὶ μετάσχῃ, γραφέσθω
» μὲν αὐτὸν γόνυς αἰσχύνης ὁ βουλόμενος, πρὸς τοὺς ἀρετῇ πρώτους κειμένους. Siquis cauponandi,
» inquit, illiberale negotium tractare ullo pacto uoluerit, accuſato eum, qui uoler familiæ deho/
» neſtatæ apud uiros in ciuitate uirtute primarios. Interpres. Qui autem illiberali cauponationi,
» atq; arti operam dederit impudẽtiæ a` uolente ad optimates, uirtute q; primos accuſet. Quod
Plato ait, arte aliqua, hoc eſt ullo pacto, pro arte Interpres ſimpliciter accepit, et cauponatiõi,
ut uerbo eius utar, adiunxit, pro dehoneſtata uero familia, impudentiam dixit. Item Plato de
opificibus ſcribens, partim eos Vulcano, et Palladi dicatos ait, utpote eos, qui artibus humanã
uitam inſtruxerunt, partim Marti, & Palladi, eos ſcilicet, qui opera opificum ſeruant aliis admi
niculis, & arte alia opitulante. Interpres, qui opificum officium cæteris quibuſdam cõſeruant
» artibus, reliquit adminiculi nomen, quod rei militari Plato accõmodauerat. Item Plato, ὁ μὴ
» ἀγοράζοντας, φησὶ, τοὺς ὀφειλομένους μισθοὺς ἐν τῷ τεταγμένῳ χρόνῳ, ἀπαλοιῶ πρὸς πέσθω. ἐὰν δὲ ἐνι/
» αυτὸς ἐξέλθῃ, τῶν ἄλλων ἀτόκων ὄντων χημάτων, ὁπόσα δανεισμῷ ξυμβάλλῃ τις, ἔστω τῇ ὁραχμῇ ἑκά-
» στου μηνὸς, ἐπωβελίαν καταπιθέτω. Qui mercedem, inquit, tempore conſtituto ex pacto non red
» diderit, duplicem ſoluito, & ſi annus præterierit, quanq̃ cæterę pecuniæ, quæ mutuo dãtur, ua/
» cant uſura, Hic tamen pro ſingulis drachmis, ſingulas ſextas drachmæ partes, mẽſibus ſingulis
» dato. Interpres. Qui mercedem, ut pactum eſt, non obtulerit, duplum reddat. Si annus præ
» terierit, & pecunia, quæ uſura parari poterat, ſine fœnore ſit retenta, qui retinuit ſextam ſingu
» lis mẽſibus partẽ deponat. Nullam pecuniam ſolui per uſuram Plato iubet, immo amitti eam,
quæ cũ uſura data eſt, alibi iubet, & hoc loco dicit cæteras pecunias nulla cũ uſura dari debere.
Sed hanc unam ex pœna quaſi uſuram ſoluere ſextantem, nequis audeat pacta uiolare, Hic ue
» ro pecuniam uſura dari iubet. Item Plato de teſtamentis, legatis q; dicturus, τούτων ἀρχὰς, φησὶ,
» πάντων, αἵτε τῶν τελευτῶν μελόντων ἐλθεῖν εἰς μίαν τῆς διαθέσεως. Horum initia, inquit, oſium eſſe
» ſolent uoluntates ultimæ morientium, ut tandem libuit teſtari. Interpres. Eorum, qui moriebã
» tur, cupiditas, & affectus. affectum pro teſtamento interpretatus eſt, & cupiditatem pro ultima
» uoluntate. Item Plato, χαλεπὸν ὄν, φησὶν, ἡμῖν γνώσκειν τὰ ἡμέτερα αὐτῶν, μὴ πρόσχε ἡμᾶς αὐτοὺς,
» ὡς πρὸ καὶ τὸ τῆς πυθίας γράμμα φράζῃ τανῦν. Difficile, inqt, eſt noſtra cognoſci a` nobis, qn/
» etiã nos ipſos, quod illo quoq; Apollinis Pythii oraculo ſignificatur. Noſce te ipſum. Inter/
» pres. Difficile nobis eſt pecuniam noſtrã cognoſcere, quare ad uos illud repetimus, quod Py/
» thius dixit. Quàm magnifice Interpres noſter haurit oẽs ſenſus authoris? Ideo dicit repetẽdũ
eſſe Pythii dictum, quaſi ille de pecunia dixerit, noſſe eam difficile eſſe. Et cũ Plato dicat, qn/
etiam nos ipſos, difficile ſcilicet eſſe cognoſcere, hic ad uos illud repetimus, transfert. Item Pla
to de orbitate filiorum tractat, ne pupilli a` tutoribus, aut magiſtratibus negligãtur, aut patiantẽ
iniuriã, Quo in loco pœnam magiſtratui ſtatuit, ſi in illos uel negligentia, uel iniuria uſus fue/
rit. Interpres, ſi de magiſtratibus quiſquã afflixiſſe orphanum uidebitur, affligere dixit ſolum,
quaſi nõ referat ſiue negligentia, ſiue iniuria quis offenditur. Atqui apud Platonem refert, nec
» eadem pœna negligentiæ, qua iniuriæ crimen punitur. Itẽ Plato, ὑοῖς τ' αὖ σφίσι παισὶ, φη
» σὶν, ἐὰν νόσων, ἢ γήρως ὀλιγωρηθέντες αἰσχρῶς, ἐξεῖναι παρανίσασθαι γράφεσθαι. Liceat, inquit, filiis ac
» cuſare parẽtes dementiæ, aut ſenectutis uitio turpiter affectos. Interpres, & filiis, ut cõfectos pa
» rentes morbis, uel ſenio, liceat amentiæ crimine accuſare. Hæc quoq; lex interpretis eſt, nõ Pla
tonis. Ille enim ſi turpiter affectus eſt pater, uel morbo, uel ſenectute, citandum a` iudicibus cẽ/
ſet, & a` rei familiaris cura remouendum. Hic uero ſi morbo duntaxat, aut ætate cõfectus eſt, ci
tandum cenſet, quaſi idem ſit cõfectum eſſe ætate, & morbo, & amentẽ eſſe, atq; deſipere. At/
» qui permulti ſunt, tametſi ſenes, atq; ægroti, prudentia tamen, & conſilio uigentes. Item Pla/
» to, ne patres ex quauis cauſa filios abdicent, prouidendũ ratus, ὃν ἂν, φησὶ, θυμὸς ἐπίῃ, μισθαμῶς
» δυνατὸς, εἴτ' οὖν αἰσχύνῃ, εἴτε καὶ μανίᾳ, ὃν ἔτεκέτε, καὶ ἐξεθρέψατο, ἔξεστον ἐπιθυμεῖν ἀπαλλάξαι τῆς αὐ/
» τοῦ συμφορᾶς, μὴ φαύλως ἅπαξ ἐξέστω, μήδ' ὀθνεῖς ἔστω ὁρᾶν. Cui animus, inquit, minime felix ſi/
» ue iure, ſiue iniuria fuerit, ut quẽ genuit, educauit q; remouere a` ſua familia uelit, nõ facile, nec
» ſtatim id facere liceat. Interpres. Quod ne ita facile fiat, perhibet, ne ita turpiter exponit, nõ
liceat, inquit, ita turpiter eiicere. Item Plato, filios abdicatos, niſi per decennium quiſpiam re
ceptus, adoptatus ue ſit mitti in coloniã cenſet, Itaq; præcipit cẽſoribus prolis, hoc eſt adauctæ
iuuentutis magiſtratibus, ut nimiam populi multitudinem tranſmiſſis coloniis amputent, quẽ/
admodum in quinto libro legũ eius latiſſime legitur. Interpres prolem adauctam, pro poſthu/
mis accipit, ita inquiens. Quod ſi nemo citra decennium adoptione ſibi eum coniungere uo/

luerit

luerit curatores poſthumorum, quos in coloniam mitti uolumus, de iis quoque prouideant.

Item Plato de diſcordia mariti, & uxoris prouidendum exiſtimans, iubet, ut decẽ uiri ex cen
ſorum ordine, & decem mulieres, ex iis, quæ nuptiis præſunt, reconciliare inter ſe cõiuges co/
nentur, quod ſi nullo pacto id aſſequi poſſunt, quærant alios, quibus illos facto diuortio, con/
iungant, aut procreandorum liberorum gratia, aut ratione neceſſarii cultus, ꝓſumendæ q; per
» gratã ſocietatem ætatis. φησὶ τοιγὰρ, ὅσοι μὲν αὖ πάσι δόξαι αὐτῶν, ἢ ὀλιγόπασι δόξαι ὄντες, ὀλιγοφόρον ποιῶ/
» νται, μὴ παίδων οὕνεκα, μὴ πῶ σπανίζοιεν ποιεῖσθαι. ὅσοι δ' ἱκανῶν ὄντων παίδων, τῆς συγκαταγηράσεως οὕνεκα,
» καὶ ἐπιμελέσθαι ἀλλήλων, πῶς διάξουσιν τε, καὶ σύζευξιν ποιεῖσθαι χρεών. Qui carentes liberis, in/
» quit, aut pauciores, quã opus ſit, habentes, diſiuncti ſint, eos uel procreandos liberorum gratia
» matrimonium adire alterum conuenit, Qui autem ſatis iam liberis procreatis diſſenſerint, his
» mutui cultus, & conſumendæ per gratam ſocietatem ætatis gratia, idem faciendum eſt. Inter/
» pres quo modo hæc intellexerit, & in latinum uerterit uideamus. Sed cum multi, inquit, abſq;
» filiis ſint, aut pauciſſimos procreent, ac liberorum gratia unà ſe habitaſſe querantur. Multi q̃is
» non paucos habeant liberos, conſeneſcendi tamen ſtudii negligentia, alter de altero queratur.

Item Plato, cui mortua uxor ſuperſtites liberos reliquerit mares, & fœminas, huic ducere al
teram, ſi uelit, quæ filiorum curam habeat, concedit. nolentem uero non cogit, quod ſi defun/
cta uxor, filios non reliquerit, duci alteram iubet, atq; cogit, ex qua tum familiæ ſuæ, tum ciuita
» ti, quãtũ ſatis ſit, prolẽ procreet. ἐὰν τελευτᾷ γυνὴ καταλιποῦσα παῖδας ἢ ἄλλας τε, καὶ ἀρέσκασα,
» συμβουλευτικὸς ἂν εἴη νόμος ὁ τιθέμενος, οὐκ ἀναγκαστικὸς, ξέφειν τοὺς ὄντας παῖδας μηδεμιᾷ ἐπαγω/
» μενον. μὴ ὄντων, δὲ ἀνάγκης χαμεῖν, μέχρι πρὸ ἂν ἱκανοὺς γεννήσῃ παῖδας τῷ τε οἴκῳ, καὶ τῇ πόλει.
» Si morttua, inquit, uxor filios reliquit mares, ac fœminas, lex adhibenda eſt, quę cõſulat, nõ
» quæ cogat adducta nouerca filios educare. Sin filii nõ ſint, ducere alterã ex neceſſitate iubẽdũ,
» quo ſatis liberoꝝ tũ ſuæ familię, tum etiã Reip. ꝓcreet. Interpres. Si mulier liberis marib⁹, fœ
» minis q; relictis mortua eſt, non cogens, ſed conſulens, iſta lex ſit, cum uxorẽ ducere, neceſſariũ
» nõ ſit, niſi ad liberos domi ſuæ, ac ciuitati creandos, nutriat filios ſuos, non adducta nouerca.
Sic Interpres totam legem peruertit. Deinde Plato de colendis, obſeruandiſ q; parentibus iu
bet, & deorum exemplo ad hoc officium hortatur filios, ut parẽtes quaſi diuinas ſtatuas domi
» aſpiciãt, & ueluti numina colant, obſeruẽt, uenerẽtur. θεοὺς μὲν, νόμῳ φησὶ, τοὺς θεῶν ὁρῶντες, σαφῶς
» τιμῶμεν. τῶν δ' εἰκόνας ἀγάλματα ἱδρυσάμενοι, οὓς ἡμῖν ἀγάλλουσι, καὶ πρὸ ἀψύχους ὄντας, ἐκείνους
» ἡτοιμάσθαι τοὺς ἐμψύχους θεοὺς ὡς μὴν διὰ ταῦτα δύνοιαν, καὶ χάριν ἔχειν. Deos, inquit, nõ omnes
» cernimus, ſed partim expreſſe uidentes colimus, partim per effigies, atq; imagines eoꝝ pio ani
» mo ueneramur, quas deoꝝ imagines quãuis inanimas, dum colimus, deos ipſos animatos ob
» eum cultum exiſtimamus gratos nobis, & beneuolos eſſe. Interpres. Nempe alios quidem deo
» rum cernentes colimus, alios imagines cõſtituentes, quos ipſæ, quamuis inanimæ ſint, ſignifi/
» cent, Illos deos eſſe animatos putamus, & propter hæc affici nobis ipſos fatemur. Hem quan/
ta eſt peritia interpretis, pro quos cum colimus, quos ipſæ ſignificent, ponit. Mox Plato gene/
ra furoris exponens, alios dicit morbo furere, alios per iracundiã prauæ naturæ, uitioſam q; edu
cationem citari. Interpres, rurſus educationem alimentum exponit, & omnẽ deprauat ſenten/
tiam, cum dicat, quæ mala ſimul natura, & alimento concreſcunt. Item Plato, magiſtratus do
» cet, quo modo hoſtes maledicos puniãt, ἢ, μηδέποτ' ἀρίστειον πρὸ φλυαρικήσῃ φησὶ, νόμῳ ὡς οὐ κα
» λόν. Quod niſi faciant, nolint, inquit, de præmio uirtutis cõtendere, qui leges, & iura ne
» glexerunt. Interpres. Qui ſi non fecerit, quaſi leges prodens, nũquã ad certamen deſcendat.
Facit hic ne ad certamen deſcendat iudex, aut magiſtratus, ſed cum certandi plura genera ſint,
ad quodnam certamen deſcendere nequeat, non dicit, atq; ita pœna ignoratur, qua affici eum
» par eſt, qui deliquit. Item Plato, τί δὲ δὴ πρὸς τὴν κωμῳδῶν προθυμίαν τὴν γελοίας εἰς θεοὺς ἀνθρώπους
» λέγειν, ἢ παρακελευόμεθα, ἐὰν αὖθι θυμοῦ τὸ βίβλον ἡμῖν θεοὺς πολίτας ἐπιχειρῶσι κωμῳδεῖν τραγῳ/
» δεῖν; Quid, inquit, comicorum, & ſatyroꝝ iocos, & ridiculoſa cõuitia, num ea admittemus,
» ſi abſq; ira noſtros hoſtes afficere conuitiis uideantur? Interpres hoc totum pro ſua authoritate
» dimiſit, quod & neceſſarium eſt, & a` non contemnẽdo oratore perſcriptum. Itẽ Plato de mẽ
» dicis loquens, ἐξεργάσθαι τ' πόλεως, βούλεται, εἴτις βιάζεται ἀκινήτοις βίον ξυλλέγειτο. Pellendũ
» eſſe de ciuitate ſcribit, ſiquis uictũ ſibi inanibus precibus, atq; inexpedibilibus parat. Interpres.
» Si uero quiſpiam precibus uitam colligere audebit, a` rerum uenaliũ curatoribus e` foro pel/
» latur. Reliquit inanibus, aut inexpedibilibus, aut tale aliquid, quo exprimeretur, nõ oẽs preces
» eſſe ſpernendas, ſed eas tantum, quibus ea optantur, quæ aſſequi nõ poſſumus. Sed cæteris un
» decimi libri erroribus prætermiſſis, duodecimum aggrediamur.

EX LIBRO DVODECIMO.

¶ Reprehensio, & emendatio tredecim magis insignium errorú, quos aduersarius in duodecimi libri legum interpretatione commisit. Caput XIII.

Docet Plato in duodecimo libro, quid inter Rhipsaspida, & apouolea hoplon iter
d sit. hoc est inter eũ, qui scutum abiecit, & eum, qui arma amisit. Atq; alterum, inquit, ultro iacturam scuti facere, alterę arma inuitú amittere. δῆλα φόβῳ δὲ ὅλον που, καὶ τὸ πᾶν. Hæc autẽ plurimum habere discriminis, imo inter se usquequaq; differre. Interpres, quo modo hunc locum latinum fecerit, operæpretium est uidere. Sicuti, inquit, abiector non de omnibus merito dicitur, Armorum uero amissor de omnibus, Ita nec similiter, quĩ ui amisit, & qui sponte abiecit iudicandi sunt. Inter totum etiam, atq; omne multum interesse tuto prouerbio dicitur. Vix equidem cõtinere hoc loco risum possum. Scribit Plato duo ista, de quibus sermo habet, iter se totum, & omne differre, idest ex toto, & omni, quod est usque quaq; differre, hic enim loquendi mos est apud doctissimos græcos. Interpres autem pulchritudinem Platonicæ linguæ nequaquã intelligens, existimauit hoc prouerbium esse, ut inter totum, atq; omne multum interesse diceretur, quasi ad hunc locum pertineat, quo modo ea duo uocabula inter se differant declarare. Vt scilicet totum ex partibus constet continuis, omne aũt ex discretis, quæ res a`legum proposito longissime abest. Scribit item Plato, eum minime puniendum esse, qui per aduersam fortunam arma inuitus amiserit, sed cum, qui per ignauiam, ac timiditaté sponte abiecerit, atq; ordinẽ deseruerit, id'q; propterea iubet, ut qui deliquerit, melior
» efficiatur. ἀλλὰ τὸν κακὸν διὰ κολάζειν, ἵν' ἀμείνων ᾖ οὐ τὸν δυστυχῆ. Interpres, non enim infelices,
» sed malos, inquit, punire semper oportet. Facit hic locum cõmunem in malos, non legem de ignauis, ac timidis interpretatur, sed de malis per æquiuocationem in hunc errorem adductus. quia κακὸς uidelicet, & malum, & ignauũ significat, nec causam pœnæ, quã Plato addidit, ponit. Item Plato, plura de eligendis uiris, qui magistratu defunctos examinent, & ab his officii sui rationem exigant, pertractat, hos examinatores, & rationum exactores appellat. Interpres totum hunc locum ita peruertit, ut facile admodum sit legenti perspicere. Mox Plato examinatorib⁹ tum uiuis, tum mortuis, summos honores decernit, ut uiris summo iudicio probatissimis. Verum non immemor humanę fragilis, inconstantis'q; naturæ, effici posse suspicatur, ut de uirtute in uitium delabantur, eo, quo cæteris antepositi sunt, iudicio nimium freti, & uirtutẽ,
» ut sæpe fieri solet, postquam ad summum gloriæ peruentum est, negligentes. δῆλα ταῦτα, φησὶν,
» αὖ διέτις τούτων πιστὸν τῷ κεκρίσθαι. πρὸ αὐθρωπείαν φύσιν ἐπαισθήσεσθαι, κακὸς γενόμενος ὕστερον τῆς
» κρίσεως, σκοπεῖσθαι μὴ ἦν βουλόμενον αὐτὸν ὁ νόμος προσαπτέτω. Itaq; siquis eorum, inquit, iudicio confidens, quo prælatus fuit naturæ humanæ fragilem conditionem detexerit, lapsus uidelicet in errorem, postquam egregius habitus est, sanciatur lege, ut q uelit, possit eũ accusare,
» Interpres, siquis autem istorum male iudicasse putetur, a`uolẽte accusetur. Sic ille, de quo iudicio locutus sit Plato, intelligit, & naturæ humanæ fragilitatem, casus'q; inexpectatos exponit. Posthæc Plato de causis ineundis tractat, & de iis, qui non uerberibus, non uinculis, non morte digna commiserint, sed in choreis, aut pompis, aut aliis huiuscemodi celebritatibus, muneribus'ue officium non seruarint. Interpres totum etiam hunc locum suo more deprauauit. Prohibet præterea Plato hominibus suis peregrinationes, & nisi caduceatoribus, & legatis, & spectatoribus publicis, nemini concedit peregrinari. Interpres ceryces, qui caduceatores, siue præcones dicuntur, præter rationem feciales uocat. Sunt enim feciales, non qui nũtiant, quod præconis officium est, sed qui hostiam, aut uictimam cædunt, & facto ritu religionis sacrificio bellum aut sedant, aut inchoant, ubi iam id per præconẽ, siue caduceatorem, indictum est. Itẽ Plato causam, cur spectatores peregre proficisci debeant, reddens, cõgressum esse, inquit, uirorum bonorum, qui uel in ciuitatibus secundum integram legem minime uiuẽtibus haberi possint.
» ἐσὶ γὰρ, φησὶν, ἐν τοῖς πολλοῖς, ἀνθρώπῳ ἀεὶ θεοῖ τινὸς ὀλίγοι δὲ πολλοὶ παντὸς ἀξιοι συγγίνεσθαι. Existunt,
» inquit, uel in uulgo, & multitudine homines quidam diuini, quãuis pauci, tamen digni, cum q
» bus congrediaris. Interpres. Inueniuntur quippe pauci homines inter multos omni honore digni. Præclare sane` causam illam reddidit, propter quam Plato peregrinandum existimauit.

Item Plato eos constituit, qui per nocturnum collegium de legibus, & reip. statu consultẽt,
» atq; deliberent. πρῶτον μὲν διεῖν, φησὶ, συνελθεῖν τῶν ἱερέων τῶν τὰ ἀρίστεια ἐληρότων. ἔπειτα τῶν
» νομοφυλάκων ὅσοις ἀεὶ πρόσβιόντας. λέγω ἔτι δὲ ὁ σοφὸς τῆς παιδείας πάσης ἐπιμελητής. ὃ, τε νέος οὗ

» τε ἐκ τῆς ἀρχῆς ταὐτὸν ἀπηλλαγμένοι. Primos, inquit, interesse oportet sacerdotes, qui merito
» uirtutis obtinuerint dignitatem, & præmia, tum censores legum decem seniores, deinde mox,
» & eruditionis publicæ censorem, tam eum, qui in præsentia est, quam eos, qui prius eodẽ fun
» cti sunt magistratu. Interpres. primũ de sacerdotibus, qui muneribus, atq; donis affecti sunt, de
» inde de legum custodibus decẽ seniores, postremo disciplinæ uniuersæ curator, qui modo est,
» & quorum magistratus iam exactus est. Muneribus, donis'q; affectú dicens, putat se satis expri
» mere eum, quem Plato merito uirtutis scribit dignitatem, ac præmia consecutũ. Custodes aũt legum, & curatorem disciplinæ recentia uocabula interpretis, constat optima ratione censores iuris dici, & censorem publicæ eruditionis, quemadmodum apud Romanos censores mos di
» cebant. Itẽ Plato, τῷ ξένων τοῖς θεωρίας ἕνεκα ἐπιδημοῦσι, πρὸς ἱδρύσις, φησὶ, καταλύσεις εἶναι,
» φιλοξενίας ἀνθρώπων παρασκευασμένοις. Peregrinis, q spectandi gratia ad urbem accesserint,
» diuersoria iuxta templa deorum decernit, quæ suscipiendis hospitibus cõmodissima sint. Inter
» pres, hi omnes, inquit, diuersoria in templis habeant, & hospitaliter à ciuibus recipiantur. Item
» Plato, ἐαὐτις ἴνα δίκη παραγενέσθαι κωλύσῃ βίᾳ, εἴτε αὐτὸν, εἴτε μακρύναι, ἐαὐ μὴ δοῦλον, εἴτε
» αὐτὸν, εἴτε ἀλλόφυλον, ἀτελῆ, καὶ ἄκυρον γίνεσθαι τὴν δίκην. ἐαὐ δὲ ἐλεύθερον, τῷς τῷ ἀτελῆ, δεθῆναι
» μὴ ἐνιαυτὸν, ὑπόδικον δὲ αὐθραποδισμοῦ, τῷ ἐθέλοντι γίγνεσθαι. Siquis quẽquam impedierit, ne
» causam suam agere possit, aut forte testes interpellarit, si seruus est, aut eius, qui impedierit, aut
» alterius, causa irrita esto, sin liber, qui impedierit, ultra causæ iacturam per annum in uinculis
» tenetor. Et siquis latrocinii eum accusare uoluerit, fas est. Interpres. Siquis ui collitigatorem
» suum, alienum'ue seruũ in iudiciũ uenire prohibuerit, nullius momenti lata sententia sit. Quod
» si non seruum, sed liberum ui prohibuerit, & anno uinciatur, in seruitutem'q; duci possit à uolẽ
» te. Quid hoc loco dicam nescio, nisi interpretem, tam facile intelligi, quàm recte Platonis sententiam interpretatur. Vel si contrarium malis, tam recte interpretari hunc locum, quàm facile intelligitur. Multa præterea, quæ Plato de iudiciis publicis refert, & legibus, quibus magistratus utunt', Interpres mutat, atq; peruertit, partim adiungens, partim detrahens uerba, ea etiam, quæ de laudatione, ac uituperatione, seu soluta oratione, seu carmine referuntur, pene` omnia deprauat. Item cum Plato scribat, sumptus funebres moderate fieri oportere, cum præsertim corp⁹ simulachrum quoddam hominis sit, homo autem ipse sit immortalis, & animi nomine appellatus ad deos proficiscatur, uitæ suæ, ac morum, ut paterna lege asseritur, rationem reddi
» turus. Hic præterea addat. τῷ μὲν γὰρ ἀγαθῷ, θαῤῥαλέον. τῷ δὲ κακῷ, μάλα φοβερόν. Εὐθθαὶ τε αὐτῷ
» μή τινα μεγάλιω εἶναι τετελευτηκότι. ζῶντι γὰρ ἔολφ βοηθεῖν ἅπαντας τοὺς προσηκοντας, ἵνα δίκαιο
» τατος ὀλονότι ἐγίνεθο. uirum bonum animo erectum esse, uitiosum autem admodum formidare in reddenda uitæ, ac morum ratione, nec esse ullum hominibus improbis, post, quã obierint, præsidium, uiuentibus autem debuisse familiares omnes opitulari, ut iuste, pieq; uiuerẽt, & uita functi, innocentes, ac grauioris peccati insontes abirẽt. Interpres hæc ita a`Platone narrata in formam quandam præceptionis redigit. Boni, inquit, confidere, mali formidare debent, ne post mortem magno auxilio careant, quare uiuis necessarii omnes consulant, ut quam
» iustissime, atq; sanctissime uiuant. Sic enim post hanc uitam, pro peccatis non uexabuntur. Tũ
» Plato, ἐκ δὲ τούτων οὕτως ἐχόντων, φησὶν, οὐδέποτε οἰκοφθορεῖν χρὴ διαφθορόντως, νομίζοντα τὸν αὖ
» τοῦ, θάτερον εἶναι τὸν τῶ σαρκῶν ὄγκον θαπτόμενον. quæ cum ita sint, inquit, nunq̃ maiori sumptu rẽ
» familiarem extenuare debes, quasi existimes tuam esse eam carnium molem, quæ sepulturæ
» mandatur. Interpres, hæc cum ita se habeant, nunquam oportet luctu affligi, quasi putes hanc
» carneam molem, quæ sepelitur, tuum illud esse. Talẽ affert Interpres noster conclusionẽ, ubi Plato de funeribus, & sepulturis moderandos lege sũptus existimat, ne patrimonia decoquantur. Ratiocinemur enim parumper sermone interpretis, hoc modo. Agger non altior sit, quàm quinq; uiri qnq; dieb⁹ possint construere, lapides'q; superstruantur, poliantur'q; non maiores, quàm ut possint mortui laudes non pluribus, quàm uersibus heroicis quatuor editas recipere. Elationes autem nõ breuiori tempore fiant, quàm uere mortuus significari, cognosci'q; possit, ac, ut humana se habent, triduana mediocris uidetur. Mox de animi immortalitate afferamus ea, quæ supradicta sunt, uidelicet pro rationis confirmatione. Tum concludamus. hæc cum ita se habeant, nunq̃ oportet luctu affligi. En docti hominis conclusionem. Cum omnis ratio eo` tendat, ut moderati fiant sumptus in sepulturis, conclusionẽ hanc infert, nunquam affligi luctu oportere. Sed hæc adnotasse satis sit, notare longe plura poterunt, quibus plus otii suppetat. Nunc postremum librum, quem Epinomidem Plato uocat, percurramus.

EX LIBRO TERTIODECIMO.

Reprehenſio, & emendatio uigintiquatuor magis inſignium errorum, quos aduerſarius in tertiidecimi libri legum interpretatione commiſit. Caput XIIII.

Rrat in primis Interpres in ipſa hui⁹ libri inſcriptione, cũ apicẽ dicat, quẽ Plato Epinomidem, quaſi legibus additum uoluit dici, quod in hoc res aliqua neceſſaria legibus adderet. Tum initium libri ipſum peruertit. Cũ enim a Platone dicatur. πρὸς μὲν τὸ τῆς ὁμολογίας, ἥκομεν ἅπαντες ὀρθῶς ὦ ξένοι, ζῆς ὄντες. Recte iã hoſpites, quẽ admodum inſtitutum a nobis fuerat, omnes tres pariter acceſſimus, hic iam, inquit, ut cupiebamus, recte tandem oẽs tres amice deuenimus. Deinde Plato, τίνι ποτὲ, φησὶ, λόγῳ διεξελθεῖν χρή. ὃ τὴν ἀνθρωπίνην ἕξιν φαμὲν ὅταν διανοηθῇ καλλιστ᾽ ἔχειν ποιεῖ πρὸς φρόνησιν, ὅσην δυνατὸν ἀνθρώπῳ ἕξιν. Quibus tandem uerbis, inquit, explicare debemus eam rem, quam cum mens humana perceperit, poſſe eam optime agere ex prudentiæ ratione putamus, quatenus natura humana aſſequi poteſt. Interpres. Qua nam ratione ad illud perueniendum eſt, quo humanus habitus ſi intelligatur, optime pro humanis uiribus ad prudentiam ſe habeat. Item Plato, ἆρ᾽ οὖν μᾶλλον ἀκούσεσθαί σε λόγον δίκαιον, ἢ τινα φόβον οὐκ ἄφρονα αὖ. Equidem rem inopinatam auditurum te arbitror, eandem q aliquo modo, minime inopinatam. Interpres, rem inopinatã Platonis abſurdam, indignam q exponit. Item Plato, ὃ φημι εἶναι διωατὸν ἀνθρώποις μακαρίοις τε, καὶ εὐδαίμοσι γενέσθαι, πολλοῦ ὀλίγου δεῖν πάντων ἐλπὶς τελευτήσαντι τυχεῖν ἀπάντων, ὧν ἕνεκά τις προθυμοῖτ᾽ ἂν ζῆν τε ὡς ἥκιστα ζῆν, κατὰ διωάμειν. καὶ τελευτήσας τελευτῆς τοιαύτης τυχεῖν. Non equidem homines felices, beatos q effici poſſe reor, dum uitam uidelicet hanc mortalẽ uiuunt paucis admodum exceptis. Optima tamen ſpes eſt poſſe mortuũ omnia conſequi, quorum cauſa, & honeſte uiuere quantum humanæ uires patiuntur, & mori honeſte uoluit. Interpres. Impoſſibile eſſe aio hominibus, donec uiuant, felicitatem, atq beatitudinem aſſequi, niſi admodum paucis, ſic cenſeo. Bona tamen ſpes eſt, ſiquis optime pro uiribus uixerit, ac ſimiliter mortuus eſt, ut poſt mortem ea conſequatur, quæ concupiuit. Item Plato, uitæ molestias enumerans, parumq temporis res lætas, plurimum uero triſtes dicens afficere. καὶ χρόνος βραχὺς αὖ τις εἴη πρὸς λογισμὸν, μήθοι τῶν μοχθηρῶν ἀλλ᾽ ὧν πᾶς αὖ ὑπολάβοι μέτριον. Tempus, inqt, quoddam perbreue ſit, non modo reſpectu diuturnitatis malorum, uerum etiã quocunq modo quis cogitet. Interpres. Breue autem in non deprauatis, ſed moderatis hominibus tempus relinquitur. Ita, quod Plato commune in uita humana eſſe dicit, hic moderatis tantum hominib⁹ tribuit. Itẽ Plato, qua uirtute, aut qua facultate homo prudens effici poſſit, inueſtigãs, ὅτε δή, φησὶ, τὴν τῶν ἀναγκαίων ὁρῶμεν κτῆσιν, σχεδὸν τέχνης μὲν ἀπεργαζομένης. φύσιν δὲ οὐδεμίαν οὖσαν ἔνα σοφὸν ποιῆσαι. τὸ γὰρ μὲν δεῖν, παιδιᾶς αὖ λείποιτο μιμητικὴ μὴν τὸ πολὺ, ἀλλ᾽ οὐδαμῇ πάνυ σπουδαία. Sed quoniam, inquit, res neceſſarias acquiri per artem uidemus, nullam autem eiuſmodi artem nouimus, poſſe hominem reddere ſapiẽtem, reliquum ab his eſt iocus, & ſolatii, ratio, quæ magna ex parte in ſimulando uerſatur, ſed non ſtudio rerum ſeriarum. Interpres. His artibus neceſſaria uidemus acquiri, quarum nulla ſapientem hominẽ reddit. Doctrina igitur quædam erit, id enim reliquum eſt imitatiua, ergo ſtudio digna non eſt. Doctrinam dicit, ubi Platoio iocum, & ſolatii rationem, quæ qm in imitando uerſatur, aut imitatiua eſt, ut ipſe loquitur. Concludit non eſſe ſtudio dignam, quod nec ueritati conuenit, & a Platonis ſermone longe aberrat. Nã & aliquæ imitatiões probæ, ac ſtudio dignæ eſſe poſſunt, & Plato ſcribit iocos, & ſolatia in imitatione uerſari, ſed non in ea, quæ digna ſtudio ſit, atq hominem poſſit reddere ſapiẽtem. Tum Plato, cum ingeniũ, & uim, qua meminimus, ἄτοπον, ideſt ſingularẽ, & admirabilem quandam eſſe facultatem diceret, hic uim indignam eſſe exponit. Item Plato, πῶς γὰρ ἂν ἀγαθῶν αἴτιον ξυμπάντων, οὐ καὶ τὸ πολὺ μεῖζον τῆς φρονήσεως αἴτιον ἡγεῖσθαι δεῖ γεγονέναι; Quid, inquit, eum, qui cunctarum bonarum rerum author eſt, non ne etiam prudentiæ ſummi boni authorem putare debemus? Interpres, cur enim cæterorũ omniũ bonorum maximi etiam boni prudentiæ dico cauſam nõ putabimus? Item Plato de deo, ὃ δὲ καὶ τῶν ἄλλων αἴτιον ἀγαθῶν πάντων ἡμῖν αὐτὸν γεγονέναι, πάντες αὖ ὁμολογοῦμεν. Cæterorũ q, inqt, bonorum omnium authorem eum fuiſſe, ingenue omnes cõfitebimur. Interpres cæterorum etiam bonorum id cauſa nobis fuiſſe, omnes utinam cõcederemus. Quod pro confeſſo Plato ponit, Deũ omnes fateri authorem omniũ eſſe reum bonarũ, Interpres optat ab omnibus concedi. Item Plato de numero, οὕτως ἀριθμὸν μὲν ἀνάγκη πᾶσα ὑποπτεύεσθαι. διότι δὲ δεῖ αὖ ἀνάγκη, λόγος ἔτι πλείων

πλείων πάντων γίγνοιτ᾽ αὖ τῶν νῦν εἰρημένων. ἀλλὰ καὶ ὁ νῦν, ὀρθῶς ῥηθήσεται. ὅτι καὶ τὰ τῶν ἄλλων τεχνῶν λεχθέντα, ἃ νῦν διήλθομεν ἐόντες ἅπασας τὰς τέχνας οὐδὲ τούτων ἓν, οὐδὲν μένει. πάντα δ᾽ ἀπολεῖται τοῦ παραχάραγμα, ὅταν ἀριθμητικῷ τις ἀνέλῃ. δόξειε δ᾽ ἂν ἱκανῶς τισι βραχέως εἰρῆσθαι. ἀριθμοῦ δὲ θεῖον τῆς γενέσεως, καὶ τὸ θνητὸν, ἐν ᾧ καὶ δι᾽ ἡδονὰς γνωρισθήσεσθαι, καὶ ἀριθμὸς ὄντως, οὐκ ἂν ἔτι πᾶς ἂν τις συγνοίη ξύμπαντα ἀριθμὸν, ὅσης ἡμῖν διωάμεως ἄτερ ἂν εἴη ξυσσύμβουλος. Ita, inquit, fit, ut numero ſubiici neceſſe omnino ſit, ſed cur neceſſe ſit, lõgior adhibẽda diſputatio eſt, quã adhuc fecerimus. Attamẽ uel hoc loco, eatenus recte dici põt, ut cæteraꝝ quoq artiũ ratio, quã nulla arte ſublata, iam explicauimus, ſeruari nõ poſſit, ſed ars oĩs oĩno pereat, ſi arithmeticã tolli patiaris. Prorſus nonnullis uideri põt, quarũdam paucaꝝ rerũ cauſa genus humanũ numero egere, cũ ad artes reſpiciãt, q̃q̃ id quoq nõ leue eſt. Veꝝ ſiqs ipſam diuinitatẽ cogitat gñatiõis, & mortalẽ naturã, in qua & pietatis, & numeri ratio cognoſci ꝓcul dubio poteſt, nequaq̃ præterea cuiuſq interſit ꝓcipere, q̃tum nobis facultatis ꝓciliat numerus, cũ uniuerſus affuerit. Interpres ut hæc oĩa corrũpat, aĩaduertite. Ita neceſſe eſt, inqt, numeꝝ præſupponere, id q neceſſe eſſe, nõ a ſupioribus magis, quàm hac rõne recte oſtẽdit, nam cæteraꝝ quoq artes, quas paulo ante numerauimus, ſi numeꝝ auferas, penitus euaneſcũt. Nã licet putauerit forſan qſpiam pauca eſſe in artibus, in qbus numero humanum indiget genus, magnũ tamen id quoq eſt, ſiquis diuinitatem generationis, & mortalitatis reſpexerit, qua in re pietas & erga deos cognoſcet, numeris quoq ipſe, quã magnæ uirtutis cauſæ nobis ſit. hoc modo Interpres more ſuo omnia deprauat. Item Plato, τότε δὴ δίκαιόν τε, φησὶ, καὶ ἀγαθὸν, καὶ καλὸν, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἃ λεῖς ποτε μὴ γνώσεται, ἀληθὴς δόξης ἐπιλαβόμενος, διαριθμήσεται πρὸς τὸ ἑαυτόν τε, καὶ ἕτερον πεῖσαι τὸ παράπαν. Iuſtum, inquit, bonum, honeſtum, & reliqua generis huiuſmodi, qui ignorat, nunq̃ ueram opinionem nactus dinumerabit, ut uel ſibi, uel alteri, rem aliquã poſſit perſuadere. Interpres. Nec enim, qui iuſtum, bonum, honeſtum, huiuſmodi q omnia ignorat, ueraꝝ unquam gloriam nanciſcetur, nec illa ſine numero poſſidebit, nec poſſidẽda eſſe, nec ſibi, nec aliis unq̃ perſuadebit. Quàm recte noſter Interpres Platonem intelligat, qui ne opinio qdem quid ſit norit, ſed pro opinione gloriam reddit, & quàm bene interpretatus leges ſit, facile quiuis poteſt percipere, præſertim ſi cũ illius ſcriptis noſtra contulerit. Itẽ Plato de Deo, παρὰ δ᾽ ἡμῖν θεὸν αὐτὸ πρῶτον ἐνῴκισεν ὁ θεὸς, ὥστε ἱκανοῖς εἶναι λειχνύμενον ἓν νοεῖν. ἔπειτ᾽ ἐδίδαξε, νὺ δὲ κυνεῖν. ὧν τί ἥλιον ἓν ἑνὸς αὖ τις διάσειε, πάλιν τὸ τῆς ἡμέρας γένος. ἔπα εἰς τὸ τῆς νυκτὸς ἔλθοι μέρος ἔχων ὄψιν. ὅθεν ἕτερον πᾶν αὖ τῷ φαίνοιτ᾽ ἄν. Hominibus hoc ipſum immortalis Deus, primum iniecit, ut re oblata, numerum poſſent agnoſcere, tum uero apertius oſtendit, idem q aſſidue facit, qua in explicatione rerum, quid tandem pulchrius unum uno cernere poſſis, quã ſpeciem ipſam diei, mox ad noctis uices deuenies officio oculorum, unde alterum tibi appareat, illud q omnino diuerſum. Interpres nobis id primum indidit Deus, ut poſſimus, quod oſtenditur intelligere, deinde oſtendit, oſtendet q unum uno pulchrius eſſe, ut ſiquis non cæcus a die in noctẽ pueniat, atq hinc diuerſa hæc ſibi uident. Quot, quãti q errores hic ſint, uidetis. Idcirco reliqua ꝓſequamur. Plato, καὶ μέχρι μὲν νύπων, φησὶ, καὶ ἐν νύτοις, ξύμπαν τὸ διωατὸν τῶν ζώων, μάλα ἀριθμητικὸν γίγνεσθαι, τὸ ἡμᾶς ἕν αὖ τὸ καθ᾽ αὐτὸ σκοπουῦ. τὸ δὲ πρὸς ἄλληλα πάντα ἀριθμὸν ἀεὶ λογίζεσθαι, διὰ κῶ μὲν μείζονος ἕνεκα. Ad hæc uſq, & in his omne, quod potuit animal enumerandi uim habuit, qua res ipſas per ſe ſingulas conſyderaret, at uero numerũ cogitare inuicem omnem, uidetur ad altiora pertinere. Interpres. In his igitur, & ad hæc uſque quodcunq animal diſcendi poteſtatem habet, ſingula per ſe ipſa conſyderando numeratiuum maxime factũ eſt, ſed collatione numeri ad numerum facta, magis, & minus habentur. Sic Interpres Platõis ſententiam explicat, & differentiam ex inſtituto illius reddit numeri, qui per ſe, & qui reſpectu alterius conſyderetur. Deinde Plato, cum deos eſſe colendos, honeſte q uiuendum hortaret, ut ita finem quis pulcherrimum conſequi poſſet, quiſnam deorum cultus ſit, rogat, his uerbis. πῶς οὖν ὦ κλεινία, λέγομεν; ἢ διακεῖσθαι τοὺς θεοὺς ὑμνοῦντας, σφόδρα πιμῶμεν δυχόμενοι τὰ ἥκιστα, ἢ μᾶλλον ἂν τῶν ἐπαινεῖν λέγειν ἡμῖν οὕτως; ἢ πῶς λέγεις; θαυμαστῶς μὲν οὖν οὕτως. Sed quonã modo mi Clinia cenſeamus, num deos laudibus extollentes colere magis placet, optãtes, quæ optima, & pulcherrima ſunt, hæc nobis de eis dicenda contingere? Ita ne cenſes, an ſecus? Reſpondet Clinias, ita prorſus. Interpres hoc totũ reliquit, honeſtius, opinor, exiſtimãs omittere, quæ ignorat, quàm male interpretari. Itẽ Plato, θεολογίαν τοίνυν, καὶ ζωολογίαν, ἀναγκαῖον ὡς ἔοικε, πρῶτόν μοι κακῶς ἀπεικασάντων τῶν ἔμπροσθεν βέλτιον ἀπεικάσαι κατὰ τὸν ἔμπροσθεν λόγον ἀναλαβόντα, ὃν πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς ἐπικειρήκαμεν, λόγους φράζων ὡς εἰσὶ θεοί. De ortu igitur deo-

» rum, ortúq; animãtium cum ueteres authores male retulerint, melius a nobis agat necesse est,
» superiorem illam repetentibus rationem, qua aduersus impios disseruimus, deos esse explican-
» tes. Interpres. Deorum igit, animalium'q; generationem, quoniã male maiores nostri de his
» tradiderunt, suscipere melius est, ac ita defendere, ut aduersus impios non caueam, ut feci, disse-
» rere primo, q; dii sunt. Hem doctrinam, facundiam'q; interpretis, q se iudicem, reprehẽsoré'q;
Platonicæ disciplinæ constituit. Item Plato, stellas, aut deos, aut deorum statuas opifice Deo
» factas esse cum existimandũ cẽseret, τοὺτων θάτερα θεῖον, φησί. τὰ δὲ τε θέντα, τιμητέον πάντων
» ἀγαλμάτων διαφερόντως. Alterum, inquit, de his duobus statuendum, quod'q; statueris supra
» omnes statuas, effigies'q; humanas maxime colendum est. Interpres. Alteq; igitur istorum de-
» cernamus, & quod decreuerimus, firmiter teneamus, magisq;, quã deoq; simulachra colamus.

Quis hic Interpretis prudẽtiam nõ admiretur? cum deorum simulachra magis, quàm simula
chra deorum colenda esse affirmet, alterutrum enim decernendum dicit, alterum autem est, ut
stellæ pro deorum simulachris colantur. Itaq; sequitur, ut colenda sint deorum simulachra ma
gis, quàm deorum simulachra. Deinde Plato, stellas deos esse φανεροὺς, ideſt ꝓspicuos dicit.
Interpres uero esse deos exponit. Tum Plato, tertium dæmonum genus, quod aeream inco-
» lit plagam, interpretes esse uectores'q; precum, ac uotorum nostrorũ ad Deum decernit, ἀέριον
» δὲ γένος ἔχειν ἕδραν φρίττην, καὶ μέσην, τῆς δρμιείας αἴτιον, ἵνα θᾶττον μάλα χρεῶν, χάριν τῆς θυσίας διαπορεύσῃ. Aerium, inquit, genus, quod sedem tertiam, mediam'q; obtinuit, interpretandi'q; au
» thor est, honorare profecto debemus, ipsius honeste interceſſionis gratia. Interpres. Aerium
» genus, in loco tertio, & medio, qui causa interpretationis est collocatus, orationibus honorare
» gratia laudabilis quæstionis oportet. Hic quoq; risum continere uix possum, quandoquidem
Interpres interceſſionem, & operam dæmonum, transmiſſionem'q; illam precum, ac uotorum
non potuit exprimere, sed quæstionem appellauit, præsertim ubi ne suspicio quidem ulla quæ-
stionis haberi poterat. Mox Plato, cœlestia, & terrestria omnia animalia conspicua esse dicit.
» Quæ autem medio loco in æthere, atq; aere posita sunt, inuisibilia esse affirmat. τῶν δὲ δύο τού
» των, φησὶ, ζώων, τὸ τ ἐξ αἰθέρος, ἐφεξῆς τε ἀέρος, οὐ διορώμενον ὅλον αὐτῶν ἐνῳκῆσθαι ἔστιν. παρὸν δὲ
» τὸ πνεῦμα, ἀκατάληλον ἡμῖν γίγνεσθαι. Duplicis, inqt, huius generis animaliũ, quæ scilicet aeream
» plagam, & quæ ꝓxima est, æthereã incolũt, ea natura est, ut neutr̃ conspici totũ possit, sed quã
» quam propius adest, nostrum tamen refugit sensum. Interpres. Horum duorum animalium,
» quorum alterum ex æthere, alterum deinceps ex aere est, utrũq; uisibile totum est. Sed quãuis
» propè nos sint, minus tamen nobis apparent. Quàm rectè hoc expreſſum fuerit quis non iudi-
cet? Visibile quidem est, inquit, sed minus nobis apparet, quod Plato adesse quidẽ propius fa-
» tetur, sed quoniam incorporeum est, cadere sub sensum non posse. Itẽ Plato, Τοὺς δαίμονας
» φησὶ, γνώσκειν μὲν ξύμπασαν τὴν ἡμετέραν διάνοιαν λέγω μέν, καὶ τὸν τε κακὸν ἡμῶν, καὶ ἀγαθὸν ἄμα
» θαυμαστῶς ἀσπάζεσθαι, καὶ τὸν σφόδρα κακὸν, μισεῖν. Fatemur, inquit, dæmones conceptus oẽs
» animi nostri cognoscere, & qui bonus inter nos est, hunc mirum in modũ amare, qui uero ma-
» lus, huic summopere infensos esse. Interpres. Vniuersas cogitationes nostras cognoscunt, &
» bona quidem ex istis mire nos diligunt, quæ uero ualde mala sunt, uehementer oderũt. Ergo
dæmonum, si interpreti credimus, alii boni, alii mali. Hoc uero a Platonis sententia alienum
est, qui optimos esse omnes dæmonas opinatur, contra sanctorum uirorum nostræ religionis
doctrinam, qui contra malos esse omnes existimant. Item Plato, dum cœlestia omnia corpora
» nobilia esse, atq; diuina oñdit, τὸ γὰρ μὴ τίμια τὰ θεῖα εἶναι, ἢ τὰ δὲ μὴ θεῖα, ὡφῶς ἂν ἐμφρόνων.
» Res, inquit, diuinas non esse nobiles, ac uenerãdas, aut hæc nequaquam diuina esse arbitrari,
» extremæ dementiæ esset. Interpres, non prudentis est alia diuinorum honoribus prosequi, alia
» negligere. λάβωμεν δὲ, φησὶν, ὡς ὅ, τι πρὸς αὖ ἑλλήνων παρὰ βαρβάρων ἐλάβομεν, ἥμιον ἂν εἴη
» τέλος ἀπορράζον που. καὶ δὴ καὶ πολὺ πολὺ νῦν λεγόμενα, παντὸν δεῖ διανοηθῆναι ἔστιν, ὡς χρεπτὸν
» μὲν πάντα τὰ τοιαῦτα ἀκριβοῦσθαι πάντως ἐξευρίσκειν, πολλὰ δ' ἐλαττὸς ἅμα καὶ καλὰ, καλλιον, ἢ δικαιό-
» τερον ὄντως τῆς ἐκ τῶν βαρβάρων ἐληθούσης φήμης τε ἅμα, καὶ θεραπείας πάντων τούτων τῶν θεῶν
» ἐπιμελήσεσθαι τοὺς ἕλληνας. Item Plato, græcos dicit omnia, quæ a barbaris acceperunt, fe-
» cisse meliora. Itaq; cultum quoq; deorum græcos accepisse quidem a barbaris, sed lõge melio
» rem reddidisse. Ita sentiendum est, inquit, maiores nostros, omnia, quæ a barbaris accepunt,
» meliora tandem reddidisse. Et quidem qua de re in præsentia agitur, hoc idem existimandum
» est reperiri qdem tantã rẽ sine ambiguitate difficile eẽ, sed spem certe plurimã, pulcherrimã'q;
» haberi, q; græca gens, lõge honestius, & sanctius & uelit, & possit hos omnes deos colere. quã
» barbaros, uel prædicasse, uel coluisse acceperim⁹. Interpres. Hinc aũt fit, ut quicqd græci a bar-

baris accipiant,

» baris accipiant, melius illud reddant. Quare quamuis inuentu hæc difficilia sint, sperare tamẽ
» credere'q; oportet, cum a barbaris hæc deorũ cognitio, cultus'q; peruenerit, omnium istorum
» deorum curam græcos habituros, quid in his uerbis est non modo obscurum, sed etiam a sen-
» tentia Platonis alienum? Tale etiam illud est, paulo posterius, pulcherrime, atq; sufficienter di-
» xisse nos putet, deorum plena esse uniuersa, ut nulla maiorum rerũ obliuio, aut negligentia nos
» capiat. Plato enim diis hoc tribuit, quod Interpres hominibus. Sic enim ille plene, pulchre'q;
» hoc dictum existimat, θεῶν εἶναι πάντα πλέα, καὶ μηδέποτε λήθη, καὶ ἀμελείᾳ τῶν πρόσθεν ἡμᾶς
» παρελθεῖν. Deorum esse omnia plena, nec obliuione, aut negligentia superiores unquã
» teneri, ut nos deserant. Tum uero, quis nisi mẽtis inops existimet, nulla nos uel obliuione, uel
» negligẽtia capi posse, si omnia sint plena deorum? Hortari enim ita mortales possunt ad capes-
» sendam uirtutem, cogere nequaquã possunt, etenim seruari arbitri libertatẽ oportet, etiã si De-
» um præsentem semper habeamus. Deinde Plato, cum studium quatuor disciplinarum, quas
» mathematicas nuncupamus, eodem referri, atq; idem institutũ spectare præcipiat, πᾶν διάγραμ
» μα ἀριθμοῦ τε σύστημα, καὶ ἁρμονίας συστάσεις ἅπασας. τῆς τε τῶν ἄστρων πορείας τὴν ὁμολογίαν οὖ-
» σαν μίαν ἁπάντων ἀνεφανῆναι δεῖ τῷ κατὰ λόγον μανθάνοντι. Omnem, inquit, linearũ descriptio-
» nem, omnem numeri constitutionem, omnem concentus rationem, omnem delationem astro-
» rum necesse est, ut uno, eodẽq; cõsensu inter se coniungi censeat, qui rectæ disciplinæ doctrinã
» accipit. Interpres. omne diagrãma, cõstitutionẽq; numeri, ac harmoniæ, & cõuenientiã circui
» tus astrorũ, quæ una oium est, perspici oportet ab eo, qui modo cõgruo discit. Sed hæc quãuis
pauca ex plurimis, satis tamen ad huius libri errores indicandos esse existimauimus, eundẽ eñ
modum, quem in cæteris omnibus libris tenuimus, in hoc quoq; postremo censuimus esse ser-
uandum, ut non omnes, aut plurimos, sed aliquot duntaxat errores notaremus, quibus satis iu-
dicari quanta esset interpretis peritia posset. Nam siquis suppetente otio, conferre huius inter-
pretationem cum Platonis scriptis uoluerit, tot certe errores, quot uerba notabit. Quæ cũ ita
sint, utrum'ne merito maximorum, atq; illustrium philosophorum iudicẽ, optimarum disciplí-
narum censorem, & Platonis reprehensorem se cõstituerit, uos uiri docti, in quoq; manus hæc
forte uenient, de hoc homine iudicate.

BESSARIONIS CARDINALIS SABINI PATRIARCHÆ CONSTANTI-NOPOLITANI, DE NATVRA, ET ARTE ADVERSVS GEORGIVM TRAPEZVNTIVM CRETENSEM LIBER SEXTVS.

CHAEC de arte, atq; natura disputatio, seiuncta est ab opere, quod aduersus calumniatorem Platonis editũ est, & ab authore multis annis, ante, q̃ libri isti scriberentur, edita. Veruntamẽ quia ad utrunq; philosophum Platonem. s. atq; Aristotelem hæc quæstio pertinet. non sine ratione hæc in calce operis ponendam author existimauit in quo multa de utriusq; philoso-phi opinionibus tractabantur. opus enim defensionis quinq; libris diuiditur. Quatuor primi Platonem tuentur. Quintus hoc duntaxat ostendit, non potuisse aduersarium de eo philoso-pho iudicium ferre, quem minime intellexit. Vltimus est, de quo proxime dictum est.

CProœmium libri, in quo continetur, ꝙ Plethon Constantinopolitanus, contra Aristotelis sententiam, naturam, & artẽ asseruerit omnia consulto agere, et argumenta Theodori Thes-salonicensis aduersus ipsum Plethonem. Caput Primum.

VM ARISTOTELES PHILOSOPHVS IN SECVNDO libro eius operis, quod de rebus naturalibus scripsit, naturam quidẽ statuisset omnia alicuius rei gratia facere, ueruntamen nihil consul-to agere, quemadmodum ars quoq; licet sine consilio agat, omnia tamen alicuius rei gratia facit, Plethon Constantinopolitanus uir nostra ætate, opinionum Platonis æmulus, atq; defensor, hanc Ari-stotelis sentẽtiam improbandam longe, refellendam'q; existimauit, & tam artem, q̃ naturam asseruit, secundum Platonicorum opinio-nem, quæ faciunt consulto agere, Cui sententiæ repugnãs Theodo-

gus Theſſalonicenſis familiaris noſter, talibus quibuſdam argumentis uſus eſt. Conſultationē enim earum rerum eſſe dicebat, de quibus nullam cognitionem, aut certitudinem habemus, an ad eum, quem conſtituimus, finem conducant. At naturæ, atq; artis, ut cognitus, certus q; finis eſt, ſic ea, quæ ad finem ſpectant, cognita, ac certa eſſe. quapropter neq; artē, neq; naturam conſilio agere. Ad hæc cum agendi, faciendi q; operatio non parum inter ſe differant, faciendi quidem officium arti tribui, agendi uero prudentiæ, ſolere autem non quid faciamus, ſed qd agamus conſultari. Ideoq; conſilium non artis eſſe, hoc eſt habitus cum ratione factiui, ſed prudentiæ, ideſt habitus cum ratione actiui. Admirari pręterea ſe idem Theodorus dicebat, Plethonē exiſtimaſſe paucis quibuſdam uerbis, & quaſi unica poſitione recipi ſuam ſententiam poſſe. Tot alioquin Ariſtotelis rationibus aduerſam, quæ contrarium planè confirmant, atq; perſuadent, & ſiquid a nobis plenius ea de re cum aliqua ui demonſtrationis dici poſſet, libenter ſe auditurum oſtendebat, ut q; id, niſi moleſtum eſſet, faceremus, rogabat uehementer.

Licet de natura, & arte utrū conſilio agant, magna inter Platonem, atq; Ariſtotelem eſſe diſſenſio uideat, tñ ſiquis diligentius animaduerterit, eos nihil fere inuicē diſcrepare cognoſcet.
Quod natura alicuius cauſa agat inter Platonem, atq; Ariſtotelem conuenire.
Naturam non eſſe primam rerum cauſam ſecundum Platonem, ſed eſſe aliam cauſam natura priorem, & longe nobiliorem.
Aliquid tendere ad finem, duobus modis dici.
Naturam cauſam eſſe inſtrumentalem.
Vnde oriatur perdifficilis illa, & perobſcura quæſtio de ideis, & in quo maxima ſit inter Platonem, & Ariſtotelem differentia.
Non ideo exiſtimandum, nullum in arte conſilium eſſe, quia habitus ſit factiuus, non actiuus.
Quæ ſit inter agere, & facere differentia.
Ea, quæ ad artis finem pertinent, & genere cognita eſſe poſſe, & ſpecie, quæ autem genere cognita ſunt, eadem ſpecie quoq; cognita eſſe poſſe.
Ars quid ſit, ſecundum Ariſtotelis ſententiam.
Non de quibuſcunq; artibus affirmare Ariſtotelem, quod non conſultent, ſed de his duntaxat, quarum ſubiecta ſunt certiora.
Quo modo intelligendus ſit Ariſtoteles, quando dicit artem non uti conſilio.
Ab iis, q Ariſtotelem negant uelle artem conſilio uti, debilitari argumentum illud ipſius Ariſtotelis, quo probare nititur naturam alicuius cauſa agere.
Quod ſit naturæ conſilium.
Conſiliū duplex eſſe, alterū q; ad theologū, alterū ad moralē philoſophū ptinere. Cap. II.

h Vic nos cum morem gerere, &, qutāum in nobis eſſet, gratificari ſtuderemus, talia quædam ex ſcriptis Platonis breui libello complexi ſumus. Naturā alicuius rei gratia omnia agere, & Ariſtoteles tradit, & ueritati conſentaneū eſt. Neq; enim dicendum eſſet, idcirco eā non alicuius gratia agere, q; ſine cōſilio agat, qppe ars quoq;, & ſi abſq; conſilio, omnia tamen alicuius gratia agit. Quod autem ſine cōſilio agat, illud argumento eſt, q; ſi ars in ligno eſſet, nullo conſilio uteretur. Atq Plato, & qui eum ſecuti ſunt, philoſophi oēs, nihil in prima parte ab Ariſtotele diſcrepantes, naturam ſimiliter ponunt alicuius rei gratia omnia facere, in ſecunda uero parte ab Ariſtotele diſſentiunt, nihil eam ſine conſilio facere aſſeuerantes. Nam & ſi per ſe ipſam minime natura aut conſulat quicquā, aut deliberet, intellectus tamen uniuerſus, q rebus omnibus ex natura naſcentibus inſiſtit, natura m q; ipſam ad finem dirigit, cōſilio præditus eſt. Neq; n. naturam Plato exiſtimat primam rerum cauſam eſſe, ſed eſſe cauſam aliam cenſet natura priorem, longeq; nobiliorem, quę ratione, & conſilio omnia agat, ad finem q; perducat, ſiquidem in ſe ipſa finis quoq; cōtinet rationem. Tēdit ſane aliquid ad finem, duobus modis, aut ꝓpria opatione, aut aliena, propria, ut homo, & reliqua, quæ ratione pollent, aliena, ſicut ea, quæ ad finem aliunde mouentur, quemadmodum a ſagittario ſagitta dirigitur, & omnino res inanimatæ, ab aliquo, quod rōnis particeps ſit, mouent ad finem, cum ipſæ nulla ſua facultate moueri queant, ſed aliunde id beneficium nāciſcantur, quo in genere natura poſita eſt, quippe, quæ cauſa eſt inſtrumētalis, & ita moueri ſolet, ut mēs ſuo cōſilio, rationeq; permouerit. Quo quidem in loco maxima, meo iudicio, inter Platonem, & Ariſtotelē differētia eſt. Hinc. n. perdifficilis illa, & perobſcura de ideis quæſtio oritur. Nec uero naturam

uero naturam ſolum, ſed etiam artem Platonici ponunt conſilium præcedere, quippe artificē ſibi finem proponere, & quæ ad illum ducant, inueſtigare. cum autē plura, ac diuerſa ſint, quæ ad finem perducunt, oportere artificem, quid celerius, melius q; eo pducat, cogitare, atq; diſcernere. Hoc uero iure conſilium appellari. Nam cū pleraq; occurrant artifici minus cōſueta, quorum quodlibet ad propoſitum finē perducere poteſt, conſilium capiat oportet, qd rectius operi, quo ue modo accōmodetur. Nec ideo exiſtimandum eſt, nullū poſſe in arte conſilium eſſe, quia factiuus potius, q̄ actiuus habitus eſt. neq; enim actio a faciendo differt cōſilii ratione, ſed eo, q; in faciēdo præter factionem ipſam opus aliquod relinquitur, utputa domus, aut aliquid huiuſmodi, & quidē ipſa faciendi operatione præſtantius. In agendo autem nihil tale relinqui ſolet, ſed ipſa agendi operatio finis eſt, atq; ob eam rem quemadmodum opus artis artificis ſui habitu nobilius eſt, ſic ipſa actio, habitu, ex quo profluit, nobilior habetur. Ita maius ĩter hæc diſcrimen afferunt oriri. Certa autē eſſe, & cognita, quæ ad artis finē pertinēt, ex Platone quoq; percipi poteſt. Sed non parum intereſt, quonā modo cognita, ac certa habeātur, ſiqdem, & genere cognita eſſe poſſunt, & ſpecie, quæ autem cognita genere ſunt eadem, ut ſpecie incognita ſint, fieri poſſe, facile intelligi poteſt. Quod ſi genere cognita capiamus, non oportet artificē quicq̄ quærere, aut conſultare, nouit quippe, ſi medicus eſt, contraria curanda eſſe contrariis. At ſi ſpecie ignorantur, & ratio eorum particularis anceps, ac dubia eſt, tum conſultandū, quærendum q; eſt, quid facto opus ſit, quid magis expediat, quæ frigidior medicina calidiori ægritudini magis conueniat, quo genere purgationis ægroti corpus purgandum ſit, quo tempore qua hora, quatenus oporteat purgare. Hæc niſi medicus ingenio, conſilio, prudentia q; comperit, fruſtra norit contraria contrariis curari oportere, aut uitioſum humorē in primis euacuandum eſſe. Item cum ars, quemadmodum manifeſte Ariſtoteles tradit, ſit habitus cum uera ratione factiuus in rebus, quæ poſſunt aliter ſe habere, eiſdem autem in rebus, ut idem philoſophus cenſet, conſultatio etiam, cogitatio q; habetur, ſequitur ſane, ut ſiue prudētia aliqd agas, ſeu arte facias, conſilium adhibendum ſit, & quid utilius, ac melius ſit, quærendum, quærēdo, inueniendum, inueniendo, agendum, ſeu faciendum. quippe ante inuentionē, eſſe inquiſitionem oportet, deinde conſilium. Incognita enim quęrendo, atq; inueniendo cognoſcimus. Inueniri autem quicq̄ niſi conſilium præceſſerit, non poteſt. Atqui, ut in agendo minus dubitare in his rebus ſolemus, in quibus ſæpenumero officio functi ex uoluntate egerimus, Siquid autē noui occurrit, ambigimus, & quid agendum ſit, quærimus, atque conſulimus, Sic in faciendo, quod genus operationis tribuimus arti, ea, quæ communiora, & longo uſu præcepta ſunt, certiora habentur, nec egent conſilio, quæ autem in particularem conditionem ueniunt, hæc a ratione, regula q; diſcedunt, & quo minus rationi artis parent, eo magis conſilium requirūt. Nec Ariſtoteles quidem uelle uidetur quaſlibet artes nō conſultare, ſed diligentiores dūtaxat, hoc eſt quarum ſubiecta certiora ſunt, quaſi uelit ſignificare non de omnibus artibus idem habendum eſſe iudicium, ſed exiſtimandum alias quidem conſilio uti, alias uero non uti. Ita enim in
» tertio libro de moribus, inquit, In diligētibus, ac ſufficientibus ſcientiis conſilium nō eſt, ut
» puta in ſcribendis literis nulla nobis dubitatio occurrit quēmadmodum ſit ſcribendum. In iis
» uero, quæ noſtra opera effici ſolent, nec ſemper eodem modo contingunt, conſultamus, ut de
» rebus ad medicinam ſpectantibus, de pecuniariis, de naualibus magis, quam de gymnaſticis,
» quo ſcilicet minus illarum ratio certa eſt, & de reliquis ſimiliter. magis autem & in artibus q̄
» in ſcientiis, ſiquidem in his magis dubitamus. Sic Ariſtoteles cadere in artem conſilium non negat, ſi ea, de qua agitur, minus certa res eſt. Quod ſi nulla ars eſt, quæ ſubiectum uſque adeo certum habeat, ut nihil in ea anceps, ac dubium ſit, quod tandem peccatū eſt, ſiquis nullā artē carere conſilio dicat, & quanquam non æque omnes, aliam tamen magis, aliam minus cōſultare arbitretur? Equidem Ariſtotelem ne hac quidem in re diſſentire a præceptore ſuo Platone exiſtimo, ſed, quod ab eo dictum eſt, non uti conſilio ita intelligendum arbitror, quaſi minus uti conſilio dixiſſet, minus enim in conſilium ea cadunt, quæ ſiue natura ſua, ſiue uſu certiora habentur. Quod ſiqui contentionis cupidiores, quam ueritatis inſtare pertinacius uoluerint, eam fuiſſe Ariſtotelis ſententiam, ut artem nihil conſilio agere exiſtimandum ſit, ſciāt ſe rationibus noſtris conuictos, ſimul & Plethoni cædere oportere, & argumentum illud Ariſtotelis debilitare prorſus, atq; infringere, quo naturam afferuit alicuius gratia agere. Ita enim ille aduerſus eos argumentatur, qui idcirco naturam alicuius gratia agere negarunt, q; ſine conſilio agat, exemplo nanq; artis oſtendere nititur, naturam, tametſi abſq; conſilio agat, non tamen propterea exiſtimandum nullius cauſa agere, quando ne ars quidem conſilio facit, & tamē ali-

cuius cauſa eam facere manifeſtum eſt. Quod ſi hac una ratione ab Ariſtotele oſtenditur, conſilio naturam carere, ſatis, qui artis conſilium explicauerit, omnem illius rõnem infringet. Itaq; perſtabit eorũ ſententia, qui niſi conſilium adſit, nihil alicuius cauſa agi, cenſent affirmãdum. Naturæ igitur conſilium, uniuerſæ mentis conſilium eſt. Quippe ratio, quæ apud mortales, ex diligenti rerum inquiſitione conſilii nomen accepit, apud mentem illã uniuerſam naturæ principem certior eſt, quàm ut quæri, & dubitari poſſit. Veruntamen conſilii cogitationis, prouidẽtię, curæ, operæ, & alia huiuſmodi nomina mutuata eſt, rationi cognata, & quæſtionem de nomine potius, quàm de re patitur. Quamobrem, ut ſummatim obiectis rationibus reſpondeamus, conſilium duplex eſſe dicimus, humanum alterum, cui res dubiæ ſubiiciuntur, alterum diuinum, cui nihil niſi certum, exploratum q; ſubiectum eſt. Hoc ad theologiam pertinet, illud ad philoſophum, qui eam philoſophiæ partem ſectatur, quæ de moribus eſt. Vterq; autem in genere ſuo id proprie nominat, uſurpari q; æquiuoce ab altero arbitratur. Ea eſt enim diſciplinarum omniũ lex de nominibus, ut eiſdem non eædem uario modo utantur, & in ſuo quæq; genere quaſi quodam priuilegio recte, ac proprie nominare uideatur. Vnaquæq; uero ars partim cognita, certa q; habet, quæ fini accõmodat, partim dubia, & decernenda conſilio. Naturã aũt cõſultare non ſua facultate dicimus, ſed uniuerſæ mentis, quæ rebus naturę omnib⁹ inſtat, & ſuo diuino cõſilio, prouidẽtia q; gubernet. Ita fit, ut, & ars conſilio proprie utatur, & natura nõ temere rationem ſuæ mentis exquiſitiſſimam conſilii nomine probet appellari.

Quibus rationibus Georgius Trapezuntius oſtendere conetur falſum eſſe, quod ſupra dictum eſt, per eos, qui Ariſtotelem negant uelle artem conſilio uti, debilitari argumentum ipſius Ariſtotelis, quo oſtendit naturam alicuius cauſa agere.

Cur motus fuerit Georgius ad ſcribendum contra authorem.

Authorẽ plibenter audire eos, a q̃bus diſcere aliq̃d poſſit, etiã ſi ſint pax amici. Cap. III.

h Aec tũ ad Theodoꝛ breuiter perſcripſim⁹, quę ubi Georgius Trapezũtius Cretẽſis legit, ut odium, qd̃ in nos iãdiu, hoc eſt ab eo tpe, quo ei Theodoꝛ in doctrina præponendũ cẽſuimus, parturierat, aliqñ pareret, aduerſus ea ſcripſit, Sed ut uelle pſonæ noſtræ parcere uideret, nos q; honeſtius impeteret, finxit ſe ignorare, qſnã eius libelli author eſſet, & Theodori nõ Beſſarionis diſputationẽ hanc eſſe, ſẽq; Theodoro cõtradicere ſimulauit. Oſtẽdit præterea Athanaſiũ fuiſſe, q hæc ſcripta ei tradiderat, eũ tñ Heſaias nõ Athanaſius fuiſſet. Solus enim Heſaias ea ſcripta a nobis habuerat. Hic tñ, quaſi nr̃a intereſſet a quo ea accepiſſet, epiſtolã ad nos ſcripſit, qua oblatũ ſibi ab Athanaſio fuiſſe opuſculũ ſignificauit. Eqdẽ neq; a quo datũ ſit, reqro, neq; latere, quæ ſcripſi, cupio. qn potius nihil tantope deſydero, q̃ ut primo nihil niſi recte & loquar, & ſentiam, tum ſiqd erro (homo. n. ſum, nec in nocentiam cũ deo immortali cõem habeo) error meus non modo ab homine amico benigne corrigat, ſed etiam ab inimico, qualem ſe Georgius ſua certe non mea culpa conſtituit. dũmodo enim fructũ, quem cupio, percipiam, nihil mea intereſſe exiſtimo, amicus ne an inimicus ſit, qui me emendat, & corrigit. Et qdem Georgio nunc magnas agerem gratias, ſi noſtra arguẽs ſcripta, ipſe aliquid recte diceret, ex quo fructum capere aliquem poſſem. perlibenter enim eos audio, q melius, quàm ego intelligunt, tales q; eſſe pleroſq; non diffiteor. Verum hic certe non ratione aliqua, ſed iniqua animi perturbatione commotus, ita docet, ac diſputat, ut ſi ſe ipſum poſſet intelligere, puderet pfecto hoiem, ac ſuo ipſius iudicio condemnatus diſcederet. Iã uero
» qd ſcribat, quo ue modo reprehẽdat, & diſputet, quæſo parumper audite. Petiiſti à me, inqt,
» amice Heſaia, ut breuiter ad te ſcriberem, quo modo tueri qſpiam Ariſtotelem poſſit, ubi ptra-
» dicere ſibi ipſi uideꝛ. Cũ enim in libro, quẽ de rebus naturalibus ſcripſit, artẽ negaſſet conſilio
» agere, quæ facit, alibi eandẽ aſſeruit habitũ eſſe cũ rõne factiuũ. Addidiſti etiã, te pleraq; alia au
» diuiſſe ab aliis, qbus tam artem, q̃ naturã conſultare exiſtimas, q; ſcilicet natura, & ars alicuius
» gratia agere ſolent, quæ uero alicuius gr̃a agũt, cogitatione, rõne q; agãt, oportet. quo in gene-
» re conſiliũ contineri certum eſt. Hæc & alia huiuſmodi illi. Ego uero ſapientiam illoꝛ homi-
» num admiror, quos neſcio an philoſophos potius, quàm philotenebras appellare debeã. Pro-
» ponere enim debebant quid ſit conſultare, & de quibus conſilium habeaꝛ, quid ue differat a
» ratione, & fine, cuius cauſa agitur. Non enim omne, qd̃ alicuius cauſa agit, cõſultat, ſed omne,
» quod conſultat, alicuius cauſa agit, nec omne, qd̃ ratione fit, alicuius cauſa fit, Sed omne, quod
» alicuius cauſa fit, ratione fit. Ratio enim non ſolum ad cauſam finalem, ſed etiam ad formalẽ,
& materialẽ

» & materialem refertur. Itaq; amplius eſt alicuius cauſa fieri, quàm pſultare, & ratione fieri, quã
» alicuius cauſa fieri. Recte igitur ratiocinantur naturam agere ratione, nam alicuius cauſa agit,
» ſed falſo ex his colligunt conſultare naturam. Longe autem magis per ignorantiam peccant,
» cum Ariſtotelem ſibi ipſi contradicere arbitrantur. Solet enim Ariſtoteles ſic abuti rebus ma-
» nifeſtis, licetq; apud eum contraria eadem de re reperire, ut aerem eſſe calidum, & rurſus frigi
» dum. Leuiſſimi quippe hominis eſſet exiſtimare, Ariſtotelem hæc ſimul eſſe in aere cenſuiſſe.
» Sed, quod modo dixi, manifeſtis abutitur quaſi per ſuppoſitionem. Iam tertio libro de anima,
» cum intellectum ſeparabilem eſſe dixiſſet, hæc ſubdit. Sed non neminimus, quoniã hic impaſ-
» ſibilis eſt. paſſibilis autem intellectus corruptibilis eſt, ſine quo nihil intelligit. Contradicere
» enim ſibi uidetur, cum ita ad altiora reducit auditores prudentes, & iuſtos. quod ita eſſe facile
» patet. Nam ſi nihil intelligit ſine paſſibili inlellectu, hoc eſt phantaſia, quo modo maneat intel
» lectus phantaſia ſublata? Significat igitur intelligere quidem intellectum, quoniam intellectus
» eſt, ſed non per phantaſiam, nec per exteriora motum, aut per ea, quæ in phantaſtica memoria
» depoſita ſunt, intelligentem, ſed modo altiore, perfectioreq;, quod ne intelligere quidem dicen
» dum eſt, niſi æquiuoce. Hoc igitur modo ĩ phyſicis quoq; locutus eſt. Cũ. n. naturam oſtẽdere
» uellet, non conſultare, quamuis alicuius cauſa faciat, necui forte indocto mirum uideretur, ali-
» cuius cauſa agere, quod non conſultat, accepit artem non conſultare. non autem id ſimpliciter
» accepit, nouerat enim attẽ conſultare, quæ res cęco quoq; ut aiunt, manifeſta eſt. Sed ſi ĩ ligno,
» inquit, eſſet non conſultaret. quamobrem certum eſt, ut cum in ligno nõ ſit, conſulet. Nam ſi
» cum in ligno ſit, haud conſultare artem aſſerimus, ſequitur porro, ut cum in ligno non ſit, cõſul
» tare eam fateamur. Illud igitur ſumit, nõ hoc, & naturam uirtuti artificioſæ, innatæ, cognatæq;
» aſſimilat, ut ſiquis cupreſſum ſtatim ad lecti figuram naſci poſuerit. Sed nihil aget natura, inqt,
» aduerſarius, inconſulte, quæ alicuius cauſa agat, ratione q; procedat. O hominem cæcum, qui
» uidere non poteſt, ſe ab uniuerſalioribus ad particularia affirmatiue deſcendere, cum contra fa
» cere debeat. Non enim ſiquid animal eſt, hoc iam homo eſt, ſed ſiquid homo eſt, hoc animal
» eſt. Ratio enim, & alicuius cauſa aliquid effici, uniuerſalius eſt, quàm conſultare, ut dictum a
» nobis iam eſt. Quippe alicuius cauſa effici in rebus etiam perpetuis eſt, ut Zodiacus, & mo-
» tus ſolis obliquus idcirco eſt, ut generatio, & corruptio fiat, quemadmodũ Ariſtoteles teſtat.
» Conſultandi autem ratio nullum in perpetuis locum habet. Eſt enim conſultatio, & conſilium,
» inquiſitio rerum, de quibus ambigimus. Quamobrem parum attigiſſe doctrinã dialecticæ eos,
» qui ita loquuntur, exiſtimo. Sed quamuis inquiunt, natura ipſa non conſulet, tamen guberna
» trix illa mens, quæ per omnia tranſit, conſultat, atq; deliberat. Itaq; fit, ut natura cauſa ſit tantũ
» modo inſtrumentalis. Quàm bene Platonem ſequeris, erras q; cum eo, qui ita ſentis. Dicas enĩ
» neceſſe eſt mentem illam, quæ p omnia tranſit, omnibus q; inſiſtit, aut unã eſſe, aut plures, quã
» quam uario fortaſſe nomine pro uariis officiis appelletur, ut Bacchus in uitibus, Ceres in fru-
» mentis, Venus in coitu, & cætera, quæ pro diis gentiles coluerunt. Veruntamen ſiue hoc, ſiue
» illud dixeris, quid tandem reſpondeas, ſiquis te roget num illa per omnia tranſiens mens, idẽ
» cum natura ipſa ſit, an diuerſa? Nam ſi idem ſit, naturę nomen tantum habetur, cauſa uero nul
» lo modo eſt. Atqui tua quidem ſententia cauſa eſt inſtrumantalis. Ergo natura diuerſa eſt
» a gubernatrice mẽte, & tua opinione mentis ipſius inſtrumentum eſt, quo mouentur a mente
» ea, quæ mouentur. Quo dato, erit profecto natura a rebus mobilibus ſeparata, qd̃ prorſus fal-
» ſum eſt. Ineſt enim natura in rebus ſuis, cognata q; eſt. Inſtrumentum autem, quo ea, quæ mo-
» uentur, ab alio moueãtur, non rebus ipſis, quæ mouentur, innatum eſt, nam ſi eſſet innatum,
» pars ſubſtantiæ rei, quæ moueretur eſſet, non inſtrumentum. Ad hæc inſtrumẽtum mouet, qã
» mouetur, quod autem ita mouet, ante quàm moueatur aliquid actu eſt. Aliquid enim eſt, ĩ quo
» motus, ſic, quod ad aliud aliquid non actu ſubſtans, ſed potentia mouetur, ut album actu, poten
» tia nigrum eſt, & albi motus ad nigrum tendit. Ergo natura quoq; ſi inſtrumentũ eſt, actu ali-
» quid eſt. Quid igitur natura eius erit? Num compoſitum? Minime hoc eſt enim, quod a natu-
» ra efficitur, & ex natura, aut ſecundum naturam eſt, non natura. An materia, & forma erit ipſa
» natura? Sed hæc actu eſſe ante quàm compoſitum ſit, impoſſibile eſt. Ergo natura nõ eſt cauſa
» inſtrumentalis. Sed quod in rebus ipſis innatum hęret, id natura eſt. Conſultare autem hoc nõ
» poteſt, cum ſemper eodem modo ſe habeat. conſiliũ autem de rebus ſit, quæ in noſtra ſunt po
» teſtate, nec de perpetuis, ſed de contingentibus rebus conſultetur. nemo enim de perpetuis, &
» neceſſariis rebus conſilium capit. Qui autem Deum ante q̃ naturã crearet, cõſilio uſum dicũt,
» profecto impie ſentiunt, & pro inſcitia eorum errant uehementer, cuncta ſe ſcire arbitrãtes, cũ

» nihil ſciant. Conſilium etenim, quemadmodum ſupradiximus, dubitantis eſt. Deus autem oſa
» nouit, etiam prius, quàm generentur. hoc & pietas requirit, & ratio probat. quam rationẽ hoc
» loco, ne longiores ſimus, omittimus. Sed iam a' nobis fundamenta iſtuc iacta ſunt, in libro de
» comparatione philoſophorum ſecundo, quem latine ſcriptum edidimus. Vale, ac philoſopha
» re, & ſiquid contra Platonicos a' nobis dictũ eſt, tua cauſa dictũ exiſtima. Te enim amicũ non
» patimur Platonem admodum ſequi, quem nos nullo pacto ſequi uolumus.

¶ Confutatio eius rationis, qua aduerſarius dicit, aliud eſſe aliqd ratione agi, aliud alicuius cau ſa agi, cum ratio ipſa nihil aliud poſſit, eſſe, quàm cauſa.

Quod alicuius cauſa agitur non ratione ſolum humana, ſed etiam naturali agi poſſe.

Duplicem eſſe rationem, alteram, quæ menti tribuitur, alteram, quæ naturæ.

Ariſtotelem, & ſi conſilium naturæ non nominet, rationem tamen expreſſe fateri, qua naturali ter omnia perfici exiſtimat.

Sententia ipſius Ariſtotelis rationem finem eſſe, cuius cauſa agitur, non materiam, ut aduerſa/ rius ſentit.

Cauſas ſecundum Ariſtotelem eſſe quatuor, rationem uero unam eſſe cauſam finalem, ſeu for malem.

Caput IIII.

h Aec Georgius, aduerſus quam hominis maledicẽtiam potius, q̃ diſputationem, agẽ dum cum eo epiſtola non cenſuimus. Nullam enim familiaritatem ſeruare amplius cum hoc homine patior, quem iam aperte iniquum in amici officio deprehẽdi. Decepit me ille longo tpe uirtutẽ ſimulans, & fingens erga me bñuolentiã. q̃ certe eo facilius facere potuit, quo maiori fiducia, pro fide, atq̃ conſtantia morum meorum nihil mali poteram ſuſpicari. Nunc hominis fraudulentiã plane' expertus, caueo, & bis per eoſdem ſcopu los nauigare recuſo, ne iterum naufragium faciam, ipſe profecto' me docuit familiaritatem ſuã aſpnari, ac fugere, & mihi iam optimo iure cõceſſum, pmiſſum'q̃ eſt, uitare familiarẽ inimicũ. Sed ne uel ipſe, uel alii, ideo me tacuiſſe exiſtiment, quaſi uanitatem uerborum ſuorum refellere non potuerim, dicam, quę mihi rei ueritas ſuggeret, & niſi me animus fallit, oſtendam, tum ea, quæ contra ſententiam Ariſtotelis dici exiſtimat, nihil ab illius ſententia diſcrepare, tum, quæ pro declaratione ſuæ opinionis, aut ſumit, aut exponit, non carere ſummo errore, id'q̃ quanto breuius potero, faciam, ne pluribus contendere cum eo uidear. Dicam autem quãtum res ipſa, de qua quæſtio eſt, exigere uidebitur. Nam ad maledicta eius, quibus ſe ita iactat, & effert, non eſt animus reſpondere, Detur hoc ignorantiæ hominis, ut impune delabi in maledicta poſſit, cum diſputare de natura conatur. Rationem, inquit, ſeſe amplius exiſtimare, q̃ quod alicuius cauſa agitur, nec omne, quod ratione agit', alicuius cauſa agi, tametſi omne, quod alicuius cauſa agitur, idem ut ratione agatur neceſſe ſit. Hæc quidem ſentẽtia peculiaris eſt huius philoſophi. Neminem ſane' tam indoctum arbitror aut eſſe, aut unq̃ fuiſſe, qui in tãtum incidere errorem potuerit. Quis enim ignoret quicquid ratione agitur, idem alicuius quoq̃ cauſa agit' quando/ quidem ratio ipſa, qua agitur, cauſa eſt, propter quam agitur. Cogitat profecto', & conſyderat, qui rem aliquam agit, an bene, & recte agat. Boni autem, ac recti ratio finis agendi eſt. Cũq̃ id agit, quiſpiam, quod bene, recte'q̃ agere decreuerit, ratione agere dicitur. ſiquidem nõ temere, ſed fine cõſtituto, ratione finis agitur, itaq̃ ratio fine deſcribitur, cuius, cauſa agitur, & finis ratio ne, qua de cauſa agitur. Quanquam, quod alicuius cauſa agitur, non ratione ſolum humana, ſed etiam naturali agi poteſt. quod apud Ariſtotelem quoq̃ libro de rebus naturalibus ſecun/ do ſcriptum legimus, hoc modo. Ea ſunt alicuius cauſa, quæ uel ab intellectu, uel a' natura agũ/ tur. Vnde ſi natura nõ ſine ratiõe agit, duplex ratio eſt, altera, quæ mẽti humanæ tribuitur, alte ra, quæ ad naturam refertur, cui ea etiam cognita' eſſe dicimus, quæ nobis obſcura ſunt. Quam uim, rationem'q̃ naturæ, Plato natura ſuperiorem conſtituit, & conſilium, uoluntatem'q̃ ei at tribuit, quatenus hæc uerba ab intellectu humano ad diuinũ fas eſt transferri. Senſus enim nõ idem eſt, cum de rebus diuinis loquimur, quanq̃ uerba ſint eadem. Ita ille non ſolum rationẽ, ſed etiam conſilium menti naturæ gubernatrici tribuendum cenſet. Ariſtoteles uero, & ſi natu ræ conſilium non nominat, rationem tamen expreſſe ponit, per quam natura optime omnia ad finem conſtituat, agat, atq̃ perficiat. Patet hoc in libro de generatione, & corruptione ſecũ do, ubi Empedoclis ſententiam reprehendit, q̃ litem, & amorem, miſtionem'q̃, & ſegregatio
» nẽ naſcentiũ rerum cauſas nominat, rationis autem nullam omnino mentionem facit. Quid

cauſæ ſit,

» cauſæ ſit, inquit, ut ex homine homo ſemper, aut magna ex parte proueniat, & ex tritico triticũ,
» non olea, uel etiam, ut ſi hoc modo componatur, os fiat, non enim quomodolibet facto cõgreſ
» ſu, ut ille, inquit, ſed ratione aliqua ita agitur. Quid igitur cauſæ ſit? Neq̃ enim ignis, aut terra,
» nec uero amor, & lis, alterum quippe horum commiſcendi, alterum ſegregandi cauſam obti
» net, quod autem quærimus, rei cuiuſq̃ ſubſtantia eſt, non miſtio, & ſegregatio, ut ille exiſtimat,
» fortunam ſiquidem in his nominamus non rationem. fieri enim poteſt, ut caſu, fortuna'q̃ per/
» miſtio fiat. Naturæ aut rerum cauſa eſt ita ſe habere, hoc eſt ratione ſic fieri, & hæc uniuſcuiuſq̃
» rei natura eſt, de qua ille nihil docuit, nihil ergo de natura locut⁹ eſt. Quin etiam hoc idem, de
» ratione loquor, rectum rei, bonumq̃ eſt, At ille miſtionem tantummodo probat. En, quàm a/
perte philoſophus ratione fieri, quæ ſecũdum naturam fiunt exponit, rationem'q̃ ipſam, cur ita fiant, cauſam eſſe, & eſſentiam, bonũ, rectum uniuſcuiuſq̃ rei eadem rõne deſcribi, nõ ea uide/ licet, quæ in ipſa natura continetur, ſed, quæ ſuperior profuit, quemadmodũ Alexander quoq̃ Aphrodiſiẽſis huius philoſophi expoſitor, aperte declarat. ratione quidem naturam agere, ſed non ea, quam in ſe continet ipſa natura, non aliter, quàm Plato faciat in ſophiſta, ubi de anima
» lium, & ſtirpium, & rerum etiam inanimatarum ortu diſſerit. Deum enim earum omnium re
» rum creatorem, atq̃ opificem dicit, naturam uero genitricẽ eſſe, ratione, ſciẽtia'q̃ diuina a' Deo
» ipſo proficiſcente, atq̃ res ipſas natura naſcentes, diuina arte effici, & conſeruari. At nouus hic philoſophus noſter Georgius, qui alios philotenebras uocat, cũ ipſe in tenebris ſummæ igno/ rantiæ uerſetur, eſſe dicit, quæ ratione quidem, ſed non alicuius cauſa agantur, cũq̃ id demon/ ſtrare uelit, rationem dicit non modo ad cauſam finalem referri, uerum etiam ad materialẽ, atq̃ formalem. Quapropter talem format, uel potius formare uellet, ſi tamen id aſſequi poſſet, ſyllo giſmũ. Materia, inquit, nõ eſt, cuius cauſa agitur, at materia ratio eſt, ergo aliqua ratio eſt, cuius cauſa nihil agitur. Sed, ut nos reſpõdebimus ad id, quod de mente interrogat, ſic ipſe de mate/ ria reſpondeat, quam rationẽ eſſe opinatur. Non enim fieri poteſt, ut idem & materia ſit, & ra tio rei. Alterum quippe ad formam, & finem pertinet, alterum formę, finiq̃ opponitur. Quod autem non materia, ſed ratio finis ſit, cuius cauſa agitur, ipſum quoq̃ philoſophum Ariſtotelẽ
» authorem habemus. Sic enim libro primo de partibus animalium ſcribit. Quoniam plures in
» generatione naturali eſſe cauſas uidemus, unam ſcilicet, cuius cauſa, alteram, unde principium
» motus, de his quoq̃ definiendum eſt, utra earum prima, aut ſecunda natura ſit. Videtur autem
» prima, quam alicuius cauſam dicimus. Hæc enim ratio eſt, principium autem eſt ratio tam in
» artificioſis, quàm in naturaliter conſtitutis reb⁹. Siue enim intellectu, ſiue ſenſu definiens me/
» dicus ſanitatem, ædificator ædes, rationem, & cauſas reddunt ambo uniuſcuiuſq̃ rei, quam fa/
» ciunt, & cur ita ſit faciendum. Sic nos tãti uiri authoritatem ſequẽtes, rationẽ fini nõ materiæ
» tribuimus, & quoties aliquid dicimus, fieri ratione, id non materiæ, ſed finis ratione, ac contem
platione fieri intelligimus. Vtputa quoniam forma ædium talis eſt, aut quoniam tales ſunt ædes, idcirco ita fit, & ratio cur ita fiat, hęc eſt. Atqui nouus iſte philoſophus, quem opinionis ſuæ authorem habeat, non uideo. Quis enim unquam mẽtis compos rationẽ tribuit materiæ, & ſubiecto? aut qua tandem ratione, ut ita ſentiat, ipſe mouetur? Adhuc enim nihil amplius di/ xit, quàm ita eſſe, niſi forte dicat, illud ſe exprimere uoluiſſe, non modo eum ratione agere, qui finẽ inducat, ſed etiã eum, qui materiam faciat, atq̃ ita materiam eſſe ratiõem, & amplius ratio nem ſignificare, quàm finem, & cuius cauſa. Quando agit quidem, qui materiã tractat, ſed fi/ nem confeſtim non inducit. At uero, nec ratio propterea appellanda materia eſt, quod ratione uel omnino fiat, uel ab artifice aptior reddatur, & ea ratio, qua fieri materiam dicis, finem reſpi ciat oportet. finis etenim ratione, & ſimpliciter diſponi materiam, & in melius mutari manife ſtum eſt, quippe omnia, & præſcribuntur fine, & ad finem accommodãtur. Dicet etiam fortaſ ſis nouus hic philoſophus idcirco materiam rationem eſſe, quoniam materialis cauſa eſt. nihil enim niſi abſurdum, ex tam abſurda' ſententia augurari poſſumus. Quod ſi ita eſt, putat homo parum doctus, quicquid cauſa rei eſt, id etiam eſſe rationem, quod nemo niſi mẽte captus, aſſe
» reret. Cauſæ enim quatuor ſunt, ut ipſe Ariſtoteles tradit. Quoniã, ĩquit, quatuor cauſæ ſunt,
» de omnibus notitiam habere phyſicus debet, is'q̃ ad omnes referens cur ita eſt, naturaliter red
» det materiam, formam quod mouerit, cuius cauſa agatur. Ratio autẽ, qua agitur, una finalis, formalis'ue eſt eodem philoſopho authore, qui in primo de generatione animalium libro, ita
» inquit, Quatuor cauſæ habẽtur, una, quæ cuius cauſa dicit', & pro fine eſt, altera eſt eſſentiæ ra
» tio, quæ quidem, & ſi nomine uariant, tamen fere pro una exiſtimandæ ſunt. Itẽ undecimo de
» rebus diuinis, quem librum metaphyſica uocat. Tres igitur, inquit, cauſæ, tria'q̃ principia ſunt,

» duæ, in quibus consumitur contrarietas, cuius pars altera forma, & ratio est, altera priuatio, &
» tertia materia. Ita ratio ab Aristotele omnibus locis ad formam, non ad materiam refertur. Et quãquam plures causæ, plura'q; principia sunt, tamen rationis nomẽ formæ, fini, actui, habitui assignatur. non materiæ, quæ contrarietatis aduersus formam altera pars est, quando materia, cum priuatione idem numero est, ut Aristoteles tradit. Quæ cũ ita sint, minor syllogismi extremitas, qua materiam esse rationem posuit, ut falsa improbanda est, nec sequitur, si causa est, etiã rationem esse. Neq; uero si rationem modo ex forma, modo ex materia petimus, ratio ipsa materia erit, sed rationem, cur homo mortalis sit, licet ex materia capere, materiam autẽ ipsam nomine rationis appellare non licet. Quapropter ratio, qua rem ita esse, siue creari dicimus, natura ipsa rei præcipua est, nec amplius qcquam significat, quam forma, finis'ue, cuius causa gignit', ostendat. Itaq; rationem conuerti cum fine, & forma, unicuiq; manifestũ est, excepto hoc uno philosopho, & uocabulorum authore. Adde, quod si rationem non modo formalẽ, finalẽ'q;, uerum etiam materialem posuerimus, quam sibi ipse concedi cupit, nihilo propterea magis se ratio porriget, quam forma, & finis. Neq; enim si detur ratio materialis, mox ratio simpliciter erit, quandoquidem a' doctoribus ita accepimus, rationem simpliciter, absolute'q; eã esse, quæ formam significat, quanquam Georgius existimare uidetur æthiopem, cũ parte aliqua sui corporis albus sit, album dici merito posse. Sit ergo materia, si ita libet, ratio materialis, sed ratio, qua natura agit, non aliter capienda est contemplatiõe finis, quã ea, qua ars, intellectus'q; agãt pro sui finis ratione. Quamobrem nihil plus ratio, de qua agitur, significat, quã forma, & finis. Quocunq; igitur modo ratio sumatur, siue pro humana ratione, quæ cum appetitu coniuncta deligit uitia, aut uirtutes, siue appetitu res efficit artificiosas, ut lectum, ut ędes, siue pro ratione separata, atq; abstracta, cuius author est Plato, siue pro ratiõe iuncta cum natura rerũ effectrice, non potest nisi cõtemplatiõe, respectu'q; formæ, ac finis intelligi. Quapropter Georgius nihil, quod ad propositum pertinere uideatur, opponit, frustra'q; rationem illam materialem diu, ac multum cogitatam producit in lucem.

¶ Confutatio alterius rationis aduersarii, qua dicit naturam nihil cõsultare, quanquã alicuius causa agat, cum longius se extendat alicuius causa agere, quam consultare.

Consilium modo ad intellectum humanum, modo ad diuinum sententia doctissimorum uirorum referri.

Platonicos naturã non sua intima facultate, uel agere, uel consultare, asserere, sed hæc mẽti tribuere siue intellectui exteriori.

Rationem consultandi exteriorem in natura, etiam ab Aristotelicis non tolli.

Impie damnare Georgiũ eos, qui in deo consiliũ esse dicũt, cum sanctissimi nostræ religionis uiri contrarium & sentiant, & prædicent.

Caput V.

Sequitur aliud eius obiectum, quod natura nihil consultet, quanquam alicuius causa agit, cum longius se extendat alicuius causa agere, quã consultare, qd' uerba Aristotelis frangens ostendere nitit', cum res perpetuæ agant quidem alicuius causa, sed sine ullo consilio. Est enim consilium inqsitio rerum, quæ in nostra sunt potestate, contingunt'q;, & dubiæ sunt. In perpetuis autem, quoniam necessariæ sunt, nullus est ꝓsilio locus. His uerbis, atq; rationibus non suis, sed alienis sese Georgius ostendat, & Platonicos omnes aggressus, neminem posse impetum suum ferre exclamet, nos etiam quid cõsilium sit, minime definisse mentitur. Sed quis ita indoctus, atq; insipiens est, ut, quod Georgius accipere ab Aristotele potuit, idẽ Plutinos, Porphyrios, Proclos, Damascios, Simplicios, reliquos'q; Platonicæ sectæ doctissimos uiros accipere nequaquã potuisse arbitretur? Nam si homo tã rudis, atq; indoctus recte id quidem refert, quo pacto sapientissimi illi uiri, nõ idem & intellexissent, & quatenus fieri potuisset, declarassent. Legerunt profecto' hęc illi quoq; apud Aristotelem, et recte dici non negant. Verum consilii nomen, non unam rem significare respondẽt, sed modo ad intellectum humanum, modo ad diuinum referri. Itaq; licet cõsilium nostrum rei minus cognitæ inquisitione describitur, diuinum tamen omnium rerum certitudine excellit, suiq; generis est. Consultandi igitur, seu cogitandi ratio, aut inquisitionem rerum per transitionem de alio in aliud dicit, aut cogitationem, intelligentiam, uoluntatem, et prouidentiam, quo modo & Aristoteles sexto ethicorum libro consultare, & cogitare idem esse affirmat. Cum itaq; naturam cõsultare dicimus, id uolumus significari, ut ratio, & intelligẽtia princeps, insistẽs'q; naturæ animaduertat

ræ animaduertat ea, quæ certa, explorata'q; sibi meliora habeat, celeri'q; intuitu, quasi cõcepta peragat sua negotia longe consultius, quam humanum agere queat ingenium, & nomine quidem loquimur usitato, sed longe aliter, quam uulgus, exponimus, quod certe licet facere, id'q; ipse Georgius, quanquam imprudens fatetur, siquidem Aristotelem scribit de intellectu dixisse, quod intelligit quidem, sed non per imaginationem, & sensum, quod genus intelligẽdi, longe perfectius esse confitetur, nec nisi æquiuoce intelligendi rationem recipere. Quod si Aristoteli licuit intelligendi uocabulo id exprimere, quod altius, atq; nobilius est, quam humana ítelligendi ratio constet, cur Platoni quoq; non liceat consilium ascribere intellectui, non per humanam de re dubia inquisitionem, sed altiore, nobiliore'q; modo, qui menti conueniat separatæ, atq; eximiæ. Sed illuc redeo, unde discessi. Aristoteles naturã uel cogitare, uel cõsultare sua intima ratione negat. exteriore autem ne ipse quidem negaret, ut ex his intelligi facile potest, quæ aduersus Empedoclem scripta supra memoraui, atq; etiam ex uerbis Alexandri summi ex positoris, qui ita inquit, Natura non per delectum, nec sua intima agit ratione. Sed quæret aliquis, utro tandẽ significato Aristoteles ꝓsultandi uocabulũ usurpauerit, cũ ueteres philosophos erroris argueret, quod naturã alicuius causa agere non putassent. Nam exemplo, quod de arte mutuatus est, inquisitionem rerum obscuriorũ uidetur exponere. Veterum aũt illorum sententia non nisi cogitationẽ significari ꝓsentaneũ est. Cũ enim illi cogitãdi rõnem, cuius dũtaxat interest alicuius causa agere, in natura nequaquã inesse arbitrarent', necessario negabant naturã alicuius causa agere. qd' si Aristoteles e' directo opponit, fortasse non inquisitionẽ, sed cogitandi rõnem designat, cum noíat ꝓsilium. An minime incõueniens sit agi de cogitatione, exẽplo significati alterius. ꝓsultare enim cogitare aliquod est. Itaq;, ut ars, quãuis nihil quærat, alicuius tamẽ causa agit, sic natura, & si nõ cogitat ipsa, tamẽ alicui° causa agere põt. Volebant igitur illi, quæ a' natura ꝓcreant', nulla rõne effici, sed una materiali necessitate, & ꝑ accidens fieri. qppe imbrem mitti a' Ioue per æstatẽ, nõ ut frumẽtũ in area pereat, sed propter uaporẽ eleuatũ, qui refrigeratus, & in aquã ꝓuersus, suo põdere feratur deorsum. accidere aũt, ut imbre demisso, frumẽtum pereat, imbrem'q; ipsum nõ rõne effici, sed necessitate materiali. Hęc illi, cũ nihil a' natura cogitari, nihil alicuius causa agi arbitrarent'. Quoꝝ sentẽtiã reprobãs Aristoteles naturã alicuius causa agere ostẽdit, tametsi ꝓsilii, ac cogitationis expers esse uideat'. Cõcedit igit' nihil a' natura cogitari, quẽadmodum ueteres illi censuerunt, sed ꝓpterea nõ alicuius causa agi, dicendũ non arbitratur. qd' idẽ a' Platonicis quoq; dictũ Georgius non intelligit Neq; enĩ naturã ipsam sua intima facultate uel cogitare, uel consulere Platonici asserunt, sed hęc mẽti, siue intellectui exteriori tribuũt, qui præsit, insistat, incũbat naturæ, atq; officia dirigat. Veteres igit' illi, ea cogitandi rõne, quã naturæ demebant, eã uolebãt nõ alicuius causa agere, & ad hũc sensum occurrisse Aristotelẽ existimo. Quis enim tam pingui Minerua est, ut intellectu naturæ cõcesso, eã neget alicuius causa agere? Nã & si nihil esse, qd' mens ambigat, & quærat arbitraris, tñ, quod illa certo norit, id recta rõne mandari operæ, & causa alicuius effici, ꝓculdubio concedes. Mentem enim, quãdiu mens est, res certa cognoscendi rõne cõplecti necesse est. qd' Alexãder quoq;, cuius modo mẽtionẽ feci, aperte declarat. Aristoteles ét fortunã, & casum inter causas efficiẽtes connumerãs, aut reꝝ naturaliũ, inqt, aut ab intellectu ꝓficiscentiũ, aliqd semp causa est, ut rei naturali rem ab intellectu ꝓficiscentẽ plane' opponere uideatur, cũ eius quoq; sentẽtia natura nec aíaduertat, nec cogitet. Consiliũ itaq; partim cogitandi rõnẽ significare, partim inquisitionẽ reꝝ, de qua in libro de moribus agit', satis iam declaratũ est. Sed meminisse illud oportet, quod supradictũ est, naturã ea cogitandi, intelligẽdi'q; rõne, tum Aristotelis, tum expositoris eius Alexandri sentẽtia carere, quæ intima est, nã exteriore illa, cuius actionem, dum natura explicat, cogitare a' Platonicis dicitur, ne ipsi qdem tollunt, quãdo alter naturã agere dicit, alter sua intima rõne nihil a' natura agi confitetur, ut dictum iam superius fuit. Quid enĩ natura agere possit, quæ teste Aristotele non actiuum, sed passiuum principiũ est, nisi extrinsecus adsit, quod intelligendi obtinens facultatem agat, dirigens alterã hanc naturam, quasi instrumentum ad finem, & alicuius causa quæq; efficiat? His de causis nos superiori nostro opusculo pro opinione Platonis diximus, naturã cõsilio agere, & si non suo, tamen uniuersæ mentis, quæ per oía transeat, omnibus'q; insistat naturæ operibus, & ex officio gerat. Sic nos religiõis nostræ sanctissimos uiros, q & ipsi ꝓsiliũ Deo tribuũt, recte, pieq; sentire existimam°, q̃q̃ Georgius econtrario impios putat, qui in deo esse consilium arbitrant'. Non enim imperitiam reꝝ significat ꝓsilium dei, sed summũ finis complexũ, plenissimam'q; notitiã. Et quẽadmodum uallere ingenio hoíem dicimus, qui sine longa indagatiõe reꝝ exitũ assequi potest, sic Deum, qui

nulla oīno indagatione utitur, ineffabili ingenio, miro consilio, inaudita uoluntate excellere
» opinamur. Faciamus, inquit, hoīem ad imaginem, & similitudinem nostram. Nōne doctores
nostri sanctissimi uiri hunc locum exponentes, consiliū diuinum aiunt creationē hoīs præces-
sisse? At Georgius impios, indoctos, insçios uocat, qui diuinū dicunt esse consiliū. Plato etiā ea
» dem, qua doctores nostri, sentētia fretus in Epinomide ita inqt, Stabile, firmūq; cū aīa rem
» optimā mente optima deliberarit, perfecte, atq; absolute prouenit. Qua re ne adamas qdem fir
» mior est, nec ulla res potest esse stabilior. Enimuero tres illæ Parcæ eam rem cōtinent, seruāt'q;
» integerrimā, quæ optimo cōsilio Deo, cuiq; deliberata est. Atqui Georgius distinguēdi, deter
» minandi'q; ignorātia, in eū dilabitur errorē, ut dum alios īpietatis dānat, se ipsum impiissimū
» esse demonstret, Neq; enī Platoni tantū detrahit, qui Deo adimit consiliū, sed etiā doctrinæ re
ligionis nostræ, & literis sacris. Ita fit, ut cōsilii ratio nihil, minusq; ratio finis contineat, & hæc
q̄si reciproca sint, ut q consultat, alicuius causa agat, & q alicui° causa agit, cōsultet. Quod si na
tura alicuius causa agit, consultet etiā necesse est, siue cogitandi, intelligendi'ue ratione, siue ce
leri finis comprehensione, q̄q̄ non sua facultate, sed societate mētis principis, atq; rectricis. Ars
etiam ita agit, uerum nō ea, quæ in re artificiosa posita est, sed quæ in artifice continetur.

¶ Confutatio alterius partis, in qua aduersarius inepte fatetur Aristotelem consultare artē uo-
luisse, cum potius Aristoteles exemplo artis non consultare naturam conetur ostendere.
Quod Aristoteles senserit contra aduersarii sententiam artem non cōsultare, omnium expo-
sitorum suorum sententia comprobari.
Authorē concordare potius īter se utrunq; philosophū, q̄ alterū reprehēdere conari. Caput. VI

Georgii autem quantum sit ingenium, quāta'q; doctrina, uel ex hoc intelligi maxime
g potest, q; cum Aristoteles naturam dicat non consultando opus suum efficere, id'q;
exēplo artis confirmet, hic, qui se Aristotelicū facit consultare artem opinatur, nec
Aristotelē negare ait artē cōsultare, cū id ēt cæco manifestū esse arbitretur, artem sci
licet cōsilio, ac deliberatione uti. Verū accipi hoc non simpliciter dicit, sed per suppositionē, ad
hunc uidelicet modum, si in ligno esset non consultare. qua ratione etiam demonstrat artem
sententia Aristotelis consultare. Si in ligno esset, inquit, non consultaret, ergo cū extra sit, con-
sultat. Secundum hanc igitur Georgii expositionem, propterea Aristoteles naturam cōsultare
non putat, quia non consultat. Nam si propterea duntaxat non consultare artem arbitraretur,
quia si in ligno esset, non consultaret, nihil diuersum a' natura id caperet, quandoquidem natu
ra perinde, atq; ars in ligno clauderetur. Tollitur enim hoc modo differētia, ut ars principium
sit extrinsecus, natura intrinsecus, si tam ars, q̄ natura in ligno comprehenditur. Quid uero Ari
stoteles non consultare naturam artis, exemplo contendit, si iudicio Georgii consultare natu-
ram luce clarius est? Nam Plato tam artem, q̄ naturā consilio uti affirmat. Quo fit, ut si ars cō
sultat, quæ naturam imitatur, & sequitur, frustra Aristoteles naturam non consultare argumen
to artis ostendat. Quid præterea eorum sententiam Georgius improbat, qui consultare artem
affirmant? Platonicorum quippe, quibus repugnare ipse nititur, hæc opinio est, ut & artis con
silium sit, & naturę. In hunc modum homo iste argumentatur, & iudicat, q se expositorem, ac
» defensorem Aristotelis facit. Nouit, inquit, Aristoteles artem consultare, hoc enim uel cæco,
» ut aiunt, patet, sed si in ligno esset, non consultaret. Sic Georgius, inquit, Nunc Themistium, si
placet, audiamus, uirum doctum, & disciplinæ Aristotelicæ familiarissimum. Is hunc locū ex-
» ponens, ita inquit, Neq; enim faber lignarius cōsultat, utrum prius secandum sit, aut dolandū,
» nec grammaticus, quemadmodum literarum elementa scribenda sint, hoc est a. aut b. Nec ue
» ro cum Cleonem scribit, cogitat, quam primam, quam secundam literam collocet, ædificator
» etiam non consultat, utrum iacienda primo fundamenta sint, an parietes cōstruendi, an tectum
» apponendum. Eodem modo textor, lapicida, reliqui'q; artifices suo officio funguntur, nullus
» consultat, sed habet sibi suum quisq; certum, finitum'q; opus, nec ordinem ad finem propositū
» pertinētem ignorat. Hęc eadem ab Alexandro, Simplicio, Auerroe, Alberto, Thoma, reliqs'q;
Aristotelis expositoribus hoc loco scribuntur. Solus Georgius cæco quoq; perspicuum esse di-
cit, artem consultare, nec uidet iudicio suo doctissimos illos uiros, qui locum hunc ita expo-
nunt, cæcos fieri. Atqui ipse potius cæcus est, qui quod cæteri omnes uidere potuerunt, solus
ipse non uidet. Iam Aristoteles aperte non consultare artem eo loco profitetur, cuius rei argu
mentum affert, quod si ars in ligno esset, nihilo minus officio suo fungeretur, quàm cum in ar
tifice est.

tifice est. Ex quo concludit naturam, quæ in ligno, & reliqs huiusmodi est, alicuius causa age-
re, tametsi nullo consilio agat. Apte igitur, & conuenienter exemplum ab arte petitur, quoniā
ars naturæ similis est, eamq; imitatur. Sed nequis artem idcirco existimaret consulere, quia ex-
trinsecus est, naturam uero minime, quia intrinsecus, ideo subiunxit, artem ne in ligno quidem
si esset, posse aliter facere. Quāobrem exemplum rursus magis propinquum ex medico petiit se
ipsum curante, siquidem agendi principium in eo intus est, quanquam per accidens, non enim
quatenus medicus est, sed quatenus æger a' se ipso curatur. At nouus hic peripateticus cognitū
habuisse Aristotelem dicit, artem consultare. Sed qua dialecticæ peritia, ad propositum Aristo
» telis referat, quæso animaduertite. Ars, inquit, consultat quidem, sed, si in ligno esset, nō cōsul-
» taret. Ergo ne natura quidem consultat, quæ in ligno est. En, q̄ idoneis mediis probat, quod
quæritur, qui nos ignorare dialecticam scribit. Ignoramus ꝓfectò dialecticam talem, qualem
ipse scit, absit'q;, ut talem aliquando sciamus. Sed enim Georgius non modo concordiam īter
Platonem, & Aristotelem, ubi dissidere inter se uidentur, præ sua insciti a cogitare nō potest, ue
rū etiam, cum temere audet uel defendere Aristotelem, uel Platoni eum præferre, ita id puerili
ter facit, ut risum apud omnes captet, quando se iudicem earum rerum, authorem'q; constituit,
quas prorsus ignorat. A' me uero tantum abest, ut in defendendo Platone, doctrinam dānare
Aristotelis uelim, ut potius conuenire semper inter sese duos philosophos, quantum in me est,
coner ostendere. Quæ res quo modo a' me agatur, obsecro parumper attendite. Aristoteles, cū
de rebus naturalibus ageret, principiis naturæ intimis contētus, noluit superiorē, separatam'q;
causam attingere, quæ ad primum philosophum pertinet, ne disciplinarū præcepta præter mo
rem suum misceret, atq; confunderet. Itaq; recte naturā tradidit sine cōsilio agere. Neq; enim
ei naturæ cogitandi uis inest, quæ immediata est, ac proxima rebus. Physicum quippe eatenus
naturalem formam consyderare debere ipse Aristoteles author est, quatenus a' natura non se-
paretur. Idem etiam, duplex, inquit, est principium, quod naturaliter mouet, alterum nō natu-
rale est, quippe quod in se motus principium non continet, quale est siquid mouet, cum ipsum
non moueatur, ut, quod omnino immobile, primum'q; omnium est, & quiditas, ac forma. Ad
hæc homo hominem generat, & omnino, quæ mouent, cum ipsa moueantur, quæ autem non
ita mouent, minime ad physicum pertinent. Item siqua forma separata per essentiā sit, & quē-
admodum se respectu naturalium rerum habeat, & quid sit, definire primæ philosophiæ offi-
» cium est. Themistius etiam, siquid immobile, inquit, principiū motus est, id definire non phy
» sici, sed primi philosophi officium est. Aristoteles igitur his rationibus res physicas physice
tractans, & causam separatam nequaquā attingens iure consultare naturam negauit. Plato ue-
ro non immerito consyderauit, scientias, cum minus perfectæ essent, ad perfectionem suā desy
derare officium perfectiorum, & quemadmodum geometria nunquam perfici sine arithmeti-
ca potest, quippe, quæ de commensibilibus, & incommensibilibus magnitudinibus nequit si-
ne arithmetica agere, sic etiā eam partem philosophiæ, quæ de rebus naturalibus differit, perci
pi integre, absolute'q; non posse absq; ea, quæ est de rebus illis superioribus, atq; diuinis, siqui-
dem res naturales non carent diuina illa causa, atq; suprema, immo uero ea potissimū causa cō-
sistunt, seruantur'q;. Quapropter non temere de rebus naturalibus, admistis altioribus illis ra-
tionibus docendum existimauit, sperans ita fore, ut & ipse haberet, & cæteris traderet scientiā
pleniorem. Repetit ergo præcipuam illam causam ad perfectiorem naturalium rerum cogni-
tionem, & certiorem efficere disciplinam conatur, ex primæ illius causæ demonstratione. Ita
enim comparatum est, ut natura non sua constet facultate, sed aliunde dependeat, moueatur'q;
a' causa illa separata, quæ naturæ finem in se continet, & consultandi, cogitandi'ue ratione in
agendo non uacat. Nam consilium, & cogitationem in rebus diuinis, summæ rationis, & ex-
quisitissimi iudicii nomina esse, satis iam supra declaratum est. Itaq; per syllepsim cōsilium, 'co
gitandi'q; rationem naturæ tribuit, quemadmodum medici febrem interdum inflammationis
nomine solent nuncupare. Aristoteles etiam naturam principium motus, & quietis esse affir-
mat, non actiuum, ut supra dictum est, sed passiuum, hoc est, non quo moueat, sed quo mouea-
tur. Cum'q; de quatuor elementis differat, Nullum, inquit, ex his seipsum mouere apertum est,
sed principium motus habent, non quo moueant, aut agant, sed quo moueantur. Ergo ipsius
quoq; sententia natura aliunde mouetur, & rationem non ipsa possidet, sed a' quo mouetur.
Ex quibus sequitur, ut inter sese duo philosophi consentiant, & diuerso rerum respectu uterque
uere, ac sapienter & loquatur, & sentiat. Sic ego exponendum censeo, quamuis me Georgi-
us calumnietur, quasi contradicere sibi ipsi Aristotelem putem. Illius illius hæc impudentia

eſt, qui ita alterum laudat, ut alteri maledicat, & per diſtinguendi, ac definiẽdi imperitiam, ad uerſarium ſe contra alterum conſtituit. Sed ualeat ipſe, & ſiquis ei ſimilis eſt, a` nobis uero lon/ge abſit, ut uiros doctiſſimos, & omnium bonarum artium parentes iudicare, aut reprehende/re uelimus. Equidem ſiquid ex meo iudicio in hanc quæſtionem attuli, nõ Ariſtotelem dãnãs, non pro Plethone contendens id feci, ſed Platonis opinioni, ex eiuſdẽ philoſophi locis, ac prin cipiis arguens, faui. Nihilo minus alterum, hoc eſt Ariſtotelem, & admirãs ſemper, & laudãs. Sed de his hactenus.

¶ Reſponſio ad interrogationem Georgii utrum mẽs, & natura idem ſint. Vbi hæc longe in ter ſe differre latiſſime declaratur.

Confutatio eius argumenti, quod affert Georgius, naturam ſi inſtar inſtrumenti moueretur, et moueret, neceſſario prius actu eſſe oportere. Caput VII.

a Did autem, quod Georgius rogat, an idem eſſe mentem, & naturam dicamus, ita reſpondendum cenſeo, nõ idem eſſe, ſed diuerſum. Alterum enim ſeparatum, alte rum nõ ſeparatum eſt, atq; alterum mouet, alterũ mouetur. Natura etenim ita mo uet, ut niſi a` mente, ſiue intellectu illo moueatur, nõ moueat, quod etiam ipſe Ari ſtoteles docet, cũ naturã eſſe principium motus, non quo moueat, ſed quo moueat, & quietis
» non quo quieſcere faciat, ſed quo quieſcat, exponit. Quamobrem res naturales, inquit, nõ a` ſe
» ipſis dicũtur moueri, poſſent enim & ſe ipſas ſiſtere, ſi ſe poſſent mouere. et alibi. utpote cũ na
» tura, inquit, ſit principium, & cauſa, qua res moueatur, & quieſcat. Itaq; Plato naturã idone am dicit eſſe ad motum, ordinem'q; recipiendum, & hac ſua aptitudine inuitare ſibi cauſam, quæ exornet, & moderetur, & ordinet. Addo, quod ſi anima differt a` natura. Sunt enim o/mnia animata naturalia, ſed non omnia naturalia animata ſunt, animata autẽ omnia a` ſe ipſis
» mouentur, naturalia autem nequaquam per ſe moueri Ariſtoteles teſtatur. Inanimatorum in/
» quiens nulli ineſſe uidemus, unde principium motus ſit, ſequitur, ut natura eſſe non poſſit prin cipium motus, quo ſcilicet moueat, nam quo moueatur principium eſſe iam diximus. Placet hæc ſententia magna ex parte expoſitoribus Ariſtotelis in rebus inanimatis, quæ proprie natu/rales dicuntur, qualia ſunt ſimplicia corpora. In animatis autem duplex ratio eſt. quatenus enĩ ipſa animata, res ſunt naturales, corpus enim naturale corpori animato ſubiectum eſt, quando anima actus eſt corporis naturalis, ea quoq; naturam habent, quæ principium motus ſit, non quo moueant, ſed quo moueantur, quatenus autem res ſunt animatæ, naturam & habẽt, quæ principium ſit, quo moueant, quanquã eo modo, ut niſi ab alio moueantur, minime moueãt, Alterum igitur eſt, quod moueat naturam, quod proprie cauſa efficiens motus rerum natura/lium dicitur, id'q; a` natura diuerſum, quod ſiue uniuerſam naturam, ſiue mentem, aut formã libeat appellare, controuerſia de nomine eſt, ſenſus idem ſeruari poteſt, & ſiue plura eiuſmodi ſint, ſiue unũ, nihil ad hanc quæſtionẽ intereſt, q̃q̃ Georgius multitudinẽ deorum Platoni obii cit, quaſi Ariſtoteles plures eſſe deos negarit, cum totidem dixerit intelligentias eſſe, quæ mo/uent, quot cœlos, qui mouentur. Commune prorſus hoc crimen Platonis, atq; Ariſtotelis eſt, ſi nomina ſequi non ſententiam uolumus. Nã primum quidem, quod cauſa ſuprema, & a` nul/lo dependens eſt, nec a` Platone, nec ab Ariſtotele in plura ſecatur. Verum natura cauſa quoq; efficiens eſſe dicitur, quicquid enim fit, id ex aliquo fit ſubiecto. potentia id ſubſtans, quod fu/turum eſt, & ab agente actu ſubſtante efficitur. Itaq; ſi naturam eorum, quæ generant, cogitas, natura ꝓfecto` agit actu ſubſtans, ſiue primũ generans accipis, ſiue ſecundum, quod Ariſtoteles uirtutem, naturam, & principium primum mãdatum appellauit. nam id quoq; agendi obtinet facultatem. actu enim aliquid eſt, agitq; uirtute, quã immediate a` generante accepit. quãobrẽ tum concauſa, hoc eſt comes, aut conſors cauſa, tum inſtrumentalis cauſa dictũ eſt, utpote, qđ aliis pleriſq; interpoſitis cauſis, ac poſtremo ſuperiori, & omnium cauſæ ſeruiat. Nec ꝓpterea ſequitur, quod Georgius cẽſet, ut a` re mobili ſeparari ſimpliciter debeat. dum enĩ ab ea re mo bili, quam moueat, ſeparetur, ſatis eſt ad mouentis, mouendæ'q; rei neceſſariã ſeparationẽ. Se/paratur igitur mouẽs natura a` natura eius, quod mouetur, ſed nõ a` ſimpliciter mobili natura, ſiue enim agens, ſiue patiens, cum re mobili coniuncta eſt, quã̃ altera mouetur, quaten⁹ mo bilis eſt, altera mouet, non quatenus mobilis, ſed quatenus motiua, actiua'q; eſt. omnino ſubie ctum aliquid eſſe oportere, & ſemper in ſubiecto naturam eſſe, Ariſtoteles author ẽ. Quinetiã theologi religionis noſtrę, & præſertim latini, q authoritatẽ Ariſtotelis pluris, q̃ cæteri faciunt,

naturam

naturam tanq̃ inſtrumentum referri ad Deum, primum'q; agens proculdubio uoluerũt, atq; ob eam cauſam rationalis naturæ propriũ eſſe finem reſpicere, utpote cum ſe ipſa ducat ad finem, irrationalis autem, quoniam aliunde ducitur, peculiare eſſe, ut ad finem apprehenſum, inconſy deratum'q; moueãtur. Siquidem omnia, quæ ſine ratione ſunt, moueri ad finem particularem a` uoluntate aliqua, quę ſe ad finem uniuerſalem extendat, eum ſcilicet, qui ad uoluntatem diui nam refertur. Quæ cum ita dicant, nihil aduerſus Ariſtotelem dici arbitrantur, immo uero ma iores propoſitiones ſuas ad eum referunt. Sic nos, quę proponimus, demonſtramus, & tot tãq; eruditorum uirorum opinioni conſentanea loquimur. Illud autem prævalidum, & penè` inex/plicabile Georgii argumentum eſt. Naturam inquit, ſi ſecundum opinionem noſtrã, ut inſtru/mentum moueretur, & moueret, prius eſſe actu neceſſe foret. Quicquid enim ad aliquid moue tur, potẽtia quidẽ id eſt, ad quod mouetur, ſed actu aliud quiddam. Itaq; naturam quoq; aliqd eſſe actu oportet. Quid igitur hoc ſit, quærit. neq; enim compoſitum eſſe naturam dicit. nõ ma teriam, non formam. neutrum enim eſſe actu, ante quam compoſitum ſit. Ego uero ita reſpõ deo, hoc argumentum in primis uitioſum eſſe, quia uerti pari modo in eum, qui arguit, poteſt. Quid enim ipſe eſſe naturam dicat, quam mouere non negat, quanquam eſſe cauſam inſtrumẽ talem, & ita mouere, ut moueatur, negat? Vtrum aliquid eſſe actu dicet an nihil? q̃ ſi nihil eſt actu, ne moueri quidem poterit. Prius enim aliquid eſſe, q̃ agere unaquęq; res intelligenda eſt. Aliquid igitur actu naturã ipſam eſſe neceſſe eſt, ſi agere, mouere'q; debet. Quid ergo hoc erit? Vtrum compoſitum, an materia, an forma? Præterea dico, quod mouetur, aliquid actu eſſe prĩ us, q̃ fiat, quod potentia eſt, ad quod tendit. Siquidem nulla materia eorum, quę generant, aut corrumpuntur, forma omnino priuata eſt. Item, q̃ natura duplex eſt, altera eoꝝ, quę generant, quę proprie cauſa eſt efficiens, eorum, quę generãtur, & tempore, natura'q; prior eſt, q̃ res, quę generatur, actu'q; ſimpliciter eſt. Altera in ipſis, quę generantur, eſt, quę aut materia eſt, aut for ma, cuius cauſa agitur, quam etiam compoſito priorem eſſe fateor ratione, atq; natura.

¶ Duplicem eſſe naturam agentem Themiſtii, & aliorum peripateticorum authoritate.

Authoritate Simplicii, & Procli probari naturam cauſam inſtrumentalẽ eſſe.

Aliis placere, ſimplicia corpora per ſe moueri, & in ſe principium motus continere, aliis nõ per ſe, ſed ab alio, & extrinſecus moueri,

Formam, quamuis non ſit principium unde motus, eſſe tamen principiũ, ut finis, & cuius gra/tia agitur, quod proprie principium eſt.

Duobus modis dici rem naturalem. Caput. VIII.

d Vplicem quoq; eſſe naturam agentem Alexandro, Themiſtio, & pleriſq; aliis doctiſ ſimis uiris, & Ariſtotelicę diſciplinæ expoſitoribus placet. Primam, quam modo ex poſui, eorum, quæ generant, Secũdam, quę unicuiq; naturalium rerum ineſt, & cau ſa eſt eius motionis, quę ortus dicitur. Natura enim, ut Ariſtoteles tradit, tribus mo dis accipi poteſt, aut enim, ut materia, aut, ut forma, quæ rationẽ, & finem cõtinet, aut, quæ ge neratio, ortus'q; uocatur, motio quædam, & uia, tendens ad formam. Efficiens itaq; huius tertiĩ generis uiri, quos modo nominaui, quartũ addiderunt, quod referunt quidem ad cauſam agẽ, tem, ſed non primam, remotiorem'q;, uerum ſecũdam, & propriquiorem unicuiq; naturalium rerum demandatam. Hanc Alexander alio etiam nomine appellans uirtutem, ſeu facultatẽ uo cat, & principium primum mandatum materię, qnæ tum idipſum principium, tum ea, quæ ab ipſo ꝓficiſcuntur, recipit, id'q; principium efficere ait, quantum rei ſibi determinatũ habuerit. mox id effectum aliud efficit, tum illud, aliud, atq; ita ſubinde puenitur uſq; ad finem, & formã naturalẽ, cuius principiũ id erat, qđ primũ fuerat materiæ mandatũ, & ita per ſucceſſum ꝓgit, donec res ſimilis ei, a` quo mandatũ eſt, ꝓficit, idẽ'q; aut ſpecie reddit, aut genere. Auicenna arabs hoc idem uirtutẽ rebus inditã uocat, ex ſimili ſimile ꝓcreantẽ. Doctores noſtræ religiõis tam græci, q̃ latini, rõnes ſpermaticas uim illã núcupant. Ita ꝓſtat naturã aliq̃ cauſam eſſe eoꝝ, quæ generant, inditã, demandatã'q; ſubiecto. Sed quoniã talis natura anceps, & dubia eſt, tũ enim formam, tũ materiã præfert, ut materiale quoddã agẽs dici poſſit, qđ nanq; ſubinde ꝓceſ ſerit, id uelut materia ſubiicitur ſequẽti, & de impfectiori ad pfectius itur, utputa granũ germẽ emittit, germẽ culmũ, culmus ſpicam, Sequtur ulterius quærẽdam eſſe aliq̃ cauſam, eã uidelicet, quam generãtiũ eſſe naturã diximus, quæ cauſa proprie agens ſit, cuius uirtute natura altera in iis, q̃ generant, ſimul, et fit, et agit, efficiẽs ſimul, et efficiẽda ab alio, & ad aliud. Remotiores ẽt

& perpetuæ cauſæ ulterius repetendæ ſunt, quarum reſpectu propinquior hæc dici poteſt. Ergo cauſam eſſe hanc naturam mihi cum aduerſario conuenit, ſed præcipua'ne an nõ præcipua cauſa ſit, nunc eum interrogo. Et certe non ita deſcipit, ut præcipuam hanc eſſe confirmet, Supereſt igitur, ut ſecundo loco habeatur, & concauſa ſit, quod inſtrumentalem cauſam dicimus. Quid ni igitur natura cauſa inſtrumẽtalis eritꝫ Afferam, quæ Simplicius de hoc genere naturæ expo-
" nit, ne Georgiũ uidear ſine teſtibus cõdẽnare. Cauſa, ſquit, ea quoq; natura eſt agens. ſimul
" enim & fit, & agit, aptitudo quædã ſubſtans, formæq; appetens, quæ concauſa nominãda eſt,
" quoniam cauſas ante ſe alias habet, tum propinquiores, tum ſuperiores. Fieri nanq; res natura-
" les Ariſtoteles quoq; ſexto de diuinis rebus libro teſtatur. Omne autẽ, quod fit, cauſam ſuæ ge-
" nerationis habere, nemo mentis compos negauerit. Dabitur igitur natura generantis ſ anima-
" lium genere, ac omnino paterna, aut materna natura, actus ſubſtãs, in plantis uero natura ſemi-
" nis, & terræ. Forma enim præeſt in patre, & matre, atq; in rõnibus, quę actu inſunt in terra, poſt
" quas ea, quæ potentia ſunt, ad actum proueniunt. Vlterius etiam motus æternorum, & uolubi-
" lium corporum datur. Etenim homo hominẽ generat, & ſol, ut Ariſtoteles ſquit, Item ulterius
" rationes ſitæ in anima ordinantur, cum etiam cauſa ea ipſa anima ſuperior habetur, mens exi-
" mia, formæq; intellectuales, hoc eſt ideæ, ex quibus primis delibatur omnibus lux formalis pro
" natura, & aptitudine recipientis. Hæc Simplicius. Quibus cõſentanea etiam Proclus in eo li-
" bro, qui theologica inſtitutio ſcribitur, tradit, necnõ latinus ille author, qui de cauſis ſcribit, quẽ
" latini, quãuis Ariſtotelem magna ex parte ſequantur, plurimi tamen faciunt. Ab his enim qua-
" tuor hæc ex Platonis ſententia enumerantur, mens, anima, cœlum, natura. Quapropter ſi natu-
" ra eius, quod fit, agens, efficiensq; dicatur, ita eorum ſententia agens erit, ut etiam ipſa fiat. Pro-
" prie autem agens natura eiꝰ eſt, quod tale eſt actu. natura quippe productiua rei ſimilis eſt, hæc
" autẽ generantis eſt propinqua, ut dictum eſt, actu ſubſtans, ex qua rationes ſeminariæ decer-
" nunt, mouentes, quod fit, donec fomã recipiat. Vt ení dilucidius loq̃r, aliter de generatione ſe-
" cundũ ſubſtantiã, quę & ipſa motus, q̃q̃ improprie, dicit, cogitandũ eſt, q̃ de motu, ꝓprie dicto,
" hoc eſt, ſecundũ qualitatem, quantitatẽ, & locũ, Nã in his nihil fortaſſe ꝓhibet, ne inditum in-
" trinſecus habeat principiũ, quo augeantur, alterentur, deferãt, idẽq; ſit agens, & patiens q̃q̃ nõ
" ſecũdum idem, ſed parte alia agat, alia patiatur. quemadmodũ & aĩalia moueri ex ſe dicimus,
" eo, q aliqua parte mouẽt, aliqua mouẽtur, quãtitas enim cubitalis, cũ iam ſuã receperit formã,
" augere ſe ipſa poteſt, principiũ iam habens intrinſecus augendi, atq; ita moueri põt. Simili mo-
" do in cæteris motibus agitur. Nam graue, & leue, cũ alterum grauitatem, alterum leuitatẽ tanq̃
" formam habuerit, alterum ſurſum, alterum deorſum, ſe ipſum mouet, q̃q̃ uelle Ariſtoteles uide-
" tur motus hoſce in rebus inanimatis, & ꝓprie naturalibus, qualia ſimplicia corpora ſunt, extrin-
" ſecus eſſe, & pluribus rationibus hoc oſtendit, ſicut ſupradictum eſt. Cauſam enim, quæ formã
" induxerit, & eſſe rem fecerit, quã eſſe extrinſecus ait, motus quoq; rei cauſam eſſe arbitratur. Ve-
" rum quæſtio de hac re, non modo inter diuerſas ſectas, uerũ etiam inter eiuſdem Ariſtotelicæ
" ſectæ ſtudioſos oritur. Aliis. n. ſimplicia corpora per ſe moueri placet, & in ſe principiũ motus
" habere. Alii non ex ſe, ſed ab alio, & extrinſecus moueri opinantur. At uero de motu, qui gene-
" rationi ſecundum ſubſtantiam tribuit, nemo eſt, qui cauſam propriam eſſe extrinſecus neget.
" Nulla res enim ſecundum idem & generat, & generatur, & efficit, & efficitur, & mouet, & mo-
" uetur. Ita enim eadem res eadem eſſet potentia, & actu, quod impoſſibile eſt. quippe nõ ignis,
" non aqua, nõ ulla alia res, ſiue animata, ſiue inanimata ſe ipſam generat, ſed qã potẽtia ignis
" eſt, ab igne actu ſubſtante extrinſecus, ad ignẽ actu producitur. Quo facto, opinio illa extat, ignẽ
" a' ſeipſo poſſe ſurſum moueri. Itaq; in genere quoq; aĩatorum ita effici creditur, ut natura, quæ
" rei particularis generatur, hoc eſt mãdaticia illa prima, ſiue uirtus, ſiue facultas, a` natura gene-
" rantis, ac producentis, quæ actu eſt, generetur, & producatur, quę autem poſt ſequunt, ab ipſa
" iam generata natura, quæ uirtus quædã uitalis, & primũ principium, & actu aliquid ſit, moueã
" tur, & fiant, donec ad poſtremum formæ deueniãt, resq; aut genere, aut ſpecie ſimilis exiſtat.
" Itaq; efficiatur, ut partim extrinſecus, partim intrinſecus fiat, & moueatur, quod ſecundum ſub-
" ſtantiam gignitur. Conſtat hoc idem planius Ariſtotelis uerbis, quibus uſum eum legimus, cũ
" de quatuor cauſis loqueretur. ſiquidem cauſam unde principium motus a' cauſa formali diſtin-
" guit, rationali, & quiditali. Quod ſi proprie natura cõpoſiti forma eius, et quiditas eſt, hoc aũt
" diuerſum eſt cauſę genus ab eo ipſo, unde motus fieri nõ poteſt, ut cõpoſiti forma ſit cauſa mo-
" uens generationis eius cõpoſiti, ſed unde principiũ motus, id generationẽ agat, neceſſe eſt, qd
" diuerſum a` forma eſt, hoc eſt natura compoſiti. Hoc igitur proprie natura ipſius eſt generãtis
extrinſecus,

extrinſecus, & ſimpliciter actu ſubſtans, atq; etiam, quod ex eo ipſo mandatum eſt principium primũ, uirtusq; naturalis, quæ & ipſa natura uocatur, ut dictũ eſt. Mouet hæc qdẽ intrinſecus, & actu aliqd eſt, ſed ita, ut ex generante primo dependeat. Atq; dicet Georgius ſequi ex prędictis, formã cõpoſiti naturã nõ eſſe, qñ generationis ipſius cõpoſiti principiũ eſſe nõ dicit. Etnĩ forma cõpoſiti generationẽ conſequit. Facilis qdem eſt ad iſta reſponſio, q̃q̃ nunq̃ intelligere eã aduerſarius potuit. Siqdem forma, quãuis unde motus principiũ non ſit, tñ eſt principiũ, ut finis, & cuius cauſa agit, quod qdẽ proprie principiũ eſt. Sic enĩ proprie nominare ſolemus, ut elementa ſint materia, & forma, cauſa unde motus, principiũ finis. q ſi forma, & finis idẽ ſunt, ut pleriſq; in locis apud Ariſtotelem legimus, forma ipſa, ut finis principiũ eſt. Verũ Georgius nullo pacto rõnẽ hanc põt probare, ſed arguit ꝓtra Theodoꝝ, deducens illud abſurdum, q idẽ ſit, & nõ ſit per ꝓtradictionẽ, ſi forma ullo modo ꝓ fine intelligat. Quam rẽ deridẽdam potius Theodorus exiſtimauit, quã uerbis refutandã. Coincidere etiam in idẽ tres illas cauſas, formã, finẽ, & unde motus, apud eundem legimus authorẽ. Itaq; ſi unde motus principiũ, & natura eſt, ſic forma quoq; principium eſt, & natura. Addo, q forma principiũ eſt, quo res moueatur motibus ꝓprie dictis, quod ſatis eſt, ut ſtatuatur, formã & eſſe, & uocari naturam. Id Ariſtote-
lis quoq; ſententia manifeſtũ eſt, qui libro ſecundo de naturalibus rebus, dum oſtendere nitit res naturales motus, quietis q principium in ſe habere, motuum proprie dictorum exẽplo utit auctionis, alterationis, delationis. Generationem uero omnino præterit. Quod ſiquãdo gene-
rationẽ quoq; ad naturã referens Ariſtoteles, naturalẽ uocat mutationẽ, quandoquidẽ natura-
lis, & ſecũdum naturã eſt, ut quinto de rebus naturalibus libro oſtẽditur, nõ tñ ita hoc intelli-
gendum eſt, quaſi generatio proprie a` principio fiat, quod in re ſit, quæ generat. Etenim duo-
bus modis res naturalis dicit, aut tanquã principium, quod in re, quæ mutat inſit, cui res uio-
lenta, artificioſa'q; opponit, aut qd uia naturæ conſueta fiat, cui res diuinitus acta, ſiue caſus ex
aduerſo conſtituit. Generatio itaq; hoc ſecundo modo nõ primo dici naturalis poteſt. Hęc do-
ctiſſimorũ uiroꝝ ſententia eſt. Sic nos ab illis accepimus, quod latius hoc loco cenſuimus explĩ
candũ, ut quæſtionis determinatio dilucidior fieret. At Georgius nõ modo cõtra Platonis ſen-
tentiam diſputat, ſed etiã Heſaiam, ad quẽ ſcribit, hortatur, ut doctrinã Platonis contẽnat, ac ꝓ
nihilo habeat, optat præterea ei ne huius philoſophi diſciplinã imbibat, quod equidem nõ ad-
miror, ſic enim imprecari bona amicis Georgius conſueuit.

¶ Epilogus libri, quo oſtenditur nõ recte diſſuadere Georgiũ a` lectione Platonis, quẽ alioqn oẽs latinæ linguæ doctiſſimi uiri longe cæteris oĩbus philoſophis anteponunt. Cap. IX.

Illud uero in primis riſu dignũ eſt, quod te, inquit, amicum non patimur Platonẽ admodum ſequi, quẽ nos nullo pacto ſequi uoluimus. quod perinde eſt, ac ſi dice-
ret, te enim amicum non patimur aliquid ſcire, cum nos nihil ſciamus. Atqui non ita ſentiunt doctiſſimi uiri, qui poſt Platonẽ, atq; Ariſtotelem tam in Aſia, quã in Europa claruere, quos longe plures eſſe conſtat, quã'm, ut hoc loco enumerari poſſint. Nemo ſane` inter eos eſt, qui non admiret Ariſtotelem, nõ colat, ueneretur'q; Platonẽ. Nam, ut græ-
cos præteream, non'ne M. Tullius Platonẽ omnibus locis mirũ in modũ extollit? quod ignora-
ri a` Georgio profecto` turpiſſimum eſt, cum ſe Ciceronis æmulum faciat. Auguſtinus uero in-
ter doctores noſtræ religionis ſapientiſſimus Platonẽ quidem ſupra cæteros oẽs philoſophos
admiratur. Boetius etiã philoſophiæ ſtudioſiſſimus Platonis diſciplinã prędicat, eamq; uſque-
adeo ſequit, ut in libro, quo opus Ariſtotelis περὶ ἑρμηνείας expoſuit, multa, in qbus diſſenti-
re a` Platone Ariſtoteles uidetur, nullam continere diſcordiam, pollicitus ſit oſtendere. Quid
Albertum memorem, cui ob excellentem inter recentiores philoſophos doctrinam, magno co-
gnomentum fuit? Hic quanquam omnibus fere` locis Ariſtotelem ſequit, nihil enim tunc Pla-
tonicæ diſciplinæ in latinam linguam conuerſum habebatur, tamẽ ui quadam ueritatis cogitur
laudare Platonem propter pauciſſima quædã, quæ ex libris Procli interptata perlegerat. Itaq;
neminem poſſe in philoſophia perfectum eſſe fatetur, niſi ſe utriuſq; philoſophi doctrina exco-
luerit, & tam Platonis, quã Ariſtotelis ſententiam diligenter ſecutus, philoſophetur. Georgi
uero longe aliter ſentit, & diſciplinam Platonis ſpernendam, uituperandam'q; exiſtimat. Sed
utinã ueritatẽ aliqñ intelligat, intelliget autẽ, cũ noſſe ſe ipſum poterit. Nos aũt admiremur q-
dem Ariſtotelẽ, admiremur ẽt Platonẽ, & ex utriuſq; diſciplina, quãtũ poſſumus fructum hauri-
re conemur, Georgiũ, & q Georgio ſimiles ſunt, cũ eorum moribus relinquentes.

FINIS.

BESSARIONIS CARDINALIS NICENI, ET
PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLI
TANI METAPHYSICORVM ARI
STOTELIS XIIII LIBRO-
RVM TRALATIO.

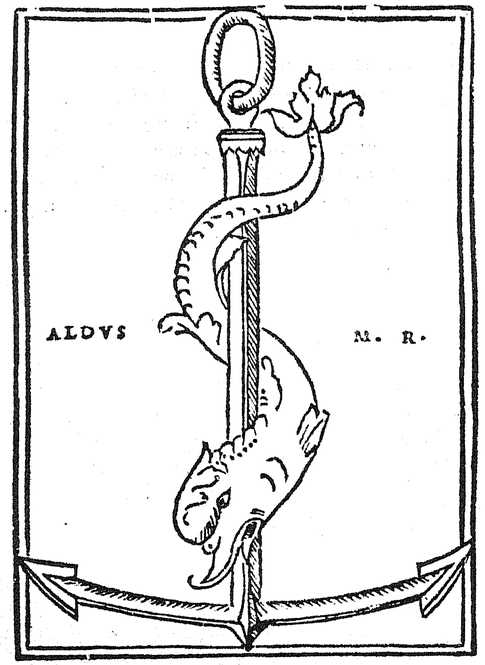

CLARISS. ET SAPIENTISS. PRINCIPIS D. BESSARIONIS Epiſcopi Thuſculani S. Ro. Eccleſiæ Cardinalis digniſſimi in nouam Metaphyſicorum Ariſtotelis tralationem ad Alphonſum ſereniſſimum Regem Aragonum, & utriuſque Siciliæ Principem inuictiſſ. præfatio.

Magnum illum Alexandrum Macedonem inclyte, atq; inuictiſſime princeps, editionem Metaphyſicorum Ariſtotelis, quibus apprime eruditus fuerat, iniquo animo tuliſſe memoria prodiderunt. cuius rei rationem in literis, quas ad præceptorem ſuum Ariſtotelem dedit, facile expreſſit, quod ſcilicet doctrina, ac ſapientia potius qua'm armis, uiribus'q; anteire cæteros cupiebat. Et quidem merito. cum illud hominis, hoc animalis, illud ingenii, hoc corporis ſit uirtus. hunc tu rex ſapientiſſime imitatus, neq; armis ſolú, ac tot, tantis'q; uictoriis, quibus immortalem tibi gloriam comparaſti, contentus, literis quoq; modo diuinis, modo gentilibus, & his cum ad ſapientiam, tum ad eloquentiam conducentibus, non in pace ſolum, uerum etiã in medio bellorum feruore incumbis. & ita incumbis, ut cum ſummus in armis ſis, ſummum'q; in re militari locum teneas, dubium ſit huiuſmodi rebus ſtudentibus, quonã magis excellas, armis'ne an ſcientia, potentia an ſapientia. Cuius rei argumentum eſt, quod me ut librum metaphyſicorum Ariſtotelis tibi latinũ facerem, efflagitaſti. & ita efflagitaſti, ut ego tanti principis tam honeſto deſyderio uictus, oblitus fuerim meiipſius. & tantam rẽ aggreſſus ſim, quam ueteres aggreſſi latini, quid fecerint, quo'ue modo in latinũ uerterint, aliorum ſit iudicium. Ita certe uerterunt, ut opus fuerit & ſanctiſſimum, ac clementiſſimum dominum Nicolaum quintum, Pontificem maximum, qui omnis ſciẽtiæ, omnis diuinæ humanæ'q; ſapientiæ doctiſſimus in apoſtolicam ſedem conſcendit, qui'q; ut loco, & dignitate, ita philoſophia, theologia, & omni optimarum ſcientiarum genere principatum obtinet, uiros eligere utriuſq; linguæ peritos, qui omnes fere` Ariſtotelis libros denuo in latinã uerterent orationem. & maieſtatem tuam ante illius in apoſtolicum tribunal aſſumptionem a` nobis petere, ut hunc, de quo loquimur, librum latinum faceremus. quem iandiu a` me perfectum, tuæ ſacræ maieſtati rex inclyte dedicaui. Hunc, qualiſcunq; erit, cum tua ſerenitas hilari uultu acceperit, nõ dubito cæteris quoq; ob authoritatem, & dignitatem tuã, acceptum, gratum'q; futurum. Vale feliciter rex inuictiſſime.

PRIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS AD ALPHONSVM REGEM INTERPRETE BESSARIONE.

MNES homines natura ſcire deſyderant. ſignum autem eſt ſenſuum dilectio, nam & abſq; uſu, propter ſeipſos amantur. Præ cæteris autem, qui per oculos fit. non enim ut agamus ſolum, uerum etiã nil acturi, ipſum uidere præ omnibus aliis (ut ita dicam) eligim⁹. cauſa autem eſt, quod ſenſuum hic uel maxime nos cognoſcere quicquã facit, multas'q; differẽtias manifeſtat. Natura itaq; animalia ſenſum habentia fiunt. à ſenſu uero quibuſdam eorum non innaſcitur memoria, quibuſdam uero innaſcitur. & ob hoc alia prudentia, alia diſciplinarum capaciora ſunt, qua'm illa, quæ memorare non poſſunt. Prudentia quidem abſq; eo, quod diſcant, quæcunq; ſcilicet audire ſonos non poſſunt, ut apes, & ſiquod animalium genus ſimile eſt. Diſcunt autem quæcunq; una` cum memoria, hunc quoq; ſenſum habent. Cætera igitur phantaſiis, ac memoriis uiuunt, experientia uero parum participant. Humanum autem genus, arte etiam, ac ratiocinationibus. fit autem ex memoria, experientia hominibus. multæ etenim eiuſdem rei memoriæ, unius experientiæ uim efficiunt. Quare experientia pene` ſimile quid ſcientiæ, ac arti eſſe uidetur. per experientiam autem ars, & ſcientia hominibus efficitur. experientia enim (ut recte ait Polus) artem efficit, imperitia uero caſum. Fit autem ars, cum e` multis expimentalibus conceptibus, una de ſimilibus uniuerſalis opĩnio fiat. opinari etenim, quod Calliæ hoc morbo laboranti hoc conduxit, ſimiliter Socrati, ac ſigillatim aliis multis, experientiæ, quod autem omnibus huiuſcemodi ſecundum unam ſpeciẽ determinatis hoc morbo laborantibus conduxit, utpote flegmaticis, aut cholericis, aut æſtu febricitantibus, hoc artis proprium eſt. Ad agendum itaq;, nil uidetur experientia differre ab arte. quinimmo uidemus expertos magis id, quod intendunt, conſequi qua'm illos, qui rationem abſq; experientia tenent. cauſa uero eſt, quod experientia ſingularium, ars autem uniuerſalium cognitio eſt. actiones autem, ac generationes omnes, circa ſingulare ſunt. non enim hominem niſi per accidens ſanat, qui medetur. ſed Calliam, aut Socratem, aut alium quẽpiam eorum, q ſic dicuntur, cui accidit homini eſſe. Siquis itaq; rationem abſq; experientia teneat, & uniuerſale quidem cognoſcat, quod autem ſub eo particulare eſt, ignoret, ſæpenumero errabit a` ſanando. id enim magis ſanabile eſt, quod ſingulare eſt. Nihilo minus ſcire, & cognoſcere magis arti, qua'm experientiæ arbitramur ineſſe. ac eos, qui artem tenent, qua'm eos, qui experiẽtiam habent, ſapientiores eſſe putamus. eos quod ſapientia propter ſcientiam, magis omnes ſequitur. hoc autem, quoniam illi quidem ſciunt cauſam, hi uero minime. experti etenim ſciunt quidem quod eſt, propter quid autem neſciunt. illi uero, propter quid, & cauſam cognoſcunt. Quare & eos, qui in quaq; re architecti ſunt, honorabiliores, & doctiores, ac eis, qui manibus operantẽ, ſapientiores putamus. quoniam cauſas eorum, quæ fiunt, ſciunt. illi uero, ſicut & quędam inanimata, faciunt quidem, ſed neſcientia faciunt ea, quæ faciunt, ut ignis comburit. ſed inanimata natura quadam, horum ſingula faciunt. manibus laborantes, propter cõſuetudinem. Tanquã ſapientiores ſint, non prout actiui ſunt, ſed prout rationem habent, cauſas'q; cognoſcunt. Et prorſus ſignum ſcientis eſt, poſſe docere. Quam ob rem, magis artem qua'm experientiam, ſcientiam eſſe putamus. illi enim poſſunt, hi uero minime poſſunt docere. Præterea ſenſum nullum putamus, ſapientiam eſſe. tametſi ſingularium hæ maxime propriæ cognitiones ſunt, de nullo tamen dicunt propter quid, ut propter quid calidus ignis, ſed ſolum quod calidus. primũ itaq; cuiuſcunq; artis ſupra cõmunes ſenſus inuentorem, non ſolum quoniam utile eſſet, quod inuentum erat, uerum etiam ut ſapiẽtem, & cæteris præſtantem (ut ueriſimile eſt) homines admirabantur. Cum autem plures artes inuenirentur, quarum aliæ ad neceſſaria, aliæ ad degendum eſſent, ſemper tales ſapiẽtiores illis eſſe putamus, quod eorum ſcientiæ non ad utilitatem eſſent. Quo fit, ut huiuſmodi iam omnibus inſtitutis, illæ ſapientiarum, quæ neq; ad degẽdum uoluptarie, neq; ad neceſſaria conducunt, inuentæ ſint. & in illis locis primo, ubi uacabant. Quare circa Aegyptum, mathematicæ artes conſtitutæ ſunt. illic enim gens ſacerdotum uacare permiſſa eſt. Dictum autem in moralibus eſt, quænam ſit artis, & ſcientiæ differentia, ac cæterorum, quæ eiuſdem generis ſunt. Cuius autem gratia nunc ſermonem facimus, illud ẽ, quod appellatam ſapientiam circa primas cauſas, & principia, omnes arbitrantur uerſari. Quare (ut dictum eſt prius) expertus quidem ſenſum quẽcunq; habentibus ſapientior eſſe uidetur. arti-

ſex uero expertis. architectus etiam, manibus laborante. ſpeculatiui autem, factiuis. Quod igi/
tur ſapientia circa aliquas cauſas, & principia, ſcientia ſit, patet. Cap. II.

q Voniam autem hanc ſcientiam quærimus, hoc utique fuerit conſyderandum circa quales cauſas, & qualia principia ſcientia, ſapiẽtia eſt. ſi itaq; repetat quiſquá quas de ſapiente opiniones habemus, fortaſſis ex hoc magis appareat. Primo igitur opi/
namur, ſapientem, maxime omnia ut poſſibile eſt ſcire, non habentem ſingulariter eorum ſcientiam. Deinde illum, qui difficiliora, neq; ſcitu facilia homini, cognoſcere poſſit, ſa/
pientem exiſtimamus. ſentire enim, omnibus commune eſt. quamobrem facile, & neutiquam ſapiens eſt. Item illum, qui certior, ac magis docere ualens, cauſas reddat, ſapientem in omni ſci
entia eſſe. Scientiarum quoq; illam, quæ gratia ſuiipſius, & propter ipſum ſcire quam illã, quæ aliorum gratia, eligenda ſit, magis ſapientiam eſſe. Et principaliorem quam ei ſubminiſtrantẽ, potius ſapientiam eſſe. non enim ut ſapienti præcipiatur, ſed ut ille præcipiat, nec ut illi ab alte
ro, ſed ut ab eo minus ſapienti ſuadeatur, decet. Opiniones itaq; tales, ac tot, de ſapientia, & ſa
pientibus habemus. Horum autem hoc quidem, omnia (inquam) ſcire, illi, qui maxime uniuer
ſalem ſcientiam habeat, neceſſe eſt ineſſe. hic enim quodam modo omnia ſubiecta ſcit. Fere autem & difficillima hominib⁹ cognitu ſunt ea, quæ maxime uniuerſalia ſunt, ſiquidem remo
tiſſima ſunt a ſenſibus. Scientiarum autem illæ certiores ſunt, quæ maxime primorum ſunt. nã quæ ſunt ex paucioribus, certiores iis ſunt, quæ ex additiõe dicunt. ut Arithmetica quam Geo
metria. At uero illa magis docet, quæ cauſas ſpeculatur. ii enim docent, qui cauſas ſingulorum dicunt. Intelligere autem, & ſcire eorum ipſorum gratia, illi præcipue ſcientiæ ineſt, quæ eius eſt, quod maxime ſcibile eſt. qui enim ſcire eius ipſius gratia eligit, eã, quæ maxime ſciẽtia eſt, præcipue eliget. talis autem eſt eius, quod maxime ſcibile. maxime autem ſcibilia ſunt ipſa pri
ma & cauſæ. propter hæc enim, & ex iis cætera cognoſcuntur, ſed non hæc per ſubiecta. Prin
cipaliſſima autem ſcientiarum, & principalior ſubminiſtrante eſt, quæ cognoſcat id, ob quod quodq; agendum ſit. hoc autem eſt bonum cuiuſq;, & uniuerſaliter quod in omni natura opti
mum eſt. Ex omnibus itaq; dictis, in eandem ſcientiam cadit, quod quæritur nomen. oportet etenim, primorum principiorum, & cauſarum eam ſpeculatiuam eſſe. Nam & bonũ, & cuius gratia, una de cauſis eſt. Quod autem non factiua, etiam ex primis philoſophantibus patet. p/
pter admirationem enim, & nunc & primo inceperunt homines philoſophari. a principio qui
dem, admirando ea, quæ de dubitandis faciliora erant. deinde paulatim ulterius procedentes, etiam de maioribus dubitando, ut de paſſionibus lunæ, & eorum quæ circa ſolem, & ſtellas fi/
unt, ac de generatione uniuerſi. Qui uero dubitat & admiratur, putat ſe ignorare. quare philo
ſophus, amator fabularum quodam modo eſt. eo quod fabula, ex mirandis conſtat. Quare ſi propter fugam ignorantiæ philoſophati ſunt, patet quod cauſa cognoſcẽdi, & nullius uſus gra
tia ipſum ſcire proſequebantur. teſtatur autẽ id ipſum, quod contingit. fere enim omnibus in/
uentis, quæ ad neceſſaria, & ad facilitatem, ac ad degendum conducant, huiuſmodi prudẽtia quæri cœpta eſt. Patet itaq;, quod ob aliam nullã utilitatẽ quærimus, ſed quemadmodum dici
mus, liber homo de eo, qui ſuiipſius, & non alterius gratia eſt, ita & hęc ſola ſcientiarum libera ẽ. ſiqdem ſola hæc, ſuiipſius gratia eſt. Quare merito non humana eius poſſeſſio putabitur. natu
ra etenim hominũ in plerisq; ſerua eſt. Quapropter ſecundũ Simonidẽ, deus utiq; ſolus hanc habet dignitatẽ. hominẽ uero indignum non quærere illã, quę ſibi conuenit, ſcientiam. quod ſiquid poetę dicunt, & natura comparatum eſt, ut diuinitas inuideat, in hoc maxime id ueriſi/
mile eſt contingere, & infelices omnes eſſe, qui altiora ſe quærunt. Sed nec diuinam naturam inuidam eſſe conuenit. poetę q; (ſecundum prouerbium) multa mẽtiuntur. Nec aliã q̃ huiuſce modi, decet honorabiliorem putare. quę. n. diuiniſſima, eadẽ etiam honorabiliſſima eſt. Talis uero bifariam duntaxat utiq; fuerit. nã & illa, quã maxime deus habeat, diuina ſcientiarum eſt, & ſiqua eſt, quę diuinorum ſit. hęc autẽ ſola, utrũq; conſecuta eſt. deus etenim tum cauſa omnib⁹ eſſe uidetur, tum quoddã principium, & talem aut ſolus, aut pręcipue deus habet. Cęterę itaq; omnes magis ea neceſſarię ſunt, nulla uero melior. Oportet autem quodã modo eius ordinẽ, in contrarium nobis inquiſitionum, quę a principio fiebant, conſtitui. incipiunt etenim omnes (ut diximus) ab admiratione, an ſic ſe habeat. ſicut de pręſtigioſis, quę per ſeipſa mouentur, il/
li, qui non dum ſpeculati ſunt cauſam. aut de ſolſtitiis, aut de diametri incõmenſurabilitate. ad mirabile enim omnibus uidetur, ſiquid, cum non ſit minimũ, non menſuretur. decet autẽ in cõ
trarium, & in melius (ſecundũ prouerbium) conſumare. quẽadmodum in his fit, cum diſcant. nil enim magis uir geometricus admiraretur, q̃ ſi diameter commenſurabilis fieret. Quænam

igitur

igitur natura eius ſcientiæ, quæ quæritur, & quæ intentio, quam debet quæſtio, & totus tracta/
tus conſequi, dictum eſt. Caput III.

Vm autẽ manifeſtum ſit, quod primarũ cauſarũ oportet ſcientiam accipere (tum. n.
c ſcire unũquodq; dicimus, cũ primã cauſam nos noſſe arbitramur) cauſæ uero qua/
driſariam dicantur, quarũ unã quidem cauſam dicimus eſſe ſubſtantiã, & quod qd erat eſſe, nã ipſum quare primum refertur ad rationẽ ultimam, cauſa autem & prin
cipiũ, ipſum quare primũ. unam uero materiã, & ſubiectum. tertiam autem, unde principiũ mo
tus. quartam uero oppoſitam ei cauſam, & cuius gratia, & bonũ, hoc enim finis totius motus, & generationis eſt. de his autem omnibus & ſi ſatis in de naturalibus ſpeculatum ſit, nihilo mi
nus tamen illos quoq;, qui ante nos ad entiũ peſcrutationẽ uenerunt, & de ueritate philoſopha
ti ſunt, aſciſcamus. Patet etenim, quod illi etiã principia aliqua, & cauſas dicunt. Proderit itaq; profecto huic tractatui nũc, ſi illa breuiter repetemus. aut enim aliud cauſæ genus inueniemus, aut certe magis illis credemus, quæ nunc dictæ ſunt. Plurimi igitur eorũ, qui primo philoſopha
ti ſunt, ſolas illas exiſtimarunt omniũ eſſe principia, quæ in materiæ ſpecie ſunt. ex quo enim omnia entia ſunt, & ex quo primo fiunt, & ad quod ultimũ corrumpuntur, ſubſtantia quidem permanente, mutata uero paſſionibus, hoc elementũ, & hoc omnium entium eſſe principium aiunt. & ob hoc nihil fieri, neq; corrumpi opinantur, tanquam huiuſcemodi natura ſemper cõ
ſeruata. quemadmodũ neq; Socratem, quando formoſus, aut muſicus efficitur, ſimpliciter fieri dicimus. neq; cum iſtos habitus amittat, corrũpi. eo quod ſubiectum ipſum Socrates pmanet. ita & cæterorũ, nihil. Oportet enim aliquam naturã aut unam, aut plures eſſe, e quibus cætera fiunt, illa conſeruata, pluralitatem tamen, & ſpeciem huius principii, non eandem omnes di/
cunt. Sed Thales qdem huiuſmodi philoſophiæ princeps, aquam ait eſſe. Quare terrã quoq;, ſuper aquam aſſerebat eſſe. Fortaſſis hanc habuit opinionem, quia nutrimentum omnium hu/
midum eſſe uidebat, ipſum quoq; calidũ ex eo factum, eoq; animal uiuere. ex quo autem fit, id eſſe principium omniũ. propter hoc igitur hanc habuit opinionem, & quoniã cunctorum ſemi
na, naturam humidam fortita ſunt. aqua uero, naturæ principiũ humidis eſt. Sunt autem qdã, qui etiam antiqſſimos illos, & nimis a præſenti generatione remotos, & primos theologizan
tes, ſic arbitrantur de natura ſenſiſſe. Oceanum nãq;, & Tethyn gencrationis parentes eſſe ce/
cinerunt. iuſiurandum quoq; deorum, aquam eſſe, ſtygem ab ipſis poetis appellatam. honora/
biliſſimũ enim, quod antiqſſimum eſt. iuſiurandum aũt, honorabiliſſimũ eſt. Si igitur antiqua iſta & uetuſta de natura opinio eſt, fortaſſe non eſt manifeſtum. Thales tamen hũc in modum de prima cauſa dicitur aſſeruiſſe. Hipponẽ etenim nemo dignabitur cũ iſtis connumerare, pro
pter intellectus eius ſimplicitatẽ. Anaximenes autẽ, & Diogenes, aerẽ priorẽ aqua, & maxime ſimpliciũ corpora principium ſtatuunt. Hippaſus aũt Metapontinus, & Heraclitus Epheſius, ignẽ. Empedocles autem, quatuor, una cum prædictis ſuperaddens etiã terrã quartum. hęc. n. ſemper permanere, nec fieri niſi pluralitate, & paucitate coniũcta, & diſiũcta in unũ, & ex uno. Anaxagoras autem Clazomenius, ætate qdem illo ſuperior, operibus uero inferior, infinita di
cit eſſe principia. fere enim omnia, quæ conſimilium partium ſunt, ut aquam, uel ignem, ita fie
ri, & corrumpi, ait coniunctione, & diſiũctione ſolũ. aliter uero nec fieri, neq; corrũpi, ſed ppe/
tua permanere. Ex his itaq; ſolam quis cauſam illam, quæ in materiæ ſpecie dicit, putabit. hoc aũt modo procedentibus, ipſa res eos duxit, & coegit ulterius quærere. nam & ſi q̃maxime oĩs corruptio, & generatio ex aliquo ut ex uno, aut ex pluribus ſit, cur hoc accidit, & quæ cauſa eſt. nõ. n. ipſum ſubiectũ, ſeſe mutari facit, utputa, dico quod neq; lignũ, neq; æs cauſa eſt, ut utrũq; eorũ mutetur. neq; lignũ qdem lectum, æs uero ſtatuã facit, ſed aliud qppiam mutationis cauſa eſt. hoc aũt quęrere, aliud principiũ quærere eſt, pinde atq; id, qd nos unde principiũ motus di
cimus. Qui igit oĩno a principio iſtã uiã attigerũt, unũ q; eſſe ſubiectũ aſſeruerunt, nil difficul/
tatis ſibiipſis reliquerunt. ueru qdam eorũ, qui unũ conſtituerunt, quaſi deuicti ab hac quæſtiõe, ipſum unũ immobile dicunt eſſe, naturã q; totam non ſolũ ſecundũ generationẽ, & corruptio/
nem (hoc. n. uetus eſt, & cui oẽs conſenſerunt) ſed etiã ſecundũ reliquam omnẽ tranſmutatio/
nẽ. & hoc eorũ eſt propriũ. illorũ igitur, qui unũ ſolum eſſe dixerunt ipſum uniuerſum, nulli con
tigit talem inſpicere cauſam, niſi fortaſſis Parmenidi. & huic eatenus quatenus non ſolũ unã, ueru etiam duas quodã modo ponit cauſas eſſe. illis uero, q plura faciunt, magis accidit dicere. utputa illis, q calidũ, aut frigidũ, aut ignẽ, & terrã. utuntur etenim igne, tanq̃ motiuã habente naturam. aqua uero & terra, & huiuſcemodi, econtrario. Poſt hos aũt, & huiuſmodi principia tanq̃ non ſufficientia, ut entiũ naturam generarent, rurſus ab ipſa ueritate (ut diximus) coacti, il

lud,quod ſequitur,quæ ſiuerunt principiũ.ut.n.entia bene ſe partim habeant,partim fiant,nec ignem fortaſſis,nec terrã,nec aliud huiuſcemodi quicq̃ ueriſimile eſt cauſam eſſe,nec illos ueriſimile eſt arbitrari.nec rurſus,caſui,& fortunæ tantã attribuere rem,probe ſe habet.Quare q ut animalibus,ita in natura intellectũ ineſſe cauſam mũdi,totius'q; ordinis dixerat,quaſi ſobrius comparatus ad antiqores uana dicentes,apparuit.iſtas autem rationes q palam attigit,Anaxagoram fuiſſe ſcimus.attamen Hermotimus Clazomenius dicitur cauſam prius dixiſſe. Qui igitur ita arbitrati ſunt,principium exiſtentium poſuerũt ſimul tam cauſam ipſius bene quam illam,unde motus exiſtentibus ineſt. Caput IIII.

Vſpicaretur aũt aliqs Heſiodum primum hoc quæſiuiſſe,& ſiquis alius amorem, aut deſyderiũ in exiſtentibus,ut principiũ poſuit,ſicuti Parmenides.etenim is uniſ uerſi generationẽ monſtrando,primũ quidẽ inter omnes deos,amorẽ(ait)produxit.Heſiodus uero,ante omnia fuiſſe chaos,deinde terrã ſpatioſam,atq; amorẽ,q inter omnes immortales elucet.tanq̃ opportunũ ſit,ut in exiſtẽtibus aliqua cauſa inſit,quæ res ipſas moueat,atq; coniũgat.Hos aũt quomodo ordinare oportet,quis ſcilicet eorũ primus ſit,liceat poſterius iudicare.Cum autem contraria quoq; bonis ineſſe naturę apparerent,nec ſolũ ordo,& pulchrum,uerum etiam inordinatio,& turpe,plura'q; mala,quam bona,& turpia,q̃ pulchra,ideo alius quidam amicitiã introduxit,& contentionem,utrũq; utriuſq; horũ cauſam. ſiquis enim ſequatur,& ſecundum ſententiam accipiat,non ſecundũ ea,quæ balbutiẽs Empedocles dicit,inueniet amicitiam quidem bonorum cauſam eſſe,contentionem uero malorum. Quare ſiquis dicat quodã modo dicere,& primum Empedoclem dicere malum,& bonũ eſſe principia,fortaſſis bene inquiet.ſiquidem bonorum omnium cauſa,ipſum bonũ.ac malorum, ipſum malũ eſt.Hi quidem(ut diximus)& hucusq; duas cauſas,quas nos in de naturalibus determinauimus,attigerunt,materiã,& unde motus.obſcure tamen,& non clare,ſed quẽadmodum inexercitati in prælio faciunt.etenim illi circũeuntes,egregias plerũq; plagas infligũt.ſed nec illi ex ſcientia,nec iſti uidentur ſcire,quid dicant.Fere' etenim nullo modo uidentur his uti, niſi paulum quiddã.nam & Anaxagoras,tanquam machina utitur intellectu ad mundi generationem.& cũ dubitat propter quam cauſam neceſſario eſt,tunc eum attrahit. in cæteris uero,magis cætera omnia quam intellectum cauſam eorũ,quæ fiunt,ponit.Et Empedocles plus quidem iſto cauſis utitur,neq; ſufficienter tamen,neq; in his reperit,quod ſequit'.multis enim in locis apud eum amicitia quidem diſiungit,contentio uero coniungit.cum enim in elementa per contentſonem uniuerſum diſſoluitur,tunc ignis in unum coaleſcit,& cæterorum elemẽtorum unũquodq;.cum autem rurſus per amicitiam in unum conueniant,neceſſe eſt iterũ particulas uniuſcuiuſq; ſeparari.Empedocles itaq; præter alios antiquiores,primus hanc cauſam diuidẽs,introduxit.nec unum motus principium,ſed diuerſa fecit,& contraria.& adhæc elemẽta,quæ in materiæ ſpecie dicuntur,quatuor eſſe primus aſſeruit.non tamẽ eis,ut quatuor utiẽ, ſed tanquam duo eſſent ſola,igne quidem per ſeipſum,oppoſitis uero,terra,aere,& aqua tanquam una natura.comprehendat autem quiſpiam idipſum,ex eius carminibus contemplans. Is igitur(ut diximus)ita & tot principia aſſeruit.Leucippus uero,ac eius familiaris Democritus,elementa quidem plenum,& uacuum eſſe aiunt,dicentes hoc quidem ens,hoc uero non ens.& rurſus,ens quidem plenum,& ſolidum,non ens autem uacuum,& rarum.Quare nihilo magis ipſum ens,quam ipſum non ens eſſe aiunt,quia neq; uacuũ quam corpus. hęc autem cauſas exiſtentium,ut materiam eſſe.& quemadmodũ qui unũ,faciũt ſubiectam ſubſtantiam, cætera paſſionibus eius generant rarum,& denſum paſſionum ſtatuentes principia,ſimili modo hi quoq; differentias,cauſas cæterorum aiunt eſſe.has autem,tres eſſe dicunt,figuram,ordinem & ſitum.differre etenim ens aiunt duntaxat ryſmo,diathige,& trope. quorum ryſmus quidem,figura.diathige uero,ordo.trope autem,ſitus eſt. differt autem A ab N,figura. AN uero ab NA,ordine.Z autem ab N,ſitu.De motu uero unde,uel quomodo exiſtentibus ineſt, & hi perinde,atq; alii per negligentiam omiſerunt.Hactenus itaq; de duabus cauſis,ut diceba-
mus,uidetur quæſitum a` prioribus fuiſſe. Caput V.

Nter hos uero,& ante iſtos,qui appellati Pythagorici, primi mathematicis operã dederũt,illa præponebant,& in eis nutriti,eorum principia,entium quoq; cũctoq; eſſe putarunt principia.cum autem numeri priores his natura ſint,in numeris uero plures ſimilitudines tum ad exiſtentia,tum ad ea,quæ fiũt,q̃ in igne,in terra,& in aqua ineſſe uiderent(talis etenim utputa numeroq; paſſio iuſtitia,talis uero anima,& intellectus,alia uero tempus,cæterarum quoq;,ut ita dicam,unaquæq; ſimiliter)itẽ cum harmoniarum in

rum,in numeris inſpicerent paſſiones,ac rationes,cum itaq; cætera quidem uiderẽtur in omnibus,numeris aſſimilari,numeri uero totius naturæ primi,numerorum elemẽta,entium quoq; cunctorum elementa eſſe putarunt,totum'q; cœlum harmoniam,& numerum eſſe,& illa quidem,quæ de numeris,& harmoniis conſentanea paſſionibus,& partibus cœli,ac uniuerſi diſpoſitioni monſtrare poterant,colligentes applicabant.q; ſiquid alicubi deerat,ſupplebant,ut totus eis tractatus conſentaneus eſſet.dico autem ueluti quoniam denarius perfectus eſſe uidetur,totam'q; numerorum naturam comprehendere,ideo & ea,quæ in cœlo ferũtur,decem eſſe aiunt.cum uero nouem ſolummodo ſint,quę manifeſte apparent,decimam oppoſitam terrã faciunt.Determinatum autem eſt a` nobis alibi de his magis exquiſite.ſed cuius gratia hæc repetimus,hæc eſt.ut & ab his etiam accipiamus,quæ ponunt eſſe principia, & quo modo in dictas cauſas incidunt.Apparẽt etenim etiam iſti numerum exiſtimare,principium eſſe,ut materiam exiſtentibus,& ut paſſiones,ac habitus.numeri autem elementa,par,& impar.quoꝝ, alterum finitum,alterum infinitum.unum uero,ex ambobus his eſſe.par etenim & impar eẽ. numerum autem,ex uno.numeros uero,ut dictum eſt,totum cœlum.Horum autem alii decẽ aiunt,inter ſe coordinata eſſe principia.finitum,infinitum.impar,par.unum,plura.dextrum,ſiniſtrum.maſculinum,fœmininum.quieſcens,motum.rectum,curuum.lumẽ,tenebras.bonũ, malum.quadratum,longius altero latere. Quẽadmodum etiam Alcmeo Crotoniates putaſſe uidetur.& aut iſte ab illis,aut illi ab iſto hãc mutuati ſunt opinionẽ.fuit etenĩ ætate Alcmeo Pythagoræ iam ſenioris.aſſeruit autem iſtis ſimiliter.In duo nãq; plerunq; humanas res ait diſtingui,contrarietates dicens.non tamen(ut illi)diſtinctas,ſed quaſcunque,utputa album,& nigrum.dulce,amarum.bonum,malum.paruum,magnum.is itaq; indiſtinctum de reliquis effudit ſermonem.Pythagorici uero quot etiam,& quæ ſunt contrarietates,aſſeruerunt.Ex ambobus igitur his tantum accipere eſt,q; contraria principia entium ſunt. Quot autem, & quæ illa ſint,ex cæteris ſolum.uerum quomodo illa ad dictas cauſas applicentur, clare quidem ab eis non eſt determinatum.uidentur tamen,ut in materiæ ſpecie ponere elementa.ex his enim tanquam intrinſecis,conſtare,ac fingi ſubſtantiam aiunt.Veterum itaq;,ac plura elementa naturæ dicentium,mentem ex his ſatis ſpeculari licet.Sunt autem qui de uniuerſo,tanquã ſi una natura eſſet,ita aſſeruerunt.non tamen modo eodem omnes.neq; eius, quod bene,neq; eius, quod ſecundum naturam eſt.in præſenti itaq; cauſarum conſyderatione,nullo modo conuenit ſermo de eis.Non enim,ut quidam phyſicorum,unum ſupponentes ipſum ens, nihilo minus ex uno tanquam ex materia generent,ſed alio modo hi dicunt.illi enim,cum generent uniuerſum,addunt tamen motum.Hi uero immobile eſſe aiunt.Attamen aliquatenus præſenti ſcrutationi proprium eſt.Parmenides etenim unum ſecundum rationem,attigiſſe uidetur.Meliſſus uero,ſecundum materiam.Quare & id ille quidem finitum,hic uero infinitum ait eſſe. Xenophanes autem,quanquam prior iſtis,unum poſuerat(nam Parmenides,eius auditor fuiſſe dicitur)nihil tamen clarum dixit,& neutrius horum naturam attigiſſe uidetur.ſed ad totum cœlum reſpiciens,ipſum unum ait eſſe deum.Hi igitur,ut diximus,de præſenti quæſtiõe omittendi.duo quidem,& penitus tanquam paululum agreſtiores,Xenophanes,atq; Meliſſus.Parmenides uero,magis uidiſſe quæ dixit,uidetur.quod enim eſt præter ipſum ens ipſum nõ ens nihil iudicans eſſe,neceſſario unum putat ipſum ens eſſe,& nihil aliud.de quo clarius in de naturalibus diximus.Coactus uero illa,quæ apparẽt,ſequi,& unum ratione,plura uero ſecundũ ſenſum putãs eſſe,duas cauſas rurſum,ac duo principia ponit calidum & frigidum,uelut ignẽ & terram dicens.Horum autem alterum,calidum ſcilicet cum ente,alterum uero cum non ente collocat.Ex dictis itaq;,ac ab illis,qui rationi incubuerunt,ſapientibus,iſta accepimus.a` primis quidem & corporale principium.aqua nanq; & ignis,& ſimilia,corpora ſunt.& horum, a` quibuſdam unum,a` quibuſdam plura corporalia principia.utriſq; tamen,iſta ut in materiæ ſpecie ponentibus.cæteris uero & hanc cauſam,& cum iſta,etiam unde motus ſtatuentibus.et hanc,a` quibuſdam unam,a` quibuſdam duas.Vſq; ad Italicos igitur & abſq; illis,mediocrius cæteri de eis dixerunt.niſi quod,ut diximus,duabus cauſis uſi ſunt.& harum, alterã unde motus,quidam unam,quidam duas faciunt.Pythagorici uero,duo quidem eodem modo dixerunt principia.Tantum autem addiderunt,quod proprium eorum eſt,q; finitum,& infinitum & unum,non putarunt ullas alias eſſe naturas,utputa ignem,aut terram, aut aliud ſimile.ſed ipſum infinitum,& ipſum unum,ſubſtantiam horum eſſe,de quibus prædicãtur,Quare & numerum,ſubſtantiam omnium eſſe.In hunc itaq; modum & de his aſſeruerunt,& de ipſo qd eſt.inceperunt quidem dicere,& definire,ſed ualde ſimpliciter tractarunt. definiebant nanq;

perfunctiore. & cui primo dicta definitio ieſſet, hoc eſſe ſubſtantiam rei putarunt. perinde ac ſi quis putaret idem eſſe duplum, & dualitatem, quoniam primum dualitati duplum ineſt. ſed nō eſt idem fortaſſis, duplo & dualitati, eſſe. quod ſi non, ipſum unū erit multa. quod illis quoq; accidebat. A` prioribus quidem, & cæteris hæc demum licet accipere.

Caput VI.

Poſt dictas uero philoſophias diſciplina Platonis ſuperuenit, in pleriſq; quidem iſtos ſecuta, quædam autem etiam propria, ultra Italicorum habens philoſophiam. cum Cratillo nanq; ex recenti conuerſatus et Heracliti opinionibus aſſuetus, tanquam omnibus ſenſibilibus, ſemper defluentibus, & de eis non exiſtente ſcientia, hęc quidem etiam poſtea ita arbitratus eſt. Cum uero Socrates de moralibus quidem tractaret, de tota uero natura nihil, in his tamen uniuerſale quæreret, & primus mentem ad definitiones applicaret, illum ob hoc laudans, putauit de aliis & non de aliquo ſenſibiliū hoc fieri. impoſſibile enī definitionem communem cuiuſpiam ſenſibilium eſſe, quæ ſemper mutantur. & ſic talia entium ideas appellauit. ſenſibilia uero præter hæc. & ſecūdum hæc, omnia dici. ſecundum participationem nanq;, hæc multa uniuocorum, eſſe ſpeciebus æquiuoca. participationem uero, ſecundum nomen ſolum, mutauit, Pythagorici etenim imitatiōe numerorū aiunt entia eſſe. Plato uero nomen mutando, participatione. participationem uero, aut imitationem ſpecierum, quænam ſit, communiter quærere omiſerunt. Item præter ſenſibilia, & ſpecies mathematicas res ait medias eſſe a` ſenſibilibus quidem differentes, eo` quod perpetuę & immobiles ſunt. a` ſpeciebus uero, eo quod illæ quidem multæ quædam ſimiles ſunt, ſpecies uero ipſa, unaquæq; ſola. et quoniam ſpecies cauſæ cæteris, illarum elementa omnium putauit entium eleméta eſſe. & ut materiam quidem magnum & paruum eſſe principia, tanquam uero ſubſtātiam ipſum unum. ex illis enim participatione ipſius unius, ſpecies numeros eſſe. ipſum tamen unum ſubſtantiam eſſe, & non aliquid aliud, dici unum eſſe, quemadmodum Pythagorici. dicebat numeros quoq; cauſas cæteris ſubſtantiæ eſſe, ſimiliter atq; illi. Sed pro infinito tanquam uno, dualitatem facere, infinitum uero ex magno, & paruo, hoc eius proprium eſt. Item is quidem numeros præter ſenſibilia, illi uero numeros ipſas res eſſe aiunt, & mathematica in medio horum non ponebant. Ipſum igitur unum & numeros pręter res facere, & non ut Pythagorici, & introductio ſpecierum, propter eam, quæ in orationibus fit, perſcrutationem, euenit. priores enim, dialecticæ expertes fuerunt. dualitatem uero facere alteram naturam, propterea q numeri præter primos, ex ea aptiſſime uelut ex quadam effigie generantur. atqui accidit econtra. non enim ueriſimile eſt, ita fieri. nunc etenim ex materia multa faciunt. ſpecies uero, ſemel generat ſolum. apparet autem ex una materia, una menſa. qui uero ſpeciem inducit, quæ una eſt, multas facit. Similiter autem & maſculus ad fœminam ſe habet. hæc etenim ex uno congreſſu adimpletur, maſculus uero multas implet. at iſta, imitationes illorum principiorū ſunt. Plato igitur de propoſitis quæſtionibus ita determinauit. Patet autem ex dictis, q duabus cauſis utitur ſolum, ea, quæ ipſius quid eſt, & ea, quæ ſecūdum materiam, ſpecies enim cęteris ipſius quid ſint, cauſæ ſunt, ſpeciebus uero ipſum unum. & quæ ſubiecta materia, de qua ſpecies. illæ quidem de ſenſibilibus, illud uero in ſpeciebus unum dicitur, quia dualitas hęc eſt, magnū & paruum. Item ipſius bene, ipſius' q male, cauſam elementis attribuit, utriſq; utranq;. quod etiam, primorum quoſdam philoſophorum Empedoclem, & Anaxagorā magis dicimus quæ ſiuiſſe. Breuiter igitur, & ſummatim percurrimus, quinam, & quomodo locuti ſunt de principiis, & ipſa ueritate. Tantum tamen ex eis habemus, quod eorum, qui de principio & cauſa dixerunt, nemo quicquam præter ea, quę in de naturalibus determinata ſunt, dixerit. ſed omnes, obſcure quidem, illa tamen aliquatenus uiſi ſunt attingere, quidam enim ut materiam principium ponunt, ſiue unam, ſiue plures ſupponant. & ſiue corpus ſiue incorpoream ponant, ut Plato magnum, & paruum dicens, Italici infinitum. Empedocles, ignem, terram, aquam, & aerē. Anaxagoras uero, infinitatem ſimilium partium. hi igitur omnes, talem cauſam perſtrinxerūt. & ad hæc quicunq; aerem, aut ignem, aut aquam, aut igne quidem denſius, aere uero tenuius. etenim tale quidam dixerunt, primum elementum eſſe. hi igitur hanc attigerunt cauſam ſolam. Alii uero quidam unde principium motus, quicunque ſcilicet amicitiam & contentionem, intellectum, aut amorem principium faciunt. Ipſum uero quod quid erat eſſe, & ſubſtantiam, clare quidem nullus aſſignauit. Maxime uero dicunt, qui ſpecies ponunt. nec enim ut matariam ſenſibilibus ſpecies, & ea, quæ in ſpeciebus ſunt, neq; tanquam illinc principium

principium motus fieret, putant. immobilitatis enim cauſa, & quietis, magis eas eſſe aiunt. ſed quod quid erat eſſe unicuiq; cæterorū ſpecies attribuunt. ſpeciebus autē, ipſum unū. Ipſum uero, cuius gratia actiones, mutationes, & motus quodam modo quidem dicunt cauſam, non autem ita dicunt, ut aptum eſſe natum eſt. qui enim intellectum, aut amicitiam dicunt, tanquam bonum quoddam hæc ponunt. non tamen tanquam horum cauſa, quicquam exiſtentium, aut fit, aut fiat, ſed tanquā ex his motus eorum eſſent, ita dicunt. Similiter & qui unum uel ens eſſe hanc naturam aiunt, ſubſtantiæ quidem cauſam eſſe dicunt, non tamen huius cauſa, aut eſſe, aut fieri. Quare contingit eis quodammodo dicere & negare, bonum eſſe tale. non enim ſimpliciter, ſed ſecundum accidens dicunt. Quot igitur de cauſis, & quot, & quales ſint recte determinatum ſit, teſtari nobis iſti etiam omnes uidentur, cum non poſſint aliam attingere cauſam. & ad hæc q principia, aut ita omnia, aut horum aliquo modo quærenda ſint, patet. Quo uero pacto horum quiſq; dixerit, & quo modo de principiis ſe res habet, dubitationes, quæ cōtingere poſſunt de his ipſis, deinceps percurramus.

Caput VII.

Vicunq; igitur uniuerſum unum, & unā quandam eſſe naturam, ut materiam ponunt, & hanc corporalem, & magnitudinem habentem, patet q multipliciter errant. corporum enim, elementa ſolum ponunt, incorporeorum uero minime, cum etiam incorporea ſint. cum' q de generatione, & corruptione cauſas dicere conarē tur, & de natura omnium rationes reddere, motus cauſam perimunt. Item ſubſtantiam nulli⁹ cauſam ponendo, nec ipſum quid eſt, & ad hæc facile ſimplicium corporum quodcūq; principium eſſe (terra excepta) non conſyderantes mutuam inter ea generationem, quoquo modo ponunt. dico autem ignem, terram, aquam, & aerem. quædam enim coniūctione, quædam uero diſiunctione inuicem fiunt. hoc uero ad hoc ut prius & poſterius ſit, multum differt. id etenī apparere poſſit maxime omnium elementale, ex quo primo coniunctione fiunt. tale uero illud fuerit profecto`, quod partium minutiſſimarum, ſubtiliſſimum' q corporum ſit. Quicunq; ignē principium ſtatuunt, maxime conuenienter, huic rationi dicent. tale autem cæterorum quoque quiſq; fatetur elementum corporum eſſe. Quare nemo poſteriorum, qui unum ponebant, terram elementum exiſtimauerat, ſcilicet propter partium magnitudinem. Trium uero quodcūq; elementorum habuit authorem aliquem. quidam enim ignem, quidam aquam, quidam aerē, hoc aiunt eſſe. At cur non dicunt & terram, ut multi hominum? omnia etenim terram eſſe dicunt. Heſiodus quoq; primam corporum terram ait eſſe, tam uulgarem & publicā accidit hāc opinionem eſſe. Secundum hanc itaq; rationem, ſi quis aut quicquam horum excepto igne, dicat, aut aere quidem dēſius, aqua uero tenuius hoc ponat, non recte profecto` inquiet. Quod ſi id generatione poſterius, natura prius ſit, quod uero digeſtum, & coniunctum generatione poſterius ſit, contrarium his eſſet utiq; aqua quidem aere prior, terra uero, hac ipſa aqua. De his igitur, qui unam (qualem diximus) cauſam ponunt, hæc dicta ſint. Idipſum autem, & ſiquis hæc plura ponit, ut Empedocles quatuor corpora ait eſſe materiam. & huic enim partim eadē, partim propria neceſſe eſt accidere. nam & quod inuicem fiunt, uidemus, tanquam non ſemper igne, & terra manēte eodem corpore. Dictum autem de eis in de naturalibus eſt, de' q cauſa mouentium. utrum, an duo ponenda ſint, neq; recte, neq; irrationabiliter omnino arbitrandum eſt dictum fuiſſe. & ſimpliciter alterationem auferant neceſſe eſt, qui ita dicūt. non enim ex calido frigidum, nec ex frigido calidum erit quidnam ipſa contraria patiantur, & quænam una natura ſit, quæ ignis & aqua fiat? quod ille minime inquit. Anaxagoram uero ſiquis putat duo dicere elementa, maxime ſecundum rationem arbitrabitur, quam ille quidem ipſe non digeſſit. neceſſario tamen ſequeretur eos, qui eam inferrent. quandoquidem aliter abſurdum ſit dicere a` principio omnia miſta eſſe, tum quoniā accidit immiſta oportere antea eſſe, tum quoniam non eſt natura aptum quodcunq; cuicunq; miſceri. Et ad hæc, quoniam paſſiones, & accidentia ſeparārentur a` ſubſtantiis. eorundem enim eſt miſtio, & ſeparatio. Siquis tamen ſequatur digerens una` cum eo, quod dicere uult, fortaſſis uideatur quædam noua dicere. quando enim nil erat ſeparatum, patet q nil erat uere de illa ſubſtantia dicendum. dico autem, q neq; album, neq; nigrum, aut fuſcum aut alium colorem, ſed quod colore uacans neceſſario eſſet. alioqui nanq; aliquem horum colorum haberet. ſimiliter etiam ſine ſapore. eadē rōne nec aliud qcq̄ ſimiliū. nec enī quale qd poſſibile eſt illud eſſe, neq; q̄tum, neq; qd. ſpecierū. n. q̄ in ꝑte dicunt, aliquę ei ſane` ineſſent. hoc uero ípoſſibile, ſi miſta ſint oía. eēnt. n. iā ſepata. ait aūt

omnia esse mista, intellectu excepto. hunc uero solum, impermistum, & purum. Ex his uero accidit principia dicere, & ipsum unum (hoc enim simplex & impermistum) & alterum tanquã ens quale indeterminatum ponimus ante quam determinet, & aliqua participet specie. Quare dicitur quidem, neq; recte, neq; clare, uult autem simile quiddam & iis, quæ posterius dicũt, & iis, quæ nunc magis apparent. uerum hæ quidem illarum, quæ circa generationem, & corruptionem, & motum sunt rationum, propriæ sunt solum. fere enim de tali substantia, & principia, & causas inuestigant solum. quicunq; uero de cunctis quidem entibus speculantur, entiũ autem quædam sensibilia, quædam non sensibilia ponunt, manifestum est, q; de utrisq; generibus perscrutantur. Quare magis immoretur quispiam, de iis quid bene, quid'ue non bene dicant, ad eorum, quæ nobis proposita sunt, inquisitionem. Qui itaq; Pythagorici appellant, p̃n cipiis quidem, & elementis alieniori modo q̃ physiologi utuntur. causa uero est, quoniã ea nõ ex sensibilibus acceperunt. Entiũ enim quæ mathematica sunt, sine motu sunt, præter illa, quæ circa astrologiam sunt. disputant tamen, & tractant omnia de natura. etenim generãt cœlum. & circa eius passiones, partes, & opera, obseruant quod sequitur, & principia, & causas in eis consumunt, tanquam cæteris physicis conuenientes, q; illud est ens, quod q; est quodcũq; sensibile est, & quod continet id, quod uocatur cœlum. Causas uero, & principia, sicut diximus, sufficientia (ut dicunt) etiã usq; ad superiora entium transcendere, & magis q̃ de natura, rationib⁹ conuenientia. Ex quo uero modo motus erit, finito & infinito, & pari & impari solum suppositis, nihil aiunt. aut quomodo possibile est, sine motu & mutatione generationem, & corruptionem esse, aut actiones eorum, quæ in cœlo feruntur. Item siue quis eis concedat ex his magnitudinem esse, siue mostretur hoc, quomodo tamen quædam corporum leuia, quædam grauitatem habentia erunt? e quibus supponunt, & aiunt, nil magis quam de mathematicis corporibus, de sensibilibus dicũt. quare de igne, aqua, aut de huiusmodi cæteris corporibus nihil dixerunt, tanquam nil de sensibilibus proprium dicentes. Item quomodo passiones quidem numeri, & ipsum numerum, putandum causas eorum esse, quæ sunt a principio, ac de nouo in cœlo fiunt, numerum uero alium præter hunc numerum, ex quo mundus constat, nullum esse? Cum enim in hac quidem parte opinio eis, & tempus sit, paululum uero desursum & deorsum iniuria, & disiunctio, aut mistio, probationem autem afferant, q; horum quidem unũquodq; numerus est, contingit autem in hunc locum multitudinẽ iam cõstitutarum magnitudinum esse, eo q; passiones sequuntur singula loca. uerum iste est idem numerus, qui in cœlo, quem oportet accipere, quod horum unũquodq; est? an præter istum, alter? Plato etenim alium esse ait. at ille quoq; numeros putat, & illa esse, & horum causas. sed intelligibiles quidem causas, hos uero sensibiles. De Pythagoricis itaq;, prætermittamus modo. sufficit enim in tantum eos attigisse. Qui uero ponunt ideas, primum quidem, cum quærerent horum existentium causas habere, cætera æqualia his numero attulerunt. uelut si quis numerare uolens, cum quidem pauciora existant, arbitretur non posse, plura uero ea faciat, & ita numeret. fere etenim species æquales aut non pauciores iis sunt, ex quibus dum de eis causas quærerent, ad illas processerunt. nam secũdum unumquodq; æquiuocum quid est, &, præter substantias cæterorum quoq; in multis est unum, & in his, & in sempiternis. Item quibus modis ostenditur q; species sunt, secundum nullum eorum apparet. e quibusdam nãq;, non est necesse fieri syllogismum. e quibusdam uero ẽt quorum non putamus, horum species fiunt. secundum nanq; rationes quæ ex scientiis, species erunt omnium, quorum scientiæ sunt. secundum uero unum in multis, & negationum. at secũdum quod intelligitur quippiam eo corrupto, etiã corruptibilium. siquidem quicquam est horum phantasma. Insuper rationum, quæ magis certæ sunt, quædam quidem eorum, quæ ad aliquid sunt, ideas faciunt, quorum non dicimus esse per se genus. quædam uero, tertium hominem dicunt. & simpliciter hæ de speciebus rationes illa perimunt, quæ magis esse q̃ ipsas ideas esse uolunt, qui dicunt species. Accidit enim non dualitatem esse primam, sed numerum, & quod ad aliquid eo, quod per se est. & cuncta quæcunque cum quidam sequerentur, de ideis opiniones, aduersati principiis sunt. Item secundum existimationem, secundum quam esse dicimus ideas, non solum substantiarum, sed multorum etiam aliorum species erunt. etenim unus conceptus non solum de substantiis, sed de cæteris etiam est. & scientiæ non solum substantiæ, sed etiam aliorum sunt. & cætera huiuscemodi accidunt infinita. Secundum uero necessitatem, & opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solum esse ideas. non enim secundum accidens participatio earum est, sed eatenus oportet uniuscuiusq; participem esse, quatenus dicitur non de subiecto. dico autem, ut siquid ipso duplo participi

pat, hoc etiam

pat, hoc etiam æterno participat, sed secundum accidens. accidit enim duplo, æterno esse. quare species, substantia erunt. hę autem hic, & ibi substantiam significant. An quicquam erit dicere esse aliquid præter has, unum in multis? Et si eadem species est idearum, & participantiũ, erit aliquid commune. cur enim magis in corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, sed æternis, dualitatem esse unum, & idem sit, quam in hac & quadam? Et si non est eadem species, æquiuocatio erit profecto, & simile, ac siquis & Calliam, & lignum hominem appellarit, quorum nullam inspicit communicationem. Potissimum uero dubitabit aliquis, quidnam species conferant sempiternis sensibilium, aut illis, quæ fiunt, & corrumpuntur. nec enim motus, nec alicuius transmutationis eis causæ sunt. At nec ad scientiam aliorum prosunt. nec enim horum illæ substantia sunt. in his etenim essent. nec ad esse, cum non insint participantibus. Ita etenim fortassis causæ putabuntur esse, ut album mistum albo. sed ista ratio facile redargui potest, quam Anaxagoras prius, Eudoxus uero posterius, & quidam alii dixerunt. facile enim est multa, & impossibilia ad hanc opinionem congerere. At nec ex speciebus cætera sunt, secundum ullum illorum modorum, qui dici solent. Dicere uero exemplaria eas esse, & cætera eis participare, uaniloquia, & metaphoras poeticas dicere est. Quod enim est, quod agit, ad ideas inspiciens? possibile enim est & esse, & fieri quodcunq; simile, etiam non ad illius imaginẽ. quare & existente Socrate, & non existente, fiet utique qualis Socrates est, similiter autem etiam si Socrates sempiternus esset. At eiusdem erunt plura exemplaria. ergo etiam species. uelut hominis, animal, & bipes, simul autem & idealis homo. Item non solum sensibilium exemplaria species erunt, uerum etiam ipsarum (utputa genus, tanquam genus) specierum. quare idem erit exemplar, & imago. Item uideri possit impossibile esse separatam substantiam, & cuius est substantia. quare quo modo ideæ, cum rerum substantiæ sint, separatæ fuerint? in Phædone ita dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri species causæ sunt. quãquam speciebus existentibus, non tamen participantia fiunt, si non sit, quod moueat. At multa alia fiunt, uelut domus, aut annulus, quorum non dicimus esse species. quare patet posse contingere cætera quoque & esse, & fieri, etiam propter tales causas, quales eorum, quæ nunc dicta sunt. Item si species numeri sunt, quomodo erunt causæ? utrum quoniam ipsa entia, sunt diuersi numeri? utputa hic quidem numerus homo, hic uero Socrates, hic autem Callias? Cur igitur illi his causæ sunt? etenim si hi quidem æterni, hi uero non, nihil differt. Quod si quoniam proportiones numerorum hęc, aut consonantia, patet, quod unum quiddam erit, quorum proportiones sunt. si igitur hoc materia est, manifestum est, quod ipsi etiam numeri proportiones cuiusquam alterius ad alterum erunt. dico autem, ut si Callias proportio est, in numeris ignis, terræ, aquæ, & aeris, & ipse homo aliquorum aliorum subiectorum erit. & idea numerus, ac etiam ipse idealis homo, siue aliquis numerus sit, siue non, erit tamen proportio in numeris aliquorum, & non numerus. & propterea nullus erit numerus. Item e multis numeris, unus numerus fit. ex speciebus uero, quomodo species una? Quod si nec ex his, sed ex numerabilibus, ut ex decẽ millibus quomodo se habent unitates? siue enim eiusdem speciei sunt, multa inconuenientia sequentur. siue non eiusdem speciei, nec eædem inuicem, nec cæteræ omnes omnibus, in quo different, cũ impassibiles sint? hęc enim nec rationabilia sunt, nec intellectioni consentanea. Item necesse est aliud quiddam numeri genus ponere, circa quod arithmetica, & omnia, quæ media dicuntur a quibusdam. quæ quomodo, aut ex quibus principiis sunt, aut cur ista sunt, quæ media illorum, & horum erunt? Item unitates, quæ in dualitate sunt, utraq; ex aliqua priore dualitate. at hoc impossibile est. Item cur unum est, numerus collectus? Item ad hęc, quę dicta sunt, si unitates differentes sunt, oportet ita dicere, sicut quicunq; quatuor, aut duo dicunt elementa. etenim horum singuli non dicunt elementum, quod commune est, utputa corpus, sed ignem, & terram, siue commune, quid sit corpus, siue non. nunc autem dicitur, ac si unum, ita esset (ut ignis, aut aqua) similium partium. quod si ita sit, numeri non erũt substantię. Sed si ipsum unum aliquid est, & hoc principium est, patet, quod unum multipliciter dicitur. aliter nanq; impossibile est. uolentes autem substantiam referre ad principia, longitudines quidem ex longo, & breui, ponunt ex quodam paruo, & magno. planum uero, ex lato, & stricto. corpus autem, ex alto, & humili. At quomodo aut planum habebit lineam, aut solidum lineam, aut planum? aliud nanq; genus latum, & strictum, altum, & humile. quemadmodum igitur neque numerus est in eis, eo quod multum, & paucum ab his aliud est, ita manifestum est, quod nec aliud quicquam superiorum inferioribus inerit. at uero nec latum, ge-

nus alti eſt.etenim corpus,eſſet planum quid.Item puncta,ex quo inſunt?at horum generi ad/
uerſabatur Plato,tanquam exiſtenti dogmati geometrico. ſed nominabat principium lineæ,
hoc uero ſæpius ponebat lineas indiuiſibiles.atqui neceſſe eſt,harum aliquem eſſe terminum.
Quare ex qua ratione linea eſt,punctum quoque eſt. Et ſimpliciter cum ſapientiæ ſit,de ma
nifeſtis cauſam quærere,hanc quidem prætermiſimus.nihil enim de cauſa dicimus,unde prin
cipium tranſmutationis.ſubſtantiam uero eorũ dicere putantes,alias ſubſtantias eſſe dicimus.
Quomodo uero illæ horum ſubſtantiæ,incaſſum dicimus.participare nãq;(ut prius diximus)
nihil eſt. Nec illam etiam,quam ſcientiis eſſe cauſam uidemus,propter quam omnis intelle/
ctus,& omnis natura facit,nec illam cauſam,quam unam de principiis eſſe dicimus,ipſæ ſpe/
cies attingunt. ſed qui hac ætate ſunt iis mathemata facta ſunt philoſophia, quamuis dicant
aliorum gratia ea oportere tractare. Item ſubiectam ſubſtantiam,ut materiam magis mathe/
maticam,quis profecto` putauerit,ac magis prædicari,& differentiam ſubſtantiæ,ac materiæ
eſſe,ueluti magnum,& paruum,ſicuti aiunt phyſiologi rarum,& denſum,primas ſubiecti di/
centes has differentias eſſe.hæc etenim exceſſus quidam,& defectus ſunt.De motu autem.ſi
hæc quidem motus erunt,patet quod ſpecies mouebuntur. Quod ſi non, unde euenit?tota
etenim de natura conſyderatio perit.Et quod facile probare uidetur,quod omnia,unum,non
fit.expoſitione etenim,non fiunt omnia unum.Sed ipſum unum ſiquis concedat omnia,nec
hoc quidem,niſi quis uniuerſale concedat eſſe genus.hoc autem in quibuſdam impoſſibile.
nullam autem rationem habent,nec illæ,quæ poſt numeros,longitudines,plana,& ſolida ſũt,
nec quomodo ſunt,aut futura ſunt,nec ſiquam uim habent, hæc enim nec ſpecies poſſibile
eſt eſſe.non enim ſunt numeri,nec media.mathematica enim illa ſunt.nec corruptibilia. ſed
rurſus quartum aliud quoddam hoc genus apparet. Et ſimpliciter elementa quærere entium
non diuidendo,cum multipliciter dicantur,impoſſibile eſt inuenire. præſertim cum hoc mo/
do quærant,ex quibus elementis eſt.ex quibus enim ipſum agere aut pati, aut ipſum rectum,
non eſt accipere.quod ſi eſt,ſubſtantiarum ſolum eſſe poteſt. Quare aut quærere,aut putare
habere omnium exiſtentium elementa, non eſt uerum.quomodo uero aliquis cunctorum ele
menta diſcet?manifeſtum eſt enim,quod non eſt poſſibile quicquam eum cognoſcere prius.
quemadmodum enim ille, qui geometriam diſcit,aliqua quidem præſcire contingit,quorum
uero illa ſcientia eſt,& quæ docendus eſt nihil præſcit,ita & in cæteris.Quare ſiqua cunctorũ
eſt ſcientia(ut quidam aiũt)nihil profecto` is prægnoſcere poſſet.atqui omnis diſciplina per
præcognita aut omnia,aut aliqua eſt.& aut per demonſtrationem,aut per definitiones.ex qui
bus enim definitio eſt,illa prægnoſcere oportet,ac nota eſſe.ſimiliter & quæ per inductio/
nem.At ſi innata nobis eſt,mirum eſt quomodo nos fugit,optimam ſcientiarum habentes.
Item quo pacto quis cognoſcet,ex quibus eſt,& quomodo manifeſtum erit?etenim hoc habet
ambiguitatem.Dubitabit enim quiſpiam,ſicuti & de quibuſdam ſyllabis.quidam enim ſylla/
bam SMA, ex S & M,& A aiunt eſſe.quidam uero alium ſonum eſſe dicunt,& nullum ex
notis.Item quorum ſenſus eſt,ea quomodo quis noſcet ſenſum non habens?atqui oporteret.
ſiquidem eadem cunctorũ elementa ſunt,ex quibus(ſicuti compoſitæ uoces)ex propriis ſunt
elementis. Quod igitur illas,quæ in de naturalibus dictæ ſunt,cauſas cuncti quærere uidean
tur,& præter illas nullam aliam dicere habeamus,ex illis,quæ dicta ſunt,prius patet. ſed eas,
obſcure dixerunt. quodam modo enim omnes dictę ſunt prius,quodam modo minime. bal/
butienti enim aſſimulata fuit, prima philoſophia de omnibus,tanquam in principiis noua exi
ſtens.nam & Empedocles,os ait eſſe ratione.hoc autem eſt,quod quid erat eſſe,& rei ſubſtan
tia. At uero ſimiliter neceſſe eſt etiam carnis,cæterorum'q; ſingulorum eſſe rationem, aut ni/
hil eſſe.propter hoc enim & caro,& os,cæterorum'q; unumquodq; eſt.& non propter mate/
riam,quam ille ignem,terram,aquam,& aerem ait. ſed hæc altero dicente,neceſſario conſen
ſiſſet profecto`,clare tamen non dixit.de his igitur,& antea manifeſtum eſt.quodcũq; autem
de his quiſpiam dubitauerit,rurſus repetamus.fortaſſis etenim ex eis aliquid facultatis habe/
bimus ad futuras dubitationes.

Secundus meta/

SECVNDVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE.

Peculatio de ueritate,partim difficilis,partim facilis eſt. ſignum au/
tem,q; neque ſatis eam aliquis conſequitur,neq; aberrant omnes ab
ea.ſed quiſq; aliquid de natura dicit,& ſinguli quidem nil aut parũ
ei addunt,ex omnibus uero collectis aliqua magnitudo fit. Quare ſi
s ita ſe uidetur habere, ut in prouerbio dicim⁹,quis aberrabit a` ianua?
hoc modo profecto facilis eſſet.totũ autem,& partem habere nõ poſ
ſe,hoc eius difficultatem oſtẽdit.Cũ uero difficultas duobus ſit mo/
dis,fortaſſis cauſa eius non rebus,ſed nobis ipſis ineſt. quemadmo/
modum enim ueſpertilionum oculi ad lumen diei ſe habent,ita & in
tellectus animæ noſtræ ad ea,quæ manifeſtiſſima omnium ſunt.Verum non ſolum illis agẽdæ
ſunt gratiæ,quorum opinionibus quis acquieſcet,ſed illis,qui ſuperficie tenus dixerunt.confe/
runt enim aliquid etiam iſti.habitum nanq; noſtrum exercuerunt.ſi enim Timotheus non fuiſ
ſet,multum melodiæ nequaquam habuiſſemus.ſi tamen Phrynis non extitiſſet, ne Timothe/
us quidem.ſimili modo & de illis eſt,qui de ueritate aſſeruerunt. a` quibuſdam enim aliquas
accepimus opiniones.quidam uero,ut hi fierent,cauſa fuerunt.Recte autem ſe habet,philoſo
ſophiam,ſcientiam ueritatis appellare.ſpeculatiuæ etenim finis,ueritas.practicæ autem,opus.
etenim ſi quo modo ſe habent,conſyderant,non cauſam per ſe ſed ad aliquid,& eo in tempo/
re practici ſpeculãtur.Neſcimus autem uerum abſq; cauſa.unũquodq; uero id ipſum maxime,
aliorum eſt,ſecundum quod aliis uniuocatio ineſt.utputa ignis,caliditſſimum. etenim cæteris
hic eſt caliditatis cauſa.Quare ueriſſimum etiã eſt id,quod poſterioribus ut uera ſint,cauſa eſt.
Propter quod principia ſemper exiſtentium,neceſſe eſt ueriſſima eſſe.nec enim aliquando ue/
ra.nec illis ut ſint,aliquid aliud cauſa eſt,ſed illa cæteris. Quare ut ſecundum eſſe unũquodq;
ſe habet,ita etiam ſecundum ueritatem. Caput II.

T uero q; eſt principium aliquod,neq; ſunt infinitę entium cauſæ,neq; in rectum,
a neq; ſecundum ſpeciem,patet.nec enim ut ex materia,hoc ex hoc poteſt eſſe infi/
nitũ.ut carnem ex terra,terram ex aere,aerem ex igne,& hoc non ſtare.Nec unde
principium motus.ueluti hominem quidem ab aere moueri,hunc uero a` ſole,ſo/
lem autem a` contentione,& huius nullum eſſe finem.Similiter nec cuius cauſa,in infinitum p
gredi poteſt.ut deambulationem quidem ſanitatis cauſa,illam uero felicitatis,fœlicitatem ue/
ro alterius,& ita ſemper aliud alterius gratia eſſe.Similiter autẽ & de eo, quod eſt, quod quid
erat eſſe.Mediorum ſane`,quorum extra aliquid ultimum & primũ eſt,neceſſe eſt q̃ prius eſt,
cauſam eſſe eorum,quæ poſt illud ſunt.ſi enim dicere nos oportuerit quid trium cauſa eſt,pri/
mũ dicemus.nõ enim ultimũ(nullius enim,q̃ ultimũ eſt)neq; mediũ.unius enĩ.nil enĩ differt
unũ an plura ſint,nec infinita an finita.infinito q̃dem hoc mõ,& ſimpliciter infiniti,oẽs ptes
medię ſunt ſimiliter hucuſq;.Quare ſi primũ nihil eſt,oĩno nulla cauſa eſt.Et neq; deorſum poſ
ſibile eſt in finitum deſcendere cum id,quod ſurſum uerſus principium habet.ut ex igne qui/
dem aquam,ex hac uero terram,& ita ſemper aliud quoddam genus fieri.Dupliciter enĩ hoc
ex hoc fit,non ut hoc poſt hoc dicitur.ut ex iſthmiis ludis,olympiaci,ſed ut aut ex puero muta/
to uir,aut ut ex aqua aer.uerum enimuero ut ex puero quidem uirum fieri dicimus, tanquam
ex eo,quod fiebat,id,quod factum eſt, aut quod perfectum eſt ex eo, quod pficiebatur. ſemper
etenim eſt aliquid medium,ut inter eſſe,& non eſſe generatio.ita quod fit,inter exiſtens & nõ
exiſtens.qui autem diſcit,fit ſciens.& hoc eſt,quod dicitur,quod fit ex diſcente ſciens.ut autem
tanquam ex aere aqua,corrupto altero.Quare illa quidem non reflectuntur mutuo,nec fit pu/
er ex uiro.non enim fit ex generatione quod fit,ſed poſt generationem eſt.ſic enim dies ex di/
luculo,quoniam poſt hoc eſt.quare nec diluculum ex die.cætera uero reflectuntur.Vtroq; ta/
men modo ſpoſſibile eſt in infinitũ pgredi.illoq;.n.cũ media ſint,neceſſe eſt finẽ eſſe.hæc aũt
inuicẽ reflectunt.alterius.n.corruptio,alterius generatio eſt.Simul autẽ impoſibile eſt primũ
corrũpi,cũ ſempiternũ ſit.cũ.n.generatio nõ ſit infinita ſurſum uerſus,neceſſe eſt nõ eẽ ſempi
ternũ illud,quo primo corrupto qcq̃ factũ eſt.Itẽ ipſum, cuius cauſa finis.tale aũt eſt,q̃ nõ eſt
alterius gratia,ſed eius cauſa cætera.quare ſi tale erit ultimũ,nõ erit infinitũ.q; ſi nil tale,nõ erit
ipſum,cuius cauſa.ſed qui faciunt infinitum,latet eos,quod boni naturam auferunt.at nullus in
ciperet agere quicquam,ſi non eſſet peruentus ad finem,nec eſſet intellectus in huiuſcemodi.
alicuius enim cauſa agit,qcũq; intellectũ habet.hoc nãq; terminus eſt.finis uero,ipſe termin⁹.

At uero nec quod quid erat esse, reduci ad aliam definitionem ratione abundantē contingit. Semp etenim prior, magis est, posterior uero, non est. cuius autem primum non est, nec quod sequitur est. Item ipsum scire perimunt, qui ita dicunt. non enim possibile est scire antea, quàm ad indiuidua deueniat, & ipsum cognoscere non est. quæ enim ita infinita sunt, quomodo intelligere contingit? Nec enim simile de linea est, quæ secundum diuisiones quidem non stat. intelligere uero nemo potest, nisi sistat. quare non numerabit diuisiones, qui infinitam pertrā sit. Sed etiam materiam, necesse est in eo, quod mouetur, intelligere. at nulli est esse infinito, qđ si non, non infinitum est infinito esse. Quod etiam si species causarum infinitæ multitudine essent, nec hoc modo esset ipsum cognoscere. tunc enim scire putamus, cū causas cognoscimus. infinitum uero secundū additionē, non est in tempore finito pertransire. Caput III.

a Vsculationes autem, secundum consuetudines accidunt. quēadmodum enim consueuimus, ita iudicamus dici debere, & quæ præter hæc, non apparent similia. sed quia non consueuimus, ignotiora, & magis peregrina. consuetū etenim notius est. quantam uero uim consuetudo habeat, leges declarant, in quibus fabulosa, ac puerilia plus possunt propter consuetudinem, quàm si cognosceremus ea. Aliqui igitur, nisi mathematice loquentes, non admittunt. Quidam uero, non nisi exemplis utentem. Quidam autem dignum ducunt, ut testis producatur aliquis poeta. Et quidam cætera omnia uolunt. Quosdā uero tędet certitudinis, aut propterea quod non possunt sequi, aut propter curiositatem. habet enim certitudo tale aliquid. quare ut in contractibus, ita & in oratiōibus illiberale esse qbusdā apparet. Quapropter oportet institutum esse, quomodo singula admittenda sunt. quoniā absurdum est simul scientiam, & modum scientiæ quærere. neutrum autem facile accipere est. Certitudinem uero mathematicam non oportet in cunctis quærere, sed in iis, quæ non habent materiam. Quare non est naturalis modus. tota enim natura, forte habet materiam. Quam ob rem consyderandum est primum, quidnam natura sit. sic enim & de quo naturalis scientia est, manifestum erit, & utrum unius sciētiæ, an plurium est, causas, & principia speculari.

TERTIVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE.

a Dillam, quę quæritur, scientiam, necesse est in primis nos pcurrere, de quibus primo dubitandum est. hæc autem sunt, & quæcunq; de eis aliter quidam existimarunt, & siquid ultra hæc prætermissum sit. Est autem operępretium, aliquid facultatis habere uolētibus, bene dubitare. nam posterior facultas, solutio eorum est, quæ antea dubitata fuerūt. Soluere autē non est, cum nodus ignoretur. sed intellectus hæsitatio, manifestū hoc de re facit. quatenus enim dubitat, eatenus simile quiddam ligatis patitur. utroq; nāq; modo impossibile est ad ulteriora procedere. Quare omnes primo difficultates speculari par est. & horum gratia, & propterea quod illi, qui quærunt, nisi primo dubitent, similes illis sunt, qui quonam ire oporteat, ignorant, & adhæc neq; utrum inuenerint quod quæritur, an non, cognoscere possunt. finis etenim his qui dem non est manifestus, illi autem, qui antea dubitauerit, patescit. Item melius se habere necesse est, illum ad iudicādum, qui tanquam aduersarios, omnes utrinq; rationes oppositas audiat. Est autem prima dubitatio de iis, quæ in procemio quoq; dubitauimus, utrum unius an multarum scientiarum sit causas speculari. Et utrum prima substantiæ principia, solum huius sit sciētiæ consyderare. an etiam de principiis, ex quibus omnes demonstrant. utputa utrum contingit unum, & idem simul affirmare, & negare an non, & de cæteris huiusmodi. Quod si circa substantiam est, utrum una, an plures circa omnes sint. & si plures, utrum omnes inter se affines, an aliquas earum sapientias, nonnullas aliquid aliud appellandū sit. Et hoc etiā ipsum, necessarium est, ut quæratur, utrum sensibiles substantias esse duntaxat dicendum sit, an præter has etiam alias. Et utrum, unum an plura substantiarum genera, sint. ueluti qui species, quiq; mathematica harum, & sensibilium media faciunt. Et de his igitur (ut dicimus) consyderandū est. Et utrum circa substantias solum speculatio sit, an etiam circa ea, quæ per se substantiis accidunt. Et ad hæc de eodem & diuerso, simili & dissimili, & contrarietate, & de priori, & posteriori, & cæteris cunctis huiuscemodi, de quibus dialectici consyderare conantur, ex probabilibus solum perscrutantes, cuius est de his omnibus speculari. Item quæcūq; per se, eisdem ipsis accidunt,

accidunt, & non solum quid horum unumquodq; est, sed etiam utrum unum uni cōtrarium. Et utrum ipsa genera sint principia, & elemēta, an illa, in quæ diuiduntur, quæ insunt singula. Et si ipsa genera, utrum quæ ultima de indiuiduis prædicantur, an priora. utputa, utrū animal uel homo principium, & magis quàm singularia sit. Potissimum uero quærendum & tractandum est, utrum est aliqua præter materiā, causa per se, an non. & hæc separata, an non, & utrū una, an plures numero, & utrum est aliquid præter cunctum (dico autem cunctum, cum quicq; de materia prædicatur) an nihil. an quorundam quidem sit, quorundam uero non. & quęnam entium talia sint. Item principia, utrum numero, an specie definita sint. Et quæ in rationibus, & quæ in subiecto, & utrum corruptibilium, & incorruptibilium, eadem, an diuersa. Et utrum incorruptibilia omnia, an corruptibilium corruptibilia. Item quod omnium difficillimum est, & maximam ambiguitatem habet, utrum unum & ens, ut Pythagorici, & Plato dicebant) nō est aliud quicquam, sed entium substantia, an non, sed aliud quid subiectum, ut Empedocles amicitiam ait, alius uero quidam ignem, etiam alius aquam, aut aerem. Et utrum principia uniuersalia sint, an tanquam singularia rerum, & potentia, an actu. Item utrum aliter, an secundū motum. & hæc enim multam dubitationem præbere queant. Et ad hæc utrum numeri, longitudines, figuræ, & puncta, substantiæ quædam sint, an non. & si substantiæ, utrum separatæ a sensibilibus, an in eis. De his enim omnibus non modo inuenire ueritatem difficile, uerum neq; bene ratione dubitare facile est. Caput II.

p Rimum itaq; de quibus primo diximus, utrū unius an plurium scientiarū sit omnia causarum genera speculari. unius enim scientiæ, quomodo esset, principia (cum nō sint contraria) cognoscere? Item multis entium, non omnibus, omnia insunt. quo nāq; modo possibile est motus principium in immobilibus esse, aut boni naturam? Siquidem omne quodcūq; per se, & propter suam ipsius naturam bonum sit finis est, & ita causa, quoniam illius gratia cætera & fiunt, & sunt, finis autem & cuius causa actionis cuiusdam finis sit, omnes sane actiones cum motu. Quare in immobilibus nō contingere queat hoc principium esse. non autem esse contingat quicquā per se bonum. unde in mathematicis, nihil per hāc causam probatur, nec est aliqua demonstratio. quare eius, quod melius, aut peius, & omnino alicuius talium, nemo mentionem facit. Quapropter quidam sophistarum (ut Aristippus) spernebat eas. in aliis enim artibus, ac ipsis etiā illiberalibus, ut in fabrili, & coriaria, inquiebat, cur melius, aut peius, de omnibus dici. mathematicas autem, nullā de bonis, & malis rationem facere. At si plures sunt causarum scientię, & alia alius principii, quam earum dicendū, eam esse, quæ quęritur? aut quis illorum, qui eas habent, rem, quæ quæritur, maxime scit? contingit. n. eidem, omnes modos causarum inesse. utputa domus, unde quidem motus, ars & faber. cuius uero causa, opus. materia autem, terra, & lapides. species uero, definitio. Ex iis itaq;, quæ ab antiquis determinata sunt, quæ scientiarum appellanda sit sapientia, rationabile uideatur unam quāq; ita appellandā esse. Verum quatenus principalissima & honorabilissima, & cui cæteras scientias tanquam ancillas non contradicere decet, illa est ipsius finis, & boni. huius enim causa, cætera. Quatenus uero primaꝝ causaꝝ, & eius qđ maxime scibile definita est esse, ipsa utiq; substantiæ fuerit. Cum enim multipliciter sit idē scire, magis quidē illum scire dicimus, qui rē quidnam sit ipso esse cognoscat, quàm illum, qui ipso non esse. Istorum autem ipsorum, alterū altero magis, & maxime illum, qui quid est, non uero illum, qui quantum, aut quale, aut quid, agere, siue quid pati natura aptum est. Item & in cæteris tunc scire unumquodq; eorum etiam quorum demonstratiōes sunt arbitramur, cū quid est sciamus. utputa quid est tetragonismus, quod inuentio mediæ. similiter & de cæteris. Circa generationem autem, & actiones, totāq; transmutationem, cum sciamus motus principium. hoc autem aliud, & fini oppositum est. Quare alterius esse scientiæ uideatur, harum causarum unāquāq; speculari. At uero & de principiis demonstratiuis, utrum unius scientiæ an plurium sunt, ambiguū est. dico autem demonstratiua, opiniones communes, ex quibus omnes demonstrant. utputa quod necesse est omne aut affirmare, aut negare. & quod impossibile est, simul esse & non esse. & quæcunq; aliæ similes propositiones sunt. utrum una istarū, ac substantiæ scientia est, an diuersa? quod si non una, utra dicenda est illa esse, quæ nunc quæritę? Vnius itaq;, non est rationabile esse. cur geometriæ magis quàm cuiuscunq;, proprium sit de his speculari? si itaq; æqualiter quidem cuiuscunq; est, de omnibus uero non contingit, sicuti nec cæterarum, ita nec illius, quæ cognoscit substantias, proprium est, de eis cognoscere. Et adhæc, quo modo eorum scientia erit? quid. n. horꝝ quodq; est, nunc quoq; cognoscimus. utuntur nāq; eis cæteræ etiam artes, tanquam cognitis. Quod si

demonſtratiua de eis eſt, oportebit aliquod genus ſubiectum eſſe, & aliquas paſſiones, & aliquas eorum dignitates eſſe. de omnibus enim demonſtrationem eſſe, impoſſibile eſt. ſiqdem neceſſe eſt ex quibuſdam & circa quippiam, & quorundam, demonſtrationem eſſe. Quare accidit cunctorum, quæ demonſtrantur, unum quoddam genus eſſe. omnes enim demonſtratiuæ utuntur dignitatibus. At uero ſi altera, quæ de ſubſtãtia, & illa, quæ de his, utra earũ principalior, & prior eſt? uniuerſaliter enim, & maxime principia omnium, dignitates ſunt. & ſi non eſt philoſophi, cuius alterius erit de eis uerum, & falſum ſpeculari? Et omnino utrum una omnium ſubſtantiarum, an plures ſcientiæ ſunt? ſi igitur non una, cuius ſubſtantiæ hæc ſcięti erit ponenda? unam autẽ omniũ eſſe, non eſt rationabile. etenim demonſtratiua una, de omnibus accidentibus eſſet. ſiqdem omnis demonſtratiua, ea, quæ per ſe circa aliquod ſubiectum accidunt, ſpeculatur ex communibus opinionibus. Circa itaq; idẽ genus, per ſe accidentia eiuſdem eſt ſpeculari ex eiſdem opinionibus. Circa enim quod eſt unius, & ex quibus unius, ſiue eiuſdem, ſiue alterius. unde & accidentia, aut hę ſpeculabuntur, aut ex his una. Item utrum circa ſubſtantias ſolum ſpeculatio eſt, an etiam circa accidentia eis? dico autem, utputa ſi ſolidum quædam ſubſtantia eſt, ac lineæ, & plana, utrum eiuſdem ſcientiæ eſt, iſta cognoſcere, & quæ circa unũquodq; genus accidunt, de quibus mathematicæ demonſtrant, an alterius? Si enim eiuſdem, demonſtratiua quædam erit etiam quæ ſubſtantiæ. non uidetur autem ipſius qd eſt, demonſtratio eſſe. Quod ſi alterius, quæ erit, quę ſpeculatur circa ſubſtantiã accidentia? hoc. n. difficillimũ reddere eſt. Item utrum ſenſibiles ſolum ſubſtantias eſſe dicendum eſt, an præter iſtas etiam alias? & utrum unum, an plura ſubſtãtiarum genera ſunt, ut ii, qui dicunt ſpecies & media, circa quæ mathematicas aiunt ſcientias eſſe? Quomodo igitur dicimus ſpecies cauſas, & ſubſtantias per ſe ipſas eſſe, in ſuperioribus ſermonibus dictum eſt. Cum uero multiplicem difficultatem habeant, non minus eſt inconueniens dicere quidem eſſe quaſdam naturas præter eas, quæ in cœlo ſunt, illas uero eaſdem, quas & ſenſibiles ponere, niſi quod illa quidẽ ſempiterna, hæc uero corruptibilia. Idealem nãq; hominem & idealem equum, & ſanitatẽ aiunt, & nihil aliud ſimile, quid illis facientes, qui dicunt quidem eſſe deos, ſed formæ ſimilis hominibus. nec enim iſti aliud faciebãt, niſi homines ſempiternos. nec illi ſpecies, niſi ſenſibilia ſempiterna. Item ſiquis pręter ſpecies, & ſenſibilia ponat media, multas dubitationes habebit. patet etenim quod ſimiliter, & lineę pręter etiam ipſas ſenſibiles erunt, & aliorum generum ſingula. Quare cum aſtrologia una earum ſit, erit & cœlũ aliquod pręter ſenſibile cœlum, & ſol, & luna, & cętera ſimiliter quę in cœlo ſunt. At quomodo credendum eſt talibus? nam immobile, non eſt rationabile eſſe. mobile autem, & omnino eſt impoſſibile. Similiter & de quibus perſpectiua tractat, & quę in mathematicis harmonica. & hęc enim impoſſibile eſt pręter ſenſibilia eſſe, propter ſimiles cauſas. ſi. n. ſenſibilia ſunt, media & ſenſus, patet quod aĩalia etiam erunt eorum mediorum, & quidem corruptibilium. Dubitauerit autem aliqs, circa quæ entia oportet has ſciẽtias quærere. ſi enim in hoc differret ſolum a geometria, Geodæſia, quod hæc quidem eorum eſt, quæ ſentimus, illa uero non ſenſibilium eſt, patet quod præter medicinam erit aliqua ſcientia, & præter quãcunq; aliarum, inter ipſam medicinam, & hanc medicinam. At quomodo poſſibile eſt? etenim etiam ſalubria quædam eſſent, præter ſenſibilia, & ipſum ſalubre. ſimul autem nec hoc uerum eſt, quod Geodæſia ſenſibilium, & corruptibilium magnitudinum ſit. corrumperetur enim illis corruptis. At neq; ſenſibilium magnitudinũ, neq; circa hoc cœlũ aſtrologia eſſet. nec enim ſenſibiles lineæ tales ſunt, quales geometria dicit. nil enim ſenſibilium, ita rectum, atq; rotundum. tangit enim circulus regulam, non ſecundum punctũ, ſed ſicut Protagoras dicebat redarguens geometras. nec motus, nec reuolutiones cœli ſimiles, de quibus aſtrologia rationes facit. neq; puncta eandem naturam, quam ſtellæ habent. Sunt autẽ quidam dicentes, eſſe quidem hæc, quæ ſpecierum, & ſenſibilium media dicuntur, non tamen a ſenſibilibus ſeparata, ſed in eis, quos quæ impoſſibilia ſequuntur, omnia quidem enumerare longi ſermonis eſſet. ſufficit autem talia ſpeculari. non enim de his ſolum, ut ita ſe habeant, rationabile eſt, ſed patet, quod etiam ſpecies contingeret in ſenſibilibus eſſe. eiuſdem enim rationis utraq; hęc ſunt. Item duo ſolida in eodem loco neceſſe eſſet eſſe, & non eſſe immobilia, in ſenſibilibus exiſtentia motis. Et omnino cuius cauſa quis ponet quidem eſſe ea, eſſe inquam in ſenſibilibus? eadem enim, quę prędicta ſunt, abſurda ſequentur. erit nanq; aliud quoddam cœlum pręter cœlum, niſi quod non ſeparatum, ſed in eodem loco. quod impoſſibilius eſt.

Caput Tertium.

Magna

m Agna itaq; tam de his dubitatio eſt, quonam modo ponendo, ueritatem conſequemur, quam de principiis, unde oporteat genera exiſtimare elementa, & principia. an illa magis, ex quibus inſitis quicquam primum eſt. ut uocis elementa, & principia uidentur ea eſſe, ex quibus primo omnes uoces compoſitæ ſunt, ſed non uox in communi. & figurarum ea dicimus elementa, quorum demonſtrationes, in aliarum aut omnium, aut plurium demonſtrationibus inſunt. Item etiam corporum, & qui plura dicunt elementa eſſe, & qui unum, ex quibus componuntur, & ex quibus conſtant, principia eſſe aiũt. ut Empedocles ignem, & aquam, & quæ cum eis ſunt, elementa ait eſſe, ex quibus inſitis exiſtentia fiunt. ſed non ea, ut genera entium ponit. Et adhæc ſiquis cæterorum quoq; naturam uelit conſyderare, ueluti lectum ex quibus partibus, & quomodo compoſitus eſt, tunc eius naturam cognoſcit. Ex his itaq; rationibus, non eſſent principia, genera entium. Cum autem ſingula cognoſcamus per definitiones, principia uero definitionum genera ſint, neceſſe eſt definitorum etiam principia genera eſſe. Et ſi entium habere ſcientiam eſt ipſum habere ſpecierum ſcientiam ſecũdum quas etiam dicuntur, ſpecierum principia, ipſa genera ſunt. Videntur autem quidam etiam eorum, qui elementa entium ipſum unum, aut ens, aut magnum, aut paruũ dicunt, tanquam generibus eis uti. Aut uero non poſſibile eſt utroq; modo principia dicere. ratio nãq; ſubſtantiæ, una. diuerſa uero erit, quæ fit per genera, definitio, & quæ dicit, ex quibus inſitis. Et adhæc, & ſi quammaxime ipſa genera, principia ſunt, utrum prima generum arbitandum ſit eſſe principia, an ultima, quæ de indiuiduis prædicantur? etenim hoc dubitatur. Si enim quoniam uniuerſalia, magis principia ſunt, patet quod ſumma generum (hæc enim de omnibus dicuntur) Tot ſane principia entium erũt, quot prima generum ſunt. Quare & ipſum ens, & ipſum unum, principia & ſubſtantiæ erunt. hæc enim de omnibus maxime entibus dicuntur. Non eſt autem poſſibile, neque ipſum unum, entium eſſe genus, neq; ipſum ens. neceſſe etenim eſt uniuſcuiuſq; generis differentias & eſſe, & unamquãq; unam eſſe. impoſſibile uero eſt, aut ſpecies generis de propriis differentiis prædicari, aut genus eſſe abſq; ſuis ſpeciebus. Quare ſi unum, uel ens genus eſt, nulla differẽtia, nec unum, nec ens erit. at ſi non genera, nec principia erunt. ſiquidem genera principia ſunt. Item etiam media cum differentiis collecta, erunt genera uſq; ad indiuidua. nunc autem quædam uidentur, quædam uero non uidentur. & adhæc, differentiæ magis principia, quam genera. ſi igitur iſtæ etiam principia, infinita (ut ita dicam) principia fiunt, & maxime ſiquis primum genus, principium ponat. At uero & ſi principalis ſpecies, magis ipſum unum eſt (unum autem eſt, quod indiuiſibile eſt. omne uero diuiſibile, aut ſecundum quantum, aut ſecundum ſpeciem. prius autem, quod ſecundũ ſpeciem eſt. genera autem, magis diuiſibilia in ſpecies) unũ erit profecto, quod ultimo prædicatur. non enim eſt homo, genus ſingularium hominũ. Item in quibus prius, & poſterius eſt, non eſt poſſibile, quod de his dicitur, aliquid pręter hæc eſſe. Vtputa ſi dualitas numerorum eſt prima, non erit aliquis numerus pręter ſpecies numerorum. ſimiliter neq; figuræ, pręter ſpecies figurarum. quod ſi non horum, multo minus aliorum erunt genera pręter ſpecies. horũ enim, maxime uidentur genera eſſe. in indiuiduis uero, non eſt hoc quidem prius, hoc uero poſterius. Item ubicũq; hoc quidem melius, hoc uero deterius eſt, ſemper prius eſt, quod melius eſt. quare nihil horum genus eſſet. Ex his itaq; magis apparent, quæ de indiuiduis prædicantur quam genera eſſe principia. Rurſus tamen quomodo oporteat iſta exiſtimare principia, non eſt facile dictu. principium enim, & cauſam eſſe oportet pręter res, quarum principium eſt, & poſſe eſſe ſeparatum ab eis. tale quid autem eſſe pręter ſingulare, cur quiſquam opinaretur niſi quoniam uniuerſaliter, & de omnibus prædicatur? at ſi propter hoc, quæ magis uniuerſalia ſunt, magis ponenda principia ſunt. quare prima genera, utiq; principia ſint.

Caput IIII.

e St autem conſequens his, & ad ſpeculandum omnium difficillima, maximeq; neceſſaria dubitatio, de qua præſens ſit ſermo. ſi etenim non eſt quicquam pręter ſingularia, ſingularia uero infinita ſunt, quomodo poſſibile eſt infinitorum habere ſcientiam? quatenus enim unum quid, & idem, & quatenus uniuerſale quid eſt, eatenus omnia cognoſcimus. at ſi hoc neceſſe eſt, & oportet aliquid pręter ſingularia eſſe, neceſſe erit, ut genera aut ultima, aut prima, ſint pręter ſingularia. hoc autẽ, quod impoſſibile ſit, paulo ante dubitauimus. Item, ſi quammaxime aliquid eſt pręter cunctum, cum quicquam de materia prædicetur, utrum ſi ſpecies eſt, pręter omnia eſſe aliquid oporteat, an pręter aliqua eſſe, & pręter aliqua non eſſe, an pręter nullum? Si igitur nihil pręter ſingularia eſt, nihil intelligibile erit, ſed omnia ſenſibilia. & ſcientia, nulli⁹ erit, niſi quis ſenſum dicat ſcientiam eſſe. Item,

nihil esset sempiternum, nec immobile. sensibilia enim omnia corrumpuntur, & in motu sunt. At si nihil est sempiternum, neq; generationem esse possibile est. necesse est enim aliquid esse id, quod fit, & ex quo sit, & ultimum horum ingenitum esse. siquidem stat, & ex non ente fieri impossibile est. Item generatione & motu positis, necesse est, ut finis etiam sit. nec enim infinitus est aliquis motus, sed cuiusq; est finis. & fieri non est possibile, quod factum esse impossibile sit. quod autem factum est, necesse est, ut sit cum primo factum est. Item si materia est, propterea quod ingenita est, multo magis rationabile est, ipsam substantiam esse, cum illa existat, ut hæc sit. si enim nec hæc erit, nec illa, nihil erit omnino. qđ si hoc impossibile est, necesse est, ut forma, & species aliquid præter cunctum sit. Si autem rursus hoc aliquis ponet, dubium est, de qbus hoc ponet, & de qbus non. quod enim de omnibus non est possibile, patet. non enim ponemus aliquam esse domum, præter domos singulares. Et ad hæc utrum una erit omnium substantia, utputa hominum. Sed absurdum est. non enim unum essent omnia, quoꝝ substantia una, sed multa, atq; diuersa. sed hoc etiam incõueniens est. Simul autem quomodo materia unumquodq; horum est, & est cunctum hæc ambo? Item de principiis hoc etiam aliquis dubitabit. nam si specie sunt unum, nihil erit numero unum, nec ipsum unũ, & ipsum ens. Ipsum'q; scire quomodo erit, si non aliquod unũ in omnibus erit? At uero si numero unum, & quodq; principiorum unum, & non, ut in sensibilibus alia aliorum. utputa huius syllabæ cum specie sit eadem, etiam principia specie eadem sunt. etenim hæc, numero alia sunt. quod si non ita, sed principia entium numero sunt unum, non erit prẽter elementa aliquid aliud. numero unum dicere, aut singulare, nil differt. ita enim singulare dicimus, quod unum numero est. uniuersale uero, quod in his. quemadmodum si uocis elementa, eo quod unum numero est, determinata essent, necesse esset tot omnes literas esse, quot elementa, cum nõ essent duo, aut plura eadem. Nihilo autem minor dubitatio & posterioribus, & prioribus prætermissa est, utrum eadem corruptibilium, & incorruptibilium principia sint, an diuersa. si enim eadem sunt, quomodo hæc quidem incorruptibilia, hæc uero corruptibilia sunt, & propter quam causam? Quicũq; igitur circa tempora Hesiodi fuerunt, & cuncti theologi, solum quoad sibi persuaderent, curæ habuerunt, nos autem contempserunt. cum enim principia deos facerent, & ex diis fuisse dicerent, quæcunq; non gustarunt nectar, & ambrosiam, mortalia dicunt fuisse. manifestum autem est, quod sibiipsis hæc nomina cognita dicentes, tales'q; afferentes causas, supra uires nostras dixerunt. nam si uoluptatis gratia ea attigerunt, nequaquam sunt ipsius esse causa nectar, & ambrosia. quod si ipsius esse gratia, quomodo essent sempiterni, cum aliměto indigerent? Sed de iis, quæ fabulose, & sophistice dicuntur, non est dignum accurate consyderare. Ab illis uero, qui per demonstrationem dicunt, petere oportet, ac interrogare, cur cum ex eisdem sint, hæc quidem entium sempiterna natura sunt, hæc uero corrumpuntur? cum autem neq; dicant causam, neq; rationabile sit, ita se habere, patet quod non sunt eorum eadem principia, neq; causæ. Empedocles nãq;, quem quís maxime sibiipsi putauerit consona dicere, is quoq; idem passus est. ponit enim quoddam principiũ, corruptionis causam, contentionem. nihilo minus tamen & hæc uideatur generare præter ipsum unum. cuncta enim alia ex hac sunt, præter deum. dicit enim, ex quibus omnia, quæ erant, quæ sunt, quæ'q; in posterum erunt, orta sunt. ac arbores, & uiri, ac mulieres, ferę, alites'q;, & pisces in aqua nutriti, ac dii longęui. At etiam absq; his, patet. nam si non inesset in rebus contentio, unum omnia (ut ait) essent. cum enim conueniant, tunc extima statuitur contentio. Vnde & accidit ei, felicissimum deum, minus sapientem cæteris esse. non enim cognoscit omnia elementa. contentionem nãq; nõ habet. cognitio autem similis simili. terra enim (ait) terram inspicimus. aquam uero aqua, ac amicitia amicitiam, & contentionem contentione pernitiosa. Sed unde sermo digressus est, hoc est manifestum, quod accidit ei, contentionem non magis corruptionis quàm ipsius esse causam esse. similiter nec amicitiam, ipsius esse. cum enim congreget in unum, corrumpit cætera. & simul ipsius transmutatio nis nullam causam dicit, nisi quod ita natura aptum est. cũ enim ait. Magna contentio in membris nutrita fuit, ac ad honores ascendit tempore perfecto. quod eis cum alternum sit, amplum pręcessit iusiurandum. tanquam necesse sit quidem transmutari, causam tamen necessario nullam manifestat. tantum tamen sibiipsi consentanee dicit, quod non facit hæc quidem entium corruptibilia, hæc uero incorruptibilia, sed omnia corruptibilia præter elementa. Quæ autem dicitur nũc dubitatio est, cur si omnia ex eisdem sunt, hæc quidem sunt, hæc uero non? Quod igitur non sint eadem principia, hæc demum dicta sint. Quod si diuersa principia sunt, una quidem dubitatio est, utrum incorruptibilia etiam ista erunt, an corruptibilia. Si enim corruptibilia, patet

lia, patet quod necesse est ea quoq; ex aliquibus esse. omnia enim, in illa, ex quibus sunt, corrũpuntur. Quare accidit, principiorum alia esse principia priora. hoc autem impossibile, siue statur, siue in infinitum progreditur. Item si principia adimentur, corruptibilia quomodo erunt? Quod si incorruptibilia sunt, cur ex his quidem, cum incorruptibilia sint, corruptibilia erunt, ex alteris uero incorruptibilia? hoc enim non est rationabile, sed aut impossibile est, aut multis indiget rationibus. Item nemo conatus est alia ostendere, sed eadem omnium principia dicunt. & quod primo dubitatum est, tanquam paruum quiddam putantes, prætereunt. Omnibus autem, & ad speculandum difficillimum, & ad cognoscendam ueritatem, maxime necessarium est, utrum ipsum ens, & ipsum substantiæ entium sint, & non aliquid aliud utrunq; eorum sit, sed hoc unum, illud uero ens sit. An oportet quidnam sit, ipsum ens, & ipsum unum quærere, tanquam altera natura subiecta? quidam enim illo, qdam uero hoc modo putant naturam habere. Plato nãq;, ac Pythagorici, non esse aliud quid ipsum ens, nec ipsum unum aiebant, sed hoc eorum naturam esse, tanquam substantia idem unũ, & ens esset. Qui autem de natura tractarunt, ut Empedocles, tanquam in magis cognitum reducens, dicit quod unum est ens. uideri nãq; possit dicere hoc amicitiam esse. causa enim hæc omnibus est, ut unum sint. Alii uero ignem, & alii aerem aiunt ipsum unũ, & ipsum ens esse, ex quo entia et esse, & facta esse. Similiter, & qui plura elementa ponunt. necesse enim & his est, tot esse dicere ipsum ens, & ipsum unum, quot aiunt principia esse. Accidit autem, quod siquis non ponat esse aliquam substantiam ipsum unum, & ipsum ens, nec aliorum uniuersalium quicquam esse. hæc enim uniuersalia maxime omnium sunt. Quod si non est aliquid ipsum ens, & ipsum unum, multo minus qcquam aliorum sit præter ea, quę singularia dicuntur. Item si ipsum unum non sit substantia, patet quod nec numerus erit tanquam natura alia separata ab entib⁹. numerus enim, unitates. unitas uero unum quid est. Quod siquid est ipsum unum, & ipsum ens, necesse est eorum substantiam esse unum & ens. non enim aliquid aliud uniuersaliter prædicatur, sed eadem ipsa. At uero siquid erit ipsum ens, & ipsum unum, magna dubitatio est, quonam modo aliqd aliud præter hæc erit. dico autem quomodo entia erunt plura uno. quod enim aliud ab ente est, non est. quare secundum Parmenidis rationẽm, necesse est accidere omnia entia, esse unum, & hoc esse ens. Vtroq; autem modo difficile est. siue enim unum non sit substãtia, siue ipsum unum sit, impossibile est numerum esse substantiam. & quare quidem si non sit, dictum est prius. Si autẽ sit, eadem ac de ente dubitatio est, ex quo enim & præter ipsum unum, erit aliud unum, necesse profecto` est nihil esse. omnia uero entia, aut unum, aut plura, quorum unumquodq; unũ est. Item si ipsum unum indiuisibile, secundum quidem Zenonis positionem, nihil utiq; fuerit. qđ enim neq; additum, neq; demptum facit aliquid maius, id non esse entium aiunt, tanquam ens magnitudo sit. & si magnitudo, corporalis. hæc nãq;, omniquaq; ens. cætera uero quodã modo quidem addita facient maius, quodam modo uero nihil. ut superficies, & linea facient, punctum uero, & unitas minime. Sed cum ipse molestę speculetur, ac contingat aliquid indiuisibile esse, sic ad illum habetur aliqua responsio. huiuscemodi nanq; additum non maius, sed plus efficit. Sed quomodo ex uno tali, aut pluribus, magnitudo erit? Simile nanq; est, ac si dicatur ex punctis lineam esse. Quod siquis ita putat, ut, quemadmodum quidam dicunt, ex ipso uno, & alio quodam non uno numerus fiat, nihilo minus tamen quærendum est, cur, & quomodo quandoq; numerus, quandoq; magnitudo erit, quod fit, si ipsum non unum, inęqualitas, ac eadem natura erat? nec enim apparet, quo pacto ex uno, & ista, neq; quo pacto ex aliquo numero, & ista, magnitudines fieri queant.

Caput V.

h Is autem consequens dubitatio est, utrum numeri, & corpora, superficies, & puncta aliquæ substantiæ sint, an non. Si enim non sunt, fugit nos quidnam ipsum ens, & quæ entium substantię sint. passiões enim, & motus, & quę ad aliqd sunt, ipsæ'q; dispositiones, ac proportiones, nulli⁹ substãtiam significare uidentur. cũcta etenim de aliquo subiecto dicuntur, nihilq; horum ipsum quid est. Quæ uero maxime substantiam uideantur significare, sunt aqua, terra, & ignis, ex quibus composita corpora consistunt. horum caliditates quidem, & frigiditates, & huiuscemodi passiones, non substantiæ sunt. corpus uero solum, quod hæc patitur, permanet tanquam aliquod ens, & aliqua existens substantia. At uero corpus, minus est substantia, quàm superficies, & superficies, quàm linea, & linea, quàm unitas, & punctũ. his enim corpus definitur. & hæc quidem uidentur posse sine corpore esse, corpus uero absq; his impossibile esse. Quare plures quidem, & antiquiores, substantiam quidem & ens, putabant esse corpus, cætera uero huius passiones. ut & principia corporum, entium es-

ſent principia. poſteriores uero, & illis ſapientiores habiti, numeros. Quemadmodum itaq; di
ximus, ſi hæc non ſunt ſubſtantiæ, nulla ſubſtantia, nec aliquod ens omnino eſt. quæ enim eis
accidunt, non conuenit entia nominare. At ſi hoc quidem conceditur, quod longitudines, &
puncta magis qua'm corpora ſubſtantiæ ſint, at qualia corpora, hæc ſint non uidemus (in ſenſi
bilibus nãq; impoſſibile eſt eſſe) non erit profecto' ulla ſubſtantia. Item uidentur hæc om nia, di
menſiones corporis eſſe, hoc quidem ad latitudinem, hoc uero ad profunditatem, illud porro'
ad longitudinem. Et ad hæc ſimiliter ineſt in ſolido quæcunq; figura. Quare ſi nec in lapide
mercurius, nec in cubo dimidium cubi, ſic ut diſterminatum, ergo nec ſuperficies. nam ſi quę
cunq;, & ea profecto' ſit, quæ dimidium diſterminat. eadem autem ratio & de linea, puncto, et
unitate eſt. Quare ſi corpus maxime ſubſtantia eſt, hæc autem corpore magis, hæc uero non
ſint, neq; ſubſtantiæ quædam ſint, fugiet nos profecto' quidnam ſit ens, quæ'ue entiũ ſubſtan
tia eſt. Ad hæc enim quæ dicta ſunt, etiam quæ circa generationem, & corruptionem accidunt
inconuenientia. Videtur enim ſubſtantia cum ante non ſit, nunc ſit, aut cum antea ſit, poſtea
non, hæc pati, fieri ſcilicet, atq; corrumpi. at puncta, lineas, & ſuperficies, neq; fieri, neq; corrũ
pi contingit, cum quandoq; ſint, quandoq; uero non ſint. cum enim tangant, aut diuidant' cor
pora, quandoq; una, cum ſimul tangunt, quandoq; duę, cum diuiduntur, fiunt. quare neq; iam
compoſitis ſunt, ſed corruptæ ſunt, & diuiſis ſunt, cum antea non eſſent. punctum nanq; indi
uiſibile, non eſt diuiſumin duo. Cæterum ſi generantur, & corrumpuntur, ex aliquo fiunt. Si
militer autem ſe habet & circa nunc quod eſt in tempore. nec hoc enim contingit gene
rari, & corrumpi, ſed tamen aliud eſſe ſemper uidetur, cum non ſubſtantia aliqua ſit. patet au
tem quod etiam circa pũcta, lineas, & ſuperficies, ſimiliter ſe habet. eadem enim ratio eſt. cun
cta nanq; ſimiliter aut fines, aut diuiſiones ſunt.

Caput VI.

Mnino autem aliquis dubitabit, quare oportet alia quædam præter ſenſibilia,
& media quærere, utputa eas, quas ponimus, ſpecies. Si enim propterea quod
o mathematica quidem ab iis, quę hic ſunt, alio quodam differunt, in eo ſane', qđ
plura eiuſdem ſpeciei ſunt, nihil differunt. & ideo non erunt eorum principia,
numero determinata. ſicuti etiam hic literarũ, numero quidem non ſunt, omni
um principia determinata, ſed ſpecie. niſi quis, huius ſyllabæ, & huius uocis accipiat. harum
enim, numero etiam determinata erunt. Similiter etiam de mediis. infinita etenim etiam illic
ſunt, quæ eiuſdem ſpeciei ſunt. quare ſi præter ſenſibilia, & mathematica, non ſint alia quæ
dam, qualia dicunt quidam ſpecies eſſe, non erit una numero, & ſpecie ſubſtantia. nec entium
principia aliqua numero aliquot, ſed ſpecie erunt. Si itaq; hoc neceſſarium eſt, & ſpecies pro
pterea neceſſe eſt eſſe. etenim quanquam non bene declarent, qui hæc dicunt, hoc tamen eſt,
quod uolunt. & neceſſe eſt eis hoc dicere, quod ſpecierũ unaquæq; ſubſtantia quædã ſit, & nul
la ſecundum accidens. At uero ſi ponemus ſpecies eſſe, & principia unum numero non ſpecie
eſſe diximꝰ, quæ impoſſibilia neceſſe eſt accidere. His autem prope' eſt dubitare, utrum poten
tia, an alio quodam modo elementa ſint. ſi enim alio quodam modo, erit aliquid aliud prin
cipiis prius. potentia nanq;, prior illa cauſa eſt. non eſt autem neceſſe, ut omne, quod potentia
eſt, illo modo ſe habeat. Quod ſi elementa potentia ſunt, contingit nihil entium eſſe. poſſibile
enim eſt eſſe, etiam quod non dum eſt. fit enim quod non eſt. ſed nihil eorum fit, quæ eſſe im
poſſibilia ſunt. Et his itaq; de principiis dubitationibus, neceſſe eſt dubitare. Et utrum uniuer
ſalia ſint, an (ut dicimus) ſingularia. ſi enim uniuerſalia, non erunt ſubſtantiæ. nihil enim com
munium, quod quid, ſed quale quid ſignificant. Sed ſubſtantia, quod quid. Quod ſi quod
communiter prædicatur, quod quid ſit, & exponi poſſit, multa animalia erunt ipſe Socrates,
& homo, & animal. ſi ſingula quidem, quod quid & unum ſignificant. Si igitur principia uni
uerſalia ſunt, hæc accidunt. Quod ſi non uniuerſalia ſint, ſed ut ipſa ſingularia, non erunt ſci
bilia. ipſius enim uniuerſalis, omnium ſcientiæ ſunt. quare erunt alia principia priora de prin
cipiis uniuerſaliter prædicata, ſi ſint quidem eorum futura ſcientia.

Quartus meta/

QVARTVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

St quædam ſcientia, quæ ſpeculatur ens, prout ens eſt, & quæ ei per ſe
inſunt. hæc autem, nulli earum, quæ in parte dicuntur, eadem eſt. nul
læ nanq; cæterarum, uniuerſaliter de ente prout ens eſt, conſyderant.
ſed eius aliquam partem abſcindentes, quod ei accidit ſpeculantur. ut
e mathematicæ ſcientiæ. Cũ autem principia, & ſupremas cauſas quæ
ramus, patet quod alicuius naturæ per ſe, neceſſe eſt eas eſſe. ſi igitur il
li etiam, qui entium elementa quærunt, iſta principia quærebant, ne
ceſſe eſt etiam elementa entis non ſecundum accidens eſſe, ſed prout
entia ſunt. Quare nobis quoque entis prout entis, primas cauſas ac
cipiendum eſt.

Caput II.

Ns autem multipliciter quidem dicitur, uerum ad unum, unam'q; quandam natu
e ram, & non æquiuoce, ſed quemadmodum omne ſanum ad ſanitatem. quoddam
eo quod conſeruat. quoddam, eo quod facit. quoddam eo, quod ſignum ſanitatis.
quoddam uero, quod capax eiꝰ eſt. & medicinale, ad medicinam. quoddam enim
eo, quod habet medicinam, medicinale dicitur. quoddam propterea quod natura aptũ ad eam
ſit. quoddam propterea quod opus medicinæ ſit. eodem modo cætera quoq; accipiemus. ita
& ens multipliciter quidem dicitur, ſed totum ad unum principium. quædam enim, quoniam
ſubſtantiæ, entia dicuntur. quædam, quoniam paſſiones ſubſtantiæ. quædam, quoniam uia ad
ſubſtantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, aut effectiua, aut generatiua ſub
ſtantiæ, ſiue eorum, quæ ad ſubſtantiam dicuntur, aut ad aliquorũ ex his negationes, aut ſub
ſtantias. Quare & ipſum non ens, eſſe non ens dicimus. Quemadmodum igitur ſanorũ omni
um una ſcientia eſt, ita & de cęteris eſt. non enim ſolum eorum, quę ſecundum unum dicunt',
uerum etiam eorum, quę ad unam naturam dicuntur, unius ſcientię eſt ſpeculari. etenim hęc,
etiam quodam modo ſecundum unum dicuntur. Patet itaq; unius eſſe, & entia prout entia ſpe
culari. ubiq; autem proprie primi, & ex quo cętera pendẽt, & propter quod dicuntur, ſcientia.
quod ſi hoc ſubſtantia eſt, oportet profecto', ut ſubſtantiarum principia, & cauſas philoſophus
habeat. Omnis autẽ generis, & ſenſus unus unius, & ſcientia. ueluti grammatica una exiſtens,
omnes uoces ſpeculatur. Quare entis quoque quot ſpecies ſunt, & ſpecies ſpecierum ſpecula
ri, unius ſcientię genere eſt. Si itaq; ens, & unum idem, ac una natura ſunt, propterea quod ſe
inuicem ſequuntur, quemadmodum principium, & cauſa, non quod una ratione ſignificant',
nihil quidem refert, ſi etiam ſimiliter putabimus, quinimmo magis proderit. idem enim unus
homo, & ens homo, ac homo. & non ſignificat diuerſum aliquid ſecundum dictionem repe
titam, ideſt homo, & homo, & unus homo. Patet autem quod non ſeparatur ens nec in gene
ratione, nec in corruptione. ſimiliter & de uno. Quare manifeſtũ eſt, quod additio in his idem
ſignificat. & quod unum nihil aliud eſt, pręter ens. Item cuiuſq; ſubſtantia, unum eſt, non ſecũ
dum accidens. ſimiliter & ipſum ens, quoduis. Quare quot uniꝰ ſpecies, totidem & entis ſunt.
de quibus ipſum quid eſt ſpeculari, eiuſdem genere ſcientię eſt. dico autem, utputa, de eodem,
& ſimili, cęteris'q; huiuſcemodi. fere' autem omnia contraria, ad hoc principium reducuntur.
Cõſyderata ſunt autem hęc a' nobis in electione contrariorum. tot'q; philoſophię partes ſunt,
quot ſubſtantię. Quare neceſſe eſt, ut aliqua earum prima, & alia ſequẽs ſit. ſunt autem ſubin
de habentia genera, ipſum unum & ens. quare etiam ſcientię ſequentur iſta. philoſophus nãq;
eſt, ut ille, qui mathematicus dicitur. & hęc enim habet partes. ac prima quędam, & ſecunda
ſcientia eſt. cęterę quoq; conſequenter, in mathematibus. Cęterum unius eſt oppoſita ſpecula
ri, uni uero opponitur pluralitas, negationem uero, & priuationem unius eſt ſpeculari, pro
pterea quod utroque modo unum ſpeculatur id, cuius eſt negatio, aut priuatio, ſiue quę ſim
pliciter dicit', q̃ non ineſt illi, ſiue alicui generi. ibi ſiqdem uni differentia eſt, pręter illud, quod
in negatione. negatio nãq;, abſentia illius eſt. in priuatione uero, & ſubiecta quædam natura ſit,
de qua priuatio dicitur. uni aũt pluralitas opponit'. Quare etiam prędictis oppoſita, diuerſum,
diſſimile, & inęquale, & quęcunq; alia, quę aut ſecundum eadem dicuntur, aut ſecundum plu
ralitatem, & unitatem cognoſcere, dictę ſcientię eſt. ex quibus unum quiddam eſt, ſcilicet con
trarietas. contrarietas enim, differentia quędam. differentia uero, diuerſitas. Quare cum unum
multipliciter dicat', hęc quoq; multipliciter qdem dicent'. unius tamen eſt cuncta cognoſcere.

non enim ſi multipliciter, ideo alterius. ſed ſi neq; ſecundū unum, neq; ad unum rationes reducuntur, tunc alterius. cum autem ad primum cuncta reducuntur, utputa quotcūq; unum dicuntur ad primum unum, ſimiliter de eodem, & diuerſo, & contrariis dicendum ſe habere. Quapropter diuidendo quoties ſingula dicuntur, ſic attribuendū eſt ad primum in unoquoq; prædicamento, quomodo ad illud dicitur. quædam, eo quod habent illud. quædam, eo quod facīunt. quædam, ſecūdum alios huiuſcemodi modos dicentur. Manifeſtum itaq; quod in dubitationibus dictum eſt, unius eſſe, tam de his, quam de ſubſtantia rationem habere. hoc aūt unū erat eorum, quæ in dubitationibus diximus. Et philoſophi eſt de omnibus poſſe ſpeculari. ſi. n. non philoſophi, qs erit, qui conſyderabit, ſi idem Socrates, & Socrates ſedens? aut ſi unū, uni contrarium? aut quid eſt contrarium, aut quoties dicitur? Similiter de cæteris quoq; huiuſcemodi. Cum itaq; unius prout unius, & entis prout entis, hæ per ſe paſſiones ſint, & non prout numeri, aut lineæ, aut ignis, patet quod illius ſcientiæ eſt, & quid eſt cognoſcere, & accidētia eis. & non in hoc errant, qui de his conſyderant, tanquam non philoſophantes, ſed quoniam ſubſtantia, de qua nihil ſciunt, prior eſt. nam quemadmodū & numeri prout numerus eſt, propriæ paſſiones ſunt, ut imparitas, paritas, commenſuratio, æqualitas, exceſſus, defectus, & hæc tum abſolutis, tum mutuo relatis inſunt numeris, ſimiliter ſolido, & immobili, & mobili, & leui, & graui aliqua propria ſunt, ita & enti prout ens eſt quędam propria ſunt. & hæc ſunt, de quibus ueritatem conſyderare philoſophi eſt. Signum autem eſt, quod dialectici, & ſophiſtæ eandem quidem quam philoſophus ſubeunt figuram. ſophiſtica enim, apparens ſolum ſapiētia eſt. dialectici quoq; de omnibus diſputant. ens uero, commune omnibus eſt. diſputāt autem de his, ſcilicet eo, quod hæc propria philoſophiæ ſunt. circa idem enim genus, ſophiſtica & dialectica uerſatur cum philoſophia. uerū philoſophia, ab hac qdem modo poteſtatis, ab illa uero electione ūitæ differt. dialectica autem eſt tentatiua, de qbus philoſophia eſt cognitiua. ſophiſtica uero apparens, exiſtens uero minime. Item contrariorū altera coordinatio priuatio eſt, & cuncta ad ens & non ens, & unum, & pluralitatem reducūtur. utputa ſtatus quidem, unius eſt. motus uero, pluralitatis. entia uero, & ſubſtantiam, fere cuncti concedūt ex contrariis compoſitam eſſe. omnes etenim principia aiunt eſſe contraria. quidam, par & impar. quidam, calidū & frigidum. quidam finem & infinitum. quidam, amicitiam & contentionem. cætera quoq; omnia, uidentur reducta ad unum, & pluralitatem. Accipiatur autem reductio a nobis, in primis principia, & omnino, & quæ ab aliis, in hæc tanquam in genera cadūt. Manifeſtum itaq; ex his etiam eſt, quod unius ſcientiæ eſt ens prout ens eſt, ſpeculari. cuncta etenim, aut contraria, aut ex contrariis. principia uero contrariorum, unum & pluralitas. hæc autem, unius ſcientiæ, ſiue ſecundum unū dicantur, ſiue non, ſicuti fortaſſis, & ueritas ſe habet. Et quāuis unum multipliciter dicatur, ad primum tamen cætera reducentur. & contraria, ſimiliter. Ac propterea & ſi ens, aut unum non eſt uniuerſale, & idem in omnibus, aut ſeparatum, ſicuti fortaſſis non eſt, hæc nihilo minus ad unum, illa uero conſequenter. Et propterea, non eſt geometræ, quid contrarium, aut perfectum, aut unum, aut ens, aut idem, aut diuerſum ſit ſpeculari, niſi ex ſuppoſito. Quod igitur unius ſcientiæ, eſt ens prout ens eſt, & quæ ei prout enti inſunt ſpeculari, manifeſtum eſt. & quod non ſolum ſubſtantiarum, uerum etiam eorū, quæ ſubſtantiis inſunt eadem ſpeculatiua eſt, ac illorum, quæ dicta ſunt, & de priori & poſteriori, & genere & ſpecie, & toto & parte, cæteris'q; huiuſcemodi.

Caput III.

d Icendum autem eſt, utrum unius, an alterius ſcientiæ eſt, de iiſce, quæ in mathematibus dignitates nominantur, & de ſubſtantia ſpeculari. patet utique quod unius eſt, & eius, quæ philoſophi eſt, conſyderatio. omnib⁹ enim entibus inſunt, ſed non alicui generi ſeparatim ab aliis. & omnes quidem utuntur, quia entis, prout entis ſunt. unumquodq; autem genus, ens. At eatenus utuntur, quatenus eis ſatis eſt. hoc autem eſt, quantum illud continet genus, de quo demonſtrationes aſſerunt. Quare cum pateat, quod prout entia ſunt, eis inſunt (hoc nanq; eis commune eſt) illius de his ſpeculatio eſt, cuius eſt, de ente prout ens eſt cognoſcere. Propter quod nemo eorum, qui particulariter conſyderant, conatur aliquid de eis, ſiue quatenus uera, ſiue non, dicere. nec enim geometra, nec arithmeticus, ſed naturalium quidam merito hoc facientes. ſoli nanq; putabant, & de tota natura, & de ente conſyderare. cum autem aliquis adhuc ſuperior naturali ſit (natura nanq; unum quoddam entis genus eſt) illius uniuerſalis, & circa primam ſubſtantiam ſpeculatiui, profecto fuerit de his etiam conſyderatio. eſt autem phyſica, ſapientia quædam, ſed non prima. Quæcunque uero quidam eorum, qui de ueritate dicunt, quonam

quonam modo oportet admitti, dicere conantur, propter ignorantiam Analyticorum hoc faciunt. oportet enim accedere, hæc edoctum, ſed nequaquā, dum audiunt, quærere. Quod itaq; philoſophi, & eius, qui de tota ſubſtantia, quoad natura fert, ſpeculatur, etiam de principiis ſyllogiſticis eſt conſyderare, manifeſtum eſt. decet autem illū, qui maxime circa quodq; genus cognoſcat, ut dicere habeat certiſſima rei principia. quare & illum, qui de entibus, prout entibus, omnium certiſſima, hic autem eſt philoſophus. Omnium autem certiſſimum principium eſt, circa quod impoſſibile eſt mentiri. notiſſimum etenim, ut huiuſmodi ſit, neceſſe eſt. circa nāq; illa, quæ non cognoſcunt, decipiuntur omnes. Et non ex ſuppoſitione. quod enim neceſſe eſt illum habere, qui quoduis entium intelligat, hoc non eſt ſuppoſitio. quod autem cognoſcere illum neceſſe eſt, qui aliquid cognoſcat, neceſſe eſt, ut ueniat habens illud. Quod igitur tale principium, omnium certiſſimum eſt, patet. Quid autem illud ſit, deinceps dicamus. idem enim ſimul ineſſe & non ineſſe eidem & ſecundum idem, impoſſibile eſt. & quæcunq; alia annotare mus, ſint ad logicas difficultates annotata. hoc autem, omnium eſt principiorum certiſſimum. habet etenim dictam annotationem. Impoſſibile nāq; eſt, quempiam idem putare eſſe & non eſſe, quemadmodum quidam Heraclitum dicere arbitrabantur. non enim neceſſe eſt quæcūq; quis dicat, ea etiam putare. & ſi non, contingit ineſſe eidem contraria. annotentur autem a nobis, etiam huic propoſitioni conſueta. contraria uero opinio opinioni eſt, quę ꝓtradictionis eſt. Patet itaq; & impoſſibile eſt ſimul eundem idem arbitrari eſſe, & non eſſe. ſimul etenim haberet opiniones contrarias, qui de ea re haberetur mendax. Quare omnes demonſtrationes ad hanc ultimam opinionem reducunt. natura etenim hæc, cæterarum quoq; dignitatum omniū principium eſt.

Caput. IIII.

s Vnt autem quidam, qui (ut diximus) ipſi quoq; dicunt contingere idem eſſe, et nō eſſe, & ita arbitrari. ututur autem hac oratione multi quoq; eorum, qui de natura tractant. nos autem nūc accepimus, tāquam impoſſibile ſit, de eodem ſimul eē & non eſſe. & per hoc monſtrauimus, & certiſſimum hoc cunctorum principiorū eſt. Conantur autem quidam hoc quoq; probare, propter ignorantiam. Eſt etenim ignorātia, neſcire quorum oportet quærere demonſtrationem, & quorū nō, etenim omnino impoſſibile eſt, omnium eſſe demonſtrationem. in infinitum nāq; progrederetur. quare nec hoc modo eēt demonſtratio. Si autem aliquorum non oportet quærere demonſtrationem, quod magis principium eſſe tale iudicarent, dicere non haberent. Eſt autem etiam de hoc demonſtrare, redarguendo & impoſſibile eſt, dum modo aliquid dicat, qui dubitat. Quod ſi nihil, ridiculū eſt quærere rationem ad eum, qui nullius habet rationem, quatenus nullam habet rationem, ſimilis nanq; plantæ talis eſt, prout talis eſt. Demonſtrare uero redarguendo, dico differre a demonſtratione. quia qui demonſtraret, uideretur quærere quod a principio, cum aliter huiuſce cauſa ſit redargutio, & non demonſtratio. Principium uero ad hæc omnia, non petere ut aut eſſe aliquid, aut non eſſe dicat, hoc enim fortaſſis aliquis eſſe putaret, quod a principio petere, ſed aliquid ſignificare & ſibiipſi & alteri. hoc enim neceſſe eſt, ſiquidem aliquid dicat. Quod ſi non, tali non eſſet ſermo, nec ſibi ad ſeipſum, nec ad alium. ſi autem aliquis hoc concedat, erit demonſtratio. iam enim erit aliquid determinatum. attamen non qui demonſtrat, ſed qui ſuſtinet, cauſa eſt. tollens enim orationem, ſuſtinet orationem. Primo igitur manifeſtū eſt hoc ipſum uerum eſſe, & nomen eſſe hoc, aut non eſſe ſignificat. Quare non utiq; omne ita & nō ita, ſe habet? Item ſi homo unum ſignificat, ſit autem hoc animal bipes, dico autem unū ſignificare hoc, ſi hoc eſt homo. ſi quid homo ſit, hoc eſt homini eſſe. Nihil autem differt, etiam ſi plura quis ſignificare dicat, ſolum ſint determinata. imponeretur etenim cuilibet orationi aliud nomen. dico autem utputa, ſi non dicat hominem unum ſignificare, ſed multa, quorum unius quidem una oratio, animal bipes, ſint autem cęteræ quoq; plures, determinatæ uero numero, imponeretur etenim proprium nomen ſecundum quanq; orationem. Quod ſi non poneretur, ſed infinita ſignificare dicat, manifeſtum eſt, & non eſſet oratio. non unum enī ſignificare, nihil eſt ſignificare. nominibus uero non ſignificantibus, perit ipſa re uera diſputatio, & ad inuicē, & ad ſeipſum. nihil enim intelligere contingit, nihil unum intelligētes. & ſi cōtingit, imponetur nomen huic rei, unum. Nomen itaq; ut a principio dictum eſt, ſit aliquid ſignificans, & unum ſignificans. non poteſt igitur homini eſſe ſignificare id, quod nō eſſe homini, ſi homo quidem non ſolum de uno, ſed etiam unum ſignificat. Non enim hoc dicimus unum ſignificare, quod de uno. hoc enim modo, muſicum etiam & album & homo, unum ſignificarent. quare unum, omnia erunt. uniuoca nāq; & non erit eſſe & non eſſe idem, niſi ſecū

dum æquiuocationem, ſicuti ſi quem nos hominem nominamus, alii non hominem uocarẽt. quod autem dubitatur, non eſt hoc ſi contingit ſimul idem eſſe, & non eſſe hominem nominare, ſed re. ſi autem non alterum ſignificat homo & non homo, patet ꝙ nec nõ eſſe homini ab eo, quod eſt eſſe homini. quare homini eſſe, erit non homini eſſe. unum nãq; erit. hoc enim ſignificat unum eſſe, ſicuti tunica & ueſtis, ſi ratio una. ſi autem erit unum, unum ſignificat homini eſſe, & non homini. uerum monſtratum eſt, ꝙ aliud ſignificat. neceſſe eſt igitur, ſiquid eſt uerum dicere, ꝙ homo ſit, animal eſſe bipes. hoc enim erat, quod ſignificabat homo. ſi autem neceſſe eſt, non poteſt idem nõ eſſe animal bipes. hoc nãq; ſignificat ipſum neceſſe eſſe, quod impoſſibile eſt, non eſſe hominem. non contingit ergo ſimul uerum eſſe, idem dicere hominem eſſe & non eſſe hominem. Eadem ratio eſt & de non eſſe hominem. homini nanq; eſſe & nõ eſſe homini, diuerſum ſignificat. Siquidem & album eſſe & hominem eſſe, diuerſum. multo enim magis, illud opponitur. quare diuerſum ſignificat ſi autem album aliquis dicat unum & idem ſignificare, rurſus idem dicemus, quod & antea dictum eſt, ꝙ omnia unum ſunt, & non ſolum oppoſita. Quod ſi hoc non contingit, accidit quod dictum eſt, ſi ad interrogatum reſpõdeat. Si uero ſimpliciter interrogante, addat etiam negationes, non reſpondet ad interrogatũ. nihil enim prohibet idem & hominem & album & alia infinita multitudine eſſe. attamen interroganti ſi uere eſt dicere hoc hominem eſſe an non, id reſpõdendum eſt, quod unum ſignificat, & non addendum, ꝙ & album & magnum. impoſſibile nanq; eſt, accidentia, cum infinita ſint, percurrere. aut igitur omnia percurrat, aut nullum. Similiter & ſi infinities idem eſſet homo, & non homo, interrogatus ſi homo eſt, non debet una cum eo, ꝙ ſimul etiam non homo eſt reſpondere, niſi certa quoq; quæcunq; accidunt, quæcunq; homo eſt, aut non eſt reſpõdeat. quod autem ſi non fecerit, non diſputat. Et qui hoc dicunt, omnino perimunt ſubſtantiam, & quod quid erat eſſe, neceſſe eſt nanq; eis dicere omnia accidere, & ipſum homini eſſe, aut animali eſſe non eſſe. ſi enim quicq̃ erit ipſum homini eſſe, hoc non erit non homini eſſe, aut non eſſe homini, tametſi hæ ſunt eius negationes. unum nanq; erat, quod ſignificabat, & hoc erat alicuius ſubſtantia. ſubſtantiã uero ſignificare, eſt ꝙ non eſt ei eſſe, aliud quippiam. ſi autem ipſum homini eſſe, eſt ei ipſum non homini eſſe, aut nõ eẽ homini, aliud erit. Quare neceſſe eſt eis dicere, ꝙ nullius, talis ratio erit, ſed omnia ſecundum accidens. hoc enim, ſubſtãtia & accidens differunt. albedo etenim homini accidit, quoniam eſt quidẽ albus, ſed non eſt ipſa albedo. Si autem omnia ſecundum accidẽs dicuntur, nihil erit primum uniuerſale. ſi autem accidens ſemper de aliquo ſubiecto ſignificat prędicationem, neceſſe eſt in infinitum progredi. ſed impoſſibile eſt. plura enim quam duo, non conueniunt. accidens enim nõ eſt accidenti accidens, niſi quia utrunq; eidem accidit. dico autem ueluti albũ eſt muſicum, et hoc album, quoniam utrunq; homini accidit. ſed non ita Socrates muſicus, quoniam utrunq; alicui alteri accidit. Cum itaq; quædam ita, quædam aliter accidentia dicantur, quæcũq; ita dicuntur ut album Socrati, nõ poſſunt infinita ſurſum uerſus eſſe, ut Socrati albo alterum aliquod quoq; accidẽs. non enim fit unũ, quod ex oĩbus. nec albo aliqd aliud accidens erit, utputa muſicũ. nõ enĩ magis hoc illi, q̃ illud huic accidit. Et ad hæc diſtinctũ eſt, ꝙ q̃dã ita accidũt, quædã, ut muſicũ Socrati. quotcũq; uero hoc modo, nõ accidẽti accidit accidẽs. ſed quotcũq;, illo mõ. quare nõ oĩa ſm accidẽs dicenẽ. erit ergo aliqd tanq̃ ſubſtãtiã ſignificãs. qđ ſi eſt, monſtratũ eſt qđ impoſſibile eſt ſimul ꝺdictiones ꝑdicari. Itẽ ſi ꝺdictiones ſimul uerę de eodẽ oẽs, patet ꝙ oĩa erũt unũ. erit etenim idẽ & triremis, & paries, & homo, ſi de oĩ cõtingit qcq̃ affirmare aut negare. Sicuti illis neceſſe, q Protagoræ opinionẽ ſequunt. ſi enĩ cuiq̃ uideat homo nõ eſſe triremis, patet ꝙ nõ erit triremis. ſed ẽt eſt, ſi ꝺdictio qdẽ uera eſt. Et certe fit qđ Anaxagoras aiebat, ſimul omnes res eẽ, ita ut nil uere unũ ſit. Indefinitũ itaq; uidenẽ dicere. & putãtes de ente tractare, de nõ ente dicũt, qđ enim potentia, & nõ actu eſt, illud eſt indefinitũ. at uero dicẽda eſt eis de oĩ, aut affirmatio, aut negatio. incõueniẽs nãq; eſt. ſicui ſua qdẽ negatio inerit, alterius uero qđ nõ ineſt ei, nõ inerit. dico aũt utputa ſi uerũ eſt dicere de hoĩe, quod nõ eſt homo, manifeſtũ eſt, qđ etiã nõ triremis eſt. ſi affirmatio igitur, neceſſe eſt etiam negationẽ ineſſe. Quod ſi affirmatio nõ ineſt, negatio tamẽ inerit, magis q̃ quæ ipſius eſt. ſi igit & illa ineſt, inerit triremis negatio. & ſi hæc, etiã affirmatio. Hæc igitur eis accidũt, q hanc orationẽ dicunt, & ꝙ nõ eſt neceſſe, aut affirmare aut negare. nã ſi uerę eſt ꝙ homo & nõ homo, patet ꝙ nec homo, nec non homo erit. duorũ enĩ, duę negationes. ꝙ ſi illa ex utriſq; una, & hæc una ꝑfecto oppoſita eſſet. Itẽ aut in oĩbus ita ſe habet, & eſt albũ, & nõ albũ, & ens & nõ ens, & circa cæteras affirmationes & negationes ſimili mõ, aut nõ, ſed circa aliquas, circa uero aliquas nõ. Et ſi nõ circa oẽs, iſtæ

utiq; certæ

utiq; certæ eſſent. ꝙ ſi circa oẽs, rurſus, aut de qbuſcũq; eſt affirmare, ẽt negare eſt, & de qbuſcũq; negare ẽt affirmare, aut de qbus qdẽ eſt affirmare, ẽt negare eſt, de qbuſcũq; uero negare, nõ de oĩb⁹ eſt affirmare. et ſi ita eẽt, aliqd utiq; ꝑ certo nõ ens, & hæc firma opinio. ꝙ ſi ipſum nõ eẽ, certũ quid, & notũ eſt, notior erit oppoſita affirmatio. Quod ſi quodcũq; eſt negare, ſimiliter etiã affirmare neceſſe ſit, aut uerę eſt diuidẽdo dicere, utputa albũ, & rurſus qđ nõ albũ, aut nõ. Et ſi nõ eſt uerę diuidẽdo dicere, neq; dicit hæc, nihilq; prorſus ſunt illa ſane, quæ non ſunt, qũo loquent, aut ambulabũt? Et, ut ẽt antea dictũ eſt, oĩa unũ erũt. & hõ, deus, triremis, ac eorę cõtradictoria, idẽ erunt. Quod ſi de quocũq; ſimiliter, nihil aliud ab alio differret. nã ſi differret, hoc uerę & ꝑpriũ erit. ſimiliter aũt & ſi diuidẽtem uera dicere ꝓtingit, qđ dictũ eſt accidit. & ad hæc, ꝙ oẽs uera dicerẽt, oẽsq; mentirent, ipſeq; ſeipſum mentiri ꝓcederet. ſimul aũt manifeſtũ eſt, ꝙ de nullo eſt ad eũ ꝓſyderatio. nihil enĩ dicit neq; enĩ ita, neq; nõ ita ait, ſed ita & nõ ita. Et rurſus his ambobus negationẽ, ꝙ nec ita neq; nõ ita. nã ſi nõ, eẽt aliqd utiq; determinatũ. Itẽ ſi cũ affirmatio uera ſit, negatio falſa, & cũ hæc uera ſit, affirmatio falſa eſt, nõ ſit ſimul idẽ affirmare & negare uere. Sed dicẽt fortaſſis, hoc eẽ, qđ a principio poſitũ ẽ. Itẽ utrũ ille qdẽ, q quãq; rem aut aliquo modo ſe hĩe exiſtimat, aut nõ ſe hĩe mentit, q uero ambo uerũ dicit? nã ſi uerũ dicit, qđ aliud, qđ dicit, eſt, niſi ꝙ talis natura entiũ eſt? Quod ſi nõ iſte, ſed ille magis dicit uerũ, q illo mõ exiſtimat, iã aliquo mõ ſe haberẽt exiſtẽtia. & hoc uerę eẽt, & non ſimul etiã, nõ uerũ. Quod ſi cũcti ſimiliter & mẽtiũtur & uerę dicũt, nec loq nec dicere qcq̃ talĩ hoĩ poſſibile eſt. ſimul enĩ eadẽ, & nõ eadẽ dicit. ꝙ ſi nihil exiſtimat, ſed ſimiliter arbitratur & nõ arbitrat, qđ nã differat a plãtis? Vñ & maxĩe manifeſtũ eſt, ꝙ nemo, nec cęterorę nec eorę, q hanc orationẽ dicũt, ita affectus eſt. cur enĩ Megara uadit, & nõ quieſcit ire putans? nec mox a diluculo ad puteũ, aut ad præcipitiũ aliqđ pergit? ſed uidet ueritus, tanq̃ nõ ſimiliter nõ bonũ, & bonũ eſſe putans cadere in illa. patet itaq; quod hoc qdẽ melius eſſe putat, illud uero minime. ſi aũt hoc, neceſſe eſt, ut & hoc qdẽ hoĩem, illud uero nõ hoĩem, & hoc qdẽ dulce, illud uero nõ dulce putet. nõ enĩ æqualiter oĩa quærit et putat, cũ melius eẽ bibere aquã aut hoĩem uiſitare arbitratus, deinde q̃rat ea. attamen oportebat, ſi ſimiliter eadẽ eẽnt homo et nõ homo. ſed (ut dictũ eſt) nemo eſt, q nõ uideat aliqua ueritus, aliqua nõ. Quare uidet, ꝙ oẽs arbitrant ſimpliciter ſe habere (etſi nõ circa oĩa) ſaltẽ circa melius, & deteri⁹. ꝙ ſi nõ ſcientes, ſed opinãtes, multo magis curãdũ eſſet de ueritate, ſicuti & infirmo exiſtẽti q̃ ſano, de ſanitate. opinans nãq; ad ſcientẽ, nõ ſane ad ueritatẽ diſpoſitus eſt. Itẽ etſi q̃maxime oĩa ita, & nõ ita ſe habeãt, attamẽ ipſum magis & minus ineſt entiũ naturę. nõ enĩ ſimiliter paria eẽ, duo ac tria dicemus. nec eodẽ modo mẽtitus eſt q q̃tuor eſſe putet qnq; aut q mille. ſi itaq; nõ ſimiliter, patet ꝙ alter minus. q̃re, magis uerũ dicit. ſi igit qđ magis eſt, propinqus eſt, profecto erit aliqd uerũ, cui ꝑpinquius eſt, quod magis uerũ eſt. qđ ſi nõ eſt, at iam ſaltem aliquid eſt certius, & uerius. et ita ab illa intẽperata oratiõe remoti erimus, q̃ ꝓhibet quicq̃ mẽte determinare.

Caput V.

EX eadem uero opinione, Protagoræ quoq; oratio eſt. & ſimiliter eſt neceſſe, ipſas ambas, aut eſſe aut non eſſe. ſi enĩ oĩa, de qbus opinant, quę q; apparẽt, uera ſint, neceſſe eſt oĩa, ſimul uera & falſa eẽ. ſiqdẽ multi ꝓria inuicẽ opinant, ac eos, q nõ opinant eadẽ, quę ipſi mentiri putãt. quare neceſſe eſt idẽ eſſe & nõ eſſe. qđ ſi eſt neceſſe eſt oĩa, de qbus opioent, uera eſſe. oppoſita nãq; opinãt q mẽtiũtur, & q uerũ dicũt. ſi igit ea, quę ſunt, ita ſe habẽt, uerũ oẽs dicũt. Quod itaq; ambę orationes ex eadẽ mẽte ſint, patet. Non eſt autẽ idẽ, oẽs cõueniendi, modus. Quidã enĩ perſuaſione, qdã uero ui indigẽt. Quicũq; nãq; ꝑpterea ꝙ dubitẽt, ita exiſtimarũt, horũ ignorãtia ſanabilis eſt. nõ enim ad ſermonẽ, ſed ad mẽtẽ eorę obuiatio eſt. quicũq; uero ſermonis gratia dicũt, horũ ſanatio, redargutio eſt, & eius ſermonis, q in uoce, & eius, qui in noĩbus. Aduenit autẽ illis, q dubitãt, hæc opĩo, a ſenſibilibus. illa qdẽ, qua dicit ſimul cõtradictoria & ꝓria eſſe, uidentibus ex eodẽ contraria fieri. ſi igitur nõ eſt poſſibile qđ nõ eſt fieri, præextitit ſimiliter utrũq; ens. ſicut & Anaxagoras oẽ in oĩ miſceri ait, atq; Democrit⁹. etenĩ hic quoq; uacuũ & plenũ, ſiłr in q̃cũq; pte eẽ. atq; horę hoc qdẽ ens, hoc uero nõ ens eẽ. Ad illos itaq;, q ex his ita arbitrãt, dicem⁹ ꝙ quodãmõ qdẽ uere dicũt, quodãmõ uero ignorãt. ens nãq; dupliciter dicit. quare aliquo mõ qdẽ poſſibile ẽ aliqd ex nõ ente fieri, aliquo uero mõ, nõ eſt. ſimulq; idẽ ens & nõ ens eſſe, ſed nõ ſm idẽ ens. potentia nãq; cõtingit, ſimul idẽ cõtraria eſſe, actu uero minime. Itẽ eos efflagitabimus aliam quoq; ſubſtantiã entiũ exiſtimare, cui neq; motus, neq; corruptio, neq; oĩno gñatio inſit. Similiter aũt ueritas in iis quoq;, q̃ apparent, qbuſdã ex ſenſibilibus aduenit. at enĩ, uerũ nõ pluralitate neq; paucitate, iudicari cẽſere debẽt. idẽ aũt qbuſdã guſtãtibus, dulce, qbuſdã amarũ eſſe uidet. Quare

ſi oēs ægrotarēt, aut oēs inſanirēt, duo uero, uel tres ſani, aut mētis cōpotes eēnt, hi utiq; uideri poſſent ægrotare, ac inſanire, cæteri uero minime. Itē multis alioꝝ aialiū cōtraria apparerent q̄ nobis, ac noſtrū cuiq; non eadē ad ſeipſum ſemp ſecundū ſenſum apparēt. Qualia igit hoꝝ uera uel falſa, nō eſt manifeſtū. nihilo minus enī magis hæc q̄ illa uera ſunt, ſed æqualiter. Propter qđ Democritus, aut nihil eſſe ueꝝ, aut nobis ignotū ait. Et ſimpliciter ꝓpterea q ſenſum qdē prudentiā putant, hanc uero alterationē eſſe, q fecūdum ſenſum apparet, neceſſario, uerū eē aiūt. Ex his enī & Empedocles, & Democritus, cæteroꝝ quoq; ſinguli, talibus opīonibus irretiti ſunt. Empedocles etenī habitu mutato, prudētiā quoq; mutari ait. ad p̄ſens nāq; prudētia hominibus augetur. In aliis quoq; dicit, q quatenus alterantur, eatenus ſemper etiam altera ſapere eis affuit. Parmenides quoq; eodem aſſerit modo. ut enī cuiq; cōplexio mēbrorum flexibilium ſe habet, ita intellectus hominibus adeſt. idem nanq; eſt, quod ſapit membrorum natura hominibus, et omnibus, & omni. quod enī plus eſt, intelligentia eſt. Anaxagoræ autē ſentētia, ipſa quoq; à quodā ſuorū neceſſariorū memoriæ tradita eſt. q talia eis entia erūt, qualia ea eſſe putarint. Homerū etiā talē aiunt opinionem habere uideri. quippe, qui faciat Hectorē, cum a uulnere inſaniret, iacere, aliud ſapientem. tanq̄ & inſanientes ſaperent quidē, ſed nō eadē. Patet itaq; q ſi utraq; prudentia eſt, entia quoq; ſimul ita & nō ita ſe habēt. Qua ex re difficillimū quod ſequitur eſt, ſi enim qui maxime poſſibile uerū uident, ii autem ſunt, q maxime illud quę runt, & amant, ii tales opiniones habent, & talem de ueritate ſententiā ferunt, quomodo nō ſecordia illis ſit, qui philoſophari conantur? nā quærere ueritatem, non eſſet niſi uolucres perſequi. Cauſa uero huius opinionis his fuit, quia ueritatem quidem de entibus conſyderabant. entia uero, ſola arbitrati ſunt, ſenſibilia eſſe. In his autem, magna indeterminati natura ineſt, et eius, quod ita ens eſt, ut prædiximus. quare ueriſimiliter quidē, ſed nō uere dicūt. ita enim magis conuenit dicere, q̄ ut Epicarmus in Xenophanem. Itē cum hanc omnem naturam moueri uiderent, de eo autem, quod mutatur, nihil uerificari, circa illud, quod omnino mutat̄, nihil uerificari poſſe putabant. Ex hac enim exiſtimatione, ſumma illa eorum opinio pullulauit, qui ſe Heraclitum ſequi affirmabant. qualem & Cratylus habebat, qui tandem nihil putabat dicere oportere, ſed ſolum digitum mouebat. & Heraclitum, q bis dixiſſet in eundem fluuium non eſſe intrare, reprehendebat. ipſe enim exiſtimabat, ne ſemel quidem. Nos autem ad hanc etiā rationē dicemus, q id, quod mutatur, cum mutatur, habet aliquam ueritatē, nō eſſe putare. At hoc etiam, ambiguum eſt. abiiciens enim habet aliquid eius, quod abiicit. ac neceſſe eſt, aliqd etiam eius, quod fit, eſſe. & ſimpliciter ſi corrumpitur, erit aliquid ens. & ſi fit, neceſſe eſt eſſe, ex quo fit, & a quo generatur, & hoc non eſſe in infinitum. Sed his omiſſis, illa dicamus, quod non eſt idem ſecundum quātitatem, & ſecūdum qualitatē tranſmutari. detur itaq; nō permanere ſecūdū quātitatē, attamē ſecūdū ſpeciē, omnia cognoſcimus. Itē dignum eſt reprehendere eos, qui ita arbitrant̄, quoniā cū & ipſoꝝ ſenſibiliū pauciora numero ita ſe habere uiderent, de toto tamē cœlo ſimiliter ſenſerunt. hic enim, qui circa nos eſt, ſolū ſenſibiliū locus, in corruptione & generatione eſt, qui nulla (ut ita dicam) uniuerſi pars eſt. unde iuſtius fuiſſet, propter illa, iſta etiam abſoluiſſe, q̄ propter iſta, illa condemnaſſe. Item manifeſtum eſt, q & ad iſtos eadem dicemus, quæ olim dicta ſunt. q enim eſt immobilis quædam natura, oſtēdendū, & perſuadendum eſt eis. At accidit eis, qui ſimul dicunt eſſe, & nō eſſe, magis dicere quieſcere cuncta, q̄ moueri. nō enim eſt, in quo quicquam moueretur, nam omnia omnibus inſunt. De ueritate uero, q non omne, quod apparet, uerum ſit, primo quidem neq; ſenſus proprii, fallax eſt. ſed phantaſia non eſt idem, quod ſenſus. Deinde admiratione dignum eſt, ſi hoc dubitāt, utrū tantæ ſint magnitudines, tales q; colores, quales eminus, an quales cominus apparent. et utrū qualia ſanis, an qualia ægrotantibus. & grauiora utrum qualia debilibus, an qualia robuſtis. & uera, utrum qualia dormientibus, an qualia uigilantibus. Quod enim non arbitrātur, patet. nemo etenim ſi noctu exiſtimet ſe Athenis eſſe, cum in Libya ſit, ad Ariopagum uadit. Item de futuro (ut Plato quoq; ait) non eſt profecto ſimiliter certa medici, & ignari opinio. utputa, de futuro ſano, aut non futuro. Item ipſiſmet ſenſibus, non eſt ſimiliter certus, qui alieni eſt, & q proprii. nec illius, qui prope eſt, & ipſiuſmet. ſed de colore quidem uiſus, nō guſtus, de ſapore guſtus, & non uiſus, quorū nullus unquam ait eodem tempore circa idem ſimul ita, & non ita ſe habere. at nec in alio tempore circa paſſionem dubitarint, ſed circa illud, cui paſſio accidit. dico autem ueluti idem quidem uinum, aut ipſum mutatū, aut corpore mutato, uideri poſſit quā doq; dulce, quandoq; non dulce. ſed non ipſum dulce cum quale eſt, ſit, unquā mutatū eſt, ſed ſemper uerificatur de eo. & quod futurum eſt dulce, neceſſario tale eſt. attamē omnes illæ orationes, hoc

tiones, hoc perimunt. & quemadmodum ſubſtantiam non eſſe ullius, ita nec quicquam neceſſario eſſe. neceſſarium enim non contingit aliter, & aliter ſe habere. Quare ſiquid neceſſario eſt, non ita, & non ita habebit, & ſimpliciter ſi ſenſibile ſolum eſſet, nihil eſſet profecto, cum animata non eſſent. ſenſus nanq; non eſſet. neq; ſenſibilia itaq;, neq; ſenſiones eſſe, fortaſſis uerum eſſet. ſentientis enim hæc paſſio eſt. ipſa ſubiecta, quę ſenſum faciunt, non eſſe etiam abſq; ſenſu. hoc impoſſibile eſt. ſenſus nanq; non ipſe eſt ſuiipſius, ſed eſt aliquid aliud etiam præter ſenſum, quod neceſſe eſt prius ſenſu eſſe. mouens enim, natura prius eſt moto. & ſi ad ſeinuicē dicuntur ipſa eadem, nihil minus.

Caput VI.

s Vnt aūt qdam eoꝝ qbus de his perſuaſum eſt, q'q; has orationes ſolū dicūt, q dubitant. quærūt etenim, qs eū, q ſanus eſt, & oīno q circa ſingula recte iudicarit, examīnet. Tales aūt dubitationes, ſimiles ſunt, ac ſiqs dubitaret, utrū dormimus nūc, an uigilamus. tales nāq; cūctæ dubitationes, idem poſſunt. de omnibus etenim hi dignū ducūt rationem eſſe. principiū nanq; (& hoc per demonſtrationem) accipere quærūt. Q đ aūt non eſt eis perſuaſum, ex eoꝝ actionib⁹ manifeſte apparet. ſed (ut diximus) iſte eoꝝ affectus eſt. rationem nāq; eoꝝ quærūt, quoꝝ non eſt ratio. demonſtratiōis enim principiū, non eſt demonſtratio. His qdem facile hoc perſuadebit̄. non enim eſt difficile perceptu. q uero in oratione ſolū uim quærūt, impoſſibile quærūt. contraria nāq; dicere dignū cenſent, mox contraria dicentes. Si aūt non ſunt omnia ad aliqd, ſed quædam ipſa per ſeipſa ſunt, non erit utiq; ueꝝ oē, quod apparet. apparens enim, alicui eſt apparens. quare q dicit omnia uera, quę apparent eſſe, omnia entia facit ad aliqd. Quare obſeruandū eſt iis, q uim in oratione quærunt, ſimulq; reddere orationem dignum ducūt, quod non quod apparet eſt, ſed quod apparet, cui apparet, & quando apparet, & quatenus, & quomodo. Quod ſi reddant qdem orationem, non tamen ita reddant, accidet eis q̄ primū contraria dicere. poteſt etenim eidem ſecūdum uiſum qdem mel apparere, guſtu autem non. & cū oculi duo ſint, ſi ſint diſſimiles, non eadem utriq; uiſui. Cæterū ad eos, q propter olim dictas cauſas, quod apparet uerū eſſe dicūt, & ob hoc omnia ſimiliter eſſe falſa & uera, nec ſane omnibus eadem apparere, nec eidem ſemper eadem, ſed plerūq; cōtraria, etiam eodem tempore. tactus etenim duo dicit in digitoꝝ uariatione, uiſus autem unū. ſed neq; eodem ſenſu, & ſecūdum idem, & eodem modo, & in codē tempore. quare hoc eſſet ueꝝ profecto. Sed ob hoc fortaſſis iis, q non propter dubitationem, ſed orationis gratia dicūt, neceſſe eſt dicere, q hoc non ſit uerū, ſed huic uerū. & (ut antea dictū eſt) neceſſe eſt, ad aliqd, & ad opinionē, & ad ſenſum oīa facere. quare nec factum eſt, nec erit qcq̄, ſi nemo prius opinatus ſit. qđ ſi factū fuit, aut erit, patet q non ad opinionem oīa ſunt. Itē ſi unū ad unū, aut ad determinatū, & ſi idem eſt, & dimidiū, & æquale, non tamen ad duplū, qđ æquale eſt. ad opinionem itaq;, ſi idem eſt homo, & qđ opinatū eſt, non eſt homo, qđ opinat̄, ſed qđ opinatū eſt. Q đ ſi unūquodq; ad illud erit, qđ opinat̄, infinita ſpecie, qđ opinat̄ erit. Quod igit̄ oīum certiſſima opinio eſt, non eſſe ſimul ueras oppoſitas dictiones, & qd illis, q ſic dicūt accidat, & cur ita dicūt, hæc demū dicta ſint. Cū uero impoſſibile ſit contradictionem ſimul de eodē uerificari, patet q neq; contraria ſimul eidem ineſſe contingit. contrarioꝝ enim alteꝝ non minus priuatio eſt. ſubſtantiæ uero priuatio, negatio a quodam determinato genere eſt. ſi impoſſibile itaq; eſt ſimul affirmare, & negare uere, impoſſibile eſt etiam contraria ſimul ineſſe. ſed aut ambo ſecūdum aliqd, aut alteꝝ ſecūdum aliqd, alterū ſimpliciter.

Cap. VII.

a T uero nec inter contradictionem poſſibile eſt qcq̄ mediū eſſe, ſed neceſſe eſt dicere, aut negare unum quodcūq; de uno. manifeſtū aūt eſt primo qdem definientib⁹, qd ueꝝ, qd'ue falſum eſt. dicere nāq; ens non eſſe, aut hoc eſſe, falſum. ens aūt eſſe, & non ens non eſſe, ueꝝ eſt. Quare & q dicit eſſe, aut non eſſe, uerū dicet, aut mentiet̄. ſed nec ens, dicit̄ non eſſe, aut eſſe, nec nō ens. Item mediū inter ꝓtradictionē, aut erit quē admodū fuſcū inter albū & nigrū, aut quē admodū neutrū inter hominem & equū. ſi itaq; ita eſt, nō mutabit̄ ꝓfectó. ex nō bono nāq; in bonū mutat̄, aut ex hoc in nō bonū. nūc uero ſemp apparet. nō. n. eſt mutatio, niſi ad oppoſita & media. q ſi eſt mediū, etiā ſic aliq erit in albū nō ex nō albo gñatio. nūc aūt nō uidet̄. Itē oē intellectuale, aut intelligibile, mens aut affirmat, aut negat. hoc uero ex definitione patet, cū ueꝝ dicat, aut mentiat̄. cum. n. ſic componēs dicat, aut neget, ueꝝ dicit. cū uero ſic, mētit̄. Itē in oīb⁹ ꝺdictionib⁹ eē oportet, niſi oīonis gēa dicat̄. q̄re neq; ueꝝ dicet aliqs, neq; nō ueꝝ, & ꝑter ens & nō ens erit. q̄re ēt pręter gñationē & corruptionē, trāſmutatio aliq erit. Itē in qbuſcūq; gñib⁹ negatio ꝺriū inducit, in his ēt erit. utputa in nūeris nec ípar, nec nō ípar, nūer⁹. ſed ípoſſibile ē. ex definitiōe aūt ē māifeſtū. Itē in ífinitū ꝓcedet. &

entia non ſolum ſequialtera, ſed etiam plura erunt. rurſus nanq; hoc negare erit ad affirmatio/
nem, & negationem. & hoc quicq̃ erit. ſubſtantia nanq; eius eſt alia q̃dã. Itẽ cũ aliquo interro/
gante an album eſt, dicat q̃ non, nihil aliud negauit niſi ipſum eſſe. ipſum uero nõ eſſe, negatio
eſt. Aduenit autem quibuſdam opinio iſta, ſicuti cæterę quoq; præter communem opinionem
ſunt. cum enim non poſſint argumenta contentioſa ſoluere, cedunt orationi, aſſentiunt' q̃ uerũ
eſſe quod ſyllogiſatum eſt. Quidam itaq; ob talem cauſam dicũt. qdam uero, ꝓpterea q̃ oĩum
cauſam quærunt, principium uero ad hos omnes, ex definitione. fit autem definitio ex eo, q̃ ne
ceſſarium eſt aliquid eos ſignificare. ratio enim, cuius ſignum eſt nomen, definitio fit. Videtur
autem Heracliti quidem opinio, omnia eſſe & non eſſe dicens, uera omnia facere. Anaxagorę
uero, eſſe aliquid, contradictiõis medium quare omnia falſa. Cum enim miſcentur, neq; bonũ
neq; non bonum eſt illud miſtum. quare nihil eſt dicere uerum. Caput VIII.

h Is autem determinatis, manifeſtum eſt, q̃ illa quoq;, quæ uno modo, & de omni
bus dicuntur impoſſibile eſt eſſe, ut quidam aiũt quidam quidem. nullum dicen
tes uerum eſſe. nihil enim prohibere ita cuncta eſſe aiunt, uti diametrum commẽ
ſurabilem eſſe. quidam uero, omnia uera. ferè enim rationes eorum, eędem, quę
& Heracliti ſunt. qui enim dicit q̃ omnia uera & omnia falſa, etiam ſeparatim utrãq; harum
orationum dicit, quare ſi hæc impoſſibilia ſunt, illa quoq; impoſſibilia eſſe neceſſe eſt. Item pa
tet q̃ contradictiones ſunt, quas non poſſibile eſt ſimul ueras eſſe, neq; falſas. Et ſi id uideri poſ
ſit magis contingere ex iam dictis, ad has tamen omnes rationes petere oportet, ut in ſuperio/
ribus ſermonibus dictum eſt, non ſi ſit aliquid aut non ſit, ſed ſi aliquid ſignificat. quare ex de/
finitione diſputandum eſt, accipientibus quid uerum quid ue falſum ſignificat. Si autem nihil
aliud eſt quam quod uerum eſt affirmare, aut q̃ negare falſum eſt, impoſſibile eſt oĩa falſa eſ
ſe. neceſſe eſt enim alterã ꝓtradictionis partem, uerã eſſe. Item ſi omne aut affirmare, aut nega/
re neceſſe eſt, impoſſibile eſt utraq; falſa eſſe. altera enim contradictionis pars, falſa eſt. Accidit
autem (quod etiam publice fertur) his omnibus orationibus eas ſeipſas perimere, quę enim oĩa
uera dicit, contrariam quoq; ſibi orationem ueram facit. quare ſuam ipſius non ueram. contra
ria nanq; dicit eam non eſſe ueram, qua uero omnia falſa, & hæc ſeipſam. Quod ſi excipiant
illa quidem contrariam, q̃ ſola non uera eſt, hæc uero ſeipſam, q̃ ſola non falſa, nihilo minus
infinitas accidit eis petere orationes ueras & falſas. qui enim dicit ueram orationem eſſe uerã,
conſentit huic q̃ uera eſt. hoc uero in infinitum procedet. Clarum autem eſt, q̃ nec illi, qui o/
mnia quieſcere dicunt, uerum dicunt, nec qui omnia moueri. etenim ſi omnia quidem quie/
ſcunt, ſemper eadem uera, & falſa erunt. apparet autem hoc tranſmutari, q enim hoc dicit, ali
quando ipſe non erat. & rurſus non erit. Si uero omnia mouentur, nihil erit uerum. cũcta ergo
falſa. ſed demonſtratum eſt, hoc impoſſibile eſſe. Item neceſſe eſt, ens tranſmutari. ex aliquo
nanq; ad aliquid tranſmutatio. At uero, nec omnia quieſcunt, aut mouentur aliquando, ſemp
uero nihil. Eſt enim quiddam, quod ſemper mouet ea, quę mouentur. & primum mouens,
ipſum immobile eſt.

QVINTVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

p Rincipiũ, hoc qdem dicitur illud rei, a' quo qs primũ mouetur. utputa, ma
gnitudinis, & uię. hinc qdem, hoc principium eſt. Ex oppoſito uero aliud
principiũ eſt illud, unde quodq; optime fiat. ut doctrinę. nõ a' primo, ac rei
principio, aliquãdo inchoandũ eſt, ſed unde qs facilius diſcat. Aliud aũt, a'
quo primo inſito fit. ut nauis, carina. & domus, fundamentũ. aĩaliũ quoq;
qdã cor, qdam cerebꝝ, qdam quodcũq; tale contingit, putant. Aliud uero,
a' quo primo non inſito fit, & a' quo primo natura aptus eſt motus, & trãſ/
mutatio inchoari. ut proles, ex patre & matre. & bellũ, ex ꝓtumelia. Aliud porro' id, ad cui⁹ ele
ctionẽ mouent', quæ mouent', & mutant', quæ mutant'. quẽadmodũ ciuitatũ principatus, po/
tentiæ, regna, & tyrãnides principia dicunt'. etiam artes, & ex his maxime architectonicæ. Itẽ
unde primũ res cognita eſt, illud quoq; principiũ rei dicit'. utputa, demonſtrationũ, ſuppoſitio/
nes. Toties autem, cauſæ quoq; dicunt'. oẽs nãq; cauſę, principia. Omnibus igit' principiis com
mune eſt, eſſe primum, unde aut eſt, aut fit, aut cognoſcit'. horum uero quædam intrinſecus,
quædam extrinſecus ſunt. Quare natura quoq; principium eſt, & elementum, mens etiam,
& electio.

& electio, & ſubſtantia, & quod cuius cauſa. multis etenim & cognitionis, & motus principiũ,
ipſum bonum, & malum. Caput II.

Auſa uero uno modo dicitur, ex qua inſita aliquid fit. ut æs, ſtatuæ, & argentũ,
pateræ, & horum genera. Alio uero, ſpecies, & exemplar. hæc autem eſt ratio
c eius, quod quid erat eſſe. & horum genera. ut ipſius diapaſon, duo ad unum. &
ſimpliciter, numerus, & partes, quæ in ratione ſunt. Item, unde principium mu/
tationis primum, aut quietis. ut qui conſuluit, cauſa. & pater, prolis. & ſimplici/
ter faciens, eius quod factum eſt. & tranſmutatiuum, tranſmutati. Item, ut finis. hæc autem eſt
cuius cauſa. ut ambulandi, ſanitas. propter quid enim ambulat, dicimus ut ſanetur. & cum ita
dicamus, putamus cauſam reddidiſſe. & quæcunq;, inter illud mouens, & finem, media fiunt.
ut ſanitatis, attenuatio, purgatio, medicamenta, aut inſtrumenta. omnia etenim hæc, finis gra
tia ſunt. differunt uero ab inuicem, eo quod hæc qdem ut inſtrumenta, illa uero ut opera ſunt.
Cauſæ itaq; fere' toties dicuntur. At cum multifariam cauſæ dicantur, accidit multas quoq;
eiuſdem non ſecundum accidens cauſas eſſe. ut ſtatuæ, & ars ſtatuaria, & ipſum æs non ſe/
cundum aliud quippiam, ſed prout ſtatua eſt. non tamen eodem modo, ſed hoc quidem ut
materia, illa uero ut unde motus. Et inuicem, cauſas eſſe. ut laborare, bonæ habitudinis. hæc
uero, laborandi. non tamen eodem modo. ſed hæc quidem, ut finis, illud uero, ut principium
motus. Item, idem aliquando contrariorum cauſa eſt. quod enim cum adſit, alicuius cauſa
eſt. idem cum abſit, cauſam contrarii nonnunquam dicimus. ut abſentiam gubernatoris, nau
fragii. cuius præſentia, ſalutis cauſa erat. ambæ autem & præſentia, & priuatio, tanquam mo
uentes cauſæ ſunt. Omnes autem nunc dictæ cauſæ, in quatuor incidunt manifeſtiſſimos mo
dos. elementa etenim ſyllabarum, & materia factorum, & ignis, & terra, & omnia huiuſce/
modi corporum, partes quoque totius, & ſuppoſitiones concluſionis, cauſæ ſunt, ut ex quo.
Harum uero hæc quidem tanquam ſubiectum, ut partes. hæc uero tanquam quod quid erat
eſſe, ut totum, & compoſitio, & ſpecies. Semen uero, & medicus, & conſiliator, & ſimpli/
citer efficiens, omnia unde tranſmutationis, aut ſtatus principium. Cætera uero, tanquam
finis, & bonum aliorum. quod enim cuius cauſa, optimum, & finis aliorum uult eſſe. nil au/
tem differat, bonum id, an apparens bonum dicatur. Hæ itaq;, cauſæ, ac tot ſpecie ſunt. modi
autem cauſarũ, numero quidem multi ſunt, in pauciores autem reducuntur. Dicuntur etenim
cauſæ etiam earum, quæ eiuſdem ſpeciei ſunt, multipliciter, prius uidelicet, & poſterius alia,
quam alia. ut ſanitatis, medicus, & artifex. & ipſius diapaſon, duplum & numerus, & illa ſem
per, quæ continent quodcunq; particularium. Item ut ipſum accidens, & eorum genera, ut ſta
tuæ, aliter Polycletus, & aliter ſtatuarius, quia accidit ſtatuario Polycleto eſſe. & ea, quæ con
tinent accidens, ut homo cauſa ſtatuæ. aut ſimpliciter animal, quoniam Polycletus homo,
homo autem animal eſt. Eſt autem accidentium quoque aliud alio remotius, & propinquĩ
us. utputa, ſi albus, & muſicus dicantur ſtatuæ cauſa, & non ſolum Polycletus, aut homo.
Præter omnes autem, quæ proprie dicuntur, quæ ue ſecundum accidens, aliæ ut potentia di/
cuntur, aliæ ut agentes. ut ædificii extruendi, ædificator, aut ædificans ædificator. Similiter
autem, illæ quoque dicuntur, de iis, quorum cauſæ ſunt. ut huius ſtatuæ, aut ſtatuæ, aut ſimplĩ
citer imaginis. aut huius æris, aut æris, aut ſimpliciter materiæ. & de accidentibus ſimiliter.
Item hæ, & illæ, coniunctæ dicentur. utputa non Polycletus, nec ſtatuarius, ſed Polycletus
ſtatuarius. Attamen hæ omnes, multitudine quidem ſex ſunt. dicuntur autem dupliciter. aut
enim ut ſingulare, aut ut genus eius. aut ut accidens, aut ut genus accidentis. aut ut coniun/
ctæ, aut ſimpliciter dictæ. item tanquam agentes, aut ſecundum potentiam. Differunt au/
tem, eo quod agentes quidem & ſingulares ſimul ſunt, & non ſunt, tam ipſæ, quam illa, quo/
rum cauſæ ſunt. ueluti hic medicans, huic conualeſcenti. & hic ędificator, huic, quod ędifica/
tur. Quod uero ſecundum potentiam, non ſemper. corrumpitur enim non ſimul domus,
& ędificator. Caput. III.

Lementũ dicitur, ex quo componitur primo inexiſtenti indiuiſibili ſpecie in ali/
am ſpeciem. ut uocis elementa, ex quibus componitur uox. Et in quę ultima, di/
e uiditur. illa uero, non amplius in alias uoces ab ipſis ſpecie diuerſas. ſed & ſi diui
dantur, particulę tamen eorum eiuſdem ſpeciei ſunt. ut aquę particula, aqua. ſed
non ſyllabę. Similiter etiam corporꝝ elementa dicunt, ea dicentes ultima, in quę
corpora diuidunt'. Illa uero, non amplius in alia ſpecie differentia corpora. & ſiue unum, ſiue
plura huiuſcemodi ſint, hęc elementa aiunt. Similiter autem figurationum quoq; elementa

dicuntur, ac ſimpliciter demonſtrationum. Primæ enim demonſtrationes, quæ in pluribus demonſtrationibus inſunt, hæ elementa demonſtrationum dicuntur. ſunt autem tales, primi, ex tribus per unum medium ſyllogiſmi. Hinc autem metaphorice appellant etiam elementum, quod unum & paruum exiſtens, ad plura utile ſit. Quare & paruum, & ſimplex, & indiuiſibile, elementum dicitur. Vnde euenit, quæ maxime uniuerſalia ſũt, elementa eſſe. quoniam cum unumquodq; eorum unũ, & ſimplex ſit, in multis, aut omnibus, aut quamplurimis ineſt. Et unum, & punctum, principia eſſe uidetur. Cum itaq; illa quæ genera uocantur, uniuerſalia, & indiuiſibilia ſint (una enim eſt ipſorũ ratio) genera quidam dicũt elementa. & magis quàm differentiam, quoniam genus magis uniuerſale eſt. cuicũq; enim differentia ineſt, genus quoq; ſequitur illud. cui uero genus, non utiq; differentia. Omnibus uero commune eſt, illud cuiuſq; eſſe elementum, quod primum cuiq; ineſt. Caput IIII.

n Atura uero, dicitur uno quidem modo naſcentium generatio. ut ſiquis producta uoce dicat Y. Alio uero, ex quo primo in exiſtente generatur, quod gignitur. Item, unde primus motus in unoquoq; eorum, quæ natura ſunt, in eo ſecundum quod ipſum eſt. naſci autem dicuntur, quæcũq; incrementum per aliud habent, tangendo, & connaſcendo, aut adnaſcendo, ſicuti embriones. Differt autem connaſcentia a tactu. hic enim nihil aliud præter tactum neceſſe eſt eſſe. in connaſcentibus uero, eſt quiddam unum in ambobus idem, quod propter id, quod ſe contingant, facit ut connaſcantur, & unum ſecundũ continuationem, & quantitatem non ſecundũ qualitatem ſint. Item natura dicitur, ex quo primo inordinato exiſtente, & immobili ex ſua potentia, aut eſt, aut fit aliquid eorum, quæ natura ſunt. ut ſtatuæ, uaſorum'q; æneorum, æs, natura dicitur. ligneorum uero, lignum. ſimiliter autem & de cæteris. ex his enim unumquodq; eſt, prima materia ſalua. hoc enim modo, & eorũ, quæ natura ſunt, elementa dicũt eſſe naturam. quidam, ignem. quidam terram. qdam aerem. quidam aquam. quidam, aliquid aliud tale dicentes. & quidam, aliqua horum. quidam uero, hæc omnia. Alio item modo, natura dicitur ſubſtantia eorum, quæ natura ſunt. ſicuti q dicunt, naturam eſſe primam compoſitionem. aut, ſicut Empedocles dicit, quod nullius entium natura eſt, ſed miſtio ſolum, & miſtorum permutatio eſt. natura uero ab hominibus nominatur. Quare & quęcunq; natura ſunt, aut fiunt, iam exiſtente, ex quo aptum eſt fieri, aut eſſe, non dũ dicimus naturam habere ſi ſpeciem, & formam non habeat. Natura igitur, quod ex ambobus his eſt. ut animalia, & partes eorum. Natura uero hæc, prima materia. & hæc, dupliciter. aut quæ ad ipſum prima, aut ſimpliciter prima. utputa operum æneorum, ad ipſa quidem æs primum. ſimpliciter autem, aqua fortaſſis, ſi omnia quidem liquabilia aqua. Hæc ſpecies, & ſubſtantia. hæc autem eſt generationis finis. Metaphorice uero, omnino omnis ſubſtantia, natura propter hanc dicitur. quoniam & natura, eſt aliqua ſubſtantia. Ex dictis itaq; prima, & quæ proprie dicitur natura, eſt ſubſtantia eorum, quæ in ſeipſis, ut ipſa ſunt, motus principium habent. materia enim eo quod huius eſt ſuſceptiua, dicitur natura. generationes autem, ac ipſum naſci, eo quod ab hac motus ſunt. principium quoq; motus eorum, quæ natura ſunt, hæc eſt, inſita quodammodo aut potentia, aut actu. Cap. V.

n Eceſſarium dicitur, ſine quo non contingit uiuere tanquam concauſa. ut reſpirare, & alimentum, animali neceſſarium eſt. impoſſibile enim eſt, abſque his animal eſſe. Et ſine quibus, bonum non contingit aut eſſe, aut fieri, ſiue aliquid mali repellere, aut eo priuari. ut bibere potionem medicatam, neceſſarium eſt, ut non ægrotet. & in Aeginam nauigare, ut pecuniam recipiat. Item, uiolentum, & uis. hoc autem eſt, quod præter propoſitum & electionem obſtat, & prohibet. uiolentum enim, neceſſarium dicitur. quare etiam triſte, ut Euenus quoque ait. omnis nanq; neceſſaria res, triſtis eſt. & uis, neceſſitas quædam eſt. quemadmodum Sophocles dicit, etiam uis me cogit hæc facere. & recte, neceſſitas uidetur ineuitabile quiddam eſſe. contrarium enim uoluntario, & ſecundum cogitationem motui eſt. Item, quod non contingit aliter ſe habere, neceſſe dicimus, ita ſe habere. & ſecundum hoc neceſſarium, cætera quoq; omnia dicuntur quodam modo neceſſaria. nam & ipſum neceſſarium aut agere, aut pati, tunc dicitur, cum non contingat propter illud, quod uim infert, ſecũdum propoſitum fieri, tanquam illa exiſtente neceſſitate, propter quam non contingit aliter. & in eis, quæ concauſæ uiuendi, & boni ſunt, ſimiliter. cum enim non contingat, hic quidem ipſum bonum, hic uero ipſum uiuere, & eſſe ſine quibuſdam, hæc neceſſaria. & hæc cauſa, neceſſitas quædam eſt. Item demonſtratio, neceſſariorũ eſt. quoniam non contingit aliter ſe habere, ſi ſimpliciter demonſtratum eſt. huius uero cauſę, ipſa prima,

ipſa prima, ſi impoſſibile eſt aliter ſe habere, ex quibus ſit ſyllogiſmus. Quorundam itaq; alia eſt cauſa, ut neceſſaria ſint. quorundam uero nihil, ſed propter hæc, alia neceſſario ſunt. Quare & proprie neceſſarium eſt, quod ſimplex eſt. hoc enim non poteſt multipliciter ſe habere. quapropter, nec aliter & aliter. etenim multipliciter ſe haberet. Si igitur aliqua perpetua, & immobilia ſunt, nihil in eis uiolentum, aut præter naturam eſt. Caput VI.

u Num, dicitur uno modo ſecundum accidens. altero, per ſe. ſecundum accidens quidem, Coriſcus, & muſicum, & Coriſcus muſicus. Idem enim eſt dicere Coriſcus, & muſicum, & Coriſcus muſicus. & muſicum & iuſtum, & muſicus iuſtus Coriſcus.

Cuncta etenim hæc, unum dicuntur ſecũdum accidens. iuſtum quidem & muſicũ, quoniam uni ſubſtantię accidunt. muſicum uero, & Coriſcus, quoniam alterum alteri accidit. ſimiliter etiam quodam modo muſicus Coriſcus, cum Coriſco, unum eſt. quoniam altera partium earum, quæ in oratione ſunt, alteri accidit. utputa muſicũ, Coriſco. & muſicus Coriſcus, iuſto Coriſco, quoniam utriuſq; pars una, eidem uni accidit. nihil enim differt, aut Coriſco muſicum accidere, aut iſti hoc. ſimiliter autem, tam ſi de genere, quàm ſi de aliquo uniuerſaliũ nominum accidens dicatur. utputa, quod idem homo, & muſicus homo. aut enim homini, q una eſt ſubſtantia muſicum accidit, aut quoniam ambo alicui ſingularium accidũt, ueluti Coriſco. non tamen, eodem modo ambo inſunt. ſed hoc quidem, ut genus fortaſſis, & ut in ſubſtantia, illud uero ut habitus, aut paſſio ſubſtantiæ. Quæcunq; itaq; ſecundum accidens unum dicunt, hoc modo dicuntur. Illorum uero, quæ per ſe unum dicuntur, hæc quidem dicuntur eo, quod continua ſunt. ut faſcis, uinculo. & ligna, uiſco. linea quoq;, etiam ſi curua ſit, ſed continua, una dicitur. ſicuti partium etiam unaquæq;, crus, & brachium. Ex his autem ipſis, illa magis unum ſunt, quæ natura, quàm arte continua ſunt. continuum uero dicitur, cuius unus per ſe motus, et non poteſt aliter eſſe. unus uero, qui indiuiſibilis. indiuiſibilis autem, ſecundum tempus. Secũdum ſe autem continua, quæcunq; non tactu unum ſunt. ſi enim pones inuicem tangentia ligna, non dices ea unum, neq; lignum, neq; corpus, nec aliquid continuũ eſſe. igitur & illa quęcunq; omnino continua ſunt, unum dicuntur etiam ſi habeant flexionem. & adhuc magis, quę non habent. ut tibia, aut femur, quàm crus. quoniam contingit, unum non eſſe motum cruris. & recta magis, quàm curua, unum eſt. curuam uero, & angulum habentem, & unam, & non unam dicimus. quoniam contingit, & non ſimul eius motum, & ſimul eſſe. rectæ uero, ſemper ſimul, nullá'q; particula magnitudinem habens, hæc quidem quieſcit, hæc uero mouetur, quem admodum curuæ. Alio item modo unum dicitur, cum ſubiectum ſit ſpecie indifferens. indifferens autem, quorum ſpecies indiuiſibilis ſecundum ſenſum eſt. ſubiectum uero, aut primum, aut ultimum ad finem. etenim uinum unum, & aqua una dicitur, quatenus indiuiſibilis ſecundum ſpeciem eſt. liquores'q; omnes, ut oleum, uinum, & liquabilia unum dicuntur, quoniam omnium ultimum ſubiectum idem eſt. aqua nãq; & aer, hęc, omnia ſunt. Dicuntur autem unũ, & quorum unum genus differens oppoſitis differentiis. ac cuncta hæc, unum dicuntur, quoniam unum eſt genus ſubiectum differentiis. ut homo, equus, canis, unũ quid. quoniam omnia, animalia. Et quodam ſimili modo, ſicuti materia una. Hæc autem quandoq; quidem, ita unũ dicuntur, quandoq; uero ſuperiore genere. quod idem dicitur, ſi ultimæ generis ſpecies ſunt, illa autem ſuperiora ipſis. utputa triangulus duorum ęqualium laterum, una & eadem figura cũ triangulo trium æqualium laterum eſt. ambo etenim trianguli, ſed non iidem trianguli. Item unum ea dicuntur, quorum ratio, quod quid erat eſſe dicens, indiuiſibilis ad aliam eſt, qd erat eſſe rei ſignificantem. ipſa enim per ſeipſam omnis ratio, diuiſibilis. ſic enim & auctum, & diminutum unum eſt, quoniam ratio una. quemadmodũ in ſuperficieb⁹ eſt ipſius ſpeciei una. Et omnino quorũcũq; intellectio, quę quod quid erat eſſe intelligit, indiuiſibilis eſt, neq; ſeparare poteſt nec tẽpore, nec loco, nec ratione, hæc maxime unũ ſunt. & hoꝛ, quęcũq; ſubſtãtiæ ſunt. Vniuerſaliter nãq; quotcũq; nõ habẽt diuiſionẽ, quatenus nõ habẽt, eatenus unũ dicunt. utputa, ſi prout homo non habet diuiſionem, unus eſt homo. q⁹ ſi prout aſal, unũ aſal, q⁹ ſi put magnitudo, una magnitudo. Plurima itaq;, unũ dicunt, eo q⁹ aliqd unũ aut agũt, aut patiunt, aut habent, aut ad aliqd unũ ſunt. Quæ uero primo unũ dicunt, illa ſunt, quoꝛ ſubſtantia una. una uero, aut ꝓtinuatione, aut ſpecie, aut ratione. numeramus etenim tanq̃ plura, aut quæ non ꝓtinua ſunt, aut quoꝛ ſpẽs non eſt una, aut quoꝛ ratio nõ eſt una. Itẽ eſt qdẽ, ut quotcũq; dicamus cõtinuitate unũ eſſe, modo q̃tum & continuũ ſit. eſt aũt ut non, ſi non aliqd totũ ſit. hoc aũt, ſi non hẽat ſpẽm unã. non. n. dicemus ſimiliter unũ (cũ uiderim⁹ ꝓtes calceamenti quomodocũq; cõpoſitas) ꝓpter ꝓtinuitatem, ſed ſi ita, ut calceamẽtũ ſit, ac quãdã ſpẽm hẽat, tũc unũ.

Quare maxime linearum, circuli linea, una eſt, quoniam tota, & perfecta eſt. Vni autem eſſe, principium eſt alicui numero eſſe. prima enim menſura principium eſt. quo nanq; primo cognoſcimus, hæc prima cuiuſque generis menſura. Principium itaq; ſcibilis circa unumquodq;, ipſum unum. non eſt autem, idem in cunctis generibus unum. ſed hic quidem, dieſis. hic uero, uocalis aut muta. grauitatis autem, aliud. & motus, aliud. ubiq; autem, ipſum unum aut quantitate, aut ſpecie indiuiſibile. Illud igitur, quod ſecundum quantum, & prout quantum indiuiſibile eſt, quod quidem omnino, & ſine poſitione eſt, dicitur unitas. quod uero omnino & poſitionem habens, punctum. quod autem ſecundum unum, linea. quod uero ſecundum duo, ſuperficies. quod autem omnino, & in tria ſecundum quantum diuiſibile, corpus. & econuerſo. in duo quidem diuiſibile, ſuperficies eſt. quod uero in unum, linea. quod autem nequaquam ſecundum quantitatem diuiſibile eſt, punctum & unitas eſt. quæ quidem ſine poſitione, unitas. quod uero habet poſitionem, punctum. Item alia numero, alia genere, alia ſpecie, alia analogice, unum ſunt. Numero quidem, quorum materia una. ſpecie uero, quorum ratio una. genere autem, quorum eadem prædicationis figura. ſecũdum analogiam uero, quæcũq; ſe habent, ut ad aliud. Semper autem poſteriora ſequuntur præcedentia. utputa quæcunq; numero, ſpecie quoq; unum ſunt. quæcunq; uero ſpecie, non etiam numero, ſed genere cũcta unum ſunt quæcunq; etiam ſpecie. quæcũq; autem genere, non omnia ſpecie, ſed ſecundum analogiam. quæcunq; uero analogia unum, non omnia genere. Manifeſtũ autem etiam eſt, quod multa quoq; uni oppoſite dicuntur. quædam enim, eo quod non ſint continua. quædam uero, eo quod diuiſibilem ſecundum ſpeciem materiam habeant, aut primam, aut ultimam. quædam autem, eo quod rationes, quod quid erat eſſe dicentes, plures ſint.

Caput VII.

e Ns dicitur aliud ſecundum accidens. aliud, per ſe. ſecundum accidens quidem, ut iuſtum muſicum eſſe dicimus. & hominem muſicum, ac muſicum hominem, ſimiliter dicentes. at cum dicimus muſicum ædificare, quia accidit ædificatori muſico eſſe, aut muſico ædificatori. hoc etenim hoc eſſe dicere, ſignificat hoc huic accidere. ita igitur de iis, quæ dicta ſunt, cum hominem dicimus muſicum eſſe, & muſicum hominem, aut album muſicum, ſiue hunc album. hoc quidem, quoniam ambo eidem accidũt. illud uero, quoniam enti accidit. Hoc autem muſicum hominem, quoniam huic muſicum accidit. ita etiã dicitur album eſſe, quoniam cui accidit illud eſt. Quæ igitur ſecundum accidens eſſe dicuntur, ita dicuntur, aut quoniam eidem enti ambo inſunt, aut illi enti ineſt, aut quoniam ipſum ineſt, cui ineſt, de quo ipſum prædicatur. per ſe uero eſſe dicuntur, quæcunq; ſignificant prædicationis figuras. quoties enim dicuntur, toties ipſum eſſe ſignificant. cum ergo eorum, quæ prædicantur, quædam ipſum quid eſt ſignificant, quædam quale, quædã quantum, quædam ad aliquid, quædam facere, aut pati, quædam ubi, quædam quando, horum cuiq; idem ipſum eſſe ſignificat. nihil enim differt homo conualeſcens eſt, aut homo conualeſcit. & homo ambulans uel incidens eſt, aut homo ambulat, uel incidit. ſimiliter in aliis quoq;. Itẽ ipſum eſſe, & ipſum eſt, ſignificat, quod uerum eſt. ipſum uero non eſſe, quod non uerum, ſed falſum. ſimiliter, tam in affirmatione, quam in negatione. utputa, quod Socrates muſicus eſt, quoniam uerũ hoc eſt. aut quoniam Socrates non albus, quoniam uerum. Quod autem diameter non ſit incommenſurabilis, quoniam falſum eſt. Item ipſum eſſe, & ipſum ens, quoddam eorum, quę dicta ſunt, potentia dici poſſe ſignificat, quoddam actu. uidens etenim dicimus eſſe, & quod potentia, ut dicit̃, uidet, & quod actu. ipſum quoq; ſciens ſimiliter, & quod poteſt uti ſcientia, & quod iam utitur. ac etiam quieſcens, tum illud, cui iam ineſt quies, tum quod quieſcere poteſt. ſimiliter autem in ſubſtantiis. etenim Mercurium in lapide dicimus eſſe, & lineæ medietatem. ac triticũ, quod non dum maturum eſt. quando uero poſſibile, & quando non, in aliis determinandum eſt.

Caput VIII.

f Vbſtantia dicuntur & ſimplicia corpora, ut terra, ignis, aqua, & quæ talia ſunt. & uniuerſaliter, corpora, & quæ ex his conſiſtũt animalia, & dæmonia, ac eorum particulæ. hæc uero omnia dicuntur ſubſtantia, quoniam non dicuntur de ſubiecto, ſed de eis cætera. Alio uero modo, quodcũq; fuerit cauſa exiſtentię, talibus'q; inexiſtẽs, quæ non dicuntur de ſubiecto, ut anima animali. Item quæcunq; particulæ inſitæ ſint in talibus, definientes, & quod quid ſignificantes, quibus peremptis, totum perimitur. ut ſuperficie, corpus, ut quidam aiunt. & linea, ſuperficies. & uniuerſaliter, numerus uidetur quibuſdam talis eſſe (eo etenim perempto, nihil eſſe) & omnia terminare. Item quod quid erat eſſe, cuius ratio, definitio eſt. & hoc, uniuſcuiuſq; ſubſtantia dicitur. Accidit igitur duobus modis ſubſtantiã dici, &

dici, & ipſum ultimum ſubiectum, quod non dicitur de alio, & id, quod cum quod quid ſit, etiam ſeparabile fuerit. tale uero cuiuſq; forma, & ſpecies.

Cap. IX.

e Adem uero, quædam ſecũdum accidens dicuntur. ut albũ, & muſicum idem, quoniã eidem accidũt. ac homo & muſicum, quoniã alterũ alteri accidit. muſicus uero homo, quoniã muſicum, homini accidit. utriq; uero hoc, & huic utrũq; illorum. etenim homini muſico, & homo & muſicũ idem dicit̃. & his, illud. Quare omnia hæc, uniuerſaliter non dicunt̃. non enim eſt uerum dicere, q; omnis homo idem & muſicum. uniuerſalia nãq; p ſe exiſtunt. accidentia uero, non per ſe. ſed de ſingularibus ſimpliciter dicuntur. idem enim uidetur Socrates, & Socrates muſicus eſſe. Socrates enim, non de multis. quare non dicitur omnis Socrates, ſicuti omnis homo. quædam igitur ita dicũtur eadem. Quædam uero per ſe, ſicuti & unum. etenim quorum materia, aut ſpecie, aut numero una, eadem dicuntur. & quorum ſubſtantia, una. Quare patet, q; identitas unitas quædam eſſentiæ eſt, aut plurium, aut cũ ut pluribus utatur. utputa cũ dicat ipſum ſibiipſi idem, ut duobus enim ipſo utit̃. Diuerſa uero dicuntur, quorũ aut ſpecies plures, aut materia, aut ratio ſubſtantiæ. & omnino, diuerſum dicitur oppoſite ad id, quod idem dicitur. Differentia uero dicuntur, quæcũq; diuerſa ſunt, cum idem quid ſint, modo non ſint idem numero, ſed aut ſpecie, aut genere, aut proportione. Item, quorum diuerſum genus, & contraria, & quæcunq; diuerſitatem in ſubſtantia habent. Similia dicuntur & quæ idem paſſa ſunt. & quæ plura eadem q̃ diuerſa, paſſa ſunt. et quorum, qualitas una. ac ſecundum quęcũq; contrariorum alterari cõtingit, id, quod plura his aut magis ꝓpria habet, ſimile illi eſt. Oppoſite uero ſimilib⁹, diſſimilia dicunt̃.

Cap. X

o Ppoſita dicuntur, contradictio, contraria, ad aliquid, priuatio & habitus. & ea, ex quib⁹, & in quę ultima. ut generationes & corruptiones. & quæcũq; ſuſceptiuo ambo rum, non contingit ſimul adeſſe, hæc opponi dicunt̃ aut ipſa, aut ex quib⁹ ſunt. fuſcum nãq; & albũ, ſimul eidem non inſunt. quare ea, ex quibus ſunt, opponuntur ipſis. Contraria dicuntur, quæ non poſſunt ſimul eidem adeſſe, cum eorum ſint, quæ ſecundũ genus differunt. & quæ plurimum differunt, cum in eodem genere ſint. quæ'ue plurimum differũt, cum in eodem ſuſceptiuo ſint. ac etiam quæ plurimum differũt, cum eorum ſint, quæ ſub eadem potentia ſunt. & quorum differentia maxima, aut ſimpliciter, aut ſecũdum genus, aut ſecũdum ſpeciem. Cætera uero contraria dicuntur, quædam eo ꝙ talia habent. quædam, eo ꝙ ſuſceptiua taliũ ſunt. quædam, eo ꝙ actiua aut paſſiua talium ſunt, aut agentia, aut patientia, aut abiectiones, aut ſumptiones, aut habitus, aut priuationes ſunt horũ, ac talium. Cum autem unum & ens multipliciter dicatur, neceſſe eſt, ut cætera quoq;, quæcũq; ſecũdum hęc dicuntur, ſequantur. quare & idem, & diuerſum, & contrarium, ut ſecũdum unũquodq; prædicamentũ diuerſum ſit. Diuerſa uero ſpecie dicuntur quæcũq; cum eiuſdem ſint generis, non ſunt ſubalterna. & quæcunq; cum in eodem genere ſint, differentiam habent. & quæcũq; in ſubſtantia contrarietatẽ habent. Contraria quoq; diuerſa ſpecie inuicem ſunt, aut omnia, aut quæ primo dicuntur. et quorum in ultima generis ſpecie, rationes diuerſæ. ut homo et equus, indiuidua generi, rationes uero eorum diuerſæ. et quæcũq; cum in eadem ſubſtantia ſint, differentiã habent. Eadem uero ſpecie ſunt, quæcunq; his oppoſite dicuntur.

Cap. XI.

P Riora, & poſteriora dicuntur, uno qdem modo tanq̃ aliquo primo & principio in quoq; genere exiſtente, quod propinquius eſt principio cuidam determinato, aut ſimpliciter, & natura, aut ad aliquid, aut ubi, aut ab aliqbus. utputa quædã ſecũdũ locũ, eo ꝙ propinqora ſunt alicui loco natura determinato, medio uidelicet, aut ultimo, aut ad quodcũq;. qd̃ uero remotius, eſt poſterius. Quædã, ſecũdum tempus. aliqua enĩ, eo ꝙ remotiora a nũc ſunt. ut de eis, quæ facta ſunt. quæ. n. in Troia fuerũt, priora ſũt iis, quæ apud Mediã facta ſunt, quoniã remotius a nũc diſtant. aliqua uero, eo ꝙ propinqora ipſi nunc ſunt. ut de futuris. prius. n. feſtum, quod apud Nemeam futurũ eſt, quam quod apud Delphos, quoniam propinqus ipſi nunc eſt, ut principio, & primo ipſo nũc, poſito. Quædam ſecũdum motum. quod enim propinquius primo mouente eſt, prius eſt. ut puer, uiro. etenim quoddam & hoc ſimpliciter principium eſt. Quædam, ſecundum potentiam. quod enim excellit potentia, & fortius eſt, prius eſt. tale uero eſt, cuius electionem, ut alterum, & quod poſterius eſt, ſequatur neceſſe eſt. ita ut non mouente illo, non moueatur. & mouente, moueatur. electio enim principium eſt. Quædam, ſecundum ordinem. hæc uero ſunt, quæcunq; ab aliquo uno determinato proportionaliter diſtant. ut in tripudiis, qui ſecundum locum obtinet, prior eſt eo, qui tertium tenet. & paranete, quam nete. illic enim, tripudii ductor, hic uero media, principiũ eſt.

hæc itaq; hoc modo priora dicuntur. Alio uero modo, quod cognitiõe prius, tanquam & ſim pliciter prius. horum autem aliter ea, quę ſecundum rationem, atq; ea, quæ ſecundum ſenſum. ſecundum enim rationem, uniuerſalia priora. ſecundum uero ſenſum, ſingularia. & ſecundum rationem, accidens, toto prius. ut muſicum, homine muſico. non enim erit ratio tota abſq; parte. tametſi non contingit muſicum eſſe, ſi non ſit aliquis muſicus. Item priora dicuntur, paſſiones priorum, ut rectitudo, leuitate. iſtud enim lineæ per ſe paſſio, hoc uero ſuperficiei. quædam igitur ita priora, & poſteriora dicuntur. Quædam uero ſecundum naturam, & ſubſtantiam, quæcunq; contingunt abſq; aliis eſſe, iſta uero ſine illis minime, qua diuiſione uſus eſt Plato. Cum autem ipſum eſſe multipliciter dicatur, primo quidem ſubiectũ eſt prius. propter quod, ſubſtantia prior. Deinde aliter quæ ſecundum potentiam, & quæ ſecundum actum. quædam enim ſecundum potentiam priora ſunt, quædam uero ſecundum actum. ueluti ſecundum potentiam quidem, dimidia quàm tota. & particula, quàm totum. & materia, quàm ſubſtantia. ſecundum actum uero, poſterior. diſſoluto etenim, ſecũdum actum erit. quodam modo igitur omnia quæcunq; prius, & poſterius dicuntur, ſecundum hæc dicuntur. Quædam enim ſecundum generationem, contingit abſq; aliis eſſe. ut totum, partibus. quædam uero ſecundum corruptionem. ut pars, toto. ſimiliter etiam cætera. Cap. XII.

P Otentia dicitur, quædam quidem principium motus, aut tranſmutatiõis in altero, aut prout alterum eſt. ut ædificatiua, potentia eſt, quæ nõ ineſt in ædificato. ſed ars medendi cum ſit potentia, inerit tamen in eo, qui ſanatur, ſed non prout ſanatur. quædam igitur, omnino principium tranſmutationis aut motus dicítur potentia in altero, aut prout alterum eſt. Quædam uero, ab altero, aut prout alterum eſt. ſecundum quam profecto, quod patitur, aliquid patitur. quandoq; igitur, ſiquid quodcunq; pati poſſibile eſt, dicimus illud poſſe pati. quandoq; uero non ſecũdum omnem paſſionem, ſed ſi ad melius. Item qua eius, quod bene, quippiam efficiatur, aut ſecundum electionem. aliquãdo enim eos, q ſolũ ambularunt, aut dixerunt, non autem bene, nec ut propoſuerunt, non dicimus poſſe dicere, aut ambulare. ſimiliter quoq; de pati. Item quicunq; habitus ſecũdum, quos impaſſibilia omnino, aut immutabilia ſint, aut non facile ad deterius moueantur, potentiæ dicuntur. frãguntur nãq; & conteruntur, & flectuntur, & omnino corrumpuntur, non propter poſſe, ſed propter non poſſe, & in aliquo deficere. impaſſibilia uero a talibus ſunt, quæ propter potentiam & poſſe, & aliquatenus ſe habere, uix & parum patiuntur. Cum autem potentia tot modis dicatur, potens quoq; uno quidem modo dicetur, quod motus, aut tranſmutationis principium habet. etenim ſedatiuum potens, quid eſt in altero, aut prout alterum eſt. Alio uero, ſiquid eius aliud talem potentiam habet. Alio uero, ſiquid ut ad quodcunq; tranſmutetur ſiue in peius, ſiue in melius, potentiam habeat. etenim quod corrũpitur, uidetur poſſibile eſſe corrumpi. aliter non corrumperetur, ſi impoſſibile eſſet. nũc autem, habet quandam diſpoſitionem, cauſam, & principium huiuſcemodi paſſionis. quandoq; enim propterea quod habet, quandoq; propterea qđ priuatur, tale uidetur eſſe. Quod ſi priuatio, habitus quodam modo eſt, omnia propterea qđ habent, profecto aliquid erũt. æquiuoce autem dicimus, ipſum ens. quare propterea quod habet habitum quendam, & principium, poſſibile eſt. & propterea quod habet huius priuationem, ſi poſſibile eſt priuationem habere. Alio autem modo, propterea quod nõ habet eius potentiam, aut principium in altero, aut prout alterum, corruptiuam. Item hæc omnia, aut eo qđ ſolum contingant hæc fieri, aut non fieri, aut eo quod bene. etenim inanimatis etiam talis potentia ineſt, ut inſtrumentis. aliquam enim poſſe ſonare lyram aiunt, aliquam minime, ſi non bene ſonãs eſt. Impotentia uero potentiæ priuatio eſt, & quædam talis principii ablatio, quale diximus. aut omnino, aut ab eo, qui natura aptus eſt habere, aut & cum natura aptus ſit iam habere. non enim ſimiliter dicent impoſſibile eſſe, puerum generare, & uirum eunuchum. Item utriq; potentiæ eſt impotentia oppoſita, & ei, quæ ſolum motiua, & ei, quæ bene motiua eſt. Impoſſibilia quoq; quædam ſecundum hanc impotentiam dicuntur, quædam alio modo. uti poſſibile, & impoſſibile. Impoſſibile quidem, cuius contrarium neceſſario uerum eſt. ueluti diametrum commenſurabilem eſſe, impoſſibile eſt. quoniam falſum huiuſcemodi eſt, & cuius contrarium non ſolum uerum, ſed neceſſarium quoq; eſt, ut incommenſurabilis ſit. commenſurabile igitur non ſolum falſum, ſed neceſſario etiam falſum eſt. Ipſum uero poſſibile huic cõtrarium, cum non ſit neceſſarium, contrarium falſum eſſe. ut ſedere hominem, poſſibile eſt, nõ enim neceſſario non ſedere falſum eſt. poſſibile itaq; uno quidem modo ſignificat, ut dictum eſt, quod non neceſſario falſum eſt. alio uero, ipſum uerum eſſe. alio autem, contingens uerum

eſſe. Meta/

eſſe. Metaphorice autem, quæ in geometria potentia dicitur. hæc igitur poſſibilia, non ſecundum potentiam. Quæ autem dicuntur, omnia ad primam unam dicuntur. hæc autem, eſt principium tranſmutationis in altero prout alterum eſt. cætera nanq; poſſibilia dicuntur, quædam eo quod eorum aliquid, talem potentiam habet. quædam, eo quod non habent. quædam, eo quod ſic habent. Similiter etiam impoſſibilia. Quare propria primæ potentiæ definitio profecto erit, principium tranſmutatiuum in altero prout alterum eſt. Cap. XIII.

Vantum dicitur, quod inſita diuiſibile, quorum utrũq; aut ſingula unum quid, &
q quod qd apta ſunt eſſe. multitudo igitur, quantum quid, ſi numerabilis eſt. magnitudo uero, ſi menſurabilis. Dicitur autem multitudo quidem, quæ potentia diuiſibilis eſt in non continua. magnitudo uero, quæ in cõtinua. Magnitudinis autem quę quidem ad unũ continua eſt, longitudo. Quæ uero ad duo, latitudo. Quæ autem ad tria, profunditas eſt. Horum autem multitudo quidem finita, numerus. Longitudo uero, linea. Latitudo autem, ſuperficies. Profunditas uero, corpus eſt. Item alia, per ſe quanta quædam dicũtur. alia, ſecundum accidens. utputa linea quidem, quantum quiddam per ſe eſt. muſicum uero, ſecundum accidens. Eorum uero, quæ per ſe ſunt, quædam ſecundum ſubſtantiam ſunt, ut linea quantum quiddam (in definitione nanq; quod quid eſt dicenti, quantum quiddam ineſt) quædam paſſiones, & habitus huiuſcemodi ſubſtantiæ ſunt, ut multum & paucum, longum & breue, latum & ſtrictum, profundum & humile, graue & leue, & cætera quoq; huiuſcemodi. ſunt autem magnum etiam & paruum, maius & minus, tam ſecũdum ſe, quàm ad ſeinuicem dicta, quanti per ſe paſſiones. tranſferuntur autem & ad alia iſta nomina. Eorum autem, quæ ſecundum accidens, dicuntur quanta, quoddam ita dicitur, ut prædictum eſt, quod muſicum, & album quantum eſt. eo quod illud, cui inſunt, quantum quid eſt. quædam, ut motus & tempus. & hæc enim quanta quædam & continua dicuntur, eo quod illa diuiſibilia ſunt, quorum hæc ſunt paſſiones. dico autem non quod mouetur, ſed quo motũ eſt. etenim quoniam illud quantum eſt, & motio eſt quanta. tempus autem, propter illam. Cap. XIIII.

Vale dicit uno modo, differentia ſubſtantiæ. utputa quale animal homo, quoniam
q bipes. equus uero, quadrupes. & circulus qualis quædam figura, quoniam abſq; angulis eſt. tanquam differentia, quæ ſecundum ſubſtantiam, qualitas ſit. uno itaq; modo, qualitas dicitur ſubſtantiæ differentia. Alio ut immobilia, & mathematica, ueluti numeri, quales quidam ſunt. ut qui compoſiti. & non ſolum, qui ad unũ ſunt, ſed ii, quorum imitatio ſuperficies & ſolidum. hi autem ſunt, qui quoties quanti, aut quoties quanti quoties. & omnino quod in ſubſtantia, præter quantum exiſtit. ſubſtantia nanq; cuiuſq; eſt, quod ſemel, utputa ipſorum ſex, non qui bis, uel ter, ſed qui ſemel. ſex enim ſemel, ſex ſunt. Item quæcunq; ſubſtantiarũ, quæ mouentur, paſſiones. ut caliditas, & frigiditas, albedo & nigredo, grauitas & leuitas, & quæcunq; ſimilia ſecundum quæ dicuntur alterari corpora, ipſis mutatis. Item, ſecundum uirtutem, & malitiam, & omnino bonum & malum. Fere itaq; ſecũdum duos modos, dici poſſit ipſum quale, & horum unum maxime proprium. prima etenim qualitas, ſubſtantię differentia eſt. huius autem pars, & quę in numeris qualitas eſt. etenim differentia quędam ſubſtantiarum eſt. ſed non aut eorum, quę mouentur, aut non prout mouentur. hęc autem, paſſiones eorum, quę mouentur, prout mouentur ſunt, & motuum differẽtię. uirtus autem & malitia, paſſionum quædam partes ſunt. differentias enim motus, & actionis quaſdam manifeſtant ſecũdũ quas bene, uel male agunt, aut patiuntur ea, quæ in motu ſunt. quod enim hoc modo poteſt moueri, aut agere, bonum. quod uero illo modo & contrario, malum. maxime autem bonum & malum ſignificant qualitatem in illis, quæ animata ſunt, & illis maxime, quę habent electionem. Cap. XV.

D aliquid dicũtur quædam, ut duplum ad dimidiam, & triplum ad tertiam partẽ.
a ſimpliciter multiplex, ad multiplicati partem. & excedens, ad exceſſum. Quædam, ut calefactiuum ad calefactibile, & ſectiuum ad ſecabile. & ſimpliciter, actiuum ad paſſiuum. Quædam, ut menſurabile ad menſuram, & ſcibile ad ſcientiam, & ſenſibile ad ſenſum. Dicuntur autem prima, quidem ſecundum numerum, aut ſimpliciter, aut determinate ad eos, aut ad unum. utputa duplum quidem ad unum, numer⁹ determinatus. multiplex uero ſecundum numerum, ad unum non tamen determinatum, ut hũc uel hunc. ſeſqualterum uero ad ſubſeſqualterum ſecundum numerum, ad numerum determinatum. ſuperpartiens autem ad ſuppartientem ſecundum indeterminatum, ſicuti multiplex ad unum. excedens autem ad exceſſum, omnino indeterminatum ſecundum numerum. numerus enim commen/

ſurabilis,ſecundum uero incõmenſurabilem numerũ dicitur.excedens enim ad exceſſum,tantum eſt, & ultra.hoc uero, indeterminatum eſt,quodcunq; enim contingit,eſt aut æquale,aut non æquale.hæc itaq; ad aliquid omnia,ſecundum numeꝝ dicuntur, & numeri paſſiones ſunt. Et adhuc æquale,ſimile, & idem,ſecundum alium modum.Secundum unum etenim, omnia dicuntur.eadem enim ſunt,quorum ſubſtantia una.Similia uero,quorũ qualitas una.Aequalia autem, quorum quantitas una.ipſum uero unum,numeri principium,& menſura.unde hęc omnia ad aliquid dicuntur.ſecũdum numerum quidem,non tamen eodem modo.Actiua uero & paſſiua,ſecundum actiuam, & paſſiuam potentiam, & potentiarum actiones.utputa calefactiuũ ad calefactibile,quoniam poſſunt. & rurſus calefaciens ad id,quod calefit, & ſecans ad id,quod ſecatur,ut agentia. Eorum autem,quæ ſecundum numerum ſunt,non ſunt actiones,niſi quemadmodum in aliis dictum eſt.ſed ſecundum motum actiones non exiſtunt. Eorum uero,quæ ſecundũ potentiam,etiam ſecundum tempora iam dicuntur ad aliquid. ueluti quod fecit,ad id,quod factũ eſt.& id,quod facturum eſt,ad id,quod faciendum eſt.ſic enim pater quoq;,filii pater dicitur.hoc enim fecit.at illud paſſum quid eſt.Item quædam ſecũdum priuationem potentiæ,ut impoſſibile.& quæcunq; ita dicuntur,ut inuiſibile.Quæcũq; igitur ſecundum numerum & potentiam ad aliquid dicuntur,cũcta ſunt ad aliquid,eo quod ipſum, quod eſt alterius, dicitur ipſum,quod eſt,ſed non eo,q; aliud ad illud.menſurabile uero, & ſcibile, & intelligibile,eo quod aliud ad illud dicitur.nam intelligibile ſignificat,quod eius eſt intellectus.non eſt autem intellectus ad illud,cuius intellectus eſt.idem enim profecto bis dictũ eſſet.ſimiliter & uiſus cuiuſdam eſt uiſus,non cuius eſt uiſus(etſi uerum eſt hoc dicere) ſed ad colorem,aut aliquid aliud tale.illo uero modo bis idem diceretur,quod uiſus eſt cui⁹ eſt uiſus. Eorum igitur,quæ per ſe ad aliquid dicuntur,quædam ita dicuntur,quædam ſi genera eorum talia ſunt.utputa medendi ars eorum eſt,quæ ad aliquid ſunt,quoniam genus eius ſcientia uidetur eorum eſſe,quæ ad aliquid ſunt.Item ſecũdum,quæ ad aliquid dicuntur ea,quæ illa habent.ut æqualitas,quoniam ipſum æquale.& ſimilitudo,quoniam & ipſum ſimile.Aliqua uero,ſecundum accidens dicuntur.ut homo ad aliquid, quoniam accidit ei duplo eſſe. hoc autem eorum eſt,quæ ad aliquid ſunt.aut album, ſi eidem accidit duplo,& albo eſſe.

Caput XVI.

Erfectum dicitur uno quidem modo,extra quod non eſt ullam accipere particulam.utputa,tempus ipſum uniuſcuiuſq; perfectum eſt,extra quod non eſt ullũ ac
p cipere tempus,quod pars huius temporis ſit.Et quod ſecundũ uirtutem, & quod eſt eius,quod bene,non habens exceſſum ad genus.ut perfectus muſicus, & perfectus tibicen,cum ſecũdum propriæ uirtutis ſpeciem in nullo deficiant.ita etiam in malis,metaphorice dicimus calumniatorem perfectum, & furem perfectum,quoniam etiam bonos eos appellamus,utputa furem bonum, & calumniatorem bonum.Virtus quoq;, quædam perfectio eſt.unumquodq; nanq; tunc perfectum eſt, cuncta'q; ſubſtantia tunc perfecta, cum ſecundum ſpeciem propriæ uirtutis nulla deſit particula magnitudinis naturalis. Item quibus finis ſtudioſus eſt,ea perfecta dicuntur.etenim ſecundum quod habent finem,perfecta dicuntur.Quare cum finis ultimorum quippiam eſt,ad praua quoque tranſferentes, dicimus perfecte interemptum eſſe, & perfecte corruptum eſſe,cum nil corruptionis,aut mali deſit,ſed in ultimo ſit.propter quod & mors metaphorice dicitur finis,quoniam ambo ultima.finis autem & quod cuius gratia,ultimum.Quæcunq; igitur per ſe perfecta dicuntur,toties dicuntur, quædam eo quod ſecundum bene in nullo deficiant,nec habent in aliquo genere exceſſum. nec eſt quicquam extra.cætera uero iam ſecundum ipſa,eo quod aut aliquid tale faciunt, aut habent,aut conueniunt,aut tali,aut aliquo alio modo ad ea,quæ primo dicta ſunt,perfecta dicuntur.

Caput XVII.

Erminus dicitur, quod ultimum cuiuſq; eſt.Extra quod nihil eſt accipere primũ. Et intra quod omnia primum.Et quod magnitudinis ſpecies,aut magnitudinem
t habentis.Et cuiuſq; finis.tale uero eſt,ad quod motus & actus,& non a quo. Quandoq; autem ambo,& a quo,& ad quod.Et cuius cauſa.Et ſubſtantia uniuſcuiuſq;,ac quod quid erat eſſe unicuiq;.cognitionis enim,hoc,terminus eſt,qđ ſi cognitionis,rei quoque eſt.Quare patet,quod quoties dicitur principium,toties etiam terminus,& amplius.principium nanq; terminus quidam.ſed non omnis terminus,principiũ.

Caput XVIII.

Secũdum

Ecundũ quod,multipliciter dicitur.uno modo,ſpecies & ſubſtantia cuiuſq; rei.ut
ſ ſecundũ quod bonus,ipſum bonũ.Alio,in quo primo fieri aptum eſt,ut color in ſuperficie.quod igitur primo dictum eſt ſecũdum quod,ipſa ſpecies eſt.ſecundo uero tanquam cuiuſq; materia,& primum cuiuſq; ſubiectum.Et omnino ipſum ſecundũ quod,toties dictum erit,quoties dicitur cauſa.ſecũdum quod enim uenit,aut qua cauſa uenit, dicitur.& ſecundũ quod paralogizatum,ſiue ſyllogizatum eſt,& quæ ſyllogiſmi,ſiue paralogiſmi cauſa eſt.Item ſecundũ quod dicitur,quod ſecũdum poſitionem eſt.ſecundum quod ſtetit,aut ſecũdum quod uadit.etenim hæc omnia poſitionem,& locum ſignificant.Quare & ſecundum ſe,multipliciter ut dicatur neceſſe eſt.uno nanq; modo ſecundũ ſe, eſt quod erat eſſe cuilibet.ut Callias,& quod quid erat eſſe Calliam.Alio uero quæcunq; in eo quod quid eſt inſunt.utputa Callias,ſecũdum ſe animal eſt.in ratione enim,animal ineſt. Callias enim,quoddam animal eſt.Item ſi in ſeipſo primo ſuſcepit,aut in aliquo ſui.utputa,ſuperficies alba ſecũdũ ſe.& homo,ſecundũ ſe uiuens.anima nanq; pars quædam hominis eſt,in qua prima ipſum uiuere eſt.Item cuius non eſt aliqua alia cauſa.hominis nanq; multę cauſæ ſunt, animal bipes. attamen ſecundum ſe,homo eſt homo.Item quæcunq; ſoli,prout ſoli inſunt.Quare quod ſeparatum eſt,ſecundum ſe eſt.

Caput XIX.

d Iſpoſitio,dicitur ordo partes habentis,aut ſecundum locum,aut ſecundum potentiam,aut ſecundum ſpeciem.poſitionem enim quandam eſſe oportet, ſicut ipſum etiam diſpoſitionis nomen ſignificat.

Caput XX.

Abitus autem dicitur uno modo,tanquam quidam habentis,& habiti actus.ſicuti
h actio quædam aut motus.nam cum hoc quidem efficit,illud uero fit,eſt media effectio.Ita & habentis ueſtem & ueſtis habitæ,eſt medius habitus.Hunc itaq; habitũ, quod non contingit habere,manifeſtum eſt.in infinitum enim progrederetur,ſi habiti,eſſet habitum habere.Alio modo habitus,dicitur diſpoſitio ſecundum quam bene uel male diſponitur diſpoſitum,& aut ſecundum ſe,aut ad aliud.ut ſanitas,quidam habitus eſt.diſpoſitio etenim,talis eſt.Item habitus,dicitur ſi particula,talis diſpoſitionis ſit. Quare partium quoq; uirtus,quidam habitus eſt.

Cap. XXI.

Affio dicitur,uno quidem modo qualitas,ſecũdum quam alterari contingit. ut al
p bum & nigrum,dulce & amarum,grauitas & leuitas,& quæcunq; alia ſimilia. Alio modo,horum actiones,& iam alterationes.Item harum magis,quæ noxiæ alterationes,& motus,& maxime quæ triſtes,et noxiæ ſunt.Item calamitatum & triſtium magnitudines,paſſiones dicuntur.

Cap. XXII.

Riuatio dicitur uno modo,ſi non habeat aliquid eorũ,quæ apta ſunt haberi, etiam
p ſi ipſum non ſit natura aptum habere.ut planta dicitur oculis priuari.Alio modo,ſi cum aut ipſum,aut gen⁹ eius aptum habere ſit,non habeat.utputa,aliter cæcus homo uiſu priuatur,& aliter talpa.hæc quidem ſecundum genus,ille uero ſecũdũ ſe. Item ſi cũ aptum ſit,& quando ſit aptum habere,non habeat.cæcitas nanq; priuatio quædam eſt.cæcus autem non ſecũdum omnem ætatem,ſed ſi in qua aptus eſt habere,non habet.Similiter ſi in quo,& ſecũdum quod,& ad quod,& quemadmodum natura aptus ſit,non habeat. Item uiolenta cuiuſq; ablatio,priuatio dicitur.& quoties negationes ab IN, uel ſimili negatione incipientes dicũtur,toties etiam priuationes dicentur.inæquale nanq; dicitur,eo quod non habeat æqualitatem,aptum exiſtens habere.Inuiſibile uero,eo quod non habeat omnino colorem,& quod exigue.& impes,eo quod & non habeat omnino pedes,& quod debiles. Item cum parum quid habeat.ut cum dicimus oliuam exoſſem,hoc autem eſt,eo quod exile quiddam habet.Item,cum non facile,aut non bene.ut inſecabile,non ſolum eo quod non ſecetur, ſed etiam eo quod non facile,nec bene.Item,cũ omnino non habeat.cæcus nanq; dicitur non qui unoculus eſt,ſed qui utriuſq; oculi uiſu caret. Quare non omnis, bonus uel malus,aut iuſtus uel iniuſtus,ſed etiam intermedium eſt.

Cap. XXIII.

Abere,multipliciter dicitur.uno modo,cum quid ſecũdum ſuam naturam,aut ſuũ
h impetum agat.quare dicitur,quod febris hominem habet.& tyranni,ciuitates.& induti,ueſtem.Alio modo,in quo quid tanquam ſuſceptiuo exiſtit.ut æs,habet ſtatuæ ſpeciem.& corp⁹,ægritudinem.Alio modo,ut continens ea,quæ contenta ſũt. in quo nãq; contentũ qđdam eſt,haberi ab eo dicitur.ut uas,habere humidum,dicimus.& urbem,homines.& nauem,nautas.ſic & totũ,partes habet.Item quod prohibet aliqd ſecũdum ſuum impetũ moueri,aut agere,habere dicitur hoc ipſum.ut & colũnæ, impoſita onera.& ut

poetæ Atlantem faciunt cœlum habere, tanquam nisi ipse teneret, casurũ super terram, ut quidam Physiologorum tradunt. hoc autem modo & continens dicitur quę continet habere, tanquam separaretur secundum suum impetum unũquodq;. In aliquo etiam esse, similiter & consequenter sicuti habere dicitur. Cap. XXIIII.

e X aliquo esse, uno modo dicitur ex quo, ut ex materia est. & hoc dupliciter, aut secũdum primum genus, aut secũdum ultimam speciem. utputa, omnia liquabilia quodam modo quidem ex aqua sunt. quodam modo uero, ex ære statua est. Vno modo dicitur, ex primo mouente principio. ut ex quo pugna, ex conuitio. quia hoc, pugnæ principiũ. Vno modo ex composito ex materia, & forma. sicuti ex toto, partes. & uersus, ex iliade. & lapides, ex domo. finis nanq;, est forma. perfectum uero, quod habet finem. Quædam uero, tanquam ex parte species. ut homo, ex bipede. & syllaba, ex elemento. aliter nanq; hoc, atq; statua ex ære. ex sensibili nanq; materia, composita substantia est. species quoq; ex specie materia. Quædam itaq; ita dicuntur. Quædam, siquis horum modorum secundum aliquam partem sit. ut ex patre, & matre, proles. & ex terra, plantæ. quia ex aliqua eorum parte. Vno modo, post quod tempore. ut ex die, nox. & ex sereno, tempestas. quoniam hoc, post illud. horum autem quædam eo quod habent mutuam transmutationem, ita dicuntur, sicuti & quæ nunc dicta sunt. quædam, eo quod solum secundum tempus consequenter. ut ex æquinoctio facta est nauigatio, quoniam post æquinoctium facta est. & ex dionysiis thargelia, quia post dionysia. Cap. XXV.

p Ars dicitur uno quidem modo, in quod quoquo modo quantũ diuidi potest. semper enim quod a` quanto prout quantum aufertur, pars illius dicitur. ut duo, pars trium quodam modo dicitur. Alio modo, ex iis ea duntaxat, quę metiunt. quare, duo quodam modo quidem sunt pars trium, quodam modo uero non. Item in quæ species absq; quanto diuidi potest, hæc quoq; partes eius dicuntur. quare species, generis aiunt partes esse. Item in quæ aliquid diuiditur, aut ex quibus totum componitur, aut ipsa species, aut quod speciem habet, ut sphęræ æneæ, & ænei cubi, & ipsum æs pars. hoc autem, est materia, in qua species. & angulus, pars. Item quæ in ratione unúquodq; significante sunt, hæc quoq; pars totius sunt. quare genus, pars etiam speciei dicit. aliter uero species, generis pars est. Cap. XXVI.

t Otum dicitur, cuius nulla pars eorum abest, ex quibus totum natura dicitur. Et qd continet contenta, ut unum quid illa sint. hoc autem, dupliciter. aut enim, ut unum quodq; unum. aut ut ex his, illud unum. ipsum enim uniuersale, & quod omnino, ut totum quippiam ens dicitur, sic est. uniuersale ut multa continens, hoc eo quod de singulis prædicatur. & unum, omnia sunt singula. ut homo, equus, deus, quoniam omnia animalia. Cæterum continuum & finitum, cum e` pluribus insitis unum quid sit maxime quidem potentia non actu. horum autem ipsorum, magis quæ natura, quam arte talia sunt, sicut & de uno dicimus, tanquam totalitas unitas quędam sit. Item cum quantum habeat principium medium, & ultimum, quorumcũq; positio non facit differentiam, omne dicitur. quorumcunq; uero facit, totum. quæ autem ambo facere contingit, & omne & totum. sunt autem hæc, quorum natura quidem eadem manet in transpositione, forma uero minime, ut cera & uestis. etenim totum & omne, dicuntur. ambo nanq; habent. aqua uero, & quæcunq; humida, ac numerus, omne quidem dicuntur. totus uero numerus, tota` q; aqua, non dicuntur nisi metaphorice, omnia uero dicuntur. de quib⁹ omne tanquam de uno, de his omnia ut de diuisis. omnis hic numerus, omnes hæ unitates. Cap. XXVII.

m Vtilum dicitur quantorum non quodcunq;, sed ut diuisibile. Et totum illud sit, oportet. duo etenim non sunt mutila altero ablato uno. non enim æquale, mutilamẽ & reliquum unquam est. Nec omnino, numerus ullus. substantiam nanq;, manere oportet. si calix mutilus, adhuc oportet esse calicem. numerus uero, non amplius idem. Et adhæc etiam si partium dissimilarium sint, nec hæc omnia. numerus etenim est, ut etiam dissimilares habeat partes, utputa binarium & ternarium. Cæterum nihil omnino eorũ, quorum positio differentiam non facit, mutilũ est. ut aqua uel ignis. sed oportet talia esse, quæ secundum substantiam, positionem habent. Item continua. harmonia nanq; & ex partibus dissimilaribus est, & positionem habet, mutila autem non fit. Et ad hęc nec illa, quæ tota sunt cuiuscunque particulæ priuatione, mutila sunt. non enim oportet, nec quæ principales ipsius substantiæ, nec ubicunque existentes. ut si perforetur calix, non mutilus, sed si ansa, aut extremum aliquod. homo quoq; non si carnem, aut splenem, sed si extremitatem, & hanc non oẽm, sed quæ

sed quę tota ablata nõ habeat generationem. quare calui, non mutili. Cap. XXVIII.

g Enus dicitur hoc quidem, si generatio eorum, quæ speciem eandem habent, continua sit. utputa dicitur quousq; genus hominum sit, quia donec eorum generatio continua sit. Hoc uero, a` quo sint primo ad esse mouente. ita enim græci, genere. alii uero Iones dicuntur. eo quod illi quidem a` græco, hi uero a` Ione primo generante sunt. & magis qui a` generante, quam qui a` materia. dicuntur etenim a` fœmina genere, ut a` Pyrrha. Item, ut superficies, figurarum superficialium genus. & solidũ, solidarum, quęq; enim figurarum, hæc quidem superficies talis, illa uero solidum tale. hoc autem est, quod subiectum differentiis est. Item, ut in rationibus quod primum inest, quod dicitur in eo quod quid est, hoc genus, cuius differentiæ dicuntur qualitates. Genus itaq; toties dicitur, hoc quidem secundum generationem continua eiusdem speciei, hoc uero, secundum primum mouens eiusdem speciei, hoc autem, ut materia. cuius enim differentia, & qualitas est, hoc est, subiectum, quod dicimus materiam. Diuersa autem genere, quorum primum subiectum diuersum est, & non resoluitur alterum in alterum, nec ambo in idem. utputa species, & materia, diuersa genere. Et quæcunq; secundum diuersam figuram prædicationis entis, dicuntur. quædam enim entium, quid est significant. quædam autem, quale, quid, quędam, ut prius diuisum nec enim hęc resoluũtur in inuicem, nec in unum quiddam. Cap. XXIX.

f Alsum dicitur uno modo. ut res falsa, & huius, hoc quidem eo quod non componitur. aut quod impossibile sit componi, quemadmodum dicitur, diametrum esse commensurabilem. aut ite sedere, horũ enim illud qdẽ semper, hoc uero aliqñ falsum est. sic enim non entia hæc. Alia uero, quæcunq; sunt quidem entia, apta tamen natura sunt apparere aut non qualia sunt, aut quæ non sunt. ut umbra, picturæ, & insomnia, hæc enim sunt quidem aliquid. sed non sunt ea, quorum faciunt phantasiam. res itaq; falsæ sic dicuntur, aut eo quod non sunt, aut eo quod phantasia ab eis facta non entis est. Ratio uero falsa, prout falsa est, quæ non entium est. unde omnis ratio, falsa alterius est quam ei⁹, cuius est uera, utputa quæ circuli, falsa trianguli, cuiusq; uero ratio, quodam modo quidem una quæ est eius, quod quid erat esse, quodam modo uero, multæ, quoniam idem quodam modo est ipsum, & ipsum passum. ut Socrates, & Socrates musicus. falsa uero ratio. nullius est simpliciter ratio. quare Antisthenes insćite putabat, nihil ducens dignum dici, nisi propria ratione unum de re una. ex quibus accidebat, non esse contradicere. fere` autem, neq; mentiri. est autem unũquodq; dicere, non solum sua ratione, sed etiam ea, quæ alterius est, & false quidem omnino, quodam autem modo etiam uere. quemadmodum octo, dupla sunt, ratione dualitatis. quædam igitur, ita falsa dicuntur. Homo uero falsus, qui promptus tales eligit orationes, non propter aliquid aliud, sed propter id ipsum, & qui aliis talium orationum causa. quemadmodum res falsas esse dicimus, quæ falsam phantasiam faciunt. unde oratio, quæ apud Hippiam est, sophistica est, quod idem sit mendax & uerax. eum nanq; qui potest mentiri, accipit ut mendacem. hic uero, sapiens & prudens est. item eum, qui sponte prauus est, meliorem ait. hoc autem falsum, per inductionem accipit. qui enim sponte claudicat, melior est eo, qui inuitus. claudicare dicens, pro imitari. nam si claudus sponte, esset peior fortassis. quemadmodum in moribus, ita & in hoc esset. Cap. XXX.

a Ccidens dicitur quod inest alicui, Et quod uerum est dicere, nõ tamen neq; necessario nec ut plurimum. utputa si quis pro planta fodiens fossam, inuenit thesaurũ. hoc itaq; accidens fuit fodienti fossam, thesaurum inuenire. nec enim necessario hoc ex hoc, aut post hoc. nec ut plurimum, siquis plantet thesaurum inuenit. Musicus quoq; fuerit quispiam albus, sed cum nec necessario, nec ut plurimum hoc fiat, accidens ipsum dicimus. cum igitur sit existens aliquid, & alicui, & horũ quædam etiã alicubi, & qñq; qd utcunq; existit quidem, sed non ꝓpter id, hoc aut núc, aut hic, accidens erit. nec ulla causa determinata accidentis est, sed quęcuuq; contingit. hæc autem, indererminata. ut abire in Aegi nam accidit, si non propter hoc euenit, ut illuc iret, sed a` tempestate pulsus, aut a` latronibus captus, fuit igitur, & est ipsum accidens, sed secundum se, sed nõ secũdum alteꝝ. tempestas enĩ causa, ut iret, quo` non nauigabat. hoc autem erat Aegina. Dicitur etiam aliter accidẽs, ut quę cunq; existunt in unoquoq; secundum se, non existentia in subſtantia. ut triangulo, duos rectos habere, & hæc quidem contingit sempiterna esse, illorum uero nihil. ratio autem huius, i aliis.

SEXTVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

PRincipia, & cauſæ entium quæruntur. & patet, quod prout entia ſunt. Eſt etenim aliqua ſanitatis, bonæq; habitudinis cauſa. mathematicorum quoq; principia, elementa, & cauſæ ſunt. & ſimpliciter omnis intellectualis ſciẽtia, ſiue aliquo modo intellectu participans, circa cauſas, & principia, aut certiora, aut ſimpliciora eſt. attamen hæ omnes circa unum quid, & quoddam genus circunſcribentes, de eo tractant, ſed non de ente ſimpliciter, nec prout ens eſt, neq; ipſius quid eſt ullam rationem faciunt. ſed ex hoc, quædam ſenſu illud manifeſtum facientes, quædam ſuppoſitione ipſum quid eſt accipientes, conſequenter ea, quæ per ſe generi inſunt circa quod ſunt, aut magis neceſſario, aut debilius demonſtrant. Quare manifeſtum eſt, non eſſe demonſtrationem ſubſtantiæ ipſius'ue, quid eſt ex ipſa inductione, ſed alium aliquem manifeſtationis modum. Similiter autem nec ſi eſt, aut non eſt genus, circa quod tractant, quicquam dicunt, eo quod eiuſdem intelligentiæ eſt, & ipſum quid eſt manifeſtare, & ſi eſt hoc. Cum autem phyſica etiam circa quoddam entis genus ſcientia ſit (etenim circa talem ſubſtantiam eſt, in qua principium eſt motus, & ſtatus, qui in ea eſt) patet, quod nec actiua, nec factiua eſt. factiuarum etenim, in faciente principium eſt, aut intellectus, aut ars, aut aliqua potentia. actiuarum uero, in agente electio. idem enim agibile & eligibile. Quare ſi omnis intellectus, aut actiuus, aut factiuus, aut ſpeculatiuus eſt, phyſica, ſpeculatiua quædam profecto eſt, ſed ſpeculatiua circa tale ens, quod poſſibile moueri. & circa ſubſtantiam ſecundum rationem ut plurimum inſeparabilem, ſolum eſt. Oportet autem, ut non lateat, quomodo ipſum quid erat eſſe, & ratio ſit. nam abſque hoc, quærere, nihil eſt facere. definitorum igitur, & ipſorum quid eſt, quædam quidem ita ſunt, ut ipſum ſimum. quædam, ut ipſum concauum. differunt autem, hæc. quoniam ſimum quidem, una acceptum eſt, cum materia. eſt enim ſimum, concauus naſus. concauitas uero abſq; materia ſenſibili. Si cuncta igitur phyſica ita, ut ſimum dicũtur, ut naſus, oculus, facies, caro, os, & omnino animal, folium, radix, cortex, omnino planta (nullius enim eorum ratio abſq; motu, ſed ſemper habet materiam) manifeſtum eſt, quomodo in phyſicis oportet ipſum quid eſt quærere, & definire. & cur etiam de quadam anima ſpeculari, phyſici eſt, quæcunque non ſine materia. Quod igitur phyſica ſpeculatiua eſt, ex his patet. Sed & mathematica, ſpeculatiua eſt. uerum ſi immobilium & ſeparabilium, adhuc non eſt manifeſtum. quod autem aliqua mathematica, prout immobilia & prout ſeparabilia ſunt ſpeculatur, dilucidum eſt. Quod ſi quippiam eſt immobile, & perpetuum, & ſeparabile, patet quod ſpeculatiuæ eſt cognoſcere, & non phyſicę (de mobilibus nanq; quibuſdam, phyſica eſt, nec mathematicæ, ſed prioris ambabus. phyſica etenim circa inſeparabilia quidem, ſed non immobilia, mathematicæ uero nonnulla ſunt circa immobilia quidem, non tamen ſeparabilia fortaſſe, ſed ut in materia. prima uero, etiam circa ſeparabilia, & immobilia. Neceſſe autem eſt, omnes quidem cauſas perpetuas eſſe, maxime uero has. hæ etenim, cauſæ manifeſtius diuinorum ſunt. Quare tres utique erunt ſpeculatiuæ philoſophiæ, mathematica, phyſica, theologia. manifeſtum eſt enim, quod ſicubi diuinum exiſtit, in tali natura exiſtit. Et honorabiliſſimam, oportet circa honorabiliſſimum genus eſſe, ſpeculatiuæ itaque, aliis ſcientiis præponendæ ſunt, hæc uero, ſpeculatiuis. Dubitauerit etenim aliquis, utrum prima philoſophia uniuerſalis ſit, an circa aliquod genus, & unam naturam. non enim idem modus ẽ, atq; in mathematicis. ſed geometria quidem, & aſtrologia, circa quandam naturam ſunt. illa uero, uniuerſaliter omnibus communis eſt. ſi igitur non eſt aliqua alia ſubſtantia præter eas, quę natura conſiſtunt, phyſica profecto` prima ſcientia eſt. Quod ſi eſt aliqua ſubſtantia immobilis, hæc prior, & philoſophia prima, & uniuerſalis ſic, quod prima. & de ente prout ens eſt, ac quid eſt, & quæ ei inſunt, prout ens eſt, ſpeculari, huius eſt.

Caput II.

Sed cum ens

SEd cum ens illud, quod ſimpliciter dicitur, multipliciter dicatur, quorum unũ quidem erat, quod ſecũdum accidens, aliud uero, quod ut uerũ, & non ens ut falſum, præter hæc autem ſunt prædicationis figuræ, ut quid, quale, quantũ, ubi quando, & ſiqd aliud hoc modo ſignificat, item præter hæc omnia, quod potentia, & actu, cum itaq; ens multipliciter dicatur, primo de eo, quod ſecundum accidens eſt, dicẽdum, q̃ nulla circa illud ſpeculatio eſt. Signum autem, q̃ nulli ſcientiæ curæ eſt illud, neq; actiuæ, neq; factiuæ, neq; ſpeculatiuæ. nec enim qui facit domum, facit ſimul quæ accidunt domui factæ. infinita nanq; ſunt. quibuſdam enim delectabilem, quibuſdam noxiam, quibuſdam utilem, nihil prohibet factam eſſe, & (ut ita dicam) ob eas res omnes eſſe aliam, quarũ nullius factiua eſt ædificatiua. ſimili modo, nec geometra ea, quæ ita figuris accidunt, ſpeculatur, nec ſi diuerſus, triangulus, & triangulus duos rectos habens. & hoc rationabiliter contingit. nam quaſi nomine ſolum, ipſum accidens eſt. Quare Plato non male quodam modo circa Sophiſticam, ipſum non ens applicuit. ſophiſtarum etenim rationes, circa accidẽs (ut ita dicam) maxime omnium ſunt, utrum diuerſum an idem, muſicum & grãmaticum. & muſicus Coriſcus, ac Coriſcus. & ſi omne, quod eſt, non autem ſemper, factum eſt. quare ſi muſicus exiſtens grãmaticus factus eſt, & grammaticus, exiſtens muſicus. & quæcunq; aliæ orationum, tales ſint. Videtur etenim accidens, propinquum quiddam eſſe non enti. hoc autem ex his etiam orationibus, manifeſtum eſt. eorum etenim, quæ alio modo ſe habent, eſt generatio & corruptio. eorum autem, quæ ſecundum accidens, nõ eſt. Attamen dicendum eſt amplius de accidẽte, quoad poſſibile eſt, quę nam eius natura ſit, & ob quã cauſam eſt. ſimul autem patebit, & cur eius ſcientia nõ eſt. cum igitur in entibus ſint quædam ſemper ſimiliter ſe habentia, & ex neceſſitate, nõ ea, quæ ſecundum uim dicitur, ſed quã dicimus eo, q̃ non contingit aliter, quædam ex neceſſitate quidẽ nõ ſunt, nec ſemper, ſed ut plurimum, hoc principium & huius cauſa eſt, ut accidens ſit. quodcũq; enim non ſemper, neq; ut plurimum eſt, hoc dicimus accidẽs eſſe. utputa ſi ſub cane tempeſtas, & frigus factum fuerit, hoc dicimus accidiſſe. non ſi ęſtus aut calor. quoniam hoc quidem, ſemper, aut ut plurimum. illud uero, non. hominem quoq; album eẽ, accidit. nec enim ſemper, nec ut plurimum. animal uero, non ſecũdum accidens. & fabrum ſanitatẽ feciſſe, accidens eſt. quoniam non eſt aptus ad ſanitatem faciendam faber, ſed medicus. uerum accidit, fabrum eſſe medicum. cocus etiam uoluptati intentus facit quicquam ſalubre, ſed non ſecundum pulmentariam. unde dicimus, quod accidit. & quodam modo quidem facit, ſimpliciter uero minime. illorum etenim aliæ quandoq; factiuæ potentiæ ſunt, horum uero nulla ars, nulla'q; potentia determinata eſt. eorum enim, quæ ſecundum accidens aut ſunt, aut fiunt, cauſa quoq; ſecundum accidens eſt. Quare cum non omnia ex neceſſitate, & ſemper aut ſint, aut fiãt, ſed multa ut plurimum, neceſſe eſt eſſe, quod ſecundum accidens eſt. utputa, nec ſemper nec ut plurimum albus muſicus eſt. cum autem aliquando fiat, ſecundum accidens erit. quod ſi non, cuncta ex neceſſitate erunt. Quare materia erit cauſa contingens eius, quod aliter accidit quam illud, quod ut plurimum eſt. Principium autem hoc ſumendum eſt. utrum nihil eſt, quod nec ſemper, nec ut plurimum, an hoc impoſſibile? Præter hæc igitur, aliquid eſt, quod utcunque contingit, & ſecundum accidens. ſed utrum, quod ut plurimum, quod'ue ſemper nulli ineſt, an aliqua ſunt ſempiterna, de his ſane` poſterius conſyderandum eſt. Quod autem non eſt accidentis ſcientia, patet. omnis enim ſcientia eius eſt, quod aut ſemper aut ut plurimum eſt. quomodo enim diſcet, aut alium docebit? oportet enim ut determinentur, aut perſemper, aut per ut plurimum. utputa, febricitanti, proficuum melicratũ eſt ut plurimum. quod uero præter hoc eſt, nõ habebit dicere quando non, ut in nouilunio. nam etiam in nouilunio, aut ſemper aut ut plurimum. accidens uero, præter hæc eſt. Quid itaq; accidens eſt, & ob quam cauſam, & quod non eſt eius ſciẽtia, dictum eſt. Quod aũt ſint principia & cauſæ generabiles, & corruptibiles abſq; eo, quod generentur, & corrumpantur, manifeſtum eſt. etenĩ ſi nõ hoc, ex neceſſitate omnia erũt, ſi eius, q̃d generat', & corrũpitur non ſecundum accidens cauſam aliquã neceſſe ſit eſſe. utrum enĩ erit hoc, an nõ. ſi hoc, fiet. ſin uero nõ? minime. hoc uero, ſi aliud. & hoc modo uidelicet (tẽpore ſemper dempto a` tempore finito) deuenies uſq; ad nunc. quare hic morietur ægritudine, aut ui, ſi exiuerit. hoc aũt, ſi aliud. & ſic deueniet ad id, q̃d nũc eſt, aut aliqd eorũ, quę facta fũt. utputa, ſi ſitiuerit. hoc uero, ſi comederit acuta. hoc uero aut eſt, aut nõ. quare, neceſſario morietur. aut non morietur. ſimiliter & ſiqs ad iam facta aſcenderit, eadẽ ratio eſt. iam enim hoc, in aliquo eſt. dico autem quod factum eſt. ex neceſſitate ergo erunt omnia futura. ut mori, uiuentem. iam enim aliqd factum eſt, utputa contraria, in eodem corpore. ſed ſi ægritudine, aut

ui, non dum. ſed ſi hoc, factum fuerit. patet igitur, quod uſq; ad aliquod uadit principium. hoc uero, non amplius ad aliud. erit igitur hoc eius, quod utcunq; contingit, cauſa'q; generationis eius nulla. Sed in quale principium, & qualem cauſam talis reductio eſt, utrum ut ad materiã, an ut ad cuius gratia, an ut ad mouens, maxime conſyderandum eſt. De eo itaq;, quod ſecundum accidens eſt, dimittatur. determinatum enim ſufficienter eſt. Quod autem tanquam ueꝝ ens, & non ens, ut falſum, quoniam circa compoſitionem, & diuiſionem eſt, & omnino circa partitionem contradictionis (uerum etenim affirmationem in compoſito habet, negationẽ uero in diuiſo, falſum uero huius partitionis cõtradictionem) quo autem modo, quod ſimul, aut quod ſeparatim eſt intelligere accidit, alia ratio eſt. dico autem quod ſimul, et quod ſeparatim, ut non conſequenter, ſed ut unum quid fiat non enim eſt falſum, & uerũ in rebus (ut quod bonum, uerum. quod uero malum, falſum) ſed in mente. quæ uero circa ſimplicia, et circa ea, quę quid ſunt, non quidem ſunt in mente. quæcunq; igitur ſpeculari oportet circa id, quod ita ens & non ens eſt, poſterius perſcrutandum eſt. cum autem compoſitio, & diuiſio in mente, nõ in rebus ſit, quod profecto ita eſt, diuerſum a proprie dictis, ens eſt. aut enim quod quid eſt, aut quod quale, aut quod quantum, aut ſiquid aliud, copulat, aut diuidit mens. Quod autem tanquam accidens, & ut uerum ens, omittendum eſt. cauſa enim, illius quidem indeterminata. huius uero, mentis aliqua paſſio. & ambo, circa reliquum entis genus, & non extra oſtendunt eẽ aliquam entis naturam. Propter quod, hæc quidem prætereantur. Conſyderandæ autem ſunt ipſius entis cauſæ, & principia, prout ens eſt. manifeſtum autem eſt in iis, quę determinauimus de eo, quoties unũquodq; dicitur, quod ens multipliciter dicitur.

SEPTIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

Ens multipliciter dicitur, quemadmodum in iis, quæ de quoties prius diuiſimus. ſignificat enim aliud quidem quid eſt, & quod quid. aliud uero, quod quale, aut quantum, aut ſingula aliorum, quæ ita prędicantur. Cum autem ens toties dicatur, patet primum horũ ens eſſe ipſum
e quid eſt, quod'q; ſubſtantiam ſignificat. cum enim dicimus quale quippiam hoc, aut bonum dicimus, aut malum. ſed non, tricubitum, aut hominem. cum autem quid eſt, non album, nec calidum, nec tricubitum, ſed hominem aut deum. cætera uero entia dicuntur, eo quod entis priorie dicti quædam ſunt quantitates, quędam qualitates, quædam paſſiones, quædam aliquid aliud tale. Vnde dubitauerit aliquis, utrum ipſum ambulare, & ſanũ eſſe, ac ſedere, & unũquodq; horum, ens an non ens eſt, ſimiliter & de quocunq; cæterorum ſimilium. nihil enim horum eſt per ſe natura aptum, neq; poſſibile a ſubſtantia ſeparari. ſed magis, ſiquidem ambulans entium aliquid, & ſedens, & ſanum. hæc autem magis entia apparẽt, quoniam ſubiectum eis determinatum eſt. hoc autem ſubſtantia, & ſingulare eſt, quod in tali prædicatione apparet. bonum enim, aut ſedens, abſq; hoc non dicitur. patet igitur, quod ꝓpter hanc, illorum quoque ſingula ſunt. Quare quod primo eſt ens, & non aliquod ens, ſed ſimpliciter ens, ſubſtantia. Multis quidem modis primum dicitur, attamen ſubſtãtia & ratione, & cognitione, & tempore, & natura, omnium primum eſt. aliorum enim categorematum nullũ eſt ſeparabile, ſed hæc ſola. ratione quoq;, hoc primum. neceſſe eſt enim in cuiuſq; ratione ineſſe rationem ſubſtantiæ ſcire etiam, tunc putamus unũquodq; magis, cum quid eſt homo, aut ignis ſciamus, quam quale, aut quantum, aut ubi. nam & horum ipſorum tunc unũquodq; ſcimus, cum quid eſt ipſum quale, aut ipſum quantum ſciamus. Quod quoq; tam olim, quam nunc & ſemper quęritur, ſemper'q; dubitatur quidnam ipſum ens ſit, hoc eſt quænã ſubſtantia eſt. hoc enim, quidam unum aiunt eſſe. quidam plura quam unum. & quidam finita. quidam uero infinita. Quare nobis quoq; maxime, & primum, & ſolum (ut ita dicam) de ente hoc pacto, quidnam ſit, ſpeculandum eſt. Caput II.

Idetur autem ſubſtantia exiſtere, manifeſtiſſime qdẽ in corporibus. quare animu alia, & plantas, & eoꝝ partes, ſubſtãtias eſſe dicimus, ac naturalia corpora, ut ignẽ, aquã, & terrã, cęteroꝝ quoq; ſingula. & quęcunq; aut hoꝝ partes, aut ex his ſunt, aut partibus, aut oĩbus. ut cœlũ, & eius partes, ſydera, luna, et ſol. utrũ autem hę ſolæ ſubſtantiæ ſint, an etiam aliæ, an haꝝ qdem nulla, ſed aliquę alię, cõſyderandũ eſt. Videt autem quibuſdam

tem quibuſdam, corporis terminos, ut ſuperficiem, lineam, punctum & unitatem ſubſtantias eſſe, & magis quam corpus, & ſolidum. Item præter ſenſibilia, quidam non putant aliquid eſſe tale. quidam, plura, & quæ magis ſempiterna ſunt. ſicuti Plato, & ipſas ſpecies, & mathematica, duas ſubſtantias. tertiam uero, ſenſibilium corporum ſubſtantiam. Pheuſippus uero, etiam plures ſubſtantias ab uno incipiens, & principia cuiuſq; ſubſtantiæ, aliud numerorũ, aliud magnitudinum. deinde, animæ. & hoc modo, extendit ſubſtantias. Quidam autem, ſpecies quidem & numeros eandem habere naturam aiunt. cætera uero ſequentia, lineas & ſuperficies, uſq; ad cœli ſubſtantiam, & ſenſibilia. De his igitur quid bene, quid'ue non bene dicat', & quæ ſubſtantiæ ſint, & utrum aliquæ præter ſenſibiles ſint, nec'ne, & hæ quomodo ſint, & utrum eſt aliqua ſeparata ſubſtantia, & cur, & quomodo, an nulla præter ſenſibiles, perſcrutandum eſt, deſcripta primo ſubſtantia, quidnam ſit. Cap. III.

Icitur autem ſubſtantia, ſi non pluribꝰ, ſaltem quatuor modis. maxime etenim qd' d erat eſſe, & uniuerſale, & genus, ſubſtantia cuiuſq; eſſe uidetur. & quartum, ſubiectum. ſubiectum autem eſt, de quo cætera dicuntur, illud uero non amplius de alio. Quare primo de eo determinandũ eſt. maxime nanq; ſubſtantia, ſubiectum primũ eſſe uidetur. Tale uero, quodam modo qdem materia dicitur. quodam modo uero, forma. tertium uero, quod ex his eſt. dico autem materiam quidem, ut æs. formam autem, figuram ideæ. quod uero ex his eſt, totam ſtatuam. unde ſi ſpecies prior materia eſt, & magis ens, illud quoq; quod ex ambobus eſt, prius erit ob ſimilem rationem. Nunc itaq; quidnam ſubſtantia ſit, quaſi in figura dictum eſt, quod non de ſubiecto, ſed de quo cætera. Oportet autem, non ita ſolum. non enim ſufficiens eſt. & hoc nanq; ipſum, non eſt manifeſtum. Et item, materia, ſubſtantia eſt. nam ſi hæc non eſt ſubſtantia, quæ alia eſſet, fugeret nos. dẽptis etenim cæteris, nihil aliud remanere uidetur. cætera nanq;, paſſiones corporum, & effectiones, & potentiæ ſunt. longitudo uero, latitudo, & profunditas, quantitates quædã, ſed non ſubſtantiæ ſũt. quantitas etenim non eſt ſubſtantia, ſed magis cui hæc ipſa primo inſunt, illud eſt ſubſtantia. enimuero ablata lõgitudine, latitudine, & profunditate, nihil uidemus reliquum, niſi ſiquid eſt, quod ab eis determinetur. ut ita conſyderantibus, materiam ſolam neceſſe ſit apparere ſubſtantiam. dico autem materiam, quæ per ſeipſam, neq; quid, neq; quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur quibus ens determinatur. eſt enim quid, de quo ſingula horum prædicantur. cui eſſe, ac cuiq; prædicationum, diuerſum eſt. cętera nanq; de ſubſtantia prædicantur. hæc uero, de materia. Quare quod ultimum eſt per ſe, neq; quid, neq; quantum, nec aliquid aliud eſt, neq; etiam negationes. etenim hæ quoq;, ſecundum accidens erunt. ex his itaq;, ſpeculantibus, accidit ſubſtantiam eſſe materiam. At impoſſibile eſt. etenim ſeparabile, & quod quid eſſe, uidentur maxime ineſſe ſubſtantiæ. propter quod ſpecies, & quod ex ambobus, uidetur eſſe ſubſtantia magis, quam materia. At illa ſubſtantia, quæ ex ambobus, dico autem quæ ex materia & forma eſt, omittenda eſt. poſterior enim, & manifeſta eſt. manifeſta uero, quodam modo etiam ipſa materia. At de tertia, conſyderandum eſt. hæc enim maxime dubitabilis. conceditur autem, quaſdam eſſe ſubſtantias ſenſibilium. quare in his, primum quærendum eſt. Cap. IIII.

Vm autem in principio diuiſerimus quot modis ſubſtantiam determinamus, ac horc um unum quiddam eſſe uideatur, quod quid erat eſſe, de eo conſyderandum eſt. prodeſt etenim tranſcendere ad notius. ita nanq; diſciplina fit omnibus, per minus nota natura, ad magis nota. & hoc opus eſt, ut in actibus ex eis, quæ cuiq; ſunt bona facere, quæ ſimpliciter bona ſunt, ſint cuiq; bona, ita ex ſibi notioribus, quæ natura nota ſunt ſibi facere nota. quæ autem ſingulis nota, & prima, ſæpenumero parum nota ſunt, & parum, aut nihil entis participant. attamen ex eis, quæ parum nota, ſibi tamen nota ſunt, conandum eſt noſcere, quæ ſimpliciter nota ſũt, per hæc ipſa (ut dictum eſt) tranſcendentibus. At primo quædam de eo logice dicemus. quod illud eſt, quod quid erat eſſe unũquodq;, quod ſecundum ſe dicitur. etenim tibi eſſe, non eſt muſico eſſe. non enim ſecundum teipſum muſicus es. quod ergo ſecundum teipſum. Nec tamen hoc totum. nec enim illud, quod ita ſecũdum ſe eſt, ut ſuperficies alba. quoniam ſuperficiei eſſe, non eſt albo eſſe. At uero, nec quod ex ambobus eſt ſuperficiei albæ eſſe. Quare? quoniam hæc ineſt. in qua ergo ratione ipſum dicente, non inerit ipſum, hęc ratio eius, quod quid erat eſſe cuiq;. Quare ſi ſuperficiei albæ eſſe, eſt ſuperficiei læui eſſe, albo & læui eſſe unum, & idem eſt. Cum autem ſecũdum cætera quoq; prædicamenta compoſita ſint (eſt etenim aliquod ſubiectum cuiq;, ut qualitati, & quantitati, & quando, & ubi, & motui) perſcrutandũ eſt utrum eſt ratio eius quod qd erat eſſe cuiq; horũ, & utrũ ineſt

etiam his ipſum quod quid,erat,ut homini albo,quid erat albo homini.ſit autem nomen eius, ueſtis.qd ẽ ueſti eſſe?at uero,nec eorum eſt, quæ ſecundum ſe dicuntur.an hoc non ſecundum ſe dupliciter dicitur? & huius,eſt hoc quidem ex additione.iſtud uero,non.hoc enim dicitur, eo quod ipſum,quod definitur, alteri adiicitur.utputa,ſi albo eſſe,definiens dicit albi hominis rationem.iſtud uero,eo,quod aliud ipſi.ut ſi ueſtis album hominem ſignificat,ille uero definiat ueſtem ut album.quod autem eſt albus homo,eſt album quidem,non tamen quid erat eſſe albo homini,ſed ueſti eſſe.Vtrum quod quid erat eſſe,eſt qd,aut ſimpliciter,an non?ipſum enim quod quid erat eſſe,eſt ipſum quid erat eſſe.cum uero aliud de alio dicatur,non eſt ipſum quod quid.ut homo albus,non eſt quod quid.ſi ipſum quidem quod quid,ſubſtãtiis ſolis ineſt,quare quod quid erat eſſe illorum eſt,quorũcunq; ratio eſt definitio.Definitio autem eſt,non ſi nomen idem,quod oratio ſignificet(omnes etenim ſermones,definitiões eſſent.erit nanq; nomen idem cuicunq; ſermoni,quare & ilias definitio erit)ſed ſi primi alicuius,ſit.talia uero ſunt, quæcunq; dicuntur,non eo quod aliud de alio dicatur.non ergo ulli eorum,quæ nõ ſunt ſpecies generis,inerit quod quid erat eſſe,ſed his ſolum,hæc enim uidentur,non ſecundum participationem,& paſſionem,nec ut accidens dici.Sed oratio quidem cuiuſq; etiam aliorum erit quid ſignificat,ſi nomen ſit,quod hoc huic ineſt.aut pro ſimplici oratione,certior.definitio uero non erit,neq; quod quid erat eſſe.An definitio quoq; ut & ipſum quid eſt,multipliciter dicitur.etenim ipſum quid eſt,uno quidem modo ſubſtantiam & quod quid ſignificat.alio uero,ſingula eorum,quæ prædicantur,quantitatem,qualitatem & quæcunq; cætera talia ſunt.quemadmodum enim & ipſum EST ineſt quidem omnibus,non tamen ſimiliter,ſed huic quidem primo,illis uero conſequenter,ita & quod qd eſt,ſimpliciter ſubſtantiæ, cæteris uero quodam modo.etenim interrogare poſſimus,qd eſt ipſum quale.quare & ipſum quale eſt eorum,quoꝝ eſt quid eſt.non tamen ſimpliciter,ſed ſicut de non ente logice quidam aiunt eſſe ipſum non ens,nõ ſimpliciter,ſed non ens.ita, & ipſum quale.Oportet igit̃ & conſyderare,quomodo de quocũq; dicere decet,nõ tamẽ magis,q̃ quomodo ſe habet. quare nũc quoq; cum manifeſtum,quod dicitur,ſit,ipſum etiam quod quid erat eſſe ſimiliter inerit primo quidem & ſimpliciter ſubſtantiæ,deinde cæteris ſicut & ipſum,quid eſt. non ſimpliciter quid erat eſſe,ſed qualitati aut quantitati quid erat eſſe.Oportet etenim,aut æquiuoce iſta eẽ, aut cũ additione uel ablatione.ſicut & quod non ſcibile ſcibile.nã rectius eſt neq; æquiuoce dicere,neq; eodẽ modo.ſed quẽadmodum medicinale,eo quod ad idem quidem & unum,non autem idem & unum.nõ tamẽ etiam æquiuoce.nullũ etenim medicinale,corpus,opus, & uas dicitur æquiuoce,neq; ſecundũ unum,ſed ad unũ.ſed hæc qdem quomodocunq; dicere qs uelit,nihil differt.Illud aũt manifeſtũ eſt,ꝙ quæ primo & ſimpliciter definitio, & qd̃ quid erat eſſe,ſubſtãtiaꝝ eſt.at cæteroꝝ quoq; ſimiliter eſt,nõ tamẽ primo.Nõ enim ẽ neceſſe,ſi hoc ponamus,huius definitionẽ eſſe quodcũq; oratione idẽ ſignificat,ſed quod aliqua oratione. hoc aũt ſi unius ſit,nõ cõtinuatione ſicuti ilias,aut quæcunq; cõiunctione,ſed ſi quoties dicit̃ unũ. Vnũ aũt dicit̃,ſicuti & ens.ens aũt quoddã,ipſum qd̃qd.quoddã,quãtũ.quoddã,quale qd ſignificat.Quare & albi hoís erit oratio & definitio.alio uero mõ,& alibi & ſubſtãtię.

Caput V.

h Abet autem dubitationem,ſiquis non dicat definitionem eſſe eam,quæ ex additione fit,orationẽ,cui⁹ erit definitio non ſimplicium,ſed copulatorum?ex additione enim,neceſſe ẽ manifeſtare.dico autem utputa,eſt naſus,& cõcauitas, & ſimitas,quod ex ambobus dicit̃.eo ꝙ hoc,in hoc,& nõ ſecũdum accidens.neq; cõcauitas,neq; ſimitas,paſſio naſi,ſed ſecundũ ſe.nec ut album Calliæ,aut homini,quoniã Callias albus,cui accidit homini eſſe.ſed ut maſculum animali,& æquale quãto,& cuncta,quæ per ſe eſſe dicuntur.hæc ſunt,in quibus ineſt aut ratio,aut nomen eius,cuius hæc paſſio eſt.& nõ cõtingit,ſeparatim oſtendere,ſicuti album abſq; homine cõtingit.ſed nõ fœmininum,abſq; aĩali. q̃re iſtoꝝ,quod qd erat eſſe,& definitio,aut nulli⁹ eſt,aut ſi eſt,aliter eſt q̃ quẽadmodum diximus.Eſt autẽ alia quoq; de eis dubitatio.ſi enĩ idem ſimus naſus,& concauus naſus,idẽ erit ſimum,& cõcauũ.quod ſi nõ,ꝓpterea quod impoſſibile eſt dicere ſimũ abſq; ipſa re,cui⁹ per ſe paſſio eſt,& ſimũ erit cõcauitas in naſo,naſum ſimũ aut nõ eſt dicere,aut bis idẽ erit dictũ naſus naſus cõcauus.naſus nãq; ſimus,naſus naſus ꝯcauus erit.ꝓpter qd̃,incõueniens eſt,talib⁹ in eſſe,qd̃qd erat eẽ.ꝙ ſi nõ,in infinitũ,ꝓgredieť.naſo nãq; naſo ſimo aliud ĩerit.Patet igit̃,ꝙ ſolius ſubſtãtię definitio eſt.ſi.n.& cæteroꝝ quoq; ꝑdicamẽtoꝝ,neceſſe eſt ex additiõe eẽ.ut q̃litatis,& imparis.nõ enim ſine numero.nec huius,qd̃ eſt fœmininũ,ſine animali.ex additione autem dico,

autem dico,in qbus accidit bis idem dicere,ſicut in iſtis.quod ſi hoc uerũ eſt, neq; copulatorũ erit.utpote,numeri imparis.Sed latet,quod non accurate dicuntur orationes.ſi autem & iſtorum ſunt definitiones,aut alio modo ſunt,aut(ſicuti dictum eſt)multipliciter eſt dicẽdum definitionem,& quod quid erat eſſe.Quare quodam modo qdem nullius erit definitio, nulli q̃ inerit quod qd erat eſſe niſi ſubſtantiis,quodam modo uero erit.Quod igitur definitio eſt ipſius qd erat eſſe oratio,& quod quid erat eſſe,aut ſubſtantiarũ ſolum eſt,aut maxime primo & ſimpliciter,manifeſtum eſt.

Caput VI.

u Trum autem idem,eſt,an aliud ipſum quid erat eſſe,& unumquodq;,perſcrutandũ.proderit etenim aliqd,ad conſyderationem de ſubſtantia. nam & unũquodq;, non uidetur aliud eſſe a` ſua ſubſtantia.& ipſum quid erat eſſe,dicitur eſſe uniuſcuiuſq; ſubſtantia.De his igitur,quæ ſecundum accidens dicuntur,uideri poſſit aliud eſſe.utputa albus homo aliud eſt,& albo homini eſſe.ſi enim idem homini eſſe,& albo homini idem.idem nanq; homo,& albus homo,ut aiunt.quare & albo homini,& homini.An non neceſſe eſt quæcunq; ſecundum accidens,eadem eſſe?non enim extrema,ſimiliter eadem fiũt. ſed fortaſſis illud uideatur accidere,extrema eadem ſecundum accidens fieri.utputa,albo eſſe, & muſico eſſe.Videtur autem minime.de his autem,quæ per ſe dicunt̃,ſemper neceſſe eſt eadem eſſe.ut ſiquæ ſubſtantiæ ſunt,quibus diuerſæ ſubſtantiæ non ſũt,nec aliæ naturæ priores. quales aiunt aliqui eſſe ideas.ſi enim erit aliud ipſum bonum,& bono eſſe,& animal,& animali eſſe,& enti,& ipſum ens,erunt & aliæ ſubſtantiæ,& naturæ,ac ideæ præter eas,quæ dicuntur.& illæ priores ſubſtantiæ,ſi ipſum quod quid erat eſſe,ſubſtantiæ eſt.Et ſi abſolutæ ab ſeinuicem,harum quidem non erit ſcientia,illæ uero non erũt entia.dico autem abſolui, ſi nec ipſi bono eſt eſſe bono.nec huic,eſſe bonum.ſcientia nanq; cuiuſq; hæc eſt,quod quid erat illi eſſe.& de bono,& de cæteris ſimiliter ſe habet.unde ſi neq; ipſi bono eſſe bonum,nec ipſi enti ens,nec ipſi uni unum,ſimiliter autem omnia ſunt,certe nihil eſt,quod quid erat eſſe. quare ſi nec ipſi enti ens,nec aliorum alicui.Item cui non ineſt bono eſſe,non bonum eſt.neceſſe eſt igitur,unũ eſſe bonũ & bono eſſe,& honeſtum & honeſto eſſe,quęcũq; non per aliud dicunt̃, ſed prima & per ſe.etenim hoc ſufficiens eſt,ſi exiſtit,etiam ſi non ſint ſpecies.fortaſſis autem magis,ſi ſpecies ſint.Simul autem patet etiam quod ſi ideæ ſint,quales eas qdam aiunt,quod etiam non erit ſubiectum ſubſtantia.has enim ſubſtantias qdem,neceſſe eſt non de ſubiecto qdem eſſe.eſſent enim ſecundũ participationem.ex his itaq; rationibus,unũ & idem eſt non ſecundũ accidens ipſum unũquodq;,& quod qd erat eſſe.& qd̃ ſcire unũquodq;,hoc eſt,ipſum qd erat eſſe ſcire.quare,ſecũdum expoſitionem neceſſe eſt unum qddam,ambo eſſe.Quod autem ſecundum accidens dicitur,ut muſicum,aut albũ,propterea quod duplex ſignificat,non eſt uerũ dicere,quod idem ſit,quod qd erat eſſe,& ipſum.etenim,cui accidit albũ,et accidens. quare quodam modo qdem eſt idem,quodam modo uero non eſt idem,quod qd erat eſſe & ipſum.homini nanq;,& albo homini,non eſt idem.paſſione uero,idem.Abſurdum autem apparet,& ſiquis unicuiq; ipſorum quid erat eſſe nomen imponat.erit nanq; etiam præter illud, aliud,quod qd erat eſſe equo.at uero quid prohibet nunc quoq; eueſtigio eſſe quędam qd erat eſſe,ſi ſubſtantia qdem eſt,quod quid erat eſſe?enimuero non ſolum unũ,ſed ratio etiam eorum eadem,ut ex dictis patet.non enim ſecundum accidens unum,uni eſſe & ipſum unũ.Item ſi aliud erit,in infinitum procedet.etenim hoc quidem,erit quid erat eſſe uni eſſe. illud uero, unum.quare de illis quoq; eadem ratio erit.Quod igitur de primis & quæ per ſe dicuntur,uni cuiq; eſſe & unumquodq; idem,& unum eſt,patet.Sophiſticæ autem ad hanc poſitionem redargutiones,manifeſtum eſt,quod eadem ſolutione ſoluuntur.& ſi idem Socrates,& Socrati eſſe.nihil enim differt,nec ex quibus aliquis interrogauerit,nec ex quib⁹ ſoluens obtinuerit. Quo igitur modo idem cuiq; eſt,quod quid erat eſſe,& quomodo non idem,dictum eſt.

Caput VII.

e Orum autem,quæ fiunt,quædam natura,quædam arte,quædam a` caſu fiunt. omnia uero,quæ fiunt,& ab aliquo,& ex aliquo,ac aliquid fiunt. aliquid uero dico,ſecundũ quodq; prædicamentum.aut enim,hoc,aut quantum,aut quale,aut ubi.generationes uero naturales qdem hæ eorum ſunt,quorum generatio ex natura eſt.ex quo autem fit,ea eſt,quam materiam dicimus.a` quo uero,qppiam eorũ eſt,quæ natura ſunt.ipſum autem aliquid,homo aut planta,aut quicquam aliud ſimilium,quæ maxime dicimus ſubſtantias eſſe.Cuncta uero,quæ aut natura, aut arte fiunt, habent materiam. poſſibile enim eſt eſſe,& non eſſe, eorum unumquodq;. hoc autem cuiq;,

materia. Vniuerſaliter uero & id, ex quo natura, & illud, per quod natura. quod enim fit, habet naturam ut planta, aut animal. Et a' quo, natura quæ ſm ſpeciē dicit', quæ eiuſdem ſpeciei eſt. hæc autem, in alio eſt. homo nanq; hominem generat. ſic igit' fiunt, q̄ ob naturā fiūt. cęteræ uero generationes, dicuntur effectiones. Omnes autem effectiones, aut ab arte, aut a' poteſtate, aut ab intellectu. harum autem quædam etiam a' caſu fiunt, & a' fortuna, perinde atque in iis, quæ a' natura fiunt. quædam enim & illic, eadem & ex ſemine, & abſq; ſemine fiunt. de his itaq; poſtea conſyderandum eſt. ab arte autem fiunt, quorum ſpecies in anima. ſpeciem autem dico, ipſum quid erat eſſe uniuſcuiuſq; & primam ſubſtantiam. Etenim contrariorū quodam modo eadem ſpecies eſt. priuationis nanq; ſubſtantia, oppoſita ſubſtantia. ut ſanitas, ægritudinis. illius enim abſentia, oſtenditur ægritudo. ſanitas uero eſt ratio, quæ in anima & in ſcientia eſt. fit itaq; ſanum, ita intelligente. cum hoc, ſanitas ſit. neceſſe eſt ſi ſanitas erit hoc, fieri utputa æqualitatem. qđ ſi hoc, caliditatem. & ita ſemper intelligit, donec redigat in illud, qđ ipſe poteſt ultimum facere. deinde motus, qui iam poſt hæc fit, effectio ad ſanitatem appellatur. Quare quodam modo ex ſanitate, ſanitatem accidit fieri, & domum ex domo. quæ ſine materia, eam, quæ habet materiā. ars enim medendi, & ædificandi, eſt ſpecies ſanitatis, & domus. dico autem ſubſtantiam abſque materia, quod quid erat eſſe. Generationum autem, & motuum. hæc quidem intellectio, hæc uero effectio uocatur. quæ quidem a' principio & ſpecie, intellectio. quæ uero ab ultimo ipſius intellectiōis effectio. ſimiliter autem & in cæteris mediis unumquodq; fit. dico autem utputa, ſi conualeſcet, oportet adæquari. quid igitur eſt adæquari? hoc. hoc autem erit, ſi calefiet. hoc autem quid eſt? hoc quidem. hoc autem poteſtate in eſt, hoc uero iam in ipſo eſt. Faciens igitur, & unde conualeſcendi motus incipit, ſi ab arte, ſpecies eſt, quæ eſt in anima. quod ſi a' caſu, ab eo, quod eſt faciendi principium illi, qui ab arte facit. ſicuti fortaſſis & in medendo principium a' calefaciendo fit. hoc autem facit, frication e. calor itaq; in corpore, aut pars ſanitatis, aut ſequitur eum aliquid tale, quod eſt pars ſanitatis, aut plura. hoc autem ultimum faciens, & quod ita pars eſt ſanitatis. & domus, & aliorum, ut lapides. Quare quēadmodum dicitur, impoſſibile eſt fieri, ſi nihil præexiſtat. quod ſane' pars ex neceſſitate exiſtet, patet. materia nanq;, pars. ineſt etiam hæc, & fit. Sed utrum eorum etiā eſt, quę in ratione? utroq; quidem modo dicimus multos circulos quidnam ſint, & materiam dicentes, quod æs, & ſpeciem quod talis figura, & hoc eſt genus, in quo primo ponitur. æneus autem circulus, habet in ipſa ratione materiam. Ex quo uero tāquam materia fiunt aliqua, dicitur cum fit non illud, ſed illiuſmodi. ut ſtatua, non lapis ſed lapidea. homo autem conualeſcens, non dicitur illud, ex quo. cauſa uero eſt, quia fieri contingit ex priuatione, & ſubiecto, qđ dicimus materiam. utputa, & homo & ægrotus fit ſanus. magis tamen dicitur ex priuatiōe fieri, ueluti ex ægroto ſanus, quā'm ex homine. quare ſanus, ægrotus quidem non dicitur, ſed homo, & homo ſanus. Quorum' uero priuatio incerta & innominata eſt, ut in ære cuiuſcunq; figuræ, aut in lateribus & lignis domus, ex his non dicentur fieri, ſicuti illic ex ægroto. quare ſicut nec ubi ex quo, hoc non dicitur illud. nec hic, ſtatua lignum. ſed deriuatiue dicitur lignea, non lignum, & ænea non æs, & lapidea, & non lapis. & domus lateritia, ſed non lateres. cum neq; tanquam ex ligno fit ſtatua, aut ex lateribus domus (ſiquis accurate inſpexerit) profecto' ſimpliciter dicet. propterea quod oporteat fieri, mutato ex quo, ſed non permanente. propter hoc igitur, ſic dicitur.

Caput VIII.

c Vm autem & ab aliquo fiat, quod fit (hoc autem dico unde generationis principium eſt, & ex aliquo, fit autem hoc non priuatio, ſed materia, iam enim determinatum eſt, quēadmodum hoc dicimus, & quod fit, hoc autem eſt, aut ſphęra, aut circulus, aut quodcunq; cæterorum euenit, ſicuti neq; ſubiectum facit ipſum ęs, ita neq; ſphęrā, niſi ſecundū accidens, quia ænea ſphæra, ſphæra eſt. illam autem nō facit. hoc aliquid enim facere, ex omnino ſubiecto, hoc facere eſt. dico autem quod æs facere rotūdum, nō eſt ipſum rotūdum, aut ſphæram facere, ſed aliquid aliud, utputa ſpeciem hanc in alio. ſi enim facit, ex aliquo alio profecto' facit. hoc enim ſupponebatur, utputa facere ęneam ſphęram. hoc autem ita, quia ex eo, quod eſt æs, hoc facit quod ſphæra eſt. ſi igitur & hoc ipſum facit, patet q; ſimiliter faciet, & generationes in infinitū procedent. Manifeſtum igitur eſt, quod neq; ſpecies fit, aut quodcunq; nominare oportet formā, quæ in ſenſibili eſt, nec eſt eius generatio. nec eſt hæc, ipſum, qđ erat eſſe. hoc enī eſt, qđ in alio fit, aut ab arte, aut a' natura, aut potētia æneā uero ſphęrā, eſſe facit. facit nāq; ex ære & ſphæra. in hoc enī hanc ſpeciē facit. & hoc eſt ſphęra ænea. hoc autem, ſphæræ eſſe. eius uero, qđ eſt ſphæræ eſſe, oīno ſi generatio eſt, ex aliquo aliquid erit.

quid erit. oportebit nāq;, diuiſibile ſemper eſſe, quod fit. & eſſe, hoc qdem hoc. illud uero, hoc. dico autem, quod hoc quidem materiam. illud uero, ſpeciem. ſi itaq; ſphæra eſt figura, quæ a' medio æqualis eſt, huius hoc quidem eſt, in quo erit, quod facit. illud autem, in illo. totum uero, quod factum eſt, utputa ipſa ænea ſphæra. Manifeſtum igitur ex dictis eſt, q; illud quidem, quod ut ſpecies, aut ſubſtantia dicitur, non fit. copulatio uero, quæ ſecundum hanc dicitur, fit. & quod in omni, quod fit, materia ineſt. & eſt, hoc quidem hoc. illud uero, hoc. Vtrum igitur eſt aliqua ſphæra præter has, an domus præter lateres? an nec factum fuiſſet unquam, ſi ita eſſet quod quid, ſed quoniam tale ſignificat? hoc autem & terminatum non eſt. ſed facit, & generat ex hoc, tale. & cum generatum eſt, eſt hoc tale? totū autem hoc, Callias aut Socrates eſt, ſicuti ſphæra ænea hæc, homo uero, & animal ſicuti ſphæra ænea ſimpliciter? Patet ergo qđ ſpecierum cauſæ (quemadmodum quidam dicere ſolent ſpecies) ſi aliquæ ſunt, præter ſingularia, ad generationes, & ſubſtantias nihil proſunt. nec ſunt propter has, ſubſtantiæ ſecundum ſe. in quibuſdam etenim etiam manifeſtum eſt, quod generans tale eſt, quale quod generatur. non tamen idem, nec unum numero, ſed unum ſpecie. ut in naturalibus (homo nāq; hominem generat) niſi quid præter naturam fiat. ut equus, mulū. & hæc quoq;, ſimiliter. quod enim eſt commune equo, & aſino, non eſt nominatum propinquiſſimum genus. fuerint autem ambo fortaſſis, uti mulus. Quare patet, quod non oportet tanquam exemplar ſpeciem ponere. in his etenim maxime quærerentur. hæ enim maxime ſubſtantiæ ſunt. ſed generans ſufficiens eſt, ut faciat, & cauſa ſit ſpeciei eſſe in materia. tota uero iam talis ſpecies, in his carnibus, & oſſibus, Callias, & Socrates. & diuerſa quidem, propter materiam (diuerſa etenim) idem autem ſpecie. indiuiſibilis nanq; ſpecies eſt.

Cap. IX.

d Vbitauerit autem aliquis, cur quædam & arte, & caſu fiunt, ut ſanitas. quędam autem minime, ut domus. Cauſa uero eſt, quod horum quidem materia, quæ principium generationis eſt, cum faciens ſit, & factum aliquid eorum, quæ ab arte ſunt, in qua eſt aliqua pars rei, quædam talis eſt, ut a' ſeipſa moueat', quædam non. & huius, quædam ſic poſſibilis eſt, quædam impoſſibilis. multa nāq; poſſibilia quidem a' ſeipſis moueri, ſed non ſic, utputa ſaltare. quorumcūq; itaq; talis materia eſt, ut lapides (impoſſibile eſt ſic moueri niſi ab alio, ſic tamen certe eſt) & ignis. propterea quædam non erunt abſq; eo, qui habet artem, quædam erunt. ab iis enim mouebuntur, quæ non habent quidem artem, moueri uero poſſunt ipſamet, aut ab aliis non habentibus artem, aut ex parte. Manifeſtum autem eſt ex iis, quæ dicta ſunt, & quod quodam modo omnia fiūt ex uniuoco, quemadmodum quæ natura ſunt. aut ex parte uniuoca. ut dom⁹ ex domo, aut ab intellectu. ars enim ſpecies eſt, at ex parte, aut habente aliquam partem, ſi non ſecundū accidens fiat. cauſa enim faciendi prima ſecundum ſe, pars. calor enim in motu, calorem in corpore fecit. hic uero aut ſanitas eſt, aut pars, aut ſequitur eum aliqua ſanitatis pars, aut ipſa ſanitas. quare & dicitur facere, quia illud, quod ſequitur, & cui accidit calor, ſanitatem efficit. Quare ſicut in ſyllogiſmis, omniū principium ſubſtantia eſt (ex ipſo enim qd eſt, ſyllogiſmi ſunt) hic etiam generationes. Similiter ſe habent & quæ natura conſtituta ſunt. ſemen nanq; facit, ſicut ea, quæ ab arte ſunt. habet etenim poteſtate ſpeciem. & a' quo ſemen eſt, quodam modo uniuocum (non enim omnia ita oportet quærere, ſicuti ex homine homo. etenim mulier ex uiro. unde mulus non ex mulo) ſed ſi nō læſura fuerit. Quæcunq; uero quorum materia poteſt, & a' ſeipſa moueri eo motu, quo ſemen mouet, a' caſu, ſicut ibi fiunt. quorum autem non, hæc impoſſibilia ſunt aliter fieri, quā'm ex ipſis. Non autem de ſubſtantia ſolum oſtendit ratio non fieri ſpeciem, ſed de omnibus primis ſimiliter communis ratio eſt, utputa quantitate, qualitate, & aliis prædicamentis. fit enim utputa ænea ſphęra, ſed non ſphęra, nec æs. & in ære fit. ſemper nanq; oportet præexiſtere materiam, & ſpeciē. ita & de quid eſt, & de qualitate, & quantitate, & aliis prædicamentis ſimiliter. non enim fit qualitas, ſed quale lignum. nec quantitas, ſed quantum lignum, aut animal. Cæterum ex his, proprium ſubſtantiæ accipere eſt. quod neceſſe eſt præexiſtere ſemper aliam ſubſtantiam actu exiſtentem, quæ facit, utputa animal ſi animal fit. quale uero, aut quantum non eſt neceſſe, niſi potentia ſolum.

Cap. X.

c Vm aūt definitio oratio ſit, omnis aūt oratio partes habeat, ac ſicuti oratio ad rē ſimiliter & pars orationis ad partem rei ſe habeat, dubitat' utrū oportet partiū oſonē ineſſe in oſone toti⁹ an nō. in qbuſdā. n. uident' ineſſe. in qbuſdā uero nō. circuli. n. ratio nō habet rōnē inciſionū. ratio uero ſyllabæ habet rōnē elementoꝝ. atq; circulus diuidit' in ſciſiones, ſicuti ſyllaba in elemēta. Itē aūt ſi partes priores ſint toto, recti aūt acut⁹

eſt pars, & digitus animalis, prior erit acutus recto, & digitus homine. uidentur tamen iſta eſſe priora. ratione nanq; dicuntur ex iſtis. & eo q̄ ſint abſq; inuicem, priora ſunt. An multis modis dicitur pars? Quorum unus modus, ſecundum quantum menſurans. ſed hæc quidem prætermittatur. ex quibus uero ſubſtantia tanq̄ ex partibus eſt, hoc conſyderandum eſt. Si igitur hoc quidem materia eſt, hoc uero ſpecies, hoc uero ex his, & ſubſtantia eſt materia, & ſpecies, & quod ex his, quodam modo quidem materia etiam pars alicuius dicitur, quodam modo uero non. quandoquidem ex quibus ratio ſpeciei, utputa concauitatis, non eſt pars caro. hæc enim materia, in qua fit. ſimitatis autem, pars aliqua eſt. & totius quidem ſtatuæ, pars, ęs. eius autem, quod ut ſpecies dicitur ſtatuæ, minime. dicendum enim ſpecie & quatenus ſpeciem habet, unū quodq;. materiale uero, nunquam ſecundum ſe dicendū. Quare circuli quidem ratio non habet eam, quæ inciſionum ratio eſt, ſed ſyllabæ eam, quæ elementorum eſt, quia elementa rationis partes, ſunt ſpeciei, & nō materia. inciſiones uero horum ſic partes tanq̄ materia, in quibus aduenium. propinquiores tamen ſpeciei, q̄ æs, cum in ære rotunditas fiat. Quodā modo uero nec elementa cuncta, in ratione ſyllabę inerunt. utputa, hæc cerea, aut quæ in aere ſunt. iā enim etiam hæc, ſyllabæ pars ſunt, tanq̄ materia ſenſibilis. etenim linea non ſi diuiſa in medietates, corrumpitur. aut homo, in oſſa, & neruos, & carnes. propter hoc & ita ex his ſunt tanq̄ ex iis, q̄ ſunt partes ſubſtantiæ, uerum tanq̄ ex materia. & totius quidem ſunt partes, ſpeciei uero & cuius ratio, minime. Propter hoc, nec in rationibus. quorūdam itaq; inerit talium partium ratio, quorūdam uero non oportet ineſſe, niſi ſit ſimul ſumpti. Propter hoc enim, nonnullæ ex iis tā quam principiis ſunt, in quas corrumpuntur. quædam uero non ſunt. Quæcunq; igitur ſimul ſumpta, ſpecies & materia ſunt, ut ſimum, aut æneus circulus, illa ſane` in hæc corrūpūtur. quæcunq; non ſimul, cum materia ſumuntur, ſed abſq; materia, ut rationes ſpeciei ſolum, hęc profecto` nō corrūpūtur, aut penitus, aut nequaq̄ ita. Quare illoꝝ qdē principia & partes, quæ in eis ſunt, ſpeciei uero neq; partes, neq; principia huiuſmodi. & propterea lutea ſtatua in lutum corrumpitur & ſphęra in æs, & Callias in carnem & oſſa. item & circulus in inciſiones. eſt enī aliquid, quod cum materia ſumitur. æquiuoce nāq; dicitur circulus, & qui ſimpliciter dicitur, et ſinguli, propterea q̄ ſingulis non ſit proprium nomen. Dicta itaq; nūc quoq; ueritas eſt, adhuc tamen dilucidius dicamus repetentes, quæcūq; enim rationis partes, & in quas diuiditur ratio, hæ priores, aut omnes, aut aliquæ. ratio uero recti non diuiditur in acuti rationem, ſed acuti in rectum. utitur nāq; recto, qui definit acutum. minor etenim recto, acutus. ſimiliter autem circulus, & ſemicirculus ſeſe habent. ſemicirculus nanq; circulo definitur. & digitus, toto. talis enim hominis pars, digitus. Quare quęcunq; quidem partes ut materia, & in quas diuiditur ut in materiam, poſteriores. quæcunq; uero ut rationis, & ſecundum rationem ſubſtantiæ, priores, aut omnes, aut aliquæ. Quoniam uero animalium anima (hoc enim ſubſtantia animati) ſecūdum rationem, & ſpeciem ſubſtantia, & quod erat eſſe tali corpori, cuiuſcunq; nanq; pars, ſi probe definiatur, non ſine eo opere definietur, quod ſine ſenſu non exiſtet, ſane` partes eius priores, aut omnes, aut aliquę toto animali. & de unoquoq;, ſimiliter. corpus uero, & eius partes, poſteriores hac ſubſtantia. & diuidetur in eas ut in materiam, non ipſa ſubſtātia, ſed totū. Toto itaq; quodam modo qdē priores ſunt hæ, quodā modo uero non, quādoquidem nec eſſe poſſunt ſeparatæ. non enim qui quomodocūq; ſe habet, digitus animalis eſt. ſed æquocus, qui mortuus eſt. quædam uero ſimul, quæcunq; principales, & in qua prima, ratio & ſubſtātia, utputa ſi hęc cor, aut cerebrum eſt. nihil enim differt, utra talis ſit. Homo uero, & equus, & quę ita ſe habēt, in ſingularibus ſunt. uniuerſale uero ſubſtātia non eſt, ſed totum quiddam ex hac ratiōe & hac materia tanquā uniuerſali. ſingulare uero ex ultima materia, iam Socrates eſt. & de cæteris, ſimiliter. Pars itaq;, etiam ſpeciei eſt (ſpeciem autem dico, quod qd erat eſſe) & ipſius totius, qd ex ſpecie, & ipſa materia eſt. ſed ratiōis partes, quæ ſpeciei, ſolum ſunt. ratio uero, eſt ipſius uniuerſalis. circulo nanq; eſſe & circulus, & animæ eſſe & anima, idē eſt. totius uero ut circuli huius & ſingularium alicuius ſenſibilis aut intelligibilis (dico autem intelligibiles quidem, ut mathematicos. ſenſibiles uero, ut æneos & ligneos) horum inq̄ non eſt definitio, ſed intellectione, aut ſenſu cognoſcuntur. cum uero abeant ab actu, non eſt manifeſtum utrum ſint aliquando, an non ſint, tamen ſemper dicuntur & cognoſcunt uniuerſali ratiōe. materia uero, per ſeipſam incognita. materia uero, quædam ſenſibilis. quædam, intelligibilis. ſenſibilis quidem, ut æs, & lignū, & quæcunq; mobilis materia. intelligibilis uero, quæ in ſenſibilibus exiſtit, non ut ſenſibilia. utputa, ipſa mathematica. De toto igitur, & parte, ac priore, & poſteriore quomodo ſe habeant, dictum eſt. Ad interrogationem uero neceſſe eſt occurrere, cum quis interroget utrū

rectus, & circulus

rectus & circulus, & animal priora, an in quas diuidunt, & ex qbus ſunt, partes, q̄ non ſimpliciter. nā etiam ſi anima aīal eſt, aut animatū, aut unūquodq;, aut uniuſcuiuſq;, & circulus circulo eſſe, & rectus recto eſſe, ſubſtātia quoq; recti, aliqd quidem & aliquo poſterius dicendū eſt, utputa iis, quæ in ratione, & aliquo recto. etenī qui cū materia æneus rectus, & q̄ in ſingularibus lineis. qui uero abſq; materia iis qdem, quę in ratione ſunt, poſterior, partibus uero, quę in ſingulari ſunt, prior eſt. ſimpliciter autem nō eſt dicendū. & ſi diuerſa eſt, & nō eſt aīa animal, ſic etiam quaſdam dicendum, quaſdā non dicendum, ut dictum eſt. Cap. XI

m

Erito autē dubitat etiam quęnam ſpeciei ſint partes, quę uero non, ſed eius, qd ſimul ſumit, cū & hoc nō exiſtēte manifeſto, nō ſit definire unūquodq;. uniuerſalis etenī, & ſpeciei, definitio eſt. quæ igit partium ut materia ſunt, & quæ non, ſi nō ſint manifeſtę, nec ratio rei manifeſta erit. Quæcunq; igitur apparent aduenientia in diuerſis ſpecie, ut circulus in ære, ligno, & lapide, hęc quidem manifeſta eſſe uidentur. quoniā nihil ſubſtātiæ circuli æs, neq; lapis eſt, propterea q̄ ab eis ſeparetur. q̄ uero nō uident ſeparari, nihil quidem phibet ſimiliter his ſe habere, quemadmodum ſi circuli oēs uiderent ænei. nihil enim minus æs nō ſit ipſius ſpeciei. difficile tamē eſt, hoc mēte auferre. utputa ſpecies hominis ſemper in carnibus & oſſibus & talibus partibus apparet, utrū igit ſint hæc partes ſpeciei & rationis, an nō, ſed materia. uerū quoniam nō aduenium etiā in aliis, non poſſumus ſeparare. Cum autem hoc uideat quidem contingere, quando uero nō eſt manifeſtum, quidam etiam de circulo, & triangulo dubitant, tanq̄ non deceat lineis & continuo definiri. ſed hęc omnia ſimiliter dici ſicuti carnes, aut oſſa hominis, & æs & lapis circuli. & cuncta, referunt ad numeros. & lineæ rationē, eam, quæ duorum eſſe dicūt. Eoꝝ etiam, q̄ ideas dicunt, quidā ipſam lineam dualitatē. quidā, lineæ ſpeciem. quædā etenim eadē eſſe, ſpeciē & cuius ſpecies. utputa, dualitatis & dualitatis ſpeciē. in linea uero nō eſt. Accidit itaq; & unā multoꝝ ſpeciem eſſe, quoꝝ ſpecies uidetur diuerſa. quod etiā Pythagoricis accidebat. & contingit unam omnium facere ipſam ſpeciem, cætera uero non ſpecies. at hoc modo unū, omnia erūt. Quod itaq; habent aliquā dubitationem ea, quæ circa definitiones ſunt, & quā ob cauſam, dictum eſt. Quare cuncta ita reducere & auferre materiā, ſuperuacaneum eſt. quædam nāq; fortaſſe, hoc in hoc ſunt, aut ſic hæc habentia. Et comparatio de animali, quā iunior Socrates dicere ſolebat, nō bene ſe habet. abducit enim a` uero, & opinari facit tanq̄ contingeret hominē ſine partibus eſſe, quēadmodum abſq; ære circulum. hoc autem, nō eſt ſimile. etenim ſenſibile quiddam fortaſſis animal eſt, & abſq; motu definire non eſt. Quare neq; ſine partibus, quodā modo ſe habentibus. nō enim omnino pars hominis eſt manus, ſed illa, quę poteſt opus perficere. quare animata exiſtens, nō animata uero non eſt pars. Circa mathematica uero, cur ratiōes non ſunt partes rationū? ut circuli, ſemicirculi? hæc enim nō ſunt ſenſibilia. an nihil refert? erit nāq; quorūdam etiam non ſenſibiliū, materia, & omnis quod nō eſt, quid erat eē. circuli itaq; uniuerſalis quidem non erunt, ſingularium uero erunt hæ partes, ut prius dictum eſt. eſt etenī materia, quædam ſenſibilis, quædam intellectualis. manifeſtum autem eſt, quod anima quidē ſubſtantia prima, corpus uero materia. homo uero uel animal, quod ex ambobus, ut uniuerſale. Socrates uero & Coriſcus, ſi anima quidem, duplex. hi enim ut animam dicent, illi autem ut ipſum totum. quod ſi ſimpliciter anima hæc, & hoc corpus, quēadmodum uniuerſale, etiā & ſingulare. Vtrum autem præter materiam, huiuſcemodi ſubſtātiarū ſit aliqua alia, & oporteat quærere ſubſtātiā eoꝝ aliquā aliam, utputa numeros aut aliquid tale, poſterius cōſyderandum eſt. huius enī gratia, & de ſenſibilibus ſubſtantiis definire tentamus. quādoquidem quodā modo phyſicæ & ſecundæ philoſophiæ opus eſt, ea, quæ circa ſenſibiles ſubſtantias ſpeculatio ē. non enim ſolum de materia phyſicum cognoſcere oportet, ſed etiam de ea, quæ ſecundum rationem, & magis. In definitionibus uero, quo modo partes, quæ in ratione ſunt, & cur una ratio, definitio (patet etenim, quod res una) res autem quo modo una partes habens, poſtea cōſyderandum eſt. Quid igitur eſt, quod quid erat eſſe, & quomodo ipſum per ſeipſum, uniuerſaliter de omni, dictum eſt. & cur, quorundam ratio ipſius quid erat eſſe habet definiti partes, quorundam non. & quod in ratione quidem ſubſtantiæ, quę ita partes ſunt ut materia, non inerunt. non enim ſunt illius ſubſtantiæ partes, ſed totius. Huius uero eſt quodammodo ratio. & non eſt. cum materia nanq; non eſt. indefinitum etenim. ſecundum primam autem ſubſtantiam, eſt. ut hominis, animæ ratio. ſubſtantia enim eſt, ſpecies, quæ ineſt. ex qua & materia, tota dicitur ſubſtantia. ut concauitas. ex hac enim & naſo, ſimus naſus, & ſimitas eſt. bis nanq; in his inerit naſus. in tota uero ſubſtantia, ut naſo ſimo aut Callia, ineſt etiam materia. Et quod

quid erat esse, & unūquodq; in quibusdam quidem idem est, ut in primis substātiis. utputa, cur uitas & curuitati esse, si prima est. dico aút primā, quæ nō dicitur eo, q; aliud in alio sit, & subiecto ut materia. Quæcunq; uero ut materia, uel ut simul cum materia sumpta sunt, non idē. neq; secundum accidens, unum, ut Socrates & musicum. hæc enim secundum accidens, eadē sunt.

Caput XII.

n Vnc autem primo dicamus, quatenus in analyticis definitione non est dictum. dubitationem, quæ in illis dicta est, proderit rationibus de substantia. Dico autē, hanc dubitationem. quare unum est definitum, cuius rationem definitionem eē dicimus. ut hominis, animal bipes (sit nanq; eius ratio) cur igitur hoc unū est, nō autem multa, animal & bipes? homo enim & album, multa quidem sunt, cum nō insint alterum alteri. unum uero cū insint, & subiectū, ut homo, aliquid patiatur. tunc enim albus homo, unū fit, & est. hic uero non est alterum alterius particeps. genus etenim nō uidetur particeps esse differentiarum. simul nanq; cōtrariorū, idem participaret. differentiæ nanq; contrariæ, quibus genus differt. Quod si etiam participat, eadem ratio est, si differentiæ quidē plures sunt. ut gressiuum, bipes, implume. Cur enim unum, sed non multa sunt hæc, non enim, quia insunt. sic enim, ex omnibus erit unum. sed quia oportet unum esse, quæcunq; in definitione sunt, definitio nanq; ratio quædā una, & substantia est. quare unius cuiuspiā oportet ipsam esse rationem. etenim substantia, unum quiddam & quod quid (ut dicimus) significat. Oportet autem, primo consyderare de iis, quæ secundum diuisiones sunt, definitionibus. nihil enim aliud in definitione est, nisi (quod primum dicitur) genus, & differentiæ. cætera uero genera, sunt, & ipsum primum, & post hoc, quæ comprehenduntur differentię. utputa ipsum primum, est animal. consequens uero, animal bipes. & rursus animal bipes implume. similiter etiam, si per plura dicatur. & omnino nihil differt per multa an per pauca dicatur. neq; utiq; per pauciora quam duo. duorum uero, hoc quidem genus, hoc uero differentia. utputa huius, animal bipes, animal quidem genus, differentia uero alterum. Si igitur genus simpliciter non est præter eas, quæ ut generis species sunt, aut si est quidem, sed tāquam materia est (uox nanq; genus & materia, differentiæ autem species. nam elementa quoq;, ex hac faciunt) manifestum est, quod definitio est ex differentiis ratio. At uero oportet etiam diuidi differentia differentiam. utputa animalis differentia est, ut pedes habere. rursus, animalis pedes habentis differētiam scire oportet, prout pedes habet. quare non est dicendum, pedes habētis aliud plumiferum, aliud implume, si bene dicatur (uerum quia non potest, faciet hoc) sed si, aliud fissos, aliud non fissos pedes habens. hæ enim pedis differentiæ sunt. fissio nanque pedum, aliqua peditas est. & sic semper procedi uult, donec ad indifferentia deueniat. tū aūt tot pedis species erūt, quot differētię. & pedes habentia aīalia, æqualia differentiis. Si igit, hęc ita se habeant, manifestū est, q; ultima differētia, rei substātia erit, & definitio, nec sane oportet crebro eadē in definitionibus dicere. superfluū nanq; est. Accidit autē, hoc. cū enim animal pedes habēs, bipes dicat, nihil aliud dixit, nisi animal pedes habens, duos pedes habens. & si hoc propria diuisione diuidat, crebro & æqualiter, ac differentias dicet. Si igitur differentię differentia fiat, una, quæ ultima est, erit species & substantia. Si autem secūdum accidens, ut si diuidat, habētis pedes aliud album, aliud nigrum, tot quot sunt sectiones. Quare manifestum est, q; definitio est ratio, quæ ex differētiis ē, & ex harum ultima secundum rectum. pateat autē hoc, siquis transponat tales definitiones (ut puta, hominis) dicens animal bipes, habens pedes. superfluum enim est habens pedes, dicto bipede. ordo uero, non est in substantia. quo nanq; modo, intelligere oportet, hoc qdem prius, illud uero posterius? De his igitur definitionibus, quæ secundum diuisiones fiunt, quales quædam sunt, hactenus dicta sint.

Caput XIII.

c Vm autē de substantia cōsyderatio sit, rursus redeamus. dicit aūt, sicuti subiectū substātia esse. & quod qd erat esse. & qd ex his. & uniuersale. De duobus itaq; dictum est. etenī de qd erat esse, & de subiecto, q; dupliciter subiicit, aut qd qd existēs, ut animal passionibus. aut, ut materia actui. Videtur autem etiam uniuersale causa quibusdam esse maxime, ac esse principium ipsum uniuersale. quare de hoc ēt tractemus. Videt nanq; impossibile, substātiam esse quodcūq; eorū, quæ uniuersaliter dicunt. prima nāq; substātia uniuscuiusq;, quę ꝓpria cuiusq; est, quæ alii nō inest. uniuersale uero, cōmune. hoc enī dicit uniuersale, qd plurib⁹ natura aptū est inesse. cui⁹ igit, hoc erit substātia? aut enī oīum, aut nullius. oīum uero, non est possibile. unius autem si erit, cętera quoq; hoc erūt. quox enī substātia una, & qd qd erat esse unū, ipsa quoq; unū sunt. Itē substātia dicit, qd nō de subiecto. uniuersale uero,

uersale uero, de subiecto aliquo dicitur semper. Sed utrum ita quidem non contingit, ut quod quid erat esse? in ipso autem inest, utputa animal in homine, & equo. patet igitur, quod erit aliqua eius ratio. differt autem nihil, si non omnium ratio est eorum, quæ in substātia sunt. etenī, nihil minus hoc erit substantia alicuius. ut homo, hominis, in quo existit. quare iterum idem accidit. erit enim substantia, illius substātia, ut animal speciei in qua ut proprium existit. Item impossibile, ac inconueniens est ipsum, quid & substantiam esse, si ex aliquibus non ex substātiis, nec ex eo, quod quid est, sed ex quali. prius nanq;, non substantia, & quale erit, q̄ substantia, & quod quid. quod impossibile est. nec ratione enim, nec tempore, nec generatione, possibile est passiones priores substantia esse. essent nanq; separabiles. Item Socrati substātiæ, inerit substātia. quare, duobus erit substantia. & omnino si homo, & quæcunq; ita dicuntur, substantia est, accidit nihil eorum, quæ in ratione sunt, alicuius substantiam esse, nec sine ipsis existere, nec in alio. dico autem utputa, non esse aliquid animal præter aliqua, nec ullum aliud eorum, quæ in ratione sunt. Ex his itaq;, consyderantibus patet, nihil eorum, quę uniuersaliter existunt, substātiam esse, nihilq; eorum, quæ communiter prædicantur, quod quid, sed tale significare. quod si non, & alia multa accidunt, ac tertius homo. Item sic quoq; patet. impossibile enim est, substantiam ex substātiis esse, quæ sic insunt, ut actu. quæ enim duo sic actu sunt, nunq̄ unum actu sunt. sed si potentia, duo sunt, erunt unum. ut duplum, ex duobus dimidiis potentia. actus nanq; separat. Quare si substantia unum, non erit ex substantiis inexistentibus. & secundum hunc modum, quem recte Democritus dicit. impossibile enim ait esse, ex duobus unum, aut ex uno duo fieri. magnitudines nanq; indiuisibiles, substantias facit. Patet igitur, quod similiter & de numero se habebit. si numerus quidem compositio unitatum est, ut a quibusdam dicitur. aut enī non est unum dualitas, aut non inest in ea unitas actu. Habet autem, quod accidit, dubitationem. si enim nec ex uniuersalibus possibile est ullam substantiam esse, propterea quod tale, & non, quod quid significant, nec ex substantiis actu contingit ullam substantiam esse compositam, quicquam incompositum erit profecto omnis substantia. quare, neq; ratio ullius substantiæ erit. At cunctis uidetur. & iam dictum est, aut solius substantiæ, aut maxime definitionē eē. nunc uero, nec huius. nullius igitur definitio erit. An quodam modo quidem erit, quodam modo uero non? manifestum autem, quod dicitur, magis erit ex posterioribus.

Caput XIIII.

e X his autem ipsis, id etiam patet, quod accidit illis, qui ideas pariter substantias & separatas esse dicunt. & pariter, ex genere & differentiis faciunt speciem. Si enim species & animal in homine sunt, & equo, aut unum & idē numero sunt, aut alterum. ratione nanq; patet, quod unum. eādem enim exhibebit rationem, qui dicit in utroq;. Si itaq; aliquis homo est ipsum per se, quod quid & separatū, necesse est, ut etiam illa, ex quibus (sicuti animal, & bipes) quod quid significent, et separata, ac substantiæ sint. quare & ipsum animal. si idem igitur, & unum quiddam etiam in equo, sicuti tu tibiipsi, quomodo in separatim existentibus unum erit? & cur nō etiam absq; seipso erit animal hoc? Deinde si participabit quidem bipede & multipede, impossibile quiddam accidit. cōtraria nanq; simul inerunt ipsi uni, & huic quidem enti. sin minus, quis modus est, cum aliquis dicat animal, & bipes aut progressiuum esse? Sed fortassis componuntur, & tangunt, aut miscētur. At cuncta, inconueniētia sunt. Sed diuersum, in unoquoq; est. Infinita igitur (ut ita dicam) ea erunt, quorum substantia, animal est. non enim, secundum accidens, ex animali homo est. Item multa erit, ipsum animal. nam & substantia, animal est, quod in unoquoq; est. non enim secundum aliud dicitur. Quod si non, ex illo erit homo, & genus eius, illud. Ac item omnia, ex quibus homo, ideæ. non igitur alterius quidē idea erit, alterius uero substātia? impossibile nāq; est. ipsum ergo animal erit unūquodq; eorum, quę in animalibus sunt. Item ex aliquo hoc ipso erit, & quomodo ex ipso animali? aut qūo ē possibile eē animal, quod hoc ipsum substantia ē, præter ipsum animal? Itē in sensibilibus, & hæc accidunt, & his absurdiora. Quod si impossibile est ita se habere, patet, quod non est eorum idea ita, ut quidam aiunt. Cap. XV.

c Vm autem substātia altera sit ipsum scilicet totum, & ratio, dico autem, quod illa qdem ita substantia, est cū materia simul accepta ratio. hæc uero, ratio simpliciter. Quæcunq; igitur illo modo dicuntur, eorum quidē est corruptio. nā & generatio. rationis aūt non ē, ita ut corrumpat. nec enim generatio ē (non enim fit domui esse, sed huic domui) sed absq; generatiōe, & corruptiōe sunt, & nō sunt. ostēsum ē enim, q; nullus hæc generat, neq; facit. Propterea ēt substātiax sensibiliū singulariū,

neq definitio, neq demonſtratio eſt, eo, quod habet materiam. cuius natura talis eſt, ut eſſe & non eſſe contingat. Quare corruptibilia ſunt, oĩa ſingularia eaꝝ. Si igit demonſtratio & definitio ſcientifica neceſſarioꝝ eſt, & nõ ꝓtingit ſicuti neq ſcientiã, quandoq; ſcientiam, qñq; ignorantiã eſſe, ſed qđ tale eſt, opinio eſt, ita neq demõſtrationẽ neq definitionem. ſed opinio eſt eius, qđ ꝓtingit & aliter ſe habere. patet, ꝙ neq demonſtratio, neq definitio eoꝝ eſt. corruptibilia nanq, nõ ſunt manifeſta iis, qui ſcientiã habent, cum a' ſenſu abſceſſerint. & rationib⁹ eiſdem in animo ſaluis, non erit amplius neq definitio neq demonſtratio. Quare cũ qs eoꝝ, quę ad definitionem quicq̃ ſingularium definiat, oportet non ignorare, quod ſemp perimẽdum eſt. non enim, cõtingit definire. Nec ullam ideã, eſt definire. ſingularium enim (ut aiũt) idea ẽ, & ſeparata. neceſſarium autem, ex nominibus rationẽ eſſe nomen uero nõ faciet, qui definit. ignotum enim erit. quæ uero poſita ſunt, omnibus cõmunia ſunt. neceſſe eſt igitur, & aliis talia ineſſe. Et ſiqs te definiat, animal dicet gracile, aut albũ, aut aliqd aliud qđ & in alio ſit. Quod ſiquis dicat, nihil prohibere ſeparatim qdem omnia multis ſimul uero huic ſoli ineſſe. primum qdem, quod etiam ambobus. ut animal bipes, animali & bipedi. & hoc in ſempiternis qdem etiam neceſſe eſt eſſe, cum priores exiſtãt, & partes compoſiti. at uero etiam ſeparabilia, ſi hoc quidem, quod homo, ſeparabile. nam aut nullum, aut ambo. ſi igitur nullũ, non erit genus præter ſpecies. quod ſi erit, erit ẽt differentia. deinde quoniam priora ipſo eſſe, hæc ſane' non uiciſſim perimuntur. Deinde ſi ex ideis ideæ, minus profecto' cõpoſita ſunt ex quibus. Item de multis oportebit etiã illa prædicari, ex quibus idea, ut animal & bipes. Quod ſi non, quomodo ſcietur? erit nanq aliqua idea, quã impoſſibile eſt de pluribus prædicari q̃ de uno. nõ uideẽ autem, ſed omnis idea uideẽ eſſe participabilis. Quẽadmodum igit dictũ eſt, latet, qđ impoſſibile eſt in perpetuis definire, maxime uero quæcunq; unica ſunt, ut ſol, aut luna. nõ ſolum enim in hoc peccant, quod talia addunt, quibus ablatis, adhuc erit ſol, utputa, quod circuit terram, aut quod nocte abſconditur (ſi enim ſteterit, aut apparuerit, non erit amplius ſol) ſed inconueniens eſt, ſi non. ſol enim ſubſtantiam quandam ſignificat. Item quæcunq; in alio contingunt, ueluti ſi alter fiat talis, patet, ꝙ erit ſol. cõmunis ergo, rõ. at ſol ſingulariũ erat, ſicut Cleon, aut Socrates. Cæterum cur nemo eorum definitionem profert ideæ? fiet enim profecto' manifeſtum tentantibus, uerum eſſe, quod nũc dictum eſt.

Caput XVI.

m Anifeſtum autem eſt, quod etiam eorum, quæ uidentur eſſe ſubſtãtiæ, plures potentiæ, & partes animalium ſunt. nihil enim eorum ſeparatum eſt. cum autem ſe pararentur, tum etiam ut materia omnia, terra, ignis, & aer. nihil enim eorum, unum eſt, ſed quaſi cumulus, ante quam digerãtur, & ex eis unum fiat. Maxime autem aliquis, animatorum partes putauerit, & animæ propinquas, ambas fieri, ut ſint & actu, & potentia, eo quod principia motus ab aliquo, in iuncturis habẽt. Quare quædam animalia, diuiſa uiuunt. ſed tamen potentia omnia erunt, cũ unum & continuũ fuerit natura, ſed non ui, aut copulatione. tale nãq; lęſio eſt. Cum autem unum dicatur, ſicuti & ens, & ſubſtantia unius una, & quorum una numero unum numero, manifeſtum, quod neq; unũ, neq; ens contingit ſubſtantiam eſſe rerum, ſicuti neq; elemẽto eſſe, aut principio. Sed quærimus qđ ergo principium, ut ad notiora referamus. magis igitur his ſubſtãtia eſt ens & unum, quam pncipium & elementum & cauſa. ſed necdum iſta, ſi nec aliud quidem commune ullum ſubſtantia eſt. nulli enim ineſt ſubſtantia niſi ſibiipſi, & habenti eam, cuius ſubſtantia eſt. item ipſum unum, in pluribus non erit ſimul. commune uero, ſimul in pluribus eſt. quare patet, quod nihil uniuerſalium ſeparatim præter ſingularia eſt. Sed qui ſpecies dicunt, partim recte dicunt ſeparantes eas, ſi ſubſtantiæ quidem ſunt. partim non recte, quoniam unam in multis ſpeciẽ dicũt. cauſa uero eſt, quod non habent reddere quænam tales incorruptæ ſubſtantiæ præter ſingulares, & ſenſibiles, ſint. faciunt igitur eaſdem ſpecie iis, quæ ſunt corruptibiles (has enim cognoſcimus) ipſum hominem & ipſum equum addentes uocabulum ipſum, ſenſibilibus. attamen etiam ſi non uideremus aſtra, nihil minus (ut puto) eſſent ſubſtantiæ perpetuę, præter eas, quas nos ſciremus. Quare nunc quoq; ſi non habeamus quænam ſint, neceſſe tamen fortaſſis fuerit aliquas eſſe. Quod igitur nec eorum quicquam, quæ uniuerſalia dicuntur, ſubſtantia ſit, nec ulla ſit ſubſtantia, ex ſubſtantiis patet.

Caput XVII

q Vid uero & quale, quid ſubſtantiam dicere oporteat, rurſus aliud quaſi principium facientes, dicamus. fortaſſis enim ex his erit manifeſtum de illa quoq; ſubſtantia, quæ eſt ſeparata a' ſenſibilibus ſubſtantiis. Cum igitur ſubſtantia principiũ & cauſa q̃dã ſit, hinc eſt, pcedendũ. Queriẽ uero ipſum pp qd, ſemp ſic. pp qd, aliud alii alicui ineſt.

cui ineſt. quærere nanq; propter quid muſicus homo muſicus homo eſt, certe quærere eſt, qđ dictum eſt, propter quid homo muſicus eſt, aut aliud. Quærere igitur propter quid ipſum eſt ipſum, nihil eſt quærere. oportet enim ipſum quod, & ipſum eſſe, exiſtere manifeſta entia. dico autem utputa, quod luna patitur eclipſim. ipſius autẽ quod id ipſum, non niſi una rõ, unaq; cauſa in omnibus (propter quid homo eſt homo, aut muſicus muſicus) ſiqs dicat, quod unumquodq; ad ſeipſum indiuiſibile eſt. hoc autem erat unum eſſe. ſed hoc, & commune de omnibus, & breue eſt. Quærat autem aliquis, propter quid homo, animal tale quoddam eſt. hoc igitur manifeſtum eſt, quod non quærit propter quid is, q eſt homo, homo eſt. aliqd ergo de aliquo quærit, propter quid ineſt. quod autem ineſt, oportet manifeſtum eſſe. ſi enim non ita, nihil quærit. utputa, propter quid tonat? quia ſonus, in nubibus fit. ita nanq; aliud de alio eſt, qđ quæritur. & propter quid hæc utputa lateres & lapides, domus ſunt? manifeſtum itaq; & eſt, quod cauſam quærit. hæc autem, eſt quod quid erat eſſe, ut logice dicam. quæ in quibuſdam quidem, eſt cuius gratia. utputa fortaſſis, in domo & lecto. in quibuſdam uero, quod primum mouit. cauſa nanq;, etiam hoc. ſed talis quidem cauſa quæritur, dum quippiam fit uel corrumpitur. altera uero, etiam dum eſt. Latet autem præcipue, quod quęritur, in iis, quæ non de aliis dicunt' (utputa, q̃ritur homo qđ eſt) eo quod ſimpliciter dicitur, neq; determinatur quod hæc uel hoc. Oportet igitur recte diſponentes quærere. quod ſi non, commune fit eius, quod nihil eſt quærere, & eius, quod aliquid quærere. Cum autem & habere & exiſtere ipſum eſſe oporteat, manifeſtum eſt, quod propter quid eſt, ipſam materiam quærit. utputa, hæc ſunt domus. propter quid? quia hæc exiſtũt. quod erat domui eſſe, & homo hoc, aut corpus hoc tale habẽs, quare? cauſa materiæ quæritur. hæc autem, eſt ſpecies qua aliqd eſt. hæc autem, eſt ſubſtantia. Patet itaq;, quod de ſimplicibus non eſt aliqua quæſtio neq; doctrina. ſed alius talium quæſtionis modus. Cum uero quod ex aliquo compoſitum, ita ut unum totum ſit, non eſt ut cumulus, ſed ut ſyllaba. ſyllaba uero, non eſt ipſa elementa. nec idem, B & A. nec caro, ignis & terra. diſſolutis nanq;, hæc quidem amplius non ſunt, ut caro & ſyllaba. elementa uero, ignis & terra, ſunt. eſt ergo ſyllaba aliquid, non ſolum elementa, uocalis & muta, ſed etiam aliquid aliud. & caro, non ſolum ignis & terra, aut calidum & frigidum, ſed etiam aliquid aliud. Si igitur neceſſe eſt illud quoq;, aut elementum, aut ex elementis eſſe, ſi elementum qdem, rurſus eadem ratio erit. ex hoc enim & igne & terra erit caro, et item alio. ĩre in infinitum ꝓgredietur. ſi uero ex elemento, patet qđ non ex uno ſed ex pluribus q̃ idipſum, erit. quare iterum de hoc, eandem rationem dicemus, quã de carne, aut ſyllaba. Videatur aũt eſſe aliquid tale, & nõ elementũ, ac cauſam, ſed hoc carnem, hoc uero ſyllabã eſſe. ſimiliter & de cæteris. Subſtantia uero cuiuſq; q dem, hoc. hoc nãq; prima ipſius eẽ cauſa ẽ. cum aũt quędam non ſubſtantię reꝝ ſint, ſed q̃cũq; ſubſtantię ſecundum naturam & natura conſtitutæ ſint, uideri poſſit profecto' aliquibus hæc quoq; natura, ſubſtantia eſſe, quæ non elemẽtum, ſed principium eſt. elemẽtum auté eſt, in qđ inexiſtẽs diuiditur ut materiam. utputa ſyllabę, ipſum A & B.

OCTAVVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

e Xiis igitur, quæ dicta ſunt, colligere oportet. ac congregando ſummatim, finẽ imponere. Dictũ autem eſt, quod ſubſtantiarum, cauſę principia, & elementa quæruntur. Subſtantiæ uero quædam, ab omnibus conceſſæ ſunt. de quibuſdam ſeparatim enuntiauerunt quidam. conceſſæ quidem, quæ naturales ſunt. ut ignis, tarra aq, & cætera ſimplicia corpora. deinde plantæ, & partes earũ. & animalia, & partes eorum, & tandem cœlum, & partes cœli. ſeparatim autem, ſubſtantias quidam eſſe dicunt ſpecies, & mathematica. alias uero accidit ex orationibus ſubſtãtias eſſe, quod quid erat eſſe & ſubiectum. Item aliter genus magis quam ſpecies, & uniuerſale quam ſingularia. Vniuerſali uero & generi, ideæ quoq; copulantur. eadem nanq; ratione ſubſtantiæ uidentur eſſe. Cum autem quod quid erat eſſe ſubſtantia, huius autem ratio,

definitio, ideo de definitione, & de ſecundum ſe determinatum eſt. Quoniam uero definitio, oratio, oratio autem partes habet, neceſſe quoq; de parte erat uidere, quænam ſubſtantiæ partes, & quæ non. & ſi has, definitionis quoq; eſſe oportet. Item etiam, nec uniuerſale ſubſtantia eſt, neq; genus. De ideis uero & mathematicis, poſterius conſyderãdum eſt. etenim præter ſenſibiles ſubſtantias, has quidam eſſe dicunt. Nunc uero de conceſſis ſubſtantiis tractemus. hæ autem ſunt, quæ ſenſibiles ſunt. ſenſibiles uero cunctæ ſubſtantiæ, materiam habent. Eſt autẽ ſubſtantia, idipſum, quod ſubiicitur. aliter quidem materia, & aliter ratio. materiã autem dico, quæ cum non quod quid actu ſit, potentia eſt, quod quid. aliter autem ratio & forma, quod cum ſit, quod quid, ratione ſeparabile eſt. tertium uero, quod ex his eſt. cuius generatio ſolius, & corruptio eſt. & ſeparabile ſimpliciter. earum enim ſubſtantiarum, quæ ſecũdum rationem, quædam ſunt ſeparabiles, quædam uero non. Quod autem materia quoq; ſubſtãtia eſt, patet. in cunctis nanq; oppoſitis tranſmutationibus, eſt aliquod tranſmutationibus ſubiectum. utputa ſecundum locum, quod nunc hic, rurſus alibi. & ſecundum augmentationem, quod nũc tãtum, rurſus minus aut maius. & ſecundum alterationem, quod nunc ſanum, rurſus ægrum. ſimiliter autem & ſecundum ſubſtantiam, quod nunc in generatione, rurſus in corruptione. & nunc quidem ſubiectum, ut quod quid. rurſus autem ſubiectum, ut ſecundum priuationem. Et ſequuntur hanc etiam aliæ tranſmutationes. cæterarum uero aut unam, aut duas, hæc non ſequitur. non enim eſt neceſſe, ſiquid materiam habet localem, hoc generabilem etiam & corruptibilem habere. uerum quæ inter ſimpliciter fieri, & non ſimpliciter differentia ſit, in phyſicis dictum eſt.

Caput II.

c Vm autem quædam ut ſubiecta & ut materia, concedatur ſubſtantia, hæc autẽ eſt quæ potentia eſt, reſtat illam, quæ ut actus ſubſtantia ſenſibilium eſt, quẽnam ſit dicere. Democritus igitur tres differentias eſſe uidetur exiſtimare. ſubiectum enim corpus, materiam, unum & idẽ. differre aũt, aut rhyſmo qđ eſt figura. aut trope, quod eſt ſitus. aut diathige, quod eſt ordo. Videntur autem multæ differẽtię eſſe. utputa quædã compoſitione dicũtur materiæ, ſicuti quæcunq; miſtura, quẽadmodum melicratum. quædã clauo, ut arca. quædam ligamine, ut faſcis. quædam glutine, ut liber. quædam pluribus ex his. quædam poſitione, ut limen & ſuperliminare. hæc enĩ, eo qđ modo quodam ſita ſint, differunt. quædam tempore, ut cœna, & prandium. quædã loco, ut uẽti. q̃dã ſenſibilium paſſionib⁹, ut duritie & mollitie, & denſitate & raritate, & ſiccitate, et humiditate. & quædã qbuſdã ex his. quædam oĩbus his. & ſimpliciter, quædã, redundantia. quædã, defectu. Quare patet, quod & ipſum eſt, toties dicit̃. limẽ enĩ eſt, quoniã ita ſitũ eſt. & eẽ, ſic ipſum poni ſignificat. & glaciẽ eſſe, ſic denſari. quorũdam uero eſſe, & his oĩbus definietur. eo, qđ quædam miſcẽtur. quædã, temperant̃. quædã, ligant̃. quædã, denſant̃. quædã, cæteris differentiis ũtunt̃, ſicuti manus aut pes. Accipienda igit̃ genera differẽtiarũ. hæc enim, principia exiſtẽtiæ erunt. ut quæ in magis & minus, aut denſo & raro, & cæteris talibus. cuncta etenim hæc, redũdantia & defectus ſunt. quod ſiqd figura, aut læuitate, aut aſperitate, oĩa recto & curuo. his uero eſſe, erit miſceri. oppoſito aũt modo, nõ eſſe. Manifeſtũ igitur ex his eſt, qđ ſi ſubſtantia cauſa eſt, ut unũquodq; ſit, in his quærendum eſt, quænam ut horum ſingula ſint, cauſa eſt. Subſtãtia itaq; nihil hoꝝ eſt, neq; cõbinatũ. attamẽ ꝓportionale in unoquoq;. & quẽadmodum in ſubſtantiis, qđ de materia p̃dicatur, ipſe actus eſt, & in aliis definitionibus maxime. utputa, ſi limẽ oportebit definire, lignum, aut lapidem ſic poſitũ dicemus. & domũ, lateres, aut ligna ſic poſita (an etiam & cuius cauſa in quibuſdã eſt?) ſi uero glaciẽ, aquã cõgelatam, aut ſic denſatã. conſonantia uero, eſt acuti & grauis miſtio talis. eodem autem modo, et in cæteris. Manifeſtũ itaq; ex his eſt, quod actus alius alterius materiæ, & ratio. quorũdam enim, compoſitio. quorũdam, miſtio. quorũdam, aliqd aliud eorũ, quæ dicta ſunt. Quare eorũ, qui definiunt, hi quidem, qui dicunt, qd eſt domus, ꝙ lapides, lateres, ligna, potentia domũ dicũt. materia enim, hæc ſunt. qui uero, uas cõſeruatiuum reꝝ & corpoꝝ, aut aliqd aliud tale addentes, actum dicũt. qui porro hæc ambo componũt, tertiam, & quę ex his eſt, ſubſtantiam (uidetur etenim ea quidẽ, quę ex differentiis ratio fit, ſpeciei & actus eſſe. quæ uero ex iis, quæ inſunt, materiæ magis) ſimiliter, & quas Archytas approbat definitiones. etenim, ſimul utriuſq; ſunt. utputa, quid eſt ſereni tas? quies in multitudine aeris. materia quidem aer, actus uero & ſubſtantia quies. qd eſt trãql litas? maris planities. ſubiectũ qdẽ, ut materia, mare. actus uero & forma, planities. Manifeſtum itaq; ex dictis eſt. quænam ſenſibilis ſubſtantia, & quomodo ſit. etenim, hæc quidẽ ut materia. hæc autem, ut forma, quoniã actus. tertia uero, ex his.

Caput III.

Oportet autem

o Portet autem non ignorare, quod aliquando latet, utrum nomen compoſitam ſubſtantiam ſignificet, an actum & formam. utputa domus utrum eſt ſignum cõmunis, quod operimentũ eſt ex lapidibus, & lateribus ſic poſitis, an actus & ſpeciei, quod eſt operimentum. & linea, utrũ dualitas in longitudine, an quod dualitas. & animal, utrum anima in corpore, an anima. hæc enim, ſubſtãtia & actus alicuius corporis. erit autem utiq; in utriſq; animal, non ut una ratione dictum, ſed ut ad unum. Sed hæc ad aliud quidem aliquid conferunt, ad quęſtionem autem ſubſtantiæ ſenſibilis nihil. etenim quod quid erat eſſe, ſpeciei & actui eſt. anima nanq; & animæ eſſe, idem eſt. homini uero & homo, non idem, niſi & anima homo dicatur. ſic autem alicui quidem, alicui uero non. Non uidetur itaq; quærentibus, quod ſyllaba ex elementis, & compoſitione ſit. neq; domus, lateres, & compoſitio. & hoc, recte. compoſitio enim & miſtio, non eſt ex iis, quorum eſt compoſitio, aut miſtio. Similiter, nec aliorum ullum. utputa, limen, poſitione. nõ ex limine poſitio, ſed magis iſtud ex illa. nec homo, eſt ipſum animal & bipes (ſed aliquid eſſe oportet, quod præter hæc eſt) ſi hæc materia ſunt. ſed nec elementum, nec ex elementis, ſed ſubſtantia, quod materiã auferentes, dicunt. Si itaq; hoc ipſius eſſe cauſa, & hoc ſubſtantia, ipſam ſubſtantiam utique nõ dicerent. neceſſe autem eſt, aut ſempiternam hanc eſſe, aut corruptibilem abſq; eo, quod corrũpatur, & factam eſſe abſq; eo, quod fiat. oſtenſum autem eſt, & declaratum in aliis, quod ſpeciem nullus facit, neq; generatur. ſed efficitur, hoc. fit autem, quod ex his. Si uero corruptibilium ſubſtantiæ ſunt ſeparatę, non dum eſt manifeſtum, niſi quod quorundam non contingit. patet, ut ea, quæ non poſſunt præter particularia eſſe. ut domum, aut uas. fortaſſis nec ſubſtãtiæ ſunt hæc ipſa, nec aliorum quicquam quæcunq; non natura conſiſtunt. naturam etenim ſolam profecto quis ponet eam, quę in corruptibilibus eſt, ſubſtantiam. Quare dubitatio qua Antiſthenici, & hoc pacto pariter indocti dubitabant, habet aliquid temporis, ut ſoluatur, quod nõ eſt ipſum quid eſt definire (definitionem enim longum eſſe ſermonem) ſed quale quid eſt, contingit etiam docere. quemadmodum argentum quid eſt, non. qđ autem, quale ſtãnum. Vtta/men ſubſtantiæ, eſt quidem, cuius contingit definitionẽ & rationem eſſe. utputa, compoſitę, ſiue ſenſibilis, ſiue intellectualis ſit. ex quibus autem hoc primis, non eſt. ſi quidem aliquid de aliquo ſignificat ratio definitiua. & oportet hoc quidem ut materiam, illud uero formã eſſe. Manifeſtum autem hoc etiã eſt, quod ſi aliquo modo ſubſtantię numeri ſunt, ita ſunt. & nõ, quemadmodum quidã dicũt, unitatũ, nã & definitio, numerus quidã eſt. diuiſibilis etenim, & in indiuiſibilia. non enim infinitæ rationes. numerus uero, tale quid eſt. & quemadmodum de numero, ablato aut addito aliquo, ex quibus numerus eſt, non eſt amplius idem numerus, ſed diuerſus, etiam ſi minimum auferatur, aut addatur, ita nec definitio, nec ipſum quid erat eſſe, erit amplius ablato aliquo aut addito. & numerum oportet aliquid eſſe quo unus, quod nunc non habent dicere quo unus, ſi unus eſt. an enim non eſt, ſed quaſi congeries? aut ſi eſt, dicendum eſt quidnam illud ſit, quod unum ex multis facit, & definitio, una eſt. Similiter autem, nec hãc dicere habent. & hoc, merito accidit. eiuſdem enim rationis, & ſubſtantia eſt, ut unum. nõ (ut quidam aiunt) ut unitas quędam exiſtens, aut pũctum, ſed actus & natura quędam unaquęq;, & quemadmodum nec numerus habet magis & minus, ita neq; ſubſtantia, quæ ſecũdum ſpeciem eſt. ſed ſi eſt quidem, ea eſt, quæ ſecundum materiam eſt. De generatione igitur, ac corruptione dictarum ſubſtantiarum, quomodo accidit, quo'q; modo impoſſibile eſt, de'q; reductione ad numerum, hactenus determinatum ſit.

Cap. IIII.

d E materiali uero ſubſtãtia oportet nõ latere, ꝙ etſi ex eodẽ omnia primo, aut eiſdem tanq̃ primis, & eadẽ ſit materia ut principiũ illis, quę fiunt, eſt tamen quędã cuiuſq; ꝓpria. utputa, flegmatis prima materia, ipſa dulcia aut pinguia. choleręque uero, amara, aut aliqua alia. fortaſſis autẽ hæc, ex eodẽ. fiũt autẽ plures materiæ, eiuſdem, cũ alterius altera ſit. utputa, flegma ex pingui & dulci, ſi pingue ex dulci. ex choleræ uero eſſe, ob reſolutionẽ choleręin primã materiã. Dupliciter enim hoc ex hoc, aut quoniã ex eo qđ p̃cedet, aut quoniã ex eo, qđ reſolutum fuerit in principiũ. Cõtingit aũt, una exiſtente materia, diuerſa fieri ꝓpter mouẽtem cauſam. ut ex ligno, fit arca & lectus. Quorũdã aũt, diuerſa materia neceſſario, diuerſis exiſtẽtibus. utputa, ſerra nunq̃ fiet ex ligno. nec eſt hoc in cauſa mouẽte. nõ enim faciet ſerrã ex lana, aut ligno. Si aũt idẽ ꝓtingit ex alia materia facere, patet ꝙ ꝓncipiũ & ars, quę eſt ut mouẽs, eadẽ eſt. etenĩ ſi materia diuerſa & mouens, et ipſum qđ factũ eſt. Cũ itaq; qſquã quænam ſit cauſa quærat, quoniã multipliciter cauſæ dicunt̃, oẽs ꝓtingentes cauſas dicere oportet. utputa, hoĩs, quę cauſa ut materia, nõ ne mẽſtruat? quę uero ut mouẽs, utrũ ſper

ma? quæ uero ut ſpecies, quod quid erat eſſe? quæ autem ut cuius cauſa, finis? fortaſſis autem hæ ambæ, eadem ſunt. Oportet autem proximas cauſas dicere. quæ materia, non ignem uel terram, ſed propriam. In naturalibus igitur & generabilibus ſubſtãtiis, neceſſe eſt ita procedere, ſi quis recte procedet. ſi quidem, hæ, tot'q; cauſæ ſunt. & oportet cauſas cognoſcere. De naturalibus autem, aut perpetuis ſubſtãtiis, alia ratio eſt. fortaſſis etenim quædam non habent materiam, aut non talem, ſed ſolum quæ ſecundum locum mobilis eſt. Nec quæcunq; natura quidem, non autem ſunt ſubſtantiæ, his materia eſt, ſed quod ſubiicitur, ſubſtãtia, utputa, quæ cauſa eclipſis, quæ materia? non enim eſt, ſed luna eſt, quæ patitur. quæ cauſa ut mouens, atq; corrumpens lumen? terra. cuius uero cauſa? forſan non eſt. quæ uero ut ſpecies? definitio. ſed non manifeſta definitio, niſi cum ipſa cauſa ſit. utputa, quid eclipſis? priuatio luminis. ſi uero adda tur a' terra in medio interpoſita, hæc eſt cum ipſa cauſa definitio. De ſomno uero non eſt manifeſtum, quid eſt primum, quod patitur. ſed nunquid animal? ita. attamen hoc ſecundum aliquid. & quid primum, cor an aliquid aliud? deinde, a' quo? deinde, quę paſſio, quæ illius & nõ totius? quia talis immobilitas, ita. ſed hęc, eo quod aliquid patiatur ipſum primum. Cap. V

c Vm autem quędam abſq; generatione, & corruptione ſint, & nõ ſint, utputa pũcta ſi ſint quidem, & omnino ſpecies & formę (non enim albedo fit, ſed lignum album, ſi ex aliquo & aliquid fit omne, quod fit) profecto' non omnia contraria fiũt uiciſſim. ſed aliter albus homo ex nigro homine, et albedo ex nigredine. nec omnium materia eſt, ſed quorũcunq; generatio, & tranſmutatio inuicem ſunt. quæcunq; uero abſq; eo, quod tranſmutentur ſunt, aut non, horum materia non eſt. Habet autem dubitationẽ, quo nam modo ad contraria cuiuſq; materia ſe habeat. utputa, ſi corpus potentia ſanum, ꝓtrarium uero ſanitati infirmitas, utrum ambo potentia. & aqua, potentia, uinum & acetum. an huius q dem ſecundum habitum & ſecundum ſpeciem, materia eſt, illius uero ſecundum corruptionẽ & priuationem præter naturam? At quædã dubitatio eſt, cur uinum non ſit materia aceti, neq; potentia acetum, tametſi fiat ex eo acetum. & uiuens potentia mortuus, an non, ſed ſecundum accidens corruptiones. Ipſa uero animalis materia, ſecundum corruptionem mortui potentia & materia, aqua quoq; aceti eſt. fiunt etenim ex illis, quemadmodum ex die nox. & quæcunq; ita inuicem tranſmutantur, ad materiam oportet redire. utputa ſi ex mortuo animal, primum ad materiam. deinde, animal. & acetum, ad aquam. deinde, uinum. Cap. VI.

E dubitatione autem dicta, & circa definitiones, & circa numeros, quæ cauſa eſt ut unum ſint? omnium nanq; quæcunq; plures partes habent, & non eſt totum

d quaſi coaceruatio, ſed ipſum totum eſt aliquid aliud præter partes, eſt aliqua cauſa. nam & in corporibus quibuſdam, tactus eſt cauſa, ut unum ſint. quibuſdã uero, uiſcoſitas, aut aliqua alia talis paſſio. definitio uero oratio eſt una non coniunctione ut ilias, ſed eo quod unius eſt. quid eſt igitur quod hominem facit unum, & cur unum & non multa ſunt animal & bipes, præſertim ſi (quemadmodum quidam dicũt) ſit quid ipſum animal, & ipſum bipes? cur enim non illa, homo eſt, & erunt ſecundum participationem homines, non hominis unius, ſed duorum, animalis & bipedis? & omnino profecto', homo non erit unum, ſed plura, animal & bipes. Manifeſtum itaq; eſt, quod ita quidem tractantibus (ut ſolẽt definire & dicere non eſt poſſibile reddere rationem, & ſoluere dubitationem. Quod ſi, quemadmodum dicimus, hoc quidem materia, hoc uero forma eſt, & hoc quidem potentia, hoc uero actu, profecto' non uideatur amplius dubitatio eſſe, quod quęritur. etenim dubitatio eſt eadem, ac ſi definitio ueſtis, eſſet æs rotundum. eſſet etenim hoc nomen, rationis ſignum. quare quod quęritur eſt, quænam cauſa ſit, ut rotundum & ęs unum ſint. amplius uero non apparet dubitatio, quoniam hoc quidem materia, illud uero forma eſt. Quæ igit' huius cauſa eſt, ut qd potentia eſt, actu ſit in quibuſcunq; generatio eſt, præter illud, quod fecit? nulla enim alia cauſa eſt, ut actu ſphęra ſit, quæ potentia ſphęra erat. ſed hoc erat, ipſum quid erat eſſe utriq;. Eſt autem materia, quædam intellectualis. quædam ſenſibilis. & ſemper, rationis hoc quidem materia, hoc uero actus eſt. ut circulus, figura plana. Quæcunq; uero neq; intellectualem, neq; ſenſibilem materiam habent, ſtatim unum quiddam eſſe, unũquodq; eſt. quemadmodũ ipſum ens, hoc quidem, hoc. hoc quale. quantum. quare non ineſt in definitionibus, nec ens, nec unum. & ipſum quid erat eſſe, ſtatim unum quiddam eſt, quemadmodum & ens quiddam. Propterea non aliqua alia cauſa ulli iſtorum, ut unum ſint, nec ut ens quiddam ſint. ſtatim etenim unum quodq; eſt ens quiddam & unum quiddam, non ut in genere in ente & uno, nec tãquam ſint ſeparata præter particularia. Ob hanc autem dubitationem, quidam participationem aiunt, &

cauſam

cauſam quandam participationis, & quidnam ſit illud participare dubitant. Quidam copulã animæ (ſicuti Lycophron ait) ſcientiam eſſe ipſius ſcire & animæ. Quidam cõpoſitionem, aut coniunctionem animę, cum corpore, ipſum uiuere. Attamen eadem de omnibus ratio erit. et enim ipſum ſanum eſſe, aut copula, aut compoſitio, aut coniunctio animæ & ſanitatis erit. & æs eſſe triangulum, compoſitio æris & trianguli. & album eſſe, compoſitio ſuperficiei & albedinis. cauſa uero eſt, quoniam potentiæ & actus, rationem quærunt unientem, & differentiã. eſt autem (ut dictum eſt) ultima materia & forma, idem. & hoc potentia, hoc qdem actu. Quare ſimile eſt quęrere quidnam unius cauſa ſit, & ut unum ſit. unum enim quiddã, unumquodq;. & quod potentia, & quod actu, unum quodam modo eſt. Quare nulla alia cauſa eſt, niſi ſiqd fuit, tanquam ex potentia in actum mouens. Quęcunq; uero non habent materiam, cũcta ſimpliciter entia, ſunt ipſum quid.

NONVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

E primo itaq; ente, & ad quod cęteræ omnes entis prædicationes referuntur, hoc eſt de ſubſtantia, dictum eſt. nam ſecundum ſubſtantiæ rationem cætera dicuntur entia, quantum, & quale, ac cætera, quæ ita dicuntur. cuncta etenim habebunt ſubſtantiæ rationem, ut in primis ſermonibus diſſeruimus. Cum autem ens dicatur, hoc quidem quid, aut quantitas, aut qualitas, hoc uero ſecundum potentiam & entelechiam, ac actum, determinemus etiam de potentia & entelechia. Et primo de potentia, ea quidem, quæ

d dicitur maxime proprie, nõ ſane' eſt utilis ad quod nũc uolumus. potentia nanq; & actus in plus eſt, q̃illa, quæ ſecũdum motum ſolum dicuntur. Sed cum de ea dixerimus in determinationibus de actu, oſtẽdemus etiã de aliis. Quod igitur multipliciter potentia & poſſe dicatur, determinatum eſt a' nobis in aliis. Harum uero quæcunq; quidem æquiuoce dicuntur potentiæ, prætermittantur. quædam etenim ſimilitudine quadam dicuntur, ut in geometria & poſſibilia, ac impoſſibilia dicimus, eo quod quodam modo ſint aut non ſint. Quæcunq; uero ad eandem ſpeciẽ, omnes, aliqua principia ſunt, & ad unam primam dicuntur, quę eſt principium trãſmutationis in alio prout aliud eſt. aliqua enim eſt patiendi potentia, quæ in ipſo patiente principium eſt tranſmutationis paſſiuę ab alio prout aliud eſt. aliqua uero, habitus impaſſibilitatis, quæ in deterius eſt, & corruptionis, quæ ẽ ab alio prout aliud eſt, principio tranſmutatiuo. in his enim omnibus definitionibus, ineſt primæ potentiæ ratio. Rurſus autem, hæ potentiæ dicuntur, aut ipſius faciendi ſolum, aut patiendi, aut ipſius bene. Quare in harum quoq; rationibus, quodam modo inſunt priorum potentiarum rationes. Manifeſtum igitur eſt, quod quodam modo quidem una eſt ipſius facere & pati potentia (potens enim eſt, & eo quod ipſum, habeat patiendi potentiam, & eo quod aliud ab eo) quodãmodo uero, alia. Hęc enim in patiente eſt. propterea enim quod habet aliquod principium, & quod materia aliquod principium eſt, patitur quod patitur, & aliud ab alio. pingue nanq; combuſtibile eſt. cedens uero, ſic preſſibile. & ſimiliter de cæteris. Hæc uero, in facere. utputa, calidum, & ædificatiua. hoc quidem, in calefactiuo, hæc uero, in ædificatiuo. Propter quod nullum prout connaturale factum, ipſum a' ſeipſo patitur. unũ etenim, & non aliud eſt. At impotentia quoq; & impotens, atq; quæ tali potentiæ contraria eſt, priuatio eſt. Quare eiuſdem & ſecundum idem, potentia, impotentia'q; omnis. Priuatio autem multifariam dicitur. etenim quod non habet, & quod natura aptum eſt, ſi non habet, aut omnino, aut cum natura aptum ſit, aut ſic utputa omnino aut quomodocunq; in qbuſdam autẽ ſi natura apta habere, ui non habeant, priuari ea dicimus. Caput II.

c Vm autem quædam in inanimatis talia principia inſint, quædam uero in animatis, & in anima, & in animæ ea parte, quæ rationem habet, patet quod potentiarum quoq; quædam irrationales, quædam cum ratione erunt. Quare omnes artes & factiuæ ſcientiæ, potentiæ ſunt. principia enim, tranſmutatiua in alio ꝓut aliud eſt. Et quæ quidem cum ratione omnes, eædem contrariorum ſunt. irrationales uero, una unius. ut calidum, ipſius calefaciendi ſolius. medicandi uero potentia, infirmitatis & ſanitatis. cauſa uero, eſt quia ſcientia, ratio eſt. ratio autem eadem, manifeſtat & rem & priuatio

nem,nisi quod non similiter.& quodam modo quidem amborum est,quodam modo uero eius magis,quod existit.Quare necesse est,tales etiam scientias esse quidem contriariorum.esse uero huius quidem per seipsas,illius uero non per seipsas.etenim ratio huius quidem secundum seipsam,huius uero quodam modo secundum accidens.negatione enim & sublatione, manifestat contrarium.prima nanq; priuatio,contrarium est.hæc autem,alterius demptio est. Sed quoniam contraria non sunt in eodem, scientia uero potentia eo,quod habet rationem, anima quoq; motus principium habet(salubre quidem sanitatem solum facit. & calefactiuum caliditatem, & frigefactiuum frigiditatem, sciens autem ambo.ratio enim amborum quidem est,non tamen similiter,& in anima,quæ motus principium habet)ambo profecto ex eo dem mouebit principio ad idem coniungens.Quare quæ secundum rationem potẽtia sunt, cõ traria iis faciunt, quę absq; ratione potentia sunt.unum nanq; principium, continetur ratione. Manifestum autem est, quod & ipsius bene potentiam,sequitur solius faciendi aut patiendi po tentia.hanc uero illa non semper.qui enim bene faciat,necesse est ut etiam faciat,qui uero so lum facit,non necessario & bene facit. Cap. III.

s Vnt autem quidam,ut Megarici,qui dicunt tunc solum posse cum agat.cum ue/ro non agat,non posse.utputa,eum,qui non ædificat,ædificare non posse.sed ædificantem,cum ædificat.similiter quoq; & de cæteris.Quibus quæ inconue/nientia accidunt,non est difficile uidere.patet nanq;,quod nec ædificator erit,si non ædificat.ædificatori enim esse,ipsum posse ædificare est.similiter autem & de aliis artibus.si igitur impossibile est huiuscemodi artes habere nisi quandoq; discat, & acci/piat, & non habere, nisi amittat aliquando(aut enim obliuione,aut quadam passione,aut tem pore.non enim re corrupta.semper nanq; est) cum cessauerit, non habebit artem.rursus autem statim ædificabit,quomodo accipiens? Et inanimata etiam similiter.nec enim frigidum,neque calidum,neque dulce,nec omnino ullum sensibile erit non sentientibus.quare Protagoræ opi nionem accidet eis dicere.Atqui nec sensum aliquid habebit,si non sentiat,aut operetur.si igi tur cæcum est,quod non habet uisum,natura tamen aptum,& quando aptum,& item prout natura aptum est habere,iidem sæpius in eodem die cæci & surdi erunt.Item si impossibile id est,quod priuatur potentia,quod non fit,impossibile est fieri.quod uero impossibile est fieri, q dicit esse aut futurum esse,mentietur.impossibile enim hoc significabat.Vnde illæ orationes, & motum & generationem perimunt.semper etenim & quod stat stabit,& quod sedet,sede/bit.si enim sedet,non surget.impossibile nanq; erit surgere,qđ nõ est possibile surgere. Quod si non est possibile ista dicere,manifestum autem est,quod potentia & actus aliud & aliud est. illæ uero orationes,idem faciunt potentiam & actum.propter quod,non parum quiddã quæ/runt perimere.Quare contingit possibile quidem esse quiddam,non esse autẽ. & possibile nõ esse,esse uero.similiter in cæteris quoq; prædicamentis.quicquam possibile ambulare,nõ am/bulare.& possibile non ambulare,ambulare.Hoc autem possibile est,cui si illius insit actus,cu ius potentiam habere dicitur,nihil impossibile erit.dico autem ut si possibile sedere est,& sede re contingit,huic si extiterit ipsum sedere,nihil impossibile erit.etsi moueri quicquam aut mo uere,aut stare,aut sisti,aut esse,aut fieri,aut non esse,aut non fieri,similiter.Nomẽ uero, actus qui ad entelechiam annectitur,aduenit etiam in aliis,maxime ex motibus.uidetur etenim ma/xime,motus,actus esse.Quare,non entibus non attribuunt ipsum moueri,sed alias quasdam prædicationes,utputa intelligibilia,& desyderabilia esse,ipsa non entia,non autem mota.hoc autem,quia cum non sint actu,erunt actu.non entium enim,quædam potentia sunt,non au/tem sunt,quoniam entelechia non sunt. Caput IIII.

s I autem possibile est,quod dictum est quatenus sequitur,manifestum est, quod non potest uerum esse dicere,quod possibile quidem est hoc,non tamẽ erit.alio qui quænam impossibilia sint,hoc modo fugiunt nos.dico autem,ut siquis di/cat posse diametrum commensurari,non tamen commensurabitur,non cogitãs quidnam impossibile sit,quia nihil prohibet aliquid possibile existens, aut esse, aut fieri,non esse,nec futurum esse.Attamen ex iis,quæ posita sunt,illud necessario sequitur. quia si supponamus esse,aut factum esse,quod nõ qdem est,possibile autem est,nihil impossi/bile erit.at accidet quidem.cõmensurari enim,impossibile est.Enimuero non est idem falsum & impossibile.te nanq; nunc stare falsum quidem,sed non impossibile est.Simul autem mani/festum est,quod si A existente,necesse est B esse,ita etiam A existente possibile eẽ,necesse est B quoq; possibile esse.nam si non est necesse possibile esse,nihil prohibet non esse possibile eẽ.

sit itaq; A,

sit itaq; A,possibile.cum igitur A possibile sit esse,si ponetur ipsum A,nihil impossibile esse ac cidit,at tum ipsum B necesse est esse.attamen impossibile erat.Sit igitur impossibile, quod si impossibile,necesse est A esse.necesse autem est B esse.sed erat A, possibile. ergo,etiam B. si igitur A possibile sit,B etiam possibile erit.si ita quidem se habebant,ut A existente,necesse sit etiam B esse.si itaq; sic se habentibus A B.nõ ita possibile sit B,nec ipsum B se habebit ut po/situm est.& si A possibile existente necesse est B possibile esse,si A est,necesse est B etiam esse, possibile nanq;,esse necessario B esse si A possibile,hoc significat,si A sit,& quando, & sicuti erat possibile esse,illud quoq; tunc & ita necesse esse. Caput V.

c Vm autem omnium potentiarum, quędam natura nobis insitæ sint ut sensuum, quædam consuetudine,ut tibiis canendi,quædam doctrina ut artium,has quidẽ necesse est eos, qui primo operati sunt,habere,quæcunq; scilicet cõsuetudine & rõne.quæcunq; uero non tales,sed patiendi potentiæ sunt, nõ est necesse.Quo/niam uero quod potest,aliquid potest,& aliquãdo & aliquo modo,& quæcũq; alia necesse est adesse in definitione,& quędam quidem cum ratione possunt mouere, & potẽ tiæ eorum cum ratione,quædam uero irrationalia,& potentiæ irrationales,& illas quidem ne cesse est in animato esse,has uero in ambobus,huiuscemodi quidem potentias necesse ẽ,ut cũ (quoad possint)actiuum & passiuum approximẽt,hoc quidem faciat,illud uero patiatur,illas uero non est necesse.hæ enim omnes,una unius factiua.illæ uero ꝓtrariorum.Quare simul ne faciet contraria:hoc uero impossibile est.necesse est igitur,aliud quiddam esse, quod domine/tur.dico autem,siue appetitum siue electionem.quodcunq; enim appetat,principaliter hoc fa/ciet,cum quoad possit approximet passiuo.Quare omne secundum rationem potens,necesse est,ut cum appetat id,cuius potentiam habet,& uti habet,hoc faciat.habet autem passiuo præ sente,& sic se habente,facere.sin minus,facere non poterit.nullo enim extrinsecus prohiben/te,separationem faciendo,nihilo opus amplius est.potentiam enim habet,ut eius,quod est po testate faciendi.at non quomodocunq;,sed aliquo modo se habentibus,a quibus separabunt etiam extrinsecus prohibentia.remouentur enim hæc eorum quædam,quæ in definitione as/sunt.Quare nec si simul uelit aut desyderet duo,aut contraria facere,faciet.non enim ita potẽ tiam eorum simul habet,nec est potentia simul faciendi.at quorum est,ita faciet.

Caput VI.

c Vm autem de potentia,quæ secundum motum dicitur,dictum sit,de actu deter/minemus quidnam actus,& quale quid sit.etenim possibile quoq; simul manife/stum erit,si diuiserimus,quod non solum hoc dicimus possibile,qđ natura aptũ sit aliud mouere,aut moueri ab alio,aut simpliciter,aut quodam modo,sed etiã aliter.propter quod cum inquiramus,de his etiã tractabimus.Est autem actu rẽ existere,non ita quemadmodum dicimus potestate.dicimus autem potestate,ut in ligno mer/curium,& in tota dimidiam,eo quod auferri possit.& scientem etiam illum, qui non specula/tur,modo speculari possit.est autẽ hoc actu(manifestum autem quod dicere uolumus,per in/ductionem in singularibus,& non oportet omnium definitionem quærere,sed etiam quod ꝓ/portionale est,conspicere(quoniam ut ædificans ad ædificatiuum,& uigilans ad dormiens,& uidens ad conniuens habens tamen uisum,& segregatum a materia ad materiam, & elabo/ratum ad inelaboratum,huius autem differentiæ alteri parti actus applicatus sit,alteri uero pos sibile.Dicuntur autem actu,nõ omnia similiter,sed proportionaliter.ut hoc in hoc,aut ad hoc, ita illud in illo,aut ad illud.quædam enim,ut motus ad potentiam.quædam, ut substantia ad aliquam materiam.Aliter autem infinitum & uacuum,& quæcunq; huiuscemodi. quam ple/raq; entium potentia & actu dicuntur,ut quã uidens,ambulans,& uisum.etenim hæc quidem contingunt,& simpliciter & quandoq; uera esse.uisum enim,hoc quidem quoniam uidetur, hoc uero quoniam uideri possibile est.infinitum uero non ita potentia est,ut actu futurum se/paratum,sed cognitione.etenim potentia esse hunc actum attribuunt diuisioni,ne deficiat,nõ autem ut separetur.Quidnam igitur,& quale quid sit,quod actu est,& his & huiusmodi mani festum nobis sit. Caput VII.

q Vando autem potentia unũquodq; est & quando non, determinandum est.nõ enim quandocunq;.utputa,terra ne homo est potentia,an non, sed magis cum iam fuerit sperma?nec hoc adhuc fortassis.quẽadmodum nec a medicina quod cunq; utiq; sanetur,nec a fortuna,sed aliquid est,quod possibile est.& hoc,potẽ/tia sanum.Determinatio uero eius,quod potentia ens est,cum a mente actu fit,

eſt quando, quod uult fiat, nullo eorum, quæ extrinſecus ſunt prohibente. ibi enim in eo, qui ſanatur, eſt, cum nihil eorum, quæ in eo ſunt, prohibeat. ſimiliter autem & domus potentia, ſi nihil eorum, quæ in ea re & in materia ſunt, ut domus fiat prohibeat, nec eſt, quod aut addat, aut tollatur, aut mutetur, hoc eſt potentia domus. ſimiliter autem de cæteris, quorum extrinſecus generationis principium, & quorum in habente ipſo, quæcunq; nullo exteriori prohibente, per ſeipſa erunt. quale, ſperma non dum eſt. oportet nanq; in alio eſſe & trāſmutari. cum autem iam per ſuum principium tale fuerit, hoc iam potentia eſt, illud uero altero principio indiget. quēadmodum terra, nō dum eſt potētia ſtatua. tranſmutata nanq; æs erit. Videtur autē eē, quod diçimus, nō hoc, ſed illiuſmodi. ut arca, nō lignum, ſed lignea. neq; lignum terra. ſed terreum. Rurſus terra ſi ſic non aliud, ſed qđ illiuſmodi, ipſum ſemper potentia, ſimpliciter poſterius eſt. ut arca, neq; terrea, neq; terra, ſed lignea. hoc enim, potentia arca, & materia arcæ hæc. ſimpliciter quidem, eius, qđ ſimpliciter eſt. huius autem, hoc lignum. Quod ſi eſt aliquid primum, qđ non ſecundum aliud dicitur illiuſmodi, hoc prima materia. utputa, ſi terra aerea, aer uero nō ignis, ſed igneus, ignis prima materia eſt, tanq̄ quod quid & ſubſtantia. hoc enim uniuerſale, & ſubiectum differt eo, qđ ẽ, quod quid eē, aut non eſſe. utputa, quod ſubiicitur paſſionibus, homo, corpus, & anima. paſſio uero, muſicum, & album. dicit autem, muſica adueniente, illud non muſica, ſed muſicum. & homo, nō albedo, ſed album. nec ambulatio, neq; motus, ſed ambulans, aut motū, ſic quod illiuſmodi. Quæcunq; igitur ita, ultimum ſubſtantia eſt. quæcunq; autem non ita, ſed ſpecies aliqua, & quod qd eſt, quod prædicatur, ultimum materia & ſubſtantia materialis eſt. Et recte ſane accidit, illiuſmodi dici ſecūdum materiam, & paſſiones. ambo etenim indeterminata ſunt. Quando igitur dicendum eſt potentia, & quando non, dictum eſt.

Caput VIII.

q Voniam autem quot modis dicatur prius, determinatū eſt, manifeſtū eſt, quod actus prius potentia eſt. dico autem non ſolum illa potentia determinata, quę dicitur principium tranſmutatorium in alio, prout aliud eſt, ſed prorſus omni motiuo, & ſtatorio principio. etenim natura, in eodem fit. in eodem enim genere, cū ipſa potentia. principium enim motiuum, non tamen in alio, ſed in ipſo prout ipſum. omni itaq; tali, prior eſt actus, & ratione & ſubſtantia. tempore uero, quodā modo qđē eſt, quodā modo uero nō. Quod aūt rōne prior, patet. potēs enim eſt, quod primo poteſt, propterea, quod cōtingit operari. utputa, ædificatiuum, qđ poteſt ędificare. & uiſiuū, quod poteſt uidere. & uiſibile, quod poteſt uideri. eadē autē de cęteris quoq; ratio ẽ. quare neceſſe, ut ratio præcedat & notitia notitiā. Tempore aūt prius, ſic. quod idem ſpecie agit prius, numero uero nō. dico autē hoc, quod eo qdem homine, qui actu iam eſt, & frumento, & uidente prior tempore materia, & ſperma, & uiſiuū ẽ, quæ potentia quidem homo, & frumentū & uidens ſunt, actu uero non dum. ſed his, alia tempore priora actu exiſtētia, e quibus hæc facta fuerunt. ſemp etenim, ex eo, quod potentia eſt, fit actu ens ab actu exiſtente, ut homo ex homine, muſicus ex muſico, ſemper aliquo primo mouēte. mouens autē, actu iam ẽ. Dicitur autem in ſermonib⁹ de ſubſtantia habitis, quod omne, quod fit ex aliquo aliquid & ab aliquo fit. & hoc, ſpecie idem. Quare uidetur impoſſibile, eē ædificatorem, qui nihil ædificauerit, aut citharœdum, qui nihil citharizauerit, q enim diſcit citharizare, citharizando diſcit citharizare. ſimiliter etiam alii. Vnde argumentatio ſophiſtica oriebatur, quod aliquis non habens ſcientiam, faciet id, cuius ſcientia. qui nanq; diſcit, non habet. Sed quoniam eius, quod fit, aliquid factum eſt, & eius, quod ali quo modo mouetur, aliqd motum ẽ (hoc autem inde motu manifeſtum eſt) diſcentem quoq; neceſſe fortaſſe eſt, aliqd ſcientiæ habere. At ex hoc quoq; patet, q actus prior potentia, & generatione, & tempore eſt.

Caput IX.

a T uero ſubſtātia ēt, primo qđē qa quę generatione poſteriora, ſpecie & ſubſtantia priora ſunt. ut uir, puero. & homo, ſpermate. illud enī, iam habet ſpeciē. hoc uero, nó. Et qm̄ omne, quod fit, ad principium & finē progredit. etenī cuius cauſa, principium eſt. generatio uero, finis gratia. finis uero, actus. & huius gratia, potētia ſumit. nō enim ut uiſum habeant, aſalia uidēt. ſed ut uideant, uiſum hñt. ſimiliter ēt, ædificatiuā, ut ædificēt. & ſpeculatiuā, ut ſpeculētur. nó ut ſpeculatiuā hēant ſpeculant, niſi q exercitant. hi uero nō ſpeculant, ſed aut ſic, aut qa nō indigēt ſpeculari. Itē materia ẽ potētia, qa ꝓgredi pōt ad ſpeciē. cū uero actu ſit, tunc in ſpecie eſt. ſimiliter ēt de cæteris, & quoꝫ motio finis. Quare quēadmodū docētes, cū diſcipulum oſtēdant operantē, putāt impoſuiſſe finē, ſimiliter ēt natura. ſi enī nō ita fit, erit Mercurius Paſſonis. nō enī erit manifeſtū, an intra uel extra ſit ſcientia, quemadmodum

quemadmodum etiam ille. opus enim, finis. operatio uero, opus. unde nomen operatio, dicitur ab opere, & tendit ad perfectionem. Cum autem quorundam quidem ultimum ſit uſus, ut uiſus uiſio, & nihil præter hanc aliud a uiſu fiat opus, a quibuſdam uero fiat aliud, ut ab ædificatiua domus præter ædificationem, nihilo minus tamē illic quidem finis, hic uero magis finis potentiæ eſt. ædificatio nāq;, in ædificato ſimul & fit & eſt cum domo. Quoruncūq; itaq; aliud quiddam præter uſum eſt id, quod fit, horum actus in eo, quod fit, eſt. ut ędificatio, in eo, quod ædificatur. & contexio, in eo, quod contexitur, ſimiliter & de aliis, & omnino motus in moto. Quorum uero non eſt aliud quodam opus præter actionem, in ipſiſmet actio eſt. ut uiſio, in uidente. & ſpeculatio, in ſpeculante. & uita in anima. Quare, felicitas etiam. uita nanq; quædam eſt. Vnde patet, quod ſubſtantia & ſpecies, actus eſt. & ſecundum hanc igitur rationem manifeſtum eſt, quod prior ſubſtantia actus, quam potentia. Et, quemadmodum diximus, tempore ſemper præcedit actus, alius ante alium, uſq; ad eum, qui eſt primo mouentis, ueruntamen etiam magis principaliter. æterna enim priora corruptibilibus ſubſtātia ſunt. nihil uero potentia, ętternum eſt. ratio autem hęc, omnis potentia ſimul contradictionis eſt. quod enim non eſt poſſibile eſſe, non inerit alicui. omne uero poſſibile, contingit non agere. quod igitur eſt poſſibile eſſe, contingit eſſe & non eſſe. quod uero eſt poſſibile non eē, contingit non eſſe. quod autem contingit non eſſe, corruptibile eſt, aut ſimpliciter aut hoc ipſum, quod dicitur, contingere non eſſe, ſiue ſecundum locum, ſiue ſecundum quantum, ſiue ſecundum quale. ſimpliciter uero, quod ſecundum ſubſtantiam. Nihil igitur ſimpliciter incorruptibilium, ſimpliciter potentia eſt. ſecundum aliquid autem, nihil prohibet, ut quale, aut ubi. Actu'ne ergo omnia? Nec eorum, quæ neceſſario ſunt, licet hæc prima. ſi enim ipſa non eſſent, nihil eſſet profectō. nec ſiquis motus æternus, aut ſi quid æternum motum eſt, eſt ſecundum potentiam motum, niſi unde, quo. huius autem, materiam nihil prohibet eſſe. Quare, ſemper agit ſol & ſtellæ, totum'q; cœlum. neq; timēdum ne quando ſtet, quod metuunt quidam phyſici. non enim fatigantur, cum hoc faciunt, eo quod motus eis non eſt circa contradictionis potentiam (quemadmodum corruptibilibus (ita ut laborioſa eis ſit motus continuatio. ſubſtantia nanq; materia, & potentia exiſtens non actu, huius cauſa eſt. Imitantur autem incorruptibilia, illa entia, quæ tranſmutantur ut terra, & ignis. etenim ſemper hæc agunt, ſecundū ſe enim & in ſeipſis, habent motum. Cæteræ uero omnes potentiæ ut determinatum eſt, contradictionis ſunt (qđ enim poteſt ſic mouere, poteſt etiam non ſic) quæcunq; ſcilicet ſecundum rationem. Irrationales uero, eo ipſo quod adſunt & abſunt, contradictionis erunt eædem. Si igitur aliquæ naturæ, ſiue ſubſtantiæ tales ſunt, quales dicunt in ſermonibus ideas, multo magis ſciens aliquid erit quàm ipſa ſcientia, & motum quàm motus. illa enim magis actus, hæ uero horum potentiæ. Quod igitur actus prior, & potentia. & omni tranſmutatiuo principio eſt, patet. Cap. X

Vod autem melior ac præſtantior q̄ ipſa bona potentia actus ſit, ex his patebit.

q quæcunq; enim ſecundum poſſe dicuntur, idem eſt potens ꝺria. ut quod dicitur poſſe ſanum eſſe, idem eſt etiam ægrotans, & ſimul. eadem enim potentia eſt ſanum & ęgrotum eſſe, & quieſcere & moueri, & extruere, & deſtruere. & extrui, & deſtrui. poſſe itaq; contraria, ſimul eſt. contraria uero ſimul eſſe, impoſſibile eſt. ut ſanum & ęgrotum eſſe. quare neceſſe eſt unum eorum bonum eſſe, ipſum autem poſſe utrūq;, ſimul, aut neutrum actus igitur, melior. Neceſſe autem eſt etiam in malis, finem & actū deteriorem potentia eſſe. etenim potens eſt idem, ambo contraria. Patet igitur, quod malum non eſt præter res. malum nanq;. natura poſterius potentia eſt. Non igitur quicquam in iis, quę a principio & quæ perpetua ſunt, malum eſt neq; error, neq; corruptum. etenim corruptio de malis eſt. Cap. XI.

Iguræ quoq; actu, inueniuntur. diuidentes nanq; inueniūt. quod ſi diuiſæ eſſent, manifeſtę eſſent. nunc autem inſunt potentia. Cur trriangulum duo rectis? Quia

f qui circa unum punctum anguli, duobus rectis æquales ſunt. ſi igitur qui circa latus eſt, educeretur, uidenti mox eſſet manifeſtum. Cur in ſemicirculo, uniuerſaliter rectus? Quia ſi tres, æquales. & q baſis eſt, duo & qui ex medio ſupra ſtat rectus, uidenti manifeſtū erit ei, qui illud ſciat. Quare patet q quę potētia ſunt, redacta in actū inueniūtur. cauſa aūt eſt, quia intellectio eſt actus ōre ex actu, potētia, & ob hoc agēdo cognoſcunt. poſterior nāq; generatiōe eſt. qui ſecūdū numerū actus eſt. Cap. XII.

c Vm autem ens & non ens dicatur, quoddam quidem ſecundum figuras prædicamētorum, quoddā autē ſecūdū potētiam, aut actū horū, aut cōtraria, quoddā uero

maxime proprie ens uerum aut falsum, hoc autem in rebus est cōpositione uel diuisione. Quā/obrem uerum dicit, q diuisum diuidi, & cōpositū cōponi putat. falsum aūt, q contra q̄ res se habeant, aut qñ sunt, aut non sunt. Quare qd uerum aut falsum dicit, qd profecto hoc dicimus, cōsyderandū est. non enim ꝓpterea quod nos te uere putamus album esse, tu albus es, sed ꝓpterea quod tu albus es, nos q dicimus, uerum dicimus. Si quædam itaq; semp cōposita & impossibilia diuidi, quædam uero semper diuisa & impossibilia componi sunt, quædam uero cōtingit cōtraria esse (esse quidem est componi, & unū esse. non esse uero, nō cōponi, sed plura eē) ergo circa contingentia quidem, eadem fit falsa & uera opinio, & eadem oratio. & contingit quandoq; ueram, quādoq; falsam esse. Circa uero ípossibilia aliter se habere, nō fit quādoq; uerum, quandoq; falsum, sed hæc semper uera, & falsa sunt. Circa incōposita uero, quid esse, aut non esse, & uerum & falsum? Non enim est compositum, ut sit quidem si componatur, non sit autem si diuisum sit (sicuti album lignū, aut diametrum incommensurabilem esse) nec uerum & falsum, similiter etiam in illis erit. An quēadmodum neq; uerū est, idē in his, ita nec ipsum esse? Certe illud quidem uerum, hoc uero falsum est. Attingere nanq; ac dicere, uerum est. non enim est idem, affirmatio & dictio. non attingere uero, est ignorare. Nō est profecto decipi circa, quod quid est, nisi secūdum accidens. similiter autem est, circa non compositas substātias. non enim est decipi. Et cunctæ sunt actu, non potentia. generarentur etenim profecto, ac corrū perentur. nunc autem ipsum ens, non fit, neq; corrumpitur. ex aliquo enim utiq; generaretur. Quæcunq; itaq; sunt uere ipsum esse quid, & actu, circa hæc non est decipi, sed aut intelligere, aut non. Verum quod quid est de eis quæritur, si talia sint an nō. esse uero, ut ueꝝ est. & nō eē, ut falsum. unum quidem si componitur, uerū. si uero non cōponitur, falsum. unū uero si est, q/dem ens sic, ē. sin uero non ita, non ē. uerum autem, intelligere hæc. falsum uero, non est decep/tio, sed ignorantia. non qualis cæcitas est. etenim cæcitas quidem, sicuti si omnino non haberet aliquis intelligendi potentiā. Manifestum autem est, quod neq; de immobilibus deceptio ē secundū quando, siquis immobilia putet. utputa si triangulum nō putet mutari, nō opinabitur modo duos rectos habere, modo nō. mutaretur etenim. uerū aliquid quidē, aliquid uero nō. ut puta, parem numerum, primum nullū esse. aut quosdam quidem, quosdam uero non. quo ad numerū autē circa unū, nec hoc. non amplius enim, quædā quidē, quædā uero nō putabit. sed uerum dicet aut falsum, tanq̄ ita semper se habeat.

DECIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

q Vod unū multis dicat modis, in diuisione de quoties, dictum est prius. Cū autem multipliciter dicat, primoꝝ & eorū, quæ secundum se nō se/cūdū accidēs dicunt unū, quatuor in summa, modi sunt. Et ipsum nāq; ꝓtinuū, aut simpliciter, aut maxime, qd natura, & nō tactu neq; ligatio/ne. & hoꝝ illud magis unū & prius, cuius motus indiuisibilior & magis simplex est. Item tale etiā magis est, quod totū est, aliquāq; formā & spe cie habēs. & maxime, quodcūq; natura tale sit, & nō ui, quēadmodum q̄cunq; aut glutine, aut clauo, aut ꝓiūctione. at habeat in se, qd causa ei sit, ut ꝓtinuū sit. tale uero est, cui unus motus loco, & tpe indiuisibilis sit. Quare manifestū ē, q̄ siqd natura motiōis primæ principiū habet primū (dico aūt, lationis circulationē) id prima magnitudo una. quædā itaq; ita unū, aut ꝓtinuum, aut totū sunt. Quædā autē, quoꝝ una ratio est. talia uero, quoꝝ intellectio una. talia aūt, quoꝝ indiuisibilis. indiuisibilis uero, ei⁹ est, quod aut specie, aut numero indiuisibile est. numero igit indiuisibile, est singulare. specie uero, cognoscibili & scientia. Quare unū utiq; erit primū, quod substātiis, ut unū sint, causa est. Toties igit dicit unū. qd natura ꝓtinuū est. totū. singulare. & uniuersale. hæc aūt oīa unū sunt, eo, q̄ quorundam motus, quorūdam intellectio, aut rō, indiuisibilis est. Oportet aūt ꝓsyderare, q̄ nōn est eo dē modo accipiendū, cum dicat, quæ unū dicunt, & quid est uni eē, quæ ue rō eius est. unū et enim, toties dicit. & unūquodq; eoꝝ, cui aliqs hoꝝ modoꝝ insit, unū erit. Esse aūt uni, qñq; q/dem alicui hoꝝ erit, qñq; uero alteri, qd & magis ꝓpinquū nomini est. illa uero, potentia. quē/admodum si de elemento, & causa oporteat dicere, & de ipsis rebus, determinādo & noīs definitionē reddēdo. ignis etenī, quodā modo quidem est elementū (fortassis uero, secundum se etiā ipsum infinitū, aut aliqd aliud tale) quodā modo uero minime est. nō enim est, idē igni, & elemēto esse. sed tanq̄ res quædā & natura, ignis elemētū est. nomē aūt significat, q̄ hoc ei cōpetat, quod

petat, quod ex eo tanquam ex primo inexistente aliquid sit. ita & de causa & uno, & cunctis huiuscemodi. Propter quod unum esse, est indiuisibile esse ipsum re uera ens & inseparabile, aut loco, aut specie, aut mēte, aut toto atq; determinato. Cap. II.

m Axime autem mensuram esse cuiusq; generis primum, & maxime proprie quantitatis. hinc etenim ad alia aduenit. mensura enim id est, quo quantum cognoscitur. cognoscitur autem quantum ut quantum aut uno aut numero. omnis uero numerus, uno. Quare omne quantum prout quantum, uno cognoscitur, & quo primo hoc cognoscitur, ipsum unum. propter quod, unum principium est numeri prout numerus est. Hinc autem & in aliis id dicitur mensura, quo primo unumquodq; cognoscitur. & cuiusq; mensura unum est. in longitudine, in latitudine in profunditate, in grauitate, in celeritate. Grauitas enim & celeritas, comunis est in contrariis. duplex enim & unumquodq; horum est. ut grauitas, & quæ quantuncunq; ponderis habet, & quæ excedit ponderе, & celeritas, quæ quantuncunq; motū habet, & quę excedit in motu. etenim, est aliqua tardi celeritas, & leuis grauitas. In his itaq; omnibus, mēsura & principium, unū quiddā & indiuisibile est. nā & in lineis, utuntur pedali tanq̄ indiuisibili. ubiq; etenim mēsuram, unum quiddā & indiuisibile quærunt. hoc autē, simplex, aut quali aut quanto. ubi itaq; uidet nō esse, aut auferendum, aut addendū, illa certa mēsura est. Quare, numeri certissima est. unitatē etenim ponunt, quæ omnino indiuisibilis est. in cæteris uero, imitantur huiuscemodi. ex stadio nāq; & talento, ac semper a maiore, magis profecto latebit, & additum aliquid & demptū, q̄ ex minore. Quare a quo primo secundū sensum nō contingit, hoc oēs mensuram, & humidoꝝ, & sicorum, & grauis, & leuis faciunt, & tunc putant cognoscere quantum, cū per hanc mensuram sciant. ac etiam motū, simplici & uelocissimo motu. minimū enim tempus, hic habet. Quapropter in astrologia, tale unū, principium & mensura est. motū enī ęqualem & uelocissimū cœli, supponunt. ad quē, cæteros iudicāt. & in musica, diesis, qa minimum. & in uoce, elementum. & hæc oīa, ita unū quiddam, nō ut cōmune quiddam unū, sed ut prædictū est. Cap. III.

n On semper autem mēsura, numero unū est, uerum aliqñ plura. utputa dieses duę, quæ non secundū auditū, sed in rationibus sunt. & uoces plures, quibus mēsuramus. & diameter, duobus mensuratur. & latus, & oēs magnitudines. Sic igitur mensura omnium, unum est, quia cognoscimus ex quibus substātia est, aut secūdum quantū, aut speciem diuidentes. Et propterea unum indiuisibile est, qa singuloꝝ quorūcunq; indiuisibile est. nō tamē oīa similiter indiuisibilia sunt (ut pes, & unitas) sed hoc qdem oīno, illud uero uult ad indiuisibilia secundū sensum, ut iam dictū est. fortassis etenī oē ꝓtinuum diuisibile est. Semp autem mēsura, cōgenea est. magnitudinū nanq; magnitudo. & secūdum unūquodq; longitudinis, longitudo. latitudinis, latitudo. uocū, uox. grauitatis, grauitas. unitas, unitatū. ita enim accipere oportet, & nō ꝙ numerū numerus. At oporteret, si similiter. Non tamē similiter censet, sed ac si unitatū unitates & nó unitatē cēseret esse mensuram. numerus enim, unitatum est multitudo. At scientiā quoq; & sensum, mēsuram re⁹ dicim⁹ esse, ꝓpterea quia ꝑ ea aliqd cognoscimus. Atq mēsurant magis q̄ mensurent. sed accidit nobis, ac si alio nos mensurante cognosceremus quanti nā sumus, eoq; toties nobis cubitalis mensura ad mota est. Protagoras autem, hoīem ait mensuram esse cunctorū, perinde ac si scientem, aut sentiētem diceret. istos autē, quia habēt, ille quidē scientiā, hic uero sensum, quæ dicimus obiectorum mensuras esse. nihil itaq; dicentes, superfluum aliquid dicere uident. Quod itaq; uni esse (maxime secundum nomē, quod determinant) mensura quædā est, maxime ꝓprie quantitatis, deinde qualitatis, manifestum est. tale aūt erit, si hoc quidē secundum quātitatē, hoc uero secūdum qualitatem indiuisibile sit. Quare unum, aut simpliciter, aut prout est unum, indiuisibile est. Caput IIII.

s Ecundum substantiam autem & naturam, quonam modo se habeat quærendū est, quemadmodum in dubitationibus tractauimus quidnam unum sit, & quomodo de eo opinari oporteat. utrum ut ipsum unum, substantia sit, quemadmodum Pythagorici dixerunt prius, & Plato posterius. an magis aliqua subiicitur natura. & quo modo oporteat notius dici. & an magis, sicuti physici. illorū enī quidam, amicitiam ipsum unum ait esse. quidam aerem. quidam infinitum. Si autem nihil unī uersalium possibile est substantiam esse, quēadmodum in sermonibus de substantia, & de ente habitis dictum est, nec hoc ipsum, ut unum quid præter multa, substantiam esse possibile est (cō mune nanq;) sed ut prędicatio solum, patet, quod nec ipsum unum. ens enim & unū, & uniuer

ſaliter maxime de omnibus prædicatur. Quare neq; genera, naturę quædam & ſubſtãtiæ a cæ
teris ſeparabiles ſunt. nec ipſum unũ, genus contingit eſſe. neq; ſubſtantiam ꝓpter eaſdem cau
ſas, propter quas nec ens. adhuc autem ſimiliter in oĩbus neceſſe eſt ſe habere. dicuntur autem
æqualiter, ens & unum. Quare cum in qualitatibus ſit aliquid ipſum unum & aliqua natura, ſi
militer autem & in quãtitatibus, manifeſtum eſt, quod omnino quęrendum eſt, quidnam unũ
ſit, ſicuti quid ens. tanq̃ non ſufficiens ſit, qđ hoc ipſum eius natura ſit. at uero in coloribus, eſt
unus color utputa album. deinde alii, ex hoc & nigro fieri uident. nigrum autem, priuatio albi
eſt, ſicuti tenebræ lucis. hæ autem, lucis priuatio ſunt. Quare ſi entia colores eſſent, aliquis ꝓfe
cto numerus entia eſſent. ſed quoꝝ patet, qđ coloꝝ. & ipſum unũ, eſſet utiq; aliqd unũ, utpu
ta albũ. ſimiliter ſi entia modulationes eſſent, numerus eſſent profecto. attamẽ dieſeos, & non
eſſet numerus ſubſtantia eoꝝ. & ipſum unũ eſſet aliqd, cuius ſubſtantia nõ ipſum unũ, ſed die
ſis. ſimiliter autẽ & in ſonis elemẽtorum eſſent entia profecto numerus, et ipſum unum elemẽ
tum uocale. & ſi figurę linearum rectarum, figurarũ profecto numerus eſſent, & ipſum unum,
triangulum. eadem uero ratio & in cæteris generibus eſt. Quare ſi cum in paſſionibꝰ, qualitati
bus, quãtitatibus, ac in motu numeri ſint, & unũ quoddã in omnibus, & ipſe numerus aliquoꝝ
ſit, & ipſum unum aliquid unũ, non autem hoc ipſum ſubſtãtia eius ſit, neceſſe eſt, ut etiam in
ſubſtantiis ſic ſe habeat. ſimiliter nãq; in oĩbus ſe habet. Quot igit in omni genere ipſum unũ
aliqua natura eſt, & quod nullius hoc ipſum unũ natura eſt, patet. quemadmodũ enim in colo
ribus ipſum unũ unus color quærendus eſt, ita & in ſubſtãtia una ſubſtantia ipſum unũ. Quod
autẽ idẽ quodã modo ſignificat unũ & ens, patet etiã ex eo, qđ ęqualiter ſequitur prædicamẽ
ta. & in nullo eſt, nec in qd eſt, nec in quale, ſed ſimiliter ſe habet ſicuti ens. & ex eo, q̃ in præ
dicatione unus homo, nõ addit aliqd aliud q̃ homo, ſicut nec ipſum eẽ pręter qd eſt, aut quale,
aut quãtum. & uni eſſe, eſt unicuiq; eſſe. Caput V.

Pponuntur aũt unũ & multa multis modis. quoꝝ uno, unũ & multitudo, ut indi
uiſibile, & diuiſibile. quod enĩ aut diuiſum, aut diuiſibile eſt, multitudo quędam
o dicitur. quod uero indiuiſibile, aut nõ diuiſum, unum. Cũ autem oppoſitiones
quatuor ſint modis, horum alius ſecũdum priuationẽ dicat, cõtraria erunt pro
fecto, & neq; ut cõtradictio, nec ut ea, quæ ad aliqd dicunt. Dicit autẽ ex cõtra
rio ipſum unũ, & ſignificat ex diuiſibili indiuiſibile, eo q̃ magis multitudo & diuiſibile ſenſi
bile eſt. Quare multitudo, rõne prior q̃ indiuiſibile ꝓp ſenſum eſt. Itẽ unius qdẽ eſt (quẽadmo
dum & in diuiſione ꝺ̃riorum deſcripſimus) idẽ, ſimile, & æquale. multitudinis uero, diuerſum,
diſſimile, & ineq̃le eſt. Cũ autẽ idẽ multipliciter dicat, uno qdẽ mõ ſm numeꝝ, qđ q̃ũq; dici
mus ipſum. hoc uero ſi rõne & numero unũ ſit. utputa tu tibiipſi & ſpecie & materia unum.
Itẽ ſi primæ ſubſtãtiæ rõ una ſit. ut æquales lineæ rectæ, eædẽ. & æqualia & ęqualiũ angulorũ
q̃drata, tametſi plura ſint, æq̃litas tamẽ in eis, eſt unitas. Similia uero, ſi cum non ſint eadẽ ſm
pliciter, nec ſm ſubſtantiã ſubiectã indifferentia, ſm ſpeciẽ eadẽ ſint. quẽadmodũ maius q̃dra
tum, minori ſile eſt. & lineæ inæquales. hæ enĩ ſimiles qdem, uerũ non eædẽ ſimpliciter ſunt.
Quædã uero, ſi cũ eandẽ ſpeciẽ habeãt, in qbus magis & minus ſit, neq; magis, neq; minus ſit.
Quædã autẽ, ſi eadẽ & una ſpecie paſſio ſit. ut ualde albũ & minꝰ, ſimilia eſſe aiunt, quia una
ſpecies eoꝝ ẽ. Quædã uero ſi plura habet eadem q̃ diuerſa, aut ſimpliciter, aut quæ in promptu
ſunt. ut ſtãnum, argẽto q̃ auro. auꝝ uero, igni, ꝓut flauus, & rufus eſt. Quare manifeſtũ eſt, q̃ di
uerſum, & diſſimile multipliciter dicunt. aliud q̃ & idẽ, oppoſite. Vñ oẽ ad omne, aut idẽ, aut
aliud eſt. hoc uero, niſi ſit & materia, & rõ una (quare tu & ꝓpinquus. diuerſum) tertium autẽ,
ſicuti illa, quæ in mathematicis ſunt. Diuerſum igit aut idẽ ideo oẽ ad oẽ dicit, q̃ quæq; unum
& ens dicunt. nõ eſt enim ꝺ̃dictio ipſius eiuſdem. Quare nõ dicitur de non entibꝰ (at nõ idem,
dicit) ſed de omnibus entibus. aut enĩ unum, aut nõ unum natura aptum ens, & unum eſſe. di
uerſum igit & idẽ, ita opponuntur. Differentia uero & diuerſitas, aliud eſt. diuerſum nãq; & il
lud, a quo diuerſum, nõ eſt neceſſe aliquo eſſe diuerſum. oẽ etenĩ quodcunq; fit ens, aut idẽ aut
diuerſum eſt. differẽs uero ab aliquo, aliquo differens eſt. Quare neceſſe eſt aliquid idem eſſe,
quo differunt. hoc uero idẽ, aut genus aut ſpẽs eſt. oẽ nãq; differẽs, aut genere aut ſpecie differt.
genere, quoꝝ nõ eſt cõis materia, neq; mutua generatio. utputa, quoꝝ alia ꝑdicatiõis figura ẽ.
ſpecie uero, quoꝝ idẽ genꝰ. dicit aũt genꝰ, quo (ambo q̃ differunt) ſm ſubſtãtiã idẽ dicunt. Cõ
traria uero, differẽtia, & ꝺ̃rietas quędã differẽtia ẽ. Quod aũt recte hoc ſupponimꝰ, ex iductiõe
patet. cuncta enĩ differre uident, et nõ ſolũ diuerſa eẽ. ſed quędã ſm genus diuerſa. q̃dam, in ea
dẽ ꝑdicationis coordinatione. Quare & quæ eadẽ ſpecie, in eodẽ genere ſunt. determinatũ au
tem in aliis

tem in aliis eſt, quæ eadem, aut diuerſa genere ſunt. Cap. VI.

Vm aũt contingat inuicem differre, quæ differunt, & plus & minus, eſt etiam quæ
c dam maxima differentia. & hanc, dico contrarietatem. Quod autem maxima diffe
rentia eſt, manifeſtum eſt ex inductione. quæ enim genere differũt, non habent ad
ſe mutuo uiam, ſed plus diſtant, & non conueniunt. illis uero, quæ ſpecie differunt,
generationes ex contrariis tanquam ex ultimis ſunt. diſtantia uero ultimorum, maxima eſt, quę
etiam contrariorum. Atqui quod maximum eſt in quoq; genere, perfectum eſt. etenim maxi
mum eſt, cuius non eſt exceſſus. perfectum uero, extra quod non eſt poſſibile aliquid habere. fi
nem nanq; habet, perfecta differentia. quemadmodum cætera perfecta dicuntur, eo quod ha
beant finem. extra finem autem nihil eſt. ultimum enim in re omni eſt, & continet. quare, ni
hil extra finem eſt. nec indiget aliquo, quod perfectum eſt. Quod igitur contrarietas, eſt diffe
rentia perfecta, ex his patet. Cum autem multipliciter dicantur contraria, ita perfectum ſequi
tur, ſicuti eis ineſt eſſe contrariis. His autem exiſtentibus, patet quod non contingit, uni plura
contraria eſſe. nec enim, ultimo ulterius aliquid erit. nec unius diſtantiæ, plura quàm duo ulti
ma. & omnino ſi contrarietas differentia eſt, differentia uero duorũ eſt, ergo & ipſa, perfecta.
Neceſſe autem alias contrariorũ definitiones ueras eſſe. etenim, plurimum differt perfecta dif
ferentia. nanq; non eſſe aliquid ſumendum extra ea, quæ & genere differunt, & ſpecie, oſten
ſum eſt. quia ad ea, quæ extra genus ſũt, non eſt differentia. horum autem, hæc maxima eſt. Et
quæ in eodem genere plurimum differũt, contraria ſunt. maxima enim horum differentia eſt,
quæ perfecta eſt. Et quæ in eodem ſuſceptiuo plurimũ differunt, contraria ſunt. materia enim,
eadem contrariis. Et quæ, ſub eadem potentia plurimum differunt. etenim ſcientia circa unum
eorum genus, una, in quibus perfecta differentia, maxima eſt. Cap. VII.

Rima uero contrarietas, habitus & priuatio eſt. non tamen omnis priuatio (multi
p pliciter enim priuatio dicitur) ſed quæcunq; perfecta ſit. Cætera uero contraria, ſe
cundũ hæc dicentur. quædam, eo quod habeant. quædam, eo quod faciant, aut fa
ctiua ſint. quædam, eo quod accipiant aut abiiciant hæc, aut alia contraria. Si oppo
nuntur itaq; contradictio, priuatio, contrarietas, & ad aliquid, horum autem primum contradi
ctio, contradictionis uero nihil medium eſt, contrariorũ autem contingit, patet quod non idẽ
eſt contradictio & contraria. Priuatio uero, quædam contradictio eſt. aut enim, quod omnino
impoſſibile eſt habere, aut quod, cum natura aptum habere ſit, non habeat, priuatum eſt. aut
totaliter, aut modo quodam, determinatum. multipliciter enim hoc (ut in aliis diuiſum à nobis
eſt) dicimus. Quare priuatio, quædam contradictio eſt, aut impoſſibilitas determinata, ſiue ſi
mul accepta cum ſuſceptiuo. Ideo contradictionis quidem non eſt medium, ſed priuationis ali
cuius eſt. omne enim, aut æquale, aut non æquale. æquale uero, aut inæquale, non omne niſi
ſolum in ſuſceptiuo æqualitatis. Si itaq; generationes ipſi materiæ ex contrariis (fiũt autem aut
ex ſpecie, & habitu ſpeciei, aut ex aliqua priuatione ſpeciei, & formæ) patet quod omnis qdem
contrarietas, priuatio eſt. priuatio uero non omnis fortaſſe, contrarietas eſt. cauſa uero eſt, quia
multipliciter priuari contingit, quod priuatum eſt. e quibus enim ultimis tranſmutationes, hęc
contraria ſunt. hoc autem & per inductionem manifeſtum eſt. omnis nanq; contrarietas ha
bet alterius contrariorum priuationem, uerum non omnia ſimiliter. inæqualitas enim, æquali
tatis. diſſimilitudo uero, ſimilitudinis. uitiũ autem, uirtutis. Differt autem, ut dictũ eſt. etenim
hoc quidem, ſi ſolum priuatum ſit. hoc uero, ſi ſit aut quando, aut in aliquo. utputa in aliqua
ætate, aut in principali, aut omnino. Ideo, horum quidem eſt aliquid medium. & eſt, nec bonꝰ
homo, nec malus. illorum uero non eſt, ſed neceſſe eſt eſſe parem uel imparem. Præterea quæ
dam habent ſubiectum determinatum, quædam non. Quare manifeſtum eſt, quod ſemper al
terum contrariorum, ſecũdum priuationem dicitur. Sufficit uero etiam ſi prima & genera con
trariorum, utputa unum & multa. cætera enim ad hęc reducuntur. Cap. VIII.

Vm autem unum uni contrarium ſit, dubitauerit quiſpiam quonam modo unum
c & multa opponuntur, & æquale magno, & paruo. ipſum enim utrũ, ſemper in op
poſitione dicimus. utputa, utrum album, an nigrum. utrum album, an non album.
utrum uero homo an album, non dicimus, niſi ex ſuppoſitione, & quærentes, utpu
ta utrum Cleon uenit, an Socrates. ſed hoc, in nullo genere neceſſe eſt. Verum hoc quoq;, illic
aduenit. ſola nanq; oppoſita non contingunt ſimul eſſe. quo & hic utitur, in eo, quod eſt uter
uenit. nam ſi ſimul contingeret, ridicula eſſet interrogatio. quod ſi etiam ita, ſimiliter etiam in
oppoſitionem cadit, ad unum, aut multa. utputa utrum ambo uenerunt, an alter, ſi ſane ipſius

utrum, quæstio semper in oppositis fit. Dicitur autem utrum maius an minus, an æquale, quę nam æqualis ad hæc oppositio est? nec alteri soli contrarium, nec ambobus est. cur enim, magis maiori, quàm minori? Præterea, inęquali æquale contrarium. quare in pluribus, quàm uno erit. quod si inæquale idem ambob⁹ simul significat, erit quidem ambobus oppositum. Et dubitatio iuuat illos, qui dicunt inæquale dualitatem esse. uerum accidit unum duobus contrariũ esse, quod impossibile est. Item æquale quidem, medium magni & parui uidetur. contrarietas uero, neq; media uidetur, neq; ex definitione possibile est. non enim esset perfecta, si alicui⁹ media esset. sed magis, semper aliquid suiipsius medium habet. restat itaq;, aut ut negationem opponi, aut ut priuationem. alterius igitur, non contingit (cur enim magis magni quàm paruit?) amborum ergo priuatiua negatio. ideo ipsum utrum ad ambo, non ad alterum solum dicitur. utputa, utrum maius an æquale, uel utrum æquale an minus, sed tria, semper. non autem priuatio, necessario. etenim non omne, quod nõ maius, aut min⁹, æquale est, sed in qbus apta, natura sunt illa esse. Est igitur æquale, quod cum nec magnum, nec paruũ sit, natura tamen aptũ est magnum, aut paruum esse. & ambobus, tanquam priuatiua negatio opponitur. ideo & medium est. & quod nec bonum, nec malum est, ambobus opponitur. uerum innominatum est. multipliciter nanq; utrunq; dicitur, & susceptiuum non est unum. sed magis, quod nec album, neq; nigrum, neq; tamen hoc dicitur unum. sed determinati quodammodo colores sunt, de qbus priuatiue hæc negatio dicitur. necesse est enim, aut fuscum, aut pallidum, aut huiuscemodi aliquid aliud determinatum esse. Quare non recte reprehendunt, qui similiter putant omnia dici. ut calcei & manus medium sit, quod neq; calceus, neq; manus est, quandoquidem & qđ nec bonum, nec malum est boni & mali, ac si omnium esset aliquod medium. Verum non est necesse, ut hoc accidat. etenim hæc negatio simul oppositorum est, & quorum aliquod mediũ, ac aliqua distantia, natura apta est esse. illorum autem non est differentia. in alio enim genere ea sunt, quorum simul erant negationes. quare quod subiicitur, non est unum. Cap. IX.

f Imiliter autem, de uno, & multis quispiam dubitare possit. etenim si multa uni simpliciter opponuntur, accidunt quædam impossibilia. unum etenim paucũ, aut pauca erit. multa etenim paucis opponuntur. Præterea duo sunt multa (siquidem duplex, multiplex) dicitur autem duplum a` duobus. quare ipsum unum, paucum erit. ad quid enim ipsa duo dicerentur multa, nisi ad unum & paucum? nihil nanq; est minus. Præterea, si ut in longitudine longum, & breue, ita in multitudine multum, & paucum, & quodcunq; sit multum & multa, & rursus, quæ multa etiam multum, nisi forte in continuo facile terminabili differat, quod paucum est quædam multitudo erit. quare ipsum unũ, multitudo quædam est. siquidem, & paucum. hoc uero necesse est, si ipsa duo multa sunt. Verũ fortassis, multa dicuntur quidem sicuti, & multum, sed ut differens (ueluti aqua) multum, multa uero minime. sed quæcunq; diuisibilia sunt, in his dicuntur. uno quidem modo, si qua multitudo sit, excessum aut simpliciter, aut ad aliquid habens. paucum'q; similiter, multitudo defectũ habens. hoc uero, ut numerus, q solũ uni opponit. ita. n. dicim⁹ unũ, aut multa, quẽadmodũ siqs dicat unũ, & ipsa una, aut albũ, & ipsa alba, & mensurata ad mensurã, & mensuratũ. sic & multiplicia dicunt. multa nanq; unusq̃sq; uno numerus, qa multa una, & qa unusq̃sq; mensurabilis. & tanq̃ uni, nõ pauco, oppositus. Hoc itaq; mõ, multa sunt, & ipsa duo. tanq̃ uero multitudo, aut ad aliquid, aut simpliciter excessum habens, non sunt, sed prima. simpliciter uero sunt pauca, ipsa duo. multitudo nanq; est prima, defectum habens. Quare non recte fuerit dicens Anaxagoras. quod simul cunctæ res erant, multitudine & paruitate infinitæ. decebat nanq; pro paruitate dicere, & paucitate. non enim infinitæ, cum paucum, non propter unum (ut quidam aiunt) sed propter duo. Opponuntur autem unum & multa, quæ in numeris, ut mensura mensurato. hæc uero, ut ea, quæ ad aliquid. Quæcunq; eorum, quæ ad aliquid non secundum se dicuntur (distinctum autem a` nobis in aliis est, quod ea, quæ ad aliquid dupliciter dicuntur) quædam ut contraria, quædam ut scientia ad scibile eo quod aliquid aliud dicatur ad ipsum. Vnum uero, aliquo minus esse, utputa duobus, nihil prohibet. non enim si minus est, etiam paucum est. multitudo autem quasi genus numeri est. numerus etenim est, multitudo uno mensurabilis. Et quodam modo unum & numerus opponuntur, non ut contraria, sed (quemadmodum dictum est) ut quædam eorum, quæ ad aliquid. quatenus enim hoc quidem mensura, illud uero mensurabile est, eatenus opponuntur. Ideo non omne, quod unum sit, numerus est. utputa, si quid indiuisibile sit. Cum autem similiter dicatur scientia ad scibile, non similiter assignatur. uideri nanq; possit scientia quidem mensura esse, scibile uero quod mensuratur. Accidit autem

omnem

omnem quidem scientiam scibile esse, scibile non omne scientiam esse, eo quod modo quodã scientia scibili mensuratur. Multitudo autem neq; pauco contraria est, sed huic multũ tanquam excedens multitudo, excessæ multitudini. nec uni omnino. sed hoc qdem (ut dictum est) quod diuisibile. hoc indiuisibile, tanquam ad aliquid, quemadmodum scientia scibili si fuerit numerus. unum uero, mensura est. Cap. X.

c Vm uero contrariorum contingat aliquid medium esse, & quorundam sit, necesse ex contrariis media esse. omnia enim media, & illa, quorum media sunt, in eodem genere sunt. media nanq; illa dicimus, in quæ necesse est, primo transmutari, quod transmutatur. utputa si ab hypate in netem paulatim pertranseat, prius ad medios sonos ueniet. & in coloribus, si ex albo, ad nigrum ueniat, prius ad puniceum, & fuscum, quàm ad nigrum ueniet. similiter autem & in aliis. Transmutari uero ex alio genere in aliud genus, non est nisi secũdum accidens. ut ex colore in figuram. necesse igitur, ut media, & sibiinuicem, & quorum media sunt, in eodem genere sint. At uero omnia media, aliquorum oppositorum sunt. ex his nanq; solis, per se transmutari est. Quare impossibile est, media esse non oppositorũ. esset nãq; profecto`, transmutatio etiã ex non oppositis. Oppositoꝝ uero contradictionis qdem, nullũ est mediũ. hoc enim est contradictio, oppositio cuius cum nihil habeat medium, cui cũq; altera pars adest. cæterorũ uero, quædam ad aliqd, quædã priuatio, quędã contraria sunt. Eorũ uero, quæ ad aliqd, quæcũq; non sunt ꝯtraria, non habent mediũ. causa uero, quia non in eodem genere sunt. quid nanq;, scientiæ & scibilis medium? uerum, magni & parui est. Quod si media in eodem genere sunt (ut ostensum est) & contrariorum media, necesse est ea ex his contrariis componi. aut enim erit aliquod gen⁹ eorum, aut nullum. & si genus quidem ita erit, ut aliquid prius contrariis sit, differentiæ priores contrariæ erunt, quæ faciunt contrarias species, tanquam generis. ex genere nanq; & differentia, species sunt. utputa si album & nigrum contraria sunt, est autem illud segregatiuus color, hoc uero congregatiuus, hæ differentiæ congregatiuum, & segregatiuum, priores. quare hæc priora inuicem contraria sunt. at uero quę cõtraria, differentiæ sunt, magis contraria sunt. cætera quoq; & media, ex genere, & differentiis erunt. utputa quicunq; colores medii inter album & nigrum sunt, hos oportet, ut & ex genere dicantur (est autem genus color) & ex quibusdam differentiis. hæ uero non erunt prima contraria. quod si secus, unumquodq; aut album, aut nigrum erit. ergo aliæ. mediæ igitur primorũ contrariorum, hæ erunt. primæ uero differentiæ, segregatiuum & congregatiuum. Quare hoc primum quærendum est, quæcunq; contraria non in genere, ex quo media eorum? quæ enim in eodem genere sunt, necesse est, ut aut ex incompositis genere componantur, aut incomposita sint. Et quidem contraria inuicem incomposita, propterea quod principia sunt. Media uero, aut omnia, aut nullum. ex contrariis uero, aliquid fit. quare erit in hoc transmutatio, ante quàm in illa. utroq; enim, & magis & minus erit. medium igitur contrariorum, hoc etiam erit. Ergo cætera quoq; media, composita sunt. id enim, quod uno minus, altero magis est, compositum ex illis quodam modo est, quorum uno minus, altero magis dicitur esse. Cum uero contrariorũ alia priora eiusdem generis non sint, omnia media profecto` ex contrariis erunt. quare & omnia inferiora, tum contraria, tum media, ex primis contrariis erũt. Et qdem, qđ cũcta media in eodẽ genere, & contrarioꝝ media sint, ac ex contrariis componant, patet. Cap. XI.

d Iuersum autem specie ab aliquo, diuersum aliquid est. & hoc, ambobus inesse oportet. ut si animal specie diuersum, ambo animalia. necesse est igitur in eodem genere esse, quæ specie diuersa sunt. huiuscemodi enim appello genus, quo unũ & idem ambo dicuntur, non secundum accidens differentiam habens, siue ut materia` existens, siue ut aliter. etenim non solum commune oportet existere, ut ambo animalia, uerum etiam utriq; diuersum hoc ipsum animal. ut hoc quidem equum, hoc uero hominem. quare hoc commune, diuersum specie uicissim est. erit itaq; secundum se, hoc quidem tale quid animal, hoc uero tale quid. ut hoc quidem equus, hoc uero homo. Necesse igitur, hanc differentiam generis diuersitatem esse. dico nanq; differentiam generis diuersitatem, quæ diuersum hoc ipsum facit. Contrarietas igitur hæc erit. patet autem ex inductione. cuncta nãq; oppositis diuidunt. & quod contraria in eodem genere sint, ostensum est. contrarietas enim, perfecta differentia erat. Omnis uero specie differentia ab aliquo, aliquid. quare hoc & idem, & genus in ambobus. ideo in eadem coordinatione prædicationis, sunt omnia contraria quæcunq; non genere differunt, & inuicem maxime diuersa. perfecta nanq; differentia. & simul inuicem non fiunt. differentia ergo, contrarietas est. Hoc enim est diuersa specie esse, quod cum in eodem genere

ſint, contrarietatem habent indiuidua exiſtentia. Eadem autem ſpecie, quæcunq; contrarietatem non habent indiuidua exiſtentia. in diuiſione nanq;, & in mediis fiunt contrarietates, ante quam ad indiuidua deueniatur. Quare manifeſtum eſt, quod ad íd, quod uocatur genus, nec eadem, neq; diuerſa ſpecie, ulla, quæ ut generis ſpecies conueniunt. materia nanq; negatione oſtenditur. genus uero, materia eius eſt, cuius genus dicitur. non ut quod Heraclidarum, ſed ut quod eſt in natura. Nec ad ea, quæ non in eodem genere ſunt, ſed ab illis genere different, ſpecie uero ab iis, quæ in eodem genere ſunt. etenim differentiam, neceſſe eſt eſſe contrarietatem eius, a` quo ſpecie differt. hæc autem iis ſolis ineſt, quæ in eodem genere ſunt. Cap. XII.

d Vbitabit autem quiſpiam, cur mulier a` uiro non ſpecie differat, cum mas, & fœmina contraria exiſtant, differentia uero contrarietas ſit? neq; diuerſum ſpecie animal maſculinum, & fœmininum, cum tamen hæc differentia per ſe animalis ſit, & non ut albedo, & nigredo, ſed quatenus animal & maſculinum, & fœmininum inſint? Hæc autem dubitatio fere` eadem eſt, & cur hęc quidem contrarietas diuerſa ſpecie faciat, hęc uero non. ut greſſibile, & uolucre, albedo uero, & nigredo non. an quoniam illa quidem propriæ paſſiones generis ſunt, hęc uero minime? & cum illud quidem ratio, hoc uero materia ſit, quæcunq; in ratione contrarietates ſunt, ſpecie differentiam faciunt, quæcũq; uero in coaſſum pto materiæ, minime faciunt. Quare hominis albedo, uel nigredo non facit, nec hominis albi ad hominem nigrum ſecundum ſpeciem differentia eſt, etiam ſi unum nomen ponatur. homo nãq; ut materia eſt. materia uero non facit differentiam. non enim hominis ſpecies, ſunt homines. Quare & ſi carnes, & oſſa, ex quibus hic, & hic eſt, diuerſa ſint, attamen totum diuerſum quidem, ſpecie uero non eſt diuerſum, quoniam in ratione non eſt contrarietas. hoc autem eſt ultimum indiuiduum. Callias uero, ratio cum materia eſt. & albus homo, quoniam Callias albus. per accidens igitur homo eſt albus. nec æneus, & ligneus circulus, ſiue triangulus æneus, & circulus ligneus ob materiam ſpecie differunt, ſed quoniam in ratione contrarietas ineſt. Vtrum autem materia non faciat diuerſa ſpecie, cum quodam modo diuerſa ſit, an aliquo modo facit? cur enim hic equus ab hoc homine diuerſus ſpecie, cum rationes eorum cum materia ſint? an quoniam in ratione contrarietas ineſt? etenim hominis albi, & equi nigri ſpecie diuerſitas eſt, non tamen prout hic quidem albus, hic uero niger. ſiquidem & ſi ambo albi eſſent, nihil minus ſpecie diuerſi eſſent. Maſculinum enim & fœmininũ, propriæ quidem animalis paſſiones ſunt, ſed non ſecundum ſubſtantiam, uerum in materia, & corpore. quare ídem ſperma aliquam paſſionem paſſum, aut fœmina, aut mas fit. Quid igitur ſit ſpecie diuerſum eſſe, & cur quædam ſpecie differant, quædam non, dictum eſt. Cap. XIII.

c Vm uero contraria, ſpecie diuerſa ſint, corruptibile autem, & incorruptibile cõtraria ſunt (priuatio nanq;, determinata impotentia) neceſſe eſt diuerſum genere eſſe corruptibile, & incorruptibile. nunc autem igitur, de his, uniuerſalibus nominibus diximus. Videatur autem non eſſe neceſſe quodcunq; corruptibile, & incorruptibile, diuerſa ſpecie eſſe. quemadmodum nec album, & nigrum. idem enim contingit, & ſimul eſſe, modo uniuerſalium ſit. ſicuti homo profecto` eſſe poſſit & albus, & niger. & ſingularium, fuerit ſane` idem (non ſimul) & albus, & niger, tametſi album nigro contrarium ſit. Verũ contrariorum quædam ſecundum accidens quibuſdam inſunt, ut ea, quæ nunc dicta ſunt, ac alia multa. quædam, impoſſibile eſt. quorum eſt corruptibile, & incorruptibile. nihil enim ſecundũ accidens corruptibile eſt. accidens nanq; contingit non eſſe. corruptibile uero eorum eſt, quæ neceſſario inſunt iis, quib⁹ inſunt, aut unum & idem corruptibile, & incorruptibile erit, ſi contingit non ineſſe ei corruptibile. aut ſubſtantiam igitur, aut in ſubſtantia cuiq; corruptibilium, neceſſe eſt corruptibile eſſe. eadem autem ratio & de incorruptibili eſt. eorũ enim ambo ſunt, quæ neceſſario inſunt. prout igitur & ſecundum quod primum hoc quidem corruptibile, illud uero incorruptibile, oppoſitionem habent. quare neceſſe eſt, genere diuerſa eſſe. Manifeſtum itaq; eſt, quod non contingit tales ſpecies eſſe, quales quidam aiunt. erit nãq; & homo hic quidem corruptibilis, ille uero incorruptibilis, quãuis ſpecies eædem ſpecie cum particularibus eſſe dicantur, & non æquiuocæ. quæ uero genere diuerſa ſunt, plus diſtant quam quæ ſpecie.

Vndecimus

VNDECIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

q Vod itaq; ſapientia ſcientia quædam circa principia eſt, patet ex primis, in quibus ad ea, quæ ab aliis, de principiis dicta fuerunt, dubitatum eſt. Ambigat autem quiſpiam, utrum ipſam ſapientiam par ſit unam eſſe ſcientiam, an plures. ſi enim unam, una certe ſemper contrariorũ eſt. at principia, contraria non ſunt. quod ſi non unam, quales has ponere oportet. Item demonſtratiua principia ſpeculari, utrũ unius eſt, an plurium. nam ſi unius, cur huius magis quam cuiuſcũq; quod ſi plurium, quales has ponere oportet. Præterea, utrum omnium ſubſtantiarum, an non. nam ſi non omnium, difficile erit qualiũ nam ſit reddere. ſi autem omniũ una, incertum eſt, quonã mõ contingit plurium eandẽ ſcientiam eſſe. Præterea, utrum circa ſubſtantias ſolũ, an etiam circa accidentia. ſi enim circa accidentia demonſtratio eſt, circa ſubſtantias non eſt. quod ſi altera, quænam utraq;. & utra ſapientia ſit, demonſtratiua qdem ſapientia, quæ circa accidentia eſt, an uero, quæ circa ipſa prima, quæ ſubſtantiarum eſt. At nec circa cauſas, quę in naturalibus dictæ ſunt, quam quærimus, ſcientia ponenda eſt. neq; enim circa ipſum, cuius cauſa. tale enim, eſt bonum. hoc uero, in agendis, & iis, quæ ſunt in motu, exiſtit. & hoc primum mouet. tale nãq; finis eſt. in immobilibus uero, primum mouens non eſt. Et omnino dubitationem habet, utrum circa ſenſibiles ſubſtantias eſt, quæ nunc quæritur, ſcientia, an non, ſed circa alias quaſdam. etenim ſi circa alias, aut circa ſpecies erit profecto`, aut circa mathematica. quod autem ſpecies non ſint, manifeſtum eſt. Attamen etiam ſiquis eas ponat eſſe, dubitationem habet, cur non, ita ſe habet de cæteris, quorum ſpecies ſunt, quemadmodũ de mathematicis? dico autem, quod mathematica quidem, media ponunt ſpecierum, & ſenſibilium eſſe, quaſi tertia quædam præter ſpecies, & ea, quæ hic ſunt. at tertius homo non eſt, nec equus, præter ipſum, & particulares. Quod ſi, ut aiunt, non ſunt, circa qualia ponendum eſt, quod mathematicus tractet? non enim circa ea, quæ hic ſunt. nihil enim horum tale eſt, quale mathematicæ ſcientiæ quęrunt. At uero nec circa mathematica eſt, quæ nunc quæritur ſcientia. nihil enim horum ſeparatum eſt. Verũ nec ſenſibilium ſubſtantiarum. corruptibiles nãq; ſũt. Et omnino dubitare aliquis poſſit qualiſnam ſcientiæ ſit, de mathematicorum materia dubitare. nec enim naturalis, eo quod circa ea, quę in ſe principium motus & quietis habent, omnis naturalis intentio eſt. Nec illius, quæ de demonſtratione, & ſcientia tractat. circa nanq; id ipſum genus, conſyderationem facit. Reſtat itaq; philoſophiam propoſitam, de hiſce rebus tractare. Dubitauerit autem quiſpiam, profecto`, ſi hæc, quæ quæritur, ſcientia, ponenda ſit circa principia, quę a` quibuſdam elementa uocantur. hæc autem, omnes ineſſe compoſitis ponũt. At magis uideatur, uniuerſaliũ eam oportere eſſe, quæ quæritur ſcientia. omnis enim ratio, omnis'q; ſcientia, uniuerſalium non ultimorum eſt. quare ſic erit utiq;, primorum generum. hæc autem ſane` fuerint ens, & unum. hæc enim maxime putabuntur cuncta entia continere, & maxime principiis aſſimilari, eo quod natura, prima ſint. corruptis nãq; eis, ſimul cætera quoq; pereunt. omne enim, ens & unum. Quatenus autem neceſſe eſt, ut differentiæ participent his, ſiquis hæc genera ponat, nulla uero differentia participat genere, hoc pacto non uideatur ea genera ponere, neq; principia. Item ſi magis principium eſt, quod ſimplicius, quam quod minus tale ſit, ultima uero eorum, quæ ex genere ſunt ſimpliciora, quam genera ſint (hęc enim indiuidua ſunt. genera uero, in plures ſpecies, & differentes diuiduntur) magis ſpecies, quam genera uideantur principium eſſe. quatenus uero ſpecies ſimul cum generibus pereunt, genera magis aſſimulantur principiis. principium nanq; eſt, quod cointerimit. Hæc itaq; & huiuſcemodi alia ſunt, quæ dubitationem habent. Cap. II.

i Tem utrum ponendum eſt quicquam præter particularia, an non, ſed horum eſt, quæ quæritur, ſcientia. at hæc infinita ſunt. quæ uero præter ſingularia ſunt, aut genera, aut ſpecies ſunt. neutrius autem horũ, quæ quæritur, ſcientia eſt. cur enim hoc impoſſibile ſit, dictum eſt. Etenim omnino hæſitationem habet, utrum arbitrandũ ſit aliquam ſeparatam ſubſtantiã præter ſenſibiles ſubſtantias, & has, quæ hic ſunt, an non, ſed illa eſſe entia, & circa illa ſapientiam uerſari. quærere nãq; uidemur aliam quandam, & hoc eſt nobis propoſitum, dico autem uidere ſiquid per ſe ſeparabile ſit, & in nullo ſenſibiliũ exiſtens. Item ſi præter ſenſibiles ſubſtãtias eſt aliqua alia ſubſtantia, præter quales ſenſibiles ea ponen-

da esset. cur enim magis præter homines, quàm pręter equos, aut alia animalia, aut omnino etiam inanimata, ponenda sit? at his sensibilibus, & corruptibilibus substantiis alias sempiternas æquales ponere, profecto extra rationem cadere uideretur. Quod si id, quod nunc quæritur principium, non est a corporib⁹ separabile, quod aliud magis, quàm materiam quis ponet? at hęc, actu quidem non est, potentia uero est. Magis itaq; ac principalius ea uideatur esse principium, species & forma. uerum hæc quoq; corruptibilis est. quare omnino, non est perpetua substantia, & per se separabilis. Sed hoc, inconueniens est. uidetur nāq; esse, ac ab ipsis maxime gratia præditis quæritur, tanquam sit tale principiū, ac talis substantia. quo nāq; pacto ordo erit, non existente aliquo perpetuo separato, ac permanente? Item si est aliqua substantia, & principiū natura tale, quale nunc quærimus, & hoc omnibus unum, & idem, perpetuis, atq; corruptibilibus, dubitationem habet, cur cum idem principiū sit, quædam, quæ sub illo principio sunt, æterna sunt, quædam non. & hoc enim inconueniens est, si aliud quidem corruptibiliū principiū, aliud æternorum est. Si etiam corruptibilium, æternū est, similiter dubitabimus. cur enim principio æterno existente, non sint æterna, quæ sub æterno sunt? corruptibili uero existente, aliud quoddam huius principiū sit, & illius aliud, & hoc in infinitum procedet. Quod siquis rursus (quę maxime uidentur immobilia principia esse) ens & unum ponat, primo quidem nisi quod quid & substantiam utrūq; eoꝝ significet, quomodo separabilia, & per seipsa erunt? talia nāq;, prima & æterna principia quærimus. Quod si substantiam, & quod quid utrunq; eorū significet, omnia entia substantiæ sunt, cum de omnibus ens prædicet. de qbusdam uero, etiam unū. cūcta uero entia substantiam esse, falsum est. Item illis, q primum principium ipsum unū aiunt, & hoc substantiam esse, ex uno uero, & materia, primo numerū generant, & hūc substantiam esse dicunt, quomodo contingit uerū esse, quod dicit? dualitatem nāq;, & cæteroꝝ compositorum numerorum unūquēq;, quonam modo unū intelligere oportet? de hoc enim nec dicūt aliqd, nec ut dicāt facile est. Siqs uero lineas, aut quæ has sequuntur (dico aūt primas superficies) principia esse ponat, hæc non sunt substantiæ separabiles. uerum decisiones, & diuisiones, illæ qdem superficierum, hæ uero corporum. pūcta uero lineaꝝ sunt, & etiam ipsarū earūdem termini. hæc autem omnia, in aliis sūt, & nihil separabile est. Item quonam modo arbitrandū sit, unius & pūcti substantiam esse? omnis nāq; substantiæ, generatio est. pūcti uero, minime. pūctū enim diuisio est. Præbet autem dubitationē hoc etiam, quod omnis qdem scientia uniuersaliū est, & eius, quod tale est. substantiam uero nō esse uniuersaliū, sed magis ipsum, quod quid & separabile. quare si scientia circa principia est, quonam modo arbitrādum sit principiū substantiam esse? Item utrum est aliqd præter cunctum, dico autem materiam, & qd cū ea est, an nō? nam si nō est, quæ in materia sunt, omnia corruptibilia sunt. quod si est aliquid, species & forma profecto fuerit. hoc itaq;, in quibus est, in qbus'ue non est, difficile determinare est. in qbusdam enim, manifestum est non esse speciem separabilem, utputa domo. Item principia, utrum specie, an numero eadem sint. si enim numero unum, omnia erunt eadem. Cap. III.

c Vm autem philosophi sciētia sit entis prout ens, uniuersaliter, & non secūdum partem, ens uero multipliciter, & nō secūdum unum modum dicatur, si æquiuoce, & non secūdum aliquid cōmune dicitur, nō est sub una sciētia. talium enim, non est unū genus. quod si secūdum aliquod cōmune, erit utiq; sub una sciētia. Videtur autem prædicto modo dici, quēadmodum medicatiuum, & salubre. etenim utrūq; horum, multipliciter dicitur. dicitur nāq; hoc modo unūquodq; eorum, eo quod hoc qdem ad medicādi scientiam quodam modo referat, hoc uero ad sanitatem, hoc uero aliter, unūquodq; uero ad idē. medicatiuus nāq; sermo, & cultellus, dicit, eo quod ille quidem a medicādi sciētia, hic uero ei utilis. similiter & salubre. hoc enim, qa sanitatis significatiuū. hoc uero, quoniam factiuū. idem autem modus, & de cæteris est. eodem autem modo, & omne ens dicitur. eo nāq; quod entis prout ens est, passio, aut habitus, aut dispositio, aut motus, aut aliquid huiuscemodi sit, dicitur ens unūquodq; eorum. Cum autem omnis entis ad unū quid, & cōmune reductio fiat, contrarietatum quoq; singulæ ad primas differentias, & contrarietates entis reducentur, siue multitudo, & unū, siue similitudo, & dissimilitudo primæ sunt entis differentiæ, siue aliquæ aliæ. sint autem hæ speculatione perceptæ. Nihil autem interest, ad ens uel ad unū, entis reductionē fieri. etenim si non idem, sed aliud sit, attamē cōuertitur. & ipsum enim unū, quodam modo ens, & ipsum ens, unū est. Cum autem unius & eiusdem sciētiæ sit cuncta contraria speculari, unūquodq; autem horum secundū priuationem dicatur (licet de qbusdam, quoꝝ aliqd intermediū est, quēadmodū iusti & iniusti dubitaret qspiam quonā modo secūdum priuationē dicantur)

circa hæc

circa hæc omnia sane priuatio ponenda, nō totius rationis, sed ultimæ speciei. utputa si iustus est secundū habitum quēdam, legibus obtemperans, iniustus nō erit oīno tota ratiōe priuatus. circa uero obedientiā legum deficiēs, aliquo pacto, & ob hoc ei priuatio inerit. eodem aūt modo et de aliis. Quēadmodum autē mathematicus circa abstracta speculat (tollēdo nāq; omnia sensibilia, ita speculat. utputa grauitatē, & leuitatē. duritiem, & contrarium, itē autem calditatem, & frigiditatem, & cæteras sensibiles ꝓtrarietates) solum uero dimittit quātum & ꝓtinuū, hoꝝ qdem ad unum, hoꝝ uero ad duo, hoꝝ autem ad tria, & passiones eorum prout quāta, & continua sunt, non prout aliqd aliud speculat, & horum qdem situs adinuicē cōsyderat, & ea, quæ eis insunt, hoꝝ uero cōmensurationes, & incōmensurationes, horum autē rationes, attamen in unā omniū, & eādem scientiam ponimus geometriā, eodē modo etiam circa ens se habet. quæ. n. ei prout ens est accidunt, & eius ꝓut ens cōtrarietates, nō est alterius sciētiæ, q̄ philosophiæ speculari. physicæ nāq; speculationē de eis nō ꝓut entia, sed prout motu participant, attribuere queat qspiam. dialectica uero, & sophistica, de iis, quę accidunt qdem entibus sunt, ueꝝ non prout entia sunt, nec circa ipsum ens prout ens ē. unde restat, philosophum esse circa, prædicta speculatiuū prout entia sunt. Cum uero & omne ens, secūdum unū qd, & cōmune dicat, multipliciter dictum, cōtraria quoq; eodē modo (ad primas nāq; cōtrarietates, & differentias entis reducuntur) huiuscemodi uero possibile sit sub una sciētia esse, soluet profecto dubitatio a principio dicta. dico autē in qua dubitat, quonam modo multoꝝ & genere differētium una quædam sciētia erit. Cū autē etiam mathematicus proprie specialiter cōmunibus utatur, hoꝝ quoq; principia speculari, primæ philosophiæ ꝓfecto erit. quod. n. ab æqualibus demptis æqualibus, æqualia sunt, quę restant, cōmune qdem in omnibus quātis est. mathematica uero accipiens, circa quādam suæ materiæ partem speculatur, ut circa lineas, aut angulos, aut numeros, aut aliqd cæteroꝝ quātoꝝ. non tamen prout entia, sed prout unum quodq; hoꝝ ad unum, uel duo, uel tria continuū est. philosophia uero, de particularibus qdem, prout unicuiq; horum aliqd accidit, non consyderat. circa uero ens prout ens, unūquodq; horum speculatur. Eodem autem modo circa etiam naturalē sciētiam se habet, quo mathematica. physica nāq;, accidētia & principia entium prout mouent, & non prout entia sunt, speculat. primā uero scientiam, horum diximus esse, prout ipsa subiecta entia sunt, & non ꝓut aliqd aliud. Propter quod & illā, & mathematicam scientiam, sapientiæ partes esse ponendum est. Cap. IIII.

e St autem aliquod in entibus principium, circa qd dicere falsum nō erit, sed necesse est semp contrarium facere, dico autem uerum dicere. utputa, quod non contingit idem secūdum unum, & idem tempus esse, & nō esse. & cætera eodē atq; hæc, opposita. & de his talibus, simpliciter qdem demonstratio non est, ad aliquē autē est. non est. n. ex certiore principio syllogismū ipsius eiusdē facere, qd esse oporteret, si simpliciter demonstrare esset. ad illum uero, qui dicit locutiones oppositas, accipiēdum est ab eo, q monstrat hoc falsum esse, aliqd tale, quod idem erit qdem ei, qd nō contingit secundū unū, & idem tempus idē esse, & non esse, non autē appareat idem esse. sic. n. solūmodo demonstret ad eum, q dicat oppositas locutiones de eodē uerificari. Qui autē sermonē inuicē cōmunicaturi sunt, oportet ut aliquatenus inuicē intelligant. hoc. n. nō facto, quo modo erit eis inuicem sermonis cōicatio? Oportet igit nominū unūquodq; notū esse, & aliqd significare, nec multa, sed unum. Quod si plura significet, manifestare ad qd eoꝝ nomen fert. Qui igit dicit esse hoc & nō esse, hoc ipsum, qd oīno esse dicit, nō dicit. quare id quod nomē significat, id ipsum non significare dicit. hoc autē impossibile est. unde siqdem significat aliqd hoc. s. esse hoc, impossibile est contradictionem de eodē uerificari. Item si nomen aliqd significat, & hoc uerificatur, oportet hoc necessario esse. qd uero necessario est, nō contingit, tunc nō esse. oppositas ergo non est possibile locutiones de eodem uerificari. Item si nihil magis affirmatio, q̄ negatio uerificatur, q dicit hominem, uel non hominē, nihil magis ueꝝ dicet. attamen uideri potest, qd si hominem non equū esse dicat, aut magis, aut nō minus uerum dicere, q̄ si non hominē. unde etiam si eūdem dicet equum esse, ueꝝ dicet. oppositas enim similiter erit ueras esse. Accidit igit eundē, & hominem, & equum esse, aut cæteroꝝ animaliū aliquod. Haꝝ sane nulla est simpliciter demonstratio, ueꝝ ad eum, q hæc ponit, demonstratio est. Facile autem & ipsum Heraclitum qspiam hoc modo interrogans, cōcedere cogeret, nunq̄ possibile esse oppositas locutiones de eodē uerificari. nunc uero, cum seipsum qdnam diceret, non intelligeret, hāc opinionē habuit. Simpliciter autem si hoc, quod ab eo dicitur, ueꝝ est, nec hoc ipsum ueꝝ erit, scilicet inquā quod contingit idem secūdum unū & idem tempus esse, & non esse. quēadmodum. n. & ipsis diuisis nihil

magis affirmatio, quàm negatio uerificatur, eodem modo ſimul utroq; ac complexo, acſi una quædam affirmatio eſſet, nihil magis negatio, q̃ totum tanq̃ in affirmatione poſitum uerificabitur. Item ſi nihil eſt uere aſſerere, id etiam ipſum falſum erit dicere, aſſertionem nullam uerã eſſe. quod ſi aliquid ſit, ſoluetur profecto`, quod ab illis dicitur, qui ad huiuſcemodi inſtant, & qui totaliter ipſum diſputare perimunt. Simile autẽ dictis eſt, & quod a` Protagora dictum eſt. & ille nãq; omnium rerum menſuram hominem aiebat eſſe, nihil aliud dicens, niſi quod id, qd̃ unicuiq; apparet, hoc etiam indubitato eſſe. hoc autem poſito, idem accidit eſſe & nõ eſſe, & malum & bonum eſſe, & cætera, quæ ſecundum oppoſitas locutiones dicuntur. propterea qd̃ plerunq; his quidem hoc apparet, iſtis uero contrarium eſſe bonum. menſurã autem eſſe, quod unicuiq; appareat.

Caput V.

Oluetur autem hæc dubitatio, uiſo unde huius opinionis principium uenit. uidetur
f etenim quibuſdam quidem, ex phyſicoꝝ opinione ſumpſiſſe principium. quibuſdã uero, ex eo quod non omnes eadem de eiſdem cognoſcant. ſed qbuſdam hoc apparere delectabile, quibuſdam contrarium. nihil enim ex non ente fieri, omne uero ex ente, fere` omnium phyſicorum eſt dogma. Cum igitur non album ex perfecte albo fiat, & minime ex non albo, nunc uero factum non album, ſi fieret ex non ente albo, quod fit nõ album fieret profecto` ex non ente ſecundum illos, ſi non erat idem album & nõ album. Nõ eſt autem difficile, hanc dubitationem ſoluere. dictum eſt enim in naturalibus, quomodo ex nõ ente, & quo modo ex ente fiant, quæ fiunt. At ſimiliter utriſq; opinionibus, ac phantaſiis eorum, q ſibi ex aduerſo addubitant, attẽdere, ſtolidum eſt. manifeſtum eſt enim, quod alteros eorum neceſſe eſt falſum dicere. Hoc etiam ex illis patet, quæ ſecundum ſenſum fiunt. nunq̃ enim idem qui buſdam dulce, qbuſdam contrarium apparet, nõ corruptis, & lęſis alteris organo ſenſus, & iudicatiuo prædictorum ſaporum. hoc autem ita ſe habente, alteros qdem putandum menſuram eſſe, alteros uero minime. Similiter autẽ, & de bono & malo, & turpi, & aliis huiuſcemodi dico. nam non ponere eſſe, niſi ea, quæ apparent, nihil differt ab iis, qui digitum uiſui ſupponentes, ex uno duo apparere faciunt, ac duo eſſe putant propterea quod tot apparent. & rurſus unum. illis nanq;, qui uiſum non mouent, unum apparet, quod unum eſt. Simpliciter autem inconueniens eſt ex eo, quod præſentia uidentur mutabilia, & nunquam in eiſdem permanentia, ex hoc de ueritate iudicare. oportet etenim ex eis, quæ ſemper ſimiliter ſe habent, nullam´q; mutationem faciunt, ueritatem uenari. talia uero ſunt, quæ per mundum. hæc enim non quandoq; quidem talia, rurſus autem alia apparent, uerum ſemper eadem, nullius mutationis participantia. Præterea ſi motus, & aliquid motũ eſt, omne uero ex aliquo in aliquod mouetur, oportet igitur quod mouetur eſſe in eo, ex quo mouetur, & non eſſe in eo, & ad hoc moueri, ac eſſe in eo, aut contradictionem non uerificari ſecundum eos. At ſi ſecundum quãtum præſentia fluunt & mouentur, & hoc aliquis ponat, q̃uis uerum nõ ſit, cur ſecundum quale non manent? uidentur autem haud minime ea, quæ ſecundum ꝓtradictiones ſunt, de eodem prædicare, ex eo, quod putant quãtum in corporibus non manere, propterea qd̃ idẽ & quatuor cubitorum eſt, & non eſt. ſubſtantia uero, ſecundum quale. hoc enim determinatæ naturæ. quãtum uero, indeterminatæ eſt. Itẽ cur cum hunc cibum præcipiat medicus, ſumunt? quid nãq;, magis hoc, panis q̃ non panis ſit? quare nihil differt comedere, uel non comedere? nunc uero tanq̃ uerũ dicente circa id ipſum, & hoc cibo exiſtente, q ꝑceptus fuit, ſumunt illum. At non oportebat, cum nulla natura in ſenſibilibus firmiter maneat, ſed oẽs ſemp fluãt, ac mo ueantur. Item ſi ſemp qdem alteremur, & nunq̃ iidem ꝑmaneamus, qd mirum ſi nunq̃ nobis eadẽ apparent, quẽadmodum etiã ægrotis? etenim his eo quod nõ ſimiliter diſpoſitus habitus eorum ſit, ut cũ ſani erant, non ea apparent ſimilia, quæ ſecundũ ſenſus. cũ ipſa qdem ſenſibilia nullã mutationem propter hoc participent, diuerſas tñ ægrotis, & non eaſdem ſenſationes faciunt. Eodem igitur modo fortaſſe neceſſe eſt ſe habere, ſi dicta mutatio fit. Quod ſi nõ mutamur, ſed iiſdem ꝑmaneamus, ſit aliqd profecto` ꝑmanẽs. Ad eos igitur, q ex oratione, prædictas dubitationes habẽt, non eſt facile diſſoluere, ſi nihil ponãt, nec huius orationẽ quærãt. hoc enim modo, omnis oratio, omnis´q; demonſtratio fit. ſi. n. nihil ponunt, ipſum diſputare, & omnino orationẽ perimunt. quare ad eos qdẽ, non eſt ſermo. ad illos uero, q hæſitant, facile eſt ex iam traditis dubitationibus obuiare, & ea diſſoluere, quæ faciũt in eis dubitationẽ. ut ex prędictis patet. Quare manifeſtũ eſt ex his, qd̃ non eſt poſſibile locutiones oppoſitas de eodẽ, uno & eodẽ tempore uerificari. Nec ipſa cõtraria, cũ omnis ꝓtrarietas ſecũdum priuationẽ dicatur, hoc aũt patebit, reſoluentibus ad principiũ rationes ꝓtrariorum. Similiter nec mediorũ quicq̃,

poſſibile

poſſibile eſt, de uno & eodẽ prædicari. ſi. n. album ſit aliquod ſubiectum, dicentes illud, nec nigrum, nec album falſum dicemus. accidet enim, illud album eſſe & non eſſe. alterum. n. cõplexorum, de eo uerificabitur. hoc autem eſt, albi contradictio. Neq; igitur ſecũdum Heraclitũ dicentibus, uera dicere poſſibile eſt, neq; ſecũdum Anaxagorã. aliter accidet, contraria de eodem prædicari. cũ. n. in omni re, dicat omnis rei partem eſſe, non magis dicit eſſe dulce, q̃ amarum, aut quãcũq; cæterarum contrarietatum, ſi omnia qdem non ſolum in omni potentia, uerũ etiam actu, & ſeiunctim inſunt. Similiter autem, nec omnes locutiones falſas, nec ueras poſſibile eſt eſſe, tum propter alias multas difficultates, quę ob hanc poſitionem euenirẽt, tum etiã quoniam ſi cunctæ falſæ ſint, nec cum hoc ipſum aliquis dicet, uerum dicet. ſi autem ueræ, cum omnes falſas dicet, non falſum dicet.

Caput VI.

Mnis autem ſcientia, circa unũquodq; eorũ, quæ ſub ea ſcibilia ſunt, principia quæ
o dam & cauſas quærit. ut medicatiua, & exercitatiua, ac ſingulæ effectiuarũ, uel mathematicarum. harum etenim unaquæq;, circa quoddã circũſcriptum genus, tanq̃ exiſtẽs & ens, non tñ prout ens eſt, tractat. ſed hæc, alia quædam ſciẽtia præter illas ſcientias eſt. dictarũ uero ſcientiarũ unaquæq; accipiẽs aliquo modo ipſum qd eſt in unoquoq; genere, cætera uel debilius, uel exactius conatur oſtẽdere. Accipiũt autẽ ipſum qd eſt, quædã ꝑ ſenſum, quædã ſupponẽtes. unde ex hac inductione patet, ſubſtãtiæ & ipſius, qd eſt demõſtrationẽ nõ eſſe. Cum aũt ſit aliqua de natura ſcientia, patet qd̃ & a` practica, & ab effectiua diuerſa erit. effectiuæ nãq;, in faciẽte non in eo, qd̃ fit, motus principium eſt. & hoc, aut ars quædã, aut alia uis eſt. Similiter & practicæ, nõ in eo, qd̃ agitur, ſed magis in agẽtibus motus eſt. phyſica uero ſciẽtia, circa ea, quæ in ſeipſis habẽt motus principiũ eſt. Quod itaq; neq; practicã, neq; effectiuã, ſed ſpeculatiuã eſſe naturalẽ ſcientiam neceſſe ſit, ex his patet. in unũ nãq; horum genus, eam cadere neceſſe eſt. Cum uero unicuiq; ſciẽtiarũ neceſſe ſit aliquo modo ipſum qd eſt ſcire, & hoc, ut principio uti, oportet non latere quonã modo definiẽdum phyſico ſit, quo uel modo ſubſtãtiæ ratio ſumẽda ſit. utrum ut ſimũ, an magis, ut ꝓcauum. horum. n. ſimi qdem ratio una` cum materia rei dicitur, ꝓcaui uero abſq; materia. ſimitas nãq; in naſo ſit. & ideo, ratio quoq; eius cum eo dicitur. ſimum. n. eſt naſus ꝓcauus. manifeſtum eſt igitur, etiã carnis, & oculi, cæterarum´q; partium rõnẽ cum materia reddẽdã eſſe. Cum autẽ quædã ſit entis ſciẽtia, put ens, & ſeparabile eſt, ꝓſyderãdum eſt utrum eã, eãdẽ cum phyſica ponẽdum ſit, an magis aliã? phyſica ſane`, circa ea eſt, quæ motus principium in ſeipſis habẽt. mathematica uero, ſpeculatiua qdem eſt, & hæc quædam circa manẽtia, non tñ ſeparabilia. Circa ſeparabile igitur ens, & immobile, alia præter has ambas, ſciẽtia eſt. ſi aliqua qdem talis ſubſtantia eſt, dico autẽ ſeparabilis, & immobilis, quod tẽtabimus oñdere. & ſiqua talis in entibus natura ſit, illic profecto` diuinitas erit, & hoc erit primum & principale principium. Patet igitur tria gña ſpeculatiuarũ eſſe ſcíarum, phyſicã, mathematicã, theologiã. Optimũ igitur ſpeculatiuaꝝ qdẽ ſcíaꝝ gen°, harum ſane` ipſaꝝ ea, quæ ultimo dicta eſt. circa nãq; honorabiliſſimum entium eſt. unaquæq; uero melior, aut deterior dicitur, ſecũdum propriũ ſcibile. Dubitauerit aũt qſpiam, utrũ entis ꝑut ens eſt, ſcientiam uniuerſaliter ponere oportet, an non. mathematicarum etenim unaquæq;, circa unum quoddam determinatum genus eſt. uniuerſalis uero, cõmunis de omnib° eſt. Si itaq; naturales ſubſtantiæ, primæ ſint entiũ, ipſa quoq; naturalis ſcientia, prima ſcientiarum erit. qd̃ ſi alia natura, atque ſubſtantia ſeparabilis, & immobilis eſt, neceſſe eſt, ut ſcientia quoq; eius alia ſit, & naturali prior, & uniuerſalis prior.

Caput VII.

Vm autem ſimpliciter ens pluribus eſſe modis dicatur, quorũ unus eſt, q ſecundum
c accidens dicitur eſſe, primo de ente hoc pacto conſyderandũ eſt. Quod igitur nulla ſciẽtiaꝝ, quæ traditæ ſunt circa accidẽs uerſetur, patet. nec. n. ars ædificatoria, qd nam illis, q uſuri ſunt, domo accidit conſyderat. utputa, ſi anxie, uel econtrario habitabunt. neq; textura neq; ſutura. qd̃ uero propriũ ſibiipſi eſt, ſolum, unaquæq; iſtaꝝ ſciẽtiaꝝ conſyderat. hoc autem finis proprius eſt. neq; quatenus muſicum, & grãmaticum. nec qd̃ is q muſicus ẽ, factus grãmaticus ſimul ambo erit, cũ prius nõ eſſet. qd̃ aũt cum non ſemp eſſet, eſt, hoc fiebat. quare ſimul muſicus, & grãmaticus fiebat. Hoc aũt nulla earũ, quæ certæ ſcientiæ ſunt, quærit, præter ſophiſticã. hæc. n. ſola, circa accidẽs uerſatur. Quare non male Plato ait, cũ dixit, ſophiſticã circa non ens immorari. Q d̃ autẽ nec ſit poſſibile accidẽtis ſciẽtiam eſſe, manifeſtũ erit, ſi uidere conabimur qdnã accidẽs ſit. oẽ, itaq; dicimus, quoddã qdem ſemp, & ex neceſſitate eſſe (ex neceſſitate aũt non ea dico, quæ ſecũdũ uiolẽtiã dicĩ, ſed qua in demõſtratiõibus utimur) quoddã uero, ut plurimũ, quoddã autem, nec ut plurimum, nec ſemp & ex neceſſi

tate, ſed ut contingit. utputa ſub cane fiat frigus, ſed hoc nec ut ſemꝑ ex neceſſitate, nec ut plu-
rimum fit, quandoq; tamen accidet. accidens ergo eſt, quod fit quidem, nõ ſemper tamen, nec
ex neceſſitate, nec ut plurimum. Quid itaq; accidens ſit, dictũ eſt. Cur uero nõ ſit huiuſcemodi
ſcientia, patet. omnis nanq; ſcientia, eius eſt, qđ ſemper, aut ut plurimum eſt. accidens uero, in
neutro horũ eſt. Quod autem entis ſecũdum accidens non ſint cauſæ & principia talia, qualia
per ſe entis, manifeſtũ eſt. eſſent enim oĩa, ex neceſſitate. nã ſi hoc exiſtẽte, hoc erit. & hoc, hoc
(atq; id, nõ ut contingit, ſed ex neceſſitate) illud quoq; ex neceſſitate erit, cuius hoc cauſa erat
uſq; ad ultimum dictũ cauſatum. hoc uero ſecũdũ accidẽs erat. quare ex neceſſitate omnia erũt,
& de entibus auferetur. tum quod ad utrũlibet ſe habet, tum ipſum contingere, & fieri & non
fieri. At & ſi cauſa non ut ens, ſed ut ea, quę fit, ſupponat̃, eadẽ accident. omne nanq; ex neceſſi-
tate fiet. etenĩ craſtina eclipſis fiet, ſi hoc fiat. hoc uero, ſi aliud quiddã. & hoc, ſi aliud. & hoc
itaq; modo, ſi ab eo tpe finito, quod a` nunc eſt uſq; cras demat̃ tẽpus, deueniet aliquando ad
exiſtens. quare cum hoc ſit, cũcta, quæ ſequũtur, ex neceſſitate profecto` fient. unde ex neceſſi-
tate omnia fient. Quoddam aũt ut uerum & nõ ſecundum accidens eſt ens, quod eſt in men-
tis cõplexione, & paſſio in ea. quare circa illud, quod ita eſt ens, non quęrunt̃ principia, uerum
circa id, quod extra & ſeparabile ens eſt. Quoddã uero nõ neceſſariũ, ſed infinitũ, dico autem
qđ ſecũdũ accidens eſt. huius uero, inordinatæ & infinitæ cauſæ ſunt. Ipſum uero alicuius gra
tia, in eis eſt, quæ a` natura aut a` mente fiunt. fortuna uero eſt, cum aliquid horum ſecundũ ac
cidens fiat. Quẽadmodum enim & ens quoddã per ſe, quoddã ſecundum accidens eſt, ita &
cauſa. fortuna uero, ſecundũ accidẽs cauſa eſt in eis, quæ ſecundũ electionẽ alicuius gratia fiũt.
Quare circa idem, fortuna & mens. electio nanq; abſente mente nõ eſt. Cauſæ uero, quib⁹ ea fi
ant, quæ a` fortuna ſunt, indeterminatæ ſunt. quare humanę cogitationi incertæ ſunt. & cauſa
per accidens eſt, ſimpliciter uero nullius. Bona uero fortuna & mala dicitur, cum bonũ aliqđ,
aut malum euenerit. forsfortuna uero & infortunium, circa magnitudines horum. Cum autẽ
nihil ſecundum accidens prius iis ſit, quæ ſecundum ſe ſunt, nec igitur cauſæ. Si itaq; fortuna,
aut caſus cœli cauſa eſt, prior, mens & natura cauſa erit.

Caput VIII.

St autem hoc quidem, actu ſolum. illud uero, potentia. hoc autẽ, potẽtia & actu.
hoc quidem, ens. illud uero, quantum. hoc autem, cæterorum aliquid. Non eſt
e autem motus, præter res. mutatur enim ſemper, ſecundum entis prædicationes.
commune autem, nihil in his, in ulla prędicatiõe. unũquodq; uero, dupliciter o-
mnibus ineſt uelut hoc. nã hoc ut forma, hoc uero, ut priuatio. ac ſecũdum quali
tatem, hoc album, illud nigrum. ſecundum quantitatem, hoc perfectum, illud imperfectum. eo
dem modo & ſecundum lationem. nam hoc ſurſum, illud deorſum, aut leue aut graue. Quare
motus & mutatiõis tot ſunt ſpecies quot entis. Cum autem unũquodq; genus in actum & po-
tentiam diuidatur, actum eius, quod potentia eſt prout tale eſt, dico eſſe motum. Quod autem
uera dicimus. hinc conſtat. cum enim ædificabile prout tale, ipſum dicimus eſſe a actu quatenus
ædificatur, & hoc, eſt ædificatio. ſimiliter eruditio, curatio, uolutatio, ambulatio, ſaltatio, ſene-
ſcentia, ac increſcẽtia. Accidit autem moueri, cum actus ipſe fuerit, & neq; prius, neq; poſteri⁹.
actus autem eius, quod eſt potentia, cum actu ens agat non prout ipſum, ſed prout mobile, mo-
tus eſt. dico autem prout, ſic nam æs potentia eſt ſtatua, non tamen actus æris prout ęs, motus
eſt. non enim idem eſt æri eſſe, & alicui potentiæ. Quod ſi idem eſſet ſimpliciter, ac ſecundum
ratiõem, eſſet profecto` æris actus, motus quidam. at nõ eſt idem, quod & in contrariis patet.
ſiquidem poſſe ſanari, poſſe ęgrotare, nõ eſt idem. alioq, & ſanari & ægrotare idẽ foret. ſub-
iectum uero, qđ ſanabile, aut ægrotabile eſt, ſiue humor, ſiue ſanguis, unũ, idemq; eſt. Cũ non
ſit igitur idem, ſicut nec color, ac uiſibile idem eſt, conſtat motum eſſe actum rei poſſibilis pro-
ut poſſibilis eſt. Quod igitur ipſe eſt, & quod tunc cõtingit moueri, cum actus ipſe ſit, & quod
nec ante nec poſt, manifeſtum eſt. nam contingit, unũquodq; aliquando quidem operari, ali-
quando minime. uelut ædificabile, prout ædificabile. & ædificabilis, ꝓut ædificabilis, actus, ędi
ficatio eſt. aut enim hoc, ædificatio in ædificabili actus, aut domus. at ubi domus ſit, non ultra
ædificabile erit. ædificatio uero eius eſt, quod ædificabile eſt. neceſſe itaq;, ædificationem, actũ
eſſe. ædificatio uero, motus quidam eſt. eadem̃q; in cæteris motibus ratio eſt. Quod uero hæc
ſint recte dicta, ex his quoq; conſtat, quæ alii de ipſo referunt. tum ex eo, q̃ non facile eſt ipſum
aliter definire. nec enim licebit cuiquã in alio genere eum collocare. Et patet ex iis et iam, quæ
alii ꝓtulerunt. qdam enim alteritatẽ, in æ qualitatẽ, & ipſum nõ ens, quoꝝ nullũ neceſſe eſt mo

ueri. at neq;

ueri. at neq; mutatio hæc, neq; ex his potius quam ex oppoſitis eſt. Cauſa uero, propter quam
in his motum ſtatuerunt, ea eſt, quod indefinito quiddam uidetur eſſe motus. alterius uerum
coordinationis principia, utpote priuatiua, indefinita ſunt. nam nec quod qd, nec tale, nec alio
rum prædicamentorum ullum, ipſorum eſt. Quod uero motus indefinitus eſſe uideatur, ea eſt
cauſa, quod neq; inter ea, quæ ſunt potentia entia, nec quę ſecundum actum, ponere ipſum eſt.
nec enim quod poteſt quantum eſſe, moueri neceſſarium eſt. nec actu quantũ. At motus, actus
quidam eſſe uidetur, quãquam imperfectus. cauſa uero eſt, quod imperfectum eſt poſſibile, cu
ius actus eſt. quãobrem, difficile ipſum comprehendere, quidnam ſit. nam aut in priuationem
neceſſario reponetur, aut in potentiam, aut in actum ſimplicem. horum autem nullum, uidetur
contingere poſſe. ſupereſt igitur quod dictum eſt, eſſe & actum, & non actum, qui dictus eſt.
qui & ſi difficilis cognitu ſit, tamẽ contingit eſſe. Simul & illud perſpicuum eſt, motum eſſe in
moto. actus enim ei⁹ eſt, a` motiuo. Neq; alius eſt, motiui actus. oportet enim utriuſq; actũ eſſe.
nam motiuũ eſt, eo qđ poſſit, mouens uero, eo qđ operet̃. uerũ actiuũ, eſt ipſius mobilis. eodẽ
itaq; modo unus utriuſq; actus, quẽadmodũ eadem diſtantia ad duo unius, & ad unum duoꝝ,
aſcenſus quoq;, ac deſcenſus. at eſſe, nõ eſt unũ. ita etiã in mouente, & in moto.

Cap. IX.

INfinitum uero eſt, aut quod impoſſibile eſt pertranſire, eo quod non ſit aptum per
i meari, quemadmodum uox inuiſibilis. aut quod tranſitum habet inconſumabilẽ,
aut quod uix. aut quod natura aptum eſt habere, nequaquam tamen tranſitum, aut
finem habet. Item ſecũdum appoſitionem, aut ablationem, aut ambo. Separatum
ſane` ipſum quicquam eſſe impoſſibile eſt, nam ſi nec magnitudo, nec multitudo eſt, ſed infini
tum ſubſtantia eius eſt, & non accidens, indiuiſibile erit. ſiquidem diuiſibile, aut magnitudo,
aut multitudo eſt. quod ſi eſt indiuiſibile, non eſt infinitum, niſi quemadmodum uox inuiſibi-
lis eſt. uerum nec ſic aiunt, nec nos ſic quærimus, ſed tanquam in permeabile. Præterea quoñ
modo continget eſſe per ſeipſum infinitum, ſi nec numerus, nec magnitudo ſit, quorum infini
tum paſſio eſt? Præterea ſi ſecũdum accidens, non eſſet ſane` rerũ elementũ prout infinitũ eſt,
ſicuti nec inuiſibile locationis, tametſi uox inuiſibilis eſt. Quod autem infinitũ non poteſt eſſe
actu, patet. erit̃ nãq; quæq; pars eius infinita, quæ accipit̃. nam infinito eſſe, atq; infinitũ idem, ſi
qdem infinitũ ſubſtantia, & nõ de ſubiecto ſit. aut igit̃ inuiſibile, aut ꝑ infinita diuiſibile, ſi par
tibile eſt. ueꝝ multa infinita, idẽ eſſe impoſſibile eſt. quẽadmodũ. n. aeris aer ps, ita & infinitũ
infiniti, ſi ſubſtãtia, & principiũ ſit. impartibile igit̃, & indiuiſibile eſt. ueꝝ hoc impoſſibile, actu
eſſe ens infinitũ. neceſſariũ. n. q̃tum eſſe. ſecundũ accidẽs igit̃ exiſtit. at hoc modo dictũ eſt, non
poſſe principiũ eſſe, ueꝝ id potius, cui accidit numeꝝ, uel par eſſe. ſed hæc fortaſſe inq̃ſitio, uni
uerſalis eſt. Quod uero inſenſibilibus nõ eſt, hinc ꝓſtat. nã ſi eſt corporis ratio, hoc, eſſe ſupficie
definitũ, non ſane` fuerit infinitũ corpus, nec intelligibile, nec ſenſibile. Cæteꝝ nec numerus ita
eſt, tanq̃ ſeparatus, atq; infinitus. qppe cum numerus, aut qđ habeat numeꝝ, numerabile ſit.
Quod ſi phyſice potius ꝓtemplemur, ex his patet. neq;. n. cõpoſitum, neq; ſimplex poterit eſſe.
cõpoſitum nãq; non erit corpus, ſi finita qdem ſunt multitudine elemẽta. oportet nãq; ꝓtraria
æquari, nec eſſe unũ eoꝝ infinitũ. nã etſi q̃tumuis inferior ſit alterius corporis uirtus, corrũpet̃
finitum ab infinito. nec poſſibile eſt unũquodq; eſſe infinitũ, ſi corpus qdem eſt, qđ undecũq;
habet dimenſionẽ. infinitũ uero, qđ infinite diſtat. quare infinitũ corp⁹, undecũq; infinitũ erit.
Nec uero unũ & ſimplex, ꝓtingit infinitum eſſe corpus. nec (ut qdã aiũt) præter elemẽta, unde
hæc generãt. tale nãq; corpus præter elemẽta, nõ eſt. nã cuncta, ex qb⁹ ſunt, in ea etiã reſoluunt̃.
hoc uero non uidet̃, præter ſimplicia corpora. Neq; ignis, neq; aliud ullum elemẽtoꝝ. etenim
abſq; eo, qđ aliquod horũ infinitum, impoſſibile eſt, uniuerſum. & ſi finitũ ſit, aut eſſe, aut fieri
aliqđ eoꝝ unũ, ut Heraclitus dicit, oĩa quãdoq; ignẽ fieri. Eadẽ ratio. & de uno eſt, qđ faciunt
præter elemẽta phyſici. oẽ. n. ex ꝓtrario in cõtrarium, uelut ex calido in frigidũ tranſit. Item cor
pus ſenſibile, alicubi eſt, idẽq; partis, ac totius locus. uelut terræ. quare ſi uniforme ſit, aut ĩmo-
bile erit, aut ſemꝑ pellet̃. hoc uero, impoſſibile ẽ. qd. n. deorſum potius quam ſurſum, aut uſq;?
uelut ſi gleba ſit, quo mouebit̃, aut ubi manebit? locus. n. cõgenei corporis illius, infinitus eſt. cõ
tinebit igit̃ totũ locũ. At qũo? Quę igit̃ manſio, motusq; eius? An ubiq; manebit? Non moue-
bit̃ ergo. An ubiq; mouebit̃. Non ergo ſtabit. Quod ſi uniuerſum diſſimile ſit, loca quoq; diſſi
milia erunt. ac primũ qdẽ nõ unũ uniuerſi corpus, niſi tactu. deinde aut finita erũt hęc, aut ĩfini
ta ſpecie. finita qdẽ, ĩpoſſibile. nã quędã ĩfinita erũt, q̃dã minime, ſi totũ infinitũ ſit, uelut ignis,
aut aq̃. at hoc erit ꝓriis corruptio. qđ ſi ĩfinita, ac ſimplicia, loca quoq; ĩfinita, & elemẽta ĩfinita
erũt. Qđ ſi ẽ ĩpoſſibile, locaq; finita ſint, totũ itẽ neceſſario finitũ erit. Et oĩno ĩpoſſibile ĩfinitũ

esse corpus & locum corporibus. si oē quidē corpus sensibile, aut grauitatē habet aut leuitatē. aut enim ad medium, aut sursum mouebitur. uerum ipossibile, infinitū aut totū aut medium, aut quodcūq; passum esse. quo enī modo diuides, aut quo pacto infiniti hoc qdē sursū fuerit, hoc uero deorsum, aut extremum, aut medium? Omne item corp⁹ sensibile, in loco uero species, sex. in corpore uero infinito, hæ esse nō possunt. & simpliciter si ipossibile est locū infinitū eē, corp⁹ quoq; impossibile est. quod enim in loco est, id alicubi est. hoc uero aut sursum, aut deorsum, aut aliquid cæterorum significat, quorum unumquodq; terminus quidam est. Infinitum uero non idem in magnitudine, motu, & tempore tanquam una quædam natura, sed ipsum posterius secundum prius dicitur. uelut motus, secundum magnitudinem, super quam fit motus aut alteratio, aut augmentatio. tempus uero, propter motum.

Cap. X.

p Ermutatur uero quod permutat, hoc quidem secūdum accidens. ueluti cū dicimus, musicum ambulare. illud uero eo q̄ eius q̄ppiā mutetur, simpliciter dicitur mutari. ut quæ secundū partem dicūtur. sanatur nanq; corpus, quoniam oculus.

Est præterea, quod per se primum mouetur. & hoc, est p se mobile. Est itē de mouente quoq; eodē modo. mouet nāq; quoddam p accidēs, quoddā, secūdū partē, quoddā p se. Est rursus aliquid, quod primo mouet. & est aliqd, quod mouetur. Item tempus, in quo. ac p̄terea, ex quo. demum, & ad quod. species uero, passiones q̄, ac locus, ad q̄ mouent mota, ea immota sunt. ueluti scientia & calor. est uero motus, non caliditas, sed calefactio. Mutatio autem non per accidens, haudquaquam in oībus est, sed in cōtrariis ac mediis, atq; etiā ī cōtradictione. cuius rei fides in inductione est. Mutatur autem quod mutatur, aut ex subiecto in subiectū, aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex subiecto in nō subiectū, aut ex nō subiecto in subiectum. aio autem subiectum, quod affirmatione explanatur. Quare necesse est tres mutationes esse. illa enim, quæ ex non subiecto in nō subiectum nō est mutatio. nec enī cōtraria, neq; cōtradictio est, quia neq; oppositio. Mutatio igitur ex non subiecto in subiectum secundum contradictionem, generatio ē. quæ quidem simpliciter, simplex. q̄ uero cuiusdā, q̄dā. at q̄ de subiecto in non subiectum, corruptio. quæ simpliciter, simplex, quę cuiusdā, quędā. Si itaq; non ens multifariā dicitur, & nec quod secundū cōpositionē, aut diuisionē dicit, moueri cōtīgit, nec itē quod secundum potentiā, qđ oppositum est ei qdē, qđ simpliciter est (nō albū enī aut nō bonū, cōtingit nihilo min⁹ secundum accidēs moueri. esse nāq; hō potest, nō albū) q đ uero simpliciter non hoc, id nequaquam. nā ipossibile est, nō ens moueri. si igit hoc, et generationē motū es se. fit enim non ēs. nā etsi maxime secundum accidēs fit, attamē uerū est dicere de eo, quod simpliciter fit, q̄ est non ēs. Eodem modo igit & qescere. Hæc itaq; oīa accidūt absurda. si qcqd mouetur, in loco est, non ēs uero in loco non est. esset enī usq̄. Nec corruptio igit motus. siqdē motui motus aut qes contrariū est. corruptio uero generationi est cōtraria. At cū oīs mot⁹, mutatio quædam sit, mutationes uero tres, quę dictę sunt, harum uero, quę secūdū generationē & corruptionem minime sit motus (sunt autem illæ secundum contradictionem) necesse ex subiecto in subiectum mutationem solam, motum esse. subiecta uero, aut cōtraria, aut media, nam & priuatio contrarium esse ponatur, quādoqdem & affirmatio declarat, ueluti nudū, cæcū, & nigrum. Si igitur prædicamenta, substantia: qualitate, loco, facere, pati, ad aliquid & quantitate diuidantur, tres esse motus necesse est, qualis, quanti, & loci. Secundum uero substantiam, minime. propterea, quod substantię nihil cōtrarium est. Nec eius qđ ad aliqd. etenī altero mutato, uerificat alterę nullaten⁹ mutatū. q̄re ſm accidēs, horę motus erit. Nec p̄terea agētis aut patiētis, neq; oīno moti, ac mouētis. cū nō sit, motionis motus, nec generatiōis generatio, nec deniq; mutatiōis mutatio. Bifariā enī ptingit motionis motū eē. nā aut tanq̄ subiecti. ut hō mouetur, qa ex albo in nigrū mouet. q̄re sic ēt mot⁹, aut calefit, aut frigefit, aut loco transfert, aut crescit. id uero ipossibile est, cū motus non sit aliqđ subiectorū. Aut eo, q̄ aliud quoddā subiectū, ex mutatione in aliā speciē mutet. ut hō ex morbo in sanitatē. at nec hoc possibile, p̄terq̄ per accidens (oīs nāq; mot⁹ in aliud ex alio mutatio est. & generatio item ac corruptio, eodē mō. uerū tñ q̄ ex oppositis sic aut sic, nō sunt motus) alioq; simul ex sanitate in morbum mutat, atq; ex ea ipsa mutatiōe in aliā. cōstat itaq; q̄ cū ægrotauerit, ī quāuis mutat⁹ erit. p̄tinget enī qescere. ac p̄terea nō semp in quācunq;, & illa quoq; ex aliquo in aliud qddā erit. Quare opposita erit quaiescentia. uerum ex accidēti, ut ex reminiscentia in obliuionē mutat, qa id, cui inest, qñq; in sciētiā, qñq; in sanitatē mutat. In infinitū p̄terea p̄cedet, si mutationis mutatio, & generatiōis generatio fuerit. necesse igit & priorē fore, si posterior fuerit. ut si simplex aliqñ fiebat generatio, illud quoq; qđ fiebat, simpliciter fiebat, q̄re nō dū erat qđ simpliciter fiebat, sed qđ fit aliquid, aut quod

aut quod iam fiebat. si igitur hoc etiam aliquando fiebat, cur non dum erat, quod tunc fiebat? cum uero in infinitis non sit aliquid primum, non erit primum. quamobrem neq; consequens erit. nec fieri igitur, nec moueri, nec mutari quicquam, possibile est. Eiusdem præterea motus contrarius, atque quies, generatio q̄, & corruptio. quare quod fit, cum factum fuerit, quod fit, tunc corrumpitur. nec enim statim, cum fiat, nec post. nam esse opus est, quod corrumpitur. Item necesse materiam subesse ei, quod fit, & mutatur. quę sane erit uelut alterabile quiddam, aut corpus, aut anima, ita quiddam etiam eius, quod fit, aut motus, aut generatio. & aliquid itē ad hoc mouetur. nam opus est aliquid huius ex hoc in hoc, quod motus non est, esse motum. Quonam igitur modo? Non erit, doctrina doctrinæ. quare, neq; generatio generationis. Cum uero neq; substantię, nec ad aliquid, neq; faciendi, ac patiendi, supereſt secundū quale, & quantum, & ubi, motum duntaxat esse. quandoquidem in horū singulis, contrarietas est. quale autem dico, non quod in substantia (siquidem differentia, quale est) uerum passiuum quale, quo dicitur res aut pati, aut impassibilis esse. Immobile autem est, & quod omnino impossibile est moueri, & quod in multo tempore uix mouetur. aut quod tarde incipit. & quod natum quidem est moueri, non possit autem, quando natum est, & ubi, & quomodo. quod sane inter immobilia solum, uoco quiescere. contraria enim quies motui. Quare priuatio erit susceptiui.

Caput XI.

f Imul secundum locum esse dicuntur, quæ in uno loco primo sunt. Et separata, quę in diuerso. Tangi autem, quorum extrema sunt simul. Medium, in quod natum est prius uenire, quod mutatur, quam ad quod ultimum mutatur, secundum naturam continue mutatum. Contrarium secundum locum, quod secundum rectitudinem plurimum distat. Consequens, est cuius principium sequentis, aut solo situ, aut specie, aut aliquo quodam modo definito. atque illius, cuius est consequens, nihil est medium eorum, quæ in eodem genere sunt. uelut linea lineæ, aut unitas unitatis, aut domus ipsius domus. aliud uero medium esse, nihil prohibet. Consequens nāq;, alicuius consequens, ac quoddam posterius est. non enim unum, consequens duorum. neq; nouilunium, consequens secundæ. Attiguum uero, quod consequens tangit. Cæterum cum omnis mutatio in oppositis sit, hęc uero contraria, ac contradictio, contradictionis uero nihil medium est, cōstat quod medium in contrariis est. Continuum sane, quoddam attiguum, aut tangens est. dicitur uero continuum, cum idem fiant, atq; unus, utriusq; termini, quibus tangunt, & se continuant. Quare patet in his esse continuum, ex quibus unum quiddam natum est secundum contactum fieri. Quod consequēs, primum sit, constat. consequens nanq; non tangit. hoc uero consequens est. & si continuum est, tangit. quod si tangit, non dum continuum est. in quibus uero non est tactus, in his non est cohærentia. Quare non est punctum idem unitati. nam illorum est tactio, harum uero minime, sed consequenter. & illorum quidem est aliquid intermedium, harum uero minime.

DVODECIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

Peculatio nobis de substantia est. siquidem substantiarum principia & causæ quæruntur. etenim siue ut totum aliquid uniuersum est, substantia, prima pars est. siue ex consequēti, hoc quoq; modo primum est substantia, deinde quale, postea quantum. At simul (ut ita dicam)

f nec entia sunt ista simpliciter, uerum qualitates, & motus. quemadmodum, non album, & non rectum. dicimus nanq; hæc quoq; esse, ueluti est, non album. Præterea, cæterorum nullū separabile est. At hoc idem, re ipsa testantur antiquiores. quippe qui principia, elementa, & causas substantiæ quærebant. Recētiores uero, uniuersalia magis ponunt esse substantias. genera nanq; uniuersalia sunt, quæ asserunt magis principia, atque substantias esse, propterea quod logice quærunt. antiquiores uero, singularia (ut ignem & terram) non autem corpus commune.

Cap. II.

u Erū substantiæ, tres sunt. una, sensibilis. cuius quædam, sempiterna, quædam, corruptibilis, quam omnes concedūt, ueluti plantæ, & animalia. Sempiterna uero (cuius elementa siue unū, siue multa sint, accipere necesse est) alia immobilis, quā aliqui separabilem aiunt esse, quidam in duo diuidentes, qdam in unam ponentes na

turam tam ſpecies quàm mathematica, quidam ex his mathematica ſolum. illæ itaq; philoſophiæ naturalis. cum motu nanq; ſunt. iſta autem alterius eſt, ſi nullum eis commune principium eſt. ſenſibilis uero ſubſtantia, mutabilis eſt. Si itaq; ex oppoſitis, aut mediis mutatio fit, oppoſitis uero non omnibus (album enim non ex uoce, uerum ex contrario) neceſſe eſt aliquid ſubeſſe, quod in contrarietatem mutetur. non enim contraria tranſmutantur. Præterea hoc quidem permanet, contrarium uero non permanet. eſt igitur aliquid tertium præter contraria, ipſa materia. Si itaq; tranſmutationes ſunt quatuor, aut ſecundum ipſum quid, aut ſecundum quale, aut quantum, aut ubi, ac generatio ſimplex & corruptio, quæ ſecundum quod qd fit augmẽtatio & diminutio, quæ ſecundum quantum, alteratio, quæ ſecundum paſſionem, latio uero, quæ ſecundum locum, profecto` in contrarietates in uno quoq; mutationes ſunt. neceſſe eſt igitur mutari materiam, quæ ambo poſſit. Cum autem duplex ſit ens, omne mutat̃ ex potẽtia ente in actu ens, ut ex potentia albo, in actu albũ. eodẽ autem modo, & de augmẽtatione & diminutione. Quare nõ ſolum per accidens, ex nõ ente fieri contingit, ſed etiã ex ente oĩa fiũt, uerũ potentia quidem ente, actu uero ex non ente. Et hoc eſt, Anaxagoræ unũ. melius nãq;, q̃ cũcta ſimul, & q̃ miſtura Empedoclis, ac Anaximandri. et, ut Democritus quoq; ait, ſimul oĩa potentia erant, actu uero minime. quare materiam tetigerunt. Cuncta uero quęcunq; mutantur, materiam habent, ſed diuerſam. nam & ipſorum ſempiternorũ quæcũq; non ſunt generabilia, ſed latione mobilia, attamẽ non generabilem, ſed unde, quo. Dubitare uero quiſpiã poſſit, ex quo non ente generatio fiat. tripliciter enim, non ens dicit̃. Si igit̃ quippiam eſt potentia (uerũtamẽ non ex quocũq;) ſed cum alterũ ex altero. Nec id ſufficit, q; ſimul omnes res erant, quia differũt materia. cur enim infinita facta fuiſſent, & nõ unum, cum intellectus unus ſit? quare ſi materia una, illud actu fuiſſet factum, cuius materia potentia erat. Tres itaq; cauſę, & tria principia. duo qdem ipſa contrarietas, cuius hoc quidem ratio & ſpecies, hoc uero priuatio, tertium uero materia.

Caput III.

p Oſt hæc oſtendendum eſt, quod neq; materia fit, neq; ſpecies. dico autem, extrema. omne enim, qd̃ tranſmutatur, aliqd eſt, & ab aliquo in aliquod tranſmutatur. ab aliquo quidẽ, primo mouente. in quo uero, materia. in quod autem, ſpeciem. in infinitum itaq; ꝓcedet, ſi non ſolũ æs rotundum fiat, uerum ipſum rotundũ, aut æs. quare, neceſſe eſt ſtare. Deinde quod, aliquid eſt, quælibet ſubſtãtia eſt, quæ ab uniuoco fit. Quædam enim natura ſubſtãtiæ ſunt, quædam autem alia. aut enim natura, aut arte, aut fortuna, aut caſu fiũt. ſed ars quidem, principium, in alio. natura uero, principiũ in ipſo. homo nãq;, hominem generat. cæteræ cauſæ, priuationes hoꝝ ſunt. Subſtantiæ uero, tres. quædam materia, quæ qd̃ quid, eſt eo ipſo, quod apparet. quæcunq; enim tactu, non coadhærentia ſunt, materia & ſubiectum ſunt. quædam uero, natura, quod quid, & qdam habitus ad quẽ. tertia itẽ, quæ ex iis, quæ ſingularis eſt. ut Socrates, aut Callias. In quibus igit̃, quod qd nõ eſt præter cõpoſitam ſubſtantiã (ut domus forma, nõ niſi ab ipſa arte) nec eſt generatio aut corruptio eorũ, uerum alio modo ſunt. & nõ ſunt, tũ domus, quæ abſq; materia, tum ſanitas, & omne, quod ſecundum artem eſt. ſed ſiquidem ſunt, in iis ſunt, quæ natura fiunt. Propter qd̃ non male Plato dixit, quod ſpecies eorum ſunt, quæ natura ſunt. ſiquidem ſpecies, ſunt aliq; ab his. ut ſunt ignis, caro, caput. cuncta nãq; materia ſunt, & maxime eius ſubſtãtiæ, quæ eſt ultima. Cauſæ itaq; mouentes, tanq̃ antea ortæ exiſtunt. quæ uero ut ratio, ſimul ſunt. cum enim ſanus ſit homo, tunc etiam ſanitas eſt. & forma æneæ ſphæræ, ſimul atq; ænea ſphæra. Si autem aliqd poſterius permanet, conſyderandum eſt. in qbuſdam enĩ, nihil prohibet. ueluti ſi anima tale ſit, non omnis, ſed intellectus. omnem nanq; fortaſſis impoſſibile eſt. Manifeſtum itaq; eſt, q; præter hæc non oportet ideas eſſe. homo nãq; hominem generat. ſingularis, aliquẽ. ſimiliter etiam in artibus. medendi enim ars, ratio ſanitatis eſt.

Caput IIII.

c Auſæ uero, atq; principia, quodam qdem modo alia aliorum ſunt, quodam uero modo non. ſiquis uniuerſaliter dicat, & ſecundum analogiã, omniũ eædem. Dubitare nanq; quiſpiam poſſit, utrum alia, an eadem principia & elementa ſubſtantiarum ſint, & eoꝝ, quæ ad aliquid ſunt. & eodẽ modo in quolibet prædicamento. At abſurdum eſt, ſi omnium eadem ſunt. ex eiſdem enim, erit ad aliquid & ſubſtantia. quid igitur hoc erit? præter enim ſubſtantiã & alia, quæ prædicant̃, nihil cõe eſt. pr̃i aũt elemẽtũ ẽ, q̃ ea, quoꝝ eſt elemẽtũ. At uero nec ſubſtãtia, eoꝝ, q̃ ad aliqd ſunt, elemẽtũ eſt. nec aliqd hoꝝ, ſubſtãtię. Itẽ quo mõ ꝓtinget, oĩum eadẽ eẽ elemẽta? nullũ enĩ elemẽtoꝝ idem põt eẽ ei, qd̃ ex elementis componitur. ueluti ipſi BA, ipſum B & ipſum A. neq; ſane` ullum intellectualium, ut unum

ut unum uel ens elementũ eſt. hæc enim, unicuiq; compoſitoꝝ inſunt. nullũ igit̃ eoꝝ, neq; ſubſtantia, nec ad aliqd erit. at neceſſariũ eſt. non ſunt ergo omniũ eadẽ elementa. An (ut dixim⁹) quodã modo qdẽ ſunt, quodã modo uero non? ueluti fortaſſis corporũ ſenſibiliũ, calidũ tanq̃ ſpecies, & alio modo frigidum, ut priuatio. materia uero, quod primo per ſe potentia hæc erat. ſubſtantiæ uero, tum hæc, tum ea ex iis, quorum hæc principia ſunt. aut ſiquid ex frigido, & calido fit unum, ut caro, aut os, neceſſe profecto` eſt aliud ab his eſſe illud, quod factum eſt. horũ itaq; eadem elementa, atq; principia ſunt, alia uero aliorum. Omnium uero ita quidem dicere non eſt, ſed analogice. quemadmodum ſiquis dicat, quod principia ſunt tria, ſpecies, priuatio, & materia. uerum unumquodq; horum, circa unumquodq; genus aliud eſt. ut in coloribus, album, nigrum, ſuperficies. lumen, tenebræ, aer. ex his uero, dies & nox. Cum uero illæ non ſolum, quæ inſunt cauſæ ſint, ueꝝ etiam ex iis, quæ extrinſeca ſũt illud, quod mouet, patet, quod aliud eſt principium, aliud elementum. ambo uero, cauſę ſunt. & principium, in hæc diuiditur. quod autem ut mouens, uel ſiſtens eſt, principium quoddam, & ſubſtantia eſt. Quare elementa quidem analogice tria, cauſæ uero, atq; principia quatuor. aliud uero, in alio. & prima cauſa, ut mouens, in alio alia. ſanitas, morbus, corpus, mouens, ars medendi. ſpecies, inordinatio talis, lateres, mouens ædificatiua. & nimirum in hæc diuiditur principium. Cum autem mouẽs, in naturalibus quidem homo, in iis uero, quæ a` mente fiunt, ipſa ſpecies, uel contrariũ ſit, modo quodam tres profecto` cauſæ erunt, alio uero modo quatuor. ſanitas nanq;, quodam modo eſt ars medendi. & ædificatiua, ſpecies domus. & homo, hominem generat. præter hæc item cuncta` mouens, tanquam omnium primum.

Caput V.

c Vm autem quædam ſeparabilia, quædam inſeparabilia ſint, illa ſũt ſubſtantiæ. propter quod hæc, omnium cauſæ ſunt. ſiquidem abſq; ſubſtantiis, paſſiones & motus non ſunt. deinde hæc erunt, anima fortaſſis & corpus. aut intellectus, appetitus, & corpus. Item alio modo, analogice principia ſunt eadem, ut actus, & potentia. uerũ hæc etiam, in aliis alia, & alio modo ſunt. in quibuſdam enim, idem quandoq; actu, quandoq; potentia eſt. ut uinum, aut caro, aut homo (at hæc, in prædictas cauſas cadunt. actus nanq; eſt ſpecies, ſi ſeparabilis ſit) item quod ex ambobus. priuatio etiam, ut tenebræ, aut ægrotans. potentia autem, materia. hoc nanq; eſt, quod ambo fieri poteſt. Aliter autem actu, potentia` q; differunt, quorum non eadem materia` eſt, quorum non eadem ſpecies, ſed diuerſa eſt. ueluti hominis cauſa, elementa, ignis, & terra, & materia. & propria ſpecies. & ſiquid aliud extrinſecus eſt, ut pater. & præter hæc, ſol, & obliquus circulus, quæ nec materia, nec ſpecies, nec priuatio, nec eiuſdem ſpeciei ſunt, uerum mouentia. Præterea uidere oportet, quod quædam eſt uniuerſaliter dicere, quædam minime. Omnium itaq; prima principia, quod actu, primum, & aliud, quod potentia. At illa, quæ uniuerſalia dicimus, non ſunt. ſingulare nanq;, principium eorum eſt, quæ ſingularia ſunt. homo enim hominis uniuerſalis, profecto` nullus eſt. uerum Peleus, Achillis. tui autem, pater. & hoc quidem ſit B. ipſius B, A. & ipſum B, omnino. ipſius B, A ſimpliciter. deinde ſpecies eæ, quæ ſubſtantiarum ſunt. uerum aliorum aliæ cauſæ, ac elementa, ut dictum eſt, ueruntamen eorum, quæ non in eodem genere ſunt colorum, ſonorum, ſubſtantiarum, quantitatis, eo quod analogon. eorum quoq;, quæ in eadem ſpecie, ſunt diuerſa, non ſpecie, ſed quoniam ſingularium aliud, & tua materia, & ſpecies, & quod mouit, & ſpecies, ac mea materia. uniuerſali uero ratione, eadem. Quæſtio igitur quænam principia, ſiue elementa ſubſtantiarum, ad aliquid, & qualitatum ſint, & utrum eadem an diuerſa, patet, quod cum multipliciter dicantur, uniuſcuiuſq; ſunt. at ſi diuidantur, non eadem, ſed diuerſa, niſi qd̃ aliquo modo eadem. analogice nanq; eadem. quia materia, ſpecies, priuatio, mouens. ac illo modo ſubſtantiarum cauſæ, quaſi omnium cauſæ ſunt. quia peremptis, perimuntur. Præterea quod primum, actu eſt. illo uero modo, alia prima, quæcũq; contraria, quæ nec ut genera, neq; multipliciter dicuntur, item & materię. Quę itaq; ſenſibiliũ principia ſunt, & quot, quo`ue modo eadem, & diuerſa, dictum eſt.

Caput VI.

c Vm uero tres ſint ſubſtantię, duę quidem naturales, alia` autem immobilis, de hac eſt dicendum, quod neceſſe eſt perpetuam aliquam, & immobilem ſubſtantiam eſſe. etenim ſubſtantię, primę entium ſunt. & ſi cunctę corruptibiles, omnia corruptibilia ſunt. at impoſſibile eſt, aut generari motum, aut corrumpi. nam ſemper erat. neq; tempus. cum non ſit poſſibile, prius & poſterius eſſe, tempore non exiſtente. & motus ſane`, ita continuus eſt, ſicuti & temp⁹. aut enim idem, aut quędam ipſius mot⁹ paſſio eſt. motus uero non eſt continuus, præter hunc, qui ſecũdum locum, & hunc, qui circularis eſt. At uero ſi

motiuum aut effectiuum eſt, non autem operans aliquid, non eſt motus. poſſibile nanq; eſt non operari, quod potentiam habeat. nulla igitur utilitas erit, ne quidem ſi perpetuas ſubſtantias faciamus, quemadmodum qui faciunt ſpecies, niſi aliquod principium inſit, quod mutare poſſit. Non igitur ſufficiat illa quidem, nec alia ſubſtantia præter ſpecies, nam ſi non operabitur, motus non erit. nec item ſi operabitur quidem, ſubſtantia uero eius potentia fit. non enim erit perpetuus motus. quod enim potentia eſt, contingit non eſſe. oportet igitur eſſe tale principium, cuius ſubſtantia actus ſit. Item has oportet eſſe ſubſtantias, abſq; materia. ſempiternas enim eſſe oportet, ſi aliquid quidem æternum eſt. actu igitur ſunt. Atqui dubium eſt. nam omne quidem agens poſſe quoq; uidetur, potens uero non omne, agere. quare, potentia, erit prior. Veꝝ ſi hoc ita ſit, nihil entiũ erit. ꝓtingit enim poſſe qdem eſſe, non dum uero eſſe. At ſi ut theologi, qui ex nocte cuncta generant. ſiue, ut phyſici dicunt, omnes res ſimul erant, idem impoſibile erit. quo nanq; modo mouebuntur, ſi nulla erit, actu cauſa, non enim ipſa materia ſeipſam mouebit, ueꝝ opifex uirtus. neq; mẽſtrua, neq; terra, ueꝝ ſemina, atq; humanũ ſemen. Propter quod qdam faciũt ſemper actum. ueluti Leucippus & Plato, cum ſemper eſſe motum dicant. cur uero uel quem, non aiunt. nec cur ſic, nec cauſam. nihil enim, ſuſq; deq; mouet, ſed oportet, ut ſemper aliquid præexiſtat. ſicuti nunc, natura quidem hoc modo. ui etiam aut ab intellectu, aut ab aliquo alio, hoc modo. deinde, quiſnam primus ſit. differt enim quammaxime. At neq; Platoni poſſibile eſt dicere id, quod quandoq; putat principium eſſe, quod ſeipſum mouet. poſterior enim pariter cœlo eſt anima, ut ait. Arbitrari itaq; potentiam actu priorem, quodam modo quidem bene eſt, quodam modo uero minime. dictum autem eſt, quo modo, Quod autem actus ſit prior, Anaxagoras teſtatur. intellectus, nanq;, actu eſt. & Empedocles. amicitiam & contentionem ponens. & qui ſemper eſſe motum aiunt, ut Leucippus. Quare nõ erat tempore infinito chaos, aut nox, uerum ſemper eadem circuitiõe, aut aliter, ſi actus quidem prior potentia. Si uero ſemper idem circuitione, oportet ut aliquid ſemper ſimliter operando permaneat. Quot ſi futura eſt generatio & corruptio, aliud operans aliter & aliter eſſe oportet. Neceſſe igitur eſt hoc quidem modo, illud ſecundum ſe operari, hoc uero ſecundum aliud. aut igitur ſecundum diuerſum. aut ſecundum primum. neceſſe autem eſt ut ſecũdum hoc. hoc nanq; rurſus, & ſibi & illi cauſa eſt. Dignius ergo eſt, quod primum eſt. hoc nãq;, ut ſemper ſimiliter ſe habeat, cauſa erat. ut uero aliter, aliud. ut autem ſemp, aliter, ambo ſcilicet. Patet igitur, quod motus quoq; ita ſe habent. cur igitur alia quærere oportet principia?

Cap. VII.

Vm uero & ita contingat (& ſi non ſic, ex nocte & ſimul omnibus & ex non entе erunt) hæc profecto᷑ ſoluentur. & aliquid, quod ſemper iceſſabili motu mouetur. hic uero, circularis eſt. & hoc non ſolum ratione, uerum etiam opere patet. Quare æternum eſt profecto᷑ primum cœlum. eſt᷑q; aliquid, quod mouet. Cum uero id, quod mouetur, et mouet, medium ſit, eſt etiam aliquid, quod nõ motum mouet, quod æternum, ſubſtantia & actus eſt. Hoc autem modo, concupiſcibile & intelligibile mouet, non motum. horum autem prima, eadẽ ſunt. deſyderabile nanq;, quod apparet bonum. primum uero uoluntate affectabile, qd̃ eſt bonũ. magis uero appetimus, quia uidetur, q̃ uideatur quia appetimus. principium uero, intellectio. ac intellectus, ab intelligibili mouet᷑. Intelligibile uero, alter ordo eſt, qui per ſeipſum eſt. & huius, ſubſtantia prima, atq; huiuſce, quæ ſimplex & ſecundum actum eſt. Eſt autem unum, & ſimplex, non idẽ. ſiquidem unum, ſignificat mẽſuram. ſimplex uero, quo modo ſe habeat ipſum. At uero bonũ quoq; & qd̃ per ſe eligibile eſt, in eodem ordine ſunt. & ſemp, primũ eſt optimum, aut analogum. Quod uero cuius gratia in immobilibus ſit, ipſa diuiſio manifeſtat. eſt enim id, cuius gratia alicui eorũ, quorum hoc quidem ẽ, hoc uero nõ eſt, mouet᷑ itaq;, ut quod amatur. quod mouet᷑ autem, cętera mouet. At ſi quid mouetur, ꝓtingit etiam aliter ſe habere. Quare ſi latio prima etiam actus eſt, quo mouetur, hoc modo ſane᷑ contingit aliter ſe habere ſecundum locum, quãuis non ſecundũ ſubſtantiam. Cum autem aliquid ſit mouens ipſum immobile exiſtens, actu ens, hoc nullo modo contingit aliter ſe habere. latio nanq; prima mutationũ eſt. huius autẽ, quę circularis eſt. hãc autem illud mouet. Ex neceſſitate itaq;, eſt ens. & prout neceſſitas, bene eſt. & ſic, principium neceſſarium nanq;, toties dicit᷑, quoddam ui, quia præter inclinationem. quoddã, ſine quo nõ bene eſſet. quoddam, quod non aliter ꝓtingit ſe habere, ſed ſimpliciter eſt. a᷑ tali ergo principio, tum cœlum, tum natura dependet. Degentia. uero (qualis nobis pauco tempore) optima illi ẽ. ſiqdem ita ſemper illud eſt nobis autẽ profecto᷑ id impoſſibile eſt) quoniã & delectatio, actus huius eſt. Et ob hoc uigilatio, ſenſus, intellectio, maxime delectabile eſt. ſpes autem ac memoriæ, propter

etenim quæ non errantium eſt, eam illam eſſe, quę omnes fert, at eam, quæ ſub ipſa ordinata ē, ac quæ ſecundum zodiacum lationem habet, communem omnibus eſſe. tertiæ uero omnium, polos in eo, quod per medium zodiacum eſſe. quartę autem lationem, ſecūdum eum, qui obliquatus ad medium eius eſt. eſſe uero tertiæ ſphæræ polos aliarum quidem proprios, Veneris autem & Mercurii, eoſdem. At Calippus, ſitum quidem ſphærarum eundem Eudoxo ponebat, hoc eſt diſtantiarum ordinem. pluralitatem etiam ſtellæ quidem Iouis ac Saturni, eādem illi attribuebat. Soli uero & Lunæ duas adhuc putabat ſphæras addendas eſſe, ſiquis eorum, quæ ſenſibiliter apparent, cauſas aſſignare debeat. cæteris uero errantium, unicuiq; unam. neceſſe uero eſſe ſi debent omnes ſimul poſitæ, quæ apparent, reddere, ſecundum unamquanq; errantium alteras ſphęras una pauciores eſſe, quæ reuoluant, & ad idem poſitione, ſemper primam eius aſtri ſphærā, quod inferius ordinatum eſt, conſtituant. hoc enim modo ſolum contingit errantium lationem omnia facere. Cum igitur in quibus ipſa quidem feruntur ſphæris, hæ quidem octo, hæ uero uigintiquinq; ſint, harum ſane` illas ſolas non oportet reuolui in quibus fertur, quod infime ordinatum eſt. quæ quidem duarum primarum ſphæras reuoluunt, ſex erunt. quæ uero poſteriorum quatuor, ſedecim. cunctarum uero numerus tum earum, quæ ferunt, tum quę reuoluunt eas quinquaginta quinq;. Quod ſi Lunę & Soli non addat aliquis, quos diximus, motus, omnes ſphærę erūt ſeptem & quadraginta. Pluralitas itaq; ſphærarum tanta ſit. Quare ſubſtantias quoq; & principia tum immobilia, tum ſenſibilia, tot rationabiliter arbitrandum eſt eſſe. quod enim neceſſarium eſt, relinquatur potentioribus dicendum. Quod ſi nullam lationem poſſibile eſt eſſe, quæ non ordinetur ad lationem ſtellæ, omnem item naturam, omnem'q; ſubſtantiam impaſſibilem & per ſe, arbitrari oportet optimū ſortitam finem eſſe, nulla profecto` præter has, alia natura erit, ſed hunc neceſſe eſt numerum ſubſtantiarum eſſe. ſi etenim aliæ ſunt, utiq; mouebunt, cum lationis finis ſint. Sed eſſe alias lationes præter dictas, impoſſibile eſt. hoc autem ex iis, quæ feruntur, rationabile eſt accipere. ſi enim omne, quod fert, eius gratia, quod fertur, ſuapte natura eſt, omnis'q; latio alicuius, quod fertur, eſt, nulla latio ſui gratia erit profecto`, nec alterius lationis, uerum ſtellarum cauſa. Si nanq; latio lationis cauſa erit, illam quoq; oportebit aliarum gratia eſſe. Quare cum non ſit proceſſus in infinitum, finis omnis lationis erit diuinorum corporum aliquod, quæ in cœlo feruntur. Quod autem cœlum ſit unum, manifeſtum eſt. ſi enim plures eſſent cœli ut homines, principium uniuſcuiuſq; erit ſpecie unum, numero multa. at quæcunq; multa numero, materiam habent. una etenim & eadem multorum ratio eſt, ueluti hominis. Socrates uero, unus. ipſum uero, quid erat eſſe primum, non habet materiam, cum actus ſit. unum ergo, tum ratione, tum numero, primum mouens immobile ens eſt. id etiam igitur, quod ſemper continuo'q; mouetur. unum ergo tantum cœlum eſt. Tradita autem ſunt quædam a` maioribus noſtris, & admodū antiquis, ac in fabulæ figura poſterioribus relicta, quod hi dii ſint, uniuerſam'q; naturam diuinum contineat. Cætera uero fabuloſe ad multitudinis perſuaſionem & ad legum ac eius, quod conferat opportunitatem, iam allata ſunt. hominiformes nāq;, ac aliorum animalium nonnullis ſimiles eos dicunt, ac alia conſequentia, & ſimilia iis, quæ dicta ſunt. quorum ſiquis ipſum ſolum primum ſeparando accipiat, quod deos arbitrabantur primas ſubſtantias eſſe, diuine profecto` dictum putabit. & (ut ueriſimile eſt) ſæpius quaq; arte & philoſophia quoad poſſibile fuit, inuenta, corrupta'q; rurſus. has illorum opiniones quaſi quaſdam reliquias, nunc uſq; ſaluatas eſſe. Paterna itaq; ac priorum opinio, in tantum nobis manifeſta ſit. Cap. IX.

e A uero, quæ circa mentem ſunt, quaſdam dubitationes habent. uidetur enim eorum, quæ apparent, quid diuiniſſimum eſſe. quo uero modo ſe habens, talis erit, difficultates quaſdā habet. ſiue enim nihil intelligat, ſed ita ſe habeat, ut dormiens, quidnam præcellens erit? ſiue intelligat, huius uero aliud ſit principale (non enim id, quod eſt eius ſubſtantia, intellectio erit, ſed potentia) profecto` non erit optima ſubſtantia. ſiquidem eo quod intelligit, ei honorabilitas ineſt. Præterea ſiue mens, ſiue intellectio eius ſubſtantia ſit, quid intelligit? aut enim ipſa ſeipſam, aut aliquid aliud. quod ſi aliud, aut idem ſemp, aut aliud. Vtrū autem differt aliquid an nihil intelligere bonū, uel quodcunq;? An uero de qbuſdam ipſam etiam & cogitare abſurdū eſt? Manifeſtum itaq; eſt, quod illud intelligit, quod diuiniſſimum, honorabiliſſimum'q; eſt. Neq; mutatur in deterius, nāq; mutatio fieret, ac motus, quod huiuſmodi iam eſſet. Primo igit' ſi nō eſt intellectio, ſed potentia, rōnabile eſt laborioſam ei cōtinuationē intelligēdi eſſe. deinde dilucidum, q aliqd aliud honorabilius eſſet q̄ mens, id ſcilicet, qd intelligit'. Et intelligere ꝓfecto`, ac ītellectio, & qd peſſimū

intelligenti,

intelligenti inerit. quare fugiendum hoc ſit. Etenim quędam melius eſt non uidere quam uidere, alioqui non fuerit, quod optimum, intellectio. Seipſam ergo intelligit, ſi eſt quidem, quod optimum eſt, & eſt intellectio, intellectionis intellectio. At uidetur ſemper alterius eſſe, tum ſcientia, tum ſenſus & opinio, ac mens, ſin uero ipſius, præter neceſſitatem. Si aliud pręterea intelligere, aliud intelligi ſit, ſecundum quod horum ineſt ei bene eſſe, quandoquidem non eſt idem intellectioni eſſe & intellecto? An in quibuſdam ſcientia eſt ipſa res? in effectiuis quidem abſq; materia, ſubſtantia, & ipſum quid erat eſſe. in ſpeculatiuis uero, ratio, res, & intellectio. Cum igitur non ſit diuerſum ab eo, quod intelligitur & intellectus, quæcunq; non habent materiam, idem erunt, ac intellectio, una eius, quod intelligitur. Item reſtat dubitatio, utrum compoſitum ſit, quod intelligitur. mutaretur etenim in partibus totius. An omne non habens materiam indiuiſibile eſt? quemadmodum humanus intellectus, an cōpoſitoq;, ſe in aliquo tempore habet. nā non bene eſſe habet in hoc aut in hoc, uerum in toto quoddā, quod optimū eſt, aliud ab eo exiſtens. ſic autem ipſa ſuiipſius intellectio, per totū æternum ſe habet.

Caput X

P Erſcrutandum autem etiam hoc, quonam modo natura uniuerſi habeat ipſum bonum, & ipſum optimum. utrum ſeparatū quiddā. & ipſum, an per ſe, an ipſo ordine, an utroq; modo quemadmodum exercitus. etenim bene eſſe eius, in ordine, & dux ipſe eſt, ac magis ipſe. non enim ipſe propter ordinem, uerum ordo propter ipſum eſt. Cuncta autem coordinata quodam modo ſunt, uerum non ſimiliter, & natantia & uolatilia, & plantæ. nec ita ſe habent, ut ſit ullum alteri ad alterum, ſed ſunt ad quippiam. ad unum nāq; coordinata ſunt omnia. Verum quemadmodum in domo liberis quidem minime licet. quodcunq; facere, ſed ea omnia, aut plurima, quæ ordinata ſunt, mancipiis uero & beſtiis parum, quod ad commune conferat, ſed ut plurimum quodcunq; contingit (tale nanq; principium cuiuſq; eorum, natura eſt) dico autem pariformiter, quod neceſſe eſt omnia in diſcrimen uenire. & alia ita ſunt, quibus omnia communicant ad uniuerſum complendum. Quæcunq; uero impoſſibilia, ſiue abſurda aliter dicentibus accidunt, quæ'ue dicunt gratioſius dicentes, ac in quibus minime dubitationes ſunt, non decet nos latere. omnes nanq; ex contrariis omnia faciunt. At non recte id, omnia. neq; id ex contrariis. Quibus autem cōtraria inſunt, quonam modo ex contrariis erunt, non dicunt. quandoquidem contraria, impaſſibilia ſunt ab ſe inuicem. A` nobis autem rationi conſentaneæ hoc ſoluitur. cum aliquid tertium ſit. Quidam uero alterum contrariorum materiam faciunt, quemadmodum qui inęquale ęquali, aut uni multa. Soluitur autem etiam hoc eodem modo. nam materia una nulli cōtrarium eſt. Item cuncta participabunt malo præter ipſum unum. alterū nanq; elementoq;, ipſum malū eſt. at alii, neq; principia bonū & malum, q̄q̄ in omnibus maxime ipſum principium ipſum bonū ſit. Quidam autem hoc quidem recte, quod principium, quo uero modo ipſum bonū principium ſit, utrum ut finis, an ut mouens, an ut ſpecies, non dicūt. Empedocles quoq; abſurde amicitiam facit bonum, cum hæc principium ſit, & ut mouens (ſiqdem congregat) & ut materia, nam miſti pars eſt. At ſi etiam eidem accidat, & ut materiæ, principio eſſe & ut mouēti, ipſum tamen eſſe non idē eſt, ſecundum quod igitur horum, amicitia eſt? Inconueniens item eſt contentionem incorruptibilem eſſe, cum hęc ipſa, mali natura ſit. Anaxagoras autem, bonum ponit principium, ut mouens. mens enim mouet. uerum alicuius gratia mouet. Quare alterum, nī ſi ſit, ut nos dicimus. ars enim medendi, quodam modo ſanitas eſt. Inconueniens etiam eſt, qđ non fecerit aliquid bono, menti'q; contrarium. Porro` nulli eorum, qui ponunt contraria, utuntur contrariis, ſiquem inquirere non pigeat. & cur quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia, nemo dicit. omnia nanq; entia, ex eiſdem principiis faciunt. Præterea, quidam ex nō entе faciunt entia. quidam ut hoc non cogantur, unū, cuncta faciūt. cur item ſemper generatio erit, quid'q; generationis cauſa ſit, dicit nemo. At tum illis, qui duo principia faciunt, aliud principalius principium neceſſe eſt eſſe. tum illis, qui ſpecies. quia aliud principalius principium eſt, cur enim participauit, aut participat? Et aliis quidem neceſſe eſt, ſapientiæ, ac nobiliſſimę ſcientiæ aliquid contrarium ponere eſſe, nobis uero minime. nihil enim eſt primo contrarium. quando quidem cuncta cōtraria materiam habent, & potentia hæc ſunt. cōtraria uero ignorātia, ad cōtrarium. primo autem nihil contrarium eſt. Præterea, ſi non erunt alia præter ſenſibilia, nō erit principiū, ordo, generatio, ipſa cœleſtia, ſed ſp̄ncipii p̄ncipiū, ut theologis, phyſicis'q; cūctis. Si aūt erūt ſpecies aut numeri, nulli⁹ cauſę erūt. ſi uero, nō ſaltē ipſi⁹ mot⁹. Quo nāq; itē mō, ex nō habētibus magnitudinē, magnitudo, ꝓtinuum'q; erit? numerus nāq;, non faciet ꝓtinuū, neq;

ut mouens, neq; ut ſpecies. Cæterum nihil contrariorum erit ipſum & factiuum & motiuum: alioqui contingere ſane' poſſit non eſſe. uerũ enimuero & facere poſterius q̃ potentia eſt. Entia ergo non erunt ſempiterna. attamẽ ſunt. interimendum igitur aliquid horum eſt. hoc autem aliquo pacto dictum eſt. Item quomodo numeri ſunt unum, aut anima, & corpus, & omnino ſpecies & res, nemo aliquid dicit, nec dicere poſſit, niſi (ut nos) dicat, quod ut mouens faciat. Qui uero dicunt mathematicum numerum primum, & ita ſemper aliam attiguam ſubſtantiã, ac alia cuiuſq; principia, inconſpirãtem uniuerſi ſubſtantiam faciunt (nihil enim altera alteri cõfert, ſiue ſit, ſiue non ſit) & principia multa. at entia. nolunt male gubernari. nõ eſt bonum pluralitas principatuum. unus ergo princeps.

TERTIVSDECIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

E ſenſibilium itaq; ſubſtantia quænam ſit, dictum eſt. in traditiõe quidem naturalium, de materia, poſterius uero de actu. cum autẽ hæc conſyderatio ſit, utrum præter ſenſibiles ſubſtantias, aliqua ſit immobilis & æterna nec'ne, & ſi ſit, quænam ſit, quæ ab aliis dicuntur, primo ſpeculandum eſt. ut tum ſiquid non recte dicant,
d non ſimus eiſdem cõſcii. tum ſiquod nobis & illis commune dogma ſit, hoc ſeparatim non contra nos grauiter feramus. ſufficiens enim erit, ſiquis quædam melius dicat, quædam non deterius.
Duæ autem de his opiniones ſunt. Quidam etenim ipſa mathematica ſubſtantias eſſe aiunt, ut numeros, lineas, & quæ his eiuſdem generis ſunt. Et rurſus, ideas. Cum autem quidam ideas, numeros'q; mathematicos duo genera faciãt, quidam unam amborum naturam, quidam autem alii mathematicas tantum ſubſtantias eſſe dicant. primum quidem de mathematicis conſyderandum eſt, nullam aliam eis addendo naturam, ueluti utrum ideæ ſint nec'ne, & utrum principia, ſubſtantiæ'q; entium an non. uerum tantum, ut de mathematicis, utrum ſint, an non ſint. & ſi ſint, quonã modo ſint. deinde poſtea, ſeorſum de ipſis ideis ſimpliciter, & aliquantulum legis gratia, diuulgata nanq; plurima ſunt, etiam in exterioribus rationibus. Præterea ad illam conſyderationem, oportet maiorem ſermonis partem attendere, cum de his conſyderationibus, utrum ſubſtantiæ, principia'q; entium numeri ac ideæ ſint. poſt enim ideas, hæc tertia conſyderatio reſtat. Neceſſe autem, ſi mathematica ſunt, aut in ſenſibilibus ea eſſe, quemadmodũ aliqui dicunt, aut a' ſenſibilibus ſeparata, & hoc etiam modo quidam aiunt. aut ſi neutro modo ſunt, aut alio modo ſunt. Quare dubitatio nobis non de ipſo eſſe erit, uerum de modo.

Caput II.

T quidem quod ſenſibilibus ea eſſe impoſſibile eſt, quod'q; ſimul fictitia ratio ẽ, dictum ſane' in dubitationibus eſt, quod ſimul duo ſolida eſſe impoſſibile eſt. Itẽ
e quod eiuſdem rationis eſt, cæteras quoq; potentias & naturas in ſenſibilibus eſſe, ac nullam ſeparatam. hæc itaq; prius dicta ſunt. Verum ad hæc etiam conſtat, quod impoſſibile eſſet quodcunq; corpus diuidi. diuideretur enim ſecundum ſuperficiem. & hæc ſecundum lineam. & iſta ſecundum punctum. quare ſi punctum. impoſſibile eſt diuidere, etiam lineam. quod ſi hanc, cætera quoq;. Quid igitur differt aut has eſſe tales naturas, aut non eſſe quidem in eis tales naturas? idem nanq; accidet. diuiſis enim ſenſibilibus, diuidentur, aut nec ipſe ſenſibiles. At nec ſeparatas eſſe tales naturas poſſibile eſt. Nam ſi erũt præter ſenſibilia ſolida ſeparata ab his diuerſa, priora'q; ſenſibilibus, patet, quod etiam præter ſuperficies, alias neceſſe eſt eſſe ſuperficies ſeparatas, puncta quoq; & lineas. quãdoquidem ea dem ratio eſt. Quod ſi hæc rurſus præter mathematici ſolidi ſuperficies, lineas & puncta, alia ſeparata. ſiquidem incompoſita, priora compoſitis ſunt. & ſi ſenſibilibus priora ſunt corpora non ſenſibilia, eadem ratione ſuperficiebus etiã, quæ in ſolidis immobilibus ſunt, priores ſunt eæ, quæ per ſeipſas exiſtunt. Quare aliæ ſunt hæ, tum ſuperficies, tum lineæ, ab iis, quæ ſimul cum ſeparatis ſolidis ſunt. hæ nanque ſimul cum mathematicis ſolidis. illæ uero eis priores ſunt. rurſus illarum ſuperficierum lineæ erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione

dem ratione lineas, puncta'q; eſſe. & eorum, quæ in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. at abſurda ſane' coaceruatio fit. accidit nãq; ſolida quidẽ, unica præter ſenſibilia eſſe. ſuperficies uero triplices, præter ſenſibiles, illę ſcilicet præter ſenſibiles, q̃ in mathematicis ſunt ſolidis, quæ'q; præter eas, quæ in his ſunt. lineæ autem quadruplices. puncta autem quincupla. Quare circa qualia horum, mathematicæ ſcientiæ erunt? non enim circa ſuperficies, lineas, & puncta, quæ in immobili ſolido ſunt. quandoquidem ſemper ſcientia circa priora eſt. Eadem ratio de numeris quoq;. præter enim quælibet puncta, aliæ unitates erunt. ac præter quælibet entia ſenſibilia, deinde præter intelligibilia. quare numerorum mathematicorum infinita genera erunt. Item quonam modo, quæ in dubitationibus enumerauimus ſoluere poſſunt? etenim ea circa, quæ Aſtrologia eſt, ſimili modo præter ſenſibilia ſunt, ac circa q̃ Geometria. eſſe uero cœlum, & partes eius quonã modo poſſibile eſt, aut aliud quodcunq; motum habens? Similiter autem perſpectiuæ & harmonicæ obiecta? erit nanq; uox, & uiſus pręter ſenſibilia, & particularia. Quare patet, quod alii ſenſus etiã, alia'q; ſenſibilia ſunt. cur enim magis illa q̃ iſta? quod ſi hęc ſunt, animalia quoq; erunt, ſiquidem & ſenſus. Item quædam a' mathematicis uniuerſaliter præter has ſubſtãtias ſcribuntur. erit igitur hæc quoq; alia quædã ſubſtantia ſeparata, ac media inter ideas, ac media, quæ nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus ſit. quod ſi hoc impoſſibile eſt, conſtat quoq; illa, impoſſibile eſſe a' ſenſibilibus ſeparata. Et omnino contrarium, tum uero, tum ei, quod exiſtimari ſolitum eſt, accidit. ſiquis ita eſſe mathematica ponat, ut quaſdam naturas ſeparatas, neceſſe ꝓfecto' eſt propterea quidem, quod ita ſe habeant, priores ſenſibilibus magnitudinibus eſſe. ſecundum autem ueritatem, poſteriores. ſiquidem imperfecta magnitudo, generatione prior, ſubſtantia poſterior ſit ut inanimatum, animato. Item quo & quando magnitudines mathematicæ unum erunt, quę quidem interdum animę, aut parti animę, aut alicui, quæ particeps eſt rationis, inſunt. quod ſi non, multa erunt, ac diſſoluentur. Illis uero (cum diuiſibiles, quantę'q; ſint) quidnam cauſæ eſt, ut unum ſint, coniunctę'q; maneant? Item ipſæ etiam generationes hoc manifeſtant. quandoquidẽ, qđ primum eſt, ad longitudinem, deinde ad latitudinem, & tandem ad profunditatem fit, ac finẽ nactũ eſt. ſi itaq; ſubſtantia prius, quod generatione poſterius eſt, corpus profecto' tum ſuperficie, tum longitudine prius erit. & hac rõne profectum magis, atq; totum, quia fit animatũ. Linea uero, ſiue ſuperficies, quonam modo animata erit? ſupra nanq; noſtros ſenſus hæc certe poſtulatio erit. Item corpus quidem, ſubſtantia quædam ſit quippe, quod iam perfectionẽ quodã modo habet, lineæ uero quonam modo ſubſtantiæ erunt? nec enim ut ſpecies, & forma quædam, ueluti ſi anima ſit, quod tale eſt. nec ut materia, ueluti corpus. nihil enim, ex lineis, neq; ex ſuperficiebus, neq; punctis uideť conſiſtere poſſe. atqui ſiqua materialis ſubſtantia eſſet, hoc pati poſſe profecto' uideretur. Ratione itaq; prior ſit. non tamen omnia quæcunq; ratione priora, ſubſtantia quoq; priora ſunt. ſubſtantia nanq; priora, quæcunq; ſeparata, excedũt eſſentia. ratione uero, iis, quorũ rõnes ex rationibus. hæc autem non ſunt ſimul. ſi enim paſſiones nõ ſint præter ſubſtantias, ueluti quiddam motũ uel albũ, homine albo ſecũdũ rõnem albedo prior ẽ, nõ ſecundum ſubſtãtiam. non enim poteſt ſeparata eſſe. uerum ſemper una' cum toto eſt. dico autem totum, hominem album. Quare manifeſtum eſt, neq; prius eſſe, quod ex ablatione eſt, neq; poſterius, quod ex appoſitione eſt, ex appoſitione nãq;, ipſa albedine albus homo dicitur. Quod igitur nec ſubſtantiæ ſint magis q̃ corꝑa, nec eſſentia ſenſibilibus priora ſint, uerum ſola rõne, nec uſquã eſſe ſeparata poſſibile eſſe, ſatis dictũ eſt. Cũ uero nec in ſenſibilibus ea eſſe cõtingat, manifeſtum eſt, qđ aut omnino non ſunt, aut modo quodã ſunt, & ob hoc non ſimpliciter ſunt. multipliciter nãq; ipſum eſſe dicimus.

Caput III.

Vemadmodũ enim uniuerſalia in mathematicis nõ ſunt de ſeparatis pręter magnitudines, numeros'q;, ueꝛ de his, q̃q̃ nõ quatenus talia, ut magnitudinẽ habeq ant, aut diuiſibilia ſint, patet, quod ẽt de magnitudinibus ſenſibilibus, rõnes & demonſtrationes ſunt, ueꝛ nõ ꝓut ſenſibiles, ſed prout tales ſunt. quẽadmodum enĩ ꝓut mota ſolũ multæ rõnes ſunt, abſq; eo, qđ qđ ſit unũquodq; eoꝛ, ac eis accidentiũ cõſyderetť, & non eſt neceſſe ꝓpterea idem aliquid motũ a' ſenſibilibus ſeparatũ eſſe, uel in eis aliquã naturã ſegregatã eſſe, ita de motis ẽt erunt rõnes, atq; ſcientiæ, nõ tũ quatenus mota, uerum quatenus corpora tantum, & rurſus ꝓut ſuperficies tantum, & ꝓut longitudines tantum, & quatenus diuiſibilia, & quatenus indiuiſibilia ſitum habentia, & prout indiuiſibilia tantum. Quare cum ſimpliciter uerum ſit dicere non ſolum ſeparabilia, ſed & non ſeparabilia eſſe ueluti mota, & mathematica, quia (etiam qualia dicunt) uerum eſt ſimpliciter di-

cere, & talia esse. & quemadmodum cæteras, scientias simpliciter uerum est dicere huius esse, non eius, quod ei accidat, ueluti albi (si salubre album sit) uerum prout salubre est, ac illius, cui⁹ unaquaq; est, si salubris salubre, si uero hominis prout homo est, ita & geometriam. Non si accidit sensibilia esse quoꝝ est, non est autem eorũ, prout sensibilia sunt, non erunt sensibiliũ mathematicæ scientiæ. non profecto propter hæc aliorum separatorum erunt. Multa uero per se rebus accidunt, prout unũquodq; talium est. quoniam & quatenus fœmininũ animal, & quatenus masculinum, propriæ sunt passiones, & si nõ est quicquam fœmininum, neq; masculinũ, separatorum animalium. Quare etiam prout longitudines solum, & prout superficies, & quã to de prioribus ratione, ac simplicioribus, tanto magis id certitudinem habet. hoc autem simplex est. quare absq; magnitudine magis quam cum magnitudine, & maxime absq; motu. qđ si habet motum, primum maxime. siquidem hic simplicissimus est, & huius, qui regularis est. Eadem ratio de harmonica, & perspectiua est. neutra nanq; prout uisus, uel prout uox speculatur, uerum prout lineæ, & numeri. at hęc, propriæ illorum passiões sunt. mechanica quoq; simi liter. Quare siquis ab accidentibus separet, ac de eis aliquid quatenus talia sunt, consyderet, mi minime propter hoc mentietur. quemadmodum nec cum in terra describat, ac eam, quæ pedalis non est, pedalem dicat. non enim in propositionibus falsitas inest. Optime uero ita ununquodq; profecto consyderabit, siquis separans ponat, quod non est separatum, quod arithmeticus, geometra'q; facit. unum etenim & indiuisum est homo prout homo. ille uero posuit unũ indiuisum. deinde speculatus est, siquid homini prout indiuisus est, accidit. At geometra nec prout homo, nec prout indiuisus, uerum prout solida, quæ certe (etiam tametsi nullibi erat indiuisus) inerant ei. patet, quod etiam absq; his, contingit ei posse inesse. Quare propter hoc nõ male geometræ dicunt, & de entibus differunt, & entia sunt. duplex enim est ens. hoc quidem actu, hoc uero materia. Cum autem bonum & pulchrum differant (siquidem illud semper in operatione, pulchrum uero etiam in immobilibus est) qui dicunt mathematicas scientias nihil de bono uel pulchro dicere, falsum dicunt. dicunt etenim, & maxime ostendunt. nam etsi nõ nominant, cum tamen opera & rationes ostendunt, non ne dicunt de eis pulchri nanq; maxime, species sunt, ordo, commensuratio, & definitum, quæ maxime ostendunt mathematicę scientiæ. Et cum hæc multorum causæ esse appareant (dico autem ueluti ordo & definitũ) patet, quod etiam similem causam, quæ ut bonum causa est, quodam modo dicant. magis autẽ aperte in aliis dicemus. De mathematicis igitur, & qđ entia sunt, & quomodo entia, & quoq; modo priora, & quomodo non priora, tot dicta sint.

Cap. IIII.

d E ideis autem, primo ipsam, quæ de idea est, opinionem consyderãdum, ad numerorum naturam nihil consortii habentem, sed quemadmodum opinati sunt, a principio, qui primi ideas esse dixere. Accidit uero de ideis opinio illis, qui dixerunt, propterea quod de ueritate adhæserant Heracliti rationibus, tanquã oía sensibilia semper fluant. Quare siqua cuiusplam scientia, prudentia'q; erit, oportet alias quasdam naturas permanentes esse, præter sensibiles. non enim fluentium esse sciẽtiã. cum uero Socrates circa morales uirtutes uacaret, & de his uniuersaliter definire primus quęreret (naturalia enim parũper Democritus tetigerat solum, & aliquatenus calidum & frigidũ definierat. Pythagorici etiam prius de quibusdam paucis, quorũ rationes ad numeros reducebãt; ueluti quid est tempus, aut iustum, aut nuptiæ) ille sane rationabiliter quærebat ipsum quid ẽ. syllogizare enim quærebat. syllogismorum uero, principium est ipsum quid est. nõ dum enim tunc erat uis dialectica, unde & possent absq; eo ipso quid est, contraria consyderare, utrum cõtrariorum eadem scientia esset. Duo nanq; sunt, quæ Socrati iure proprio attribuat quispiam, inductiuas orationes, & definitionẽ uniuersalis. hęc enim ambo circa principium scientię sunt. At Socrates quidem uniuersalia nõ ponebat separata, nec definitiones. qdam uero separarunt, ac talia, entium ideas appellarũt. quare fere accidebat eis eadẽ ratione, oíum, quę uniuersaliter dicuntur, ideas esse. At simile est sicuti siqs numerare uolens, cum qdem pauciora existant arbitret nõ posse, cum uero plura faciat, numeret. plures etenim (ut ita dicam) species sunt, q̃ sensibilia particularia. de quibus cum causas quæreret, ex his ad illas pcesserunt. nã & ſm unũquodq; eiusdem noís sunt, & præter substantias. cęteroꝝ quoq; in multis est unũ, & in his, & sempiternis. Cæteꝝ qbus modis ostenditur, qđ species sunt, ſm nullum horum apparet. e qbusdã nãq; non est necesse fieri syllogismum, e quibusdam uero, etiam quorum non putant, horum species fiunt. Secundum nanq; rationes, quæ ex scientiis, species erunt omnium, quorum scientiæ sunt. secundum uero unum in multis, etiam negationum. & secundum quod intelligimus aliquid

aliquid eius, quod corruptum est, etiam corruptibilium. siquidem horum aliqua conceptio est. Insuper quædam rationum, eorum etiam, quę ad aliqd sunt (quippe cũ exactissimæ sint) ideas faciunt, quorum non dicimus esse per se genus. Quædam etiam, tertium hominem dicunt. Et simpliciter hæ de speciebus rationes, illa perimunt, quæ magis quam ipsas ideas esse uolunt, q̃ species dicũt. Accidit enim non esse prius dualitatẽ, sed numerum, & eo, quod est aliquid, etiã id, quod per se est. & cuncta quæcunq; cum quibusdam sequerẽtur de ideis opiniones, aduersa facere principiis. Item secundum existimationem, secũdum quam dicunt ideas esse, non solum substantiarum uerum etiam multorum aliorum species erunt. etenim unus conceptus, nõ solum de substantiis, sed de non substantiis etiam est. Et scientiæ, non solum substantiæ erunt. & alia id genus accidunt infinita. Secundum uero necessitatẽ & opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solum esse ideas. non enim secundum accidens participatio earum est, sed eatenus unaquaq; participare est, quatenus dicitur non de subiecto. dico autem ut siquid ipso duplo participat, hoc etiam æterno participat, sed secundum accidens. accidit enim duplo æternum esse. quare species, substantia erunt. Hęc autem hic & ibi substantiã significant. an aliquid erit dicere esse præter hæc, ipsum quid unum in multis? etsi eadem quidem species est idearum, & participátium, erit aliquid commune. cur enim magis de corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, sed ęternis, dualitas unum & idem sit, quam de hac et aliqua? quod si non est eadem species, æquiuoca erit, profecto, & simile, ac siquis & Calliam, & lignum homines appellarit, nullam inspiciens communicationem eorum. Si autem cætera quidem, communes uidelicet rationes speciebus conuenire ponemus, ueluti ad ipsum circulum figuram planam & cæteras rationis partes, et quod ei, cuius est, apponatur, consyderandum est, ne omnino uanum hoc sit. cui nanq; apponctur? medio, an plano, an cũctis? Omnia enim, quæ in substantia sunt, ideæ sunt, ut animal & bipes. Item patet, quod ipsum quoq; necesse est, qđ esse, ueluti planum naturam quandam, quæ omnibus speciebus ut genus inerit.

Cap. V.

p Otissimum uero quispiam dubitabit, quidnam species conferant, aut sempiternis sensibilium, aut illis, quæ fiunt, & corrumpuntur. nec enim motus, nec alicuius transmutationis, eis ipsis causæ sunt. At nec ad sciẽtiam aliorum prosunt. nec enim horum illæ substantiæ sunt. in his etenim essent. Nec ad esse. quippe cum non insint participantibus. Ita etenim fortassis causæ putabuntur esse, ut album mistum albo. Sed ista ratio facile redargui potest, quam Anaxagoras prior, Eudoxus uero posterior dubitans, & alii quidam dixerunt. facile enim est multa & impossibilia ad hanc opinionem cõgerere. At nec ex speciebus cætera sunt secundum ullum illorum modorum, qui dici solent. dicere uero exemplaria, eas esse, & cætera eis participare, uana & figmenta poetica est dicere. quid enim est, quod agit, ad ideas inspiciens? Possibile enim est, & esse, & fieri quodcũq;, etiam non ex imagine. Quare & existente Socrate & non existẽte, fiet utiq; quale Socrates est, similiter etiam dilucidum, si Socrates sempiternus esset. Et eiusdẽ erunt plura exemplaria. quare & species utputa hominis, animal, & bipes, simul autem & idealis homo. Item non solum sensibilium exemplaria species erunt, uerum etiam ipsarum. utputa genus specierũ, quæ ut generis sunt. quare idem erit, exemplar, & imago. Item uideretur impossibile, esse separatam substantiam, & id, cuius substantia. Quamobrem quomodo ideæ, cum rerum substãtiæ sint, separatæ erunt? in Phædone uero hoc modo dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri, species causæ sunt. attamen quãuis species existant, non fiunt, si non sit, qui moueat. & multa alia fiũt ut domus & annulus, quorum non dicunt species esse. Quare patet cætera quoq;, quorũ aiunt ideas esse, posse & esse & fieri propter tales causas, quales eorum sunt, quæ nunc dicta sunt, & non propter species. Sed de ideis quidem, & hoc modo, & per alias tum magis dialecticas, tũ certiores rationes multa iam consyderatis similia, congregari possunt.

Caput VI.

c Vm autem de his determinatum sit, decet rursus, quæ circa numeros illis accidunt, qui eos substantias separatas dicunt, ac entium causas primas speculari. Necesse uero est, si numerus quædam natura est, nec est alia quædam eius substantia, sed hoc ipsum, ut quidam aiunt, aut quoddã eius primum esse, quoddam consequens, quod sit secũdum, quod'q; specie diuersum, & hoc aut in unitatibus cõfestim existit, & est quæcunq; unitas cuiq; unitati incomparabilis, aut sunt confestim consequẽter omnes, & quæcunque quibuscunq; combinabiles, qualem aiunt mathematicum numerum esse (in mathematico enim nulla unitas alia ab alia differt) aut quasdam combina-

nabiles, quaſdam non, ueluti ſi poſt unum eſt prima dualitas, deinde trinitas, & ſic alius numerus. Sunt autem unitates in unoquoq; numero, ueluti, quæ in prima dualitate ſunt, inuicem combinabiles, & quæ in prima trinitate ſunt, inuicem, & ita in cæteris numeris. Quæ uero in ipſa dualitate, incomparabiles eis, quæ in ipſa trinitate ſunt. & ſimiliter de aliis conſequentibus numeris. Ideo mathematicus quidem numeratur, poſt unum duo, cũ anteriori uno aliud unum. tria quoq; cum his duobus aliud unum. & reliquus qdem ſimiliter. iſte uero poſt unũ, duo alia abſq; primo uno. & trinitas abſq; dualitate. ſimiliter autem & reliquus numerus. Aut igitur quendam numerorum eſſe oportet qualis primus dictus eſt, quẽdam autem qualem mathematici dicunt, tertium uero qualis ultimo dictus eſt. Item iſtos numeros aut ſeparatos a` rebus eſſe, aut non ſeparatos, ſed in ipſis ſenſibilibus. non autem ita ut prius cõſyderabamus, ſed ut ex numeris inexiſtentibus ipſis ſenſibilibus, aut quendam eorum eſſe, quendam non, aut omnes eſſe. modi quidem, ſecundum quos contingit eos eſſe, hi ſunt neceſſario ſoli. At hi etiam, qui dicunt ipſum unum principium, ſubſtantiam, ac elemẽtum omnium eſſe, & ex hoc & alio quodam numerum eſſe, fere` ſinguli, horum aliquem modorum dixerunt præterquam quod omnes unitates incombinabiles ſint. & rationaliter accidit. non enim cõtingit alium modum eſſe, præter eos, qui dicti ſunt. Quidam itaq; ambos numeros eſſe aiunt. illum quidem, qui prius & poſterius habet ideas. mathematicum uero, præter ideas & ſenſibilia. ac ambos, a` ſenſibilibus ſeparatos. Quidam mathematicum ſolum numerum eſſe primum entium, ac a` ſenſibilibus ſeparatum. Pythagorici quoq; unum ipſum mathematicum, uerum non ſeparatum, ſed ex eo ſenſibiles ſubſtantias conſtare dicunt. totum enim cœlum ex numeris conſtruunt, præter id, quod non ex monadicis, ſed unitates exiſtimant habere magnitudinem. Quo autem modo primum unum conſiſtit magnitudinem habens, dubitare uidentur. Alius autem quidam primum numerum, ipſum ſpecierum unum eſſe. alii uero ipſum mathematicum, hunc eũdem eẽ. Simili modo, etiam circa longitudines, & plana, & ſolida. quidam enim, alia eſſe mathematica. & alia, quæ poſt ideas. Eorum uero, qui alter dicunt, quidam mathematica, & mathematice dicunt, quicunq; ideas non faciũt numeros, nec eſſe ideas aiunt. quidam, mathematica nõ mathematice. non enim ſecari omnem magnitudinem in magnitudines, neq; quaſcunq; unitates dualitatem eſſe. monadicos autem numeros eſſe ponunt omnes, præter Pythagoricos, qcunq; unum, elementum, atq; principium entium aiunt eſſe. illi enim habentia magnitudinem aiunt, ut prius dictum eſt. Quot igitur modis contingat de eis dici, quod'q; omnes modi dicti ſint, ex his manifeſtum eſt. Sunt autem cuncta quidem impoſſibilia, magis uero fortaſſis altera alteris.

Caput VII.

Primo itaq; conſyderandum eſt, utrum combinabiles ſint unitates, an incõbinabiles. Quod ſi incombinabiles, quonã modo, ut diuiſimus. eſt enim quancunq; cuicunq; unitati incombinabilem eſſe. eſt autem eas, quæ in ipſa dualitate ſunt, ad eas, quæ in ipſa trinitate. & ſic eas, quæ in unoquoq; numero primo ſunt, incombinabiles inuicem eſſe. Si omnes igitur unitates combinabiles & indifferentes ſint, mathematicus numerus fit, & unus ſolus. neq; cõtingit ideas, numeros eſſe. qualis nãq; numerus, idealis homo, aut animal, aut aliqua alia ſpecierum erit? Idea nanq; una uniuſcuiuſq; ueluti ipſius hominis una, & ipſius animalis alia una. hi uero ſimiles & indifferentes infiniti. Quare nihil magis hæc trinitas ipſe idealis homo erit, quàm quæcunq;. Quod ſi ideæ nõ ſunt numeri, nec omnino poſſibile eſt eas eſſe. ex quibus nanq; principiis ideæ erunt? numerus enĩ ex uno & dualitate indeterminata eſt. ac principia & elementa ipſius numeri, dicuntur, neq; ea contingit aut priora, aut poſteriora numeris ordinare. Si uero unitates incombinabiles ſunt, & ita incombinabiles, ut quæcunq; cuicunq;, nec mathematicum hunc contingit eſſe numerum. mathematicus nanq;, ex indifferentibus eſt. & quæ de eo oſtenduntur, tanquam in tali cõueniunt. Nec hunc eſſe ſpecierum. non enim erit dualitas prima, ex uno & indeterminata dualitate. Deinde conſequentes numeri, ut dicitur, dualitas, trinitas. quaternitas. ſimul etenim quæ ſunt in prima dualitate unitates, generantur. ſiue quemadmodum qui prius dixit, ex inæqualibus (factis nanq; æqualibus fiebant) ſiue aliter. Deinde ſi altera unitas prior altera erit, dualitate etiam, quæ ex his fit, prior erit. cum enim aliquid ſit, quoddam prius, quoddã poſterius, & qd ex his, hoc quidem prius, illo uero poſterius eſt. Item cum primum quidem ipſum unum ſit, deinde cæterorum aliquod unum, ſecundum uero poſt illud, & rurſus tertium, quod ſecundum eſt poſt ſecundum, tertium erit poſt primum, unum. Quare priores profecto` erunt unitates, q̃ numeri, qui eas complectũtur. ueluti in dualitate erit tertia unitas, ante quàm tria ſint. & in tri-

nitate, quarta

nitate, quarta & quinta, ante quàm hi numeri ſint. At nemo eorum hoc modo dixit unitates incombinabiles. uerum ſecundum quidem principia eorum, ita eſſe rationabile eſt. ſecundum autem ueritatem, impoſſibile eſt. etenim unitates priores & poſteriores eſſe rationabile eſt, ſi & quædam quidem prima unitas eſt, unum'q; primum. & dualitates ſimiliter, ſi & prima quidẽ dualitas eſt. poſt nãq; primum, rationabile & neceſſarium eſt, ſecundum quiddam eſſe. & ſi ſecundum, tertium. & ita, cætera conſequenter. Simul uero utrunq; dicere, unitatem'q; primam poſt unam eſſe, atq; ſecundam & primam dualitatem, impoſſibile eſt. hi uero unitatem quidẽ & unum primum faciunt, ſecundum uero, & tertium nequaquam. ac dualitatem primam, ſecundam uero, & tertiam minime. Cõſtat autem quod ſi omnes unitates incombinabiles ſunt, non contingit dualitatem ipſam eſſe, ac trinitatem, & ſic cæteros numeros. ſiue nanq; ſint unitates indifferentes, ſiue differentes ſingulę a` ſingulis, neceſſe eſt numerum numerari per additionem. ueluti binarium, ad unum uno alio addito. ternarium quoq; alio uno ad duo appoſito. & ſimili modo, quaternarium. Quare cum ita ſint, impoſſibile eſt numerorum eſſe generationem, quemadmodum ex dualitate & unitate generant. binarius nanq;, pars ternarii fit. & hic, quaternarii. eodem autem modo & in conſequentibus accidit. At ex primo binario, indeterminato'q; binario, fiebat quaternarius, duo binarii præter ipſum binariũ. quod ſi non, pars erit ipſe binarius. alter uero adhuc, erit unus binarius. & binari⁹ erit ex ipſo uno & alio uno. Quod ſi eſt, non eſt poſſibile alterum elementum eſſe indeterminatum binarium. unam enim unitatem generat, ſed non determinatum binarium, Item præter ipſum ternarium, ipſum'q; binarium, quomodo erunt alii ternarii & binarii? quo'ue modo ex prioribus & poſterioribus unitatibus componuntur? hęc enim omnia & fictitia ſunt, & impoſſibile eſſet eſſe primum binarium, deinde ipſum ternarium. at neceſſe eſt poſtquam unũ quidem & indeterminatus binarius elementa erunt. quod ſi quæ accidunt, impoſſibilia ſunt, hæc quoq; principia impoſſibile eſt eſſe. ſi itaq; unitates quæcunq; a` quibuſcunq; differãt, hæc & alia huiuſcemodi neceſſario accidũt. Si autem quæ quidem in alio differentes ſunt, quę uero in eodem numero indifferentes inuicẽ ſolæ, non pauciora difficultatem ingerentia, hoc quoq; modo accidunt, ueluti in ipſo denario, decem unitates ſunt. cõponitur autem denarius, tum ex his, tum ex duobus quinariis. cum uero ipſe denarius non ſit, quicunq; numerus, nec ex quibuſcunq; quinariis componatur ſicuti, nec unitatibus, neceſſe eſt unitates, quæ in hoc denario ſunt, differre. nam ſi non differant, nec quinarii different, ex qbus denarius eſt. cum uero differant, unitates quoq; differẽt. ſi igitur differant, utrũ nõ erunt quinarii alii, ſed hi duo tantũ, an erunt? ſiue igit' nõ erũt, incõueniẽs eſt, ſi ue erunt. q̃lis ex eis, denarius erit? nõ eſt enĩ in denario alius denarius, p̃ter ipſum. at uero etiam neceſſe eſt, ut non ex quibuſuis binariis, quaternarius componatur. Indeterminatus nanq; binarius (ut aiunt) determinatum accipiens binarium, duos binarios effecit. eo enim, quod cepit, binarii fuit efficiens. Item quonam modo contingit, binarium præter duas unitates, ac ternarium præter tres unitates, aliquam eſſe naturam, ſiue certe alterũ altero participabit? (quem admodum albus homo præter album & hominem? his enim participat) ſiue cum alterum quædam alterius differentia ſit? quemadmodum homo præter animal & bipes? Item quædam tactu, quædam miſtione, quædam poſitione ſunt unum, quorum nihil unitatibus, ex quibus binarius atq; ternarius fit, competit. ſed quemadmodum duo homines non ſunt unum quid præter utrunq;, ita de unitatibus quoq; neceſſe eſt. Et non quoniam indiuiſibile, idcirco different. etenim puncta quoq; indiuiſibilia ſunt, ueruntamen dualitas eorum nihil aliud eſt præter duo. At uero nec hoc latere decet, quod accidit priores, poſteriores'q; dualitates eſſe, ſi militer autem & alios numeros. Binarii enim, qui in quaternarios ſunt, ſint inuicem ſimul, ſed ipſi iis, qui octonario inſunt, priores ſunt & genuerunt (quemadmodum binarius ipſos) ipſi q̃ternario, qui in ipſo octonario ſunt. Quare ſi & primus binarius idea, hi quoq; quædam ideę, erunt. Eadem ratio de unitatibus etiam eſt. quæ enim in prima dualitate ſunt unitates generant quatuor, quę in quaternario ſunt. Quare omnes unitates, ideæ fiunt, & componetur idea ex ideis. Quamobrem patet, quod etiam illa, quorum hæ ſunt ideæ, compoſita erunt. ueluti ſiquis animalia dicat ex animalibus cõponi, horum ideę ſunt, ex animalibus ideæ erunt. Et omnino facere unitates, quomodocunq; differentes, abſurdum & fictitium eſt. dico autem fictium, quod ad ſuppoſitionem coactum eſt. nec enim ſecundum quantum, nec ſecundum quale, uidemus differre unitatem ab unitate. neceſſe'q; eſt aut æqualem aut inæqualem eſſe omnẽ quidem numerum, ſed præcipue monadicum. quare ſi nec maior neq; minor, æqualis æqualia uero & omnino indifferentia, eadem putamus eſſe in numeris. Quod ſi non ita ſit, nec duali-

tates, quę in hoc denario sunt, indifferentes erunt, cum æquales sint. quam enim causam dicturus est, qui dicit indifferentes esse? Item si omnis unitas & unitas alia, duo faciunt, unitas q̄ ex ipso binario, & quæ ex ipso ternario erit binarius, & ex indifferentibus. Et utrum ternario prior an posterior? Magis nanq; uidetur necessarium priorem esse. hęc nanq; unitatū simul ternario, illa uero simul dualitati. Et nos quidem omnino putamus unum & unum siue æqualia siue inæqualia sint, duo esse ueluti bonum & malum, & hominem & equum. qui uero ita dicunt, nec ipsas unitates. siue autem non est maior numerus ipsius ternarii quàm dualitatis, mirum est. siue est maior, constat quod ęqualis etiam dualitati ineſt. quare ipse indifferens ab ipsa dualitate. uerum non contingit, si primus aliquis numerus est, & secundus. Nec erunt ideæ numeri. hoc enim ipsum recte aiunt, qui unitates differentes debere esse arbitrantur. siquidem erunt ideæ (ut prius dictum est) una profecto` erit species. Si uero unitates indifferentes, dualitates quoq;, ac ternarii indifferentes erunt. quare necesse est eis dicere, ita numerandū esse, unū, duo, non superaddito iam præexistēti. nec enim generatio ex indeterminata dualitate erit, nec ideam esse contingit. inerit nanq; altera idea in altera, cunctæ'q; species, unius partes. quare secundum suppositionem quidem, recte dicunt, simpliciter uero, non recte. multa nāq; perimūt. Cum autem hoc ipsum habere quandam profecto` dicant dubitationem, utrum cum numeremus & dicamus unum, duo, tria assumentes numeramus, an secundum partes, an utroq; modo facimus? quapropter ridiculum est, hanc ad tantam substantiæ differentiam reducere.

Caput VIII.

a Nte autem omnia probe se habet, determinare quænam numeri, & unitatis differentia est, si est. necesse autem est, aut secundum quantum, aut secundum quale differre. neutrum autem horum uidetur posse esse. uerum prout numerus, secūdum quantum. si itaq; etiam unitates quantitate differrent, numerus quoq; a` numero differret, qui ęqualis est, plenitudine unitatum. Item utrum primæ maiores, an minores, & postea crescant, an econuerso? hæc enim omnia absurda sunt. At uero nec secundum qualitatem differre contingit. nullam enim eis inesse passionem possibile est. etenim numeris quoq; posterius aiunt inesse qualitatem quàm quantitatem. Item nec ab uno hoc ipsæ patientur, nec a` dualitate. hoc enim non est quale, illa uero quantum, quale. nam ut entia multa sint, hæc natura causa est. Si igitur aliter quoquo modo se habet, dicendum hoc maxime in principio est, & de differentia unitatis determinandum. maxime quidem & propter quid necesse est existere. qđ si non, quā dicunt? & quidem si ideæ numeri sunt, dilucidū est, q̄ neutro modorum contingit, nec combinabiles cunctas unitates esse, nec inuicem incombinabiles. At nec, ut alii quidam de numeris dicunt, recte dicitur. sunt autem hi quicunq; ideas quidem esse non putant, nec simpliciter, nec ut numeros quosdam existentes, mathematica uero eē & numeros entium primos, ac eorum principium esse ipsum unum. Absurdum nanq; est, unum qdem esse quid primum unorum, ut illi aiunt. dualitatem uero non esse dualitatum, neq; ternarium ternariorum. eiusdem enim rationis omnia sunt. Si igitur ita se habeāt quæ circa numerū sunt, & solum mathematicum quis esse ponat, ipsum unum non est principiū. necesse enim esset, ut tale unum differret ab aliis unitatibus. quod si hoc, dualitatem quoq; primam, a` dualitatibus. similiter autem cæteros quoq; consequentes numeros. si autem ipsum unum est principium, necesse magis est quæ circa numeros sunt se habere (ut Plato aiebat) ac esse dualitatem primam & ternarium, nec esse numeros ad seinuicem combinabiles. siquis uero rursus, hæc ponat, dictum est, quod multa impossibilia accidunt. At necesse est aut hoc, aut illo modo se habere. quare si neutro modo, non est possibile numerum esse separatum. Constat autem ex his, quod tertius modus pessime dicitur, eundem uidelicet esse mathematicum & specierum numerum. necesse est enim in unam opinionem duos errores conuenire. nec enim mathematicum numerum contingit hoc modo esse, sed proprias suppositiones supponentem necesse est prolixum esse. & insuper quęcunq; accidunt eis, qui ut species numerum dicunt, hæc etiam necesse est dicere. Modus uero Pythagoricorum, partim pauciores habe difficultates quàm prius dictæ sint, partim alias proprias. nam non separatum facere numerum, aufert multa impossibilia. Corpa uero ex numeris esse composita, & hunc numerum mathematicum esse, impossibile est. nec enim indiuiduas magnitudines dicere, uerum est. deinde quia hoc modo maxime se habent, unitates uero non habent magnitudinem. magitudinem uero ex indiuisibilib⁹ componi, quonam modo possibile est? At uero numerus arithmeticus, monadicus est. illi uero, numerum, entia dicunt. speculationes enim adaptant corporibus, tanquam existentibus. ex ipsis numeris. Si igitur necesse quidem

esse quidem est horum aliquo dictorum modorum esse, numerus quidem aliquid per se entiū est, nullo autem horum esse contingit, constat non esse aliquam talem numeri naturam, qualē asserunt, qui eum separatum faciunt. Item utrum unaquęq; unitas ex magno & paruo adęquatis sit, aut hæc quidem e` paruo, illa uero ex magno? Si itaq; sic, nec ex omnibus elementis unū quodq; est, nec unitates sunt indifferentes. in hac quidem magnum, in hac uero paruum inest, suapte natura contrarium existēs. Item quæ in ipso ternario quonam modo sunt? una enim superflua est. sed propterea fortassis, ipsum in impare medium faciunt. Quod si utraq; unitatum ex ambobus est adæquatis, quonam modo dualitas una quædam existens natura, ex magno et paruo erit? aut quid ab unitate differet? Item unitas prior dualitate. perempta nanq;, perimitur dualitas. ideam igitur ideæ necesse est eam esse, cum prior idea sit, ac priorem factam fuisse. ex aliquo igitur. indeterminata enim dualitas, dualitatis efficiens erat. Item aut finitum, aut infinitum necesse est numerum esse. numerum enim separatum faciunt. quare non est possibile non esse horum alterum. Et quidem quod infinitum esse nō cōtingit, patet. infinitus enim, nec par nec impar est. generatio uero numerorum, aut imparis numeri, aut paris semper est. cum enim unum hoc non cadat in parem, impar efficitur. cum uero hoc modo dualitas incidat in eum, q̄ ab uno duplicatur, sit quidem imparium alius, par. Item si omnis idea alicuius est, numeri uero ideæ sunt, infinitus quoq; numerus erit alicuius uel sensibilium, uel alicuius alterius idea. q̄uis nec secundum positionem, neq; secundum rationē contingit, ita tamen ordinant ideas. Quod si finitus, usquequo? hoc enim dici oportet, nō solum, quod est, uerum etiam propter quid est. At uero si numerus ad denarium usq;, ut quidam aiunt, primo quidem cito deficiēt species. puta si ternarius est homo idealis, quis numerus erit idealis equus? etenim ad denariū usq; numerus est idealis, ideo necesse est quosdam eorum numerorū in eis esse. hi enim, substātiæ, ideæ'q; sunt. attamen deficient, si species quidem animalis excedent. Simul autem cōstat, quod si hoc modo ternarius idealis homo sit, & cæteri quoq; ternarii, cum similes sint, qui in eisdem numeris sunt. quare infiniti homines erunt, aut unusquisq; idealis homo, si unusquisq; ternarius idea est. aut si non, saltem homines. Et si minor pars sit maioris, qui ex iis combinabilibus unitatibus est, quę in eodem sunt numero, si alicuius idea sit ipse quaternarius ueluti equi aut albi, homo erit pars equi, si homo dualitas sit. Absurdum item est denarii quidem ideam esse, undenarii autem non, neq; sequentium numerorum. Item & sunt & fiunt quædam, quorū species nō sunt, unde qua de causa non sunt illorum species? non sunt ergo species, causæ. Item inconueniēs est, si numerus usq; ad denarium magis quid ens, & ipsius denarii species, tametsi huius qdem non sit generatio tanq̄ unius, illius tamen sit. tentant autem, tanquam si is, qui ad denarium usq; est profectus numerus sit. generant porro`, quæ sequuntur, ueluti uacuū, proportionem abundans, cætera'q; huiusce modi. infra denarium, quędam quidem principiis attribuunt puta motum, stationem, bonum, malum. alia uero, numeris. ideo unum, impar est. si enim in ternario, quomodo quinarius impar? Magnitudines item & quæcunq; similia quousq; quanta? ueluti prima linea indiuisibilis, deinde dualitas, deinde hæc etiam ad denariū usq;. Item si numerus separatus est, dubitauerit quispiam utrum unum prius, an ternarius & binarius. quatenus enim numerus compositus est, unū est. quatenus uero uniuersale & species, prior numerus est. unaquæq; enim unitatum, pars numeri, ut materia est. ille uero, ut species. ac quodam quidem modo rectus prior acuto, quia & in ratione definiente positus est. quodam uero modo, acutus, quia pars est, ac in hūc diuiditur. tanq̄ igitur materia, acutus, elemētum, & unitas, prius. ut uero secundum speciem, & eam, quæ secundum rationem est, substātiam, rectus, ac totum, quod ex materia & specie. quod enim ambo est, propinquius est specie & ei, cuius ratio est, generatiōe uero posterius. Quo igitur modo ipsum unum, principium est? quia non est diuisibile aiūt, sed indiuisibile, tum uniuersale, tum particulare, & elementum. uerum, alio modo. illud quidē secundum rationem, hoc uero secundum tempus. Vtro itaq; modo ipsum unum est principium? ut enim dictum est, & rectus acuto, & iste illo prior esse uidetur, & uterq; unus. utroq; igit' modo, ipsum unum faciunt principium. at impossibile. hoc enim ut species, & substantia, hoc uero ut pars & materia. est nanq; quodammodo unum, utrunq; secundum ueritatem, quidem potē tia. Siqdem unum quid est numerus, & non aceruus, sed aliud ex aliis (ut aiūt) unitatibus, actu sane` non est utraq; unitas. causa uero erroris, qui accidit, quia simul ex mathematicis & uniuersalibus rationibus uenabantur. Ita ut ex illis quidem tanquam punctum posuerint ipsum unum & principium. unitas enim, punctum sine positione est. quemadmodum igitur quidam ex minimo entia composuerunt, ita & isti. quare unitas efficitur numerorum materia, simulq; duali-

tate prior. rursus' q posterior, tanquam dualitate existente toto quodam, & uno, & specie. ex eo uero, quod uniuersale quærebant prædicatum unum, & ita ut partem dixerunt. at simul hęc eidem ineſſe, impoſſibile eſt. Quod ſi ipſum unum ſolum ſine poſitione eſſe oportet (in nullo enim differt, niſi quod principium eſt, & dualitas quidem diuiſibilis, unitas uero non) ſimilior erit profecto ipſi uni unitas. ſi autem unitas illud quoq; unitati quam dualitati, ea quoq; de re utraq; unitas prior dualitate erit. at non dicunt. generant ſane denarium primo. Item ſi dualitas ipſa unum quid eſt, ac ipſa trinitas, ambo dualitas, ex quo igitur hæc dualitas?

Caput IX.

d Vbitabit autem quiſpiam quod cum tactus quidem in numeris minime ſit, conſequentibus quidem iis quarúcũq; non eſt aliquid medium unitatibus, ueluti iis, quæ in dualitate, ternario ue ſunt utrum conſequentes ſint ipſi uni an non. & utrum dualitas prior eſt iis, quæ conſequuntur, an quacunq; unitatum. Simili modo hæ difficultates de poſterioribus etiam numero, generibus, linea, plano, & corpore accidunt. Quidam enim ex magni & parui ſpeciebus faciunt (ueluti ex longo quidẽ & breui) longitudines. ex lato uero & ſtricto, plana. ex profundo autem & humili, moles. hæ autem magni & parui ſpecies ſunt, principium uero, quod ſecundum ipſum unum eſt. Alii ea, quæ eorum ſunt, aliter poſuerunt. At etiam in his infinita uidentur impoſſibilia & fictitia & omnibus rationabilibus ꝓtraria. abſoluta nãq; abinuicẽ accidet ea eſſe, ſi principia ẽt non conſequuntur ut ſit latum & ſtrictum, longum & breue. at ſi hoc erit, planũ erit linea, & ſolidũ planum. Anguli item & figurę & huiuſmodi, quonam modo aſſignabũtur? idem' q accidit, quod eis, quę circa numerum. hę nanq; magnitudinis ſunt paſſiones, non ex his magnitudo. quemadmodum nec ex recto & curuo longitudo, nec ex læui, & aſpero ſolida. His autem omnibus commune, quod in ſpeciebus, quæ ſunt ut generis, dubitare accidit, cum quis uniuerſalia põat. utrum animal ipſum an animali, an alterum ab ipſo animali. hoc nanq; ſi ſit non ſeparatum, nullã dubitationẽ faciet. ſi uero ſit, quẽadmodũ, q hęc dicunt ſeparatũ ab uno & numeris, nõ eſt facile ſoluere. ſi nõ facile, dicere oportet, quod impoſſibile eſt. cum enim unum qs in dualitate intelligat. & omnino in numero, utrum ipſum quid, an aliud intelligit? Quidam itaq; ex tali materia magnitudines generant, quidam ex puncto (punctum autem eis non unum, ſed quale unum eſſe uidetur) & altera materia qualis eſt multitudo, ſed non multitudine. De quibus, nihil minus eadem accidit dubitare. Nam ſi materia una eſt, idem linea, planum, & ſolidum ſunt. ex eiſdem enim unum & idem erit. Quod ſi materiæ plures, & altera quidem lineæ, altera plani, altera ſolidi, aut ſequunt' inuicem, aut non. quare hoc etiam modo, eadẽ accident. planum etenim, aut non habebit lineã, aut linea erit. Item quo quidem modo cõtingit ex uno & multitudine numerum eſſe nihil dicere conantur. quomodocunq; autem dicant, eædem difficultates accidunt, quæ illis quoq;, qui ex uno, & indeterminata dualitate dicebant. Quidã nãq; ex eo, quod uniuerſaliter prædicatur, & nulla multitudine, numerum generat. quidam, ex aliqua multitudine, prima tamen. dualitatem nanq; primam multitudinem eſſe. Quare (ut ita dicam) nihil differunt, ſed eædem dubitationes ſequentur ſiue miſtio ſit, aut poſitio, aut temperamentum, aut generatio, & quæcunq; alia ſimilia. Maxime autem aliquis inquirat, ſi una ſit, quæq; unitas, ex quonam eſt? non enim erit unaquæq; ipſum unum. neceſſe autẽ eſt, aut ex ipſo uno, & multitudine eſſe, aut ex parte multitudinis. atqui multitudinem dicere unitatem eſſe, impoſſibile eſt, cum indiuiſibilis ſit. Quod autem ex parte ſit, alias habet multas difficultates. unãquãq; enim partium, aut indiuiſibilem, aut multitudinem neceſſe eſt eſſe, ac unitatem diuiſibilem. & ipſum unum, ac multitudinem, non eſſe elementum. quandoquidem unaquæq; unitas, non eſt multitudine, ac uno. Item qui hoc dicit, nihil aliud q̃ alium numerum facit. multitudo nanq;, indiuiſibilium numerus eſt. Item quærendum etiam ab eis, qui ſic dicunt, utrum numerus infinitus an finitus ſit. erat nanq;, ut apparet, multitudo quoq; finita, ex qua & uno ſunt unitates finitę. aliud' q eſt ipſa multitudo, multitudo' q infinita. qualis itaq; multitudo, & unũ, eſt elementum? Similiter autem de puncto quoq; aliquis quæreret, ac elemento, ex quo faciũt magnitudines. non enim unum ſolum punctum, hoc eſt. ex quo nãq; unũquodq; alioꝝ punctorũ? nõ enim ex quadam dimenſione, ipſo' q puncto. At uero nec partes diuiſibiles eſſe contingit partes dimenſionis, quẽadmodum multitudinis, ex quibus unitates. numerus nanq; ex indiuiſibilibus cõponit', magnitudines uero minime. Hęc itaq; omnia, cætera' q ſimilia manifeſtãt, q impoſſibile ſit numeꝝ, ac magnitudines ſeparatas eſſe. Præterea q ipſi primi de numeris diſcordant, ſignũ eſt ipſas res, cum non ſint ueræ, ipſis præbere cõfuſionẽ. Quidã enim, qui mathematica

thematica tantum faciunt præter ſenſibilia, cum uiderent difficultatem, atq; fictionem circa ſpecies, deſtiterunt a numero ideali, ac mathematicũ fecerunt. Quidam uero, cum ſpecies ſimul et numeros facere uellent, neq; uiderent quonam modo ſiquis hæc principia ponat, mathematicus numerus præter idealem eſſet, eundem idealem, ac mathematicum numerum fecerunt ratione. quia autem opere ſublatus eſt mathematicus, ꝑprias profecto & nõ mathematicas ſuppoſitiones dicunt. Qui uero primus ſpecies & numeros eſſe poſuit, ſpecies & mathematica eẽ rationabiliter ſeparauit. quare accidit omnes ſecundũ quid recte dicere, omnino uero non recte, ac ipſi etiam fatentur non eadem, ſed contraria dicentes. cauſa uero eſt, quod ſuppoſitiões atq; principia falſa ſunt. difficile autem eſt (ut ait Epicharmus) ex nõ bene præſuppoſitis, bene dicere. comprimum enim aliquid dicitur, confeſtim apparet non bene dictum. Sed de numeris quidem ſufficiant, quæ dubitata, & quæ determinata ſunt. cuicũq; nanq; perſuaſum eſt, magis ei ex pluribus perſuaſus fuerit. ut autem illi perſuadeatur, cui nõ eſt perſuaſum, nihil magis. De primis uero principiis, primis' q cauſis & elementis, quæcunq; quidem dicunt, qui de ſola ſenſibili ſubſtantia determinant, quædam in naturalibus dicta ſunt, quædã non ſunt præſentis ſciẽtiæ. Quæcunq; uero aiunt, qui dicunt præter ſenſibiles eſſe alias ſubſtantias, conſequens eſt dicẽtis ſpeculari. Cũ igitur quidam ideas, ac numeros tales eſſe dicant, elementa' q eorũ elementa, principia' q entium eſſe, conſyderandum de his, quid & quonã modo dicũt. uerum qui numeros tantum & hos mathematicos faciunt, poſterius examinãdi ſunt. Eorum autem, qui ponũt ideas, ſimul quiſpiam, & modum profecto uiderit, & dubitationem, quę de eis fit. ſimul nanq; uniuerſales ſubſtantias faciunt ideas, & rurſus ut ſeparatas & ſingularium. hæc uero quod non contingant, dubitatum eſt prius. Cauſa uero eis, q uniuerſales ideas dicunt, ut eas in idem coniungant, fuit, quia ſenſibilibus nõ faciebant eaſdem ſubſtantias. ſingularia etenim, quæ in ſenſibilibus, fluere putabant, nec aliquid hoꝝ manere. uniuerſale autem præter hæc, tũ eſſe, tũ aliud quid eſſe. Hoc autem (ut antea dicebamus) mouit quidem Socrates propter definitiones, nõ tamen a ſingularibus ſeparauit. & hoc recte intellexit, non ſeparans. conſtat autem ex operibus. etenim abſq; uniuerſalibus quidem non eſt accipere ſcientiam. ſeparare autem, cauſa difficultatum, quæ circa ideas accidunt, eſt. Quidam uero tanquam neceſſarium ſit, ſi ſubſtantiæ quædam præter ſenſibiles, & fluentes erunt, ſeparatas eſſe (alias quidem non habebant) eas ſane, quæ uniuerſales dicuntur, attulerunt. ut fere accidat, eaſdem naturas uniuerſales, ac particulares eſſe. at hæc ipſa per ſeipſam erit difficultas eorum, de quibus dictum eſt.

Caput X.

q Vod uero & iis, qui dicunt ideas, & iis, qui nõ dicunt, aliquã dubitationem habet, quod & a principio in dubitationem dictum eſt prius, modo dicamus. Nã ſiquis ſubſtantias nõ ponat eſſe ſeparatas, & hoc modo ſicuti entiũ ſingularia dicuntur, perimet ſubſtantiam quẽadmodum dicere uolumus. Quod ſiqs ſubſtantias ſeparatas ponat, quomodo principia earum & elementa ponet? ſi ſingulare nanq; & uniuerſale, tot erunt entia, quot elementa. neq; ſcibilia elementa. ſint etenim ſyllabæ quidem, quæ in uoce ſunt, ſubſtantiæ. elementa uero earum, elementa ſubſtantiarum. neceſſe autem eſt B A & unãquãq; ſyllabarum unam eſſe, ſi non uniuerſaliter quidem & ſpecie eędem, ſed una numero unaquæq; & quod quid, nec æquiuocum. Item ipſum quod eſt unũquodq;, unum ponunt. quod ſi ſyllabæ, ita illa quoq;, ex quibus ſunt. non erunt igitur plura A q̃ unum, nec aliorum elementorum ullum ſecundum eandem rationem, ſecundum quã nec aliarum ſyllabarum eadem altera & altera. at uero ſi hoc, præter elementa non erunt alia entia, ſed ſolum elementa. nec item erunt ſcibilia elementa, cum non ſint uniuerſalia, ſcientia uero uniuerſaliũ ſit. conſtat uero ex demonſtrationibus, ac definitionibus. non enim fit ſyllogiſmus, qd' hic triangulus duobus rectis, niſi quod omnis, duo recti. nec quod hic homo animal, niſi qd' omnis homo animal. at uero ſi principia uniuerſalia ſunt, aut etiam ſubſtantiæ, quæ ex his fiunt, uniuerſales ſunt, erit non ſubſtantia prior ſubſtantia. uniuerſale nanq;, non eſt ſubſtantia. elementum uero & principium, uniuerſale eſt. eſt autem elementum & principium, prius iis, quibus principium & elementum eſt. Hæc itaq; omnia rationabiliter accidunt, tum cum ex elementis ideas faciunt, tum cum præter eas ideas, ſubſtantias' q, quæ eandem ſpeciem habent, unum quid ſeparatum eſſe cenſent. quod ſi nihil prohibet, quẽadmodum in uocis elementis multa A, multa' q B eſſe, nihilq; præter multa ipſa A, ipſa' q B eſſe, erunt ob hoc infinitæ ſimiles ſyllabæ. Quod autẽ omnis ſcientia uniuerſalium ſit, quãobrẽ neceſſe ſit, tũ entium principia uniuerſalia eſſe, tũ non eſſe ſeparatas ſubſtãtias, hoc plus q̃ alia prędicta maxime dubitationẽ habet. At quodã qdem modo uerũ, qd' dicitur eſt, quodã autẽ modo nõ ueꝝ. Sciẽtia nãq; ſicut & ipſum

ſcire duplex eſt, quoꝝ aliud potentia, aliud actu eſt. potentia igitur, cū ſit tanq̄ materia ipſius uniuerſalis, ac indefinita, uniuerſalis, indefiniti'q; eſt. actus uero, determinatus, & determinati, cum quod quid huius'q; alicuius ſit. uerum per accidens uidet uiſus colorem uniuerſalem, eo quod hic color, quem uidet, color eſt. quod & grammaticus hoc A, ſpeculatur, alpha eſt. Nam ſi neceſſe eſt principia uniuerſalia eſſe, neceſſe eſt illa quoq; ex his, uniuerſalia eſſe, quemadmodum in demonſtratiōibus eſt. quod quidē ſi ita eſt, nihil erit ſeparatum, ne ſubſtantia quidem. ſed conſtat, quod quodam modo quidem ſcientia uniuerſalis eſt, quodā modo uero minime.

QVARTVSDECIMVS METAPHYSICORVM ARISTOTELIS INTERPRETE BESSARIONE AD ALPHONSVM REGEM.

E hac itaq; ſubſtantia tot dicta ſint. omnes uero, quemadmodum in naturalibus, ſimiliter etiam circa immobiles ſubſtantias, principia contraria faciunt. Si autem nullis principiis poſſit pri⁹ aliquid eſſe, impoſſibile erit profecto` principium aliquid aliud exiſtens, principium eſſe. ueluti ſiquis dicat album eſſe principium non pro ut aliud, ſed prout album, eſſe tamen de ſubiecto, & aliquid aliud exiſtens album eſſe, illud ſanè prius erit. at uero cuncta ex contrariis fiunt tanquam cuiuſdam ſubiecti. neceſſe ergo eſt, maxime hoc contrariis ineſſe. ſemper igitur cuncta contraria de ſubiecto ſunt, & nullum eſt ſeparabile. Cæterum quemadmodum apparet, ratio'q; teſtatur, nihil ſubſtātię contrarium eſt. nullum ergo contrariorum, omnium proprie principiū eſt, ſed alterū. Quidam uero alterum contrariorum materia faciunt. quidam, uni ſcilicet æquali inæquale, quaſi hoc natura multitudinis ſit. quidam, uni multitudinē. generātur enim numeri a` quibuſdam ex dualitate inæqualis, magno ac paruo. a` quodā, ex multitudine. ambobus tamē ab ſubſtantia unius. etenim qui inæquale & unū dicit elementa. inęquale uero ex magno & paruo dualitatem, tanq̄ unū ſint inęquale & magnū ac paruū dicit. nec determinat qđ rōne. numero uero minime. at uero p̄ncipia etiā quę elementa uocāt, non bñ aſſignant. Cū autem quidā magnum & paruum pariter cum uno hæc tria numerorū elementa dicunt, duo quidem materiā, unum uero formam. Quidam uero multū & paucum, quia magnum & paruum magnitudini magis ſecūdum naturā peculiaria ſunt. Alii autem quod magis uniuerſale in his, excedens & exceſſum. At nullum iſtorum aliquid differt (ut ita dicā) quoad quędam, quæ accidunt, niſi ad logicas tantū difficultates, a` qbus cauent, propterea quod alii quoq; logicas afferunt demonſtrationes. eiuſdē tamen rationis eſt excedens & exceſſum, at non magnū & paruum, principia eſſe, ac numerum dualitate priorē ex elementis ponere. ambo nāq; magis uniuerſalia ſunt. at illud quidē dicunt, hoc uero minime. Quidā uero alterum & aliud, ad unum opponūt. alii aūt multitudinē & unū. Si igit' entia (ut uolūt) ex p̄riis ſunt, uni uero aut nihil p̄riū, aut ſi eſt, multitudo eſt. & inęquale ęquali, & alterū, eidem. etiam aliud, eidē. Maxime quidem qui unū opponunt multitudini, aliqua opinione nituntur, nec hi tamen ſufficiēter. unum etenī erit paucū, quandoqdem multitudo paucitati, multū uero pauco opponit'. Vnū uero, q̄ mēſurā ſignificet, manifeſtū ē. ac in cūctis eſt aliqd aliud ſuppoſitū ueluti. in harmonia, dieſis. in magnitudine, digitus aut pes, aut aliqd ſimile. & in rhythmis, gradus aut ſyllaba. ſimiliter in grauitate, pondus aliquod determinatū eſt. ac eodē mō de oībus. in qualitatibus, quale qd. in quātitatibus, quātum qd. menſura enī indiuiſibile, quędā ſecūdum ſpeciē, quędā ſm ſenſum, tanq̄ unū nō ſit aliqua per ſe ſubſtantia. & hoc rōnabiliter. unū nāq; ſignificat, q̄ mēſura cuiuſdā multitudinis eſt. ac numerus, multitudo mēſurata, & multitudo mēſuraꝝ. Quare rōnabiliter unū nō eſt numerus. neq; enī mēſura, mēſuraꝝ. Veꝝ tā mēſura q̄ unum, principiū eſt. Oportet aūt ut mēſura ſemp idē cum oībus ſit. ueluti ſi equus mēſura, equis. & ſi homo, hominibus. q̄ ſi hō et equus, ac deus, animal, numerus quoq; eoꝝ fortaſſis animalia erit. ſi autē hō & albū, ac ambulans, minime qđē hoꝝ numerus ē, eo, q̄ eidē, uni'q; ſm numeꝝ oīa inſunt. attamē numerus horū, geneꝝ erit, aut alicuius alterius ſimilis appellationis. Qui uero inæquale ut unū qd, dualitatē aūt indeterminatā ex magno, paruo'q; faciunt, uehemēter longe, tū ab apparētibus tū a` poſſibilibus dicūt. paſſiōes nāq; magis hęc, & accidētia, q̄ ſubiecta numeris & magnitudinib⁹ ſunt. multum nāq;, & paucū numeri, ac magnū & paruū magnitudinis. ſicuti par & impar, læue & aſperum,

aſperū, rectū & curuū. Præterea ad hūc quoq; errorē, ēt neceſſe eſt magnū, & paruū, & q̄cūq; ſimilia ab aliquo eſſe. Ad aliqd uero minime prædicamētoꝝ oīum, natura q̄dā aut ſubſtantia eſt. ac poſterior tum quali, tū quanto, & q̄dā quanti paſſio (ut dictum eſt) ſed nō materia, aut aliquid aliud q̄ oīno cōmune ad aliqd, partibus'q; eius, & ſpeciebus. nihil enim eſt, nec magnum, nec paruum, nec multū, nec paucū, nec oīno ad aliquid, qđ non aliqd aliud exiſtens, multū aut paucū, aut magnū aut paruū, aut qđ ad aliqd eſt. Quod aūt ad aliqd minime aliqua ſubſtātia, aut ens aliquod ſit, ſignum eſt. quod eius ſolum nō eſt generatio, neq; corruptio, neq; motus, quēadmodum ſecundū quantum augmentatio & diminutio, ſecundū quale alteratio, ſecundū locū latio, ſm ſubſtātiam ſimplex generatio & corruptio. At ſecūdū ad aliqd, minime. abſq; enī quod moueat', qñq; maius, qñq; minus, aut æquale erit, altero ſm quātum moto. Neceſſe item eſt cuiuſq; materiā eſſe, qđ potentia tale eſt. quare etiā ſubſtātiæ eſt. ad aliqd uero, neq; potentia, neq; actu ſubſtātia eſt. incōueniens itaq; eſt, immo impoſſibile, ſubſtantiæ elemētum facere nō ſubſtātiam, ac prius. poſteriora nanq;, omnia prædicamēta ſunt. Iteē elementa, nō prædicantur de iis, quoꝝ elementa ſunt. multū uero & paucū, ſeorſum & ſimul prædicat' de numero. ac longum & breue, de linea. planū'q;, latū & ſtrictū eſt. q̄ ſiqua multitudo eſt, cuius ſemp ipſum paucum ſit, ut dualitas (nā ſi eius multū ſit, unū profecto` paucū erit) & ſi multū ſimpliciter, nimirū erit ueluti denarius multū, & (ſi hoc pacto nō eſt) plus q̄ dena millia. quo igit' modo ita ex pauco, multo'q; numerus erit? aut enim ambo prædicari oportebat, aut neutrum. nunc uero alterum tantum prædicatur.

Caput II.

Impliciter autem cōſyderandum eſt, utrū poſſibile ſit æterna ex elementis componi. materiā nanq; habebunt. oē nanq;, quod ex elemētis eſt, cōpoſitū eſt. Si itaq; neceſſe ſit, ex quo quid eſt (ſiue ſemp ſit, ſiue factum ſit) ex eo fieri, omne uero fiat ex eo, quod potētia eſt id, quod fit (nec enim ex impoſſibili factū fuiſſet, nec eſſet) qđ uero poſſibile eſt, contingit, ut & quis agat, & non, numeꝝ quoq; (& ſi q̄maxime ſemp ſit) aut quodcunq; aliud materiam habens contingat profecto` nō eſſe haud ſecus, & quod unū diem habet, & quod annos quotcunq;, ſi uero ſic & tēpus cum tantū ſit, ut cuius non eſt terminus, nō erunt ergo æterna. ſiqdem qđ contingit nō eſſe, non eſt æternū, quēadmodū in aliis tractatum eſt. Quod ſi ueꝝ uniuerſaliter eſt, qđ nūc dicit' nullā ſubſtantiā ętернā eſſe, ſi nō ſit actu, elemēta uero, materia ſubſtantiæ ſint, nullius p̄fecto` æternæ ſubſtantię elemēta erūt, ex qb⁹ inexiſtentibus ſit. Sunt aūt q̄dam, q dualitatem qđē indeterminatā una` cum uno faciunt elementū. inæquale uero haud ab re ſpernunt, p̄pter impoſſibilia, quæ accidunt. a` quib⁹ tot ſolum de difficultatibus adēptæ ſunt, quotcunq; neceſſe eſt illis accidere, qui inæquale & ad aliqd faciūt elementū. quotcunq; uero præter hanc opinionē ſunt, has illis quoq; neceſſe eſt accidere, ſiue idealem numerum, ſiue mathematicum ex eis faciant. Multæ igitur cauſæ ſunt, quare in has cauſas lapſi ſunt. maxime uero ea, quæ ob antiquitatem dubitatio eſt. uidebatur nanq; eis oīa entia fore unum ſcilicet ipſum ens. niſi quis ſoluat, conſentaneę etiā Parmenidis rationi incedat oportet. nunquam enim hoc, ullo modo, eſſe non ens. Verum neceſſe eſſe oſtendere, quod non ens ſit. hoc nanq; modo ex ente & aliquo alio entia fore. ſi multa ſunt. profecto` in primis quidem ſi ens multipliciter dicatur, quoddā enim, quia ſubſtantiā ſignificat, quoddā, quia quale, quoddam, quia quantum, & reliqua quoq; prædicamenta, quale igitur unum omnia entia erūt, ſi nō erit non ens? utrum ſubſtantiæ, an paſſiones, & alia quoq; ſimiliter, an cūcta? & erit unum hoc, & tale, & tantū & alia quæcunq; unum quid ſignificant? At inconueniens eſt, immo uero impoſſibile unā aliquam naturam factā cauſam, & huius entis & eiuſdem entis ſit quoddam hoc, quoddam tale, quoddam tantum, quoddam uero ubi. Deinde ex quali nō ente, ac ente entia? Multipliciter enim, & quod non ens, ſicuti etiam ens. etenim quod non hominē ſignificat, nō eſſe hoc. quod non rectū autem, non eſſe tale. quod non tricubitum uero, nō eſſe tantū. ex quali igitur ente & non ente, multa entia erunt? Vult itaq; falſum, & hanc naturam nō ens dicere, ex quo & ente multa entia, qua de re dicebat, quod oportebat aliquod falſum ſupponere, quē admodum geometræ pedalem eſſe, quæ non ſit pedalis. At impoſſibile eſt, hæc ita ſe habere. nec enim geometræ ullum ſupponunt falſum. nō enim id in ſyllogiſmo, propoſitio eſt. neq; entia fiunt ex ita non ente, neq; corrumpuntur. uerum quoniam non ens, quod ſecūdum caſus dicitur, æque ac prædicamenta dicitur. præter hæc autem non ens dicitur, quod ut falſum, ac id, quod ſecundum potentiam. ex hoc generatio eſt. ex non homine, potētia uero homine, homo. & ex non albo, potentia uero albo, album. ſimiliter, ſiue unum quid, ſiue multa fiant. Videtur autem quæſtio, quomodo ens, quod ſecundum ſubſtantias dicitur, multa ſit, cum profecto` nu

meri, longitudines, & corpora, ea ſint, quæ generantur. Inconueniẽs itaq; eſt, quo modo quidem ens, quod quid eſt multa ſit quęrere, non autem quo modo, aut qualia, aut quanta. nõ enĩ indeterminata dualitas, nec magnum & paruũ cauſa eſt, ut duo alba, aut multi colores, aut ſapores, aut figuræ ſint. numeri nanq;, hęc etiam erunt, ac unitates. At uero, ſi hęc cõſyderaſſent, uidiſſent profecto, quid etiam in eis cauſæ eſt. eadem enim & ꝓportionalis cauſa eſt. ipſa enĩ tranſcenſio, cauſa. & id, qd̃ quęrebãt, enti & uni oppoſitum, ex quo & his entia facerẽt, cauſa fuit, ut ad aliquid & inæquale ſupponerent, quod neq; ꝓtrarium, neq; negatio illorum eſt, ſed una natura entiũ, quẽadmodum quid & quale. Oportebat igitur hoc etiã quærere, quonã mõ ad aliquid multa eſſet, & non unum. Nũc uero quo qdem modo multæ unitates præter primũ unũ, quęritur, quo mõ uero multa inæqualia, minime. Quãuis utuntur & dicunt magnũ, paruum, multũ, paucum, ex quibus numeri, longum, breue, ex quibus lõgitudo, latũ, ſtrictũ, ex qb⁹ planũ, profundum, humile, ex qbus moles, etiã adhuc plures ſpecies eius dicũt, qd̃ ad aliqd eſt. qd igit̃ his cauſæ eſt, ut multa ſint? Neceſſe itaq; eſt (quẽadmodũ dicimus) unicuiq; ſupponere potentia ens. nã & ille, q hæc dixerat, hoc quoq; cõmonſtrauit, quod aliquid potentia ſit ens, hoc'q; ſubſtantia, non ens autem per ſeipſum, uidelicet qa ad aliquid. ac ſi diceret, tale qd̃ neq; potentia, eſt unũ, aut ens, neq; unius, aut entis negatio eſt, uęꝛ unũ quid entiũ eſt. at multo magis (ut dictum eſt) ſi quæſiuiſſet, quonã mõ entia multa ſunt, nõ quæ in eodem prædicamento, quo modo multæ ſubſtantiæ, aut multa qualia quærẽdo, uerum quo modo multa entia. quędã nãq; ſubſtantiæ, q̃dã paſſiones, quædã ad aliquid ſunt. In aliis igitur prędicamẽtis habet aliam ẽt quandã conſyderationem, quonam modo multa ſint. Etenim propterea q̃ non ſunt ſeparabilia, eo q̃ ſubiectum multa fit, & eſt, qualia quoq; multa ſunt, & quanta. & q̃uis oportet unicuiq; generi aliquã eſſe materiã, ſeparabilẽ tamẽ a` ſubſtãtiis impoſſibile eſt. In iis autem, quæ quod quid ſunt, habet quãdam rõnem quomodo multa ipſum, quod quid ſunt, ſi nõ qd erũt, & quod quid, & q̃dam talis natura. hæc uero dubitatio illinc magis eſt, quomodo multæ actu ſubſtantiæ, & non una. At uero ſi non idem ſit hoc & quantũ, nõ dicitur quomodo, & cur entia multa ſunt, ſed quo modo & quare multa quãta. Omnis nãq; numerus quãtũ qd ſignificat. & unitas non eſt niſi menſura, quia ea eſt, quæ ſecundum quantũ indiuiſibilis eſt. ſi igitur quãtum, & quod qd eſt alterum, nõ dicitur, quod qd eſt, ex quo, neq; quomodo multa. ſi autẽ idẽ, multas ſuſtinet contradictiones, qui hæc dicit. Suggerere autem qſpiam de numeris etiam conſyderationem poſſit, unde nã ſit accipienda fides, quod ſint. apud eũ nanq;, q ponit ideas, præbent quandã entibus cauſam. ſiqdem unuſquiſq; numerorum idea quædã eſt, idea ſane` cæteris ut ſint, quomodocunq; cauſa eſt. Sit enim hoc eis ſuppoſitũ. Illi uero, q hoc qdem modo nõ putet, ꝓpterea quod uideat difficultates, quæ circa ideas exiſtunt, ita ut propter hæc, eas nõ faciat numeros, faciat uero numerum mathematicũ, unde credendum eſt, qd̃ talis numerus ſit, ac q̃ quicq̃ cæteris utilis? nullius nãq;, nec ille ait, q dicit eum eſſe. uerum ut quãdam ipſam per ſe exiſtentem naturam eẽ dicit, nec apparet eum cauſam eſſe. quãdoqdem omnia arithmeticorum theoremata, etiam de ſenſibilibus (ut dictum eſt) erunt. Caput III.

q Vi igitur ponũt ideas eſſe, ac numeros eas eſſe, dicere tentant, quomodo, & qua de cauſa ſint, eo q̃ ſecundum expoſitionẽ cuiuſq; unũ qd præter multa accipiũt unũquodq;. At uero quoniam hæc neq; neceſſaria, neq; poſſibilia ſunt, neq; numeꝛ propter hæc eſſe aſſerendum eſt. Pythagorici uero, eo q̃ multas numeroꝛ paſſiones ſenſibilibus ineſſe corporibus uidebant, numeros quidẽ eſſe entia fecerunt, non tamen ſeparatos, uerum ex numeris entia. Cur autem? quoniã numeroꝛ paſſiones in harmonia ſunt, & in cœlo, cæteris'q; multis. Illis uero, qui mathematicum ſolum numeꝛ eſſe dicunt, nihil tale ſecundum ſuppoſitiones dicere contingit, uerũ q̃ nõ erunt, de eis ſciẽtiæ, dicebatur. nos autẽ dicimus eẽ, quemadmodum diximus prius. Et patet, q̃ mathematica non ſunt ſeparata. ſi enim ſeparata eſſent, non ineſſent corporibus paſſiones eorum. Pythagorici uero ſecundum tale, nullius culpabiles exiſtunt. At ſecundũ q̃ naturalia corpora ex numeris faciũt ex non habentibus grauitatem uel leuitatẽ, grauitatẽ & leuitatẽ habentia, uidentur de alio cœlo, corporibus'q; aliis, nõ autem de ſenſibilibus dicere. Qui uero faciũt ſeparatum, eo q̃ dignitates nõ ſunt in ſenſibilibus, quod'q; uera ſunt, quæ dicunt, & animæ adblandiunt, & eẽ exiſtimãt, & ſeparata eẽ, ſimiliter quoq; & magnitudines mathematicas. At dilucidum eſt, q̃ oratio quoq; cõtraria, dicet õria, & quod iam dubitatũ eſt, ſoluit̃ ab illis hoc pacto ſciſcitantibus, quã ob cauſam, ſi nullatenus ea ſenſibilibus inſit, paſſiones eorum in ipſis ſenſibilibus ſint? Sunt autem quidam, qui ex hoc, q̃ termini, extrema'q; ſunt, punctum lineæ, hæc ſuperficiei, iſta ſolidi, putant

putant debere tales naturas ex neceſſitate eſſe. Oportet igitur & hanc rationem conſyderare, non'ne nimium debilis ſit. Nec enim ſubſtãtiæ ſunt extrema, immo omnia hæc termini. Cum & ambulationis, & omnino motus aliquis terminus ſit, is'ne igitur eſt quod quid, & ſubſtantia quædam. at abſurdum eſt. At uero etſi ſunt, ſenſibilia ſane` omnia erunt. in his nanq; eſſe, ratio dixit. cur igitur ſeparata erũt? Item inquiret quiſpiam, qui non admodum facilis ſit ad credendum, de omni quidem numero, & mathematicis, hoc ipſum, quod nihil conferãt inuicem priora poſterioribus. nam & numero non exiſtente, nihil minus magnitudines erunt illis, qui mathematica ſolum eſſe aiunt. & his non exiſtentibus, anima, & corpora ſenſibilia. Ex iis uero, quæ apparent, non uidetur natura inconnexa, quemadmodum uitioſa tragœdia. Qui uero ponunt ideas, hoc quidem eos fugit. ex materia nanq;, & numero faciunt magnitudines. ex binario quidem longitudines. ex ternario uero fortaſſis, plana. Ex quaternario, ſolida, aut ex aliis numeris. nihil enim intereſt. ſed utrum hæc erunt ideæ? aut quis modus earum eſt, quid'ue conferunt entibus? Nihil profecto` quemadmodum neq; mathematica, nec iſtæ conferunt. at uero nec ullum theorema de eis eſt, niſi quis uelit mathematica motum efficere, ac proprias quaſdam opiniones facere. non eſt autem difficile eos, qui quaſcunq; ſuppoſitiones ſumunt, proloxum quippiam facere, atque connectere. hi quidem hoc modo mathematica ideis annectẽtes, peccant. Primi autem duos numeros facientes, tum idealem, tum mathematicum, nullo modo dixerunt, nec dicere habeant, quomodo, uel ex quo mathematicus erit. faciunt enim eum medium inter idealem, & ſenſibilem. ſi enim ex magno, & paruo, idem erit illi, qui idearum eſt. Verum ex alio quodam magno, & paruo, magnitudines ſane` facit. ſi autem aliud quoddã dicet, plura elementa dicet. Et ſi principium utriuſq; unumquid eſt, commune quid in his, id unum erit. at quærendum eſt, quomodo hæc multa unum ſint? Et ſimul ſecundum eum, aliter qua`m ex uno, & indeterminata dualitate, numerum fieri impoſſibile eſt. Hæc itaq; omnia irrationabilia ſunt, ac ipſa ſibiipſis, & bene ratione utentibus compugnant. uidetur'q; in eis eſſe lõgus Simonidis ſermo. fit nanq; longus ſermo, quemadmodum is, qui ſeruorum eſt, cum nihil ſanum dicant. ipſa quoq; elementa magnum, & paruum uidentur conqueri, quod extrahunt̃. non poſſunt enim ullo modo generare numerum, niſi eum, qui ab uno duplicatur. Inconueniens etiam eſt, immo impoſſibile generationem quoq; eorum facere, cum perpetui ſint. utrum autem Pythagorici faciant, an non faciant generationem, nihil dubitãdum eſt. manifeſte nãq; dicunt, quod uno conſtituto ſiue ex planis, ſiue ex colore, ſiue ex ſemine, ſiue ex quibus egent dicere, confeſtim infinito propinquiſſimum trahebatur, terminabatur'q; a` termino. Veꝛ quoniam de mundi factura, ac naturaliter hæc dicere uolunt, decens erat aliquid eos de natura inueſtigare, a` præſenti uero uia diſcedere. Caput IIII.

q Værimus nanq; principia, quæ in immobilibus ſunt. quare talium numerorum generationem conſyderare oportet. Imparis itaq; generationem non dicunt, quaſi uidelicet paris generatio ſit. Parem uero, primo ex inæqualibus magno, & paruo æquatis, quidam conſtituunt. neceſſe itaq; eſt, prius eſſe ipſis inæqualitatem, quam ipſum adæquari. ſi autem ſemper adæquata fuiſſent, non fuiſſent inæqualia prius. ipſo enim ſemper, nihil eſt prius, quare patet, quod non contemplandi gratia faciunt generationem numerorum. Habet autem dubitationem, & a` bene dubitante reprehenſionem, quonam modo ad bonum, atque pulchrum elementa, principia'q; ſe habent. dubitationem quidem hanc, utrũ aliquod iſtorum tale ſit, quale uolumus ipſum ideale bonum, & optimũ dicere, an non, ſed poſterius genita ſint. A` quibuſdam enim recentioribus theologis cõceſſum eſſe uidetur, qui non aiunt, niſi quod entium natura procedente, bonum quoque, ac pulchrum apparet. hoc uero faciunt, ueram ueriti difficultatem, quæ accidit dicentibus, quemadmodum quidam, ipſum unũ, principium. difficultas autem eſt, non quoniam principio bonum tanquam inſitum attribuerunt, uerum propterea quod ipſum unum, ipſum poſuerunt principium, & principium, ut elementum. numerũ quoque ex uno. Poetæ uero antiqui ſimiliter quo modo regnare, eo & principia eſſe aiunt. non enim primos ueluti noctem, & cœlum, aut chaos, aut etiam oceanum, ſed Iouem. At uero his quidem, eo quod mutant entium principes, talia dicere accidit. quia ii qui dem eorum, qui miſti fuerunt, nec omnia fabuloſe dicunt (ut Pherecydes, & alii quidam) primum generans optimum ponunt. ac etiam Magi. & poſteriorum quoque ſapientum, ut Empedocles, & Anaxagoras, cum hic quidem amicitiam, ille uero intellectum principium fecerit. eorum uero, qui immobiles ſubſtantias eſſe dicunt, quidam ipſum unũ, ipſum bonũ eſſe aiunt. ſubſtantiam tamen eius, ipſum unum maxime putabant eſſe. Dubitatio quidem hæc eſt, utro

modo dicendum eſt. Mirabile autem eſt, ſi primo, & perpetuo, ac ſibiipſi ſufficientiſſimo, hoc ipſum primum, per ſe ſufficientia, & ſalus, non inſit tanquam bonum. enimuero propter nihil aliud incorruptibile, uel ſibi ſufficiens eſt, niſi quoniam bene ſe habet. Quare dicere quidem principium tale eſſe, rationi conſentaneum eſt, uerum eſſe. hoc uero eſſe, ipſum unum. Aut ſi non hoc, elementum, & numerorum elementum eſſe impoſſibile eſt. accidit enim multa difficultas, quam cum quidam fugerent, qui unum quidem fatebantur primum principium eſſe, ac elementum ipſius tamen mathematici numeri abnegarunt. cunctę nanq; unitates re uera fiunt aliquod bonum, & magna bonorum erit abundantia. Item ſi ſpecies numeri, omnes ſpecies ipſum bonum aliquod. At uero cuiuſcunq; uelit, ponat quis ideas eſſe, ſiquidem bonorum ſolum ideæ, non erunt ſubſtantiæ. Quod ſi etiam ſubſtantiarum, cuncta animalia, & plantæ bona ſunt, & etiam participantia. Hæc itaq; inconuenientia accidunt. Et ad hæc contrarium elementum (ſiue multitudo, ſiue inæquale & magnum, & paruum ſit) ipſum malum erit. Quare quidam fugiebat bonum uni copulare, tanquam neceſſe ſit, cum generatio ſit, ex contrariis, naturam multitudinis malum eſſe. quidam, inæquale, mali naturam dicunt. accidit igitur omnia entia, præter unum, quod erit ipſum unum, malo participare. & numeros eo magis puro participare, quam magnitudines. & malum locum eſſe boni, ac participare, & appetere corruptiuũ. contrarium nanq; corruptiuum contrarii eſt. At ſi, quemadmodum dicebamus, quod materia eſt id, quod potentia unumquodq; ueluti ipſius actu ignis, quod eſt potẽtia ignis, malum erit, ipſum potentia bonum. hęc igitur omnia accidunt. quoddam quidem, quia omne principium, faciunt elementum. quoddam, quia contraria principia. quoddam, quia ipſum unum, principium. quoddam, quia numeros primas ſubſtantias, & ſeparabiles, ac ſpecies. Cap. V.

f Igitur tum non ponere bonum inter principia, tum ita ponere impoſſibile eſt, conſtat, quod non recte aſſignantur principia, neque primæ ſubſtantiæ. At etiam nec is recte putat, qui uniuerſi principia, animalium, plãtarum'q; principio aſſimilat, quia ex indeterminatis, ac imperfectis ſemper perfectiora. & ideo etiam in primis, ita ſe habere aiunt, ut nec ens aliquod ſit ipſum unum. Verum etiam hic perfecta principia ſunt, ex quibus hæc ſunt. homo enim hominem generat, nec ſperma primum eſt. Abſurdum item eſt, locum ſimul cum ſolidis mathematicis facere. locus nanq; ſingularium proprius. quare loco ſe parabilia ſunt. mathematica uero, non ſunt alicubi. at inſuper dicere quidẽ, quod alicubi erunt, quid uero locus ſit, non abſurdum eſt. Decebat uero eos, qui entia dicebant eſſe ex elementis, prima'q; entium numeros, diuidere qualiter aliud ex alio ſit. & ita dicere, quonam modo numerus ex principiis ſit. utrum miſtione? At non eſt omne miſcibile, quod & fit. alterum non erit ſeparabile, unum ipſum, nec altera natura, neque uolunt. At compoſitione, dicent, ut ſyllabam? Sed ſitum neceſſe eſt eſſe. & qui intelligit, ſeorſum intelliget unũ, & multitudinem. hoc igitur numerus erit, unitas, & multitudo, aut unum, & inæquale. Et cum id, quod eſt ex aliquibus eſſe, eſt quidem, ut ex iis, quæ inſunt, eſt uero, ut non, utro nã modo numerus eſt? Sic enim ut ex iis, quæ inſunt, non ſunt niſi ea, quorum generatio eſt. Sed tanquam à ſpermate erit? At non eſt poſſibile, ab indiuiſibili aliquid abire. Verum fortaſſis tanquam ut ex contrario non permanente? At quæcunq; ita ſunt, ex alio quoque quodam permanente ſunt. Cum autem unum quidam quidem ut contrarium multitudini, quidam uero inæquali ponat, uno ut æquali utens, tanquam ex contrariis erit numerus profecto'. eſt igitur quippiam aliud, ex quo permanente, & altero eſt, aut factus eſt. Præterea cur cætera quidem, quæcunq; ex contrariis ſunt, aut ea, quibus contraria ſunt, corrumpuntur, numerus uero, & ſi ex omni ſit, minime? de hoc enim nihil dicitur, quãuis contrarium tam quod ineſt, quam quod non ineſt, corrumpat, ut contentio miſturam. attamen non oportebat. non enim eſt illi contraria. Nihil autem determinatum eſt, qualiter numeri ſubſtantiarum, & exiſtentiæ, cauſæ ſunt. utrum ut termini, ueluti pũcta magnitudinum, &, ut Eurytus ordinabat, hæc numerus huius. puta, hic quidem hominis. hic uero, equi. quemadmodum illi, qui numeros ad figuras, triangulum, & quadratum reducunt, ita plantarum formas ſupputationum calculis aſſimulãs. An quoniam ratio, & ſymphonia numerorum, ſimiliter etiam homo, & aliorum unumquodq;? At paſſiones, qualiter ſunt numeri, album, dulce, & calidum. Quod uero numeri non ſint ſubſtantia, neq; cauſæ formæ, patet. ſubſtantia nanq; ratio eſt, numerus uero materia. ueluti carnis, aut oſſis numerus ſubſtantia, ſic tria ipſius ignis, terræ uero duo. & ſemper numerus quicunq; fuerit, aliquorum eſt, uel igneus, uel terrenus, uel monadicus. uerum ſubſtantia tantum, ad tantum eſſe ſecundum miſtionem, hoc ſane' non eſt numerus, ſed ratio miſtionis numerorum corporalium, aut quorumcunq;. Nec igitur eo

igitur eo quod faciat, cauſa, numerus eſt. nec omnino numerus monadicus, aut materia, aut ratio, & ſpecies rerum eſt, ſed nec quidem ut id, quod cuius cauſa.

Caput VI.

d Vbitauerit autem aliquis, quidnam ſit illud bene, quod a' numeris, ſi miſtio in numero rationali, aut impari ſit. nunc etenim nihil ſalubrius, ter tria, ſi melicratum ſit miſtum. ſed magis proderit fortaſſis, ſi in nulla proportione ſit, & aquoſum, aut ſi in numero ſit purum. Item rationes miſtionum, in additione numerorum, non in numeris ſunt. ueluti tria ad duo, non ter duo. idem enim genus eſſe oportet, in multiplicationibus. Quare ipſo A, menſurare oportet ordinem, in quo A B G. & ipſo D, eum, in quo D E Z. quare, eodem omnia. erit igitur ipſius ignis B E G Z, & aquæ numerus bis tria. Si autem neceſſe eſt omnia numero participare, neceſſe eſt multa eadem accidere, & numerũ eundem huic, & alii eſſe. Vtrum igitur hoc eſt cauſa, & propter hoc res eſt, an id immanifeſtũ ueluti eſt quidam Solis, ac rurſus Lunæ lationum numerus, & uitæ, ac ætatis uniuſcuiuſq; animalium. Quid igitur prohibet, quoſdam eorum quadratos eſſe, quoſdam cubos, & æquales, alios duplos? Nihil enim prohibet, ſed neceſſe eſt in hos conuerti, ſi omnia numero participabant, & quę differunt, contingebat ſub eodem numero cadere. Quare ſi quibuſdam idem accidens acciderit, eadem inuicem illa erunt, eãdem habentia numeri ſpeciem. puta, Sol & Luna, eadem. Sed propter quid cauſæ eædem? ſeptem quidem uocales, ſeptem autem chordæ, aut harmoniæ, ſeptem uero pleiades, in ſeptem autem quædam emittunt dentes, quædam uero non, ſeptem etiam, qui ad Thebas. utrum igitur quoniam talis quidam numerus ſuapte natura aptus eſt, ideo aut illi fuerunt ſeptem, aut pleias ſeptenarum ſtellarum eſt? an hi quidem propter portas, aut aliam quandam cauſam? Illam uero nos ita numeramus, urſam autem duodecim, quidã autem plures. nam ξ ♆ ζ, ſymphonias aiunt eſſe. & quoniã illæ tres, hæc quoq; tria. quod autem mille talia ſint, nemo curat. ipſi enim γ & ϱ, eſſe poſſit unum ſignum. Si autem quoniam duplum aliorum unumquodq;, aliud uero minime, cauſa quidem eſt, quia cum tria loca ſint, unum in unoquoq; infertur ipſi σ propterea tria tantum ſunt, ſed non quoniam conſonantiæ tres. nam plures conſonantiæ ſunt. hic uero non amplius poſſunt. Similes uero hi quoque ſunt antiquis homericis, qui paruas ſimilitudines uident, magnas uero non uident. Dicunt autem quidam, quod multa talia ſunt, ueluti ipſæ mediæ. quædam nouem. quædam octo. & carmen, decem & ſeptem his eſſe æquale numero. aſcendit autem in dextro quidẽ nouem ſyllabis, in ſiniſtro uero octo. & quod æqualis diſtantia, tam in literis ab α ad ω quàm in tibiis a' grauiſſimo bombo ad acutiſſimam neten, cuius numerus æqualitas eſt omnimodæ cœli melodiæ. Videre autem non decet talia. nam nullus dubitaret neque dicere, nec inuenire in perpetuis, quoniam & in corruptibilibus. Vtrum quæ in numeris naturæ laudatæ, & quę his contraria, ac omnino, quæ in mathematibus, ut quidã dicunt, & cauſas naturæ faciunt, uidentur hoc modo conſyderantes fugere. ſecundum nullum enim modum eorum, qui circa principia determinati ſunt, ulla eorum cauſa eſt. Vt tamen manifeſtũ faciunt, quod ipſum bene eſt, & quod de coordinatione ipſius boni eſt impar, rectum, æquale, quæ quorundam numerorũ ſunt potentiæ (ſimul nanq; anni tempora, & talis numerus) & cætera, quæcunq; colligunt, ex theorematibus mathematicis hanc potentiam omnia habent. Quare aſſimilantur caſualibus accidentibus. ſunt enim accidentia quidem, ſed conuenientia inuicem omnia. unum autem, quod proportionale eſt. In unaquaq; enim entis prædicatione eſt, quod proportionale eſt. ut rectum in longitudine, ita in latitudine æquale, in numero uero fortaſſis impar, in colore autem album. Præterea harmonicorum, atque ſimilium non ſunt cauſa numeri, qui in ſpeciebus ſunt. Illi nanq; æquales ab inuicem, ſpecie differunt. etenim ipſæ quoque unitates. quare propter hæc, non ſunt faciendæ ſpecies. Quæ igitur accidunt hæc, & alia etiam his plura ſi colligerentur, uidetur id indicio eſſe multis male affici circa generationem eorum, & nullo modo poſſe connecti, eo quod mathematica non ſint a' ſenſibilibus (ut quidam dicunt) ſeparata, nec ipſa quidem ſint principia.

IBELLVM hunc Andronicus, & Hermippus non agnoſcunt. Nec enim proꝛ
1 ſus de eo mentionem fecere, in librorum Theophraſti deſcriptione. At Nicolaus (is enim ex Suda creditur e` Damaſcenorum urbe philoſophus peripateticus, Herodi Iudęorum regi, Auguſtoq; Cæſari familiaris) in ſpeculatione τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ Ariſtotelis, eius meminit, Theophraſtiq; eſſe aſſerit. Sunt autem paucæ quædam in eo præuiæ, tractatus uniuerſi, dubitationes.

THEOPHRASTI TΩN META TA ΦYΣIKA OPVSCVLVM.

VO Pacto, ac quibus eam, quæ de primis eſt, ſpeculationem determinare oportet? Etenim ea, quæ naturæ eſt, plurifida, uel (quēadmodum quidam aiūt) ordinata minus exiſtit, mutationes ſubiens omni modas. At quæ circa prima uerſatur, finita eſt, & circa eadem ſemp.
q Quā ob rē intelligibilibus quoq; quæ ſenſui peruia nō ſunt, ipſam ponunt, utpote motu, mutatione q; priuatis. Atq; in ſumma, honorabiliorem, maiorem q; eam eſſe exiſtimant. Sit igitur initium, utrum conſenſum quendam, ac mutuam ueluti ſocietatem cum naturalibus intelligibilia habeant, an nullam, ſed tanquā ſeiuncta utraq;, ad omnē quidem ſubſtantiam quodam modo ſeſe adiuuent? Rationi profecto` magis conſentaneum exiſtit, propinquitatem quādam ineſſe, & non peregrina fateri omnia, ſed, uerbi gratia, aliqua quidem eſſe priora, aliqua uero poſteriora. nonnulla autem principia, quædam ſub principiis collocata. quemadmodum & æterna, ad ea, quę corruptioni obnoxia ſunt, ſe habere uidentur. Si igitur res, ita habeat, quænam ipſorum, & in quibus, erit natura? Quippe ſi in ſolis ſint mathematicis intelligibilia, ut nonnulli aiunt, neque admodum inſignis cum ſenſibilibus, neque prorſus idonea eſſe uidebitur cognatio cuiuſq. utpote quæ profecto` excogitata ſunt. Eſſe autem uidentur, nobis figuras, formas q;, ac rationes accommodantibus. At hæc, per illa nullam nacta ſunt naturam. Si uero non, fieri nequit, ut ſic cum iis, quæ natura conſtant, conſpirent, ut illis tanquam uitam, ac mouendi facultatem ſuggerant. Sed ne numerus quidem ipſe hoc præſtare poſſet, quem etiam primum atque maxime principem quidam faciunt. Eſt autem alia quædam, quæ prior, ac præſtantior eſt, ſubſtantia, de qua differere tentandum eſt, ſit'ne una aut numero, aut ſpecie, aut genere. Erit igitur oppido quàm rationabile, eam, quę principii naturam ſortita eſt, in paucis eſſe, ſi abundantibus inſit, niſi & in primis, & eo, quod primum eſt, collocata ſit. Quænam ergo ſit hæc, qui q; plures ipſi, quoquo modo demonſtrare conandum eſt, ſiue proportione, ſiue ſimilitudine alia. Forſitan autem poteſtate quadam, atque aliorum exceſſu, perinde atque deus, accipi debet. Diuinum ſiquidem omnium principium exiſtit, per quod & ſunt, & permanent uniuerſa. Hoc itaq; modo aſſignare, forte erit perfacile. at uel clarius, uel ad ſuadendum aptius, difficile. Cum autem principium ſit huiuſmodi, quod cum ſenſilibus affinitatem habeat, natura uero (ut ſimpliciter dicam) in motu perſiſtat, quod & illi proprium exiſtit, manifeſtum eſt ipſum conſtitui debere motus cauſam. At cum per ſe immobile habeatur, conſtat ipſum non eſſe cauſam, ut quę à natura ſunt, moueantur. Sed hoc alii cuidā meliori, ac priori relinquendum eſt poteſtati. qualis eſt illius ipſius, quod expetitur, natura, a` qua circularis, continua, & irrequieta latio prouenit. Quapropter ſecundum hoc, haudquaquam motus eſſe principium reſoluamus oportet. aut ſi ſit, quod mouetur, mouebit. Sed hactenus quidem ueluti perfecta ratio, quæ omnium unum facit principium, actum aſſignans, & ſubſtantiam. atque etiam quantitatem aliquam dicens, uerum ad meliorem quandam, diuinioꝛrem q; attollens particulam. ſic enim aſſignare potius oportet, quàm id, quod ſectionem, partium q; diſtractionem recipit, auferre. Nam eminentiore ſimul, atque uera magis fulcitur ratione, ita loquentium ſententia. Quod autem conſequens eſt de deſyderio, quale nam ſit, & quorum, iam fuſiore indiget ſermone. quippe cum multa ſint ea, quæ in gyrum feruntur, & lationes quodammodo contrariorum, & uanum, & cuius gratia, incertum eſt. Etenim ſiue unum eſt, quod mouet, non omnia idem principium mouere, erit abſurdum. Siue ſecundum unumquodq;

quodq; aliud, atque diuerſum, & principia quoque plura. Quam ob rem ipſorum concordia ad optimam tendentium expetitionem, nequaquam eſſe cōſtabit. Quo autem ad ſphærarum pluralitatem, de cauſa, maiorem requirit ſermonem. Nec enim iſte Aſtrologorum eſt. Dubium etiam eſt, quo pacto cum naturali habitu prædita ſint, non quietem, ſed motum ſectent. Cur igitur ſimul per imitationem illud pari modo dicunt, & qui unum, & qui numeros aiunt. Ipſi enim numeros, id unum eſſe inquiūt. Iam deſyderium, præſertim indeterminatæ rei, cum anima exiſtit. niſi quis ſimilitudine, ac differentia, quæ mouentur, animata dicat. ſimul autem anima, & motus eſſe uidetur. Siquidem uita ineſt habentibus. a` qua appetitus quoque, qui circa unūquodq; eſt, tanquam per alia patiantur, animam tamen obtinent. Quod ſi igitur motus circularis cauſa prima ſit, non erit utiq; optimi. quippe cum is, qui animæ eſt, præſtantior ſit. Primus autem eſt uel maxime, qui cogitationis eſt. a` qua appetentia quoque exiſtit.

Caput Secundum.

T hoc forte quiſpiam interrogabit, quam ob cauſam, ſolum quæ circulo mouentur, deſyderio afficiantur, eorum uero, quæ circa medium, nullum, quan
a quam & ipſa mobilia ſunt? An quod impotens ſit, aut pertranſire nequeat id, quod primum eſt? At ſi propter imbecillitatem, hoc ſane` erit abſurdum. Robuſtius nanq; ipſum quiſpiam exiſtimauerit Ioue Homerico, qui ait.
Ipſa equidem a` terra traherem, & ponto quoq; ab ipſo.
Quare reliquum eſt, ut tanquam incomprehenſibile quippiam, atque minime compoſitum ſit. Forſitan autem rogabit prius aliquis, quo modo ſe habeant? Vtrum cœli'ne partes hæc ſint, an non? Etſi partes, quo pacto partes? Nam nunc non ſecūdum regiones modo, uerum etiam ſecundum actionem, a` nobiliſſimis quaſi abiecta uidentur. Siquidem circularis latio huiuſmodi eſt. Contingit enim ueluti per accidens ex ea, quæ in gyrum fit, latione, tum alocum, tum inuicem fieri mutationes. Quod ſi & optimo melius eſſet aliquid, circulari motu a` primo (niſi recipiendi uetaret impotentia) indigeret. Quandoquidem quod primum eſt, ac diuiniſſimum, quæ optima ſunt, uult omnia. Id autem forte excedens aliquid, & ininueſtigabile exiſtit. Arbitratur ſane`, qui hoc dicit, ſimilia eſſe omnia, & in optimis tenuem aliquam eſſe, aut nullam habere differentiam. Sed forte quiſpiam hoc addubitauerit, ad ipſum primum cœlum referens, utrum circularis motio de ipſius ſubſtantia ſit, & ſi a` quiete habita, ſtatim in corruptionem laberetur, an cupidine quadam, atque appetentia per accidens? Niſi illa utiq; appetendi facultas ei congenita ſit, nihilq; prohibeat talia quædam eſſe entia. Sed forſitan eum, qui talem appetitum detraxit, de ipſa latione ambigere continget, ſi ſublata, cœlum corrumperet. Atque hoc quidem, quaſi ad alios ſermones pertinere uidetur. Verum hoc ipſum, de hac, aut de his principiis, quiſpiam exiſtimabit. Fortaſſis autem poſt alia protinus aſſignare, quæ ordine ſequuntur principia, atque in eo, quod anteceſſit, ſubſiſtere non oportere, quiſpiam adfirmabit. Hoc enim eſt perfecti, ſapientis q; uiri. quo pacto Eurytum calculos quoſdam diſponentem aliquando Archytas prodidit facere, dicere q; hunc eſſe hominis, illum uero cuiuſuis alius numerum. Nunc uero multi aliquatenus progreſſi, quieſcunt, quemadmodum qui & unum, & indefinitam dualitatem ponunt. Numeros enim, plana q;, & corpora cum creauerint, reliqua pene` omittunt, pauxillum attingentes. & hoc tantum declarantes, quod alia quidem ab indeterminata dualitate proficiſcuntur, ut locus, inane, infinitum. alia uero a` numeris, & uno, ut anima, & alia quædam. tempus autem, ſimul & cœlum, & alia quoque complura negligunt, nec ullam poſtea de cœlo, ac reliquis faciunt mentionem. Pari modo Speuſippi diſcipuli, non autem aliorum ullus, præterquam Xenocrates. quippe qui omnia quodam modo, mundo ſimiliter accommodat, ſenſibilia, intelligibilia, mathematica, item & diuina.
Conatur quoque Eſtiæus, uſque aliquid (non quemadmodum dictum eſt) de primis ſolum differere. Plato autem, dum ad principia redigit, alia quoque tangere uidetur, ad ideas ea referens. iſtas uero, ad numeros. ex his autem, ad principia. Deinde per generationem, uſque ad ea, quæ dicta ſunt. Alii autem uſque ad principia ſolum. Nonnulli uero, & ueritatem in his eſſe. Entia enim circa principia tantum eſſe. At ſecus hic atque in aliis accidit diſciplinis. In illis enim quæ poſt principia ſunt, robur maius obtinent, atque inter ea, quæ in illis ſunt, ſcientis, ueluti perfectiora ſolent haberi. forte autem & hoc rationabiliter. Nam ibi principiorum, in reliquis uero a` principiis quæſtio eſt.

Caput Tertium.

Ed forte ambiget aliquis, quonam pacto, & qualia ſupponi principia oporteat, utrum'ne informia, & ueluti potentia ſolum exiſtentia, ut qui ignem & terram principia faciebant, an formam adepta, quaſi maxime foret opus, ut finita eſſent, quemadmodum in Timæo inquit. Etenim ordo, atque finitio, rebus perquam excellentibus maxime familiaria ſunt. Videtur autem hoc in'reliquis quoq; ut Grammatica, Muſica, Mathematicis'q; ad hunc fere' modum ſe habere. Conſequuntur etiam quæ poſt principia ſunt, item & quæ ſecundum artes, quę quidem imitantur naturam, ſimiliter. & inſtrumenta, & alia ſecundum principia. Alii igitur omnia admodum formalia putant principia. Alii uero materialia tantum. nonnulli utrunque, & formalia admodum, & materialia, tanquam in ambobus perfectio contineatur. quippe qui ex contrariis ſubſtantiam omnem fieri dicant. Abſonum autem & illis quoque uideatur, ſi totum cœlum, & ſingulæ eius partes, atque uniuerſæ, ordine, ratione, formis, uiribus, circuitionibus præditæ forent, ipſis uero principiis tale ineſſet nihil. ſed ut caro eorum, quę temere confuſa ſunt (optimus inquit Heraclitus) ſeſe mundus haberet. Atque ſecundum minima (ut ita'dixerim) accipiunt perinde atq; in inanimis. Definita nanq; ſingulorum natura eſt, ut ita dicam, quáuis temere facta ſint. principia uero indeterminata. Rurſum, id quoque haud facile in omnibus, & in animalibus, & plantis, atque in ipſa bulla, ad id, cuius gratia ſunt, pariter reducere, ſingulas'q; rationes adhibere, niſi aliorum ordine, mutatione'q; omnigenas, ac uarias eorũ, quæ tum in aere, tum in terra gignuntur, formas fieri contingat. quorum maximum quoddam exemplum nonnulli faciunt ea, quæ circa anni tempora fiunt, in quibus animalium, plãtarum, & fructuum (ueluti producente ea Sole) generationes apparent. Atque hæc quidem hoc in loco contemplando, inueſtigant exíguam libationem, quæ ordinis conſtitutionem ad quantitatem uſque repetit. Cur item, magis fieri nequeat in deterius tranſitus. In principiis autem unde prima quoque cœpit oratio, de quiete merito aliquis dubitauerit. Nam ſi ea, ut præſtantius aliquid ſit, in principiis collocabit. ſin uero uti quædam ſegnities, atque motus priuatio, minime. uerum ſi actionem eſſe fateatur, contra, tanquam prior, ac honorabilior eſt exiſtimanda. motus uero, in ſenſibilibus. Cum autem hoc propter illud quieſcat, fieri nequit, ut id, quod mouens eſt, ſemper moueat. Non enim fuerit periculum, quod primum eſt, neque rationis ſpeciem habere, neque alioqui fide dignum eſſe. ſed maiorem quandam cauſam quærit. At quod mouet, ab eo, quod mouetur, diuerſum non eſſe propter actionem, & paſſionem, quodammodo ſenſus acclamare uidetur ceu poſſibile. Sed eſt, qui ad ipſam mentem, deumq; referat. Abſonum autem eſt aliud quoque dictum, illa non moueri, quæ eius, quod quieſcit, appetitu ducuntur, ſiquidem ipſa alia ſequerentur entia. Verum enimuero forſitan non ſic accipi debet, ut ad id, quod impers eſt reducamus, ſed ut quam maxime ſibi conſonum, perfectum'q; ſit, ueluti ciuitas, aut animal, aut quiduis aliud eorum, quæ in partes ſecari poſſunt. aut etiam omnino cœlum, quod ſane' aiunt eſſe perfectiſſimum. Cæterum aliquem & talia quoque ſermonem poſtulant, quo pacto in materiam, atque formam entium partitio fiat. ſit'ne alterum quidem ens, alterum uero non ens, potentia autem unum, & ad actum reductum. aut unum quidem, ſed indeterminatum ens, eo, quo in artibus modo. Generatio autem, quæ ipſorum quidem eſſentia, eſt ſecundum rationes formari. ſed ita quidem ad id, quod præſtantius eſt, forte fieret tranſitio. Ipſum autem eſſe, per eam eſſe, nihilo minus uerum fuerit. Non enim eſſet, ipſa non exiſtente. At illud, neque hoc, neque quale, neque quantum. quippe quod formis indeterminatum eſt. poteſtate autem quadam, eas habet. ſed hoc proportione ad artes omnino ſumi debet, & ſiqua ſit alia ſimilitudo.

Caput Quartum.

Præterea illud quoque dubitationem (niſi curioſa quærendi diligentia ſit) habere uidetur, cur nam ipſa natura, tota'q; uniuerſi ſubſtantia in contrariis conſiſtat, id'q; quod deterius eſt, æquales ferme' cum optimo partes habeat, immo uero etiam longe numeroſius ſit? Quapropter in uniuerſum dicere uidetur Euripides, quod nequeunt bona eſſe ſeparata. Talis autem ſermo parum abeſt quin dicat neque bona, neque ſimilia eſſe omnia, atque quod de omnibus ipſum eſſe dicimus. Porro' nulla inuicem eſſe ſimilia, ut quæ alba, & nigra ſunt in ſeipſis. Eſt etiam quod præter opinionem magis eſſe uidetur, fieri non poſſe, ut quod eſt, abſque contrariis

contrariis exiſtat. Nonnulli uero adhuc magis inopinabili utentes, id, quod neque eſt, neq; fuit, neq; futurum eſt, in uniuerſi naturam adnumerant. ſed hęc quidem eſt, ueluti excedens quędam ſapientia. At ens quod multis dicatur modis, manifeſtum. Etenim differentias, ſenſus ſpeculatur, cauſas'q; inquirit. Sed forſitan uerius fuerit dicere, quod eorum, quæ cogitatione excellentia ſunt, quædam quidem ſimpliciter quærit, quædam uero dubitationem faciendo. quam tametſi tranſcendere non ualet, lucem tamen aliquam in tenebris, plus aliquid indagare uolentium, oſtendit. Itaq; ipſum ſcire, non ſine differentia quadam erit. Etenim ſi inter ſe diuerſa ſint, differentia quædam inerit. Atque in uniuerſalibus cum ſub eis plurima ſint, diſcrimen inueniri eſt neceſſe, ſiue hæc uniuerſalia genera ſint, ſiue ſpecies. Omnis autem ſcientia, fere' propriorum eſt. ſubſtantia nanq; & quiditas, ſecũdum unumquodq; proprium exiſtit. Et quæ in ſpeculationem ueniunt ſecundum ſe, non per accidens, aliquid utiq; de aliquo ſunt. Omnino autem in pluribus idem conſpicere, aut uniuerſaliter, communiter'q;, aut ſecũdum quodq;, modo quodam proprie, eſſe ſcientiæ dicimus. ut numero, lineis, animalibus, plantis. Finis autem, ex ambobus. ſunt etiam nonnulla uniuerſaliũ, finis. In eo enim cauſa. At horum, id quod in parte eſt, quatenus ſectio in indiuidua fit, quemadmodum & in factibilibus. Nã ad hunc modum ſe habet ipſorum actio. Præterea idem, ſubſtantia, numero, ſpecie, genere, proportione'q; ſcimus, & ſiquæ, præter hæc, diuiſiones habeantur. At ut plurimum per analogiam, tanquam plurimum eam recipientes. atque aliqua quidem per noſmetipſos, aliqua uero per rem ſubiectam. Nonnulla autem, per utrunq;. Sed cum multipliciter ſcire ſit, quo pacto unumquodq; per ſequi decet? Nempe ſuus cuiuſq; modus, principium eſt, ac maximum. ut prima, & intelligibilia, & mobilia, & quæ ſub natura ſunt, atq; ex iis ipſis, quæ in principio, quæ'q; ſequuntur uſq; ad animalia, plantas, & ultima animæ expertia. Nam in unoquoq; genere, proprium eſt aliqd, quemadmodum & in mathematicis. Ipſa nanq; mathemata, quãuis unius quodam modo ſint generis, fortita ſunt differentiam. Sunt autem diuiſa ſufficienter. At ſi quædam nota, eo quod ignota ſint (quemadmodum inquiunt nonnulli) proprius ſane' inerit modus. Indiget autem quadam diuiſione. Sed fortaſſe in quibus fieri poteſt, proportione aliquid ſciri magis propriũ fuerit dicere, quam per id, quod ignotum eſt. quemadmodum ſiquis, per inuiſibile, inuiſibile. Tentãdum eſt igitur diuidere quot modi ſint, & quoties ipſum' cognoſcere dicatur. ad hęc autem ipſa, principium. Atq; primum, ipſum ſcire, definire, difficili⁹ uidebitur. Nam fieri nequit, ut uniuerſale, commune'q; quippiã in his capiamus, quæ multis dicuntur modis. Atq; tum quatenus, tum de quibus cauſas inueſtigare pari in ſenſibilibus, & intelligibilibus ratione, deceat, aut dubium hoc, aut dictu non facile exiſtit. Quippe cum uia in infinitum in utriſq; aliena ſit, perimat'q; ſapientiam. Vtraq; autem, quodam modo principium. Sed forte hoc noſtrum, hoc uero, ſimpliciter. aut hoc quidem, finis, hoc uero, noſtrum quoddam principium. Aliquatenus igitur, per cauſam ſpeculari poſſumus principia, a' ſenſibus incipientes. Sed cum ad ipſa ſumma, prima'q; tranſimus (ſiue quod cauſam non habemus, ſiue ob noſtram imbecillitatem) ſicuti deſyderatiſſima intueri, non amplius ualemus.

Caput V.

Orte autem ueritati magis conſonum illud exiſtit, palpante ac ueluti attingente mente, fieri ſpeculationem. Quam ob rem, circa ipſa, nulla contingit hallucinatio. At difficilis eſt circa idipſum intellectus, atque fides. Cũ autem & alioqui magnum quippiam ſit, & ad ſingulares tractationes neceſſarium, & potiſſimum maximas, facere conuenit definitionem, tum de natura ipſa, tum circa ea, quæ adhuc priora ſunt. Siquidem qui de omnibus rationem quę ſitant, ſimul cum ratione ſcientiam tollunt. immo uerius erit dicere, eos rationem petere eorum, quorum neque eſt, neque fuit, quicunque cœlum ipſum æternum exiſtimant. lationes autem, magnitudines, figuras, diſtantias'q;, & alia, quorum Aſtrologia demonſtrationem facit, & ipſa, quæ prima mouent, & cuius gratia, dicere omittunt. quænam item cuiuſq; natura, quis inuicem ſitus, quæ ipſius uniuerſi ſubſtantia, ad alias quoque ſingulares ſpecies, ad cicures uſq; animantes, plantas'q; deſcendendo. Itaq; ſiquid coadiuuat Aſtrologus, in iis, quæ prima ſunt in natura, non erit. Alia enim maxime' propria ſunt, ac priora. Quippe cum modus (ut quidam putant) naturalis non ſit, aut ſaltem non omnis. Atqui moueri ſimpliciter, naturæ, cœlo'q; maxime, peculiare exiſtit. quare & ſubſtantiæ cuiuſque rei actio, & quod ſecundum unumquodq;, dum in opere eſt, atque motu, ut in animalibus, & plantis. Sin uero minus, homonyma ſunt. quamuis uidelicet in reuolutione cœlum ſit ſecundum ſubſtantiam ſe-

paratum tamen & quietem agens, homonymum esset. Nam ueluti quædam uita est: circũlatio, uniuersi.

Caput VI.

Værendum est igitur, si in animalibus, aut cui competit, uita non existente, in cœlo quoq; atq; cœlestibus, neq; latio, neq; determinatus quidam modus inesset? Præsens autem dubitatio, ad eum, qui ab immobili est, motum, modo quodam pertinet. Quod uero omnia alicuius sint gratia, & temere nihil, sed perinde ac definitio, haud facile existit, ut sæpe dicitur. Vnde enim incipere, & in quæ desinere oportebat? Cæterum nonnulla sunt eorum, quæ ita habere non uidẽtur, sed alia quidem casu, alia uero necessitate quadam, ut in cœlestibus, & plerisq; eorum, quæ circa terram sunt. Cuius enim gratia sunt fluxus maris, ac refluxus? aut cuius exporrectiones? aut exiccationes, humectationes'q;, & omnino alius in aliud mutationes, corruptiones, generationes, aut quæ in ipsa terra fiunt alterationes, & eorum, quæ in aliud ex alio transmutantur, mutationes, & id genus alia pleraq;? In ipsis autem animalibus aliqua ueluti uana existunt, ceu mammæ maribus, & fœminis emissio (siquidem nihil confert) & nonnullis barbæ, aut omnino pilorum quibusdam in locis productio. Tum etiam cornuum magnitudines, ut ceruorum. Nonnullis quoq; læsis, quod mobilia, quod in terram directa, quod ante oculos posita gestarent. Quod'q; aliqua ui fiant, aut præter naturam, quemadmodum ardeola coit, ui tam'q; uiuit mansuetiorem. Et alia non pauca quispiam deprehendat istiusmodi. Quod autem maximum est, maxime'q; apparet, circa educationes, generationes'q; animaliũ est. nullius enĩ gratia hæc sunt, sed casus, atq; per necessitates alias. Oportebat enim, si alicuius quidem gratia sint, semper secundum idem, simili'q; modo fieri. Atq; etiam in plantis & præsertim inanimatis præfinitam quandam (ut formis) specie, ac potestatibus apparent) obtinent naturam. Hæc autem cuiusnam gratia sint, quæreret aliquis. Nam rationem nõ habere, idipsum dubium est, id'q; in aliis prioribus, ac honorabilioribus, non ponentibus. quatenus & ratio quicquam, qđ fide dignum sit, habere uidetur? quoniam hæc, ideas quasdam aut inter se differentias a' casu, & uniuersi latione, quæ in circulum fit, accipiunt. Quod si neq; hoc propter aliquid, & ad id, quod optimum est, definitiones quasdam sumere, non in omnibus simpliciter, ponere decet. Quandoquidem, quæ huiusmodi existunt, quandam continent dubitationem. Atq; simpliciter dicimus, quæ & de unoquoq;. Simpliciter quidem, quando in omnibus naturã, quod optimum est expetere, & in quibus fieri potest, ordinem largiri, atq; æternitatem uidemus. Pari autem modo, in animalibus quoq; similiter. Nã ubi quod melius est, fieri potest, ibi haud quaquã prætermittit. ueluti, quod ante gulam, guttur sit. Optimam nanq; temperiem in medio cordis uentriculo inueniri, præstantius est. quippe cum medium honorabilissimum sit. Simili modo & quæ ad mundum pertinent. Siquidem & appetitus haud secus. Quin illud quidẽ, quę neq; obediunt, neq; quod bonum est, admittunt, cur multa sint, immo uero multo plura, declarat. Paucum nanq; aliquid, animatum est. At inanimum, infinitum. Et ipsorum esse animatorum, breue, ac melius existit. In uniuersum autem, tum rarum, tum in paucis, bonum est. Multum uero numero quod malũ existit. Nunquid si indeterminatio solum, & ueluti materiæ species, ut quæ ipsius naturæ sunt, esse dicatur, stultissimum erit? Si etenim qui de tota dixerunt substãtia, dicant (quemadmodum Speusippus, quod pretiosum est, rarum quippiam esse facit) hoc circa medii locum esse, illa uero summa, & utrinq;, entia profecto pulchre erunt existentia.

Caput VII

Lato autem, & Pythagorei, longo imitari interuallo uolunt omnia. quamuis quandam indeterminatę dualitatis, & unius, perinde quasi oppositionem faciant, in qua infinitum, inordinatum'q;, & omnis (ut ita dicam) formæ carentia per se existit. In summa autem, ut absq; hac uniuersi natura sit, fieri nequit, sed ueluti æquam sortiri portionem, aut aliud antecellere, aut contraria esse principia oportet. Quam ob rem, nec deum fatentur esse, qui culpam ipsi adscribunt, in indeterminatum agere posse omnia. Quinetiam si aliquatenus fieri potest, neque hoc fortassis præelegerit. quippe cum totam substantiam ex contrariis quidem, ac in contrariis existentem, perire contingeret. Videntur autem & in primis cõsyderata pleraque, &, ut accidit, sicuti quæ circa terræ mutationes dicta sunt. Neque enim quod melius est, neque cuius gratia, sed si consequi aliquid est necesse. Multa nanque tum in aere, tum in aliis,

in aliis, talia contingunt. Ex sensibilibus autem cœlestia potissimum ordinem habere uidẽtur, cæteris priora loco, nisi mathematica sint. Nam & si non totum, at maior pars in his ordinem adseruat. nisi quis formas tales accipiat, quales Democritus indiuiduis supponit corpusculis. Sed de his quidem consyderandum. Quod autem initio dictum est, & in ipsa natura, & in uniuersi substantia finitionem quandam eius, quod alicuius gratia existit, atq; illius, qui ad melius est impetus, capere tentandum est. Nam in quibus entia sint, & quonam inter se modo se se habeant, hoc eius, quæ de uniuerso speculationis, exordium fuit.

FINIS.

a b c d e f g h i k l m n o p q aa bb c d e f g.
Omnes sunt quaterniones, præter q, qui est duernio, & g, qui ternio.

VENETIIS IN AEDIBVS
ALDI, ET ANDREAE
SOCERI MENSE
SEPTEMBRI
M. D. XVI.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

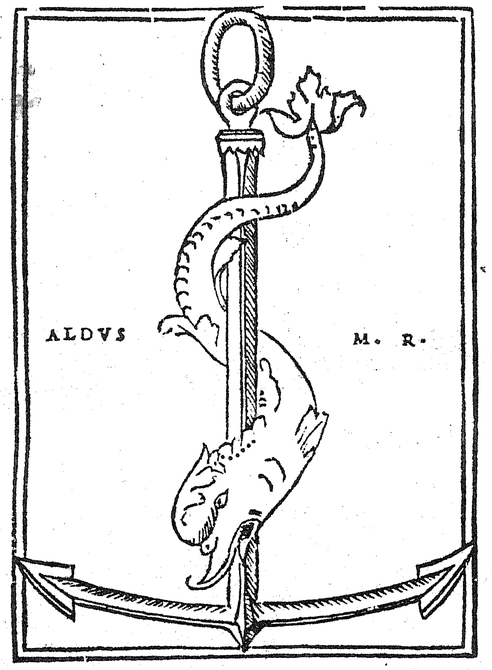
ALDVS
M. R.